AE 3 T3 1895 v.1

Ṭāshkubrīzādah, Aḥmad ibn Muṣṭafā
Mevzū'āt ül-'ulūm

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

2 vols

£7/10/ım

موضوعات العلوم

مؤلفی :

مرحوم طاشکپری زاده احمد افندی

مترجمی :

مشار الیهك مخدومی مرحوم كمال الدين محمد افندی

طابعی : احمد جودت

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله

ایلك طبعی

درسعادتده « اقدام » مطبعه‌سی

۱۳۱۳

NOV 17 1964

941772

« موضوعات العلوم » لك طبعنی استلزام ایدن بعض مقدمات

اقدام غزته‌سی معاونین تحریریه‌سندن نجیب عاصم افندی مذکور غزته‌نك ۱۲ تموزسنه ۳۱۱ تاریخلی نسخه‌سنه « ببلیوغرافیا » سرنامه‌سی التنده مقالهٔ آتیه‌یی بلا امضا درج ایتدیرمش ایدی :

(مفاتیح العلوم)

اقدامك ۳۱۳ نومرولی نسخه‌سنده پارس دارالفنونی معلمین محترمه‌سندن آسیا انجمنی رئیسی موسیو باربیه دومینارك « ژورنال آزیاتیق » ده آثار قدیمهٔ اسلامیه‌دن عنوانی سرلوحهٔ مقال اتخاذ ایلدیکمز کتاب حقنده‌کی مقالهٔ تحریرانه‌لرینی ترجمه ایلمش ایدك . بو کره ایسه مشارالیهك دلالت معارفپرورانه‌سیله کتابك بر نسخه‌سی طابعی طرفندن اداره‌خانه‌مزه کوندرلمش ومطالعه‌سندن خیلی استفاده ایلمش بولندیغمز جهتله حاصل اولان مطالعات مخصوصه‌مزی مقالهٔ آتیه‌ده خلاصه ایتمکه لزوم کوریپورز :

« مفاتیح العلوم » دخی قلمنكك (وارنه‌ریان) خزانهٔ کتبندن چیقارلمش بر اثر مهمدر . نشرینه دلالت ایدن موسیو (وانوولتن) مؤلفك اسم و کنیه‌سی حقنده مقریزی ، ابن خلکان ، مسعودی و مؤلف عثمانی کاتب چلبینك آثارندن تدقیقات موشکافانه‌ده بولنه‌رق آل سامانن نوح ثانینك وزیری السید ابی الحسن عبیدالله بن احمدالعتبی نامنه ابی عبدالله محمد بن احمد بن یوسف الخوارزمی طرفندن تألیف ایدلدیکنی وشو حالده اثرك دردنجی عصر هجری ایچنده یازلدیغنی بش صحیفه‌دن عبارت لاتینجه یازدیغی بر مقدمه‌ده بیان ایتمشدر .

کتاب اوزمان لسان عربی‌یه مال ایدلمکده بولنان وهنوز لغت کتابلرینه کیرمین اصطلاحات علمیه ، فنیه وصناعیه‌نك تفسیری ضمننده یازلمش اوفق بر انسیقلوپدیدر . هرحالده محل ظهوری ترکستان داخلنده بولنان مؤلف ترکی

لسان نامـده دائر اولان الفاظك دائرهٔ علميه‌يه كيرمسی ايله هر بر شعبه‌سـنده آيری آيری معنالره اصطلاح اولمسی و عربجه‌يه عجمجه‌دن (عربك غيرندن) آلنان اصطلاحاتك مضبوط بولنماسی حسبيله بونلرك مورد ومحل اشتقاقلرينی وصورت استعماللرينی ايجازاً بيلديرمك اوزره بوكتابی يازمشدر .

اثر اساساً ايكی مقاله‌دن عبارت اولوب برنجيسنده علوم شرعيه ايله بوكا مقارن اولان علوم عربيه وايكنجيسنده يونانی‌وسائر امم‌دن آلنان علوم عجميه باب‌باب وفصل وفصل ذكر ايدلمشدر .

آلتی بابدن عبارت اولان برنجی‌مقاله‌نك‌برنجی بابی اون‌بر فصلدن عبارت اوله‌رق فقه شريفدن بحث ايلمكده‌دركه زكاته متعلق اولان التنجی فصـلنده برطاقم حيواناتك مختلف ياشلرده‌كی اسملريله عرب مكاييل واوزانی حقنـده معلومات ويرلمشـدر . بونلردن ٦٠٠ درهم وزننـده اولوب (كيالج) ديه جمعلنديريلن (كيلجه) نك مأخذی بيلديرلمامش ايسـه ده اوزان معلومه‌دن (كيله) اولديغی ظن ايدرز .

مقالهٔ اولانك يدی فصلدن مركب اولان ايكنجی بابنده علم كلامدن بحث ايدلمش و بومناسبتله مذاهب اسلاميه ، نصرانيه ، موسويه وسائر عبدهٔ اوثان و اصنام حقنده شايان دقت معلومات ويرلمشدر .

بومقاله‌نك اوچنجی بابنده علم نحو حقنـده اوزون اوزادی‌يه اون ايكی فصللق معلومات درج ايدلمش وبوعلمه لسان يونانيده « غراماطيقی » دنيلديكی بيان اولنمشدر .

دردنجی‌باب سكز فصلی حاوی اولمق اوزره كتابته تخصيص ايدلمش‌وبدی فصلنده ديوان‌الخراج ، ديوان خزائن ، ديوان بريد ، كتاب جيش ، سوباشی ديوانی كبی كتابلرده مستعمل اولان اصـطلاحات و بعض ارباب تحريرك قوللاندقلری الفاظ كوسترلمشدر .

بوبابده جمع ايديلان اصطلاحاتك اكثريسی فارسی ويونانی‌الاصل اولوب

فصل اعراب ایلدکلری بیان ایدلمشدرکه قانون ، اوارج « اواره » روزنامج « روزنامه » کبی .

دیوان (برید) ده یعنی پوسته‌جی باشی دیوانده قوللانیلان اصطلاحات میانده « اسکدار » ایچون شویله دییور :

« الاسکدار لفظة فارسیة وتفسیره « ازکوداری » ای من این تمسك وهو مدرج یکتب فیه عدد الخرائط و کتب الواردة والنافذه واسامی اربابه »

طول وسطح اولچیلرندن شو کلمه‌لر شایان دقتدر :

٦٠ ذراع طوله (اشل) بونك اونده برینه (ناب) وذراعك سدسنه (قبضه) وثلث ثمنه یعنی یکرمی دردتده برینه (اصبع) دینلدیکی کبی طول وعرضی برز (اسل) اولان یره یعنی ٣٦٠٠ ذراع مربعنه جریب و بونك اونده برینه یعنی ٣٦٠ ذراع مربعنه (قفیز) و بونك‌ده عشرینه یعنی ٣٦ ذراع مربعنه (عشیر) دییورلر . برذراع مربعنه‌ایسه (ذراع مکسره) دنیلیور .

بش فصله منقسم اولان باب خامسده شعر وعروضدن بحث ایدلمشدر .

اخبار یعنی تاریخدن بحث ایدن آلتنجی بابده ملوك فرس ایله القابی ، خلفا وملوك اسلامیه ایله نعوت والقابی ، زمان جاهلیتده اولان ملوك یمن والقابی ، ملوك روم ویونان وتاریخده استعمال ایدیلن الفاظ صره سیله طقوز فصلده ذکر ایدلمشدر .

ملوك فرس میانده مشاهیر حکمداران اتراکدن (افراسیاب) دخی ذکر ایدلمش و بو لفظك فارسیده‌کی معناسی (دکرمن قادی) اولدیغی بیلدیرلمشدر .

خلفای عباسیه (فضل بن مقتدر) ك اوغلی (عبدالکریم طایع لله) زمانه قدر بیان ایدلدیکنه و برنسخه‌ده مؤلف بوعصر رجالندن اولدیغی کوسترلدیکنه باقیلورسه دردنجی عصر هجریده یاشادیغنه حکم ایدلمك لازم کلور .

مقاله ثانیه‌نك خلاصهٔ مندرجاتی شونلردن عبارتدر . طقوز بابی مشتمل اولان ایکنجی مقاله‌نك باب اولنده فلسفه و اقسامندن بحث ایدلمش و باب ثانیسی

ایسه منطقه تخصیص اولنمشدر . بونك « الفصل الاول فی ایســه غوجی » دیه باشلایان قسمنده شو :

« هذا العلم یسمی بالیونانیــة (لوغیا) و بالسریانیــة (ملیلوثا) و بالعربیة (المنطق) (ایسغوجی) هوالمدخل یسمی بالیونانیة (ایسغوجی) » دینورکه بوقاموس مترجمنك قولنی تأیید ایدر براهین قویه‌دندر .

باب ثالث فنون طبیه‌یه تخصیص اولنمشــدر . بو بابده امراض و ادویه‌دن برخیلی شیلر ضایعش وماخولیا کلمه‌سنی اصـلنه موافق اوله‌رق (المالنخولیا) صـورتنده ضبط ایتمشــدر . ادویهٔ مفرده‌دن بحث ایدن دردنجی فصلده‌کی « سنبل هندی » دیه تعریف ایدیلن (دارشیشغان) کلمه‌سی ترکجه‌یه بکزه‌مکده‌در .

باب رابع (ارثماطیقی) یعنی علوم ریاضیه‌دن ، باب خامس هندســه‌دن ، باب سادس نجومدن ، باب سابع موسـیقیدن ، باب ثامن حیلدن یعنی جر اثقال وماکنه‌لردن ، باب تاسع کیمیادن بحث ایدییور . مؤلف برنظر حکیم صاحبی اولدیغی بواثرده هله بالخاصه نجوم وکمیا بحثنده تماملیه کوسترمشــدر . نجوم بحثی عادتا اوزمانه کوره یازلمش پك مکمل برهیئت مقاله‌سی اولدیغی کبی کمیاده او وقتکی علمك تعریف اصطلاحاتندن عبارتدر .

خلاصه اثر زمانه کوره مکمل بر آنسیقلوپدی اولدیغی واوزان ومقادیر وسائره حقنده ویردیکی معلومات برچوق یرلرده ایشـه یارایه‌جغی کبی حاوی اولدیغی اصطلاحات دخی کرك آثار قدیمه مطالعه‌سنی تسهیل ایلمك وکرکسه یکیدن اصطلاح وضع ایتمك ایچون برخیلی فائده‌یی تأمین ایلیه‌جکدر .

بواثر مهمی طبعه دلالت ایدن موسیو وان وولتن ایسه نسخ متعدده‌یه مراجعتله تصحیحنه پك زیاده اهتمام کوسترمکله برابر اونسخه‌لرده‌کی فرقی‌ده حاشیه صورتنده ارائه ایده‌رك ارباب تتبع ومراقه جداً خدمت ایلمشدر . هله مطالعه‌یی قولایلشدیرمق ایچون متن کتابده تفسیر ایدیلن الفاظ واصطلاحاتی حاوی الفبا ترتیبنجه ده برلغت علاوه ایدرك کتب قدیمه‌نك صورت احیاسی

حقنده نه‌قدر دقت واهتمام لازم کله‌جکنه‌دائر پك کوزل برنمونه کوسترمشدر .

شو اثرك بویله برصورت مکمله‌ده وجوده کلسنه همت ایدن موسیو (وان وولتن) ایله‌بوکبی آثار نافعهٔ اسلافی احیا ایچون مبالغ کلیه صرفنده ابرازسماحت ایدن طابع شهیر موسیو (بریل) ه وعالم علمایه بوکتابك اهمیتنی برلسان مناسبله اعلانه همت ایلین معلم موسیو باربیه دومیناره عن‌صیم القلب تقدیم تشکرات ایلر و بوکبی نیجه نیجه خدمات مهمهٔ علمیه‌یه موفقیتلرینی تمنی ایلرز .

تدقیقات عمیقه‌نتیجه‌سی اوله‌رق « خوارزمی » اولدیغی اکلاشیلان مؤلفك ترك نسلنه منسوب مدنیت اسلامیه خادملرندن اولدیغی علاوةً بیان ایدر وبونی‌ده اثردن استدلال ایلرز . بونده لسان عربی‌یه مال ایدیلان اصطلاحات علمیه وفنیه میاننده خیلیجه لغات ترکیه بولندیغی حالده بونلر مؤلفك یتشدیکی مملکت خلقنجه معلوم اولدیغندن اهمال اولنمش وترکجه‌نك غیریدن آلنانلر شرح وایضاح ایدلمشدر .

ینه « اقدام » ك ۱۵ تموز سنه ۱۳۱۱ تاریخلی نسخه‌سنه عطوفتلو احمد مدحت افندی حضرتلرینك شو آتیده‌کی ورقه‌لری درج ایدلمش ایدی :

اقدام مدیر و باش محرری جودت افندی‌یه

بوکونکی اقدامده « مفاتیح العلوم » حقنده‌کی مقالهٔ بیبلیوغرافیه‌یی کمال اهمیتله اوقودم . اولا بومقاله‌نك موضوعی اولان بیبلیوغرافیا اصولنه تمامیله موافق یازلمسندن طولایی یازیجیسنی تبریك ایدرم . ثانیاً شومسئلهٔ مهمه‌یی نظر دقتکه توصیه ایدرم‌که : طاشکپری‌زاده‌نك دخی بومفاتیح العلوم صورتنده وفقط « موضوعات العلوم » نامیله عربجه غایت مهم بر اثری واردر . یا اوغلی یاحفیدی بولنان برذات دخی آنی لسان عثمانی‌یه ترجمه ایدرك برنسخه‌سی سلیمیه کتبخانه‌سنده موجوددر . بونی بکا نجیب عاصم افندی اخبار ایدرك حتی بر آره‌لق کتاب مذکوردن برجزؤ قدر شیئی استنساخ ایتدیروب ویرمش ایدی . اوقدرجق مطالعه‌سیله دخی کورمش آکلامش ایدم‌که اسکیلر یوناندن اخذ علوم خصوصنده شمدیکی یکیلردن یعنی بزلردن دها زیاده وسعت نظره و اصابت فکره نائل ایمشلر . بر ا آنلر مثلا آریتمه‌تیق « آریتماطیق » دیه آلمش اولدقلری حالده بر درلو اکلایه‌مدم‌که بزبالآخره « ریاضیه » کلمه‌سنی آنك مقامنه نه‌حکمته مبنی اقامه ایلمشز . ریاضتده‌کی صوم

پرهیز آچاق معنالری ایچنه آرتمه‌تیق نصل صیغدیرمش اولدیغمزی حقیقةً اکلایه‌مامشمدر . کذلك متأخریمزك « سن بن شوه‌قامده » دیه ترجمه ایلدکاری « ایساغوجی » کلمه‌سنك دخی قدما طرفندن یالکز « مدخل » معناسنه الندیغنی دخی او موضوعات العلوم پارچه‌سندن آکلامش ایدم که فی‌الحقیقه یونانجه اصل معناسی دخی بودر . دها بونك کبی برچوق تعبیرلر دخی واردر . حاصلی شمدی بو مفاتیح العلوم کتابی حقنده مقالهٔ بیبلیوغرافیه‌ده ویریلن معلوماته نظراً طاشکپریلی دخی کندی موضوعات العلومنی بوندن اقتباس ایتمش اولمق لازم کلیور . لکن مفاتیح ایله موضوعات آره‌سنده درت بش یوز سنه کچمش اولدیغندن عجبا موضوعات مؤلفی کندی اثرینی اکمال صورتیله‌می یازمش یوقسه ساده‌جه براستنساخمی ایتمش بونی اکلامقده پك بیوك براهمیت واردر . اکر اکمال صورتیله وجوده کتورمش ایسه مفاتیحی باصمقدن زیاده موضوعاتی باصمقده فائده اوله‌جقدر . چونکه انك تألیفندنبری درت بش عصرلق زمانك موفقیات علمیه‌سنی دخی حائز دیمکدر . یوق عیناً قوپیه کبی برشی ایسه یابوکتابی عثمانلیجه‌یه ترجمه ایتملی ویاخود موضوعات علومی طبع ایتملی .

بو آرزویه مقابل بعض ظرافتپردازانك دیه‌کلدکاری وجهله « نصل بو تازه معارفله اسکیلر آلایم » دیمزسکزیا ؟ مقالهٔ بیبلیوغرافیه‌ده مفاتیح العلوم ایچون سرد اولنان مطالعهٔ تقدیریه بویولده‌کی استخفافلری رده کافیدر . یالکز مفاتیحك طبعنه اوروپاجه بوکون لزوم کورلمش اولدیغنی دوشونمك بزم عدم استغنامزی دوشونمکه مانع اولور . نجه ایش صورت ترجمه وطبعنده یعنی بونك مصرفنی تعیینده‌در . آنك ایچون دخی دیرم که رومان نامنه بوقدر تفرقه‌لر یازیلیور و بونلر بالآخره کتاب صورتنده‌ده باصیلیور . بویولده شو کتاب دخی یاپیله‌مزمی ؟ بن برزمان مصطفی رفیق تشویق ایتمش ایدمده قوجه بر « مناقب سیاحین » وجوده کای ویرمش ایدی . « ترجمان حقیقت » بویولده برچوق آثار جسیمه کتورمشدر . ازجمله « رسالهٔ حمیدیه » ترجمه‌سی که اعاظم خدماتدن معدود برخدمتدر . نصل ؟ شویله برخدمتی سنده کوزه آلدیره‌مزمیسك ؟ هایدی قوزوم جودت کوره‌یم سنی ! فی ۱۲ تموز سنه ۳۱۱

بو ورقه‌یه « اقدام » طرفندن ویریلن جواب :

« اقدام » کبی بر ورقهٔ ناچیزك عطوفتلو احمد مدحت افندی حضرتلری کبی برذات عالیٔ معارفسمات طرفندن لحاظهٔ مطالعه‌یه آلنمسندن طولایی اولا وظیفهٔ تشکری ایفا ایله بحقٍ مباهی اولورز . مسئلهٔ اساسیه‌یه کلنجه مقالهٔ بیبلیوغرافیه صاحبی دیبورکه :

« موضوعات العلومك عربجه نسخهٔ اصلیه‌سی که مفتاح السعاده‌در طاش کوپریلینکدر . ترجمه‌سی ده اوغلنکدر . اسکدارده سلیمیه درکاهنده پرتو پاشا کتابخانه‌سیله سلیمانیه کتبخانه‌سنده برر نسخه‌سی بولنور .

موضوعات مفاتیح العلومك درت مثلندن بیوك براثردر . علوم اخلاقیه وسائره‌یه متعلق مباحثی غایت مهمدر . موضوعات مقدمه‌سنده مفاتیح العلومدن بحث ایدلدیکنه

باقیلورسه طاش کپریلی مرحومك بو اثری کورمدیکی اکلاشیلیور . مفتاح السعاده فرانسه‌ده نشر ایدلمکده بولنان انسیقلوپدی لغتنده عثمانلیلرك اك مهم بر اثر ببلیوغرافیسی اولمق اوزره کوسترلمشدر . فقط بویله بر اثری مفاتیح العلوم طبعنده کوریلن صحت و اعتنا درجه‌سنده طبع ایتمك و ایجاب ایدن یرلرینی تحشیه ایتمك ایچون بیموك بر اقتدار وزیاده اقدام لازم کله‌جکنی ده اونوتمامیدر .

هرحالده موضوعات العلومك طبعی و مفاتیح العلومك ترجمه‌سی آثار فنیه وجوده کتیره‌جك ارباب اجتهاده ایکی مهم مأخذ تشکیل ایده‌جکندن بوکا موفق اولان شایان تبریکدر . »

اقدام دیرکه :

« اوت مفاتیح العلوم کبی موضوعات و امثالی کبی جدیاتدن بحث ایدن آثار برکزیده‌نی بزده رومانلره تقدیم و ترجیح ایدرز اما غزته صاتمق نقطهٔ نظرندن دکل . چونکه قارئین غزته‌لرده اکثریا اکلندیریجی شیلر آرایورلر . امیزکه رومان یرینه اویله بر اثر درج اولنسه شمدیکی قارئلرك مقداری همان نصف درجه‌سنی بولور . غزته خواصدن زیاده عمومه عائد برزمین مطالعه اولوب عموم ایچنده ایسه فنیاتدن زیاده رومانلری حکایه‌لری اوقویان چوق اولدیغندن مجبوری رومانلر ترجیح اولنیور .

غزته‌مزك اقسام عدیده‌یه انقسامی ایله یر قالمدیغندن صحیفه‌لرمزده ایستدیکمز کبی قلم اجاله ایده‌میورز . حتی ایکی رومانی بیله چوق کورنلر وار . بز هرکون بر مقاله حاضرلدیغمز حالده پك چوق دفعه آنلری قویه‌جق یر بولمیورز . دیمك که بزم ایچون بو نقطهٔ نظردن ده عدم امکان واردر .

اولسه اولسه بونلری آیریجه کتاب شکلنده طبع ایتمك صورتی قالیر . موضوعات العلوم خیلیجه بویوك بر کتاب اولوب بناءً علیه مصارف طبعیه‌سی ده یتمش سکسان لیرایی بولور . بوکون بو ساعتده مصارف طبعیه‌سنی چیقاره‌جق قدر مشتری بوله‌جغمزه امین اولسه‌ق کندیمز بر پاره قزانمغی دوشونمیه‌رك همان طبعنه ابتدار ایدر ایدك . ایشته بزم ایچون اصل حل اولنه‌جق مسئله بودر . طبعنده التزام صحت ماده‌سی ایسه بر قاچ صاحب معرفته تودیع کیفیتله تأمین اولنه بیلور . تحشیه بسبتون برامر خارجدر . مقصد نسخهٔ اصلیه‌نك تکثیریدر . ایستینلر آیریجه تحشیه‌ده ایده بیلورلر . ایستدیکمزشی برز مجیدیه فی ایله ایکی یوز مشترینك ابونه قید ایدلمسیدر . زیاده‌سنی ایستمیز .

عطوفتلو احمد مدحت افندی حضرتلری طرفندن وارد اولان ایکنجی ورقه :

اقدام مدیر و باش محرری جودت افندی‌یه

عزیزم جودت !

مفاتیح و یا موضوعات العلومك ترجمه و یا طبعی حقنده کوندردیکم ورقه‌نك درجیله اکا ویریلن جوابی دخی بوکونکی اقدامده شمدی اوقودم .

اول باول ایشی ایضاح ایدهلم . مگر اقدامه مفاتیح العلوم حقندهکی مقالهٔ ببلیوغرافیه‌یی یازان دخی نجیب عاصم افندی ایمش . او نجیب عاصم که سلیمیه کتبخانه‌سنده موضوعات العلومی دخی بکا کندیسی خبر ویرمش ایدی . دیمك اولیورکه ایشك ایکی جهتی ده تمام اهل و اربابنك النده‌در .

محرر موی الیه طرفندن بنم ورقه‌م اوزرینه بیان اولنان مطالعه ایله اقدام طرفندن بیان اولنان مطالعه آره‌سنده فرق واردر . اوقدرکه برنجیسنه هیچ دیه‌جکم اولمدیغی حالده ایکنجیسنه دیه‌جکم واردر . واقعا برنجیسنده « بویله بر اثری مفاتیح العلوم طبعنده کوریلن صحت واعتنا درجه‌سنده طبع ایتمك و ایجاب ایدن یرلرینی تحشیه ایلمك ایچون بیوك بر اقتدار وزیاده اقدام لازمدر . » فقره‌سی دخی سوز کوتورر ایسه‌ده او سوز « هرکس الندن کلدیکی قدر شو امرخیره نقدینهٔ جهدینی صرف ایدر ایسه مطلوب حاصل اولور » دن عبارت قالور . اویله‌یا اوروپاده‌کی یبانجیلر بر کتاب شرقی‌یی تصحیح ایده بیلدکاری حالده بوراده‌کی شرقلیلرك عاجز قاله‌جقلرینی تصوره امکان وارمیدر ؟

کلهلم اقدامك مطالعه‌سنه : غزته‌یی یالکز رومانك صاتدیره بیله‌جکنه بن قائل دکلم . هله تفرقه‌ده ایکی رومانك بریسنی مطلقا زائد کوریرم . بو ایشلرده بنم‌ده تجربه‌م اولدیغندن صاحب رأی صاییله‌جغمی انکار ایده‌مزسکز . دیدیککزکبی برر مجیدیه اعطاسنه متعهد ایکی یوز مشتری تحقق ایلمدیکی حالده دخی کتاب مذکور غزته‌یه تفرقه ایدلمیه‌جکدر . بوندن مقصد یالکز مصارف ترتیبیه‌سنی قازانمقدن عبارت دکلدر . تصحیح و تحشیه مسئله‌سی یوقمی ؟ تحشیه‌سندن قطع نظر اصل تصحیحی امرنده اربابنك معاونت عمومیه‌سنه مراجعتك طریق اسلمی بودر . تفرقه ایدلدکدن صکره طبع اولنورسه نظر دقت عمومیه‌دن کچورلمش اوله‌رق طبع ایدلمش اولور . بونده‌کی صحت آیریجه باصلمق صورتنده‌کی صحته مقیس اولهمز .

(بویله بر کتابك صحتنده‌کی اهمیت اهل وارباب اولمیانلرك تقدیر ایده بیله‌جکاری کیفیت دکلدر . بناءً علیه تصحیح مسئله‌سنه بو درجه‌لرده اهمیت ویرلسنه برمعنی ویره‌مینلرك صمت وسکوتلرینی رجا ایدرز .)

کتاب غزته‌یه تفرقه ایدلدکدن صکره حائز اولدیغی علومدن هر برینك اهل وارباب اولمق اوزره مشهور اولان ذواته مراجعت ایده بیلورسکز . اشبو ارباب اختصاصك مجموعی بو خدمت ایچون لزوم درجه‌سنك فوقنده کافیدر . حمد اولسون پادشاهمز شوکتلو ولی نعمت اعظم افندمز حضرتلرینك الطاف مبذولهٔ همایونلری سایه‌سنده الیوم بویله بر خدمته مقتدر مفسر محدث متکلم فقیه ادیب طبیب مهندس حکیم منجم وسائر ارباب اختصاصمز هیچ ده فقدان حالنده دکلدرلر .

آبونه مسئله‌سنه کلنجه : ایستدیککز ایکی یوز آبونه‌دن یالکز اللیسنی بن درعهده ایدرم . بوندن بشقه موضوعات العلومدن منتسب اوله بیلدیکم فنلره عائد پارچه‌لرك تصحیحنه دخی المدن کلدیکی قدر خدمت ایلرم . شوراسی معلوم اولمیدرکه بو کتاب مستطابك طبعی بو عصر مشرف جناب عبدالحمید خان غازینك محاسن لاتحصاسنه بر ضمیمهٔ

جمیله اوله‌جقدر . بو خدمته اشتراك مقدس ومفخم پادشاهمزك اثر ترقی پرورانه‌لرینه اقتفاءً خدمتدر . قطعیاً امید ایلرم که بونجه نعم جلیلهٔ جناب شهنشاهی ایله متنعم اولانلردن هیچ برشاکر نعمت بو خدمتدن کیرو طورمز . هایدی جودتم کوره‌یم سنی ! سن ده بویله مهم برامر خیره دلالت ایتده شرفلی برآفرینه کسب استحقاق ایله !

فی ۱۷ تموز سنه ۳۱۱

بوکا « اقدام » ك جوابی :

اقدامی تأسیس ایتدیکمز زمان یالکز غزته‌جیلك ایله اکتفا ایتمیوب طبع مؤلفات جهتنی دخی دوشونمش وحتی بونك ایچون درت غزته‌یه یتیشه‌جك قدر حرف ده آلدرق بیوك بریوك آلتنه کیرمش ایدك . هله موضوعات العلوم کبی آثر قیمتداری تمثیل ایتمك معزز براملمزدر . امور وخصوصات اوقاتنه مرهون وموقوف اولمغله ایشته بزم ایچون انشاءالله الکریم بوامل موقع اجرایه قویمق زمانی حلول ایتمشدر .

عطوفتلو احمد مدحت افندی حضرتلرینك تمثیل و تألیف حقنده کی تشویقلرندن بوآنه قدر ثمرات نافعه اقتطاف ایدلمش اولدیغنی هرکس تسلیم ایدر . « اقدام » صاحب امتیازی اولان عاجز ایچون بوخصوصده بیوك بر سرور قلب حاصل اولمشدر . زیرا مطبوعات عالمنه « ترجمان حقیقت » غزته‌سنده ایلك آدیمنی آتدیغی زمان اوکنه تصادف ایدن معلم اول مشار الیه مدحت افندی حضرتلری ایدی . اقدام غزته‌سنی تأسیس ایتدیکی زمان حق تعلمی ایفاءً سویلیه‌بیله‌جکی سوزلره شمدی دها رنکینی علاوه ایتمك مجبوریتنده بولنیور . زیرا موضوعات العلوم کبی براثرك طبعی میسر اولمق شرفی اقدام مطبعه‌سی ایچون الی یوم التناد کافی ووافیدر . بوکاده دلالت ایدن ایشته مشار الیه مدحت افندی حضرتلری اولیورلر . کتاب طبعی کبی برامر مبرورده ینه مشار الیهك دلالتی کورمك تعلم وتدریسده کی استقامتی کوستردیکی ایچون اقدام صاحب امتیازی بوندن طولایی حقیقةً متفاخر اولور .

هرنه ایسه مفتاح السعاده‌نك ترجمه‌سی اولان موضوعات العلومك همان استنساخنه باشلایوب طبعنی درعهده ایتمك بزم ایچون بر وظیفهٔ مقدسه صورتنی الدی . بونك ایچون برمستنسخ استیجار ایده‌جکز ، فقط غزته‌یه تفرقه ایتمك ینه ممکن دکل . زیرا برسنه دوام اولنسه بیله بیتمز ، بز ایسه بونی ممکن اولور ایسه نهایت اوچ آی ظرفنده طبع ایتمك املنده‌یز . موضوعات آلتمش فورمه‌یه یاقین جسیم برکتابدر .

معهذا شوراسنی ده اتیاندن کندومزی الهمیز که بوایکی یوز مشتری ایچون شمدیدن ابونه قید ایتمکه مجبورز . چونکه سکسان طقسان لیرایی باغلامغه مطبعه‌مزك احوال حاضره‌سی هیچ بروجهله مساعد دکلدر . شوقدرکه بز آثارمزی کوسترمدکجه متابلنی ده طلب ایتمیز ، ابونه قید ایتمکه باشلامدن اول اون فورمه طبع ایده‌جکز . طبعنه ده یرهفته مرورنده باشلایورز .

کتابك تصحیحنه مدحت افندی حضرتلرینك واقع اوله‌جق همت وغیرتلرینه شمدیدن بیان تشکرات مخصوصه ایلرز . مشار الیه شو همتلریله ایشك بربیوك قسمنی درعهده ایتمش اولدیلر .

همان جناب حق بزه اوقودیغنی اکلار برمستنسخ احسان ایلیه .

عطوفتلو احمد مدحت افندی حضرتلری طرفندن اوچنجی دفعه وارد اولان ورق :

عزیزم جودت !

موضوعات العلومك طبعنه اولان موافقتكه عظیم تشكرلر ایدرم . ایشته « صاحب غیرت » دیه بویله دین ودولته نافع ایشلری كورنلره دیرلر . سن ایشه باشلا . وعدك موجبنجه اون نورمه‌یی طبع ایتمزدن اول ایكیوزدن پك چوق زیاده آبونه ظهوریله عثمانلی خدمتك دخی بومثللو امور خیریه اربابی تشویق سوحندن محروم قالدقلرینی كوستره‌جكلرینه شبهه‌ك بیله اولسون .

طبع ایچون غزته‌یه تفریقه ایتمك صورتنی دخی قبول ایدرم . فقط شو شرطله كه : اول باول رخصت رسمیه‌یی استحصال ایچون نظارت جلیلهٔ معارفه تقدیم ایدیله‌جك ایكی نسخه‌یی مرتب ومطبوع ومطبعه‌جه ممكن اولدیغی قدر مصحح اولدرق تقدیم ایتمك سنی بوایكی نسخه ایچون مصارف تبییضیه دن قورتاره‌جغی كبی ینه اشبو نسخ مطبوعه‌دن برر دانه‌سنی قبل الطبع ذهنی ، عبدالرحمن ثریا ، نادر افندیلر حضراتی كبی بوتصحیحه مقتدر اولان ذواته كوندرملی كه بونلر درجه‌سنده ارباب اقتدارك كیملر اولدیغنی نجیب عاصم هپمزدن اعلا بیلور . حتی خدمتك اصل الك بیوكنی او درعهده ایتمش اولمق اوزره هركسه دخی تعلق اولان مباحثی حاوی فورمه‌لری تقدیم ایدر . مصحح افندیلر حضراتی دخی كندیلرینه كلن فورمه‌لری بلاافاتهٔ وقت همان تصحیح ومطبعه‌یه اعاده ایدرك حروفاتی حبس ایتمك كبی مطبعه‌جه زیان عد اوله‌جق حاله دخی محل قالمز . ان شاء الله تعالی شو كتاب اوقدر سهولت ومكملیت ایله باصیلور بیتر كه سن‌ده تشوق ایدرك سایهٔ مكارم سرمایهٔ جناب شهریار معارفگسترده بوكبی دها نیجه آثار طبعنه موفق اولورسك عزیزم .

(علاوه) حقمده مدح وستایشه وثنا وشبابنه دائر غزته‌یه یازدیغك شیلردن محجوب اولدم . بن سكا نه خدمت ایده بیلدم ؟ حتی نه خدمت ایده بیلور ایدم ؟ سنده او استعداد خدا داد بولنمسه ایدی بمله مناسبت پیدا ایلیان دها برچوقلری كبی سن دخی عقیم وابتر قالور ایدك . سنی اوخلقت ایله یارادان اللهه حمد وثنا ایلر ایسه‌ك اصل نعمت شناسنه حركتنده بولنمش اولورسك !

« اقدام » ك جوابی :

مدحت افندی حضرتلرینك توصیه بیوردقلری اصحاب علوم وفنون بزه معاونت ایتمك كبی بر كومكلرنده بولنورلر ایسه تحمل ایتمك ایستدیكمز وظیفه بالطبع تخفف ایدرك برخدمت بركزیده ایفا ایدلمش اولور . نظارت جلیلهٔ معارفدن دخی آیریجه مظهر حمایت اوله‌جغمزه امین واعتمادمز بركمالدر .

بز اقتضا ایدنلره اقتضا ایدن تشكری همان شمدیدن ایفا ایلرز وناسه شكر ایتمین جناب خالق كائناته‌ده شكر ایتمكی بیلمز حكمت جلیله‌سنی برآوردهٔ زبان تحدیث نعمت ایدرز .

همان جناب مكون الاسباب شوامرخیری وجوده كتیرمكده بزه توفیقات ربانیه‌سنی احسان ایلیه .

دیباجه

دیباجهٔ زیباچهٔ کتاب وسر نامهٔ هر فصل وباب حمد وثنای جناب رب الا- بابدرکه عالمی ابدع نظام اوزره ابداع وایجاد واکا ارضی مهاد وجبالی اوتاد ایدوب اوستنده سقف محفوظ سماوات وافلاکی بی‌ستون وعماد الی یوم التناد ثابته ودائره وهر برینه تعیین مرکز محیط ودائره ایدوب انواع نجوم زاهره ایله که لیالیده مثال عیون ساهره در آنلری تزیین وهر برینه برمنزل ومسیر تعیین ایلمشدر . زهی قادر برکمال ومبدع ومخترع بی‌مثال که فوق سماده خلق ملائکه وکرسی وعرش وارضده بساط بسیط خاکی فرش ایدوب آفاق واقطارنده خلق انواع حیوان ووحوش وطیور ایدوب ونیجه‌سن دخی سکان قعور بحور ایدوب هر برینه خزانهٔ غیب ومهمانخانهٔ لاریبدن نصیب وروزیٔ شبانروزی واصل وهر فردینک من حیث لایحتسب رزقی کلوب مقصدی حاصل اولور . فتبارك الله احسن الخالقین . واول طوائف بی‌پایان وزمرهٔ جن وجنس حیواندن نوع انسانی مفضل وآنی جمیع علوم وکمالات ایله برنسخهٔ جامعه ونوع مکمل ایلدی. وجواهر نایاب صلوات وسلام بیحساب اول نوعك فرد اکملی وعلوم الٓهیه‌دن حصهٔ انسانیه‌نك بحر محیط وشاملی اولوب جمله‌دن اعز واصفی ومظهر اجتبا واصطفا اولان حبیب ورسول خدا دلیل راه هدی اعنی نبی باوفا محمد مصطفی یه ایثار اولنمق لایق وسزادرکه دین متینی سائر ادیانی ناسخ و معجزهٔ باقیهٔ قرآن عظیم وفرقان کریم ایله بنیان شرع

وملت ثابت وراسخ اولوب بحار آيات قرآنيه ومعادن احاديث نبويه‌دن زمرهٔ صحابهٔ كرام التقاط ايتدكلری غرر درر اسرار واحكام وعلماء دين وائمهٔ مجتهدين استنباط ايتدكلری جواهر فتاوی وآداب قضاة وحكام اول بنيان مرصوصه باعث احكام اولوب آنلر ايله علم اللهده مقرر ومقدر اولان نظام عالم وبقاء سلسلهٔ بنی آدم ميسر اولمشدر . ودخی زمرهٔ هدايت قرين آل واصحاب دخی اول جواهر صلوات وسلامدن بهره‌ياب اولديلر كه هر بری نجوم سماء شريعت ورجوم ارباب غوايت اولمشلردر . رضوان الله تعالى عليهم اجمعين .

اما بعد علم عالم آرای اصحاب افهام وآرايه خفی دكلدركه اشرف مخلوقات وافضل موجودات ميان عليانده نوع انساندر . وآنك فضيلتی دخی عقل وادراك فهم دراك ايله‌دركه آنكه معرفت الله‌يه نائل واول معرفت ايله سعادت ابديه‌يه واصل اولوركه بو سعادت سائر حيواناتده حاصل اولماز . وبو علم اشرف علوم ايدوكی مقرر ومعلوم وبرتامه وصول ووقوف نيجه علوم عديده‌يه موقوف اولمغين زمرهٔ علماء دين وائمهٔ مجتهدين وسائر ورثهٔ انبياء ومرسلين اولان علماء عاملين ومشايخ كاملين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين مجاهدات قلبيه وقالبيه ورياضات روحنيه وبدنيه ايله استخراج علوم دقيقه وغريبه وتدوين كتب نفيسهٔ انيقه‌ده اول مرتبه تمهيد مهاد سعی واجتهاد ايلمشلردركه عقول ناس آنی ملاحظه‌ده قاصره ومرتبهٔ حد واحصا مجموعنی غير حاصره‌در . وچونكه مدار شرف علوم شرف معلومدر پس جمله‌سنك مؤداسی معرفة الله اولیجق آكا وسيله اولان علومك دخی شرفی مقرر وآنلرك ايجاد وابقاسنه ساعی اولان علماء كبار واجلهٔ مشايخ نامدارك شرف وعزتلری دخی صحايف اذهانده مسطور ومحرردر . ايمدی اول علومك هر برينك شرفی وموضوع ونفعی بيان اولنمق وآنلرك هر برنده تأليف اولنان كتب نفيسه وزبر لطيفه‌نك اساميسی ومؤلفلری وآنلرك هر برينك دخی اساميسی وسائر احوالی ذكر واعلام اولنمق دخی تحصيل علومه ترغيبده ادخل ونفعی اعظم واشمل اولمغين بو عبد فقير كثير التقصير خاكپای زمرهٔ فضلا وخوشه‌چين خرمن فضائل علما (كمال الدين محمد بن احمد الشهير بطاشكوپری زاده) جعل الله تعالى من الفائزين بالحسنى وزياده‌نك والد بزركواری اولان فريد دهر ووحيد روزكار مولانا (احمد افندی) كه طاشكپری زاده ديمكله

مشهور آفاق ودیار اولوب میان علماده مشار الیه بالبنان وفضائل وکمالاتی مستغنی عن البیان ایدی اباً عن جد خاندان علم وصلاحدن ظهور وهر بری فضیلت وتقوی ایله مشهور اولوب خصوصاً مرحوم مرقوم دقائق علوم غریبه‌یه واقف واطوار سلوك ارباب طریقت وحقیقته واصل وعارف اولوب علوم ظاهره‌ده مظهر ید بیضا ونیجه کرامات عدیده‌سی ظاهر وهویدا ایکن حکمت خدا ایله اذاجاء القضا عمی البصر فحواسنجه اول فاضل مقبول قاضیٔ بلدهٔ استنبول ایکن مبتلای مرض عمی واول دوچشم دقایق بینی نابینا اولوب طقوز سنه‌ینه اول حال ایله عبادات وتصانیفه اشتغال اوزره ایکن جوار رحمت حقه اتصال ایلمشلردر [*]

(مثنوی)

اعلم عالمان خطهٔ روم — افضل زمرهٔ کبار وقروم
ثالث سعد وفاضل جرجان — حارث تخم مزرع عرفان
نامی طاشکبری زاده احمد ایدی — جمع ارباب فضله مفرد ایدی
فضله کون کبی اولوب مشهور — ویرمش ایدی جهانه رونق ونور
طولنوب زیرخاکه ایتدی نزول — ایلدی رحمت خدایه وصول
ایلیوب برنیجه کتب تصنیف — ایتدی بنیان فضلنی ترصیف
جمله‌سن دهره یادکار ایتدی — فضلنی خلقه آشکار ایتدی
هر بری اولدی بر در نایاب — رغبت ایتدی آکا اولوا الالباب
شکرالله سعیه ابدا — غفر الرب ذنبه وعفا

فاضل مزبورك جمیع علومده کتب مدونهٔ کبیره ومعرکه آرا اولان مباحث غامضه‌ده رسائل نفیسهٔ کثیره‌سی میان علما وطلابده مشهوره وهر مجلس ونادیده ایادی والسنهٔ فضلاده متداوله ومذکوره‌در . جمله‌دن مقدما ذکر اولنان اسلوبی جامع برسفر نفیس وکتاب لطیف نافع تألیف ایدوب { مفتاح السعاده ومصباح السیاده } ایله تسمیه ایلمشدرکه میان خلقده { موضوعات العلوم } دیمکله مشهور ومعلومدر . حقا که برکتاب نافعدرکه منافعنی بیان وتعداد ایچون برتألیف مستقل اعداد اولنسه روا ومدحنده هرنه مرتبه اطرا اولنسه

[*] مؤلف ومترجم ترجمهٔ حاللری کتابك نهایتنه درج اولنه‌جقدر .

سزادر . اولا مقدمه سنده فضائل علم وتعليم وتعلم حقنده مباحثه وتكلم ايدوب هر برينى آيات كريمه واحاديث نبويه واخبار وآثار اخيار ايله اثبات واظهار ايدوب بعده آداب مدرسان وقاضيان ووظائف مشايخ ومذكران وواعظان حقنده وارد اولان اقوال ائمهٔ كرام وتحقيقات مشايخ عظام بيان اولنوب بعده اوچيوزدن زياده علوم جليله وفنون جزيله‌نك اساميسنى ذكر وبيان و هر برينك موضوع و منافعنى تحقيق ومبادى وغاياتنى تعيينده تدقيق ايدوب اول مناسبتله نيجه فوائد وحقائق وانواع نكات ودقائق وحكايات لطيفه ومعارف نفيسه درج وغرر درر وجواهر زواهر لطائفه درج ايدوب كوهر كرانمايهٔ عمرينك بر مقدارينى آنده خرج ايتمشدر . واول فنونده تأليف اولنان كتب جليله‌يى ذكر وتعداد وهر برينك مؤلفنك اسمنى ومناقب واحوالنى تفصيل وايراد ايليوب برمجموعهٔ شريفهٔ نافعه وبرمجلهٔ لطيفهٔ جامعه اولمشدركه كويا انواع جواهرى محيط بربحر بيكراندركه هركس آندن التقاط درر وجواهره راغب ونكراندر .

(قطعه لمؤلفه)

يوقدر بويله بر كتاب نفيس — اوله انسانه خلوتنده جليس
آكا بسدر مصاحب وياران — كيمه كيم اوله بوكتاب انيس

انتقال مرحوم مبروردن صكره كتاب مذكور ميان خلقده برمرتبه منتشر ومشهور اولديكه زمان يسيرده علما تحصيلنه رغبت وكتابتنده بذل جهد ومشقت ايدوب قدرى عالى و بهاسى غالى اولوب علماء آفاق فضيلت مؤلف و مؤلف اوزره اتفاق ايلمشلردر . لكن زبان عربى‌يى ادراك ايتمكه صاحب عقل سليم وذهن دراك اولانلرك جمله‌سى قادر اولمايوب بلكه اواسط ناسدن اول زبان ايله استيناس ايتمينك فهمندن عاجز وقاصر واستخراجنه قادر كمسنه نادر اولمغين بعض اخوان صفا وياران وفا بوفقيره كلوب اول شاهد خوب عربى الاسلوبك لباسنى طرز رومه تبديل ايتسه‌كز هركس آنى صيد وتحصيل ايتمكه راغب وآنى استنساخه طالب اولسه‌لر واول سببدن نفعى اعم وفائده‌سى اتم اولسه مناسب دكلميدر ؟ بلكه بوخدمت مرحومه دخى خدمت وباعث دعا ورحمت اولوردى ديو اقدام ورجا وتحريك اقدام كميت اقلام ايلديلر .

بوفقير دخى بنم كبى عمرينى مالايعنى ايله اضاعه ايلمش مفلس بى بضاعه‌ده بومقوله امر خطيره مباشرت وبويله كار دشواره مبادرت ايلمكه نه قدرت اوله ديو امتناع ايله جواب ويردكده مجاب اولميوب البته والد مرحومك ارث ماليسندن حصه‌دار اولدكسه ارث عاميسندن خود بهره‌دارسين . على الخصوص اول استادك ينه مرحوم اولوب آنلرك مظهر فيض اقدس اولان نفس انفسلرندن تبرك واستمداد ايله تحصيل استعداد ايتمش اوله‌سين . آنلردن ماعدا فضلاء دهرك اكثرندن على الخصوص استاذ الكل ورهنماى اقوم سبل شيخ الاسلام ومقتدى العلماء الاعلام مرحوم حضرت ابوالسعود — اكرمه الرب الودود فى الجنة تحت ظل ممدود — خدمتنده دخى نيچه مدت وسنه ترك نوم وسنه ايدوب تحصيل علوم وفضائله اشتغال ايله كسب انواع كمال ايده‌سين . ايمدى بوخدمتك عهده‌سندن كلمك سكا منحصر واداسنه سن قادرسين ديوب بوفقيره دخى كلاملرين رد و باب مساعده سد ايتمك مناسب كليوب متوكلاً على الرب المتعال خدمت ترجمه‌يه مباشرت واشتغال ايدوب ابتداء شروع حلبده دفعهٔ ثانيه‌ده قاضى ايكن سنه سته والف‌ده واقع اولوب لكن مابينده تراكم اشتغال وبعض مناصب وخدمات سلطانيه‌يه اشتغال منع واشغال ايتمكين بوزمانه دكين متأخر اولوب حالا بحمده تعالى واصل حيز اتمام وحسن اختتام اولمشدر . بعونه تعالى .

حقا كه بركتاب جامع وبرتأليف نافع اولمشدركه بواعصار وقرونده بويله قبوله مقرون بركتاب منظور ديدهٔ ارباب الباب اولمامشدر . حقيقتده بوكتاب اصل مترجمه شرح منزله‌سنده واقع اولوب نيچه لغات عربيهٔ غريبه‌سنك معانيسى ذكر وبيان وبعض مشكل مواضع ومحلى ايضاح وحل ايله تحقيق واتقان ايدوب انلردن ماعدا مناسبت ايله نيچه زوائد فوائد وموائد عوائد ذكر وبسط اولنوب بعضى زادهٔ خاطر فتر اولوب بعضى دخى قعر بحر كتب ودفتردن التقاط اولنوب محلنده ذكر وايراد اولنمشدركه اولنه انظ { تذييل } اشارت واتهاسنه عبارت { انتهى } علامت اولمشدر . لكن ارباب فهم واذعان واصحاب عقل وعرفانه خفى دكلدركه زر هرنه‌دكلو كامل العيار اولسه شهر وديارده چندان مقبول اولماز

وبی نام وسکهٔ سلطانی بازار اعتبارده سنجیده اولوب رواج بولماز . پس لایق وواجب اولمشدرکه اشبو قوالیب الفاظه صب اولنوب مسبوك اولان زرخالص معانی اولا نام سلطانی ایله مسکوك اوله . اعنی جناب حضرت سلطان اعظم وخان اکرم افخم ، مدار امن وامان ، فخر دودمان آل عثمان، باسط موائد عدل وداد، عاقد معاقد شرع راسخ الاوتاد، سلیمان دولت، سکندر صولت، حیدر شجاعت، حاتم سماحت، مربی العلماء ومحب الصلحاء ، المفتخر بخدمة الحرمين الشريفين ، والمباهی باحیاء دین نبی الثقلین السلطان ابن السلطان السلطان (احمد خان) ابن السلطان (محمد خان) ابدالله تعالی ایام سلطنته الزهراء وخلد اعوام دولته الغراء الى انتهاء الزمان وانقطاع اختلاف الملوان .

(مثنوی لمؤلفه)

شاه اعظم معین ملت و دین ناصر شرع و معدلت آیین
نامی احمد سمی فخر جهان بهجت افزای ملکت عثمان
باب عالیسی قبلهٔ آمال اولدی خلقه مطاف کعبه مثال
روضهٔ بارکاهی باغ ارم بوستان سرایی کرم کرم
قوللوغینه قبول ایدرسه اکر جمله شاهان آنکله فخر ایلر
بندهسینك برین ایدوب ارسال آنی مصره عزیز ایدر درحال
برینه دخی ایدوب احسانی نامی انك اولور قریم خانی
عدله کیم پادشه ایده نیت لاجرم دولتی بولور قوت
شاهمز شمدی عدل وداد ایله عقل وتدبیر ده سداد ایله
لطف حق دوانده ایتدی ظهور ملکت اولدی جملةً معمور
بویله شاهی خدایه ایده باقی اوله هر دمده حافظ و واقی

پس رجاء واثق وامید صادق اولدرکه بو نقرهٔ خام وکلمات بی انتظام منظور پادشاه زمان و مقبول خدواند جهان اولملق ایله میان عالمیانده دخی رواج واعتبار ورغبت واشتهار بولوب طلابك علوم ومعارف مطاویسنده اولان موائد فوائد ایله منافع کتابه واقف اولوب مطالعهسنه رغبت واستکتاب وانتشارینه همت ایلیهلر . واکر سهو وزلت وخطا وغفلت سببی ایلهکه هر بری انسانه لازم ماهیت مرتبهسندهدرکه ﴿ اول الناس اول الناسی ﴾ مثلنك معناسی اول

مفهومی افاده ایدر . ایچنده بعض خطایه واقف وقصور فهمدن ناشی سقطاته مصادف اولورلرسه بر مقتضای ﴿ حمل المؤمن علی الصلاح ﴾ قابل تصحیح اولانلری اصلاح ایلیوب واقع اولان قصورم دامن عفولری ایله مستور وصادر اولان خطا وجرمم قلم اغماض وصفح ایله معذور ومغفور اولوب بوعبد ضعیفی دعای خیر ایله یاد وبعد وفاته اثناء مطالعه‌ده روحمی قرائت فاتحهٔ شریفه ایله شاد ایده‌لر . وما توفیقی الا بالله علیه توکلت و الیه انیب . اللهم اجعل سعیی مشکوراً وذنبی مغفوراً واحشرنی تحت لواء حبیبك محمد صلی الله علیه وسلم مع الذین انعمت علیهم من النبیین والصدیقین والشهداء والصالحین والعلماء العاملین والمشایخ الکاملین وارزقنا لذة النظر الی وجهك الکریم یا اکرم الاکرمین آمین یارب العالمین .

ومعلوم اوله‌که مؤلف اصل مترجم اولان والد ماجد علیه رحمة الملك الواحد بوکتاب جلیل القدرك ابتدا وصدرینی بر دیباجهٔ بلیغهٔ شریفه ایله تزیین وعرائس ابکار معانیسی حلل عبارات فصیحهٔ لطیفه ایله تحلیه وتحسین ایلمش ایدرکه آنی مشاهده وقرائت ایلین ارباب علم ومعرفت بونی تألیف ایلین فاضل منشی سحبان سخن و حسانی منشیدر دیو جزم وتحقیق و ﴿ کم ترك الاول للاخر ﴾ فحواسنی تصدیق ایلمك مقرردر . اویله اولسه اول دیباجهٔ شریفه دخی بو ترجمهٔ ضعیفه‌یه دیباجه اولمق اوزره ترجمه اولنمق ملاحظه اولنوب لکن آنده اولان الفاظ فصیحه وعبارات بلیغه زبان ترکی‌یه نقل وتحویل وترجمه وتبدیل اولندقده اول مرتبه صفا بخش ومطبوع ودلکش اوله‌میه‌جغی مقرر اولوب بالکلیه ترك واهمال اولنمق دخی لائق ومقتضای مقامه مطابق وطباع سلیمه‌یه موافق اوله‌مامغین اصحاب فهم وعرفان اولان یاران وخلان ایله بویله رأی اولندی‌که اولا صندوقهٔ خاطر فاتر مخزونده مدخر ومخزون اولان خرزات الفاظ بی انتظام و منثور سلك وسمط سطوره نظم اولنوب شکسته وبسته بر دیباجهٔ گسسته انشا وعیوب وقصورمز انشا اولنوب بعده دیباجهٔ اصل مترجم‌که مانند در شاهوار آبدار ومنظمدر حسب المقدور مع کمال القصور ترجمه اولنوب اول دخی تبرکاً ابتداء کتابده ثبت وتحریر اولنوب اول همای فرخ فال وزرین بال دخی دام کتابت وقید ایله شکار وصید

اولنمق مناسب کورلمشدر . تا که بو کتابه دخی شرفبخشا و بهجت افزا اوله .
وهذا ابتداء الشروع فی ترجمة الکتاب والله الموفق للصواب و الیه المرجع
والمآب .

بسم الله الرحمن الرحيم

ومنه العون والتوفيق

شول بدیع بیانکه آنك مثالنه احتذا و اقتدا اولنماز و شول منیع تبیانکه آنك مثالنه احتظا و ارتقایه یول بولنماز حبر کتابی طراز و اعلام محامد ایله توشیح وصدور خطابی رایات واعلام مدایح ایله ترشیحدر . پس بر مقتضای (وله الحمد فی الاخرة والاولی وله المثل الاعلی) جمیع محامد بی پایان اولی و اخریده . خصوصاً فاتحهٔ هرکتابده مخصوص جناب رب الاربابدر . و شکر بی پایان لایق بارگاه ملك دیاندرکه عبادینه احسان ایلدوکی نعم جزیلهٔ بی امتنان ناظرینه نمایدهٔ عجب العجابدر . وشول اوثق عصامکه بی انقطاع و انفصام اوله صلوة وسلام ایله اعتصامدرکه اول رسول گزین محمد النبی الامی الامین جنابنه‌که جامع علوم اولین و آخریندر . و دخی آل و اصحابنه‌که جمله‌سی طیبین وطاهریندر . مادامکه علومده سؤال و جواب ایله توضیح مسائل و محامد و ثنا ایله ترشیح صدور کتب و رسائل اوله .

اما بعد بو سمط تحریره نظم اولنان درر الفاظ آبدار و غرر عبارات جواهر نثاردن غرض صدرمده مجتمع و محمول اولان علوم فاخره‌یی بث واظهار و تحصیل سعادت آخرتده اثردن عینی آشکار ایلمکدر . پس آنلری بر قلم مشکین رقم ایله املا ایلدمکه وقت سؤال و جوابده مظهر نکات عجابدر و هنگام تحقیق و بیانده منسیٔ سحبان وحساندر . ایمدی بحمدالله تعالی وادیٔ بیانده بر اسلوب بدیع المثال و منیع الشان ومیان علماء اعیانده بر باب رفیع الجناب ومؤسس البنیان اولمشدرکه آنده زبدهٔ حقایق علومی دررندن استخراج ومخض و استخراج دررنده سکا نصحمی خالص و محض ایلدم . و اول نهرك بقیه و صبابه‌سندن ایچدم محض مجاریسنه عارف ایکن . و صنعت رمیی قوسدن تعلم ایلدم

آنی باری اولوب قطع وتراشنه واقع ایکن . پس ای زمرهٔ اخوانم وکار تقواده یاران و اخدانم سزی ارشاد ایدرم برمدینهٔ عامه‌که علی الباب ومنیع الجناب رفیع الاسوار وسحیق الاقطاردر و برجنته‌که اشجاری مورقه و انهاری مونقه و لیل و نهارده اکلی دائم وهجیر و اسحارده ظلی قائم و نعیمی مقیم و شراب رحیقی ممزوج ماء تسنیمدر . و سکا برخزانهٔ بهیه فتح ایدرم‌که هرکیم آنك فص ختامنه واصل وکشف لثامی آکا حاصل اوله مطلع نبأ یقین و سر مخزون و ملتقط جواهر حق مبین و در مکنون اولور . و آنك وراسنده طالب ورائد ایچون برامر زائد و بوندن غیری برمرام جاهد یوقدر . و برعطیه و منحه اعطا ایدرم‌که اکر تفکر وترویه ایدرسه‌ك خیر و دری سنی اروا و احادیث غریبه ایثار ایدرکه حین مساعده « لله دره‌ا » دیوب تحسینه اغرا ایدر و سکا برسفینهٔ نفیسه تقدیم ایلرم‌که عبور بحار بعید الاغوار ایدرسین و آنك قاموس محیط وتیار زخارنده هلاك و بواردن خلاص اولوب ساحل نجاته ایررسین . وسکا برمطیهٔ بهیه احضار ایلرم‌که آنکله ریاض علوم ومعارفه واصل و اول ریاضده اولان حیاضدن آب نایاب شربنه نائل اولورسین . واثمار طیبه‌سنی اجتناء واسمار عجیبه‌سنه وقوف ایله انواع فضائل اقتنا ایدرسین . اما زنهار وزنهارکه ﴿ ان بعض الظن اثم ﴾ فحواسنجه ظن ایتمیه‌سین‌که سن علومدن اول مقدار تحصیل ایتمش اوله‌سین‌که آندن زیاده‌یه امکان اولمیه ویاخود آنك وراسنده مراتب فضائلده جای ومکان قلمیه . و سنده اول غرور ایله مرجع ناس اولمق رجالری ظهور ایدوب اول رجانی تحقیق ایچون اریکهٔ عجب اوزره تعود واتکاء وکتف فراغ اوزره استلقاء ایده‌سین . وبساط کسل اوزره رجلکی مد و نفسکی جهابذهٔ فضلا ودهاء علمادن عد ایده‌سین . وکندوکی ظن ایده‌سین‌که فضائلك شطرینی محرز وکمالاتك قطرینی جامع و حائز ومارینه‌نك قرطیننه فائز اولمش اوله‌سین . وشمدنکیرو بن اقرانمه غالب و بارز و تکمیل ذات ایچون سعیدن فارغ اولوب جملهٔ کمالاتی محرز اولدم دیوب دماغکده اعاصیر ورياح حب ریاست هبوب ایدوب اشیاعکی تربیت ایچون تقلد سیاست سکا نهایت مطلوب اوله .

ایمدی دیهات هیهات اول امورکه خیالکده ظهور و بالکده خطور

ایلمشدر آنلرك جمله‌سنك اصلی خفت عقل وطیشدرکه موجب حرمان بلکه همهمهٔ حسبان ووسوسهٔ شیطاندرکه آنده مخائل وعلامات زور وحبائل واسباب غرور ظاهر و نمایاندر . قدمسین حضرت سید الانبیاء وسند الاصفیاء قول شریفندن غافلمیسین و اول ارشاددن ذاهلمیسین که (لابورك لی فی صبیحة لم ازدد فیها علما) بیورمشدر . یعنی برصباح و بامدادکه بنم آنده علممه ازدیاد حاصل اولیه حق تعالی وتبارك آنی بکا مبارك ایلمسون . مع هذا اول حبیبی رب مجیب احسن تأدیب ایله تأدیب ایتمش ایدوکی معلوم هر عاقل ولبیبدر . و برحدیث شریفنده دخی (من استوی یوماه فهو مغبون) بیورمدیمی . یعنی برکمسه‌نك که ایکی یومی مساوی اولوب ثانیده زیاده کسب محاسن وترك مساوی ایلمیه اول کمسه بازار شرع ودینده و متاع کسب یقینده مغبوندر . اگر بو بابده دخی زیاده اطناب ایستر ایسه‌ك تأمل کلام رب الارباب ایله‌که حبیبنه امر وخطاب ایدوب (و قل رب زدنی علماً) بیورمشدر . ودخی (وفوق کل ذی علم علیم) دیمشدر . وبونلرك غیری نیچه آیات حکمت سمات واردرکه کتاب کریم و قرآن عظیمده وارد اولمشدرکه درجات علم غیرمتناهیه اولوب علومه طالب اولانلره فرض وواجبدرکه هر آن ازدیادینه راغب و نگران اوله‌لر .

بوندن صکره ای طالب فضل وکمال اگر اخطار بالبال ایدرسه‌ك که علوم وفنون کثیر و آنك جمله‌سنی بلکه اکثریسنی تحصیل غیر یسیر و زمان عمر دخی قصیر وآلات تحصیلی دخی تحصیل عسیردر ؛ پس بومضیقدن خلاصه طریق ندر . ایمدی سکا ذکر ایده‌جکم علومده تأمل وتفکر قیل هر برینك اسمی ورسمی وموضوع ونفعی جهتندن ؛ وسکا طریق تحصیلده اختراع ایتدیکم تفصیلده تدبر قیل وبیان ایتدیکم آداب ارباب البابده تذکر قیل که طلل علم ودروسك عفا ودروسندن صکره آنلر ایله‌ینه غرس تمنی مثمر . واقمار وشموسنك افولندن صکره ینه اول انوار آداب ایله لیل ترجی معمر اولوب بر حیثیت ایله رونق و بهجت حاصل اولورکه اول رونق وصفایی مشاهده واول بهجت جهل زدایی معاینه ایدنلر تعجب کنان فلانه نه عجب علومه اصابت وسلفده کچن

عصابه‌یه تفوق ایله سعادت روزی اولمش دیه‌لر . ایمدی اگر اول علومك جمله‌سنی تکمیل و آنکله سعادت دارینی تحصیل ایتمکی رب جلیل سکا تبشیر وتسهیل ایدرسه حبذا . زهی سعادت جانفزا . همان اول نعمته حمد ایدوب الحمدلله الذی هدانا لهذا دیه‌سین . زیرا ایچلرندن بعضی غیر نافع ایسه ینه ظلمت جهلی رافع اولدیغی جهتدن مقبول وممدوح ایدوکی مبین ومشروحدر . نته‌کیم (فلاطون الهی) دیمشدر : « بر علم مستقبح یوقدر الا جهل اندن اقبحدر . » و بر قائل دخی دیمشدر :

احرص علی کل علم تبلغ الاملا ولا تموتن بعلم واحد کسلا
النحل لما رعت من کل فاکهة ابدت لنا الجوهرین الشمع والعلا
الشمع فی اللیل ضوء یستضاء به والشهد یبری باذن الباری العللا

(ترجمه)

کسب جمله علومه حرص ایله اوله‌سین تا که واصل آمال
غالب اولوب کسل بو دنیادن علم واحدله ایلمه ترحال
جمله ازهاری ریع ایدر چون نحل ایکی جوهر ویررکه شمعله بال
شمع هر شب ضیا ویرر چون ماه شهد اولدی شفاء داء عضال

اگر ضیق وقت واخترام موت ایله فرصت فوت اولمقدن خوف ووجل و حلول اجل احتمالیله درونکدن ندای العجل کلورسه قائل آخرك قولنی اخذ ایله که دیمشدر :

ماحوی العلم جمیعاً احد لا ولو مارسه الف سنه
انما العلم بعید غوره فخذوا من کل علم احسنه

(ترجمه)

اوله‌ماز کمسه جمله علمی محیط سعی وکوشش ایدرسه گر نیك بیل
علم بر بحر درکه غوری بعید ایمدی احسن اولانی قیل تحصیل

اگر صدر و قلبکده خلجان و خلد و لبکده دوران ایدرسه‌که امر علومده اختلاف اعراض معلوم و آنلره میلده تفاوت طباع وفهوم واستحسانده تباین عادات و رسوم محقق ومفهومدر . حتی بر طائفه طائفهٔ اخری قتنده اولان فنون تحصیلنی قبیل جنوندن عد و آنکله باب تحصیلنی سد ایدرلر . زیرا ﴿ کل حزب بما لدیهم فرحون ﴾ نص کریم کتاب مکنوندر . پس

بز نیچه بیلورزکه قنغی علم انضل علی الاطلاقدرکه علماء آفاقدن حسننه اجماع واطباق اولمش اوله .

ایمدی بز دیرزکه شول نسنه‌که سنك صدرکی بردنلج یقین ایله تبرید وسکا مطلوبکی علی التعیین تعریف وتحدید ایلر. قائلك بطریق الاجمال قول مظهر الکمالیدرکه دیمشدر :

کل العلوم سوی القرآن مشغلة   الا الحدیث والا الفقه فی الدین
و العلم ما کان فیه قال حدثنا   وما سواه فوسواس الشیاطین

(ترجمه)

نافع اولان علم قرآن وحدیث وفقه‌در   سائری بر شغل بیمعنی درر ایتمه هوس
علم اودرآنده اوله‌قال‌الله وقال‌الرسول   سائری‌وسواس شیطاندر سکابوپندبس

ودخی دیمشلردر :

(بیت)

جمیع العلم فی القرآن لکن   تقاصر عنه افهام الرجال

(ترجمه)

علومك جمله‌سن قرآن محیط اولمشدرر لکن   عقول‌خلق آنك‌فهمنده‌اولدی‌قاصروحیران

وبالجمله شول علوم‌که آنکله سعادت ابدیه‌یه توسل ودار السلامده عندالملك العلام جوار قدسه نزوله توصل اولنور حضرت جبرئیل جناب نبی جلیلدن سؤال ایتدوکی علومدرکه ایماندن سؤال ایله اصول دینه اشارت ایلدی‌که کلام ایله مسمادر. شول شرطله‌که باحث اولان متابعت اهواء واوهام ایتمیوب بلکه قواعد عقائد اسلام اوزره بسط کلام ایلیه . واسلامدن سؤال ایله علم فقهه اشارت ایلدی‌که حرام وحلال اولان افعال واعمال وخلالدن باحثدر . واحساندن سؤال ایله علم تصوفه اشارت ایلدی‌که ثمرهٔ ایمان ونتیجهٔ اسلامدر . اما تفسیر وحدیث ذکر اولنان علومده داخللردر نته‌کیم عن‌قریب بیان واعلام اولنور ان شاءالله الملك العلام . وقتاکه کلام بومقامه منتهی اولدیسه شمد نکیرو عنان اقلامی شروع فی المرام صوبنه توجیه ایلمك وجه وجیهدر . وباه التوفیق والاعلام ومنه التیسیر فی تحقیق المقام . وبوکتابی (مفتاح السعاده ومصباح السیاده) ایله تسمیه ایلدم وامام مقصودده برقاچ

مقدمت تقديم ايلدمكه هر برى مفتاح ميامن و بركات ومبدأ جميع سعاداتدر . بعده ايكى طرف ضمننده آكا برقاچ دوحات اتباع ايلدم كه هر برى متضمن ثمرات طيباتدر . حق تعالينك فضلندن مرجودر كه بو خصوصده سعيمى مشكور و عمل و صنعمى مبرور ايليوب بو دنياده اولان اهتمام ايله بنى نزداى قيامتده مسرور ايليه . انه الجواد الكريم والبر الرؤف الرحيم .

بسم الله الرحمن الرحيم

رَبِّ يَسِّرْ وَتَمِّمْ بِالْخَيْرِ

مقدمهٔ اولی

مقدمهٔ اولی فضیلت علم و تعلم و تعلیمی بیـان و هر برینك فضیلتی آیات و احادیث واخبار و آثار اخیارایله و زادهٔ طبع سلیم ومقبول عقل مستقیم اولور ادلهٔ قویه ایله اثبات وعیان ایتمکده‌در . و ادلهٔ مذکوره‌نك هر برندن مدار قلیل ایله اکتفا ایتمکده علماء مدققیـن اثرینه اقتفا اولنمشـدر . زیرا اعتبار ادله‌نك قوتنه‌در ، کثرتنه دکلدر .

فضیلت علم — اما کتاب اللهده وارد اولان ادله‌دندر حق تعالینـك ﴿ شهدالله انه لااله الا هو والملائکة واولوالعلم ﴾ قول شریفی . ایمدی نظر ایله‌که حق تعـالی شهادت مذکوره‌یی نه کیفیت ایله ایلمشدر . اولا نفسی ایله ابتدا ایدوب و ثانیاً ملائکه‌یی وثالثاً علمایی ذکـر ایلمشدر . و ینه تنزیل جلیلده وارد اولمشدر ﴿ یرفع الله الذین آمنوا منکم والذین اوتوا العلم درجات ﴾ ابن عم سید الناس حضرت ابن عباس رضی الله عنهما بو آیتده بیورمشـدرکه علما ایچون سائر مسلمینك نوقنده یدی درجه واردرجه واردر . هردرجه‌نك ماببنی بش‌یوز ییللق مسافه‌در . و ینه حق تعالی بیورمشدر : ﴿ قل هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون ﴾ ایمدی علمه و اهلنه بوشرف اصـیل ومجد اثیل کافی‌دکلیدرکه حضرت رب جلیل آنلر حقنده بویله آیات کریمه‌تنزیل ایلیه .

(بیت)

و من کان حق له مادحاً　　　فحق علی الناس ان یمدحوه

(ترجمه)

برکشینك مادحی کیم اوله حق　　　خلق آنی مدح ایتمکه اولور احق

اما اخبـار ده وارد اولان ادله‌دندرکه نبی علیه السـلام بیورمشـدر :

« العلماء ورثة الانبياء » . بو معلومدرکه درجهٔ نبوت اکمل درجات عالیه وافضل مراتب غالیه‌در . پس اول درجه‌یه وراثت فوقنده درجه اولمدیغی معلوم ارباب ذکا و فراستدر .

و ینه حضرت سیدالبشر وشفیع معشر محشر بیورمشدر : « اقرب الناس من درجة النبوة اهل العلم والجهاد اما اهل العلم فدلوا الناس على ماجائت به الرسل واما اهل الجهاد فجاهدوا باسيافهم على ماجائت به الرسل » . یعنی آحد ناسدن درجهٔ نبوته اقرب اولانلر علماء دین ایله فی سبیل الله مجاهدین اولانلردر . زیرا علما خالق انبیانك کتوردکاری شرایعه دلالت ومتابعت سنت رسوله ارشاد وهدایت ایلدیلر . ارباب جهاد دخی انبیا ورسل وهداة سبل کتوردکلری شریعت و احکامه موافق قلیجلری ایله جهاد و مقاتله و اعدادن روکردان اولیوب مقابله ایلمشلردر . و ینه نبی علیه السلام بیورمشدرکه « یوزن يوم القيمة مداد العلماء بدم الشهداء » یعنی روزقیامتده اقلام علماء اعلامدن جریان ایدن مداد میزان اعمالده خون شهداء وارباب جهاد ایله موزون اولور .
و ینه حضرت صلى الله تعالى عليه وسلم بیورمشدر : « تشفع يوم القيمة ثلثة الانبياء ثم العلماء ثم الشهداء » یعنی روزقیامتده اوچ زمرهٔ علیه جناب رب العزتدن مظهر سعادت و نائل منصب شفاعت اولورلر . اولا انبیاء عظام ثانیاً علماء ذوی الاحترام وثالثاً شهداء عالیمقام . ایمدی نه مرتبهٔ عظمی ودرجهٔ وسطی درکه زیر نبوت و بالای شهادتده اوله .

و ینه حضرت صلى الله علیه وسلم بیورمشدر : « يبعث الله تعالى العباد يوم القيمة ثم يبعث العلماء ثم يقول يا معشر العلماء انى لم اضع علمى فيكم الا لعلمى بكم ولم اضع علمى فيكم لاعذبكم اذهبوا فقد غفرت لكم » یعنی حق تعالی یوم قیامتده‌که عبادینی بعث ایدر اولا عوام اهل اسلامی بعدهم زمرهٔ علماء اعلامی بعث ایدر . آندن صکره بیوررکه یا معشر العلماء ! بن سزك قلوبکزده علمی وضع ایلمدم الا سزی بیلدیکم ایچون وضع ایلدم . یعنی علم ازلیمده سزك اول سعادته فائز اولمغه استعدادیکز محقق اولدیغی ایچون . و بن سزده علمی سزه عذاب ایچون وضع ایلمدم . ایمدی کیدك ومحل رضوانه دخول ایدك‌که بن سزی تحقیق مغفرت ایلدم .

وینه نبی علیه السلام بیورمشدر : ﴿ من طلب العلم لغیر الله لم یخرج من الدنیا حتی یأتی علیه العلم فیکون لله ومن طلب العلم لله فهو کالصائم نهاره والقائم لیله وان باباً من العلم یتعلمه الرجل خیر له من ان یکون له ابوقبیس ذهباً له فانفقه فی سبیل الله ﴾ . یعنی برکمسه طلب علمی الله ایچون ایتمیوب تحصیل جاه ومال و یاخود بونلرك امثالی احوال ایچون ایلسه اول کمسه دنیادن چیقماز تا که ینه آکا کلوب نیتی خالصةً لوجه الله اولمانجه . وهرکمسه‌که علمی لوجه الله طلب ایلیه عمرینك جمیع ایامنده صائم ولیالنده قائم کبی اولور . و برکمسه‌نك تعلم ایتدیکی علمدن برباب اول کمسه‌یه خیردر آندن‌که جبل ابوقبیس جملةً دینار اولوب سبیل اللهده اول کمسه انفاق ایلیه .

اما آثارده وارد اولاندندرکه حضرت لیث غالب علی ابن ابی طالب کرم الله وجهه بیورمشدر : علم مالدن افضلدر یدی وجهله : اولا علم میراث انبیا ، مال ، میراث فراعنه‌در . ایکنجی علم انفاق ایله نقصان پذیر دکلدر . اما مال‌ه نقصان کاور . اوچنجی مال برحافظه محتاجدر ، علم محتاج دکل . بالکه صاحبنی حفظ ایدوب معاصی ومناهیدن زجر ایدر . دردنجی مالدار فوت اولسه مالنی دنیاده ترك ایدوب کیدر ، عالم فوت اولسه علمی آنکله بیله قبره کیرر . بشنجی مال مؤمنه وکافره نصیب اولور ، علم نصیب اولمازالا مؤمنه . التنجی جمیع خلق امر دینلرنده عالمه محتاج اولوب اما صاحب ماله کیمسه محتاج اولماز . یدنجی علم صاحبنی صراط اوزره مرورده تقویت ایدوب باعث حضور اولور ، مال صاحبنی مروردن منع ایدر . و برحکیم دیمشدر : « قلب میتدر ، حیاتی علمله‌در . وعلم دخی میتدر ، حیاتی طلبدر . طلبك تأثیری ضعیفدر ، قوتی مدارسه ومذاکره ایله‌در . ومدارسه‌دن صکره دخی پس پردهٔ احتجابده‌در ، ظهوری مناظره ایله‌در . هرچندکه مناظره ایله ظاهر اوله ینه عقیمدر ، نتاجی عمل ایله‌در . ایمدی شول دمکه علمله عمل تزویج وایکیسنك میاننده بازار الفت واتحاد ترویج اولنه ماینلرنده توالد وتناسل اولوب درحال منتج ملات ابدیٔ بی زوال اولور . »

وابو الاسود دیمشدر : علمدن شریف وعالی وآندن کرانمایه وغالی نسنه یوقدر .

وحضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنهما بیورمشلردرکه حضرت سلیمان بن داود علیهما السلام علم ومال وملك میانده تخییر اولنوب کندوسی علمی اختیار ایلدی . وحق تعالی انك برکتنده علم ایله بیله مال وملکی دخی اعطا ایلدی . وینه بیورمشدرکه برکیجه‌نك بعض ساعاتنده مذاکرهٔ علم بکا احیدر جمله‌سنی احیا ایتمکدن . وبوکا موافق کلام حضرت ابوهریره امام احمد بن حنبل‌دن دخی روایت اولنمشدر . حضرت امام شافعی بیورمشدرکه علمك برشرفی دخی بودرکه هرکس که علمدن برشئ حقیره دخی منسوب اولسه مسرور وقلبی پرنور اولور . وبرکمسه‌که علمدن ممنوع اولسه دائما محزون اولور .

احنف‌دن منقولدر دیمشدرکه هرعزت‌که علم ایله تأکید وتقویت اولنمیه آنك مآلی البته ذلتدر . وینه حضرت علی کرم الله وجهه بیورمشدر : عالم اولانلر صائم وقائم ومجاهد وزاهددن افضلدر . وهرقچانکه برعالم فوت اوله حصن اسلامده بررخنه پیدا اولورکه آنی سد ایلمز الا ینه آنك خلفی برمرد عالم . بعض حکمادن منقولدر دیمشدرکه قچان برعالم فوت اولسه آنکچون ماهی دریاده ومرغ هواده گریه ایدر . وعالمك کندوسی مفقود اولسه دخی ذکری منسی اولماز کانه موجوددر .

فضیلة التعلم — اما کتابده حق تعالینك قولیدرکه بیورمشدر : ﴿ فلولا نفر من کل فرقة منهم طائفة لیتفقهوا فی الدین ﴾ [*] یعنی امرجهادکه اهم مصالح عباد ایکن ینه مؤمنینك جمله‌سی جهاد ایچون نفیر ایتمك صحیح اولماز . البته هرجماعت کثیره‌دن برطائفه دخی تفقه فی الدین ایچون نفر ایدوب غزادن قالمق گرکدرکه تحصیل علم وفقاهت ایدوب غزایه کیدنلر رجوع ایتدکلرنده آنلری دخی ارشاد وانذاره همت ایلیه‌لر . تاکه تفقه‌که جهاد اکبردر ، منقطع اولمیه . پس فضیلت تعلم وتفقه فی الدین ورتبهٔ عالیهٔ علماء مجتهدین نه مرتبه ایدوکی بوآیت کریمه ایله ظاهر اولور . وینه حق تعالی بیورمشدر : ﴿ فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لاتعلمون ﴾ . یعنی اهل ذکرده‌که

[*] بوآیت کریمه‌ده مفسرین بعض وجه دخی ذکر ایتمشلردر . لکن بومعنا مقامه انسب اولدیغی اختیار اولنمشدر . منه

مقصد علمادر ، سؤال ایدك اكر سز بیلمز ایسه‌کز . ایمدی علمی بیلمینلر بیلنلره سؤال ایدوب تعلم ایلمك واجب اولیجق فضیلت تعلم معلوم اولور .

اما اخبارده وارد اولاندندر حضرتك — صلی الله علیه وسلم — که بیورمشدر : ﴿ من سلك طریقاً یطلب فیه علماً سلك الله به طریقاً الی الجنة ﴾ یعنی برکمسه‌که طلب علم ایچون برطریقه سالك اولوب اختیار شدائد ومهالك ایلیه ، حق تعالی آنی جنته موصل طریقه ایصال ودار نعیمه ادخال ایدر . وینه حضرت علیه السلام بیورمشدر : ﴿ ان الملائکة لتضع اجنحتها لطالب العلم رضاً بما یصنع ﴾ . یعنی تحقیق ملائکه قنادلرینی طالب علم ایچون ایندیروب بسط ایدر . یعنی مکاره و آفاتدن حفظ ایدر ایشلدیکی ایشه‌که طلب علمدر راضی اولدقلری ایچون . وینه نبی علیه السلام بیورمشدر : ﴿ طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة ﴾ . بوحدیث شریفده فرضیت تعلم منصوصه‌در . وینه بیورمشدر : ﴿ اطلبوا العلم ولو بالصین ﴾ . یعنی طلب علم ایچون سعی واقدام واختیار سفر وتحریك اقدام ایدك . اکر خرمن علم چینده اولسه واروب خوشه‌چین اولك . وینه بیورمشدر : ﴿ من جاء ملك الموت وهو یطلب العلم لیحیي به الاسلام فبینه و بین الانبیاء فی الجنة درجة واحده ﴾ . یعنی برکمسه‌نك قبض روحنه ملك الموت کلسه ، شول حالتده‌که اول کمسه احیای دین اسلام وتقویت شرع حضرت خیر الانام نیتنه طلب علمه سعی واهتمام اوزره اوله ، لاجرم اول کمسه ایله انبیا میانده تفاوت انجق بردرجه‌در .

اما آثارده وارد اولاندندرکه حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنهما بیورمشدرکه طالب علم ایکن ذلیل ایدم . یعنی ذلت ومضایقه‌یی اختیار ایتمش ایدم . اما مطلوب اولدیغم حالده یعنی تکمیل تحصیل ایدوب خلق استفاده ایچون بکا طالب اولدقلرنده عزیز اولدم . وحضرت ابوالدرداء بیورمشدر : علمدن برمسئله تعلم ایلمك بکا احبدر قیام لیلدن . وینه بیورمشدر : عالم ایله متعلم شریکلردر خیرده . سائر همجدر . آنلرده خیر یوقدر . وینه بیورمشدر : سن عالم اول یاخود متعلم ویامستمع اول . بواوچ صنفدن خارج اولان صنف رابعدن اولمه‌که هلاك اولورسین . هلاکدن مراداخروی اولاندر . وحضرت امام (شافعی) رضی الله عنه بیورمشدر : طلب علم نافله‌دن افضلدر .

وابن الحكم بيورمشدركه حضرت امام (مالك) رضى الله عنه قتنده علمه اشتغال اوزره ايدم . وقت ظهر داخل اولوب بن دخى كتابلرمى جمع ايلدمكه اداء صلواة ايليم . حضرت امام بيوردىكه : اداسنه قيام ايتديكك حالا تحصيلنه اقدام ايتديككدن افضل دكلدر . چونكه تصحيح نيت واخلاص عزيمت ايلسهك . [*]

فضيلة التعليم — اما كتابده وارد اولاندركه حق تعالى بيورمشدر : ﴿ ولينذروا قومهم اذارجعوا اليهم ﴾ . انداردن مرام تعليمدر . نته‌كيم هنوز مرور ايلمشدر . وينه حق تعالى بيورمشدر : ﴿ واذ اخذالله ميثاق الذين اوتوا الكتاب لتبيننه للناس ولاتكتمونه ﴾ . بو آيت كريمه دخى ايجاب تعليمى افاده ايدر . وينه حق تعالى بيورمشدر : ﴿ ادع الى سبيل ربك بالحكمة ﴾ . سبيل اللهه دعوتدن مرام تعليم علم وحكمتدر . اما اخبارده وارد اولاندركه حضرت نبى عليه السلام اول زماندكه حضرت معاذى يمنه ارسال ايلديلر . بيورديلركه ﴿ لان يهدى الله بك رجلاً واحداً خيرلك من الدنيا ومافيها ﴾ . يعنى تحقيق حق تعالى سنك سببكله بركمسه‌يى هدايت ايلمك سكا دنيا ومافيهادن خيرلودر . وينه حضرت صلى الله عليه وسلم بيورمشدركه ﴿ من تعلم باباً من العلم ليعلم الناس اعطى ثواب سبعين صديقا ﴾ . يعنى بركمسه‌كه علمدن برباب تعلم ايلسه خلقه تعليم ايتمك ايچون اول كمسه‌يه يتمش صديق ثوابى حاصل وبو مقابله ده اول سعادت جليله‌يه واصل اولور . وحضرت عيسى عليه السلام بيورمشدركه ﴿ من علم وعمل وعلم فذلك يدعى عظيماً فى ملكوت السموات ﴾ . يعنى بركمسه‌كه عالم وعلميله عامل وآخره دخى تعليم ايله نفعى عام وشامل اوله ، اول كمسه‌يى سكان ملكوت سموات عظيم ديو سويلرلر . وينه نبى عليه السلام بيورمشدركه ﴿ من علم علماً فكتمه الجم بلجام من النار ﴾ . يعنى بركمسه‌كه برعلمى تحصيل ايليه ، دخى آنى غيردن كتم وكيسهٔ معارفنى مهر منع ايله ختم

[*] الله اعلم امامك مقصد شريفلرى ايكيسى دخى فرضيتده مشاركاردر . مادامكه زمان ادا باقى اوله استعجال لازم دكلدر . اخر وقته تأخير جائزدر . ديمك اولوب تحصيل علمك شاننه اهتماماً مبالغه اولنمش اوله . والاصلوة مفروضه‌دن مقدمدر ديمك مشكلدر . منه

ايليه اولكمسه روز قيامده ناردن لجام ايله الجام اولنور . [*] ايمدى كتم تعليم مقابلهسنده بويله وعيد وعذاب شديد اوليجق تعليمك مقابلهسنده حاصل اولان ثواب و اجر بحساب نه مرتبه اولهجغى معلوم اولوالالبابدر . و ينه حضرت صلى الله عليه وسلم بيورمشدر : ﴿ لاحسد الا فى اثنين رجل آتاهالله مالاً فسلطه على هلكته فى الحق ورجل آتاهالله حكمة فهو يقضى بها ويعلمها ﴾ . يعنى حسد ـ كه برنعمتك غيردن زائل اولوب كنديسنده حاصل اولمسنى تمنيدر ـ جائز دكلدر ، الا ايكى كمسهيه جائزدر : اولكى اول كمسهيهكه حق تعالى آكا طريق حلالدن بر مقدار مال ويره و اول مالى طريق حقده صرف و اهلاك مسلكنه اسلاك ايليه . ايكنجى اول كمسهيهكه حق تعالى آكا علم وحكمت ويره دخى آنكله عبادالله اراسنده قضا بالحق ايليه و آخره دخى تعليم ايليه . و ينه حضرت صلى الله عليه وسلم بركون خانهٔ باسعادتلرندن چيقوب ايكى مجلس كورديلركه برمجلسك اهلى ذكرالله ايدوب جناب حقه تضرع و دعا ايدرلر . و مجلس آخرك اهلى تعليم علم ايدرلر . پس ذكرالله ايدنلر ايچون بيورديلركه « اما بونلر حق تعالىدن سؤال ايدرلر . حق تعالى ديلرسه مراملرينى ويروب حاجتلرينى قبول ايدر . ديلرسه منع و رد ايدر . اما بونلر ناسه تعليم ايدرلر . تحقيق بن دخى تعليم ايچون مبعوثم » ديوب بعده تعليم ايدنلر جانبنه عدول و انلر ايله قعودى قبول ايلديلر . پس معلوم اولدىكه تعليمده جناب حضرت رسالتپناهه اتباع و عمومه انتفاع واردر . اما آثارده وارد اولاندركه حضرت عمر رضى الله عنه بيورمشدركه بركمسهكه برحديثى روايت وخلقى آنكله عمله دلالت ايليه و آنكله بعض كيمسه عامل اولسه معلم ايچون دخى اول عاملك اجرى مثلى اجر حاصل اولور . وحضرت ابن عباس رضى الله عنهما بيورركه تعليم خير ايلينلر ايچون جميع اشيا استغفار ايدر ، حتى قعر دريادهاولان حوت دخى . روايت اولنوركه حضرت سفيان ثورى عسقلانه كلوب برقاچ كون

[*] حديث شريفده سكوت مقابلهسنده نردن لجام ايله عذاب اولنور ديو بيورلديغنك حكمتى الله تعالى ورسوله اعلم بودركه اول كمسه چونكه حق تعالى شرف علم وسعادت نقطه ميسر ايلدى بويله ايكن حيوانات عجم كبى ساكت اولوب تعليمده بخل ايلدى لاجرم اكا مناسب اولان منزلهٔ حيواناته تنزيل اولنوب لجام ايله تعذيب اولنمقدر . منه

انده مكث ايدوب كوردی‌كه بركمسه كلوب بر مسئله‌دن سؤال ايلمز . سفيان ايتدی‌كه بكا كرا طوتك كيده‌لم بو برشهردركه بونده علم ميت اولور . يعنی علمك حياتی وازدياى كثرت تعليم وتعلم ايله‌در . بريرده طلب قليل اولسه علم ميت حكمنده اولور . و ينه عطادن منقولدر ديمشدركه بركون سعيد بن المسيب حضرتنه واردم . و آنی بكا ايدر كوردم . سببندن سؤال ايلدم ديديلركه بركمسه كورمزم كه كلوب بر مسئله‌دن سؤال ايليه . حضرت سفيان ايله سعيدك بو كلاملری تعليمه وتعليم سببی ايله علمك بقاسنه حرصلرندن صادر اولمشدر . و معلوم اوله‌كه فضيلت علمه قرآن عظيم و فرقان كريمدن مقدم نزول ايدن كتب سالفهٔ سابقه دخی ناطقه‌در . اما توراتده مذكوردركه حق تعالی حضرت موسايه (عليه‌السلام) بيورمشدر : حكمتی تعظيم‌واهلنی‌اعزاز وتكريم ايله‌كه تحقيق بن حكمتی بر عبدك قلبنده وضع ايلمزم الا اكا مغفرت ايتمك ايسترم . ايمدی سن دخی حكمتی تعلم ايله و انكله عمل ايله . اندن‌صكره سائر طالبلره بذل ايله تاكه آنك سببی‌ايله دنياده و آخرتده كرامتمه نائل اوله‌سك . و ينه زبورده دخی مكتوبدركه حق تعالی حضرت‌داوده (عليه‌السلام) بيورمشدركه بنی‌اسرائيلك احبار ورهبانانه سويله‌كه خلقدن اتقيا ايله مصاحبت ايلسونلر . اكر مردتقی بوله‌مزلر ايسه علما ايله . اكر عالم بوله‌مزلر ايسه عقلا ايله . زيرا تقوا وعلم وعقل اوچ مرتبه‌در انلرك هيچ برينی بركمسه‌يه نصيب ايتمزم‌كه انك هلاكنی ارادت ايتمش اوله‌يم . و معلوم اوله‌كه عقل بدن كبيدر وعلم‌شجر كبيدر وتقوی ثمر كبيدر. انك ايچون حق تعالی تقوايی علم اوزره وعلمی عقل اوزره تقديم ايلدی . اما انجيلده مذكوردركه حق تعالی انجيلك اون‌يدنجی سوره‌سنده بيورمشدركه ويل و هلاك اول‌كمسه‌يه‌كه علمی‌ايشيدوب طلب ايلميه . فردای قيامتده كوره‌كه نه‌وجهله جهال‌ايله حشر اولنوب ناره ادخال اولنور . علمه طالب اولوب تعليم ايليك زيرا علم سزه سبب سعادت اولمز ايسه باری مانع شقاوت اولور . و اكر درجه‌كزی رفع ايلمز ايسه باری وضع دخی ايلمز . اكر سزی غنی‌ايلمز ايسه باری فقير دخی ايلمز . اكر سزه نافع دخی اولمز ايسه مضردخی اولمز . وديمك‌كه تحصيل علمدن خوف ايدرز عمل ايتميه‌وز ديو . بلكه ديمك كركدركه رجا ايدرزكه عالم اولوب

عمل میسر اوله . زیرا علم صاحبنه شفاعت ایدر . وحق تعالی اوزرینه مقتضای لطفی اوزره حق و واجبدرکه اول کمسه‌یه خزی وهلاك ویرمیه . وحق تعالی روز قیامتده ایدرکه یامعشر العلماء ربکزه ظنکز نیجه‌در . انلردخی دیرلرکه ظنمز اولدرکه بزه رحمت ومغفرت ایلیه . اولوقتده حق تعالی بیوررکه بن که سزده علم وحکمتم ودیعت قویمشمدر . بویله ایلدیکم سزه شر ارادت ایتدیکمدن دکلدر ، بلکه خیرارادت ایتدیکمدندر . ایمدی عباد صالحینم ایله جنت ورحمتمه داخل اولك . اللهم اجعلنا منهم واحشرنا فی زمرتهم آمین .

بوندن صکره وقتاکه فضیلت علم ایچون ادلهٔ نقلیه‌دن مقصدده تنبه حاصل اوله‌جق مقدار یسیر ایراد و تحریر اولندی شواهد عقلیه‌دن دخی افادهٔ یقین تام ایده‌جك مقداری ذکر وتسطیر ایدهلم .

ایمدی معلوم اوله‌که برشیئك شرف وفضیلتی یالذاته اولور یاخود لغیره اولور . اما علم ایکی شرفی معاً حائز وایکی فضیلتی دخی جامعدر . زیرا علم کندی ذاتنده لذیذدر اول جهتدن لذاته مطلوبدر . و لغیره دخی لذیذدر اول جهتدن دخی مرغوبدر . اما لذت ذاتیه‌سی مزاوله و ممارست ایدن اهلنه خفی ومستور دکلدر . زیرا بو بر لذتدرکه بی‌نهایه‌در وبونك فوقنده برلذت دخی یوقدر . عالم ربانی امام محمد بن الحسن الشیبانی حضرتنه قچان مشکلات علومدن بر مسئله منحل ومعلوم اولسه بیوررلر ایدیکه قنده‌در ابنای ملوك که بولذتی بیلوب مسلك علمه سلوك ایلمزلر . خصوصا که ملاحظه وتفکر وتصور وتدبر ملکوت سموات وارضین واسرار رب العالمین‌ده اوله . اندن ماعدا منصب علمی عزلی قبول ایلمز . سائر ارباب مناصب دنیویه عزلی کبی . و بولذت صاحبنده دائم ایکن ینه برفرد آخره مزاحم اولمز . زیرا هرنه‌دکلو طلاب زیاده ایسه معلومات دخی واسع وبی‌نهایه‌در . بلکه کثرت شرکا ومباحثات باعث ازدیاد معلومات اولور . اما حطام دنیا وجاه بونك خلافی ایدوکی بی‌اشتباهدر . اول سببدندرکه مناصب دنیویه‌ده حسد و بغضاء و تحصیلنده عداوت وشحناء زیاده اولور . وبولذت علمیه جمیع لذاتك ادومی واشملی واعمی اولمغین ولاة امور وامرا وسائر ارباب دنیادن بر کمسه‌یی کورمزسین که البته عزت علمایه نائل وانلرك رتبه‌سنه واصل اولمق ایسترلر . نهایت مرتبه موانع شهوانیه وصوله

مانع وصوارف لذات دنيۀ نفسانيه صارف و دافع اولور . بوذكر اولنان امور نفس علمده اولان لذاتدر .

اما علمده لغيره حاصل اولان لذات اول دخی يا اخرويه‌در كه اعظم لذات اخرويه‌يه وكاه اكمل سعادات ابديه‌يه وسيله اولمسيدر . اولكيسی جوار رب العالمين ومرضاة خالق السموات والارضينه وصول لذتيدركه اصل مقصد اقصی وسعادت كبری اول لذتدر . وحق تعالی وجه كريمنه نظر لذتيدركه اول غاية الغايات ومنتهای جميع سعاداتدر . ايكنجی اولدركه اتل مرتبۀ علم انتق مبينه وصول وجوار رب العالمينده زمرۀ ملاء اعلايه لحوق ودخوله سبب اولمقدر . خفی دكلدركه بونلردن برينه بلوغ ميسر اولماز الا عمل ايله كه انك حصولی دخی علمه موقوفدر . پس علم رأس جميع سعادات و ذروۀ عليای عامۀ مقاماتدر . اما علمك لغيره اولان لذات و منافع دنيويه‌سی مثلا سبب حصول عز و وقار وباعث نفوذ كلام و تعظيم و اعتبار اولمسيدر . حتی درون جسدی آتش حسد و عناد ايله پر اولان اخبث عباد دخی ظاهراً علمايی تكثير تعظيم و اكرام و تونير توقير و احترام اتمامكه قادر اولمدقلری روشن وظاهردر . كورمزميسين كه بعض جهلۀ معاندين جناب رسول رب العالمين صلوات الله وسلامه عليه الی يوم الدين حضرتنی كوروب آفتاب روی مباركندن لامع و درخشان اولان نور ساطع البرهانی ودرج دهان درنشانندن ريزان اولان لآلئ متلالئ كلمات حكمت بيانی مشاهده ايتدكده ديمشدركه :

لولم تكن فيه آيات مبينة   كانت بديهته تنبيك عن خبر

(ترجمه)

نبوتدن اولماسه انده اثر   بديهه جوابی ويرردی خبر

ينه بوسببدندركه اغبيای ترك واجلاف عرب مقتضای جبلت وطبيعتلری اوزره ايچلرندن مشايخ وكباره زياده توقير واعتبار ايدرلر . زيرا كثرت تجربه سببيله انلرده نوع علم حاصل اولوب اقرانلرندن تفوقه واصل اولمشلردر . بلكه انسانك غيری حيوانات و بهائم انسانی تعظيم ايلمك طبعنه ملائم اولور . زيرا كندو درجه‌سندن زائد انسانده كمال وشرف جاه ومال اولديغنی شعور و ادراك ايدر . حتی قوتی قوت انساندن اضعاف مضاعفه زياده اولان حيوان

ينه انسانه مسخر اولوب زجر يله منزجر وامريله مؤتمر اولور . بو جمله‌نك اصلى انسانك شرف نطق وعقل وعلمه اختصاصيدر .

مقدمهٔ ثانيه

متعلمك شرائط و وظائفى بياننده‌در

اول شرائط ووظائف كثيره‌در . (زينون) ايتديكه ارسطاليسدن ايشيتدم ديرايديكه استادم فلاطوندن ايشتدم اول دخى استادى سقراطدن ايشتمشدر دير ايديكه تعلم حكمت ايتمكه عزيمت و نيت ايدن كمسه‌يه لائق اولوركه تازه جوان وفارغ القلب واجنان اولوب صحيح المزاج اوله ودنيوى لذات ادراكنه التفات ايلميه . وعلمه محبتى برمرتبه اوله‌كه علم اوزرينه بر نسنه‌يى ترجيح و اختيار ايدوب آنك اربابيله يار اولميه . وكلامنده صدوق اولوب صدقك غيرين سويلميه . وانصاف ايله اتصاف جانبنه مائل و بوصفت اكا بالطبع من غير تكلف حاصل اوله . ومتدين وامين و عالم مصالح شرعيه وامور دين اولوب واجبات شرعيه‌دن برينى اخلال ونبيسنك حلال ايتديكنى تحريم وحرام ايتديكنى احلال ايلميه . وزماننده مستعمل اولان رسوم وعادات عموميه‌يه موافقت وسلوك مسالك معاملاتده انلر ايله موافقت ايليه . و قطعا سوء خلق اوزره اولميوب اخلاق حميده ايله متصف وكندوسندن دون اولانه راحم و منصف اوله . وطعامه حريص و اكول و متهتك وكثير الفضول اولميه . و موتدن خائف اولميه‌كه آنى اول تفكر تحصيلدن صارق اولور . وقدر حاجتدن زائد مال جمعنه اشتغال ايلميه‌كه طلب اسباب معيشته اشتغال مانع تحصيل علم وكمالدر . چونكه شرائط تعلم بسيار وجمله‌سنى تعداد دشواردر . جمله‌دن اهم اولان اون شرط اوزره اقتصار وهر برينى بر وظيفه ضمننده ذكر ايتمك ترجيح واختيار اولنمشدر .

وظيفهٔ اولى — خانهٔ نفسى رذائل اخلاقدن تخليه وجواهر زواهر اخلاق حسنه ايله تحليه‌در . بو وظيفه غايت اهم وسائر وظائف اوزره مقدمدر طهارت جوارح مقدم اولديغى كبى عبادت بدنيه اوزرينه كه صلاتدر . زيرا

علم عبادت قلبدر . آنك اوصاف واخلاقى بدنك جوارحى مثابه‌سنده‌در ، ايمدى علمه شروعدن مقدم انلرى تطهير و اوصاف سيئه‌يى حسنه‌يه تبديل وتغيير لازمدر . نته‌كيم نبى عليه السلام بيورمشدر : ﴿ لاتدخل الملائكة بيتا فيه كلب ﴾ . پس نته‌كيم بيوت محسوسه‌ده كلاب صوريه اولسه ملائكه نفوذ ايدوب داخل اولمزلر . كذلك بيوت معنويه‌كه خانهٔ قلوب و نظرگاه خالق محبوبدر قچن انلرده كلاب باطنيه‌كه خباثت اخلاق ذميمه و انجاس صفات ذميمه‌در موجوده اولسه ملائكه داخل وانلرك امدادى ايله‌صاحبى مرامنه واصل اولماز . بعض امم سالفه‌دن حكايت اولنوركه طالب علم اولانى اولا امتحان ايدرلر ايدى . اگر انده اخلاق رديه وصفات غير مرضيه مشاهده ايدرلر ايسه انى تعلمدن اشد منع ايدرلر ايدى و اعتذار ايدوب وجهنى بويله بيان ايدرلر ايدى كه اول مقوله شخصه علم آفت فساد اولوب آنكله مفاسده استعانه و استمداد ايدر . اما اگر مهذب الاخلاق بولسه‌لر آنى دارتعلمه ادخال و تعليمنه اشتغال ايدرلر و آنى قبل الاستكمال اطلاق ايتمزلر ايدى جائزكه علمده تقصير كندينك وغيرك ديننى افساد وتغيير ايليه ديو . وينه بعض حكمادن مرويدر ديمشدركه اولاد سفله واراذله تعليمه اشتغال ايلميك . زيرا انلر نائل شرف ودولت اولسه‌لر تذليل اقران اوزره اظهارحرص واصرارايدرلر . سببى دخى اولدركه اولاد سفله‌ده سوء خلق غالب و جمله‌سى فتنه‌يه راغب وطالب اولور . اما بعض كمسه عالم على الاطلاق ايكن ينه سيئ الاخلاق اولور ديو سؤال اولنور ايسه وجهى اولدركه اول مقوله نادان آنجق عالم باللساندر . عالم بالقلب والجنان دگلدر . واكا بوزمان اصطلاحنده عالم اطلاق اولنور زمان سلفده اطلاق اولنمز . زيرا اگر نورعلم آنك مشرق قلبنده تابان اولسه اندن اخلاق حسنه دخى ظاهر و نمايان اولور ايدى . زيرا عالمك اقل مرتبه‌سى معاصى واخلاق رذيلهٔ باطله‌مانند سموم مهلكهٔ قاتله ايدوكنى بيلمكدر . هيچ برنفس عاقل سمى بيلورايكن تناول ايدوب اهلاككندن غافل اولورمى . اول سببدندركه نبى عليه السلام بيورمشدر : ﴿ من ازداد علماً ولم يزدد هدىً لم يزدد من الله تعالى الا بعداً ﴾ ، يعنى بر كمسه‌نك علمى مزداد اولوب هدايتنده ازدياد اولمسه حق تعاليدن بعيد اولمقدن غيرى نسنه زياده اولمز . بعض محققينك بز علمى اللهك غيرى ايچون تعلم

ایلدك . علم ابا ایلدی غیری ایچون اولمقدن الا ینه الله ایچون اولدی دیدکاری کلامك معناسی بودرکه علم حاصل اولمقدن ابا و امتناع ایلمشدر تاکه الله ایچون اولمغه نیت حاصل اولنجه . یعنی هرنه‌دکلو سعی اولنسه مادامکه مقدما اخلاص نیت حاصل اولمیه علم دخی حاصل اولمز . کرچه بحسب الظاهر صورت علمده بعض مقدمات تحصیلنه قادر دخی اولور ایسه ینه او مقدمات علم اعتبار اولنمیوب ماننده حدیث مفتری و بومقام ماصدق مثل مشهور «انما الصید فی جوف الفرا [*] » اولور .

وظیفهٔ ثانیه — اولدرکه بومسلك وعر کثیر الخطر وراه دور ودراز

---

[*] فرا فتح فا ایله حمار وحشیدر . معنای ظاهریسی اصل صید وشکار درون حمارده‌در دیمکدر . مورد مثل دخی بودرکه برکون اوچ مردبی‌کار قصد شکار ایدوب شهره طشره کیدوب بریسی برخرکوش وبری دخی برآهویه دوش اولوب اوچنجیسی دخی کوردی‌که برحمار وحشی سبك رفتار وضع ایتدیکی دامه کرفتار اولمش . اوچی دخی بریره کلوب اولا صاحب خرکوش سرورندن بیهوش اولوب ایلدوکی شکار ایله افتخار ایدوب وصاحب آهونك دخی ایتدوکی شکاردن رونده آثار بشاشت آشکار اولوب مابینلرنده مباحثه وقیل وقال وطرفیندن بسط مقال اولدقده صاحب حمار اولان صیاد دخی بوکلامی ایراد ایلدی . زیرا عرب میاننده صید اولنانلرده حمار وحشیدن اعظم ومقبول صید یوقدر . کانه انلری صیدی انك جوفندن چیقان منافعه انجق معادل اولور دیمکدر . اندن صکره بوکلام مثل اولوب مقتضای مقام اوزره ایراد اولنمشدر .

حضرت رسالتپناه علیه صلوات الملك الاله ابوسفیان بن حرب حقنده بومثلی ضرب ایلمشلردر . شول زمانده‌که کافر ایکن مجلس عالیلرینه حاضر اولمق قصد ایدوب کالدکده دخولدن برمقدار منع بیوروب بعده اذن ویردیلر . اول زمانده‌که مجلس شریفلرینه داخل ومشاهدهٔ جمال پرانوار سعادتنه واصل اولدی ایتدی یا محمد آز قالدی بکا اذن ویرمیه‌لر تاکه جلهتینك حجارەسنه اذن ویرمینجه . یعنی وادینك ایکی جانبنك طاشلرینه اذن ویرمینجه . بوکلام مقتضای حال اوزره تعلیق بالمحال قبیلندندر . یعنی اکا اذن ویرلمك احجاره اذنه موقوف اولیجق امر محال اولوب دخوله مجال اولمامق لازم کاور . پس اول دم سید ولد آدم ابوسفیانك انکسار خاطرینی مشاهده ایدوب جبر ایچون بیوردیلرکه « یا اباسفیان انت کما قیل کل الصید فی جوف الفرا » . یعنی سن اقرانك اوزره فائق وهر وجهله اذنه حقیق ولائق ایکن سن برمدت محجوب اولیجق سائرینه دخی تسلیت قلوب حاصل اولور . پس بومقامده دخی ایراددن مقصد اولدرکه اصل مقبول اولان علم الله اولاندر . لله اولمیوب آخر مقصود اولان علمدن معدود اولماز دیمکدر والله تعالی اعلم . منه

پرخوف وحذر رشدائدینی تکملده تحصیل اخلاص وترك رجای قبول عوام وخواص ایلیه . زیرا هرکسه حاصل اولان انجق مقتضای نیتی و نتیجهٔ خلوص طویتیدر . یوقسه موافقت عجب وهوا ایله صدرنده اجتماع واحتوا ایدن دکلدر . ایشتمدکمی که علمادن برکسه وقتا که سید المرسلین وحبیب رب العالمین حضرتنك ﴿ من اخلص لله تعالی اربعین صباحاً فجرت ینابیع الحکمة من قلبه علی لسانه ﴾ قول شریفنی استماع ودرون قلبنده حصول حکمت آرزولری اجتماع ایدوب قرق کون اخلاصه عزم وحصول حکمته حازم اولدی . قرق کون تمام اولوب قلبنه ینابیع حکمتدن برقطره نازل ومرامنه واصل اولمدی . اول کیجه عالم رؤیاده کوردی که برهاتف ندا ایلدی که سن ایلدیکك اخلاص عمل لله اولمایوب آخر امل ایچون ایدی . اول سببدن اول اعمال مثمر مرام وموصل آمال اولمدی . نته‌کیم حدیث صحیحده وارد اولمشدر : ﴿ انما الاعمال بالنیات ﴾ و ﴿ انما لکل امرئ ما نوی ﴾ . ایمدی هر متعلمه لایق اولدر که بو یله نیت ایلیه که تحصیل ایده‌جکی علم ایله لله عمل ایلیه . وهرکاه سفر اخرت ایچون تحصیل زاد راه ایلیه . وتعلیم جاهل وایقاظ غافل وارشاد غوی وضال وتأیید ضعیف بی مجال خدمتنه اشتغال ایلیه . زیرا علمنی لغیر الله تعلم باطل وعمل ایچون اولمیان طلب علم بی نفع وعاطلدر . وحدیث نبویده وارد اولمشدر که بر علم که آنکله امر دین و آخرتده انتفاع اولمیه بر کنز کبیدر که آندن هرکز انفاق اولنماز . علمك نفعی عباداتی اداده حسن اهتدادر . پس هرکس که علم ایله آنك ورع وزهدی مزداد اولمیه آکا حق تعالی طرفندن مقت وبعددن غیری نسنه زیاده اولماز . اللهم انا نعوذبك من علم یبعد عن بابك و نسألك علماً نافعاً یقربنا الی مرضاتك وجنابك . حتی حضرت رسالت بو مرتبه علو قدر وجلالت ایله ینه علم غیر نافعدن حق تعالی‌یه استعاذه ایدرلر ایدی و بیوررلر ایدی که علم ایکیدر : برعلم قلبده‌در که اول علم نافعدر . برعلم دخی آنجق لسان اوزره جاری ونفعدن عاریدر . اول علم حق تعالینك بنی آدم اوزرینه حجتیدر . یعنی روز آخرتده بن سزه علم ویروب طریق حقه ارشاد و تمییز میانهٔ صلاح وفساد ایلدم . ینه نیچون سز راه حقه سالك ومخالفت نفس وشیطانه مالك اولمدیکز دیوب هر بری بقدر استحقاقه مستحق عتاب ویاخود مبتلای عقاب اولورلر . وینه حضرت بیورمشدر که ﴿ اشد الناس عذابا من لم

ينفعه‌الله بعلمه ومن لم يعمل بعلمه زلت موعظته عن القلوب كما يزل القطر عن الصفا ﴾ . يعنى ناسك عذاب جهنمدن اشدى اول كمسه‌دركه تحصيل ايلديكى علم سببيله جناب حقدن اكا نفع حاصل اولميه . و بر كمسه‌كه علميله عامل اولميه . آنك وعظ وپندى قلوبده سودمند اولماز وجايكير اولوب قالماز . بلكه قطرهٔ باران سنك خارا اوزره ريزان اولديغى آنده قرار ايتميوب اقديغى كبى اول دخى قلوبده قرار ايتميوب فرار ايدر . بعض علماء صالحين ديمشدركه برسوزكه قلبدن چيقمه‌يه قلبه واصل و آندن سامعه نفع حاصل اولماز . والد مرحوم بيوررلركه فى‌الحقيقه بن بونى مراراً تجربه ايلدم وديديكى اوزره بولدم . و ينه نبى عليه‌السلام بيورمشدركه هركيم علمى درت نسنه ايچون تحصيل وادخار ايلسه داخل نار اولور : اولكى سائر علما ايله علمده مباهات وخصما ايله مجارات [*] ايليه . ايكنجى علم سببيله سفها ايله ممارات ايليه . اوچنجى علم سببى ايله ناس آكا اقبال ودردنجى آنكله جلب مال ايليه . وجملهٔ تسويلات شيطانيه‌دن برى دخى اولدركه عملده تقصير وعلمده تبحر ومهارات ايدنجه اهمال وتأخير ايليه . بودخى نفسك جمله خدعه‌لرندن بريسيدر . زيرا اكثر احتمال دكليدركه مفاجاةً موت ايله مقصود فوت اوله وقبل‌العمل اخترام اجل و بطلان امل واقع اولوب داخل نار و آنده نساق وفجار ايله رفيق وجار اوله . حق تعالى جمله‌مزه بومقوله غفلتدن انتباه ويروب طريق حقده كمراه ايلميه .

وظيفهٔ ثالثه — اولدركه نفسى تذلل ومقتضياتى اولان علائق دنيويه‌يى تقليل ايليه . حتى اهل وطن واولاده حرصى آز و آنلره ميلدن احتراز ايليه كه كثرت علائق قلبى شاغل ومقصود حقيقى‌يه وصولدن صارف ومحولدر . نته‌كيم حق تعالى بيورر : ﴿ ماجعل‌الله لرجل من قلبين فى جوفه ﴾ . ايمدى هرباركه فكرت متوزع اوله ادراك حقائقده قاصر وبازار نيم دقائقده ربحى خاسر اولور . ديمشلردركه علم سكا بعضنى ويرمز مادامكه سن آكا كلكى ويرميه‌سين . چونكه سن آكا كلكى و يره‌سين ينه بعضنه وصول امرنده خطر اوزره‌سين . و ينه ديمشلردركه فكر پريشان برنهر صغير كبيدركه ايچنده

[*] تركيده آتشمغه ديرلر . يعنى مباحثه وجدال ايليه . منه

مرور ایدن آب بعض خاکه سینوب بعض هوایه انقلاب ایتمکله اصل مقصود اولان مزرعه سیراب اولمایوب خراب اوله . پس بو تمثیل صوابدن فکر پریشان مانع کسب علوم ایدوکی ظاهر ومعلوم اولور .

وظیفهٔ رابعه — اولدرکه علمه مشتاق اولوب تحصیلنده ترك کسل وتشمیر ساق ایلیه‌که نیل معالی اختیار احیاء لیالی ایله اولور . حتی دیمشلردرکه « ماشتارالعسل من اختارالکسل » . یعنی صاحب کسل جمع عسل ایده‌مز . مادامکه مرارت صبر نیش زنبوره صبر واقدام ایتمیه لذت نوش شراب شهد ذائق ایله خوشکام اولماز . ایمدی سکا لازمدرکه علم ایچون جزم عزم وطلب حزم ایده‌سین . جملهٔ اسباب کسلدن بری زمان مستقبله اعتماددرکه آنکله ترك سعیه اعتیاد حاصل وعلمه اشتغالدن شاغل اولور . و بودخی خواص وعوام یاننده مقرر وصحیفهٔ اذهانده محرردرکه فوت فرصت مورث غصه‌در . نته‌کیم شاعر دیمشدر :

(شعر)

اذا هجع النوام اسبلت عبرتی . وانشدت بیتاً فهو من احسن الشعر
الیس من الخسران ان لیالیا تمر بلا شیٔ و تحسب من عمر
اذا انت لم‌تزرع وابصرت حاصداً ندمت علی التفریط فی زمن البذر

(ترجمه)

خوابه وارسه خلق عالم چشمم اولوب خون فشان
اوقورم بو شعر خوبی حسرتیله اول زمان
بویله بر خسران اولورمی هر کیجه ضایع کچه
ینه محسوب اوله عمرکدن قو ساعات وآن
کر زراعت ایتسه‌ك کورسه‌ك بدن ایلر حصاد
سابقا تقصیریکه نادم اولورسین بیکمان

وینه کسب علمده سبب کسل اولانلردندر موتی تذکر وآندن خوف وتضجر . لکن معلوم اوله‌که تذکر موت باعث کسل وسبب فوت اولمق دکل بلکه جملهٔ اسباب تحصیل وباعث تکمیلدن اولمق کرکدر . زیرا اعمال عبادده موته استعداد تحصیل ایدنلرده علم و عمل بالعلمدن افضل برعمل یوقدر . پس آنی اسباب کسلدن عد ایلمك یافضیلت علمه عدم وقوفندندر ویاخود

علمی موت ایله منقطع اولور امور دنیویه‌یه سبب اتخاذ ایلمکدن ناشیدر . اما موتدن خوف لایق دکلدر انسانه برحیثیت ایله مسلط اوله‌که آنی برحالده امور اخرویه‌یه استعداددن اشغال ایلیه . ونبی علیه السلامك ﴿ اکثروا ذکر هادم اللذات [*] ﴾ بیوردقلری دخی دلالت ایدرکه ذکر موت لذات فانیه‌دن انقطاعه سبب اولمق کرکدر لذات باقیه‌دن دکل . وموتدن غمناك اولمغی نفیك طریقی بودرکه سبب غم وباعث الم اکر مفارقت دنیای دون ایسه محض حمق وجنوندر. زیرا دنیا بررهکذار ایدوکی امر مقرردر . اکر بعدالموت اوله‌جق احوال وشدائد واهوال ایچون ایسه آکا مغموم اولمق مفید دکل ایدوکی معلومدر مادامکه تدارك ایلمیه. آنك تدارکی ایسه فی‌الحال اولور زمان استقبالده دکل . اول تقدیرجه مجرد مغموم اولمق فائده ایلمز. بلکه لایق اولان اولدرکه سکون قلب ایله پرخوف وحذر ومنتظر قضا وقدر اولوب تحقیق ایلیه‌که هرامرکه علم اللهده مقدردر حصولی دخی مقرردر ، وحق تعالینك ﴿ ماأصاب من مصیبة فی الارض ولافی انفسكم الافی کتاب من قبل ان نبرأها ﴾ قول شریفنی تذکر ومطاویسنده مندرج اولان حکمی تفکر ایلیه . آندن صکره موت ایچون مغموم اولمق آندن خالی دکل‌که یاشهوت بطن وفرجنك فوتندندر . ویاخود ترك ایلدیکی ماله محبتندر . ویاخود بعد الموت حال ومآلی نه منوال اوزره اوله جقدر بیلمدیکندندر ویاخود مقدما ایلدیکی عصیان سببندندر . بودرت امرك هیچ برینك وجهی یوقدر . اما اولکیسی جهل عظیم وسفه وخیمدر . زیرا حقیقتده لذت طعام دفع الم جوعدر ولذت جماع منینك

[*] حدیث شریفك بومعنایه دلالتنك وجهی بودرکه قواعد علم ومعانیدندرکه برحکمی مشتق اوزرینه بنا ایلمك مأخذ اشتقاقك علیتنی بیان ایدر . ایمدی بومحلده‌که اکثروا ذکرالموت بیورلیوب موتدن هادم اللذات اولمق ایله تعبیر اولندی معلوم اولدی‌که ذکر موتی اکثار ایله امر اولنمه‌نك علتی موتده هدم لذات اولدیغیدر. وبودخی مقرردرکه لذاتده قابل الهدم اولان لذات دنیویهٔ بی‌دوامدر . لذات اخرویهٔ باقیه دکلدر . ومعلوم اوله‌که بوحدیثده روایت مشهوره هادم دال مهمله ایله‌در . هدمدن مشتقدرکه یقمق معناسنه‌در. لکن غوث اعظم وشیخ اکبر افخم خاتم الولایة المحمدیه وصاحب الفتوحات المکیه الشیخ محی الدین عربی نفعنا الله تعالی باسراره (محاضرة الابرار ومسامرة الاخبار) نام کتابنده بعض مشایخندن ذال معجمه ایله روایت ایلمشدرکه قاطع معناسنه اوله . ایکی روایتك دخی معنالری متقاربیندر . والله تعالی اعلم . منه

اوعیسنه ویردیکی دغدغه المی دفعدر . ایمدی بوایکی لذتی طلب ایلمك همان بعض ادویهٔ لذیذه استعماله سبب اولسون دیو مرض طلب ایلمك ، ویاخود زیاده‌جه آب سرد ایچمکه باعث اولسون دیو حمامده اکلنوب تحصیل درد ایلمك کیدر . اما ایکنجیسی خساست مالك ومالی بیلمیوب. جاهل وعباد متقینه وعد اولنان نعیم مقیمه نسبت دنیا شیٔ حقیر ایدوکندن غافل اولدیغندندر . باختصوص اکر سن مالی ترك ایلمز ایسه‌ك دخی اول سنی ترك ایده‌جکی معلوم ومقرردر . نته‌کیم بعض شعرا سرعت زوال مالده دیمشدر :

(شعر)

تناضله الآفات من کل جانب فتخطئه طوراً وطوراً تصیبه

(ترجمه)

تیر آفاتلر هر طرفدن ماله آتلر زمان ایلسه بری خطا ایلر اصابت دیکران

ودخی بومعنی سنك معلوم اولمق لازمدر که دنیا برجای کثیرالمصائب ومکدر المشاربدر جمیع برایا تسلیط بلایا ایدر وهر لقمه سنده برغصه وهر صفاسنده کدردن برحصه مقرردر . ایمدی اکر زمان ماضی ایچون متألم اولورسه‌ك اصلا مفید اولمایوب ضایع اولان مال ایچون تألم پریشان اولانی جمع وواقع اولان خسرانی منع ودفع ایلمز . اکر حاضر ایچون ایسه آکا دخی هرنه اصابت ایدرسه اقتضای قضا وقدر ایله ایدوکی مقرردر . ومع هذا ینه البته نقصانی محققدر . اکر مستقبل ایچون ایسه اول دخی اکر محتمل الوقوع قبیلندن ایسه اول دخی حمق وسفهدر . زیرا وقوعی محتمل اولان امر ایچون حزن محقق خارج طور عقلادر . اکر وقوعی محقق ایسه اول دخی موت ایچون تألم قبیلندندر . آنك دخی احوالی بیان اولنسه کرکدر . حق تعالی بیورمشدر : ﴿ لکیلا تأسوا علی مافاتکم ولاتفرحوا بما آتیکم ﴾ . دیمشلردرکه بو آیت نافعه جمیع اصول زهدی جامعه‌در . اما اوچنجیسی هرکسه‌یه لازمدرکه برعلمه طالب اوله که بعدالموت اوله‌جق احوالی آکا کشف واظهار وپدید وآشکار ایلیه . نته‌کیم حضرت حارثه (رضی الله عنه) نبی علیه السلامه دیمشدرکه کویا بن ربمك عرشنه ناظرم بارز وظاهر اولدیغی حالده . وکویا اهل جنته نظر ایدرمکه بری برینی زیارت ایدرلر جنتده . واهل ناره نظر ایدرم

کورورم مانند سکان جمله سکان بری برینه عوعو ایدیشورلر . وبوعلم حاصل اولماز الا حقیقت نفسی معرفت. وبدنه علاقه‌سنك کیفیتی مشاهده ودرایت : واول خاصیتکه بدن آنك ایچون خلق اولنمشدر وجهنی واول خاصیت وکمال ایله التذاذینك باعثی بیلمکدر اول کماله مانع اولان رذائلك دخی معرفتی ایله بیله . شرع شریفده دخی بومعنایه مواضع کثیره‌ده تنبیه اولنوب ملکوت سموات وارضده تفکر ایله امر اولندیغی کبی نفسـده دخی تفکر ایله امر اولنمشدر . اما دردنجیسی برمرضدرکه آنده غمك نفعی اولماز . بلکه آنك علاجی همان توبه‌یه مبادرت وقصورینی اصلاحه مبـاشرتدر . زیرا بو مقوله امرده غم مفید اولماز . نته‌کیم برکمسه‌نك برعرقی منفجر اولوب قان روان اولور ایکن مغموم اولوب قانی طوتمق ایله مقید اولمسه وآندن ماعدا نوت اولان نسنه‌یی ادراکه سعی وکوشش مقتضای عقل ودانش دکلدر. همان افضل اعمال کله‌جك امره اشتغالدر .

اما انسانك موت وقتنده حالی دخی اوچدر : اولکیسی برمرد صاحب بصیرتدر بیلورکه حیات رق، وموت عتقدر . ودنیاده نه مقدار مدت واقف اولسه ینه عمر مانند برق خاطفدر . اول کمسه موت وهلاکدن محزون وغمناك اولماز . الا مکر فوت اولان خدمت باری وقرب ویاری ایچون اولور. چیانکه خدمت خدایه قادر اولسه موته اشتیاقی ظاهر اولور . بعض کباردن ترك دنیای بی‌اعتبار ایدر ایکن سؤال ایلدیلرکه نیچون موت ایچون جزع وبو مرتبه فزع ایدرسین . جواب ویردیکه زیرا بن برطریق غیر معهوده سالك اولوب بررب مالك حضورینه واریرمکه آنی کودمکه قادر دکلم . وبیلمزمکه نه دیه‌یم وبکا نه دیرلر . ایکنجیسی انسـانك اول مرد بد سیرت وشخص بی بصیرتیدرکه حیات دنیایه راضی وقانع ودار آخرتده مأیوسدر . نته‌کیم کفار اصحاب قبورك ینـه مبعوث ومحشور اولملرندن مأیوس اولدقلری کبی . اول مقوله کمسه چیان دار خلوده چیقسه اول دار آکا اضرار ایدر . نته‌کیم رائحۀ ورد جعله باعث درد اولور . پس دنیا اولکیسـنه زندان وایکنجیسنه مانند جناندرکه ایکیسنك مابینده بون بعید اولدیغی ظاهر وپدیددر . زیرا اولکیسی کویا بربندۀ مطیع ومنقاددرکه مولاسی احسان ایچون دعوت ایدوب آزاد

ایدر وایکنجیسی کانه برعبد آبق واحسانه غیر لایقدرکه اسیر قید وبند وسر برهنه وعاجز ومستمند مولاسنه مردود ایتدیکی جنایتدن محزون ودونی پردود اولمشدر . احوال انسانك اوچنجیسی اول ذکر اولنان ایکی مرتبه‌نك مابیننده برمرتبه‌در . واول برکمسه‌درکه دنیانك مکر وغوائلنه عارف وصحبت دنیادن مستنکف اولوب آنك نفعندن مأیوس ولیکن بعض اشغال سببی ایله برمقدار مانوس اولمشدر . اول سببدن دنیادن خروج ایستمز . اما قچانکه مرغ روحی قفس تنك بدندن طیران وعباد صالحینه اعداد اولنان فضای جنانی کوروب آنده سیران ایلیه اول زمانده (الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن ان ربنا لغفور شکور الذی احلنا دار المقامة من فضله لا یمسنا فیها نصب ولا یمسنا فیها لغوب) دیو جناب خالق پروردکاره شکرکذار اولور . اول مقوله رجال مانند اطفالدرکه مادر رحمندن انتقال ایتدکده کریه‌یه اشتغال ایدر . اما اول دمکه فضاء عالم ایله مانوس اوله ینه رحمه انتقال ایستمز . وعلماء محققین قتنده ثابت اولمشدرکه موت وزوال حیات فانیه مانند ولادت ثانیه‌در . ومضیق دنیانك فضاء عالم آخرته نسبتی تنکئ رحمك فضای دنیایه نسبتی کبیدر . نته‌کیم بعضیلر دیمشدر : بزم عزرائیله شکریمز جبرائیل ومیکائیله شکریمز کبی اولمق کرکدر . علیهم السلام . اول جهتدندرکه دعاده وارد اولمشدر . (اللهم صل علی محمد وجبرائیل ومیکائیل وملك الموت) زیرا جبرائیل ومیکائیل بزم آخرتده خلاصمزك طریقنه ارشاده سبب اولمشلردر واسطهٔ حضرت محمد ایله (صلی الله علیه وسلم) . وعزرائیل دخی بزم اول عالمه خروجمزه سبب اولمشدر . ایمدی آنك دخی حقی عظیم وشکری لازمدر . روایت اولنورکه حکماء امم سالفه‌دن برطائفه کواکبدن زحل تعظیم وتقدیس وتسبیح ایدرلر ایدی . زیرا آنلر اعتقاد ایدرلر ایدی که زحل حیات عرضیه‌یه معین اولماز ، بلکه اول سیف هلاکدرکه آنکله دنیای دوندن خلاص اولورلر .

وظیفهٔ خامسه — اولدرکه هرکس آخر عمرینه دکین تعلمه توطین نفس ایلیه . نته‌کیم دیمشلردر : ﴿الطلب من المهد الی اللحد﴾ وحضرت امام شافعینك (رضی الله عنه) کلامندندرکه بزم صناعتمز رق ابددر . ایمدی

هر کس که علمی برساعت ترکه هوس ایلیه همان اول ساعتی ترك ایلسون . یعنی ملوك خدمت مولاسندن غیری کاره مالك و آخر طریقه سالك اولمدیغی کبی طالب علم دخی بر آن شغل آخره اشتغال ایتمکه امکان یوقدر . زیرا برساعتکه علم ترك اولنه همان اول ساعت بیله متروك وضایع اولور . ودخی دیمشلردر : هر کمسه‌که اعتقاد ایلیه‌که علم ایچون غایت واردر تحقیق آنك حقنی بخس ونقص ایلمشدر . ایشتمدکمی که حق تعالی حبیبنه ﴿ وقل رب زدنی علما ﴾ بیورمشدر . حالاکه اول حبیب رب العالمین حق تعالی وصفات واحکامنی بیلمکده عارف العارفین ایکن . وینه بر آیت کریمه‌ده ﴿ وفوق کل ذی علم علیم ﴾ بیورمشدر . ایمدی بوایکی آیت مراتب علمه حد وغایت اولمدیغنه ارشاد وهدایت ایدر . وینه عبدالله بن المبارکدن سؤال اولندی‌که نه‌زمانه دکین علمی تعلم ایدرسین . ایتدی‌که رجا ایدرم‌که برکلمهٔ نافعه اوله‌که هنوز ایشتمامش اوله‌یم وبن آنکله انتفاع ایلیه‌یم . حسن بن زیاددن مرویدرکه سکسان یاشنده ایکن تفقه ایتمکه شروع ایلدی . بعده قرق ییل دخی برکیجه بستر وبالین راحت اوزره استراحت ایلمدی . آندن صکره قرق ییل دخی امر فتوایه اشتغال ایله خوشحال اولدی .

ایمدی جمیع اوقاتی تحصیل کمالات ایتمکه صرف ایتمکده حیله اولدرکه قچانکه برعلمدن ملال کلسه آخر علمه اشتغال ایلیه . نته‌کیم حضرت ابن عباس (رضی الله عنهما) هرقچانکه تعلیم متعلمیندن سآمت وملال حاصل اولسه دیوان شعرایی کتورك دیو بیوررلر ایدی . حضرت امام محمد بن الحسن دائما لیالیده بیدار اولوب ساکن اولدیغی دارده هرنوعدن کتب ودفاتر وضع ایدر ایدی . قچانکه برنوعدن ملال کلسه نوع آخر مطالعه‌سنه اشتغال ایدوب وکاهی برمقدار آب ایله دفع خواب ایدوب سؤال ایدنلره جواب ویررلر ایدی‌که نوم حرارتدندر . پس آنی برمقدار ما ایله اطفاء ایتمك کرکدر . ایمدی سکا لازمدرکه ازمان عمر نایابدن ایام جوانی وعنفوان شباب ایله اغتنام اوقاتدن مابین عشائین ایله اوقات سحر بلکه جمله‌نك اصلی اولان ملازمت سهر امرنده اهتمام ایده‌سین . حضرت موسی صلوات الله وسلامه علی نبینا وعلیه اول سببدن ﴿ لقد لقینا من سفرنا هذا نصباً ﴾ بیورمشدر . تامعلوم اوله‌که سفر علم نصب وتحصیلی تعبدن خالی دکلدر . مع هذا ینه اول الم بیشمار تحمل

اولنمق کرکدر . زیرا طلب علم امر عظیمدر . بلکه اکثر علماء کمل قتنده اختیار جهاددن افضلدر . حتی حضرت موسی علیه‌السلام رسول ملك علام ایکن ینه طلب علمده بومرتبه اختیار آلام ایلمشدر . ودخی سکا لائق بودرکه سنك قدریکی بیلمین کمسه‌دن سکا ضیق صدر کلیه . نته‌کیم افلاطون دیمشدر : سنك غیرك سنی بیلمدیکی سنك کندیکه عالم اولدیغکه ضرر ویرمسون . یعنی سن کندکده علم وار ایدوکنه عالم ایسه‌ك غیرك بیلمدیکندن سکا ضرر یوقدرکه الم چکه‌سین .

وظیفهٔ سادسه — اولدرکه استادلردن برکمسه اختیار ایده‌سین‌که ناصح پاك حسب وکریم‌العرق والنسب ، مأمون الغائله ودین وتقوی وورعی ظاهر ومتین وحدیث السن اولمیوب بین‌الناس متعین اوله . واعاظم رجال ایله اختلاطه مائل اولوب محبت دنیا آنی دیندن شاغل اولمیه وطلب استاد ایچون سیاحت اقصای بلاد ایلیه . نته‌کیم حضرت موسی حضرت خضری علیهما السلام طلب ایدوب مجمع البحرین سفریتی اختیار ایلدی . فی‌الحقیقه اکر روی زمینك جمله‌سنی قدمی ایله مسح ایلسه آنی طلب ایچون لایق ایدی . محمد ابن سلمه دیمشدرکه کشینك جمله‌دن اول استادینی یادایدرلر . اکراستادی عالم‌جلیل ایسه تلمیذینك دخی جلالت قدرینه دلیل‌اولور . محمد ابن مقاتل اهل‌عراق قاتنده ذکرجمیله واصل اولمدیغنه باعث براستاد جلیل‌القدر ایله معروف اولمدیغیدر . اما چقانکه بزم وصف ایتدیکمز کبی براستاد بولوب آکا استاد ایلیه واجبدرکه علم‌اوزرینه تکبر ومعلم واستاد اوزرینه تعظم وتجبر ایلمیه . بلکه تفصیل طریق تعلیمده زمام امورینی آکا تسلیم ایلیه . ومریضك کلام طبیبی اذعان وقبول ایلدیکی کبی آنك کلامنی قبول ایلیه . اما علم اوزرینه تکبر مثلا براهلندن علمی استفاده ایلمکدن استنکاف ایله علمی استخفاف ایلیه بوحالت عین حمق وجهالتدر . بلکه (الحکمة ضالة کل حکیم) فحواسنجه هرنرده‌ده‌که حکمت وعلمی بولسه بن جمله‌دن احقم دیوب آنکله اغتنام وتحصیلنه سعی واقدام وتعلمنی منت بیلوب بلکه تقبیل اقدام‌ایلیه . زیرا علم مرد متکبره خصمدر . آندن منتفع اولمق احتمالی یوقدر . نته‌کیم سیل مکان رفیعه خصم اولدیغی

کبی . ایمدی البته تحصیل علمده تواضع لازمدر . آنکچوندرکه حق تعـالی بیورمشدرکه ﴿ ان فی ذلك لذکری لمن کان له قلب اوالقی السمع وهو شهید ﴾ بو آیت کریمه‌ده « من له قلب » دن مرام اول کمسـه‌درکه علمه اشـتغال ایلیه ویاخود آنده عقلدن برمقدار اوله که آنی سمعی القا وفراغت وحسـن اصغا ایتمکه حامل اوله . نته‌کیم نبی علیه‌السلام بیورمشدر : ﴿ من لم یحتمل ذل العلم ساعةً بقی فی ذل الجهل ابدا ﴾ یعنی برکمسه‌که برساعت ذل علم وجفای معلمه تحمله استطاعت ایلمیه اول کمسه حضیض ذل جهل ابدیده باقی اولوب مراقئ معارفه راقی اولماز . نته‌کیم بعض شعرا انشاد ایتدیکی اشعارده بومعنایی اشعار ایلمشدرکه دیمشدر :

(شعر)

ان المعلم والطبیب کلیهما لا ینصحان اذا هما لم یکرما
فاصبر لدائك ان جفوت طبیبه واصبر لجهلك ان هجرت معلما

(ترجمه)

معلمیله طبیبـه رعایت اولمیجـق امید منفعت ایتمك اولور خیال محال
طبیبه جور ایدرسه‌ك صبرکرك مرضه جفای خواجه‌ایله کسب علمه اولمه مجال

ودخی لایق اولان اولدرکه تلمیذ استادینه نسبت برخاك نرم وپست کبی اوله‌که هرچند اوزرینه باران نزول ایلسه آنی دفع ایتمیوب تلقی بالقبول ایلیه . واستادینك هر رأینه متابعت ایلیه اکر صوابی خلافنده ظن ایدرسه دخی . زیرا کاه اولورکه سالك راه اولان کمسـه کندویه رهنما اولان کمسـنه‌یی خطا ایتدی ظن ایدر . ینه اول طریق مستقیم وجای بیخوف وبیم ایدوکی ظاهر اولور. کورمزمیسین‌که حضرت موسی علیه‌السلام حضرت خضره مراجعتده نفسنه جبرایدوب برمقدار صبرایلمدی. آخرالامر اول زمان صحبت خضردن حرمان لازم کلوب حضرت خضر ﴿هذا فراق بینی وبینك﴾ دیدی. ودخی تلمیذه لازمدرکه قوت طبعنـه اعتقاد وحدت ذهننه اعتماد ایدوب حسرت وندامت ایله علمدن محروم وصفت جهالت ایله موصوف وموسـوم اولمیه . نته‌کیم دیمشلردر : ﴿ العلم فی الصدور لافی السـطور ﴾ وحضرت علی کرم‌الله وجهه بیورمشدرکه علم بر قفل پر اشـکالدرکه آنك مفتاحی سؤالدر . وینه

آداب متعلميندندركه متعلم كندويه برحرف تعليم ايدنك خدمتنه عمريني صرف ايليه وآكا محبت وتعلق وتواضع وتملق وخدمت ونصرت وسراً وجهراً دعاسنه مواظبت ايليه . نته‌كيم حضرت بيورمشدركه ﴿ من علم عبداً آيةً من كتاب الله تعالى فهو مولاه ﴾. يعني بركمسه حق تعالينك قوللرندن برينه كتاب ـ اللهدن برآيت تعليم ايلسه آنك مولاسى اولوب تعظيم ايلمك واجب اولور . ولائق دكلدركه استادينه ترك نصرت وغيرى استادى اوستنه ايثاره عزيمت ايليه . اكر بركمسه‌كه بوسمته سالك اوله اسلامدن برعروهٔ وثقى قطع ايتمش اولور . بركمسه‌دن استادى متأذى اولسه بركت علمدن محروم وذليل وعلمدن انتفاعى قليل اولور . استادك جمله تعظيمندن برى اولدركه اوينه واردقده دق باب ايله اضطراب ويرميه . بلكه طشره چيقنجه توقف ايليوب استكبار وتأنف ايتميه . نته‌كيم حق تعالى بيورر: ﴿ولوانهم صبروا حتى تخرج اليهم لكان خيراً لهم﴾ . ودخى شرع شريفده مباح اولانلردندر هرنه امر ايدرسه مخالفت ايلميوب جمله‌سنده رضاسنى رعايت ايليه . حضرت نبى كريم عليه افضل الصلواة والتسليم دائما موعظه زماننده صحابهٔ كرامنى يوقلايوب وعظدن كسل وسأمت كلمسون ديو خاطرلرينه رعايت ايدرلردى . ايمدى امر تعليمده بومرتبه رعايت لازم اوليجق تعلمده خود اولويت ايله لازم اولور . ودخى لائق اولان اولدركه حق استادى حق والدين وسائر مسلمين اوزره تقديم ايليه .

حكايت اولنوركه شيخ امام وحبرهمام شمس الائمة الحلوانى رحمة الله عليه بخارادن چيقدقده جمله شاكردلرى زيارت ايلديلر . الا شيخ امام ابوبكر زرنجرى زيارت ايلمدى . بعده بعض اوقاتده شيخنه ملاقات ايتدكده « نيچون بنى زيارت ايلمدك » ديو سؤال ايلديلر . آنلر دخى خدمت مادر مانع واول خدمته وصولدن صارف ودافع اولدى ديو جواب ويرديلر . شمس ـ الائمه حضرتلرى بيورديلركه « سن طول عمر ايله مرزوق اولورسك اما رونق درسدن محروم اولورسك . » . فى الحقيقه بيوردقلرى كبى اولوب اكثر اوقاتده قريه‌لرده ساكن وطلاب علمدن معتزل واماكن بعيده‌ده متمكن اولدى . ودخى تعظيم استاد ايچون انشا وانشاد اولنان ابياتدندر :

(شعر)

آباء اجسامنا الذين مضوا قد اوقعوناهم فی موقع التلف
من علم القرآن کان خیر اب و ذاك اب الروح لا اب النطف

(ترجمه)

بزی آباء صلبزدر ایدل کتورن محنت آباد جهانه
پدراولدرکه تعلیم ایده قرآن که تأثیری اوله روح ایله جانه

وینه دیمشلردرکه :

(شعر)

رأیت احق الحق حق المعلم واوجبه حفظاً علی کل مسلم
لقدحق ان یهدی الیه کرامة لتعلیم حرف واحد الف درهم

(ترجمه)

حقوقك اعظمیدر حق استاد رعایت ایله حقین ایتمه ابطال
آنك برحرفی تعلیم ایتدیکنه عوض اولماز ویررسهك نیجه بیك مال

ودخی ذکر کدرکه تلمیذ استادینك زلاتنی تجسس وقصور وهفواتنی تتبع وتحسس ایلمیه . بلکه بعض زلات ایشتسه محامل صحیحه واحسن تأویلاته حمل ایلیه . بعض مشایخ دیمشدرکه اقسام توقیر استادك افرادندندرکه بریره کیتمکه اقدام ایتسه شاکردی تقدیم مشی وتحریك اقدام واستادینك یاننده قعود ایتمیه . ومجلسنده بلا اذن بدأ کلام وسویلدکده دخی تطویل مؤدی الی الملام ایلمیه . واستادینك ملالی اولسه آندن نسنه سؤال ایلمیه . وآنك احوال و اوقاتنی رعایت وحق تعالی یه عصیاندن غیری اموردہ امرینه اطاعت ایلیه . زیرا معصیت خالق لازم کلن یرده مخلوقه اطاعت واجب ولائق دکلدر. واستادینك اولادینی ومتعلقاتنی توقیر دخی توقیر استاد عدادندن معدوددر . اسلاف علما ایچون توقیر استاد خصوصنده بعض دقائق امور واردرکه زمانمزده کمسهنك خاطرینه خطور ایلمز .

روایت اولنورکه شیخ عالم فقیه، صاحب المهذب والتنبیه، مقبول رب ذوالایادی ابواسحق الشیرازی الفیروزآبادی اولدمکه خلفادن امام (مقتدر بالله) طرفندن سفیر ورسول اولوب ملك (جلال الدوله) نك قیزینه

خلیفه ایچون خطبهٔ نکاح ایتمك قصدیله نیشابوره وصول بولدی . آنده امام الحرمین ایله اجتماع وطرفنده اشعهٔ انوار مناظره ومباحثه التماع ایلدی . جمله عالم ربانی ایدوکنه اعتراف وطلاب علوم حیاض فضائلندن اغتراف ایلدیلر . اول دمکه نیشابوردن انصراف ورجوع و آفتاب روی پرنوری مطلع شهر مزبوردن طلوع ایلدی حضرت امام الحرمین دخی وداع ایچون چیقوب اول دخی استر باد رفتار اوزره سوار اولوب اول سببدن ولایت خراسان ایچره منزلهٔ عظیمه‌سی ظاهر ونمایان اولدی . وفی الحقیقه امام عالم وعابد وورع زاهد ایدی . وفاتی درت یوز یتمش آلتی سنه‌سنده ایدی . وترجمه‌سی طبقات فقهاده ذکر اولنور ان شاء الله تعالی .

ودخی روایت اولنورکه وقتاکه امام الحرمین حضرتلری وفات ایلدی اول کون جمله اسواق باغلانوب وجامعده منبری کتب اولندی . ودرت یوزه قریب تلامذه‌سی وار ایدی . هر بری نهایت المدن دوات وقلملرینی کسر ایلدیلر . وبر ییل مقداری حال بومنوال اوزره قلدی . امامك وفاتی درت یوز یتمش سکز سنه‌سنده‌در . وینه روایت اولنورکه مقتدای اشرف امم حضرت امام اعظم (ابوحنیفه) رضی الله عنه وارضاه حضرتنك جوار کثیر الانوارنده بر مرد پینه‌دوز وار ایدی که هر روز دکاننده صنعتنه اشتغال ومداومت وهر شب خانه‌سنده شرب خمره مواظبت ایدوب هرکاه‌که اول مانند سراب بی نفع اولان شرابدن سیراب اولوب درونده اولان شیاطین حرکت واضطراب ایلیه . حاصل اولان شوق عارضی سببیله تغنی وترنم ایدوب بو بیتی انشاد ایدردی :

(شعر)

اضاعونی وای فتی اضاعوا ... لیوم کریهة وسداد ثغر

(ترجمه)

اضاعه ایتدیلر بر مرد نافع ... که شدتده اولوردی شری دافع

وتا غلبهٔ خواب ایدنجه بو بیت ایله تغنی وشرب شراب ایدر ایدی . حضرت امام دخی جمله لیالی‌یی احیا واول شخصك بو ترنمنی اصغا ایدرلردی .

باتفاقله برقاچ کیجه شخص معهودك صوتی مفقود اولوب حضرت امام احوال جاردن استفسار ایلدیلر . دیدیلرکه اصحاب عسس برقاچ کیجه‌درکه آنی اخذ وحبس ایلدیلر . همان علی‌الصباح که حضرت امام صلوة فجری اتمام ایلدی ، استره سوار اولوب سرعت وشتاب ایله باب امیرده قرار ایدوب اول آن امیره دخول ایچون استیذان ایلدی . امیر ایتدی « اذن ویرك . وامامك امامنه دوشوب ایچرویه ادخال ومجلسمه ایصال ایدك . واستردن اینمسون تابساط مجاسه باصمانجه . پس خدام سدره مقام امر امیره امتثال ایدوب وضع مأمور اوزره امامی ادخال ایلدیلر . امیر دخی درحال امامی استقبال ایدوب کندی مجلسنده اجلاس وانواع نوازش ایله جلب قلب واستیناس ایلیوب بعده امیر امامه ایتدی « بوتشریفکز ضمننده برمقصد دخی وارمیدر » امام بیوردیلرکه « نعم . برجار کنهکار ایچون شفاعته کلدم . » امیر ایتدی « اول شخص واول کیجه دخی هرکیم اخذ اولندی‌ایسه جمله‌سی اطلاق اولنسون » . درحال جمله‌سی آزاد ومسرور ودلشاد اولوب امام دخی استرینه سوار اولوب اول همجوار اولان دخی چیقوب امامك آردنجه کیدردی . پس حضرت امام اول کمسه‌یه بیوردیلرکه « کوره بز سنی ضایع ایلدکمی » ایتدی « یاامام اضاعه ایتمك دکل ، حفظ ومعاونتده اقدام ایلدك . حق جوار رعایتن ایلدیکك ایچون حق تعالی سکا خیر جزا ایلیه » آندن صکره اول کمسه فسقدن توبه وانابت ایدوب من‌بعد عود و رجوع ایلمدی . حتی روایت اولنورکه بعده تحصیل علمه شروع وکسب اصول وفروع ایدوب نقهده کبار اصحاب امام ابی حنیفه‌دن معدود اولوب عصرنده نظیری مفقود ایدی .

ایمدی بوذکر اولنان کنایات وایراد اولنان روایات وحکایات وزمان اولده نه‌مرتبه توقیراصحاب علوم ودرایات اولنوردی بوجمله معلومك اولدیسه ، سن دخی ای برادر کندی نفسکله انصاف ومرآت طبعکی کرد غرضدن صاف ایلیوب نظر ایله‌که حالا توقیر علم وعلما واکرام مشایخ وفضلادن نرنسنه قالمشیدر . اکر اعتراض وسؤال طریقیله بسط مقال ایدوب دیرسه‌ك که بوایامده اومقوله علماء اعلام قالمدی حالا موجود اولانلر لائق توقیر اولمدقلری معلوم صغیر وکبیردر . جواب ویروب دیرزکه حالا اول مقوله علماء فحول

قالمدی. دیدیکك مسلم ومقبولدر . لکن آنلر قابل توقیر واعتبار دکلدر، دیدیکك جای انکاردر . زیرا اصل توقیر علمیدر . ایمدی آنلر حقنده تقصیر جائز دکلدر . اکر علمه محبتك وار ایسه آنلرك امثالی اماثل علما وافاضل اولمدقلرندن سکا ضرر کلمز. بلکه آنی تدارك آنلرك عهده‌لرینه لازمدر . وبالجمله محبت علم جمله‌علمه انتساب‌ایدنلره محبتی ایجاب ایدر . والا سن علمه محبت ایدنلر زمره‌سندن دخی معدود اولمازسین .

وعامی تعظیمدندر تعظیم کتاب دخی . حتی کرکدرکه طهارتسز کتابه یاپشمیه وکتاب‌طرفه‌پاینی‌درازاتمیه . واوستنه‌آخرنسنه وضع ایلمیه . وکتب تفسیرك قدرینی رفع وآنلری سائر کتب‌اوزره وضع ایلیه . وابن سیریجك (مختصر مزنی) نام‌کتاب حقنده دیدیکی‌ابیات‌کثیرالنکاتی تأمل‌ایلیه‌که دیمشدر:

(شعر)

لصیق فؤادی منذ عشرین حجة — وصیقل ذهنی والمفرج عن غمی
عزیز علی مثلی اعارة مثله — لما فیه من‌علم لطیف ومن نظم
جموع لاصناف العلوم باسرها — فاخلق به ان لا یفارقه کمی

(ترجمه)

نیجه ییللردرکه بندن اولیوب هرکزجدا — ذهنمه صیقل‌ویروب اولور دمادم غمزدا
خیلی مشکلدر بکا آنی اعاره ایلمك — بردرر زیرا درونی علم‌ونظم خوش‌ادا
جمع اولوبدرآنده اصناف‌علوم‌ومعرفت — ایتمسون آندن‌بنی بردم جدا بار خدا

ودخی دیمشلردر :

(بیت)

لایمل الحدیث منها معاداً — کانتشاق الهواء لیس یمل

(ترجمه)

نه‌دکلو اعاده اولنسه کتاب — ینه بخشی ویرمز درونه ملال
هوا کبی کم شمی دائم آنك — حیات آرتیرر عمره ویرمز زوال

وینه دیمشلردر :

(شعر)

هذا کتاب لو یباع بوزنه — ذهباً لکان البایع المغبونا
اوما من الخسران انك آخذ — ذهباً وتترك جوهراً مکنونا

(ترجمه)

بوكتابی كر زر ايله وزن ايدوب بيع ايتسه‌لر
يينه بايع جانبی مغبون اولور بی شك و ريب
بو زيان بسدر سكا كم آلديغك آلتون ايچون
ويره‌سين بر كوهر نایاب ودر بی عيب

ودخی تعظيم علمدندر، تعظيم شركا دخی .

وظيفهٔ سابعه — اولدركه متعلم اولان كمسه علومك انواعندن برنوع وفنوننددن برفن قوميوب البته هر برينه برمقدار نظر ايدوب غايت ومقصد وطريقندن باخبر اوله . آندن صكره اكر عمرده مساعده واسبابده موافقت اولورسه شيئاً فشيئا تحصيله مبادرت وهر برنده تبحر وجمله‌سنده تمهره همت ايليه . زيرا جميع علوم برى برينه متعاون و بعضيسى بعضيسنه مرتبط و مقارندر . وبومعناده ديمشلردر :

(شعر)

احرص على جمع العلوم مجاهداً ولا تموتن بعلم واحدٍ كسلا
النحل لما رعت من كل فاكهةٍ ابدت لنا الجوهرين الشمع والعسلا
الشمع فى الليل نور يستضاء به والشهد يبرى باذن البارئ العللا

(ترجمه)

علومك جمله‌سين كسبه حريص اول صاقين بر علمله قالمه كسلدن
قو ازهاره قونماغيله زنبور ايكى جوهر ويرر شمع وعسلدن
برى برنوردر ويرر ضيايى خلاص ايلر برى نيجه عللدن

لكن كركدركه مادام برعلم تحصيل و استحكام اولنميه علم آخره رغبت واهتمام ايتميه‌سين تا كه ماينده مذبذب وحيران اولوب جمله‌دن حرمان لازم كلميه . ودخی بعض جماعت كبی علمك بعضنه ميل وبعضنه عداوت ايلميه‌سين . زيرا اول صفت برجهل عظيم وعاقبتی وخيمدر . نته‌كيم ديمشلردر : (الناس اعداء لماجهلوا) وحق تعالى بيورمشدركه ﴿ واذ لم يهتدوا به فسيقولون هذا افك قديم ﴾ . يعنی آنلركه قرآن عظيم ايله مهتدی وآنك متضمن اولديغی

احکام الهیه‌یه مقتدی اولمامشلردر. آنلر کمال جهل وضلالدن حاشا «افك قدیم» لذیه نسبت واظهار عداوت ایدرلر. وینه بومعنایه دیمشلردر:

ومن یك ذافم مر مریض یجده مراً به ماء الزلالا

(ترجمه)

مرضدن تلخ کام اولورسه آدم زلال ایچسه صانور آنی کاوله سم

ودخی دیمشلردر:

(بیت)

ماضر شمس الضحی والشمس طالعة ان لایری ضوءها من لیس ذا بصر

(ترجمه)

رونق شمس ضحی نقصان پذیر اولمازاکر کورمسه نورینی آنك کور چشم بی بصر

فضلاء قضاتك بعضندن حکایت اولنورکه هنکام پیریده ینه اشکال هندسه تعلمنه اشتغال ایدوب وجهندن سؤال ایتدکلرنده جواب ویردی‌که « چون کوردم‌که برعلم نافعدر واشکالی نیجه اشکالی دافعدر، خوف ایلدم‌که جهالت سببیله آکا عداوت ایلیم » آندن صکره زنهار وزنهارکه علومدن برینی استهانت واستحقار ایدوب جهلهٔ اسلافکدن ایشتدیکك طعنه تقلید ونفسکی وادیٔ کسب کمالدن تبعید ایده‌سین. بلکه واجب اولان اولدرکه هرعلمك حقنی ادا ایلیوب مستحق اولان منزله‌سنه تنزیلدن جدا اولمیه‌سین. وسنی اول علمك فهمنه هدایت ایاینه حق شکرانی ادایه عزیمت ایده‌سین. حتی بعض فضلادن حکایت اولنورکه دیمشدر « بزه کتابلرنده تولید شکوك وشبهات ایدن علمانك آباء وامهاتنه شکر ایلمك لازمدر. زیرا علومدن مناظره ومباحثه ایتمکده بزم خاطرمزی تحریك ایدر کمسه‌لرك وجودینه آنلر سبب اولمشلردر » پس بزه علمدن برمقدارینی بالذات افاده ایدنلره شکرینی زیاده ایلمك اولویت ایله لازم اولور. فی الحقیقه اکر متقدمینك فکر ودقتلری اولمسه علمای متأخرین نیجه مصالح دنیویه‌لرینی معرفتده قاصر وحیران ومتحیر وسرکردان اولورلر ایدی. قنده قالدیکه مصالح آخرت تدارکنه امکان وقدرت اولیدی. ایمدی هرکمسه‌که خلق استعمال ایتدیکی اشیاء وآلاتدن غایت حقیرنده اولان منافع

وحالات نه مرتبه‌در تأمل ایاسـه مثلا مقراض كه ایكی سكینی جمع وتركیب وبر اسلوب ایله وضع وترتیب ایلمشـلردركه ایكیسنك حدی تطابق وحالت واحـدده قطع اوزرینـه توافق ایدرلر . بووجهله ملحوظ اولیجق آكا واجبدركه تعظیم وشـكر خدایی كماهوحقه ادا ایدوب هربار ﴿ سبحان الذی سخرلنا هذا وما كناله مقرنین﴾ آیت كریمه‌سنی تكرار ایلیه . پس سن دخی اول زمره‌دن اولمه‌كه بیلمدكلری علومی استهانت ایله كسب ذل ومهانت ایدرلر . مثلا علم منطق‌كه جمیع علومك اصـل ومداری واذهان وفهومك تقویم ومعیاری ایكن آنی ذم واستهانت ایتدكاری كبی. ابوحیان (بحر) نام تفسیرنده تحریر ایلمشدركه جزیرهٔ اندلسده ساكن اولان ارباب علم منطق صولت وهجوم فقهادن احترازایتدكلرندن كشف راز ایتمیوب منطقدن (مفعل) ایله تعبیر و بووجهله عبارتی تغییر ایدرلر ایدی . حتی بعض وزراء اوغلنـه منطقدن بركتاب اشـتراء ایتمك ایسـتدكده خوفندن فقهادن اخفاء ایلدی . وبعض طائفه‌نك دخی علوم حكمیه‌یی علی الاطلاق ذم اوزره اتفاق ایتدكاری كبی ایچنـدن مذموم اولان مقدار ایله ممدوح اولانی فرق وادراك ایتمدین . ودخی علم نجومی علی الاطلاق ذم ایتـدكاری كبی . مع هذا علم نجومك‌ده بعضیسی فرض كفایه وبعضی مباح وبعض آخری حرامدر . ودخی مقالات صوفیهٔ موحدین آنلر قاتنده كلمات ملحدین ایله مشتبه اولوب جهت تمییزینه مهتدی ومتنبه اولمدقلری جهتدن مطلقا كلمات صوفیه‌یی ذم وقدح ایتدكاری كبی . وبوجمله امورك تفاصیلی مذكور اولسه كركدر انشاءالله تعالی . وبالجمله قدر علومی انكار ومجرد آبا واجـداده تقلیـد ایله ذم اوزره اصرار ایلمك لائق دكلدر . بلكه جهد ایدوب تحقیقه واصل اول‌كه مرامك حاصل اوله . حضرت علی كرم‌الله وجهه بیورمشلردركه حقی سن خلق ایله بیلمه اولا حق بیل صكره اهلنی بیلورسین. مع هذا برعلم نفسنده هرنه‌مرتبه مذموم اولسه ینه صاحبی نفعندن بالكلیه محروم اولماز . اقل مرتبه اول علمه قائل اولانلری منـع والزامه قدرت مرتبه‌سـنه نائل اولمقدر . آندن صكره علوم بومرتبه كثرت درجات ومراتب ایله شـوندن خالی دكلدركه یا حق تعالینك عبادینی مولاسنه ایصال آنك وصف حالی اوله . ویاخود اسباب سلوكه معین

وباعث وصول مقام علیین اوله . آنلرك دخی هر برینك منازل ومراتبی واردرکه مقصده قرب وبعد جهتندن متفاوتدر . انلرك دخی هر برینك مراتبی واردرکه ترتیب ضروری ایله مترتب ومتفاوتدرکه هر برینی مرتبه‌سنه تنزیل واجب وتحصیلنده‌دخی وجه مزبوراوزره رعایت ترتیب لازم ولازبدر. ایمدی اولا جمله‌دن اهم اولان ایله ابتداء بعده ترتیب مذکور اوزره تحصیلنده سعی موفور ایلمك کرکدر . زیرا بعضی بعضنه موصل وطریق اولمغین تقدیمه حقیقدر . هرکس‌که اول ترتیب وتدریجك رعایتنه دسترس بوله مطلوبنه فوز عظیم ایله فائز وانواع سعادتی حائز اولور . حق‌تعالی بیورر : ﴿ الذین اتیناهم الکتاب یتلونه حق تلاوته ﴾ تفسیرنده دیمشلردرکه حق تلاوت ایله تلاوتدن مرام یعنی برفنی تجاوزایلمزلر الا اتمام وعلم وعمل ایله احکام ایتمینجه . وکرکدرکه هرعلمی کسب وتلقیدن مقصود آنکله مافوقنه ترقی‌اوله . وزنهار بوکلامزدن بویله ظن ایلمه‌که بویله اعتقاد اولنه‌که هرنسنه‌که اکا اسم‌علم‌اطلاق‌اولنه . جمله‌سی علم‌ممدوح اوله . هیهات‌هیهات! بلکه‌علومدن هرنسنه‌که مخالف شرع اوله البته مذمومدر. لکن شول کمسه‌که قلبنده قواعد شریعت راسخةالارکان وقلبی عظمت نبی کریم ایله ملان اولوب حفظ کتاب وسنت وضبط فروع احکام شریعت ایله عقیده ودیننی تقویت ایلیه آکا علوم فلسفه‌یه نظرایتمك حلالدر . لکن ایکی شرطله : اولا آنلرك مخالف شریعت اولان مسائلنه تجاوز ایلمیه . تجاوز دخی ایدرسه آخری رده قدرت نیتنه مطالعه ایتمك کرکدر . ثانیاً آنلرك کلامنی کلمات علماء اسلام ایله مزج واول جواهر آبداری خزفپارهٔ مردارایلمیه . بردرج ایچنده درج ورأس مال عمر کرانمایه‌یی آنی تحصیله خرج ایلمیه . فی‌الحقیقه بوجهتدن عامهٔ مسلمینه ضرر عظیم حاصل اولمشدر. حقله باطل وصحیح‌ایله فاسد عاطل میانتی فرقه قدرت حاصل‌اولمدیغی سببدن . بلکه کاهی واقع اولورکه بعض‌مسائلك کتب کلامیه‌ده ایراد اولندیغیله صحتنه استشهاد ایدرلر .

اما علماء سلفدن امام غزالی وامام رازی وآنلرك امثالی رحمهم‌الله‌تعالی کرچه کتب کلامی حکمت‌ایله مزج‌ایله‌مشلردر لکن رد طریق فسادی سد

ایچوندر . نته‌کیم هر بر ینك مصنفاتندن معلومدر . آنده ایسه بأس یوقدر . بلکه آنده مسلمینه اعانت وعقائدی حفظ وصیانت واردر . ثبتنا الله تعالی وایاکم علی الصراط المستقیم انه جواد کریم . ودخی طالب علمه لائق اولان اولدرکه تحصیل علومده ترتیب امرینی استاد ناصح لبیب رأینه تفویض ایلیه . زیرا ناشی اولان دخیلدن امهر واندن اقدم وطبع طالبه مناسب اولانی اندن اعلمدر . پس اول سکا نافع اولان نصحی دریغ ایلمز . واول کثرت تجارب ایله مطالب ومأربه نه کیفیت ایله وصول ممکن اوله‌جغنه واقف ومطلعدر .

حکایت اولنورکه شیخ امام اجل (برهان‌الدین) رحمه‌الله عز وجل دیر ایدی‌که زمان اولده طالب علم اولان امر تعلیمده اتباع استاد ایتمکله واصل مرام اولورلر ایدی . اما شمدی کندولری اختیار ایتدکلری اوزره عمل ایدوب واصل مقصود وامل اولمازلر . بوذکر اولنان تفصیل شول طالب تحصیل ایچوندرکه اکا ذهن وسن ووقت مساعد ودهر وزمان آنی مفضیٔ فوت و مقتضیٔ حرمان اولان اشیادن مباعد اوله . والا جمله‌سنی تحصیله مانع اولوب اقتدار اولمازسه بأس یوقدرکه بعض علوم اوزره اقتصار ایلیه . زیرا دیمشلردرکه (مالایدرك کله لایترك کله) . ایمدی اول اهم اولان علم فی‌الحال نفسه لازم اولان فضیلت وکمال و آخرتده سبب قرب رب ذی‌الجلال واقامت دین واخلاص عمل ویقین ومعاشرت عباد صالحینده متابعت احکام شرع مبین وملازمت وورع وتقوی ودین اوزره اولمقده محتاج الیه اولان علومدر . وبوجمله‌نك مرجعی حق تعالی‌یی بیلمکدر آیات واضحه وشواهد ناطقه ایله . وکندی اوزرینه نفسنده ومالنده ولیل ونهار وسائر احوالنده واجب اولانی بیلمکدر . وبونده داخلدر جمیع احکام شرعیه، کرك جواز وفساد وحل وحرمت، واستحباب وکراهت . وحق تعالینك فرائضنی اعدل سبل واقوم مناهج اوزره اقامت ایلمك حقنده حضرتدن وارد اولان سنتی بیلمکدر . زیرا دعائم شریعت کماهو حقها اقامت اولنمه‌نك طریقی معلوم اولماز الا اول کمسه‌نك بیانی ایله اولورکه آنی ربی تأدیب ایدوب تأدیبنده دخی احسان ایتمش اوله . وینه اول علوم نافعه‌ده داخلدر جمیع اخلاق انبیا ومرسلین کرك اخلاص ویقین ،

كرك زهد وتواضع ونصيحت مسلمين وعلم آداب نفس كه عفت ورفق ووقار
وحيا وسماع وحسن تدبير هركار وعواقب اموره نظر وامر دينده حزم
ومنكراتدن حذر ومدارات اعداء وعوام واحتمال جفای انام وصلهٔ ارحام
ومقابلهٔ جفاده بر وانعام وظالمك كناهندن تجاوز ايله معامله واسائت ايابنه
احسان ايله مقابلهدر. وبوذكر اولنان علوم بتفاصيلها معلوم اولور انشاء الله
تعالى . وبالجمله اصل اصول ومنتهای مسؤل معرفة اللهدركه اول غايت غايات
وسبب فوز ونجات ورأس جميع سعاداتدر . وبوعلم حردركه اصلا غيره خادم
اولماز. لكن جميع علوم آكا خادمدر . وبوعلمك ماعداسی علومدن دخی
جملهدن اقدم ومطلوب واهم اولان بوعلمه وسيله اولان علومدر . انك
ايچوندركه حق تعالى بيورمشدر : ﴿ قل الله ثم ذرهم فی خوضهم يلعبون ﴾.
وبودخی معلوم ومعروف وعامهٔ علمايه ظاهر ومكشوفدركه -الله- ديمكدن
مقصد مجرد تحريك عضلات لسان ايله اول كلمهٔ شريفهيی ذكر وايراد دكلدر.
زيرا حركت اعضاء واطراف نفعدن عاريدر، مادامكه قلبده ساری اولوب
تأثير ايلميه . واول تأثيركه قلبده حاصل اولور آكا اعتقاد ديرلركه ايمان ايله
مسمادر . ادناسی تصديقدر . آنك دخی درجهٔ قوتده مراتب متفاوتهسی
واردر . حتی قوتده برمرتبهيه منتهی اولوركه اول تصديق ويقين ايمان جميع
عالمين ايله وزن اولنسه ينه راجح اولور . تصديق حضرت ابی بكر الصديق
كبی رضی الله تعالى عنه . نتهكيم نبی عليه السلام بيورمشدر : ﴿ مافضلكم
ابوبكر بكثرة صيام ولا بكثرة صلواة ولكن بسر وقر فی صدره ﴾ . يعنی
ابوبكرك سزلك اوزريكزه فضلی كثرت صيام وكثرت صلواة ايله دكلدر. لكن
برسر سببی ايلهدركه صدرنده وضع اولنمشدر . ايمدی اكر منتهای علم عباد
مقلد اعتقاد وياخود متكلم متعلمك تحصيل واجتهاد ايتديكی مقدار اوليدی
اول مرتبهدن آحاد صحابهٔ كرام عاجز اولمازلر ايدی . قنده قالديكه عمر وعثمان
وعلی رضی الله تعالى عنهم عاجزلر اولوب حضرت ابوبكر آنلردن افضل اوله .
پس بوتحقيقدن معلوم وظاهر اولوركه ادلهٔ عقليه وشواهد نقليه ايله ثابت
اولان علم وراسنده برمرتبهٔ يقين دخی واردركه آكا ارباب رياضات ومجاهدات

اولان اصحاب كرامات ومشاهدات يعنى طائفۀ صوفيه مخصوصلردركه آنلرك فضل وشرفنده ذكر اولنان شواهد شرعيه وادلۀ مقبولۀ مرعيه سكا كافى وبوادتابى اثباتده وافيدر . ايمدى آنلره ترك محبت وبغض و عداوت ايلمز الا مكركه جاهل شقى ومعاند اشقياى غيرتقى اوله .

مرويدركه حكماء متقدميندن ايكى حكيم لبيب پرتمكينك صورتى برمعبد ديوارنده تصوير ايدوب كانه برينك دستنده برقعه اولوب شويله تحرير ايلمشلركه جميع اشياىى احسان وكما هوحقه تحصيلنده سعى فراوان ايلسهك ينه ظن ايلمه كه سن آنى كماهوحقه احسان ايتمش اولهسك . مادامكه معرفةاللهى تمام تحقيق وحقك مسبب الاسباب وموجد الاشياء ايدوكنه تصديق ايتمينجه . وحكيم آخر دستنده شويله محرر ايدى كه بن حق تعالىيى بيلمزدن مقدم هرچندكه نوش آب ايتسهم ينه سيراب اولماز ايدم . حتى شول زمانده كه بيلدم بلاشرب ريان اولدم . والد مرحوم بيوررلركه بعض علمادن ايشتدم بعض محققيندن نقل ايلمشدركه وقتاكه ازل آزالده ملك ذوالجلال مجموعۀ ارواحه صفت جمال ايله تجلى ايلدى، جمله ارواح حليۀ عشق خدا ايله تجلى ايدوب هربرى اول شراب محبت ايله مست وحيران وجمال حقيقىيه عدم وصول ايله صحراى دنياده واله وسرگردان اولوب كاه زعم ايدركه اول كمال حسن صورت وجمالده وكاه ملك ومالده وكاه چاه جاه سريع الزوالده اوله . بعده هربرينك فنا ونقصاننه واقف اولوب جملهسندن معرض ومنحرف اولور . زيرا بيلوركه اول طلب ايلديكى جمال باكمال ملك بارى شوب نقصاندن عاريدر . وبوطلب آندن ساكن اولماز، الا اول مطلوب حقيقينك مشاهدهسى قتنده اولور . ودخى احتراز ايتمك گركدركه علمه اشتغالى برصنعت اتخاذ ايدوب تحصيلنه هوس ايتديكك امور دنيويهيه آنكله دسترس اولمغه سعى ايدهسين . بلكه لايق اولان اولدركه آنى سبيل نجات ومرقات درجات ايدوب آنكله تحصيل زلفى ووصول ملاء اعلى وقرب جناب مولا ايدهسين . و اول زمرهدن اولميهسين كه صنعتلرى لب وقلبلرينه غالب وبعض امور دنيويۀ خسيسهيه طالب اولوب حتى حالت نزعده هربار اول امرك ذكرينى تكرار ايدر ايكن حكم واجب ختم ايله نامۀ عمرى ختم اولنور . نتهكيم حكايت اولنوركه ابوطاهر

زيادى نزع روح زماننده ضمان درك مسئله‌سنى تكرير ايدوب سويلردى . وروايت اولنوركه برزن فن عروضه اشتغال ايدر برمرد بقال دكاننه كلوب ايتدى « اريد بذى القطعة زيتاً و بذى البيضة حنا » معناسى بر پاره‌لق زيت وبرپاره‌لق حنا ايسترم ديمكدر. وقتاكه كلام زن كوش عروضى‌يه واصل اولدى آنى بيعدن شاغل اولوب همان دم فاعلاتن، فاعلاتن ديوب كلامنى تقطيع ايتمكه سعى ايله كندوينى تقطيع ايدوب زن دخى بحد سب ولعن ايتدى. وبعد دونوب كيتدى . وينه حكايت اولنور ركن الدين ابوالفريغدنكه بريره كيدر ايكن برسائل آندن سؤال ايتدكده اول دخى « يفتح الله » ديوب اول دخى يا شيخ حق تعالى تحقيق سكا فتح ايتمشدر . آندن صكره (ع) «اذا جادت الدنيا عليك فجد بها » ديدى ، (ترجمه) دنيا سكا كيم جود ايده سن داخل كرم قيل . پس شيخ سائلدن اعراض وفتح باب اعتراض ايدوب ايتدى اولا نيچون سكا دنيا جود ايتدى ديدك . واول تسليم اولنسه دخى نيچون سكا دخى جود ايلمك واجبدر ديدك . واول دخى تسليم اولنسه بنم جود ايتديكمى نه‌دن بيلدك . البته قسمت بكا منحصر دكلدركه سنى منع ايله بن مقصر اوله‌م ديوب غالب حالى مناظره وجدال اولمغين مناظره‌دن خبردار اولميان كمسه ايله دخى اول مقوله بسط مقال ايلدى . وبوندن اقبحدركه روايت اولنور، بر دباغى حالت نزعده صنعتنه مناسب اولان امورى ذكر وتكرار ايدر ايدى . وبعض امرا آخر نفسنده فلان لباسى كتورك ديوب لباس و آنك امثالى ايله استيناس ايدرك كيتمشدر . نعوذ بالله تعالى . زيرا هركمسه‌كه برنسنه‌يى و آنك ذكرينى تكرار ايلسه بعده من غير روية دخى لسانده جارى اولور . اكرچه‌كه قصددن دخى عارى ايسه (وكل اناءٍ بالذى فيه ينضح) . (ترجمه) عرق ريز اولسه بركاسه نه ايچنده‌كى صودر . ايمدى لسانكى معتاد ايلمه الا شول نسنه‌يه‌كه آنى اوان نزع رواندە تكرار ايلسه‌ك نافع اولوب ضار اولميه . وجهد ايله‌كه حضرت ابى زرعه كبى اوله‌سين‌كه حين نزعده ﴿ من كان آخر كلامه لا اله الا الله دخل الجنة ﴾ حديث شريفندن سؤال اولندقده هر وجهله اظهار شوق وحدت اسناديله سوق ايدوب شول دمكه ﴿ لا اله الا الله ﴾ ديدى . ﴿ دخل الجنة ﴾ عبارتى هنوز

دیمدن فوت اولوب فی الحقیقه آخر کلامی ﴿لااله الاالله﴾ اولوب وسوق حدیث ایتدوکی جنته دخولنه ظاهر حال واقع اولدی . ایمدی کورکه حق تعالی علم حدیثدن آنی نه مرتبه منتفع ایلدی . پس سکا واجبدرکه دم ولحمك وعروق وشحمك آخرتده نفعی اولور هوا ایله مخلوط اوله . وسائر علومی تحصیله التفات سائرینه آلت اولدیغی جهتدن اوله . نه آنکه لب وقلبك آنکله ملان اولوب برمرتبه اوله که نزع روان ایتدکده آنکله ختم اوله‌سین . محصل کلام اوزرینه لازمدرکه هر علمه توجه واقبالده منزله‌سنه تنزیل ایدوب آکا کوره رغبت وتحصیل ایلیه‌سین .

وظیفهٔ ثامنه — اقرانی ایله مذاکره ومباحثه ومناظره‌در . نته‌کیم دیمشلردر : علم برغرسدرکه نشو ونماسی آب درس ایله‌در . لکن مناظره‌دن مرام طلب ثواب واظهار صواب اولوب تفاخر عصبیه وهیجان قوت غضبیه ایچون اولمامق کرکدر . وفی الحقیقه هرکس که آنده عرق تعصب حرکت ایلیه فلاح وبرکت بولماز . کتب فتاویده مسطوردرکه برکمسه‌که خصمنه خجالت وشرمندکی حاصل اولسون دیو مناظره ایلسه حاشا اول کمسه‌یه کفر خوفی واردر . ایمدی لائق اولدرکه مناظره انصاف وتحمل وتأنی وتأمل ایله اولوب شغب وغضب ایچون اولمیه . زیرا حقیقتده مناظره مشاوره‌در . هربابده مشاوره اظهار صواب ایچون اولور . اول ایسه حاصل اولماز الا نتیجهٔ قلب صاف اولان تأمل وانصاف ایله اولور . واما ارادهٔ حیله وتلبیس ومرام خاطری تعکیس ایلمك اصلا جائز دکلدر . مکرکه خصم طالب حق اولمیوب معاند مطلق اوله . محمد ابن یحیی دن منقولدرکه هرقچان اوزرینه براشکال ظاهر وارد اولوب جوابنه قادراولمسه دیرایدی‌که سنك الزام ایتدیکك واقع وبن دخی جوابنده متفکر وغیر منازعم ﴿وفوق کل ذی علم علیم﴾ . وشول مناظره ومطارحه‌که انصاف ایله اوله مجرد وتکرار مطالعه‌دن فائده‌سی اقوادر . ودیمشلردرکه برساعت مناظره برآی مطالعه‌دن خیردر . لکن سلامت حال ایله اتصاف ایدن اهل انصاف ایله اولیجق . ودخی طالب علمه لائق اولان اولدرکه جمیع اوقاتده دقائق علومی تأمل

وآکا معتاد اولوب زحمته تحمل ایلیه . زیرا دقائق ادراك اولنماز الا تأمل صادق ایله . آنك ایچون دیمشلردر : « تأمل تدرك » . یعنی تأمل ایله‌که مقصودکی ادراك ایده‌سین . خصوصاً قبل الکلام تأمل . زیرا کلام مانندتیر رجوع‌پذیر دکلدر . ایمدی کرکدرکه آنی مقدما تأمل ایله تقویم ایلیه‌لر تاکه تحصیل استقامت ودفع اعوجاج وسقامت ایتمکله خطا ایتمیوب هدف مقصوده اصابت ایلیه .

وظیفهٔ تاسعه — اولدرکه هرروزك شغلنی فردایه تأخیر وسعی واهتمامده تقصیر ایلمیه . زیرا هرروز کندو مشاغلی ایله ظهور وبروز ایدر . اول جهتدن دیمشلردرکه تدبیر اموردە عاجز وپرقصور اولانلرك روزی فردادر . ودخی دیمشلردرکه جد وهمت انسانه ایکی جناح کبیدرکه آنکله شواهق کمالاته طیران ایدر . مرویدرکه حضرت امام ابوحنیفه رضی الله تعالی عنه امام ابی یوسفه بیوردیلرکه سن باید ایدك سنی مواظبت و اقدام اول ورطه‌دن اخراج ایلدك . ودخی غایت احترازایلمك کرکسین کسلدن . زیرا کسل برآفت وشوم ووصف مذمومدر . ودخی سکا واجبدرکه هراستنباط ایتدیکك زوائد ویاخود ایشتدیکك فوائدك جمله‌سنی برمحله کتابت وقید ایده‌سك . زیرا علم برصید . وکتابت اکا دام وقیددر . شوائب نقصاندن بری اولان حضرت امام جعبری بیورمشلردر : (ولله دره)

(شعر)

ونکرت حافظتی عقیب شیبتی — وعدمت من افراطه الاحساسا
وظلت مهما عن لی من حاجة — اودعتها من خوفی القرطاسا
فبقیت انساها و انسی اننی — انسیتها فنسیت من قد ناسا

لکن واجب اولان اولدرکه اول درر ابداری درج قراطیس ایچره درج، واول کنج بیشماری کنج بطون کراریسده وضع ایچون عمر خرج ایتمکله اکتفا ایتمیه‌سین . زیرا علم صحائف خواطرده ثابت وبرقرار اولاندر . صفایح دفاترده اولوب ادنی بهانه ایله فرار ایدن دکل . بلکه آنی اوراق اوزرنده اثباتدن مقصد نسیان زماننده مراجعتدر . اوراقه اعتماد دکلدر . نته‌کیم شاعر دیمشدر :

(شعر)

اضحى الفقيه لجمع الكتب مغتبطاً — لابارك الله فى الامر الذى جمعه
وظل يحمل اسفاراً فقلت له — انت الحمار الذى فى سورة الجمعه

(ترجمه)

حرص ايدر جمع كتب ايتمكه برمرد فقيه — كوتورر دوشنه آلوب برايكى اسفارى
كوريجك ديدم اكا سن شو حمار اولدك كيم — سورهٔ جمعه ده ذكر ايلدى آنى بارى

وشاعر آخر دخى ديمشدر :

(شعر)

اذا لم تكن حافظاً واعيا — فجمعك للكتب لاتنفع
اتحضر بالجهل فى مجلس — و علمك فى البيت مستودع

(ترجمه)

حفظ ايدوب جمله علومى اولمك حاضر جواب — نفعى يوقدر هرنه دكلو ايلمك جمع كتاب
خوشميدر برمجلسه جهلكله سن حاضر اولوب — ديه سنكم خانه ده قودم علوم بحساب

وديمشلردركه لازمدركه طالب ايله جميع اوقاتده دوات وسائر كتابته لازم اولان ادوات حاضر اولوب مسموعى اولان قواعدى قيد ايليه . نته كيم ديمشلردر : (ماحفظ فر وما كتب قر) . يعنى هرنسنه كه محفوظ اوله ينه ذهندن فرار ومكتوب اولان مدت مديده قرار ايدر . استاد روزكار ركن الاسلام المعروف بالاديب المختاردن مرويدركه هلال بن يساردن روايت اولنمشدر . ديمشدركه حضرت نبى عليه الصلوة والسلامى كوردم كه منبع ينابيع حكم بى پايان اولان دهان مباركلرندن زلال كلمات حكمت سمات جريان ايدوب اصحابه علم وحكمتدن بعض نسنه تعليم بيوررلر ايدى . بن دخى ديدم كه يارسول الله انلره ديديككى اعاده وبوضعيفه دخى افاده ايله . بيورديلركه يانكجه محبره وارميدر؟ بن ديدم كه بنمله محبره يوقدر . پس بيورديلركه ياهلال محبره دن مفارق اوله . زيرا خير آنده وآنك اهلنده در روز قيامته دكين . ودخى حضرت صدر شهيد حسام الدين، اوغلى شمس الدينه وصيت ايلمشدركه هر روز علم وحكمتدن برمقدار حفظ ايليه كه محفوظ اولان نه دكلو قليل ايسه ينه زمان يسيرده كثير اولور . عصام بن يوسف بردينارە برقلم اشتراء

ایلمشدر مسموعی اولان فوائدی فی‌الحال قید کتابته ادخال ایلیه . ایمدی مدت عمر قصیر وتحصیلی لازم اولان علم کثیردر . لائق اولدرکه تضییع اوقات وساعات وتفویت لیالی وخلوات ایتمیوب علی‌الدوام مرور ایدن لیالی وایام ایله اغتنام ایلیه . ودخی کرکدرکه شیوخ وعلما ایله اغتنام وانلردن استفاده امرنده اهتمام ایلیه . زیرا فوت اولان نسنه‌یی ادراکه سعی‌وکوشش مقتضای عقل ودانش دکلدر . نته‌کیم شاعر دیمشدر :

(شعر)

ولست بمدرك مافات منی بلهف ولا بلیت ولا لوانی

(ترجمه)

یتشمك سعین ایتمز فوت اولان مقصودنه عاقل تأسف ایلمز آکا مکرکیم جاهل و غافل

وظیفهٔ عاشره — اولدرکه شرف علمك معناسنی وهرعلمك رتبه‌سنی وعلوم استدلالیه‌ده دلیل وبرهانك استحکامی مرتبه‌سنی بیله‌سن. زیرا علمك شرفی یا ثمره‌سنك شرفی ایله‌در ویاخود دلائلنك قوت واستحکامی ایله‌در . اولکیسی علم دین کبی . زیرا آنك ثمره‌سی حیات ابدیدرکه آخری یوقدر . اول جهتدن جمله‌دن اشرف اولور . ایکنجیسی علم طب کبی. زیرا آنك ثمره‌سی حیات بدندر زمان موته دکین . اول تقدیرجه علم دین علم طبدن دخی اشرف اولور . وعلم طب دخی علم حسابدن اشرفدر . غایة وثمره‌سی اعتباریله . زیرا صحت بدن کمیة مقادیر معرفتندن اشرف ایدوکی معلوم صغیر وکبیردر . لکن علم حساب علم طبدن اشرف اولور . احکام دلائلی جهتدن. زیرا ادلهٔ حساب ضروریه‌در محتاج تجربه دکلدر . اما علم طب آنك خلافنده‌در . آندن صکره چونکه شرف علم کاه ثمره جهتندن وکاه قوت دلیل وحیثیتندن اولدیسه، ایمدی معلوم اوله‌که شرف ثمره شرف قوت دلالتدن اولادر . پس ثمره‌جهتندن اشرف علوم الله‌تعالی‌یی وملائکه‌سنی وکتب ورسلنی علمدر . وسائر اکا معین اولان علومدر . زیرا آنك ثمره‌سی سعادت ابدیه ودولت اخرویه‌در . وبودخی معلوم اولمق کرکدرکه هرعلمك دلیل‌جهتندن برحدی واردرکه اندن تجاوزایلمز. مثلا علم‌نجومده

اقامت براهين ايله اثبات يقين‌ايتمك اولماز . واول حددن نقصان دخی اولماز.
مثلا ادلهٔ علم هيئتده محض جدل ايله قناعت ايليوب اثبات يقين ايله مدعانی
تعيين‌اوليه . كذلك علم معانيده دخی ملاك واصل امر انجق ذوقدر واقامت
برهان ايلمك خارج عن‌الطوقدر . هركمسه‌كه علم معانيده طلب دليل وبرهان
وارادهٔ تحصيل تحقيق وايقان ايليه جملهٔ سعی وجدی بلا طائل اولوب
اتعاب نفسدن غيری نسنه حاصل اولماز . حتی امام‌سكاكی قسم‌ثالث مفتاحك
فاتحه‌سنده ديمشدركه : بز سكا بوفنونك يعنی فن معانی وبيان وبديعك حقنی
اعطاء وهربرندن كشف غطاء ايتمزدن مقدم سكا برقاعده واصل‌محكم اوزرينه
تنبيه ايدهلم تاكه هرزمان خاطر نشان اوله . اول قاعده بودركه هيچ برعلم
وصناعتده واجب دكلدر اكر اول صناعتك اصول وفروعنده رجوع مجرد
عقله اولورسه دخی . انده خارجدن دخيل‌اولان‌كمسه‌ انجنده نشوونما بولمش
ناشی كبی اولوب اول صناعتدن ذوق تحصيلنده برابر اوله . خصوصاكه اول
صناعتك مرجعی مجرد عقل اوليوب بلكه تحكمات وضعيه واعتبارات الفيه‌يه
اوله . يعنی الفاظ وكلماتك معانیٔ وضعيه‌سنی وعرف وعادت مألونه‌ده كيفيت
استعمالنی بيلدكه موقوف اوله . ايمدی اول مقوله صناعتده باخصوص علم
معانيده دخيل اولان محتاج دليل اولوب ناشی‌يه بعض نتاوی ومسائلنده
تقليد وقصور ذوقی اولديغی جهتدن اكا مراجعت ايله كسب وتحصيلنی
تأكيد ايلسه بأس يوقدر . تاكه تدريج ايله ذوق تكميل وعلمی كما هوحقه
تحصيل ايدنجه .

مقدمهٔ ثالثه

وظائف معلم بياننده‌در اول دخی اون وظيفه‌در

وظيفهٔ اولی — اولدركه معلم اولان كمسه‌يه لائق اولان اولدركه
هركاه تعليمی لوجه‌الله اولوب تعليمدن مرامی سمعه وريا ورسم وعادت
وياخود زيادهٔ جاه وحرمت وحشمت اوليه . بلكه آنجق مرامی طلب رضای
خدای رب الارباب و اوامرينه امتثال ونواهيسندن اجتناب ونشر علم

وتكثير فقهاء وتقليل جهلهٔ سفهاء وعباداللهی حقه ارشاد وهدایت وجملهسنی نشأتینده نافع اولانه دلالت واظهار دین مبین رب معین واقامت سنت رسول رب‌العالمین وتشیید قواعد اسلام وتمییز میانهٔ حلال وحرام اولوب وبواعمالنده اخلاص نیت ایدوب قصدی اجر آخرت اوله . وحق تعالینك عبادندن علماء متقین حقنده وعدنك حصولنه جزم ویقین اوزره اولوب رجای ثواب وخوف عقاب ایلیه . ودخی معلوم اولهکه هرحالده علم مانند مالدر . اولا حال اکتسابدر . بعده حال ادخاردرکه آنکله صاحبی سؤالدن غنی اولور . بعده نفسنه وغیره انفاقدر . آنکله مرد کامل وسخی متفضل اولورکه بوحال اشرف احوالدر . ایمدی علمده دخی لابدرکه اولا حال کسب و استفاده وطلب ترقی زیاده اوله . بعده حال اعاده وتکرار وانتفاع واستبصاردرکه آنك مقتضاسی تحصیل ایتدیکی علمده تفکردر اکر علوم اعتقادیهدن ایسه . ویاخود آنکله عملدر اکر علوم عملیهدن ایسه . بعده حال نفع وتعلیم وافاده و تفهیمدرکه اول اشرف احوالدر . اول زمانده علم مانند آفتاب درخشان نفسنه وغیره ضیابخش ونور افشان اولور . ومسك حزبکبی اولورکه کندوسی طیب وغیری مطیبدر . اما شول کمسهکه علمنی غیره افاده ایدوب لکن کندوسی منتفع اولمیه ، اول مانند کتاب ودفتر حسابدرکه غیره مفید ونافع وکندوسی غیر منتفعدر . ودخی مانند مسن حدیددرکه غیره تأثیر ایدوب کسدرر اما کندوسی کسمز . ودخی فتیلهٔ چراغ کیدرکه آخره ضیابخش وکندوسی طعمهٔ آتش اولور . ودخی یقیناً معلوم اولهکه برکمسهکه حق تعالی آنك الندن برکمسهیه هدایت ایلیه ، اول کمسهیه خیردر مجموع روی زمین وآبدنکه اوزرینه آفتاب وماهتاب طالع وهربرینك پرتو وشعاعی آنده لامع اوله . ودخی حق تعالینك عبادتندن آبق وانواع عتاب وعقابه مستحق اولان بندهیی ینه طاعت خدا وفرائض وسننی ادایه ردایلمك حق تعالی قتنده عبادت ثقلیندن احب ایدوکنده ریب ومین یوقدر .

وظیفهٔ ثانیه — اولدرکه استاد شاکردینی مثابهٔ اولادده اعتبارایلیه . نتهکیم حضرت صلی الله تعالی علیه وسلم بیورمشدر : ﴿ انما انا لکم مثل الوالد

لولده) . یعنی بنم سزه مرحمت واشفاقم والدك ولدینه محبتی مرتبه‌سنده‌در . بلکه لایق اولان اولدرکه ولد الهی ولد صلبیدن احب اوله . امام حافظ الدین البزازی، امام مرغینانیدن روایت ایدرلرکه امام عصام بن ابی یوسف حقنده دیمشدرکه : هیچ برکمسه‌نك بنم اوزرمده حقی یوقدر آنك حقی مقدارنجه . یعنی حق استاد جمیع حقوقدن اکثر واعظم واکبردر . ودیمشدرکه امام حمز بورك اصحابی اوزرینه مرحمت واشفاقی برمرتبه‌ده ایدی‌که فرضاً ایچلرندن برکس اوسنه برمکس قونسه انك چکدیکی المدن اول دخی الم کشیده اولوردی . حتی اصحابنه شفقتندن روایت اولنورکه برکمسه برکون مجلس امامه حاضر اولوب بشره‌سنده تغیر لون ظاهر ایدی . ایتدی فلان نام کمسه بالای بامدن دوشدی . امام ایسه اداء صلوته مشغول ایدی . وقتاکه اول خبر کوشنه واصل اولدی . امامده برحالت حاصل اولوب بلند آواز ایله فریاده آغاز ایلدی . حتی جمله مسجدده اولانلر ایشتدیلر . وقتاکه فریاددن فارغ اولدی اول کمسه‌نك یانه کیدوب ولوازم عیادتی اداء ایدوب ایتدی اکر بوعلتی کندی نفسمه تحمیل وآندن رفع ویاخود تقلیل ایتمکه قادر اولسه‌م ایدردم دیوب جناب باری‌یه تضرع وکریه وزاری ایدرك یانندن کیدوب ینه هرصبح وشام اول کمسه‌یه برؤ تام حاصل اولنجه تفقدندن غافل اولمادی . ودخی متعلم اولان اعتقاد ایتمك کرکدرکه حق استاد حق پدردن اکثر واکبردر . زیرا که استاد سبب حیات باقیه وپدر سبب حیات فانیه‌در . اول سببدندرکه وقتاکه اسکندره سؤال ایدوب دیدیلرکه سنك یانکده استادکمی عزیز یاخود پدرکمی؟ جوابنده دیدیکه بلکه استادم اعزدر . ایمدی نته‌کیم برادران میاننده محبت ومودت ظاهر ونمایان اولمق واجبدر کذلك شرکاء درس میاننده دخی نهال محبت غرس اولنمق کرکدر، بلکه انلرده محبت دها زیاده اولمق کرکدر. زیرا عامهٔ علمای دین مسافرین سالکان راه خدای رب العالمین دیرلر ایچلرندن معلم اولان مرشد ورهنما ومتعلم اولان شرکاء همراه ورفقادرلر . ایمدی امر مسافرت وکار مرافقت انتظام بولماز، الا محبت وموافقت ایله بولور .

وظیفهٔ ثالثه — اولدرکه صاحب شرعه صلوات الله تعالی علیه وسلامه اقتداء ایدوب افاضهٔ علم ایچون طلب اجر وجزاء ایلمیه . نته‌کیم حق تعالی حبیبنه امر ایدوب ﴿ قل لا اسئلکم علیه اجراً ﴾ بیورمشدر . ایمدی استاده واجبدرکه شاکردلرندن قطع طمع مال ورنق وتواضع ومحبت ایله تعلیم فضل وکمال ایلیه . بلکه ایچلرندن فقیر وغریب اولانلری فقر وانکساری سببیله کندوسنه زیاده تقریب ایلیه . نته‌کیم رسول رب العالمین محبت فقرا ومجالسهٔ مساکین ایدرلر ایدی . ودخی معلوم اوله‌که علم ایله طالب مال وتحصیل جاه وجلال ایلمك همان پاپوشنك آلتنی محاسن ورونی ایله سلمك کبیدرکه اول تقدیرجه خادم مخدوم ومخدوم خادم اولمق لازم کلور . ایمدی سکالازمدرکه حطام دنیایه میل واقبال وولایت مناصب واجلال طرفنه توجیه بال ایتمیه‌سین . نته‌کیم حضرت عیسی بن مریم صلی الله علیه وعلی نبینا وسلم بیورمشدرکه : زمرهٔ علماء دینه دواء ومال دینه مرض وداءدر . برکمسه‌که کندوسنه جر وجلب داء ایلیه غیره نیجه دواء ایدر .

امام عالیٔ ربانی، محمد بن الحسن الشیبانی خصه الله تعالی باللطف الرحمانی بیورمشلردرکه اکر جمیع خلق جهان بکا بنده وعباد اولسه جمله‌سنی آزاد ایدوب بعده عصوبت وولالرندن تبری ایدردم . وهرکمسه‌که علم وعملك لذتنی مشاهده ایلیه تحصیلنده مشاهده ایدوب سائر ناس یاننده حطامه میلی قلیل اولور .

اللهم مکر طلب جاهدن مرام ونیت امر بالمعروف ونهی عن المنکره قدرت وتنفیذ کلام حق واعزاز دینه مکنت اولوب هوای نفس وفساد وشناعت ایچون اولمیه اول تقدیرجه امر بالمعروف ونهی عن المنکر اقامت ایده‌جك مقدار مال وجاهی اکثار جائزدر . ولایق اولان اولدرکه بوخصوصده محکم تفکر وملاحظه وتدبر ایلیه . زیرا تعلم علم جهد کثیر ایتمیجه اولماز . آنی دنیای دون وحقیر وفانی‌یه صرف ایتمك لایق دکلدر . حضرت رسالتپناه صلوات الله وسلامه علیه بیورمشدر : ﴿ اتقوا الدنیا فوالذی نفس محمد بیده انها لاسحر من هاروت وماروت ﴾ . یعنی دنیانك مکر وشرندن وفتنه وضررندن پرهیز ایدوب اتقاء ایلیك ، اول خدا حقیچونکه نفس محمد آنك یده

قدرتنده وقبضهٔ تصرفنده‌در ، تحقیق دنیا هاروت وماروتدن اسحر وآنك حیله ومکری اکثر واشهردر :

(شعر)

هی الدنیا اقل من القلیل	وعاشقها اذل من الذلیل
تصم بسحرها قوماً فتعمی	فهم متحیرون بلا دلیل

(ترجمه)

دنیایه نظر ایتسه‌ك طوردقجه حقارتدر	عاشقلرینك کاری هردمده خسارتدر
سحریله نیجه خلق اعمی و اصم ایلر	حیرتده قالور صانورکیم اهل بصارتدر

وظیفهٔ رابعه — اولدرکه متعلمه اخلاق ردیه‌سندن انزجار حاصل اولمغه سبب اولان نصح وپندده بخل وادخار ایلمیه . بلکه کاه تعریض وکاه تصریح وکاه تعیین وکاه تلمیح ایله نصیحت ایدوب استحقاقندن زیاده مرتبه‌یه وصوله ناظر ومترقب وتحمل ایتدیکی مقداردن زیاده اشتغاله متصدی وراغب اولمقدن منع ایلیه . ودخی اولا متعلمه غایهٔ علوم سعادت اخرویه اولوب اغراض واعراض دنیویه دکل ایدوکنی بیان وتنبیه ایلیه . اس تا کردینی کورسه طلب علمی ریاست ویاخود علماء ایله مباهات ومفاخرت ایچون ایدر ، اول زمانده دخی ینه طالبی بالکلیه علمدن منع وزجر ایتمك لایق دکلدر . زیرا کاه اولورکه اول اشتغال سبب کسب علم وکمال اولوب بالآخره ینه حقائق اموره متنبه وواقف وعلمی اعراض دنیویه ایچون طلب ایلین مغبون اولدیغنه عارف اولور . سابقا ایراد اولنان کلام بعض علماء که «بز علمی اللهك غیری ایچون تعلم ایلدك ینه علم اباء ایلدی ، الا الله ایچون اولدی » دیمشلردر . آندن مرام حالا ذکر وایراد اولنان معنی‌در . اول سببندندرکه دیمشلردر لائق اولدرکه استاد شاکردینی اوائلده بعض علمه ترغیب ایلیه‌که آنکله ریاست تحصیل اولنور . تاکه ریاسته میل ایله سعادت تحصیل علمه نیل میسر اولوب بعده تدریجله حق اذعان وعلمك حقیقتده غایت ونتیجه‌سنه ایقان حاصل اوله . آنك ایچوندرکه فقهیاتده علم مناظره‌نی اعمال واجرا ایتمکه رخصت ویرمشلردر . تاکه اولنده الزام خصمله مباهات وافتخار ایچون علمه مواظبت

وتكرار ايليه . بعده تدريجله فساد قصدينه واقف واول نيتك بطلاننى عارف اولوب آندن سالك منهج قويم ورهرو صراط مستقيم اوله . بلكه حق تعالى صيت جميل جاهى شرع شريف وعلمك حفظ حراستى ايچون وضع ايلمشدركه درونى حب دنيا وجاه ايله پر اولان مردان بى‌اشتباه اول رجا ايله جهت علمه التجا ايله‌لر . نته‌كيم اطراف دامده وضع اولنان دانه گرفتارئ صيد حيله وبهانه اولور . ودخى سبب تناسل اولان شهوت كى‌كه اول لذت افراد نوع انسانه باعث كثرت اولور . آنك ايچون ديمشلردركه اكر رياست اولماسه علم باطل اولوردى . لكن بودخى معلوم اوله‌كه اكر طبع متعلم مائل جانب شروفساد وطالب مال وجاه بى‌امتداد ايسه اول‌مقوله‌يه رياستى مدح وتحسين‌ايله محبتى قلبنده تمكين ايتمامك كركدر. زيرا محتملدركه مدح وتحسينى تأثير ايلمكله قلبنده جايكير اولوب صكره زوالى محال وياخود ازاله‌سنده اشكال اوله .

وظيفهٔ خامسه — اولدركه منع وزجرى واجب اولان امردن متعلمى نهى وزجر ايليه . لكن تعريض ايله اكتفا ايدوب تصريح ايلميه . زيرا تعريضك زجرده تأثيرى اكثردر. كاه اولوركه تصريح نهى اولنان فعل قبيحى ايشلمكده زياده عناده باعث اولور . نته‌كيم حضرت صلى الله تعالى عليه وسلم بيورمشدركه : ﴿لونهى الناس عن فت البعر لفتوا وقالوا مانهينا عنه الا وفيه شئ﴾ . يعنى اكر بنى آدم بعرهٔ بعيرى فت ايدوب يعنى پاره‌ليوب طاغتمقدن نهى اولنسه‌لر ينه فت ايدرلر ايدى . وديرلر ايدى‌كه بز بوندن نهى اولنمادق الا البته بونك داخلنده برنسنه واردر . وبومعنايه تنبيه ايدر قصهٔ حضرت آدم وحوا ونهى اولندقلرى اكل شجره اوزره تهالكلرى . آنك ايچون ديمشلردر: (الانسان حريص على مامنع) . ودخى ديمشلردر: نيجه تعريض واردركه تصريحدن‌ابلغدر . زيرا تعريض پردهٔ هيبتى هتك‌ايلمز. اما تصريح بالكليه رفع وفتك ايدر . اول تقديرجه نهى اولنان مرد بردفعه مخالفته مضطر اولسه صكره معتاد اولوب زياده مخالفت وعناد ايدر . والد مرحوم بيوررلركه بز بومعنايى استاديمز والدده عليه‌الرحمه مشاهده ايلدك كه

قطعاً برامرده بزه تصریح ایله مقابله ایتمیوب تعریض ایله معامله ولطف ومجامله ایدرلر ایدی . وبز دخی سائر خلق تصریحدن منزجر اولدقلرندن زیاده انلرك تعریضلرندن منزجر اولوردق . روح الله تعالی روحهما ونفعنا بهما واوفر بالجنان فتوحهما . ودخی معلمه لایق اولان اولدرکه شاکردلرینه ناصح ومتواضع اولوب ، لکن ینه اهل وقار اولوب اکثر نهارده تعلیملرینه جد وجهد ایدوب تکرار ایلیه . وهربرینی کسب علومه تحریض وتشویق واظهار مهر وشفقت ایله طالبلرینی تحقیق ایلیه . وآنلردن صادر اولان قصور وزلاته تحمل واحوال دنیویه وامور اخرویه‌لرنده نظروتأمل ایدوب بقدر الوسع والامکان رعایت حقوقلرنده بر واحسان ایلیه .

وظیفهٔ سادسه — اولدرکه تعلیمده متعلمه مهم اولان علم ایله ابتدا ایلیه . کرك امر معاشده مهم اولسون کرك امر معادنده . وآنك طبعنه لایق وذهننه موافق اولان علمی تعیین ومنافع وفوائدینی بیان وتحسین ایلیه‌که (کل میسر لماخلق له) . ودخی ترتیب علومده رعایت ترتیب احسن وهر علمك مرتبه‌سی اقتضاسنه کوره تعیین وضع مستحسن ایلیه . ودخی لایق دکلدرکه انلری دفعةً واحدةً جلی اولان علمدن دقیقه وخفی اولاندن ظاهره ترقی ایتدیره . بلکه تدریجله استعدادی مقدارنجه تعلیم ایلیه . وبو خصوصده معلمده کافهٔ نوع بشر وشفیع معشر محشره اقتداء وآنك ارشاد وهدایتی ایله اهتداء بولنورکه حضرت صلی الله تعالی علیه وسلم بیورمشدر : ﴿ انا معشر الانبیاء امرنا ان ننزل الناس منازلهم ونکلم الناس بقدر عقولهم ﴾. یعنی بز که معشر انبیاء وزمرهٔ اصفیایز مأمورلرزکه افراد ناسدن هرفردی منزله‌سنه انزال وهربرینه علمی مقداری تکلم وبسط مقال ایلیه‌وز . ودخی امام غالب شیرخدا علی بن ابی طالب کرم الله وجهه مانند بدر منور اولان صدرینه اشارت ایدوب بیورمشدرکه تحقیق بونده نیجه علوم واردرکه مانند کنج مدفون مکتومدر . اکر حمله بولسه‌م یعنی برشخص قابل‌که تعلم ایتمکه راغب وحافظ وحامل اولسه اظهار ایدردم . وینه حضرت صلی الله تعالی علیه وسلم بیورمشدر : ﴿ کلموا الناس بمایعرفون ودعواماینکرون اتریدون

ان يكذب الله ورسوله﴾ . يعنى خلقه فهم واذعانلرى مقدارى سويليك وانكار ايتدكلرى كلامى ترك ايدوب انلره القا ايلميك . ايسترميسكز كه الله تعالى ورسول خدا تكذيب اولنه . يعنى هرامر وهركاركه برشخص آنى انكار ايليه اول شخصه القا اولنسه جبلتنده اولان انكار وعناده سبب ازدياد اولور . ودخى حق تعالى بيورمشدر : ﴿ولو علم الله فيهم خيراً لاسمعهم [*]﴾ . ودخى بعض علماء محققين برمسئله‌دن سؤال اولندقده جوابدن اعراض ايدوب سائل اولان كمسنه دخى ايتدى يا، حضرت رسالتپناهك صلى الله تعالى عليه وسلم قول شريفنى ايشتمدكمى كه ﴿من كتم علماً نافعاً جاء يوم القيمة ملجماً بلجام من نار﴾ بيورمشدر . اول دخى جواب ويردى كه : سن كيدوب لجامى بونده ترك ايله . اكر صاحب فهم واذعان برطالب علم وعرفان كلوب اندن كتم ايدرسه‌م اول لجام ايله بنى الجام ايلسون . ودخى حق تعالينك ﴿ولا تؤتوا السفهاء اموالكم﴾ قول شريفنده تنبيه لطيف واردركه معلم اولان كمسه قبل تفهيم اولمياندن حفظ وامساك، تعليم ايلمكدن اولى‌در . وينه ﴿فان آنستم منهم رشداً فادفعوا اليهم اموالهم﴾ قول شريفنده دخى اشارت واردركه بركمسنه علمده

---

[*] يعنى شول زمرۀ كفاركه عناد واستكبارلرندن رسالت حضرت محمد صلى الله عليه وسلم وقرآن عظيمه ايمان واقرار ايلمزلر اكر حق تعالى انلرده خير يعنى سعادت ازليه وياخود آيات قرآنيه ايله انتفاع بيلسه . يعنى علم ازليسى اكا تعلق ايتمش اولسه انلره قرآنى سمع وفهم واذعان ايله اسماع ايدر ايدى . واكر حق تعالى انلرده خير وسعادت يوق ايدوكنى بيلورايكن انلره قرآنى اسماع ايلسه ينه انلر توقف واعراض ايدوب اندن منتفع اولمازلر ايدى . ياخود تصديق وقبول ايتدكدن صكره ينه مرتد ومخذول اولوب عناد وفساد اعراض ايله قبولندن اعراض ايدرلر ايدى . وبعض روايتده وارد اولمشدركه اول طائفۀ طاغيه حضرت رسالتپناهه صلى الله تعالى عليه وسلم ديرلر ايدى كه بزه قصيى احسان ايله ـ كه برشيخ مبارك ايدى ـ تاكه بز دخى سكا ايمان و متابعت ورسالتكه شهادت ايليه‌وز . اول زمانده بو آيت كريمه نزول ايلمشدر . اول تقديرجه معناى نظم كريم اكر حق تعالى انلرده خير بيلسه انلره قصيى احيا ايدوب هربرينك اسماعنه كلامى اسماع ايدر ديمك اولور . بو آيت كريمه‌ده نيجه تفصيل وتحقيق وبحث وتدقيق ممكندر . باخصوص مبحث قضا وقدره متعلق بقدر الوسع والامكان سمند طبعى ميدان بياندە نيجه مرتبه پويان ايتمك اولور ايدى . لكن خوف اطاله ايله ترك اجاله وصرف عنان قلنمشدر . منه

درجهٔ رشده نائل ورتبهٔ قبول واذعانه واصل اولسه آکا بث علوم وحقایق واظهار غوامض ودقائق ایدوب حضیض ظاهرجلیدن تخلیص وتبعید واوج دقیق خفی‌یه ایصال و تصعید ایلمك کرکدرکه مستحق تعلیم اولانلری منع ایلمك ظلمی غیر مستحق اولانلره تعلیم ایلمك ظلمندن اقل دکلدر . امام ابوبکر شاشی علیه‌الرحمه ایدر امام شافعی رضی‌الله عنه حضرتلرینی رؤیاده کوردم بکا بوابیاتی انشاد ایلدی :

(شعر)

اانثر دراً بین راعیة الغنم	اانظم منثوراً لسارحة النعم
فان لطف الله الکریم بفضله	وصادفت اهلاً للعلوم والحکم
بثت مفیداً واستفدت ودادهم	والا فمخزون لدی و مکتتم
فمن منح الجهال علماً اضاعه	ومن منع المستوجبین فقدظلم

(ترجمه)

ای‌دل کله انصاف‌ایده برنیجه شبانه	بن نیجه نثار ایلیه‌یم عقد لآلی
اولورسه‌م اکر لطف خدایله مصادف	برطالبه کیم قصدی اوله نیل معالی
اول‌دمده اکا بذل‌ایدرم درمعارف	اولمازسه اکر آچمازم اول‌درج کالی
جهاله که بذل ایلیه‌سك علمی تلف‌در	طالبلری منع ایلرایسه‌ك اکه وبالی

پس بوتفصیلدن ظاهر اولدیکه معارفی نااهله صرف جمیع علومده غیر مستحسن و مذمومدر . نته‌کیم حضرت رسالتپناه علیه صلوات الاله بیورمشدر : ﴿ لاتطرحوا الدرر فی‌افواه‌الکلاب ﴾ . یعنی درر معارف وعلومی دهان سکانه یعنی زمرهٔ منکرانه طرح ایلمیك . ودخی حضرت عیسی علیه‌السلام بیورمشدرکه جواهری کردن خنازیره تعلیق ایلمیك . زیرا علم جوهردن عزیز و خوشتر ومنکری خنزیردن بدتردر . بعض علما تلامذهٔ سفهادن شکایت ایدوب دیمشدر :

قدضیع‌الله ماجمعت من‌ادب	بین‌الحمیر وبین الشاة والبقر

(ترجمه)

اول ادب کم ایلدی تحصیلنه سعی بلیغ	ضایع‌اولدی نیجه کاو وخرمیانده دریغ

وینه نااهله تعلیم منکر عظیم اولدیغی کبی تحصیل علومه مستعد وهمت

علمادن مستمد اولانلردن علومی منع وادخر فاحشهٔ عظیمه وکار دشواردر. نته‌کیم حق‌تعالی بیورر : ﴿ واذ اخذالله میثاق الذین اوتوا الکتاب لتبیننه للناس ولا تکتمونه ﴾ . یعنی حق‌تعالی نبی بشیر ونذیره اول روزی تذکیر ایدرکه اول ملك خلاق علم کتاب ویریان عبادندن عهد ومیثاق آلمشدرکه اول کتاب جاپلك معانئ جزیله‌سنی ومتضمن اولدیغی حکم ولطائف جلیله‌سنی خاقه بیان ایدوب کتم ایلمیه‌لر . بعض محققین دیمشدرکه علمی نااهله وضع وتعلیم اضاعه واتلاف واهلندن منع ظلم وجور اعتسافدر . ایکیسی دخی علماء کرام اوزرینه حرامدر .

وظیفهٔ سابعه — اولدرکه صغار وکودکانی تحصیل علمه خصوصا حفظه حث وتحریض ایلیه . زیرا حفظ صغار مانند نقش احجاردر . اما زمان شبابدن صکره سعی وشتاب مانند نقش آبدر . ودخی لایق اولان اولدرکه صغاره فهملری تحمل ایتدیکی مقدار ذکر وتعلیم ایلیه . واول مرتبه‌نك وراسنده آنلردن ممنوع ومدخر نیجه تحقیق وتدقیق معتبر اولدیغنی آنلره ذکر ایلمیه . زیرا آنکه فهملرینه فتور والقا اولنانی اخذده قصور اولور . بلکه آنلره شویله تخییل ایلیه‌که آنلرك تحصیل ایلدیکی جملهٔ علوم ونهایت مقصود ومعلومدر . اول مرتبه‌یی تحصیل ایتدکدن صکره آنك فوقنده اولان علومه ترقی وهربرینی کمال شوقله تلقی ایلیه . وبوتحقیقه قیاسا دیمشلردرکه لائق اولان اولدرکه زمرهٔ عوام متشرعیندن کلمات دقیقهٔ صوفیه‌یی منع ایلیه‌لر . زیرا آنلر اول کلمات حکمت سماتی ظاهر شرعه تطبیقدن عاجز وقاصر اولوب برمعین وناصر اولمیجق آنلردن قید شرعك انحلالنه وتطبیق ممکن اولمامق ایله عقیده‌لرینك فساد واختلالنه مؤدی اولوب نعوذ بالله باب زندق والحاد اوزرلرینه مفتوح وجمله علملری ضایع وبرباد اولوب صوفئ مرید ایکن شیطان مرید اولور .

نته‌کیم بوحالت بد زمانمزده بعض عوامده مشاهده‌درکه نصوص الحکم وآنك امثالی کتابلری‌که تحقیق واتقانه ومعنای مقصودك فهم واذعانه قادر دکل ایکن تتبع وآنکله اذواق مشایخ کباردن بهره‌دار اولمغی توقع ایدرلر .

عاقبةالامر وادئ ضلالده حیران وبوادئ خزی ونکالده سرکردان ورجای شراب ایله سراب ایچنده عطشان وسوزان قالورلر .

ایمدی معلمه لائق اولان اولدرکه عوامی عبارات طاهره علمنه ارشاد وهدایت طریق سداد ایدوب نفسلرینی رغبت ورهبت جانبنه اماله وقلبلرندن شکوك وشبهاتی ازاله ایلیه . نته‌کیم واعظ و مذکر اولانلر ایدرلر . لکن عارض اولان شبهاتی کلام اقناعی وتقریر واضح عامی ایله دفع ایلیوب اوزرلرینه باب حقائق وکنوز دقائق فتح ایلمیه‌که فساد نظام وابطال عقائد عوام لازم کلیه . اما اکر قواعد شرع اوزرینه ثابت ورياض استعدادنده نهال حقائق ودقائق ثابت اولور برطالب ذکی ومستعد قوی بولورسه اول زمانده جائزدرکه آکا ابواب معارف ربانیه ولطائف روحانیه‌یی فتح ایلیه . اول دخی نجه امتحانات متوالیه وتجارب متتالیه‌دن صکره اولمق کرکدر . تا که اساس عقیده‌سی متزلزل وجادهٔ شرعدن متحول اولمایوب ظاهر شرعله حقائق الهیه‌یی جمع ایلیه‌که ﴿ وماذا بعدالحق الاالضلال ﴾ . بوندن اقدم‌دخی بیان اولنمشدرکه علماء سلف متعلمی اخلاقنده امتحان واختبار قاعده‌سنی دائما اعتبار ایدرلر ایدی . اکر استعداد ازلی حسبیله تربیت ملك خلاق‌ایله مهذب‌الاخلاق بولورسه بلا امهال واهمال تعلیمنه اشتغال ایدرلر ایدی . والا آنی اشد منع ایله منع ایدوب خوف ایدرلر ایدی‌که نهم دقائقده قصور ایله‌کندینك وغیرینك دیننده فساد وفتور واقع‌اوله . آنك‌ایچوندرکه‌دیمشلردر: نعوذبالله‌تعالی نصف نقیه‌ایله نصف طبیبدن . زیرا اولکی افساد دین وایکنجی افساد بدن ایدر .

والد مرحوم قدس سره بیوررلرکه وقتا که کلام بومقامه منتهی اولدیسه مرد طبیب حیبنه تدبیر سودمند ایتدیکی کبی بن‌دخی سکا نصح وپند ایده‌یم . امیددرکه سن‌دخی منتفع اولوب بکا دعاء خیر ایده‌سین . اول وصیت بودرکه ای طالب حق وراغب صدق اولان برادر عزیز سکا واجب اولان اولدرکه اولیاءالله کباری انکار ایتمیه‌سین . زیرا آنلر سنکله جناب باری اورتاسنده وسیله وحضرت رسول خدادن خلیفه‌درلر .

(نظم)

فاذا كنت فى المدارج غرا | ثم ابصرت حاذقا لاتمار
لاتكن منكراً فثم امور | لطوال الرجال لاللقصار
فاذا لم تر الهلال فسلم | لاناس راوه بالابصار

(ترجمه)

معارفله اولوب دنياده مغرور | صقين مردان حق ايتمه انكار
كه واردر نيجه مخفى ذوق وحالت | آنى بيلمز مكر اصحاب اسرار
هلالى كورمز ايسه‌ك ايله تصديق | خبر ويردكده سكا اهل ابصار

نهاية الامر آنلرك مقالات خفيه واحوال غريبه‌لرندن فهم ايتمديكك كلماتى ينه اهانه حواله ايله . زيرا (كل ميسر لماخلق له) . حق تعالى بيورر : ﴿ لكل جعلنا منكم شرعةً ومنهاجاً ﴾ . يعنى سزدن هر بريكز ايچون بر مسلك وطريق تعيين ايتمشزدر . بحسب استعداده آندن تجاوز ايده‌مز .

بعض حكما ديمشدركه امور غريبه واحوال عجيبه‌دن هر نسنه‌كه كوشكه واصل وآندن قلبكده انكار حاصل اوله آنى محال عد ايتميوب بقعهٔ امكانده ترك ايله . مادامكه سنى آندن دليل وبرهان منع وصد ايلميه . بعض محققين اسرار توحيد واطوار متصوفه‌ده ديمشدر :

وكان ماكان مما لست اذكره | فظن خيراً ولا تسأل عن الخبر

(ترجمه)

اولوبدر نيجه اسرار نهانى | خبر صورمه همان خير آكه آنى

اكر سؤال اولنورسه كه هر نسنه كه شرعه مخالف اوله كفردر مسلم اولانه آنده توقف ايلمك صحيح دكلدر . جواب ويريلوركه نعم كفر صريح اولان كلامده اهل اسلام توقف ايدوب جائزكه صحيح اوله ديمك جائز دكلدر مطلقاً مسلمه‌قنده قالدى‌كه عالم اوله . زيرا اول نفس دينده شك ونظام اسلام وشرعى حزم وفك ايلمكدر . لكن بز نعوذ بالله تعالى آنده ابداً توقف ايلمزز . حق تعالى جمله‌مزى دين واسلامده تساهل واداء فرائض وواجباتده تكاسلدن مصون ومعصوم ايليه . بلكه بز آنلرك مراملرى ظاهرندن منفهم اولان معناميدر آنده توقف ايدرز . زيرا ظاهرى مقصود

دكل ایدوکنه دلیل قطعی دلالت ایلمشدر . اول تقدیرجه البته ظاهرندن صرف اولنوب وجوه تأویلدن بر وجهه حمل اولنمق لازمدر . ایکی وجهله: وجه اول اولدرکه کندیلر تصریح ایدرلرکه بزم کلماتمزك ظاهرندن مفهوم اولان کفر والحاددر . زیرا اصل مقصوددن تعبیر ایهام حلول واتحاد ایدر. لکن نفس الامر اویله دکلدر . بلکه ضیق عبارت وعسر اشارت جهتندندر. پس هر مرد خبیر اندن تعبیر قصد ایلسه البته عبارتی برخطاء صریحی مشتمل اولورکه آندن احتراز ممکن اولماز . حضرت امام غزالی کتاب المنقذ عن الضلالده بویله بسط مقال ایلمشدر . وجه ثانی اولدرکه بعض کاملین ذکر ایلمشدرکه معارف الهیه نك اذاسنده الفاظ وضع اولنمامشدر بلکه وضع الفاظ وعبارات آنجق مقابله‌ٔ ممکناتده‌در . ودخی معارف الهیه بطریق الکنایه والاستعاره ممکن الاشاره دکلدر . زیرا حق تعالی‌یه مماثل برشیٔ یوقدر . ایمدی اسرار الهیه‌دن تعبیر قصد ایاینلرك غایت حالی ونهایت امر ومآلی اولدرکه آکا جهاتدن برجهت ایله مماثل اولان شیٔ ایله تعبیر ایلیه . اکرچه آکا حقیقتده وسائر جهاتده مخالف ایسه دخی . پس اسرار الهیه‌دن تعبیر اکرچه برجهتدن اذهانه تقریبدر، لکن نیجه وجهله اذهاندن تبعیدی متضمندر . اول علمده کتابلر تصنیف ایلمکدن غرض همان آنجق اول اسراره واقف اولانلره تذکیردر حقیقتده تعبیر دکلدر . زیرا آنلر اول الفاظی اطلاق ایتمکده اولان علاقه‌یی اولدن بیلورلر. ودخی واقف اسرار اولمیانلره‌دخی تنبیهدرکه بزده برعلم واردرکه آنی اذهان وعقول البـاب فحول فهم ایده‌مزلر تاکه تحصیلنه ترغیب حاصل اوله . نته‌کیم حضرت رسول صلی الله تعالی علیه وسلم بیورمشدرکه : ﴿ ان من العلم کهیئة المکنون لایعرفه الا العلماء بالله واذا نطقوا لاینکره الا اهل الغرة ﴾ . یعنی علومدن بعضی واردرکه مانند در مکنون اصداف قلوب عارفینده مخزوندر آنی بیلمز الا عالم بالله اولانلر بیلورلر . فچانکه آنی سویلسه‌لر آکا منکر اولماز الا اهل غرور منکر اولور .

وینه حضرت ابو هریره‌دن (رضی الله عنه) مرویدر دیمشدرکه بن رسول اللهدن ایکی وعاء یعنی ایکی ظرف واناء حفظ ایلدم . آنك برینی خلقه بث ایدوب آچدم . اما آخرینی بث وفتح ایدرسه‌م شو بلعوم قطع اولنور.

بلعوم ضم باء موحده وغين مهمله ایله بوغازدن طعام نزول ایدن محلدر . یعنی نیجه ناس انکار ایتمکله بنی اکفار ایدوب قتلمه باعث اولور دیمکدر . وینه بومعناده دیمشلردر :

(شعر)

انی لا کتم من علمی جواهره — کی لا یری الحق ذوجهل فیفتتنا
وقد تقدم فی هذا ابوالحسن — الی الحسین ووصی قبله الحسنا
یارب جوهر علم ابوح به — لقیل لی انت ممن یعبد الوثنا
ولا ستحل رجال مسلمون دمی — یرون مایأتونه حسنا

(ترجمه)

کتم ایلرم علومك نیجه جواهرینی — جاهل کورنجه آنی اولمیه تاکه مفتون
شیر خدا مقدم ایدوب وصیت آنی — سبطین احسنینه نثرایتدی درمکنون
کیم نیجه درعلمه بن مالکم که انی — آچسم جهانه دیرلر مشرکدر یامجنون
بر نیجه کمسه دخی خونم حلال ایدردی — دنیا واخرتده اولوردی جمله مغبون [*]

---

[*] غرائب اتفاقیات نافعه وعجائب مبشرات واقعه‌دندرکه بوفقیر کثیر التقصیر محمیهٔ حلبده قاضی ایکن حاکمی اولان وزیر مصطفی پاشا ایله کمال الفت و معاشرت وانلرك تحریضی ایله بوترجمه‌یه مباشرت اولنوب حکمت الهیه اقتضاسیله قضادن معزول و متوجه جانب محمیهٔ استانبول اولوب سنه ست والف رجبنك یکرمی سکزنجی کونی روزجمعه‌ده آطنه‌دن قالقوب کستل نام برقریه‌ده نزول وارام ایدوب اول کیجه اول مکانده حضرت لیث غالب علی بن ابی طالبك کرم الله تعالی وجهه حسنین احسنینه رضی الله تعالی عنهما وصیتلرینی متضمن اولان ابیات کثیر البرکات ترجمه اولنوب اول شب بوعبد حقیر رؤیاده برشاب حسن الوجه کوروب دیرلرکه بو حضرت امام حسندر پدر بزرکوارلری امام علی‌یه تبعیت ایلسه کرکدر . بعده برشاب حسن الصوره دخی کلوب انلری امام حسیندر دیدیلر. زمان یسیردن صکره حضرت امام علی کرم الله تعالی وجهه دخی سعادتله کلوب امام حسن مبارك ید مؤیده‌لرینی انواع تعظیم وتبجیل ایله تقبیل ایدرلر . حضرت امامك محاسن شریفه‌لری کانه حنا ایله مصبوغ اولمش غایت ایله اشقر لکن جمله‌سنك لباسی طرز اروامه موافق اولوب فقیرینه قلبمدن بواسلوبده لباس مقتضای خلافت حکومت بین الناسدر دیدم . بعده حضرت امامك آیاغنه دوشوب خف اوزرندن شرف پابوس عزت مأنوسلری ایله مشرف اولوب اول رؤیای سعادت مداردن صکره بیدار وجناب خالق پروردکاره هزار شکر کذار اولوب وبوکلماتك حضرت امامه انتسابنك صحتنه اشارت ولباس آیین اروامده اولدقلرنده زبان ترکی‌یه ترجمه‌دن ومترجم ضعیفك خدمتنك قبولنه بشارت دخی بولنمغین قلبمز شاد وروییمز خندان وشکر وثنامز صد چندان اولمشدر. اللهم احشرنا معهم وارزقنا شفاعتهم آمین یارب العالمین . منه

لكن زنهار وزنهار آنلر شرع شريفه مخالف كلمات اضمار ایتمشلردر دیو ظن وانكار ايده سين اوياله دكلدر . فحاشا ثم حاشا آنلردن كه شب ديجور غفلات ايچره بوادئ ضلالده قالمش اصحاب زلات هدايتی ايچون نجوم وبدور ايكن آنلردن اول مقوله كلمات صدور ايليه . بلكه آنلرك غرضی مشاهده ايتدكلری احوالدن تعبير ممكن اولمايوب تتصيير متعذر واستماع ايدنلر احوال الهيه‌يی احوال ممكناته قياس ايدوب هم ضال وهم مضل اولمق وياخود اول كلماتك قائلنه سوء ظن ايدوب مقابله بالانكار ايتمك خوفی اكثر اولماغين بو سمتی اختيار ايتمشلردر . جناب باری آندن منزه ومتعاليدر كه هر طالب زلال عرفان اولان وارده شريعت ومنهل وياخود سرائر قدسنی واحداً بعد واحدٍ مطلع ومشاهد اولانلردن غيری هر صاحب طبع كاسد اولانلر دخی واقف اولمق محتمل اوله . بو معناده ديمشلردر :

(شعر)

لقد طفت في تلك المعاهد كلها وسيرت طرفي بين تلك المعالم
فلم ار الا واضعا كف حائر على ذقن او قارعاً سن نادم

(ترجمه)

نيجه دملر راه حقده جست وجو ايتدم تمام مرد واصل اولمغيچون ايلدم چوق اهتمام
كورمدم بركمسه الا حيرتندن هر بری دستنی روينه طوتمش عجزله قالمش مدام

شيخ تاج الدين السبكی ايدركه فقهادن برطائفه واردركه فقرای وارباب تصوفی استهزاء ايدوب اصلا اعتقاد ايلمزلر وآنلرك سماعنی ونيجه امورينی تعييب ايدرلر . مع هذا اسماعده اولان اختلاف اقوال وبحث وجدان معلومدر . وسائر اموری اول تعييب ايدنلردن فهم ايدن اقل قليل واكثر دعوالری بلا دليلدر .

ايمدی واجب اولان اولدركه اول قومك احوالنی ﴿ وفوق كل ذی علم عليم ﴾ مصداقنجه ينه آنلره تسليم ايلمكدر . زيرا بر كمسه‌يی اخذ ايلمز الا جريمهٔ ظاهره ايله . هر باركه آنلرك كلامنی تأويل ايتمكه امكان وبر محمل حسنه حمل اولنمسی ظاهر ونمايان اوله آندن عدول ايلمز . خصوصاً اول كمسنه‌لركه

بز آنلردن دائما خیراوزره ثبات ولزوم طریقت وتحمل انواع ریاضات بیله‌وز آندن صکره آنلردن وجه غلط ویاخود سبب سقط ایله برکلام صادر ویا بروضع ظاهر اولسه بزم تمزده اول حال کرامات سابقه‌سنی هدم وابطال ایلمز . ونیجه دفعه تجربه ایلدك برنقیه بولمدق‌که صوفیهٔ بزرکوار طائفه‌سنی انکار ایلیه . الا البته حق‌تعالی‌انی اهلاك ایدوب عاقبتی وخیمه اولمشدر . نته‌کیم برچندی کورمدك‌که علمایی استهزا ایلیه . الا البته مالك الاملاك آنی اهلاك ایدوب عاقبتی شدیده اولمشدر . طائفهٔ صوفیه اهل قلوب اولدقلری سببدن اهل‌الله وخاصان ومقبولان بارکاه اله اولمشلردر ، (نفعنالله تعالی بهم ورزقنا سلوك طریقتهم) . ایمدی آنلره اکثر تعرض ایاینلر فلاح بولمازلر . بوذکر اولنان کلام سبکینك کلامنك محصلیدر .

وظیفهٔ ثامنه — اولدرکه معلمه لائق اولان اولدرکه قولی فعلنه موافق اولوب تلمیذه امرایتدیکی افعال ایله اولا کندوسی عامل اولمق کرکدرکه تأثیر حاصل اوله . زیرا اکر اقوالنی افعالی تکذیب ایلرسه ترغیب وترهیب ممکن اولمایوب خلق آندن وکلامندن استمداد ایلمکدن نفرت وآنکله معاشرتدن اظهار تحجرت ایدرلر . زیرا اکثر ناس اصحاب تقلید اولوب برکلامی قائل اولانك ظاهر حالنه ناظر اولورلر . اما اول ارباب تحقیق‌که (لاتنظر الی من قال وانظر الی ماقال) فحواسنجه حال قائلی قویوب ناظر مقال اوله اول غایت نادردر . ایمدی معلمك علمی نشر وتکثیردن اعمالنی تزکیه وتطهیره اهتمام واعتناسی کثیر اولمق کرکدر . مثلا طبیب غیر لبیب کندوسی تناول ایلدیکی اشیادن مریضی منع وزجرایاسه کندویه ومریضه نفع واجر حاصل اولماز . زیرا کلامی یاسفهه محمول اولوب استهزا اولنور . ویاخود علم وصداقت اولمامق ایله تهمت اولنور . ویاخود مریضك هلاکنه قصدحمل اولنوب طبیبك نهی ایتمه‌سی اغرا وتحریضه منقلب اولوب مریضك حقیقتده هلاکنه سبب اولور . کذلك عوام‌الناس دخی برعالم غیر عاملی کورسه آنك کلامنی یا کذبه حمل ایدرلر ویاخود کندوسی انعانده بعض حیله طریقنه سالك وکندوسنی تخلیصه مالکدر همان آنجق بزی نهی ایدر دیو

سوء ظنه ویاخود سمعه وریاء ایتمکه حمله باعث اولور . حق تعالی جمله مزی عملده تساهل واوامرینه امتثالده تکاسل آفتندن حفظ ایلیه . احادیث شریفه‌ده وارد اولمشدرکه ناسك عذاب جهنمدن اشدی اول عالم دیرکه حق تعالی آنی علمندن منتفع ایلمامشدر. وینه بیورلمشدر : ﴿ اول من یسعر یوم القیمة رجل عالم فیندلق لسانه فیدور فیها کما یدور الحمار رحاً فیجتمع الیه اهل النار فیقولون یاهذا الست کنت تأمرنا بالمعروف وتنهانا عن المنکر فیقول کنت امرکم بالمعروف ولا آتیه وانهاکم عن المنکر وآتیه ﴾ . یعنی روز قیامتده اول تسعیر اولنان علمیله عامل اولمیان عالملردر .

وینه حدیث شریفده وارد اولمشدرکه خلقك روز قیامتده حسرت جهتندن اشدی ایکی کمسه‌در : بری اول مرد عالمدرکه نفسنه ظالم اولوب آخر کمسه‌یی کوررسین که آنك علمی ایله عامل اولوب جنته داخل اولور . اما کندوسی تضییع اعمال وامر دینده قصور واهمال ایتمکله داخل نار وخائب الآمال اولور . بری دخی اول مرد بخیلدرکه طریق غیرحلالدن جمع مال جزیل ایدوب بعده کندوسی هالك ووارثی ماله طریق حلالدن مالك اولوب وجوه خیره صرف مسلکنه سالك اولور . آنکله وارثی داخل جنات نعیم وکندوسی مبتلای عذاب الیم ونار جحیم اولور . شیخ ابواسحق شیرازی دائما بومقوله علمدن حق تعالی‌یه استعاذه ایدوب « نعوذ بالله من علم یکون حجةً علینا » دیوب بوبیتی انشاد ایدردی :

(بیت)

علمت ماحلل المولی وحرمه　　فاعمل بعلمك ان العلم للعمل

(ترجمه)

چون حلال ایله حرامی سکا بیلدیردی خدا　　پس مراد حق عملدر اوله آندن سن جدا

ودخی واعظ ناصح ایله متنصح اولان کمسه‌نك مثلی نقش ایله طین وعمود ایله ظل مثلیدر . بر بی‌نقش اولان نسنه‌نی طینه باصمق ایله طین منقش اولورمی . وبرعمود وچوب کج ایکن سایه‌سی مستقیم وغیر معوج اولورمی . ایمدی مادامکه عالمك صحیفهٔ اعمالی نقوش عبادات ایله منقش اولمایه

آنك كلامى مانند خاك وكل تيره دل اولانلرده تأثير ايدوب قابلرنده جايكير اولماز . آنك ايچوندركه ديمشلردر :

(شعر)

يا ايها الرجل المعلم غيره   هلا لنفسك كان ذا التعليم
تصف الدواء لذى السقام من كفينا   ومن المناقد كنت انت سقيم
مازالت تلقح بالرشاد عقولنا   صفةً وانت من الرشاد عديم
ابدأ بنفسك فانهها عن غيها   فاذا انتهت عنه فانت حكيم
نهناك يقبل ان وعظت ويقتدى   بالقول منك وينفع التعليم

(ترجمه)

اى معلم چون مرادك آخره تعليمدر   نفسكى تعليمه ايچون ايلمزسك اهتمام
وصف ايدرسك خسته يه طورماز دواى نافعى   آنى بيلمزسك كه سنده دخى محكمدر سقام
سعى ايدرسك قيلمغه اصلاح وارشاده بزى   كندى حالكده ولى يوقدر سداد وانتظام
اولا غى و شتادن نفسكى نهى ايله سن   سنده ايلرسه اثر تأثير ايدر غيره كلام
اول زمانده وعظ وتعليمات اولور مقبول خلق   عالم ايچنده اولورسك مقتداى خاص وعام

ودخى بومعناده ديمشلردر :

(بيت)

لاتنه عن خلق وتأتى مثله   عار عليك اذا فعلت عظيم

(ترجمه)

كار بدن غيرى منع ايدوب سن آنى ايشمه   عاردر حكمه بيورسك بويله وضع ناتمام

ودخى ديمشلردر :

(شعر)

يا واعظ الناس قد اصبحت متهماً   اذ غبت منهم اموراً انت تأتيها [*]

(ترجمه)

منبر اوزره كلسه واعظ طعن ايدر خلقه تمام
ليك خلوتده جوانيله ايدر شرب مدام

وينه بومعناده خواجه حافظ عليه الرحمه ديمشدر :

---

[*] الله اعلم بوبيت دخى تتمهٔ ابيات سابقه دندر . زيرا بحر وقافيه ومضمونده متحددر . لكن والد مرحوم بيت مستقل اولمق اوزره ايراد ايتمكين بونقير دخى اوله وجهله ايراد ايدوب بحر وقافيه ده اتحاد ايله اكتفا ايتمشدر .

(بيت)

واعظان کین جلوه در محراب ومنبر میکنند
چون بخلوت میروند آن کار دیکر میکنند

بلکه حق تعالی اول مقوله اوصاف ایله اتصاف ایدن بی انصاف زمره سنه توبیخ وتهدید مقامنده استفهام انکاری طریقی ایله بیورمشدر : (أتأمرون الناس بالبر وتنسون انفسكم) . یعنی سز سائر ناسه بر و احسان ایله امر ایدوب کندی نفسکزی فراموش می ایدرسز . یعنی بوکونه نیت ایله عقل انکاردر دیمکدر . بوجهتدندرکه دیمشلردر : عالمك وزر وکناهی معاصیده وزر جاهلدن اکثردر . زیرا عالمدن صادر اولیجق غیریسی آکا اقتدا ایدوب آنك وزرندن دخی هربار باعث اولان عالم دخی حصه دار اولور . نته‌کیم حضرت رسالتپناه علیه الصلوة والسلام بیورمشدر : (من سن سنةً سیئةً فعلیه وزرها و وزر من عمل بها) . ایمدی بر معصیتده عاصیٔ جاهل ایچون آنجق اول فعلك وزری حاصل اولور . لکن عالم عاصی یه اول فعلی ادا واکا اقتدا ایدنلرك وزری حاصل اولور . آنك ایچون حضرت علی کرم‌الله تعالی وجهه بیورمشدر : ایکی کمسه بنم ظهرمی قصم وقطع ایلمشدر . بری جاهل متنسك وبری عالم متهتك . زیرا جاهل متنسك یعنی نسك وآداب شریعتی رعایت ایله مقید اولوب جاهل اولان خلقی اول نسکی ایله مغرور ایدر . وعالم متهتك یعنی هتك پردهٔ شریعت ایدن عالم غیر عامل ناسی تهتکی ایله تنفیر ایدر . نبی علیه‌السلامدن مرویدرکه بیورمشدر : (ویل للجاهل مرة وللعالم سبعین مرة) . یعنی برکارده‌که جاهله بردفعه ویل وهلاك حاصل اوله عالم ایچون یتمش کره اولور . بعض عالم واردرکه اکرچه ادای فرائضی ترك ایلمز لکن مناظره ومباحثه‌یه مائل اولوب حالا نقیه شهر ودیاردر دیو اشتهار بولمق آرزوسی درونونده ثابت ولحم وعظامی ایله نابت اولمغین نوافلی بالکلیه ترك ایدوب قرآن عظیمی حفظ ایتمش ایکن ینه فراموش ایدر . بلکه صلاته قیام ایلسه باب حیض ودقائق جنایاتی تفکر امرینه اهتمام ایدر . وبوخصوصده بسط عذر ایدوب طلب علم صلوة نافله‌دن افضل وخشوع

صحت صلوتك شرائطندن دكل ایدوکی مبین ومدللدر دیو بسط مقال ایدر. مع هذا قطب آفاق استاد ابی علی دقاقدن مرویدرکه دیر ایدی‌که برکسه اداب اسلامدن برادبده متهاون وتقصیرایلسه حرمان سنت‌ایله متعاقب اولور. وبرکمسه‌که بر سنت ترك ایلسه حرمان فریضه ایله معاقب اولور. وبرکمسه‌که فرائضه استهانت ایلسه حق‌تعالی براهل بدعتی اکا قرین ایدرکه آنك حضورنده بعض اعمال باطله وافعال‌عاطله ایشلر. اول سببدن اول شخصك قلبنده شبهه واقع اولوب حالی خراب ویباب وعاقبتی هلاك وتباب اولور. ایمدی ای نقیه وای مرد سفیه نظر ایله‌که ترك اداب ونوافل ایله نه مقوله خسران حاصل اولور.

ودخی‌عالمه لازم اولانلرك بری ورعدر. تا که علمی‌انفع ونوائدی اکثر واجمع اوله. وجملهٔ ورعدندرکه کثرت طعام وکثرت منام ومالایعنیده کثرت کلامدن احتراز ایلمك. ودخی تناول طعام اسواق وپازاردن که اکثری مرداردر وخباثت و غفلته اقرب وذکر خدادن ابعددر. ونیجه کرسنه‌وآج ونقیرومحتاج اولانلرك منظر چشمی اولمق‌ایله برکتی زائل اولور. ودخی مذمت وغیبت وکثیرالکلام اولانلرایله اختلاطوالفتدن احترازایلیه. ودیمشلردرکه برکمسه کثیرالکلام اولسه عمری مسروق ودزدیده واوقاتی ضایع وغیر حمیده اولور. ودخی ارباب معاصی واصحاب تعطل واهل فساد ایله اتحاد ایلمیه. زیرا مجاورت مؤثر صحبت اشرار مکدردر. ولائق اولان اولدرکه اذکیا وارباب عقل سلیم والبا واصحاب طبع مستقیم ایله اختلاط ایلیوب کسلان ومفسد وفتان اولانلردن کریزان اوله.

(شعر)

عن‌المرء لاتسأل وابصر قرینه وکل قرین بالمقادر یقتدی

(ترجمه)

همنشینك‌صور کشینك اتمه کندندن سؤال هرکشی دائم قریندن ایدر کسب خصال

ودخی علمادن برزمره واردرکه غیبتی وسائر صغائر ذنوبی استهانت

وحق تعالینك مخلوقاتنی استهزا و اهانت و آنك غیری نیجه شناعت ایدر . ویاخود خالق ستار آنی برمعصیته مبتلا ایدوب لکن کندیسی استتار ایتمیوب اظهار ایدر . بلکه مقام اعتذارده علممز بزم معصیتمزی ستر ایدر دیو ناسزا گفتار ایدر . لکن بوکلام محض جهلدن ناشیدر علم دکلدر . زیرا معاصینك مطلقا ستری واجبدر . خصوصا عالمدن که خلق آنلره اقتدایه طالبدر . اول سببدندرکه بعض عارفین شاکردلرینی کندینك اشرف احوالندن غیری برحالته مطلع ایلمزلر ایدی . جائزکه اقتدا ایتمکه مانع اهتدا اوله دیو . ایمدی عالمه لائق اولان اولدرکه معاصینك صغارندن اجتناب ایایه . قدده قالدیکه کبارندن . اکر هیچ بروجهله قادر اولمیوب نفسنه غادر اولور ایسه باری اظهار ایتمیوب منصب علمی صیانةً استتار ایلمك کرکدر . وجمله احوال شنیعه وارضاع بشیعه‌لرندندرکه امت سالفه‌یه طعن وعلمای ماضیه خصوصا عقائدده مخالفینه سب بلکه لعن ایدرلر . حتی اشاعره‌دن بعض اصحاب تعصب حنابله‌یی اکفار وبعض حنابله اشاعره‌یی اکفار ایدرلر . لکن بوکلام قول منکر وزور وقائلی بی عقل ونوردر . زیرا حنفیه وشافعیه وحنابله ومالکیه‌دن ائمهٔ معتبرین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین مذهبلری بونك اوزرینه درکه اهل قبله‌دن برکمسه اکفار اولنماز . یا بومرتبه تعصب اظهار ایتمکه باعث نه‌در . وبرقومکه رب باقی‌یه ملاقی اولوب نه حال اوزره تسلیم روح ایتمشلردر بیلمیه‌وز . بزه مناسبیدرکه آنلردن سکوت ایتمیه‌وز . والله العظیم بوایتدکاری وضع نا معقول وعقلا یانده غیر مقبولدر .

وظیفهٔ تاسعه — آداب درس وفتوی وقضا وتذکیر بیانندهدر .

اما آداب درس اولدرکه وقت تعلیمده کظم غیظ ایدوب غضب ایلمیه . وتعلیمنی هزل ایله خلط ایلمیه که قلبی قاسی وجناب حقی ناسی اولور . وضحك ولعب ایلمیه‌که آنلر موت قلب بلاسنی جلب ایدرلر . بلکه هربار حلم ووقار وصبر ورفق ومداراتی کندویه شعار ایایه . ودخی بعض حالاتده قولی مقبول اولمسه مبالات ایتمیوب بلکه بکا لازم اولان تبلیغ وارشاددر هدایت وتوفیق حق تعالادندر دیمك کرکدر . ودخی متعلمك فهمنی امتحان وعلمه حرصنی

نه مرتبه‌در اذعان ایلمکده بأس یوقدر . زیرا نبی علیه السلام اصحاب کرامی اولمقوله تجربه بیورزلر ایدی . نتهکیم حدیثده وارد اولمشدرکه اصحاب کرامه بیورمشدر : ﴿ ان من الشجرة شجرة لایسقط ورقها وانها مثل المسلم حدثونی ماهی ﴾ . یعنی اشجاردن بر شجر واردرکه آنك اوراقی دوشمز اول شجره مسلمك مثلیدر . بکا خبر ویرك نه مقوله شجردر . اولدم اصحاب کرام بدیهده اولان اشجاری ملاحظه ایدوب تعیینده سعی نما ایلدیلر . حضرت ابن عمرك رضی الله تعالی عنهما قلبنه لائح اولورکه شجرهٔ نخله اوله . لکن کندوسی اولزمان شاب اولمغین خاطرنده ذکرایتدیکی کبار اسن اولانلره تقدم ایتمکدن حیا ایدوب سکوت ایلدیلر . وبو حدیثده اشارت واردرکه تکلمده صغار مشایخ کباره تقدم ایتمامك کرکدر . الا مکرکه اذن تام فهم اولنور مقام اوله . ودخی لائق اولدرکه علمده جدال وحق اولان محلده طعن سنان لسان ورمی سهم مقال ایلمیه . زیرا اول حال فتح باب ضلال ایدر . ودخی قبل التعلیم محفوظاتی کندی نفسنده تفکر وملاحظه وتذکر ایلیه . تاکه تحصیل رسوخ ایلیوب بعده محتاج الیه اولانی افاده وتعلیم ایدوب لازم اولمیاندن سکوت ایلیه . واکر طالب اولانلر مبتدیلر ایسه آنلر ایله تکثیر مباحثات والقاء مشکلات ایلمیه . بلکه تدریجله الاهون فالاهون طریقیله تعلیم ایلیه . اما اکر منتهیلر ایسه آنلره القاء واضحات ایلمیه . بلکه آنلر ایله نقهك مشکلاتنه دخول وبحر زاخرینه خوض ووصول ایلیه . ودخی اقبح منکراتدندرکه مدرس هر صباح درسدن برقاچ سطره نظر ایدوب آنی فهم ایلیوب سائرندن بی‌خبر ایکن واروب اول معلومی متعلمه القا ایلیه . لکن ذهنی سائر ابوابك جمله‌سندن ویاخود اکثرندن خالی ونیجه لازم اولان مقدمه‌تدن عاری اوله . زیرا بوامر شنیع نیجه عوامه منصب تدریس طلبنه اقدام ایتمکه مؤدی اولور . زیرا عوامدن برقاچ سطری فهمه قادر اولمیان قلیل ونادردر . بوبلیهٔ عامه زمانمزده شیوع بولوب اول سببدن نیجه ارباب جهالت منصب تدرسه دخوله جرأت ایدوب آنکله رسوم علم ورونق مدارس خراب ودارس اولمشدر . وبومقوله طائفهٔ بی‌ادب اندراس علمه سبب

اولمشلر ایکن ینه هر بری زمانه‌یه عتاب واظهار شکایت واضطراب ایدرلر . حق‌تعالی اول مقوله سفهایه جزا ایلیه . (والله الرقیب علی کل شی) والد حضرتاری بیوررلرکه بومعناده بن بوبیتی دیمشمدر :

(بیت)

نوا اسفا رسم المدارس دارس نهل عند رسم دارس من معول

(ترجمه)

دریغا خلل کلدی بنای مدارسه نیجه اعتماد ایتسون کنی رسم دارسه

ودخی لائق بودرکه تعلیمنده عباداللهی حقه ارشاد وهدایت وهر برینه صالح ونافع اولانه دلالت ایتمکه نیت ایلیه . ومتعلمدن طمع ورجایی قطع ایلیه . ودخی لائق اولدرکه فقیر وغریب اولانلری کندی‌یه تقریب ایدوب تواضع ومسکنت واظهار عطف ومحبت ایلیه . وشاکردلرینك محتاج اولدیغی امورنده ومعاش ومعادنده اکا غناویروب کفایت ایدن خصوصك اقرب واهم اولانی ایله ابتدا ایلیه . وهر صنفه عقلی وفهمی ادراك ایتدیکی مقدارنجه القای کلام وارشاد واعلام ایلیه. وسؤالنده تعنت وعناد ویاخود بعض اغلوطات القاسنی اعتیاد ایدنلره جواب ویرمیه . ودخی جملهٔ اداب درسدندرکه طالبه نظر ایلیه اکر ذهنی بر مرتبه زیاده اولەکه حل مشکلات وکشف معضلاته قادر اوله . آنك تعلیمنه اقدام واشد اهتمام ایله اهتمام ایلیه . والا همان فرائض وسنن بیلەجك مقدار اوزره اقتصار ایلیوب بعده اکتسابه اشتغال ونوافل طاعت وعبادت ملات متعال ایله امر ایلیه . لکن ذهننی امتحان ایتمکده اوچ ییل مقداری زمان صبر ایلیه .

اداب فتوی — ایمدی معلوم اولەکه علمای سلف تقلد فتیا اوزرینه اجترا ایتمکی تجویز ایتمامشلردر ، زیرا نبی علیه‌السلام بیورمشدر : ﴿ اجرؤكم على النار اجرؤكم على الفتيا وان ظهر المفتي جسر الناس الى جهنم فيما يحلل ويحرم من المال والدم والفرج ﴾ . یعنی سزك دخول ناره غایت جرأت واقدام ایدنلرکز فتوایه غایت ایله جرأت ایلیندر . وتحقیق مفتینك ظهری خلقی

جهنمه ایصال ایدر جسردر ، حلال وحرام ایتدیکی مال ودم وفرجده . یعنی هر برینك نجه سنه حلال ایکن حرامدر دیو ویاخود بر عکس اولهرق فتوا ویروب مستفتی اولان جاهل حقیقت حالده غافل وذاهل اولوب آنك فتواسنه اعتماد وکلامنه اعتقاد ایدوب عمل ایتمکله جهنمه داخل اولوب کویا آنك ظهرندن مرور وراه دوزخه عبور ایتمش اولور . ایمدی سنت اولدرکه فتوایی طوع قلب وطیب نفس ایله قبول ایلمیه الا مکرکه وعید شدید ایله اکراه وتشدید اولنه . وسلطان زمان دخی فتوایه طالب اولانی استعماله راغب اولمیه . اکر برکمسه فتوایی طلب ایلیوب تقلد ایدر ایسه نفسه توکیل اولنوب نجه خطا وخلل و قصور وزللدن خالی اولهماز . اما اکراه ایله قبول ایتمش اولسه جانب حقدن اول خدمتده تسدید وجواب وخطابده تأیید اولنور . علمای سلف سکوت واستماعی کلامدن افضل وبرکوشهده خمولی تعین وظهوردن اشرف واکمل عد ایدرلر ایدی ، وبلکه هر بری دیر ایدیکه اخربرادری حدیث وفتوا امرنده کفایت وآنك برینه نیابت ایدوب کندیسی اوز حالنه مشغول اوله . امیرالمؤمنین حضرت عمرالفاروق (رضی‌الله عنه) اکثر اوقاتده ومهمات واقعاتده اهل بدر اولان صحابهٔ ذوی‌القدری جمع ایدوب مجرد کندی رأیی ایله حکم ایلمز ایدی . ایمدی بوتقریردن فتوایی قبول نه مرتبه امر خطیر وغائله‌سی کثیر ایدوکی معلوم اولور. لکن اکرهیچ برطریقله قبولدن امتناعه مجال اولمایوب وردی محال اولسه مثلا کندیدن افضل واورع واکمل کیمسه بولونماسه و یاخود اکراه اولنسه اول زمانده قبولی فرض اولور . اما واجب اولان اولدرکه آنجق واقع اولان مهمات دینیه‌ده فتوی ویروب غوامض غریبه‌ده ویرمیه . اکر یقینی اولمایوب شك اوزره اولدیغی مسئله‌دن سؤال اولنسه لاادری دیبه ، یعنی بیلمزم دیوب عار ایلمیه . زیرا لاادری نصف علم در . حضرت امام مالك (رضی‌الله عنه) قرق مسئله‌دن سؤال اولنوب اوتوز آلتی مسئله‌ده لاادری دیوجواب ویردیلر. معهذا بالاتفاق ائمهٔ مجتهدین وناظمان اموردیندن ایدی. وینه امام اعظم ومقتدای امم ابوحنیفه حضرتلرینك (رضی‌الله تعالی عنه)

آتى مسئله‌ده توقفلرى مشهور وكتب معتبره‌ده مذكوردر . آندن ماعدا لاادرى ايله جواب علماء سلفك نيجه‌سندن حكايت اولنمشدر . ودخى لائق اولان اولدركه فتوى ايله طلب رياست وطمع سيادت ورخاء اقبال ناس وجلب قلوب واستيناس وكسب جاه ومال وتكثير ملك ومنال ايلميه . بلكه نيتى حسبةً لله رجاء ثواب وطلب مرضات رب الارباب واعلاء كلمةالله ونصرت دين اله وكنديلر ذمتده اولان امانت دينى صكره كله‌جك اخوان مسلمينه ادا ايلمك اوله . زيرا بوذكر اولنان امور اوزرينه فرضدر .

اما شرائط فتوى اولدركه حضرت امام محمد عليه الرحمه ديمشدركه قچان مفتينك صوابى خطاسندن اكثر اولسه فتوى ويرمك حلالدر . يعنى رأيى ايله . امام محمددن بوقولى ابونصر عراقى روايت ايلمشدر. اما امام ابى يوسف عليه الرحمه اول امرده تشديد ايدوب ديمشدركه : مفتى‌يه حلال اولماز فتوى ويرمك تاكه احكام كتاب وسنته عارف وناسخ ومنسوخ ومتشابهاته واقف و ضبط اقوال صحابهٔ كرام ومعرفت وجوه كلام مرتبه‌سنه واصل اولنجه . وينه امام ابى يوسف وزفر و عافية بن زيددن روايت اولنمشدركه ديمشلردر : هيچ بركمسه‌يه بزم قولمز ايله فتوى ويرمك حلال دكلدر . مادامكه بز اول قولى نه محلدن ديمشزدر يعنى شرعك اصول اربعه‌سنك قنغيسندن استنباط ايتمشزدر بيلمينجه . اما اكر اصحابمزك كتابلرينى حافظ اولسه بطريق الحكايه جواب ويرسه‌صواب اولوب بأس يوقدر. لكن حافظ اولمازسه آكا قياس ايله فتوى ويرمك راست اولماز . الا مكركه عارف طرق مسائل ومذاهب قومه واصل اوله . امام ابوبكر ديمشدر : اكر اصحابمزك جميع كتابلرينى حافظ اولسه ينه البته فتوى ايچون تلمذ ايلمك كركدر تاكه حقه مهتدى اوله . ودخى ديمشلردركه هرمفتى‌يه لائقدركه اهل بلده سنك عادتنه دخى ناظر اولوب شرعه مخالف اولميانلرده آنى دخى اعتبار ايليه . ودخى لائق اولان اولدركه بطريق التعنت سؤال ايدنلره وياخود تغليط ايچون بعض مسائل مشكله استفتا ايدنلره جواب ويرميه . وسؤال ايدنلره دخى اول مقوله مسائلى امتحان علماء اعلام ايچون القا ايلمك حرامدر . زيرا آنك حاصلى

مختلف علما وتهاون في الدين ايتمكه راجعدر . ودخي مفتي يه لائق اولان اولدركه امرا ايچون رخصته متعلق مسائلي تتبع ايدوب عوام الناس ايچنده آنلري تخصيص ايلميه . مثلا امام شافعي تتنده شطرنج حلالدر ديه . وياخود تعزيرده حدوددن تجاوز ايلمك . امام مالك تتنده جائزدر . ديه وبروقف كه نفقه‌سي مقابل وخراب ابواب وعمارتنه مصروف اولنمسه امام احمد بن حنبل تتنده بيعي حلالدر ديه . بومقوله رخصتلري تتبع اكرچه قول ضعيف اولورسه جوازينه دخي . اما امرايي تخصيص ورخصتلري ديلدكلري تعيين ايتمك بعض علما تحتنده مستند دكل ايكن — زيرا تقليد معتقد اولنمش اولسه جميع خلقه تعميم ايدر ايدي . معلوم اولوركه شرع شريفي استهانت وعدم ديانتدن ناشيدر . نعوذ بالله تعالى من الخذلان . بومقوله مفتي دكلدر . الاضال ومضل وحجاب هيبتي خارق وشنل وورونق شرعي مسقط ونظام ديني مفسددر .

ودخي لائق اولان اولدركه مفتينك ابوابي كشاده وجميع اوقاتي حاضر وآماده اولوب مستفتي اولانلر مردود ومطرود اولمايه‌لر . نقيه ابو الليث عليه الرحمه ديمشدركه علمادن اون نسنه مطلوبدر : خشيت . نصيحت . شفقت . احتمال . صبر . حلم . تواضع . اموال ناسدن عفت . ومطالعهٔ كتبه مداومت . وقلت حجاب كه قپوسي وضيع وشريف وقوي وضعيفه مفتوح اوله . زيرا بوخبر واصل اولمشدركه حضرت داود على نبينا وعليه صلوات الملك الودود شدت حجاب ايله مبتلى اولمشدر . ودخي آداب نتوادندركه خطا واقع اولسه اصرار ايتمكله خلقه اضرار ايلميه . وكلام حقي قبول ايتمكدن ابا واستكبار ايتميه . اكرچه كنديسندن دون اولاندن صدور ايتسه دخي . حضرت امام اعظمدن دخي تلامذه سنك قولنه خصوصا امامينك كلامنه رجوع ايلمك واقع اولمشدر . ودخي لائق اولان اولدركه كمسه ايله نزاع وخصومت ايتمكله اوقاتي اضاعت ايلميه . زيرا ديمشلردركه محسن اولان احساني مقابله‌سنده مجازات اولنور . اما اسائت ايلينه آنك مساويسي كفايت ايدر . اول تقديرجه خصومت ، اوقاتي اضاعت ايتديكي مقرر اولور . بلكه لازم اولان اولدركه كندي نفسنك مصالحنه مشغول اولوب قهر اعدا ايله تقيد ايلميه . زيرا ديمشلردر : بركمسه‌كه

عدوسنی اهلاك ایتمكه قصد ایلرسه همان تحصیل علم ایلسونكه آتش حسد عدونك درون جسدنده اشتعال ایتمكله هلاكنه اشتغال ایتمكه حاجت قالماز. وزنهار كیمسه ایله معادات اظهار ایلمیه . زیرا معادات سنی تفضیح وتفضیع واوقاتكی تضییع ایدر. بلكه همان تحمل ایلمك كركدر . خصوصا سفهادن اوله. حضرت عیسی بن مریم علی نبینا وعلیه السلام بیورمشدركه سفیهدن برخصوصه تحمل ایلدم تاكه اون مرتبه زیاده ربح تحصیل ایلدم. ودخی سوءظندن احتراز ایلمك لازمدر . زیرا سوء ظن منشاء عداوت وفتندر . اول سببدن حلال دكلدر . نته‌كیم حضرت صلی الله علیه وسلم بیورمشدر . ﴿ظنوا بالمؤمنین خیراً﴾ ودخی سوءظن ناشی اولماز الا خبث نیت وسوء طبیعتدن اولور . نته‌كیم ابوطیب متنبی دیمشدر :

(شعر)

اذا ساء فعل المرء ساءت ظنونه	وصدق ما یعتاده من توهم
وعادی محبیه بقول عداته	واصبح فی لیل من الشك مظلم

(ترجمه)

فعلی بد اولان كشینك بد اولور ظنی دخی	هرنه‌كم وهمیله ایرسه كوشنه تصدیق ایدر
دوسته‌لر عداوت دشمنك قولی ایله	شویله ظن ایلركه هركاری بیلوب تحقیق ایدر

ودخی مفتی‌یه واجب اولان اموردندركه ارباب ظلمه امور شرعیه‌ده رخصت ویرمدیكی كبی تغلیظی دخی اول مرتبه ایتمك كركدركه هر برینه امتثال اوامرده فتور وشرعه انقیاددن نفوره مؤدی اوله . بلكه تشدید ورخصت امرنده سائلك حالنی رعایت ایلیه . روایت اولنوركه حضرت ابن عباسه رضی الله عنهما سؤال ایلدیلركه مردقاتل ایچون توبه وارمیدر . جوابنده یوقدر دیو بیوردیلر . شخص آخر دخی عینه سؤال ایتدكده جوابنده توبه واردر دیدیلر . حضرت ابن عباسه ایكی وجهله جواب ویردكلرینك سببندن سؤال ایلدیلر . جوابنده دیدیلركه سائل اولك كوزلرندن قتله عزیمت وفساده نیت مشاهده ایدوب منع ایلدم . اما سائل ثانی‌یی مشاهده ایلدمكه آندن قتل صادر وآثار ندامت ظاهرایدی . آنی

مأیوس ایتمیوب بویله جواب ویردم . اول سببدندرکه ضیمری دیمشدرکه . برکمسه‌یه‌که برسائل سؤال ایدوب بن قولمی قتل ایلسه‌م بکا قصاص اولورمی دیسه اول کیمسه جوابنده اگر قتل ایدرسه‌ك بز دخی سنی قتل ایدرز دیمك جائزدر . زیرا نبی علیه‌السلام برکیمسه عبدینی قتل ایلسه بز دخی آنی قتل ایدرز دیو بیورمشدر . ودخی لفظ قتلك نیجه معناسی واردر . اما بویله اطلاق اولنمق اول زمانده جائزدرکه اطلاقنه فساد ترتب ایلمیه بلکه منفعت عباد حاصل اوله . ودخی مفتی‌یه لائق اولدرکه جوابنك الفاظنده انغاز وتعقیددن اجتناب ایلیه‌که خلق جهل عظیم ورطه‌سنه گرفتار وکندونی مبتلای المیبشمار ایتمك لازم گلمیه. بلکه احیانا اول‌مقوله کلمات تحریك اصحاب اغراض وحسادایله باعث قتل‌ونساداولور . مثلا برقائل « انا احمدالنبی » دیوب مرامی لفظ «احمد» فعل مضارعدن نفس‌متکلم صیغه‌سی اولوب و«النبی» لفظی منصوب‌اولوب نعلك مفعولی‌اوله . معناسی «بن‌پیغمبره صلی الله علیه‌وسلم حمد ایدرم » دیمك اوله . اما اصحاب اغراض اول کلامی احمد علم اولوب النبی لفظی مرفوع اولوب صفت اولمغه حمل ایدوب معناسی حاشا « نبی‌اولان احمد بنم » دیمکه حمل ایتمك ممکندر . ودخی برقائل « بنم یانمده حق تعالی خلق ایتدیکی برنسنه واردر » دیوب مرامی قرآن عظیم اوله که اهل سنت مذهبنجه کلام‌الله اولوب مخلوق اولمادیغنه اشارت اوله . لکن خصم‌سنك کلامك حق‌تعالیدن غیری برخالق اولمق ایهام‌ایدر دیو اعتراض ایتمك قابلدر . وبونك امثالی نیجه احوال ممکندر . بعض علمانك مأمون خلیفه ایله اولان حکایتی دخی مشهوره‌در . لکن برکیمسه‌دن بومقوله کلام صدور ایتمکله مفتی آنك تکفیرینه اقدام ایتمامك گرکدر مادامکه تأمل وتفحص ایلمیه . گرچه بومقوله کلماتی سویلمك قبیح ومستهجن ایسه دخی مهما امکن سمت تأویله ذاهب اولمق اولی واحسن‌در .

اداب قضا — ایمدی معلوم اوله‌که طائفهٔ سلف علماء خلقی تقلد قضا وقبولنه‌اجتراایتمکدن تحذیر ایلمشلردر. نته‌کیم روایت اولنورکه نبی‌علیه‌السلام بیورمشدر.﴿ من جعل قاضیاً فکانماذبح نفسه‌من‌غیرسکین ﴾ یعنی برکیمسه‌که‌قاضی

قیلنوب اول دخی راضی اولسه کانه نفسنی بلاسکین ذبح ایلمشدر . و ینه بیورمشلردر ﴿ قاضیان فی النار وقاضی فی الجنه ﴾ بوحدیثك دخی ظاهر معناسی واضح و باهردر . ودخی بین الناس شائعدرکه حضرت امام اعظم رضی الله عنه حبس وضربی اختیار وقبول قضادن فرار ایلدیلر . حتی روایت اولنورکه اوچ دفعه قضایه دعوت اولنوب ینه ابا ایدوب هر برنده اوتوز سوط ضرب ایلدیلر . اوچنجی دفعه‌ده هله اصحابم ایله مصاحبه ایده‌یم دیو بیوروب امام ابی یوسف ایله مشاوره ایتدکلرنده امام یوسف دیدی که اکر قبول واقع اولورسه خلقه نافع اولوردیکز . پس حضرت امام اعظم ابی یوسفه نظر غضب ایله باقوب ایتدیلرکه : بکا خبرویرکه دریایی یوزوب کچمکه مأمور اولسه‌م مقدورم اولورمی . بن ظن ایدرم که سن قاضی اوله‌سین . و ینه حضرت امامدن مرویدرکه : اصحابندن نوح الجامع نام برامام شهر (مرو) ده خدمت قضایه قیام ایتدکده آکا مکتوب ارسال ایدوب دیدیلرکه : یانوح بکا کتابك واصل ومضمونه وقوف حاصل اولدی . برامانت عظیمه تقلد ایلمش . سینکه آندن کبار عجز اظهار ایدرلر . شمدی سن مانند غریق سین نفسك ایچون برمخرج وطریق طلب ایلیوب خلاصه عازم وتقوی‌یه ملازم اول . زیرا دنیا وآخرتده هر بلادن سبب خلاص تقوی واخلاصدر . وجمیع اموره واصل وملاك وحسن عاقبتی سبب ادراك اولدر . حق تعالی امورمزی خیر عاقبته قرین ورضاسنه توفیقی رفیق ورهین ایلیه . (انه سمیع قریب ولاحوال عباده رقیب) فقها دیمشلردرکه : سلطانك ویاخود قاضینك قضا جائز اوله‌جق مرتبه علمی اولسه آکا قضادن امتناع ایلمك اولماز . اما اول مرتبه علمی اولمسه امتناع ایلسه جائزدر . و بعض فقها دیمشلردر : برکیمسه‌نك که فرائض قضایی ادا ایتمسنه نفسنه اعتمادی اولسه قضایه دخولده بأس یوقدر . اما برکیمسه که عجز وخوف اوزره اولسه و یاخود حیف وظلم ایلمکدن نفسنه امن اوزره اولمسه اول کیمسه‌یه قضایه دخول مکروهدر . بعض علما قضایه دخول مکروهدر دیدکلری محلده کراهتی عدم جواز ایله تفسیر ایلمشلردر . امابوذکر اولنان اقوالك ایچندن قول صحیح اولدرکه قضایه دخول رخصت وترکی عزیمت قیلاندندر . الا مکرکه قضایه اهل اول

كيمسه اولوب آخر كيمسه اولمايه . اول تقديرجه قبول قضا فرض اولور . حقوق عبادى ضياع وظالم فساددن تخليه وحمايت ايچون . ايمدى اكر قضادن امتناعه اصلا مجال اولميوب رددى محال اولورسه لازم اولان اولدركه ميان خلقده حق وانصاف ايله قضا وحكومت ومظلومى تخليصه سعى ومعاونت ايليه وكنديسى واعوانى هديه ورشوت قبول ايلميه . بعض علما ديمشدركه ذى رحم محرمدن هديه قبولى جائزدر . اكر آخر ايله خصومتى اولور ايسه قبول ايلميه . زيرا اول زمانده قضا مقابلهسنده اولوب اجتناب وپرهيز لازم اولور . ودخى اول كيمسهدن قبول هديه جائزدركه قبل القضا ماينلرنده مهادات جارى وقبلرى عرضدن عادى اوله . زيرا اول قضا ايچون اولميوب بلكه معتاد اولديغى جهتدن اولور . اما اول هديه دخى معتاد اولان مقداردن مزداد اولمايه . زيرا اول زياده مقابلهٔ قضاده اولمش اولور . لكن احوط واولى بودركه بالكليه قبول ايلميه . زيرا اول سبب وبادى واقتضاى نفسله تدريجيله زياده مؤدى اولور . ودخى كركدركه سلطاندن خوف ايتميوب حضورنده حقى سويليه . اكرچه تلخ ايسه دخى . وحق اولميان يرده كندى هوسيله سويلميه . ونفس خصمى ميانده حكمده دخى عدل ايليه . ودخى پادشاه ورعيت واغنيا وفقرانك جملهسى قتنده على السويه اولوب احد طرفنه ميل ايلميه . ودائما نوابى واتباع واعوانى تفحص ايليهكه كيمسهيه ظلم ايتميهلر . ودخى مكان ظاهرده قعود ايدوب خلقدن احتجاب وتعيين حجاب ايلميه . تاكه صغير وكبير وعاجز وغريب وفقير بى تكلف ومشقت مجلسنه دخوله قدرت اوله . ودخى وضيع وشريف وقوى وضعيفك كلامنى استماع وهربرينه جوابى ملايمت وانصاف ايله اسماع ايدوب حكمده برصنفه مائل وصنف آخردن متحول اولمايه . ودخى اغنيايه غناسى ايچون وارباب جاهه جاهى ايچون تواضع ايلميه . بلكه تواضعى دخى لله اولوب كندى يانندهمكرم وحق تعالى قتنده اكرم اولان كيمسه اوله . ودخى اهل خيره محب وآنلرى خيراته محرك ومرغب وارباب شروره مبغض وافعال سيئهلرندن ناهى وآنلردن معرض اولوب هربرينى خيراته دلالت وسبيل سداده هدايت ايليه . وهربرى ايله كلامنده صادق ومعاملهسى مستقيم وحقه مطابق وماينلرنده

احكامده عادل وناصح ومشفق اوله . وجملەسنى طاعت خدايه داعى وامر بالمعروف ونهى عن‌المنكره ساعى اوله . ودخى لائق اولان اولدركه قاضى اولانلرك وكذلك امير اولانلرك رأيلرى محكم وعزملرى صحيح اوله . وينه رأى وعملرينه معتمد اولمايوب بلكه كاره اولەلر وشديد اولەلر . لكن بى‌عنف ولين اولەلر . لكن بى‌ضعف جواد اولەلر بلااسرف . بخيل اولەلر بلا وكف . [*]

ودخى لائق اولان بودركه قاضى ولايتـه علم ايله سياست وحلم ايله تأييد وتقويت وورع ايله زينت ايليه . ودخى حسن‌السيره ومرضى‌السريره اولوب خلقه دست معروف واحسانى كشاده واموال مسلمينى غائب اولدقلرنده حفظ وادخار ايدوب اصحابى ايچون آماده ايليه . وضعيف وقوى بيننده عدل وانصاف‌ايدوب جور واعتسافدن احتراز ايليه. ودخى تقى‌القلب وكريم‌الخلق اوله . زيرا كرم وتقوى اصلاح رعيتده ركن اقوى‌در . ودخى رعايايه ناصح ورحيم ومشفق وكريم اولوب روزوشب نقراوارباب حاجاتدن احتجاب ومراجعت ايدنلره سد باب ايلميه . وامور جمهور انامده دائم‌الاهتمام اولوب كرك زمان بيدارى وخواب كرك سفر وحضر جمله يانده برابر اوله . وايكى خصمك ميانده تعديل‌ايليوب نظر واشارتده وقعود وتكلمده فرق‌ايتديرميه. وهر برى ايله استعمال حلم ومجامله وتجاوز ولطفله معامله ايليه . وجنايت ايدنلره عذاب ونكال ايقاعنده استعجال ايلميوب بلكه جنايتدن خروجه بهانه طلب ايليه . وجانيدن شبهه ايله حدى‌درء واسقاط ايتمكه سعى ايليه . زيرا عفو جانبنده خطا عقو بتده خطادن افضلدر . ودخى خصمين بيننده قضا ايلميه مادامكه كرسنه وتشنه اوله . بلكه سيراب وشبعان وشاد وغير غضبان اولديغى زمانده حكم ايليه . ودخى قاضى‌يه اولى اولدركه : مصالح مسلمينه اشتغال ايلديكى سببدن رزقى بيت‌المالدن تعيين اولنه . بعض مجتهدين

[*] يعنى بخلى نهايتنده درهم ودينياردن دستنه واصل اولان قطر قطره نازل اولمايه . (وكف البيت وكفا) ديرلر . تچان بيت طملاسه. كتب لغتده بعض‌معانى‌دخى ذكر اولنمشدر. لكن جملەدن‌بومعنى انسب فهم‌اولنماغين وجه‌مشروح اوزره تفسيراولندى.

دیمشلردرکه : بیت‌المالدن دخی نکاحله برزن وبرخادم ودابه ومسکن آله‌جق مقدار مال آلمق جائزدر . آندن زیاده اخذ ایدرسه خائن وسارق اولور . وبعض علما کتابت سجلات ایچون اجرت آلمغی دخی تجویز ایلمشلردر سائر ناس اول مقدار کتابت ایچون آلدقلری اجرت مقداری اولیجق . زیرا قاضینك ذمتنه لازم اولان حکم ایلمکدر . کتابت اوزرینه واجب دکلدر . ودخی دیمشلردرکه : برقاضی‌که بیت‌المالدن اجر اخذ ایلیه اجرت ایله عامل اولمش اولماز . بلکه‌لله عامل اولوب نهایت مرتبه بیت‌المالدن نصیبنی استیفا ایتمش اولور . کذلك سائر علما وفقها وارباب افتاالله عمل ایدرلر . نهایت بیت‌المالدن حصه‌لرینی اخذایدرلر . معلم قرآن دخی بویله‌در . ودخی کرکدرکه مجلس حکمه قعود ایتدکده بودعائی قرائت ایلیه‌که . (اللهم انی اسئلك ان افتی بعلم واقضی بحلم واسئلك العدل فی الغضب والرضا) ودخی احد خصمینه حکم ایلمیه مادامکه آخرك کلامنی مطلوب اوزره استماع وفهم ایتمینجه . تاکه طرفینك کلامنه واقف اولمق ایله طریق قضایی عارف اوله .

آداب تذکیر — معلوم اوله‌که علمای سلف وعظ وتعلیم امرنه قیام ایتمزلر ایدی . بلکه سکوت واستماعی تکلمدن افضل وخمولی نباهت وشهرتدن اولی واکمل کورورلر ایدی . وشویله ایسترلر ایدی‌که هر برینه حدیث وجوابده رفیق نائب مناب اولوب کندیسی ساکت اوله . اکر برمکانده‌که هیچ سکوته امکان اولمایه کرکدرکه ناسی بش امردن بش امره دعوت ایلیه . شکدن یقینه ، وریادن اخلاصه ، ورغبتدن زهده ، وکبردن تواضعه ، وعداوتدن نصیحته . ودخی کرکدرکه قولی فعلنه مخالف اولمایوب بلکه امر ایتدیکی اعمال واوصاف ایله اولا کندیسی عامل ومتصف اوله . نته‌کیم دیمشلردر :

(بیت)

لاتنه عن خلقٍ وتأتی مثله عار علیك اذا فعلت عظیم

(ترجمه)

بویله‌عیب اولمازکه نهی منکر ایدوب ظاهرا ایده‌سین تنهاده لیکن جمله‌سنه اجترا

ودخی لائق اولان بودرکه نبی علیه السلامك حدیث شریفنی احسن تزیین ایله تزیین ایلیه. یعنی احسن تأویلاته رد واسد وجوهه حمل ایله باب اشتباهی سد ایلیه. ودخی مقبول الشهاده اولمیان کیمسه‌دن روایت حدیث ایلمیه. زیرا بر کیمسه‌که صحتنده ارتیاب اولنوب حدیث روایتندن اجتناب ایلمیه احد کاذبین اول اولور. ودخی بر حدیث روایت ایلمیه مگرکه صحتنه اصول دین ناطق وشاهد ومصدق ومشاهیر آثار واخباره موافق اوله. وصحت حدیثك بر معیاری دخی اولدرکه قلوب ارباب بصائره ملائم ومطابق وآنلرك مواجید واذواقنه موافق اوله. لکن بووجهله ذوق ووجدانه قادر اولماز الا اصفیا واتقیادن قادر اولور. ودخی واعظ اولانلره لازمدرکه قصص وحکایات امم سالفه‌دن اجتناب ایلیه صحت وثبوتنه اعتماد ایتمینجه. اول مقوله قصصك ذکری ایام فتنه‌ده احداث اولنمش بدعتدر. ودخی کرکدرکه وعظه شروعك ابتداسنده حمد وتصلیه واستعاذه وتسمیه ایله افتتاح ایلیه. ولحن وغلط وتصحیفدن اجتناب وافصل لغاتی اختیار وانتخاب ایلیه‌که اول لغت عربیه‌درکه کلام اهل جنتدر.

ودخی رفع صوت ایلمیه. زیرا اصواتك انکری ارفعی در. الا مکر مقدار ضرورت اوله. وفصیح الکلام اولوب ابهام ایلمیه. وکلامنده تفیهقدن یعنی دهانن دولدوروب سویلمکدن وتشدقدن یعنی دهاننك جانبینی رعایت مخارج ایچون تحریك ایلمکدن وتعمقدن یعنی تکلمده نهایت مرتبه تکلف ایلمکدن دخی اجتناب ایلیه. وکلامی سرد حسن وترتیل مستحسن اوزره ادا ایلیه. زیرا حضرت رسالت پناهك صلی الله علیه وسلم کلام شریفی فاصل وظاهر وهر استماع ایلین سهولت ایله فهمه قادر اولور ایدی. حتی هر بر کلمهٔ شریفه‌سنی عد ایلسه‌لر قابل ایدی. ودخی کلامنی اسماع مستمعینه ایصال واسماع ایلیه. زیرا نبی علیه السلام اوچ دفعه سلام ویروب وتکلم بیوررلر وهر لفظ درربارلرینی اوچ کره تکرار ایدرلر ایدی. وکلامنده تجود ایلیوب تکلف ونظم وسجع ایله تقید وتصلف ایلمیه. زیرا نبی علیه السلام آندن نهی بیوروب ﴿ انا واتقیاء امتی براء

من التكلف ﴾ بيورمشلر در . ودخی ﴿ اياكم والسجع كسجع الكهان ﴾ بيورمشلردر . ودخی كلامنده نبی عليه الصلوة والسلامه صلواتی وكلمهٔ توحيد واستغفاری اكثار ايليه . خصوصاً كه نقل ايده جكی حديثی تفكر ايتدكده تذكر ايده مسه اكثر اوقاتده تذكر ايدر. ياخود صلوات اول حديثدن عوض اولور . اكر ديلرسه كه نسيان حديثدن خلاص اوله الحمدلله تذكر الخير ديه .

ودخی كركدر كه وعظنده كتب معتمد عليهادن نقل ايليه . مثلا امام غزالينك (احياء العلوم) وامام نووينك (رياض الصالحين) و (اذكار) نام كتابلری وابن الهمامك ادعيه ده (سلاح المؤمن) نام كتابی وامام سبكينك (شفاء الاسقام فی زيارة الانام) نام كتابی كبی . ابن جوزينك مواعظده اولان كتبی دخی لابأس فيهادر . ودخی مقابلهٔ وعظده خلقدن اجر آلمايه . اكر امر معاش ايچون محتاج اولورسه بيت المالدن اخذ ايلمك كركدر . بيت المالدن دخی مقدار استحقاقی بيان اولنمشدر .

وظيفهٔ عاشره — علمانك مطعم وملبسده اولان آدابی بياننده در .

ايمدی آداب علمادندركه : عالم، ملابس ومطاعمده ترفه واثاث بيت ومسكنده تجمل بارينی تحمل ايلميه . بلكه جمله سنده اقتصاد واعتدال سمتنی اختيار وسلف صالحه تشبه ايله افتخار ايليه . هر باركه عالمك جانب قلته ميلی زياده اوله حق تعالی يه قربی زياده اولور . اصل تحقيق بودركه شئ مباح ايله تزين حرام دكلدر . لكن كثرت خوض وشروع زيادهٔ انس ونزوع ايجاب ايدوب بعده تركی مشكل اولور . وكاه اولوركه دوام زينت بعض امور غير مشروعه يه مؤدی اولور . ايمدی اصل حزم آنلردن اجتنابه عزم وجزم ايلمكدر . زيرا بر كيمسه كه دنيايه راغب ومائل اولسه البته آندن سالم اولماز . مالك دخی تفصيل حالی وعاقبت ومألی بودركه دنيا مزرعهٔ آخرت ورأس جميع خطايا آكا ميل ومحبتدر . نيجه غنی سعيد واردركه غنی ايكن دنيايه محبت ايتميوب مستغنی اولور . ونيجه فقير شقی واردركه دنيايه

نائل اولمایوب لکن غایت محب ومائلدر . ایمدی دنیاده هم خیرنافع وهم سم ناقع واردر . [*]

همان دنیا ماندمار تریاق نافع وسم ضاردن مرکبدر . پس آنك نافعنی ضاردن تمیزده بش حال واردر . اولکیسی رتبهٔ مالی معرفتدر . ایمدی معلوم اوله که تحصیلنه رغبت اولنوب ادخار اولنان اشیا یاعلی الاطلاق مخدومدر . علم کبی که نفسك کمالی آنکله در یاخود برجهتدن مخدوم وبرجهتدن خادمدر . احوال بدنیه کبی که مطاعم وملابس ومناکحدر . زیرا آنلره مال خادمدر . اصلاح بدن ایچون که اول دخی نفسه خادمدر . یاخود علی الاطلاق خادمدر . دراهم ودنانیر کبی . پس هرکس بوامور دن هر برینی کندی یه لائق اولور مرتبه سنه تنزیل ایلیه . درجهٔ صلاحی تکمیل ایدوب حق تعالینك ﴿ ویمددکم باموال وبنین ﴾ قول شریفنك تحتنده داخل ونبی علیه السلامك ﴿ نعم المال الصالح للرجل الصالح ﴾ قول شریفنه مظهریت سعادتنه نائل اولمش اولور . اما شول کیمسه که امری بالعکس ایدوب دراهم ودنانیری مخدوم وحاکم اولانی محکوم ایلیوب جمیع همتی آنك تحصیلنه مصروف وبکلیته آنکله تقید ایدوب اعنهٔ عزیمتنی اول جانبه معطوف ایاسه حق تعالینك ﴿ انما اموالکم واولادکم عدو لکم ﴾ قول شریفنك تحتنده داخل ودخی ﴿ لاتلهکم اموالکم ولااولادکم عن ذکرالله ومن یفعل ذلك فاولئك هم الخاسرون ﴾ قولنده اولان نهی اکید متضمن اولدیغی وعید آکا دخی واصل اولور . ودخی حضرت خلیل علیه السلام ﴿ رب واجنبنی وبنی ان نعبد الاصنام ﴾ بیورمشدر . بعض مفسرین اصنامدن مراد بوایکی حجردرکه ذهب وفضه در . اکثر ناس کمال محبت وتعظیم ایتمکله کأنه آنلر اصنام کبی معبودلری اولوب عبادتنده منهمك اولورلر . زیرا رتبهٔ نبوت آندن برتردرکه احجاردن برشیئه اعتقاد الوهیت ایله عبادت ایلمك خوفی اوله . [**]

---

[*] یقال سم ناقع بالقاف ای بالغ قوی

[**] کرچه وجه مشروح اوزره اصله موافق ترجمه اولنمشدر . لکن علامهٔ بیضاوی وسائر ائمهٔ تفسیر اصنامدن مرام حقیقتدر . دیوب حتی بوآیت کریمه ده دلالت واردرکه عصمت انبیا دخی حق تعالینك توفیق وحفظی ایله در دیمشلردر .

پس مقصد ماله میل ومحبتدن حفظ ووقایت ایچون دعادر دیمشلردر .
ودخی نبی علیه‌السلام بیورمشدر . ﴿ تعس عبدالدرهم تعس عبدالدینار ولاانتعش واذا شیك فلا انتقش ﴾ [*]

ایمدی سکالازم اولان اولدرکه درهم ودیناری قوت بدن تحصیلنه سبب اولان مطاعم وملابسه وبقاء نسل ایچون مناکحه وسیله وقوت بدنی دخی اصل مقصد اقصی ومطلب اعلی اولان علوم ومعارف کسبنه ذریعه اولمق ایچون طلب ایده‌سین . والاسنك مثالك آنك کبی اولورکه برجماعت ایله کشتی‌یه سوار اولوب برشهره واروب واصل مراتب علیا اولمق ایچون ترك دیار ایلیه . اتفاقاً اول جماعت تجدید طهارت ایچون برجزیره‌یه چیقارلرکه درونی نیجه شیر غرنده وعقارب وحیات وجانوران درنده ایله مملو ایدی .
اول اثناده ایچلرندن بعضی بعض ذیقیمت احجار واشجار پراز هاره دوش وکمال میل وطمعلرندن واله ومدهوش اولوب آنلرك حسننه مغرور وجمعنه اشتغال ایله رفقادن دور اولوب اقشامه قالوب اول شب تارده هرطرفدن نیجه شیرومار بدید وآشکار اولوب برجانبدن بدنلری نیچه شیر ایله دریده وبرطرفدن دندان زهرناك مار ایله گزیده اولوب ایچلرندن بعضی ﴿ یالیتنی کنت ترابا ﴾ وبعض آخری دخی ﴿ ماأغنی عنی مالیه . هلك عنی سلطانیه ﴾ وبعضی دخی ﴿ یاحسرتا علی مافرطت فی جنب الله ﴾ دیوب فریاد کنان ، هرجانبه پویان ورفقاسندن حرماندن ماعدا دنیا وآخرتده مبتلای خسران اوله‌لر .
بوسببدندرکه شیرخدا ومظهر کلام لافتی کرم‌الله تعالی وجهه بیورمشلردر :
(یاحمراء غری غیری ویابیضاء غری غیری) حمرا وبیضایه‌که ذهب وفضه‌دن عبارتدر ندا واشارت ایدوب بیوررلرکه بندن غیری کیمسه‌یی مغرور ایدك . یعنی بن سزه مفتون اولوب آخرتمی سزه بیع ایتمك ایله تجارتمده مغبون اولمق احتمالی یوقدر . زیرا سزك فتنه ایدیککز نص قرآن ایله ثابت وحب خبکز بنم مزرع قلبمده غیر ثابتدر . رضی الله تعالی عنه وارضاه .

[*] یعنی عبد درهم ودینار هلاك اولوب دنیاده انتعاش وانتظام معاش بولماسون .
وآیاغنه شوك یعنی دیکن اصابت ایلسه انتقاش یعنی اول شوکی آیاغندن اخراج ایده‌مسون دیه دعادر . مراد دنیاده ضیق حال وآخرتده عذاب ونکال اوزره اولسون دیمکدر .

ایکنجی حال — مراعات جهت دخول مالدر . ایمدی مالك دخولی یا اکتساب ایله‌در ویاخود بخت وطالع ایله‌در . مثلا بطریق الارث ویاخود بر دفینه‌یه ویا برعطیهٔ غیر مترقبه‌یه وصول طریقی ایله داخل اولان مال کبی . بخت وطالع امری بی‌اختیار وتحصیل اولماغی محتاج بیان وتفصیل دکلدر . اما کسب ایله اولان مالده لائق اولدرکه طریق مشروع ایله تحصیلنه شروع ایلیه . اکر حلال وطیب مال ونعمت بولورسه فبها ونعمت . والا اکر حرام محض ایسه آندن اجتناب فرضدر . کذلك اکر مشتبه اولوب حرامی غالب اولورسه کسبنه طالب اولمامق کرکدر اکر حلال غالب ویاخود برابر اولسه ، اکر طریق آخردن طیب حلال کسبنه مجال اولورسه آنی ترك وطیب حلال کسبنده کمر سعی میان عزیمتده برك ایلیه . زیرا برکیمسه که برحمی‌نك اطرافنده دور ایلیه محتملدرکه ایچنه دوشوب غور ایلیه . اکر کسب طیبه قادر اولمازسه مال مخلوطدن احتیاجی مقداری آلوب زیاده آلمایه . اکر تحصیل حلاله قادر اولوب لکن تعب واستیعاب وقت اقتضا ایدرسه اکر عوامدن ایسه تعبی اختیار ایتمك کرکدر . زیرا طلب حلالده تعب عبادتدر . اکر اصحاب قلوبدن ایسه آنده دخی اکر زمان تحصیلنده فوت اولان علم وحال طلب حلالده حاصل اولان ثوابدن اکثر وضرری اعظم واکبر اولورسه آکا جائزدرکه حلال غیرطیبی اختیار ایلیه . شول کیمسه کبی که بوغازینه لقمه طورسه غصه‌یی ازاله ایچون خمر ایله اساغه ایلیه . ودخی حین مخمصه‌ده اکل لحم خنزیر ایلیه . لکن آنی جهالدن مهما امکن سترایلمك مستحسندر . تاکه تحریك سلاسل شیطان وعوام الناسه افتتان لازم کلیه . زیرا جهال ممنوع اولدیغی نسنه‌یی علما استعمال ایدنجه غبار شر توران وتنور فتنه وفساد فوران ایدر . بوقبیلدندر صوفیه‌نك معتادلری اولان ذکرده دوران که جمیع علماء اعلام ومشایخ کرام اول فعلك حرام ایدوکنه اتفاق ایدرلر . لکن ینه کاه اولورکه قابی شواغل دنیویه‌دن تخلیه وزیور صفای درونایله تحلیه‌ده برمرتبه تأثیر ایدرکه اول مقدار زمانك اضعافنده آخر طریق ایله مجاهدات وانواع ریاضات ایله تحصیلی عسیر اولور دیرلر

اكر بوكلام صادق ايسه مآلى صدرالشريعه‌نك كتاب تعديل العلومده مقامات عارفينده عشق مجازى قنطرهٔ حقيقت ايدوكنى بيان محلنده ديديكى كلامدركه: تعليلنده ديمشدركه زيرا عارفينك اكثر معتاد اولدقلرى مجاهدات قلبى شواغل دنيويه‌دن خالى وانوار محبت جذبات الٓهيه ايله مالى ايتمك ايچوندر. وبودخى خفى دكلدركه شول طائفه‌كه اول مقوله عشقله آلفته ومعشوق مجازينك حسننه فريفته اولورلر، آنلرك قلبنى اول عشق محبوب مجازيسنك ماسواسندن تخليه ايدر. آندن صكره اول محبتى مطلوب حقيقى‌يه نقل وتبديل آسان اولور. زيرا علائق كثيره‌يى قطع علاقهٔ واحده‌يى قطعدن اصعبدر. آندن صكره امام صدرالشريعه ديمشدركه: بوعشقك حرمتنه مبالات اولنماز. زيرا عوائق قطع ايله مقيد اولان آنك حرمتيله تقيد ايده‌مز. آندن صكره شرعدن آكا برنظير دخى ايراد ايدوب ديمشدركه: برثوبه اصابت ايدن دم يابسى ازاله ايچون آب كرم بولنميوب اثرينى ثوبدن ازاله عسير اولسه اولا بول ايله غسل اولنور بول نجس ايكن. بعده اول بولى آب سرد ايله ازاله آسان اولور. بومقامده ايراد اولنان كلام نوع مناسبت ايله كتابت اولنمشدر. شمدنكرو مقصوده رجوع ومانحن فيه شروع ايدهلم. ايمدى معلوم اوله‌كه كفاف نفس مقدارى طلب حلال تكثر مطلوب اولمايوب تعفف مطلوب اولجق فرضدر وآنى طريق كسب مشروع ايله طلب سنتدر. وانسانك اطيب مأكولاتى كسب ايله اولاندر. اول سببدندركه انبياى عظام عليهم الصلوة والسلام اختراف واكتساب رزقده مباشرت اسباب ايدرلردى. ودخى طلب رزقى هنكام صباحده ايليه‌كه وقت بركت ونجاحدر. نبى عليه السلام بيورمشدركه ﴿ باكروا فى طلب الرزق فان فى الغدو بركةً ونجاحاً ﴾ ودخى اكتساب ايله نيتى سؤالدن تعفف وخلقدن استغنا وترك تكلف اوله. لكن كسبه اول مرتبه اقبال ايتميه‌كه ذكراللهدن وعلمدن وآخرت ايچون عملدن آنى اشغال ايليه. ومكاسبك افضلى اعلاء كلمة الله ايچون جهاد فى سبيل اللهدر. بعده فضيلتده آكا قريب تجارتدر. لكن امانت وصدق ونصيحت شرطى ايله. ودخى اعتماد وتوكلى جناب حقه اولوب رزقده توسعى حق تعالیدن توقع ايليه.

و برتجـارتدن كه رزقه واصل اوله آكا ملازم اولوب طريق آخره عازم اولمايه . اكر برنسنه‌ده اوچ دفعه تجارت ايدوب ربحه اصابت ايلمســه آنى ترك ايليه . بوذكر اولنـان احوال متوسطينك حاليدر . اما ارباب توكلدن اولان كمل آنلرك امر رزقده بعض احوال واطوارى واردركه طاعونه‌متعلقه اولان (رسالة‌الشفا) نام كتابده ذكر ايتمشزدر .

اوچنجى حال — مالدن اخذاولنان مقدارى وقدر حاجت‌بيانن‌ده‌در.

انواع مال‌دخى درتدر . مسكن ومطعم وملبس ومنكح‌در . بونلرك‌دخى هر برى يا ادنى ويا اوسـط ويا اعلى‌در . امامسكنك ادناسى اول مقداردركه سنى خاكدن حامل ورافع وسـباع هوامى دخولدن مانع وجانب آسماندن سـايه انداز اولوب الم كرما وباران وسرمانى دافع اوله كرك رباط ومسجد وياخود آنلرك امثالى اولسون . واوسطى برملكدركه سكا مخصوص اوله . لكن كماً وكيفاً مقدار كفـايت اولوب آخر عمركه دكين سنى حفظ ووقايت ايليه. اعلاسى برخانهٔ فراخ‌مزين ومرانق ومنافعى ممتازومعين اوله‌كه بومرتبه اهل دنيـادن صفا ورفاهيت ايله معيشت ايدنلركدر . اولكيسى متـوكلين واهل قناعت وسـالكان راه آخرت اولانلركدر . اوسطى حد كفايتدركه توكله‌مخلدر. لكن شرعه‌اخلال ايلمز. اما اعلاسى ورعه مخل وشرعاًمباحدر اكر دنيايه وزخارفنه اقبال وابتهاجه ايصال ايدرسه. والاجانب ورعده دخى مباحدر . اما فى‌نفس‌الامر اول‌مرتبه متورعين قاتنده حرامدر . زيرا دنيا وزخارفى اهل آخرته حرامدر . اما مطعم احـوالى برامر عظـيم وآنك فسـادينك عاقبتى وخيمدر . زيرا معده مفتاح خيرات ونور ومظهر سيئات وشروردر . طعامك دخى اوچ درجه‌سى واردر . ادناسى قوت‌دركه آنجق سد رمق ايدوب آنكله بدنك حياتى باقى وعبادته قوت درجه‌سنه راقى اوله. مقدار قوت دخى سالكينك رياضتلرى مقدارينه كوره‌در . نيجه‌سى واردركه اون كونده بركره تناول طعام‌ايدر . بعضى واردركه اوندن زياده صبرايدوب يكرمى كون . بلكه قرق كون صبر ايدر . بعضى مرتاضين كونده برنخود مقدارينـه منتهى اولورلر . لكن اول مرتبـه‌يى تحصيل ايدن اقل قليلدر .

واوسطی ثلث بطن مقداریدرکه شرع حدیثی اول مقدار تعیین ایلمشدر [*] که آندن زیاده اولورسه بطنهٔ مذمومه اولور .

ودخی نته کم طعامك مقدارنده حد وسط او زره اقتصار لائقدر کذلك نوعنده دخی وسطی اختیار لائقدر . طعامك اعلاسی کمیت ومقدار جهتندن اطعمهٔ شهیهٔ لذیذه ایله تلذذدر. وادخار مطلق مذموم وبی اعتباردر. آنك دخی ادناسی فردا ایچون ادخاردر . اوسطی بر ییللق ادخاردر. اعلاسی بر ییللقدن زیاده ادخاردر . اکرالبته ادخاره اضطرار اولورسه بر کون ایچون بلکه بر ساعت ایچون ایلمك کرکدر . بر سنه ایچون ادخار کرچه بحسب الشرع تجویز واختیار اولنمشدر . لکن متوکلینه ابتداء حالده توکللرینی اخلال ایدر اما کاملین قتنده بومقوله احوالده تفاوت اولماز . اول سببدن آنلرك احوالی حصر ممکن دکلدر . اما مافوق سنه ایچون ادخار آنك صاحبی اول زمره دندرکه مالی کندویه سبب خلود اولمق ظن ایدوب رحمت خدادن مطرود اولورلر . اماملبسك ادناسی کماً سترعورت ایده جك مقداردرکه عبادت ایتمکه امکان اوله . کیفاً ادناسی انواعنك ارذل واخشنیدر . اوسطی حالنه لائق اولان مقداردر . اما حرام اولمایوب وزینت ورفاهیت مراد اولمامق اعلاسی کماً اثواب شهرتی جمع ایلمکدر . وکیفاً زینتی زیاده اولانی اختیار ایلمکدر . نته کیم اهل دنیا اولانلر ودنیانك مزخرفاتنه اقبال ایدنلرك کاری اولدر . اما منکحك احوالی اولدرکه طریق آخرته سالك وشدائد تجرده صبر وعدوی نفسی قهره مالك اولانلره لائق اولان تجرد وعزوبتدر . تا که مطلب اعلادن حرمانه مفضی اولمایه . حضرت امام اعظم رضی الله تعالی عنه حضرت ابی یوسفه وصایاسنده بیورمشلردر . اولا طلب علمه اشتغال بعده طریق حلالدن جمع مال ایله بعده تزوج ایله. زیرا اکثر

[*] زیرا حدیث شریفده وارد اولمشدرکه ﴿ ماملأ ادمی وعاءشرامن بطنه حسب ابن آدم لقیمات یقمن صلبه فان لم یفعل فثلث للطعام وثلث للشراب وثلث للتنفس ﴾ پس معلوم اولورکه صلبی اقامت ایدوب یعنی سد رمق ایده جك ایله قناعت ایلمز ایسه بطننك ثلثی طعامه وثلثی شرابه وثلثی تنفسه قویه . بومرتبه وسط اولور .

زمان تعلمده طلب مال ایدرسه‌ك تحصیل علمده اهمال ایدرسین . آزاولورکه
کثرت مال‌سنی شراء جواری وغلمان ومیل دنیا ونسوان ایتمکه داعی‌اولوب
تحصیل علمدن مقدم آنلرك تحصیلنه ساعی اولورسین . بومقوله میل سنك
اوقاتکی اضاعه ایدوب ظهور اولاد وکثرت عیال ایله آنلرك لوازمنه قیام
واشتغال ایتمکه محتاج اولوب علمدن محروم اولورسین . ایمدی عنفوان
عمرو وقت فراغ قلب وخاطرده تحصیل علمه مواظبت ومثابرت ایله . آندن
صکره طریق حلالدن جمع مال ایله . بومذکور کلام امام همامدر . علیه
رحمة‌الملك‌العلام . آندن‌صکره عوام‌ناسه وارباب عرفاندن کاملینه لائق‌اولان
تأهل ایلمکدر . اکر عوامده توقان ونفسنده هیجان اولورسه تأهل فرض
اولور . والاسنت اولور . اما کاملینه آنجق سنت اولور . زیرا آنلرك
نفسلرنده امور دنیویه‌یه توقان اولماز مطلبه وصولدن شاغل ومانع اولدیغی
سببدن. بلکه آنلرك میللری همان‌اقامت سنت ایچوندرکه حضرت رسالت
پناه صلی‌الله‌علیه وسلم بیورمشدر. ﴿ حبب الی من دنیاکم ثلث النساء والطیب
وقرة عینی فی‌الصلوة ﴾ ودخی تکثیر سواد اسلام وابقاء نسل انام ایچوندر.
وبالجمله لذات دنیویه‌دن صبر مهما امکن ممدوحدر . نته‌کم نبی علیه‌السلام
بیورمشدر . ﴿ من‌اصبح آمناً فی‌سربه معافی فی‌بدنه وله قوت یومه فکأنما
حیزت‌له الدنیا بحذا فیراها ﴾ سرب تحت ارضده اولان حفره‌یه دیرلرکه
ترکیده (این) دیرلر . مراد کنج فراغدر . یعنی برکمسه‌که خانهٔ تنك وکنج
فراغتده آفتدن آمن وبدنی امراضدن سالم وقوت یومیه‌سی موجود اوله
کویا مجموع دنیا آکا تخییر اولنوب جمله‌سنه مالك اولمشدر .

دردنجی حال — خرج وانفاقدر . آندن دخی محمود اولان مرتبه
صدقهٔ مفروضه‌در . وکندی عیالنه انفاقدر . بو ایکی حالت ایله عدالت
حاصل اولور . بعض قسمی دخی اولورکه آنکله حریت وفضیلت تحصیل
اولنور . اول حالت غیری نفسی اوزره ایثاردر شرعاً مندوب اولور وجه
اوزرینه . مذموم اولان مرتبه دخی یا افراط درکه اهم اولانی ترك ایدوب

مدونسنه صرف ایلمکدر . ویا تفریطدرکه واجب اولانلری بالکلیه منع ایلمکدر . ویاخود واجبدن بر مقدارینی نقض ایلمکدر . آندنصکره علما اختلاف ایلدیلرکه مال حلالی آلوب ینه ارباب استحقاق میاننده وجه مشروح اوزره انفاق ایلمکمی اولیدر یوخسه رأساً ترك ایلمکمی اولیدر . ایمدی شك یوقدرکه دنیایه بالکلیه اقبال واشغال قلب ومال مذموم ووبالدر . اکر برمقدار مال حلال آلوب محلنه وضع ایدوب اخلال ایلمسه دخی ینه بالکلیه تارك اولان سمت تحصیله سالك اولاندن بلاشبهه اولیدر . اما آنلرکه امور آخرته اقبال ایدوب ینه دنیایی محلنه صرف ایلیه‌لر ، اصلده افضل وسالکین ایچنده کمل آنلردر . زیرا آنلر عامهٔ ناسك مقتداسی وامامی واسباب دنیا وآخرتك قوامیدر . آنلردندر عامهٔ انبیاکه معاش ومعادده اولان مصالح عباد اقامتی ایچون مبعوث اولمشلردر . اکر سؤال اولنورسه‌که حق تعالی ﴿ وماخلقت الجن والانس الا لیعبدون ﴾ بیورمشدر . چونکه کافهٔ جن وانس آنجق عبادت . بلکه حضرت ابن عباس رضی الله عنهما تفسیری اوزره معرفة الله ایچون مخلوق اولیجق امور دنیویه‌یه اشتغال نه وجهله ممدوح اولمغه مجال اولور . ایمدی معلوم اولهکه مصالح عبادی مراعات دخی جملهٔ عباداتدندر . بلکه افضلندندر . حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه وسلم بیورمشلردرکه : مجموع خلق حق تعالینك عیالیدر . وخلقك ایچندن حق تعالی‌یه احب اولان عیالنه انفع اولاندر . لکن شول کیمسه‌که آنی معادی ملاحظه‌سی معاشنی تدارکدن شاغل اوله . اول زمرهٔ فائزیندندر . اما شول کیمسه‌که آنی معاشی معادندن شاغل اوله ، اول هالکیندندر . ایکیسنی جمع ایدن مخاطریندندر . ایمدی خفی دکلدرکه فائز اولان هالکدن احسندر . اما نظر ظاهری مقتضاسی اولدرکه فائز مخاطردن افضل اوله . لکن نظر دقیق ایله نظر اولیجق مقتضاسی عکسدر . زیرا خطر مرتبه‌سی منازل رفیعه وریاست تامهٔ وسیعه اصحابنکدر . زیرا حق تعالینك قوللری ایچنده جناب حقدن خلافت امر خطیر ایدوکی معلوم صغیر وکبیردر . واول خدمت ایچون تربیب اولنوب آکا لائق قالماز ، الا عباداللهدن افراد تمیز وافراد اولنور . حق تعالی بیورمشدر . ﴿ وابتغ فیما

آتاك الله الدار الآخرة ولاتنس نصيبك من الدنيـا و احسن كما احسن الله اليك ولاتبغ الفساد فى الارض ﴾ يعنى حق تعالينك سكا اعطا ايتدوكى غنـادن آخرت قصد ايله اول مالى سعادت آخرت ايجاب ايدن اموره صرف ايتمك ايله . ودخى دنيادن نصيبكى ترك ايلمه . يعنى دنيـايه توجهك دخى تحصيل آخرت ايچون اولسون ديمك اوله . ياخود دينياردن دخى قدر كفايت اخذ ايله ديمك اوله . وحق تعالى سكا احسان ايتدوكى كبى سن دخى عبادالله ه احسان ايله ديمك اوله . بو آيت كريمه قصهٔ قارون حكايتنك آخرنده مذكوره‌در كه قارونه قومنك نصائحندندر. اول تقديرجه بومقامده ايرادى مرام الله تعالى اعلم دنياده جمع مال ينـه تحصيل آخرت ايچون اولمق لازم ايدوكنه اسـتدلال وحق تعالينك عيالى اولان عبـادنه دخى ايصال نفع لزومنه اسـتشهاد اوله .

آندن صكره ناس امر دنياده مراتب اوزره‌در . ياضعيف الهمه‌در. زينت دنيا ايله فريفته ومزخرفاتى ايله شيفته اولور . آ كا لازم اولان طريق فائزى اختيار وورطهٔ هالكيندن احتراز وفراردر . ياخود قوى الهمه وجسوردر كه نفس وشيطان آنى خدعه ايله مغرور ايده‌مز . وهمتى ايله طالب معالئ امور اولور . آ كا لازم اولان اولدر كه مرتبهٔ مخـاطرينه وصوله جهـد ايدوب بيلمديكى يردن آلدانوب مخدوع اولمقدن احتراز ايليه .

بشنجى حال — اولدركه اخذ وانفـاقده نيتى صالحه وعزيمتى خالصه اوله . اما اخذده شويله نيت ايليه‌كه آنكله عبـادته استعانت واكلنده دخى عبادته تحصيل قوت ايليه . كذلك ترك ايدرسه دخى تركى زهد واستحقاردن ناشى اولوب عجز واضطراردن اولميه. حضرت صلى الله عليه وسلم بيورمشلردركه بركيمسـه رزقنى وجه مسنون اوزرينه طلب ايلسه اول جهاددر. ودخى نبى عليه السـلام ابن مسعود حضرتنه رضى الله تعـالى عنه بيورمشـلردر كه : تحقيق مؤمن هر نسـنه‌سنده مأجور اولور . حتى زوجه‌سنك آغزينه وضع ايلديكى لقمه‌ده بيله. مؤمندن دخى مقصد اول كيمسه‌در كه هر امرده قصدى

وجه‌الله اولوب دنیادن دخی مرامی سلوك طریق آخرت ایتمکده آنکله استعانت اوله . [*]

بوتحقیقدن متبین وظاهراولدیکه زاهددن مقصد اولدرکه همان مالك جمعنه متهالك اولمیه دنیانك مالنه مالك دخی اولورسه . نته‌کم حضرت علی کرم‌الله تعالی‌وجهه بیورمشلردرکه اکر برکیمسه وجه‌ارضده اولان‌مالك جمله‌سنی‌اخذ ایدوب آنکله وجه‌الله ارادت ایلسه ینه زاهددر . اکر جمله‌سنی‌ترك ایدوب لکن وجه‌الله ارادت ایلمسه زاهد دکلدر . سن حضرت سلیمان علی نبینا وعلیه صلوات‌الرحمن ملکی ایله مرتبهٔ نبوتی تأمل واذعان ایدرسه‌ك حقیقتده زهد زهدنفس اولوب تهی‌دستی دکل ایدوکنه تحصیل جزم‌وایقان ایدرسك. ایمدی معلوم اوله‌که انسان‌مسافر وآنکچون اوچ‌منزل حاضردر. بری بطن امی‌در . و بری فضای عالم ، وبری برزخ در . دنیا ایسه بررباط بی‌حاصلدرکه انسان منزل اوسطده آکا داخل اولور . وآنده اولان مال ولذات اوانی واقواتدرکه آنی‌انسان شکر ایله اخذایدر . وصفا وانشراح ایله ترك ایدوب کیدر . شول کیمسه‌که اول مال کندیسنه تملیك اولنمشدر دیو ظن ایلیوب مفارقت ایتدوکی زمانده تفجع وضجرت ایلیه ، اول زمرهٔ احمقانه ملحقدر .

مقدمهٔ رابعه

طریق نظر ایله طریق تصفیه میانده نسبت بیانده‌در

ایمدی معلوم اوله‌که عامهٔ خلق بونك اوزرنه متفقلردرکه سعادت ابدیه وسیادت‌سرمدیه تمام‌اولماز الاعلم‌وعمل ایله‌اولور. وعلم‌ایله‌عمل هرزمان‌متلازمان ومانندتوأمان‌در. بوکلام‌ایچون‌ایکی توجیه وجیه واردر. بریسی‌شایع ومشهور وافواه عالمیانده مذکوردرکه علم وعمل توأمان اولمقدن مرام احدهمایه آخر

[*] بومحلده اصل مترجمده « واذا تأملت ملك الانسان ورتبة النبوة » واقع اولمشدر . لکن معناسی ظاهر اولمایوب بوعبد قاصرك ذهن فاترینه مرحومدن سبق قلم اولوب سهواً لفظ سلیمان یرینه انسان‌یازلمق لائح اولماغن معترفا بالقصور وجه‌مذکور اوزره ترجمه اولندی . والعلم عندالله الملك‌الغفور .

اولمادين اعتبار واعتداد يوقدر ديمكدر . زيرا بی عمل اولان علم وبال وبلاعلم اولان عمل ضلالدر . نتهكم حق تعالى بيورمشدر . ﴿ اليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح يرفعه ﴾ ايكنجيسى اولدركه آنلردن هربرى آخرك ثمره‌سى ونتيجه‌سی‌در . مثلا بركمسـه كه اكتسـاب علمده متمهر وتحصيلنده حاذق ومتبحر اوله . البته اول مقوله مرد حاذق موجب علمه عملدن مفارق اولمز . زيرا عملده تقصير واهمال ايدرسه علمنده كمال اولمز . ودخى بركيمسه كه اعمال صالحه‌يه مباشر وتحصيلنده رياضات ومجاهداته مثابر وشرائط مقرره‌سنی رعايتده غيرقاصر اوله . البته آنك قلبنه بلاتعب ونصب زلال علوم نظريه دخى بتمامها منصب اولور . نتهكم حق تعالى بيورور . ﴿ والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا ﴾ بوايكيسى دخى تحصيل علمه طريقدركه اولكى طريق اسـتدلال وايكنجى طريق مشاهده وتصفيهٔ بالدر . واولكى درجهٔ علماء راسخين وثانيسى مرتبهٔ صديقيندر . كاه اولوركه بوايكى طريقك هربرى آخره منتهى وواصل اولوب صاحبى مجمع البحرين اولمق شرفنه نائل اولوركه بحراستدلال ايله بحرمشاهده‌در . ياخود بحرعلم ايله بحرعرفاندر . وياخود بحرشهادت ايله بحرغيبدر . بوذكر اولنان كلام بالتمام معلوم اولديسه پس بودخى معلوم اوله كه حق تعالى‌يه ايصال ايدن طرق حددن بيرون ومرتبهٔ عدواحصادن افزون ايكن ينه سالكين ايكى نوعدر . برى اولدركه طريق علمدن مبتدى ومرتبهٔ عرفانه منتهى وياخود طريق شهادتدن داخل ومرتبهٔ غيبه واصل اوله . ايكنجى اولدركه حق تعالى آكا تجلى وجذبات الهيه ايله رتبهٔ عليهٔ مشاهده‌يه تعلى ايليه . اول تقدیرجه مرتبهٔ غيبدن ابتدا ايدوب آندن صكره آكا عالم شهادت منكشف اوله . بعض عارفين ديمشدركه : طريق اول طريقهٔ حضرت خليل عليه صلوات الرب الجليل اولسه جائزدركه آنلر اولا انوار شمس وقمر ايله خداى متعال وجودنه استدلال ايلمشدر . ايكنجى طريقهٔ حبيب خدا وپيشواى انبياء محمد مصطفى عليه الصلوة والسلام اولسه بعيد دكلدركه ابتداسى شرح صدر، همچو بدر ايله سبحات وجه ذوالجلال خانهٔ قلب وبالرنده انكشاف واشراق ايدوب برمرتبه احراق ايلدى كه حتى جمله ادراك ايتـديكى وجودينى هالك وزائل وغلبهٔ اشـعهٔ انوار ذات ايله

مضمحل ایدوب نفسندن بالکلیه فنی اولوب قطعانفسنه التفاتدن برشیئ باقی قالمایوب مرتبهٔ (کل‌شیئ هالك الا وجهه) متحقق اولمشدر . لکن ذوقاً وحالاً اولوب علماً وقالاً دکل . ایمدی بوذکر اولنان حال جامع مرتبتین وحائز ریاستین اولانلرك حالیدر . اما ایکی حال جمع اولنمغه مجال اولمایوب ایکی طریقك برینه سالك اولان اشراف میاننده اختلاف اولوب ارباب نظر اولانلر دیمشلردرکه افضل طریقین طریق نظردر . زیرا طریق تصفیه‌ده مقصد اصلی بعیدالحصول وراه ومسالکی صعب‌الوصولدر . زیرا انکشاف علوم ومعارف حصولی مرتبه‌سنه وارنجه محو علائق وصوارف متعذر وغریب . بالکه مرتبهٔ امتناعه قریبدر . فرضا مطلب ومقصده ایصال ایلسه دخی ثباتی قریب الی‌المحالدر . زیرا ادنی وسوسه وخاطر حاصل وظاهر اولانی محو ورفع وواصل اولدیغی حبل مقصدی قطع ایدر . مع‌هذا کاه اولورکه اول مجاهدات صعبه وریاضات شاقه اثناسنده مزاجی فاسد وجوهر عقلی خزازت وساوس ایله مخلوط اولوب بازار ادراکی کاسد اولور . اما ارباب تصفیه دخی دیمشلردرکه انظار وفهوم ایله حاصل اولان علوم اکثریا حصول مقصوده وافی واختلاط احکام وهمدن صافی اولمایوب غالب حالده مخالطهٔ خیالدن خالص اولماز . اول سببدندرکه اول‌حالت ایله استیناس ایدنلر غائبی شاهد قیاس ایدوب هم ضال وهم مضل وبسط ایتدیکی مقدمات مقصودی مخل اولور . نته‌کیم اکثر مذاهب اعتزال وسائر اعتقادات جهال واصحاب ضلالده مشاهد ومظاهردر . وآندن ماعدا مناظرات ومباحثاتلرنده اتباع اهوا وعاداتدن خلاص اولمازلر . اما تصوف بونك خلافنه‌در . زیرا آنك مداری روحی تصفیه ونفوسی تجلیه وتحلیه وقلوبی احکام نفس واوهام وخیالاتدن تطهیر وتخلیه‌درکه آندن‌صکره برنسنه قالماز الا هربار علوم الهیهٔ حقه‌دن فیضه انتظار اولوب آنك ایله قلبلرینه نیجه علوم الهیه ومعارف‌ربانیه منکشف وجناب رب‌الاربابدن قریب‌العهد نیجه الهام وارد وظاهر اولور . اما اول مسلك بعید وپرخطر اولمق صحت علم وقوت یقینده ضرر ایلمز . مع‌هذا اول دخی سالك سبل انبیا ومتبع راه کمل اولیا اولوب حق‌تعالی

آسان ایلدیکی ارباب عرفانه آسان اولور . زیرا آنلر اطباء نفوس وارواح وعارف احوال ابدان واشباحدرلر . ایمدی آنلر شرط ایتدیکی آداب واحوال اوزره ریاضت وتصفیهٔ بال فساد وافزاع واهوالدن سبب امان ایدوکی جای ریب وکمان دکلدر .

حکایت اولنورکه زمان قدیمده صناعت نقش وترسیمده اهل صین وروم میاننده نیجه قیل وقال ومدت مدیده نزاع وجدال وامتداد دعوای نقص وکمال اولوب برمرتبه اولدی که ایکی طرفه دخی بوصناعتله افتخاره مؤدی وهر بری آخری امتحان واختیاره متصدی اولوب آخرالامر ایکی طائفه‌نك هر برینه بری برینه مقابل بردیوار ومابینلرنده برپرده حائل وضع اولندی که صنعتده کامل ناقصدن ممتاز واهل اولان میان خلقده سرافراز اوله . اهل صین واروب نیجه اصباغ عجیبه والوان غریبه جمع ایدوب وصنایع نادره ورسوم باهره‌ده تکلف ایلیوب تحصیل مقصودده بذل مجهود ایلدیلر . اما اهل روم نقش ورسومدن فارغ اولوب آنجق تصقیله مشغول اولدیلر . وبیلدیلرکه اصل تکمیل ترك تحلیه وتحصیل تجلیه‌در . وقتاکه کشف غطا ورفع حجاب اولنوب جمیع ارباب الباب جمع اولدیلر کوردیلرکه جانب اهل رومده اولان دیوار جمله نقوش اهل صین ایله مزین وپر انوار اولوب زیادهٔ صفا ولطافت صقالت وجلالری سربر واول سببدن آنلرك کاری صفاکستر اولدی . ایمدی بوذکر اولنان حکایت ومقال علوم نظریه ایله کشفیه‌یه مثالدرکه اولکیسی مانندکار اهل صین طریق حواسدن کدوعنا ایله تحصیل وتزیین اولنمش وایکنجیسی همچو شغل اهل روم سبب تصفیه وتصقیل ایله لوح محفوظ وملاء اعلادن انعکاس ایله معلوم اولور . بوذکر اولنان مقدمات معلومه وبسط اولنان مقالات مفهومه اولدیسه معلوم اوله که بوایکی فریقك میاننده محاکمه وتبیین وطریقینك افضلی تعیین بووجهله‌درکه علوم کثرت انواع وفنونی وتعدد اصناف وشجونی ایله یه‌درت نوعه منحصردر . زیرا جمیع اشیانك درت مرتبه‌ده وجودی واردر . اعیانده واذهانده وعبارتده وکتابتده . ایمدی اعیانه متعلق اولان علوم نفس الامرده اولان

حالى جهتندن اول علوم حقيقيه دركه اختلاف زمان ايله متبدل وتجدد ملك وادیان ايله متغير ومتزلزل اولماز . و بوعلومه علوم حكميه تسميه ايدرلر . اكر آنك احوالندن باحث اولان مقتضاى عقلى اوزره حركت ايدرسه . وعلوم شرعيه تسميه ايدرلر اكر قانون اسلام اوزره بحث ايدرسه . وثانى يه يعنى وجود ذهنى يه متعلق اولان علوم اول علوم آليهٔ معنويه‌در . علم منطق و آنك امثالى كبى . اخيرينه يعنى وجود لفظى وخطى يه متعلق اولان علوم اول علوم آليهٔ لفظيه وياخود خطيه‌در . وبوعلوم اول علوم عربيه‌در كه ديمزده معتبردر . زيرا بزم شريعتمز عربك لسانى وكتابتى اوزرينه وارد اولمشدر. آندن صكره بوانواع اربعه‌دن نوع اولك ماعداسى اولان اوچ نوع آنلرك تحصيلنه طريق و آنجق نظر دقيق ايله كسبدر . اما نوع اول كاه نظر ايله تحصيل وكاه تصفيه ايله تكميل اولنور . آندن صكره اشخاص انسان دخى درت صنفدر . برصنفى شيوخدر كه عمرلرندن مرور ايدن سنين مجاوز حد سنيندر . آنلرك شانه لائق ومقتضاى سنلرينه موافق اولان طريق تصفيهٔ قلب ورياضت بسيار وعلوم ومعارفدن استعداد فطريسى مساعده ايلديكى مقدار جناب حقدن اعطا واحسان اولنمسنه ترقب وانتظاردر . زيرا آنلر حقنده طريق نظر تقديمنه وقت مساعد دكلدر . و برصنف دخى شبان اغبيادر. آنلرك دخى عقللرى غيرراسخ اولمق ايله حكملرى حكم مشايخدر . لكن اضطرار زمانى ايله دكل . بلكه اضطرار طبيعئ حكميله . وبرصنف دخى شبان اذكيادركه آنلر تحصيل علومه قابل وطبعلرى فهم حقايقه مستعد ونفسلرى درك دقائقه واصلدر . آنلرك حالى دخى شوندن خالى دكلدركه يا آنلره تقدير رب قدير مساعد اولمايوب علوم نظريه‌ده ماهر ومرتبهٔ تقليددن خلاصى ظاهر بر عالم بولمغه مصرلرنده وعصرلرنده امكان اولميه . اول تقديرجه آنك حالى دخى شيوخ حالى كبيدر اضطرار زمانى سببى ايله . وياخود آنلره تقدير مساعد وموانع و آفاتدن مباعد اولوب برعالم فاضل بولوب شرف صحبتنه واصل اوله . معهذا اول مقوله عالم واهل تميز كبريت احمردن عزيز اولوب بلكه غالب حال اوزره وجودى محالدر. اول تقديرجه

آكا لازم اولان طريق نظری تقديمه عازم اوله . وعلوم نظريه‌دن دخی
استعدادی ووقتی مساعد اولديغی مقدار تحصيل وادخار ايليه . آندن صكره
مجموع نفس وفؤاد ومجامع قوی واحشا واكباد ايله اقبال وقرع باب ملكوت
ايله سرادقات حضرت جبروته دخول واتصال ايليه . تا كه ايكی طريقه‌يی
جامع ورياستينه فائز وبر نعمت بهيهٔ غيرفانيه وغنيمت بی‌نهايهٔ باقيه‌يی حائز اوله .
حق تعالی جمله‌مزه منتهای مرام وامل اولان جمع بين العلم والعمل منصبنی
ميسر ومحصل ايدوب دنياده نعمت سداد وعافيت وعقبيده عفو وحسن
عاقبت ميسر ايليه . وهو حسبنا ونعم الوكيل والهادی الی سواء السبيل . انه
مجيب قريب . عليه توكلت واليه انيب . وقتا كه كسب سعادت ايكی طريقه
منحصر واول مقصد اقصی‌يه وصول ايكی مسلكه مقتصر اولديسه بو رساله
دخی ايكی طرف اوزره ترتيب اولندی .

طرف اول — رساله‌دن طريق نظر تحصيلنك كيفيتنه ارشاد
بيانند‌ه‌در .

ايمدی معلوم اوله‌كه تحصيل علوم وقتا كه ممكن اولماز الا هر علمی
اسمی ورسمی ايله تصور وموضوع ونفعی ايله تدبر ايله اولور . پس قصد
ايلدك كه بو رساله‌ده ذكر اولنان اموری هر علمده بيان ايده‌وز . كرك
اول علم اصل اولسون كرك فرع . وهر برنده تأليف اولنان كتبك ومؤلفلرينك
اساميسنی وهر برينك قدر ساميسنی بيان ايده‌وز . تا كه تحصيل علومده سكا
معين وطلبنه ترغيب وطريق تحصيلنه ارشادده موصل راه يقين اوله . اما
مصنفاتی ذكر هر برينك علو مرتبه‌سنه وجلالت قدر ومنزله‌سنه تنبيه ودلالت
وهر بر كتابك ماينده اولان تفاوته اشارت ايچوندر . وبونده طالبی تحصيل
كتبه ارشاد ودلالت وايچلرندن اعتماد اولنانی بيان واغترار‌دن خوف اولنانندن
تحذيره تحريض وهدايت واردر . اما مؤلفينی ذكرك منافعی اولدركه اولا
هر برينك مناقب واحوالنه وقوف واطلاعدركه آنكله هر برينك آدابی ايله
تأدب وانتفاع ومحاسن آثارلرندن اقتباس واتباع ميسر اوله . وثانيا هر برينك
مراتبی وزمانی احاطه‌دركه آنكله هر بريی منزله‌سنه تنزيل وهر برينك

مرتبه‌سنه وقوف تحصیل ایدوب اعالیسنی مرتبه‌سندن حط ایله تقصیر ودون اولانلرینك درجه‌سنی رفع وتکثیر ایلمیه . حق تعالی بیورمشدرکه ﴿ وفوق کل ذی علم علیم ﴾ ودخی حضرت رسالت پناه علیه صلوات الاله بیورمشلردرکه سزدن اهل عقل وارباب نهی اولانلر بکا قریب اولسون . آنلردن صکره درجه‌ده آنلره قریب اولانلر دیوب اوچ دفعه تکرار ایلدیلر . یعنی بکا قربی جائز واول شرف وسعادتی حائز اولانلر بلادت وغفولدن سالم ارباب ادراك وعقول ارلان فحولدر . آندن صکره آنلره قریب اولانلردر . ثم وثم اوچ درجه‌یه وارنجه . ودخی ام المؤمنین حضرت عائشهٔ صدیقه رضی الله عنها بیورمشدرکه : رسول الله علیه السلام بزه امر ایلمشدرکه ناسی منازلنه تنزیل ایده‌وز. وثالثا آنلر ائمه واسلافز وسادات واشرافزدرکه مرحمت وشفقتده مانند مادر وپدر ودار قرارمز اولان آخرتمز مصالحنده اهتماملری بزدن اکثر وسائر منافعمزده نصح وسعیلری بزدن زیاده وبرتر ایدوکی شمسدن اظهردر. اول تقدیرجه بزه قبیحدرکه بز آنلرك احوالندن غافل ومعرفتلرنده مهمل اولاوز . ورابعا بز آنلرك احوالنه واقف وهربرینك مراتبنه عارف اولیجق هرمحلده‌که اختلاف اقوال وتعارض طرق استدلال اوله . ایچلرندن اورع واعلم وافضل واقدم اولانك قولیله عمل بزه اسان اولور . بونلرك غیری دخی نیجه فوائد ومنافع وعوائد واردر . قچان بوذکر اولنان مقدمات معلومه اولدیسه بودخی معلوم اوله‌که اولا لازمدرکه برمقدمه ایراد اولنه‌که علومك حصر اجمالیسنی بیان وتعداد ایلیه . آندن صکره هرنوعنك کرك اصول وکرك فروعی تفاصیلنی بیانه شروع اولنه .

مقدمه — معلوم اوله‌که مقدما ذکر اولندیغی اوزره جمیع اشیانك درت مرتبه‌ده وجودی واردر . کتابتده . عبارتده . اذهانده واعیانده . وآنلرك هربرنده سابق وسیلهٔ لاحقدر . زیرا خط الفاظه دلالت ایدر الفاظ اذهانده‌اولانه . واذهانده اولان اعیانده اولانه‌دلالت ایدر . وبودخی خفی دکلدرکه وجود اصلیٔ حقیقی وجود عینیدر . اما وجود ذهنیده اختلاف ایتمشلردرکه حقیقیمیدر یاخود مجازیمیدر . اما ایکی اولکیسی‌که

وجود خطی ووجود لفظیدر . آنلر قطعا مجازیدر . آندن صکره اوچ اولکی یه متعلق اولان علم البته آلیدرکه سائر علوم نافعه‌نك تحصیلنه آلت اولور. اما اعیانه متعلق اولان علم یا عملیدر . آنکه نفسك حصولی مقصود اولماز . بلکه غیرك حصولی مأمولدر . یانظریدرکه آنکه نفسك حصولی مقصوددر . آندن صکره اول ایکیسندن هربری یا آنلردن بحث شرعدن مأخوذاولدیغی حیثیتدن اوله‌که اول علم شرعیدر . ویاخود آنجق مقتضای عقل اولدیغی جهتدن اوله‌که اول علم حکمی‌در . ایمدی بومذکورات اصول سبعه‌در . وبونلردن هر برینك انواعی وانواعنك فروعی واردرکه جمله‌سی موضوعات واسامیسی حسبیله تفحص وتنقیر وتأليف اولنان کتبی تتبعده اجتهاد وساقی تشمیر ایتمکله یوز اللی نوعه بالغ اولور . مؤلف کتاب اولان والد ماجد علیه رحمة الملك الواحد بیوررلرکه : بن رجا ایدرمکه بوندن صکره دخی زیاده ایلیه‌م . ان شاالله تعالی .

(نظم)

لقدجاد الاله علی وجودی بما اخفاه عن خلق کثیر
من العلم الذی مافیه ریب ولاشك لدی الفطن الخبیر

(ترجمه)

بکا برنسنه احسان ایتدی مولا کیم آنی نیجه‌لردن قیلدی اخفا
علم‌در اولکه ایتمز ریب وشبهه آنك فضلنده قطعا مرد دانا

بعض فضلا بویله تحقیق وتقریر ایتمشدرکه علم تفسیر تمام اولماز . الا یکرمی درت علم ایله اولور . نته‌کیم مفسریندن علماء اخیار قتلرنده مختار اولدر . حضرت امام شافعی علیه الرحمه مجلس رشیدده علوم قرأندن التمش اوچ نوعی عد وتحدید ایلدیلر . بعض علما دخی قرأندن استخراج اولنان علوم سکساندر دیوب واول بابده تدوین کتاب ایلمشدر . ودخی دیمشلردرکه علوم حکمیه اون بش فنی متضمندر . لکن فروعی اللیدن اکثردر . نته‌کیم عن قریب واقف اولورسك . آندن صکره بعض علمادن نقل طریقیله دیمشدرکه تحقیق علوم مدونه اوچیوز التمش التیدر . آندن صکره دیمشدرکه

بنم قاتمده مختار بودر که عدد علوم قلم ایله مضبوط ومعلوم اولمقدن اکثردر . امام غزالی علیه‌الرحمه بعض علمادن نقل ایتمشدرکه قرأن عظیم وکتاب منزل سماوی یتمش یدی بیك ایکی یوز علمی حاویدر . بوکلامی احیاده کتاب تلاوتك باب رابعنده نقل ایلمشدر . علامهٔ سیوطی دخی قاضی ابوبکر بن العربیدن نقل ایتمشدرکه قانون التأویل نام کتاب جلیلده ذکر ایتمشدرکه علوم قرأن یتمش یدی بیك درتیوز اللی علمدر عدد کلمات قرأن ونقنجه . وبودخی چهاره ضرب اولنور . زیرا هر علمك ظهر وبطنی وحد ومطلعی واردر . وینه امام غزالیدن منقولدر که : بعض علوم واردرکه حق تعالی آنك علمنده مستأثر اولوب افراد ناسدن برفردی آکا مطلع ایتمشدر . وبعض علوم دخی واردرکه آنی ملائکه بیلور بشر بیلمز . وبعضنی دخی انبیا بیلور . سائر افراد ناس بیلمزلر . بعضنی دخی اذهان علما تصور وملاحظه وتدبر ایدرلر . لکن کتبده تدوین واسم ورسمنی بیان وتعیین ایتمشلردر . بعضی دخی واردرکه آنی تدوین ایتمشلردر . لکن کتابلری ضائع ومعدوم وآثاری منطمس واخباری منقطع وغیرمعلومدر . والعلم عندالملك الحی القیوم . ودخی دیمشلردر :

(شعر)

عند الالهٓ علوم لیس یعرفها	الا لبیب له فی الوزن رجحان
لله فی ذاك سر لیس یعرفه	الا فرید وذاك الفرد انسان

(ترجمه)

کنج بی‌پایان حقده واردر نیجه علوم	واصل اولماز آکا الا کم لبیب پاکدان
بونده‌واردرنیجه‌سرکیم آنی‌فهم‌ایتمزمکر	نوع انسان ایچره افراد فریدان جهان

لجان بوذکر اولنان مقدمات معلوم اولدیسه بو دخی معلوم اوله که بورساله‌ده کلامی یدی دوحه اوزرینه ترتیب ایدرزکه هربری اول اصول سبعه‌دن براصلك بیانده‌در . آندن‌صکره هردوحه‌ده فروعی‌بیان ایچون نیجه شعب ظاهر ونمایان اولور . ومن‌الله‌التوفیق لحسن‌الاختتام انه‌میسر کل مرام .

دوحهٔ اولى

علوم خطيه بيانندهدر . آنده دخى برمقدمه وايكى شعبه واردر

مقدمه — خطك فضيلتى و آكا احتياجى و كيفيت وضعى بياندهدر . اما فضيلتى نقل جهتندن حق تعالينك قوليدركه ﴿ اقرأ وربك الاكرم الذى علم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم ﴾ بيوروب تعليم خطى نفسنه مضاف ومنسوب وآنى عبادى حقنده اولان منن لايحصى نك اعظمندن محسوب ايلدى . علم خطه بوشرف كافى واثبات مدعاده دليل وانيدر . ودخى حضرت خالق بيچون كتاب مكنونده ﴿ نون والقلم ومايسطرون ﴾ بيورمشدركه اول حضرت بارئ النسم خامهٔ سطر وكتابت ايتدكارينه قسم ايتمشدر . برنسنهيه كه قسم اولنه البته اول امر معظم اولور . وحضرت ابن عباسدن رضى الله تعالى عنهما مرويدركه حق تعالينك (اواثارة من علم) قولندن مقصد خطدر . ودخى روايت اولنوركه حضرت سليمان على نبينا وعليه صلوات الرحمن برعفريته كلامدن سؤال ايلديلر . اول دخى بر ريح غير باقيدر ديدى . حضرت سليمان دخى يا آنك قيدى و بندى نهدر ديوب جوابنده كتابتدر ديدى . ودخى عبدالله بن عباس رضى الله عنهما بيورمشدركه خط لسان يددر . ودخى جعفر بن يحيى ديمشدركه خط وكتابت رشتهٔ درر حكمتدر كه آنكله منثورى منظوم وشذورى مفصل ومعلوم اولور . ابراهيم بن محمد الشيبانى ديمشدركه خط لسان يد وبهجت وزينت فكر وضمير وسفير عقول ووصى فكر وسلاح معرفت وزمان فرقتده انس اخوان و بعد مسافهده آلت مصاحبت ياران وكنجينهٔ سر نهان وامور واحوالى جامع ديواندر . اما عقل جهتندن فضيلتى اولدركه اكر خطده برشرف اولماسه الاحق تعالى آنى حضرت آدمه يا هوده عليهما السلام انزال واعلام ايليوب وجميع صحف انبيايه مسطورةً والواحى حضرت موسى عليه السلامه مكتوبةً انزال ايلديكى اولسه آكا فضيلتده اول كفايت ايدر . ودخى امورذىشان وخطير ومتصورات عقول وفكر ومدركات

فهم ومتخيلات وهم ومحسوسات حواسدن هرشیكه عامهٔ ناس بونلری ذكر وتقریرنده قاصراوله البته كتاب آكا مؤكل ومدبر وآندن مفصح ومعبردر . اول جهتدندركه آندن بعض فرقه وامت استغنا وبعضی اكتفا ایتمك اولمیوب بلكه عامهٔ انام آكا احتیاجده مستوية الاقدامدرلر . آندن ماعدا انواع انسانیتك خاصه‌سی [*] قوتدن فعله ظهور ایدوب وعلومی مدی الاعصار والدهور حفظ ایتمكده سائر حیواناتدن ممتاز ومشهور اولمسی و برزماندن برزمانه نقل اخبار وبرمكاندن برمكانه حمل اسرار جملةً معونت خط وكتابت ایله ایدوكی ظاهر وآشكاردر. ودخی حفظ حقوق ومنع تمرد ارباب عقوق كتابت شهادات وثبت سجلات ایله حاصل و بین الناس مسافات بعیده‌دن نیجه مصالح وامور كه نه موصل مكتوب تحصیلنه قادر ونه اصحابی بریره جمع وحاضر اولور كاتبی هرنه مرتبه حسن ادا و بلاغتده ماهر اولسه ینه اول مقصده واسطهٔ كتابت ایله واصل اولور . اول سببدندركه اكثر علما خطی لفظدن تفضیل ووجهنی بوطریقله تفصیل ایلمشلردركه لفظی فهم ایدن آنجق حاضر وخطك فهمی حاضر وغائبه شامل ایدوكی ظاهردر . وصف قلمده برشاعر ماهر شیرین ادا بونظم آبداری انشاد ایلمشدر . فلله دره .

(نظم)

واخرس ينطق بالمحكمات وجثمانه صامت اجوف
بمكة ينطق فی خفية وبالشام منطقه يعرف

(ترجمه)

بی زبان وجوفی عرفاندن تهی ینه بسط ایلر حكمدن چوق كلام
مكه‌ده كرسه‌ و یلسه اخفا ایله فهم ایدر انك كلامنی اهل شام

فضائل قلمدن بری دخی اولدركه اول مخلوقاتدر. نته‌كم عبادة بن صامتدن رضی الله تعالی عنه مرویدركه نبی علیه السلام بیورمشدركه: حق تعالینك اول مخلوقی قلمدركه خلق ایدوب آكا كتابت ایله امر ایلدی . قلم دخی الی یوم القیام اوله‌جق اموری یازدی . بوقول مختار ابن عباس وحسن وعطا

[*] یعنی قابلیت علم وصنعت كتابت

ومجاهدوعامهٔ علماء اخياردر . ودخى ابن عباس رضى الله عنهما بيورمشدركه وقتاكه حق تعالى قلمى خلق ايدوب آكا الى يوم القيمه اوله جق اشيا ايله جريان ايله ديو امر ايلدى . قلم دخى لوح محفوظ اوزره وجه مزبور ايله جارى اولدى . حضرت ابن عباسدن بر روايتده دخى وارد اولمشدركه: قلم حق تعالى يه تسبيح وتمجيد ايلدى . مقدراتى كتابت ايتمزدن بيك ييل مقدم . ودخى ديمشدركه: قلم برزمردهٔ خضرادركه طولى بر ييللق مسيره در . ونور ايله شق اولنمشدر . وقتاكه حق تعالى آكا نظر ايلدى . هيبت نظر خدادن ايكى نصف اولوب برى برندن جدا اولدى . اكر سؤال اولنورسه كه يا اول قلم مكلفميدر ياخود دكليدر . جواب ويريلوركه اشياء مخصوصه ايله مكلفدركه كتابت وجريان در . لكن انسان آنك خلافنه دركه مطلقا مكلفدر . اكر ينه سؤال اولنورسه كه حق تعالى قلمه قسم ايدوب (ن والقلم ومايسطرون) بيورمشدر . ياقطع وقط نه طريقله آكا مسلط اولور . جواب ويريلوركه اول قلم قطعا محتاج قط اولمامشدر . بلكه آكا محتاج اولان برقلمدركه زوائد وچركنى ازاله ايله كتابتده دفع الم اولنه . نته كيم حيات شمع كردنى قطع ايله اولور . ابن المقنعدن روايت اولنور . ديمشدركه: اقلام مطيهٔ عقلا ورسول كرام وبيان بنان وانامل انامدر . وجميع امورك قوامى وملكك دوامى ايكى شى ايله دركه قلم وسيفدر . اما قلم سيفدن افضل وبرتردر . وبومعناده انشاد اولنمشدر :

(نظم)

ان يخدم القلم السيف الذى خضعت — له الرقاب وكات دونه الامم
كذا قضى الله للاقلام مذ بريئت — ان السيوف لهامذ ارهفت خدم

(ترجمه)

قلم كيم جملهٔ عالم آنك امرينه رام اولدى — عجبمى سيف آنك حكمينه اولسه بندهٔ فرمان
بودر حكم الهيكم قلم خلق اولديغى دمدن — آكا خدمتده قائمدر دمادم تيغ اولوب بران

ابو تمام طائى دخى ديمشدركه :

(شعر)

ولضربة من كاتب ببنانه امضى وابلغ من دقيق حسام
قوم اذا عزموا عداوة حاسد سفكوا الدما باسنة الاقلام

(ترجمه)

كاتبك انكشتى ضربى اول قدر تأثير ايدر كيم يتشمز آكاضرب تيغ تيزخون نشان
شويله‌در آنلركه قصد قتل اعدا ايتسه‌لر نيزهٔ اقلامى ويرر تيغ براندن نشان

بعضلر ديمشلردركه ابوتمامدن بوكلام «السيف اصدق انباء من الكتب» ديديكى قولنه مناقض واحدهما آخره معارضدر . زيرا بوكلام سيفى ، قلمدن ترجيح اقتضا ايلديكى مالا كلامدر. صاحب كتاب ايدر : بن جواب ويريرم كه قولين ميانده عدم تناقض جاى ريب ومين دكلدر . زيرا ابوتمامك كتبدن مرادى مطلق اولمايوب آنجق كتب نجوم ايدوكى مورد كلام مزبور اولان واقعه‌نك شهادتيله معلومدر . وقلمك فضيلتنى اثبات ايچون انشاد اولانلرده احسن ابيات بودر :

(شعر)

قوم اذا اخذوا الاقلام من غضب ثم استمدوا بها ماء المنيات
نالوا بها من اعاديهم وان كثروا مالا ينال بحد المشرفيات

(ترجمه)

غضب وقتنده دستينه قلم آلدقچه اربابى مداد امداديله صو ويروب تيغ سنانينه
عدويه ضرب ايديجك شويله تأثيرى اولور آنك كه سيف مشرفى يقلاشمز حدتده يانسه

اما خطه احتياجك بيانى : ايمدى معلوم اوله كه وقتا كه افاده واستفادهٔ علومده مخاطبه ومحاوره‌نك نفعى طالبينه البته الفاظ ايله معلوم اولديسه پس ضبط احوال الفاظ علماء عاملين وفضلاء كاملين شاننده اعتنا وتحريك الخاطر ايلدكلرى اموردن اولوب اول سببدن الفاظه متعلقه علومى استخراج وتقديم وانواعنى اون ايكى قسمه تقسيم ايليوب علوم ادبيه ايله تسميه ايلمشلردر ، ادب نفس ودرس آكا موقوف اولديغى جهتدن . ينه علوم عربيه ايله تسميه ايلمشلردر بحثلرى آنجق الفاظ عربيه‌دن اولديغى جهتدن . زيرا نزم

شريعتمزكه جميع شرايعك افضل واعلاسى واحسن واولاسيدر ذوق ووجدان
بلكه يقين وبرهان جهتندن افضل لغات واكمل السنه وعبارات اوزرينه
واقع اولمشدركه اول لغت عرب عربادركه آنلر جميع امم ايچنده اوسط
واكرم وهر برى بلاغته مختص وخاتم صياغته مانند فص اولمشلردر .
آندن صكره ميان اممدن ارباب همم وقتاكه بونعمتى اشاعت امرنده محاوره
ومخاطبه ايله كه نفعى آنجق حاضرينه مخصوصدر قناعت ايتمديلر . علو
رتبتلرى وسمو همتلرى اقتضا ايلدىكه استنباط ايلدكلرى علوم ومعارف
وتحصيل وتدويننده اتعاب نفوس ايتدكلرى دقائق ولطائفه هرطائفه كرك
حاضرين . كرك غائبين وكرك بعدهم ظهور ايده جك طالبين دخى مطلع
وآنكله جميع ادوارده اولان علماء اقطار منتفع اولوب تاكه تلاحق افكار
وكثرت تكرار ايله هرعلومده دخى على الانفراد كثرت وازدياد حاصل اوله .
لاجرم علماء امم احوال كتابتدن دخى بحث ايلديلركه جميع ازمانده نقوشى
ثابته ومنافعى عامه وشامله اوله . ودخى حروفك حركاتندن وسكناتندن
ونقط وضوابطندن وشدات ومداتندن وتركيب وتسطيرندن بحث ايلديلر
تاكه ناظر اولانلر كتابتدن الفاظ وحروفه انتقال وآنلردن اذهانده
حاصله اولان معانى يه استدلال ايده لر . ودخى كتابتى الفاظ آره سنده وضع
ايدوب اعيانده اولان اشيا آره سنده وضع ايلمديلر . مثلا جوهر ايچون برنقش
وعرض ايچون نقش آخر وضع ايلمديلر تاكه كتابتدن الفاظ فهم اولنمامق
لازم كلسون ايچون . زيرا مدلوله دلالتدن دوالنه دلالت لازم كلمز . [*]
اما ازاء الفاظده وضع اولنسه بونك خلافنه در . زيرا داله دلالتدن
مدلولنه دلالت لازم كلير . ودخى كتابتى اول امردن اذهانده اولان اشيا
ايچون وضع ايلمديلر . زيرا قوت مفكره معتاد اولمشدركه معانى يى تصور
ايتدكده آكا دلالت ايدر الفاظى دخى تخيل وتفكر ايدر . حتى كانه مفكر
اولان كيمسه معانى يى تفكر ايتديكى دمده كندى نفسندن آكا دلالت ايدر
الفاظك تخيلى دخى رجا ايدر . ودخى كتابتدن معانى يه انتقال اولنسه اول

---

[*] دوالدن مقصد الفاظ ومدلولدن مقصد معنيدر .

تقديرجه آندن الفاظه انتقال عسير اولور . زيرا مدلولدن داله انتقال عكسندن اصعب ايدوكى جاى قيل وقال دكلدر . كورمز ميسككه نفسده اولان معانى مقابله‌سنده انشاء الفاظ نفس قاتنده الفاظدن معانى فهم ايتمكدن اصعبدر .

اما خطك كيفيت وضعى . ايمدى ديمشلردركه اول واضع خط اولان حضرت ابوالبشر آدم صفى در . على نبينا وعليه الصلوة والسلام كه خطى برطين اوزره يازوب طبخ ايلديلر . آندن بعدالطوفان هر قوم كتابت وخطلرينه اصابت ايلديلر . بعضلر ديمشدركه اول واضع اخنوخ يعنى ادريس در . عليه السلام . بعضلر هود عليه السلامدر ديمشلردر . بعضلر دخى ديمشدركه حضرت آدم عليه السلامه يكرمى برصحيفه ايله حروف مقطعه انزال اولنمشدر . [*] اصح بودركه كتابتك جمله‌سى وياخود بعضى جناب رب رؤفدن تعليمه موقوفدر . وبوذكراولنان اقوال بيننده تباين دخى يوقدر . زيراجائزكه هربرينه نزول خط واقع اولمش اوله . ودخى حضرت ابن عباسدن رضى الله عنهما مرويدركه خط عربى‌يى اول وضع ايدنلر اوچ كيمسه‌در (بولان) دنكه بولان طى دن برقبيله‌دركه (انبار) مدينه‌سنه نزول ايلمشلردر . اول اوچ كيمسه‌نك اولى مراردركه صور حروفى وضع ايلدى . ايكنجيسى اسلمدركه حروفى فصل ووصل ايلدى . اوچنجيسى عامردركه نقط واعجام وضع ايلدى . آندن صكره بوعلم مكه‌يه نقل اولنوب تعلم ايدنلر ايدوب ميان خلقده شايع وكثير ومتداول وشهير اولدى . جوهرى دخى شرف بن بن القطاميدن نقل ايلدى‌كه اول واضع حروف واشكال قبيلهٔ طى دن برقاچ رجالدركه بريسى مرارة بن مره‌در . بعضلر دخى ديمشلردركه خطى اول اختراع ايدنلر آلتى شخصدر . قبيلهٔ طسمدن عدنان بن ادد قتنده نزول ايتمشلردى . وآنلرك اساميسى ابجد وهوز وحطى وكلمن وسعفص وقرشت ايدى . كتابتى دخى كنديلرك اساميسى اوزره وضع ايلديلر . كنديلرك

---

[*] كتاب الخميس فى احوال نفس نفيس ده بوروايتى نقل ايدوب بعده ذكر ايدركه حضرت آدمك تعلم اسما ايتدوكى كتاب اول كتابدر ـ والعلم عندالملك الوهاب.

اسامیسندن شاذ وخارج اولان حروفی آنلره الحاق ورَوادف ایله تسمیه اوزره اتفاق ایلدیلرکه آنلر ثخذ وضظغ در . وبعض روایتده مذکوردرکه اول کلمات اسماء ملوك مدین‌در . وکلمن حضرت شعیب علیه‌السلام زماننده ایدی . آندن صکره خط مدینهٔ انباره انتقال ، بعده اهل حیره‌یه اتصال ایلدی . بعده میان عربده اشتهار وبعدالبعثه انتشار بولدی . ودخی دیمشلردرکه ابناء حضرت اسمعیلدن نفیس ونضر وتیما ودومه برکتاب وضع ایدوب جمله‌سنی برسطر ایلدیلرکه حروفی جملةً موصول وغیرمتفرق ایدی . آندن صکره آنی نبت وهمیسع وقیذار تفریق ایدوب واشباه ونظائر دخی زیاده ایلدیلر . ودخی هشام بن محمد والدلری محمددن روایت ایدرکه دیمشدرکه علماء مصردن برقوم بکا خبر ویردیلرکه خط عربیی اول کتابت ایدن برکیمسه‌در بنی النضر بن کنانه‌دن . وسیرت ابن هشامده مذکوردرکه خط عربیی اول کتابت ایلین حمیر بن سبادر . منامده تعلیم اولنمشدر . امام سهیلی کتاب التعریف والاعلامده دیمشدرکه اصح اقوال عمرو بن عبدالبر طریقندن روایت ایتدیکمزدرکه نبی علیه‌السلام حضرتنه رفع ایدرکه حضرت بیورمشدر : لسان عربی اوزره اول کتابت ایلین حضرت اسمعیل‌در علیه‌السلام . ودخی ابن عباسه رضی الله عنهما سؤال ایلدیلرکه هجا وکتابت وشکلی قنده تعلیم ایتدیکز . جواب ویردیلرکه بزه حرب بن امیه تعلیم ایلمشدر . دیدیلرکه حرب بن امیه کیمدن تعلم ایلدی . جواب ویردیلرکه : جانب یمندن فجاةً برکیمسه کلوب تعلیم ایلدی . دیدیلرکه اول کیمسه نه وجهله تعلم ایلدی . دیدیلرکه حضرت هود علیه السلامه وحی ایله اولمش ایدی . ابو عمرو بن الدانی کتاب التنبیه علی النقط والشکل‌ده ذکر ایلمشدرکه بعضلر دیمشدرکه اول ظهوری یمنده ابی سفیان بن حربك عمی ابی سفیان بن امیه قبلندن . آکا دخی اهل حیره‌دن برکیمسه قبلندن اولمشدر . اهل حیره دخی دیمشدرکه بز اهل انباردن اخذ ایتمشزدر . وابی سفیان بن حربدن زین الاصحاب حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه وقریشدن برجماعت دخی تعلم ایلمشلردر . ومعاویه بن ابی سفیان دخی عمی سفیاندن تعلم ایلدی . اما اوس وخزرج قبیله‌لری

بر يهوديدن تعلم ايلديلر . بعده ظهور دين اسلام وبعثت حضرت سيد الانام اولدقده اوندن زياده‌جه كيمسه ايچلرنده موجود ايدى . سعيد زراره ومنذر بن عمرو وابى بن كعب وزيد بن ثابت كبى رضى الله عنهم . آنلر عربيه وعبرانيه‌يى دخى كتابت ايدرلرايدى . ودخى آنلردن ايدى رانع بن مالك وسيد بن خضير ومعن بن عدى وابو عبس بن كثير واوس بن خولى وبشير بن سعد . ودخى معلوم اوله‌كه سكان شرق وغرب وطائفهٔ عجم وعرب وغيريدن جميع امم ايچنده اولان كتابت وقلم اون ايكى كتابتدر . عربيه وحميريه ويونانيه وفرسيه وسريانيه وعبرانيه وروميه وقبطيه وبربريه واندلسيه وهنديه وصينيه. بونلردن بش نوعى بالكليه مضمحل واهلندن عالم خالى قالمشدركه آنلر : حميريه ويونانيه وقبطيه وبربريه واندلسيه . اوچى دخى بلادنده استعمالى باقى ومعلوم لكن بلاد اسلامده اهلى معدومدركه آنلر : روميه وهنديه وصينيه‌در . باقى اولنلركه آنلر بلدان اسلامده مستعمله اقلامدركه عربيه وفارسيه وسريانيه وعبرانيه‌در . ﴿ كتاب الابحاث الجميله ـ فى شرح العقيله ﴾ صاحبى ديمشدركه : خط عربيدن مرام الآن كوفى ديه شهرت بولاندر . وحالا مستعمل اولان اقلام آندن استنباط اولنمشدر . وكوفيدن نقل اولنمق اواخر دولت (بنى اميه) واوائل (عباسيه) ده اولمشدر . وخط بديع منسوبى اول كتابت ايلين ابو على محمد بن على بن حسن بن مقلة الوزيردر . سنه ثمان وعشرين وثلثمائه‌ده وفات ايلمشدر . بعده سنه ثلث عشرة واربعمائه‌ده صاحب الخط البديع المنسوب على بن هلال البواب البغدادى ظهور ايلمشدر . بعده ابو الدر ياقوت بن عبدالله الموصلى امين الدين المكى ظهور ايلدى . وسنه ثمان عشرة وستمائه‌ده وفات ايلدى . بعده شهاب الدين ابو الدر ياقوت بن عبد الروحى الحموى ظهور ايلدى . وفاتى سنة سبع وستين وستمائه‌ده واقع اولدى. بعده ابو الدر ياقوت الرومى المستعصمى ظهور ايلدى. وآنك اسمى عالمك شرق وغربنده مذكور وذكرى بلاد وامصارده مانند امطار جارى ومشهور اولوب مجموع كتاب صنعتى قبول ايدوب تربه‌سنه وصول دكل . بلكه قريب اولمغه عدم قدرتلرينه اعتراف وحياض دواتندن

جاری اولان زلال مدادندن استمداد واعتراف ایتمشلردر . زیرا فن کتابتده برسحر ایلمشدرکه آکا سامری کورسه سحر حلالدر دیوب عاجز ولال قالوردی . وفاتی سنه ثمان وتسعین وستمائه‌ده‌در . بونکته وتفصیل ایله بسط کلام وتطویل اولنمقدن مرام اولدرکه اکثر ناس قتنده التباس اولمشدرکه خط بدیع منسوبك اساتذهٔ کتابدن انتسابی کیمه‌در .

شعبهٔ اولی

صناعت خطیه‌نك کیفیتنه متعلقه اولان علوم بیاننده‌در

علم ادوات الخط — یعنی خطك آلات وادواتی‌که قلم ودوات وسائر لوازمیدر آنلره متعلق اولان علمدر . مثلا قلمك جیدوردیسنی وطریق قطع وقطنی واحوال نتح ونحت وشقنی بیلمك ودواته لیقه وضعنك ومرکبی اصلاحك وطریق صنعتنك وانواعنك معرفتی وکاغدك جیدینی ردیسندن تمییز وانواعنی وطریق اصلاحنی وسائر ادوات کتابتی بیلمك . ودخی قلمك اوصاف بدیعه ومحاسن رفیعه‌سندن بعضی دخی عتابینك کندودن نقل وحکایت واصمعی ایله محاورسندن روایت ایتدیکیدرکه دیمشدر : اصمعی بندن سؤال ایلیوب انابیب واقلامدن کتابته صالح ومشقت مشقه صابر قنغیسیدر . بیان واعلام ایله دیدی بن دخی دیدم‌که : مانشف بالهجیر ماؤه وستر عن تلویحه غشاؤه من التبرية القشور . الدرية الظهور . الفضية الكسور .

ینه سؤال ایلدی که : بری وقطعك قنغیسی اصوب وکتابتی الطف واعجبدر . بن دخی دیدم که : البرية المستوية القط عن يمين منها برية تأمن عليها الجمة عند المط الهواء فی مشقها ذيتق والريح فی جونها خريق . والمداد فی خرطومها رقيق . [*] راوی ایدر : اصمعی همان شاخصاً قالدی . یعنی

[*] بومحاوره ومجاوبه وملاطفه ومخاطبه اولان عرائس ابکار معانی‌که منصه نشینان احاسن مغانیدر حلل الفاظ عربیه ولغات غریبه ایله محلی ویرزیور وهیئات مختلفهٔ استعارات وترشیحات ایله جلوه‌کر اولمغین لطافتی نمایان وحسنی مستغن عن البیاندر . لکن لباس رومی ولسان ترکی یه تبدیل اولنورسه اول لباس لطافتدن عاری وصورت حسنه‌سی پس پردهٔ نتاده متواری اولمسی محقق اولمغین الفاظی بعینها ایراد وتصحیح لغاتی ایله اکتفا اولنوب ترجمه‌یه اجترا اولنمادی .

کوزلرین دیکوب بحر حیرته طالدی . تکرار سؤال وجوابه قدر اولندی . وبو علمده واقع اولان مصنفاتدندر. تصنیف علی بن هلال بن البواب البغدادی که برقصیدهٔ رائیه تصنیف ایدوب ادبا آنی غایت بلاغت ایله توصیف ایلمشلردر. وآندن ادوات کتابتی استقصا وجمیع قواعدینی عد واحصا ایلمشدر . والدماجد علیه رحمة الملك الواحد بیوررلر که : بن اول قصیده‌یی کوروب مطالعه ایلدم . وآنکله منتفع اولدم . باخصوص اول قولی که دیمشدر :

(شعر)

وارغب لکفك ان تخط بنانها   خیراً تخلفه بدار غرور
فجمیع فعل المرء یلقاه غداً   عند التقاء کتابة المنشور

(ترجمه)

آکا سعی ایت کیم دلادستك کتابت ایدیجك
نفع اولوب یازدیغی خط قاله آندن یادکار
آخرتده اولیجق منشور طومار عمل
آنده ظاهر اولماز الابونده اولان کسب وکار

وینه بو شعرك نظیریدر . شاعر آخرك قولی دخی :

(شعر)

وما من کاتب الا سیفنی   ویبقی الدهر ما کتبت یداه
فلا تکتب بخطك غیر شیئ   یسرك فی القیامة ان تراه

(ترجمه)

کاتبك کرچه وجودی محو اولوب بولور فنا
نیجه مدت خطی باقیدر ولی بولماز زوال
یازمه بس خطکله دنیاده مکر برنسنه کیم
آخرتده کوریجك مسرور ایدوب کیده ملال

فائده — معلوم اوله که ابوالحسن علی بن هلال الکاتب البغدادی که ابن البواب دیمکله معروفدر اساتذهٔ متقدمین ومهرهٔ متأخریندن قاصی ودانیده آکا معادل ویا مدانی کیمسه خط یازمامشدر . اکرچه ابو علی بن

مقله بواسلو بی خط کوفیندن اول ناقل و بوصورتده ابراز ایلمش استاذ عاقل ایدی . واول جهتدن آنك فضیلت سبقی ظاهر وخطنك دخی نهایت حسنی باهر ایدی . لکن ابن بواب آنك طریقه‌سنی تنقیح وتهذیب وتبیین ولباس حسن وبهجت ایله تزیین ایلمشدر . بعض روایاتده صاحب خط منسوب ابن بوابك برادری ابوعبدالله الحسن اولمق مذکوردر . لکن اصح واشهر اول ذکر ایتدیکمزدر . وجمله کتاب ذکر اولنان ابن بوابك تفرد وسبقنه معترف وبوقنده معارض ومشارکی اولمدیغنه مقر اولوب هیچ بری آنك مرتبه‌سنه وصول دعواسنه قادر اولمامشلردر . مع هذا اکثر ناسدن صغیر وکبیر مالك اولمدیغی معارفی ادعا ایلمك شایع وکثیردر . ومذکور اولان ابن بوابه ابن ستری دخی دیرلر پدری بواب و بواب اولان ملازم ستریاب اولدیغی جهتدن . وآنك کتابتده شیخی ابن اسد کاتب ایدی‌که اول ابو عبدالله محمد بن اسد علی بن سعیدالقاری البزاز البغدادی‌در . ابن‌بوابك وفاتی سنه ثلث وعشرین یاخود عشرة واربعمائه‌ده بغدادده واقع اولمشدر . وامام احمد بن حنبل جوارنده مدفوندر رحمه‌الله تعالی . و ابن بوابك مرثیه‌سنده بوشعری انشا ایلمشلردر :

(شعر)

استشعرالکتاب فقدك سابقاً — فقضت بصحة ذلك الایام
ولذاك سودت‌الدوات کاٌبةً — اسفاً علیك وشقت الاقلام

(ترجمه)

کویا طویمشدی کتاب اولا فقدك سنك
صحتنه صکره حکم ایتدی قضادن روزکار
اول‌سببدن‌درسیه‌پوش‌اولدی‌حزنندن‌دوات
جیبنی شق‌ایدوب اقلام ایردی آکا انکسار

ودخی اول علمده تصنیف اولنان کتابلردندر یاقوت مستعصمینك تألیفی‌که بوقنده غایت نافع رسالهٔ لطیفه‌در .

فائده — ابوالدر یاقوت بن عبدالله الرومی خلفادن مستعصم باللهك

تمالیکندن ایدی . خط منسوب بدیعده واصل حدکمال اولوب علوم عربیه‌نك دخی جمله‌سنه اشتغال ایلدی . نظم ونثرده فائق وماهر وتعلیم علم کتابته مواظب ومثابر ایدی . جودت وحسن خطی غنی عن البیان ومعلوم ابنای زمان ایدی . وفاتی سنه ثمان وتسعین وستمائه‌ده‌در . وآنك غیری برقاچ یاقوت دخی مذکوردر . وآنلرك بعضی حسن خط ایله مشهور اولوب لکن اول مرتبه‌یه واصل اولمامشلردر . بو یاقوتك آنلردن امتیازی مستعصم خلیفه‌یه نسبت وسنده کثرت ایله‌در . ودخی بو علمده تصنیف اولنان کتابلردندر : ﴿ صبح الاعشی فی کتابة الانشا ﴾ نام کتاب ایچنده برباب . کتاب مزبورك مؤلفی ابوالعباس احمد القلقشندی ثم المصریدر . وبو کتاب یدی اجزادر . صناعت انشاده هر بری برمجلد کبیردر . صناعت انشایه متعلق قلیل وکثیر وصغیر وکبیردن برنسنه قالمامشدر . الا آنی ایراد ونیجه اموری دخی بطریق الاستطراد ذکر ایلمشدر . وبویله زعم ایلمشدرکه منشی‌یه نیجه علوم واحوال واخبار وآثار وامثال معرفتی لازمدر . اول جهتدن تعرضی ممکن اولانه تعرض ایلیوب اول بابده دخی علم خطه متعلق اموری ذکر وافاده وکمال اجاده ایلمشدر . واکثرینی یاقوت مستعصمیدن نقل ایلمشدر .

علم قوانین الکتابه — بو علم ایله بسائط حروفك کیفیت نقشی وقالمك کیفیت وضعی وکتابتده قنغی جانبدن ابتدا اولنور واول حروفی تصویر . نه کیفیت ایله آسان اولور معلوم اولور . وبو علمده تصنیف اولنان کتابلردندر : کتاب صبح الاعشی‌نك ایچندن برباب .

علم تحسین الحروف — بو برعلمدرکه آنکله اول نقوشك کیفیت تحسینی وآکا متعلقه اولان ادوات کتابتك احوالی وکیفیت اتخادی معلوم اولور . وهر برینك جیدینی ردیسندن تمیز وحروفده اولان اسباب حسنك کرك آلات جهتدن وکرك استعمال وترتیب جهتدن احوالی بو علم ایله اولور . ومشاهیر خطاطین بو علمده کتب کثیره تألیف وتدوین ایلمشلردر . یاقوت مستعصمینك دخی بو فنده بر رساله لطیفه‌سی واردرکه کندینك اسلوب

خاصنی بیان ایلمشــدر . وبونك مناسی شول استحساناتدر كه طباع سلیمه مقتضاسندن ناشی اولور . الف وعادت ومزاج حسبیله ، بلكه هرشخصك افرادی حسبیله و بونلردن غیری صورك استحسان واستقباحنده تأثیری اولور امور حسبیله . اول اجلدندركه بوعلم هرقوم وطائفه حسبنجه ، بلكه هرشخص وفرد مقدارنجه انواع متعدده ایله متنوع اولور . اول سببدندركه ممكن دكلدركه ایكی كیمسه‌نك خطی من كل الوجوه بری برینه مماثل ومشابه ومعادل اوله .

علم كیفیة تولد الخطوط عن اصولها — برعلمدركه آنده خطوطك اصولندن مستنبط اولان فروعنك كیفیت تولدندن بحث اولنــور . اختصار وزیاده ایله . وآنلرك غیری انواع ایله كه اقوامدن هرقوم اقتضاسـیله متغیر واغراضدن هر غرض حسـبیله كه فننده معلومدر متكبر ومتكثر اولور . وحذاق كتـاب بوعلمده رسـائل كثیره تصنیف ایلمشـلردر . خصوصا تفاصیلی كتاب صبح الاعشیده‌در آندن طلب اولنه .

علم ترتیب الحروف التهجی — بو برعلمدركه آنده حروف تهجینك كتابتده حالا مابینمزده معهوداولان ترتیب اوزره ترتیبنك كیفیتدن وبعض حروف بعض آخر ایله صورت خطده مشـترك اولوب اول التباسی نقط وضعی ایله ازاله واول نقطـك دخی بعضنده فوقانیــه و بعض آخرنده تحتانیه وبعضنده مثناة وبعضنده مثلثه اولمق معلوم اولور . وبونلره متعلق نیجه امور دخی . مثلا حالا مشاهده اولنان صوردن هربرصورتی برحرف ایچون تعیین ایدوب آخره ایتمه‌مك كبی . وبوعلمك موضوعی ومبادیسی وعرضی وغایتی ومنفعتی ظاهردر . وبوبابده ابن جنینك وخبزینك رساله‌لری واردر . قلقشندی دخی كتاب صبح الاعشی‌ده‌قدر كفایه ایرادایلمشدر . ودخی معلوم اوله كه بوندن اقدم مذكوز اولمشدركه نقطك اول واضعی مرار واعجامك عامردر . بوندن منفهم اولان اولدركه بوایكیسی دخی حروف ایله‌معا وضع اولنمش اوله‌لر . وبودخی روایت اولنمشدركه مصاحفی اول نقط ایدوب عربیتی

وضع ایدن (ابوالاسود الدؤلی) در حضرت امیرالمؤمنین وابن عم سید المرسلین علی کرم الله تعالی وجهه دن تلقین ایله . لکن ظاهر بودرکه ابوالاسودک وضع ایتدیکی اعجام اوله . زیرا بعیددرکه حروفك اشکالی متشابه وصوری متماثله ایکن ینه مصاحف نقط اولندیغی زمانه دکین نقطدن عاری واستباس واشتباه حکمی جاری اوله . و بودخی روایت اولنمشدرکه : صحابهٔ کرام رضوان الله علیهم اجمعین مصحفی هر نسنه دن تجرید ایلدیلر . حتی نقط وشکلدن . اکر نقط وشکلدن تجریددن مقصد آنلر زماننده موجود اولمامق ایسه سابقا روایت اولنانه مخالفت لازم کلمز . اکر مرام آنلر موجود ایکن مصاحفی آنلردن خالی ایتمك ایسه مخالفت مقرردر . ابن خلکان کتاب وفیات الاعیانده ترجمهٔ حجاجده ذکر ایتمشدرکه : ابو احمد العسکری کتاب التصحیفده حکایت ایلمشدرکه جمیع ناس قرق ییلدن زیاده جه زمان مصحف حضرت عثماندن رضی الله تعالی عنه قرائت اوزره مکث ایلمشلردر عبدالملك بن مروان ایامنه دکین . بعده جانب عراقده تصحیف کثیر ومنتشر وشایع ومشتهر اولوب همان درحال حجاج کتابنه التجا وسؤال ایلدی که حروف مشتبهة الهیئات ایچون وضع علامات ایدهلر . روایت اولنورکه نصر ابن عاصم بعض روایاتده یحیی بن معمر اول امرده قیام وجد تام ایدوب نقط وضعنی اختراع ایدوب بعضنی فرد وبعضنی زوج ایدوب ومحلنی دخی مخالف ایدوب جمیع ناس نیجه زمان آنکله استیناس ایدوب البته منقوط کتابت ایتمکله مصاحف مضبوط اولدی . معهذا ینه تصحیفدن خالی اولمایوب دفع اشتباه ایچون وضع اعجام ایلیوب نقطهٔ اعجامی دخی اتباع ایدرلر ایدی . آنده دخی احیانا اهتمام واستقصادن غفلت وحقوقنی عدم رعایت ایتمك ایله احیانا ینه تصحیف واقع اولوب آخر دفع التباس ایچون بر حیله التماس ایلیوب برچاره بولمدیلر . الا افواه رجال متقنیندن اخذ وتلقین ایله ضبط ایلدیلر .

بو مقدمات محرره قلبکده مقرره اولدیسه معلوم اولهکه بزم زمانمزده مصاحفده نقط واعجام وجوبنده کلام یوقدر . اما مصاحفك غیرنده جوف التباس اولدیغی زمانده البته واجبدر . اما زیرا نقط واعجام ازالهٔ التباس

ایچون وضع اولنمشدر . اما التباسدن امین اولیجق اکر آنده اصلا مکتوب الیه اولمایجق یعنی برکیمسه‌یه ارسال اولنور مکتوب اولمایجق ترکی اولیدر . تاکه کثرت اعجام ونقط ایله بلا فائده کثرت ظلمت وسواد خط لازم کلیه . حکایت اولنورکه : عبدالله بن طاهره بعض کتابك خطی عرض اولندی . اول دخی ایتدی : عجب خط خوب وآبدار ایدی ، اکر شونیزی بسیار اولماسه [*] اکر آنده مکتوب الیه برکیمسه اولورسه . اکر اول دخی علم خطده بارع وفایق ووواقف دقائق ایسه آنده البته نقط واعجام ارتکاب ایتمه‌مك کرکدر . زیرا آنلر عارف رموز خفی المکان وواقف نکت لطیف الشان اولدقلری جهتدن محتاج نقط واعجام دکل ایدکلری محتاج بیان دکلدر . الا مکرکه کمال احتیاط لازم اولور محل اوله .

بعض ادبادن مدائنی حکایت ایدرکه دیمشدرکه : کتابتده کثرت نقط مکتوب الیهه سوءظندن ناشیدر . احیانا نقطدن ضرر ترتب ایلمك مقرر اولوب نتهکیم محمد بن عمر الدائنی حکایت ایدرکه جعفر متوکل بعض عمالنه مکتوب ارسال ایدوب دیمشدر « احص من قبلك من المذنبین وقد عرفنا بمبالغ عددهم » یعنی سن کندی جانبکدن عدوشمار ایله مذنب وکنهکار اولانلری . معهذا بز آنلرك نه‌مقدار ایدکلرینه عارفز دیمك اولور . احص حاء مهمله ایله احصادن صیغهٔ امر اولمق اوزرینه . اتفاق کاتب حاء مهمله‌نك اوستنه برنقطه وضع ایتمش اولوب اول سببدن مرسل الیه اولان عامل آنی خاء معجمه ایله اخصادن که خصی وخادم ایتمك معناسنه‌در امرظن ایدوب کندی ولایتنده اولان جمیع کنهکارلری جمع ایدوب جمله‌سنی خصی ایدوب ایچلرندن بر ویا ایکی کیمسه آنجق خلاص اولوب سائری هلاك اولدیلر . اکر مکتوب الیه اولان اهل براعت وواقف براعت اولمایوب بلکه متوسط الحال اولسه اول زمانده موضع احتیاطده نقط واعجام واجب اولور انك ماعداسنده مخیردر . اکر مبتدیلردن ایسه اول تقدیرجه نقط لازمدر . کرك

---

[*] نقط واعجامی شونیزه تشبیه ایلمشدرکه : شونیز ترکیده چورك اوتی دیدکاری حبة السوداءدر .

التباس اولسون کرك اولماسون . الامکر شول حروفده که غیره احتمالی اولمایه . مثلا نون و یا وقاف وفا که تنها کتابت اولنه‌لر . ودخی بوعلمدندر معرفت کیفیت شدات ومدات وهمزات وصلات وبونلرك امثالی وبونلره احتیاجك وجهنی و بونلرك وضعنده ناسك اختلافنی بیان ایلمك .

شعبهٔ ثانیه

املاء حروف مفردهیه متعلق اولان علوم بیاننده در

علم ترکیب اشکال بسائط الحروف — بوعلمده مطلقا بسائط حروفك اشکالی بیننده اولان تراکیبدن بحث اولنور . لکن اول اشکالك الفاظه دلالتی حیثیتندن دکل ، بلکه خلال سطورده حسنی ظهور ایتدیکی حیثیتندندر . زیرا نته‌کیم حروفك بسیط اولدیغی زمانده حسنی نمایاندر کذلك ترکیبی حالنده دخی حسن مخصوصی اولدیغی مستغن عن البیاندر . مثلا : شکل ونقطده تناسب ولطافت وحروف کلمات وسطور خلالنده اولان بیاضده واقع حسن هیئت کبی . و بوعلمك موضوعی واغراض وغایاتی ظاهردر . ومبادیسی بعض امور استحسانیه‌درکه جمله‌سی و یا اکثر اشکال اولان نسبت طبیعیه‌یه راجعدر . وبوعلمده مقدمات هندسه‌دن دخی استمداد اولنور . ودخی معلوم اوله که کتابتی تشکیل یعنی شکل وصورت تحصیل ایلمك ایکی نوع اوزرینه‌در . نوع اول حروفده حسن وتشکیلدر . اول دخی بش قسمدر . اولکیسی توفیه درکه حروفدن هرحرفه تقوس [*] وانبطاح وانحنادن حقنی ایفادر . ایکنجیسی اتمامدرکه هرحرفه مقادیردنکه

[*] تقوس قوسی الشکل اولمقدر. باوتا کبی. انبطاح یوزی اوزره یره دوشمکدر. اول هیئت حروفده ، کافده ومیمده بولنمق ممکندر . انحنا که معلومدر. دال وذالده ظاهردر . لکن قسم ثالث که اکمال ایله تسمیه اولنمشدر . بوقسمه مغائر اولدیغی ظاهردر . انکباب وانبطاح هیئت واحده‌در . اولی بوایدی انتصاب واستلقابی دخی بوقسمده ذکر ایدوب قسم ثالث متروك اولایدی • والله اعلم .

طول وقصر ودقت وغلظدر . نه‌مقدار قسمت وحصه‌سی وارایسه‌ادا اولنه .
اوچنجیسی اکمالدرکه هرخطه انتصاب [*] وانکباب واستلقا هیئاتندن نصیبنی ویرمکدر . دردنجیسی اشباعدرکه هرخطه صدر قلمدن خطی ونصیبی ویریلوب هرحرف قلم‌ایله مساوی اولوب بعضی غلیظ وبعضی دقیق اولمامقده کمال تدقیق ایلیه . الا مکرکه اولنده وضع خط آنك اوزرینه اولمش اوله .
بشنجیسی ارسالدرکه دستی قلم ایله ارسالده شتاب ایدوب احتباس ایله اضراس [**] پیدا ایتمیه وتوقف ایله ارتعاش حاصل اولمیه .

نوع ثانی کلماتده اولان حسن وضعدر . بودخی آلتی قسمدر . اولکیسی ترصیفدرکه هرحرف متصلی یعنی اتصال شاننده اولان حرفی حرف آخره وصلدر .

ایکنجیسی تألیفدر . هرحرف غیرمتصلی حرف آخرایله جمعدر . شایسته و لائق اولان وجهه موافق .

اوچنجیسی تسطیردرکه برکلمه‌یی کلمهٔ آخری‌یه ضم ایلمکدرکه اول انضمام ایله سطرده انتظام حاصل اوله .

دردنجیسی تفصیلدرکه حروف متصله‌ده اولان مدات مستحسنه‌نك مواقعنی وکلامك فواصلنی رعایت ایلمکدر . مثلا ترسلده ایکی رساله‌نك ماینتی بیاض خفیف ویاخود براشارت ایله فصل ایلمك وایکی سجعك میانتی آندن دخی اخف بیاض ایله یاخود برعلامت مخصوصه‌ایله فصل ایلمك کبی . لکن لائق اولان اولدرکه اول بیاض وعلامت اول سطره اصابت ایلمیوب بلکه آخرنده اولمغه جهدوهمت اولنه .

بشنجیسی حسن تدبیردر کلمهٔ واحده‌نك قطعنده . زیرا لائق اولان اولدرکه کلمهٔ واحده‌نك بعضی برسطرك آخرنده وبعضی دخی سطر آخرك اولنده یازمیه . مثلا لفظ (کتاب)دن بائی سطر اوله متصل اولان سطرك اولنده وباقیسنی که لفظ (کتا) قالور سطر اولك آخرنده کتابت ایلمیه .

---

[*] انتصاب الفده ، استلقا سین وشینده واشباهنده متصوردر .
[**] اضراس ضرسك جمعیدر . یعنی دندانه ظاهر اولمیه .

آلتنجیسی کلمهٔ تامه‌نك فصلیدر . مثلا : «ایدك الله» یازدقده ایدك کلمه‌سنی سطر آخرنده ولفظهٔ اللهی سطر ثانینك اولنده یازه . ودخی مضاف ایله مضاف الیه بینی وصفت ایله موصوف میانی فصل کبی . ودخی برکیمسه‌نك اسمی ایله ابن فلان ایله وصفنك میانی فصل کبی . الا مکرکه آنك ایچون بنوت اثبات اولنه . مثلا زید ایچون بنم همسایه‌مك اوغلیدر . دیمك ایستدکده «زید ابن جارلی» دیسه‌ك اول زمانده وجه مذکور اوزره فصل جائزدر . ودخی هرایکی اسم که اسم واحد قلنمش اوله بعلبك و(حضرت موت)و(تأبطشراً) و (ذی یزن) (احدعشر) کبی آنلر دخی فصل اولنمامق کرکدر . کتابت خطده حسن تدبیر وآداب کاتب ودبیر بابی ، برباب واسعدرکه آنی استیفا وبیان بورساله‌ده مشکلدر . اکر تفصیل دیلرسه‌ك ابن جنی‌نك کتابنه وکتاب صبح الاعشی‌یه مراجعت ایله . خصوصا اثنای سطرده واقع اولان کلمه‌نك بعضی حرفنی مدوکشیده ایلمك . زیرا اول کلمهٔ ثلاثیه‌ده حسندر . اما مافوقنده کاه قبیح وکاه حسن اولور . اما اول کلمهٔ ثنائیه‌ده حسن اولمق ممکن دکلدر .

علم املاءالخط العربی — بوعلمده حروف عربیه‌نك نقوشنه عارض اولان احوالدن بحث اولنور انیت ولمیت حسبیله . لکن سطورده حسنی حیثیتندن دکل ، بلکه الفاظ عربیه‌یه دلالتی حیثیتدن آلات صناعیه حسبیله که قلم وآنك امثالی کبی. وبووجهله بحث بسائط حروفك اجزاء الفاظ اولان حرونه دلالت حیثیتندن حالی رعایت اولندقدن صکره اولور . وبوعلم انواع علم خطدن اولور حروف آلت ایله حاصل اولدیغی حیثیتدن . وعلم عربیت فروعندندر الفاظه دلالتی حیثیتندن . وعن قریب اول علومك تفاصیلی وآنلرده تصنیف اولنان کتبك اسامیسی ومؤلفینك احوالی معلوم اولور انشاءالله تعالی .

علم خط المصحف — بو علمده مصحفه مخصوص خطدن بحث اولنور . اول زمانده کیم صحابهٔ کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضرت زید بن ثابت اختیار ایتدیکی اوزره جمع قرآن کریم وضبط کلام قدیم ایتدکلرنده کتابت مصحف اوزره اتفاق ودفع فتنهٔ ارباب نفاق ایلدیلر . خط مصاحفده

بعض هيئات اوزره اصطلاح ايلمشلردر . بواصطلاحه اصطلاح سلفی دخی تسمیه ایلمشلردر . وبوعلم اگرچه خطك بر نوعندن باحث اولديغی جهتدن علم خطك فروعندندر لكن بز بوعلمده قرأن كريمه متعلق اولان علومده بحث ايدر وتفصيلاتی آنده بيان ايدرز ان شاءالله تعالى . و بوكا تعرضمز بومقامده همان تتميم اقسام ايچوندر . والعلم عندالله الملك العلام .

علم خط العروض — بوبرعلمدركه اهل عروض تقطيع شعرده آنك اوزرينه اصطلاح ايتمشلردر . وآنلرك بونده اعتمادلری كلماتك سمعه واصل اولديغی زمانده حاصل اولان كيفياتەدر معنايه دكلدر . زيرا صنعت عروضده اعتبار همان لفظەدر . زيرا آنلرك مقصدلری شول حروفكه وزن آنلرايله قائم اولور آنلرك عددی وحركت وسكونيدر . حتى تنوينی نون ساكنه كتابت ايدوب وقفده حذفنی اعتبار ورعايت ايلمزلر. ودخی حرف مدغمی ايكی حرف كتابت ايدرلر . ودخی بركلمەدەكه لام بعدەكلن حرفده ادغام اولنمش اوله آنده لامی حذف ايدرلر . مثلا : الرحمن الذاهب الضارب كبی. اجزاء تفعيل اوزرينه اعتماد ايدرلر . كاه اولوركه بركلمه كتابتده منقطع اولور اجزاء تفعيله تطبيق اولنديغی وجه اوزرينه . نتەكيم شاعرك قولندەكه :

(ترجمه)

ستبدی لك الايام ما كنت جاهلاً   ويأتيك بالاخبار من لم تزود

بو بيتی بوصورت اوزرينه كتابت ايدرلر :

(شعر)

ستبدی لكلايا مما كن تجاهلن   وتأتی كبلاخبار منلم تزوودی

صاحب الكشاف ايدر : خط مصحفده بعض اشيا واقع اولمشدركه علم خط وهجانك مناسبی اولان قياسلردن خارجدر . لكن آندن ضرر ونقصان كلمز . زيرا مقصود اولان استقامت لفظ و بقاء حفظ حاصلدر . خط مصحفه دخی متابعت برسنتدركه مخالفت اولنماز . عبدالله بن درستويه

علم خط وهجاده تأليف ايدوب كتاب الكتاب المتمم [*] ايله مترجم اولان كتابنده ديمشدركه : ايكى خطه سائر خطوط قياس اولنماز : برى خط مصحفدر كه آنك مدارى اتباع سنتدر . اول سببدن محلنه مقصوردر . برى دخى خط عروضدر كه همان تلفظه تابعدر . تلفظده ثابت اولان حروف اثبات وساقط اولان اسقاط اولنور . ودخى معلوم اوله كه خط عروض كرچه علم خطك انواعندندر لكن فروع علم عروضدن دخى اولمق ايله . آنك تفصيل احوالى وآنده واقع اولان مصنفاتك بيانى علم عروضه تأخير اولنمشدر . حق تعاليدن مسئولدركه اول مأموله دخى وصول ميسر اوله . آمين يارب العالمين .

دوحهٔ ثانيه

الفاظه متعلقه اولان علوم بياننده در . بونده دخى برمقدمه ايله برقاچ شعب واردر

مقدمه — معلوم اوله كه جميع طباع وعامهٔ بلاد واصقاعده مقرر ومقبول اولور . مقدماتدن وعامهٔ قلوبده مستحسن ومسلم اولوب جميع اسماعه قرع ايدن كلماتدندركه انسان وقتاكه مدنى بالطبع اولديسه تعيش وتمدن وتحفظ وتحصنده محتاجدركه بافى الضميرنى غيره اعلام وغيردخى مافى الضميرنى آكا تعليم وافهام ايليه . پس حكمت الٓهيه ورحمت ازليه اقتضا ايلدى كه مافى الضميره دلالت ايدر . بعض اشيا احداث اولنه كه انسانه آنلرى ايراد واصدارده خفت اولوب تعب سئامت كليه . بلكه تحصيلنده بالطبع استعمال اولنور آلات طبيعيه نك غيرنه محتاج اولميه . تاكه اوقاتى مهم اولانه مقصور ومصروف وزمام اختيارى مالايعنيدن معطوف ومصروف اوله . پس الهام

[*] كتاب ثانى ياتخفيف ايله كتابت معناسنه در . اول تقديرجه كتاب الكتابة ديمك اولور . برروايتده تشديد ايله واقع اولمشدركه مكتب معناسنه در . اصل مترجمده بويله مذكور اولمشدر . لكن تشديد روايتى اوزره كاتبك جمعى اولمق بحسب المعنى انسب ايدوكى خفى دكلدر .

ربانی قائد نفس انسانی اولوب جنس حیوانه لازم ضروری اولان نفسه عارض اولان صوتی آلات ذاتیهٔ طبیعیه واسطه‌سیله استعمال ایتمکه مهتدی اولوب واول آلات توسطی ایله اصواته عارضه اولان کیفیات سببی ایله وجوه مختلفه وطرق متعدده اوزرینه تقطیع اصوات ایلیه . تاکه اول سبب ایله نیجه حروف پیدا اوله که هر بری آخردن ممتاز ودر اشتباه باز اولوب اون آلتی مخارج وصفات مختلفه سببی ایله که جهر و همس ومعتدله وشدیده ورخوه ومعتله وقلقله ومستعلیه ومخفضه ومطبقه ومنفتحه وسائر اوصافدر . هر برندن رفع لباس التباس اولنه . تاکه حاصل اولان حروفدن ترکیبات متنوعه حسبی ایله نیجه کلمات حاصل اوله که اوضاع مختلفه‌سی حسبیله ضمایر متکلمینده حاصل اولوب اغیاردن خفیه اولان معانی‌یه دلالت ایلیوب مخاطبه ومحاوره‌دن حاصل اولان فائده که هر بری آخرک قلبنده اولان مقاصده اطلاعدر که امر معاش وضروریات احوال انتعاش البته آکا موقوفدر ، سهولت ایله حاصل وافادهٔ معارف وعلومه که آنسز متحقق اولماز . آساناق ایله واصل اوله . آندن صکره وقتا که ترکیبات حروف مخارج واوصافی جهتندن وجوه مختلفه وانواع متعدده اوزره اولمق ممکن اولدیسه افراد بنی آدم واصناف امم ایچون السنهٔ مختلفه ولغات متباینه برحیثیت ایله حاصل اولمشدر که کثرتده قابل حد وعد دکلدر . لکن جمله‌سنک افضل واعلاسی واول جواهر زواهرک عبارده اکمل واغلاسی اول لغتدر که آکا بنی آدمدن اوسط امم مخصوص اولمشدر. خیرالامور اوساطها فحواسنجه آنلرک شاننده (کنتم خیر امةٍ اخرجت للناس) آیت کریمه‌سی نزول ایتمشدر . وکتب الٓهیه‌نک اشرف واقومی واعلا وادومی اعنی تنزیل جلیل که حق تعالی آنی نسخ وتبدیلدن برائت ایله تشریف وتغییر وتحریفدن تنزیه ایله قدرینی تنویه ایلمشدر بو لغت اوزرینه نازل اولمشدر . ومجموع انبیا وکافهٔ رسل اصفیانک خاتمی واول حلقهٔ طیب الخلقه‌نک فص خاتمی اعنی (محمد امین صادق) بولغت ایله ناطق اولمشدر . ونظر ایله که بونک غیری برلغت بلاغت واعجاز وسحر کنایت ومجاز ایله موصوف اولمشمیدر . و بونک غیریسی بویله فنون کثیره‌یه

مخصوص اولمشمیدرکه اگر اول فنونك اشهری عد اولنسه فرق فنه یتیشور . و بونك ماعداسی تحدی ایله مشرف اولمشمیدرکه آنده برکیمسه نیجه یوز کیمسه‌یه فائق وغالب اوله . وبکا بیان ایله‌که سائر لغاتده اولان علوم بویله تنقح ولطافت ایله مشهور ومعلوم اولمشمیدر . ایمدی بوسائرندن احق واولی وتعظیم وتبجیله الیق واحری دکلیدر . هزار شکر اول خدایه‌که بزی بولغت جلیلةالشان و بولسان باهرالبرهان محبتی اوزره مجبول ومشعوف ومیان امده اول سعادت ایله موسوم وموصوف ایلمشدر .

وقتاکه بوتصویر ضمیرده جایگیر اولدیسه بزدیرزکه‌وقتاکه لغاتك مخارجی وصفات جهتندن اختلافی اعتباریله حروف دخی مختلفه‌اولدیسه لغات عربیه‌نك تمیزنده احتیاج اولدیکه حروفنك مخارج حسبیله احوالی بیان اولنه . بعده کلماتك معانیٔ عقلیه ایچون وضعی احوالی . بعده حروف اصول وزوائدك لاجل التخفیف بعضی بعضنه تبدیل اولنمسی . بعده کلماتك کیفیت اعراباتی . بعده کلماتی مقتضای حاله تطبیق وعبارت جلیه ایله ایراد احوالی که جمیع طرق وعباراتی تتبع لازمدرکه طرق مزبوره‌دن اوضحی اختیار اولنه . آندن صکره رعایت محسنات لفظیه اگر عرضیه ایسه دخی . زیرا محسنات مذکوره اذهانك معانیٔ الفاظی قبولنه باعث وکوشك سماع الفاظ ایچون انفتاحه رغبتنه بادی اولور . بعده اول کلماته دلالت ایدن خطوطك احوالنی معرفته احتیاج اولدی . ایمدی بوامور مذکوره مجموع اصول عربیه‌درکه فنون ادبیه ایله دخی تسمیه اولنور . ادب درس بلاواسطه وادب نفس وسائط ایله بونلره موقوف اولدیغی جهتدن . ایمدی بوتقدیرجه علم ادبده کلام عربده لفظاً ، یاکتابةً واقع اولان خللدن احتراز اولنور . بوذکراولنان اصولك نیجه فروعی واردرکه تفاصیلی عن‌قریب بیان اولنور ان‌شاءالله‌تعالی .

بو ذکر اولنان عرائس نفائس امور منصهٔ ظهورده جلوه‌کر ومعلوم ضمیر انور اولدیسه ینه معلوم اوله‌که علم ادبده بحث یاکلمات عربیه‌نك مفرداتندن ویاخود مرکباتندن اوله . ویاخود بونلرك فروعندن اوله . اول تقدیرجه بودوحه‌ده اوچ شعبه اولور .

شعبهٔ اولى

مفرداته متعلقه اولان علوم بياننده‌در

علم مخارج الحروف — بوعلم مخارج حروفى كيفيت وكميت جهتندن وحروفه طباع عرب اقتضا ايتديكى اوزره عارضه اولان صفاتنى تصحيحدر . طباع عرب ايله تقييدك وجهى طباع عربده شرف . وآنلرك ضبطده بر شدت اهتمام وكثرت شغف اولديغيدر . اول تقديرجه بوعلمك موضوعى حروف عربيه‌نك بسائطيدر مخارج وصفاتى حسبيله . ومباديسنك بعضى بديهى وبعضى استقرائى‌در . وعلم طبيعى ايله علم تشريحدن دخى استمداد اولنور . وغرضى اول حروفى لسان عربده اولان مخارجى اوزره ايراد ايلمك ملكه‌سنى تحصيلدر . وغايهٔ اوليسى كلام عربى مخارج حروفى اوزره تلفظده خطادن احترازدر . وغايهٔ اخيره‌سى قرءآن عظيمى انزال اولديغى اوزره مخارج حروف وصفاتى ايله قرائته قدرتدر . ودخى معلوم اوله كه اختلاف لغات سببيله مخارج حروفده تعدداولمق ايله حروفده دخى اختلاف اولور . ايمدى سريانيين وروم وفرسك وصقلب وتركك حروفى يكرمى درتدن يكرمى آلتى‌يه دكيندر . وعبرانيين ويونانيين وقبط اول وهنودك وآنلرك غيرى بعض طائفه‌نك اوتوز ايكيدن اوتوز آلتى‌يه دكيندر . اول سببدندركه لغت عربيه‌نك غيرنده بعض حروف بولنوركه عربيه‌ده بولنماز . نته‌كيم عكسى دخى بويله‌در . وبعض حروف اولوركه لغت عربيه‌ده كثيرالاستعمال وغيريسنده قليل اولور . مثلا : حاء مهمله وظاء معجمه‌يى آنجق عرب لغتنده ايراد ايلمشدر . اول لغته مخصوصلردر . سائرنده يوقدر . وعين مهمله بعض امم كلامنده قليل‌الوجود ونيجه‌سنك كلامنده مفقوددر . كذلك صاد وضاد وذال معجمه لغت فارسيه‌ده يوقدر . وثاء‌مثلثه روميه وفارسيه‌ده يوقدر . وفا تركيده يوقدر . حتى شيخ اثيرالدين ابوحيان

ایدر : اول جهتدندر که تقیه دییه‌جك یرده بقیه دیرلر . باء موحدهٔ مشربهٔ قویه ایله . وبوعلم مخارجده تصنیف اولنان کتبدندر . شیخ شمس‌الدین محمد ابن‌محمد بن‌محمدالجزرینك علیه‌الرحمه ارجوزه‌سی‌که مقدمه‌ایله تسمیه‌اولنمشدر . وار جوزهٔ مذکوره‌یه مصنفك اوغلنك شرحی‌واردر . مؤلف اصل مترجم اولان والد ماجد علیه‌الرحمه بیوررلرکه بن دخی سن شبابده ارجوزهٔ مزبوره‌یه برشرح یازمشمدرکه جامع فوائد وخالی عن‌الزوائددر . جماعت اصحاب وزمرهٔ طلاب آندن منتفع اولمشلردر . وفی نفس‌الامر شرح مزبور زمانه‌ده بین‌القرا مشهور ومؤلفی دعاء خیرایله مذکوردر . حق‌تعالی سعینی مشکور واجرینی موفور ایلیه . وبونده تألیف اولنان کتبك اکثری امام شاطبی‌نك قدس‌الله تعالی روحه علم قرائتده نظم ایتدیکی قصیده‌سندن مأخوذدرکه اول قصیده‌نك آخرنده علم مخارجی علی وجه‌الاتقان درج وباب افاده‌ده نیجه سعی وکوشش خرج ایلمشدر . واول قصیده‌نك شروحنده تفاصیل عجیبه ونوادر غریبه ایراد اولنمشدر . واول شروح علم قرائته‌تعرض زماننده ذکر اولنور . ان‌شاءالله تعالی .

علم اللغه — بوعلم باحثدر جواهر مفرداتك مدلولاتندن ومفرداتك هیئات جزئیه‌سندن‌که جواهر مفردات اول هیئات ایله بیله اول مدلولات ایچون وضع شخصی ایله‌وضع اولنمشدر . وافراد جواهردن هرجوهرك ترکیبندن وهیئات جزئیه‌سندن حاصل اولاندن علی وجه جزئی بحث ایدر . وبونلرك وضع شخصی‌ایله‌وضع اولندقلری معانیسندن . موضوعی مفرداتك جواهر وهیئاتیدر معانیٔ جزئیه‌یه دلالت حیثیتندن . وغایتی احترازدر معانیٔ‌وضعیه‌نك فهمنده خطادن وکلمات عربدن فهم اولنان اموره وقوفدر . ومنفعتی بومعلوماتی احاطه وطلاقت وجزالت عبارت وکلامده تفننه ومعانی‌یه بیانات فصیحه واقوال‌بلیغه ایله ایضاحه تحصیل قدرتدر . ودخی معلوم‌اوله‌که ارباب لغتدن بعض واردرکه هرزمان کاری ودائما افکاری الفاظده تعمق وتقعر ولغاتك حوشی ووحشیسنی ملاحظه وتفکردر برحیثیت ایله‌که اول مقوله لغاتك معناسنی فهمدن عاری اولانلره دخی خطابده لسانه جاری

اولور . لكن خفی دكلدركه فصاحت كرچه فن مطلوب وغريب لغتی استعمال مقبول ومرغوبدر . لكن اول زماندهدركه خطاب لغتده ماهر ومعناسنی نهمه قادر وفطنت وذكاده مثلی نادر كیمسه ایله اوله . حكایت اولنوركه برشخص طالب ابو عمرو بن العلادن تلمذه راغب اولوب اول قصد ایله كلوب ابوعمروه (كلاء) بصره‌ده مصادف اولوب برمقدار یانندهواقف اولدی . كوردیكه عوام ایله تكلم ایدر . لكن ینه همان آنلرك كلامی كبی سویلیوب اصلا عوامدن فرق اولنمز . اول سببدن نظرنده خور وقلبنده بی اعتبار اولدی . بعده ابو عمرو جامعه داخل ومجمع فقهایه واصل اولدی . اول شخص طالب كوردی كه فقهایه هرفصل وبابدن لسان آخر ایله خطاب ایدر . اول دم ابو عمر ونظر طالبده عظیم ومحترم اولوب بیلدی كه هرطائفه‌یه كندولره مناسب الفاظله خطاب ایدركه صواب دخی بودر . اماشول كیمسه‌كه علم لغتده دعوای معرفت‌ایدر وینه هركیمسه‌یه غریب وعالی ایله خطاب مسلكنه كیدر اول كیمسه‌ده قلت اذعان وعقلنده نقصان مقرردر . لكن بعض علما ملازمت لغتده برحیثیت ایله اولوركه دم ولحمی لغت ایله مخلوط اولوب لسانی البته لفظ غریب جانبنه سبق ایدر . فهمنه قادر اولمیان كیمسه‌یه دخی خطاب ایلسه . نته‌كیم حكایت اولنوركه عیسی بن عمر نحوی بركون حماردن دوشوب غشی مرتبه‌سنه واصل اولوب ینه افاقت حاصل اولدقده كوردی‌كه كندیسی دوشمش وخلق باشنه اوشمش . اندن حیوانه بینمكه مباشرت وخلقه عتابه مبادرت ایدوب ایتدی : مالكم تكأكأتم علی تكأكؤكم علی ذی جنة افرنقعوا عنی . معناسی : تكأكأتم (تجمعتم) افرنقعوا (تحوا) دیمكدر . لغت اهل یمنده یعنی نه اولدی سزه كه بنم اوزریمه اجتماع ایلدیكز مجنون ومصروع اوزرینه اجتماع اولنور كبی . یانمدن كیدك وبندن بعید اولك . وینه حكایت اولنوركه یوسف بن عمرو وقتاكه عراقه والی اولدی . عیسی بن عمرالنحوی‌یی اخذ ایدوب ابن‌هبیرة وزیر سنده شومقدار مال كثیر ودیعت قومشدر . دیه مطالبه‌یه عزیمت ایلیوب ضرب شدید اولنسون دیه امراكید ایلدی . عیسی بن عمر دخی

سوط ايله ضرب اولنور ايكن ايتدی : ان كانت الا ثياباً فی اسيفاط قبضها عشاروك . يعنی اول وديعت اولان آنجق برقاچ اثواب ايدی برقاچ چوال صغير ايچنده آنی سنك عشارلرك يعنی عشر جمع ايدن خدامك اخذ ايتمشلر ايدی . من بور عيسی‌نك بواسلو بده نيجه حكاياتی واردر . وينه حكايت اولنوركه علی بن الهيثم برمرد فارسی‌يه راست كلدی‌كه برحماره سوار اولوب آردنجه جحشی يعنی حمارك ولدی‌بيله كيدر . والنده برعذق يعنی خرما صالقمی واركه ايچندن بسری كيدوب جزی قالمش . آنكله بر بقر سوروب كيدركه عجلی يعنی بوزاغيسی آردنجه بيله كيدر . علی بن الهيثم مرد فارسی‌يه ندا ايدوب ايتدی : ياصاحب البيدانة القمراء تيلوها تولب بيده شملول يطبی بها خزومةً يقفوها عجول اتقابض بعجولك ججحاً زهماً . پس مرد فارسی ايتدی : ای باباقارسی هم ندانم . بيدانه ديشی حماردر . قمرا بيضاء الوجه ديمكدر . تولب ولد حماردر . شملول خرما صالقميدر . يطبی بمعنی يدعو يعنی دعوت ايدوب سورر ديمكدر . خزومه بقرهٔ وحشيه‌در . ججح كبش . زهم سمين وفربه‌در . غالبا بوكلامك قائلينك مقصدی بعض حاضرين ايله موانسه وملاطفه اولمقدر . وياخود بو الفاظ بلاقصد صدور ايلمشدر . والا بومقوله كلام صاحبنه قلت عقل ايله سبب ملام اولور .

ودخی حكايت اولنوركه ابو علقمهٔ واسطی مريض اولوب اعين نام طبيب كلوب سبب اعتلالدن سؤال ايلدكده جوابنده ايتدی : اكلت من لحوم هذه الجوازل فطسئت طسئاةً فاصابنی وجع بين الوابلة الی دأيةالعنق فمازال يماتی وينمی حتی خالط الخلب وتألمت شراسيف . طبيب دخی ايتدی : خذ شرقفاً فزهزقه . ابوعلقمه ايتدی : اعدلی فانی مافهمت . يعنی كلامی اعاده ايله كه بن بوكلامی فهم ايتمدم . طبيب ايتدی : قبح الله اقانا افهاماً لصاحبه . يعنی حق تعالی تقبيح ايلسون هر بريمزدن صاحبنه تفهيم ايلمكده اقل اولانی . انتهی . جوازل جوزلك جمعيدركه فرخ حمامدر . يعنی كبوترچه . طسأ هيضه ديدكلری مرضدر . وابله كتفك كناری دركه بازونك باشيدر . دأيةالعنق عنقك فقراتيدر . يماتی تزايد معناسنه‌در يعنی زياده اولور

دیمکدر . (خلب) کسر ایله قلبك حجابیدر . بعضلر جکرك اوستنده برقطعه لحمدر دیمشدر . (شراسیف) اضلاعه یعنی ایکی لده متصل اولان کموردك شکلنده لحمدر . معناسی کبوتر پچه‌دن بر مقدار تناول ایلیوب هیضه‌یه مبتلا اولوب اول سببدن کتفنده بروجع شدید پیدا اولوب کیتدکجه زیاده اولوب حتی قلبمه یتیشوب شراسیف واضلاعم دخی متألم اولدی دیمکدر . ودخی ابن درید . اصمعیدن حکایت ایدرکه براعرابی باشی یارلمش برکیمسه ایچون صاحب شرطه‌یعنی سوباشی یاننده شهادت ایدوب‌ایتدی : « بینا انا علی کودن یهززنی اذا مررت بوصید زار فاذاً انا بهذاالاخیشب یدع هذا دعاً متراشفاً فعلاه بمنساءته فقهقر ثم بدره بمثلها فقطر ثم ادبر وبرأسه خذیغ یسح نجیعاً علی کتده» . صاحب‌شرطه ایتدی : «شجنی واعفنی من سماع شهادة هذاالاعرابی» . یعنی کل سن بنم باشمی مجروح ایله تك بو اعرابینك شهادتنی ایشتمکدن خلاص اولاین . انتهی . کودن بردوندر . یعنی جردحل وزننده . یهززنی یحرکنی دیمکدر . یعنی بنی تحریك ایدر . وصید بابدر . دع دفعدر . منساء عصادر . اخیشب اخشبك تصغیریدرکه غلیظ معناسنه‌در . قهقر رجع القهقری دیمکدر یعنی کیرو دونمکدر . قطر احد قطرینی یعنی احد جانبینی اوزره القا ایلدی دیمکدر . سح صبدر یعنی دوکمکدر . نجیع دمدر . کتد اموز ایله آرقه‌نك ماببنی‌درکه کردنك آیرلدیغی محلك آشاغیسیدر .

زبیر بن بکار دخی ذکر ایلمشدرکه بعض متقعرین یعنی بحرعلم لغتك غواصی وقعرندن لآلیٔ الفاظ عربیه استخراج ایدنلرك خاصی اولمق دعوی ایدن برکیمسه ناحیهٔ بصره‌ده ساکن اولان وکیلنه مکتوب ارسال ایدوب دیمشکه : «احمل الینا من الجوزج والکنعدالممهورین والاوزالممهوج ولحم مهاوالنبیذ ومایصلح للتشزیز والقدید» . وکیلی دخی جوابنده یازدی که : اکرسن بومقوله کلامدن کف ایلمزسه‌ك قریه‌ك خراب اولور . زیرافلاحین بومقوله کلمات سویلینی مجانین عدایدرلر . معنای کلمات : کنعد دریاده اولان سمکدن برنوعدر . شزازت یبس‌در .

ینه حکایت اولنورکه برسارق طارق برنحویٔ خاذق اوینه کیروب

نحوی دخی مطلع اولوب ندا ایلدیکه : «ایهاالطارق ماالذی اولعك بنا ان اردت المال فعليك بابن‌الجصاص وفلان وفلان اقواماً ذوی مال وان اردت الجاه فعليك بالقضاة وان اردت الكتابة فعليك بفلان وفلان اقواماً يكتبون وان اردت اللغة والنحو فعليك بی وان كنت تبغی‌القری فلج الدار وادخل المخدج واصب من الزاد مايمسك عشاشة رمقك» . [*] سارق دخی باشن رفع ایدوب ایتدی : اكرسنك دارك عين‌دارالجنان ایسه ینه داخل اولمايوب كريزان اولورم .

وینه حكايت اولنوركه برطبيب برمريض نحوی‌یه واروب سبب مرضندن سؤال صددنده دونكی كون نه‌مقوله طعام تناول ایلدك دیدی . نحوی دخی ایتدی : «اكلت لحم عطعط وساقة خرنق وجوء جوء حيقطان اقتضه بازی فلما كان فی‌الدجی اصبت منه مغمغة فی‌الحشا وقرقرة فی‌المعا» . پس طبيب ایتدی : بوخفت عقلدر . دماغه ابخره تصاعد ایتمكله همان غداسنی تلطيف ایتمكه همت كركدر تاكه جنون اصابت ایلمیه . عطعط جدی دركه تركيده اوغلاق دیرلر . خرنق ولد ارنبدر . جؤ جؤ صيدر . حيقطان طاء مهمله ایله دراجك اركككیدر .

وینه ابوقاسم راغب حكايت ایدركه يعقوب بن اسحق كندينك برتلميذی برجاريه اشترا ایدوب بعده بوجاريه دن رنجيده حال اولوب استادنه شكايت ووقايع حالی حكايت ایلدی . يعقوب دخی جاريه‌یی كتير دیوب جاريه حاضر اولدقده يعقوب ایتدی : «ياالغوية ماهذه الاختيارات الدالات علی‌الجهالات اماعلمت ان‌فرط الاعتياضات من‌المواقعات علی طالب المودات مؤديات بعدم‌المعقولات» . پس جاريه ایتدی : «حياك‌الله وبياك اما علمت ان العفونات الميسرات علی صدور ذوی الرفاعات محتاجات

---

[*] معنای كلام : ای‌سارق بزم خانه‌مزه كلمكه سكاباعث نه‌در . اكرطالب مال ایسه‌ك ابن جصاص وفلان فلان كه هر بری مالدارلر ایدی آنلره وار . اكر جاه ایسترسه‌ك خانهٔ قضاته وار . اكر كتاب ایسترسه‌ك فلان وفلانه واركه كاتبلردر . اكر نحو ولغت ایسترسه‌ك بكاكل . اكر ضيافت ایسترسه‌ك خانه‌یه كيروب كيلاره وار . مقدار سدرمق زاد وطعامدن تناول ایله دیمكدر .

الى المواسى الخالفات» . يعقوب ايتدى : «لله درها» تحقيق كلامى تقسيم تام ايله تقسيم واظهـار آثار طبع مستقيم ايلدى . ومعـلوم اوله كه بو بابده اولان حكايات ونوادر وروايات حد حصردن بيرون ومرتبهٔ احصادن افزوندر . بوندن زياده احصا . مرتبهٔ جددن هزله خروج اقتضا ايدر . والحـاصل شـول مرتبه كه آكا بوننك غلبـه‌سى حامل اوله اول مذمومدر . شـول جهتدن كه بو صناعتك اربابى الفاظى تقويمدن قلب ودينى تقديمى تقديم ايتمك كركدر . الفاظده لحن اولورسه اولسون . تك همان لحن دين وايمان اولمسون . اما شول كيمسـه كه آكا حامل مجرد تقعر وتعمق اوله . اول رعونتده حتى اول مقوله طـائفه‌دن بريسى كلام مسجوعده تكلف وتعمق سببى ايله برحاله واروكه بركون بركنيف ايچنه دوشوب باشنه كناقلر اوشوب ايچلرندن بريسى آكا خطـاب ايلدى كه جواب ويريرسـه حياتى معلوم اوله . پس ايتدى : « اطلبالى حبلاً دقيقاً وشدانى شداً وثيقاً واجذبانى جذباً رفيعاً » بريسى دخى ايتـدى : والله بن بونى اخراج ايلمزم . زيرا كنيفده كردننه دكين نجاسته غرق اولمش ايكن ينـه ترك فضول ايتميوب ملاحظهٔ اسجاعده مستغرقدر . بو حكايتى صاحب كتاب بصـائر حكايت ايلمشدر . بو تفاصيلدن صكره معـلوم اوله كه علم لغتده مقصد اصلى ايكى اسـلوب اوزره مبنيدر . زيرا بعض ناس جانب لفظـدن جانب معنايه ذاهب ولفظ مسموعى اولوب بعده آنك معناسـنه طالب اولور . و بعض دخى جانب معنادن جانب لفظى تحصـيله راغب اولور . پس علمـاء لغت ايكى طريق ايله بيله كتب عديده تأليف ومصنفات مفيده تصنيف ايلمشلردر . تا كه هر كس مطلوبنه وصوله دسترس بوله . زيرا بروادى يه سـالك اولانه وادئ آخرده وضع اولنـان كتابك نفعى اولمـاز . ايمدى سمت اول ايله وضع كتاب ايدن كيمسـه‌نك طريقى حروف تهجى ترتيبنى رعايتدر . يا اواخرنى ابواب واوائلنى فصـول اعتبار ايتمك ايله . تا كه انسـان ايچون مقصوده ظفر آسـان اوله . نته‌كيم جوهرى صحـاحده ومجدالدين الشـيرازى قاموسده اختيـار ايلمشلردر . وياخود برعكس اوله ، يعنى اوائلنى ابواب واوائلنك غيرينى فصـول اعتبار

ایلمك ایله اوله . نته‌کیم ابن فارس کتاب مجملده وامام مطرزی مغربده اختیار ایلمشلردر . اما شول کیمسه‌که سمت معانی ایله وضع کتاب ایلیه . آنك طریقی بحسب المعانی اجناسنی جمع ایدوب هرجنس ایچون برباب وضع ایلمکدر . نته‌کیم علامهٔ زمخشری کتاب مقدمهٔ ادبده قسم اسماده اول سمتی اختیار ایلمشدر . آندن صکره اختلاف همم وتفرق آراء امم تألیف کتابده طرق شتی احداثنی ایجاب ایلمشدر . بعض علمانك رأیی مقتضی اولوب لغات قرآن مجیدی افراد بالتصنیف ایدر . بعضینك دخی رأیی غریب حدیثی افراده مؤدی اولور . بعض دخی لغات فقهی افراد ایدر مطرزی کتاب مغربده ایتدیکی کبی . بعض دخی اشعار وقصائد عربده وآنك امثالنده واقع اولان لغاتی افراد ایدر نظام الغریب کبی . جمله‌دن مقصود وقت احتیاجده آرزو اولنان مشکله ارشاددر . ودخی معلوم اوله که علم لغتی اول تدوین ایلین ابوعبیده معمر بن المثنی التیمیدر .

فائده — ذکر اولنان معمر، معمر بن مثنی اللغوی البصریدرکه کنیتی ابوعبیده‌درکه تیم مولاسیدر . وبوتیم، تیم قریشدرکه (ابوبکر صدیق رضی الله عنه) رهطیدر . علمی یونسدن وابوعمرودن اخذ ایلمشدر . وغریب حدیثده اول تصنیف کتاب ایدن بودر . وبوندن اخذ ایلمشدر ابوعبید وابوحاتم المازنی واثرم وعمرو بن سبه . معمر مزبور انسابی وایامی اصمعیدن اعلم ایدی . ابونواس بوندن تعلم ایدوب وصف جمیل ایدردی ، واصمعی‌یی ذم ایدردی . دیمشلردرکه : اصمعینك دأب وعادتی اشعاری انشاد وکلامی زخرفه وتزییندر . ایتدی که بومقوله نسنه قلیل الفائده‌در . اما ابوعبیده آنك ضدی ایدی . یزید بن مره دیمشدرکه ابوعبیده‌دن علومدن بر علم سؤال اولنمازدی که الاالبته ظن اولنور ایدی که جمله عمرنی آکا صرف ایدوب آندن غیری علم بیلمیه . هرون الرشید آنی بصره‌دن بغداده کتوروب آندن تعلم ایلمشدر ، لکن شعوبی المذهب ایدی . مؤلف اصلی مترجم رحمه الله علیه بیورورکه : شعوبیه برفرقه‌درکه عربی عجم اوزره تفضیل ایلمزلر . بعضلر دیمشدرکه ابوعبیده خارج اباضیه رأیی اوزره ایدی . ینه

مرحوم مرقوم بيوروركه : اباضيه برطائفه‌دركه عبدالله بن اباض متابعلريدر . آنلرديرلركه بزه مخالف اولان اهل قبله كفار غيرمشركدر . ومرتكب كبيره موحد غيرمؤمن وكافردر . كفر نعمت معناسنه ، كفر ملت معناسنه دكل . وحاشا حضرت علي‌يي واكثر صحابه‌يي رضوان الله عليهم اجمعين تكفير ايدرلر ايدي . وبونك غيري نيجه جهالات واوضاع شنيعه وحالاتلري وار ايدي . روايت اولنوركه جاحظ . ابوعبيده حقنده ديمشدركه : وجه ارضده برخارجي يوقدر ، جميع علومه اطلاعده آندن اعلم اوله . ابوقتيبه ايدر : سائر علومدن غريب حديث وايام واخبار عرب علمي آنده اغلب ايدي . ابوحاتم ايدر : بو مرتبه علوم كثيره‌يه مالك ايكن ينه بربيت قرائت ايلسه اعرابني افساد ومختلف العروض انشاد ايدردي . تصانيفي كثيره‌در . جمله‌دن « المجاز في غريب القرآن » ودخي (الامثال في غريب الحديث) (المثالث في ايام العرب) (معاني القرآن) (طبقات الفرسان) (نقائض جرير) (الفرزدق الخيل) (الابل السيف) (اللغات المصادر) (خلق الانسان) (فعل وافعل) (مايلحن فيه العامه) وبونلرك غيري دخي كثيردر . كنديسنك دخي اشعاري وار ايدي ، لكن ضعيفه ايدي . وكنديسي والدندن حكايت ايدر ايدي‌كه بكا بويله خبر ويرمشدركه آنك والدي يهودي ايدي . ابوعبيده‌نك ولادتي هجرتك يوز اون ايكنجي سنه‌سنده ايدي . موتي ايكي‌يوز سكز ويا طقوز ويا اون ويا اون بر سنه‌سنده ايدي . وينه علم لغتده تأليف اولنان كتب مختصره‌دندر . (كتاب العين) كه قول صحيح اوزره خليل بن احمدك تأليفيدر . لكن ابوالطيب اللغوي ديمشدركه : ليث بن نصر بن سياركدر . بعضلر ديمشدركه : خليل كتاب عينه وارنجه برقطعه‌سني تصنيف ايدوب بعده ليث تكميل ايلمشدر . بوقوله ذاهب اولان اولي آخرنه مناسب اولمامق ايله استدلال ايلمشدر . ابن المعز ديمشدركه : كتاب مزبوري خليل ، ليث ايچون تصنيف وتكميل ايلمشدر . ليث دخي كتاب مزبورك قرائتنه اشتغال واهتمام وحفظنه سعي واقدام ايدر ايدي . اتفاق بركون ليثك زوجه‌سي برجاريه ايچون غيرت واول سببدن زوجنه ارادهٔ ايراث غيظ وضجرت ايدوب اول دخي معلومي ايدي‌كه ماله مبالات وچندان تقيد والتفات ايلمزدي .

پس زوجهٔ مزبوره درونـنده اولان احتراق سببی ایله کتـاب مزبوری احراق ایلدی . وقتـا که لیث واقف اولدی ، المی ازدیاد واسف وحزنی اشتداد بولوب یاننده اول نسخهٔ محرقه‌دن غیری نسـنه دخی موجوده دکل ایدی . وخلیل‌دخی واصل رحمت رب‌جلیل اولمش ایدی . پس لیث‌کتابك نصفنی حفظندن املا ایدوب وعلمـاء عصری جمـع ایدوب آنلردن رجا ایلدی‌که کتـاب مزبوری اول نمط واسـلوب واول طرز مرغوب اوزره تکمیل ومقابله‌سنده اجر جزیل تحصیل ایلیه‌لر آنلر دخی قبول ایتدی و وناسـده متداول اولانی تألیف ایلدیلر . لکن هرچنـد که اقدام واجتهاد بی‌پایان ایلدیلر ، آکا مماثل اولمغه امکان اولمدی .

فائده — ذکراولنان خلیل‌احمدی ، عمرو بن تمیم الازدی الفراهیدی البصرینك اوغلیـدر . کنیتی ابوعبدالرحمن درکه صـاحب علم عربیت وعروضدر . وعلم عروضی اول استخراج ایدن واشعار عربی اول بحوره محصوره ایلین اولدر . وقتا که حج‌شریف ایله مستسعد ونائل سرمد اولدی مکه‌ده دعا ایلدی که حق‌تعالی اکا برعلم ، روزی ایلیه‌که غیر مسبوق اولوب کندیسندن مقدم کیمسه واصل اولمش اولمایه . اول زمانکه حجدن رجوع ایلدی . آکا علم عروض مفتوح اولدی . و خلیلك علم ایقاع ونغمده دخی معرفت تامه‌سی وار ایدی . ومزبوره علم عروضی احداث ایلمکه شوقی ، اول‌علم ایراث ایلمشدر . زیرا بو ایکی علم مأخذده متقاربین واحدهما آخر ایله متجاذبیندر . [*] و بوخلیل سیبویهك استادیدر . حتی سـیبویه کتاب ایله تسـمیه ایتدیکی مصنفنده جمیع حکایاتی مزبور خلیلدندر . هر یرده‌که سیبویه (وسئلته) دیسه‌ویاخود (قال)دیوب‌قائلنی ذکرایلمسه مرامی خلیلدر . وخلیل مزبور دینـاردن اعراض وترك امانی واغراض ایدوب تحصیل علم ایله انتفاع ایچون عالمدن انقطاع ایدنلردن ایدی . سلیمان بن علی ، اهوازدن

[*] نته‌کیم نغمـاتك موزون وغیر موزونی. اصولنه موافقت وعدم موافقت ایله معلوم اولور . کذلك اشعارك دخی موزون ونا موزونی. تقطیعه‌موافقت وعدم‌موافقته ایله مفهوم اولور .

اولادینی تأدیب ایچون کلسنی طلب ونیاز ایلدی . خلیل دخی کان رسوله نان پارهٔ خشـك کتوروب ایتدی : حالا یانمده بوندن غیری نسنه موجود دکلدر ، مادامکه یانمده نان بی‌ادام موجود اوله آچ وسلیمانه محتاج اولمازم . نضر بن شمیر ایتـدی : خلیل بصره ده خص ایچنـده یعنی قصبدن بربیت ایچنده اقامت ایدوب کندیسی ایکی فلسه مالك دکل ایدی . لکن تلامذه‌سی اول حالده آنك علمیله کسب اموال ایدرلر ایدی . اکثر ناس دیرلرایدی‌که : عربده صحـابهٔ کرامدن صکره آندن زکی کیمسه یوق ایدی . وبرسـنه حج وبرسنه غزا وجهاد ایتمکه معتاد اولمش ایدی . و(حضرت محمد صلی الله علیه وسلم)دن صکره اول احمدایله مسمی اولان بونك والدیدر .

ودخی روایت اولنـورکه برکیمسه‌نك یاننده برکحل جلا واروایدی که ظلمت عینـه دوا ایدی ، واول دواء نافع ایله خلق منتفع اولورلر ایدی . اتفـاق اوکیمسـه اصابت موت ایله اول منفعت فوت اولدی . برنسخه‌سی بولنمـدی که آنکله عمل اولنـه . لکن برانا وار ایدی که آنك ایچنـده اجزا ایدردی ، پس خلیل اول انایی استشمام ایتمکله اجزاسنی تعیین واتمام ایدوب جمله اون‌بش جزء تعیین ایدوب برکحل پیدا ایلدی . پس جمیع ناس آنکله کماکان انتفاع واسـتیناس ایلدیلر . بعده نسخهٔ کحل مزبور بریرده مسطور بولنوب کوردیلرکه اجزاسی اون آلتی اولوب آنجق برجزءنی تعیین ایده‌مه‌مش . ودخی خلیـله فراهیدی دیدکلری کبی فرهودی دخی دیرلرکه فرهود مفرد فراهیددر . نسبتی فراهید بن مالك بن فهم بن عبدالله بن مالك بن نضر بن الازده در . خلیل مزبورك کتـاب عیندن ماعدا نیجه تصـانیفی واردر . مثلا (کتاب النغم) (الجمل العروض) (شواهدالنقط والشکل)(کتاب فائت العین) (کتاب الایقاع) کبی . وفاتی سنه خمس وسبعین ومائه ویاخود سبعین ویاخودستین ومائه‌ده‌در ، مدت عمری یتمش درت سنه‌در . سبب موتی بودرکه برکون فکر ایلیوب ایتدی : برنوع حسـاب ملاحظه ایده‌یم که جاریه بقاله واروب برنسـنه اشترا ایلسه بقال ظلمه اجترا ایلمیه . پس مسجده واروب فکرنی اعمال ایله ملاحظه‌یه اشتغال اوزره ایکن مسجدك برستونی علی الغفله

دوشوب باشنی ایکی شق ایدوب وفات ایلدی . بعده بعض کیمسه واقعه‌سنده کوروب سؤال ایلدی که حق تعالی سنکله نیجه معامله ایلدی . ایتدی : هرکارکه اول دارده آکا اشتغال ایلدك . جمله‌سی کان لم یکن اولدی . همان « سبحان الله والحمدلله ولااله الاالله والله اکبر » دن افضل و اکبر بولمدم . انتهی .

ودخی علم لغتده تألیف اولنان کتب مختصره‌دندر . (کتاب المنتخب والمجرد) مؤلفی علی بن الحسن الهنائی در که کراع النمل دیمکله معروفدر . کراع ضم کافله‌در . کنیتی ابوالحسندر . نحوی ولغویدر . یاقوت ایتدی : ابوالحسن مزبور اهل مصردندر ، بصریوندن اخذ وتحصیل ولغت ونحوی آنلردن تکمیل ایلمشدر . نحوی کوفی ایدی یعنی علم نحوده مذهب کوفیین اختیار ایتمش ایدی . مؤلفاتندندر : علم لغتده (منضد) ودخی (مجرد ومختصری ومهجد مختصری وامثله وغریب اللغة المصحف المنظم) . یاقوت ایتدی : کتاب منضد اوستده خطنی کوردم سنة سبع وثلثمائه‌ده یازمش . انتهی .

ودخی علم لغتده تألیف اولنان کتب متوسطه‌دندر ابن فارسك کتاب مجملی . مزبور ابن فارس احمد بن فارس بن ذکریا ابوالحسین اللغوی القزوینیدر . نحوی ایدی کوفیون طریقه‌سی اوزره والدندن وعلی بن ابراهیم بن سلمة القطاردن سماع ایله تحصیل ایتمشدر . ادیب همدانی بوندن اوقومشدر . قدیمدن همدانده مقیم ایدی . بعده (ری) شهرنه کتیردیلر . ابوطالب بن فخرالدوله آندن قرائت ایلسون دیه . اول سببدن آنده ساکن اولدی اولا شافعی المذهب ایدی . بعده مذهب امام مالکه تحول ایدوب جواب ویردی که : قلبمه بو امام جانبندن غیرت وحمیت کلدی که بومقوله بلدهٔ عظیمه آنك مذهب عالیسندن عاطل وخالی اوله . صاحب عباد دخی آندن تلمذ ایلمش ایدی . وبزم شیخمز حسن ، تصنیف سعادتیله مرزوق اولانلردندر دیرایدی . ومزبور ابن فارس مردکریم وجواد وخالص القلب والفؤاد ایدی . کاه اولوردی که برسائل سؤال عطا ونوال ایلسه فراش وثیابنی ویرردی . مؤلفاتی کثیره‌در . جمله‌دن (مجمل اللغه) (فقه اللغه) (مقدمة فی النحو) (ذم الخطاء فی الشعر) (فتاوی فقیه العرب) (الاتباع

والمزاوجه) (اختلاف النحويين) (الانتصار لثعلب النحوى) (الليل والنهار) (خلق الانسان) (تفسير اسماء النبي) صلى الله عليه وسلم . وبونلرك غيرى . ذهبى ايدر : وفاتى سنه خمس وتسعين وثلثمائه‌ده‌در . وبوقول وفاتنده اصح اقوالدر وآنك اشعارندندر :

(شعر)

اذا كنت فى حاجة مرسلا وانت بها كلف مغرم
فارسل حكيماً ولا توصه وذاك الحكيم هو الدرهم

(ترجمه)

اكر اولسه مهمك برحكيمى وصيت ايتمدين ارسال ايله
ديلرسه‌ك نامنى بيلمك پس آنك دراهمدر آنى اعمال ايله

وينه كتب متوسطه‌دندر : فارابينك (ديوان الادب) نام كتابى . مزبور فارابى اسحق ابن ابراهيم الفارابيدر . كنيتى ابو ابراهيمدر . ابونصر جوهرينك خاليدر سير بلاد وديار وترك وطن وغربت اختيار ايدوب آخرالامر ولايت يمنه واروب زبيدده ساكن اولدى . وكتاب مجملى آنده تصنيف ايلدى . كتاب مزبور كنديسندن روايت اولنمدن مقدم روحى خازن جنانه مسلم اولدى سنه خمسين وثلثمائه قريب زمانده . بعضلر حدود سبعينده ديديلر . ياقوت ايتدى : بوكتابدن برنسخه‌يى جوهرى خطيله كوردم . آنده ذكر ايلمش ايدى كه كتاب مزبورى فارابده ابى ابراهيمدن قرائت ايلمش . حاكم ايتدى : بعضى يوسف بن محمد بن ابراهيم الفرغانيدن قرائت ايلدم . اول دخى ابى على الحسن بن على بن سعيد الرامنيدن قرائت ايلدم ديمشدر ، اول دخى مؤلفى ابى ابراهيمدن قرائت ايلدم ديمشدر . بوقول كتاب مزبور مؤلفندن روايت اولنمامشدر ديدكلرى قولى ابطال ايدر . ودخى فارابينك مؤلفاتندندر : (شرح ادب الكاتب وبيان الاعراب) وينه علم لغتده واقع كتب مبسوطه دندر : (كتاب العالم فى اللغه) كه احمد بن ابان بن سيد اللغوى الاندلسى تأليفيدر . لغتى ، ابى على القاليدن وآنك غيريدن اخذ ايلمشدر . علم لغت وعربيتده امام عالم اريب وحاذق وسريع الكتابه واديب

ایدی . اقلیلی آندن روایت ایلمشدر : علم لغتده (کتاب عالم) که فتح لام ایله‌در تألیف ایلمشدر . یوز مجلددر . واجناس اوزره مرتبدر . فلکدن ابتدا ایدوب ذره‌ده انتها بولمشدر . کتاب اخفشی دخی شرح ایلمشدر وغیر مؤلفاتی دخی واردر . سنة ثنتین وثلثمائه‌ده وفات ایتمشدر . مؤلف اصل مترجم بیورر که بن کتاب مزبوری ایشیدرم لکن کورمدم . وینه کتب مبسوطه‌دندر : (التهذیب والجامع) مؤلفی ازهریدر که محمد بن احمد بن الازهر بن طلحة بن نوح الازهری اللغوی الادیب الهروی الشافعی ابو منصوردر . ولادتی سنه اثنتین وثمانین ومائتینده‌در . ربیع بن سلیماندن ونفطویه‌دن وابن السراجدن اخذ ایلمشدر . ابن دریدن زمانه‌یتشمشدر . لکن آندن روایت ایتمشدر . بغداده کلوب آنده قرامطه النده اسیر اولوب زمان کثیر قالمشدر . علم لغتده رأس لغویون ایدی . هروی که صاحب الغریبیندر ، لغتی آندن اخذ ایتمشدر . تصانیفدن (التهذیب فی اللغه) (تفسیر الالفاظ) (مختصر المزنی) (التقریب فی التفسیر) نام کتابلری وبعض کتب دخی تصنیف ایلمشدر . علم حدیثده دخی عارف وماهر واسناد عالیسی ظاهر وورع وتقوی‌ده متانتی باهر ایدی . سنه سبعین وثلثمائه ربیع الآخرنده وفات ایلمشدر . وینه کتب مبسوطه‌دندر : (العباب الزاهر) که مؤلفی امام صغانیدر . بعضلر صاغانی دیمشلردر . الف ایله که حسن بن محمد بن الحسن بن حیدر بن علی العدوی العمری الامام رضی الدین ابو الفضائل الصغانیدر . (صغانی) فتح صاد مهمله وتخفیف غین معجمه ایله وبعض قول اوزره بعد الصاد الف ایله مذهب حنفیه‌ده امام خلیل فاضل وعامل وزمانه‌سنده لواء لغتی حامل ایدی . ذهبی ایتدی : ولادتی مدینهٔ لوهورده سنه سبع وسبعین وخمسمائه‌ده‌در . نشو ونماسی غزنه‌ده اولوب بعده سنه خمس عشرة وستمائه‌ده بغداده داخل اولوب بعده آندن رسالت طریقی ایله صاحب هنده واصل اولدی . آنده‌دخی برمدت اقامت ، بعده حج شریفه عزم ونیت ایدوب بعد اداء الحج یمنه داخل اولوب بعده بغداده عود ایدوب ینه جانب هنده کیدوب ینه بغداده کلدی . نظام مرغینانیدن بطریق السماع اخذ ایلدی . علم لغتده برمرتبه‌یه واصل اولدی که منتهای آمال طلاب آکا وصول وانتساب

اولمش ایدی . ودخی اصحابنه دیر ایدی که غریب ابو عبیدی حفظ ایدك هر کیمسه‌که آنی حفظ واستظهار ایلیه مالك هزار دینار اولوب بن دخی حفظ ایدوب مالك اولدم . و بعض اصحابمه حفظنه اشارت وبیك دیناره وصولنه بشارت ایلدم . اول دخی حفظ ایدوب مالك اولدی . شرف دمیاطی آندن روایت ایلمشدر . و بالجمله شیخ صالح وصادق وفضول کلامدن صامت وغیر ناطق ولغت وفقه وحدیثده امام وملجاء ومرجع جمیع انام ایدی . تصانیفندن علم لغتده (مجمع البحرین) که اون ایکی مجلددر . وتکملهٔ صحاح وعباب زاخر که تکمیل ایتمیوب باب بکمده قالمشدر . آنك حقنده دیمشلردر .

(شعر)

ان الصغانی الذی هذا العلوم والحکم
کان قصاری امره ان انتهی الی بکم

(ترجمه)

اولمشیکن صغانی عصرنده حائز جملهٔ علوم و حکم
علم اولمش ایکن فصاحتده امرینك منتهاسی اولدی بکم

ودخی (الشوارد فی اللغات) نام بر کتاب تصنیف ایلمشدر . (توشیح الدریدیه)(فعال وفعلان)(الاضداد)(کتاب اسماء السعاده) (کتاب الاثر) (کتاب اسماء الدین) وحدیثدن (مشارق الانوار) که (کالشمس فی رابعة النهار) عالمده اشتهار بولمشدر . (وشرح بخاری) بر مجلد و(در السحابه فی وفیات الصحابه) (کتاب العروض) (شرح ابیات المفصل) (نفقة الصدیان) وعلم تصریفدن بر کتاب و(کتاب مناسك الحج) وبونلردن غیری نیجه مؤلفاتی دخی واردر . دمیاطی ایتدی : امام صغانینك یاننده طالع مولودی وار ایدی . آنده برزمان معینده موتنه حکم اولنمش ایدی . کندیسی دخی دائما اول یومه مترقب ومنتظر واحوالنه متفکر ایدی . اتفاق اول یوم معدود ووقت معهود کلوب کندیسنی صحیح وسالم بولوب شکرانه ایچون طبخ طعام ایدوب اصحابنی ضیافت واطعام ایلدی . بن دخی مفارقت ایدوب شطی چکدم . اول دم

برشخص بكا ملاقی اولوب موتنی اخبار ایلدی . بن دخی شمدی بن آندن مفارقت ایلدم دیدم . ایتدی : شمدی بوكبوتر كلوب فجأةً موتندن خبر ویردی . وفاتی سنه خمسین وستمائه‌ده ایدی . روح‌الله روحه ونور ضریحه .

وینه كتب مبسوطه‌دندر : ابن‌سیده‌نك (محكم) نام كتابی . مزبور ابن سیده علی بن احمد بن سیدة‌اللغوی النحوی الاندلسی ابوالحسن‌الضریر در . بعضلر پدرینك اسمنی محمد . بعضلر اسمعیل‌در دیمشلردر . حافظ زمانه اولوب زماننده نحوولغت واشعاری وایام عربی وآكا متعلق اولان اموری جمله‌دن اعلم ایدی . وعلوم حكمتدن دخی خط وافری وارایدی . والدندن وصاعد بن الحسن‌البغدادیدن روایت ایلمشدر . ابو عمرو طلمنكی ایتدی : غربده «مرسیه» نام‌شهره داخل‌اولدم . اهل بلده بكا تشبث والتجا وتضرع ورجا ایلدیلركه (غریب المصنف) نام كتابی بندن استماع ایلیه‌لر . بن‌دخی ایتدم : بركیمسه كورككه كلوب اول قرائت ایدوب سزدخی بطریق السماع روایت ایده‌سز . آنلر دخی بر رجل اعمی كتوردیلركه ابن سیده دیمكله معروف ایدی . كلوب كتاب مزبوری من اوله الی آخره حفظندن بنم اوزریمه قرائت ایدوب آندن غایت تعجب ایلدم . مذكور ابن سیده‌نك مصنفاتندندر : (المحكم والمحیط الاعظم) علم لغتده (شرح اصلاح المنطق) (شرح‌الحماسه) (شرح كتاب الاخفش) وبونلرك غیری . وفاتی سنة ثمان وخمسین واربعمائه‌ده در . مدت عمری التمش سنه مقداری اولمشدر . وینه كتب مبسوطه‌دندر (صحاح‌اللغه) كه جوهرینك مؤلفیدر . میان جمهورده علم‌لغتده بركتاب مشهور اولمشدر . جوهرینك اسمی اسمعیل بن حمادالامام ابوالنصرالفارابیدر . یاقوت ایتدی : علم ومعرفت وذكا وفطنتده اعجوبهٔ زمان ونادرهٔ دوران ایدی . اصلی فاراب تركدن ایذی . علم لغت وادبده امام ومرجع علماء اعلام‌اولوب خطی دخی بی‌بدل‌ومیان عالمیانده ممایضرب به المثل ایدی . حتی آنك خطی ایله ابن مقله‌نك خطنك میانی فرق ایتمكده كمال اشكال اولوردی . مع هذا ابن مقله دخی فارس میدان واستاد كتاب زمان ایدی . وجوهری دائما بی‌قرار اولوب سفری حضر اوزره اختیار

وطوف بلاد وامصار ایدردی . عراقه داخل اولوب آنده علم عربیتی ابی علی فارسیدن تحصیل وسیرافیدن تکمیل ایلدی . وحجازه سفرایدوب آنده عرب غاربه‌دن بالمشافهه اخذ لغات ایلدی . و بلاد ربیعه ومصری طواف ایلدی . بعده عزم دیار خراسان‌ایدوب واصل شهر (دامغان) اولدقده‌اعیان کتاب وفضلادن ابی‌الحسین بن علی قتنده نزول ایلدی . بعده نیسابورده اقامت‌وتدریس وتألیف‌وتعلم‌خط‌وکتابت‌مصاحف ودفاتره‌ملازمت ایلدی‌بعده

(نظم)

سالك راه آخرت اولدی قویوب آثارنی جهان‌طولدی

جمله‌دن علم عروضده برکتاب ونحوده برمقدمه ولغتده صحاح نام کتابلردر . (صحاح اللغه) حالا ایدیٔ ناسده‌متداول وآکا اعتمادومعول اولان لغتدرکه حسن تصنیفده بی‌نظیر وجودت تألیفده مقبول صغیر وکبیردر . آنك حقنده اسمعیل بن عبدوس‌النیسابوری دیمشدر :

(شعر)

هذا کتاب‌الصحاح سیدما صنف قبل‌الصحاح فی‌الادب
یشمل ابوابه ویجمع ما فرق فی غیره من‌الکتب

معهذا ینه مواضع عدیده‌ده نیجه تصنیف واردرکه محققون آنی تعیین وتزییف ایتمشلردر . بعض روایاتده سببنی بویله بیان ایتمشلردرکه وقتاکه کتابی تصنیف ایلدی . باب ضاد معجمه‌یه وارنجه کندیسندن استماع ایلدیلر . بعده وسوسه ومالیخولیایه مبتلی اولوب اول حالده نیسابورك جامع کبیرینه انتقال ایدوب مرض معهود سببی ایله سطح جامعه صعود ایدوب ایتدی : ایها الناس دنیاده‌برعمل ایلدم‌که بندن اسبق کیمسه‌یه میسر اولمدیغی‌محققدر . شمدی آخرت ایچون دخی برعمل ایلیه‌م‌که کیمسه ایتمش اولمایه . پس همان ایکی جانبه ایکی مصراع باب کتوروب زیربغلندن ریسمان ایله محکم بندایدوب آندن برجای بلند اوزره چیقوب مانند مرغان هواده پران اولمق ظن ایله کندوینی آتوب خاکه دوشوب هلاك اولوب اول‌بابدن بقیهٔ کتاب مسوده‌ده

قالوب اول حالده تنقیح وتبییضه مجال اولمدی . بعده تلمیذی ابراهیم بن صالح الوراق تبییض ایدوب لکن بعض مواضعده غلط واقع اولمشدر . یاقوت ایتدی : جوهرینك مولد ووفاتندن بحث وتفتیش ایلدم لکن واقف اولمدم آنجق ملك معظم یانده صحاحدن برنسخه کوردم خط مؤلف ایله . آنی سنه ست وتسعین وثلثمائه‌ده یازمش . ابن فضل الله کتاب مسالکده ایتدی : سنه ثلث وتسعین وثلثمائه‌ده وفات ایلمشدر . بعضلر اربعمائه حدودنده وفات ایلدی دیمشدر . جوهرینك اشعارندندر :

(شعر)

لوکان لی بد من الناس قطعت حبل الناس بالناس
العز فی العزلة لکنه لابد للناس من الناس

بوکلام منقول سیوطی ذکر ایتدیکیدر . مؤلف اصل مترجم اولان والدماجد بیوررکه بعض نسخ صحاحك ظهرنده کوردم‌که جوهری فارابینك همشیره زاده‌سیدر . فارابی ابو ابراهیم اسحق بن ابراهیم الفارابیدرکه صاحب دیوان الادبدر . ابو سهل هروی کندی خطی ایله ذکر ایلمشدر ، آندن صکره دیمشدرکه وفاتی سنة ثلث وسبعین وثلثمائه‌ده‌در . جمیع امم و علماء فحول ، کتابنی تلقی بالقبول ایلمشلردر . ابن برینك دخی آنك اوزرینه حواشئ مفیده‌سی واردر . امام صغانی دخی کتاب مزبورده تکمله وحواشی یازمشدر . وصحاح وتکمله‌یی جامع برکتاب تألیف ایلیوب (مجمع البحرین) ایله تسمیه ایلمشدر . نته‌کیم ترجمهٔ صغانیده مرور ایلمشدر . ابن صلاح (مشکل الوسیط)ده دیمشدرکه : جوهرینك کندی تفرد ایلدیکی مقبول دکلدر . حتی «سائرالناس جمیعهم» دیوب لفظ سائری جمیع معناسنه‌در دیدیکنی انکار ایلمشدر . لکن ابن صلاحك کلامی رد اولنمشدرکه تبریزی وجوالیقی و بونلرك غیری دخی سائرلرك جمیع معناسنه اولمسنی نقل ایلمشلردر . نصر بن عیسی بن علی بن جزوی ایتدی : سنه خمس وثمانین وخمسمائه‌ده شهر موصله واصل اولوب آنده شیخ ابوزکریا یحیی بن علی الخطیب التبریزی خطیله صحاح اللغه بولدم . آنك ظهرنده مکتوب ایدی‌که

بو کتابی من اوله الی آخره مطالعه ایلدم . هروجهله حسن ترتیبی ظاهر ونمایان و ایستیلان لغاته وصولی سهل و آسان بولدم ونیجه فوائد شریفه وقواعد لطیفه ایراد و تفاسیر مشکلات لغاتی علی وفق اطراد ایلمشدر. لکن مع هذا نیجه تصحیف کثیرو غلط کبیر دخی واردرکه اول عیب ناسخدن اولمیوب مصنفدن ایدوکی بی‌شك و ریبدر . زیرا کتاب ترتیب حروف ایله فصول وابواب اوزره مرتبدر . جمله‌دن بری کتاب سیبویه‌دن برمسئلهٔ معروفه‌درکه « ماأغفله عنك شيئاً » دیرلر . (دع الشك) معناسنه، یعنی شکی ترك ایله دیمکدر . عبارت مزبوره کتاب سیبویه‌ده غین معجمه وفا ایله ایکن جوهری عین مهمله و قاف فصلنده ایراد ایلمشدر . سیبویه کلام مذکوری دع الشك ایله تفسیر ایتدیکندن اشارت واردرکه (شیئاً افعل تفضیلك) مفعولی دکلدر . زیرا اول مفعولنی اخذ ایتمشدرکه اول لفظ (عنك)در . بو کلامك اصل معناسی و مقام استعمالی بودرکه برانسان برشخصی شویله توهم ایدرکه آکا معین ونصیر وکافل ودستکیراوله . اول زمانده آکا بوکلامی القا ایدرلر . (يعنى ماأغفل هذا الذى تظنه معيناً بامرك عنك ودع الشك فيما اقوله) دیمکدر . یعنی نه‌عجب غافلدر سندن اول شخص که سن آنی کندیکه معین ظن ایدرسك ، وبو بنم قولمده شکی ترك ایله . بوتقدیرجه شیئاً مقدر اولان (دع) کلمه‌سنك مفعولیدر . (دع امراً يشككك فيه) دیمکدرکه یعنی اول کیمسه‌نك سندن غفلتی مقرردر ، سنی بوخصوصده تشکیك ایدن امری ترك ایله دیمکدر . ابن جنی بوکلامی بویله بیان ایلمشدربعده خطیب مذکور. نسخهٔ مزبوره‌ده دیمشدرکه : بن جوهرینك تصحیفاتنی بیان ایدوب متن کتابده علامت (ط) ایله عیان ایلدم . والد مرحوم بیوررکه : علامت (ط) خطیبه اشارتدر . انتهى .

وبالجمله کتب علماء کبار سهوو غلطدن خالی اولمدیغی معلوم کبار وصغاردر. ابوعبیده که مقتدای ارباب لغت و حائز انواع فضیلت ایکن ینه (غریب) ده اوزرینه نیجه رد عجیب ایلمشلردر . لکن تنقیح کلام و تصحیح عبارات اقوامده‌که بومرتبه اجتهاد بسیار و سعی بیشمار ایتمشلردر. آنده واقع اولان

اصابت كثيره مقابله‌سنده بعض اغلاط يسيره اولسه دخی معفوعنه ايدوكی ظاهردر . كتاب مزبورك مدحنده (امام رشيد الدين عمر بن محمد بن عمر بن نصر الفرغانی جوزی بالعفو الربانی) انشاد ايلمشدر :

(شعر)

ليست صحاح الجوهری الا صحاح الجوهر
ما فيه من مكسر حاشاه من مكسر

بعض ادبا دخی بعض رؤسادن بو كتابی استعاره ايلدكده ديمشدر :

(شعر)

مولای ان اوقيت بابك طالباً منك الصحاح فليس ذاك بمنكر
البحر انت و هل يلام فتیً سعی للبحر كی يلقی صحاح الجوهر

(ترجمه)

تعجب ايلمه‌سندن افندی صحاح جوهری‌يه طالب اولسه‌م
چوسن دريا سن ای ميرم عجبمی صحاح جوهری بن آنده بولسه‌م

بعض علما ديمشدركه (كتاب الصحاح) ديرلر فتح صاد ايله كه صحيح معناسنه اسم مفرد اوله . « صححه الله فهو صحيح و صحاح » ديرلر . لكن السنهٔ اكثرناسده كسر صاد ايله جاری اولمشدركه صحيحك جمعی اوله ، ظراف ظريفك جمعی اولديغی كبی . بعضلر بو كتابك اسمنده كسر صادی انكار ايدرلر . لكن بو كلاملرينه برسند يوقدر . مكر مصنفدن بو روايت ثابت اوله والله اعلم . مؤلف اصل مترجم بيوررركه : ابن بری دخی كتاب صحاح اوزرينه نيجه نكت مفيده واعتراضات عديده تعليق ايلمشدر . مذكور ابن بری عبدالله بن بری بن عبد الجبار ابو محمد المقدسی المصری النحو اللغويدر . اسمی ميان عالمیانده مذكور وذكری شائع ومشهور ايدی . ديار مصريه‌ده مثلی غير موجود ايدی . كتاب سيبويهی محمد بن عبد الملك الشنتريني دن قرائت ايدوب جامع عمروده اقراء قرا ايچون تصدر ايلدی . لكن بو مرتبه كثرت علمی ووفرت فهمی ايله ينه بعض امورده حالی ، غفلتدن خالی دكل ايدی . باب غفلتده آندن نيجه

امور عجیبه حکایت اولنور . جمله‌دن بری بوایدی‌که برکون آستینی ایچنده برمقدار انکور قویوب برکیمسه ایله مصاحبت ایدر ایدی . و سویلشورکن انکور ایله اوینایوب قطراتی آیاقلری اوزره دوکلوب رفیقنه : ای اعز باران حالا مشاهدهٔ باران ایلدکمی . اول دخی باران یوقدر ، قطرات انکور در دیدی . ابن بری غایت شرمنده اولوب کیتدی . ودخی علم ونحو و لغتده و شواهدده قیم و روایاتنده ثقه ایدی . جزولی آندن قرائت ایلدی . آکا و اهل عصرینه اجازت ویردی. دواوین انشایی دخی تتبع وتصفح ایدر ایدی . (لباب) نام کتاب تألیف و حریرینك (درة الغواص) نام کتابنه ابن خشابك ردودنی ردوتزییف ایامشدر . (صحاح) و(جوهری)یه دخی حواشیسی واردر . صفدی ایتدی : اول حواشی‌یی تکمیل ایتمدی بلکه وقش ماده‌سنه واصل اولوب قالمشدرکه ربع کتابدر . بعده شیخ عبدالله بن محمد البسطی تکمیل ایلمشدر . ابن برینك وفاتی سنه ثنتین وثمانین وخمسمائه شوالنك یکرمی یدنجی کیجه واقع اولمشدر علیه الرحمة .

وینه کتب مبسوطه‌دندر.(اللامع المعلم العجاب، الجامع بین المحکم والعباب) کتاب مز بورك تمامی التمش مجلده واصل اولمش ایدی. بعده مؤلفی مجدالدین الشیرازی تلخیص ایدوب ایکی مجلد ایلیوب اسمنی (القاموس المحیط والقابوس الوسیط الجامع لماذهب من لغة العرب شماطیط) ایلمشدر . مؤلف کتاب مترجم مرحوم والد ماجدبیوررکه قاموس ماء بحرك معظمیدر . قابوس مرد جمیل حسن الوجه وحسن اللوندر . ودخی رجل وسیط فهم دیرلر یعنی برطائفه‌دن نسب جهتندن اوسط ومحل جهتندن ارفع دیمکدر . ودخی قوم شماطیط دیرلر . یعنی متفرقلر دیمکدر. ودخی جاءت الخیل شماطیط دیرلر . یعنی متفرق کلدیلر بو محلده لغات عربیه‌نك متفرق کیدنلرینی جامع دیمکدر . ودخی معلوم اوله‌که صاحب القاموس صحاح اوزرینه بر صحاح مقداری زیاده ایدوب زیادات مز بوره‌یی مداد احمر ایله تمیز ایلدی . و مواضع کثیره‌ده صحاح اوزرینه اعتراضات ایدوب و نیجه اغلاط و اوهامنی بیان ایلدی . مز بورك اسمی محمد بن یعقوب بن محمد بن ابراهیم بن محمد بن ابی بکر بن ادریس بن فضل الله الشیرازی الفیروز آبادی

العلامه مجدالدين ابوطاهردر . علم لغتده امام عصردر . ابن حجر ايتـدى:
نسبنى صاحب التنبيه شيخ ابواسحق شـيرازى‌يه‌رفع‌ايدردى . و ابراهيمدن
صكره ابن عمر بن احمد بن محمودبن‌ادريس فضل‌الله بن‌الشيخ‌ابى‌اسحق ذكر ايدر
ايدى. لكن خلق نسـب مـذكوره طعن ايدرلر و ديرلر ايدى كه شيخ
مزبور بى عقبه ايدى . اما صاحب قاموس طعن مزبوردن مبالات ايلمز
ايدى . بعده دخى ترقى ايدوب قضـاء يمنه والى اولدقدن صـكره حضرت
ابوبكر صديق رضى‌الله تعالى عنه ذريتدن اولمق دعواسـنى تحقيق ايلدى .
وكندى خطيله (صديق) ديه يازدى . ابن حجر ايتـدى : بودعواسى كرچه
تحقيقاً مدفوعـه دكلدر لكن نفس بومقوله‌لرى قبـولدن ابا ايدر . ولادتى
كارزونده سنه تسع وعشرين وسبعمائه‌ده اولمشدر . بلادنده تحصيل فقاهت
ايدوب محمدبن يوسـف الرزندى المدنيدن سماع ايله تحصـيل ايدوب لغتده
نظر و دقت ايدوب كمال مرتبه ماهر وفائق وباهر اولوب سن شبابده اسمى
مشهور آفاق ومسلم على الاطلاق اولدى. و طلب حديث ايدوب شيوخدن
سماع ايلدى. بعده‌سـنة خمس وخمسينده ياخود ست وخمسـينده شامه كلوب
ابن خبازدن و ابن قيمدن‌وتقى‌الدين السبكيدن وولدى تاج‌الديندن‌وعرضيدن
و ابن نبـاته‌دن وشيخ خليل مالكيدن و قاضى عزالدين ابن جماعه‌دن ونچه
خلق كثيردن سماع ايدوب بعده قدسـه داخل اولوب حافظ صـلاح الدين
علائيـدن سماع ايدوب بعده مصره‌داخل‌اولوب آنده دخى علماسندن سماع
ايدوب آندن مـكه‌يه قدوم ايدوب آنده دخى سماع ايدوب بعـده
بلادده جـولان و ممالكده دوزان ايدوب فضـلادن نچه جماعتـه ملاقى
و هر برندن اخذ ايله مراقئ فضـائله راقى اولوب نچه‌سى دخى آندن اخذ
وتحصيل و نچه علومى تكميل ايدوب فضائلى ظاهره و احاطهٔ علومى باهره
اولوب اكثر ناس تصـانيفنه طـالب وكتابتنه راغب اولديلر . صفدى دخى
تذكره‌سنده آنى ذكر ايلدى . وآندن نچه نسنـه نقل وكتابت ايلدى
سنه‌سبع وخمسينده دمشقده.بعده‌نچه زمان بلاد شماليه‌وشرقيه‌ده جولان‌ايدوب
هنده داخل،صكره زبيده واصل اولوب زبيده كلدكده ملك اشرف‌اسمعيل
آنى تلقى بالقبول ايدوب قضـاء زبيدده تقرير وتعظيم واكرامنده مبـالغه

وتکثیر ایلدی . ومزبورك زبیده دخولی شارح التنبیه اولان قاضی جمال الدین ریمینك وفاتنه مصادف اولوب ملك اشرف اسمعیل جمیع بلاد یمنیه‌نك قضاسنده تقریر ایدوب زمان وفاتنه دکین اول مناصب آنك اسمنه اولدی وملك اشرف غایت اکرام ایدرایدی. آنك نامنه بر کتاب تصنیف ایدوب طبقلر اوزرینه وضع ایدوب بطریق الهدیه خدمتنه رفع ایلدی . ملك دخی جمله اطباقی فضه ایله مملو ایدوب ارسال ایلدی . بلاددن بر بلده‌یه داخل اولمدی‌که والیسی آنی اکرام وتعظیم تام ایلمیه . وجمیع ملوك یاننده دخی معظم ایدی ، حتی تیمورلنك بش بیك آلتون اعطا ایلدی . رومه داخل اولدقده پادشاهی ابن عثمان ابدالله سلسلة اولاده الی آخرالزمان دخی اکرام بی‌کران ایدوب آندن دخی نیچه مال فراوان تحصیل ایلدی . معهذا ینه قلیل المال وضیق البال ایدی . زیرا خرجی کثیر وبذلی عزیز ایدی ، ومالی اکثر اسراف اوزره اتلاف ایدنلره ویرر ایدی . وجمیع اسفارده یانجه نیچه احمال کتب واسفار بیله آلوب کیدر ایدی . وهرمنزلده اکثرینی چیقاروب نظر ایدوب ینه رحلت ایلسه یرینه وضع ایدرایدی . وکاهی استیلای فقر ایلسه بیع ایدردی وغایت سریع الحفظ ایدی . حکایت اولنورکه هرکیجه قبل النوم ایکی‌یوز سطر حفظ ایتمینجه باشمی بالینه وضع ایتمزمدیر ایدی . لغاتی، معرفتی ونوادرنه اطلاعی خود کالشمس فی رابعة النهار شائع وآشکار ایدی . مصنفاتی دخی کثیره‌در. ایچلرندن قرقدن زیاده‌سی عد اولنمشدر ، جمله‌دن (اللامع المعلم العجاب ، الجامع بین المحکم والعباب) درکه تمام اولمامشدر. ودخی (القاموس المحیط) در اختیار وتحریرنده مبالغه واقدام وضبط شوارد وحذف شواهدده دخی اهتمام ایلمشدر . ودخی (فتح الباری بالسیح الفسیح الجاری فی شرح صحیح البخاری) ابن حجر ایتدی : شرح مزبوری غرائب منقولات ونوادر لغات ایله مملو ایدوب ربع عبادات یکرمی جزءده کامل اولمشدر . حافظ سیوطی ایتدی : ابن حجر شرح مزبورك اسمنی آلوب کندی مؤلفی اولان (شرح بخاری) یه وضع ایلدی . ودخی (شوارق الاشرار فی شرح مشارق الانوار) تصنیف ایلدی درت جلدده . وملك اشرف ایچون

تأليف ايتديكى كتابك اسمى (الاصعاد الى رتبة الاجتهاد) وضع ايلمشدر .
درت جلدده‌در . اوغلى ملك ناصر ايچون دخى درت جلدده بر كتاب تصنيف
ايدوب (تسهيل الوصول الى الاحاديث الزائدة على جامع الاصول) ديه
تسميه ايلدى . آندن ماعدا (بصائر ذوى التميز فى لطائف الكتاب العزيز)
ايكى جلدده (شرح عمدة الاحكام) ايكى مجلد (كتاب المرقاة الارفعية فى الطبقات
الشافعيه) و (كتاب المرقاة الوفيه فى الطبقات الحنفيه) (البلغه فى تاريخ ائمة اللغه)
غايتده لطيف بر كتابدر . و بر كتاب دخى ابن فارسك مجملى اوزره تصنيف
ايدوب بيك موضعده ابن فارسه مؤاخذه ايلمشدر . مع هذا ينه ابن فارسه
عظيم ثنا ومدح ودعا ايدر ايدى . ودخى (تحبير الموشين فيما يقال بالسين
والشين) نام كتابى تأليف ايلمشدر . ودخى (الروض المسلوف فيما له اسمان
الى الالوف) و (شرح الفاتحه) و (كورة الخلاص فى تفسير سورة الاخلاص)
(والمتفق وضعاً المختلف صنعاً) و (من تسمى باسمعيل) و(اسماء النكاح) و(اسماء
الليث) و (اسمعاء الخندريس) و (اسماء العاده مقصود ذوى الالباب فى علم
الاعراب) (شرح خطبة الكشاف) (شرح عمدة الاحكام) و بونلرك غيرى
نيجه مصنفات كثيره تصنيف ايلمشدر اول زمانده كه ابن عربينك مقالهسى
يمنده اشتهار بولدى . اول مقاله جهتندن حضرت ابن عربى يه دخل ايدوب
و تعييب ايدردى اما مقصدى اول علو مقام ايله آنلرى اول مقالهده اتهام
دكل ايدى . لكن خلق ايله مداراته مائل اولمق ايله ظاهر اول مقالاته قائل
اولماز ايدى . وفاتى (زبيد)ه واقع اولدى سنه ست ويا سبع عشرة و ثمانمائه‌ده.
مدت عمرى طقسان سنه يه قريب اولدى . ينه جمله حواسى ايله متمتع ايدى.
شيخ اسمعيل جبرتينك تربه‌سنده دفن اولندى . علامهٔ مزبور آخر رؤساء
فضلا ايدى كه هر برى بر فنده منفرد و رأس قرن ثامنده اقرانى اوزره فائق
اولمشلر ايدى كه برى شيخ سراج الدين البلقينى ايدى فقه شافعيده . وشيخ
زين الدين العراقى ايدى حديثده . و شيخ سراج الدين ابن الملقن ايدى
فن فقه وحديثده ، كثرت تصانيفده . و شيخ شمس الدين الفنارى ايدى
جميع علوم عقليه و نقليه و عربيه‌ده . و شيخ ابو عبدالله بن عرفه ايدى

مغربده فقه مالکیه و سائر علومده . و شیخ مجدالدین الشیرازی لغتده . علامهٔ سیوطی ایدرکه : نیچه کیمسه بزه روایت ایلدیکه رومده شیخ مرقومدن سؤال ایلدیلر . حضرت علی کرم‌الله تعالی وجهه‌نك کاتبنه‌قولندنکه بیورمشلردر (الصق روانفك بالجبوب وخذ المزبر بشنا ترك واجعل حند ورتيك الى هيئتي حتى لاانقى نغية الا اودعتها حماطة جلجلانك) بو کلامك معناسی نه‌در . درحال ایتدی . معناسی (الزق عضرتك بالصلة وخذ المسطر باصابعك واجعل حجمتيك الى سنانى حتى لاانبس نبسة الاوعيتها فى لمظة رباطك) دیمکدر دیوب جمیع حضار مجلس بویله ابداع واغراب ایله سریع الجواب اولوب درحال هرلفظك مرادفنه ذهنی انتقال ایتدیکنه تعجب ایلدیلر . ینه علامهٔ سیوطی حضرت علینك تفسیر کلمات شریفه‌سنده بیوررکه روانف مقعده‌در . [*] جبوب ارضدر . مزبر قلمدر . شناتر اصابعدر . حندورتان حدقتاندر . هیئتی وجهی دیمکدر . انقی انطق . حماطه حبه‌در . جلجلان قلبدر . بومقامه کلنجه سیوطینك ذکر ایتدیکیدر . ودخی علم لغتده اولان کتب جامعه‌دن بریسی (کتاب لسان العرب) درکه تهذیب و محکم و صحاح و حواشیٔ صحاح وجمهره و نهایه‌یی جامع برکتاب بسیط ونافعدر . مؤلفی الشیخ محمد بن مکرم بن علیدر . بعضلر رضوان بن احمد بن ابی القاسم بن صقه بن‌منظور الانصاری الافریقی المصری جمال‌الدین ابو قضلدر دیمشلردر . ولادتی سنة ثلثين وستمائه محرمنده‌در . ابن المقیردن وغیردن سماع ایتمشدر . بعده جمع و روایت لغات ایدوب معمر اولدی . و نیچه کتب ادبدن‌مطولاتی‌اختصار ایلدی . (کتاب اغانی) و(عقد) و(ذخیره) و(مفردات‌ابن بیطار)کبی . روایت‌اولنورکه مختصراتی بشیوز مجلد اولمشدر . مدت عمرنده دیوان انشایه خدمت ایدوب قضاءطرابلسه دخی مولی اولدی ، صدر رئیس علما و علم ادبده فاضل و ملیح الانشا ایدی . سبکی و ذهبی

[*] بوتقدیرجه محصل کلام حضرت علی کرم‌الله تعالی وجهه بویله اولورکه مقعدکی خاکه ملاصق ایله و قلمی پارمقلرك ایله طوت و چشمکك حدقه‌لرکی یوزومه متابل ایله برمرتبه‌که بن هرنه سویلرسه‌م درحال اخذ ایدوب سویداء قلبکه ادخال ایده‌سین .

آندن روایت ایلدی . وقال تفرد بالعـوالی وعلم نحو ولغت وتاریخ وکتابی عارف ایدی . تاریخ دمشقی ربعی مقدارنده اختصار ایلدی . تشیعدن خالی دکل ایدی . لکن رفضی یوق ایدی . وفاتی سـنة احدی عشرة وسبعمائه شعبانده اولمشدر . آنك نظم لطیفندندر :

(نظم)

بالله ان جزت بوادا لاراك وقبلت عیـدانه الخضر فاك

ابعث الی عبدك من بعضها فانی والله مالی سـواك

و ینه علم لغتده اولان مختصراتدندر . (السامی فی الاسامی) که مؤلفی احمد بن محمد بن ابراهیم المیدانی النیسابوری ابوالفضلدر . امام فاضل، ادیب، نحویدر . یاقوت ایتدی : واحدیدن وغیردن قرائت ایلدی . و نیچه ائمه دخی آندن قرائت ایلدیلر . ولغت وعربیتی اتقان ایلیوب (کتاب امثال)ی تصنیف ایلدی (والسامی فی الاسامی) وعلم نحوده (انموزج) و(مصادر)و(نزهة الطرف فی علم الصرف) و(شرح مفضلیات) وبونلرك غیری مؤلفات صاحبیدر . علامهٔ زمخشری آنك کتاب امثالنه واقف اولدقده حسـد ایلیوب لفظ میدانینك اولنه بر(نون) زیاده ایدوب نمیدانی اولدی که زبان فارسیده (نسنه بیلمزسن) دیمك اولور . اول دخی زمخشرینك بعض کتبنه قصد ایدوب زمخشرینك میمی (نون)ایدوب زنخشری ایلدی که معناسی زوجه سنی بیع ایدیجی دیمك اولور . والد ماجد علیه رحمة الملك الواحد بیوررلر که معنـای مذکورکه زوجه سنی بیع ایدیجی دیمکدر. انجق میمی نونه تبـدیل ایله اولماز، بلکه آندن ماعدا شینی خا اوزرینه تقدیم دخی لازمدرکه (زنش خری) اوله.اما اول تقدیم اولمایجق (زنخش ری) اولوب معنـاسی بر امر قبیح وشـنیع ایله امردرکه ذقنه حاشا تغوط ایله دیمك اولور. بو فقیرایدر : (شین)، (خا) اوزرینه تقدیم اولندیغی صورتده دخی معناسی زوجه سـنی بیع ایدیجی دیمك اولماز بلکه استفهام طریقیله (عورتی آلورمیسـك) دیمکه اقربدر . زیرا زبان فارسیده (خریدن) صاتمق معناسـنه اولوب آلمق معناسـنه ایدوکی شـائع

و مشهوردر . بعده مستعمل اولان (فروختن) لفظيدر . ميدانينك وفاتى سنة ثمان عشرة و خمسمائه رمضاننده‌در . (ميدانى) زياد بن عبدالرحمن ميدانه نسبتدركه نيسابورده برمحله‌در .

ودخى علم لغتده تصنيف اولنان مختصراتدندر : (دستوراللغه) ودخى (كتاب مرقاة الادب) لغات فقهيه‌يه مخصوص اولان كتبدندر . (كتاب المغرب) كه مطرزينك تصنيفيدر آنك اسمى ناصر بن عبد السيد بن على بن المطرز ابوالفتح‌در . نحوى واديبدر . اهل خوارزم ايچنده مطرزى ايله مشهور اولمشدر . زمخشريدن ودخى امام موفقدن كه اخطب خوارزمدر، قرائت ايلمشدر . علم نحو و لغت وفقه حنفيه‌ده بارع وممتاز اولمشدر . نته‌كيم شافعيه‌ده (ازهرى) سرافراز ايدى . مذهب اعتزالده علامۀ زمخشرينك خليفه‌سيدر ديرلرايدى . مصنفاتندن (شرح المقامات) ولغت فقهده (مغرب) ودخى (مغرب فى شرح المعرب) (الاقناع فى اللغه) وعلم نحوده (مصباح) ايله مسمى مختصركه حالا ايدئ ناسده مشهوردر . و (مختصر اصلاح السكيت) بونلر مشهور اولمشدر . ولادتى سنة ثمان وثلثين وخمسمائه رجبنده‌در . ودخى لغت نقهيه‌يه مخصوص اولانلردندر (كتاب طلبة الطلبه) كه مؤلفى شيخ امام اجل زاهد نجم الدين ابوحفص عمر بن محمد بن احمد بن اسمعيل بن محمد بن على بن لقماندر . اوائل حالنده (سماع حديث)(طلبة الطلبه)نام كتابى تصنيف ايلمشدر . والدمرحوم بيوررلركه : (طلبه) كسرلام ايله مطلوب اولان شيدر، فتح لام ايله (طالب) ك جمعيدر . يعنى لغات فقهدن طالب اولانلرك مطلوبنى جامع بركتاب نافعدر ديمكدر . زيرا كتب حنفيه‌ده واقع اولان الفاظ فقهى ذكر ايلمشدر ، (جامع الصغرى) دخى نظم ايلمشدر ، خلافياتده اولان (كتاب منظومه) دخى آنكدر . و دخى (كتاب القند فى علماء سمرقند) و بونك غيرى تصانيفى واردر . سمعانى آنك حقنده ايتدى كه : امام فاضل ومبرز ومتقن ايدى، ابومحمد تنوخيدن و ابوالحسين محمد بن محمد الحسين البزدويدن سماع ايتمشدر. وعلومدن هرنوعده خصوصا تفسير وحديث وشروطده يوز عدد مصنفه قريب تصنيفى واردر . لكن بن مصنفاتى تتبع واستقرا ايلدم .

هر برنده نیچه اوهام کثیره کورمشمدر . آندن بیلدم‌که حدیثه محب وطالب ضبط وجمعنه معتنی وراغب ایمش . لکن مهلت تجرید میسراولمامش، یعنی کتب واحادیثی ضبط وتنقیح مرتبه‌سنه‌وصول بولمامش. صاحب (تاج التراجم) ایتدی : اول مرتبه‌دن سالم برشیخ عالم وارمیدر . والدم مرحوم ایدر : فی الحقیقه بوکلامده جادهٔ انصافه‌سالك اولمشدر رضی‌الله‌عنه‌وعن سائر المصنفین، امام ابو حفصك ولادتی (نسف) ده در . احدی یاخود اثنتین وستین واربعمائه‌ده واقع اولمشدر . وفاتی سنة ثمان وثلثین وخمسمائه جمادی‌اولاسنك اون ایکیسنده لیلهٔ خمیسده‌در . علما ، زمخشرینك وفاتی اول‌سنه‌ده واقع اولمشدر دیرلر .

ودخی کتب لغتدن علم حدیثه مخصوص اولانلردر (کتاب الفائق) که محمود بن عمر بن محمد بن احمدالزمخشری ابوالقاسم جاراللهك تألیفیدر . آنك تفصیلی باب تفسیرده تقریر وتحریر اولنسه کرکدر . زیرا سائر علومه نسبت آنده اشتهاری اکثر وطول‌باع وکثرت ابداع اظهاری اوفر اولمشدر .

ودخی علم حدیثه مخصوص اولان لغاتدندر (نهایةالاثر) که ابن الاثیر جزرینك تصنیفیدر . اسمی : مبارك بن محمد بن محمد بن عبدالکریم بن عبدالواحدالشیبانی العلامة مجدالدین ابوالسعادات الجزری الاربلی‌در . (ابن‌الاثیر) ایله اشتهاری کثیردر . مشاهیر علما واکابرنبلا واوحد فضلادندر . ولادتی سنه اربع واربعین وخمسمائه‌ده جزیره‌ده واقع‌اولمشدر . آندن موصله انتقال ایدوب علم نحوی (ابن الدهان) دن و (یحیی بن سعدون قرطبی) دن اخذ ایلمشدر . اواخر عمرنده حدیثی (ابن عبدالوهاب بن سکینه) دن وغیردن سماع ایلمشدر . بعده ولایات و ممالکه انتقال وکتابت انشایه اشتغال ایلدی . بعده برمرض عارض اولوب اللری وایاقلری مأخوذ وکتابتدن عمل مانده اولوب خانه‌سنده منقطع وضعف حالنه قانع اولمش ایدی . اکابر وعلما کلوب زیارت وخانه‌سنه ملازمت ایدرلر ایدی . برکون برمغربی کلوب‌معالجه‌سنه اقدام وخلاصی التزام‌ایدوب شویله‌قول ایلدی‌که مادامکه برءتام حاصل‌اولمغه بردهن پیدا ایدوب استعمال

ايلدى . آباقلر ينه برمقدارلين حاصل اولوب خلاصه قريب اولدیغی کبی مغربی‌یی برمقدار مال ایله ارضا ایدوب کوندردی . برادری عزالدین لوم وتوبیخ ایلیوب جوابنده ایتدی : بومرض سببی ایله خلق ایله اختلاط وصحبت ومهماتلرینه سعی ومباشرت ایتمکدن خلاص واستراحت حاصل اولوب شمدی آنلر بکا کلوب مراجعت وبالضروره رأیمه متابعت ایدرلر دیدی . تصانیفندن غریب حدیثده (کتاب النهایه) یی تألیف ایلمشدر . حقا که اول فن وبابده نظیری سبق ایتمه‌مش برکتابدر . ودخی (جامع الاصول فی احادیث الرسول) . بوکتابی دخی علم حدیثده رکن رکین ودین اسلامده ظهیر ومعین در . ودخی (کتاب البدیع) علم نحوده . (کتاب الباهر) علم نحوه متعلق فروقده (تهذیب فصول ابن الدهان) (الانصاف بین الثعلبی وصاحب الکشاف) (شرح مسند الشافعی) (البنین والبنات والآباء والامهات والاذواء والذوات) . سیوطی ایتدی : کتاب مزبوره واقف اولوب ایچندن برجزءده تلخیص ایلدم . وفاتی سنه ست وستمائه ذی‌الحجه‌سنك سلخنده یوم خمیسده واقع اولدی .

علم الوضع — بو برعلمدرکه وضعك تفسیرندن وشخص ونوعی وخاص وعامه تقسیمندن وذوات وهیئاتك وضعنك احوالندن وبونلرك غیری بعض احوالدن باحثدر . و بوعلمك موضوعی وغایتی و منفعتی علم مزبورده تدرب وتدبر وتعمق وتفکر ایده‌نه خفی دکلدر . وبوعلمك نفعی غایتده وفضیلتی نهایتده‌در . لکن هنوز علماء متقدمین ومتأخرین بوعلمده کتاب مستقل تدوین ایتمه‌مشلردر . آنجق مولانا عضدالدین رسالهٔ وضعیه‌سنده برمقدار یسیر ذکر وتحریر ایلمشدر . لکن بحردن بر قطره و نهردن بررشفه‌در . والدماجد علیه رحمة الملك الواحد بیوررلرکه: اکر اجلدن مباعده وتوفیق الهیدن ساعد همته مساعده میسر اولورسه بوفنك حقنی ایفایه انتصاب ایدوب برکتاب نافع مستطاب تألیف ایلمك منویدر . وباللّه التوفیق وهو میسر کل عسیر .

علم الاشتقاق — بو برعلمدرکه کلماتك بعضنك بعضندن خروجندن

بحث ایدر . خارج ایله مخرجك میاننده جوهر حروف اعتباریله اصالت و فرعیت اولمق مناسبتی ایله قید مزبوری یعنی اصالت و فرعیتك باعتبار الجوهر اولمسنی ذکر ایلدك . زیرا علم صرفده دخی کلمات بیننده اصالت و فرعیتدن بحث اولنور، لکن جوهریت جهتندن دکل ، بحسب الهیئه در . مثلا اشتقاقده (نعق) ایله (نهق) کلمه‌لرینك مناسبتندن بحث اولنور ، لکن جوهریت حسبندن دکل هیئت حسبندندر . زیرا علم صرف بالاتفاق هیأتدن باحثدر . بو تفصیل ایله ایکی علمك بری برندن امتیازلری ظاهر اولور . اما آنلرکه اشتقاقك صرفده اندراجنی توهم ایلمشلردر ، هیئتده مدخلی اولمیان شیئی علم صرفده اخذ اولنمق التزام ایتمش اولور . مع هذا علم صرفده علی الاطلاق هیئاتدن بحث اولندیغنه اتفاق واردر . بو تحقیق انیق ایله بعض شروح مفتاحده اولان قصور ظاهر اولور . شول جهتدنکه اشتقاقك صرفده اندراجنی توهم ایلمشلردر . والد ماجد بیوررکه : بو مقامده اولان تفصیل و تحقیق شرح مفتاحه ایتدیکمز تعلیقده مذکوردر . و بو علمك موضوعی مفردات کلماتدر . حیثیت مذکوره‌دن و جملهٔ مبادیسندندر . قواعد مخارج حروف دخی و مسائلی شول قواعددرکه مفردات بیننده اصالت و فرعیت نه طریقله ونه وجهله‌در آنلردن معلوم اولور . و دلائلی قواعد علم مخارجدن والفاظ عربك مفرداتی واستعمالاتی تتبعدن مستنبطه‌در . و بو علمدن غرض بر ملکه تحصیلیدرکه آنکله اول مناسبات علی وجه الصواب معلوم اولور . وغایتی الفاظ عربده خلل ایجاب ایدن مناسبات مذکوره‌ده خللدن احترازدر . ودخی معلوم اوله‌که جواهر حروفك بخصوصها مدلولی علم لغتدن معلوم اولور . و بعضنك بعضنه علی وجه کلی انتسابی اکر نفس جوهرده ایسه اشتقاقدر ، اکر هیئتده ایسه صرفدر . بوتقسیم ایله معلوم ثلثه بیننده اولان فرق وعلم اشتقاق ، میانهٔ لغت و صرفده مثابهٔ برزخده ایدوکی معلوم اولور . اول سببدندرکه صرفدن تقدیم ولغتدن تأخیر اولنمسنی استحسان ایلمشلردر . و بو فرق، فرق فضلانك نیچه‌سنه حتی شراح مفتاحه مشتبه وخفی اولمشدر . ایمدی بونی اذعانده تدبر و فهمنده تفکر ایله ، زیرا فوائد مهمه‌دندر .

ودخی معلوم اولهکه بوعلم اکثر کتب تصریفده مذکور اولوب افراد بالتدوین اولنمسی غیرمشهوردر . بوکه دخی علت ، یا قواعدنده قلت اولدیغی اوله و یاخود بوایکی علمك قواعدنده کمال اتصال ومبادیسنده اشتراك اولدیغی اوله . حتی بومعنا ایکیسنك اتحادینه حکمه باعث اولمشدر . حقیقت حالدن غافل و اتحاد فیالتدوین نفس الامرده اتحادی مستلزم اولمدیغندن ذاهل اولمشلردر . زیرا علماء متقدمین ، فنون عدیدهیی کتاب واحدده تدوین ایلمشلردر . بوسببدن علم اشتقاقك مصنفاتنی ذکر ایتمیوب مصنفات علم صرفك ذکریله اکتفا ایلدك .

علم الصرف — بر علمدرکه وضع نوعی ایله موضوع اولان مفرداتك [*] و مدلولاتنك انواعی و اول مفرداته عام وشامل اولان هیأت اصلیه وتغیریه آنکله معلوم اولور . ودخی هیأت اصلیهسندن نه کیفیت ایله متغیر اولور . وجهکلی اوزرینه و مقاییس کلیه ایله آنده بیان اولنور . بو علمك موضوعی اول صیغ مخصوصهدر ذکر اولنان حیثیات ایله . و غرضی بر ملکه تحصیلیدرکه آنکله احوال مذکوره معلوماولور . وغایتی ذکر اولنان امورجهتندن خطادن احترازدر . و مبادیسی کلام عربك استعمال و تتبعندن استنباط اولنور مقدماتدر .

فائده — ماضی و مضارع و امرك هربرنده درت مسئلهدن سؤال اولنور ، حدندن وحکمندن واقسامندن و علاماتندن . ماضینك حدی ماوقع و انقطعدر ، یعنی شول نسنهدرکه واقعاولوب و منقطع و تمام اولمش اوله (مضارع) . شول نسنهدرکه هنوز واقع اولمایهکه اول (مستقبل) در . یاخود واقع اولوب هنوز منقطع اولمش اولمایهکه اول (حال)در . (امر) شول نسنهدرکه برفعلك وقوعنی طلبه دلالت ایلیه و نون تأکیدی قبول ایلیه.وماضینك حکمی فتح اوزرینه مبنی اولمقدر . مضارعك حکمی معرب اولمقدر ، مادامکه آکا (نون تأکید) یاخود (نوناناث) داخل اولمایهکه

[*] مثلا صیغهٔ فعلماضی و فعل مضارعی هر برینك معناسنی و مدلولنی بیان کبی .

اول زمانده (مبنى) اولور. و امرك حكمى سكون اوزرينه مبنى اولمقدر. و ماضينك اقسامى (صحيح) و (معتل) در، و مضارعك (حاضر) و (مستقبل) در. و امرك بر قسمى (افعل) وزننده اولاندركه (امر حاضر) در، و برى دخى (ليفعل) وزننده اولاندركه (امرغائب) در. و ماضينك علاماتى (تا) داخل اولمقدر. كرك مضمومه اولسون كه (صيغهٔ متكلم وحده) در، كرك مكسوره اولسون كه (مخاطبهٔ مؤنث) در. كرك مفتوحه اولسونكه (مخاطب مذكر) در، كرك ساكنه اولسونكه (مؤنث غائبه) در [*] مضارعك علامتى حروف (نأيت) دن بريسى داخل اولمقدر. (امرك) علامتى نون تأكيد دخوليدر. ودخى معلوم اولهكه علم صرفك اول مدونى ابو عثمان بكر بن حبيب المازنىدر، آندن اول علم نحوده مندرج ايدى. مازنينك اسمى ونسبى بكر بن محمد بن بقيهدر. بعضلر ابن عدى بن حبيب الامام ابوعثمن مازنيدركه (مازن) بنى شيبان بن ذهله منسوبدر. بعضلر ديمشدركه: اصلده بنى اسدودك مواليسندندر. بعده بنى مازنه نزول ايدوب آنلره منسوب اولمشدر، وبصريدر. ابوعبيدهدن واصمعيدن و ابى زيددن روايت ايلمشدر. و بوندن مبرد وفضل بن محمد اليزيدى ونيچه جماعت روايت ايلمشلردر. امام عربيت ايدى. و روايتده اتساع اوزره ايدى، و مذهب مرجيه يه قائل ايدى. و بر كيمسه ايله مناظره ايتمز ايدى كه الا غالب اولوردى، مباحثه و ايراد كلامه قدرت تامهسى اولديغى جهتدن. اخفش ايله نيچه اشياده مناظره و مباحثه ومحاوره ايدوب آخر غالب اولمشدر. مبرد ايتدى: علم نحوى سيبويهدن صكره ابى عثماندن اعلم كيمسه يوق ايدى، نحوى اخفشدن اخذ ايلدى. بعضلر ايتدى بلكه جرميدن اخذ ايلمشدر وجرمىيه ملازمت و اختلاف ايلمشدر، تا علم نحوده بارع و ممتاز وميان نحويونده سرافراز اولنجه. و ينه (جرمى) ايله

---

[*] اصل مترجمده دخول التاء عليه واقع اولمق ايله اثرينه اقتفا اولنوب بويله ذكر اولنمشدر. لحوق التاءبه واقع اولسه يعنى تانك لحوقيدر ديمكدر، اولى اولوردى. زيرا تاء مذكوره ماضينك اوننه داخل اولماز. بلكه آخرينه لاحق اولور.

دخی مناظره ایدر ایدی . و ینه مبرد حکایت‌ایلمشدرکه بر یهودیٔ مالدار مازنی‌یه یوز دینار بذل‌ایلدی که کتاب‌سیبویهی آکا تعلیم‌واقراءوتفهیم ایلیه. مازنی قبول دیناردن امتناع وفرار ایلیوب مزبوره سؤال ایلدیلرکه بومرتبه فقر و ضعف حال ایله ینه مبلغ معهودی عدم قبوله باعث ندر . جوابنده ایتدی : کتاب مزبورده شو مقدار آیات قرآنیـه مذکوردر،اول سببدن یهودی‌یه آنی تعلیم و القـا ایتمکه لایق و روا کورمدم . اول‌نیت خالصـه برکتیله جوق مدت کچمدی . الا آنی واثق بالله طلب ایدوب اوتوز بیـك درهم جمع و درهم ایدوب برصره ایله احسان ایلدی . پس حضرت کریم ذی‌الجلال، لله ترك ایتدیکی مالك اضـعافنی افضـال ایلدی . واثق باللهك مازنی‌یه طلب ایتدیکنك سـببی دخی اول ایدی‌که بر جاریه حضور واثقده بو بیت ایله تغنی ایلدی :

(بیت)

اظلوم ان مصابکم رجلاً اهدی السلام تحیةً ظلم

اتفاق مجلسده (توزری) حاضر اولوب (رجلاً) کلمه‌سنك نصبنی رد ایلدی . خبر(ان) اولمق‌ظنی ایله. جاریه ایتدی : بن بونی بصره‌ده اعلم ناس اولان ابی عثمان مازنیدن قرائت ایدوب آندن روایت ایدرم . پس مازنی (سرمن‌رآی)دن اصدار اولنوب مجلس خلیفه‌یه احضار اولندی . مازنی ایدر : وقتاکه خلیفه‌یه دخول و اوکنده مثـول ایلدم ، بکا ایتدی « ممن الرجل » یعنی ای رجل کیمدنسـك و قنغی قبیله‌دنسـك . بن ایتدم : (بنی مازن)دن . خلیفه ایتدی : مازن تمیمدنمی ، یوقسه مازن شیباندنمی . بن ایتـدم : مازن شـیباندن . خلیفه ایتدی « بسمك مرامی ماسمك » دیوب اسممدن سؤال ایلدی. زیرا بزم قوممزك لغتنده (میم) (بایه)تبدیل اولنمق وعکسی شایعدر . بن دخی اسمم بکر اولمق ایله میمه تبدیل ایدوب (مکر) دیمکی کریه کوروب (بکر بن محمد) دیدم . خلیفه مرامی تفطن ایدوب غایت حظ ایلیـوب « اقعد فاطمئن » دیدی . یعنی (اطمئن)

دیمك اولور كه اوتوروب استراحت ایله دیمكدر ، بن دخی اوتوردم . بعده بیتدن سؤال ایلدی ، بن ایتدم (مصاحبكم) مصدردر ، فاعلنه مضاف اولمشدر و (رجلاً) مفعولیدر . خبر ان ظلم لفظه‌سیدر . پس توزری بكا معارضه‌یه شروع ایلدی . بن ایتدم : بوكلام (ان ضربك زیداً ظلم) قولی كبیدر ، دلیلی بودركه بوكلام معلقدر . یعنی كلام تام اولماز ، چاق ظلم لفظی بیله اولمایجه . آندن‌صكره تمام اولور . پس توزری فهم ایدوب بكا بودلیل كافی ، جواب شافیدر دیوب واثق‌دخی استحسان ، و اول سببدن اوتوزبیك درهم احسان ایلدی . مازنینك تصانیفندندر . علم قرآنده بر كتاب ، (علل‌النحو) (تفاسیر كتاب سیبویه) (مایلحن فیه العامة) (الالف واللام) (التصریف) (العروض والقوافی) (الدیباج فی‌جامع كتاب سیبویه) . جمله‌سی كتب لطیفه و مصنفات جلیلهٔ شریفه در . ومازنی دیر ایدی كه : بركیمسه كه علم نحوده بركتاب كبیر تصنیفنه قصد ایلیه كتاب سیبویه‌دن صكره . اول كس حیا ایدوب ترك ایلمك كركدر . مازنینك وفاتی سنة تسع یاخود ثمان واربعین ومأتینده‌در . خطیب بغدادی قولی اوزره آنك غیریسی ثلثین ومأتینده دیمشدر . آنك اشعارندندر :

(شعر)

شیئان یعجز ذوالریاضة عنهما رأی النساء وامرة الصبیان
اما النساء فانهن عواهر وافو الصبی یجری بغیر عنان

ودخی علم‌تصریفده (ابوالفتح ابن‌جنی) بركتاب مختصر تألیف ایدوب (التصریف‌الملوكی) دیه تسمیه ایلمشدر . ابن جنینك اسمی عثمان بن جنیدر ، سكون یاء ایله . [*] (كنی) نك معربیدر . كنیتی (ابوالفتح) در ، نحویدر . اهل ادبك احذقی ونحو وتصریفده اعلمی‌وافقیدر . وعلم‌تصریفده مهارتی نحودن اقوی واكمل واحاطه‌سی اتم واشمل ایدی . سببی دخی اول ایدی كه ، جامع موصلده تعلیم نحوه مشتغل ایكن ابوعلی فارسی اول

[*] سكون یا ایله دیمك احترازدر یاء نسبت مشدده اولوب ، (جنه) منسوب اولمقدن .

محلدن مرور ومجلسنه عبور ایدوب تصریفه متعلق برمسئله‌دن سؤال ایدوب ابن‌جنی جوابنده تقصیرایلدی . ابوعلی دخی (ذببت قبل‌ان تحصرم) دیدی . یعنی غورهٔ خام اولمازدن اول ذبیب پخته اولمشسك دیدی . پس اول کوندن ابن جنی قرق‌ییل (ابوعلی) نك خدمتنه ملازم وتحصیل علم‌تصریفه مداوم اولدی . وقتاکه ابوعلی وفات ایلدی ، ابن جنی بغدادده آنك مکانبه‌تصدر وعلومده تحصیل تبحر ایلدی . فضلادن (ثمانینی) و (عبدالسلام‌البصری) و (ابوالحسن‌السمسمی) آندن اخذ ایلدیلر . (کتاب دمیةالقصر) ده دیمشدرکه : فتح مقفلات وشرح مشکلاتده ائمهٔ ادبدن برکیمسه‌یه آنده اولان ملکه حاصل وهیچ بریسی آنك درجه‌سنه واصل اولمامشدر . خصوصا علم اعرابده ، بعض اوقاتده (متبنی) نك مجلسنه حاضر اولوب مباحث ومناظر اولوردی ، اما آنك اشعارندن برنسنه‌یی آندن قرائت ایتمکدن عار وتأنف واستکبار ایدردی . آنك حقنده (متبنی) دیرکه : بو برکیمسه‌درکه اکثرناس آنك‌قدرینی‌بیلمزلر . مصنفاتندندر ، (خصائص) علم نحوده (سرالصناعه) (شرح تصریف‌المازنی) (شرح مستغلق‌الحماسه) دیوان متبنی‌یه ایکی شرح (اللمع فی‌النحو) (محاسن‌العربیه) (المحتسب فی‌اعراب الشواذ) (شرح‌الفصیح) وبونلرك غیری . ولادتی سنة ثلثین وثلثمائه مایهٔ اولدر . وفاتی سنة ثنتین وتسعین وثلثمائه صفرندن ایکی کیجه قالدقده واقع اولمشدر . (ابن‌مالك) ك دخی علم‌تصریفده برمختصری واردر ، (ضروری التصریف) ایله مسمی‌در . آنی شرح ایدوب (تعریف) ایله تسمیه ایلمشدر . آنك اسمی (محمد بن عبدالله بن مالك‌العلامه جمال‌الدین ابوعبدالله الطائی الجیانی الشافعی‌النحوی) در ، دمشقده نزول ایتمشدر . امام نحاة وحافظ اللغه‌در . ذهبی ایتدی : ولادتی سنهٔ ستمائه یاخود احدی وستمائه‌ده‌در . دمشقده سخاویدن وحسن بن‌الصباحدن وبعض جماعتدن‌سماع ایتمشدر ، علم عربیتی نیجه کیمسه‌دن اخذ ایلمشدر . حلبده (ابن عمرون) وغیری ایله مجالسه ایدوب وآندن علم عربیتی تعلیم ایچون تصدر ایلمشدر . ولسان عربی اتقانه صرف همت وبذل جهد وکمال دقت ایلمشدر ، تاکه

نهـايت مرتبه‌یه بالغ وفائز وقصب سبقی حائز اولوب علماء متقدمیندن زیاده تعلیم وافاده‌ایلمشـدر. وعلم قرائتده امام ماهر، وعللنی بیانده صاحب فضل باهر ایدی . اماعلم لغتك غریبنی نقلده مهارت واكثار ووحشیسنه اطلاعده تفرد واقتدارده مرتبه‌سی نهایت مراتب‌عالیه ، ودرجه‌سی غایت‌درجات سامیه ایدی . علم‌نحو وتصریفده خود بحربی ساحل وحبر بی‌مثل ومعادل ایدی . واول اشعار عربده كه لغت ونحوده آنلر ایله اشتهاد،واثبات‌مدعاده آنلردن استمداد اولنور . آنلرك احاطه‌سنده ائمهٔ اعلام متحیر،وقندن بولوب‌تحصیل ایتدیكنده متعجب ومتفكر اولورلر ایدی . نظم اشعار آبدار ورجز وطویل وبسیط وسائر بحورده نظمه اقتدار آكامسخر وآسان وجموح نظم دلكش آندن خائف وهراسان ایدی . معهذا كمال ایمان،وصدق لهجه وایقان ایله متعفف اولوب هر آن ملاحظهٔ حقـدن غیر غافل وملازم اوراد ونوافل اولوب حسن سمت ورقت قلب راهنه سـالك وكمال عقل وصـبر ووقاره مالك ایدی . برمدت دمشقده اقامت ایدوب شغل وتصنیفه مواظب ومثابر وتربهٔ عادلیه وجامع معمورده تصدر ایدوب تفوق ظـاهر وباهر اولدی . آنك سببی ایله جماعت كثیره تخرج ایدوب كندیسی دخی تصانیف مشهوره تصنیف ایلمشـدر . اوغلی امام بدرالدین والشمس ابن ابی‌الفتح وبدر بن جماعه وعلا ابن العطـار ونیچه خلق آندن روایت ایلمشـلردر . بومقامده ذهبینك كلامی منتهی اولمشدر . شیخ ابوحیان ایتدی : ابن مالكك معتمد علیه شیخی یوق ایدی . لكن بعضی تلامذه‌سی كندیسندن روایت ایدر كه ثابت بن حیاندن قرائت‌ایلدم . وابی علی‌الشلوبین حلقه‌سنده اون اوچ كون مقداری اوتوردم دیمشـدر . اما ثابت بن حیـان ائمهٔ‌نحودن دكل ایدی . ائمهٔ معربیندن ایدی . یعنی مهـارتی آنجق علم اعرابده ایدی . سـیوطی ایتدی : آنك برشیخ جلیلی واردر كه (ابن یعیش حلبی) در ، اماتصانیفی غایت‌ایله كثیردر . بعضلر آنی برقاچ ابیاتده نظم‌ایله ایراد واثبات‌ایتمشلردر . ایچلرنده علم نحوده اولان الفیه‌سنی ذكر ایتمشدر كه اسمی (خلاصه) در . ودخی (عمده) و (اكمال‌العمده) وآنی‌شرح‌ایتمشدر. و (تسهیل) وآنك

شرحی که تمام اولمامشدر . واقعـالده بر (قصیده) ومثلثاتده بر (ارجوزه) و (مقصـور وممدوده برقصیده) وآنك شرحی . و (بخـاری) نك بعض احادیثنك اعرابی . و(ضاد) و (ظا)ده برقصیده ، بردخی مهموزده و(كتاب تعریف) صرفده ، وشرحی . وبركتاب دخی فعل وافعل وزننده استعمال اولانلرده . وبرمختصر دخی (ابدال) ده . و (قصیدهٔ مالكیه) قرائتده . بوذكر اولنان مؤلفات اول ابیات متضمنه اولدیغیدر . بونلردن ماعدا دخی تصانیفی واردر . جملهدن : (كتاب نظم الفوائد) وعلم عربیتده : (فتاوی)سی وبرمجموعه كه (الفوائد فی النحو) ایله تسمیه ایلمشدر . و (شرح الجزولیه) و (سبك المنظوم) و (فك المختوم) و (المقدمة الاسدیه) كه (ولدتقی الدین الاسد) اسمنه وضع ایلمشـدر . روایت اولنور كه ابن مالك عادلیهده امام ایدی ، هرقچانكه اداءصـلوة ایدوب رجوع ایلسه قاضی القضاة شمس الدین ابن خلكان خانهسنه كلنجهبیله كیدوب تشییع وتعظیم وتوقیروتكریم ایدردی . احادیث شریفهیه اطلاعده « آیة من آیات الله » ایدی . برمسئلهده كه استشهاد ایچـون سعی واجتهاد ایدوب قرآن عظیمدن شاهد بولمسـه احادیثه عدول ایدوب بعده اشعار عربه رجوع ونزول ایدردی ، ودخی عقلی كامل وسمتی لطیف وكثیرالنوافل ایدی . سائر مغاربهدن علم ایله سرافراز اولدیغی كبی ایكی خصلت ایله منفرد وممتـاز ایدی كه بری كرم وبری مذهب شـافعیه ایدی . شیخ زكی الدین بن القویع دیر ایدی كه : ابن مالك ، علم نحوده حرمت وعزت قومادی . ابن مالكك وفاتی سـنة اثنتین وسـبعین وستمائه شعباننك اون ایكیسنده واقع اولمشدر . رحمة الله علیه رحمةً واسعة .

ودخی علم تصریفده تصنیف اولنان كتب متوسطهدندر (كتاب الشافیه) كه ابن حاجبك تألیفیدر . اسمی عثماندر كه ابن عمر بن ابی بكر بن یونس العلامه جمال الدین ابوعمرو بن الحاجب الكردیدر . (دوینی الاصل اسنائی المولد) در . مقری ونحوی ومالكی واصولی وفقهیدر وتصـانیف منقحه وكتب مهذبه صاحبیدر . ولادتی سنة سبعین یاخود احدی وسبعین وخمسمائهدهدر . ولایت (صعید) ده (اسنا) نام قریهده واقع اولمشدر . (ذهبی) ایتدی كه والدی

جنـدیء کردی ایدی . وامیر عزالدین الصـلاحینك حاجبی ایدی . هنگام صغرنده (قاهره) ده اشتغـال ایدوب سـعادت حفظ قرآن ایله مستسعد اولوب . بعضی قرآآتی شیخ شاطبیدن اخذایدوب (تیسیری) دخی آندن سماع ایلدی . قرآآت سـبعه‌یی ابوالجوددن اخـذ ایلدی . وبو صیریدن و بعض جمـاعتدن دخی سماع ایلدی . ابی منصور انبـاریدن وغیرندن تفقه ایلمشدر . وشاطبیدن وابن البنادن تأدب ایدوب اشتغاله ملازم ومطـالعه‌یه مداوم اولوب اصول عربیتده بارع وممتـاز اولدی . کندیسی دخی اذکیـاء عالمـدن ایدی . بعده دمشقه کلوب جامعـده زاویهٔ مالکیه‌ده درس تعیین ایدوب آنده اولان فضـلا وجهابذهٔ علمـا ، جمله‌سی آندن تعلم وتحصیل نحو واصول ایلمکه مکب ومشـغول اولدیلر . لکن جمله‌دن زیاده مهـارتی نحوده ایدی . فقهدن برمختصر تصنیف ایلدی . بردخی آندن اکبر تصنیف ایدوب (منتهی) ایله تسـمیه ایلدی . علم نحوده کافیـه و شرحنی تألیف ایدوب و (وافیه) ایله‌مسمی منظومه وشرحنی ، وتصریفده شافیه‌وشرحنی ، وعلم عروضده برقصیده تصنیف ایلدی . ومفصلی شرح ایدوب (ایضاح) ایله تسـمیه ایلدی علم نحوده . امالی ایلمشـدر : برعظیم مجلددرکه جامع انواع تحقیق اولمـاغن هر وجهـله مدحه لائق وحقیقدر . بعض آیات کریمـه‌یه و بعضی مفصـلك وکافیه‌نك بعض مواضـعنه متعلقـدر ، و بعض اشـیاء نثریه‌در . جمیع مصنفاتی کمال حسن و بهاده اولوب حسن وجزالتی جهتندن بین الانام قبول تام شرفنه‌واصل اولمشدر . نیچه مواضعده نحاته مخالفت‌ایدوب اشکالات والزامات ایراد واثبات ایلمشدرکه جوابی عسیر اولمق ایله خصمی الحام‌واسکات ایدردی . علم‌فقهده دخی‌فقیه مناظر ومفتیء ماهر وهرمسئله‌ده علی الفور جوابه قادر وسائر علومده دخی مبرز ومتبحردین وورع ومستکین ومتواضع طارح‌التکلف ورافع‌التصلف ایدی . بعـده مصره داخل اولوب شـیخ عزالدین بن عبدالسـلام دخی اول زمانده مصره واصـل اولوب مجالسده فضیلتی جهتندن شیخ عزالدینه‌تصدر ایلدی . طلبهٔ علوم، مجلسـنه ملازم وخدمتنده قائم اولدیلر . ابن خلکان آنك حقنده دیمشـدرکه ذهن

پاك وطبع چالاك جهتـندن احسن مخلوقات، مالك الاملاك ايدى . بعض خصوصده اداء شهادات ايچـون بكا مراراً كلمشـدر . عربيتدن نيجه مواضع مشكلهدن سؤال ايلدم . ابلغ جواب ايله بسط مقال ايلدى . سكون واحتشام وتثبت تام ايله. بعده اسكندريهيه اقامت قصدينه انتقـال ايدوب مدت قليلهده آخرته ارتحال ايلدى . سنهٔ ست واربعين وستمائه شوالنك اون آلتنجى كونى نهار خميسده وقت ضحاده روح الله تعالى روحه واوفر فى الجنان فتوحه .

ودخى علم تصريفده كتب متوسـطهنك امثلى والطف واعدلى (كتاب المتمتع) دركه ابن عصفورك تصنيفيدر . اسمى على بن مؤمن بن محمد بن على ابوالحسن بن عصفوردر. نحوىٔ حضرمىٔ اشبيلىدر . زماننده اندلسده لواء عربيتك كاتبى ايدى . وابن الزبير ايتدى : علمى دباجدن وشـلوبيندن اخذ ايلدى . شلوبينه برمدت ملازمت ايلدى . بعده بينـلرنده منافره واقع اولوب خدمتندن مفـارقت ايدوب برمدت افاده واشـتغال ايچون تصدره اشتغال ايدوب طلبه دخى تمام اقبال ايلديلر . مطالعهيه صبرى نهايتده اولوب برحالده مطـالعهدن ملال كلمز ايدى . مع هذا نحـودن غيرى آندن اخذ اولنهجق نسنهسى و آندن غيرينه اهليتى يوق ايدى. صفدى ايتدى: ابن عصفورك صـلاح وورعى يوق ايدى . بركون مجلس شرابه كيروب اهـل مجلس نارنج ايله رجم ايدرك هلاك اولدى . وفاتى سـنة ثلث ياتسـع وستين وستمائه ذى القعده سنك يكرمى دردنده واقع اولمشـدر . مصنفاتى كثيرهدر . اولا (متمتع) كتاب لطيفدر . ابوحيان جميع احيانده آندن مفارق اولماز ايدى . آنك شرحى (مقرب) تام اولمامشدر . (شرح الجزوليه) (مختصر المحتسب) عبدالقاهرك (جمل) نام كتابنه دخى اوچ شرح تأليف ايلمشدر . و(شرح الاشعار الستة) وبونلرك غيرى دخى مؤلفاتى واردر .

ودخى كتب مبسوطهدندر . امام چاربردينك (شـافيه) يه شرحى. امام مزبور احمد بن الحسن الشيخ فخرالدين در . شيـخ سبكى طبقات شـافعيهده آنك ايچون ديمشـدر كه تبريزده نزيل ومقيم ايدى . وامام فاضـل ودين وخير ووقور و نشر علم وافادهٔ طلبهيه مواظب ايدى . علمى ، قاضى

ناصرالدين البيضاويدن اخذايلدی . بعده علامهٔ بيضاوينك (منهاج) نی شرح ايلدی و آندن ماعدا نقه شافعيدن (حاوی) يی شرح ايدوب تكميل ايامدی . و (شافيهٔ ابن‌حاجب) ی و (كشاف) ی شرح ايلدی . بعده سنة ست واربعين وسبعمائه رمضاننده تبريزده وفات ايلدی . رحمة‌الله عليه رحمةً واسعة .

و ينه كتب مصنفه‌دندر ، علامهٔ رضی الدينك (شافيه)يه شرحی و آنك ترجمه‌سی عن‌قريب علم نحوده معلوم اوله‌جقدر ان‌شاءالله تعالی . (كتاب شافيه) نك برشرحی دخی واردر . حسن‌بن محمدالنيسابورينك كه (نظام اعرج) ديمكله مشهوردر . شرح مزبور ممزوج و جامع بركتاب نافعدر . ايدیٔ ناسده متداول‌ومشهور والسنهٔ خلقده مذكوردر . سيوطی ايتدی : بن مؤلفك ترجمه‌سنه واقف اوله‌مدم .

ودخی ديار رومده مشهور اولان كتبدندر ، (مقصود) نام مختصركه مصنفنك اسمی معلوم دكلدر . لكن كتاب مبارك كثيرالفوائد، وعزيز العوائددر . حالا ايدیٔ طالبنده مشهور اولان اول كتابدر . آنك دخی نيچه شروح مفيده‌سی واردركه ابناء زمان ميانده مشهوردر . و بر مختصر دخی (عزی) ديمكله مشهوردر كه مؤلفی اولان عزالدين زنجانی‌يه منسوبدر . اسمی عبدالوهاب‌بن ابراهيم بن عبدالوهاب بن ابی‌المعالی الخزرجی الزنجانيدركه (شرح حاویٔ مشهور) صاحبيدركه ، چارپردی شرح شافيه‌ده اكثر آندن نقل ايدر . سيوطی ايتدی : شرح مزبوردن مؤلف خطی ايله برنسخه‌يه واصل اولدم . آخرنده ذكرايتمش كه بغدادده سنة اربع وخمسين وستمائه ذی‌الحجه‌سنك يكرميسنده تأليفدن فارغ اولمش . (متن‌الهادی)نام كتاب دخی آنك تأليف مستطابيدر . (تصريف عزی) ديمكله مشهور اولان تصريف دخی آنك تأليفيدر . مختصر مزبورك شروح مفيده‌سی واردركه هربری ابناء زمان قتنده مشهوردر . جمله‌نك افضلی واحسنی و اكملی علامهٔ فاضل تفتازانی وحضرت سيد شريف جرجانی متعهماالله تعالی باللطف الربانی تأليف ايتدكاری (شرحين مفيدين) در .

آنلرك ترجمه‌لرینه دخی عن‌قریب وقوف میسر ونصیب اولور ، ان‌شاءالله تعالی .

کتب مختصره‌دن بری دخی . (مراح الارواح) در . مؤلفی احمدبن علی بن مسعوددر . سیوطی ایتدی : بن آنك ترجمه‌سنه واقف اولمدم ، شرح من بورك شروح مفیده‌سی واردرکه صبیان متأدبین آنی بیلیرلر .

ودخی علم نحوده اولان مصنفاتك اکثری علم تصریف ایله مذیل وافاده و نفعی آنکله مکمل اولمشدر . آنلرك دخی بر مقداری عن‌قریب ذکر اولنور ، ان‌شاءالله تعالی .

و (مختصر نجاح) دخی غایتده مفیددر ، لکن مشهور دکلدر . مؤلفی حسام‌الدین سغناقیدرکه شارح (هدایه)در . آنك ترجمه‌سنی دخی شروح (هدایه) ذکر اولندیغی محلده بیلیرسك ، ان‌شاءالله تعالی .

و مختصر (نزهة الطرف فی علم الصرف) دخی کتاب نافعدر . مؤلفی (امام میدانی)درکه ترجمه‌سی ذکر اولنمشدر .

شعبهٔ ثانیه

مرکبات الفاظه متعلق اولان علوم بیاننده‌در

علم النحو — برعلمدرکه باحثدر ، شول مرکباتك احوالندن که وضع ونوعی ایله موضوعه‌در . معانیٔ ترکیبیهٔ نسبیه‌دن هربر نوع ایچون تراکیبك اول معانی‌یه دلالتی حیثیتندن ، یعنی هرترکیب نسبینك اصل معنای وضعیسنه دلالتندن بحث ایدر . و بوعلمدن غرض تحصیل ملکه‌درکه آنکله متکلمك مقصدی اولان معانینك هربری ایچون وضع نوعی ایله وضع اولنان ترکیبی ایراده و هر مرکبك وضع مذکور حسبی ایله اولان معناسنی فهمه اقتدار اولنور . وغایتی تراکیب عربیه‌یی ، معانیٔ اصلیهٔ وضعیه‌سنه تطبیقده خطادن احترازدر . مبادیسی الفاظ مرکبه‌یی موارد استعمالاتنده تتبع ایلمکدن حاصل اولان مقدماتدر . و موضوعی (مرکبات) و (مفردات) و (ادوات)در . اما مفرداتك موضوع اولمسی تراکیب وادواتده وقوعی

جهتندندر . ادوات دخی روابط تراکیب اولدیغی جهتـدندر . اول تقدیرجه نحوده بونلردن بحث ، مبدئیت وجهی اوزرینه‌در . زیرا حقیقتده آنلر مسائل علم لغتدندر . ودخی معلوم اوله‌که علم نحو فروض کفایه‌دندر . زیرا کتاب وسنت ایله استدلال ، علم نحوه محتاجدر . چونکه استدلال مذکور فرض عین دکلدر ، علم نحو دخی کذلك . لکن علم مزبور متواتر اولمق واجبدر . زیرا شرعده تواتر اولنجق . لغتده دخی تواترشرط اولور . محتاج الیه اولدیغی جهتدن ، لغتك جملهٔ اقسامندن بریسی دخی (نحو) در . لکن بوکلامده ایکی وجهله اشکال واردر . اولا بوعلم نحو بدعتدر . هربدعت ایسه حرامدر . ثانیاً تعلم نحو الفاظه محتاجدر . معرفت احوال الفاظ دخی نحوه محتاج اولیجق دورلازم کلیر . اشکال اولك جوابی بودرکه صحابهٔ کرام علیهم رضوان ذی الجلال والاکرام نحوه عارف ودقائقنه واقف ایدیلر. بدعت اولان اصطلاحات مخصوصه‌سیدر . پس (لامشاحة فی الاصطلاح) قاعده‌سی اوزره اول بدعت ضرر ایلمز . حتی دیمشلردرکه « النحو علم مبتدع وقیاس مخترع» باخصوص بدعت اولدیغی تقدیرجه دخی بدعت حسـنه مقوله‌سـندن ایدوکی مسـتغنی عن البیان اولوب جای ریب وکمان دکلدر .

اشکال ثانینك جوابی اولدرکه قواعد علم نحوك بعضی بالضروره معلومدر. وبعضی مکتسبدر . تعلم علم نحو قسم اوله موقوندر . نحو ایله تحصیل اولان قسم ثانیدر . اول تقدیرجه دور لازم کلمز . کسـائی لله دره علم نحو حقنده دیمشدر :

(شعر)

انما النحو قیاس یتبع — وبه فی کل علمٍ ینتفع
واذا ماانقن النحو الفتی — مرفی المنطق مراً فاتسع
واتقاه کل من یعرفه — من جلیس ناطقٍ اومستمع
واذا لم یعرف النحو الفتی — هاب ان ینطق جبناً فانقمع
فتراه ینصب الرفع وما — کان من نصبٍ ومن خفض رفع
اىما فیه سواء عندکم — لیست السنة فینا کالبدع

ودخی معلوم اوله‌که اکثر ناس نحو ایله ، عدم استیناس سببی ایله ادا و بیانده‌اضحوکهٔ صبیان اوله‌جق ورطه‌لره گرفتاروشهرهٔشهر ودیاراولمشلردر . (ابوحیان‌توحیدی)که زمانه‌سنك وحیدی ایدی، حکایت ایدرکه برشخصه برقومدن سؤال ایتدکلرنده جوابنده (هم‌خروج) دیدی . یعنی خارجدن دیه‌جك محلده آکا دیدیلرکه بوکلامك صحیح دکلدر . ایتدی : حق‌تعالی (اذهم علیهاقعود) دیمدیمی‌که قاعدون معناسنه‌در . [*] حضار مجلس‌استهزا ایدوب‌ضحك ایتدیلر . ودخی‌ابوالفرج بغدادی علم لغتی عارف شخص حقنده (لغوی)دیدی ، فتح لام‌ایله . خلق آکا بوکلام مسموع دکلدر دیدیلر . ایتدی : ایشیتمدیکزمی ، حق‌تعالینك« قال له موسی‌انك‌لغوی» قولنی. [**] پس اهل مجلس خنده ایدوب استهزا ایلدیلر. بعضلر دخی حق‌تعالینك اول سورهٔ (کهف) ده « عوجاً قیماً » قول‌شریفنده « قیماً » ، «عوجاً » لفظنك صفتیدر . دیه اعراب ایلمشدر . لکن بوصفت کمال غفلتدر . زیرا معوج اولان (قیم)اولماز، بلکه (قیماً) برمحذوفدن حالدر. «انزله‌قیماً» تقدیرنده‌در. یاخود«من الکتاب»دن حالدر . (علی کلاالتقدیرین‌قیم) اولمق ، کتابك‌وصفی اولور . بعضلر دخی حق تعالینك « وثمود فماابقی » قول شریفنده (ثمود) مفعول مقدمدر، دیمشدر. بودخی‌خطادر. زیرا (فماابقی) کلامنده ماء نافیه ایچون‌صدر کلام‌واردر . اول تقدیرجه‌مابعدینك ماقبلنده‌عمل‌ایتمسنه مانعدر . پس (ثمود) ، (ابقی) نك مفعولی اولمغه مجال اولماز . بعضلر دخی حق تعالینك « فقلیلاً مایؤمنون » قول شریفنده ، مابمعنی (من) در دیمشدر . اکر اویله اولسه (قلیل) اولوب مرفوع اولمق کرك ایدی که خبر ، مقدم اولوب من‌موصوله مبتدا اولوردی . بعضلر دخی حق‌تعالینك « قالوا یاشعیب اصلوتك‌تأمرك‌ان‌نترك‌مایعبد آباؤنا اوان‌نفعل فی اموالنا مانشاء » قول شریفنده (ان‌نفعل) قولنی،(ان‌نترك)قولنه‌معطوفدر دیمشدر، بودخی‌باطلدر. زیرامعناسی بویله‌دیمك اولورکه قوم شعیب دیدیلرکه : سنك صلوتك بزه بویله امرایدرکه

[*] یعنی بومقوله جملری (سماعی) ایدوکن بیلمیوب (قیاسی) ظن‌ایلدی .

[**] یعنی شخص مزبور، غوایت وجهلدن لامی نفس کلمه‌دن ظن ایدوب، لام تأکید اولوب غوی غوایتدن ایدوکنی بیلمدی .

بابالريمزك عبادت ايتدكلرينى ترك ايدهوز. وياخود ماللريمزده ايستديكمزى ايشليهوز؛ بوايسه صحيح دكلدر. زيرا حضرت شعيب آنلره، ماللرنده ايستدكلرينى ايشلمكه امر ايتمدى، بلكه تركنه امرايلدى. پس (ان نفعل) كلامى (مايعبد) قولنده اولان (ما) كلمه‌سنه معطوفدر. معناسى: ياخود ماللريمزده ايستديكمزى ايشلمكى ترك ايتمكه‌مى امرايلدى ديمكدر. بوتقديرجه كلام. صحيح وتمام اولور.

بعضلر دخى حق تعالينك «يحسبهم الجاهل اغنياء من التعفف» قول شريفنده (من اغنياء) كلمه‌سنه متعلقدر ديمشدر. بودخى فاسددر. زيرا معناسى: صحابۀ كرامدن اهل صفه اولانلركه كمال نقروفاقه مرضندن افاقه‌يه غيرطالب، بلكه منصب قناعت وتوكله راغب اولوب ظاهرلرينه ناظر اولان جاهل، آنلرى تعففدن غنى ظن ايدر، ديمك اولور. ايمدى آنلرى تعففدن غنى ظن ايدنلر، آنلرك مال جهتندن فقرا اولدقلرينى بيلمش اولورلر. اول تقديرجه حاللرينه جاهل اولمش اولمازلر. مع هذا سباق نظم شريف آنك اوزرينه‌در. بلكه كلمۀ (من)، (يحسب) لفظنه متعلقدر. تعليل ايچوندر، معناسى: آنلرك حقيقت حاللرندن غافل اولان جاهللر، آنلرى اغنيا ظن ايدرلر، كمال تعففلرى سببيله. زيرا كمال فقر وضيق حال ايله ينه برفردن طلب وسؤال ايتميوب بلكه كمال تعففلرى ايله جهله‌واغنيا آنلرى اغنيا ظن ايدرلردى. آنلر ايسه دائما خزانۀ بى نهايۀ ملك ذوالجلالدن اخذفوائد موائد انعام وافضال ايدوب كنز قناعت غيرفانيلرى مالامال ايدى. مؤلف اصل مترجم اولان والدماجد عليه رحمة الملك الواحد بومقامده دخى اكثار وبرمقدار تفصيل اختيار بيوروب بووادیدن نيچه امور دخى ايراد ايليوب، بعده اعتزال ايدوب ديمشدركه: بوبر بحر بى ساحل وپاياندركه انسان هرنه مرتبه پويان اولسه كنارينه وصوله امكان اولماز. پس بوبابده استقصا، مورث اسهاب وباعث ملال اولوالالباب اولور. بوحقير دخى مرحومك اثرينه اقتفا واول بحردن برقطره‌ايله اكتفا ايدوب آنلرك ايراد ايتدكلرندن بعضنى طى ودفع ملال وعى اختيار اولنمشدر. زيرا نيچه امور واردركه

زبان ترکیده ظهور ایلسه چندان خوش نما و بهجت افزا اولماز . پس اول سببدن زبان ترکیده ترکی اولی کورلمشدر .

فصل — علم نحوك واضعی بیاننده‌در . روایت اولنورکه (خویلد اسدی) نك قزی ، (معاویه) یه واروب ایتدی : (ان ابوی مات وترك لی مالا) . (ابوی) کلمه‌سی اسم ان اولوب منصوب اولدیغی جهتدن . (ابای) دیمك لازم ایکن (ابوی) دیوب ، مرفوع ایلیوب و(ما) کلمه‌سنده اماله ایلیوب (معاویه) بو کلامی استقباح ایلدی . بوخبر حضرت «علی کرم الله وجهه» یه واصل اولدقده ابواسود الدؤلی‌یه باب (ان) یی وباب (اضافت) ی وباب (اماله) یی رسم ایلدی . بعده ابوالاسود دخی بر کیمسه‌یی ایشیتدی که «ان الله بریئ من المشرکین ورسوله» آیتنی قرائت ایتدکده (رسوله) ده (لام) ی مجرور اوقیوب حاشا معنای نظم شریفی اخلال ایلدی . ابوالاسود دخی باب عطفی و باب نعتی تصنیف ایلدی . بعده ابوالاسودك قزی برکون والدینه ایتدی : یا ابت ما احسن السماء . (احسن) مرفوع اولوب (السماء) کلمه‌سنه مضاف اولوب (السماء) مجرور اولمق اوزره‌که اول تقدیرجه قاعدهٔ نحو اوزره ماء استفهامیه اولمق لازم کلوب معناسی سمانك غایت احسنی نه‌در دیمك اولور . ابوالاسود دخی (ای بنیة نجومها) دیدی . یعنی نجومی جمله‌دن احسندر دیدی . قزی ایتدی : بن سمانك کمال حسنندن تعجب ایدرم دیدی : ابوالاسود بیلدی‌که (ماء استفهامیه) اولمیوب (ماء تعجب) ایمش . اول تقدیرجه (احسن) کلمه‌سی (والسماء) لفظه‌سی منصوب اولمق لازم اولماغن ایتدی (قولی ما احسن السماء وافتحی فمك) یعنی (ما احسن السماء) دیوب منصوب ایدوب دهانك مفتوح ایله دیدی . برکون ینه قزی پدرینه (یا ابت ما اشد الحر) دیدی ، استفهام لفظی اوزره‌که (اشد) مرفوع اولوب (الحر) لفظنه مضاف اوله . ابوالاسود ایتدی : (ای بنیة وغرة القیظ ومعمعان الصیف) . [*] قزی ایتدی بن تعجب ایدرم . ابوالاسود

[*] وغرة غین معجمه وراء مهمله ایله شدة حره دیرلر . قیظ قاف وظاء معجمه ایله . صمیم صیفه دیرلرکه طلوع ثریادن ، طلوع سهیله وارنجه مرور ایدن زماندر . معمعان دخی شدة حر صیفدر . کذا فی القاموس .

ایتدی : ایمدی (ماأشدالحر) دیمك کرکدر ، نصب ایله . آندن صکره باب تعجبی واستفهامی تصنیف ایلدی . پس بوروایتدن معلوم اولدی که نحوك اول واضعی ابوالاسود درکه (حضرت علی بن ابی طالب) دن کرم الله وجهه اخذ ایلمشدر . ابوالاسودك اسمی ظالم بن عمرو بن ظالم در . بعضلر ایتدی : ابن سفیان بن عمرو بن خلس بن نعاثة بن عدی بن الدؤل بن بکر بن کنانه ابوالاسود الدؤلی کوفی المولد ، بصری المنشأدر . نحوی اول تأسیس ایدن اولدر . سادات تابعین واشراف متقدمیندندر . مرد عاقل وصاحب رأی سدید کامل ، متشیع وشاعر وسریع الجواب وحاضر ایدی . روایت حدیثده دخی ثقه ایدی . حضرت (عمر) و (علی) دن وابن عباسدن وابی ذردن وغیریلردن روایت ایلمشدر . رضوان الله تعالی علیهم اجمعین . وابوالاسوددن روایت ایلمشدر . اولا ولدی ویحیی بن یعمر وحضرت (علی) ایله کرم الله وجهه صحبت ایدوب (حرب صفین) ده بیله حاضر اولمشدر . معاویه‌یه دخی کلمشدر . ملاقاتنده تعظیم فراوان وبذل جائزهٔ بی‌پایان ایلمشدر ، قضاء بصره‌یه والی دخی اولمشدر . ومصاحفه ، اول وضع نقط ایدن آنلردر . غایت مسن وپیر وزمان عمری کثیر اولوب سنة تسع وستینده واقع اولان طاعون جارفده وفات ایلمشدر . بعده ابوالاسوددن تخرج وتلمذ ایلمشدر ، معاذ بن مسلم الهراکه ، کنیتی ابو مسلم ایدی . بعضلر ابو علیدر دیمشدر . محمد بن کعب القرظینك مولاسی ومحمد بن سارة الرواسینك عمی ایدی . علم تصریفك اول واضعی بونلردر . وعبدالملك بن مروانی تأدیب ایلمشدر . ولادتی دخی آنك زماننده اولمشدر . سیوطی ایتدی : شیخمز محیی الدین الکافیجینك شرح قواعدنده تصریفك اول واضعی معاذ بن جبلدردیه مذکوردر . لکن بلاشك خطادر . حتی کندیسندن سؤال ایلدم ، هیچ جواب ویرمدی . معاذ مزبور شیعی ایدی . وفاتی بغداددهدر . سنة سبع وثمانین ومائه‌ده ، بعضلر سنة تسعینده دیمشلردر . غایت معمر اولوب حتی ازدیاد سن ایله اسنانه ضعف کلوب آلتوندن تل ایله شد ورخنه‌سنی سد ایتمش ایدی . کندیسی حیاتده ایکن

اولادی واولاد اولادی وفات ایتمشلردر . جعفرصادقدن روایت ایلمشدر ، ونحوده برقاچ کتاب تألیف ایتمشدر . یوزاللی ییل معمر اولدی . ابن النجار ، (تاریخ بغداد)ده معاذحقندهدیمشدرکه اعیان نحاتدن ایدی . ابوالحسن کسائی وغیری آندن اخذ ایدوب کندیسی حدیثی جعفر صادقدن ، وعطا بن السائبدن روایت ایلمشدر . وآندن عبدالرحمن المحاربی وحسن بن الحسین الکوفی روایت ایلمشلردر . هرا ایله مشهور اولمسنه باعث بودرکه ثوب هروی بیع ایدردی ، اول جهتدن آکا نسبت اولنمشدر . آندن صکره ابوالاسود بش نفر کیمسه‌یی تخلیف ایتمشدرکه اوتوروب نیچه ماه وسال خلقی تأدیب وتعلیمه اشتغال ایتمشلردر . آنلرك اولی عنبسة بن معدان الفیلدر . ابوالاسوددن اخذ ایدنلرده آندن افضل وابرع واکمل یوق ایدی . وروایت اشعارده . دخی مهارت اظهار ایتمشدر . خصوصا فرزدق وجریر اشعارینی روایت اولنورکه زیاد بن ابیه یاننده برفیل وار ایدی که هرکون آکا اون درهم انفاق ایدردی . عنبسه‌نك والدی معدان ایتدی : اول فیلی بکا ویرك ، سزك مؤنتکزه کفایت ایدوب هرکون اون درهم دخی ویره‌ین . پس فیلی مزبوره ویردیلر . آندن صکره صاحب ثروت اولوب مالنده وفرت ظهور ایدوب برقصر عظیم دخی بنا ایلدی . اول سببدن آکا معدان الفیل دیدیلر . بعضلر دیمشدرکه معدان مزبور عبدالله بن عامر بن کریزك بر فیلنی قتل ایدوب قتل فیل ایتمك ایله معدان الفیل دیدیلر .

ایکنجیسی : (میمون الاقرن) در . نحوی عنبسه‌دن اخذ ایتمشدر . بعضلر دیمشدرکه ابوالاسوددن اخذ ایدوب عنبسه بوندن اخذ ایتمشدر . والعلم عندالله تعالی .

اوچنجیسی : (یحیی بن یعمرالعدوانی التابعی)در . حاکم ایتدی که ثقیه وادیب ونحوی ایدی . ابن عمردن وجابردن وابوهریره‌دن سماع ایتمشدر . نحوی ابوالاسوددن اخذ ایتمشدر . وقتا که حجاج شهرواسطی بنا ایلدی . بوشهرك عیبی نه‌در ، دیه ناسدن سؤال ایدوب دیدیلرکه بزعینه واقف وبومقوله اموره

عارف دكلز . اما برمرد عارنه دلالت ايده‌م . ديوب يحيي بن يعمره اشارت ايلديلر . حجاج دخی يحيي‌يی دعوت ايدوب كلدكده وجه مزبور اوزره سؤال ايلدی . يحيي دخی ايتدی : بوشهری غيرك مالی ايله بنا ايلدك ، وبونده سنك اولادكك غيری كيمسه‌لر ساكن اولسه كركدر . پس حجاجك آتش غضبی اشتعال ويحيي‌يه توبيخه اشتغال ايليوب ايتدی : بومقوله كلام بارد بی‌حاصل سويلمكه سنی محرك وحامل نه‌در . جوابنده ايتدی : حق‌تعالينك علمايه ، علملری حقنده امری واخذ ميثاقيدركه خلقدن برحديث وكلامی كتم ايتميه‌لر . حجاج غضبندن يحيايی (خراسان) ه نفی ايليوب آنده واردقده قتيبه بن مسلم مزبوره قضاء خراسانی تقليد وتفويض وحجاجك ايتديكی جفا مقابله‌سنده انواع لطف ايله تعويض ايليوب اكثر بلادنده ، مثلا نيسابورده ومرؤ وهراة كبی شهرلرده قاضی اولوب علم وتصنيفده آثاری ظهور ايتمشدر . بعضلر ديمشدركه يحيي هم اديب ، وهم ثقيه ايدی . عباد له‌يه خدمت ايدوب وخلفاء امويون آنی قاضی ايدنمش ايدی .

دردنجيسی وبشنجيسی : (ابوالاسود) ك اوغللری (عطا) و (ابو حرب) در . بعده بو بش نفر مشايخ دخی نيچه كيمسه‌يی تخايف ايلديلر . آندن بريسی عبدالله بن ابی اسحق زيد الحضرميدر . [*] ائمهٔ قرائت وعربيتدندر . قرائتی يحيي بن يعمر ونصر بن عاصمدن اخذ ايلمشدر . روايتی والدی زيددن ، اول دخی جدی (حرث) دن ، اول دخی حضرت « علی » كرم الله وجهه‌دندر . ابوعمرو بن العلا ايله مناظره ايلمشدر . سيرافی ديمشدركه : عبدالله تجويد قياسده زياده ايدی . ابوعمروك كلام عربی ولغاتی ، علمی اوسع

---

[*] (عبدالله) علم اولدقده حكم مفرده اولوب تخفيف ايله جمعی (عباد له) كليركه معناسی (عبدالله) ايله مسمی اولنلر ديمكدر . (عباد له) دن مقصد اصطلاح محدثيندن : عبدالله بن عباس وعبدالله بن عمرو عبدالله بن الزبيردر . اما اصطلاح فقهاده عبدالله بن الزبير ، يرينه عبدالله بن مسعوددر . پس عبدالله بن عباس وعبدالله بن عمر فريقين قتنده بالاتفاق عباد له‌دندر . عبدالله بن الزبير محدثين قتنده ، عبدالله بن مسعود فقها قتنده عباد له دندر . بوفائده حفظ اولنمق كركدركه نيچه مواضعده نفعی واردر .

ایدی. ینه سیرافی دیمشدرکه: عبداللهه یونسدن سؤال اولندی . جوابنده یونس ایله، نحوده برابردر دیدی . یعنی علم نحوی کمال معرفت ایله عارف و دقائقنه واقفدر . دیمکدر ، ینه سیرافی دیدی‌که عبدالله دائما صنف عربه طعن و فرزدقی تعییب ومنسوب الی اللحن ایدردی . فرزدق دخی بو بیت ایله آنی هجو ایلدی :

(بیت)

و لوکان عبدالله مولیً هجوته ولکن عبدالله مولی موالیا

(ترجمه)

اکر آنجق موالیدن اولایدی اولوردم هجو عبداللهی قائل
موالینك موالیسیدر اما نیجه اولام آنك هجوینه مائل

عبدالله دخی فرزدقه ایتدی : لحن ایلدك مولی موالٍ دیمك کرك ایدی . فی‌الواقع عبدالله آل حضرمینك مولاسی ایدی . آنلر دخی بنی عبد شمسك خلفاسی ایدیلر . وفاتی سنة سبع و عشرین ومائه‌ده ایدی . سکسان سکز ییل معمر اولمشدر .

طائفهٔ مزبوره‌نك اوچنجیسی : (عیسی بن عمرالثقفی)در . کنیتی ابو عمرودر . خالد بن الولیدك مولاسیدر . قبیلهٔ ثقیفه نزول ایدوب آنلره منسوب اولمشدر . نحو وصرف وقرائتده امام مشهور، وصیت جمیلی السنهٔ ناسده مذکوردر . ابو عمرو بن العلادن وعبدالله بن ابی اسحقدن اخذ ایلمشدر . وحسن بصریدن وحجاج بن رؤبه‌دن وبعض جماعتدن روایت ایلمشدر . اصمعی وغیری آندن اخذ ایتمشلردر. علم نحوده (اکمال)و(جامع) ایله مسمی ایکی کتاب نافع تألیف ایلمشدر ، دیه شایعدر . لکن الی‌الآن کورلمه‌مشدر . وکورمش کیمسه دخی کورلمه‌مشدر . ودخی دیمشلردرکه یتمش مقداری تصنیفی وار ایدی ، لکن جمله‌سی ضایع اولمشدر . کلامنده غایت تقعر والفاظ غریبهٔ وحشیه ایرادی ایله اظهار تبحر ایدردی . (صحاح جوهری)ده وغیری کتبده، آندن نقل اولنمشدرکه برکون حمارندن دوشوب

خلق ایسه باشنه اوشوب آندن متألم اولدقده ایتدی: (مالکم تکأکأتم
علی تکأکؤکم علی ذی‌جنة افرنقعوا عنی) یعنی سزه نه حال اولدی که
اوزرمده اجتماع ایدوب هنگامه ایدرسز . صرع جن ایله مصروع اولمش
شخصك اوزرنده اجتماع ایدرکبی . پس بندن بعید اولك، بنی کندی حالمه
قویك دیمکدر . لکن الفاظ غریبهٔ وحشیه اولمق ایله کلام مذمومدر .
بردفعه دخی عمروبن هبیره برودیعت خصوصنده آکا تهمت ایلیوب بیك
مقداری سوط ضرب ایلدی . اول ایسه دائما (والله انکانت الاثیاب
فی‌اسیفاط قبضها عشاروك) دیر ایدی [*] . یعنی. والله اولودیعت اولان
نسنه آنجق برقاچ ثوب ایدی‌که اسیفاط، یعنی برقاچ کوچك چوال ایچنده
ایدی . آنی دخی سنك دوه‌جیلرك قبض ایتمشلر . وفاتی سنة تسع و اربعین
یاخود خمسین ومائه‌ده‌در .

اوچنجیسی : ابوعمروبن العلا بن عمار بن عبدالله المازنی النحوی
المقریدر . مشهور اولان قراء سبعه‌نك بریسیدر . اسمنده یکرمی‌بر قول
اوزره اختلاف اولنمشدر . اصح اقوال بودرکه اسمی (ریان) اوله.سبب
اختلاف بوایدی‌که جلالت قدرندن وعظمت وشانندن ، کندیسندن سؤال
ایتمکه مجال اولنمز ایدی . علم قرائت ونحو ولغتده امام اهل بصره ایدی .
تابعیندن بر جماعتدن اخذ ایلمشدر. قرآن عظیمی ، سعید بن جبیردن
ومجاهددن قرائت ایلمشدر . انس‌بن مالکدن وابی صالح سماندن وعطادن
و بعض طائفه‌دن روایت ایتمشدر . ابوعبیده ایتدی : ابوعمرو علم‌قرائت
و عربیتده و ایام عرب وشعرده اعلم ناس ایدی . دفاتر مؤلفاتی ایله درون
خانه‌سی سقفنه‌دکین مالامال ایکن،تنسك وفراغ بال اختیار ایتمکله جمله‌سندن
افتراق قصد ایدوب احراق ایلدی . عربك اشراف و وجوهندن ایدی .
فرزدق آنی مدح ایتمشدر . یحیی‌بن‌معین وغیریسی آکا ثقه‌در دیمشلردر .
ذهبی دیمشدرکه حدیثی روایتی قلیلدر . وقرائتده صدوق وحجتدر ، خاتمنده
بو بیت منقوش ایدی :

---

[*] اسیفاط ، تصغیر اسفاطدرکه جمعی سفطدر . تحریك (فا) ایله چوال وقفه
متوله‌سیدر . وعایه اطلاق اولنور ، کذا فی‌القاموس .

(شعر)

وان امرءاً دنياه اكبر همه	لمستمسك منها بحبل غرور

يزيدی وعبدالله المبارك و بعض خلق آندن قرائت ايلمشدر . وعلم ادبی وغيريني ابوعبيده واصمعی وخلق كثير آندن اخذ ايتمشدر . سفيان بن عينه ايتدی : حضرت رسالتپناه (صلی الله عليه وسلم)ی رؤياده كوردم، وايتدم كه (يارسول الله اختلاف قرائت بكا كار دشوار كلدی ، كيمك قرائتنه متابعت ايله امر ايدرسين) . حضرت بيورديلركه «ابوعمرو بن العلا قرائتيله امر ايدرم » . وفاتی سنة اربع ياخود تسع وخمسين مائه‌ده واقع اولمشدر . بعدهم آنلره خليل بن احمد خلف اولمشدر . آنك ترجمه‌سی كچمشدر. خليله (فيلسوف وقت) ديرلرايدی . كنديسندن مقدم وزمانه‌سنده مسلم اولانلرك جمله‌سندن فائق ومدحنده هرنه مرتبه اطرا اولنسه حقيق ولايق ايدی . بعده علمی سيبويه آندن اخذ ايدوب استفاده ايتديكی علومك جمله‌سنی (كتاب) ايله مسمی اولان كتابنده جمع ايدوب كتاب مزبور عالمده مشهور اولوب من ذلك الزمان ، الی هذا الآن تصنيف اولنان كتبك احسن واجلی وانضل واكمليدر . و برقائل ديمشدر لله دره .

(شعر)

الا صلی المليك صلاة صدقٍ	علی عمرو بن عثمان بن قنبر
فان كتابه لم يغن عنه	ذو و قلم ولا ابناء منبر

سيبويه‌نك اسمی عمرو بن عثمان بن قنبردر . امام بصرييندر . كنيتی ابوعمرودر . بعضلر ابوالحسن ديمشدر . بنی الحرث بن كعبك مولاسيدر . سيبويه لقبيدر . سبب تلقيبده اختلاف ايتمشلردر . بعضلر ديمشدركه زمان طفوليتنده والده‌سی بولفظ ايله رقص و تحنان ايدردی . بعضلر ديمشدركه بدننده رائحهٔ طيبه شم اولنوردی ، اول سببدن لقب اولدی . بعضلر شم تفاحه معتاد ايدی ديديلر . بعض رواة مطلقا نظافتی سببی ايله اطلاق اولنمشدر . زيرا تفاح . نوا كهك الطنی وانظفيدر ديمشدر . اصلی بيضاويدركه

ارض فارسدندر . بصره‌ده نشوونما بولوب خلیلدن و یونسدن وابو الخطاب الاخفشدن وعیسی بن عمردن اخذ ایلدی . علم نحوی طلب ایتدیکنه سبب بودرکه حمادبن سامه‌دن حدیث استملا ایدردی . برکون حماد ایتدی : (قال رسول الله صلی الله علیه وسلم . مااحد من اصحابی الاوقد اخذت علیه لیس اباالدرداء) سیبویه‌دخی (لیس ابوالدرداء) دیدی . [*] پس حماد لحن ایلدك یا سیبویه دیدی . سیبویه ایتدی : لاجرم البته بن برعلم طلب ایدرمکه آنکله ابداً لحن ایتمیم . آندن صکره خلیله ملازم وتحصیل نحوه مداوم اولدی . بومقامده کلام سیرافی تمام اولدی . ابوعبیده ایتدی : سیبویه وفات ایتدکدن صکره یونسه دیدیلرکه سیبویه خلیلك علمندن برکتاب تصنیف ایتمشدر ، بیك ورق اولمشدر . یونس بوکلامی استبعاد ایدوب بعده کتابنه نظر ایتدکده : بندن حکایت ایتدیکی مسائل و دقائقده صادق اولدیغی کبی خلیلدن حکایت ایتدیکنده دخی تصدیق اولنمق کرکدر . حکایت اولنورکه کتاب سیبویه مازنینك کمندن اون دفعه زیاده اسکیوب پاره پاره اولدی. یعنی قرائت ومطالعه‌سنه کمال اعتنا و اهتمام سببی ایله نیچه دفعه اتمام ایدوب ینه عدم قناعت ایله نیچه دفعه پاره‌پاره اولنجه مداومت ایلدی . بعض طلاب مبرددن تعلم کتاب(کتاب)رجاایلسه‌لرتعظیم واستصعاب‌ایدوب(هیچ‌سفردریاایلدکمی)دیه خطاب ایدردی . [**] یعنی کمال دقت وعصوبتندن آکا خوض وغوص دریا سفرینه مشابهدر دیمکدر . بعضلر دیمشدرکه خلیلك مجلسنده حاضر ایدم . سیبویه‌اقبال‌ایتدکده‌اول دخی لطفله‌استقبال‌ایدوب مرحبا شول زائرکه صحبتی دائع ملالدر دیدی . وابن‌خلیلدن بوکلامی آخر کیمسه‌حقنده دیدیکنی ایشتمدم . وفی نفس الامر شاب نظیف وپاك وصاحب حسن‌وجمال وطبع چالاك ایدی . لکن لساننده لکنت اولوب اداء حروفه تمام مکنت یوق ایدی . قلمی لسانندن ابلغ ایدی .

[*] زیرا (لیس)افعال ناقصه‌دندر. اسمی ضمیر مستتردر . احد لفظنه‌راجعدر. اباالدرداء خبردر . پس منصوب اولمق کرکدر . مرفوع اولیجق لحن اولور .

[**] واول کتابی بحره تشبیهده مانند دریا فوائد و عوائدی بی‌ساحل وپایان ایدوکنه ایما واردر .

روايت اولنوركه سيبويه بغداده واروب يحياى برمكى‌يه ملاقات ايدوب مجلسده كسائى ايله مناظره ايدوب عربك بوكلامنده اختلاف ومباحثه ايتديلركه (كنت اظن ان العقرب اشد لسعةً من الزنبور فاذا هو اياه) ميدر يوقسه (فاذا هو اياها) ميدر . پس سيبويه (هى) در ، ديوب جانب رفعى اختيار ايدوب نصبى تجويز ايلمدى . كسائى ايتدى : خطا ايلدك ، عرب هم مرفوع وهم منصوب ايدر ، ديوب بعض امثله ايراد ايدوب جمله‌دن : (خرجت فاذا زيد قائم اوقائماً) ديوب ايكيسى دخى واقعدر ديدى . يحيى ايتدى : سزك هر بريكز رؤساءدن ايكن اختلاف ايديجك ، يا سزك آره‌كزده كيم حاكم اولور . كسائى ايتدى : ايشته سنك قاپوكده ايلچيلك طريقى ايله عربلر واردركه آنلر عرب عربادن كلش فصحادر . يحيى ايتدى : واقعا بوكلامك كلام اهل انصاف ونتيجهٔ طبع صافدر . طائفهٔ مزبوره‌دن سؤال اولندقده كسائى جانبنى ترجيح وآنك قوانى تصحيح ايدوب قول صواب بو شيخك ديديكيدر . ديديلر . سيبويه كمال غيرت وضجرت وحيرت هجوم ايدوب ايتدى : اى وزير بى نظير واى صاحب رأى سديد دلپذير . آنلرك بوكلاملرينه اعتماد وصواب كسائينك قوليدر ديدكلرينه اعتماد ايتمه ، بلكه امر ايله كه كنديلر بوكلامى سويليه‌لر . زيرا آنلرك لسانى خلاف صوابه مطاوعت وطبيعتلرى لحنه موافقت ايلمز ديدى . حتى روايت اولنوركه طائفهٔ مزبوره‌يى اولا دعوت وجانب كسائى‌يى ترجيح ايچون عرض رشوت ايتمشلر ايدى . بعده كسائى يحيايه دعا ايدوب ايتدى : سيبويه وطنندن جدا اولوب مراسم زيارتى ادا ايلدى . اكر رأى ايدرسه‌كز خائباً رجوعنه رضا ويرميوب جائز ايسه برمقدار جائزه وتسليت قلب حزين فاتر بيورلسه . پس يحيى اون بيك درهم احسان ايدوب سيبويه دخى حزن وانكسار ايله رجوع وقفول وبلاد فارسه دخول ايتدى . بعده امدى عمرى قصير اولمق ايله زمان يسيرده وفات ايلدى . موتى بيضاده واقع اولمشدر . بعضلر شيرازده ديمشدر . سنة ثمانين ومائه‌ده وفات ايلدى . خطيب ايتدى : عمرى اوتوزايكى ييل اولمشدر . بعضلر قرق ييله قريب ايدى ديديلر . بعضلر سنة احدى وستينده بصره‌ده

واقع اولدی دیدیلر . بعضلر سنة ثمان و ثمانینده دیدیلر . ابن جوزی سنة اربع وتسعینده (ساوه) ده فوت اولمشدر دیدی . انتهی .

اما کسائینك اسمی علی بن حمزة بن عبدالله بن عثمان الامام ابوالحسن الکسائیدر . بنوالاسد موالیسندن بهمن بن فیروز اولادندندر . نحو ولغتده امام کوفیین وسابع قراء سبعهٔ مشهورینددر . و بر امامکه فرا آکا غلام اوله . آنك حقنده ظنك ندر . وجلالت شانی نه مرتبه‌در . کسائی ایله تسمیه اولندیغنك وجهی اولدرکه بر دفعه (کسا) ایچنده احرام ایتمشدر . بعضلر آخر وجه بیان ایتمشلردر . اصلنده اهل کوفه‌دن ایدی . بعده بغدادده توطن ایدوب حمزه‌دن قرائت ایلدی [*] . بعده کندی نفسی ایچون بر قرائت اختیار ایلدی . سلیمان بن ارقمدن و ابوبکر بن عیاشدن سماع ایتمشدر . خطیب ایتدی : علم نحوی کبر سن ایچنده تعلم ایدوب و معاذ هرا خدمتنه ملازمت ایدوب مالك اولدیغی مالنی صرف ایلدی . ابوعمرو بن العلایه دخی اون یدی ییل مقداری خدمت ایلمشدر . بعده بصره‌یه چیقوب خلیله ملاقات و حلقه‌سنه داخل اوله‌رق صرف اوقات ایلیوب بر کون اعرابدن بر کیمسه ایتدی : معدن فصاحت وبیان اولان بیشه‌زار کوفه و تمیمك شیر ژیانی ترك وبصره‌یه کلوب رخت اقامتی برك ایلدك . کسائی دخی خلیله سؤال ایلدی‌که سن بو علمی قندن اخذ ایلدك . خلیل ایتدی : بوادیٔ حجاز ونجد وتهامه‌دن اخذ ایلدم . پس کسائی چیقوب دور بوادی وسیر صحرا ووادی ایدرك تحصیل لغت و کسب فصاحت و بلاغت ایدوب ینه رجوع ایدنجه عربدن مسموعاتی کتابت ایتمکه اون بش قنینهٔ [**] . مداد صرف وانفاد ایلدی، آغزلرندن سماع ایله حفظ وانتفاع ایتدیکندن ماعدا . بعده بصره‌یه

---

[*] بوکلامك ظاهری ایما ایدرکه حاشا کندی نفسی ایچون بر قرائت اختراع ایتمش اوله . لکن مقصد بودرکه کندیسی واصل اولدیغی روایات مدیحهٔ متواتره‌دن برقرائت اختیار ایدوب آنك اوزرینه قرائت ایلمشدر .

[**] قنینه، کسرقاف ایله و تشدید نون ایله رخامدن شراب وآنك امثالی وضع اولنان انادر .

كلوب كوردی كه خلیل نازل جوار رحمت رب جلیل اولوب مضیق دنیادن فرار ویرنده یونس قرار ایلمش . پس یونس ایله کسائی میاننده بعض مسائل ومباحثات واعتراضات ومطارحات واقع اولوب بالضروره یونس کسائینك فضلنه اقرار وتوقیر وكندی یرینه اقعاد وتصدیر ایلدی. ابن اعرابی ایتدی : کسائی اعلم ناس وعربیتی عالم وضابط وقرائتده ماهر وصدوق ایدی. لکن شرب نبیذه مداوم وصحبت غلمانه ملازم ایدی . رشیدك ولدینی تأدیب ایدوب آنكله حضرت امام ابو یوسف قاضی میاننده نیچه مجالس جاری اولمشدركه طبقات نحاتده آنی حکایت ایتمشزدر، دیمشدر . ابن درستویه ایتدی : کسائی بلاضرورة جائز اولمیان بعض شواذی ایشیدوب آنی اصل مقیس علیه ایدردی . ودخی فصاحتدن عاری اعراب (ابله) ایله اختلاط ایدوب اول سببدن نحوی افساد ایتمشدر، دیمشدر .

کسائینك نیچه مصنفاتی واردر . جمله‌دن : (معانی القرآن) ونحودن برمختصر و(قراآت) و(نوادر کبیر) و(اوسط واصغر) (العدد الهجاء) (المصادر الحروف) (اشعار المعایاة) وبونلرك غیری. آنكله امام محمد بن الحسن (ری) شهرنده یوم واحدده وفات ایتدیلر . رشید ایله بیله چیقمشلر ایدی. رشید اول كون علم فقه ایله نحوی یوم واحدده دفن ایتدم دیدی . سنه ثنتین یاخود ثلث یاخود تسع وثمانین ومائه‌ده ، یاخود ثنتین وتسعین ومائه‌ده واقع اولمشدر . بعده خلق ایكی فریق اولدیلر . برطائفه . كوفی ایدیكه شیخلری کسائی وتلمیذی مبرد ایدی . برفرقه دخی بصری ایدیكه شیخلری سیبویه واخفش تلمیذی .

اما مبرد محمد بن یزید بن عبد الاکبر الازدی البصری ابو العباس المبرددر . زماننده بغدادده امام عربیت ایدی . کسائیدن وازدیدن وابی حاتم سجستانیدن اخذ ایتمشدر . اسمعیل صفار ونفطویه اوصافنی اون روایت ایتمشلردر . فصیح وبلیغ وخوش ادا وثقه وعارف اخبار وعلامهٔ دنیا ، صاحب نوادر وظرافت وكیاستده مثلی نادر ایدی . صاحب جمال زیبا ایدی . خصوصا هنكام صباده اهل بصره دیرلر ایدی كه مبرد ، كندی‌یه مماثل كیمسه كورمه‌مشدر . وقتاكه مازنی (کتاب الالف واللام) ی تصنیف ایلدی ،

مازنی‌یه آنك دقائقندن سؤال ایدوب اول دخی درحال احسن جواب ایله‌جواب‌ویروب مازنی‌ایتدی : (قم‌فانت‌المبرد) کسر را ایله، یعنی‌حقی‌اثبات ایدیجیسك دیمکدر . بعده کوفیون تغییر ایدوب فتحرا ایله مبرد دیدیلر . تصانیفندندر : (معانی‌القرأن) (الکامل) (المقتضب) (الروضه) (المقصور والممدود) (الاشتقاق) (القوافی) (اعراب‌القرأن) (نسب‌عدنان وقحطان) (الرد علی سیبویه) (شرح شواهدالکتاب) (ضرورة‌الشعر) (العروض) (مااتفق لفظه واختلف معناه) (طبقات‌النحاة‌البصریین) وبونلرك غیری . سیرافی ایتدی : مبرد ایله ثعلب میاننده منافره برمرتبه ایدی‌که میان عربده مثل ضرب اولنمشدر . حتی شاعر دیمشدر :

(شعر)

فابدانا فی بلدةٍ والتقاؤنا عسیر کانا ثعلب و مبرد

اما اخفش که تلمیذ سیبویه‌در . سعید بن مسعده ابوالحسن الاخفش الاوسطدر . مشهور اولان اوچ اخفشك بریسیدر . لکن صحیح بودرکه اخافش دردت اوله . هربری عن‌قریب ذکر اولنور ان‌شاءالله تعالی . اخفش مزبور بنی مشاجع بن دارم مولاسیدر . اهل (بلخ) دندر . اخلع اولوب شفتینی منطبق ومجتمع اولمیوب لسانی ستر ایتمز ایدی . بصره‌ده ساکن اولوب نحوی ، سیبویه‌دن قرائت ایلدی . اما سیبویه‌دن اسن ایدی . خلیلدن اخذ ایتمدی . معتزلی‌المذهب ایدی . کلبیدن ونخعیدن وهشام بن عروه‌دن روایت ایتمشدر . ابو حاتم سجستانی آندن روایت ایتمشدر . بغداده داخل اولوب آنده برمدت اقامت وروایت وتصنیفه مداومت ایلدی . اخفش ایتدی : اول زمانده کیم سیبویه ایله کسائی مناظره ایلیوب سیبویه رجوع ایلدی ، بکا ملاقات ایدوب احوالی اعلام ایدوب بعده وداع ایدوب اهواز جانبنه کیتدی . بن‌دخی بغداده واروب کسائینك مسجدینی کوروب صلوة صبحده کسائی‌یه اقدام ایلدم . بعدالصلوة قعود ایدوب

اوکنده نرا واحمر وابن سعدان اوتوروب بن دخی سلام ویروب درحال
یوز مسئله‌دن سؤال ایلدم . جوابه تصدی ایتدکجه راه‌راستدن تعدی ایدوب
بن دخی جمله‌سنده تخطئة ایلدم . همان اصحابی بکاحمله ایتمك ایستیوب کندیسی
آنلری منع ایدوب ینه مباحثه‌یی قطع ایتمدی . وقتا که بحثدن فارغ اولدق .
بکا ایتدی : بالله سن ابوالحسن سعید بن مسعده میسن . بن دخی نعم دیدم .
پس قالقوب بنمله معانقه وتعظیم و یانده اقعادوتقدیم ایلدی. بعده ایتدی : بنم
اولادم واردر . مقصدم اولدرکه سندن تأدب وتعلم ایدیه‌لر . و بنمله مرافق
اولوب مفارق اولمیه‌سك . بن ، مرامنه موافقت ومسئولنه اجابت ایلدم .
بعدزمان بکا تکلیف ایلدی که معانیٔ قرأنده برکتاب تألیف ایلیه‌م . بن
دخی تصنیف ایدوب آنی آلوب نصب‌عینی ایدوب کندیسی دخی اول‌منوال
اوزره برکتاب تألیف ایدوب بعده فرا دخی ایکیسنك اوزرینه مقام
شرحده برکتاب تألیف ایلدی . بعده کتاب سیبویهی کسائی اخفشدن
سراً قرائت ایلیوب یتمش دینار هبه ایلدی . اخفش مزبور احوال الفاظ
وکلامی جمیع ناسدن اعلم وجدلده جمله‌دن احذق ومسلم ایدی . جملهٔ
مصنفاتندندر : (الاوساط فی النحو) (الاشتقاق)(المسائل) (الکبیر)(الصغیر)
(العروض) (القوافی) (الاصوات) وبونلرك غیری . وفاتی سنه عشر یاخود
احدی وعشرین یاخود خمس عشره ومأتینده‌در .

فائده — ودخی سیبویهك جملهٔ تلامذه سندندر . قطرب محمد بن
المستنیر ابو علی النحوی نیچه مدت سیبویهه ملازم وصحبتدن غیر منفك
ولازم اولوب کیجه‌دن قاپوسنه کلوب سیبویه چیقدیغی کبی قاپوسنده کوروب
(ماانت الاقطرب لیلٍ) دیر ایدی . یعنی سن دکلسك ، الاقطرب لیلسك .
(قطرب) کیجه ایله فریاد ایدن حیواندر . پس اول‌سببدن آنکاه ملقب
اولدی . عیسی بن عمردن دخی اخذ ایلمشدر . مذهبده معتزلهٔ نظامیه
رأیی ترجیح ایدوب نظامدن مذهبی اخذ ایلمشدر . ابی دلف عجلی‌یه اتصال
بوولدینی تأدیبه اشتغال ایلدی . روایتنده ثقه دکل ایدی . ابن سکیت ایتدی :

بن آندن برقمطر [*] مالامال لغت وفوائد كتابت ايلدم . صكره ظاهر اولدى كه لغتده كاذب ايمش ، آندن بر نسنه ذكر ايتمدم . تصانيفندن (معانى القرأن) دركه آنده مسبوق الاقران دكلدر . حتى فرا دخى آنك حذوينه احتذا واثرينه اقتفا ايلمشدر . (كتاب الاشتقاق) (القوافى) (المثلث) (النوادر) (الصفات) (الاصوات) (العلل فى النحو) (الاضداد) (الهمز) (خلق الانسان) (خلق الفرس) (اعراب القرأن) (المصنف) (الغريب فى اللغه) (مجاز القرأن) وبونلرك غيرى . وفاتى سنة ست ومأتينده در .

بعده صالح بن اسحق ابو عمرو الجرمى البصرى كلمشدر كه قبائل يمندن جرم بن ريانك مولاسيدر . كلب ايله ونباح ايله ملقب ايدى . ابو زيد ايله مناظره ايتدكده فرياد وصياح ايتديكيچون خطيب ايتدى : جرمى عالم وفقيه ودين واهل ورع ونبيه حسن المذهب وصحيح الاعتقاد وپاك مشرب ايدى . بغداده كلوب اخفشدن و يونسدن اخذ ايلدى . لغتى اصمعيدن وابوعبيده دن اخذ ايلدى . مبرد آندن روايت ايلدى . حديث واخبارده جايل ايدى . فرا ايله مناظره ايتمشدر . علم نحو زمانه سنده آكا منتهى اولمشدر . وفاتى سنة خمس وعشرين ومأتينده اولمشدر . تصانيفدن (تنبيه) نام كتابى . وبعضى دخى واردر . صالح مزبورك شركاسندن برى دخى بكر بن عثمان المازنيدركه آنك ترجمه سى مقدما بيان اولنمشدر . بونلرك ايكيسندن صكره محمد بن يزيد كلمشدر . مبرد ايله ملقبدر . آنك ترجمه سى دخى مرور ايلمشدر . بعده ابو اسحق الزجاج وابو بكر بن السراج وابن درستويه وابو بكر محمد بن مزيد وابو بكر محمد بن مبرمان وابن كيسان كلمشدر . ايمدى معلوم اوله كه زجاجك اسمى ابراهيم بن السرى بن سهل ابو اسحق الزجاجدر . خطيب ايتدى : زجاج اهل فضل ودين وپاك نهاد وجميل المذهب وحسن الاعتقاد ايدى . وبودكلو علم ايله ينه خرطزجاج [**]

---

[*] (قمطر) سجل وكتب وضع اولنان محله ديرلر ، صندوق وطولاب كبى .
[**] ظاهر بودركه خرط زجاج (حكاكلك) صنعتيدر . مثلا زجاج عينك تراش ايلمك كبيدر .

ایله اکتساب ایدردی . مبرده ایتدی : بنم هرکون کسبم برچق درهمدر . مقصدم بودرکه بکا تعلیمده دقت وتحصیل علومده همت ایده‌سك . بن دخی هرکون بردرهمی سکا بذل واعطا ایدوب بری بریمزدن جدا اولمیه‌وز ؛ تا امرخدا ایله مرغ روحی فدا ایدنجه . بعده بنی‌مارقه اولادینك بعضنه معلم اولوب هر آیده اوتوز درهم ویرردی . بعده عبیدالله بن سلیمان مبرددن ؛ اوغلی قاسم ایچون برمعلم طلب ایدوب مبرد دخی اول‌خدمته صالح کیمسه بیلمزم . الا بنی‌مارقه قتنده بر شخص زجاج واردر . آنی تحصیله علاج ایتمك کرکدر . دیدی . پس عبیدالله آنلره مکتوب ارسال ایدوب زجاجی طلب ایلدی . زجاجدن منقولدر : دیمشدرکه عبیدالله بنی کتوروب اوغلی قاسمی بکا تسلیم ایلدی. بعده‌تحصیل ثروت ومالمدن وفرت برمرتبه‌اولدی‌که مبرده هرکون بیك درهم ویروب زمان وفاتنه دکین تقید و هر روز شب احوالنی تفقددن خالی اولمدم . بعده قاسم نذر ایلدی‌که اکر والدینك یرینه وزیر اولمق میسر اولور ایسه بکا یکرمی بیك دینار ویره . چوق زمان مرور ایتمیوب آرزوسنه واصل‌ومنصب‌وزارته نائل اولوب بن‌دخی خدمتنده مقیم ومجالسنه ملازم و ندیم اولوب لکن وعدی ادا و نذر سابقی ایفا ایتمکی تذکیر ایتمکدن حیاایلدم. وزارتنك اوچنجی کوننده بکاایتدی : یا اباسحق ؛ سنی کوروم‌که وعد سابقی بکا تذکیر وانجازینی تقریر ایتمزسن . بن‌دخی ایتدم : وزیرك کرم ورعایتنه اعتمادم و بر خادمنك حقنده ایتدیکی نذر واجب الادانی اداده محتاج تذکیر اولمدیغنه اعتمادم اولماغین سکوتی اختیار ایلدم . وزیر دخی ایتدی : اکر شمدی مبلغ معهودی دفعةً عزیمت ایدرسه‌م اهل نفاق ، حقکده افساده اتفاق ایدهلر دیه خوف ایدرم . ایمدی آنی متفرقاً اخذ ایتمك اولادر دیوب خلقك امور معظمه‌ده دفع ایتدکلری رقاعی جمع ایتمکه بنی امین ومقابله‌سنده بکاجعل وحصه تعیین ایلدی . احیانا بکا سؤال ایدردی‌که اول‌زمانکی منذورحاصل اولدیمی . بن دخی اولمدی دیدم . مع‌هذا زمان یسیرده مبلغ کثیر تحصیل ونذری تکمیل ایتمش ایدم . تاکه برکون ینه سؤال ایدوب بن‌دخی متصلاً ارتکاب کذبدن

حجاب ایدوب برکت وزیرده حاصل اولدی دیدم . اولدخی : والله شمدی مطمئن الخاطر اولوب انشراح قلب ظاهر اولدی . زیرا قلبم غایت ایله مشغول وحصولی نهایت مأمول ایدی . بعده بکا اوچ بیك دینار صله وایثار ایلدی . وقتاکه صباح اولدی ، بن دخی خدمت معهوده‌مه مباشرت وعرض رفاعه مبادرت ایتمدم . وزیر ایتدی : یانکده اولان رفاعی کتیر ، عرض ایله . بن ایتدم : امتثالاً للامر نذری استیفا ایدنجه خدمتی ادا ایلدم . وزیر ایتدی : سبحان الله بویله‌می ظن ایدرسك که ، برکرم که بکا وسکا عادت اولمش اوله . بن آنی قطع واول احسانی سندن منع ایلیم . وخلق عالم سنی اول خدمتده بیله‌لر . واول جاه ومنزلتك جهتندن سنی تعظیم قیله‌لر . شمدی ظن ایلیه‌لرکه بنم یانمده سنك منزله‌ك پست . واول سببدن سن ضعیف وتنکدست اوله‌سك . بوحال اختیار اولنمق امر محالدر . همان اول ساعت ینه اداء خدمته مسارعت ایدوب اجر بی‌حساب تحصیل واکتساب ایله دیدی . بن دخی دستنی تقبیل ایدوب خدمتنه مداوم ووزیرك موتنه دکین خدمتنه ملازم اولدم . انتهی .

زجاجك تصانیفندندر : (معانی القرأن) (الاشتقاق) (خلق الانسان) (فعلت وافعلت) (مختصر النحو) (خلق الفرس) (شرح ابیات سیبویه) (القوافی العروض) (النوادر) (تفسیر جامع النطق) وبونلرك غیری . وفاتی سنة احدی عشرة وثلثمائه‌ده جمادی الآخره‌ده‌در . حین وفاتنده سندن سؤال ایلدیلر . عقد سبعین ایلدی ، وآخر نفسنده آندن مسموع اولان بوکلام ایدی : (اللهم احشرنی علی مذهب احمد بن حنبل رضی الله تعالی عنه) .

ودخی معلوم اوله‌که ابوبکر بن السراج محمد بن السری البغدادی النحویدر . مرزبانی ایتدی : اصحاب مبردك احداثندن صاحب فطنت وذکا وچهره وروینده آثار عقل وکیاستك اشراقی مانند ذکا ایدی . مبرددن کتاب سیبویهی قرائت ایدوب بعده موسیقی‌یه اشتغال ایدوب برکون محضر زجاجده برمسئله‌دن سؤال ایلدیلر . ابن سراج جوابنده خطا ایدوب زجاج

دخی محکم توبیخ ایدوب سنك کبی کیمسه بویله مسئلهٔ غیرمشکلهده خطا ایتمك لایقمیدر . والله اگر منزلمده اولسهم سنی ضرب ایدردم . لکن بومجلسك تحملی یوقدر دیدی . ابن سراج ایتدی : ای ابی اسحق لیب بنی تمام ضرب وتأدیب ایلدك اما باعث بودرکه علم موسیقی یه اشتغال ، بنی بو امردن منع و اشغال ایلدی . بعده ینه کتابه مراجعت ودقائقنی ملاحظهیه عزیمت ایدوب مسائل اخفش وکوفیینه اعتماد وتعویل ایدوب مسائل کثیرهده اصول بصریینه مخالفت ایلدی . حتی دیمشلردرکه علم نحو جنوندن خالی اولمامشدر [*] . ابن سراج اصولی ایله آنی عاقل ایدنجهیه دکین ابن سراجدن اخذ ایتمشلردر ، ابوالقاسم الزجاجی و سیرافی و رمانی . لکن مدت عمری قصیر اولوب زمان شبابده جوار رحمت حقدن بهرهیاب اولدی ، سنة ست عشر وثلثمائه ذی الحجهسنده . مؤلفاتندن (الاصول) (الکبیر) (جمل الاصول) (الموجز) (شرح سیبویه) (الاشتقاق) که ناتمام قالمشدر . (احتجاج القرائت) (الشعر والشعرا) (الجمل) (الریاح) (والهواء والنار) (الخط والهجاء) (المواصلات والمذاکرات فی الاخبار) .

ودخی معلوم اولهکه ابن درستویه عبدالله ابن ابومحمد جعفر بن درستویه ضم دال وراء مهملتین ایله ابن المرزبان النحویدر . مشاهیر نحاتدن قدری عالی وزیور ، علوم کثیره ایله مزین وحالی اولانلرك بریسیدر . تصنیفی جید واکثر مصنفینه سید ایدی . مبرد ایله صحبت وابن قتیبه ایله ملاقات و الفت ایدوب دار قطنی وغیری آندن اخذ ایلمشدر . علم نحو ولغتده بصریونه زیاده نصرت ایدردی . ابن منده وغیریسی آنی توثیق ایتمشلردر . یعنی ثقهدر دیمشلردر . اما (هبةالله اللالکائی) تضعیف ایلمشدر . یعنی روایتی ضعیفهدر ، دیمشدر . ولادتی سنة ثمان وخمسین و مائهدهدر . وفاتی سنهٔ سبع واربعین وثلثمائهدهدر . مصنفاتندندر : (الارشاد فی النحو) (شرح الفصیح)

---

[*] ظاهر بودرکه علم نحو اولا ضمن قواعدده مضبوط اولمیوب پریشان اولمسنی مجنونك اوضاع ناهموار وپریشانه تشبیه ایدوب بطریق الاستعاره آکا جنون اطلاق اولنوب بعده آنی قواعد ایله نظم ایلمك جنونی ازالهیه تشبیه اولنمشدر .

(الرد على المفضل) (الرد على الخليل)(غريب الحديث) (المقصور والممدود) (معانى الشعر) (اخبار النحاة) و بونلرك غيرى .

ودخى معلوم اولەكه محمد بن مزيدكه نسبتى محمد بن مزيد ابن محمود ابن منصور بن راشد ابوبكر الخزاعى دركه ابن ابوالازهر النحوى ديمكله معروفدر. بعضلر محمد بن احمد بن مزيد در ديمشدر. خطيب (تاريخ بغداد)ده ديمشدركه ابن مزيد مبرددن روايت ايدوب، آنك مستمليسى ايدى ، يعنى آنك املا ايتديكنى اخذ ايدردى . ودخى زبير بن بكاردن و بعض جماعتدن دخى اخذ ايتمشدر . آندن دخى ابوالفرج الاصبهانى والمعافى بن زكريا وابوبكر بن شاذان و دارقطنى روايت ايلمشدر . خطيب ايتدى : روايتنده ضعيف ايدى . مناكير روايت ايدردى . خطيبك غيرى ديمشدركه . كذاب وقبيح الكذب ايدى . (كتاب الهرج والمرج فى اخبار المستعين والمعتز) و(كتاب اخبار عقلاء المجانين) آنك تصنيفيدر . وفاتى سنة خمس وعشرين وثلثمائەدەدر. مدت عمرى تسعيندن زيادەجه ايدى .

ودخى معلوم اولەكه محمد بن مبرمان محمد بن على بن اسمعيل ابوبكر العسكرى مبرمان ايله معروفدر . ولادتى (مرو) ده اولمشدر . مبرددن اخذ ايدوب بعده زجاجدن دخى زياده اخذ ايتمشدر . علم نحوده قيم ايدى . فارسى وسيرافى آندن اخذ ايلمشلردر . لكن غايت بخيل ايدى . كتاب سيبويهى تعليم ايتمز ايدى ، الا يوز ديناره ايدر ايدى . ابوهاشم جبائى دخى تعلم طلب ايدوب يوز دينارك اضعافنى وعده ايلدى . اما اول شرطله كه اداء مالده امهال ايليه . وقتا كه اتمام كتاب ايلدى . بر كوچك زنبيلك طشرەسنى سختيان ايله قاپلايوب ونقش وتزيين ايدوب ايچنى مال يرينه طاشلر ايله مالامال ايدوب كليدومهر اوروب و برمنديله صاروب مبرمانه ارسال ايدوب ايتدى : ارسال اولنان زنبيل يانكده طورسون ، بغداددن مالم كلنجه . مبرمان دخى زنبيلك شكلنى وثقلنى كوردى ، شك ايتمدى كه ايچنده اولان دراهم بلكه ذهبدر . بعده ابوهاشم مبرمانه مكتوب ارسال ايلدى كه بغداددن اول مال كلمكده اشكال اولدى ، بكا دخى سفر لازم اولوب كيتمكه عازم

اولدم . سنك حفظكده اولان مالك دخی تصرفنی سكا مباح ايتدم ، ديوب همان دم بصره‌يه متوجه اولور . مبرمان ايسه زنبيلی فتح ايدر ، كورور كه ايچی احجار ايله طولمش ، بيلير كه كندويه عظيم رنك اولمش . ابوهاشم ديدكلری ظالم بكا سحر ايتمش ، ديه بددعا ايدر . اما مبرمان دخی بودكلو علم ومعرفت ايله سخيف العقل و بی‌مروت ايدی . بعض اوقاتده برمكان بعيده كيتمك ايسته‌سه كندوبی برحمالك آرقه‌سنه برحبل ايله شد ايدوب اكثر اوقاتده يانجه برمقدار نبق آلوب اكل ايدوب چكردكنی قصد ايله خالقك باشلرينه چالوب اذا ايدردی . كاه اولوردی كه حمالك باشنه تبول ايدوب ، نيچون ايتدك ديه سويلسه‌لر اعتذار ايدردی . مؤلفاتندر : (شرح كتاب سيبويه) (شرح شواهد كتاب سيبويه) (شرح الاخفش) (النحو) (المجموع علی العلل) (العيون) (التلقين) (المجازی) (صفة شكر النعم) . زبيدی ايتدی : مبرمانك وفاتی سنة خمس واربعين وثمانمائه‌ده‌در .

ودخی معلوم اوله كه ابن كيسان محمد بن احمد بن ابراهيم بن كيسان ابوالحسن النحويدر . زبيدی ايتدی : بو ابن كيسان عروض ومعماسی اولان ابن كيسان قديمك غيريدر . خطيب ايتدی : نحوده بصريونك وكوفيونك ايكی مذهبنی بيله حافظ ايدی . زيرا مبرددن وثعلبدن اخذ ايلمشدر . ابوبكر بن مجاهد ديرايدی كه : ابن كيسان ايكيسندن دخی اعلم ايدی . يعنی علم نحوده مهارتی آنلردن زياده ايدی . ياقوت ايتدی : لكن مذهب بصرييه ميلی اكثر ايدی . ابن انباری ايتدی : ابن كيسان ايكی مذهبی بيله خلط ايدوب ايكيسندن دخی نسنه ضبط ايتمه‌مشدر . ابوحيان توحيدی ايتدی : الی الآن كورديكم مجالسده آنك مجلسی كبی فوائدی كثير واصناف علوم وفضائلی جامع ولطائفی عزيز برمجلس بی‌نظير كورمدم . وآنك بابنده يوز رأس دواب جمع اولوب هر برينه رؤسا وكباردن تحصيل علمه كلنلر سوار اولمشلرايدی . مع هذا مرقع وژنده پوش اولان فقرايه ميلی اصحاب تاج وارباب حرير وديباج اولانلردن زياده ايدی . آنك مصنفاتندندر : علم نحوده (مهذب) (غلط ادب الكاتب) (السلامات) (البرهان) (غريب الحديث)

(معاني القرآن) (علل النحو) (مصابيح الكتاب) (ما اختلف فيه البصريون والكوفيون) و بونلرك غيرى . وفاتى سنة تسع وتسعين ومأتين ذى القعدەسنك سكزنجى كون كجدكدە واقع اولمشدر ديمشلردر . لكن بو سهودر . قول اصح بودركه وفاتى سنة عشرين وثلثمائەدەدر . بعدهم بونلر كيديجك ابو على بن احمد بن عبدالغفار الفارسى كلمشدر . بعضلر فارسى دكلدر ، فسويدر ديمشدر . زيرا ولادتى فارس اعمالندن (فسا) مدينەسندەدر . ودخى زيد بن على الفارسى كلمشدر . ودخى ابوالسعيد الحسن بن عبدالله السيرافى كلمشدر . ودخى على بن عيسى الرمانى كلمشدر . بعده ابو علينك برتلميذى كلمشدركه ابوالفتح عثمان بن جنيدر . ودخى آنك همشيرەزادەسى محمد بن الحسين كلدى . ودخى بر تلميذى عبدالقاهر بن عبدالرحمن الجرجانى كلوب اكثر متقدمينه تحقيق وتدقيقده فائق اولدى . اكر آنك (كتاب دلائل الاعجاز) ايله (اسرار البلاغه) دن غيرى براثرى اولمسه ينه فخر وشرفده كافى وفضائلنى اظهارده وافيدر .

ايمدى معلوم اولەكه ذكر اولنان فارسى حسن بن احمد بن عبدالغفار الامام ابو على الفارسى الفسويدركه مشهور آفاق وعلم عربيتده اوحد زمانه ايدى على الاطلاق . زجاجدن وابن سراجدن اخذ ايلدى ، وبلاد شامى طواف ايلدى . تلامذەسنك اكثرى آنى . مبرددن اعلمدر ديمشلردر . طلبەسندن دخى نيچه كيمسه تحصيل براعت وكسب فضيلت ايلمشلردر . ابن جنى وعلى بن عيسى الربعى كبى . لكن مذهب اعتزال ايله متهم ايدى . عضدالدوله قتنده مقدم ومقبول اولوب علم نحودن (ايضاح) وعلم تصريفدن (تكمله) نام كتابى آنكچون تصنيف ايلدى . نقل اولنوركه وقتاكه ايضاحى تأليف ايلدى . چندان مقبولى اولميوب بودكلو زحمت خرج ايدوب لكن بزم بيلديكمزدن زياده نسنه درج ايتمەمشسك ، آنجق صبيانه لائق وآنلرك سمتلرينه موافقدر . ديوب فارسى دخى كيدوب (تكمله)ى تصنيف ايدوب (عضدالدوله)يه كتيردى . عضد دخى كتابه واقف اولوب ايتدى : شيخ غضبه كلوب بر كتاب كتيرديكه ، نه بز فهم ايدەرز ونه

كنديسی فهم ايدر . وينه آنك مؤلفاتندندر : (كتاب الحجة)(التذكره) (ابيات الاعراب) (تعليقة على كتاب سيبويه) (المسـائل الحلبية و البغدادية والقيصرية والبصرية والشيرازية والعسكرية و الكرمانية) (المقصوروالممدود) (الاغفال) . بومصنفی بعض مسائلدركه زجاجی رد طريقی ايله ذكر واصلاح ايلمشدر . وبونلرك غيری مؤلفاتی واردر . وفاتی بغداددهسنة سبع وسبعين و ثلثمائه‌دهدر .

اما زيد بن علی بن عبدالله الفارسی ابوالقسم الفسوی النحوی اللغويدر . ابن عساكر (تاريخ دمشق)ده ، وابن العديم (تاريخ حلب)ده ديمشدركه : علم لغت ونحوده فاضل وعلوم كثيره‌يه واقف وعارف ايدی . (كتاب ايضاح)ی و (حماسـهٔ ابی تمام)ی شرح ايتمشـدر . و حلبده علم نحوی اقرا و ايضـاحی روايت ايلدی ، ابوالحسـيندنكه فارسـينك ابن اختيدر . اول دخی خالی فارسيدن . وحديثی روايت ايلمشدر . ابی نعيم الهرويدن وغيريدن . آندن دخی شريف ابوالبركات عمر بن ابراهيم الكوفی قرائت ايلمشـدر . و ابوالحسـن علی بن طاهر النحوی وغيری سماع ايتمشلردر . بعده دمشقده ساكن اولوب اقراء علوم ايلدی. وفاتی طرابلسده‌سنة‌سبع وستين و اربعمائه ذی الحجه‌سنده ياخود ذی القعده‌سنده واقع اولمشدر . اماحسن بن عبدالله السيرافی حسن بن عبدالله بن المرزبان القاضی ابوسعيد السيرافی النحويدر . ياقوت ايتدی : پدری مجوسی ايدی ، اسمی بهزاد ايدی . اوغلی ابوسعيد عبدالله ايله تسميه ايلدی . ابوسعيد مزبور بغدادده دراست علوم قرآن وتعليم نحو ولغت وفقه وفرائض ايله مشهور زمان اولدی . قرآنی . ابوبكر بن مجاهددن قرائت وابن دريددن تعلم لغت ايليوب آنلر دخی ابوسعيددن علم نحوی تحصيل وكنديسی ابن سراج ومبرماندن كسب وتكميل ايدوب آنلرك ايكيسی دخی قرائتی وحسابی آندن اخذايلديلر . بغدادده قاضی ونيچه مدت عدل ايله حكمی ماضی اولدی . ابوحيان توحيدی (تقريظ جاحظ)ده ديمشدر : ابوسعيد سيرافی شيخ الشيوخ وامام الائمه ايدی . علم نحو وفقه ولغت وشعر وعروض وقوافی وقرأن وفرائض وحديث وكلام وحساب وهندسه‌ده معرفت عامه ومهارت تامه‌سی وارايدی . اللی ييل (جامع

رصافه)ده ورع وتقوی‌ایله مذهب ابی‌حنیفه‌ده فتوی ویروب قطعاً بر خطاسی
ظهوراتیموب بر زله‌سنه عثور اولمدی. بغدادده‌دخی ثقه‌ودیانت وامانت‌ورزانت
ایله قاضی اولدی. وقرق ییل . بلکه دخی زیاده صائم‌الدهر اولدی . ودخی
(محاضرات‌العلما)ده حقنده دیمشدرکه شیخ دهروقریع‌العصر ، عدیم‌المثل .
مفقود الشکل ایدی [*]. زهد مجموعه‌لرینی کرك نظم وکرك نثر آندن احفظ
کورمدم . ودخی دین وتقی ورع و نقی خاضع وزاهد خاشع و عابد ایدی .
نهارده دأب وعادتی قرائت وخشوع ولیالیده وردی قیام و خضوع ایدی .
برنسنه قرائت اولنمز ایدی‌که آنده ذکرموت وبعث اوله . البته بکاء وجزع
ایدوب اول‌شب وروز عیشی‌منغص واکل‌وشربدن نصیبی منقص اولوردی .
و مشایخدن برکیمسه کورمدم که هنکام شبابی تذکر وذهابندن تأسف
وتضجرده آندن زیاده اوله . نچان اقراندن برکیمسه کورسه‌که آنده‌عاجلاً
آثار شیب ظهور ایتمش‌اوله ، آنکله متسلی اولوردی . ودخی (کتاب
امتاع)ده دیمشدرکه : شمل علمی جمله‌دن اجمع و مذاهب عربی انظم
و هربابه دخول وولوج وهرطریقدن خروجده سائرندن افضل و اتم وخلق
ودینده ملازم جادهٔ وسطی وحدیثی جمله‌دن اروی وفقهده افقه و احکامده
اقضی ایدی . نیچه ملوك جادهٔ تعظیمنه سلوك ایدوب فقه وعربیت ولغتدن
نیچه مسائلدن سؤالده ارسال رسائل ایدرلردی . خطی دخی خوب ایدی.
(دیوان افتا) ده تقرر اولنمسنی طلب ایلدیلر . امتناع ایدوب جواب
ویردی‌که ، بو بر امردر که زیاده تدبره محتاجدر ، بن ایسه آندن عاری
و بی‌نصیبم و سیاسته موقوفدر . بن خود اول وادیده غریبم . خطیب دخی
حقنده دیمشدرکه زاهد ورع ایدی. مقابلهٔ حکمده اجر اخذ ایتمیوب بلکه
کسب یمین ، وعرق جبیندن اکل ایدردی . مجلسنه چیقمزدن مقدم اون
ورقه کتابت ایدوب اون‌اقچه‌یه بیع اولنوب مؤنته قدر کفایت اولوردی .
ابوعلی و اصحابی آکا غایت حسد ایدرلردی. مولدی (سیراف)ده ایدی.
ایکی‌یوز یتمش سنه‌سندن مقدم ینه سیرافده طلب علمه ابتدا ایدوب بعده

[*] شکل، کسرشین ایله برشخص متشاکل ومشابه اولان نسنه‌یه دیرلر .

عمانه چیقوب آنده تفقـه ایلدی . برمدت عسـکرده [*] . اقامت ایدوب بعده بغدادده اقامت ایلدی . تا کیم خلافت طائعده وفات ایلدی . سنة ثمان وستين وثلثمائه ماه رجبك ایکنجی کونی یوم الاثنینده . مصنفاتندندر : (شرح کتاب سـیبویه) که مثلی مسـبوق دکل ایدی . حتی ابوعلی فارسی وسائر معاصرلری اول تصنیفنه حسد ایتمشلردر . ودخی (شرح الدریدیه) (الفات القطع والوصل) (الاقناع فی النحو) که آنی اتمـام ایتمیوب ولدی یوسـف اتمام ایتمشـدر . ولدی دیر ایدی که : والدم (کتاب اقنـاع) ی تألیف ایله علم نحوی مزابله القا ایلمشدر . یعنی غایت سهل و آسان ایتمکله محتاج شرح اولمامشدر ، دیمکدر . ودخی مؤلفاتندندر : (شواهد سـیبویه) (المدخل الی کتاب سیبویه) (الوقف فی الابتدا) (صنعة الشعر والبلاغه) (اخبـار النحاة البصریین) که برکراسـهٔ کبیره‌دور . اما رمانی علی بن عیسی بن علی بن عبدالله ابوالحسن الرمانیدر . اخشیدی دیمکله معروفدر ، وراق دخی دیرلر . لکن رمانی ایله اشـتهاری زیاده‌در . عربیتـده امام ، وادبده علامهٔ همام ایدی . طبقه‌ده معادل فارسی وسیرافی ومذهبده معتزلی ایدی . ولادتی سـنة ست وسبعين ومائتینده ایدی . زجاجدن وابن درید وسراجدن اخذ ایتمشدر . ابوحیان توحیدی ایتدی : آنك مثلی کورلمه‌مشدر . علم نحوده مهـارت وکلامده تبحر وغزارت واستخراج عویصات وایضـاح مشـکلاتده کمال تأله وتنزه دین وفصاحت ونهـایت عفاف ونظافت ایله . وعلم منطق ایله نحوی مزج وخلط ایدردی . حتی فارسی ، دیمشـدر که : اکر نحو رمانینك دیدیکی ایسـه بزده آندن نسـنه یوقدر . اکر کیم بزم دیدیکمز ایسـه آنده نحودن نسـنه یوقدر . سیوطی ایتـدی : حقیقتده نحو ، فارسینك دیدیکیدر . خلیل وسیبویه‌ك ومعاصرلرینك وبعده کانلرك مؤلفـاتنده آندن برنسنه ذکر اولنمامشدر . رمانینك مؤلفـاتندندر : (التفسیر) (الحدود) (الاکبر الاصغر) (شرح اصول ابن السراج) (شرح

[*] قاموسده (عسکر) ، (خورستان) ده بر مدینه‌در . حسـین عبـدالله الادیبان آندندر . ودخی (بصره) ده برمحله‌در ، دیمشـدر . ظاهر بودرکه بومقامده ایسـتیلن ثانیدرکه بصره‌ده برمحله‌در .

موجز ابن السراج) (شرح كتاب سيبويه)(شرح مختصر الجرمى) (شرح الالف واللام للمازنى)(شرح المقتضب) (شرح صفات معانى الحروف)وبونلرك غيرى . وفاتى سنة اربع وثمانين وثلثمائه جمادى اولاسنك اون برندهواقع اولمشدر . اما ابوالفتح عثمان بن جنى طرفندن آنك حالى بيان ايديلوب معلوم اولمشدر .

اما ابوعلى فارسينك ابن اختى محمد بن الحسين ابن محمد بن الحسين بن عبدالوارث ابوالحسين الفارس النحويدر . ياقوت ايتدى : علم عربيتى خالى ابوعلى فارسيدن اخذ ايلدى . بعده بلاد آفاقده طواف ايدوب ينه وطننه رجوع ايلدى . خالى ابو على فارسى آنى رسالت طريقى ايله صاحب عباده (رى) شهرينه ارسال ايدوب صاحب دخى آنى كمال اعزاز وتوقير وتعظيم واكرامنى توفير ايلدى . بعده خراسانه ورود ودخول ونيسابوره بالدفعات نزول ايدوب آنده علم ادب ونحودن نيچه فوائد املا ايلدى كه تحصيلى ايچون اقاصئ بلاددن نيچه رجال قطع فيافى وبيابان ايدرك كلوب آنده وضع رحال ايدرلردى . بعده امرى اول مرتبه يه واصل اولدى كه (غزنه ده)اميراسمعيل بن سبكتكينه اختصاص ايدوب وزير اولمشدر . بعده ينه نيسابوره رجوع ايدوب صكره مكۀ معظمه ده مجاور اولوب ينه (غزنه) يه عود ايدوب نيسابوره رجوع ايلدى . صكره اسفرائنه انتقال ايدوب بعده وفات ايدنجه جرجانده توطن ايدوب اهلى آندن قرائت وتحصيل ايلديلر . جمله دن عبدالقاهر جرجانى كه آنك ، آندن غيرى استادى يوقدر . بعض مؤلفاتى دخى واردر . جمله دن هجاده بر كتاب و (كتاب مائية الشعر) . وفاتى سنة احدى وعشرين واربعمائه ده در .

اما عبدالقاهر الجرجانى عبدالقاهر بن عبدالرحمن الجرجانى النحوى دركه كنيتى ابوبكردر . امام مشهور و فضائلى السنۀ عالمانده مذكوردر . نحوى آنجق ابو على فارسينك ابن اختندن اخذ ايدوب آنك غيرندن اخذ ايتمه مشدر . زيرا بلدندن چيقوب آخر دياره كيتمه مشدر . ائمۀ عربيت و بيانك دخى كبار واعياننندن اولوب مذهبنده شافعى اشعرى ايدى . مصنفاتندندر : (كتاب المغنى فى شرح الايضاح) و (كتاب المقتصد) كه (شرح

مغنی) در . (اعجاز القرآن) (الکبیر الصغیر) (الجمل العوامل) (المائة العمدة فی التصریف) و اجل مصنفاتندندر (دلائل الاعجاز) و (اسرارالبلاغه) که علم معانی وبیانده‌در . وبوایکی کتاب مستطاب علمین مذکورینده هربری آیت کبری وید بیضادر . متأخرینك دخی علملری بو ایکی علمده کتابین مزبورینه منتهی اولوب جمله‌سی آنلرك کشت زار تحقیقات فائقه ومزارع تدقیقات رائقه‌سندن خوشه‌چین و آنلرك قوتیله کاشف قناع وجوه عرائس اعجاز کتاب مبین اولمشلردر . و بونلرك غیری تصانیف مقبوله‌سی واردر . وفاتی سنة احدی یاخود اربع وسبعین واربعمائه‌ده‌در . و آنك شعرندندر :

(شعر)

کبر علی العلم یا خلیلی ومل الی الجهل میل هائم
وعش حماراً تعش سعیداً فالسعد فی طالع البهائم

مؤلف اصل مترجم بیوررلر که : بوذکر ایتدیکم علماء اعلامك جمله‌سی امام بصره اعنی سیبویه‌ك تلامذه‌سندندر . اما امام اهل کوفه اولان کسائینك تلامذه‌سنك اشهری (فرا) در . بعده ابوالعباس احمد بن یحیی درکه (ثعلب) ایله مشهوردر . بعده قاسم بن محمدالانباریدر .

اما (فرا) یحیی بن زیاد بن مروان الدیلمیدر . کنیتی ابوزکریادر . (فرا) ایله معروفدر . وامام عربیتدر . کسائیدن صکره نحوده اعلم کوفیین ایدی . کسائیدن اخذ ایدوب آکا اعتماد ایلدی . یونسدن دخی اخذ ایلدی . اهل کوفه آنك علمنی یونسدن استکثار ایدرلر ایدی ، اما اهل بصره آنی منع ایدرلرایدی . علم کلامه دخی محبت ایدوب . لکن مذهب اعتزاله قطعاً مائل دکل ایدی ونهایت مرتبه متدین و متورع ایدی . لکن عجب و تکبر وتعظم وتجبر اوزره ایدی . سیبویه‌یه میل وعصبیت اوزره اولوب کتابی دائما باشی آلتنده طورردی . تصانیفنده تفلسف ایدوب الفاظ فلاسفه مسلکنه سلوك ایدردی . اکثر اوقاتده بغدادده اقامت ایدوب آخرسنه‌ده کوفه‌یه کلوب قرق کون دخی آنده طوروب جمع ایتدیکی مالی آنك اهلنه

بذل وتفريق ايتـدی . حیاتنـده بعض اعمال ایله جمع مال ایدوب بعـده بر ولد ناخلف ایله تخلیف ایلدی که لوند و شـاطر اولوب یانـه بیچـاقلر بند ایدوب گزر ایدی . والدی اولان (زیاداقطع) ایدی . حضرت (امام حسین بن علی رضی الله عنهما) حربنده الی قطـع اولنمش ایدی . [*] ابی ثروانك مولاسـندن ایدی . ابی ثروان دخی بنی عیسـی مولاسی ایدی . فرانك مصنفاتندندر : (معانی القرأن) (البهی فیما یلحن فیه العامه) (اللغات) (المصادر فی القرأن) (الجمع والتثنیه فی القرأن) (آلة الکتاب) (النوادر) (المقصور والممدود) (فعل وافعل) (المذکر والمؤنث) (کتاب الحدود) که اعرابده قرق آلتی حدی مشتملدر . وبونلرك غیری مصنفاتی دخی واردر . وفاتی طریق مکه ده سنه سبع ومأتینده واقع اولمشدر . مدت عمری آلتمش یدی ییل ایدی .

اما ابو العبـاس ثعلب احمد بن یحیی بن یزید بن سـیار الشیبانیدر که آنلرك مولاسیدر و بغدادیدر . الامام ابوالعباس ثعلبدر . علم نحو و لغتده امام کوفیین ایدی . ولادتی سـنة مأتینده ایدی . علم عربیت وشعره ولغتده منـاظره یه اون آلتی یاشـنده ابتدا ایلدی . کتب فرانك جمله سنی برمرتبه حفظ ایلدی که برحرفی حفظندن خارج اولمادی . علم نحوه اعتناسی سائرندن اکثر ایدی . آنی اتقان ایتدکدن صکره شعره ومعـانی یه وغریبه ملازمت ومداومت ایلدی . وابن اعرابی یه اون ییلدن زیاده ملازمت ایدوب محمد بن

---

[*] بوکلامه خلکانی اعتراض ایدوب دیمشدر که : بم قاتمده بونده نظر واردر . زیرا فرانك عمری آلتمش اوچ سـنه در . اول تقدیرجه ولادتی سـنة اربع واربعین ومائه ده اولور . امام حسینك محاربه سی ایسـه سنة احدی وسـتینده ایدی . اول تقدیرجه حرب حسین ایله ولادت فرا بیننده سکسـان درت ییل اولور . پس والدی نه مقـدار معمر اولمق کرکدر که بوکلام صحیح اوله . اگر اقطع اولان فرانك جـدی اولسه بعید دکلدر دیمشدر . لکن اعتراض مزبور مندفع ایدوکی نهایت ظهورده در . زیرا فرانك والدی یوزییل معمر اولسه بلکه دخی اقل اولسه بوکلامی تصحیح قابلدر . مثلا حرب حسـینده اون آلتی یاشنده اولسـه بعده سکسان درت ییل دخی معمر اولوب یوز یاشنه واصل اولدقده فرا وجوده کاسـه قطعا اشکال قالماز . یوز یاشنده اولان کیمسه دن ، خصوصا اول عصر خلقندن ولدظهورنده بعد اولمدیغی محققدر . بلکه کندیمز نیجه سنی مشاهده ایتمشزدر . والله تعالی اعلم وفقه الله تعالی .

سلامالجمحيدن وعلى بن المغيرةالاثرمدن وسلمة بن عاصمدن وعبيدالله بن عمرالقواريرىالاصغردن ونفطويهدن وابوعمرو زاهددن ونچه جمع كثيردن سماع ايلدى . بعض علما ديمشدركه ابوالعباس اهل عصرندن سائر ناس اوزره تفضيل اولنمشدر . حفظ علوم ايله احاطهسندن صدور وفهوم تنك اولوردى . ابوالطيب لغوى ايتدى : ثعلب ، لغتده ابن اعرابىيه اعتماد ايدردى . نحوده سلمة بن عاصمه . ودخى ابن نجدهدن كتب ابى زيدى روايت ايدردى . (اثرم) دن كتب ابى عبيدهيى وابى حفصدن كتب اصمعىيى وعمروبن ابى عمرودن ، عمروك پدرينك كتبنى روايت ايدردى . هروجهله ثقه ومتقن ايدى كه شهرتى ايله نعت وتوصيفدن مستغنى ايدى . وبو مرتبه فضائل ايله ضيق النفقه اولوب امر معاشىتنك وكوى غنا وصفادن خانهسنك بعدى نچه فرسنك ايدى . ابوبكر بن مجاهد ايتدى : ثعلب بكا ديدى كه : اصحاب قرأن قرأنه اشتغال ايدوب مقصده فائز اولديلر . اصحاب حديث دخى حديثه اشتغال ايله مطلبلرينى حائز اولديلر . اصحاب فقه دخى فقه ايله فائز اولديلر . بن زيد وعمروه اشتغال ايلدم بيلمزم حالم و آخرتده مألم نچه اوله . بن دخى مجلسندن انصراف ايدوب كيتدم . اول كيجه (حضرت رسالت پناه صلى الله تعالى عليه وسلم) ى رؤياده كوردم . بيورديلر كه : « ابوالعباسه بندن سلام نقل ايدوب ديهسككه سن صاحب علم مستطيلسك » ودخى ابوعمرو زاهد ايتدى : ثعلبه برمسئلهدن سؤال ايتديلر (لاادرى) ديدى . يعنى (بيلمزم) ديوب جواب ويرمدى . پس ايتديلر : نيچون سن (لاادرى) ديرسين . مع هذا بلاد بعيده واقطار سحيقهدن طلاب علوم اولان رجال سنك قصديكه شد رحال ايدرلر وسندن انتفاع ايدوب كلوب كيدرلر . ثعلب جوابنده ايتدى : اكر سنك امكك (لاادرى) عددنجه بعرى اولسه يعنى دوهسى ترسى اولسه هرنسنهدن استغنا ايدردى . بوندن مقصدى دنياده جوابندن عاجز اولنور سائل اول مرتبه بچدركه بعردابه برشىٔ حقير ايكن آنك عددنجه كثير اولسه بعض منافعى سببيله صاحبنه غنا حاصل اولوردى ديمكدر . پس بعض مسائلده (لاادرى) ديمك مانع فضائل دكلدر .

ثعلبك مصنفاتندندر : (المصون فى النحو) (اختلاف النحويين) (معانى القرآن) (معانى الشعرا) (القراآت التصغير) (الوقف والابتدا) (الهجاء الآمالى) (غريب القرآن) (الفصيح) . بعضلر ديمشدركه (فصيح) حسن بن داودرقينك تأليفيدر . بعضلر دخى يعقوب بن السكيتكدر . ديمشدر . ثعلبك بونلردن ماعدا بعض مصنفاتى دخى واردر . اواخر عمرنده سمعنه ثقل عارض اولوب بعده اصم اولوب برجمعه كونى بعد العصر جامعدن انصراف ايدوب كليركن آردندن بعض دواب كلوب صمم سببى ايله آنلرك آياقلرينك صوتنى ايشيتميوب آنلرك صدمه‌سندن طريق اوزره برمضيق ايچنه دوشوب قيامه قادر اولميوب منزلنه تحميل اولنوب اول صدمه‌دن وفات ايلدى . يوم سبتده‌كه سنة احدى وتسعين ومأتين جمادى الاوليسندن اون كون كچمش ايدى . ياخود اون اوچ كون قالمش ايدى . وفاتندن صكره كتب فراوان ترك ايلديكه ايكى بيك دينار ويكرمى بربيك درهم قيمت تقويم اولندى . واوچ بيك دينار قيمتلى دكاكين ترك ايلدى . جمله مالى قيزينه رد اولندى (طبقات القرا) ده دانى دخى ذكر ايدوب ديمشدركه : ثعلب قرائتى سلمة بن عاصمدن ، اول دخى ابوالحارثدن ، اول دخى كسائيدن وفرادن روايت ايلمشدر . و علم قرائتده بركتاب لطيف تصنيف ايلمشدر . ثعلبدن دخى قرائتى ابن مجاهد وابن انبارى وبونلرك غيرى دخى روايت ايلمشلردر .

اما ابن انبارى قاسم بن محمد بن بشار ابو محمد الانبارى النحويدر . محدث واخبارى ايدى . و علم ادب وغريبى عارف و ثقه و صاحب عربيت ايدى . علمى ، سلمة عاصمدن و ابى عكرمة الضبيدن اخذايلدى . وبعض كتب تصنيف ايلدى . (خلق الانسان) و (خلق الفرس) (الامثال) (المقصور والممدود) (المذكر والمؤنث) (غريب الحديث) (شرح السبع الطوال) كبى . وبونلرك غيرى . وفاتى سنة اربع وثلثمائه ذى القعده‌سى غره‌سنده وياخود سنة خمس و ثلثمائه صفرى غره‌سنده ايدى .

مؤلف اصل مترجم اولان مرحوم والد مكرم و محترم بيوررلركه بوذكر ايتديكم علماء ذوى ارب بونلردن صكره ، بونلره خلف اولوب

علمده مماثل وفضائلده معادل کیمسه کلمدی ، مکر اقل قلیل اوله . آنلر دخی عن قریب ذکر اولنور ان شاءالله تعالی .

خاتمه — علم نحوده شانه اعتنا اولنان کتب مشهوره وهر برینك مصنفلرینك احوال مذکورهسی بیانندهدر .

اولا علم مزبورده تصنیف اولنان کتب مختصرهدندر : (مقدمهٔ ابن حاجب) که (کافیه) ایله مسمادر . ابن حاجبك ترجمهسی علم صرفده (کتاب شافیه) ذکر اولندقده بیان اولنمشدر . (کتاب کافیه) یه جمیع ناس بر مرتبه اشد اعتنا ایله اعتنا ایتمشلردرکه شروحی قابل احصادکلدر . وحد ذاتنده بر کتاب فائق واول مرتبه اعتنایه حقیق ولایقدر . شروحنك اجل واشرفی که جمیع امصار واقطارده مانند سیر صبا وامطار ذکری سائر وعقول علما فهم دقائقنده حائردر ، امام علامه نجم الائمه رضی الدین الاستر آبادینك شرحیدر . شرح مزبور کتاب عظیم الشان وجامع جمیع بیان و برهاندر . مسائلدن افضل واعلاسنی متضمن ونوائددن صغیر وکبیر بر نسنه قالمامشدر . الا آنی احصا ایتمسی متعیندر . حافظ سیوطی (طبقاة نحاة) ده دیمشدر : علامهٔ رضی امام مشهوردر . (کافیهٔ ابن حاجب) ی شرح ایلمشدرکه اول کتابه آنك کبی برشرح اولمامشدر . سائر کتب نحوی دخی کیمسه بویله برشرح ایتمامشدر . جامع جمع وتحقیق وحسن تعلیل وتدقیق ایدی . جمیع طلاب مطالعهسنه رغبت وعامهٔ علما واولوا الالباب اعتماد ایدوب مطالعهسنه همت ایلمشلردر . شرح مزبورده کندیسی نیچه نحاة ایله مباحثات ایدوب بعض مواضعده مذهب خاص اختیار ومسلك جدید اعتبار ایلمشدر . لکن بن آنك اسمنه وترجمهسندن برنسنهیه واقف اولمدم آنجق اول شرحك تألیفندن سنهٔ ثلث وثمانین وستمائهده فارغ اولمسنه واقف اولدم . صاحبمز شمس الدین بن عزم مورخ مکهده بکا خبر ویردیکه وفاتی سنهٔ اربع وثمانینده ، یاخود ست وثمانینده ایدی . شك ایلمك بندندر ، قائلدن دکلدر . وعلامهٔ مزبورك (شافیه) یه دخی برشرحی واردر . سیوطینك کلامی بومقامده منتهی اولدی . مؤلف اصل مترجم بیوررلرکه : بوکتابك شاننده بنم دخی مسموعم اولان

بودرکه علامهٔ عالم سعد تفتازانی بعض طلبه‌دن سؤال ایتمشلردرکه سید شریف جرجانی نه‌یه مشغولدر . جواب ویروب شیخ رضی الدینك (شرح کافیه) سنه مشغولدر دیمش . علامه دخی : غالبا ظن ایدرم که (مفتاح) ی شرح ایتمك مقصدی اوله . شریف جرجانینك شرح مزبوره حواشی وتعلیقاتی واردر : مطالعه ایدوب مستفید اولدق دیمشلردر . روایت اولنورکه نجم الائمه رضی الدین مذهب رنض اوزره ایدی. حتی حکایت اولنورکه عمرده عدل تحقیق دکلدر . دیرایمش . قاعدهٔ نحو اوزره عمرده عدل تقدیریدر دیه‌جك محلده . حق تعالی جمله‌مزی بدعت وباطلده غلو وتعصبدن محفوظ و مذهب حق ومسلك قدیمدن نصیب‌اوفرایله‌محظوظ ایلیه دینله . نقل اولنورکه متأخرینده (کتاب‌سیبویه) ك تدقیقاتنه اطلاعده آنك مثلی یوقدر دیمشلردر .

ودخی (شروح کافیه) دندر سید رکن‌الدینك شروحی‌که اوچ شرحدر . کبیر ومتوسط وصغیردر . حالا میان مبتدئین وطلابده (شرح متوسط) متداول ومشهوردر. صاحبی‌الحسن بن محمدبن شرفشاه‌العلوی الاسترآبادی ابوالفضائل السید رکن الدیندر . ابن رافع (ذیل تاریخ بغداد) ده آنك حقنده دیمشدرکه : سیدمزبور مراغه شهرینه کلوب مولانا نصیرالدیندن تحصیل علمه اشتغال ایدوب انوار ذکا وفطنت روینده اشتعال ایدردی . مولانا قطب‌الدین اول زمانده ممالك رومده تحصیل علوم ایدردی . اول سببدن مولانا نصیر ، سید رکن‌الدینی سائر تلامذه‌دن تقدیم وتوقیر ایلیوب مراغه‌ده رئیس اصحاب ومقدم طلاب اولدی . علم‌حکمتدن افاده ودراستنده اجاده ایدردی . (متن تجرید) ه وغیری‌یه حواشی یازوب نصیرك ولدی ایچون (قواعدالعقائد) ه شرح یازدی . وقتاکه سنهٔ اثنتین وسبعین وستمائه‌ده مولانا نصیر متوجه بغداد اولدیلر ، اول دخی خدمتده ملازم وبیله کیتمکه عازم اولدی . سنهٔ مزبوره‌ده نصیر رجاء رحمت رب‌بصیر ایله دنیادن رحلت وسالك راه آخرت اولدی . مولانای مزبور موصله وصول ایدوب آنده توطن واول اماکنده تمکن ایدوب (مدرسهٔ نوریه) ده تدریس ایدوب اوقافك نظارتی دخی آکا تفویض اولندی . و (مقدمهٔ ابن

حاجب) ی اوچ شرح ایله شرح ایلدی که اشهری متوسطدر . واصول فقهده تکلم ایدوب سیف آمدی‌یه مؤاخذه ایلدی . بعده (سلطانیه) ده تدریس شافعیه تفویض اولندی . وفاتی سنة خمس عشرة وسبعمائه صفرینك اون دردنده واقع اولدی . اسنوی دخی (طبقات شافعیه) ده انی ذکر ایدوب ایتدی : (حاوی) یی شرح ایدوب سنة ثمان عشرة ده وفات ایلدی . صفدی ایتدی : غایت ایله متواضع اولوب هرکسه قیام وتعظیم ایدردی ، حتی سقایه دخی . وشدیدالحلم ایدی . تاتار قتنده جلالتی زیاده اولوب عظیم تعظیم ایدرلر ایدی ، (مختصر ابن حاجب) ی شرح ایلدی . وتصریفدن (شافیه) یی شرح ایلدی . یتمش ییلدن زیاده دنیاده تعیش ایلدی .

شروح کافیه‌دن بریسی دخی مولانا خبیصینك شرحی درکه و (وشاح) ایله مسمیدر . شرح مزبور حسن مایجازده نهایت مرتبه‌در . تکثیر فوائد واستقصاء شواهد ایله‌بیله . سیوطی ایتدی : ابوبکر خبیصی شرح حاجبیهٔ مشهورك صاحبیدر . شرح مزبور شرح ممزوج مختصر وبین‌الناس متداول ومعتبردر ، (موشح) ایله تسمیه ایتمشدر . آنك ترجمه‌سنده بوندن زیاده‌یه واقف دکلم .

مؤلف اصل مترجم بیوررلرکه بن ایدرم‌که (خبیص) ، (کرمان) قریه‌لرندن برقریه‌در . خبیصی قریهٔ مزبوره‌یه منسوبدر ، بیع خبیصه‌یه دکلدر . نته‌کیم بعض ناس قتنده اویله توهم ایله التباس اولمشدر . سید شریف جرجانی خص باللطف الرحمانی شرح مزبور اوزره بعض تعلیقات نافعه وفوائد مهمه ایلمشلردر . شروح کافیه‌دن بری دخی (شرح هندی) در . مرحوم بیوررلرکه : بن‌ظن ایدرم‌که سراج هندینك اوله . آنك ترجمه‌سی عن‌قریب فن اصول فقهده ذکر اولنه‌جقدر . زیرا نحودن آنده اشتهاری زیاده در . شروحندن بری دخی (شرح فاضل سامی مولانا عبدالرحمن جامی)در . لطف تحریر وحسن ترتیب وتقریرده برمرتبه‌یه بالغ اولمشدرکه آنك فوقنده برمرتبه ممکن دکلدر . بزم بلادمزده

آنك احوالنك اشتهاری (كالشمس فی وسط النهار) اولماغن ترجمه‌سنه تعرض مغنی اولمشدر . قدس الله تعالی سره العزيز .

شروحندن بری دخی (غجدوانی) نك شرحيدر . اسمی احمد بن علی بن محمود جلال الدين الغجد وانيدر . سيوطی ايتدی : بن آنك ترجمه‌سنه واقف اولمدم . لكن شرح مزبور ايدیٔ ناسده متداول ومشهور بر كتاب لطيفدر . آنده ذكر ايتمشدر حسام سغناقيدن قرائت ايتمش اوله .

شروح كافيه‌دن بری دخی (شرح نجم سعيد) در . مؤلفی سعيد عجمی دركه (نجم سعيد) ايله مشهوردر . سيوطی ايتدی : آنك ترجمه‌سنه واقف اولمدم . شرح مزبور شرح كبيردر . هم متنه وهم مصنفك شرحنه شرح واقع اولمشدر . ابحاث حسنه‌يی جامع بر كتاب نافعدر .

شروحنك بری دخی (شرح تقی الدين النيليدر) اسمی ابراهيم بن الحسين بن عبدالله بن ابراهيم بن ثابت الطائيدر .

ودخی علم نحوده اولان مختصراتدندر : (كتاب لب الالباب) . آنك دخی شروحی واردر . احسنی وافضلی (شرح السيد عبدالله) در . اسمی محمد الحسينی العجمی السيد جمال الدين النقره كاردر . ضم نون وسكون قاف وراء مهمله ايله . معناسی سيمكش ديمكدر . شرح لبك و شرح لبابك و صرفدن (شرح شافيه‌نك) نك صاحبيدر . هر بری تصانيف ممزوجهٔ مشهوره‌دركه ايدیٔ ناسده متداولدر . سيوطی ايتدی : آنك ترجمه‌سنه واقف اولمدم . لكن (شرح شافيه) ده ذكر ايلمشدركه آنی امير الجامی ايچون تأليف ايلمش . امير مزبور سنة ثمان مائه‌يه قريبدر . بعده آنك برشرح تلخيصنه دخی واقف اولدم ، اول دخی ممزوج ايدی . آنده ذكر ايلمشدر آنی امير منكلی بغای ايچون تأليف ايلمش . آنك اصول فقهدن صدر الشريعه‌نك (تنقيح) نام كتابنه دخی برشرحی واردر . شرح مزبورك بعض نسخده كوردم كه تصنيفی سنة احدی وسبعين و سبعمائه شوالندن يوم عيدده اتمام ايلمشدر .

ودخی علم نحوده اولان مختصراتدندر . (كتاب لباب الاعراب) مؤلفی امام فاضل محمد بن محمد بن تاج الدين الاسفرائنيدر . علم صرفده (مصباح)

نام كتابك (ضوءالمصباح) ايله مسمى اولان شرحى دخى آنك تصنيفيدر . سيوطى بن آنك ترجمه‌سنه واقف اولمدم ، ديمشدر . متن مزبورك شروح كثيره‌سى واردر . بريسى دخى شرح سيد عبدالله در . (لب الالباب) ك دخى شارحيدر كه مقدما ذكر اولنمشدر . برى دخى (شرح قطب فالى) دركه محمد بن سعيد بن محمود بن ابى الفتح السيرافيدر . فالى ديمكله معروفدر . (فالى) فا ايله‌در . سيوطى بونك دخى ترجمه‌سنه واقف اولمدم ديمشدر . برى دخى (شرح الامام الزوزنى) دركه محمد بن عثمان بن محمد بن ابى على العرض [*] فتح را ايله‌در .: زوزن هراة ايله نيشابور بيننده بر بلد مشهوردر . (لباب) ك برشرحى دخى واردر كه اسمى (عباب) در . آنك دخى مؤلفنك اسمى تحقيق اولنمامشدر . برى دخى مولانا شيخ على الشهير بمصنفك شرحيدر . مولاناى مزبور امام فخرالدين الرازى اولادندندر . امام رازينك محمد نام برولدى وار ايدى كه امام آكا ميل تام اوزره ايدى . اكثر مصنفاتنى آنكچون تصنيف ايلمشدر . حتى بعضنده اسمنى دخى ذكر ايلمشدر . مزبور محمد عنفوان شبابنده وفات ايلدى . بعدالوفاة آنك دخى برولدى اولوب اسمنى ينه محمد وضع ايلديلر . اول دخى علمده والدينك مرتبه‌سنه واصل وحظ عظيمه نائل اولمشدر . اول دخى وفات ايدوب محمود نام بر ولدى قالمشدر . اول دخى واصل رتبهٔ كمال اولوب بعده حجازه ارتحال ايتمكه عازم اولدى . وقتاكه هراتدن چيقوب بسطامه واصل اولدى اهل بلده اكرام تام ايلديلر . زيرا علمايه خصوصا اولاد فخر رازى‌يه كمال محبت ونهايت مرتبه تعظيم ورعايت اوزره ايديلر . اول سببدن آنده حرمت وافره ونعمت متكاثره ايله اقامت ايدوب بعده مسعود نام برولد تخليف ايدوب

---

[*] لكن بوفقير حقير ضعيف و بى‌فر شرح مزبوردن بر نسخهٔ لطيفه‌يه ظفر بولوب ظهرنده مؤلفنك اسمى بياننده (الامام العالم الفاضل الكامل الشريف السيد عبدالله بن محمد الحسينى) ديه مكتوب اولوب وتأليفندن فراغى سنة خمس وثلثين وسبعمائه جمادى الاوليسنده واقع اولمشدر ديه تعيين اولنوب نهاية الامر سائر احوالنه تعرض اولنمامشدر . والعلم عندالله تعالى .

اول دخی تحصیل علمه سعی ایدوب لکن آباء عظامنك رتبه‌سنه بالغ اولمیوب مرتبهٔ وعظ ایله قانع اولدی . زیرا وطنندن هجرت و اختیار غربت ایتمامش ایدی . آنك دخی ینه محمد نام بر ولدی قالوب اول دخی علومدن اول مرتبه تحصیل ایلدی که اول بلادك خلقی آکا اقتدا و آنك علومیله اهتدا ایدرلر ایدی . او دخی مجدالدین محمد نام بر ولد تخلیف ایدوب علمده مقتدای انام اولدی . آنك دخی بر ولدی اولدی . اسمی شیخ علی ایدی که مولانا مصنفك ایله مشهوردر . زیرا حداثت سننده کتب شریفه تصنیف ایلمشدر . نته‌کیم عن قریب ذکر اولنور . زبان فارسیده (کاف) ادوات تصغیر ایدوکی معلوم صغیر و کبیردر . اول تقدیرجه نسبی شیخ علی بن مجد الدین محمد بن مسعود بن محمود بن محمد بن محمد بن محمد بن عمر الشاهرودی البسطامی الهروی الرازی العمری البکریدر . امام فخر رازی بعض مصنفاتنده حضرت عمر بن الخطاب اولادندن ایدوکنی تصریح ایدرلر ایدی . اما اهل تاریخ اولاد ابی بکر الصدیقدن اولمسنی تحقیق ایلمشلردر . مولانا مصنفك سنة ثلث وثمانمائه‌ده ولادت ایلمشلردر . بعده برادری ایله تحصیل علم ایچون هراته سفر ایلدی . سنة اثنی عشر وثمانمائه ده . ودخی (ارشاد) ی تصنیف ایلدی سنة ثلث و عشرینده . علم نحوده (مصباح) ی شرح ایلدی سنة خمس وعشرینده . (آداب بحث) ی شرح ایلدی سنة ست و عشرینده . اشارت حضرت سیدالمرسلین ایله علیه وعلی آله افضل صلوات المصلین (لباب) ی شرح ایلدی سنة ست ثمان وعشرینده . (مطول) ی شرح ایلدی سنة اثنی وثلثینده . علامهٔ تفتازانینك (شرح مفتاح) نی شرح ایلدی سنة اربع و ثلثینده . (حاشیهٔ تلویح) ی تصنیف ایلدی سنة خمس وثلثینده . (قصیدهٔ برده) وابو علی بن سینانك (قصیدهٔ روحیه) سنی شرح ایلدی ینه‌سنهٔ مز بورده . بعده سنة تسع وثلثینده هراته ارتحال و (شرح وقایه) یه اشتغال ایلیوب اتمام ایلدی . وسنهٔ مز بورده (هدایه) یی شرح ایلدی . و (حدائق الایمان

لاهل العرفان) نام كتابی تصنيف ايلدی . بعده سنة ثمان واربعينده ممالك رومه ارتحال ايدوب آنده دخی حضرتدن (صلی الله عليه وسلم) اشارت ايله (شرح مصابيح) ه اشتغال ايلدی سنة خمسين وثما نمائه‌ده . وينه سنهٔ مزبورده (شرح مفتاح شريف) ی شرح ايلدی . و (حاشيهٔ شرح مطالع) ی تصنيف ايلدی . و (اصول فخر الاسلام البزدوی) دن بعضی شرح ايلدی . وسنة ست وخمسينده زمخشرينك (كشاف) نی شرح ايلدی . وزبان فارسيده كتبدن (انوار الاحداق) و (حدائق الايمان) و (تحفة السلاطين) نام كتابلری تصنيف ايلدی . ودخی سنة احدی وستينده زبان فارسيده (تحفهٔ محموديه) نام كتابی تصنيف ايلدی . وزير محمود پاشا ايچون تصنيف ايلمشدر . وزرايه نصح وپندی ونيچه كلمات حكمت سمات سودمندی جامع كتاب نافعدر . ذكر اولنان تواريخ دخی كتاب مزبورده مذكوردر . ودخی كتاب مزبورده ذكر ايتمشدر . من بعد كتاب تصنيف ايتمكه عازم ، خصوصا زبان فارسيده ايتمكه بالكليه جازم اولوب كبرسن ايله اعتذار وبسط بساط اعذار ايتمشدر . اول زمانده (كتاب) ده ذكر ايتديكی اوزره‌سنی اللی سكز اولور . لكن مولانای مزبورك (كتاب) ده مذكور اولاندن ماعدا بعض تصانيفی دخی واردر . بيلمزز نقض عزيمت وتجديد همت ايدوب تاريخ مزبوردن صكره ينه تصنيفه اشتغالی ايلدی ، ياخود مقدم تصنيف ايدوب نهاية الامر مصنفاتی ذكر ايتديكی محلده ذكرينی اهمالی ايلدی . حضرت والد مرحوم بيوررلر : جمله‌دن (تفسير فارسی) كه جلد اولنی كوردك . آنجق (فاتحه) تفسيريدر . وجلد اخيرينی كوردك سورهٔ نبادن آخر قرآنه منتهی اولمشدر . ترتيبنده اجاده ومطاويسنده انواع افاده ايدوب زبان فارسيده اولديغنه اعتذار ايدوب « سلطان محمد خان » امری ايله اولمق اوزره قرار ويرمشدر . ودخی زبان فارسی ايله (شرح شمسيه) يی تصنيف ايلمشدر . ودخی (صدر الشريعه) يه حاشيه يازوب بعضی تكليف دخی ايلمشدر . مولانای مزبور (تحفهٔ محموديه) ده نسبنی علی التفصيل ذكر ايتدكدن صكره ديمشدر كه بونلر بكا آباء ابدان اولانلردر . اما آباء ارواح اولانلر دخی چوقدر .

اولا علوم عربيـــه‌ده ایکی استادم واردر . بریسی مولانا جلال‌الدین یوسـف الاوبهیدر ، رحمةالله تعـالی . علماء خراسـانك وعراق وماوراء النهرك مقدملرندن وعلم عربیتده وحید دهر ومسلملرندن ایدی . خصوصا طبع صاف سببی‌ایله حل مفتاح وکشـافده، حتی ذکاء طبیعت وقوت قریحه‌ده آنکله ضرب مثل اولنوردی . مولانا سعدالدین تفتازانینك تلامذه‌سـندن اولوب مزبور علامهٔ عالمیان سائر تلامذه‌سی میانده آکا اجازت و مصنفاتی تغییره رخصت ویروب دیمشـدر : اما بعد حمدا لله والصلوة علی رسـول‌الله فقد اجزت للمولی العالم الفـاضل الکامل جلال‌الدین یوسـف ابن الامام المرحوم رکن الدین مسیح ان یروی عنی مقروآتی ومسموعاتی ومستجازاتی عموماً ومصنفاتی خصوصا فقد قراء الکثیر وسمع الکثیر مثل شرح الکشاف والمفتاح وغیرهما وان یدرسها ویصلح مایتقن انه من سهو البنان او الیبان بعد التأمل والاحتیاط والمراجعة والمطالعة الوافرة وهذا خط الفقیر سـعد التفتازانی) انتهی . مولانای مزبور اجازت نامهٔ مذکوری (سمرقند) ده آخر سفر حیات و اول اتصـال وفات زمانند. یازمشـدرکه سنة اثنتین وتسـعین وتسعمائه محرمنك اواخرنده ایدی .

علوم مزبوره‌ده ایکنجی استادم علامهٔ عالم قطب الملة والدین احمد بن محمود الامامی الهرویدر . بلغه الله الی اقصی مایتمناه فی دینه ودنیاه و فی آخرته وعقباه . آنلرعلوم مذکوره‌ده ینه مزبور مولانا جلال‌الملة والدین یوسف الاوبهینك تلمیذیدرکه مولانا جلال الدین مزبورك کبر سن وسالی ایله ینه میان علماده فضـلی باهر ایدی میان نجومده بدر زاهر کبی . نورالله وجهه وکثر فی کل لحظة فتحه وفتوحه . آنلر دخی تلمیذ امام عالم علی الاطلاقدرکه انوار علومی ومؤلفاتی ایله روی زمینی پراشراق ایتمشدرکه مولانا سعدالحق والملة والشریعة التفتازانیدر . احله الله دار رضوانه و البسـه لباس عفوه وغفرانه .

اما فقهده استادم اولا فقه شافعیده امام فاضل وکاملدرکه حیاتنـده نور تقواسی آفاقه ضیابخش ایدی . مانند خورشید و عامهٔ عالم احکام فتواسندن

مستفید ایدی . یعنی امام همام عبدالعزیز بن احمد بن عبدالعزیز الابهریدرکه (کتاب حاوی) یی آندن قرائت ایدوب درس وفتواده بکا اجازت ویردی . اجازتنامه‌سی طویلدر . جمله‌دن بنم حقمده دیمشدرکه : (بعدما سبق اقران قرنه فی هذه الحلیة وفاق علی ابناء عصره فی التحلی بهذه الحلیة وصار ممن یعول علیه وغصن شبابه نضیر ویراجع الیه وماله من الآفاق نظیر فاجزت له ان یدرس جمیع الکتب المتداوله من کتب الفروع والاصول ونسخ المعقول والمنقول وان یروی التفسیر والحدیث والفقه عنی وکل ماوضح وصح عنده انه من مقرؤاتی ومسموعاتی ومجازاتی بشرط الرعایة لما شرط اهل الصناعة فی الروایة وان یکتب فی الحوادث الدینیة والوقایع الشرعیة جواب الفتوی بشرط الاحتیاط والرجوع الی الکتب مرةً بعد اخری و اختار ماهو الاصح والاقوی والله یعصمه وایای من المیل و اتباع الهوی) انتهی . بعده امام مزبور دیمشدرکه بن دخی فقهی اخذ ایلدم شیخم ووالدم قدوة المحققین وزبدة المدققین سیف الحق والشریعة والدین احمد بن المولی الفاضل الکامل والعالم العامل نظام الدین عبدالعزیز الابهریدن ، اول دخی شیخ فقیه نبیه غیاث الدین محمد بسط صاحب الحاویدن . اول دخی خالی جلال الحق والدیندن ، اول دخی والدی نجم الدین عبدالغفار القزنویدن ، اول دخی امام محقق وحبر مدقق ابی القاسم عبدالکریم الرافعیدن ، اول دخی والدی امام نورالدین الرافعیدن ، اول دخی امام ابی منصوردن ، اول دخی امام همام حجة الاسلام ابی حامد محمد بن محمد الغزالیدن ، آنلر دخی امام الحرمیندن ، وآنلر دخی والدلری امام ابی محمد الجوینیدن ، آنلر دخی امام ابی بکر القفالدن ، آنلر دخی امام ابی زید المروزیدن ، آنلر دخی امام ابی اسحق الاسفرائینیدن ، آنلر دخی ابراهیم سریجدن ، آنلر دخی ابی القاسم الانماطیدن ، آنلر دخی امام اسمعیل ایله امام ربیعدن ، آنلر امام اعلم وهمام مکرم محمد بن ادریس الشافعیدن (رضی الله عنه وارضاه) ، آنلر مسلمدن ، آنلر جریجدن ، آنلر عطادن ، آنلر حضرت ابن عباسدن (رضی الله تعالی عنهما) وینه امام شافعینک روایتیله حضرت نافعدن ، آنلر حضرت

ابن عمردن (رضى الله تعالى عنهما)، حضرت ابن عباس وابن عمر دخى حضرت رسولدن (صلى الله تعالى عليه وسلم).

امافقه حنفيده شيخم وسندم واستادم امام قدوة علماء الانام نصيح الحق والملة والشريعة والدين محمد بن محمد علادر. انزله المولى فى دار اكرامه منازل العلى. اول دخى نتواده آيت باهره وتقواده حجت قاهره ايدى. فاضل مذكور دخى بكا اجازت ويروب اجازتنامه‌ده زبان خامه ايله حقمده ادا ايتدكلرينك جمله‌سندندركه ديمشدر: (وان من جملة من خص الله شانه بالعلم الذى هو الفضل العظيم والطول الجسيم المولى الاعظم المتحلى باكارم الاخلاق واحاسن الشيم محقق معضلات الاصول والفروع موضح مشكلات المعقول والمسموع صاحب النصاب الكامل من العلوم الغالب بونور فضله على القروم الذى مجمل العلوم عنده مفصل ولباب الفنون له محصل ذهنه الفائق الرائق كنز مشحوم بجواهر الدقائق الاخ فى الله السالك فى محجة الانتباه ابوالحامد شرف الملة والدين شيخ على ابن الامام المرحوم المبرور مولانا مجدالدين محمد الشاهرودى البسطامى متع الله المستفيدين بانفاسه النفيسة مدةً طويلةً) ديوب بعض جواهر كلام درربار دخى نثار ايتدكدن صكره ديمشدركه: (وسمع منى وقراء على وحقق لدى الدفتر الاول من الهداية للشيخ الربانى الحبر الهمام الصمدانى شيخ الاسلام برهان الشريعة والملة والدين المرغينانى جعل الله سعيه مشكورا ولقاه نضرةً وسروراً وجرى بيننا مباحثات كثيرة بتنيره ومناظرات عزيزة فوقفت بتفتيشه على دقائقٍ كانت مستورة فى خيام الاستتار واطلعت بتنقره على حدائق ذات بهجة تروق عيون اولى الابصار) بعده ديمشدر: (فاجزت له ان يروى عنى التفسير والحديث والكلام والفقه واصوله والادب وماتخرط فى ذلك النظام وان يجيب بالبنان والبيان فى الحوادث اليومية والنوازل الشرعية بعد الاتقان والايقان وتتبع مختارات الروايات بقدر الوسع والامكان على مذهب الامام الاعظم ابى حنيفة عليه شأبيب الرحمة والرضوان.) انتهى.

ودخى علم نحوده اولان مختصر اتدندر: (كتاب المصباح) كه امام مطرزينكدر.

آنك ترجمه‌سی علم لغت فقهیاتدن (کتاب مغرب) ذکر اولنـدقده مرور ایتمشـدر. مختصر مزبورك شروح مفیده‌سی واردر. جمله‌دن اسـفرائنینك (ضوءالمصباح) ایله مسمی اولان شرحیـدر. اول دخی ذکر اولنمشـدر. مختصر مزبور اسفرائنینك (مفتـاح) ایله مسمی بر شرحی دخی واردر. (ضوء) ی آندن اختصار ایلمشدر. بر شرحی دخی واردر مولانا مصنفك تألیف ایلمشدر. غایتده نافع شرح لطیف واقع اولمشدر.

کتب نحودن بری دخی ابن‌مالکك (عمده) نام کتابیدر. آنك ترجمه‌سی دخی ذکر اولنمشدر. بری دخی (تسهیل الفوائد) در. اول دخی ابن‌مالککدر. شویله کتاب جامعدرکه مسائل نحودن بلکه بر مسئله‌یی اهمال وذکرینی اخلال ایتمامش بر سحر حلالدر، دینلسه محال عد اولنمیه. لکن عباراتنده صعوبت اولماغن مبتدی اولانلرده انتفاعه قدرت اولماز. ابن مالکك (الفیـه) سی دخی واردرکه (مهمات تسهیل) ی آنده ایراد ایلمشـدر. آنك دخی شروح مفیده‌سی واردر. خصوصا (شرح ابن ام قاسم).

جمله شروحنـدن بری دخی مصـنفك اوغلنك شرحیدرکه محمد بن محمد بن عبـدالله بن مالك الامام بدر الدین ابن الامام جمال الدین الطـائی الدمشـقی الشـافعی النحوی ابن النحویدر. صـفدی آنك حقنـده دیمشـدرکه: امام ذکی الطبع و قوی الفهم و حادالخـاطر و جمیع مسـائل مشـکله‌دن سـؤال اولنسه جوابنده حاضر ایدی. علم نحو و معانی و بیان و بدیع وعروضده امام دهر و علم فقه و اصولده مشارك ابناء عصر ایدی. علومی والدندن اخذ ایلیـوب بعده بینلرنده بعض امور ظهـور ایدوب (بعلبك) ده سـاکن اولوب نیچـه جمـاعت آندن قرائت ایلدیلر. جمله‌دن بری دخی بدرالدین بن زیددر. وقتاکه والدی وفات ایلدی. دمشقه طلب اولنوب والدینك وظیفه‌سی آکا تعیین اولنوب آنده تصنیف و اشغال خدمتنه تصدی واشـتغال ایلدی. لکن طبعنـده میل لهو ولعب غالب وصحبت نااهله طالب ایدی. وجمیع مواد شعر ونظم اولان نحوومعانی وبیان وبدیع وعروضده امام ماهرایکن بربیت نظمنه قادر دکل ایدی. لکن

والدی آنك خلافی ایدی . تصانیفندن والدینك (الفیه) سنه و(كافیه) سنه (ولامیه) سنه شرحلری واردر . (شرح تسهیل) ك تكمله‌سی واردر ، لكن تمام اولمامشدر . (المصباح فی اختصار المفتاح) معانیدن . (روض الازهار) اول دخی معانیدندر . (شرح الملحه) (شرح الحاجبیه) (مقدمة فی العروض) (مقدمة فی المنطق) وبونلرك غیری . وفاتی مرض قولنجدن اولمشدر دمشقده ، سنة ست وثمانین وستمائه محرمنك سكزنجی كونی یوم الاحدده‌در . جمیع ناس وفاتنه تأسف ایلمشلردر . رحمة الله تعالی علیه .

ودخی (الفیه) نك جملهٔ شروحندندر (شرح ابن جابر) . آنك اسمی محمد بن احمد بن علی بن جابر الاندلسی الهواری المالكی ابو عبد الله الاعمی النحویدر . ولادتی سنة ثمان وتسعین وستمائه‌ده‌در . قرآنی ونحوی محمد بن یعیشدن قرائت ایلمشدر . وفقهی محمد بن سعید الزندیدن وحدیثی ابی عبد الله الزواویدن قرائت ایلمشدر . بعده الشیخ احمد بن یوسف الرعینی ایله بیله رحلت ایلدیلر . حتی ایكیسی (الاعمی والبصیر) دیمكله شهیر اولدیلر . زیرا ابن جابر اعمی اولمق ایله كتابته قادر اولمیوب ایتدیكی نظم وتألیفی رعینی كتابت ایدوب هرزمان وآن مدت عمرلری بویله كذران اولدی . ایكیسی دخی مصرده ابو حیاندن سماع ایدوب بعده شامه كلوب مزیدن وجزریدن وابن كامیاردن سماع حدیث ایلدیلر . بعده حلبده اقامت ایلدیلر . آندن (صحیح بخاری) یی مزیدن روایت ایله تحدیث ایلدیلر . همان حلبیٔ محدث آنلردن سماع ایلدی . ابن جابرك تصانیفندندر : (شرح الفیة ابن مالك) غایت ایله كتاب جلیل مفیددر . اعراب ابیاتنده اعتناء تام ایتمكله نفعی مبتدیلره عام اولمشدر . ودخی (نظم الفصیح) (ونظم كفایة المتحفظ) (والحلة السیرا فی مدح خیر الوری) آنك تألیفیدر . حلهٔ سیرا بدیعیه‌در . ابیاتنده صنائع علم بدیعی ایراد ورعایت ایلمشدر . نظمی غایت ایله عالیدر . لكن صنائع مز بوره‌نك اكثرینك ذكرینی اخلال ونحچه‌سنی ایلروده اهمال ایلمشدر . سیوطی ایدر : بعض ادباء صفد ، مصره كلوب بكا خبر ویروب ابن جابرك (الفیهٔ ابن معطی) یه دخی سكز جلدده برشرحنی كوردم دیمشدر . وفاتی سنة ثمانین وسبعمائه‌ده‌در .

کندی حیاتی ادراك ایدنلرك جمله‌سنه اجازت ویرمشـدر . ابن جابرك رفیقی دخی ابو جعفر احمد بن یوسـف بن مالك الرعینی الاندلسی الغرناطیـدر . ادیب ماهر و نظم ونثره قادر ایدی . ولادتی سبعمائه‌دن صکره‌در . احوالی ابن‌جابر ترجمه‌سنده بیان اولناندر . نظم ونثره وفنون بدیعه یه عارف وحسن خلق ایله متصـف ، دین وحلو المحاضره ایدی . رفیقنك بدیعیه‌سـنی شرح ایلمشدر . وآندن بر ییل مقدم سنة تسع وسبعین رمضاننده وفات ایلمشدر . اول دخی کندی حیاتی ادراك ایدنلره اجازت ویرمشدر .

ودخی الفیهٔ ابن‌مالکدن مقدم بر الفیه دخی واردر ، ابن معطینکدرکه یحیی بن معطی بن عبدالنور ابوالحسین زین الدین الزواوی المغربی النحوی الحنفیدر . عربیتده امام فرید وشاعر محسن مجید ایدی . جزولیدن قرائت وابن‌عساکردن سماع ایتمشدر . دمشقده نیچه مدت نحوی اقرا ایدوب بعده مصرده جامع عتیقده تصـدر ایدوب ناس آندن منتفع اولدیلر . علم نحوده الفیه‌یی تصـنیف ایلدی و (اصول) نام کتـابی تألیف ایلدی . ولادتی سنة اربع وستین وخمسمائه‌ده ووفاتی سنة ثمان وعشرین وستمائه ذی‌القعده‌سنك سلخنده اولمشـدر . ودخی بوایکی الفیه دن‌صکره جلال‌الدین السـیوطی دخی برالفیهٔ غریب نظم وترتیب ایلیوب ایکیسنك مسائلنی جامع اولدیغندن ماعدا ثلث مقداری دخی زیاده واقع اولوبدر . کتب منظومه‌دن بری دخی حریرینك (ملحة الاعراب) نام کتابیدر . اسمی قاسم بن علی بن محمد بن عثمان البصریدر . آنك ترجمه‌سنه عن‌قریب واقف اولورسك ، مقاماتی ذکر اولندیغی محلده . زیرا آنکله اشتهاری اکثردر . بری دخی (ارجوزهٔ شیخ ابن الحاجب) درکه ینه (کافیه) یی احسن وجه اوزره نظم ایدوب تطویلدن عاری و تکلف نظمدن خالی ایلمشدر .

ودخی کتب مبسـوطه‌دندر : (کتاب المفصـل) که علامهٔ زمخشری تصنیف ایلمشدر . آنك ترجمه‌سی (تفسـیر کشاف) ذکر اولندقده بیان اولنور . زیرا اشهر مصنفاتی واکبر مؤلفاتیدر . بری دخی (مقرب)در . ابن عصفورك‌که علی بن مؤمن بن‌علی ابوالحسن‌ابن عصفور النحوی الحضرمی

الاشبیلیدر . زمانه‌سنده اندلسـده حامل لواء عربیت ایدی . آنك ترجمه‌سی علم تصریفده (کتاب متمتع) ذکر اولندیغی محلده سبق ایتمشدر .

ودخی کتب مبسوطه‌دندر (شروح مفصل) که بریسی ابن حاجبك (ایضاح) نام شرحیدر . آنك دخی ترجمه‌سی مرور ایلمشدر . بری دخی (شرح ابن یعیش) درکه یعیش بن علی بن یعیش بن محمد بن ابی السرایا محمد بن علی بن المفضل بن عبد الکریم بن محمد بن یحیی النحوی الحلبی موفق الدین ابوالبقادر که ابن یعیش ایله مشهوردر . ودخی ابن صانع ایله مشهوردر. صاد مهمله ونون ایله . ولادتی (حلب) ده سنه ثلث وخمسین وخمسمائه رمضاننده‌در . علم نحوی فتیان النحویدن وابی العباس البیروزیدن قرائت ایلمشدر . وحدیثی الرضی التکریتی و ابی الفضل الطوسی اوزرینه سماع ایلمشدر . بعده بغداده رحلت ایلدی ، ابوالبرکات انباری‌یه وصول ایچون . اتفاقاً موصلده خبر وفاتی واصل اولدی . مزبور ابن یعیش کبار ائمهٔ عربیتدن بحر زاخر وعلم نحو وتصریفده ماهر ایدی . دمشقه کلوب کندی ایله مجالسه ایدوب حلبده دخی نیچه زمان تعلیم واقرا ایچون تصدر ایدوب عمری طویل وذکری شائع ومشهور اولوب فضلاء حلبك اکثری آنك تلامذه‌سی ایدیلر . « حسن الفهم وظریف وکلام والفاظی لطیف ایدی . مبتدی ومنتهی‌یه طویل الروح ایدی . یعنی کمال حوصله ایله حسن معامله ایدردی . شمائل وقیافتده ظرافت ومجون و لطائفده کثرت و اوضاعنده وقار وسکینت اوزره ایدی . نیچه جماعت آندن روایت ایتمشلردر . [*] » جمله‌نك آخری ابوبکر دشتیدر . (مفصل) ه و (تصریف ابن جنی) یه شرح یازمشدر . وفاتی سنه ثلث و اربعین وستمائه جمادی الاولیسنك یکرمی بشنده واقع اولمشدر . شروح مفصلدن بری دخی (اقلید) در . مؤلفی جندیدر . برشرحی دخی واردرکه (موصل) ایله مسمی در . مؤلف اصل

[*] بودرت سطر ولی‌نعمتم وصاحب دولت وسعادتم حضرت افندم کمال‌افندی حضرتلرینك خط شریفلریدر . بومحلده فقیره التفات ایچون کتب بیوردیلر . سلمه‌الله تعالی .

مترجم بن آنلرك مؤلفلرينك ترجمه‌لرينه واقف اولمدم . ديه بيورمشدر .
ودخى كتب مبسوطه‌دندر : (كتاب مغنى اللبيب عن كتب الاعاريب) كه ابن هشامك تأليفيدر . آنك برمختصرى واردركه (قواعد الاعراب) ايله مسمى‌در . ايكيسنك‌دخى شروح نافعه‌سى واردر . مزبور ابن‌هشام عبدالله بن يوسف بن احمد بن عبدالله بن هشـام الانصارى الشيخ جمال الدين الحنبلى النحويدر . كنيتى ابومحمددر . فاضل علامه‌در . ابن حجر (درر كامنه) ده ديمشـدركه : ولادتى سنة ثمان وسبعمائه ذى‌القعده سنده‌در . الشهاب عبد اللطيف بن المرحل خدمتنه ملازمت وابن سراج اوزره تلاوت ايلمشدر . وابو حيـاندن ديوان زهـير بن ابى سلمى‌يى سماع ايدوب لكن ملازمت وآندن قرائت ايتمامشدر . ودخى تاج تبريزينك درسلرينه حاضر اولمشدر . ودخى تاج فاكهانيدن (شرح الاشاره) نام كتابنى بالتمام قرائت ايلمشدر . الا آخر ورقى دكل ، اولا فقه شافعى‌يه اشتغال ايدوب بعده مذهب امام حنبله انتقال ايليوب (مختصر خرقى) يى درت آيدن اقل زمانده حفظ ايلمشدر . وبو معنى وفتندن بش سنه مقدم اولمشـدر . عربيتى دخى برمرتبـه اتقان ايلدى كه فائق الاقران اولوب بلكه شيوخنه دخى غالب وممتاز وجمله‌سندن سرافراز اولدى . ابن جماعه‌دن دخى قصـيدهٔ شاطبيه‌دن تحديث ايدوب اهل مصردن وغيريدن نيچه جماعت دخى آندن تخرج وظهور ايدوب علوم عديده‌ده تبحر ايتدكـدن صكره نفع طالبين ايچون تصـدر ايليوب فوائد غريبه و مباحث دقيقه واستدراكات عجيبه‌ده فريد وتحقيقات بالغه واطـلاع كثير مفرطده وحيد وكلامده تصرفه قادر و مقصـودندن تعبيرده ايجـاز واطنابدن نه وجهله ايسترسه سوق كلامه قوت تامه‌سى ظـاهر ايدى . ينه كمال تواضع وشفقت و نهايت واحسـان وحسن خلق وقابنـده رقت دخى مقرر ايدى . (ابن‌خلدون) تاريخنده ديمشدركه : مادامكه بز مغربده مقيم ايدك ، ايشيديردك كه مصر ده (ابن هشـام) نام برعالم ظهور ايلمشدركه سيبويه‌دن نحوده فائق بلكه آندن ترجيح اولنمغه حقيق ولائقدر . اكثر مواضعده ابوحيانه مخالف وآنى دائما رد ايدوب آنك سمتندن منحرفدر .

(مغنی اللبیب عن کتب الاعاریب) نام بر کتاب ترتیب ایدوب حیاتده کمال اشتهار بولوب جمیع ناس اقبال اظهار ایلدیلر . سیوطی ایتدی : بن دخی کتاب مزبورك اوزرینه بر حاشیه یازدم وشواهدینی شرح ایلدم . ودخی ابن‌هشام (التوضیح علی‌الالفیه) نام برکتاب تألیف ایلدی بر جلدده . ودخی (رفع الخصاصه عن قرائة الخلاصه) درت جلدده ، (عمدةالطالب فی تحقیق تصریف ابن الحاجب) ایکی مجلد ، (التحصیل والتفصیل لکتاب التذییل والتکمیل) نیچه مجلددر . (شرح‌التسهیل) مسوده قالمشدر . (شرح الشواهد الکبری و الصغری) ، (القواعد الکبری والصغری) (شذورالذهب) و آنك‌شرحی . سیوطی ایتدی : شرح مزبور بندن قرائت اولندقده بن آکا حاشیه کتابت ایتمشمدر . مؤلفات ابن هشامك بری دخی (قطرالندی) در ، و آنك شرحی (الجامع‌الکبیر ، الجامع الصغیر) . (شرح الملحة لابی حیان) (شرح بانت سعاد) (شرح البردة التذکره) اون‌بش مجلددر . (المسائل السفریه فی‌النحو) وبونلرك غیری . ودخی (کتاب الفیه) و (تسهیل) اوزرینه بعض حواشی تعلیق ایلمشدر . وفاتی سنة احدی وستین وسبعمائه ذی‌القعده‌سنك بشنجی کیجه لیلهٔ جمعه‌ده واقع اولمشدر .

ودخی معلوم اوله‌که (علم نحو) ده که بودکلو کتب کثیره ومؤلفات لطیفهٔ عزیزه تصنیف وجمع وتألیف اولنمشدر لکن جمله‌نك اصلی واجمعی واحسنی و انفعی و مقبول افاضل آفاق ومقتدای ادبا علی‌الاطلاق (کتاب) اسمیله مسمی اولان کتابدرکه شیخ امام وفاضل همام شیخ اکبر عمرو بن عثمان بن قنبر که سیبویه ایله مشهور وفضائلی میان عالمیانده مذکوردر ، آنك تألیفیدر . روح‌الله روحه وجزاه‌الله عنا وعن کافةالمسلمین خیرالجزاء . آنك ترجمه‌سی بیان وافاده اولنمق ایله محتاج اعاده دکلدر .

علم المعانی — علم مزبور تراکیب کلامك خواصنی تتبع ومقاماتك تفاوتنی معرفتدر ، تاکه اولی یعنی تراکیبی ثانی‌یه یعنی مقتضای مقامه تطبیقده خطادن احترازه مکنت وقدرت حاصل اوله . زیرا تراکیبك هربرینك

ینه کندویه مناسب نیجه خواصی واردرکه آنلری بلغا فهم واذعان ایدرلر ، یا سلیقه‌لری ایله که عرب عربانك فهمیدر ویاخود علم بلاغته ممارست ایله که سائر بلغاء علماسانك فهمیدر . اول خواص مزبوره‌نك دخی بعضی ذوقیه درکه ذوق سلیمه محتاجدر . و بعضی دخی استحسانیه درکه بلغا وفصحا استحساناً اعتبار ایلمشلردر . بعضی دخی معانئ اصلیه‌نك توابعی ولوازمیدر . لکن لزومی ، لزوم ذاتی دکلدر بلکه عرف بلغاده معتبر اولان لزومدر . اکر اویله اولمیوب لزوم ذاتی اولسه جمیع ناس فهمنده مشارك اولوب صاحب فطرت سلیمه‌یه مخصوص اولماز ایدی . کذلك مقامات کلام دخی متفاوته‌در . نته‌کیم مقام شکر وشکایت ومقام تهنیت وتعزیت ومقام جدو هزل ومقام نصب وعزل کبی . وبونلرك غیری مقامات مختلفه کبی . وبوخواصی مقاماته تطبیقك کیفیتی علم معانیدن مستفاددر . ومداری استحسانات عرفیه اوزرینه‌در . وبوعلمك موضوعی تراکیب خبریه وطلبیه‌در ، آنلرك خواصنی مقتضای حاله تطبیق حیثیتندن . ومسائلی شول قواعددرکه آندن معلوم اولورکه قنغی مقام خواصدن قنغی مقامی اقتضا ایدر . و مبادیسی مسائل نحویه و لغویه و بالجمله مجموع مسائل ادبیه‌در . و دلائلی تراکیب بلغایی تتبع واستقرادر . وبوندن غرض کلامی مقتضای حاله تطبیقدر . وغایتی تطبیق مذکوره اقتدادر . بومقامده تفصیل تام ایتمکه نطاق کلامده وسعت وبووادیده تك و پو ایتمکه اقدام کمیت اقلامده اقدام وقدرت یوقدر . اما بوعلمده تصنیف اولنان کتب چونکم علم مزبور بیان و بدیعدن افراز اولنمز ، [*] لاجرم کتبنی دخی جمله‌سنك ذکرندن صکره ذکر ایتمکی رأی ایلدك انشاءالله تعالی . اما ابن الهیثم البحرینینك مخصوصاً علم معانیده برکتابی واردر .

علم البیان — علم مزبور معنای واحدی وضوح دلالتدن مختلف طرقده ایراد ایتمه‌نك طریقنی معرفتدر . وبوعلمك موضوعی لفظ عربیدر ،

---

[*] زیرا اولا لازم اولان فصاحت مفرداتدرکه آکا علم معانی تکفل ایلمشدر.

معنایه دلالتك وضوحی حیثیتندن . وغرضی دلالت عقلیه ایله افاده ومدلولاتی فهم ملکه‌سنی تحصیلدرکه مدلولاتدن اوضحی اختیار اولنه . لکن ینه مفرداتنده فصاحت اولمق ایله بیله اوله . وغایتی معنای مقصودی دلالات واضحه ایله تعیینده خطادن احترازدر . مبادیسی دخی بعضی عقلیه‌در ، اقسام دلالات وتشبیهات وعلاقات مجازیه ومراتب کنایات کبی . بعضی دخی وجدانیه ذوقیه‌در ، وجوه تشبیهات واقسام استعارات وکیفیت حسن ولطفنی بیان واثبات کبی .

ودخی علم بیانده علماء اخیار وضوح دلالتی اختیار ایلدیلر . [*] زیرا آنلرك بحثی چونکم دلالت عقلیه‌یه [**] مقصور اولدی . دلالت عقلیه‌دن مقصد همان وضعیه اولمقدر ، کرك تضمنیه اولسون ، کرك التزامیه . زیرا ایکیسی دخی عقلیه قبیلندندر . وچونکم دلالات عقلیه خفیه‌در . خصوصا که آره‌ده اولان علاقهٔ لزوم عادات وطبایع مألوفات حسبیله اوله . [***] پس آنلردن تعبیر لفظ اوضح ایله اولمق واجب اولمشدر . مثلا رؤیت تعلق ایلین شی

---

[*] وضوح دلالتده اختلاف واعتبار اولندی . زیرا دلالتده خفا مردود عامهٔ بلغادر .

[**] پس بو علمدن مقصد علوم عقلیه‌ده اولان کبی دکلدر . بلکه همان وضعیه‌یه مقابل اولاندرکه مرامی فهمدن ، وضعك مدخلی اولیه‌دیمکدر . زیرا دلالت وضعیه‌ده ذکر اولنان اختلاف متصور دکلدر . زیرا برمعنی سامعه برقاچ الفاظ مترادفه ایله القا اولنسه . اکر سامع وضعه عارف ایسه هربرندن معنای مقصودی فهمی آخردن فهمی کبی اولور ، اصلافرقی اولماز . اکر وضعی عارف دکل ایسه اصلا نسنه فهم ایتمز . پس وضوح دلالتده اختلاف علماء اسلاف تحقیقاتی اوزره دلالات عقلیه‌ده متصوردر . نته‌کیم علامهٔ سکاکی (مفتاح) ده بیان ایلمشدر .

[***] مثلا زیدك مضیاف اولمسندن تعبیر مرام ایلسه‌لر کاه کثیرالرماد دیرلر ، یعنی اوینك اوجاغنده زمادی چوقدر دیمکدر . آکا طعامی چوق طبخ ایتمك لازم اولوب آکا دخی ضیفی چوق اولمق لازم اولور . ویاخود مهزول الفصیل دیرلر . یعنی ناقه‌سنك کوشکی لاغردرکه ناقه‌نك لبنی ایله ضیوفنی ضیافت ایتمکله ولدی لاغر اولمق لازم اولور . ویاخود جبان الکلب دیسه‌لر ، یعنی کلبی قورقوب کیمسه‌یه حمله ایلمز ، دائما ضیف معتاد اولمق سببی ایله . اینمدی بوملازمات الف وعادت حسبیله‌در ، وضع سببیله دکلدر .

غايت دقيق اولسه آنی کورمکده باصره شعاع قوی یه محتاج اولور . اما جلی اولان نسنه آنك خلافنجه‌در . رؤیت قلبیه که (ادراك) در آنده دخی حال بو منوال اوزره‌در . محصل کلام علم بیانده معتبر اولان معانیٔ معتبره‌نك دقیقیدر ، استعارات وکنایات کبی . لکن اول معانی‌یه دلالت ایدن الفاظده وضوح شرطی ایله . و بوعلمده مستقلاً تألیف اولنان کتبدندر : (الجامع الکبیر ابن الاثیر الجزری) نك که آنك ترجمه‌سی مرور ایلمشدر . ودخی (نهایة الاعجاز) در امام فخررازینك . آنك ترجمه‌سی (علم تفسیر) ده عن قریب بیان اولنسه کرکدر . زیرا اجل مصنفاتی تفسیر کبیردر .

علم البدیع — علم مزبور برعلمدرکه تراکیب عربیه‌دن باحثدر ، کلامی حسن عرضی ایله تحسینك وجوهی حیثیتدن . لکن مقتضای حاله مطابقت ووضوح دلالت رعایت اولندقدن صکره . وبونك موضوعی دخی لفظ عربیدر . لکن تحسین وتزیین عرضین جهتندن دائرهٔ فصاحتی وبلاغتی تکمیلدن صکره‌که آنلره معانی و بیان متکفل وغرضی کلامی محسنات عرضیه ایله تحلیه ایتمك ملکه‌سنی تحصیلدر . وغایتی احترازدر ، کلامك اول تحلیهٔ مذکوره‌دن خلوندن . ومنفعتی سامعه تحصیل زیادهٔ نشاط وتکمیل اسباب شوق وانبساطدر ، عقولده زیادهٔ قبولدر . ومبادیسی تتبع خطب قدیمه ورسائل وصنایع بدیعیه ایله متحلیه اولان اشعاری مطالعه ایله اتخاذ وسائلدر . وبوعلمی تدوین و بوصنائعی اعتبار وتعیین ایلدیلر . زیرا اکرچه اصل لازم اولان حسن ذاتیدر ، آنك تحصیلنه ایسه معانی وبیان کافیدر . لکن علما حسن عرضینك شاننه دخی کمال اعتنا ایلمشلردر . زیرا برزن حسنا زیب وزیوردن عاریه وکردن وشی مفتول ومنکوشدن خالیه اولسه ، بعض ارباب عقول قاصره تمامجه اعمال قوت باصره ایده‌میوب آنك جهات حسننی تتبع و صفا ایله تمتع ایده‌مز . اما صورت ومعنی مطابق وذات واوصاف تمام موافق اولوب زیب وزیور حسن ذاتیسنه قوت وفر ویرسه جمله آکا نظر قیلانلر وجمال حقیقی ومجازیسنه مطالعه

ایدنلر هر وجهله صفا وحظ ونصیبلرینی استیفا ایدرلر . اول سببدندر که کلماتده اولا وبالذات حسن ذاتی‌یی شرط ایلدیلر ، تاکه بعده اعتبار اولنان محسنات بدیعیه برجاریهٔ قبیحهٔ حزقه اوزره ثیاب حسنهٔ مزخرفه کبی اولمیه . ویاخود نصل خشب اوزره غمد ذهب کبی اولمیه . وثانیا و بالتبع حسن عرضی‌یی اعتبار ایلدیلر ، تاکه بدأ ابتدا واختتامده تحصیل قبول تام ایلیه .

و بوعلمده بخصوصه تألیف اولنان کتبدندر (زهرالربیع) که مطرزینکدر . آنك ترجمه‌سی مرور ایتمشدر . و (کتاب بدیع) شیفاشینك ، و (تحریرالتحبیر) ابن ابی‌الاصبعك ، و (شرح‌البدیعیات) ابن حجه‌نك .

ودخی بوعلوم ثلثه‌یی مشتمل کتبدندر (روض‌الاذهان) و (مصباح) ابن مالکك . آنك ترجمه‌سی ذکر اولنمشدر . وسکاکینك (کتاب مفتاح العلوم) ی بو اوچ علومی مشتمل اولدیغندن ماعدا بونلردن مقدم اشتقاق وصرف ونحوی بیان ایلیوب بونلرك عقبنده علم استدلال و علم عروض وقوافی و دفع مطاعن قرآنی ایراد ایلمشدر .

مؤلف اصل مترجم بیوررلرکه : سکاکی ابویعقوب یوسف‌السکاکیدر . علامهٔ عصر وفرید جهان وعلوم شتیده . خصوصا معانی وبیانده اعجوبهٔ دهر وزمان ایدی . (کتاب مفتاح‌العلوم) ی تصنیف ایدوب علوم عربیتدن اون ایکی علمی درج ایتمشدر . ابوحیان دخی (کتاب‌الارتشاف) ده ، نیچه مواضعده آندن نقل ایلمشدر . ودخی دیمشدرکه ابن سکاکی اهل خوارزمدندر . [*] شیخ سراج‌الدین البلقینی دخی ذکر ایدوب دیمشدرکه : یوسف بن ابی بکر بن محمد بن علی ابو یعقوب السکاکی سراج‌الدین الخوارزمیدر . نحو و تصریف ومعانی وبیان واستدلال وعروض وشعرده امام وعلم کلام وسائر علومدن واصل نصیب وافر تامدر . هرکیمسه که آنك کتابنی کوره ، آنك تجرینی ونبل فضلنی وفضلنی بیلور . [**]

---

[*] ابو حیانك ابن سکاکی دیدیکی خلاف مشهوردر . بلکه مشهور اولان السکاکی کندینك وصفیدر . ویاخود والدینك ویاخود جدینك دکلدر .

[**] کرچه مرحوم بویله دیمشدر ، لکن سهو اقلام قبیلندن ایدوکی مالا کلامدر . زیرا سکاکی علوم عربیتدن (علم لغت) و (محاضرات) ی اهمال ایدوب آنجق اون علم ذکر ایتمشدر .

وفاتی خوارزمده سنة ست وعشرين وستمائه ده شهرالله الاصم رجب المرجبنك اوائلنده اولمشدر . ولادتی لیلهٔ ثلثاده سنة خمس وخمسين وخمسمائه جمادی الاولیسنده در . کتاب مزبوری المولی المؤذنی بتمامه شرح ایلمشدر . آنجق قسم ثالثی شرح ایدوب علم بلاغته مخصوص اولان علوم ثلثه‌یی ذکر ایلمش جماعت کثیره در . ایچلرندن بری ناصرالدين الترمذیدر . ودخی خلخالی وعماد الدين الکاشیدر . مؤلف اصل بیوررلرکه بن بونلردن برینك ترجمه‌سنه واقف اولمدم . آنجق خلخالی احوالندن بومرتبه معلوم اولمشدرکه محمد بن مظفر الخطیبی الخلخالی شمس‌الدیندر . علوم عقلیه ونقلیه ده امام ایدی . تصانیف مشهوره‌دن : (شرح مصابیح) و (شرح المختصر) و (شرح المفتاح) و (شرح التلخیص) تصنیف ایلمشدر . وفاتی سنة خمس واربعين وسبعمائه ده در .

ودخی جمیع شروحنك افضل واعلاسی اوچ شرحدر . بری (شرح العلامه قطب الدين الشیرازی) در . بری دخی (شرح سعد الدين التفتازانی) در . بری دخی (شرح السید الشریف الجرجانی) در .

اما علامه قطب الدين الشیرازی محمود بن مسعود بن مصلح الفارسی قطب الدين الشیرازی الشافعی العلامه در . ولادتی سنة اربع وثلثين وستمائه ده در . والدی طبیب ایدی . آندن قرائت ایلدی . ودخی عمندن وزکی الرکشاویدن وشمس الکتبیدن تلمذ ایلدی . بعده تحمل اسفار ایدوب خدمت نصیر طوسیده قرار ایلدی . آندن دخی قرائت ایدوب بارع وفائق اولدی . بعده رومه داخل واول مرزبومك صاحبنك اکرامنه نائل اولوب قضاء (سیواس) و (ملاطیه) توجیه اولندی . بعده (شام) ه قدوم ایلدی . بعده تبریزده ساکن اولوب علوم عقلیه تعلیم ایلدی . و (جامع الاصول) ی صدر قونویدن تحدیث وروایت ایلدی که آنلر دخی یعقوب الهدبانیدن ، آنلر دخی مصنفندن روایت ایلمشدر . امام نعومك (شرح السنه) کتابنه دخی نظر ایدردی . ومخالطهٔ ملوك سمتنه دخی سلوك ایدردی . وکثیر المزاح وظریف المزاج

وتحمل هم وغم ايله امتزاج ايدرايدى . لباس زى صوفيه‌يى تغيير ومبالاتلوم وتعيير ايتمزدى . وشطرنجده ماهر ولعبنه مداوم ومثابر ايدى . وضرب رباب وبومقوله فنوندن هربابده فائق وارباينه غالب وكسب وتحصيلنه راغب ايدى . جميع علومده متبحر ومسلم وسر دفتر ازكياء عالم ايدى . فقهايه خضوع وصلواتى جماعت ايله ادايه ملازم ورعايت خشوع ايدردى . قچان بركتاب تصنيف ايلسه هرشب تاوقت سحر ملازم عبادت وسهر اولوب قيام وهركون مداومت صيام ايدردى . تاكتابى مسوده‌دن تبييض اولنجه . اواخر عمرنده ابواب امرادن منقطع وزمان موتنه دكين صحبت ملوكدن فارغ اولدى . مؤلفاتندندر : (شرح مختصر ابن الحاجب) (شرح المفتاح) (شرح كليات قانون ابن سينا) (شرح حكمة الاشراق) . وزبان فارسيده سزاوار افتخار وابتهاج (درة التاج لعزة الدباج) نام كتابى تأليف ايلمشدركه جميع اقسام حكمت نظريه وعمليه‌يى جامع بركتاب عظيم نافع . علم هيئتده دخى (كتاب التحفه) و (كتاب نهاية الادراك) نام كتابلر تصنيف ايلدى . بونلردن غيرى مؤلفاتى دخى چوقدركه جمله‌سى نهايت حسن واتقان اوزره‌در . وفاتى سنه ست عشر وسبعمائه رمضاننك يكرمى دردنده واقعدر .

اما علامهٔ سعدالدين التفتازانى مسعود بن القاضى فخرالدين عمر ابن مولى الاعظم برهان الدين عبدالله ابن الامام الربانى شمس الحق والدين التارى الشيخ سعدالدين تفتازانى الامام العلامه‌در . علم نحو وتصريف ومعانى وبيان واصلين [*] ومنطق وبونلرك غيرى علوم عديده‌يى عالم ايدى . مذهبده مذهب شافعى اوزره ايدى . ابن حجر ايتدى : ولادتى سنة ثنتى عشرة وسبعمائه‌ده‌در . علامهٔ قطبدن وامام عضددن اخذ ايدوب جميع فنونده تقدم ايلدى . صيت جميلى آفاقده مشهور ومذكور بالاتفاق اولوب جميع بلاد وبقاعده ناس تصانيفى ايله انتفاع ايلديلر . مؤلفاتندندر :

---

[*] اصليندن مقصد (اصولين) ديمكدر . يعنى اصول فقه ايله اصول دين كه علم كلامدر .

(شرح العضد) (شرح التلخيص المطول) بعده (مختصر) شرح قسم ثالث مفتاح دن ، (التلويح فى شرح التوضيح) علم اصولدن ، (شرح العقائد النسفية) (المقاصد) و آنك شرحى . (شرح شمسيه) منطقده ، (شرح تصريف زنجانى) (الارشاد) نحوده (تهذيب المنطق والكلام) ، (حاشية الكشاف) تمام اولمامشدر ، (حاشية شرح العضد على مختصر ابن حاجب) و بونلردن ماعدا تصانيف كثيره‌سى واردر . مولاناى مزبورك لسان شريفنده لكنت اولمق ايله كلامى تمام ادايه مكنت يوق ايدى . لكن بلاد شرقده معرفت جميع علوم آنلره منتهى اولمش ايدى . وفاتى (سمرقند) ده سنة احدى وتسعين و سبعمائه‌ده‌در .

مؤلف اصل مترجم مرحوم والد ماجد عليه رحمة الواحد قلت عبارتى ايله تحريرلرينى تصدير ايدوب بيوررلركه مولانا فتح‌الله الشروانى مولاناى مزبورك (كتاب ارشاد) ى شرحنك اوائلنده ديمشدركه : كتاب مزبورك تاريخ تأليفنى بلكه مصنفك سائر مؤلفاتنك تاريخنى ذكر ايتمكده بأس يوقدر . ايمدى بن قصبهٔ (سرخس) ده مرقد مقدسلرينى زيارت ايدوب صندوقهٔ علوم ومعارف اولان جسد لطيفلرينى مشتمل اولان قبر شريفلرينك صندوقه‌سنده جانب قدمده بر كتابت كوروب قرائت ايلدم . ديمشلركه حضرت مولاناى زمان عليه الرحمة والرضوان سنة اثنتين وعشرين وسبعمائه صفرنده ولادت ايدوب شرح تصريف زنجانينك تأليفندن فارغ اولدى سنهٔ سنى اون آلتى سنه‌يه بالغ اولدقده سنة ثمان وثلثين وسبعمائه شعباننك اون‌بشنجى كيجه‌سنده . ودخى (شرح تلخيص مفتاح) دن يوم اربعاده سنة ثمان واربعين و سبعمائه صفرينك اون‌برنده (هرات) ده . قائل ايدركه افتتاحى يوم‌الاثنينده ايدى ، سنة اثنتين واربعين وسبعمائه رمضاننك ايكيسنده جرجانيهٔ خوارزمده . وشرح مزبورك اختصارندن فارغ اولدى ، سنة ست وخمسين وسبعمائه‌ده (غجدوان) ده . و (شرح رسالهٔ شمسيه) دن سنة اثنتين وخمسين و سبعمائه جمادى‌الآخره‌سنده مزارجامده . و (شرح تنقيح) دن سنة ثمان وخمسين و سبعمائه ذى القعده سنده كلستان

تركستانده. و (شرح عقائد) دن سنة ثمان وستين وسبعمائه شعبانده . و علم اصول دن (شرح مختصر) دن ذی‌الحجهٔ حجه سبعین وسبعمائه‌ده . و رسالهٔ کریمهٔ (ارشاد) دن سنة ثمان و سبعین و سبعمائه‌ده . بونلرك جمله‌سی خوارزمده اولمشدر . و (مقاصد شرح) ندن سنة اربع وثمانین وسبعمائه ذی‌القعده‌سنده (سمرقند) ده . (تهذیب کلام) دن رجبده ، و (شرح مفتاح) دن شوالده ، ایکیسی دخی سنة تسع و ثمانین و سبعمائه‌ده ظاهر (سمرقند) ده . (فتوای حنفیه) تألیفنه شروع ایلدی یوم‌الاحدده سنة تسع وخمسین وسبعمائه ذی‌القعده‌سنك طقوزنده (هرات) ده . و (مفتاح الفقه) تألیفنه شروع ایلدی سنة اثنتین و ثمانین وسبعمائه‌ده . و (شرح تلخیص جامع)ه شروع ایلدی سنة خمس و ثمانین وسبعمائه‌ده . بوایکیسی (سرخس) ده اولمشدر . و (شرح کشاف) ه شروع ایلدی سنة تسع وثمانین و سبعمائه ربیع‌الاخرینك اون‌سکزنده ، ظاهر سمرقندده . وفاتی یوم الاثنین‌ده سنة اثنتین وتسعین وسبعمائه محرمنك یکرمی‌ایکیسنده (سمرقند) ده‌در . آندن (سرخس) ه نقل اولنوب سنهٔ مزبوره جمادی‌الاولیسنك طقوزنده یوم اربعاده آنده دفن اولنمشدر . روح‌الله تعالی روحه و زاد فی غرف الجنان فتوحه .

اماسید شریف جرجانی علی بن محمدبن علی‌الحنفی الشریف الجرجانیدر . (عینی) تاریخنده دیمشدرکه : عالم بلاد شرق وعلامهٔ دهر ایدی . آنکله مولانا سعدالدین میاننده (تیمورلنك) مجلسنده مباحثات و محاورات اولمشدر . نیچه تصانیف مفیده ومؤلفات عدیده‌سی واردر . جمله‌دن (شرح المواقف) و اصفهانینك (شرح تجریدی) نه حواشیسی . نقل اولنورکه مؤلفاتی الیدن متجاوزدر . وفاتی سنة اربع عشرة و ثمانمائه‌ده‌در . بوکلام بعینه عینی ذکر ایتدیکیدر . سیوطی دیمشدرکه : آنك مصنفاتندندر (مفتاح) دن قسم ثالثنك شرحی و (حاشیهٔ مطول) و (حاشیهٔ مختصر) و (حاشیهٔ کشاف) لکن اتمام ایتمامشدر . وبررساله‌سی دخی واردر معنای حرفی تحقیقده . و بکا سید و استادمز شمس‌الدین بن عزم المورخ افاده

ایلمشدرکه شریف جرجانینك مولدی ولایت (استرآباد) دن (جرجان) ده سنة اربعین وسبعمائه‌ده‌در . وفاتی شیرازده سنة ست عشرة و ثمانمائه ربیع الآخرینك آلتنجی کونده‌در . ایمدی مرحومك — تغمده‌الله بغفرانه — مدت عمری یتمش آلتی سنه اولور .

وینه سیوطی نقل ایدر ، شیخ محی‌الدین الکافیجیدن که سید شریف ایله قطب‌الدین الرازی التحتانی حقنده . آنلر علم عربیتی ذوق ایتمامشلردر ، بلکه حکیملر ایدی دیمشدر . مرحوم والد مؤلف بیوررلرکه بوکلام انصافدن خروج ایله باعث ملام اوله‌جقدر . زیرا آنلرك علم عربیتده منفرد اولمیوب سائر علومده دخی مشارکتلری وهربرنده مهارتلری اولمقدن آنلر عربیتی بیلمامك لازم‌کلمز . بلکه اصحاب ذهن صاف دیدهٔ انصاف ایله نظر ایلسه ایکیسنك دخی مصنفاتنده عربیته متعلق نیچه مباحث دقیقه وتدقیقات انیقه وملاحظات عمیقه کوررکه ارباب علوم عربیه‌دن قدماء علما آندن عاجز ایدکارنده اتفاق آرا اولور .

(شعر)

وعين البغض تبرز كل عيبٍ وعين الحب لاتجد العيوبا

(ترجمه)

دیدهٔ بغضیله باقسه‌ك ظاهر اولور جمله عیب لیك باقسه‌ك عین حب ایله اولور هرعیب غیب

ودخی علوم مذکوره‌ده اولان کتب نافعه‌دندر (کتاب تلخیص المفتاح) ایله (کتاب الایضاح) که ایضاح تلخیصه شرح مجراسنه جاری ومهمات فنی جامع وزوائددن عاری برکتابدرکه نفعی عامه‌یه ساریدر .

ایکیسی دخی شیخ محمدبن عبدالرحمن بن عمربن احمدبن محمدبن عبد الکریم بن الحسن بن‌علی بن ابراهیم بن علی بن احمدبن دلف بن ابی دلف العجلی ابو المعالی قاضی القضاة جلال الدین القزوینی الشافعی العلامه‌نك تألیفیدر . ابن حجر ایتدی : ولادتی سنة ست وستین وستمائه‌ده‌در . علومه اشتغال وانوار فقاهت سینه‌سنده اشتعال ایدوب حتی لزومده برناحیه‌نك

قضاسنه والی اولدی ، هنوز سنی یکرمیسنه واصل اولمامش ایدی . بعده دمشقه کلوب فنونه اشتغال واهتمام وجملهدن اصول وعربیت ومعانی وبیانی اتقان واحکام ایلدی . ایکیدن وغیریدن اخذ ایدوب حدیثی العز الفارونیدن وغیریدن سماع ایلدی . برزالی دخی آنکچون برجزء تخریج ایدوب آنی دخی تحدیث وروایت ایلدی . غایت ایله صاحب فهم وذکا وفصیح وخوش ادا ایدی . اداء مرامده کلامی وجه حسن اوزره ایراد ایدردی . هیئت وذاتی جمیله ومکارم والطاف وجودی جزیله اولوب محاوره ومحاضرهسی لطیف وخوش لقا وعباراتی خلوو نظیف ، مباحثهده منصف وحدت ذهن وعلوم ادبیهده ذوق ایله متصف وخطی خوب وسائر اوضاعی مرغوب ایدی . بر مدت دخی صعری دن نیابت ایدوب بعده عزل ایلدی . بعده جامع دمشقك خطابتنه تولی ایلیوب صکره ملك ناصر طلب ایدوب دیونی ادا بعده شامده تقلید قضا ایدوب صکره مصره کتوروب قضاء مصری توجیه ایلدی . ابن جماعهیی صرف وعزل ایتدکدن صکره مصرده زمان قضاسنده اموال اوقافی فقرا ومحتاجینه صرف ایدوب میان خلقده شانی عظیم وبامهابت وملاذ وملجاء فقراء مملکت اولدی . بعده ینه قضاء دمشقه اعاده اولندی اولادینك سؤ حاللری سببی ایله . خصوصا عبدالله نام ولدی لهو ورشوتده اسراف ایتمکله مذموم اشراف اولمش ایدی . شامه کلدکده اهل شام فرحلرندن اقبال تام کوستردیلر . زمان قلیل کچدیکی کبی علیل اولوب مرض فالج اصابت ایتمکله وفات ایدوب اهل شامدن صغیر وکبیر ، وفاتندن اظهار تأسف وحزن کثیر ایلدیلر . مولانای مزبور صورت وجمالده ملیح والفاظ وعباراتده فصیح . کبیر اللحیه وکثیر الفضیله ایدی . خصوصا علم ادبه مائل ونکتتی استحضار ملکهسنه واصل وعزو جاهدن نصیب اوفره نائل ایدی . حتی دیرلرکه قضاتدن برکیمسهنك سلطان ترکی قتنده منزله ومرتبهسی بونك منزلهسنه معادل اولمامشدر . وبوخصوصده آنك نیچه وقائع وحوادثی واردر . ابن حجر ایدر : شیخ مزبورك علم ادبده باعی قوی وفضلی جلی ایکن ینه بربیت نظم ایتدیکنی

بیلمزم . جمله‌ٔ تصانیفندندر (تلخیص المفتاح) . معانی وبیانده کتاب مزبور اجل مصنفات وانفع مختصراتدر . سیوطی ایتدی : کتاب مزبوردن کندیسنك خط خوب ملیحی ایله برنسخه‌یه مالك اولدم و آنی برار جوزه ده نظم ایلدم . و(کتاب ایضاح التلخیص) دخی آنك تألیفیدر ، مختصر شرح مقامنده‌در . و (کتاب السور المرجانی من شعر الارجانی) . وفاتی سنة تسع وثلثین وسبعمائه جمادی‌الاولیسنك نصفنده اولمشدر . بعده (کتاب تلخیص) ه شروح مفیده یازلمشدر . جمله‌دن بری (شرح خلخالی) در ، آنك ترجمه‌سی معلوم اولمشدر . ودخی (شرح زوزنی) در . وایکی (شرح تفتازانی) درکه بری (مطول) وبری (مختصر) در . آنلرك دخی ترجمه‌لری ذکر اولنمشدر . اما (کتاب ایضاح) ك آنجق ایکی شرحی معلومدر . بری مولانا جمال الدین محمد بن محمد الاقسرائینك شرحیدر . آنك ترجمه‌سی معلوم دکلدر . بری دخی مولانا حیدر الشیرازی ثم الرومی برهان الدین شرحیدر . مولانای مزبور معانی وبیان وعربیتده علامه ایدی . علامهٔ تفتازانیدن اخذ ایتمشدر . (ایضاح) ی شرح ممزوج ایله شرح ایلمشدر . بعده رومه کلوب تعلیم واقرا ومذهب حنفیه ده افتا ایلدی . سنة عشرین وثمانمائه دن صکره وفات ایلدی . سیوطی ایتدی : شیخمز محی‌الدین الکافیجی آندن اخذ ایلدی . واحوالنی آنلر وغیری ذکر ایلمشدر .

ودخی (کتاب مفتاح) ی اختصار ایدنلردندر ، مولانا عضدالدین که کتابنی (الفوائدالغیاثیه) ایله تسمیه ایلمشدر . اسمی عبدالرحمن بن احمد بن عبدالغفار القاضی عضدالدین الایجی العلامةالشافعیدرکه عضد ایله مشهوردر . ابن حجر (دررکامنه) ده معقولاتده امام واصول ومعانی وعربیتده مقتدای انام اولوب سائر فنونده دخی مشارك ایدی . غایت ایله کریم‌النفس وکثیرالمال ودائما کاری طلبه‌یه انعام وافضال ایدی . یدی یوز سنه‌سندن صکره ولادت ایلمشدر . مشایخ عصرندن اخذ ایدوب امام بیضاوی تلامذه‌سندن الشیخ زین‌الدین الهنکی‌یه وغیرینه ملازمت ایدوب نیجه ممالکده قاضی‌اولدی .

نیچه تلامذهٔ عظام اختیار ایتمشدرکه هر بری مقتدای انام اولمشلردر . جمله‌دن : الشیخ شمس‌الدین الکرمانی وسیف‌الدین الابهری وعلامهٔ تفتازانی . وضیاء قریمیدر . مصنفات جلیله‌سی دخی واردر . جمله‌دن (متن مواقف) و (شرح مختصر ابن‌الحاجب) و (فوائد غیاثیه) که علم‌معانی وبیاندندر . و (رسالهٔ‌وضعیه) . بعده‌صاحب کرمان بی‌امان ایله‌بعض احوالی واقع اولوب مولانای مزبوری قلعه‌ده حبس ایلیوب محبوساً ومسجوناً وفات ایلمشدر . سنة ست وخمسین وسبعمائه‌ده . ابن سبکی طبقات شافعیه‌ده ایراد ایلمشدرکه قاضی عضدالدین (کشاف) ده حق‌تعالینك ﴿ فأتوا بسورة من مثله ﴾ قول شریفنده واقع اولان کلامنده استشکال ایدوب علماء عصرندن استفتا ایچون کتابت ایتدوکنی که صاحب (کشاف) دیمشدرکه : من مثله ، سورة قولنه متعلقدر ، صفتیدر . معناسی « بسورة کائنة من مثله » دیمکدر . (مثله) ضمیری (مانزلنا) یه راجعدر ، یاخود (عبد) ه راجعدر . بودخی جائزدرکه (فأتو) قولنه متعلق اولوب ضمیر عبده راجع اوله . بیان اشکال بودرکه وجه اولده ضمیرك (مانزلنا) یه رجوعنی صریحاً تجویز ایلدی ، وجه‌ثانی‌ده تلویحاً منع ایلدی . لکن بیلمزم که فرق نه‌در (فأتوا بسورة کائنة مما نزلنا) دیمك ایله وجه‌اول اوزره ، ودخی (فأتوا من مثله مانزلنا بسورة) دیمك بیننده دیوب تحریر سؤال ایله طلب جواب وحل اشکال ایلمشدر . بعده فضلادن نیچه کیمسه خصوصا امام فخرالدین الچاربردی جواب یازوب بعده ینه عضدالدین جواب چاربردی‌یی دفعه تعرض ایلدی . بعده عضدالدینك جوابنی چاربردینك ولدی ابراهیم رد ایلیوب بومقامده اطالهٔ کلام ایلمشلردر . لکن ذکرینی ترك ایلدك طویل اولوب غرضمز متعلق اولمامغن . انتهی .

ودخی (فوائد غیاثیه) نك نیچه شروحی واردر . بری تلامذه سندن شمس‌الدین کرمانینك شرحیدرکه محمد بن یوسف بن علی بن سعیدالکرمانی ثم‌البغدادی شمس‌الدیندر . (شرح بخاری) صاحبیدر . علم فقه وحدیث وتفسیر واصلین ومعانی وعربیتده امام علامه‌در . مزبورك ولدی

(ذيل المسالك) نام كتابده ديمشدر : ولادتى سنة سبع عشرة وسبعمائه جمادى الآخره سنك اون آلتنجى كونى يوم خميسدهدر . والدى مولانا بهاءالديندن قرائت ايدوب بعده كرمان جانبنه انتقال وامام عضددن وغيريدن اخذ واشتغال ايليوب هروجهله فائق الاقران وافضل اكثر اهل زمان اولدى . بعده دمشق ومصره داخل اولوب آنده (بخارى) يى ناصرالدين الفارقيدن قرائت ونيچه جماعتدن سماع وروايت ايلمشدر . بعده اداء حج ايدوب آندن بغداده رجوع ايدوب آنده توطن ايلدى . تام الخلق وذو بشاشت وفقروعلمايه متواضع واهل مسكنت ايدى . امور دنيويه ايله مبالات واهلنه التفات ايتمز ايدى . سلاطين زمان منزلنه كلوب زيارت ورجاء دعا ونصيحت ايدرلر ايدى . مصنفاتندن (شرح بخارى) واردر درت مجلددر . (شرح المواقف) (شرح مختصر ابن الحاجب) كه آنى (سبعهٔ سياره) ايله تسميه ايلمشدر . (شرح الفوائد الغياثيه) معانى وبياندن . (شرح الجواهر) (انموذج الكشاف) (حاشيهٔ تفسير بيضاوى) كه سورهٔ يوسفه واصل اولمشدر . كافيهده مسئلهٔ كحله متعلق بر رساله . وفاتى سنة ست وثمانين وسبعمائه محرمنك اون آلتنجى كونى يوم الخميسده بكرةالنهارده طريق حجده واقع اولوب آندن بغداده نقل اولنوب شيخ ابواسحق شيرازى قبرنده نفسى ايچون احضار ايتديكى قبرنده دفن اولنمشدر .

شروح فوائد غياثيهدن برى دخى مظهر لطف ربانى حضرت سيد شريف جرجانينك اوغلنك شرحيدر . اسمى محمد بن على الجرجانى ابن السيدالشريف المشهوردر . والدندن قرائت وعلومده تحصيل براعت ايدوب والدينك متوسطه اولان حاشيهسنى تكميل ايلدى . ودخى علامهٔ تفتازانينك نحوه اولان (ارشاد) نام رسالهسنى شرح ايدوب بعده (فوائد غياثيه) يى شرح ايلدى . مرحوم والد ماجد بيوررلر كه شرح مزبور ، شرح ممزوج لطيفدر . بز كوروب آندن مستفيد اولمشزدر .

ودخی (هداية الحكمه) یی شرح ایلمشدر . [*] اول دخی ممزوجدر . منطقدن بر رساله مختصره‌سی دخی واردر . جمله محتاج الیه اولان مهماتی ایراد ایدوب والدلرینك منطقدن زبان فارسیده یازدقلری رساله اسلوبی اوزره ایتمشدر نیچه زیادات شریفهٔ شریفیه ایله بیله . شروح فوائددن بری دخی شرح سعدالدین الحلالدر ، حاء مهمله ایله . لکن آنك ترجمه‌سنه واقف اولمدم . بر شرح ممزوج دخی واردر که غایت لطیفدر . لکن مصنفنك اسمی معلوم دکلدر والله تعالی اعلم .

وینه فنون مزبوره‌ده اولان کتب معتبره دندر : امام صدر الشریعه‌نك (وشاح) نام کتابی . آنك ترجمه‌سی علم فقه ویاخود اصولده ذکر اولنه‌جقدر زیرا اول ایکی علمله اشتهاری اکثردر . لکن هرکیمسه‌که علم بلاغتده اعجب العجاب اولان فنی کتابدر وقوف مرام ایدینوب آنکله فنون مذکوره‌ده تمهر وبوبابده تبحر تحصیل ایلیه . آکا لازمدرکه شیخ عبدالقاهر جرجانینك مؤلفاتندن : (اسرار البلاغه) و (دلائل الاعجاز) نام کتابلرینه ظفر بولوب کمال دقت ایله مطالعه‌لرینه صرف همت ایلیه . حتی دیمشلردرکه : بوفنوندن اول ایکی کتاب بر بحر عبابدرکه آنلردن نیچه عیون منشعب ومنفجر ونیچه بحور جاری وظاهر اولور . والله تعالی ولی التوفیق وبیده ازمة التحقیق .

علم العروض — بر علمدرکه آنده شعر ایچون معتبر اولان اوزانك احوالندن بحث اولنورکه اوزان مزبوره الفاظ وتراکیب عربیه‌یه عارضه‌در وموضوعی الفاظ عربیه‌در . واضع فن اولان خلیل بن احمد

---

[*] متن مزبوره مرحوم ومغفور مؤلف اصل مترجم والد ماجد دخی بر شرح ممزوج یازمشدرکه جمیع شروحنه غالب وحالا عامهٔ علما مطالعه‌سنه راغبدر . علامهٔ تفتازانی وسید شریف جرجانینك مفتاح شرحلرندن اولان تحقیقلرینك اکثرینه اعتراضات قویه واسولهٔ واردهٔ جلیه ایراد ایتمشدر . برمرتبه اولمشدرکه (مفتاح) ه شرح مثابه‌سنده اولمشدر . بعده شرح مزبوری دخی اختصار ایلمشلردر . قدس الله تعالی سره واوفر فی الجنان فتوحه .

وضع ایتدیکی اوزره اون آلتی بحور ده معتبر اولان ایقاعاتك معروضی اولدیغی حیثیتدن [*] وجه اول اوزره یعنی احوال اوزاندن بحث اولندیغی اوزره علم عروض فروع موسقیدن اولور . وجه ثانی اوزره یعنی موضوعی الفاظ عربیه اولدیغی اوزره علم شعرك فروعندن اولور . مذهب متأخرین اوزره اکثر تعریفده ذکر اولنان اشعار قیدنده عربیه اولمق دخی اعتبار اولنورسه علوم ادبیه فروعندن اولور . زیرا سابقا بیان اولنمشدرکه مطلقا موضوع علم ادب کلام عربدر . بزم قاتمزده مختار اولان بویله اعتبار اولنمقدر . وغایتی کلامی اول ایقاعات معتبره اوزره ایراد ده خطادن احترازدر . ومبادیسی اشعار عربی تتبعدن حاصل اولور مقدماتدر . وبو علمی علم بلاغتدن جزء قیلدقلرینك وجهی اولدرکه اشعارده اولان ایقاعات علم بدیعده اولان محسنات عرضیه منزله‌سنده در . آنلر کبی بودخی سامعینه باعث نشاط وسبب ازدیاد طرب وانبساط اولوب آنلری متضمن اولان کلمات نفسده اشد تمکن ایله متمکن ونفس آندن غایت متأثر اولدیغی جهتدن . پس اول مقوله کلامی نفس اشد قبول ایله قبول ایدر خصوصاکه بعض تخیلاتی متضمن اوله . اگر اول تخییل ووزن سامعك طبع وحالنه مناسب اولسه . نفس دخی زیاده طالب وراغب اولور . نته‌کیم اول مناسبتی بوعلمده متدرب ومزاول ومجرب اولانلر بیلورلر . بروجه دخی دیمشلردرکه وقتاکه علم معانی تتبع تراکیب عربیه‌یه موقوف اولوب تراکیب دخی منظوم ومنثوره منقسمه اولوب معرفت منظوم ایسه علم عروضه موقوف اولدیسه آنی علوم عربیتدن وجزء علم بلاغتدن عد ایلدیلر . لکن بوتقدیرجه محاضرات وتواریخ کبی علم معانینك مبادیسندن اولور . یوقسه علم معانیدن برأسه قسم اولماز ماسبقده ذکر اولندیغی اوزره . لکن وجه

[*] نته‌کیم علم موسقیده مقامات اعتبار ایدوب صواب وخطاسی دائره واصول ایله معلوم اولور . لسان عربده آکا (ایقاع) اطلاق اولنور . عروضده دخی بحور اعتبار اولنوب صحت وخطاسی تقطیع ایله معلوم اولور . اول جهتدن موسقی‌یه مشابه اولوب اول مناسبت ایله تقطیعه دخی (ایقاعات) اطلاق اولنمشدر .

صحیح بودر که برأسه قسم اوله . زیرا سابقا بیان اولندیغی اوزره بوعلم دخی بدیع کبی کلامك محسنات عرضیه سندندر .

ودخی معلوم اوله که صاحب طبع سلیم وپاك اولوب انواع شعری تحصیل وادراك ایدنلر علم عروضدن مستغنیدر . وطبعی بلید ومعیاری کج وغیر سدید اولانلر آندن منتفع اولماز . پس بوعلمدن منتفع وآکا محتاج اولانلر بوایکی طائفه‌نك غیریدرکه اکثر ناس بوطائفه‌دن معدود وآنلره لازم اولان کسب وتحصیلنده بذل مجهود در . اکثر طبع سلیم ایله کسب جمع اولورسه اول غایت حذاقت ونهایت مهارتدر .

ودخی معلوم اوله که (شعر) حکما قاتنده کلام مخیلدر کرك موزون وکرك غیر موزون اولسون . وشعرك مداری مخیلات اوزرینه قیلمشلردر که نفس آندن قبض وبسط جهتندن متأثر اولور . حتی دیمشلردرکه باب اقدام واحجامده نفسك کلام تخییلی یه مطاوعتی کلام تصدیقی یه مطاوعتدن زیاده‌در . [*]

ودخی متأخرین قتنده (شعر) کلام موزون مقفادر . پس آنلر قافیه ووزنی اعتبار ایدوب تخییلی ترك ایلدیلر . بعضیلر قتنده کلام موزوندر عمداً . پس آنلر تقفیه وتخییلی ترك ایدوب لکن عمدی اعتبار ایلدیلر . تاکه تنزیل رب جلیلده واقع اولان آیات موزونه خارجه اوله . زیرا آنلرده عمد وقصد یوقدر . نته کیم ﴿ وماعلمناه الشعر وماینبغی له ﴾ آیت کریمه‌سی آکا دلیلدر . مؤلف اصل مترجم رحمة الله علیه بیوررلرکه : لکن حق وصواب که بنم قتمده دخی مختار اولان اولدر قیود مذکوره‌نك جمله‌سی اعتبار اولنمق کرکدر . اولا تخییل لازمدر . والا بر زن قبیح الشکلی تزیین مقوله‌سی اولور . وزن دخی لازمدر . والا لذت طبع ناقص اولور . تقفیه دخی لازمدر . والا لذت سمع ناقص اولور . عمد دخی

[*] یعنی برفعله اقدامی ویاخود آندن امتناع واحجامی افاده ایدن کلام مقدمات تصدیقیه ایله سوق اولنسه نفس چندان اول کلامی قبول تام ایله قبول وعمل بالمدلول ایلمز . اما لطائف وتخییلات ایله سوق اولنسه نفس اشد قبول ایله قبول ایدوب آنکله عمل وآنی غایت امنیه وامل ایدر .

لازمدر . والا قرآنده وجود شعر لازمكلور . مع‌هذا حق تعالى ﴿ وماهو بقول شاعر ﴾ بيورمشدر . پس بو تقديرجه شعر كلام مخيل موزون مقفى بطريق العمد در . تخييل كلامك نفسده تأثير يدر قبض و بسط جهتدن ، ياخود آخر جهتدن . آندن مراد اولان معنى حسبنجه وزن حروف متحركه و ساكنه‌نك نظام ترتيبى و هر برينك عدد و مقدارده تناسبنى تتبعك هيئتدن عبارتدر . لكن بر حيثيت ايله اولەكه آنك سماعنده نفس بر لذت مخصوصهٔ ذوقيه مشاهده ايليه .

ودخى معلوم اولەكه بو فنك اول واضعى خليل بن احمد در . اشعار عربى تتبع ايدوب اون‌بش وزنه حصر ايدوب هر بريسنى (بحر) ايله تسميه ايلدى . و بحور مزبوره ده اوتوز درت عروض و آلتمش اوچ ضرب اعتبار ايلدى . علل زحافاتدن دخى يكرمى اوچ علت ذكر ايلدى .

ودخى روايت اولنور كه گرچه اول خليل وضع ايلدى لكن جوهرى تهذيب ايلدى . اخفش دخى بر بحر آخر زياده ايدوب (متدارك) ايله تسميه ايلدى . مرويدر كه خليل بن احمد استار كعبه‌يه تمسك ايدوب حق تعاليدن رجا ايلدى كه اكا بر علم روزى قيله كه آندن اول كيمسه آكا سبق ايتمش اولميه . پس حضرت رب وهاب دعاسنى مستجاب ايدوب بو علمى آكا اعطا ايلدى . حتى اول دخى تبرك وتيمن ايدوب (عروض) ايله تسميه ايلدى ، زيرا عروض اسماء كعبه‌دندر . ابن معتزدن مرويدر : ديمشدر كه خليلك بو علم جليلى استخراج ايتمسنه سبب بو اولمشدر كه : بر كون بصره ده مرور ايدركن (سوق قصارين) دن عبور ايدوب سمعنه دق كذينق اصوات مختلفه ايله واصل اولوب بر يردن دق ، و بر يردن دق دق ، و بر يردن دخى دق دق ديوب اصوات مزبوره خليله خوش كلوب يمين ايلدى كه البته بو اسلوب اوزره بر علم غامض مرغوب وضع ايدرم ديوب علم عروضى حدود شعر اوزره وضع ايلدى .

مؤلف اصل مترجم بيوريورلر كه لفظ (كذينق) ضم كاف و كسر ذال‌معجمه وسكون ياء مثناة تحتانيه ايله حيوانك آياقلرينك جلدندن حاصل

اولور هاون مثال برنسنه‌درکه (تقماق) کبی آنکله ناس دق کرپاس ایدرلر .
فارسیدر کذینه‌دن معربدر .

علم عروضده تصنیف اولنان کتب مختصره‌دن ابن‌مالکك برکتابی واردر .
آنك ترجمه‌سی مرور ایتمشدر . ودخی (عروض الورق) جوهرینك و (لامیهٔ
ابن حاجب) که آنلرك ترجمه‌لری دخی مرور ایلمشدر ایکیسنك دخی
بر مختصر بدیعی واردر . وابن قطانك دخی بر عروضی واردر . مزبور ابن
قطان ابوالقاسم هبةالله بن الفضل بن عبدالعزیز درکه ابن القطان دیمکله
معروف شاعر بغدادیدر . نیچه جماعتدن سماع حدیث ایدوب آندن دخی
نیچه‌سی سماع ایلمشدر . اهل خلاعت ومجون ومجوده صاحب فنون مزاح
ولطائفی بسیار مردخوش طبع هشیار ایدی . لطائف مجالسندن هیچ بر
کیمسه سالم اولمامشدر . بوبابده نیچه نوادر لطیفه وحکایات ظریفه‌سی واردر .
و دیوان شعری دخی واردرکه اکثری جید وپاك ومقبول ارباب طبع
وادراکدر . ولادتی سنة ثمان ویاخود سبع وسبعین واربعمائه ذی‌الحجه‌سنك
یدیسنده یوم جمعه‌ده ضحوهٔ نهارده‌در . وفاتی بغدادده سنة ثمان و خمسین
و خمسمائه شهر رمضاننك یکرمی سکزنده یوم سبتده‌در .

ودخی کتب مختصره‌دندر : (لامیة صدرالدین الساوی) و آنك
شرحی‌که امام قزوینینك تألیفیدر . (شرح لامیة ابن الحاجب) که جمال‌الدین
ابن واصلکدر . و (شفاءالعلیل فی علم الخلیل) که امین الدین المحلینکدر .
حتی آنی سراج الدین الوراق مدح ایلمشدر برقطعه‌سنده که آنکله محلی‌یی
مدح ایلمشدر . اول قطعه دخی بودر :

(قطعه)

جزاك الله عن علم الخلیل ... مجازاة الجلیل عن الخلیل
وکنا قد ایسنا منه حتی ... شفیت علیلنا بشفا الغلیل

مزبور محلی محمد بن علی بن موسی بن عبد الرحمن ابوبکر الانصاری
الشیخ امین‌الدین المحلیدر . مزبور ایچون ذهبی ایتدی : قهره‌دن ائمهٔ
نحوك بریسیدر . علم مزبوری اقرا ایچون مجالس قراده تصدر وافاده

و نيجه طلاب آكا انتساب ايله ترقى واستفاده ايلمشدر . صاحب شعر حسن و مالك ممالك فصاحت و لسن اولوب تصانيفى حسنه و مؤلفاتى مستحسنه‌در . جمله‌دن عروضده اولان ارجوزه‌سيدر . وفاتى سنة ثلث وسبعين و ستمائه ذى‌القعده‌سنده ايدى . مدت عمرى يتمش اوچ سنه اولمشدر .

ودخى علم عروضده اولان كتب نافعه‌دندر (عروض خطيب تبريزى) . خطيب مزبور يحيى بن على بن محمد بن الحسن بن محمد بن موسى بن بسطام السيسانى ابوزكريا ابن الخطيب التبريزيدر . ياقوت ايتدى : كاه اولوركه كنديسنه خطيب ديرلر اما اول وهمدر . ائمهٔ نحو ولغت وادبك بريسى ايدى . حجت و صندوق ثبت [*] ايدى . ابوالعلاء المعرى يه مهاجرت و آندن اخذ علوم ومعرفت ايلدى . ودخى عبيدالله الرقيدن و حسن بن رجا بن الدهاندن وابن برهاندن والمفضل العصبانيدن وعبدالقاهر الجرجانيدن و غيريلردن اخذ ايدوب حديثى و كتب ادبى نيجه كيمسه‌دن سماع ايتمشدر . جمله‌دن القاضى ابوالطيب الطبرى و ابوالقسم التنوخى وخطيب بغداديدن . آندن دخى موهوب الجواليقى وغيرى اخذ علم ايدوب سلفى وابوالفضل بن ناصر روايت ايلمشلردر . بغداده (مدرسهٔ نظاميه) ده تدريس ايدوب وضبط خزانهٔ كتب آكا تفويض اولنوب كندى فننده رياست آكا منتهى اولوب جميع بلاد و اقطارده ذكرى شيوع واشتهار بولدى . لكن هر آن شرب خمرى ادمان و لبس حرير و عمائم مذهبه ايله هواسنى اعلان ايدوب تصنيفى خلقه سكران ايكن تعليم ايدردى . و غايت اكول و نهم [**] وقتنده اكل طعام جميع اموردن مهم ايدى . مصنفاتندندر : (شرح القصائد العشرة المختارة) (تفسير القرآن) و (الاعراب) (شرح اللمع

---

[*] (ثبت) ثقه معناسنه‌در جمعى اثبات كاور .

[**] (نهم) فتح ها ايله . ونهامت طعامده كمال حرص و شهوت اوزره اولوب هرنه‌دكاو اكل ايلسه ينه كوزى وقلبى آچ ، كان برنان خشكه محتاج شكلنده اولمقدر . (نهم) كسرها ايله صفت نهامت ايله موصوف اولانه اطلاق اولنور .

الكافى فى العروض والقوافى) (شروح حماسه) كه اوچ شرحدر . (شرح شعر متنبى و شعر ابى تمام) (شرح الدريديه) (شرح سقط الزند) (شرح المفضليات) (تهذيب الاصلاح لابن السكيت) و بونلرك غيرى . ولادتى سنة احدى و عشرين و اربعمائه‌ده‌در . موتى سنة ثنتين و خمسمائه جمادى الاوليسنده فجأةً واقع اولمشدر .

ودخى كتب نافعه‌دندر (عروض منظوم ابى الجيش الانصارى الاندلسى) كه اسمى ابو عبدالله محمد در . آنى داود قيصرى كه بلاد رومدن ازنيقده مدرس ايدى شرح ايلمشدر . ودخى الياس بن ابراهيم الرومى شرح ايدوب (فتح النقوض فى شرح العروض) ايله تسميه ايلمشدر . ودخى غايتده نافع اولان كتبدندر (قصيدهٔ خزرجيه) [*] . آنى دخى ابن داود مغربى شرح ايلمشدر . علامهٔ سكاكينك (تكملهٔ مفتاح) ده عروضدن بيان وايراد ايتدوكى مقدار بوعلمده كافى ومقصودى اداده وافيدر والله تعالى اعلم .

علم القوافى — برعلمدركه آنده اواخر ابياتك تناسبندن وعيوبندن بحث اولنور . بوندن غرض بر ملكه تحصيل ايلمكدركه آنكله اواخر ابياتى متناسبه وطبع سليم تنفر ايده‌جك عيوبدن خاليه وعرب اعتبار ايلديكى زيور وجوه لطيفه ايله حاليه ايراد ايلمكه قدرت اوله . وغايتى اول اموردە خطادن احتراز در . ومباديسى اشعار عربك اواخرينى تتبعدن حاصله اولان مقدماتدر .

وبوعلمده تأليف اولنان كتب مختصره دندر (كتاب الايكى) ومتوسطه دندر ابن القطاعك بر كتابى كه اول على بن جعفر بن على السعدى دركه ابن القطاع الصقلى ديمكله معرفدر . ياقوت ايتدى : مصرده علم عربيت وفنون ادبده امام وقت ايدى . ابو بكر صقليدن قرائت و (صحاح جوهرى) يى آندن روايت ايلدى . علماء مصرييندن

[*] مؤلف اصل مترجم اولان مرحوم والد ماجد دخى اواخر عمرلرنده مبتلاى عمى اولدقده بطريق الاملا منظومهٔ مرقومه‌يه برشرح لطيف تصنيف وتأليف ايلمشلردر .

افاضل ونقاد آكا روايتده تساهل اسناد ايدرلر ايدى . سببى دخى بودركه وقتاكم مصره كلدى اهل مصر آكا (صحاح) دن سؤال ايلديلر . اول دخى (صحاح) ك راويلرينه واصل اولمدم ديه جواب ويروب بعده كوردى كه كتاب مزبوره كمال اشتغال اوزره درلر . درحال آنلره برعظيم اسناد تركيب ايدوب جميع ناس آندن اخذ وتقليد ايلديلر . مصنفاتندندر : (كتاب الافعال) (ابنية الاسما) (حواشى الصحاح) (تاريخ صقلية) (الدرة الخطيره فى شعراء الجزيرة) وبونلرك غيرى . ولادتى سنة ثلث وثلثين واربعمائه ده . وفاتى سنهٔ خمس وياخود اربع عشرة وخمسمائه‌ده در . حضرت امام شافعينك (رضى الله تعالى عنه) ضريح منورينك قربنده دفن اولنمشدر .

ودخى كتب مبسوطه‌دن ابن سيده‌نك بركتابى واردر . و (كتاب الكافى فى علم العروض والقوافى) فى شرح القصيدةالغرا و الجريدة الحسناكه صدرالدين الساوينك مؤلفيدر . ابن عصفورك دخى بركتاب كثير الفوائدى واردر . سكاكينك دخى (كتاب مفتاح) ده ايراد ايلدوكى دخى اول بابده كافيدر . وكتب عروضك دخى اكثرى آنكله مذيل اولوب علم توافيده هر برى وافيدر .

علم قرض الشعر — برعلمدر كه كلمات شعريه‌نك احوالندن باحثدر لكن وزن وقافيه حيثيتندن دكل ، بلكه حسن وقبحى جهتندندر . شعر اولديغى حيثيتدن بونك حاصلى شعره مخصوص اولور احوالى تتبعدر حسن وقبح جهتندن وجواز و امتناع و بونلرك امثالى حيثيتندن . وبوندن غرض شعرى اول احوال خاصه اوزرينه ايراد ملكه‌سنى تحصيلدر . وغايتى ايراد مزبورده خطادن احتراز در . ومباديسى اشعار عربى تتبعدن حاصل اولور مقدمات وطباع سليمه مقبولى اولور استحساناتدر .

مؤلف اصل مترجم والد ماجد عليه الرحمه بيوررلركه : بن عنفوان شبابده بوفندن برمنظوم كتاب كوردم علوم ادبيه‌يه اشتغال ايتديكم حالده . لكن اسمنى ومصنفنك اسمنى شمدى تذكر ايده‌مزم والله المستعان .

ایمدی معلوم اوله که حریری قاسم بن علی بن محمد بن عثمان البصری الامام ابو محمد الحریریدر که ، ولادتی سنة ست و اربعین و اربعمائه حدودنده‌در . ذکا وفطنت وفصاحت وبلاغتده واصل مرتبهٔ نهایت ایدی . تصانیفی دخی فضلنه شهادت و نبلنه اقرار ایتدوکی مطالعه ایدنلره واضح و آشکاردر . فضلنه شهادتده کتاب مقاماتی کفایت ایدر که آنکله جمیع اوائله فائق اولوب و اواخری عاجز ایلمشدر . بندهی ایتدی : حریرینك مقاماتی وضعنه سبب بودرکه ، ابو زید سروجی که فصاحت و بلاغتدن ذروهٔ علیایه عروجی شهرهٔ دیار ولکن شحاذ و جرار ایدی . بر زمان بصره‌یه کلوب مسجد بنی حرامده طوروب اداء سلامدن صکره خلقدن جر و سؤال ایتمکه اشتغال ایلیوب مسجد ایسه فضلا ایله مالا مال ایدی . مزبورك فصاحتی وکلامی حسن بلاغتی هربابده جمله‌سنی اعجاب ایلدی . اثناء کلامده اوغلنك رومده اسیر اولدیغنی تقریر ایلدی حریری (مقامهٔ حرامیه) ده تحریر ایتدیکی اوزره . حریری ایتدی که : اول کیجه یانمده فضلادن نیچه نبلا اجتماع ایدوب بن دخی اول سائلدن مشاهده ایتدیکم فصاحت و بلاغتی آنلره حکایت ایلدم . آنلرك دخی هربری حکایت ایلدیلرکه سائل مزبوردن مسجدلرنده آخر معناده بنم ایشتدوکمدن احسن فضللر ایشیتمشلر و هر مسجدده زی وشکلنی تغییر وفنون حیله‌ده فضلنی طرق مختلفه ایله اظهار و تبیین ایدردی . بواحوالندن جمیع حضار مجلس تعجب ایلدیلر بن دخی (مقامهٔ حرامیه) یی انشا و سائر مقاماتی آنك اوزره بنا ایلدم اول صنعتم اول ایدی . ابن جوزی بوکلامدن صکره بسط مقام ایلیوب دیمشدرکه . حریری (مقامهٔ حرامیه) یی وزیر انوشروان خدمتنه عرض ایلیوب اول دخی کمال استحسان ایدوب امر ایتدی که اول مقامه‌یه مشاکل بعض مقامه دخی ضم ایلیه . اول دخی اللی مقامه ایلیوب اتمام ایلدی . یاقوت ایتدی : بکا خبر واصل اولمشدرکه وقتاکه (مقامهٔ حریریه) یی تألیف ایلدی بغداده کتوروب سلطانه ادخال ایلدیلر . مجلس ایسه علما ایله مالامال ایدی . پس حریریدن انشا و کتابتده فضلنه

دلالت ایدر بر نسنه طلب ایلدیلر . حریری دخی اول دم دسته قلم آلوب بوکا متعلق هرنه وار ایسه بکا سؤال ایدك دیوب قلمه اشارت ایلدی . پس هرکس که برسؤال ایلیه درحال فصاحت لسن ایله برجواب حسن ویرردی تاکه فضلی ظاهر وجملەسنه غالب وباهر اولدی . بوخبر کوش وزیر انوشه واصل اولیجق آنی طلب ایدوب اثناء مصاحبتده کلاملری (مقامهٔ حرامیه) یه منتهی اولوب اول دخی مقامه یی وزیره عرض ایدوب وزیر جهان کمال استحسان ایدوب سکا لایق اولان بونك اوزرینه بعض زیاده ایلمکدر دیدی . حریری بصره‌یه واروب آنده ایلیم زیرا بکا جمعیت خاطرانده زیاده ظاهر اولور دیوب بصره‌یه کیدوب آنده قرق مقامه تألیف ایدوب وزیره عرض ایلدی . بعض حساد لاجل الفساد دیدیلرکه بو مقامه‌لر کندینك دکلدر برکیمسه نکدرکه آنی ضیافت طریقیله اوینه دعوت ایدوب یانده فوت اولمشدر . بر آخر مقامه ایله امتحان ایدك که حضوریکزده ایدوب قدرتی وارمیدر عیان اوله . پس بغداده اولان منزلده قرق کون اوتوروب ایکی کلمه‌یی ترتیب ایتمکه مجالی اولمیوب نیچه کاغد تسوید ایدوب ینه ایکی کلمه ظاهر وبدید اولمدی . بعده ینه بصره‌یه عود ایدوب اون مقامه دخی ایدوب اول ایتدیکی قرق مقامه‌یه الحاق ایلدی . آندن صکره ینه بغداده اصعاد اولنوب اول زمانده فضلی باهر وکندی علمی ایدوکی ظاهر اولدی . حریرینك مولدی بصره‌یه قریب (مشان) نام بر بلدەده ایدی . وجهی قبیح ولحیه‌سنی نتفه مبتلی ایدی . اول معناده دیمشلردر :

(شعر)

شیخ لنا من ربیعة الفرس	ینتف عثنونه من الهوس
انطقه الله بالمشان وقد	الجمه فی العراق بالخرس

مرویدرکه مقاماتدن یدی یوز نسخه کندی خطیله یازوب وکندوسندن قرائت اولنمشدر . وکتاب (درة الغواص فی اوهام الخواص) دخی

آنكدر . و (كتاب ملحة) وآنك شرحى وبعض رسائلى دخى واردر . و ديوان شعرى دخى واردر . وفاتى بصره‌ده سنة ست عشرة وخمسمائه رجبنك آلتيسنده‌در .

اما (تاريخ عتبى) ابوالنصر محمد بن عبد الجبار العتبينكدر . آنده محمود بن سبكتكين احوالنى و اعداسى ايله حروب وجدالنى ذكر ايلمشدر . بوكتاب دخى بلاغتده وفصاحت ولطافتده علم اولمشدر .

اما ابن حجه تقى الدين ابوبكر بن ابن حجه‌در . (شرح بديعيات) وغيرى تصانيف صاحبيدر .

علم مبادى الانشاء وادواته — بو بر علمدركه منشينك محتاج اولديغى خط وعربيت وعلوم شرعيه و تواريخ و آنلره مناسب اولان اموردن بحث ايدر . و موضوعى وغايتى وغرضى متدبر اولانلره ظاهردر. وبو علمده اولان مصنفاتدندر — بر طريق ايله كه قليل و كثير بر نسنه قويمامشدر الا آنى احصا ومهماتدن برشى ترك ايتمامشدر الا آنلردن كشف واستقصا ايلمشدر — (كتاب صبح الاعشى فى صناعة الانشا) كه مؤلفى امام علامه كثير المعلوم وجامع اشتات فنون علوم ابوالعباس احمد بن على القلقشندى الشافعيدر . واديسنده كتاب نافع و سمتنده سفر جامعدر . مرحوم والد ماجد بيورورلركه بن آنك بعضنى مطالعه ايله انتفاع ايدوب لكن مؤلفنك تمام ترجمه‌سنه اطلاع ايلمدم ، آنجق (تاريخ سخاوى) ده بومرتبه مذكور اولديكه كنديسى مصرى اولوب ديار مصريه‌ده كاتب الانشا ايدى . وفاتى سنة احدى وعشرين و ثمانمائه جمادى الآخره‌سنده ايدى ، سنى آلتمش بش سنه ايدى .

ودخى (صناعة الانشا) ده اولان كتب نافعهٔ مختصره‌دندر خواجهٔ جهانك (كتاب مناظر الانشا) سى . مؤلفنك اسمى محمود شهرتى خواجهٔ جهان ايله‌در . كتاب مزبور زبان فارسيده‌در . و صاحبى مشهور جهان ونادرهٔ زمان وصاحب ثروت ومال فراوان ايدى . احسانى شامل وهداياسى

(هند) دن علماء روم وعجم وسائر مرزوبومه واصل ایدی . ودیرلرکه صاحب فضل کثیر ورأی صائب دلپذیر اولماغن بلاد (هند) ده وزیر اولمش ایدی .

علم المحاضره — بر علمدرکه آنکله غیرك کلامندن ترکیب خاصی ویاخود معانئ وضعیه‌سی جهتندن مقامه مناسب اولانی محلنده ذکر وایراد ملکه‌سی حاصل اولور . وبوندن غرض اول ملکه یی تحصیلدر . وفائده‌سی غیریدن منقول اولان کلامی معانئ اصلیه‌سی جهتندن ودخی ترکیبك کندی ذاتی جهتندن مقام ومخاطب مقتضاسنه تطبیقده خطادن احتراز در . وبوعلم ایله معانی میاننده فرق بودرکه علم معانی متکلم کلامنی مقتضای حاله وغیرك کلامنی دخی کندی حالنه لائق خواصه تطبیقدر . وعلم محاضرات بلغا کلامنی اثناء کلامده کلام مزبوره مناسب محلده علی طریق الحکایه استعمالدر . وموضوعی وغایتی وغرض ومبادیسی متدبر متفکره بین وظاهردر . علم مزبورده تصنیف اولنان کتبدندر (کتاب ربیع الابرار) که جارالله علامهٔ زمخشرینکدر . آنك ذکرینه عن قریب واقف اولورسك تفاسیرده کشاف مذکور اولدیغی محلده .

ودخی (کتاب فنون المحاضره) در راغب اصفهانینك که المفضل بن محمد الاصفهانی ابوالقاسم الراغبدر . صاحب مصنفاتدر . جملهدن (کتاب تفصیل النشأتین) و (کتاب الذریعه فی احکام الشریعه) . اکثر ناس آنی معتزلی ظن ایدرلر . لکن سیوطی دیمشدرکه : ابن عبدالسلامك (قواعد صغری) نام کتابنك برنسخه‌سنك ظهرنده شیخ بدرالدین الزرکشی خطیله مکتوب کوردم . نصی بودرکه : امام فخر رازی اصولدن (تأسیس التقدیس) نام کتابنده ذکر ایتمشدرکه ابوالقاسم الراغب ائمهٔ سنتدن ایدی . وآنی امام رازی قرین امام غزالی قیلمشدر . بو برفائدهٔ حسنه‌در . اول تقدیرجه ناسك ظنوننه اعتبار اولنمز . زیرا ﴿ ان بعض الظن اثم ﴾ آیت کریمه‌سنك فحواسی بومدعایه شاهد صدقدر .

ودخی کتب محاضراتدندر (تذکرهٔ حمدونیه) که ابو المعالی محمدبن

ابی سعد بن الحسن بن محمد بن علی بن حمدون الکاتب تألیفیدر . کافی الکفاله ایله ملقب بهاءالدین البغدادیدر . فاضل علامه وادب وکتابتده صاحب معرفت تامه ایدی . ریاست و فضل ایله مشهور بیتدن ظهور ایتمشدرکه کندوسی ووالدی وایکی برادرلری که ابونصر وابوالظفر وهر بری ملك ادب وکتابته صاحب ظفردر . مزبور ابوالمعالی ابوالقاسم اسمعیل الفضل الجرجانیدن وغیریدن سماعله صاحب سند عالیدر . (کتاب تذکره) یی تصنیف ایدوب احسن مجامیع اولمشدرکه تواریخ و ادبی ونوادر واشعار عربی مشتمل اولوب متأخریندن کیمسه آکا مماثل جمع ایتمامشدر . آنکله اکثر ناس متمتع اولور کتب مشهورهدندر . ولادتی سنة خمس و تسعین و اربعمائهدهدر . وفاتی سنة اثنتین وستین وخمسمائه ذی القعدهسنك اونبرنده یوم ثلثادهدر . یوم اربعهده بغدادده مقابر قریشده مدفون اولمشدر . وفاتی حبسده ایکن واقع اولمشدر .

ودخی کتب محاضراتدندر (ریحانة الادب) که ابن سعدك تألیفیدر . لکن آنك ترجمهسنه واقف اولمدم . و (کتاب العقد) که ابن عبد ربه تألیف ایتمشدرکه ابو عمرو احمد بن محمد بن عبد ربه در . هشام بن عبدالرحمن بن معویه ابن هشام بن عبدالملك مروان بن الحکم الاموینك مولاسیدر . محفوظاتی کثیر و اخبار ناسه اطلاعی غزیر علمادن ایدی . کتاب مزبوری تألیف ایلمشدر . کتب ممتعهدندر [*] هر نسنهیی حاوی وجامع بر کتاب نافعدر . دیوان شعر لطیفی دخی واردرکه اشعاری هر معنای ملیح و لفظ فصیحی مشتملدر . ولادتی سنة ست واربعین ومأتین رمضاننك اونندهدر . وفاتی سنة ثمان وعشرین وثلثمائه جمادی الاولیسنك اون سکزنده احد کوننده‌در . وفاتندن برقاچییل مقدم مرض فالج اصابت ایتمش ایدی .

ودخی کتب محاضراتدندر : تبغاشینك (فصل الخطاب) نام کتابی و آبینك (نثر الدری) وابو الفرج الاصفهانینك (اغانی) نام کتابی .

مزبور اصفهانی علی بن الحسین بن محمد بن احمد القرشی الاموی الکاتب

[*] یعنی انتفاع وتمتع اولنور کتبدندر دیمکدر .

الاصفهانيدركه صاحب كتاب (اغانى) در . ولادتى اصفهانده ونشو ونماسى بغداد ده در . بغدادك ادباسنك اعيانندن ومتشيعينك غلاتندن ايدى . ايام ناس وانساب سيرى علم ولغت ونحو وصرف وشعر واغانى‌يى حافظ وعارف وآلات منادمه‌دن نيچه علومه واقف ايدى . مثلا علم جوارح وبيطره وطب ونجوم وبونلرك امثالى بعض علوم كبى . شعرى دخى اتقان علما واحسان ظرفايى جامع اولمق ايله بين الادبا محل قبولده واقع اولمشدر . ونيچه مصنفات مستملحه‌سى واردر . جمله‌دن كتاب (اغانى) كه اول بابده آنك كبى كتاب اولمديغنه اتفاق وجميع علما سائر كتبه تفوق ايتديكنه اطباق ايلمشلردر . روايت اولنوركه كتاب مزبورى اللى ييلده تأليف ايدوب (سيف الدوله) يه اهدا واول دخى بيك دينار اعطا ايليوب هزار اعتذار ايلدى . صاحب بن عباددن حكايت اولنوركه (سيف الدوله) اسفار وتنقلاتنده اوتوز حمل جمل كتاب يانجه بيله استصحاب ايدردى . وقتا كه آكا كتاب اغانى واصل اولديسه كتب مزبوره‌دن استغنا حاصل اولدى . ودخى آنك مصنفاتندندر : كتاب (جمهرة النسب) و كتاب (الغلمان المغنين) و كتاب (الاماء الشواعر) و بونلرك غيرى اشعارى كثيره ومأثرى شهيره در . ولادتى سنة اربع وثمانين ومأتينده‌در . بحترئ شاعرك وفاتى دخى اول سنه‌ده در . وفات اصفهانى سنة ست وخمسين وثلثمائه ذى الحجه سنك اون دردنجى كونى يوم اربعاده در . بعضلر سنة سبع وخمسينده ديمشلر . قول اول اصحدر .

ودخى كتب محاضراتدندر كتاب (السكردان) ابن ابى حجله نك كه احمد بن يحيي بن ابى بكر بن عبدالواحد التلمسانى شهاب الدين ابوالعباسدركه ابن ابى حجله ايله معروفدر . اول نزيل دمشق اولوب بعده قاهره يه نزول ايلمشدر . ولادتى (تلمسان) ده جدينك زاويه‌سنده سنة خمس وعشرين وسبعمائه‌ده‌در . آنده علمه اشتغال ايدوب بعده حجه كلوب صكره وطننه رجوع ايلمدى . علم ادبده ماهر ونظم ونثره قادر ايدى . منظومات كثيره‌سى اولوب هر برى رائق وترسلاتى فائق ايدى . بعض مقامات وغيرى

منشأت ایامشدر . حنفی المذهب وحنبلی المعتقد، طائفۀ اتحادیه ومذهب متصوفۀ وجودیه‌یه حط واعتراضی زیاده ایدی . برکتاب تصنیف ایلیوب قصائد ابن فارضه معارضه ایدوب قصیده‌نك جمله‌سی نبویه ایدی . ابن‌فارضه اولا دخل ایدردی مدح نبی (صلی الله علیه وسلم) ایتمدی دیه . و نحله ومذهبنه وآنك قولنه قائل اولانلرك مسلکنه عظائم جرائم اسناد ایدوب اعتراض ایدردی . اول سببدن سراج هندی اوکنده امتحان اولنمشدر . بومرتبه شاعر ایکن ینه عروضده ماهر دکل ایدی . اکثر معاشرتی ظلمه ومدمن خمر اولانلر ایله ایدی . مع هذا جدی صاحادن ایدی . ابی حجله ایله تسمیه اولندیغنك وجهی بودرکه برکون برحجله، یعنی کبك قنتاننك کمی ایچنه کیروب یمورتلامشدر . غایت ایله خوش صحبت وکثیر النوادر واثنای کلامده اظهار نکت ولطائفه قادر، اهل مرحمت واشفاق وصاحب مکارم اخلاق ایدی . بعض مجامع حسنه دخی جمع ایتمشدر . جمله‌دن (دیوان الصبابه) و (منطق الطیر) و (السجع الجلیل فیما جری من النیل) و (کتاب سکران) و (الادب الغض) و (اطیب الطب) و (مواصیل المقاطیع) و (النعمة الشامله فی‌العشرة الکامله) و (حاطب لیل) که آنی تذکره شکلی ایدوب برقاچ جلد ایلمشدر . و (ونحر اعداء البحر) و (عنوان السعاده و دلیل الموت علی الشهاده) و (قصیرات الحجال) . وفاتی سنة ست وسبعین وسبعمائه ذی الحجه‌سنك مستهلنده واقع اولمشدر . اللی بر یاشنده ایدی .

ودخی کتب محاضراتدندر دمیرینك (حیوة الحیوان) ی . آنك دخی کبریسی وصغریسی واردر . اسمی کمال الدین محمد بن‌موسی الدمیری الشافعی المصریدر . علوم عدیده‌ده صاحب تصانیف مفیده در . کثیر العباده عظیم المجاهده، لیالیده قائم، نهارلرده صائم، زماننده عدیم النظیر وهر وضعی دلپذیر ایدی . اوائل حالنده خیاطت ایله تدارك امر معیشت ایدوب بعده عزیمتی محکم وبرك اولماغن آنی دخی ترك ایدوب قطعا تقلد قضا ایتمدی . وکمال تواضعندن لبس ثیاب‌فاخره ورکوب مراکب فارهه‌یه رضا ویرمیوب

برکیمسه آنی را کبا کورمدی . اسنویدن وعراقیدن واعیان علمادن اخذ ایلدی . هرکیمسه‌که کتاب مزبوره نظر ومیادین صحائفنده اجالهٔ کمیت فکر ایلیه وآنده ابداع ایتدیکی غرائب وفوائد و علوم مفیده‌دن درج ایتدیکی منافع وعوائده تأمل ایلیه آنك فضلنه واقف ومرتبهٔ احاطه وتجربنی عارف اولور . ولادتی سنة اثنتین و اربعین و سبعمائه‌ده در . وفاتی (قاهره) ده سنة ثمانمائه‌ده در .

مؤلف اصل مترجم اعنی والد ماجد علیه رحمة الملك الواحد بیوررلرکه : (دمیری) یی بعض کیمسه‌لر کسر مهمله وکسر میم ایله ذر دیمشلردر . بعضلر دخی ضم اول وفتح ثانی ایله تصغیر صیغه‌سی اوزره در دیمشلردر . بعضلر دخی فتح دال وکسر میم ایله دیمشدر . بن ظن ایدرم که صواب قول اخیر اوله . زیرا بعض ثقات خطیله وجه مزبور اوزره مضبوط ومکتوب کورمشمدر . ینه بیورمشلردر که بر مدتدن صکره (کتاب الجواهر المضیئة فی الطبقات الحنفیة) ده کتاب مزبوره ذیل واقع اولان (کتاب الانساب) ده کورمشمدر که صورتی بویله‌در : (دمیری) فتح دال وکسر میم و سکون یاء مثناة تحتانیه ایله و آخرنده (را) ایله مصرده برقریه‌در دیمشدر . آنك ذکر ایتدیکی بویله‌در والله تعالی اعلم .

ودخی کتب محاضراتدندر (مونس الوحید) که مؤلفی ثعالبیدر . (کتاب یتیمة الدهر فی محاسن اهل العصر) ك دخی صاحبی بودر . اکبر کتبی واحسن واجمعی (کتاب یتیمه) در . مزبور ثعالبی ابومنصور عبدالملك بن محمد بن اسمعیل الثعالبی النیسابوریدر . ثعالبی جلود ثعالب خیاطتنه نسبتدر . یعنی دلکو پوستی دیکمکه منسوبدر . ودخی آنك مؤلفاتندندر : (کتاب فقه اللغه) و (سحر البلاغه) و (من غاب عنه المطرب) . صاحب (کتاب ذخیره) اولان ابن بسام آنك حقنده دیمشدرکه : وقتنده تلعات علمی راعی وجمع اشتات نثرو نظم مراسمنی مراعی ، زمانه سنده رأس مؤلفین وصاحب قرانلغی جهتندن امام مصنفین اولوب جمیع دیاره ذکری

مانند سیر مثل سائر و آباط [*] ابل آ کا ضرب اولنمق ایله السنهٔ ناسده دائر ، دواوینی مغارب ومشارقده مانند طلوع نجم ثاقب طالع وشارق ایدی . ثمالینك ولادتی سنهٔ خمسین وثلثمائه‌ده‌در . وفاتی سنهٔ تسع وعشرین واربعمائه‌ده‌در .

ودخی کتب محاضراتك لطفا ئفندندر (محاضرة الابرار و مسامرة الاخبار) که مؤلفی شیخ امام و عالم ربانی و بحر صمدانی مرشد السالکین ومنقذالهالکین الشیخ ابوعبدالله محی‌الدین بن محمد بن علی بن محمد بن‌العربی الحاتمی الطائی الاندلسیدر قدس الله‌تعالی سره‌العزیز . شیخ جلیل‌الشان وباهر البرهان فرید دهری ونسیج وحدی ایدی . نیچه مصنفات وافره ومؤلفات زاخره صاحبی اولوب مصنفاتی دائرة‌الاحصادن بیرون ومرتبهٔ عددن افزون ایدی . برتألیفی دخی (فتوحات مکیه) درکه آنده غرائب معارف کشفیه وعجائب لطائف ذوقیه تضمین ودرج واول بهانه ایله عالمیانه نقود حکم الهیه و جواهر اسرار غیبیه بذل و خرج ایلمشدر . سنهٔ ثمان وثلثین وستمائه‌ده وفات ایلمشلر در . ولادت شریفه‌لری سنهٔ ستین و خمسمائه رمضانده (مرسیه) [**] نام بلده‌ده‌در . شیخ مزبوردن شیخ شرف الدین ابوالفارض اخذ ایلمشدر . آنك ترجمه‌سی دخی عن‌قریب ذکر اولنور . ودخی شیخ صدرالدین القونوی اول دخی ذکر اولنور انشاءالله تعالی .

جزری ایتدی : شیخ مزبور اندلسده قرا آتی تکمیل ایدوب نیچه مشایخدن روایت ایلیوب نیچه‌سی دخی آندن روایت ایلدیلر . بعده (دمشق) ده وفات ایدوب (صالحیه) ده بنی‌الذکی تربه‌سنده دفن

---

[*] (تلعات) جمعی (تلعه) درکه ارضدن مرتفع ومنهبط اولانه اطلاق اولنور اضدادندندر . (راعی) ، (رعی) دن اسم فاعلدر . معناسی علمك تلعاتی یعنی عالیسنی وسافلنی رعی ایدوب جمله‌سنی تحصیل ایتمش ایدی دیمکدر . (آباط) جمع (ابط) در قولتوق دیمکدر . ضربیاردن لاجل التحصیل بطریق التعجیل کان زوارك کثرتندن کنایتدر . زیرا بلاد بعیده‌دن استعجال ایله کلسه‌لر جمالك قولتوغنه ضرب ایدرلر، حرکتده سرعت ایلسون دیه .

[**] قاموسده دیمشدر که (مرسیه) ضم میم ایله ویاء مخففه ایله مغربده بر بلد اسلامیدر .

اولنمشـدر . قبر شريفى انده ظاهردر زيارت اولنور . روح‌الله تعالى روحه و نور ضريحه .

ودخى كتب محاضراتدندر (سلوان المطاع فى عدوان الاتباع) . مؤلفى ابن ظفردركه ابوعبـدالله محمدبن ابى‌محمد بن محمدبن ظفر الصـقليدركه حجة الدين ايله منعوتدر . ادبا وفضـلانك بريسـيدر و نيچه تصـانيف ممتعه‌سى واردركه جمله‌دن (سـلوان المطاع فى عدوان الاتباع) در . آنى صقليه‌ده بعض امرا ايچون تصـنيف ايلمشـدر . ودخى (خير البشر بخير البشر) و (ينبوع) ايله مسمى بر تفسـير كبير و (نجاء الانبـا) و (حاشـيهٔ درة الغواص للحريرى) و (شرح المقامات للحريرى) . شرح مزبور ايكيدر ، برى صغرى و برى كبيردر . و بونلرك غيرى . مزبور ابن ظفر قصير القـامه دميم [*] الخلقه ، يعنى خلقتى حسـندن خالى و رويى صباحتدن عارى ايدى . و اشـعارى دخى وار ايدى . مولدى (صـقليه) ، لكن منشـائى مكهٔ مكرمه ايدى . نيچه بلاده تنقل و ارتحـال و آخر وقتنده (حما) ده توطن و آنده آخرته انتقال ايلدى . وفاتى سنة خمس و سـتين و خمسمائه‌ده ايدى . زمان موتنـه دكين مشـاق فقروفاقه‌دن بى‌قوت وطاقه اولمقدن خالى اولمامش ايدى . روايت اولنوركه كمال حاجت وضرورتندن حماده قيزينى كفوى دكل برشخصه تزويج ايدوب شخص مزبور دخى بنت مذكوره ايله حمادن رحلت ايدوب بعض بلادده بيع ايلدى .

ودخى كتب محاضراتدندر كتاب (المحاضرات والمناظرات) وكتـاب (الامتاع والموانسـه) كه ايكيسى دخى ابو حيـان توحيدينكدر . مزبور ابوحيان على بن محمد بن عباس ابو حيـان التوحيديدر . شيرازى الاصلدر بعضلر نيسابورى ديمشدر . توحيدى ديدكلرينك وجهى ، خرمانك انواعندن (توحيد) ايله مسمى برنوع لطيف وحيده نسـبتدر . ابن حجر ايتدى : بودخى احتمالدركه (دين) معناسـنه اولان توحيده منسـوب اوله . زيرا

---

[*] (دميم) فتح دال مهمله ايله قبيح معناسنه‌در .

معتزله کندولرینی اهل عدل وتوحید ایله تسمیه ایدرلر . جمیع علومده متفنن ایدی کرك نحو ولغت وشعر وادب ، کرك فقه وکلامده . معتزلی المذهب اولوب مسلك جاحظه سالك و شیخ صوفیه و فیلسوف ادبا و ادیب فلاسفه و امام بلغا ایدی . لکن غایت لسانی سخیف ، یعنی تکلمی ضعیف وعلیل و اسائت و احسان وقتنده رضاسی قلیل ایدی . یعنی نه احساندن تمام مرتبه ممنون و نه اسائتدن متألم ومحزون اولوب محاسن ومساوی قتنده برابر ومساوی ایدی . اما دنیاده فرد وذکا وفطنت وفصاحت جهتندن نظیری یوق مرد ایدی . روایت ودرایتی واسع و قسمت ازلیه‌یه غیر قانع اولوب زمانه‌سندن شاکی و تصانیفنده لذات دنیویه‌دن خرمانی ایچون باکی ایدی . برمدت واروب بغداده اقامت ایدوب بعده (ری) جانبنه کیتمکه رأی ایلیوب واروب ابوالفضل ابن العمید و صاحب بن عباد ایله صحبت ایدوب لکن ایکیسندن دخی حظ مدح وحمد ایلمز ایدی . حتی آنلرك ذم و مثالبنده بر کتاب تصنیف ایلدی . ودخی ابن جنی‌یه شعر متنبی‌ده ردی مشتمل برکتاب تألیف ایلدی . و دخی (کتاب المحاضرات والمناظرات) (الامتاع والموانسة) (الحنین الی الاوطان) (تعریض الجاحظ) (البصائر) و بونلرك غیری . بعده اواخر عمرنده کتابلری احراق ایلدی . منفعت وجدواسی قلیل وقدرینی بیلمینلره ضنین و بخیل اولمق ایله . بعده موجود اولان تصانیفی قبل الاحراق بعض اجزا و اوراق برطریقله طالبندن ایدیٔ سراقده بولنوب آندن منتشر و شایع ومشتهر اولمشدر . یاقوت ایتدی : کندیسی متأله و متعبد و خلق دخی دیننه واثق و معتمد ایدی . ابن النجار دخی صحیح العقیده ایدی دیمشدر . اما ذهبی ایتدی : کذاب و قلیل الدین و قذف و مجاهرهٔ بهتان و قدح شریعتدن عدم تحاشیسی ظاهر ومستبین ایدی . ابن جوزی ایتدی : بعد ظهور الاسلام زنادقه اوچ کیمسه‌در : ابن راوندی و توحیدی و ابوالعلاء المعری . و جمله‌دن شر و شره و اسلامه ضرری ظاهر (توحیدی) ایدی . زیرا اول ایکیسی

زندقه‌لرینی تصریح ایتمیوب مجمجه [*] و اخفا ایلمشدر . وفاتی سنة ثمانین و ثلثمائه حدودنده‌در .

ودخی بونلردن ماعدا کتب محاضرات کثیره‌در . مثلا : (نزهة الاصحاب فی معاشرة الاحباب) و (رونق المجالس و (انیس المحاضره) ودخی (الروض الخصیب و مونس الحبیب) و (نظم السلوك فی مسامرة الملوك) و (نشوان المحاضرات) و (عجائب الغرائب) و (ترویح الارواح) وبونلرك غیری که عد واحصاسی طویل و نفع و جدواسی قلیلدر .

علم الدواوین — ایمدی معلوم اوله که کلام بلغاء یا منثور ویاخود منظومدر . وقتا که محاضره منثور ایله اولدیغی کبی منظوم ایله اولمسی دخی معلوم اولدیسه نیجه دواوین جمع و تدوین ایلدیلر که هربری جامع قصائد و مقاطیع و مشتمل اراجیز ومجامیعدر [**] . پس بوعلمدن مقصد اول دواوینی تتبع ایله حاصل اولان ملکه‌در . وبوعلمك موضوعی وغایتی وغرضی و منفعتی ماتقدمدن ظاهردر . ودخی خفی دکلدرکه شعرانك شرف وفضل جهتندن اولاسی و تقدیمه الیق و احراسی حضرت حسان بن ثابتدر (رضی‌الله عنه) . زیرا شرف صحبت نبی ایله (صلی الله علیه وسلم) مشرف وسرافراز وحضرت نبینك مدحی فضیلتی ایله سائرندن ممتازدر . اسم شریفی (حسان) درکه ابن المنذر بن حرام الخزرجیدر . رسول‌اللهك (صلی‌الله علیه وسلم) شاعری و عرضی صیانت خصوصنده اعداسیله منافح و مخاصم ومناضل و مقاوم اولوب روح‌القدس آنی تأیید ایلدیکی حدیث شریف ایله ظاهروبدید اولمشدر . کنیتی ابوعبد الرحمن یاخود ابوالولیددر . ابو الحسام ایله دخی کنیتلنمشدر . حضرت ایچون مناضله و مقاتله واعراض مشرکینه غزا ومقابله ایتدیکیچون . مدت عمری یوزیکرمی ییل اولوب آلتمشی جاهلیتده

---

[*] (مجمج فی‌خبره) دیرلر . خبرینی بیان ایلمسه . مصدری مجمجه‌در . نته‌کیم قاموسده مذکوردر .

[**] بوقید اصلده مذکور دکلدر . لکن انتظام سباق وسیاق ایچون ایرادی مناسب ، بلکه لازم وواجبدر .

وآلتمشی اسلامده کچمشدر . والدی وجدی وجدینك والدی دخی کذلك .
میان عربده کورلمامشدرکه برصلبدن درت کیمسه کلوب جملهسنك مدت عمرلری متفق اوله . بونلرك غیری شجاع اللسان جبان الجنان ایدی . عمرنده جنکه حاضر وملاقات عدویه قادر اولمامشدر . بلکه نسا وصبیان ایله خوف کارزاردن طاغلرده ، میان میشه زارده اختفا ومضاربهٔ (سنان) دن ، محاربهٔ لسان ایله اکتفا ایدردی . « حضرت عایشهٔ صدیقه رضی الله عنها » بیورمشلردرکه : (رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم حسان ایچون مسجدده برمنبر وضع ایدرلردی . حسان دخی منبر اوزره قائماً طوروب حضرت طرفدن مفاخره ایدردی . حضرت دخی بیوررلردی : « ان الله یؤید حسان بروح القدس مانافح اوفاخر [*] عن رسول الله صلی الله علیه وسلم » یعنی حق تعالی حسانی روح القدس ایله تأیید ایدر . مادامکه رسول اللهدن منافحه یاخود مفاخره ایلیه .)

ودخی دواوین عربدندر (نهایة الارب فی اشعار العرب) . بیك قصیدهٔ مقبولهٔ مختاره‌یی مشتملدر . بری دخی کتاب (حماسه) درکه ابی تمام الطائی اختیار ایتدیکی قصائد واشعار دندر . ابو تمام حبیب بن اوسدرکه شاعر مشهوردر . لطافت الفاظده وحید عصر نصاعت [**] شعر وحسن اسلوبده فرید دهر ایدی . کتاب حماسه دخی آنکدرکه جمعنده اولان لطافت واعتدال غزارت فضلنه واتقان معرفتنه شاهد ودالدر . برمجموعهسی دخی واردرکه (فحول الشعرا) ایله تسمیه ایلمشدر . آنده شعراء جاهلیت ومخضرمین [***] واسلامییندن نیچه طائفه‌یی جمع ایلمشدر . ودخی (کتاب الاختیارات من تشعر الشعرا) . کثرت محفوظاتی برمرتبه ایدیکه برکیمسه

[*] (اوفاخر) کلامنده واقع اولان کلمهٔ اوشك راویندندرکه حضرتدن صادر اولان عبارت نافحمیدر ، یاخود فاخرمیدر .

[**] (نصاعت) فتح نون وصاد مهمله ایله هرشیئك خالص اولمسیدر .

[***] (مخضرمین) جمع (مخضرم) در . ضم میم وفتح خاء معجمه وراء مهمله ایله . مخضرم برقاچ معناده استعمال اولنور . بومقامده زمان جاهلیت واسلامی ادراك ایدن شاعردر لبید کبی .

اول خصوصده آكا لاحق اولميوب جمله‌نك اوزرينه فائق ايدى . حتى روايت اولنوركه قصائد ومقاطيعدن ماعدا اون‌درت بيك ارجوزه حفظ ايتمش ايدى . خلفايى مدح ايدوب نيجه جائزه‌لرن اخذ ايدوب بلادده حركت وطواف ايدوب بصره يه قصد ايلدى . علما ديمشلردركه : قبيلهٔ (طى) دن اوچ كيمسه خروج ايلمشدركه هربرى بابنده مجيد وزمانه‌سنده فرد ووحيد ايدى . برى حاتم كه جودنده مسلم ايدى . برى دخى داود طائى كه زهدنده ، وبرى دخى ابوتمام طائى كه شعرنده ممتاز ومقبول كافهٔ امم ايدى . ولادتى سنهٔ تسعين ومائه‌ده وياخود اثنين وتسعين وياخود اثنتين وسبعين وياخود ثمان وثمانين ومائه‌ده ايدى . وفاتى (موصل) ده سنة احدى وثلثين ومأتينده ايدى . بعضلر سنة ثمان ياخود تسع وعشرين ومأتين ذى‌القعده‌سنده ياخود جمادى‌الاوليسنده‌در ديمشلردر . بعضلر سنة اثنتين وثلثين ومأتين محرمنده‌در ديمشلردر . (حماسهٔ بصريه) دخى آنك آره‌سنده وضع اولنمشدر .

ودخى دواويندندر كتاب (ذخيره) كه ابن بسام جمع ايلمشدركه ابوالحسن على بن احمد بن منصور بن بسامدركه بسامى ايله معروف شاعر مشهوردر . والده‌سى (امامه) حمدون نديمك قزى ايدى . كندوسى اعيان شعرا ومحاسن ظرفادن صاحب فصاحت ولسن وهجوى مطبوع وحسن ايدى . هجوندن امير ووزير وصغير وكبير سالم اولميوب حتى پدرينى وبرادرلرينى وسائر اهل‌بيتنى دخى هجو ايلمشدر . وفاتى سنة اثنتين وياخود ثلث وثلثمائه در . مدت عمرى يتمشدن زياده‌جه ايدى .

ودخى دواويندندر (ديوان ابوالعلاء المعرى) كه احمد بن عبدالله بن سليمان بن داود التنوخى ابوالعلاء المعريدر . ارض (شام) دن (معرة النعمان) دندر . فضلى عزيز وذكرى شايع وعلمى كثير ، فهمده مرتبهٔ نهايتده وعلم لغت ونحوده حذاقتى وكلامنده جزالتى غايتده ايدى . وبالجمله شهرتى وصفندن مغنى ايدى . ولادتى يوم جمعه‌ده وقت غروبده سنة ثلث وستين وثلثمائه ربيع الاولندن اوچ كون قالدقده واقع اولمشدر . عمرندن

اوچ سنه مرور ایتدکده مرض جدری یه ابتلا ایله مبتلای عمی اولمشدر. الواندن آنجق احمری بیلیرم ، زیرا جدری ظهور ایتدکده بر ثوب معصفر کیدر مشلر ایدی دیر ایدی . اون یاشنده یاخود اون ایکیسنده شعر سویلیوب نحو و لغتی والدندن و حلبده محمد بن عبدالله بن سعد النحویدن اخذ ایلمشدر . ودخی والدندن وجدندن تحدیث وروایت ایلمشدر . وکندوسی بیت علم ریاستدن ایدی . اما دیننده متهم اولوب رأی براهمه‌یه مائل اولوب عدم جواز اکل لحمه قائل ایدی . بعث ونشور وارسال رسله مؤمن دکل ایدی . الحادی اشعار ایدر اشعاری غایت بسیاردر . ابن العدیم (دفع التجری علی ابی العلاء المعری) نام کتابنده دیمشدر : اهل حسد آنی تعطیله رمی ونسبت ایدوب آنك لساندن بعض اشعار پیدا وتزیین واقاویل ملاحده‌یی تضمین ایدوب هلاکنه سعی وهمت وقصد وعزیمت ایلمشلردر . لکن آندن نیچه اشعار منقولدرکه صحت عقیده‌سنه شاهد ومصدق واول نسبت اولنان امورك کذب ایدوکنی مثبت ومحققدر . ذهبی حقنده ملحد ایدی دیوب زندقه‌سنه حکم ایلدی . سلفی ایتدی : بن ظن ایدرم که توبه وانابت ایتمش اوله . مزبورك تصانیفندندر : (شرح شعر المتنبی) (شرح شعر البحتری) (شرح شعر ابی تمام) (سقط الزند) که آنك نظمیدر (لزوم مالایلزم) و بونلرك غیری . وفاتی سنة تسع واربعین واربعمائه ربیع الاولنك اوچنده یاخود ایکیسنده یاخود اون اوچنده لیلهٔ جمعه‌ده در .

ودخی دواوینندندر (دیوان ابی الطیب المتنبی) که احمد بن الحسین بن الحسن بن عبد الصمد الجعفی الکندی الکوفیدرکه متنبی ایله معروف شاعر ومشهوردر . بعضلر احمد بن الحسین بن مرة بن عبد الجباردر دیمشدر . اهل (کوفه) دندر . هنکام صباده (شام) ه قدوم واقطار واطرافنده جولان وتحصیل علوم ایلیوب فنون ادبه اشتغال ایدوب هر برنده تحصیل مهارت ایلدی . اکثر اوقاتده نقل لغات ولغاتك غریب ووحشیسنه اطلاع ایدن ثقاتدن اولوب شعری دخی فصاحت وبلاغتدن غایته واصل

وحكمت وسائر محاسندن حد نهايته داخل ايدى ، برحيثيت ايله كه محاسنى مدح وتعريفدن مستغنى ايدى . آنك شعرينك رتبه‌سنده ناس اختلاف ايدوب بعضلر شعر ابى تمامدن وبعده كلنلردن رجحان تام ايله راجحدر ديمشدر . بعضلر ابى تمامى آندن ترجيح ايتمشدر . نيچه علما ديوانتى شرحه اعتبار ايلمشدر . حتى بعضلر شروحندن مطول ومختصر قرق شروحندن اكثر كوردم ديمشدر . طالعى مسعود اولوب شعرنده دخى سعادت ويرلمش ايدى . متنبى ايله اشتهارينك وجهى اولدركه حاشا دعواى نبوت ايدوب حبس اولندى . بعده توبه ايدوب اطلاق اولنمشدر . بعضلر دخى (انا اول من تنبى بالشعر) ديديكى كلامى سبب اولدى ديمشدر . يعنى شعر ايله دعواى نبوت ايلينلرك بن اولى يم ديمكدر . بعضلر دخى بعض اشعارنده (انا فى امة تداركها الله غريب كصالح فى ثمود) ديديكى سببدن اطلاق اولنمشدر ديديلر . يعنى بن برامت ايچنده غريب اولمشمدر ، نته‌كيم حضرت صالح قوم ثمود ايچنده غريب اولمش ايدى . (تداركها الله) عبارتى دعا ايچون كلام معترضدر . معناسى حق تعالى اول امتى تدارك ايلسون ، يعنى امورنده مساعده ايدوب مهماتلرينه كفايت ايلسون ديمكدر . وياخود دعاء عليه قبيلندن اولمق دخى قابلدر نته‌كيم متأمله خفى دكلدر . وقتاكه بغداددن (كوفه) يه رجوع ايلدى فاتك بن ابى جهل الاسدى اصحابندن بر جماعت ايله آنى نهب و غارت ايتمكه عزيمت ايليوب متنبى ايله دخى اصحابندن بر جماعت وار ايدى . طرفيندن مقابله وجنك ومقاتله اولوب متنبى واوغلى محمد و غلامى مفلح صافيه نام برمقامده قتل اولنمشدر . مرويدركه : وقتاكه خصمنده غلبه مشاهده ايلدى مجاله قرار اوليوب اختيار فرار ايلدكده غلامى ايتدى : لايقميدركه ناس سنى فرار ايتدى ديه بري برينه اخبار ايده‌لر ، معهذا بو بيتك قائلى سن دكلميسك كه :

(بيت)

الخيل و الليل و البيداء تعرفنى والحرب والضرب والقرطاس والقلم

پس همان کیرو رجوع ایلدی تا که مقتول اولوب سبب قتلی بو بیت واقع اولدی . وفاتی دخی سنة اربع و خمسین وثلثمائه‌ده یوم اثنینده رمضاندن سکز کون قالدقده ویاخود بش کون قالدقده ویاخود یوم اربعاده ینه رمضاندن ایکی کیجه قالدقده ویاخود بش کون قالدقده واقع اولمشدر . ولادتی سنة ثلث وثلثمائه ده (کوفه) ده محله‌ٔ (کنده) ده واقعدر والله تعالی اعلم .

و دخی دواوینندر (دیوان بحتری) که ابو عباده ولید بن عبید بن یحیی الطائی البحتریدر . وشاعر مشهوردر خلفادن نیجه‌سنی مدح ایلمشدر . اولی المتوکل علی الله در . و اکابر رؤسادن دخی نیجه‌سنی مدح ایدوب بعده شامه عودت ایلمشدر . اشعارنده علوه بنت ذریعه حقنده تشبیب [*] ایلمشدر . ذریعه علوه‌نك والده‌سیدر . کندوسندن منقولدر دیمشدر که : شعرا اشعارینی ابو تمامه عرض ایدرلر ایدی . بن دخی عرض ایدیجك بکا اقبال واظهار صفاء بال ایدوب سائرینی ترك ایلدی . وقتا که متفرق اولدیلر بکا خطاب ایدوب ایتدی : سن بکا انشاد ایدنلرك اشعری وقتده امهریسك اما حالك . صفای بالك نیجه‌در . بن دخی هرحالمی حکایت وفقردن شکایت ایلدم . اول دخی درحال (معرة النعمان) خلقنه مکتوب ارسال ایدوب حذاقتمه شهادت ایلیوب آنلر دخی آنك مکتوبی سببی ایله بکا کمال اکرام و درت بیك درهم وظیفه انعام ایلدیلر . اول واصل اولدیغم مال ، اول مال ایدی . مزبور بحترینك شعرینه (سلاسل الذهب) دیرلر ایدی . طبقهٔ علیاده اولدیغی جهتدن . کندیسنه سؤال ایلدیلر که سنك شعرکمی تمامدر ، یوقسه شعر ابی تمامی . جواب ویردی که آنك جیدی بنم جیدمدن خیردر ، و بنم شعرمك ردیسی آنك ردیسندن خیردر . معری‌یه دیدیلر که : اوچ شاعرك قنغیسی اشعردر : ابو تمامدن بحتریمی ، یوقسه متنبیمی . جوابنده ایتدی : ایکیسی حکیملردر ، شاعر اولان بحتریدر . بحترینك شعری عالمده سائر و دیوانی هر یرده موجود وحاضردر . اول جهتدن شعرینك

[*] (تشبیب) شعرده نسوانی مدح واظهار تعشقدر .

مدخنده اكثار ايتمكه حاجت يوقدر . آنك اشعارینی ابوبکر صولی حروف ترتيبی اوزره جمع ايلمشدر . بحترينك دخی حماسه ابی تمام مثالی اوزره حماسه‌سی واردر . ودخی كتاب (معانی الشعر) آنكدر . ولادتی سنة ست ياخود سبع ياخود خمس ياخود اثنين ياخود احدى ومائتينده ياخود همان مائتينده‌در . وفاتی سنة اربع ياخود خمس ياخود ثلث وثمانين و مائتينده در . اولكی اصحدر . محل وفاتی (منبج) ده ياخود حلبده‌در ، اولكی اصحدر .

دواوينيدن بری دخی (ديوان جرير) دركه ابوحزره‌در . حاء وراء مهملتين بعده منقوطه ايله جرير بن عطية الخطفيدر . اسمی حذيفة تميمی‌در . شاعر مشهوردر . شعراء اسلامك فحولندن اولوب فرزدق ايله بينلرنده تقابض ومهاجاة اولمش ايدی . اما جرير فرزدقدن اشعر ايدی بوفنك اكثر علماسی قتنده . وعلماء اعلام اجماع ايلمشلردركه شعراء اسلامده اوچ كيمسه كبی ماهر برشاعر يوقدركه : جرير وفرزدق واخطلدر . ودخی ديمشلردركه بيوت شعر درتدر . فخر ومديح ونسب وهجادر . جمله‌سنده جرير غيريلر اوزره فائق اولمشدر . ابوعبيده حكايت ايتمشدركه جريرك والده‌سی مزبوره حامل ايكن واقعه‌سنده كورركه كويا سياه شعردن برحبل يعنی رسن طوغورر . مزبور حبل درحال خلقه حمله ايتمكه اشتغال ايدوب كاه برينك كردننه ، كاه آخرك كردننه طولاشوب نيچه رجال ايله بوحال اولوب واقعه‌سنی بويله تعبير ايلديلر كه برولد شاعر طوغوروب شديدالقلب وشرير وخلقه بلا و جفاسی كثير اوله . وقتاكه ولادت واقع اولوب وجوده كلدی ، اسمنی جرير وضع ايلدی . زيرا جرير حبل معناسنه‌در . جريرك برلقبی دخی ابن المراغه‌در . مراغه والده‌سنك لقبيدر كه اخطل وضع ايلمشدر . زيرا مراغه تمرغدندر طوپراق ايچنده يووالنمقدر . كويا نامحرم اولان رجال اوزرنده تمرغ ايدرلردی . وقتاكه فرزدق وفات ايليوب خبری جريره واصل اولدی حزن حاصل اولوب بكا ايدوب ايتدی : بيله‌سزكه والله بن دخی بيليرم كه آندن صكره چندان باقی اولميوب آكا

ملاق اولورم . زيرا ايكيمزك كوكبى برايدى . آز واقع اولور ايكى دشمن وياخود ايكى صديقدن برى نوت اولسه آخره دخى اصابت موت اولميه . فى‌الواقع ديديكى كبى اولدى . وفاتى سنة عشر ومائه‌ده‌در . فرزدق دخى اول سنه‌ده وفات ايتمشدر . جريرك عمرى سكساندن زياده‌جه ايدى .

ودخى دواوينندن برى (ديوان فرزدق) دركه ابو فراس همام ياخود همم بن غالبدر . كنيتى ابو الاخطل التميميدر . فرزدق ايله مشهور شاعر ماهردر . جريرك صاحبى وقرينى ايدى . والدى قومنك اجله واشرافندن ايدى . والده‌سى ليلى بنت الحابسدركه اقرع بن الحابسك همشيره‌سيدر . فرزدقك والدينى مدح ومفاخرينى ذكرده اشعار كثيره‌سى واردر . علماء اشعار اولان كبار . فرزدق ايله جريرك قنغيسى انضلدرديه اختلاف ايتمشلردر . لكن اكثرى جريرى اشعردر ديمشلردر . ايكيسنك بيننده اولان مهاجاة وبغض ومعاداة ميان خلقده مشهور وكتب محاضراتده مذكور اولماغن ذكرى ايله تضييع سطور ايتمدك . بركون فرزدق قضاتدن برينك ياننده برخصوصه شهادت ايدوب قاضى دخى شهادتكه راضى يم ديوب بعده مجلسدن كيتدكده قاضى ايتدى : بزه شهودى دخى زياده ايدك . يعنى فرزدقك شهادتنى قبول ايتمديكنى اشعار ايلدى . وقتاكه بوقصه‌يى فرزدقه اخبار ايتديلر . ايتدى : اولدن شهادتمى ردايتمكه نه‌مانع وارايدى كه بن بيك محصنه‌يه قذف ايتمشمدر [*] . فرزدقك اخبارى بسياردركه كتب محاضرات وتواريخده ايراد اولنمشدر . پس اختيار اختصار اولادر . وفاتى بصره ده سنة عشر ومائه‌ده‌در جريردن قرق ويا سكسان كون مقدم واقع اولمشدر . بعضلر ديمشدركه ايكيسى دخى سنة احدى عشرة مائه‌ده وفات ايتمشلردر . روايت اولنوركه فرزدق حضرت على بن طالبه (كرم‌الله تعالى وجهه) ملاق اولوب سنة اثنتى ياخود اربع عشرة ياخود عشرة و مائه‌ده در . سنى يوز ييله قريب ايدى . لفظ (فرزدق) خمير پاره‌لرى معناسنه‌در . آنكه تلقيب اولنديغنه

---

[*] يعنى نيجه محصناتى هجو ايتمكه قذف ايلدم ، اول سببدن حدقذفه مستحق اولمشمدر . محدود فى‌القذف اولانك خود شهادتى ابداً مقبوله دكلدر .

باعث غليظ وقصير اولديغى سببدن ايدى . بعضلر وجهنده ديمشدركه فرزدق جهم الوجه ايدى . يعنى يوزى غليظ و قبيح ايدى . وجدرى دخى اصابت ايتمش ايدى [*] . اول سببدن ينه قطع خميره تشبيه اولنوب تلقيب اولنمش ايدى و بوقول اصحدر . مز بورك عميسى قزى اولوب زوجه‌سى اولان نوار اخبارى كاه تزوج ايدوب ، كاه تطليق ايلديكى وينه تطليقه ندامتى محاضرات وتواريخده مذكوره وبين اهلها مشهوره‌در .

ودخى دواويندندر (ديوان ابى‌نواس) كه ابوعلى‌الحسن بن هانى بن عبدالاولدركه ابى نواس ايله بين‌الناس مشهور بر شاعر ماهردر . مزبورك جدى والئ (خراسان) اولان جراح بن عبدالله الحكمينك مولاسى ايدى . صاحب (ديوان خراج) اولان خصيب مصرده ابونواسه نسبندن سؤال ايلدى . ابونواس دخى : ادبم بنى نسبمدن اغنا ايلدى ديوب خصيب دخى سؤالندن امساك لسان ايلدى . ولادتى بصره‌ده اولوب آنده نشوونما بولدى . بعضلر (اهواز) ده ديمشلردر . بعده (كوفه) يه كيدوب آندن بغداده واروب والده‌سى آكا طفل ايكن بعض عطارينه تعليم ايچون تسليم ايلدى . بركون آنى ابو اسامه غالية بن الجناب كوروب طبعنه خوش كلوب ايتدى : بن سنده بعض علائم كورورمكه قائل اشعار اوله‌سك . پس قالقوب آنكله بغداده كيتدى . حتى شعرده مولديندن طبقهٔ اولاده اولدى . آنك اشعارى اون نوعدر هر برنده مجيد وفننده وحيددر . اشعارينى جمع ايتمكه برنيچه طائفه اغتنام ايلمشلردر . اول سببدندركه ديوانى اختلاف اوزره بولنور . جمله‌دن ابوبكر صولى وعلى بن حمزه وابراهيم بن احمد بن محمدالطبرى كه توزون ديمكله معروفدر . اخبارى كثيره واشعارى شهيره واكثر اموده اصابتى السنه‌ده مذكوره‌در . اول جهتدن تطويله حاجت يوقدر . حتى امام يافعى تواريخنده آندن بعض امور غريبه واحوال عجيبه ذكر ايتمشدر . اكر صحت نقل اولمسه تكذيب واستحالهٔ

[*] باخصوص جدريدن حاصل اولان اثرك خميرده اولان دلكاره مشابهتى اظهردر .

عقل مقرر ایدی . ولادتی سنة خمس واربعین ویاخود ست وثلثین ومائه‌ده‌در .
وفاتی سنة خمس یاخود ست یاخود ثمان و تسعین ومائه‌ده بغداد ده‌در .
ابونواس ایله تسمیه اولندیغنك وجهی اولدرکه باشنك ایکی جانبنده ایکی
زوابه یعنی اوزون صاچلری وار ایدی که عاتقنه یعنی اوموزلرینه نوس
ایدردی ، یعنی صالینوردی [*] . خلکانی آنك حقنده دیمشدرکه : نه عجب
حسن ظنی وارایمش رب غفاره عزوجل که دیمشدر :

(شعر)

تکثر ما استطعت من الخطایا فانك بالغ ربا غفورا
ستبصر ان وردت علیه عفواً وتلق سیداً ملکا کبیرا
تعض ندامةً کفیك مما ترکت مخافة النار السرورا

مأموندن منقولدرکه : اکر دنیا کندوبی وصف ایلسه ابو نواس
ایتدیکی کبی وصف ایده‌مز ایدی که دیمشدر :

(شعر)

الا کل حی هالك وابن هالك وذو نسب فی الها لکین عریق
اذا امتحن الدنیا لبیب تکشفت له عن عدو فی ثیاب صدیق

ودخی دواویندندر (دیوان مؤید الدین الطغرائی) که عمید الملك
فخر الکتاب ابواسمعیل الحسین بن علی بن محمد بن عبد الصمد الملقب
مؤید الدین الاصبهانی المنشیدرکه طغرائی ایله معروف وکثرت فضل ولطف
طبع ایله موصوف ایدی . نظم ونثرده فائق اهل عصر اولوب دیوان
شعری جید ومحاسن اشعارندن (لامیة العجم) ایله معروفه اولان
قصیده‌سی اول معنایی مؤیددر . قصیده‌ٔ مزبوره‌یی بغدادده سنة خمس
وخمسمائه‌ده نظم ایدوب حالنی وصف وحکایت زمانه‌سندن شکایت ایلمشدر.
صلاح الدین الصفدی آنی ایکی جلدده شرح ایدوب (الغیث الذی انسجم

[*] قاموسده ذکر اولنان وجه‌تسمیه‌یی زرعة بن حسان الیمنی حقنده ذکر
ایلیوب بعده ابونواس شاعری ذکر ایلیوب آنده بووجهله تعرض ایتمشدر .

فی شرح لامية العجم) ایله تسمیه ایلمشدر . شرح مزبور فوائد ادبیه وغرائب جدیه ومنزلیه ایله ملان وبالجمله احسن وانفع مجامیع زماندر . طغرائی برمدت مدینهٔ (اربل) ده والی وزارت اولوب سلطان مسعود بن محمود السلجوقی‌یه خدمت ایلیوب استاد دیمکله منعوت وموصوف ایدی . وقتا که سلطان مسعود ایله برادری محمود میاننده قرب همدانده مصاف وجنك ونصرت جانب محموده اولمق ایله دنیای فراح مسعودك باشنه تنك اولدی استادی الحاده نسبت ایتدیلر . فضلندن دخی خوف ایتدکلری سببدن قتل ایلدیلر . سنة ثلث یاخود اربع یا ثمانی عشره وخمسمائه‌ده واقع اولمشدر . سنی آلتمش سنه‌یی متجاوز ایدی . طغرائی کتابت طغرایه نسبتدر . طغرا برطره درکه بالای مکاتبده بسمله اوستنده قلم غلیظ ایله یازیلور . مضمونی صاحب کتاب اولان سلطان کامیابك اسم ووصفنی مشتملدر . لفظ اعجمیدر . ابن الاثیر کتاب (الکامل) ده دیمشدرکه استاد صنعت کیمیایه مائل اولوب نیچه تصانیفی واردر . خلقدن مال فراوان وخزائن بی‌پایان اضاعه ایلمشدر . دیرلرکه : اول تصانیفك جمله‌سی اهلی قاتنده معتبره‌در . جمله‌دن کتاب (مفاتیح الرحمة ومصابیح الحکمة) ودخی (جامع الاسرار وتراکیب الانوار) و (رسالهٔ ذات الفوائد) و کتاب (حقائق الاستشهارات) که آنده اثبات صناعت کیمیا و ابطالنه ذاهب اولدیغیچون رد ابن سینایی بیان ورد مزبوری ینه شفاء ابوعلیدن مستنبطه مقدمات ایله واضح نمایان ایلمشدر . روایت اولنورکه استاد اولا اکسیردن برمثقال آلتمش بیك ذهبه طرح والقا [*] ایدوب ینبه اوچ یوز بیکه طرح والقا ایلمشدر . ودخی قصیدهٔ مزبوره‌نك (لامیة العجم) ایله تسمیه اولندیغنك

---

[*] اصل نسخهٔ مترجمده (ذهبه القا) دیه موجود اولماغن آنك اوزره ترجمه اولنمشدر . لکن ظاهر بودرکه ذهب اولمیوب فضه ویانحاس اوله . ویاخود اولا اکسیری ذهبه القا ایله بعده آنی تکلیس ایدوب ذهبك جمله‌سی اکسیر اولوب‌صکره اجساددن برینه طرح ایلیه . وبواحتمالی مؤیددر القاء ثانی ذهب ایله تقیید اولمیوبه اطلاق اوزره ذکر اولندیغی .

سبي شنفرى‌نك (لامية العرب) ايله مسمى اولان قصيده‌يه تشبيهادر . (لامية العرب) ك مطلعى بودر :

(بيت)

اقيموا بنى امى صدور مطيكم فانى الى قوم سواكم لاميل

مطلع (لامية العجم) دخى بودر :

(بيت)

اصالة الرأى صانتنى عن الخطل وحلية الفضل زانتنى لدى العطل

حضرت امير المؤمنين وامام المتقين شيخ اواب عمر بن الخطابدن (رضى الله تعالى عنه وعن سائر الآل والاصحاب) مرويدر ، بيورمشلردركه : اولاديكزه (لامية العرب) ى تعليم ايدك . زيرا قصيدۀ مزبوره آنلرك همتلرينى رفع وكلاملرينى اصلاح ايدر [*] .

مؤلف اصل مترجم مرحوم والد ماجد بيوررلر كه بن آنك برشرح لطيفنى كوردم كه تام المقاصد كثير الفوائد ايدى . و بو قصيده‌نك شرفنه (لامية العجم) ايله تسميه اولنمسى كفايت ايدر . زيرا برشئ مشهوره وياعظيمه اضافت ونسبت ايلمك اول مضاف اولان شيئك شرفنه دلالت ايدر .

ودواويندن برى دخى (ديوان ابن نباته) در . ضم ايله كه ابو نصر عبد العزيز عمر بن محمد بن احمد بن احمد بن نباته‌در . شاعر مجيد وفننده ماهر ووحيد ايدى . حسن سبك وجودت معنى بيننى جمع وطواف بلاد ومدح ملوك ووزرا ايله جلب نفع ايدردى . سيف الدوله بن احمد بن حمدان حقنده غرر قصائد لطيفه ودرر نخب مدايح نظيفه نظم ايلمشدر . سائر اشعارينك دخى اكثرى جيد وخوبدر . وصاحب ديوان كبيردر . ولادتى سنة سبع وعشرين وثلثمائه‌ده در . وفاتى بغداد ده سنة خمس واربعمائه شوالنك اوچنده يوم احدده در . آندن مرويدركه ديمشدر : بركون دهليز

[*] يعنى بوقصيده‌يه توجيه خاطر همت ايلمك ايله عربك نه‌مرتبه رفيع الهمه اولدقلرى وكلاملرينك صلاح وفصاحتى معلوم اولور ديمكدر .

خانه‌ده طوروردم . بركيمسه دق باب ايدوب بن دخی كيمسك ديه شتاب ايلدم .
ايتدی : اهل شرقدن بركيمسه‌يم . بن ديدم كه : حاجتك نه‌در . ايتدی :

(بيت)

ومن لم يمت بالسيف مات بعلة تنوعت الاسباب والداء واحد

بيتنك قائلی سنميسك . بن دخی نعم ديدم . ايمدی بن آنی سندن روايت ايده‌يمی ديدی . ينه نعم ديدم . وقتا كه آخر نهار اولدی ، ينه دق باب اولوب بن دخی ينه واروب كيمسك ديدم . ولايت غروبده تامرت اهلندن برمردم ديدی . حاجتك نه‌در ديدم . ينه بيت مزبور ايچون قرائت ايدوب آنك قائلی سنميسك ديدی ، نعم ديدم . ياسندن روايت ايده‌يمی ديوب ، ينه نعم ديدم . وغايت تعجب حاصل اولدی كه بربيت شرق وغربه نيچه واصل اولدی .

مؤلف اصل مترجم والد ماجد بيوررلر كه : بن ديرم كه اتفاقات عجيبه‌دن بوحكايت غريبه‌نك نظيريدر كه ابوالفرج المعافا بن زكريا النهروانی ديمشدر كه : ايام تشريقده مناده طالب نيل منی ايكن برمنادی ندا ايدوب كوشمه صدا واصل اولور كه : يا اباالفرج . بن دخی جائز كه غيره ندا ايدر اوله ديوب جواب ويرمدم . بعده يا اباالفرج المعافی ديه ندا ايدوب ديدم‌كه ، جائز كه شخص آخر بنمله اسم وكنيتده موافق وبرابر اوله . ينه جواب ويرمدم . پس ينه دونوب يا اباالفرج المعافی بن زكريا النهروانی . ديه ندا ايدوب بن دخی شمدنكيرو شك قالمدی ، ديوب ايشته بونده‌يم ، نه‌ايسترسك ديدم . مرد مزبور كوردی كه آخر كيمسه‌در . ايتدی : جائز كه سن نهروان شرقدن اوله‌سك . بن دخی نعم ديدم . پس ايتدی : بزم مطلوبمز اولان نهروان غربدندر . بن دخی تعجب ايلدم كه ايكی كيمسه اسمده وكنيتده وپدرينك اسمنده متفق ومنسوب اولدقلری بلده نك دخی اسملری موافق اوله . و بودخی معلوم اولدی كه عراقده اولان نهروانذن ماعدا غربده دخی برنهروان وار ايمش [*] .

[*] وبرغرابت دخی بونده‌دركه بووجهله اتفاق اوزره اولان ايكی كيمسه برسنه‌ده حج شريفه كلوب كعبه‌ده اجتماع دخی واقع اوله .

ودخی دواویندندر (دیوان ابن المعتز) که ابوالعباس عبدالله بن المعتز ابن المتوکل بن المعتصم بن هرون الرشیددر . مبرد ایله ثعلبدن وغیریدن اخذ ادب ایلمشدر . ادیب بلیغ وشاعر واشعار مطبوعه نظمنه قادر ایدی . اشعاری دخی قریب المأخذ وسهل اللفظ ایدی . قریحه‌سی پاك ومعانی لطیفه ابداعنده چالاك اولوب مصاحبتده خوش ادا ومخالط علما وادبا وکندیسی دخی آنلرك زمره‌سندن معدود ومیان اقراننده مثلی مفقود ایدی . چهره‌سی غایت ایله اسمر ومسنون الوجه ایدی [*] . وریشنی سواد ایله خضاب ایدردی . غایت ایله رخی البال وعیش ارغد ایله مرفه الحال ایدی . سنهٔ ست وتسعین و مائتین ربیع الآخرینك ایکنجی کونی یوم خمیسده وفات ایلمشدر . ابن المعتزك مصنفاتندندر : (کتاب الزهر والریاض) و (کتاب البدیع) و (کتاب مکاتبات الاخوان بالشعر) و (کتاب الجوارح والصید) و (کتاب السرقات) و (کتاب اشعار الملوك) و (کتاب الآداب) و (کتاب طبقات الشعرا) وبونلرك غیری . ونیچه اشعار رائقه وتشبیهات بدیعه‌سی واردر . بو بیت مشهور دخی آنکدر :

(بیت)

وكان ما كان مما لست اذكره فظن خيراً ولا تسأل عن الخبر

بعضلر دیمشدر که آندن روایت فظن شراً در [**] . بیت مزبوری برملیح حقنده دیمشدر که برشب خانه‌سن تشریف وقلبنی تلطیف ایدوب غرهٔ فجر طالع اولنجه صفا وذوقه مانع اولمیوب شرب صبوحدن صکره مفارقت واقع اولمش ایدی . بوندن اول بعض ابیات واردر که ابن خلکان (کتاب وفیات الاعیان) ده ایراد واثبات ایلمشدر .

---

[*] قاموسده ایدر که : رجل مسنون الوجه درلر . یعنی یوزی املس وحسن دیمکدر . ویاخود یوزنده طول واردر دیمکدر .

[**] بوفقیر ایدر که شاعر مزبور ظهور ایدن امورك نیچه ابیات ایله مدحنی اثبات ایدرکن مقام مدحده عبارت شر ایله قدح ایتمك بعیددر . ظن بودر که واقع اولان امور خلاف شرع شریف ایدوکی معلوم اولمق ایله رواة اشعار اول معنایی اشعار ایچون خیراً عبارتی ، شراً لفظنه تبدیل ایتمشلردر . نه آنکه شاعردن روایت اخری اوله .

ودخی دواویندندر (دیوان ابن فارض) که ابوحفص وابوالقاسم عمر ابن ابی الحسن علی بن المرشد بن علیدر . اصلده حموی ومولد ودار ووفات جهتندن مصریدر . ابن فارض ایله معروف وشرف ایله منعوت وموصوفدر . دیوان شعری واردر . غایت لطیف واسلوبی رائق وظریفدر . طریقت فقرا مذهبنه سالك وممالك توحید وعرفانه واصل ومالك ایدی . آلتی یوز بیت مقداری قصیده‌سی واردر که آنلرك اصطلاحات ومناهجنی مشتملدر . آندن ماعدا دوبیت ومواليا والغازی دخی واردر . خلكانی ایتدی : ایشیتدم که رجل صالح کثیرالخیر ایدی . وقدم تجرید اوزره قائم اولوب ومكهٔ مشرفه‌ده برزمان مجاورت ایلدی . غایت ایله حسن الصحبه ومحمودالعشره ایدی . بعض اصحابی بكا اخبار ایتمشدر که برکون خلوتنده صاحب مقامات اولان حریرینك بربیتی ایله ترنم ایدردی که بیت بودر :

(بیت)

من ذا الذی ماساء قط ومن له الحسنی فقط

ناگاه کوشنه برآواز کلور . لکن قائلنی کوره‌مز . بوبیتی انشاد ایدردی که :

(بیت)

محمد الهادی الذی علیه جبرئیل هبط

ولادتی قاهره‌ده سنة ست وسبعین وخمسمائه ذی القعده سنك دردنده‌در . وفاتی ینه قاهره‌ده سنة اثنتین وثلاثین وستمائه جمادی الاولیسنك ایكنجی کونی ثلثا کوننده‌در . فارض نسا ایچون رجال اوزرینه فرض وتقدیر اولنان نفقه وکسوه‌یی کفایت ایدنه دیرلر .

ودخی دواویندندر (دیوان بهاءالدین زهیر) که ابو الفضل زهیر بن محمد بن علی الکاتبدر . فضلاء عصر واصحاب حسن خط ونظم ونثر وارباب مروّت اولان ذوی القدردن ایدی . سلطان صالح نجم الدین ابی الفتح ایوب خدمتنه متصل وآنك خدمتنده بلاد شرقیه‌یه متوجه وداخل

اولوب ینه آنكه قاهره یه عود ایلدی . خلكانی ایتدی : بن اول زمانده قاهره‌ده ایدم اولدن مسموعم اولاندن زیاده آنده مكارم اخلاق وكثرت ریاضت ولطافت طبع وسهولت سجیتدن نیچه مراتب مشاهده ایلدم . صاحبی اولان سلطان قتنده دخی كبیرالقدر وعظیم الشان اولوب جمله اسرارینه مطلع وحسن وساطتی سببی ایله نیچه خلق آندن منتفع ایدی . ولادتی مكهٔ مكرمه‌ده سنة احدی ثمانین وخمسمائه ذی الحجه سنك بشنده واقع اولمشدر . وفاتی مصرده سنة ست وخمسین وستمائه ذی القعده سنك دردنجی كونی یوم الاحدده ایدی .

ودخی دواویندندر (دیوان ابی علی دعبل بن علی الخزاعی) كه شاعر مشهوردر . اصلی كوفه دندر . بعده بغدادده اقامت ایلمشدر . بعضلر دیمشدر كه دعبل لقبدر . اسمی الحسن ویاخود عبد الرحمن ویاخود محمد در . كنیتی ابو جعفردر . اطروش یعنی اصم ایدی . وقفاسنده برسلعه وار ایدی كه تركیده (اور) دیرلر . شاعر مجید وعصرنده وحید ایدی . لكن بدزبان وهجوه واشرافك رتبه‌لرینی حط ایتمكه میل ایله مشهور زمان ایدی . عمری طویل اولوب دیر ایدی كه اللی ییلدر اوموزمده خشبه‌می كوتوروب آیا بنی كیم صلب ایدر دیه دور ایدرم . وبر كیمسه بوله‌مزم كه اوكاری ایشلیه . بوكلامدن مقصدی عمرنازنینی هجو وهتك پردهٔ اعراض مسلمین ایله مرور ایدوب مهیج فتن وشرور اولدیغیچون مستحق سیاست اولدیغنه اشارتدر . مزبور ابن دعبل ایله مسلم بن ولید الانصاری میاننده اتحاد كثیره وار ایدی . حتی دعبل شعرده آندن تخرج روایت ایلمشدر . ودخی دیر ایدی كه شعرك جمله فضائلندن بری بودر كه هرنه مرتبه شاعرك كذبی زیاده اولسه مدحنی دخی زیاده ایدرلر . حتی اول مرتبه ایله دخی قناعت اولنمیوب (احسنت والله) دیوب شعرینی تحسین ودرعقب یمین ایله تأكید وتزیین ایدرلر . حقنده برشهادت زور اولماز . الا یمین بالله بیله اولور . ولادتی سنة ثمان واربعین ومائه‌ده در . وفاتی سنة ست واربعین ومائتینده در . دعبل كسر دال ایله ناقهٔ شارفك اسمیدر . دعبل مزبور

على بن موسى الرضـايى بر قصيده ايله مدح ايتمشـدركه ، اولى بو بيتدر :

(بيت)

مدارس آيات خلت عن تلاوة ومهبط وحى مقفر العرصات

على بن موسى الرضا دخى آكا جائزهٔ سـنيه ايله امر ايليوب اول دخى قبول ايتميوب بن آنى لوجه الله ايلدم ، قبول جائزه ايله اجرينى تباه ايتمزم ديوب آنجق برقيصنى رجا ايلدى كه آنك جسد شريفنى ستر ايتمش اوله . تاكه آنى كنديسنه كفن ايليوب اول سـلالهٔ شريفه وعزت طـاهره شرفى ايله جناب ملك علام قبر ومضجعنى برد وسـلام ايليه . اول دخى درحال اعطا وافضال ايلدى . وقتاكه فضل بن سهل بوقصه‌يى ايشيتدى ، دعبله اوتوز بيك درهم ارسـال ايدوب مأمون دخى مال جزيل ارسال ايليوب پس دعبل احسن حال واربح تجارت وطيب اموال ايله رجوع وانصراف وحياض الطاف آلهيه‌دن فوق المأمول اغتراف ايلدى . بوبيتك حكايتى طويله‌در . روماً للاختصار جانب ترك اختيار اولندى .

دواويـنـدن بريسى دخى (ديوان قاضى تنوخى) دركه قاضى ابو على المحسن بن ابوالقاسم على بن محمد التوخيدر . (كتاب الفرج بعد الشده) آنكدر . وبر ديوان شعرى واردر پدرينك ديواندن اكبردر . و (كتاب نشوان المحاضره) و (كتاب المستجاد من فعلات الاجواد) آنك تأليفيدر. بغـدادده نزول ايدوب آنده اقامت وحـين وفاتنـه دكين روايت حديثـه مداومت ايلدى . حديثده سماعى صحيح و اديب و اخبارى و شاعر وفصيح ايدى . الامام مطيع الله جانبندن تقلد قضا واعمال ايله ينه تأليف وتصنيفه اشتغال اوزره اولمشدر . ولادتى بصره ده ليلهٔ احدده سـنة سبع وعشرين وثلثمائه ربيع الاولندن درت كون باقى اولدقده واقع اولمشدر . وفاتى بغدادده ليلهٔ اثنينده سنة اربع وثمانين وثلثمائه محرمندن بش كون باقى ايكن اولمشدر .

اما آنك ولدى ابو القـاسم على بن المحسـن اول دخى اديب فاضـل وشعرده كامل ايدى . ابوالعلاء المعرى ايله مصاحبت واخذ وتحصيل فضيلت ايدردى . وبونلر براهل بيت ايدى كه جمله فضلا وادبا وظرفا ايديلر .

ولادتی بصره‌ده سنة خمس وستين وثلثمائه شعبانك نصفنده واقع اولمشدر . وفاتی یوم الاحدده سنة سبع واربعين واربعمائه محرمنك مستهلنده اولمشدر . وقتاکه ذکر شعرا و دواوين بومقامه واصل اولديسه جائزكه برنوع کلامدن سئامت حاصل اوله ديه عنان کميت اقلامی جانب تفصيلدن اختصار واديسنه صرف وتحويل مناسب کورلمشدر . مع هذا احصاء شعراء اسلامدن عقول واوهام ابا ایلدوکی معلوم ذوی الافهامدر .

ذکر وتعرض اولنميان دواوينـدندر : (ديوان شمس الدين بن عفيف التلمسانی) و (ديوان ابن سـناء الملك) و (ديوان القاضی الفاضل) و (ديوان ابن الوکيل) و (ديوان التهامی) و (ديوان ابن البنية المصری) که بونلرك جمله‌سی شعراء اسلامدن علماء اعلامدر . اما شعرای قدما آنلرك اشعری وجمله‌دن اشهری اول کيمسه دركه اساميسنی بومحلده ذکر ايدرز .

آنلرك بریسی امریٔ القيس بن حجر الکنديدركه عرب عربايه ابواب وافانين بلاغتك فاتح اولی وجزالت وفصاحتده جمله‌نك مقتداسی وماعليه المعولی اول ايدی . ودخی (دمن) ده اول بکا ايلين و (طلول) ده اول وقوف واتکا ايلين ، يعنی عشق واديسـنده پرواز ايلين و در عشـق بازی بی باز ايدوب وفات ايدن معشوقه‌لرينـك دمن و طلولنده يعنی بقيهٔ بنـا قالوب خراب اولمش اولرنده وقوف ومرائی واشعارايله کوی يارده عکوف ايدنلرك اولی اول ايدی .

آنلرك بری دخی نابغهٔ ذبيانيدر . اسمی زياد بن عمرودر . بعض رواة آنی رقت شـعری جهتندن امرؤ القيس اوزرينـه تقديم و رتبه‌سـنی تعظيم ايلمشلردر .

بری دخی زهير بن ابی سلمی المزنيـدر . سلمی ضم سـين ايله در . سائر شعرادن هر امرده شـدت و مديح وتکلمده جرائت اوزره ايدی . اوغلی کعب زمان اسلامه واصل و شرف ايمانه نائل اولوب حضرت رسالت پناهی (صلی الله تعالی عليه وسلم) حاشـا هجوه اجترا و انواع افترا ايتمش ايکن مظهر لطف و هـدايت اولوب توبه و انابت وحضرتی مدح ايله

استغاثت و استعانت و طلب شفاعت ایدوب مجلس باسعادتلرنده قصیدهٔ مشهورهٔ بانت سعاد انشادی ایله مظهر تشریف و اسعاد اولوب نبی علیه الصلاة والسلام دمنی اهدار ایتمش ایکن عفو و صفحلرینی اظهار بیوروب بردهٔ شریفهٔ متبرکه‌لرینی احسان و اول جائزهٔ بهیه ایله مدد رسان اولدیلر . بعده اسلامی حسن و مقتدای ارباب فصاحت و لسن اولدی .

شعرانك بری دخی اعشی در . اسمی میمون بن قیس بن ثعلبه‌در . مدح و هجاده نهایته بالغ اولوب برکیمسه‌یی مدح ایتمز ایدی الا رتبه‌سنی غایتده رفع و ذم ایتمز ایدی . الا نهایتده وضع ایدردی .

شعرانك بری دخی طرفة بن العبد بن سفیاندر . بعض شعرا آنی غیری اوزره تفضیل ایتمشدر . لبید آنك حقنده اشعر ناسدر دیمشدر .

بری دخی اوس بن حجردر . بنی الاسد بن عمرو بن تمیمدن ایدی . قبیلهٔ تمیمك شاعری ایدی . زهیر ونابغه‌یه یتمش ایدی .

بری دخی لبید بن ربیعه‌در . بنی عامر بن صعصعه‌دندر . بونك غیری آنلردن برکیمسه زمان اسلامه واصل اولمامشدر . مزبورك عمری طویل اولمق ایله نائل شرف اسلام وواصل سعادت اقتدای دین نبی علیه السلام اولمشدر . جمله‌دن اتقی و سقطی قلیل و شعری انقی ایدی .

بری دخی عدی بن زیددر . بنی امرؤالقیس بن مناه بن زیدبن تمیمدندر . فضل بن محمد جمله‌سندن آنی تقدیم ایدردی . حسن اشعاراتی و حلاوت عباراتی جهتندن .

شعرانك بری دخی عبید بن الابرصدر . سن وسال جهتندن جمله‌سندن اقدم ایدی . حطهٔ امرؤالقیسدن صکره آنی اختیار ایتمشدر .

بری دخی بشر اسدیدر . آنلرك عاشریدر . اهل حجاز جمله‌سندن آنی تقدیم وهرامرده تعظیم ایدرلر ایدی . و آنی سائرندن اشعر وسیاق حدیثده سدادی اظهر در دیرلر ایدی .

علم التواریخ — علم مزبور طوائفك احوال و بلدانی و رسوم و عاداتی و صنائع اشخاصنی وآنلرك انساب و وفیاتی و بونلرك غیری

احوالنی معرفتدر . و موضوعی احوال اشراف ماضیه‌در . کرك انبیا واولیا ، کرك علما و حکما و ملوك و سلاطین و شعرا و بونلرك غیری . وغرضی احوال ماضیه‌یه وقوف وفائده‌سی اول احوالدن اخذ عبرت وتحصیل نصیحتدر . و تقلبات زمانه وقوف ووصول ایله ملکهٔ تجارب اول احوالدن حصولیدر . تاکه منقول اولان مضرتلرك امثالندن احتراز وذکر اولنان منافعك نظائرینی جاب ایله درسعادت باز اوله . و بو علم نافع حقنده دیدکلری مطابق واقعدرکه کتابلرینه ناظر اولانلره عمر آخر و شهرنده مقیم ایکن مسافرینه حاصل اولان منافع ایله انتفاعی مقرردر .

ودخی بوعلمده تصنیف اولنان کتبدندر (تاریخ ابن کثیر) که ابوالفدا اسمعیل بن عمر بن کثیر القرشی البصری ثم الدمشقی الفقیه الشافعی الحافظ عمادالدین ابی الخطیب شهاب الدیندر . ولادتی سنة سبعمائه‌ده در . سنة ست وسبعمائه‌ده یدی یاشنده ایکن والدی وفات ایتدکدن صکره برادری ایله دمشقه کلوب انده تنبیهی حفظ ایلیوب سنة ثمانی عشرده‌ده عرض ایلدی . (مختصر ابن حاجب) ی دخی حفظ ایلیوب برهان فزاریدن وکمال ابن قاضی شهبه‌دن تفقه ایلدی . بعده مزی ایله مصاهرت و ابن تیمیه ایله مصاحبت و علم اصولده اصبهانیدن قرائت ایلدی . غایت ایله کثیر الاستحضار ونسیانی قلیل و فهمی خوب اولوب علم عربیتده مشارك و مرتبهٔ وسطده نظمه مالك ایدی . ابن حجه ایتدی : بن آنکله هیچ بر کره اجتماع ایلمدم الا آندن استفاده ایلمیم . مع هذا آلتی ییل خدمتنه ملازمت ایلدم . ذهبی آنی مختصرنده ذکر ایدوب حقنده امام محدث ومفتیٔ بارع دیوب ودخی آنی حفظ متون وکثرت فنون ایله نیجه کیمسه وصف ایلمشلردر . جمله‌دن حسینی و عراقی و بونلرك غیری . و حجازدن و قاسم بن عساکردن و غیریلردن سماع ایدوب و حافظ مزی‌یه ملازمت ایدوب قزینه تزوج ایلیوب اکثر تصانیفنی آندن سماع ایدوب و شیخ تقی الدین تیمیه‌دن اخذ کثیر ایله اخذ ایلیوب تفسیر و تاریخ و احکامده تصانیف کثیره تصنیف ایلمشدر . ابن حبیب دخی حقنده دیمشدر : امام اصحاب تسبیح و تهلیل

و زعیم ارباب تأویلدر . سماع و جمع و تصنیف و اسماعی اقوالی ایله تطریب و تشنیف ایدوب تحدیث و افاده‌سنده عقول حائر و اوراق فتاواسی بلاد و امصارده طائر اولوب ضبط و تحریر ایله مشهور و تفسیر و حدیث و تاریخده ریاست علم آنده منتهی و مقصور اولمشدر . وفاتی دمشقده شعبانك اون بشنده‌در . حیاتنه یتیشنلره اجازت ویرمشدر . و بو بیتك قائلی اولدرکه :

(بیت)

تمربنا الایام تتری وانما نساق الی الآجال والعین تنظر
فلاعائد ذاك الشباب الذی مضی ولا زائل هذالمشیب المکدر

ابن حجر ایتدی : اگر (فلا عائد صفد الشباب) دیمش اولسه دخی اولی و اصنع اولوردی .

ودخی تواریخدندر (تاریخ طبری) که مؤلفی ابو جعفر محمد بن جریر الطبریدر . بعضلر یزید بن کثیر بن غالبدر دیمشدر . صاحب تفسیر کبیر وتاریخ شهیردر . فنون کثیره‌ده امام ایدی . جمله‌دن تفسیر و حدیث و فقه و (تاریخ) و بونلرك غیری . ودخی فنون عدیده ده مصنفات ملیحه‌سی وار درکه و فور علم و کثرت فضلنه دلالت ایدر . ودخی امر دینده ائمهٔ مجتهدیندن اولوب کیمسه‌یه تقلید ایتمامش ایدی . ابو الفرج المعافی بن زکریا النهروانی آنك مذهبنده ایدی . و نقلنده ثقه اولوب تاریخی اصح و اثبت تواریخ ایدی . شیخ ابو اسحق شیرازی آنی طبقات فقهاده جملهٔ مجتهدیندن ذکر ایلمشدر . ولادتی اهل طبرستانده سنة اربع وعشرین ومأتینده‌در . وفاتی بغدادده سنة عشر وثلثمائه شوالنك یکرمی آلتیسنده‌در .

ودخی تواریخدندر تاریخ ابن‌الاثیر الجزری که (کامل) اسمیله مسمی کتاب لطیفدر . صاحبی عزالدین ابوالحسن علی بن ابی‌الکرم محمد بن محمد ابن عبدالکریمدرکه ابن الاثیر الجزری ایله مشهوردر . ابن الاثیر دیمکله

مشهور اوچ برادردر . بریسی بونلردر ایکیسنك دخی ذکری تقدم ایلمشدر . مزبور عزالدین جزیرهٔ ابن عمرده ولادت ایدوب آنده نشو و نما بولوب بعده برادرلری مجدالدین ابی‌السعادات المبارك و ضیاء الدین ابی الفتح نصرالله و والدی محمد ایله بیله موصله کلوب آنده ساکن اولوب سماع علوم ایدوب بعده شام وقدسه رحلت ایدوب نیچه جماعتدن سماع ایدوب بعده موصله عودت ایدوب بیتنه ملازم وعلومده نظر وتحصیلی توفیره مداوم اولوب خانه‌سی اهل موصل وسائر واردیندن مجمع فضلا ومرجع نبلا اولدی . حاصل کلام حدیثك حفظ و معرفتنده و آکا متعلق اولان امورده امام و تواریخ قدیمه‌یی حفظده مقتدای انام اولوب عربك انسابنه خبیر ووقائع و اخبار و ایامنه اطلاعی کثیر بر عالم کبیر ایدی . بر تاریخ کبیر شامل تصنیف ایدوب اسمنی (کامل) قویوب اول زماندن ابتدا ایدوب اواخر سنة ثمان و عشرین وستمائه‌ده انتها بولوب تواریخك خیارندن اولمشدر . و ابو سعد عبد الکریم السمعانینك کتاب (انساب) نی دخی اختصار و نیچه زوائد دخی جمع و اختیار ایدوب آنده درج وبعض محلنده قصورینی تدارك ایدوب عمر خرج ایلمشدر . و کتاب (اخبار الصحابه) دخی آنکدر . آلتی مجلددر . ولادتی سنة خمس و خمسین و خمسمائه جمادی الاولیسنك درندده در . وفتی سنة ثلثین وستمائه شعبانندده‌در .

ودخی تواریخندندر (ابن الجوزی) که ابوالفرج عبد الرحمن بن ابی‌الحسن علی بن محمد القرشی التیمی الصدیقی البغدادی الفقیه الحنبلی الواعظدر که جمال الحافظ ایله ملقبدر . علم حدیثده علامهٔ عصر و صناعت وعظده امام دهر ایدی . فنون عدیده‌دن تصانیف مفیده‌سی واردر . جمله‌دن (زادالمسیر فی‌علم التفسیر) درت جزءدر . هر برنده اشیاء غریبه ایراد ایلمشدر . علم حدیثده دخی تصانیف کثیره‌سی واردر . کتاب (المنظم فی‌تواریخ‌الامم) دخی آنکدر . کتاب کبیردر . ودخی (موضوعات) که آنده جمیع احادیث موضوعه‌یی ایراد و اثبات ایلمشدر . محصل کلام کتابلری بی حد و مصنفاتی لا تعددر . حتی روایت اولنور که کتابت ایتدوکی کراریس جمع اولنوب مدت عمرینه

ضرب اولنوب هركون ايچون طقوز كراسه دوشمشدر . بو برامر عظيمدركه عقول آنی قبول ايتمك مرتبهٔ استحالهدهدر . ودخی ديرلركه احاديث رسول (صلیالله عليهوسلم) يازديغی اقلامنك برايهسی زماننده جمع اولنوب كندوسی وصيت ايلدیكه بعدالموت غسل ايدهجك صويی آنكله تسخين ايدهلر . فیالواقع اويلهايلديلر اول مصلحته كافی و برمقدار فضله باقی اولدی . ودخی شيخ مزبورك اشعار كثيره و اجوبهٔ نادرهسی واردر . جملهدن بری بودركه بغداده اهل سنت ايله شيعه ميانندە نزاع وجدال وامرتفضيلده قيل وقال اولنوب جملهسی شيخك جوابنه راضی اولوب حكمنی حتم ماضی طوتديلر . شيخ دخی مجلس وعظنده كرسيده جالس ايدی . ايچلرندن بريسی سؤال ايلدیكه : بعدالنبی البشير المبشر افضل بشر كيمدر . همان شيخ « من كانت ابنتهتحته » ديوب فیالحال نزول وبيتنه رجوع وقفول ايلدی . تاكه ينهمراجعت وجدال وخصومت ايلميهلر . پس ايكی طائفهنك هر بری بوكلامه راضی اولديلر . زيرا حضرت ابوبكرك قيزی تحت نكاح رسولده ايدی . وحضرت رسولك قيزی حضرتعلی قتندهايدی . (رضیالله تعالیعنهما) . بوكلام ايسه ايكی وجهه محتمل ايدوكی مالا كلامدر [*] . اكر بوجواب باصواب تفكر تام وتدبر واهتمامدن صكره صادر اولسه غايت ايله حسن ونهايت مرتبه مستحسن اولوردی . تنده قالدیكه برطريق بديهه اوله .

ودخی حكايت اولنوركه شيخ مزبوره برشخص سؤال ايلدیكه نه حالدركه كوزهٔ جديده صوقوسهلر شكل اينده برصورت حزين پيدا اولور . جواب ويردیكه حرارت آتشدن چكديكی زحمت ومشقتی حكايت

---

[*] زيرا معناسنی : اول كيمسهكه قيزی آنك تحتنده اوله ، اول افضلدر ديمكدر . اكر ابنته ضميری حضرته راجع اولوب تحته ضميری موصوله راجع اولورسه معناسی : شول كيمسهكه حضرتك قيزی آنك تحتندهدر اول افضلدر ديمك اولور ، مذهب شيعهيه موافق اولور . اكر ابنته ضميری موصوله راجع اولوب تحته ضميری رسوله راجع اولورسه : شول كيمسهكه آنك قيزی رسولك تحتندهدر اول افضلدر . ديمك اولوب اهل سنت مذهبنه مطابق اولوب كلام مزبور ذوالوجهين اولمغله هرطائفه كندی مرامنه حمل ايدوب دفع فتنه وفساد ايلمشلردر .

و اول جفالردن شكايت ايدر . ودخی سؤال ايلديلر كه كوزه‌يی تمام طولدرسه‌ق ايچنده اولان آب كسب برودت ايلمز اما تمام اولميوب نقصان اوزره اولسه بارد اولور . جواب و يردی كه : تامعلوم اوله كه هوا كامله دخول ايلمز آنجق ناقصه دخول ايدر . ودخی سؤال اولندی كه يزيد پليد دمشقده اقامت اوزره ايكن قتل امام حسين (رضی‌الله تعالی عنه) نه‌وجهله آكا نسبت اولنور . فی‌الحال بو بيتی انشاد ايله دفع سؤال ايلدی‌كه :

(بيت)

سهم اصاب وراميه بذی سلم من بالعراق لقدابعدت مرماك

بومقوله لطائفی بسيار واجوبهٔ لطيفه‌سی بی‌حد وشماردر . ولادتی سنة ثمان ياخود عشر وخمسمائه‌ده در . وفاتی سنة سبع وتسعين وخمسمائه رمضانك اون ايكيسنده در .

ودخی تواريخدندر سبط ابن جوزينك (تاريخ مرآة الزمانی) كه شمس الدين ابو المظفر يوسف بن قزاوغليدركه واعظ مشهوردر وحنفی المذهبدر . مجالس وعظنك صيت جميلی آفاقه شامل و اخبار فضائل و آثاری كوش عاليانه واصل اولوب مقبول ملوك وسلاطين ومقلد علماء اساطين ايدی . بغدادده جدندن روايت ايدوب ابو الفرج بن كليبدن وابن طبرزددن سماع ايدوب وموصل ودمشقده دخی سماع ايدوب دمشق ومصرده تحديث ايلمشدر . آنك مؤلفاتندندر كتاب (ايثار الانصاف) و (كتاب منتهی السؤل فی سيرة الرسول) و (كتاب اللوامع فی احاديث المختصر والجامع) و (تفسير قرأن عزيز) و برتاريخ كبير دخی تصنيف ايلمشدر . ابن خلكان ايتدی : بن آنی كندی خطيله كوردم قرق مجلد ايدی . (مرآة الزمان) ايله تسميه ايلمشدر . مرحوم والد ماجد بيوررلر كه : بن تاريخ مزبوری سكز جلدده كوردم لكن عظيم جلدلر ايدی . وخطی دقيق ايدی . وفاتی دمشقده سنة اربع وخمسين وستمائه ذی الحجه سنك يكرمی برنده‌در . ولادتی بغدادده سنة احدی و ثمانين

و خمسمائه‌ده‌در . كندوسندن مرويدر ديمشدر كه : والدەم بكا خبر ويرمشدركه ولادتم سنة اثنتين وثمانينده ايدى رحمة الله تعالى .

ودخى تواريخدندر (تاريخ شمس الدين) ابوالعباس احمد بن محمد بن ابراهيم بن ابى بكر بن خلكان البرمكى الشافعى . جميع فنونده صاحب فضيلت و كريم الاخلاق و صاحب ديانت و نقلنده ثقه واهل امانت ايدى . برتاريخ تصنيف ايدوب يكرمى جلددن زياده در . كتاب (انساب) دخى سكز مجلددر . آنى عزالدين اوچ مجلدده اختصار ايدوب بعض مواضعنده استدراك واعتراض ايلمشدر . مذكور ابوالعباسك ولادتى سنة ست وخمسمائه شعبانك يكرمى برنده اثنين كوننده . وفاتى (مرو) ده سنة اثنتين وخمسمائه غرەسنك كيجه‌سنده در . مزبورك والدى وجد ماجدى دخى فضلا وعلمادن ايديلر .

ودخى تواريخدندر (ذيل تاريخ سمعانى) كه دبيثينك تصنيفيدر . دبيثى دال مهمله وباء موحده وياء تحتانيه ومثلثهٔ فوقانيه ايله نواحىٔ واسطده برقريه‌در . مزبور دبيثى ابوعبدالله محمد بن ابى المعالى الفقيه الشافعى المورخ الواسطيدر . سماع احاديث كثيره ايدوب تواريخ حفاظده و اسماء رجالده دخى بارع اولمش ايدى . ذيل مذكوره اوچ مجلدده برذيل تصنيف ايلمشدر . ودخى واسط ايچون برتاريخ تصنيف ايلمشدر . ولادتى سنة ثمان وخمسين و خمسمائه رجبنك يكرمى التيسنده در . وفاتى بغدادده سنة سبع وثلاثين وستمائه ربيع الآخرندن سكز كون كچدكده واقعدر .

ودخى تواريخك اجل واشملندندر (تاريخ ذهبى) كه اوچ تاريخدر . برى كبير ، برى اوسط كه (عبر) ايله مسمى‌در . برى دخى صغير كه (دول الاسلام) ايله مسمى‌در . مزبور ذهبى محمد بن احمد بن عثمان شمس الدين ابوعبدالله الذهبيدر . حفظ جهتندن امام الوجود ومحدث الدهر ومعنى ولفظا ذهبى العصردر . جرح وتعديلده جميع بلاددن آكا شد رحال اولنور اجل الرجال ايدى . ولادتى سنة ثلث وسبعين وسبعمائه ده در . طلب حديثه شروع ايلدى اون سكز ياشنده ايكن . دمشق ومصر وبعلبك

واسکندیه‌ده سماع ایدوب آندن دخی جمع کثیر وجم غفیر سماع ایلمشلردر. خدمت حدیثدن زائل اولمامشدر تا که رسوخ قدم حاصل اولنجه. ولیل ونهارده تعب وملال کلمامشدر. لکن آراء حنابله یه تشدید المیل والتوقیر واهل سنته کثیر الازراء والتحقیر ایدی. اول سببدن ترجمه‌لرنده ذکر واوصانده رعایت انصاف ایلمز. صوفیه حقنده دخی وقائع وخصوصاتی چوقدر. علم حدیثده تصانیف جلیله‌سی واسماء رجال وتواریخده مؤلفات جلیله‌سی واردر. قرأن عظیمی روایات قرا اوزره قرائت واقرا ایلمشدر. وفاتی سنة ثمان واربعین وسبعمائه ذی‌القعده‌سنك اوچنجی کیجه‌سنده اثنین کیجه‌سی اولمشدر.

ودخی تواریخدندر (کتاب‌البارع) که مؤلفی ابوعبدالله هرون بن علی ابن یحیی بن ابی‌المنصور المنجم البغدادی الادیب الفاضلدر. حافظ احادیث واخبار وراویهٔ اشعار حسن المنادمه لطیف المجالسه ایدی. شعراء مولدین اخبارنده کتاب البارعی تصنیف ویوز آلتمش بر شاعرك اخبارینی جمع وتألیف ایلیوب بشار بن برد ایله افتتاح ومحمد بن عبدالملك بن صالح ایله اختتام ایدوب انسانی آخرانیسه محتاج ایلمز کتب نفیسه‌دندر. زیرا ذکری مرور ایدن جماعت شعرانك دواوینندن مغنی وجامع حسن صورت ومعنی‌در. جمله‌سنك اشعار شیرینك شیرنی صاغوب ایچه‌لر. زبده‌سنی اثبات ودرج وزبدینی خارجه طرح وخرج ایلمشدر. حقیقتده اول کتاب براصلدرکه سائری آنك منوالی اوزره نسخ اولنمشدر. آنك برقاچ ذیلی واردرکه ذکر اولنور. ودخی مؤلفاتندندر (کتاب‌النسا) که آنلر حقنده وارد اولان اخباری ایراد وآنلر ایچون انشا اولنان اشعاری انشاد ایلمشدر. وفاتی سنة ثمان وثمانینده اولمشدر. حداثت سن وعنفوان شبابده جانب آخرته عزم وشتاب ایلمشدر والله اعلم.

ودخی تواریخدندر ثعالبینك (یتیمة‌الدهر فی محاسن اهل العصر) نام کتابی که مزبور ثعالبی ابومنصور عبدالملك بن محمد بن اسمعیل الثعالبی النیسابوریدر. ابن بسام آنك حقنده ذخیره‌ده دیمشدرکه: زمانه‌سنده رأس

مصنفين وصاحب قرأن وامام مؤلفين ايدى . آنك مؤلفاتندندر (يتيمة الدهر فى محاسن اهل العصر) كه كتابلر ينك احسن واكبرى واجمع واشهريدر . كتاب مزبور مقدما مذكور اولان كتاب (البارع) ك ذيليدر . ودخى كتاب (فقه اللغه) و (سحر البلاغه وسر البراعه) ودخى (من غاب عنه المطرب) و (مونس الوحيد) ونيچه مجموعه سى واردر كه ناسك رسائل واشعارينى واحوال واخبارينى جمع ايلمشدر . اول مجموعه آنك كثرت اطلاعنه دال واول فنده بحر بى كران ايدوكنه شاهد حالدر . كنديتك دخى اشعار كثيره سى واردر . ولادتى سنة خمسين و ثلثمائه ده در . وفاتى سنة تسع و عشرين واربعمائه ده در .

ودخى تواريخندندر (دمية القصر وعصرة اهل العصر) كه باخرزينك مؤلفيدركه ابوالحسن على بن الحسن بن على بن ابى الطيب الباخرزى الشاعر المشهور در . اولا مذهب شافعيده الشيخ ابى محمد الجوينى اوزرينه تفقه ايلمشدركه امام الحرمينك والديدر . بعده فن كتابته يعنى انشايه شروع ايدوب ادبى فقهنه غالب اولدى . ديوان رسائله ملازمت ايلدى . بعده احوالى كونا كون اولوب كاه ارتفاع وكاه انخفاض ، كاه انبساط وكاه انقباض كوروب دهر دونده كاه سفر وكاه حضر ايله مشاهدۀ عجائب وعبر ايلمشدر . عمل شعر وسماع حديث ايدوب كتاب (دمية القصر و عصرة اهل العصر) ى تأليف ايلمشدركه ثعالبينك يتيمة الدهر ينه ذيل ايدوب آنده خلق كثير جمع ايلمشدر . ابوالحسن على بن زيد البيهقى ودخى بوكتاب اوزره بركتاب وضع ايدوب (وشاح الدمية) ايله تسميه ايلمشدركه آكا ذيل كبى اولمشدر . وبعده باخرزى برمجلس انسده قتل اولندى ، باخرزده كه نواحئ نيسابوردندر . وفاتى سنة سبع وستين واربعمائه ذى القعده سنده در . بحكم القدر قتل اولنوب دمى هدر اولمشدر .

ودخى تواريخندندر (زينة الدهر فى عصرة اهل العصر) كه خطيرينك مؤلفيدر . مزبور خطيرى ابوالمعالى سعد بن على بن القسم الانصارى الخزرجى الوراق الخطيريدركه دلال الكتب ديمكله معروفدر . صاحب معارف وهرعلمده

ماهر ونظم خوب ولطيفه قادر ايدى . نيجه مجموعه‌لر تأليف ايدوب هيچ برنده تقصير ايلمدى . جمله‌دن كتاب (زينة الدهر فى عصرة اهل العصر) . ودخى (ذكر الطاف شعراء العصر) كه باخرزينك (دمية القصر) نه ذيل ايتمشدر . آنده اهل عصرندن ومتقدميندن جماعت كثيره‌يى جمع وهر برينك طرف وظرف اخبارندن برمقدار ونخب نخب اشعارندن برنبذه شعر آبدار ايراد ايلمشدر . عماد كاتب دخى آنى (خريده) ده ذكر ايتمشدر . حاصل كلام ناسك اشعار واحوالنه اطلاع تام اوزره ايدى . مؤلفاتندن كتاب (ملاح الملح) آنك كثرت اطلاعنه ودرجهٔ نضيلتنك علو وارتفاعنه شاهد ودالدر . وفاتى بغدادده سنة ثمان وستين وخمسمائه صفرينك اون بشنده اثنين كوننده‌در .

ودخى تواريخدندر (خريدة القصر وجريدة العصر) كه عماد اصبهانينك تأليفيدر . عماد مزبور ابو عبدالله محمد بن صفى الدين ابو الفرج محمد بن نفيس الدين ابوالرجاء حامد الكاتب الاصفهانيدركه عماد الدين ايله ملقبدر . نقيه شافعى المذهب ايدى . (مدرسهٔ نظاميه) ده تفقه ايدوب علم خلاف وفنون ادبى اتقان ايدوب جمله سنده فائق الاقران اولمشدر . اشعار ورسائلى لطافتده وحسن سبك وظرافتده برمرتبه‌دركه شرح وبياننده تفصيل وتطويلدن مغنيدر . اولا نشو ونماسى اصفهانده ايدى بعده بغداده قدوم ايدوب آنده تفقه وسماع حديث ايتمشدر . اول امرده ضيق حال وتشوش بال اوزره ايدى . بعده سلطان صلاح الدين ونور الدين محمود بن اتابك زنكى قتنده رفعت درجه وعلو مرتبه‌يه واصل وحظ اوفره نائل اولوب تقلب احوال وتجدد ايام وليال ايله واصل نهايت آمال وصاحب رزق ومال وهر وجهله عظيم القدر ورخى البال اولدى . نيجه تصانيف نافعه تصنيف ايلمشدر . جمله‌دن كتاب (خريدة القصر وجريدة العصر) كه خطيرينك زينة الدهر نام كتابنه ذيل قيلمشدر . اون مجلد اوزره ايلمشدر . اعياندن جميع فضائل وكامل اولانلرى ذكر ايلمشدر . مكر احيانا ذكرى خامل اولانلردن بعضى ترك اولنمش اوله . ودخى تواريخدن كتاب (البرق الشامى) يى تصنيف ايلدى يدى مجلدده . و كتاب (الفتح

القدس) ى ايكى مجلدده . و كتاب (السيل على الذيل) كه (خريده) يه ذيل ايلمشدر . بونلردن ماعدا ديوان رسائل وديوان اشعارى بسيار در . آنكله قاضئ فاضل بيننده مكاتبات ولطائف ومحاورات واردر . جملهدن بر كون قاضئ فاضل رهكذارده اسب سوار ايكن راست كلوب (سر فلا كبابك الفرس) ديدى . معناسى سير وحركت ايله اسبك سور چمسون و دوشمسون ديه دعادر . فاضل دخى على الفور (دام علاء العماد) ديه جواب ودعا ايلدى . ايكيسنك دخى كلامى صنعت قلب مستوى اوزره عكسندن دخى قرائت اولنور . فى الواقع بديهه كويلكى وصنعت بديعده مهارتى مسلمدر . عماد مزبور مكانت ورفعت وعزو دولتدن زائل اولمدى سلطان صلاح الدين وفات ايدنجه . بعده مبتلاى تقطع اوصال واختلال احوال اولوب روينه برباب كشاده ومفتوح اولميوب بى فتح وفتوح قالوب بالضروره بيتنه ملازمت وتصانيفه اشتغال ومداومت ايلدى . ولادتى اصفهانده سنة عشر وخمسمائه جمادى الآخره سنك ياخود شعبانك ايكنجى كونى يوم الاثنينده در . وفاتى دمشقده سنة سبع وتسعين وخمسمائه رمضانك مستهلنده يوم الاثنينده در .

ودخى تواريخدندر (تاريخ قاضى القضاة العينى) كه محمود بن احمد ابن موسى العينتابى الحنفى العلامة قاضى القضاة بدر الدين العينيدر . ولادتى عينتابده سنة ثنتين وسبعمائه رمضاننده در . عينتابده نشو ونما بولوب وآنده تفقه واشتغال ايدوب فنون عديدهده ماهر وبارع ومتبحر اولوب قاهرهده قضاء حنفيه يه والى اولدى . امام عالم و علامه و عربيت و تصريف و غيريلرينى عارف و حافظ لغات و حوشيسنى [*] كثير الاستعمال وسريع الكتابه ايدى . مصرده « جامع ازهر » قربنده بر مدرسه انشا

[*] لغتده (حوشى) ضم حاء مهمله ايله وحشى معناسنهدركه غريب غيرمسموع اولاندر . آنده قتيبه ديمشدركه (حوشى) حوش لفظنه نسبتدر . (حوش) طائفهٔ جندن محولدركه (ابل) دن برطائفهيه خراب ووقاع ايدوب آندن تولد وتناسل اولدى ديه عرب زعم ايدرلر . اول جهتدن ابل حوشيه ديوب آكا نسبت ايدرلر . پس لغت عربيهيى دخى كويا آكا تشبيه ايدوب (حوشى) ديمشلردر .

وبنـا وكتابلريني آنده وقف على العلمـا ايلدى . اما نظمى غايت ايله منحط ودون ، بلكه اكثر ابيـاتى ناموزون ايدى . مؤلفاتنـدندر : (شرح البخارى) ، ايكى (شرح الشـواهد) برى كبير ، برى صـغير . (شرح معانى الآثار) (شرح الكنز) (شرح المجمع) (شرح عروض السـاوى) (طبقات الحنفيه) (طبقـات الشـعرا) (مختصر تاريخ ابن عساكر) (شرح الهدايه) فقهدن (شرح درر البحار) و (تاريخ كبير) مذكوركه حكايت اولنـان اوزره آلتمش مجلددر . شـيخ عينى ايله شيخ الاسـلام ابن حجر ميانده احيانا بر مقدار منافسـه وغبطه ظاهر وبديدار اولوردى . وقتـاكه منارۀ مؤيديه دوشوب منهدم اولدى عينى ايسـه اول زمانده آنده شيخ‌الحديث ايدى . ابن حجر بو بيتلرى نظم ايلمشدر :

(شعر)

لجامع مـولانا المـؤيد رونق ٭ منارته بالحسن تزهو وبالزين [*]
تقـول وقد مالت عليهم تمهلوا ٭ فليس على‌هدى اضرمن‌العين [**]

وفاتى سنة خمس وخمسين وثمانمائه ذى‌الحجه‌سندددر .

ودخى تواريخدندر (تاريخ حافظ ابن العساكر) كه اللى يدى مجلددر . مزبور ابن العساكر الحافظ ابى‌القـاسم على بن ابى محمد الحسن بن هبةالله المعروف بابن عساكر الدمشقيدركه ثقة الدين ايله ملقبدر . محدث شام وفقهاء شافعيه‌دن ، اعيان علماء اعلامدن ايدى . بعده علم حديث آكا غالب ومبالغه ايله طالب اولوب آنكله مشهور اولوب حديثى برمرتبه جمع ايلدى كه آنك غـيرى علمايه اول مرتبـه جمع نصيب اولمدى . رحلت جوانب واطراف وبلاد وامصارى دور وطواف وملاقات مشـايخ واشراف ايلدى . حافظ

---

[*] بعض كتبده بومصراع بووجهله مذكوردركه : (منـارته تزهو على‌الناس بالزين) .

[**] وقتـاكه (عينى) نك بوايكى بيت مسموعى اولدى غضبه كاوب شعرادن نواجى يه مراجعت ايدوب اول دخى بوايكى بيت ايله جواب يازوب كندويه نسبت ايلدى‌كه ذكر اولنور : بيت : منارة كعروس الحسن اذجليت ٭ وهدمها بقضاءالله والقدر ٭ قالوا اصيبت بعين قلت ذاغلط ٭ ماآفة الهدم الاخسة الحجر .

ابو سعد سمعانی‌یه رحلتده رفیق و سفرلرنده هم طریق ایدی . حافظ متدین ومتورع و معرفت متون واسانید بیننی جامعدر . اولا بغدادده سماع حدیث ایدوب بعده دمشقه رحلت ایدوب صکره خراسانه و نیشابور و هرات و اصفهانه گیتمشدر . تصانیف مفیده تصنیف ایلمشدر . جمله‌دن دمشق ایچون تاریخ کبیر تألیف ایلمشدر کندو خطیله سکسان مجلدده‌در . تاریخ مزبوره نقد عمرن خرج و اول درج لطیفده انواع درر معارف درج ایلمشدر . حتی دیرلر که غالبا هنگام صباده مرتبهٔ تعلقه واصل اولدیغی کبی جمعنه مباشرت ایلمشدر . والا بعد الاشتغال والتحصیل اتمام و تکمیل ایتمکه عمر مساعد اولمسنی قبولدن طبع مباعددر . بونلردن غیری نیچه تألیفات حسنه‌سی واردر . شعری دخی لابأس قیلندندر . ولادتی سنة تسع واربعین وار بعمائه محرمنک اولنده‌در . وفاتی دمشقده سنة احدی و سبعین وخمسمائه رجبنک اون برنده‌در .

ودخی تواریخ‌دندر (تاریخ مصر) که ابو سعید عبدالرحمن بن ابی الحسن احمد المحدث المورخ المصری‌نک تصنیفیدر . شیخ مزبور احوال ناسه خبیر و تاریخلرینه عارف و بصیردر . ایمدی مصر ایچون ایکی تاریخ جمع ایلمشدر . بری کبیردر . اهل مصر ایچون . بری صغیردر غربا ایچون . اول ایکیسنی دخی ابو القسم یحیی بن علی الحضرمی تذییل ایلمشدر . مزبور عبدالرحمنک ولادتی سنة احدی وثمانین ومأتینده‌در . وفاتی سنة سبع واربعین وثلثمائه‌ده‌در .

ودخی تواریخک اصح و احسنندن و عبارات عذبه‌سی جهتندن الطف ومهماتی اشتمالی ایله ناسه انفع اولانلردندر (تاریخ یافعی) که ایکی مجلد کبیردر . مزبور یافعی عبدالله بن اسعد علی الیمانی الشافعیدر . رجل صالح ومحب علما وخادم اولیاء الله وصلحا اولوب انلر طرفندن خصما ایله مناضله ومخاصمه وعرضلرینی صیانتده بی مسامحه سعی ومنافحه ایدردی . صاحب مصنفات کثیره و مؤلف کتب شهیره ایدی . مجموع مصنفاتی باینده نافع وهر بری جمیع مقاصدینی جامعدر . منظومات کثیره‌سی دخی

واردر . خصوصا مدح « حضرت سيد المرسلين وخاتم النبين محمد مصطفى عليه افضل صلوات المصلين » ده نظمی ذيت بی نظير ومقبول صغير وكبيردر . ودخی مصنفاتنك لطيفندندر كتاب (مصباح الظلام فی المستغيثين بخير الانام) وكتاب (روض الرياحين فی حكايات الصالحين) . وبعض تصانيفی دخی واردر . جمله سی حسن وهر وضعی مستحسن ايدی . وبالجمله رجل مبارك عزيز الوجود بلكه زمانه سنده مثلی غير موجود فرد زمان ونادرهٔ اوان اشعری العقيده وسالك طريقهٔ صوفيه ساده ومعاشر اهل خير وفلاح ومجاور اهل زهد وصلاح ايدی . ابن سبكی طبقات كبريسنده ديمشدركه : آنكله (مينا) ده اجتماع ايلدم سنة سبع واربعين وسبعمائه‌ده . وفاتی مكه‌ده سنة سبع وستين وسبعمائه جمادی الاولیسنده‌در . روح الله تعالی روحه وزاد فی اعلی الجنة فتوحه .

ايمدی معدود اولدقده كتب تواريخ كثرتده دائرهٔ حد واحصادن بيرون ومرتبهٔ عد وبياندن افزوندر . لكن اكر ذكر اولنان كتابلره فائز اولورسه‌ك فائز مرام وحائز انواع تواريخ ايام ووفيات انام اولورسك . اكر دخی توغل واحاطه اراده ايدرسه‌ك مسعودينك (مروج الذهب) نام كتابنه مطالعه وملازمه ايلمك كركدر . وكتاب (اخبار الزمان) دخی مسعودينكدر . و (بستان التواريخ) و (نوادر الاخبار) و (معادن الذهب) و (عيون التواريخ) كه آلتی مجلددر . و (زبدة الفكر) و (تاريخ المعارف) كه ابن قتيبه‌نكدر . و (نصاب الاعيان) وكتاب (الجواهر المضيئه فی الطبقات الحنفيه) و (الطبقات الكبری الشافعيه) كه ابن سبكينكدر . و (تاريخ النحاة) سيوطينكدر . و (تاريخ الحكما) صاعدكدر . و (تاريخ صوان الحكم) وبونلرك غيری مراجعت ايده‌سن .

ودخی جمله‌ٔ تواريخدندر تاريخ كه كمال الدين ابن العدانكدر . اون مجلددركه (بغية الطلب فی تاريخ حلب) ايله مسمی‌در . و (تاريخ نيسابور) كه حافظ ابی عبدالله الحاكم تأليف ايلمشدر التی مجلددر . وانك (سياق) ايله مسمی ذيلی كه عبدالغافر الفارسينكدر ، برمجلددر . و (تاريخ اصبهان) كه

حافظ ابی نعیمکدر برمجلدده . و (تاریخ بلخ) برمجلد . و (تاریخ اربل) که ابوالبرکات ابن المستونینکدر درت مجلد . و (تاریخ قزوین) که رافعینکدر . و (تاریخ علماء اندلس) که ابو الولید ابن الفرضینکدر برمجلد . وانك اوزرینه زیاده که (صله) ایله مسمی در قاسم بن بشکوالك برمجلد ، و (صلة الصله) ابی جعفر بن الزبیرك مجلداتندندر . و (الذیل والتکمله علی الموصول والصله) ابن عبد الملکك طقوز مجلددر . و (تاریخ اندلس) ابی عبد الله محمد بن نصر الحمیدینك برمجلد . و (ریحانة الانفس فی علماء اندلس) که ابن غات مؤلفیدر برمجلد . و (کتاب المغرب فی حلی المغرب) علی بن سعید الاندلسینك آلتی مجلددر . و (الاحاطه فی تاریخ غرناطه) لسان الدین ابن خطیبك اوچ مجلد . و (تاریخ یمن) جندینك برمجلد ، وخزرجینك براوچ مجلد . و (تاریخ مکه) حافظ تقی الدین الفارسینك اوچ مجلد . و (الطالع السعید فی تاریخ صعید) کمال اونوینك برمجلد . وبونلردن ماعدا زبان فارسیده تواریخ اکثر من ان یحصی در . لکن انلرك ذکرینی ترك ایلدك ذکر ایتدوکمز کتابلر ایله آنلردن استغنا اولدیغیچون . والله تعالی اعلم .

شعبهٔ ثالثه

دوحهٔ ثانیه‌دن علوم عربیه‌نك فروعی بیانندهدر

علم الامثال — بو برعلمدرکه علم لغت فروعندندر . وبونك تعریفی بلیغدن صادر اولوب اقوام مخصوصه بیننده مشهوره اولان الفاظی خصوصی ایله وهیئتی ایله و موردی و سبب ورودی ایله وقائلی و زمانی و مکانی ایله معرفتدر ، تاکه هر بری مضار بینده استعمال اولندیغی زمانده غلط واقع اولیه . مضاربدن مقصد شول مواضع ومقامتدرکه اصل مواردینه مشبهدر . یعنی بعض کلمات که بر بلیغدن برمحل وموردده صادر اولمشدر اول کلماتی بعینها بلا تغییر اول مورده مشابه اولان محلده استعمال ایلمکدر . اول محله

مضرب [*] ديرلر . واما الفاظك معناسنده غرابت و الفاظنده فصاحت و بلاغتدن لابددر . و بونك موضوعی دخی الفاظ مذکوره‌در موارده ورودی جهتندن و مضاربنی نوعی‌ ایله تعیین جهتندن . ومبادیسی الفاظ ثقاتدن تواتر ایله حاصل اولان مقدماتدر . وغرضی ومنفعتی بیاندن غنیلردر . زیرا امثاله منشی وشاعر کمال احتیاج ایله محتاج ایدوکی ظاهردر . زیرا امثال مقرون اولدیغی کلامه حلهٔ تزیین الباس و ذروهٔ درجات تحسینه رفع و اجلاس ایدر .

بوعلمده تصنیف اولنان کتب نافعه‌دندر : ابن انبارینك کتابی . آنك ترجمه‌سی مقدما معلوم اولمشدر . ودخی (کتاب المستقصی فی الامثال) که علامهٔ زمخشرینکدر ، آنك ترجمه‌سی عن قریب ذکر اولنور انشاءالله تعالی . ودخی (کتاب مجمع الامثال) که اسفرائنینك مؤلفی برکتاب عظیم جامع بی‌مثالدر : اسفرائنینك ترجمه‌سی معلوم اولمشدر .

علم وقايع الامم ورسومهم — علم مزبور محاضرات و تاریخك فروعندندر . بو علم بر علمدرکه آنده بحث اولنور اقوام مخصوصه‌نك اماکنندن وطوائف معینه‌نك مواضعندن . هربر قومك رسوم مألوفه وعادات معروفه‌لرندنکه اشعار و خطب و رسائللرنده ایراد اولنمشدر . و بو علمك موضوعی اشعار عربدر حیثیت مزبوره‌دن . و مبادیسی استقرا ایله و یاخود ثقاتدن تواتر ایله اخذ اولنان اشعاردر . و بوندن غرض تحصیل ملکه‌درکه آنکله امور مذکوره مضبوط اولنه . و فایده‌سی امور مذکوره‌ده خطادن احترازدر . و بو فنده تألیف اولنمش کتب چوقدر . ابو عبیده واصمعی بونده کتب کثیره تصنیف ایلمشلردر . هرون الرشیده تقربلرینه اصل سبب وعلت بو علمده مهارتلریدر .

علم استعمالات الالفاظ — بو دخی فروع علم بیاندندر . و بو علم بر علمدرکه آنده بحث اولنور الفاظك معانیٔ تشبیهیه وکنایه‌سنده

---

[*] خاصل کلام مورد مثل اول کلامك اول ذکر اولندیغی محلدر . مضرب مثل بعده آکا مشابه اولوب ایراد اولنان محلدر .

استعمالاتندن واستعاره ومجاز طريقيله استعمالندن نهايت مرتبه. علم بيانده كليت اوزره وبوفنده جزئيت اوزره در. ومباديسى استقرائيه‌در، يعنى الفاظك معانئ مزبورده سنده استعمالاتنى تتبع واستقرادن حاصل اولان مقدماتدر. وموضوعى وغرضى وغايتى ذى فطانت وعاقل اولان متأمله خفى دكلدر. اصمعينك وابو عبيده‌نك بوفنده دخى كتب كثيره‌سى واردر.

علم الترسل — علم مزبور فروع علم انشادندر. زيرا بوطريق جزئى ايله‌در واول طريق كلى ايله‌در. وبوبر علمدركه آنده كاتب ومكتوب ايله احوالى ذكر اولنور. طوائفدن هرطائفه‌يه مخصوصه اولان آداب واحوال واصطلاحات حيثيتندنكه آنلردن احتراز واجبدر. مثلا: مخدراته دعاده (ادام الله جراستها) ديمكدن احتراز لازمدر. زيرا حراست صورتا (حر) ايله (است) كلمه‌لرندن مركب كورينور. (حر) ايسه فرج ديمكدر. (است) ايسه مقعد معناسنه‌در. ودخى آنلره مراسله‌ده لفظ قيام ذكر ايدوب مثلا: (الى قيام الساعه) ديمك كبى وبونلرك امثالى.

وبوعلمك موضوعى وغايتى وغرضى متأمل اولانه ظاهردر. ومباديسنك اكثرى بديهيه وبعضى استحسانيهٔ تأدبيه‌در. وحكمت عمليه‌دن دخى استمدادى واردر.

وبوعلمده تأليف اولنان كتبدندر (مصطلح الكتاب وبلغاء الدواوين والحساب) وبوندن ماعدا كتب مؤلفه اكثر من ان يحصى‌در. اول جهتدن ذكرينه تعرض اولنمدى.

علم الشروط والسجلات — بوعلم لفظ اعتبارى ايله فروع علم انشادندر، مدلولى اعتبارى ايله فروع علم فقهدندر. علم مزبورده احكام شرعيه‌يه متعلقه اولان كتابتى انشادن بحث اولنور. وبونك موضوعى ومنفعتى ظاهرلردر. ومباديسى علم انشا وعلم فقهدر. وبوعلمك عرف ناسدن دخى استمدادى واردر. وبونده تصنيف اولنمش كتب لطيفه چوقدر. طالب اولانلر واصل اولورلر.

علم الاحاجی والاغلوطات — علم مزبور لغت وصرف ونحوك فروعندندر. و بو علمده قواعد عربیه یه ظاهرا مخالف اولان الفاظدن و آنلری قواعده تطبیقدن بحث اولنور. زیرا مجرد قواعد مشهوره ایله آنلری قواعد عربیه ده ادراج متیسر دکلدر. وبونك موضوعی الفاظ مذکوره در حیثیت مذکوره دن. ومبادیسی علوم سابقه دن مأخوذ در. وغرضی ظاهر قواعد عربه مخالف کورینن الفاظی قواعده تطبیق ملکه سنی تحصیلدر. وغایتی قواعد عربیه یی تطرق اختلالدن حفظدر. صاحب الکشافك بو علمده بر کتابی واردر که اسمی: (محاجاة ومتمم مهام ارباب حاجات) در. و آنك غیری نیچه کتب واردر.

علم الالغاز — علم مزبور فروع علم بیاندندر. و بونك تفصیلی وتحقیقنك تحصیلی آکا موقوفندر. تعریفی تقدیمه وجهی دخی بودر که الغاز الفاظك مقصوده دلالتیدر غایت خفیه اولان دلالت ایله. لکن خفاسی بر حیثیت ایله اولمیه که اذهان سلیمه آندن متنفر وانتقالندن متضجر اوله. بلکه بر حیثیت ایله اوله که آنی استحسان ایدوب منشرح الجنان اوله لر. لکن اول شرطله که الفاظ مزبوره دن مقصد خارجده موجوده اولان ذواتدن افراد اوله. اما اکر مقصد بر شیئك اسمی اولوب ذاتی اولمسه کرك انسان، کرك سائر حیوان واعیاندر، آکا معمی دیرلر. اول دخی عن قریب کلسه کرکدر. ایکیسی دخی علم بیانك خلافی اولدقلری جهتدن آنك فروعندن اعتبار اولنمشلردر. خلافی اولدقلرینك دخی وجهی اولدر که بونلره معتبر اولان خفاء دلالت اولدیغی کبی بیانده معتبر اولان وضوح دلالتدر. نته کیم مقدما اشارت اولنمشدر. اسم بیان دخی اول معنای واضح وعیان ایدر. ودخی علم بیانده وضوح دلالت اعتبار اولنمغه باعث بودر که بیانده غرض تفهیم ایله نمایان اولمقدر. اما لغز ومعمی دن غرض اخفا وایمادر. پس احد طرفینك غرض وغایتی آخره مغایر ایدوکی بین وظاهردر.

ودخی معلوم اوله که علم بیانده معتبر اولان دلالت عقلیه در. یعنی تضمنیه

والتزامیه‌در . وقتاکه دلالت عقلیه خفیه اولدیسه خصوصاکه دال ومدلول بیننده اولان لزوم عادات وطبایع ومألوفات حسبیله اولیجق — که اقوام وطوائف مختلفه‌یه کوره مختلفه‌در — پس آندن تعبیر اولندقده لفظ اوضح ایله اولمق واجبدر . مثلا رؤیت بصریه‌یه تعلق ایدن شی غایت ایله دقیق وباریك اولسه جای تاریکده آنی ابصار غایت ایله دشوار در . البته شعاع قوی‌یه محتاج اولوب آخر علاج یوقدر . اما شیٔ جلی وعظیم اولسه بونك خلافنجه‌در . پس رؤیت قلبیه‌ده دخی که فهم وادراك درحال بومنوال اوزره مدرك اولان نسنه هر نه مرتبه خفی ودقیق اولسه آنی فهم وادراك الفاظ واضحة الدلاله‌یه محتاجدر . تاکه اول لوازم خفیه ظاهره وجلیه اوله . ایمدی علم بیانك حالی بوایراد اولناندرکه آنده معتبر اظهار مقصددر . اما نچانکه معتبر اولان ستر مقصد اوله . معما ولغزده‌کی کبی امر برعکس اولور . وقتاکه ارادت اخفا احیانا امتحان اذهان اذکیا زماننده اولدیسه چندان آکا التفات بلغا اولمامشدر . حتی لغز ومعمایی حسن عرضیدن بحث اولنان صنایع بدیعیه‌دن عد ایلمدیلر . لکن ایکیسنده دخی خفا برمرتبه اولمامق کرکدرکه اذهان مستقیمه واذواق سلیمه آندن نفرت واِبا ایلمیه‌لر . نته‌کیم مقدما ذکر اولنمشدر . آندن صکره اول مدلول خفی اکر الفاظ وحروف اولوب آخر معانی‌یه دلالتی مقصوده اولمسه ، یاخود الفاظ اولمیوب بلکه ذوات موجوده اولسه (لغز) ایله تسمیه اولنور . اکر الفاظ وحروف اولوب معانیٔ مقصوده‌یه داله اولسه (معما) ایله تسمیه اولنور .

بوندن معلوم اولورکه کلام واحد ایکی اعتبار ایله معما و لغز اولمق ممکندر . زیرا مدلول الفاظ وحروف اولیجق اکر آنلر ایله معانیٔ اخر مقصوده اولورسه معما اولور . اکر حروفك ذواتی مقصوده اولورسه اشیا وذوات قبیلندن اولمق اوزره اعتبار اولنمق ایله لغز اولور . بو ایکی علمك اکثر مبادیلری اصحاب الغاز وارباب معما کلامنی تتبعدن مأخوذدر . وبعضی دخی امور تخییلیه درکه اذواق سلیمهٔ حذاق انسان آنی اعتبار واستحسان ایدر . و بونلرك جمیع مسائلی دوال ومدلولات خفیه بیننده اولان مناسبات

ذوقیه و وجدانیه یه راجعدر . اما مناسبات بر وجهله اولمق کرکدر که آنی ذهن سلیم و طبع مستقیم قبول ایلیه . و بوایکی علمك موضوعی و تعریفی وغرضی و غایتی بو تفصیل وتقریردن معلوم اولور . اما منفعتلری ریاضت وتقویم اذهان وفهم دقیقه اعتیاد وامتحاندر .

مؤلف اصل مترجم اولان والد ماجد علیه الرحمه بیوررلرکه : بن دخی عنفوان شبابده بو بابده کوشش وعلم معمایه سعی وورزش ایلدم . اول حالده سیدشریف جرجانینك حاشیهٔ مطالعی قرائتنه اشتغال اوزره ایدم . علم مزبور سببی ایله مطالعه ده تفاوت بین وذهنمده زیادهٔ فاحشه اولدیغی متعین اولوب حتی اصحاب واحباب دخی بالمعاینه اول حالی مشاهده ایلدیلر .

ایمدی سکا لغزدن بعض امثله ایراد ایدهلم که آنکله فهم مقصود ایدهسك .

(لغز قلم)

وما غلام راكع ساجد　　اخو نحول دمعه جاری
ملازم للخمس فی وقتها　　معتكف فی خدمة الباری

ودخی ابن زبلاق ینه وصف قلمده نظم ایدوب حماسه‌نك بر مصراعنی تضمین ایله نظمنی تزیین ایلیوب دیمشدر :

(لغز)

وناطقة خرساء باد شحوبها　　تكنفها عشر وعنهن تخبر
یبین الی الاسماع رجع حدیثها　　اذا سد منها منخر جاش منخر

بعض شعرا دخی آکا جواب ویروب ینه قصیدهٔ مزبوره‌دن بر مصراع اخر تضمین ایدوب دیمشدر :

(بیت)

نهانی النهی والشیب عن وصل مثلها　　وكم مثلها فارقتها وهی تصفر

وشاعر آخر دخی قلمده دیمشدر :

(بیت)

وبیت بعلیاء الغناء بنیة　　باسمر مشقوق الخیاشیم یرعف

ودخی میزانده دیمشلردر :

(شعر)

وقاضی قضاة یفصل الحکم ساکتا و بالحق یقضی لایبوح فینطق
قضی بلسان لایمیل وان یمل علی احد الخصمین فهو مصدق

وبری دخی ینه وصف میزانده دیمشدر :

(بیت)

وماحاکم اعمی وفصل قضاؤه ولوکان ذاعین لما قام بالفضل

ودخی ابن خلال وصف شمعه‌ده سحر حلال ایدوب دیمشدر :

(شعر)

وصبیحة بیضاء تطلع فی الدجی صبحا وتشفی الناظرین بدائها
شابت ذوائبها اوان شبابها واسود مفرقها اوان فنائها
کالعین فی طبقاتها و دموعها وبیاضها وسوادها وضیائها

ودخی ابن درین (زند) یعنی چقمق حقنده دیمشدر :

(شعر)

ومنیح ام ابیه امه لم تخون جسمه مس الضوی
افرشته بنت اخیه فانثنت عن ولد یوری به ویشتوی

علم المعمی — آنك تفصیلی علم لغزده معلوم اولمشدر . ینه اعاده یه حاجت یوقدر . نهایت مرتبه بو مقامده بعض امثله سنی ذکر ایله کشف واعلام ایده‌لم .

اولا معمای اسم (محمد) که حضرت امام غالب علی بن ابی طالبه (کرم‌الله تعالی وجهه) منسوبدر دیرلر . لکن روایت مزبوره صحیحه دکلدر . همان چونکه غرض ایراد مثال ایچون بسط مقالدر ، اول تقدیرجه تصحیح روایت ایتمکه حاجت یوقدر . معما بودر :

الاخذ وعد موسی مرتین وضع اصل الطبایع تحت ذین
وسکن خان شطرنج وخذها وادرج بین ذین المدرجین
فهذا اسم لمن یهواه قلبی وقلب جمیع من فی الخافقین

وبرمثال دخی اسم (احمد) ه دیمشلردر :

(شعر)

اوله ثلث تفاحة ورابع النفاح ثنيه
واول المسك له ثالث وآخر الورد لباقيه

وينه اسم (احمد) ده برمثال دخی :

(شعر)

احاجيك فی اسم الحبيب الذی هويت وانت امام البلد
حروف الهجاء له اربع اذا زال حرف فيبقی احد

ودخی زهير مدينهٔ (يافا) [*] حقنده ديمشدر :

(شعر)

و حتك خبرنی عن اسم مدينة يكون رباعيا اذا ما كتبته
علی انه حرفان حين تقوله ولكنه حرف اذا ما قلبته

و بر مثال آخر دخی (سعيد) اسمنده :

(شعر)

اسم من كان افضل القوم اول السوم آخر الصوم

ودخی مسائل فقهيه‌ده انشا اولنان معميات بهيه‌دندر :

(شعر)

ولی خالة و انا خالها ولی عمة وانا عمها
فاماالتی اناعم لها فان ابی امه امها
ابوها اخی واخوها ابی ولی خالة هكذا حكمها

صورتی بويله‌دركه بر شخصك ايكی زوجه‌سی اولوب برندن بر قزی و برندن بر اوغلی اولوب بعده قزينی اوغلی اولان زوجه‌سنك والدينه تزويج ايدوب آندن بر قزی اولسه اول قز شخص مزبورك اوغلنك خاله‌سی

[*] (يافا) برقصبه‌در . (صيدا) يه قريبدر . (قدس شريف) ك اسكله‌سيدر .

و اوغلی آنك خالی اولور . عمه‌نك صورتی دخی بودركه بر شخصك براوغلی اولوب اوغلنك دخی لام بر قرنداشی اولوب ابن مزبور قرنداشنه باباسنك انه‌سنی تزویج ایدوب بر قیزی اولسـه مزبوره قیز آنك عمه‌سی اولوب اول دخی آنك عمی اولور .

ودخی معلوم اوله‌كه لغزه اعتنـا ایدنلر اكثر عربدر . كتبـده تدوین وقواعدینی ضبط وتعیین ایتمامشلردر . ومعمایه اكثر اعتنا ایدنلر اهل فارسدر . اول سببدندركه معماده اكثر تصانیف زبان فارسیده اولوب نیچه قواعد عجیبه و تقسیمات غریبه وتنویعات لطیفه ترتیب ایلمشلردر . اما لسان عربده بولنان معمی غایت ایله قلیلدر . مرحوم والد ماجد بیورررلركه : بن لسـان عربده بولنان آنجق بش معما بولدم بو دكلو بحث وتتبـیر وتتبع كثیر ایله . مع هذا ینه لطافت و نزاكتده اهل فارس مرتبه‌سنه واصل اولمامشدركه علم اكـر ثریاده اولسـه ینه اهل فارسـدن نیچه رجال آكا نائل اولوردی . و بو كلام «سـیدالانبیا و سندالاصفیا محمدمصطفی صـلی الله تعالی علیه وسـلم » ده بوكا تصریح واقع اولمشدر . اكر بو مقالك صدقنه شاهد و دال ایسترسه‌ك حضرت مخدوم سـامی مولانا عبدالرحمن الجامی‌نك رسالهٔ معماسـنه مراجعت ایله . خصوصا (رسالهٔ میر حسین معمایی) كه آنی مطالعه ایلسه‌ك خلال الفاظنده سحر حلال بولورسك ، هربابده اعجب‌العجاب كوررسك .

علم التصحیف — بودخی حقیقتده انواع بدیعه‌ندر . لكن بعض ناس آنده كمال اهتمام وتوغل تام ایدوب افراد بالتصنیف ایلیـوب فروع بدیعه‌دن قیلدیلر . و بونك موضـوعی بلغادن وارد و صادر اولان كلمات مصحفه‌در . و بوعلمی فرع محـاضرات قیلمق دخی ممكندر بلغادن وارد اولدیغیچون . و بونك فائده‌سی وغرضی ومنفعتی ارباب بصیرته خفی دكلدر .

وعلم مزبورده ابواحمدالحسن بن عبدالله بن سعید العسـكری تصـنیف ایلمشدر . كندوسی دخی ائمهٔ آداب وحفظلك فریدی واصحاب نوادر واخبارك وحیدی ایدی . ودخی صاحب روایت واسعه وتصانیف مفیدهٔ نافعه ایدی . جمله‌دن (كتـاب تصحیف) كه اول كتـابده نیچه نوادری جمع و اسـتیعاب

ايلمشدر . وآنك غيرى تصانيفى واردر . جمله‌دن : (كتاب المختلف و لمؤتلف) و (كتاب علم المنطق) و (كتاب الحكم الامثال) و (كتاب الزواجر) و بونلرك غيرى .

ابوبكر بن دريددن دخى اخذ علوم ايلمشدر . صاحب بن غباد دائما آنكله استماع و اتحاد رجا ايدوب مجال اولمامش ايدى . ولادتى سنة ثلث وتسعين ومأتين شوالنك اون‌التنجى كونى يوم خميسده اولمشدر . وفاتى اثنتين وثمانين وثلثمائه ذى‌الحجه‌سنك يديسنده يوم‌الجمعه‌ده‌در . شيخ عبد الرحمن البسطامى ديمشدركه : تصحيفده اول تكلم ايلين حضرت امام‌على بن ابى طالبدر (كرم‌الله تعالى وجهه) حتى جملهٔ كلامندندركه « خراب البصرة بالريح » بيورمشلردر . را و حاء مهملتين و ياء آخرالحروف ايله كه ظاهر معناسى بصره‌نك خرابى ريح ايله‌در . يعنى معمور و آبادان ايكن باد ايله خراب اولور ديمكدر . لكن مقصد بطريق التصحيف زنج ايله ديمك ايمش زاى و نون وجيم ايله . حافظ ذهبى ايتدى : بوكلمه‌نك تصحيفى معلوم اولمدى الا هجرتدن ايكى يوز ييل مرور ايتدكدن صكره معلوم اولدى كه فى‌الواقع طائفهٔ زنج ايله خراب اولدى .

ودخى بديع تصحيفدندر نجم سائس استادى اوغلنك كه اسمى يحيا ايدى . وعاشقى ومفتونى ايدى . آنك خاتمنه نقش ايدوب بحم عشق نجنى يازدى . لكن مقصدى بطريق التصحيف نجم عشق يحيي ايدى [*] .

ودخى حضرت امام همام على بن ابى طالب (كرم‌الله تعالى وجهه) نك بديع كلامندندركه بيورمشدر : « كل‌عنب الكرم يعطيه » لكن مقصد شريفلرى (كل عيب الكرم يغطيه) ديمكدر . حضرت امامك بوعلمده صنايع بديعه وكلمات عجيبه‌سى چوقدر .

ودخى امثلهٔ تصحيفدندر عربك قولى‌كه (فى المستنصرية جنة مستنصريه) برموضعك اسميدر . ظاهر معناسى : مستنصريه‌ده باغ وجنان واردر ديمكدر .

---

[*] ظاهر معناسى حم‌عشق حق ايچون بكا نجات ويرديه دعادر . بعدالتصحيف نجم يحيايه عاشق اولدى ديمكدر . نته‌كيم اهل اولانلره خفى‌دكلدر .

اما اكر تصحيف اولنسه (المسئ يضرب به حيته) اولور . يعنى اسائت ايدنى حيه ضرب ايلسون ديمكدر ودخى (متى يعود) ديوب مسعود نام بر كيمسه يه اشارت وايهام ايتدكلرى كبى . ودخى برفاضله (استنصح ثقة ايش تصحيفه) ديديلر . اول دخى (اتيت بتصحيفه) ديدى . ظاهر معناسى (استنصح ثقة) كلامنك تصحيفى نه‌در ديه سؤال اولوب اول دخى جوابنده سن تصحيفنى كتوردك ديمكدركه مقصد (ايش تصحيفه) لفظى ينه آنك تصحيفيدر . و ينه (اتيت بتصحيفه) لفظى دخى جواب اولور . اول دخى تصحيفى اولور .

ودخى حكايت اولنوركه ملوكدن بريسى بر قصر بنا ايدوب خدمت بنايه برمعمار مباشر ايلدى كه اسمى ذكربه ايدى . ضم ذال معجمه وسكون كاف وراء مهمله مضمومه و باء موحدۀ مشددۀ مفتوحه و بعده ها ايله كه غالبا اسماء روميه‌دن اوله . بعده ملك مزبور فضلادن بعض خواصنه اشبو دار بيك ديناره اولمشدر ديدى . فاضل مزبور دخى مقابله‌ده (الذكر به شرف) ديدى . پس درحال ملك مزبور معمارى حبس ايدك‌ديه امر ايدوب سببندن سؤال ايتدكلرنده ايتدى : فاضل مزبورك كلامنى ايشتمزميسككه نه سويلر . اطرافدن ايتديلر : اول خيردن غيرى نسنه سويلمدى . ملك دخى آنك مقصدى (الذكر به سرق) ديمك ايدى‌كه بيك دينااردن اول معمار سرقه ايلمشدر ديمكدر ديدى .

علم المقلوب — بو دخى علم بديعك ياخود محاضراتك فروعندندر . تصحيفده بيان اولنديغى كبى مقلوبدن مقصد ، كلام برحيثيت ايله اولمقدر كه آنى قلب ايدوب حروف اخيرندن ابتدا اولنوب آخرنده انتها بولسه ينه كلام اولك عينى حاصل اوله . وبومقلوب علم بديعده مذكور اولان تجنيس قلبه مغايردر . زيرا بونده مقلوبدن مطلوب اولان اولا مذكور اولان لفظك عينى اولمقدر اما آنده لازم دكلدر . و آنده ايكى لفظ بيله معاً ذكر اولنمق واجبدر اما بونده ذكر اولنمز . ودخى قلب كاه نظمده اولور ، كاهى نثرده . اما نظمده اولان كاه بر حيثيت ايله اولوركه هر بر مصراع مطلوب اولور . نته كيم بو مصراعده واقعدركه (ارانا الاله هلالاً انارا) . كاه اولوركه هو

ايتمشدر . و آنك غيرى تصانيفى واردر . جملەدن : (كتاب مختلف و مؤتلف) و (كتاب علم المنطق) و (كتاب الحكم الامثال) و (كتاب الزواجر) و بونلرك غيرى .

ابوبكر بن دريددن دخى اخذ علوم ايلمشدر . صاحب بن عباد دائما آنكله استماع و اتحاد رجا ايدوب مجال اولمامش ايدى . ولادتى سنة ثلث وتسعين ومأتين شوالنك اون اتنجى كونى يوم خميسده اولمشدر . وفاتى اثنتين وثمانين وثلثمائه ذى الحجه‌سنك يديسنده يوم الجمعه‌دەدر . شيخ عبد الرحمن البسطامى ديمشدركه : تصحيفده اول تكلم ايلين حضرت امام على بن ابى طالبدر (كرم الله تعالى وجهه) حتى جملهٔ كلامندندر كه « خراب البصرة بالريح » بيورمشلردر . را و حاء مهملتين و يا آخر الحروف ايله كه ظاهر معناسى بصره‌نك خرابى ريح ايلەدر . يعنى معمور و آبادان ايكن باد ايله خراب اولور ديمكدر . لكن مقصد بطريق التصحيف زنج ايله ديمك ايمش زاى و نون و جيم ايله . حتى ناقل ايتدى : بو كلامك تصحيفى معلوم اولمدى الا هجرتدن ايكى يوز ييل مرور ايتدكدن صكره معلوم اولدى كه فى الواقع طائفهٔ زنج ايله خراب اولدى .

ودخى بديع تصحيفلندر نجم سائس استادى اوغلنك كه اسمى يحيا ايدى . وعاشقى ومعشوقى ايدى . آنك خاتمنه نقش ايدوب نجم عشق نجى يازدى . لكن مقصدى بطريق التصحيف نجم عشق يحيي ايدى [*] .

ودخى حضرت امام همام على بن ابى طالب (كرم الله تعالى وجهه) نك بديع كلاملرندركه بيورمشلر : « كل عنب الكرم يعصيه » لكن مقصد شريفلرى (كل عيب الكرم يغطيه) ديمكدر . حضرت امامك بو علمده صنائع بديعه وكلمات عجيبه‌سى چوقدر .

ودخى امثلهٔ تصحيفلندر عربك قولى كه (فى المستنصرية جنة مستنصرية) بر موضعك اسميدر . ظاهر معناسى : مستنصريه‌ده باغ وجنان واردر ديمكدر .

---

[*] ظاهر معناسى نجم عشق حق ايچون بكا نجات ويرديه دعادر . بعد التصحيف نجم يحيايه عاشق اولدى ديمكدر . نته كيم اهل اولانلره خفى دكلدر .

اما اکر تصحیف اولنسه (الّتی یضم به حینه) اولور . یعنی اسانت ایلدی حینه ضرب ایلسون دیمکدر ودخی (متی یعود) دیوب مسعود نام بر کیمسه‌یه اشارت وایهام ایتدکلری کبی . ودخی بر فاضله (استفصح ثقة ایش تصحیفه) دیدیلر . اول دخی (اتیت بتصحیفه) دیدی . ظاهر معناسی (استفصح ثقة) کلامنك تصحیفی ندر دیه سؤال اولوب اول دخی جوابنده سن تصحیفی کتوردك دیمکدرکه مقصد (ایش تصحیفه) لفظی بیه آنك تصحیفیدر . وینه (اتیت بتصحیفه) لفظی دخی جواب اولور . اول دخی تصحیفی اولور .

ودخی حکایت اولنورکه متوکل زمانی بر قصر بنا ایتدکدن صکره بنایه بر معمار مباشر ایلدی که اسمی ذکریه ایدی . ضم ذال معجمه و سکون کاف وراء مهمله مضمومه و یاء موحدهٔ مشدده مفتوحه و بعده ها ایله که قلبا اسمی بروزیدن اوله . بعده ملك مزبور فضلادن بعض خواصنه اشبو دار یك دیباره اولنسه دیدی . فاضل مزبور دخی مقابلنده (الذکر به شرق) دیدی . پس درحال ملك مزبور معماری حبس ایلدکده امر ایدوب سببندن سؤال ایتدکلرنده ایتدی : فاضل مزبورك کلامنی ایشتمدیکزمی‌که نه سویلر . اکر عکس ایتسه‌ك : [illegible] . دخی آنك مقصدی (الذکر به سرق) دیمك ایدیکه بیت دیمك ... معمار سرقه ایلمشدر دیمکدر دیدی .

علم المقلوب — بو دخی علم بدیعك یاخود مخترعاتك بر قسمیدر . تصحیفده بیان اولندیغی کبی مقلوبدن مقصد کلام بر حیثیت ایله اولمقدرکه آنی قلب ایدوب حروف اخیرندن ابتدا اولنوب آخرینه انتها بولنسه بینه کلام اولمق عینی حاصل اوله . و بو مقلوب علم بدیعده مذکور اولان تجنیس قلبه مغایردر . زیرا بونده مقلوبدن مطلوب اولان اولا مذکور اولان لفظك عینی اولمقدر اما آنده لازم دکلدر . و آنده ایکی لفظ بیله معاً ذکر اولنور واحدر اما بونده ذکر اولنمز . ودخی قلب کاه قصیده اولور . کاهی نثرده . اما قصیده اولان کاه بر حیثیت ایله اولورکه هر بر مصراع مقلوب اولور . نته کیم بو مصراعنده واقعدرکه (اراه الاه هلالا انارا) . کاه اولورکه هر

بيت مجموعنه مقلوب اولور . نته‌كيم قاضى ارجانينك قولنده اولان كبى واقع اولمشدركه :

(بيت)

مودته تدوم لكل هول　　　وهل كل مودته تدوم

ودخى حريرينك قولنده اولان كبى :

(بيت)

اس ارملاً اذا عرا　　　وارع اذالمرء اسا

لكن حريرينك قولنده تكلف واردركه (مرأ) لفظنك همزه‌سى زائده اولوب قلبده حذف اولنديغيدر . اما نثرده اولان قلب كاه مفرد ده اولور سلس كبى . كاه مركبده اولور حق تعالينك ﴿ وربك فكبر ﴾ قول شريفى كبى . ودخى ﴿ كل فى فلك ﴾ كبى . وبوبابده حرف مشدد حرف مخفف حكمنده‌در . زيرا معتبر اولان حروف مكتوبه‌در . ودخى بوبابدندر (سرفلا كبابك الفرس) كه بوكلام عماد كاتبك قوليدر . ودخى قاضئ فاضلك بوكلامه جوابده اولان قولى كبى كه بى تردد (دام علاءالعماد) ديمشدركه تفصيلى عماد كاتبك ترجمه‌سنده مرور ايلمشدر . ودخى بوبابدندر (عقرب تحت برقع) . ودخى (كبر رجاء اجربك) . ودخى (لابقاءللاقبال) . وبونلردن ماعدا نيچه نظائر كثيره وامثال عزيزه‌سى واردر .

علم الجناس — بو دخى اگرچه انواع بديعه‌دندر . لكن چونكه آنده بحث مطلق كلامده وجه‌كلى اوزره اولوب و بونده وجه جزئى اوزره آنجق . فضلا وبلغادن منقول اولان كلامدن اولديسه بونى افراد بالتدوين ايدوب بديعه ياخود محاضراته فرع قيلديلر .

وبو علم برعلمدركه باحثدر ايكى لفظدن‌كه بينلرنده مشابهت اوله آنجق لفظ جهتندن ينه معناده مغايرتلرى ايله بيله . و الا معناده مغايرت اولمسه اصلا تجنيس اولمز . و بو مشابهتك وجوه و اقسامى محلنده ذكر اولنمشدر . بومقام محل استقصاء وجزه اقسام دكلدر . وبوبابده حرف مشدد حرف مخفف

حکمنده‌در . ودخی دیمشلردرکه تجنیس ایکی نوع اوزره‌در . جناس شکْلی وجناس شکْلی . صاحب تجنیس بدیع انیس ابوالفتح البستی دیمشدر : من اصلح فاسدَه ارغم حاسده . ومن اطاع غضبه اضاع ادبه . عادات السادات سادات العادات . مزبور ابوالفتح علی بن محمدالبستی الکاتب الشاعر المشهوردرکه تجنیس انیس بدیع التأسیسده صاحب طریقهٔ انیقه و سالك مسالك لطیفهٔ دقیقه‌در . آنك الفاظ بدیعه‌سندندر : (من سعادة جدك وقوفك عند حدك . الرشوة رشاء الحاجات . اجهل الناس من کان للاخوان مذلاً و علی السلطان مدلاً . الفهم شعاع العقل . المنیة تضحك من الامنیة . حد العفاف الرضاء بالکفاف . مایخرق الرفیع ترقیع) ودخی تجنیسده و غیریده اشعار آبدار بلاغت شعار فصاحت دثاری وکلمات ونصایح فصاحت آثاری بسیاردر . وفاتی بخاراده سنة اربعمائه یاخود احدی و اربعمائه‌ده‌در .

ودخی اول بابده اولان الفاظ بدیعه‌دندر : (اذا ذل عالم ذل عالم) . وینه بوندندر رشید الدین و طواطك قولی‌که دیمشدر : (رب رب غنی غبی سرته شرته فجاءه فجاءة بعد بعد عشرته عسرته) . کلام مزبورك تفسیری بودرکه ذکر اولنور . (رب) فتح (را) ایله ربه ندادرکه حرف ندا حذف اولنمشدر . و (رب) حروف جاره دندر . و (غنی) نون ایله غنادندرکه ضد فقردر . و (غبی) باء موحده ایله (غباوت) دندرکه ضد ذکادر . (سرته) فعل ماضیدر سروردن . (شرته) مصدردر (شر) دن ضد خیردر . و (سرته) لفظنك فاعلیدر . (فجاءه) فعل ماضیدر مجیٔ دن . و (فجاءة) ضم فا ایله مصدردر بغتةً معناسنه . و (بعد) فتح با ایله ظرفدر ضد (قبل) در . و (بعد) ضم با ایله نقیض قربدر . و (عشرته) کسر عین ایله وشین معجمه ایله مصدردر معاشرت معناسنه . و (عسرته) ضم عین وسین مهمله‌ایله مصدردر عسر معناسنه‌که ضد یسردر . و (جاءة) لفظنك فاعلیدر . معنای کلام بودرکه : یارب نیچه غنی‌که غباوت‌ایله موصوف غبیدر . ناسه ایتدوکی اضرار وشرور آنك قلب مرده وخاطر افسرده‌سنی پرسرور ایلمشدر . تا که ناکه بغتةً آکا نیچه مدت صفا وعشرت ایتمش ایکن فقرو عسرت کلور .

ودخی مقبول ناس اولان جناسدندر : (ان لم یکن لنا حظ فی درك درك مخاصنا من شرك شرك) . (درك) فتح دال وسکون را ایله مصدردر ادراك معناسنه . و (درك) فتح دال وکسر راء مشدده ایله خیر معناسنه‌در نته‌کیم لله دره دیرلر . یعنی خیره دیمکدر . و (شرك) فتح شین ورا ایله شول حبل . یعنی رسندر که صیدو شکار ایچون احضار ایدرلر . (شرك) كاف خطاب ایله (شر) دندرکه خیرك ضدیدر . معناسی : اکر بزم حظ ونصیبمز یوق ایسه سنك خیریکه وصولدن باری بزی تخلیص ایله حبالهٔ شرکدن دیمکدر .

ودخی جناسدندر (ان اخلیتنا من مبارك مبارك فارحنا من معارك معارك) . (مبارك) جمع مبرکدرکه ناقه چوکه‌جك یردر . و (مبارك) راء مشدده ایله‌که كاف خطابه مضافدر . جمع (بر) درکه احسان معناسنه‌در . و (معارك) جمع (معرکه) در . و (معارك) كاف خطابه مضاندر (معره) معناسنه درکه عیبدر . معناسی : اکر بزی مواضع احسانکدن خالی ایدرسه‌ك باری مواضع عاردن واول مقوله کار دشواردن تخلیص ایله .

ودخی غرائب تجنیسدندر حضرت لیث غالب امام علی بن ابی طالب (کرم الله تعالی وجهه) حضرت معاویه یه (رضی الله تعالی عنه) ارسال ایلدوکی بلیغ مقالکه بیورمشدر : (غرك عزك فصار قصار ذلك ذلك فاخش فاخش فعلك فعلك تهدی بهذا) . حضرت معاویه دخی جوابنده یازدی‌که : (علا قدری غلی قدری) . خلکانی ایتدی : غرك عزك کلامی الی آخره ابوشجاع عضدالدوله‌نکدر . ابومنصور الفتکین جانبنه جواباً یازمشدر .

مرحوم والد ماجد بیوررلرکه روایتین بیننده منافاة اولمسه اولور . زیرا جائزکه عضدالدوله حضرت امیر المؤمنینك (رضی الله تعالی عنه) کلامنی حالنه موافق ومطلبنه مطابق بولوب اول حالده آنی کتابت وارسال ایلیه . باخصوص بومرتبه حسن کلام و لطافت وانتظام شاهددرکه البته امام همام علی بن ابی طالبك اوله (کرم الله تعالی وجهه) . زیرا بومقوله کلام معتبر افاضل بلغا وکتابك دکه سنه میسر اولمز . معناسی : سنی مغرور ایلدی

عزو شرفك . پس اول عزو شرفك قصارى و غايتى سنك ذلتك و سوء حالك اولدى . ايمدى اى مغرور فاحش فعلكدن يعنى افعال قبيحه‌دن خوف وخشيت ايله . اوله‌كه هدايت بوله‌سك بونصح وپند نافع وسودمند ايله . ومعلوم اوله كه (عل) (لعل) معناسنه‌در . بودخى لغتدر . نته‌كيم شاعر مشهور ديمشدر ،

(بيت)

لاتهين الفقير علك ان   تركع يوما والدهر قدرفعه

معناسى : (لعلك تركع وتسقط) ديمكدر . يعنى فقيره اهانت ايلمه مرجو ومحتملدركه بركون سن ساقط و محتاج وذليل و آچ اولوب دهر دون پرور اول فقيرى محتاج ايليوب پايه‌سن برتر ايليه .

علم مسامرة الملوك — بوعلم دخى فروع محاضراتدندر . و بوعلم باحثدر ملوك و سلاطين راغب اولدقلرى احوالدن — كه قصص واخبار ومواعظ عبر وامثالدر — غرائب بلدان وعجائب اقاليم جهان وسائر احوال‌كه ملوك راغب ونكران اولورلر .

وبوعلمده تصنيف اولنان كتبدندر (سلوان المطاع فى عدوان الاتباع) كه ابن ظفر تأليف ايلمشدر . آنك ترجمه‌سى مقدما بيان اولنمشدر . ودخى (كتاب مفاكهة الخلفا) و (كتاب نظم السلوك فى مسامرة الملوك) . واكثر كتب محاضرات بومطلبده وافى و بومقصودى افاده‌يه كافل وكافيدر . خصوصا (كتاب حيوة الحيوان) و (محاضرات الراغب) كه آنلر علم محاضراتده ذكر اولنمشدر . وبوعلمك موضوعى وغايتى وغرضى عاقل وذكى‌يه ظاهردر .

علم حكايات الصالحين — بوعلم دخى تواريخ ومحاضراتك فروعندندر . احوال صلحا وابرار ومناقب مشايخ كباره نيچه كمال اعتنا واعتبار ايدوب مستقلا افراد بالتدوين و ترويج بازار ملت ودين ايتمشلردر . و بوعلمك موضوعى وغرضى وغايتى ظاهردر . ومنفعتى اجل منافع و اعظم مطالب ايدوكنى هرمبتدى وطالب بى‌ريب وكمان فهم واذعان ايدر .

وبو علمده ابن جوزی — جوزی بالخیر وکوفی — (صفة الصفوه) نام برکتاب تام تصنیف وبنیان طریقنی ترصیف ایلمشدر . وامام یافعینك کتاب ثانیی که (روض الریاحین فی حکایات الابرار والصالحین) ایله مسمی در مشهوردر . وبونلردن ماعدا نیچه کتب واردر .

علم اخبار الانبیا — بو علم دخی فروع تواریخدندر . بوکا دخی علما تقید واعتنا ایلمشلردر . وفی الحقیقه حقیق ولائق اعتباردر . وافراد بالتدوین دخی ایلمشلردر . جملهدن ابن جوزینك (قصص الانبیا) نام کتابی وغیری .

علم المغازی والسیر — بو علم دخی فروع علم تاریخدندر . بونده دخی علما کتب کثیره تصنیف ایلمشلردر . جملهدن (سیرة ابن هشام) و (سیرة محمد بن اسحق) و (سیرة مغلطای) وبونلرك غیری . وبو ایکی علمك موضوع ومنفعتلری وغایت وغرضلری برفرده مخفی دکلدر .

علم تاریخ الخلفا — بو علم دخی فروع تاریخدندر . حتی بعض علما تاریخ خلفاء اربعهٔ ذوی قدر جلیلی — که حضرت ابی بکر وعمر وعثمان وعلیدر (رضوان الله تعالی علیهم اجمعین) — افراد بالتدوین ایلمشلردر . وفی الحقیقه اول نجوم اهتدا احوالی لائق اعتنادر . بعضلر دخی آنلره تاریخ خلفاء امویتی وعباسیتی ضم والحاق ایلمشلردر آنلرك احوالی دخی محل مزید اعتبار و سزاوار اشتهار اولدیغیچون . بونده تصانیف کبار و مؤلفات جلیلة الآثار واردر . جملهدن (کتاب تحفة الظرفا فی تاریخ الخلفا) وغیری .

علم طبقات القراء — بو علمده قراء سبعه بلکه عشره بلکه ثلثة عشر بلکه خمسة عشر ذکر اولنور . وهر برینك راویلری وشیوخی و بو علمده تصنیف کتب ایدنلرك احوالی وصحابه وتابعین وتبع تابعیندن الی هذا الآن کذران اولان قراء اعیان ذکر اولنور . (طبقات ذهبی) بو علمده تصنیف مفیددر . اما طبقات شیخ جزریدن اجمع وآندن انفع یوقدر .

علم طبقات المفسرین — بودخی فروع تواریخدندر . بونده دخی مجلدات کبار تألیف واختیار اولنمشدر .

علم طبقات المحدثين — بو دخی فروع تواریخدندر. بونده دخی علماء اعلام طبقات عظام یازمشلردر.

علم سير الصحابة والتابعين — بوعلم محاضراتدندر. آنده دخی (كتاب سير الصحابة والتابعين) تأليف اولنمشدر. بركتاب عظيمدركه نظيرى موجود ومثلى معهود دكلدر.

علم طبقات الحنفيه — بونده دخی نیچه علماء اعلام تأليف كتب ضخام ایلمشلردر. مثلا: (كتاب جواهر المضيئة فى الطبقات الحنفيه) وقاسم بن قطلوبغا تصنيف ايتدوكى (تاج التراجم) ايله مسمى اولان مختصر لطيف كه نیچه مهماتی مشتمل و بوبابده كافى وقدر مايحتاج اليهى بيانه كافلدر.

علم طبقات المالكيه — بونك موضوعى ورسمى سائر علومدن منفهم ومعلومدر [*].

علم طبقات الحنابلة — بونك دخی احوالی سابقا مرور ایدنلردن معلومدر. لكن طبقات مالكيه وحنبليه ده تصنيف اولنمش كتاب معلومز دكلدر. ظاهر بودركه اول مذهبك دخی فضلاسی آنده اهمال ايتمامشلردر.

علم طبقات النحاة — بوعلمده دخی نیچه كيمسه تصنيف ايلمشلردر. مثلا ياقوت حموى ومجدالدين الشيرازى وصلاح الدين الصفدى وجلال الدين السيوطى وغيرى كتب لطيفه دخی.

علم طبقات الحكماء — بوعلمه دخی نیچه علما تقيد واعتنا ايتمشلردر. جمله‌دن صاعدكه مشاهير حكما واجلهٔ علمادندر. طبقات مزبوره‌ده (صوان الحكمه) نام بر كتاب تصنيف ايلمشدر. مرحوم والد ماجد بيوررلركه:

---

[*] بوعبد فقير طبقات مالكيه‌ده بركتاب لطيفه واصل اولدم (الديباج المذهب فى علماء المذهب) ايله مسمى‌در. امام علامهٔ حافظ برهان الدين بن ابراهيم بن على بن فرحون المدنى المالكى تأليفيدر. حقا كه كتاب جامع و سفر لطيف نافعدر.

بن کتاب مز بورك عنفوان شبابده تحصیلنه میل و شتاب ایدوب بولدم و مستفید اولدم . برکتاب لطیفدر . لکن مؤلفنك اسمنی فراموش ایلدم .

علم طبقات الاطبا — بونده دخی نیچه علما تصنیف ایلمشلردر . و بو علمده دخی مرحوم مرقوم بیوررلرکه : بر کتاب کوردم (عیون الانباء فی طبقات الاطبا) ایله مسمی‌در . و معلوم اوله‌که بومذکور اولانلرك طبقاتی فروع علم تاریخدندر . و بونلرك هر برینك موضوعی وغایتی و غرضی و منفعتی علوم مذکوره‌یی تتبع ایدنه ظاهر ددر . والله الموفق .

دوحهٔ ثالثه

شول علوم بیانندددرکه اذهانده اولان معقولات ثانیه‌دن بحث ایدر

و بو دوحه‌ده بر مقدمه و ایکی شعبه واردر .

مقدمه — ایمدی معلوم اوله‌که احوال اذهاندن باحثه اولان علوم ، علوم آلیهٔ معنویه‌در . آنلرك دخی اجلی علم منطقدر . حتی بعض حکما آنی علوم عقلیه‌یه رئیس مجراسنه اجرا ایلمشدر . بلکه بعض علما آنی بی ریب ومین فرض عین قبیلندن قیلمشلردر . زیرا علم مزبور واجب تعالینك معرفتنه موقوف علیهدر . چونکه معرفت مزبوره واجبه‌در . کذلك واجب مطلق متوقف اولدیغی نسنه‌که مقدور مکلف اوله اول دخی واجبدر . حتی بعض علماء اشراقیه حکم ایامشلردرکه طائفهٔ متصوفه‌نك دخی سلوك و ریاضاتی و قطع مراتب و درجاتی قواعد منطق اوزرینه دائردر . وبالجمله منطق برعلم باهر البرهان وماننده شمس تابان هرمکانده ظاهر ونمایاندر . آنی که انکار ایلمز ، مکر برکیمسه‌که درك حقائقدن اعشی وفهم دقائقدن اعمی اوله . ولله درمن قال فی تحقیق هذا المقال .

(شعر)

عاب المنطق قوم لا عقول لهم ... وليس له اذا عابوه من ضرر
ماضر شمس الضحى والشمس طالعة ... ان لا يرى ضوءها من ليس ذا بصر

ودخی علم نحوی ومنطق بر نحوی ومنطق مدح ایدوب دیمشدر :

(شعر)

ان رمت ادراك العلوم بسرعة	فعليك بالنحو القويم ومنطق
هذا الميزان العقول مرجح	والنحو اصلاح اللسان بمنطق

بعض اهل عناد واستکبار تعنت ایله ذم منطقده دیدوکنه اعتبار اولنمزکه دیمشدر :

(شعر)

دع منطقا فيه الفلاسفة الاول	ضلت عقولهم ببحر مغرق
واجنح الى نحو البلاغة واعتبر	ان البلاء موكل بالمنطق

ودخی شهادت واخبار اهل تواریخ واخبار ایله صحیح ومقرر اولمشدر . منطقی اولا تدوین وابواب وفصولنی تعیین ایدن ارسطودرکه مقابلهٔ تدوینده اول عصرده سلطان زمان اولان بشیوزبیك دینار احسان ایدوب وهرسنه‌ده یوزیکرمی بیك دینار وظیفهٔ مرتبه ادرار ایلدی . روایت اولنورکه ارسطو آنك وضع وترتیبنه علم هندسه‌دن اولان نظم کتاب اقلیدسدن متنبه اولدی . یحیی بن عدی الفیلسوف دیمشدر که : اول عصرده منطقه اعتنا و کتبنی جمع واقتنا بر مرتبه‌یه واصل اولمش ایدی‌که اسکندر حکیمك شرح سماع طبیعیسنی و منطقدن (شرح کتاب برهان) ی حکمادن برینك ترکه‌سنده کوردم . و تحصیلنه راغب اولدم . کتابین مزبورین بکا یوزیکرمی دیناره عرض اولندی . بن دخی تحصیل دنانیر ایچون سعی کثیر ایدوب بعده کلدکده کوردم که شرحین مزبورینی بعض کتب ایله بیله جملةً بر شخص خراسانی‌یه بیع ایدوب ایکیسنی اوچبیك دینار حسابنجه ویردیلر . مزبور یحیانك غیری دیمشدرکه : اول کتب مزبوره آستین ایچنده کوتوریلور کتب ایدی . یعنی حجملری صغیر و زحمت کتابتلری یسیر ایدی . مورخ اخبار حکما اولان بعض علما دیمشدرکه : اول زمان خلقنك همتلرینه و کسب فضائلده کوشش و دقتلرینه نظر ایله‌که والله العظیم اکر کتب مزبوره زمانه‌مزده احضار وعلمنی دعوی ایدنلره عرض و اظهار اولنسه ذکر اولنان ثمنك عشر معشارینی ویرمزلر ایدی .

مؤلف اصل مترجم اولان والد ماجد علیه الرحمه بیوررلرکه : جناب باری‌یه شکایت درازی ایدرز بر زماندن‌که آنده بضایع علوم کاسده وصنایع رسوم فاسده اولمشدر . وبیوررلرکه : بن دیرم‌که والله‌العظیم الرقیب اکر کتب مزبوره زمانه‌مزده اولان محصلینه بلاشئ ولاغرض وامتنان بطریق الهبه عرض واحسان اولنسه قلت مبالات ایله اعراض وترك التفات ایدرلردی . قنده قالدی‌که بذل مال ایله اشترا و تحصیلنده جدال ومرا ایلیه‌لر . اما کتب اعشار وهزلیاته کمال رغبت وبدل اثمان غالیه‌ایله صرف همم عالیه و اظهار محبت بلکه بالذات کتابت ایدوب لیل و نهار مفارقت ایلمزلر . ودخی بیوردیلرکه : علومه کمال شغف و محبتم ونهایت مرتبه حرص وحرارتم سببی ایله اشبو کلمات شکایت آمیز ونکایت انکیز مانند نفثهٔ مصدور دروندن ظهور وصدور ایدوب زبانه جاری وزبانهٔ پرسوزی دل و جانه ساری اولمشدر . امیددرکه مشاهده ایدن اصحاب ذیل عفو ایله ستر قصور وترك لوم و عتاب ایلیه‌لر . مع هذا جناب رب باری عزوجلدن قول و اعتقاد و عملده خطا و خطلدن استغنا ایدرم . وهوالعزیز الغفار . بوندن‌صکره معلوم اوله‌که بین‌العلما امثال عربدن مشهور و مقرردرکه (الشئ بالشئ یذکر) دیرلر . یعنی برشی مذکور اولدقده بعض مناسبت و بیننده نوع مشابهت اولمق ایله شئ آخر دخی مذکور اولمسی مشهوردر .

ایمدی وقتاکه بیدپا ایله مسمی اولان فیلسوف هندی کتاب (کلیله) و (دمنه) یی ملوك هنددن دیلم نامنه وضع ایلدی که یوزیکرمی ییل پادشاه اولمشدر . مزبور دیلم بیدپانك باشنه تاج وضع وصدر وزارتی تعیین ایله مکانتی رفع ایلدی . اول دخی کتاب مذکوری السنهٔ بهایم وطیور اوزره ایلدی . حکمنی وفنونی عوامدن تنزیه ووقایت وشرکاء طعام اولان جهال ولئامه بخل وضنت ایچون حکایت اولنورکه وقتاکه انوشروان کتاب کلیله و دمنه‌یی استماع و قلبنده اشعهٔ مهر مهر ومحبت التماع ایلدی . برزویه نام حکیمی بلاد هنده ارسال و استخراج کتاب مزبور ایچون بذل اموال ایدوب حکیم مزبوره اللی عدد جراب ویردی‌که هربر جرابده اونبیك دینار و آندن

ماعدا لوازم و ادوات اسفار تدارك واحضار ایدوب جمله‌سنی حکیم مزبوره تسلیم ایلدی . برزویه حکیم دخی بلاد هنددن کتاب مزبوری استخراج وزبان هنددن فارسی‌یه نقل ایله صعوبت فهمنه علاج ایلدی . آنکله بیله شطرنج تامی دخی استخراج ایلدی‌که خانه‌لری عشرة فی عشرة‌درکه جمله‌سی یوز خانه اولور . اما شطرنج مشهورکه ثمانیة فی ثمانیة‌در آنك واضعی صیصه بن داهر الهندیدرکه ملك بهرام ایچون وضع واتمام ایلمشدر . اما میان عوامده مشهور اولانکه واضعی لجلاج اولمقدر . اویله دکلدر . زیرا اول واضع دکلدر . بلکه آنجق لعب و بازیده ماهر و انواع طرق ایجادینه قادر ایدی . و دخی لعب شطرنجده ماهر اولانلرك بریسی ابو بکر صولیدرکه اهل تاریخ قتنده مشهور و السنهٔ ناسده مذکوردر .

و دخی اردشیر بن بابك الهندی الحکیم که اول ملوك فرسدر . و آنلرك تاریخلری آندن معتبردر . مقابلهٔ شطرنجده (نرد) ی وضع ایلمشدر . اول سببدن آکا نردشیر دیوب واضعنه نسبت ایلمشلردر . وضعدن دخی مقصدی بودرکه آنی دنیایه و اهلنه مثال ایلدی . اولا رقعه‌یی اون ایکی بیت ایلدی شهور سنه اعدادنجه . و قطعه‌لرینی اوتوز قطعه ایلدی ایام شهر عددنجه . فصوصنی‌که آکا شمدی زار دیرلر . مثال قضا وقدر و حرکات و تقلباتی حرکات دهر ایله اولان حوادث و عبر ایچون مثال ایلدی . اول سببدن طائفهٔ فرس وضع نرد ایله طائفهٔ هند اوزره افتخار و غلبهٔ عقل و فراست اظهار ایلدیلر . بعضلر دیمشدرکه اوتوز قطعه‌نك نصفنی سیاه و نصفنی بیاض ایلدیلر تاکه لیالی وایام ایچون مثال تام اوله . وفصوصی مسدسه ایلدیلر تاکه جهات سته اولوب سابع یوق ایدوکنه اشارت اوله . ودخی فصوصك هرجانبنده اولان نقطه‌لر آلتنده اولانلر ایله البته یدی عدد اولور . تاکه عدد افلاك و کواکب سیاره‌یه اشارت اوله .

ودخی امور عجیبه‌دندرکه واضع شطرنج مقابله‌سنده پادشاهدن جائزه رجا ایلدکده دیدی‌که : بکا بومرتبه جائزه کافیدرکه شطرنجك اول خانه‌سنه بردانه بغدای وضع ایدوب بعده برخانه‌ده تضعیف اولنه . تاکه اول حساب اوزره

جمله خانه‌لر مقداری دانه‌لر ویریله دیوب . پادشاه دخی ایتدی : شطرنجی اول وضع ایتدوكك زمانده سنك كمال عقل وفراستكه ونهایت ذكا وفطانتكه استدلال ایتمش ایدم . اما شمدی غایت ایله فساد عقل و حماقتكه استدلال ایلدمكه بودكلو تألیف غریب ووضع عجیب مقابله‌سنده شیٔ یسیر رجا ایدرسن . پس وزیر ایتدی : های پادشاهم سكوت ایله . زیرا اول حساب اوزره سنك خزائنك دكل بلكه خزائن جملهٔ ملوك ارض بالطول والعرض تمام اولور . پادشاه كلام وزیری درشت كاری اشد انكار ایله انكار ایدیجك پادشاهه تمام حسابینی تفهیم و طریقنی تعلیم ایلدیلر . پادشاه ایتدی : بو حساب وضع شطرنجدن اغرب واعجبدر . و دخی دیمشلر دركه اكر اول خانه‌سنه وجه مشروح اوزره بردانه قویوب كیتدجكه تضعیف ایلسه‌لر روی زمینده اولان بلادك جمله‌سی بغدای ایله مالا مال اولسه كفایت ایتمك احتمال دكلدر . حتی بعض حساب اعتنا واهتمام بی‌حساب ایلیوب بویله بولمشلردر . فی‌الواقع هركس كه تأمل صادق ایلسه بو كلامی حقه مطابق بولور . ایمدی بو كلام مناسبت مقام ایله آردده ایراد اولنمشدر . من بعد مقصود ومرام اولانه رجوع ومهماتی بیانه شروع ایدهلم .

ایمدی معلوم اوله‌كه عبدالله بن هلال الاهوازی خلافت مهدی زماننده كتاب (كلیله) و (دمنه) یی یحیی بن خالد البرمكی ایچون فارسیدن عربی‌یه نقل ایلدی . ودخی سهل بن نوبخت الحكیم دخی ینه یحیای برمكی ایچون — كه مهدی و هرونك وزیری وسخا وكرمده جهانك بی‌نظیری ایدی — نظم ایدوب مقابله‌سنده یحیی بیك‌دینار جائزه ویردی . مغربده صاحب اندلس اولان ملك ناصر علوم الٓهیه و اسرار حكمیه طالب و تحصیلنه مثابر ایدی . پس ملك هند اولان ماهوانی ایشیدوب حكم وامثال ایچون برمصور كتاب كلیله ودمنه ارسال ایلدی . و علم حروفده كتاب (سفر آدم علیه السلام) و كتاب (حروف) كه حضرت آدم اوزرینه (علیه الصلوة والسلام) انزال اولنمش ایدی‌كه جنتك زیتون اوراقندن یكرمی بر ورقده یازلمش ایدی . وهر برینك اسما و صفاتی وحكم وآیات بینات درج اولنمش ایدی . وبونلر ایله بیله بعض

هدایای عجیبه وتحف غریبه ارسال ایلمشدر . جمله‌دن جلود حیه‌دن فرشلرکه مانند ریش طاوس ونقش بوقلمون الوان کونا کون ایله مزین ایدی . و بر نوع حیوانك جلودندن دخی بعض فرشلرکه اسیر مرض بواسیر اولانلر اوستنه اوتورسه‌لر برء تام حاصل اولور دی . و دخی ملك قسطنطینیه اولان حکیم ارمانوس کتاب علم حروفه طالب ایدی . پس ملك ناصر آنکله مکاتبه ایلدی سنة سبع وثاثین وثمـا نمائه‌ده . و آکا بعض هدایای جلیله و اسرار غریبه اهدا ایلدی که جمله دن کتاب (دیسقوریدوس الحکیم) که حشایشی تصویر رومیٔ بدیع ایله تصویر ایلمشدر . وکتاب مزبور قلم اغریقی ایله مکتوب ایدی که یونانیٔ قدیمدر . و آنکله بیله کتاب (هروشیش) — که صاحب القصصدر — ارسال ایلدی . کتاب مزبور تاریخ ملوك روم و آنلره مبعوث اولان انبیانك قصصیدر . اول دخی لسان لاتینی ایله‌که لسان فرنجیدر . ودخی سنة اربعین وثلثمائه‌ده مزبور ارمانوس حکیم ملك ناصره نیقولا نام بر راهب ارسال ایلدی که کتاب دیسقوریدوسده اولان اسماء عقاقیردن مجهول اولانلری استخراج ایدوب و لسان عربی‌یه نقل ایلیه . و مزبور ارمانوس (قرطبه) ده تریاق فاروق تجارب معهود اوزره اول ایشلین اولدر . و دخی خلفادن جعفر متوکل ایامنده اصطفان بن سبیل الترجمان کتاب دیسقوریدوسی دارالسلام بغدادده یونانیدن عربی‌یه ترجمه ایلدی . ومزبور ملك ناصرالدین الله عبدالرحمن بن محمدالاموی سنة خمسین وثلثمائه‌ده وفات ایلدی .

ایمدی بو مقامده دخی مقصوددن خروج و فائدهٔ ترغیب ایچون اوج اطنابه عروج اولندی . تا معلوم اوله‌که شول علوم‌که اوائل آنلری سکا تسهیل ایلمشلردر تحصیل ایتمکده نه‌مرتبه تحمل انواع تعب و زحمت وجمعنده نه‌مقوله ارتکاب خیل و اصناف مشقت چکمشلردر . و بونکله علوم و معارفك قدری باهر و تحصیلنه سعیك ورغبتك وجوبی ظاهر اوله . ودخی بو بابده جملهٔ اهتمامندندر جمع خزائن کتبده ایتدکلری سعی و اقدام تا هربارکه طلب ایده‌لر . بلاتعب نیل وصول ممکن‌الحصول اولوب آندن

ماعدا نهب وسرقه و غارات و بونلرك امثالی آفات ایله ضیاعندن امن حاصل اوله . قلقشندی (صبح الاعشی) ده دیمشدرکه : خلفا زمان قدیمده جمع کتبده اهتمام عظیم ایدرلر ایدی . حتی کتبدن اعداد جمهٔ کثیره و خزائن جلیلهٔ کبیره تحصیل و آنکله لوازم عرض خلافت وسلطنتی تکمیل ایتمشلر ایدی . وخزائن مذکوره دولت اسلامیه‌ده اوچ خزینه ایدی . بریسی بغدادده (خزائن عباسیین) ایدی‌که آنده اولان کتب عدد جهتندن بی‌حد وپایان ونفاست و لطافت حیثیتندن غیر قابل البیان ایدی . بوحال اوزره نیچه مدت معموره ایدی تاکه ولایت بغداد ایدیٔ تاتارده مطموره اولنجه . پس اول زمانده جمله کتب نهب و بغداد ایله بیله برباد اولوب اوراقی پریشان و آثار وعلایمی جملةً بی نام و نشان اولدی .

ایکنجیسی مصرده (خزانهٔ فاطمیین) در . اول دخی خزائنك اعظم واکبری و جمع کتب جهتندن خزائنك اکثری ایدی . اول حالدن زائل اولمدی . تاکه دولتلری آخر خلفا اولان عاضدك موتی ایله منقرض وزائل و بعدهم سلطان صلاح الدینك استیلاسی ظهورلرینه مانع وحائل اولنجه . پس اول زمانده قاضیٔ فاضل خزائن مزبوره‌نك اکثرینی اشترا و وقفیتنه واقف ایکن بو وضعه اجترا ایدوب قاهره‌ده (درب ملوخیا) ده وقف بنا ایتدوکی (مدرسهٔ فاضلیه) یه وقف ایدوب کتب مزبوره آنده قالدی . شول زمانه دکین آکا دخی بعض ایادی استیلا وتعدی ایدوب یرنده اقل قلیل قالدی .

اوچنجیسی (اندلس) ده (خزائن خلفاء بنی امیه) در . اول دخی اجل خزائن کتبدن ایدی . و دائما معمور و حفظ و حراست خلفا ایله معمور اولمقدن زائل اولمدی . تاکه اندلس اوزرینه ملوك طوائف استیلا ایتمکله دولتلری نهایت بولنجه . آندن صکره هربر اوراقی برآن ایچنده اطرافه پران اولدی . اما بو زمانده ملوك خزائن کتبه قلت اعتنا و بنا ایتدکلری مدارسده اولان خزائن کتب ایله اکتفا ایلمشلردر . مؤلف مرحوم بیوررلرکه لکن زمانه‌مزده اولان سلطان اعظم وخاقان اکرم یعنی « سلطان

سليمان خان ابن السلطان سليم خان » كه زمانمز آنك وجود شريفى ايله لطافت و طراوتده و عامهٔ علما و فقرا ظل عاليسنده استراحتده‌درلر . آنلرك بر خزانهٔ كتبلرى واردركه حكايت اولنوركه كتب شرعيه‌دن بركتاب يوقدركه الا آنده موجوددر . برمكانده‌دركه طلاب علوم دسترس بولمغه امكان يوقدر .

حكايت اولنوركه : وقتاكه عمرو بن العاص اسكندريه‌يى ايدى كفاردن فتح واستخلاص ايلدى . آنده برخزانهٔ كتب بولوب « حضرت اميرالمؤمنين عمر » دن (رضى‌الله عنه) استشاره ايدوب آنلردخى يازديلركه اما اول ذكر ايتدوكك كتب اكر آنلرده كتاب‌اللهه موافق وسنت رسوله‌مطابق نسنه‌وارايسه پس كتاب‌الله ايله آندن استغنا اولنور . اكر آنك غيرى ايسه آكا بزم احتياجمز يوقدر . همان افنا واعدام ايده‌سك . پس عمرو بن العاص جمله‌سن اسكندريه‌نك حماملرينه تفريق وكلخنلرنده تحريق ايلدى . آلتى آيده آنجق تمام اولدى . معهذا فتوحات شامده مذكوردركه اسكندريه فتح اولندقده آنده تمام بيك حمام واون‌ايكى‌بيك بقال وارايدى‌كه تازه بقله بيع ايدرلردى . [*]

ايمدى اى طالب علوم ومعارف واى مستفيض ذوارف عوارف اولان اخوان اوائل زمانده اولانلرك تحصيل علومده ايتدكلرى اهتمام وكتبنى جمعده ايتدكلرى اقدام نه‌مرتبه‌در كورك وبوشعرك معناسنه متفطن اولك‌كه ديمشلردر:

(شعر)

لوكانت العلوم تحصل بالمنى لم يبق اصلا فى البرية جاهل

ايمدى بو تفصيلدن صكره اصل مقصوده شروع ايده‌لم . پس وقتاكه ارسطو منطقى تدوين وابواب وفصولنى تعيين ايلدى . كتابلرى بلاد رومدن ولايت موره‌ده (آتنه) نام بلده‌ده ملوك يوناندن بر ملك يانـنـده مخزونه قالدى . وقتاكه مأمون خليفه علوم اوائله راغب وجمع كتبه طالب اولدى . اول ملكه مكتوب ارسال ايدوب كتب مزبوره‌يى طلب ايلدى . اول دخى امرينه ترك امتثال ايدوب ارسال ايلمدى . مأمونك آتش غضبنه اشتعال

[*] اسكندريه كتبخانه‌سنك ميلاددن ٤٧ سنه مقدم روماليلر طرفندن وقوعه كلن هجومده محو اولديغى تاريخاً مثبتدر . للطابع .

كلك ايله جمع عساكره اشتغال ايدوب خبر ملكه واصل اوليجق درونده رعب حاصل اولوب بطاريق ورهابينى جمع ايدوب مشاوره ايتدكده ديديلركه اكر دين مسلمينده انكسار وتخلخل وعقيده‌لرنده تزلزل اولدوغن ايسترسه‌ك آنلرى كتب مزبوره‌دن منع ايلمه . پس ملك زمان رأى مزبورى استحسان ايدوب درحال مأمونه ارسال ايلدى . مأمون دخى مملكتنده اولان مترجملرى جمع ايلدى . حنين بن اسحق وثابت بن قره كبى وبونلرك غيرى . آنلر ايسه كتب مزبوره‌يى تراجم مخالفه ايله ترجمه ايدوب برينك ترجمه‌سى آخره موافقه اولمدى . آندن صكره تراجم مزبوره غير محرره قالدى شول زمانه دكين كه منصور بن نوح سامانى ، ابى نصر فارابيدن التماس ايلدى كه آنلرك جمله‌سنى كوروب تحرير و تلخيص ايليه . اول دخى على و فق المراد اتمام ايدوب اول سببدن معلم ثانى ايله ملقب اولدى . اول كتب مذكوره اصفهانده بنا اولنان خزانهٔ كتبده‌كه (حيوان الحكمه) ايله مسمى‌در آنده محفوظه ايدى سلطان مسعود زماننه دكين . لكن مبيضهٔ دكل ايدى . زيرا فارابى تصانيفك جمع ونشرينه ملتفت وطالب اولميوب بلكه سياحته ميلى غالب ايدى . بعده شيخ ابو على بن سينا علم طب سببى ايله سلطان مسعود قتنده مقرب و مكرم ، حتى وزير اعظم اولوب جميع ممالكنه والى واول خزانهٔ كتبه مستولى اولوب كتب مزبوره‌ده اولانلرى اخذ و تحصيل و فنون حكميه ورياضيه‌نك جمله‌سنى تكميل ايدوب اول كتبدن (كتاب شفا) و سائر مصنفاتنى تلخيص ايلدى . اتفاق اول اثناده كتب مذكوره‌يه احتراق واقع اولوب ابو على‌يه متعصب اولان لئام آنى قصد ايله احراق ايتدى ديه اتهام ايلديلر . تا كه اول علومك اصحابنه انتسابى منقطع اولوب كندو نفسنه منسوب وآنك مخترعتندن محسوب اوله . لكن بومقوله كلام حساد وارباب فساددر (ومن يضلل الله فماله من هاد) .

بوندن صكره معلوم اوله كه افلاطون حكيم بعض تلامذه‌سنه تعليمده طريق تصفيهٔ باطن وجناب قدسده اعمال فكر دائم ايله اينجكى اختيار ايدوب اول طائفهٔ مجاهدين حكماء اشراقين ايله تسميه اونديلر . بعضنه

دخی اعمال فکر وطریق بحث ونظر ایله تعلیم ایدوب آنلر مشائیین ایله تسمیه اولندیلر . دائما مجلسه مشی وتردد ایتدکلری ایچون ویاخود اولاد سلطانی تعلیمه کیدوب مشی ایتدوکی زمانده طریقده اخذ حکمت ایتدکلری ایچون . وباخود بر بستان دلستانی وار ایدی آکا واروب مشی ایتدکده اخذ ایتدکلری ایچون اوله . اما سائر اوقاتده منقطع عن الناس اولوب صفا وعزلت ایله استیناس ایتمش ایدی .

ودخی طائفهٔ مشائینك رئیسی ارسطودر . حکمت بحثیه‌یی تدوین ایتمکی ایبن ایدن بودر . زیرا بوندن اول تدوین حکمت ایتمکه اعتنا ایتمزلر ایدی . حکمتی نا اهلدن صیانت ایتمکی کمال دیانت عد ایدرلر ایدی . واقع اولان دخی غایت آز ومانند تعمیه والغاز اولوب کیمیا وسائر علوم خفیه کبی مکتوم ومهر ستر وعدم نشر ایله مختوم اولوردی . آنجق ابناء سلاطین واولاد حکماء اساطینه تعلیم ایدوب کابراً عن کابر توارث ایدرلردی . وقتا که ارسطو افلاطونه تدوینی عرض ایلدی . افلاطون غضبه کلوب مکتوم حکما اولان سرحکمتی افشا ایتمکی دیلرسن دیدی . ارسطو دخی بن بونده نیچه مبادی خفیه ودقائق غیرجایه قومشمدر که نا اهل اولان رجال آکا مطلع اولمق محالدر دیدی . اویله اولیجق افلاطون دخی اجازت ویروب ارسطو دخی جمیع انواع حکمتی جمع وتدوینه صرف همت ایلیوب اول سبب ایله معلم اول ایله ملقب اولدی . بعده قریحه‌سنده اولان قوت وطبیعتنده اولان جودت ایله منطقی استخراج وآنی تحصیل علوم حکمیه‌یه آلت وعلاج ایلدی . وآنی سائر اقسام حکمت اوزره تقدیم وجمله‌دن اول آلتیتی سببی ایله آنی تعلیم ایدردی . والله اعلم بحقیقة الحال وحقیة المقال .

شعبهٔ اولی

شول علوم آلیه بیانندددرکه کسبده خطادن عصمت ایدر

علم المنطق — علم مزبور — که علم میزان ایله دخی مسمادر — بر علمدرکه

مجهولات تصوریه ویاخود تصدیقیه‌یی معلوماتدن اکتسابك کیفیتی آندن تعرف وتحصیل اولنور . و بوعلمك موضوعی معقولات ثانیه‌در مجهوله ایصال حیثیتندن و یاخود ایصالده نفع جهتندن . و بوندن غرض ومنفعتی مقدمات مذکوره‌دن ظاهردر .

ودخی علم منطقده تألیف اولنان کتب مسطوره‌دندر ابو علی بن سینا تألیف ایتدوکی منطق کتاب شفا که حقیقتده بر بحر خضم وقاموس محیط اعظمدر . مزبور شیخ ابو علی بن عبدالله بن سینادر که حکیم مشهور وفضائل وفواضلی السنهٔ عالمیانده مذکوردر . والدی (بلخ) دن ایدی . آندن ارتحال و بخارایه انتقال ایلمش طائفهٔ عمالدن ایدی . ضیاع بخارادن (اُرْمیثَن) نام برقریه‌ده امهات قراسندن ایدی . عامل اولوب شیخ مزبور وبرادری آنده حاصل اولدیلر . والده‌سنك اسمی (ستاره) ایدی‌که خرمثین قربنده (افشنه) نام برقریه‌دن ایدی . بعده جمله‌سی ینه بخارایه انتقال وبعده رئیس مزبور اطراف بلاده تنقل وارتحال وتحصیل علومه اشتغال ایدوب فنون کثیره تحصیل وعمری اون ییل اولنجه علم قرأن عزیزی وادبی تکمیل ایلدی . واصول دیندن نیچه اشیایی حفظ واتقان ایدوب حساب هندوجبر ومقابله‌ده فائق الاقران اولدی . بعده ابی‌عبدالله ناتلیدن کتاب (ایساغوجی) یی قرائت ایدوب ظواهر منطقی آندن کسب ایلدی . زیرا مزبور ابی عبدالله دقائق منطقدن آگاه دکل ایدی . بعده کندوسی نیچه دقائق حل ایلدی . اوائل آندن غافل وذاهل ایدیلر . واقلیدس ومجسطی‌یی دخی آندن قرائت و احکام ایدوب حتی آندن نیچه مرتبه حقائق و دقائقده افضل و فائق اولدی . وبواثناده ینه علم فقهه دخی سعی ایدوب اسمعیل زاهد مجلسنه تردد کثیر واختلاف زائد ایدردی . فقهده دخی قرائت و مذاکره و مباحثه ومناظره اوزره ایدی . بعده تحصیل علم طبیعی والهی یه و غیری علومه اشتغال تام ایدوب جناب رب‌الارباب جمیع علومده آکا فتح باب ایلدی . بعده مدت قلیله‌ده علم طبده فائق وماهر وناسخ علوم اوائل ومقلد اواخر اولوب کویاکه برصبحگاه خورشید طبع آکاهی مطلع فضائلدن طالع

وبريكر عديم القرين وفقيد المثل ظاهر ولامع اولوب نور فضائلى جهانه تابان وعلم طب سببى ايله حيات بخش خستكان جملهٔ جهانيان اولدى . واول فنك فضلاسى طبك دقائق مباحثى وامراضك اصناف وانواعنى واسباب وعلامات ومعالجاتنى وتجربه‌دن مقتبسه اولان معالجاتى آندن قرائت وتحصيل ايلديلر . واول زمانده آنجق اون آلتى ياشنده ايدى . وبووجهله اشتغالى زماننده برشب تمامجه آسوده وبستر راحتده غنوده اولمامشدر . ونهارده دخى مطالعه‌دن غيرى بركارده اولمازدى . وهرزمان كه برمسئله‌ده استشكال ايلسه آبدست آلوب جامعه واروب اداء نماز وبعده اول مسئله‌نك حلى ايچون جناب فتاح مشكلاته نياز ايدردى . بعده علم طب سببى ايله صاحب خراسان اولان نوح بن نصر سامانى خدمته واصل وآنك خزانهٔ كتبنه داخل اولوب نيچه كتبه مطلع اولدى كه ديدهٔ جهان مثلن كورمامش وكوش زمان نظيرين ايشيتمامش ايدى . كتب مزبوره‌نك نخب وفرائدينى تحصيل وتحف وفوائدينى احاطه وتكميل ايلدى . معهذا هنوز اون‌سكز ياشنى تمام ايتمامش ايدى . ودخى آندن حكايت اولنوركه آخر عمرينه دكين برمسئله‌يه مطلع اولمدى كه الاآنى سندن اون‌سكز ييل ايچنده آنى كورمش وتحصيل ايتمش ايدى . حتى حكايت اولنوركه ديمشدركه : هرنسنه‌كه اول زمانده بيلمشمدر همان شمدى بيلديكم كبيدر . اول زماندن الى‌الآن تحصيلمده ازدياد ونقصان اولمامشدر . لكن بوقصه برامر عظيمدركه عقل سليم بونى قبول ايتمزايدى . اكر اولدن حدت ذكاسى وقريحه‌سنك شدت صفاسى معلومه اولمسه . بعده تبدل اطوار وتنقل احوال ليل ونهار ايله بعض امور صدور وظهور ايتمشدركه شرحنده طول اولمق ايله بيانينه مشغول اولمدق . تاكه وزير اولوب بعده ينه معزول ومحبوس اولدى . وبواحوالك جمله‌سندن صكره مريض اولوب ينه صحت بولوب ينه مريض اولدى . شول زمانه دكين كه غايت ضعيف وبدنى مهزول وسخيف اولدى . بعده اغتسال وطهارت وتوبه وانابت ايدوب ﴿ موتوا قبل ان تموتوا ﴾ مضمونيله تحقق والنده اولان مالى فقرايه بذل وتصدق ايدوب اخذ ايتدوكى مظالمدن عالم اولديغنى اصحابنه رد وتسليم

وجميع مماليكنی اعتاق ایدوب اوچ کونده بردفعه ختم قرآن عظیم ایدردی .
بعده (همدان) ده سنة ثمان وعشرین واربعمائه رمضاننده یوم جمعه‌ده وفات
ایلدی . ولادتی سنة سبعین وثلثمائه صفرنده واقع اولمشدر . بعضلر وفاتی
اصفهانده در دیمشدر . وبالجمله فضائلی کثیره ومناقبی شهیره در . علمده
باهرالعصر وذکاده و کثرت تصانیفده وحید دهر ایدی . حتی تصانیفی قول
اشهر اوزره آلتمش سکز اولمق اوزره مقرر در . بعضلر یوز عدد تصنیفه
قریبدر دیمشدر . بعضی مطول و بعضی رسائل بدیعه‌سی چوقدر . جمله‌دن
(رسالة حی بن یقظان) و (رسالة سلامان وابسال) و (رسالة الطیر)
و (قصیدة الورقا) که تحقیق نفس ناطقه‌دن کاشفه وناطقه‌در .

ودخی کتب مبسوطه‌دندر کتاب (شفا) که هیچ بر کتابی مطالعه
ایتمدین کتابت ایتمشدر . حتی روایت اولنورکه هرکون حفظندن اللی ورقه
کتابت ایدردی . بودخی متقدما مرور ایدن کبی عقلاً محال اولور بر حالدر
اکر ابوعلینك غیرینه منسوب اولسه . لکن آندن صادر اولیجق غالب حال
صحت ایدوکی ظاهردر . ودخی جملهٔ مؤلفاتندندر کتاب (نجات) و (قانون)
و (اشارات) و بونلرك غیری . و بوندن ماعدا شیخ مز بورك مناقبی
نه مرتبه استقصا اولنسه قابل عدو احصا دکلدر . حالا بومرتبه ایله اکتفا واثر
ارباب اجازه اقتفا ایدهلم .

ودخی علم منطق وحکمتده اولان کتب مبسوطه‌دندر کتاب (بیان الحق)
وکتاب (مطالع الانوار) وکتاب (المناهج) . جمله‌سی ارموینکدر که محمود
ابن ابی بکر بن احمد الارموی الشیخ سراج الدین ابو الثنا در . کتاب
(التحصیل) که اصول فقهدن اولان کتاب (محصول) ك مختصریدر . کتاب
(لباب) که اصول دیندن مختصر اربعیندر ومنطق وحکمتدن کتاب (بیان)
و (مطالع) جمله‌سی آنك تألیفیدر . روایت اولنورکه نته شانعیده امام
رافعینك (وجیز) نی شرح ایلمشدر . کندوسی شافعی المذهب ایدی .
موصلده کمال الدین بن یونسدن قرائت ایلمشدر سنة اربع وتسعین
وخمسمائه‌ده . وفاتی قونیه‌ده سنة اثنین وثمانین وثمانمائه‌ده در .

ودخی کتب منطقدندر کتاب (کشف الاسرار) که خونجینک مؤلفیدرکه محمد بن بابا ور بن عبدالملك القاضی افضل الدین الخونجیدر . ولادتی سنه تسعین وخمسمائه‌ده‌در . معقولاتده صاحب ید طولی وواصل رتبهٔ علیا ایدی . علم منطقدن اولان کتاب (موجز) ك وغیرینك صاحبیدر . مصر قاهره‌ده قاضی القضاة ومتولئ انضل احکام وواقعات اولمشدر . غایت ایله کثیرالانکار اولوب اول کارده صرف اوقات وروزکار ایدردی . قاهره‌ده (مدرسهٔ صالحیه) ده وغیرنده تدریس ایدوب وفاتی سنهٔ تسع واربعین وستمائه رمضاننك بشنده واقع اولوب خارج مصرده (سفح مقطم) ایله مسمی جای معظمده مدفوندر .

ودخی علم مزبورده نافع اولان کتب مختصره‌دندر کتاب (المطالع) که ارموینك تصنیفیدر . آنك ترجمه‌سی مقدما معلوم اولمشدر . کتاب مزبورك شروح نافعه‌سی واردر . جمله‌دن (شرح شمس الدین الاصفهانی) درکه آنك ترجمه‌سی عن قریب علم کلامده بیان اولنور .

بری دخی (شرح قطب الدین الرازی التحتانی) درکه محمد بن الرازی الشیخ العلامه قطب الدیندرکه تحتانی ایله معروندر . بونسبت قطب فوقانیدن تمییز ایچوندر . زیرا ایکیسی دخی بر مدرسه‌ده ساکن اولوب بریسی طبقهٔ فوقانیه‌ده وبری طبقهٔ تحتانیه‌ده ایدی . مزبور قطب تحتانی جمیع معقولاتده امام جهان ومبرز زمان ایدی . اسمی عالمده مذکور وصیت جمیلی بلاد بعیده‌ده مشهوردر . سنهٔ ثلث وستین وسبعمائه‌ده دمشقه کلمشدر . ابن سبکی دیمشدرکه : آنکله دمشقده بحث ایدوب منطق وحکمتده امام جهان وعارف تفسیر ومعانی وبیان ونحوده مشارك ابناء زمان بولدق . نورنطنت رویند. لامع وزکاء ذکاء جبیننده طالع ایدی . کشافه دخی حاشیهٔ مشهوره‌سی وعلم منطقده مطالع ارموی‌یه شروحی واردر . شرح مزبور کتاب عظیم الشاندر . وکاتبینك منطقدن رسالهٔ (شمسیه) سنه دخی شرحی واردر . وفاتی خارج دمشقده سنهٔ ست وستین وسبعمائه ذی‌القعده‌سنك آلتیسنده‌در . مدت عمری یتمش درت ییل مقداری اولمشدر . مرویدرکه آنك برعبد

مملوكی وار ایدی . هنکام طفولیتدن آنی تربیه وتعلیم ایدوب جمیع علومده ماهر برمرد کامل وبرمدرس فاضل اولوب مبارکشاه منطقی ایله مدعو ایدی . حتی سید شریف جرجانی خصه الله باللطف الربانی آندن مولاسی قطب رازینک شرح مطالعنی اخذ ایتمشدر . اولا شارحك كندوسندن طلب تعلیم ایدوب اول دخی امتناع ایدوب تعلل ایلدی كه بن برشیخ ضعیف الحال وسن جوان قوی الجنان والبالسك . بعده شارح مزبور سید شریفی شیرازدن غلامی مبارکشاهه ارسال ایلدی که اول زمانده مصرده ایدی . سید شریف دخی امر استاده امتثال وبر مكتوبنی آوب كیتمكده استعجال ایلدی . مکتوبده وصیت ایتمش ایدی که شرح مزبوری کندو سندن تعلم واستماع ایتدوکی تعلیم وبالذات اخذ ایتدوکی دقائق وحقائقی تفهیم ایلیه . وقتا که شریف مکتوبی ایصال ایلدی . اول دخی امرینه امتثال ایدوب لکن شویله شرط ایلدی که آنجق سماع ایله قناعت ایدوب مجلسده تکلم وقرائت ایلمیه . بعده لیالیدن برلیله ده مبارکشاه خوابدن انتباه ایدوب مدرسه ده طواف ایدرکن ناکاه برحجره ده کوشنه مباحثه ومناظره آوازی واصل وسیدشریف ایدوکن بیلوب سرور کلی حاصل اولدی . برمرتبه تحقیقات عجیبه وتدقیقات غریبه ایشیتدی که کمال بهجت وسروردن صحن مدرسه ده رقص کنان سماع دوران وجناب حقه حمد بی پایان ایلدی که بونك كبی فاضل جهان آندن قرائت ایلیه . وقتا که صباح اولدی سیده مجلسده تکلم وقرائت ایتمکه اجازت ویردی . روایت اولنور که حضرت شریف حاشیهٔ مطالعی زمان قرائتنده تصنیف ایلمشدر .

ودخی علم منطقده اولان کتب لطیفه دندر کتاب (التلویحات) ودخی (مطارحات) . ایکیسی دخی سهروردینك تألیفیدرکه ابو الفتوح بن حبش بن امیرك سهروردی الحکیم المقتولدر که شهاب الدین ایله ملقبدر . بعضلر اسمنی عمردر دیمشدر . عصرینك علماسندن ایدی . حکمتی واصول فقهی فخر رازینك استادی اولان شیخ مجد الدین الجیلیدن قرائت ایلمشدر مدینهٔ (مراغه) ده — که اعمال آذربیجاندندر — تا که ایکی علمده دخی بارع ماهر

وفضلی ظاهر اولنجه . سهروردیٔ مزبور علوم حکمیه وفلسفیه‌ده اوحد اهل زمان واصول فقهیه‌ده بارع و فرید جهان مفرط الذکا و فصیح العبارة والادا ایدی . ودخی دیرلرکه (علم سیمیا) یه قادر واول فنده دخی ماهر ایدی . واول بابده جای استغراب اوله‌جق اشیاء غریبه و احوال عجیبه روایت اولنور . جمله‌دن بعض فقهاء عجم حکایت ایدرکه آنك صحبتنده اولوب شیخ مزبور وتلامذه‌سی ایله دمشقدن چیقوب باب دمشقه قریب جانب حلبه متوجه اولان طریقده واقع (قابون) نام قریه‌یه واصل اولدیغمز کبی طائفهٔ ترکمان ایله برقطیع غنمه ملاقی اولوب جمله‌مز برغنم اشتها ایدوب شیخ دخی بهاسی ایچون بزه اون درهم ویروب بزدخی ترکماندن اون درهم برغنم اشترا ایدوب آز زمان کچمدی که ناکهان مزبور ترکمانك بر رفیقی کلوب ایتدی: اول غنمی کتورك و آندن دخی کوچکنی کوتورك زیرا رفیقم بهاسندن غافل وحقیقتندن زاهل اولوب اول غنم کبیری ثمن یسیره ویرمش دیوب وقتا که شیخ خصوص قصه‌یه واقف وحقیقت حاله عارف اولدی ایتدی : سز واروب کیدك بن آنی ارضا ایدرم . بزدخی تقدم وشیخ آنکله تکلم ایتمکه مباشرت ایدیجك شیخ دخی مزبور ترکمانك قلبنی تطییب ایدرك کیدوب بز برمقدار بعید اولیجق شیخ دخی ترکمانی ترك ایدوب بزجانمزه سعی شدید ایدوب ترکمان دخی کمال غضب ایله شیخك صول الینی جذب ایدیجك ناکاه شیخك الی قوپوب ترکمان دخی کمال خوفندن النی اوستنه آتوب درحال قاچوب کیتدی . شیخ دخی اول الی صاغ الی ایله اخذ ایدوب بزه واصل اولوب ترکمان غائب اولنجه بوحالت باقی اولوب بعده شیخك دستنه نظر ایلدك . دستی کماکان صحیح و سالم اولوب النده بر دستمالدن غیری نسنه یوق ایدی . و بونك امثالی آندن خارق عادت امور کثیره حکایت اولنور . شیخ مزبورك تصانیف کثیره‌سی واردر . جمله‌دن اصول فقهده (تنقیحات) و منطق و حکمتدن (تلویحات) و (مطارحات) و حکمتدن (هیاکل) و (حکمة الاشراق) . ودخی بر رساله‌سی واردرکه (الغربة الغربیه) دیمکله معروفه‌در . ابو علی بن سینانك (رسالة الطیر) و (رسالة حی بن یقظان)

مثالنجه بلکه رسالهٔ سهروردیده بلاغت تامه واردر . حدیث بقیبه و آکا متعلق اولان احواله اشارت ایلمشدر . و نظم و نثرده دخی اشیاء لطیفه‌سی واردرکه آنده تطویل کلام عدم حاجت سببی ایله باعث ملام اولور . ودخی شیخ مزبور شافعی المذهب و مؤید بالملکوت ایله ملقب ایدی . لکن انحلال عقیده وتعطیل ایله متهم ومذهب حکماء متقدمینه معتمد ایدی . اول سببدن علماء حلب حقنده اجتماع واعتنا و اباحت دمنه افتا ایلدیلر . جمله‌سندن اشد وتعصبده ازید زین الدین ابن جهبل و برادری مجدالدین ایدیلر . شیخ سیف الدین الآمدی — که عن قریب ذکری کاسه کرکدر — دیمشدر که : سهروردی ایله حلبده اجتماع ایلدم . ایتدی : البته بن جمیع ارضه مالك ومسلك سلطنته سالك اولورم . بن دخی بومعنی سکا نه‌دن معلوم اولدی دیدم . ایتدی : رؤیاده کوردم‌که کویا جمله آب دریایی نوش ایلدم . بن ایتدم : جائزکه بونك تعبیری جمیع اقطاره علمکك اشتهاری اوله . ویاخود بوکامناسب بعض احوال ومراتب اوله . کوردم‌که بو ورطه‌یه کرفتار اولمش که خروجی دشواردر . ودخی بن آنی برمرد کثیر العلم ، قلیل العقل بولدم . وبالجمله سلطان زمان آنی حبس ایدوب بعده خنق ایلدی . وبوواقعه‌سنده سبع وثمانین وخمسمائه رجبنك بشنده قلعهٔ حلبده واقع اولمشدر . مدت عمری اوتوز سکز ییل ایدی . شیخ مزبورك حقنده اسلاف ایکی فرقه اولوب اختلاف ایلمشلردر . بعض زندقه و الحاده نسبت و بعض حسن اعتقادینه شهادت ایدرلر ایدی . قاضی بهاءالدین — که ابن شداد ایله معروف اولوب حلبده قاضی ایدی — دیمشدرکه : سهروردی شعائر دین قویمه کمال تعظیم اوزره ایدی . و بو مقامده مدحنده اطالهٔ کلام ایلمشدر . وکندوسی دخی اواخر کتاب (تلویحات) ده ذکر ایتدوکی وصایا واشاراتده دیمشدرکه : زنهار احسان ایتدوکك لئامك شرندن پرهیزکار اوله‌سك . زیرا بکا اول مقوله طائفهٔ طاغیه‌دن نیچه شدائد و مکائد راجع وعائد اولمشدر . اول مقامده شارح کتاب دیمشدرکه : شیخك مقصدی بعض تلامذه‌سیدرکه سفر وحضرده خدمتنه مداوم و هر یرده صحبتندن غیر منفك ولازم اولوب ینه آندن مخالف شرع شریف بعض کلام سخیف نقل

ایدرلردی . بلکه سبب قتلی دخی آنلر اولمشلردر . حق تعالی جمله مزه دین دنیا و آخرتده عفو و عافیت میسر ایدوب حسن اعتقاد اوزره اولان اهل حق و سداددن ایلیوب شرور اهل زیغ و فساددن معصوم ایلیه . انه ولی الحق والارشاد .

ودخی لطائف کتب منطقیه‌دندر کتاب (الملخص) و (شرح الاشارات) و بونلرك غیری که جمله‌سی امام رازینکدر . آنك ترجمه‌سی عن قریب معلوم اولور ان شاء الله تعالی .

و دخی منطقده اولان کتب نافعه‌دندر کتاب (المعتبر) که مصنفی ابو البرکات البغدادیدرکه هبة الله بن ملکا ابو البرکات البغدادیدر . اولا اکثر عمرنده یهودی بعده آخر امرنده دین اسلامه مهتدی اولوب اوحد الزمان ایله ملقب اولمشدر . طبیب فاضل وعالم علوم اوائل ، حسن العباره و لطیف الاشاره ایدی . کتاب (معتبر) ی تصنیف و ریاضیدن ماعدا اقسام حکمتی ترتیب و ترصیف ایلمشدر . کتاب مزبور اول علمده اولانلرك احسنی اولمشدر . کندوسی یهودی ایکن مال وثروت و تجمل تام و مکنت صاحبی ایدی . اول زمانده ابن افلح آنی هجو ایدوب دیمشدر :

(شعر)

لنا طبیب یهودی حماقته اذا تکلم تبدو فیه من فیه
بیته والکلب اعلی منه منزلة کانه بعد لم یخرج من التیه

وقتا که هجو مزبوری ایشیتدی بیلدی که مادامکه اسلام اولمیه نعمت ومال ایله مبجل ولوازم تعظیم خلق مکمل اولماز . پس برفاسد غوی ایکن اسلامه عزمی قوی اولوب اسلامه کلدی . بعده معالجۀ ابدان وتعلیم نفوس ایچون بر موضعده اوتوروب نیچه زمان اوقات عیش وصفا ایله کذران اولدی . تاکه مظهر خیانت دهر خون و مبتلای بلای زمان ذوفنون وجهان پر مکر و فسون اولوب والعیاذ بالله تعالی بعض آفات و امراض و عاهات مستولی اولدیکه اکر بریسی ، فرضا جبل رهوی اوزره وضع اولنسه اصول رواسخی متخلخل و رؤس شوامخی متدکدك ومتزلزل اولوردی . زیرا اعمی

اولوب واطرش وابرص ومجذوم اولدی نعوذبالله تعالی . حق تعالی جملهمزی زوال عافیت و تقلب احسان ونعمتدن وابدان طاقت کتورمدیکی امراض ونقمتدن مصون و محفوظ و لطف احساننن نصیب وافر ایله محظوظ ایلیه . وقتاکه موتی احساس و فتور حواس مرتبهسنه واردی احوالنه متولی ومباشرت ایدن کیمسهیه وصیت ایلدیکه قبری اوزره بوذکر اولنانی کتابت ایلیه : (هذا قبر اوحدالزمان ابی البرکات ذی العبر صاحب المعتبر فسبحان من لایغلبه غالب و لاینحو من قضائه متحیل ولا هارب نسأل الله فی حیاتنا العافیه و فی مماتنا حسن العاقبه . رب قد احسنت فیما مضی فلك ان تحسن الینا فیما بقی) . مزبورك تاریخ وفاتی تحقیق ایدهمدك . لکن مأئه سادسه اواسطنده اولمشدر والله تعالی اعلم .

ودخی کتب منطقدندر کاتبینك (جامع الدقائق) نام کتاب فائق و آنك شرح کشفی . ودخی (کشف) و (تنزیل الافکار) و حواشیٔ (ملخص الرازی) که جملهسی کاتبینکدر . اکر منطقده غایته بلوغ ایسترسهك همان (تعدیل المیزان) نام کتابه ملازم و مداوم اول . مزبور (تعدیل العلوم) نام کتابك احد اقسامیدرکه مؤلفی امام همام و بحر قمقام ، فخر العلماء الاعلام ونتیجة اسلافه الکرام وسلالة اجداده العظام الامام صدرالشریعه اکرمه الله فی الدرجات الرفیعهدر . حقا که امام مزبور اول کتابده نیجه غوامض مباحث کشف ایلمشدرکه آنده عقول اقدمین متحیر و نیجه قواعد ابراز ایتمشدرکه اذهان فحول اوحدین آنی ادراکدن عاجز وقاصر اولمشلردر . ومع هذا علوم شرعیهنك دخی ابو عذری و ابن نجدهسی ایدی . آنك دخی ترجمهسی عن قریب بیان اولنور انشاءالله تعالی الملك الرقیب . بونلردن ماعدا کتب منطق اکثر من ان یحصی و اجل من ان یستقصیدر . لکن بومذکوران ایله منتفع اولمینلره خزائن کتب کفایت ایلمز . والله الموفق للرشاد والمعطی للسداد .

شعبهٔ ثانیه

شول علوم بیاننده درکه مناظره ودرسده خطادن عصمت ایدر

علم آداب الدرس — بوبر علمدر كه تلميذ ايله استاد بيننده وعكسنده اولان آدابه متعلقدر . وبونك منفعتى وغايتى وغرضى غايت ظاهردر .

مؤلف اصل مترجم اولان مرحوم بيوررلركه : بزبورساله‌نك مقدماتنده بوعلمه متعلق مسائل شريفه و فوائد لطيفه‌دن اول مقدار ذكر ايلدك كه تطويل واكثاردن آنكله غنا حاصل وطالبينه نفع واصل اولور . وبوبابده (تعليم المتعلم) نام كتاب ايله استغناء تام حاصل اولور .

علم النظر — بوبر علمدركه آنده مناظرين بيننده ايراد كلامك كيفيتندن بحث اولنور . وبوعلمك موضوعى ادله‌در آنكله غير اوزرينه اثبات مدعى اولديغى حيثيتدن . ومباديسى بعض اموردركه بنفسها بينه وظاهره‌در . وبوندن غرض طرق مناظره ملكه‌سنى تحصيل ومباحثه‌ده ضبط وقوعندن خلاص لوازمنى تكميلدر . تاكه جانب صواب متعين وخطابدن ممتاز ومتبين اوله . وبوعلمده كمال اختصار وامهات مسائله اقتصار اوزره اولان كتب مختصره‌دندر رسالهٔ قاضى عضد الدين كه آنك ترجمه‌سى عن قريب كلور . رسالهٔ مزبوره آنجق اون سطر مقداريدر . مع هذا ينه جميع قواعدينى بيان ايدوب واضح ونمايان اولمشدر . مرحوم والد ماجد عليه الرحمه بيوررلركه رسالهٔ مزبوره‌يى بزه معاصر اولان بعض فضلا شرح ايدوب غايت كتاب نافع اولمشدر . وفاضل مزبور مولانا محمد بن محمد البردعى در . غايت ايله اذكيادن ايدى . وفاتى سنة سبع وعشرين وتسعمائه‌ده در .

ودخى كتب مختصره‌دندر (رسالهٔ مولانا شمس الدين السمرقندى) كه صاحب قسطاس الميزاندر . وبورساله فن مزبورده اولان كتبك اشهريدر . وشروع عديده و حواشىٔ مفيده‌سى واردر جمله‌دن (شرح علاء الدين البهشتى) [*] و (شرح قطب الدين الكيلانى) و (شرح مسعود رومى) وبونلرك غيرى .

---

[*] شرح مزبوردن خط مؤلف ايله برنسخه‌يه والدمرحوم مالك اولوب بعده بطريق الارث بوفقيرك ملكنه منسلك اولمشدر حالا موجوددر . وفى الحقيقه شرح لطيفدر .

ودخی کتب مختصره دندر کتاب (مولانا سنان الدين البكنجي) که کنجه‌یه نسبتدرکه بردعه قریه‌لرندن برقریه‌در . لکن کتاب مزبوره الی الان برشرح واقع اولمامشدر .

علم الجدل — بو برعلمیدرکه باحثدر شول طرقدن که آنکله هرنه مقوله وضع مراد اولورسه آنی ابرامه و ینه هدم واعدامه اقتدار اولنور [*] وبوعلم نروع علم نظردندر . وعلم خلافك مناسیدر . ودخی مباحث منطقك احد اجزاسی اولان جدلدن مأخوذ در . نهایت مرتبه علوم دینیه‌یه مخصوصدر . ومبادیسنك بعضی علم نظرده بیان اولنمشدر . وبعضی خطابیه وبعضی امور عادیه‌در . وعلم مناظره‌دن دخی استمدادی واردر . وموضوعی ینه طرق مذکوره‌در . وبوندن غرض ومرام تحصیل ملكهٔ هدم وابرامدر . وفائده‌سی کثیره‌در احکام علمیه وعملیه‌ده الزام مخالفین ودفع شکوك معاندین ایچون . وبونده علماء اخیار طرق متعدده اختیار ایلمشلردر . جمله‌نك احسن ومفیدی طریق رکن الدین العمیدی در .

وبونده اولان کتب مختصره دندر ابهرینك (کتاب مغنی) سی و (فصول نسفی) و (خلاصهٔ مراغی) و (مقدمهٔ نسفی) ومقدمهٔ مزبوره‌نك شرحی واردر . احسن شرح سمرقندی در . وکتب متوسطه دندر (نفائس عمیدی) و (رسائل ارموی) و (تهذیب النكت) که ابهرینکدر . وبوعلمده مصنفات کثیره واردر . لکن بلادمزده بونلرك غیری مشهور دکلدر .

ودخی معلوم اوله که (جدل حسن) ی اول تصنیف ایلین فقهادن ابو بکر محمد بن علی بن اسمعیل القفال الشاشی الشافعیدرکه بلا مدافعة ولامنازعة امام عصر ایدی . ودخی فقیه ومحدث واصولی ولغوی وشاعر ایدی . زمانه‌سنده علماء شافعیه‌دن ماوراء النهرده آنك مثلی یوق ایدی . خراسانه وعراق وحجاز وشام وثغوره رحلت ایدوب ذکری بلادواقطارده

[*] مرحوم والد قدس آشیان علیه شئآبیب الرحمة والرضوان دخی فن مزبوره بررسالهٔ نافعه تألیف ایدوب بعده ینه شرح ایلمشلردر . خفاکه اکثر رسائلدن اشمل وشرحی دخی سائرندن احسن وافضل وبین الطلاب حالا متداول ومستعملدر .

سائر وصيت جميلى السنة ناسده دائر ايدى . فقيهى ابن سريجدن اخذ ايلدى . علم جدل واصول فقهده مصنفات كثيره سى واردر . مذهب شافعى بلادنده آندن منتشر اولمشدر . محمد بن جرير طبريدن و آنك اقراننذن روايت ايلمشدر . و آندن روايت ايلمشلردر الحاكم ابو عبدالله بن منده و ابو عبد الرحمن السلمى وجماعت كثيره . وفاتى سنة ست وثلثين وثلثمائه‌ده در . بعضلر ديمشدركه : وفاتى شاشده سنة خمس وستين وثلثمائه ذى‌الحجه‌سنده‌در . ولادتى سنة احدى وتسعين ومأتينده‌در . بعضلر سنة ست وستين وثلثمائه‌ده‌در ديمشدر . و شاش نهر سيحون وراسنده ارض تركده برمدينه در . بعض علما ديمشدركه زنهار بومقوله جداله توغل واشتغال ايلمه‌كه علماء اكابر اقرانندن صكره ظاهر اولمشدر . زيرا اول جدل محدث جديد انسانى فقهدن تبعيد وعمرى اضاعت وايراث وحشت وعداوت ايدر . حقيقتنده نظر اولنسه اشراط ساعتدندر . زيرا علم فقهك ارتفاعنه باعثدر . نته‌كيم حديثده وارد اولمشدر كتاب (تعليم المتعلم) ده مذكور اولديغى اوزره . وبومعناده برقائل ديمشدر . ولله دره .

(شعر)

اری فقهاء هذا العصر طرا | اضاعوا العلم واشتغلوا بلم لم
اذا ناظرتهم لم تلق منهم | سوى حرفين لم لم لانسلم

مرحوم والد ماجد عليه الرحمه بيوررلركه : انصاف بودركه اظهار صواب ايچون اولا جدلده حق تعالينك ﴿ وجادلهم بالتى هى احسن ﴾ قولنك مقتضاسى اوزره بأس يوقدر . بلكه آنكله تشحيذ اذهان وتصقيل خواطر طالبانده انتفاع اولديغى جاى ريب وكمان دكلدر . علمانك منع ايتدكارى جدل شول جدلدركه آنكله وقت عزيز ضائع وزائل وبى‌نفع وطائل اوله . اكثر اوقاتده خود شرعده مذموم اولان تحاسد وتنافسدن خالى اولماز . ايمدى سكا لازم اولان دقت واحتياطدر . تاكه ناكه بيلمديكن مهالكه دوشميه‌سك .

علم الخلاف — بوعلم بر علمدر كه باحثدر ادلهٔ اجماليه وياخود تفصيليه‌دن اخذ اولنان وجوه استنباطات مختلفه‌دن كه هر برينه علمادن برطائفه ذاهب اولمشلردر . وجمله‌سنك افضلی واول فرقه‌نك امثلی حضرت ابی حنيفه نعمان بن ثابت الكوفيدر (رضی الله تعالی عنه) . واصحابندن ابويوسف ومحمد وزفر خصهم الله تعالی بالحظ اوفر ودخی امام شافعی وامام مالك وامام احمد بن حنبلدر (رضی الله تعالی عنهم) . ودخی اول وجوهدن اولان بحث ينه آنلردن ارادت اولنان اوضاعك هر برينی ابرام و نقض حسبيله‌در . يعنی مثلا بر مجتهد وجوه استنباطك برندن بروضع ابرام وايجاد ايدوب آنی مذهب اتخاذ ايلسه مجتهد آخر وجه آخر ايله اول ابرامی نقض ايليوب آنك قولنك خلافنه ذاهب اوله .

وبوعلمك مباديسی علم جدلدن مستنبطه‌دركه جدل ماده وخلاف صورت منزله‌سنده در . وبوعلمك علوم عربيه وشرعيه‌دن دخی استمدادی واردر . وبوندن غرض تحصيل ملكهٔ ابرام و نقضدر . و فائده‌سی شكوكی مذهبدن دفع وتحويل مخالفه ايقاع وتحميلدر . وبوعلم خلافی وجدلی امام فخر رازی (كتاب معالم) ده ايراد ايلمشدر . بعض علما دخی علم خلافده مسائل عشرين و بعضی اربعين جمع ايلمشدر . وآنلردن غيری مسائل وتعليقات واردر . لكن زمانمزده كتابلری غيرموجود ومعالم وآثاری منطمس ونابود اولمشدر . حتی طلاب زمان خلاف وجدل ومناظره ميانده اولان فرقی متفطن وبانلرنده احدها آخردن ممتاز ومتبين اولماز . قنده قالدی‌كه كتابلرندن برينی بيله‌لر وياخود بعض مسائلنه مطلع اوله‌لر . جناب باری يه هزار بار شكايت وزاری ايدرز شول زماندن كيم آنده كلام كُلام بی اثر وخلاف مانند خلاف بی‌ثمر واصول فضول ومعقول مغفول اولمشدر .

ايمدی معلوم اوله‌كه دنياده علم خلافی اول اخراج ايلين ابوزيد دبوسيدر . تخفيف باء موحده ايله حنفی المذهبدر . اسمی عبدالله بن عمر بن‌عيسی‌در . اصول فقه‌دن (كتاب اسرار) و (كتاب تقويم الادله) آنكدر . ذهبی ايتدی : نظرده واستخراج حججده آنكله ضرب مثل اولنوردی . (كتاب

الامد الاقصى) دخی آنکدر . دبوسی ، دبوله‌یه نسبتدرکه بخاری وسمرقند بیننده برقریه‌در . امام مزبورك وفاتی بخاراده سنة ثلثين واربعمائه ده در . بعضلر سنة اثنتين وثلثين جمادى الآخره‌سنك نصفنده یوم خمیسده دیمشدر . مدت عمری آلتمش اوچ ییل ایدی . برکون امام مزبور برشخص ایله مناظره ایدوب شخص مزبوردن تبسم وضحك ظهور ایدوب امام دخی کندوسندن بوشعری انشاد ایلدی :

(شعر)

مالی اذا الزمته حجة قابلنی بالضحك والقهقهة
ان کان ضحك المرء من فقهه فالدب فی الصحراء ماافقهه

مؤلف ایدر : بر روایتده (بالضحك والتبسم ، فالدب فی الصحراء ماافهمه) واقع اولمشدر .

ودخی معلوم اوله که علم جدل و خلافی ، علم اصول فقه فروعندن قیلمق دخی ممکندر . عن قریب وجهنی بیلورسن ان شاء الله الکریم وهو حسبی ونعم الوکیل والهادی الی سواء السبیل .

دوحهٔ رابعه

اعیانه متعلق اولان علمی بیانه متکفلدر

بودخی ایکی قسمدر . مجرد رأی ومقتضای عقل ایله بحث اولنورکه ، اول علوم حکمیه‌درکه احوال موجودات خارجیه‌دن بحسب الطاقة البشریه بحث ایدر . وبرقسمی دخی اولدرکه آنده بحث قواعد شرع اوزره اولوب واصل مدعای بلا شبهة تسلیم ایدوب شرع قویمدن اخذ اولنورکه ، اول علم اصول دیندر . حکمت عملیه‌نك دخی حالی بوتقسیم ومنوال اوزره‌در . وقتا که علم حکمت علم کلام اوزره بحسب التدوین مقدم اولوب وعلم کلام بوکتابك طرف ثانیسنه مناسب اولدیسه بزدخی علوم حکمیه یی علم کلام اوزره بلا کلام تقدیم ایدوب بو دوحه‌ده برمقدمه وبرقاچ شعب اوزرینه ترتیب اولندی .

مقدمه — معلوم اوله که علوم حکمیهٔ نظریه‌ده بحث ، یابر موجوددن اوله‌که هم خارجده وهم بحث قاتنده ماده‌دن منزه اوله و یاخود بر موجوددن اوله‌که خارجاً ماده‌یه مقارن اوله اما بحثده اولمیه . ویاخود بر موجوددن اوله‌که هم خارجده و هم بحثده دخی مقارن اوله . قسم اول (علم الٓهی) ایله مسمی‌در الٓهیاتدن باحث اولدیغی جهتدن ، و (علم اعلی) ایله دخی مسمی‌در موضوعی ماده‌دن مجرد اولدیغی جهتدن ، و (علم مابعدالطبیعه) ایله دخی مسمی‌در علم طبیعیدن صکره قرائت اولندیغی جهتدن . قسم ثانی (علم ریاضی) ایله مسمی‌در نفوس اولا آنکله ریاضت اولنمغه مانوس اولدیغی جهتدن . زیرا اوائل تعلیمده آنکله ابتدا ایدرلردی دلائل یقینیه‌یه اولوب نفوس دخی اول امرده یقینیاته معتاد اولسون دیه . حتی تعلیمده منطق اوزره دخی تقدیم ایدرلردی . قسم ثالث (علم طبیعی) ایله مسمی‌در طبائع اجسامدن باحث اولدیغی جهتدن ، و (علم ادنی) ایله دخی مسمی در بالکلیه ماده‌یه مقارن اولدیغی جهتدن .

ایمدی بو علوم ثلثه اصول علوم حکمیه‌در . بونلرك هر برینی برشعبه‌ده ذکر ایده‌لم . و بونلرك هر برینك دخی فروع کثیره‌سی واردر . پس هر برینك فروعنی دخی عقبنده برشعبه ضمننده دخی ذکر ایده‌لم . اول تقدیرجه شعب آلتیدر . ایمدی علم الٓهی‌یی علمین باقیین اوزره تقدیم ایده‌لم شرفی جهتدن . بعده اوسطی . بعده ادنایی ذکر ایده‌لم انشاءالله تعالی .

شعبهٔ اولی

علم الٓهیده‌در

علم الٓهی — برعلمدرکه آنده موجوداتدن بحث اولنور موجودات اولدیغی حیثیتندن . و موضوعی موجوددر موجود اولدیغی حیثیتدن . وغایتی تحصیل اعتقادات حقه وتصورات مطابقه‌در . تاکه آنکله تحصیل

سعادت ابدیه و تکمیل سیادت سرمدیه اولنه . علوم بیننده مقضی اقصی و مطلب اعلی اولان بو علمدر . لکن حقایقنه واقف و دقائقنه اطلاعده استقامت اوزره اولان عارف ایچوندر . زیرا اول دقائقه واصل اولان بر فائز فوز عظیم ونائل ملك کریم اولور . اما شول کیمسه که زلت قدم وطغیان قلم ایله ادنی دشوار خطایه دوشه وجنود وساوس واوهام باشنه اوشه اول مقوله‌لر ضلال بعید ایله ضال و خسران مبین ایله خاسر و اسیر نکال اولورلر . زیرا کاه اولورکه حق ایله باطل مأخذ وموارده‌نده مشاکل و عقل ایله وهم دلائلنده معارض و مجادل اولور . جناب رب جمیل آندن عالی وجلیلدرکه هروارد وعطشان ، زلال وصالندن ریان اوله . ویاخود هرمدعیٔ حقائق ومعارف سرائر قدسنه مطلع وعارف اوله . مکرراه راستدن مرتاض ومجاهد اولانلردن واحدا بعد واحد اول کنز مخفی‌یی یابنده وواجد اوله‌لر . زیرا انساندن آز کیمسه واردرکه عقلی کدر اوهامدن صافی وفهمی مهاویٔ ابهامدن خلاصده وافی اوله . مقدمهٔ کتابده دخی بو بابه متعلق مقدمات ایراد و اثبات اولنمشدر . ودخی آنده سبق ایدن مقدماتدن معلوم اولمشدرکه طریق کسب یا طریق نظردر . ویاخود طریق تصفیه‌در و آنده سکا تنبیه ایتمشزدرکه بز طریق تصفیه‌یی بو رساله‌نك طرف ثانیسنده ذکر ایدرز . ایمدی بومقامده آنجق طریق نظری ذکر ایدهلم . الا بودکلو واردرکه طریق نظرده دخی برمرتبه واردرکه طریق تصفیه‌یه قریب و متصل وآنك حدی آخرك حدینه واصلدرکه اول مرتبه طریق ذوقدر . و آکا حکمت ذوقیه دیرلر . وسلفده سهروردی اول رتبه‌یه واصل اولانلردر . و (حکمة الاشراق) نام کتابی اول مقامدن صادردر . لکن بر رمز ایله‌که سر صدر کاتمدن اخفی واهل اولانلره جمیع مقاصدی بیانده اوفی‌در .

ودخی متأخرینده عالم وعامل وفاضل وکامل مولانا شمس‌الدین الفناری بلاد رومده . ومولانا جلال‌الدین الدوانی بلاد عجمده . بوایکیسی دخی اول ریاستینه فائز و اول دولتینی حائز اولمشلردر . و بونلرك رئیسی شیخ صدرالدین القونوی قدس الله سره العزیز و علامهٔ قطب الدین شیرازیدر .

ودخی معلوم اوله‌که منبع علوم حکمیهٔ نظریه و جمله‌سنده استادکل ادریس نبی علیه السلام‌که حق‌تعالی آکا نبوت و حکمت و علم نجومه‌اطلاع و قدرت ویروب اوتوز صحیفه انزال ایدوب عدد سنین و حسابی تفهیم وجمیع السنه‌یی تعلیم ایدوب حتی زماننده جمیع ناس یتمش ایکی‌لسانی تکلم وهربری آندن تعلم ایلدیلر . مصرده ولادت ایدوب هرمس الهرامسه ایله تسمیه ایلدیلر . زبان یونانیده ارمیس دیدیلر . یعنی عطارد دیمکدر . بعده تعریب اولنوب هرمس دیمشلردر . اصل اسمی هنوخ در . آنی دخی تعریب ایدوب اخنوخ دیمشلردر . حق‌تعالی دخی کتاب عربی مبینده ادریس ایله تسمیه ایلمشدر کتاب‌اللهی کثرت دراستی سببیله . بعضلر دیمشدرکه : آنك معلمی غوناذیمون یاخود اغثاذیمون المصریدرکه تفسیری السعید الجد دیمکدر . بعضلر آنی حضرت شیث علیه السلامدر دیمشدر . بعده ادریس علیه السلام ، نبیمز (حضرت محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه وسلم) ك صفتنی ناسه تعریف واوصاف حمیدهٔ جمیله ایله توصیف ایدوب بیان ایلمشدرکه اول صاحب جمال بری مذمات و آفاتك جمله‌سندن بری اولوب فضائل ممدوحه‌نك جمله‌سنده کامل و جمیع خصال حمیده‌یی جامع و شامل اولور . ارض وسماده اولانلرك جمله‌سندن نقیر و قطمیر سؤال اولنسه جوابده تقصیر ایتمز . و دوا وشفا اولانلردن استقصا اولنسه بیاننده راه خطایه کیتمز . وجمیع مطلوبنده دعاسی مستجاب و مذهب ودینی صلاح و نظام عالمه اعظم اسباب اولور دیمشدر . و حضرت ادریس علیه السلامك قبله‌سی جهت جنوبه خط نصف النهار اوزرینه ایدی . و کندولری رجل تام‌الخلقه و حسن‌الوجه و کثرة اللحیه ، یعنی محاسن شریفه‌سی صیق وکوتاه ایدی . و دخی اجلح ایدی . یعنی باشنك جانبینك شعری یوق ایدی . و ملیح الشمائل و التخاطیط وتام الباع وعریض المنکبین ومنخم العظام وقلیل اللحم وعینی براق واکحل وکلامنده متأنی وکثیر الصمت وساکن الاعضاء وکثیر الفکر ایدی . و وجهنده نوع عبست اولوب اکثر نظری ارضه ایدی . هنکام غضبده حدته کلوب سویلدوکی زمانده سبابه‌سنی تحریك ایدردی . ارضده مدت اقامتی سکسان

ایکی ییل اولوب بعده حق تعالی آنی مکان علی‌یه رفع ایلدی . ودخی اول خیاطت ثیاب ایدوب نجومه اثبات احکام و طوفانی انذار و اعلام ایلین وهیاکلی بنا و تأسیس و ایچنده رب مجیدی تمجید و تقدیس ایلیان وعلم طبده اعمال انظار و تألیف قصائد و اشعار ایدن واهرام مصری بنا وتشید وایچنده صور جمیع علوم وصناعاتی وآنلره متعلق اولان آلاتی نوح طوفانی ایله رسمی زائل وفانی اولمق خوفندن تصویر و تأکید ایلین آنلردر .

ودخی معلوم اوله که اساتذهٔ حکمتدن بریسی دخی افلاطوندر که یونانده اولان اساطین حکمتك افضلیدر . زماننده کبیر القدر و مقبول القول ومقاصدنده بلیغ ایدی . حکمتی فیثاغورسدن اخذ ایدوب وآندن اخذده سقراط ایله مشارك ایدی . وافلاطون ایچلرنده شریف النسب وبیت علمده حکیم کامل الحسب ایدی . حکمتده کتب کثیره تصنیف ایلمشدر . لکن جمله‌سنده رمز و اغلاق سمتنی اختیار وآنکله اذهان طالبینی اختبار ونا اهل اولانلره اسرار حکمیه‌یی افشادن فرار ایتمشدر . بعض تلامذه سنه مشی وحرکت ایدرکن تعلیم ایدردی . اول سببدن آنلر مشائین ایله تسمیه اولندیلر . بعده آخر عمرنده درسی ارشد اصحابنه تفویض وجمله‌سنی علوم مجاهده‌یه تحریض ایدوب کندوسی عبادته مداوم وخلقدن منقطع اولوب باب جناب رب الاربابه ملازم اولوب سکسان ییل دنیاده تعیش ایلدی . ولادتی (اثینس) نام مدینه‌ده در . یکرمی یاشنده ایکن خدمت سقراطه کلوب التی ییل خدمتنه ملازم ومجلسندن غیرمنفك ولازم اولوب بعده وطنی اولان مدینهٔ اثینسه عود ایدوب مدرسه‌سنه ملازمت وبقل بساتیندن رزقی تعین ایتمکله قناعت ایدوب ایکی عورته تزوج ایلدی . تعلیمده نفسی غایت مبارك ایدی . نیچه علما آندن تلمذ وتخرج ایدوب بعده بلاد واقطارده تعیین واشتهار بولدیلر . اقسام حکمتده تصانیف کثیره‌سی واردر .

ودخی جملهٔ اساتذهٔ حکمتدندر ارسطوطالیس — که افلاطونك تلمیذیدر . یکرمی ییل خدمتنه ملازم اولمشدر — افلاطون آنی سائر تلامذه اوزره ایثار وتربیه وعقل دیه تسمیه ایدردی . واول طائفه‌نك خاتمهٔ حکماسی وسید

علماسی و منطقی اول استخراج ایلین ارسطو طالیسدر . علم فلسفه‌ده کتب کثیره‌سی واردر . اسکندر بن فیلفس آندن تعلم ایدوب آنك آداب وسیاستی ایله هر امرده آکا اقتدا و آنك نور ارشادی ایله اهتدا ایدوب اول سببدن زماننده ظهور خیرات وفیضان عدل وحسنات اولوب آنکله بلاد یونانیدن شرك منقمع ورذائل ونجم ضلالاری منطمس و آفل اولدی . ارسطوطالیس کلمه‌سنك معناسی دخی محب الحکمة ویاخود الفاضل الکامل دیمکدر . مدت عمری آلتمش یدی سنه‌در . ومصنفاتی سکسانه قریبدر . شکلی دخی ابیض واجلح وحسن القامه وعظیم العظام ایدی . کوزلری ودهانی صغیر وصدری عریض ولحیه‌سی کث وقصیر وکوزلری اشهل وانفی اقنی یعنی یوکسك ایدی . تنها ایکن مشی ایلسه بسرعت ، واصحابیله اولسه بطئ اوزره ایدی . دائما کتابه ناظر وزمان تکلمده هر کلمه‌ده واقف ومتفکر اولوب وقت سؤالده برمدت باشنی اکوب طورردی . وجوابی قلیل ویروب چوق متفکر اولوردی . اوقات نهارده متوجه صحرا وانهار اولوب استماع الحانه مائل واهل ریاضات واصحاب جدل ایله اجتماعدن طبعنه تلذذ حاصل اولوردی . بحث وخصومتده غایت ایله منصف وموضع اصابت وخطایه معترف ایدی . مشارب ومناکح ومأکل وملابسده کمال اعتداله ملابس ایدی . جمیع اوقاتنده آلت نجوم وساعات وارایدی . مدت عمری آلتمش سکز ویا یدی ییل ایدی . اواخر عمرنده خدمت ملوکدن تخلی وحلیهٔ فراغ ایله تحلی ایدوب برجای لطیفده دار التعلیم بنا ومصالح ناسی اتمامه وتعلیم طلابه اهتمامه اقبال واعتنا ایلدی . وارفاد واعطاء فضلا وتزویج صغار وایامی‌یه تعهد وملتمس علم وادب اولانلری ارشاد ایله تقید ایلدی . میان ناسده دخی قدری جلیل ورفیع ورتبه‌سی بلند ومنیع ایدی . ملوك جانبندن دخی کندویه کرامات عظیمه ومنزلهٔ رفیعه تعیین اولنوب کرك ملوکدن ، کرك ابناسندن وغیریدن تلامذه‌سی کثیر ایدی . مدینهٔ (اسطا) خلقی آنك وفاتندن صکره برامر مشکل واقع اولسه قبرینه مجتمع اولوب مشکللری فتح اولنوردی . وبویله زعم ایدرلر ایدی که آنك قبرینك برکتی فکرینی تصحیح وتطهیر وعقللرینی توفیر وتکثیر ایلیه .

و بالجمله آنك اخبارینی استیفا ومناقبنی استقصا ممكن دكلدر . مكر آنجق آنی مشتمل برمجلد مستقل اوله .

ودخی جملهٔ اساتذهٔ حكمتك بری دخی فارابی در كه ابو نصر محمد بن محمد بن طرخان الفارابی الترکی الحكیم المشهوردر كه منطق وحكمتده وسائر علومده صاحب تصانیفدر . فلاسفهٔ اسلامیبنده جمله‌دن اكبر وبونك محاطی اولان فنون سائرندن اوفر واكثردر . هیچ بری آنك مرتبه‌سنه واصل واول حائز اولدیغی رتبه‌یه نائل اولمامشدر . ابن سینا دخی آنك كتبی ایله تخرج وارتفاع وتصانیفنده آنك علومیله انتفاع ایلمشدر . اول حالنده فارابی برمرد تركی ایدی . بعده تنقل اسفار ومرور لیل ونهار سیر بلاد ایده‌رك واصل بغداد اولدی . عارف لغات كثیره ایدی . لكن لغت عربیه‌دن غافل واول علمده راجل ایدی . صكره آنی دخی تعلم واتقان وعلم حكمته اشتغال ایده‌رك ابی بشر متی بن یونس الحكیم خدمتنه واروب علم منطقده (كتاب ارسطو) شرحندن یتمش سفری آندن قرائت ایلدی . حكیم مزبور برشیخ كبیر وصاحب فضل كثیر اولوب صیت عظیمی عالمده دائر وذكر فضائلی ماننده مثل جهانده سائر ایدی . هركون حلقهٔ درسنه منطقیندن نیچه یوز طالب مجتمع وهربری نشر ایتدوكی تحقیقاتدن بهره‌مند ومنتفع اولورلر ایدی . بعده منطقدن برمقدارینی دخی مدینهٔ (حران) دن حكیم نصرانی ابی حنا ابن حیلاندن اخذ ایلدی . بعده ینه بغداده رجوع ایدوب آنده علوم فلسفه‌یی قرائت وكتب ارسطونك جمله‌سنده تحصیل مهارت ایلدی . روایت اولنوركه ارسطونك (كتاب نفس) نی بعض علما بولوب كوردی كه اوزرنده فارابینك خطی ایله : بن بو كتابی ایكی یوز كره قرائت ایلدم دیه مكتوب ایدی . ودخی دیرلركه ارسطونك (سماع طبیعی) سنی قرق كره قرائت ایدوب ینه معاوده‌یه محتاجم دیر ایدی . ودخی دیر ایدی كه اكر بن ارسطویه یتیشمش اولسه‌م اكبر تلامذه‌سی اولوردم . بعده فارابی دمشقه سفر ایدوب بعده مصره كیدوب صكره ینه دمشقه عود ایلیوب سلطانی سیف الدوله ابن حمدان آكا احسان ایدوب هركون درت درهم وظیفه تعیین ایلدی .

زیرا دنیاده ازهد ناس اولوب مائل معاش ومسکن ولباس دکل ایدی . آنکچون درت درهم اوزره اقتصار و قناعت اختیار ایلدی . و دخی مائل عزلت و انفراد اولوب البته آب روان ویاخود ریاض وجنان یاننده اوتوروب آنده صفاء بال ایله تألیف وتصنیفه اشتغال ایدردی . واکثر تصانیفی رقاعه یازوب کراریس ایلمز ایدی مکر قلیل اوله . آنکچون اکثر تصانیفی فصول وتعلیقات وبعضی ابتر وناقص اولمشدر . روایت اولنور که برکون فارابی سیف الدوله‌نك مجلسنه داخل اولوب زی اتراك اوزره کیردی . اکثر اوقاتده دخی معتادی اول زی ایله اولمق ایدی . پس مجلس مزبور مجمع فضلا و مزدحم نبلا ایکن کلوب خلقك اوستندن آتلایوب تامسند سیف الدوله‌یه منتهی اولوب آکا دخی مزاحمه وتضییق . بلکه مسندندن اخراج وتفریق ایلدی . سیف الدوله دخی بعض ممالیکنه زبان مخصوصلری ایله خفیةً سویلیوب ایتدی : شو شیخ اسائت ادب ایلدی . بن دخی آکا بعض اشیادن سؤال ایدوب جواب طلب ایدرم . اکر جواب ویرمز ایسه آنی ازعاج ایله مجلسدن اخراج ایدك . پس ابونصر بوکلامی استماع ایدیجك دهانی باز وینه اول لسان ایله مکالمه‌یه آغاز ایدوب ایتدی : ای امیر عالی مقام برمقدار صبر وآرام ایله . زیرا نتیجهٔ امور عواقبنده ظهور ایدر . سیف الدوله ایتدی : بو لسانی دخی بیلورمیسن . شیخ ایتدی : نعم بلکه یتمش لساندن اکثر بیلورم . پس قلب امیرده رتبهٔ شیخ جایکیر اولوب انواع تعظیم ایله مجلسده جمله‌سنه تقدیم ایدوب شیخ دخی جمیع فنوندن تکلم وجملهٔ حضار مجلسه غلبه وتقدم ایدوب پس سیف الدوله جای تنهایه واروب آنکله خلوت وتنهاجه مصاحبت ایدوب بعده باده ایچمك جائز میدر دیوب شیخ دکلدر دیوب . یاسماع ساز جائز میدر دیوب شیخ دخی نعم دیوب پس آلات لهو وطرب واسباب شور وشغب احضار اولنوب هیچ برکیمسه آلت سازنی تحریك ایتمدی . الا شیخ آنی رد و تعییب ایله اذنی تعریك ایلدی . بعده میانندن برخریطه اخراج ایدوب وبرقاچ آغاج پاره‌لری دخی کتوروب وآنلری برسمت ایله ترکیب ایدوب برکونه لعب ایلدی که جمله حاضر اولانلر بی‌اختیار

خنده ایلدیلر . بعده اول سمتی تغییر ایدوب برطریقله دخی ترکیب ایدوب
ینه ضرب ایدیجك جمله‌سی کریه ایلدیلر . بعده ینه فك ایدوب ترکیب آخرایله
تحریك ایدیجك جمله‌سنه نوم غالب اولوب حتی بواب دخی نائم اولیجق
شیخ قائم اولوب آنلری نیاماً قویوب کندوسی چیقوب کیتدی . حتی روایت
اولنور که قانون دیدکاری آلت آنك ترکیبیدر . وفاتی سنة تسع وثلثین
وثلثمائه‌ده دمشقده‌در . مدت عمرلری سکسانه قریب ایدی . وکتب ورسائلدن
مصنفاتی یتمشدر . جمله‌سی نافعه‌در . خصوصا علم الٓهی ومدنی ده ایکی کتاب
بی‌نظیر وتألیف دلپذیری‌که بریسی (سیاست مدنیه) ایله معروف وبری دخی
(سیرت فاضله) ایله مشهوردر . وبرکتاب شریف دخی تألیف ایلامشدر
علومی احصا و اغراضنی تعریفده که بر فرد اول وادیده آکا سابق
اولمامشدر . وبراحدانك کیتدوکی سمته ذاهب اولمامشدر . وطلاب علمدن
براحد آندن مستغنی دکلدر . کذلك اغراض افلاطون وارسطوده اولان
کتابی که علومدن هرعلمك فرادی فرادی اسرار وثمارینه مطلع وواقف
وبعضندن بعضنه شیئاً فشیئاً نه کیفیت ایله وصول اولدیغنی مبین وکاشف
اولمشدر . آندن صکره فلسفهٔ افلاطون ایله ابتدا وافلاطونك آندن غرضنی
اظهار وابدا ایلمشدر . بعده آنی فلسفهٔ ارسطو ایله اتباع ومؤلفات منطقیه
وطبیعیه‌سنده اولان اغراضنی اظهار و الماع ایلیوب طلب علم فلسفه ایدنلره
آنك کبی کتاب کثیر الانتفاع اولماز . ودخی فاراب ماوراء النهرده اولان
مدائن ترکدن برمدینه‌در .

ودخی جملهٔ اساطین حکمت وسلاطین ارباب فضیلتدندر ابو علی بن
سینا . آنك ترجمه‌سی مقدما ذکر اولنمشدر . بری دخی امام فخر رازی‌در .
آنك احوالی عن قریب تفصیل اولنور . وآنلرك مذهبنه ذاهب ومنهل
عذب حکم وعلوملرندن شارب اولانلرك بری دخی نصیر طوسی‌درکه اسمی
محمد بن محمد در . زمانه سنده سلطان حکماء مدققین وجامع علوم متقدمین
ومتأخرین ایدی . ولادتی سنة سبع وتسعین وخمسمائه جمادی الاولیسنك
اون برنده یوم سبتده‌در . وفاتی سنة اثنی وسبعین وستمائه ذی الحجه سنك

اون سكزنده نهار اثنين آخرنده غروب شمس وقتنده‌در . بعده مشهد كاظميده على ساكنه افضل السلام دفن اولندى . حقاكه تدقيق و تحقيقده آيت كبرى وحل مواضع مشكله‌ده مظهر آثار عظمى ايدى . خصوصا لطافت تحرير و اداكه متقدمين آكا التفات ايتميوب آنجق جانب معنايه التفات ايلمشلردر . اما امام مزبور قوت طبع وقاد ايله تحريرده براسلوب خاص اختراع وانتقاد ايلمشدركه كلامندن اخذ معنى آسان وسهل والفاظ زائده وكلمات مغلقه‌دن احتراز ايله عباراتى جزل اولمشدر .

مؤلف اصل مترجم والدماجد عليه‌الرحمه بيوررلركه : اكر بنى بوكلامده تصديق ايتميوب وبومدعايى تحقيق ايتمك ايسترسه‌ك تصانيف قدمايى آنك زمانه كلنجه تتبع وتفحص ايله‌كه بينلرنده نه‌مرتبه فرق فاحش كثير ظاهر وآنلر اوزره مزيت و فضلى باهر اولور . بعده فاضل شريف جرجانى دخى آكا ثانى‌اولوب امر تحرير و سمت تقريرده آكا تقليد ايلمشدر . نتكيم تصانيفنه ناظر اولانلر قتنده ظاهردر . لكن امام مزبور تجاوز عنه ربه‌الغفور تشيعده غلو اوزره ايدى . نته‌كيم متن تجريدك مقصد سادسى آندن مفصح و اول معنايى موضحدر . آندن ماعدا بعض امور دخى آندن حكايت اولنوركه علمده اولان رتبه‌سى ايله مناسبت يوقدر . جمله‌دن هلاكو ديدكلرى كافرملعون الدين — كه ملك تاتار معتدين ايدى — آكا وزير معناسنده مشير اولوب بونجه فتن و شرور ونيجه احوال وامور ظهور بولوب مدى الدهور تواريخ اولوب ايامدن جهانده مشهور اولمشدركه شرح وتفصيلى باعث تطويل اولور .

(بيت)

وكان ماكان مما لست اذكره　　　فظن شراً ولاتسأل عن الخبر

لكن شيخ اكمل‌الدين (تجريد) ه شرحنك آخرنده ديمشدركه : شيخم علامۀ جهان مولانا قطب‌الدين الشيرازيدن ايشتدم . ديمشدركه متن تجريد خواجه نصيرك تأليفيميدر ، ياخود دكليدر ناس اختلاف ايتمشلردر . بن اوغلى خواجه اصيل‌الدينه اول خصوصدن سؤال ايلدم . جواب ويردى كه واندم كتاب مزبورى باب امامته دكين وضع وتأليف

وترتیب وترصیف ایدوب وفات ایلدکده ابن مطهر حلی آنی تکمیل ایلدی . اول ایسه شیعه‌نك غلاتندن اولوب اهل زیغ و ضلال و مستحق عذاب و نکال ایدی .

ایمدی بوروایت اوزره خواجه نصیر طوسی نقیصهٔ تشیعدن سالم و بری اولور . لکن جمهور قتنده خلافی مشهوردر . هرنه‌حال اوزره ایسه ملك ذوالجلال آکا حسیب واعمال جمیع عباده عالم و رقیبدر . والله اعلم بحقیقة الحال و کیفیة المآل .

ودخی معرفت حکمتده بونلره قریب و قرین اولانلردندر شیخ شهاب الدین سهروردی . بلکه حکمت ذوقیه‌ده اکثرینه فائق و آنلردن زیاده مدح اولنسه حقیق ولائقدر . آنك دخی احوالی ذکر اولنمشدر . ودخی آنلر سلکنه منخرط اولانلردندر العلامه مولانا قطب الدین الشیرازی و العلامه مولانا قطب الدین الرازی که ایکیسنك دخی ترجمه‌لری ذکر اولنمشدر . ومولانا سعدالدین التفتازانی والسید الشریف الجرجانی . بعدهم مولانا جلال‌الدین الدوانی و بزم بلادمز فضلاسندن مولانا مصلح‌الدین مصطفی که خواجه زاده دیمکله مشهوردر و مصلح‌الدین مصطفی که قسطلانی ایله مشهوردر . لکن بو یدی کیمسه حدیث و تفسیر واصولین و فروعده اکثر متقدمین اوزره فائق اولمشلردر . الا امام فخر رازی — که آنلر بو علومك جمله‌سنده ماهر اولمشدر — علوم حکمیه‌نك جمیع اقسامنده آنلر ایله مشارك اولمش ایکن لکن آنلرك اتقانی بونك اتقانندن اقوی ایدی .

و دخی معلوم اوله که علم آلهی‌ده تصنیف اولنان کتابلر وقتا که علم ریاضی و طبیعیدن دخی خالی اولمدیسه بویله رأی ایلدك که کتب مذکوره‌یی علومك جمله‌سندن فراغدن صکره ذکر ایده‌وز . الا مگر نادر اوله که علم مز بورین ذکر اولنمیه . مثلا امام فخر رازینك (مباحث شرقیه) سی و آنك امثالی کبی . ودخی ظن ایلمه که علوم حکمیه البته مخالف علوم شرعیه‌اوله ، دکلدر . بلا خلاف آنجق برقاچ مسائل یسیره‌دركثیره‌ده دکلدر .

بعض مسائل کرچه ظاهرا مخالفدر . لکن تحقیق اولنسه هروجهله موافق و احدهما آخر ایله مصافح ومعانقدر .

شعبهٔ ثانیه

فروع علم الٰهی بیانندهدر .

علم معرفة النفوس الانسانیه — یعنی نفوس انسانیهنك معرفت و اول بدء خلق وبعده ینه عوذی وقدیممیدر یاخود حادثمیدر ومحشورمیدر یاخود غیر محشورمیدر ، آنك بیانندهدر . وبو علمك موضوعی وغرضی ظاهردرکه فطن عاقل آندن غافل دکلدر .

علم معرفة الملئکه — علم مزبور باحثدر مجرد آندنکه بدنده متصرف دکلدر و آنلرك احوالندن ومبدائندن صدورینك کیفیتندن . وبونك موضوعی وغایتی وغرضی علم الٰهیده باهر اولانلر قتنده ظاهردر .

علم معرفة المعاد — بو دخی بر علمدرکه باحثدر نفسك بدندن مفارقتندن صکره اولان احوالندنکه ینه بدنه مرةً اخری تعلق ایدرمی یاخود ایلمزمی و دخی آکا کسب سعادت یاخود ابتلای شقاوت ممکنمیدر و آنلردن احدهما اخری یه متبدل اولورمی و بو ایکیسندن هر برینك سببی نهدر . و بو علمك موضوعی وغرضی ونفعی محتاج بیان دکلدر .

علم امارات النبوة — یعنی علامات نبوتی بیان ایدر . کرك ارهاصات کرك قولاً و فعلاً اولان معجزات وآنلرك امثالی امور خارقه للعادات و بونلرك نبوته دلالتنك کیفیتنی و آنلر ایله سحرك ماییننده اولان فرقی و صادقك کاذبدن تمیزینی بیان ایدر . و بو علمك غایتی و غرضی غایت ظاهردر . و بونك منفعتی اعظم منافع و فائدهسی اجل فوائددر . و بو علمده مصنفات کثیره واردر . لکن شیخ امام ابی الحسن علی بن محمد بن

حبيب ماوردينك (اعلام النبوة) نام كتابندن احسن وانفع واشمل واجمع يوقدر . شيخ مزبور فقهاء شافعيه‌نك كبارندن وعلماء عصرينك خيارندن ايدى . فقهى بغدادده ابى حامد اسفرائنيدن و ابى القاسم ضميريدن اخذ ايلمشدر . حافظ مذهبدر . مذهب مزبورده كتاب (حاوى) آنك تأليفيدر . ودخى (تفسير قرأن عظيم) ى واردر . و كتاب (النكت والعيون) وكتاب (ادب الدين والدنيا) و كتاب (الاحكام السلطانيه) و دخى (قانون الوزاره) و كتاب (سياسة الملك) و مذهب مزبورده كتاب (الاقناع) وبونلرك امثالى مؤلفاتى واردر . بلاد كثيره‌ده قاضى وهربرنده حكمى جارى وماضى اولمشدر . بغدادده توطن ايدوب سنة خمسين و اربعمائه شهر ربيع الاولنك سلخنده يوم ثلثاده وفات ايلمشدر . مدت عمرى سكسان آلتى ييل ايدى .

علم مقالات الفرق — بو علم مقالات الفرق اعتقادات الهيه متعلقه اولان مذاهب باطله‌دن باحثدر . مذاهب مزبوره دخى سيد الانبيا و سند الاصفيا محمد المصطفى عليه افضل الصلوة والسلام اخبار و اعلام ايتدوكى اوزره يتمش ايكى فرقه‌در . و بو علمك موضوعى وغايتى وغرض ومنفعتى غايت ايله ظاهردر . و بونلرك مجملاتى تفصيله مولانا عضد الدين علم كلامدن كتاب (مواقف) آخرنده تكفل ايلمشدر .

ودخى جميع عالمده اولان فرق مذاهبى على وجه المراد ذكر و ايراد ايدنلردندر محمد شهرستانى كه كتاب (ملل والنحل) ده وقائعنى كشف وحل ايلمشدر . مزبور شهرستانى ابو الفتح محمد بن ابى القسم عبد الكريم ابن ابى احمد الشهرستانيدركه مذهب اشعرى اوزره متكلم امام مبرز وفقيه ومتكلمدر . احمد خوافى اوزره آنك ذكرى مروراتمشدر . و ابى نصر قشيرى وبونلرك غيرى اوزرينه تفقه ايلمشدر . وفقهده بارع اولمشدر . علم كلامى ابو القسم الانصارى اوزره قرائت ايدوب آنده دخى متفرد اولمشدر . علم كلامده (نهاية الاقدام) نام كتابى و كتاب (ملل و النحل) و كتاب (المناهج والبينات) وكتاب (المضارعه) و (تلخيص الاقسام لمذاهب الامام) .

جمله‌سی آنك مؤلفیدر . غایت ایله کثیر المحفوظ وحسن المحاوره ایدی . خلقه وعظ ایدوب ناس آندن انتفاع عظیم ایدردی . سنة عشر و خمسمائه‌ده بغداده داخل اولوب اوچ ییل آنده اقامت ایلیوب میان عوامده قبول تامی ظاهر اولدی . حدیثی نیسابورده علی بن احمد المدینی دن و غیریدن سماع ایدوب حافظ ابوسعید عبدالکریم السمعانی آندن کتابت ایلمشدر . ولادتی سنة سبع و ستین ویاخود تسع و سبعین واربعمائه‌ده‌در شهرستانده . وفاتی دخی ینه آنده سنة ثمان ویاخود تسع واربعین وخمسمائه‌ده‌در . شهرستان اسم مدینه‌در خراسانده . مزبور شهرستانی کتاب (نهایة الاقدام) اولنده ایکی بیت ذکر ایدوب اما کیم انشاد ایلمشدر بیان ایلمامشدر . بیتین مزبورین بونلردر .

(بیت)

لقد طفت فی تلك المعاهد کلها　　وسیرت طرفی بین تلك المعالم
فلم ار الا واضعا کف حائر　　علی ذقن اوقارعا سن نادم

مؤلف اصل مترجم مرحوم والدماجد علیه الرحمة بیورورلرکه : بن بعض مجموعه‌لرده بولدم که بیتین مزبورین ابوعلی بن سینانك در دیمشلردر . حق تعالی جمله‌مزه قول صدقنه توفیق و مذهب حقی تحقیق میسر ایلیه . و الا جمله‌مز ضال و اقدامز صراط سوی و منهج واضح قویدن ضال اولورز . و دخی جمله‌مزه نبی اکرم محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه وسلم دینه اقتدا و اول صراط مستقیم و منهج قویمه اهتدا وسنته اتباع وشریعتی اختیار ایدن صحابهٔ ابرار وائمهٔ اخیار علیهم رضوان الملك الغفار — که جمله‌سی نجوم هدایت و رجوم غوایتدر — آنلرك اثرینه اقتفا میسر ایلیه . بحرمة محمد المصطفی و آله وصحبه اصحاب الوفا آمین .

علم تقاسیم العلوم — بو علم بحث ایدر اعم موضوعتدن اخصنه تدرجدن ، تاکه آنکله اعمك تحتنده مندرج اولان علومك موضوعی حاصل اوله . یعنی بعض علوم اصول قیلندن اولوب تحتنده نیچه علوم واردرکه

آنك فروعندن اولوب بر قید حیثیت ایله مخصوص اولوب علم مستقل عد اولنمشدر . ایمدی علم مزبورده علومك اعمندن نه وجهله اخصنه تدرج اولنوب جملهسی نه مقدار اولور آندن بحث اولنور . وقتا که علم الهی موضوع جهتندن اعم علوم اولدیسه علم تقاسیم علوم آنك فروعندن عد اولندی . و بونده اخصدن اعمه تدرج دخی ممکندر مقدما مذکور اولانك عکسی اوزره . لکن اولکی اظهر و اسهل و ایسردر . و بو علمك موضوعی وغایتی وغرضی و منفعتی جملةً هر فرده خفی دکلدر . شیخ ابن سینا بوعلمده بر رسالهٔ لطیفه تصنیف ایلمشدر . و بو رسالهکه بز آنی تنقیح وتهذیب صددنده یوز بوبابده نفع عظیمی واردر . والله اعلم بالصواب والیه المآب .

شعبهٔ ثالثه

علم طبیعیدر

بو بر علمدرکه آنده اجسام طبیعیهدن بانواعها بحث اولنور . و بونك موضوعی جسمدر متغیر اولدیغی حیثیتدن . و منفعتی معرفت احوال اجسامدر کرك بسیطه اولسون افلاك وعناصر کبی ، کرك مرکبه اولسون موالید ثلثه وکائنات جو و آنلرك غیری حوادث عجیبه و غرائب مزاجات کبیکه احجار ونباتات وحیوانات مقولهسیدر .

بو علمده اولان کتب نافعهدندر (کتاب ارسطوطالیس) که سکز جزء ایراد ایلمشدرکه آنلر اصولدر . بعده ابن سینا آنی تجرید ایدوب (مقتضیات) نام بر مختصرده درج ایلمشدر . بزدخی عنقریب بعض کتابلر ذکر ایدرزکه هر بری منطق وطبیعی و الٰهی‌یی مشتملدر . علم طبیعینك دخی فروع سبعهسی واردر . بعضلر قتنده عشرهدرکه علم طب وعلم بیطره وبیزره وعلم فراست وعلم تعبیر رؤیا وعلم احکام نجوم و علم سحر وعلم طلسمات و علم سیمیا وعلم کیمیا و علم فلاحتدر . زیرا علم طبیعینك نظری یا جسم بسیطه متفرع اولانهدر یاخود مرکبه . یاخود ایکیسنه عام اولاندر . اجسام

بسیطه دخی یا فلکیه‌درکه احکام نجومدر . یا عنصریه درکه طلسمات در . اجسام مرکبه دخی یا آکا مزاج لازم اولمیاندرکه علم سیمیادر . یاخود مزاج لازم اولاندر ، اول دخی ذو نفسك غیری ایله اولورسه کیمیادر . ذو نفس ایله اولورسه اول دخی یا نفس غیرمدرکه اوله فلاحتکبی . یاخود مدرکه اوله ، اول دخی یاکمال تعقل ایله اوله یاخود اولمیه .

ایکنجیسی بیطره و بیزره و آنلر مجراسنه جاری اولانلردر . ذونفس عاقله ایچون اولانکه انسان در . اول دخی یا حفظ صحتنده‌وصحتدن استرجاعنده اوله‌که علم طبدر . ویاخود احوال باطنه‌سنه دلالت ایلین احوال ظاهره‌سنده اوله‌که فراستدر . ویاخود نفسنك حسدن غیبتی احوالنده اوله‌که تعبیر رؤیادر و اجسام بسیطه و مرکبه‌یه عام اولان علم سحردر . ایمدی بو علومی بو نهج معلوم اوزره برشعبه‌ده ذکر ایدهلم انشاءالله تعالی .

شعبهٔ رابعه

علم طبیعی فروعنده‌در

علم الطب — برعلمدرکه آنده بدن انساندن بحث اولنور صحیح و مریض اولدیغی جهتدن ، صحتی حفظ و مرضی ازاله ایچون . جالینوس ایتدی : طب ، حفظ صحت و مرمت علتدر . و بو علمك موضوعی بدن انساندر صحت و مرض حیثیتدن . و منفعتی ظاهر و بین و هر فروعك آکا احتیاجی متعیندر . و بو علمه فخر وشرفده امام شافعینك (رضی‌الله تعالی عنه) قول شریفی کافیدرکه بیورمشدر : « العلم علمان علم الطب للابدان و علم الفقه للادیان » . حضرت لیث غالب امام علی بن ابی‌طالبدن (کرم‌الله تعالی وجهه) مرویدرکه بیورمشدر : علوم بشدر ٠ فقه که ادیان ایچوندر ، و طب که ابدان ایچون و هندسه‌که بنیان ایچون و نحوکه لسان ایچون و نجوم که زمان ایچون .

ودخی معلوم اوله که طبی اول تدوین ایلیـن بقراط حکیمدرکه حکیم مشهور و بعض علوم فلسفه ده کمال اعتنـاسی مذکـوردر . زماننده سید طبیعیین وعصرنده افضـل حکماء متفلسـفین ایدی . اسـکندردن یوز ییل مقدم ایدی . علم طبده تصـانیف شریفه‌سی واردر . فاضل متأله وناسـك متأوه اولوب احتساباً معالجهٔ مرضی و رضاً لله مداواة فقرا و ضعفا ایدوب بلاد و امصارده طواف و دوار ایدی . ملوك فرسـدن اردشـیر زماننـده ایدی . بلاد شامدن حمصده ساکن وکاه دمشقه متوجه اولوب آنده متمکن اولوردی . تعلم و تعلیم ریاضت ایچون غیاض وبسـاتیننده صفهٔ بقراط دیمکله مشهور میاه جاریه ایله معمور برجای مغمور واردر . وبالجمله طبیب فاضـل و فیلسوف کامل و جمیع اشیایه علمی شامل و جمله‌سنی بعدالاندراس ایجاده قادر وصناعت تجربه وقیاسده ماهر ایدی . حتی مهارت وقوتی بر مرتبه‌ده ایدی که عجائب دهردن معدود اولور . اعداسی دخی طعنـه قصد ایلسـه‌لر مجال اولمیـوب جمله‌سی آکا معارضـه محالدر دیه علمنه اعـتراف و هر بری حیاض فضائلندن قصد اغتراف ایدرلردی . وقتاکه عالمده علم طبی عالم کیمسه قومامقدن خـوف ایتدیسـه اطراف بلاددن کلن غربانك هر برینی اولادی منزله‌سنه تنزیل و آنلره علم طبی تعلیم و تکمیل ایتدیردی . بقراطك ظهوری تاریخ بخت نصرك طقسان آلتی سنه‌سنده ایدی — که بهمن ملکنك اوندردنجی سنه‌سیدر — مدت عمری طقسان بش یاخود طقسان ییل ایدی . نیچه کتب نافعه‌سی واردرکه لسـان عربی ایله مفسردر . بعده جالینوس حکیم ظهور ایلدی — که فیلسوف طبیعیٔ یونانیدر . ارض یونانییندن مدینهٔ (فرغاموس) دندر — عصرنده امام اطباء مدققین ووقتنده رئیس حکماء طبیعیین ایدی . علم طبدن و سائر علم طبیعت وعلم برهاندن کتب جلیله تألیف ایدوب جمله مؤلفاتی آلتمشدن زیاده‌در . حضرت مسیحدن ایکی یوز ییل مقداری متأخر ایدی . واسکندردن بشیوز ییل ودخی زیاده‌جه مؤخر ایدی . ارسطوطالیسدن صکره علم طبیعی‌یی بقراط و جالینوسدن اعلم کیمسه اولدیغی معلوم و مسلم دکلدر . بعضلر دیمشدرکه : جالینوس بلاد السـیادندرکه قسطنطینیه‌نك شرقیسـیدر .

قیاصرهٔ رومدن آلتنجی قیصرکه تیبر قیصردر . آنك دولتنده ایدی . دور بلاد وامصار وتحمل مشاق اسفار وکسب علومه کوشش بیشمار ایدوب علم طب و فلسفه وریاضیده بارع اولدی . هنوز اول زمانده اون‌یدی یاشنده ایدی . بعده یکرمی‌درت یاشنده مقام تعلیم و افادهده قائم ومواظب وجمیع علومی اتقاد واحاطه ایله اهل زمانه فائق وغالب اولدی . علم بقراطی تجدید ایدوب علم تشریحده فرید اولدی . والدی دخی زمانه‌سنده علم مساحتی جمله‌دن اعلم ایدی . و جالینوس دین نصرانیه ایله متدین ایدی . زمانه‌سنده دین مزبور شیوع وظهور بولوب دیدیلرکه بیت المقدسده برکیمسه اکمه و ابرصی ابراء وموتایی احیا ایدر . پس جالینوس قصد ایلدی‌که بیت المقدسه واروب کندوسنه ملاقات ایده‌مزسه باری بقیهٔ اصحابنه ملاقی اوله . حکمت خدا ایله وطنندن جدا اولوب کیتدکده مدینهٔ (ساطانیه) ده وفات ایلدی . قبری دخی آنده‌در . مدت عمری سکسان سکزسنه ایدی . مدت مزبورده‌ده هرکون حکمتدن برجزء قرائتی نفسنه‌التزام ایدوب ترك واقع اولمسه نفسنی مؤاخذه ایدردی . مطلقا ملوکدن برشی قبول وطعاملرینی اکل و مجلسلرینه دخول ایتمامشدر . اکر اول اولمسه عالمدن رسم علوم و مدارس جملةً بی‌اثر و دارس اولوردی . اول کلوب اود و معوجنی تقدیم وغامضنی شرح وتعلیم ومستصعباتنی ایضاح و مشکلاتنی انصاح ایلدی . حتی زمانه‌سنده معاصری اولان نیجه‌فلاسفهٔ عالیشان آنك ذکریله مانند موتی بی‌نام و نشان اولدیلر . جالینوسك ظهوری‌وفات بقراطدن التی‌یوزالتمش ییل‌صکره اولمشدر . عصرنده ریاست علم آکا منتهی ایدی . آنکله حضرت مسیح علیه‌السلام ارا‌سنده اللی‌یدی ییل واردر . حضرت مسیح آندن اقدمدر . مؤلف اصل مترجم والد ماجد علیه الرحمه بیوررلرکه : معلوم اوله‌که جالینوسك وفاتندن بوتاریخه دکین — که هجرت نبویه‌دن (علی صاحبها افضل الصلوة واکمل التحیه) طقوز یوز قرق سکز ییلدر — تقریباً بیك درتیوز یتمش آلتی ییلدر والله‌تعالی اعلم .

ودخی علم طبده اولان مشاهیر علمادندر محمد بن زکریا ابوبکر رازی‌که طبیب مسلمین ایدی بلا مدافع و مقتدای اطبای ملین ایدی من غیر منازع .

آندن ماعدا منطق وهندسه وغير علوم فلسفه‌ده ماهر وهر برنده تبحر وفضلى مانند نجم زاهر شارق وباهر ايدى . اولا ضرب عوده اشتغال بعده تعلم فلسفه يه اقبال ايدوب آنده دخى حظ وافره نائل وجملهٔ خلق عالم فضلنه معترف وقائل اولوب كتب كثيره تأليف ايلمشدر كه اكثرى علم طبده در . علم الٓهى يه دخى توغل ايدوب لكن غرض اقصى سنى فهم واستقصا ايده‌ميوب تقلد آراء سخيفه وانتحال مذاهب ضعيفه ايدوب مارستان رى ومارستان بغدادى تدبير بعده آخر عمرنده دست مرض عماده اسير وسنة عشرين وثلثمائه يه قريب زمانده بدن كسيرى نعمت حياتدن سير اولوب وفات ايلدى . بركون مزبوره ديديلركه چشمكه علاج ايدوب سعى كثير ايلسه‌ك صلاح‌پذير اولوردى . جواب ويردى كه : ايتمزم زيرا كه دنيايى كوروب هر وجهله ملال واول جهتدن عينمه كلال كلدى . شمدى بوحالى اختيار ايدوب دنيادن اغماض عين ايتمكى راجح كوردم . روايت اولنوركه صنعت كيميايى دخى تحصيل واول فن صعبى كما ينبغى تكميل ايدوب دير ايدى كه صنعت مزبوره‌نك وقوعى كرچه اغربدر . لكن امتناعدن ايسه امكانه اقربدر . اول علمده دخى ايكى كتاب تأليف ايلمشدركه كندوسى دخى مرد كريم وفقرايه حسن الرأفه وجميع ناسه بار ورحيم ايدى . وكتابتدن قطعا مفارق دكل ايدى . البته بر مؤلفنى تسويد وياخود تبييض ايله اصلاح وتسويد ايدردى . حتى تصانيفى طب وفلسفه‌دن كتب ورسائل جمعاً يوز اون آلتى يه واصل اولمش ايدى . وجمله‌سى نه فنده واقع اولديسه اول بابده نافع ايدى والله تعالى اعلم .

ودخى علم طبده اولان كتب مختصره دندركه غايت ايله نافع وطلابه مبارك اوله كتاب موجزابن نفيس دركه على بن ابى الحزم علاء الدين ابن النفيس الطبيب المصريدر . علم طبده صاحب تصانيف فائقه ومؤلف كتب رائقه‌در . جمله‌دن (كتاب موجز) و (شرح كليات قانون) و بونلرك غيرى . علم طبدن ماعدا مذهب شافعيده فقيه وشارح كتاب (تنبيه) در . وطبده دخى ذكر اولنان ماعدا بر كتاب تصنيف ايدوب (شامل) ايله تسميه ايلمشدر . ديمشلردركه : اكر كتاب مزبور تمام اولسه اوچ يوز مجلد اولوردى .

لكن جمله‌دن سكسان مجلد تمام اولوب باقيسى واصل مرتبهٔ اختتام اولمامشدر . ذكر اولنوركه بودكلو تصانيفى جملةً ذهنندن املا ايدردى . اصول فقه ومنطقده دخى تصنيفى واردر . وبالجمله جميع فنونده مشارك ايدى . اما علم طبده وجه ارضده زمانه‌سنده مثلى مفقود بلكه ابن سينادن صكره نظيرى غير موجود ايدى . بلكه امر علاجده آندن دخى اعظم ايدوكى بين الحذاق مسلم ايدى . علم طبده شيخى شيخ مهذب الدين الدخوار ايدى . وفاتى سنة سبع وثمانين وستمائه ذى القعده‌سنك يكرمى برنده اولوب مدت عمرى سكسان ييل مقدارى اولمش ايدى . بعد الوفاة اموال جزيله‌سى قالوب كتب واملاكنى مارستان منصورى‌يه وقف ايلمشدر .

و دخى غايت ايله نافع اولان كتبدندر ابن سينانك (كتاب قانون) ى . آنك ترجمه‌سى واحوالى معلوم اولمشدر . كتاب قانونه سابقا مذكور اولان ابن نفيس برشرح بى‌نظير ونفيس تأليف وتصنيف ايلمشدر . علامهٔ شيرازى دخى شرح ايلمشدركه ايكيسى دخى ذكر اولنمشدر . اما شروح موجز چوقدر . جمله‌دن (شرح جمال الدين اقسرايى) و (شرح سديدى) و (نفيسى) در .

و دخى كتب مبسوطه‌دندر (كتاب مختار) كه ابن هبل جمع واختيار ايلمشدر . و (كتاب المائه) كه مسيحى تأليفيدر . و (كامل الصناعه) كه ملكى نكدر . ودخى (تذكرهٔ سعديه) و (شفاء حاجى پاشا) وبونلرك غيرى .

علم البيطره — علم مزبورده حيوان مخصوصك احوالندن بحث اولنوركه اول خيلدر صحيح ومريض اولديغى جهتدن وصحتى حفظ اولنوب مرضى ازاله اولنديغى حيثيتدن . وبوعلم خيله نسبت علم طب منزله‌سنده‌در انسانه نسبت . و بوعلمك موضوعى وغايتى و غرضى متبصر اولانلر قتنده ظاهردر . اما منفعتى اعظم منافع جليله وفائده‌سى اجل فوائد جزيله‌در . زيرا عمود اسلام وستون دين سيد الانام عليه افضل السلام‌در . و بونكله احد اركان دين مبين محكم ومتين اولوركه اول جهاد فى سبيل الله در . بلكه حج بيت حرامده دخى نهايت مقصد ومرامدر .

ودخی سرخیل زمرۂ انبیا و سابق حلبۂ رسالت اولان سید اصفیا محمد مصطفی علیه الصلوة والسلام خیل حفظنده اولان ثوابه نیل جانبنه تحریض ایدوب بیورمشدر : ﴿ الخیل معقود بنواصیها الخیر الی یوم القیمة ﴾ یعنی نواصئ خیلده خیر معقوددر یوم موعود اولنجه . فی الواقع خیل ایله تحصیل اولنان وجوه منافع شو یله بی پایاندر که قابل شرح و بیان دکلدر . ودخی بیورمشدر : (من قدر علی ثمن دابة فلیشترها فانها تأتیه رزقها وتعینه علی رزقه) . یعنی برکیمسه که بردابه نك بهاسنه قادر اوله ، نفسنه غادر اولمیوب همان آنی اشترا ایتمکه اجترا ایلسون . زیرا آنك رزقی هردم خزانۂ غیب الٰهی ودریای لطف نامتناهیدن واصل اولوب آندن ماعدا اول دابه دخی تحمل بار وتهوین مشاق اسفار ایله صاحبنك رزقنه دخی معین وآنك سببی ایله نیچه فتح مبین حاصل اولور . و دخی حضرت صلی الله تعالی علیه وسلم بیورمشدر : ﴿ علیکم باناث الخیول فان ظهورها حرز وبطونها کنز ﴾ . یعنی خیلك دیشیسنه — که ترکیده قصراق دیرلر — لازم اولوب آندن مفارق اولمەك . زیرا آنلرك ظهری حرز حصین ومانند قلعۂ متیندر . یعنی کمال سرعت وحرکت ایله ظهرنده برکت اولوب صاحبنی آلوب قاچوب اعداسی یتشمکدن حفظ وصیانت ایدر . وآنلرك بطونی دخی برکنز لطیفدر که هر بیل بطننددن کندوسی کبی دونده صحرا وبیدا براسب بی نظیر پیدا اولور . وبونلرك غیری اوصاف خیول ملاحده نیچه احادیث صحاح واردر . صدق رسول الله فیما قال و وجب علینا اتباعه فی کل ماصدر عنه من المقال . وبونلردن ماعدا هرزمان وهرآن جمیع لسان ایله خیل وفرس ممدوح اشراف واصائل اولمقدن زائل اولمامشدر . حنین بن اسحق بوبابده تألیف ایتدوکی کتاب کافی واداء مقصودده وافیدر .

علم البیزره — بوعلمده احوال جوارحدن بحث اولنور صحتنی حفظ ومرضنی ازاله جهتندن ، وصیدده قوت وضعفنه دلالت ایدن علاماتنی معرفت جهتندن . و بوعلمك منفعتی ظاهردر که برفرده خفی دکلدر . و کتاب ﴿ القانون الواضح ﴾ بوعلمده کافیدر .

علم النبات — بوعلمده نوع نباتك خواص وعجائبندن واشكال ومنافع ومضارندن بحث اولنـور . و بوعلمك موضوعى نوع نبـاتدر . وفائدهسى ومنفعتى بونلر ايله تداويدر . ابن بيطـارك بوعلمده تصنيف فائقى واردر . ودخى (كتاب مالايسع الطبيب) جملهدن اجمع وآندن انفع كتاب اولماز . وبعض خواص نبات دخى ضمن كتب طبيهده موجوددر .

علم الحيوان — بوعلم انواع حيواناتك خواص وعجـائبندن و منافع ومضارندن باحثدر . و بونك موضوعى جنس حيواندر ، كرك برى وبحرى وماشى وزاحف وطائر وبونلرك غيرى . وبوندن غرض حيواناتدن انتفـاع وكسب ودوا ومضرتلرندن تحرز واحتما وهربرينك عجائب واحوال وغرائب وافعالنه وقوف واهتدادر . مثلا غرب اندلسـده برحيوان واردركه انسان آنك جانب اعلاسنى اكل ايلســه آكا بالخاصيه علم نجوم ويريلور . قچان وسطنى اكل ايلسه آكا علم نبات ويريلور . قچان عجزينى ، يعنى ذنب جانبنى اكل ايلسه آكا ارض ايچنـده غائب اولان صولرك معرفتى ويريلوب بريره كلسه كه آبدن خالى اوله ، قاچ ذراعدن آب چيقار تعيين ايدر . وبوعلمده كمال الدين الدميرى وبرمختصر وبرمطول ايكى تصنيف خوب مكمل ايتمشدر . مؤلف اصل ، بن آنى كورمشـمدر ديرلر . ودخى (خواص الحيوان) ايله مسمى برمختصر كوردم . اول دخى بوبابده كافيـدر . لكن مصنفنى بيله مدم ديه بيوررلر .

علم الفلاحه — برعلمدركه آنكله نباتك كيفيت تدبيرى بيلنور اول ظهورندن منتهاى كمالنه دكين . تدبيرى دخى كاه اصلاح ارض ايله اولور اجراء ما ايله ، ياخود ارضى متخلخل ايدوب معفياتدن حمايت ايدر شى ايله — كه سما وسرقين وضع ايتمك كبى — وياخود اوقات برودده ايراث حرارت ايدر نسنه ايله اصلاح كبى رعايت اهويه ايله بيله . اول سببدندركيم احوال ارض اهويه واماكن ايله مختلفه اولور . حتى قوانين وقواعد فلاحت دخى مختلفه اولور اختلاف اقاليم ايله . وبونك منفعتى حبوب وثمارى تذكيه وتطهير واكثاردر .

وبو علمی تحصیل انسانه لازم وضروریدر امر معاشنی تکمیل ایچون . اول سببدندرکه اسمی فلاحدن مشتق اولمشدرکه بقا معناسنه‌در . وبو علمك لطائفندندر بعض نتایجنی قبل اوانه بر وقت ایجاد ایچون تدبیر وعلاج وبعض مبادیسنی اصلی اولمیان شیدن استخراج وبعض اشجاری بعض آخر ایله ترکیبدن تحصیل ثمرهٔ عجیب وبونلرك غیری نیجه وضع غریب ظاهر وبدید اولور . ابوبکر بن وحشیه (فلاحه) ایله مسمی کتابنده ذکر ایدوب طائفهٔ نبطدن نقل ایدرکه : برکیمسه‌که شجرهٔ خطمی نك اطرافنی دور ایدوب وردینه نظر ایتمکه معتاد اولسه نفسده احداث فرج وفرح وازالهٔ غم وحزن وترح ایدر والله تعالی اعلم .

علم المعادن — برعلمدرکه آنکله فلزاتك احوالی معلوم اولورکه طبایع والوانی نیجه‌در ، ومعادنده کیفیت تولدی نه وجهله‌در ، وکیفیت استخراجی واجزاء ارضیه‌سندن استخلاصی وطبایع واوزاننك تفاوتی معلوم اولور . ومعادنك عددی . حتی جمله معادن یدی یوز در دیمشلردر . وبونك منفعتی خواص وعوامدن براحده خفی اولماز . وبوعلمده تصانیف کثیره واردر . اما طوسی‌نك تألیفندن انفع واجمع یوقدر .

علم الجواهر — برعلمدرکه باحثدر جواهر معدنیه‌نك کیفتندن ، کرك جواهر بریه اولسون الماس ولعل ویاقوت وفیروزج کبی . کرك بحریه اولسون در ومرجان کبی وبونلرك غیری . وهر برینك جید وخوبنی ردی وغیر مرغوبندن تمییز وهر بر نوعه مخصوص اولان علامات ایله تعیین وتشخیص ایلمکدر . وهر برینك منافع وخواصنی بیلمکدر . وبوعلمك غایت وغرضی برکیمسه‌یه خفی دکلدر . وبونده تصانیف کثیره واردرکه مشهورده‌در .

علم الکون والفساد — بوعلم باحثدر امطار وثلوجك ورعد وبرقك وبونلرك امثالنك کیفیتندن وبعض بلادده موجود اولوب بعضنده اولمدیغندن وبعضی نافع وبعضی مضر اولدیغنك سببندن وبونلرك غیری احوالدر .

علم قوس قزح — بو علم باحثدر آنك كيفيت حدوثندن ، وحدوثنك واستداره‌سنك و اختلاف الوانتك و عقيب امطار و طرفی نهارده حصولنك واكثر نهارده اولوب احيانا ضوء قمرده دخی اولديغنك سببندن وعالم كون وفساده حدوثنك احكامندن وبونلرك غيری احوالدن باحثدر .

علم الفراسة — برعلمدر كه آنكله انسانك اخلاق معلومه اولور احوال ظاهره‌سندن ، يعنی الوان واعضا واشكالدن استدلال ايله . و بالجمله خلق ظاهر ايله خلق باطنه استدلالدر . وبونك موضوع ومنفعتی ظاهرلردر . وبوعلمده كتاب (امام رازی) ، (كتاب ارسطو طاليس) ك خلاصه‌سيدر نيچه زيادات مهمه ايله‌بيله . قليمونك دخی فراستده بر كتابی واردر امانسوانه مخصوصدر . و (كتاب السياسه) كه محمد صوفی نكدر بوعلمده مختصر و مفيددر . و بوعلمك شرفنده كافيدر حق تعالينك ﴿ ان فی ذلك لآيات للمتوسمين ﴾ قول شريفی . و دخی ﴿ تعرفهم بسيماهم ﴾ كلام شريفی . و نبی عليه السلامك ﴿ اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله ﴾ قول شريفی . و دخی « كان فيمن قبلكم من الامم محدثون وانه لوكان فی امتی لكان عمر » قول شريفی .

مؤلف اصل مترجم والد ماجد عليه الرحمه بيوررلركه : محدث فتح دال ايله كه اسم مفعول صيغه‌سيدر ظن وفراستده مصيب ديمكدر . كويا كه اول امردن آكا خبر ويرلمشدر . اول تقديرجه معنای حديث شريف ديمكدركه : سزدن مقدم كلان امده محدثون وار ايدی . يعنی كمل فراستلرندن كويا خبر ويرلمش كبی اصابت ايدرلر ايدی . اكر بنم امتمده دخی اولسه عمر اولوردی . والله تعالی ورسوله اعلم .

و دخی معلوم اوله كه علم فراست ايكی قسمدر . قسم اول تجربه ايله حاصل اولاندر . زيرا تجربه دلالت ايدركه بعض امور ظاهره اخلاق باطنه‌يه دال اولوب آنكله نيچه اخلاقه استدلال اولنور . ايمدی حكمانك بولدقلری فراست وحكمت طبيعيه فروعندن معدود اولان بومرتبه‌دردر .

قسم ثانی فراست شرعیه‌در که نفس اخلاق ردیه و اوصاف ذمیمهٔ بهیمیه‌دن تزکیه وتحلیه واعمال حسنهٔ شرعیه وریاضات بدنیه وقلبیه ایله تحلیه سببی ایله حاصل اولان نور یقیندن مستفاددر . حتی برمرتبه‌یه واصل اولورکه نورخدا قلبندن جدا اولمیوب آنکله نظر حاصل اولوب «کنت سمعه وبصره فبی یسمع وبی یبصر» مرتبه‌سنه مظهر اولوب حق‌تعالی آکا بصر اولورکه آنکله ابصار ایدر . وسمع اولورکه آنکله ایشیدیر . ﴿ ان‌الله لایخفی علیه شئ فی‌الارض ولافی‌السماء ﴾ ایشته بو مرتبه‌نك حقنده حضرت رسالت پناه (صلی‌الله تعالی علیه وسلم) «اتقوا فراسة‌المؤمن فانه ینظر بنورالله» بیورمشدر . اماحضرتك «قدکان فیمن قبلکم من‌الامم محدثون» قول‌شریفی فراست طبیعیه‌یه اشارتدرکه حق‌تعالیٰ جمیع نفوسی آنك اوزرینه مفطوره ومجبوره خلق ایلمشدر . وبالجمله فراست شرعیه مغیباتی انوار ربانیه ایله معاینه‌درکه‌اول انوار نورقاب مؤمندرکه آنده‌ظاهر وآشکار اولوب آنك‌حقنده حضرت‌نبی مختار «المؤمن‌ینظربنورالله» دیوب اول‌معنایی اظهار بیورمشدر . ودخی حضرت ثوباندن (رضی‌الله عنه) مرویدر آنلرنبی علیه السلامدن روایت ایدرکه «احذروا دعوة المسلم وفراسته فانه ینظربنورالله وتوفیق‌الله» بیورمشدر ودخی «اتقوا فراسة‌المؤمن فانه ینظر بنورالله» بیورمشدر نته‌کیم ذکر اولنمشدر . ودخی حق‌تعالینك ﴿ اومن کان میتاً فاحییناه ﴾ قول شریفنده احیادن مراد نور فراست ایله احیادر دیمشلردر . ایمدی بومقدمات وذکر اولنان کلمات حکمت‌سمات معلومه اولدیسه شویله معلوم اوله‌که هرکس که احوال وانفاسنه مراقب ومعاصینك صغائر وکبائرندن مجتنب اولوب اوصاف ذمیمه‌دن متخلی واخلاق نبویه ایله متخلق وآداب مصطفویه ایله متحلی اوله وخیر وشری وجلب نفع ودفع ضری آنجق الله‌دن کوره وبر مخلوقه عرض حاجت ایچون التفات واعتقاد وطرفة‌العینده غیره اعتماد ایلمیه آنك فراستی مانند آفتاب جهانتاب نوری ساطع وضوئی بارق ولامع اولوب جمیع نطقنده صادق واقوالی حقه مطابق اولور . وعند جهینة الخبر الیقین .

مؤلف اصل مترجم والدماجد علیه‌الرحمه بیوررلرکه : جهینه بررجل

اسميدر . و بو كلام مثلدر كه خبرك صحتنده ضرب اولنور . و بونك موردى مشهوردر [*] .

ودخى معلوم اوله كه بوعلم فراست بر علم نافعدر كه بونكله ملوك وصعاليك اختيار زوجه وصديق ومماليكده وبونلرك غيرى اموردده دخى منتفع اولورلر . وجميع انسانه بوعلمدن لابددر . زيرا مطلقا انسان مدنى بالطبع اولوب نافعى ضار اولاندن تميزه محتاجدر . پس بوعلمك اول معناده مدخل عظيمى مقرردر . والله تعالى اعلم .

علم تعبير الرؤيا — بوعلمدن تخيلات نفسانيه و امور غيبيه بيننده اولان مناسبت تعرف اولنور . تا كه اولكيدن ثانيه‌يه انتقال و آنكله خارجده اولان احوال نفسانيه‌يه وياخود آفاقده جارى اولان احواله استدلال اولنه . و بو علمك منفعتى امور آتيه‌يى تبشير و ياخود انذار و تحذيردر .

---

[*] مثل مذكور كتبده استقصا اولنوب علامهٔ زمخشرينك كتاب (مستقصى) سنده ظفر بولنوب شويله ذكر ايلمشدركه : برروايتده (جفينه) در فا ايله . و برروايتده (جهينه‌در) در ها ايله كه جفينه برمرد خمار ايدى . يانندە ايكى كيمسه كلوب باده نوش ايده‌رك سرخوش اولوب بعده مابينلرنده قيل وقال ، مؤدىٔ جنك و جدال اولوب شخص آخر دخى قالقوب مابينلرينى اصلاح قصد ايليوب بريسى اول شخص مصلحى قتل ايدوب اولياء قتيل دخى اول ايكى كيمسه‌يى اخذ ايدوب حاكمه واردقلرنده حاكم : عليكم بجفينة فان عنده الخبر من القاتل ديدى . يعنى اصل خمار اولان جفينه‌دن استخبار ايدك . زيرا قاتلدن خبر آنك يانندە ايدوكى مقرردر ديدى . آندن صكره كلام مزبور مثل مشهور اولدى . برروايتده دخى حصين بن عمرو بن معوية الكلابى بركون چيقوب يانجه قبيلهٔ جهينه‌دن اخنس نام بر كيمسه‌يى بيله آلوب كيدوب اتفاق مرد جهنى كلابى‌يى قتل ايلدى . مقتولك صخره نام همشيره‌سى ، بعض روايتده زوجه‌سى مواسم عربده مقتول ايچون بكا ايدردى . قاتلى اولان اخنس دخى بوابياتى انشا ايلدى : وكم من ضيغم ورد هموس * ابى شبكين مسكنة العرين * وكم من فارس لاتزوريه * اذا شخصت لموقعه العيون * علوت بياض مفرقه بعضب * فاضحى فى الفلاة له سكون * واضحت عرسه ولها عليه * بعيد هدو ليلها رنين * كصخرة اذتسأل فى مزاج * وفى جرم وعلمها ظنون * تسائل عن حصين كل ركب * وعند جهينة الخبر اليقين * فمن يك سائلا عنه فعندى * لصاحبه البيان المستبين * جهينة معشرى وهم ملوك * اذا طلبوا المعانى لم يهونوا * بعده مصراع مزبور مثل اولمشدر . انتهى .

ودخی معلو اوله‌که رؤیا نفس ناطقه‌نك فعلیدر . بعض طائفه بونك اصلی اولمامق اوزره ذاهب اولمشلردر . لکن اول کلامك اصلی یوقدر . زیرا اکر رؤیانك اصلی اولمسه بو قوایی انسانده ایجاد بی‌فائده اولمق لازم کلور . حضرت حکیم علی الاطلاق و مالك الملك فی‌النفس والآفاق ایسه خلق باطلدن منزه و مبرادر بالاتفاق . و بو رؤیا دخی ایکی نوعدر . برنوعی‌که اکثر واقع اولان اول نوعدر . اضغاث و احلام و احادیث نفس وخواطر ردیه مشاهده اولنان منامدر . زیرا اول حالده نفس مانند ماء متموج متحرك و متهیج اولوب شکل و صورت قبول ایلمز . برنوعی دخی که اول اقلدر رؤیای صحیحه‌در . اول دخی ایکی قسمدر . بر قسمی محتاج تأویلدر . و بر قسمی دکلدر . اول سببدندرکه معبرده برمرتبه مهارت کرکدرکه اضغاث و احلام ایله غیرینی فرقه قدرت وکلمات روحانیه وجسمانیه مابیننی تمیز و طبقات ناس میانی فرق وتشخیص ایتمکه مکنت اوله . زیرا ناسك بعضی واردرکه رؤیاسی صحیحه اولماز . وبعضنك صحیحه اولور . صحیح اولانلرك دخی بعضی واردرکه آکا منامنده اشیاء عظیمه و امور خطرناك القا اولنور . بعضنه دخی اول مرتبه اولماز . اول جهتدندرکه یونانیون دیمشلردرکه : معبره واجبدرکه حکما و ملوکك رؤیاسنی تعبیره اشتغال ایلیه . طغام واراذل ناسك تعبیر ایلمیه . زیرا اشرافك رؤیاسی نبوتدن برجزءدر . نته‌کیم حضرت رسالت پناه علیه صلوات الاله بیورمشدر : «الرؤیا الصادقة جزء من ستة و اربعین جزءاً من‌النبوة » .

ودخی علم‌مزبورده تألیف اولنان کتب مختصره‌دندر (فوائد الفرائد) نام کتاب‌که ابن دقاق تصنیف ایلمشدر . و متوسطه‌دندر (شرح البذر المنیر) که حنبلی نکدر . و کتب مبسوطه‌دندر ابی سهل سیجی‌نك تألیفی . و مولانا محمد بن قطب‌الدین الازنیقی‌نك تألیفی که مولانای مزبور بلادمزك مشاهیرندندر علم و فضل و زهد و ورع وکشف جهتندن . و بالجمله نظر وکشف ریاستینی جامع بر عزیز نافع ایدی . ودخی سلفدن علم تعبیرده ماهر و غرائب تعبیراتی ظاهر اولانلردندر حضرت محمد بن سیرین . حتی عجائب

تعبير اتندركه بركيمسه رؤياده كوركه جميع رجال ونسانك افواه وفروجنه مهر اورر . ابن سيرينه كلوب رؤياسنى تقرير ايتدكده تعبير ايدوب بيوردبلركه : سن مؤذنسك . رمضانده طلوع فجردن مقدم اذانى ختم ايدوب خلقك فروج و افواهنه دخى كويا ختم ايلدك . و فى الواقع اويله ايدى . وينه حكايت اولنوركه بركيمسه سؤال ايدوب ديدى كه : رؤياده كوردم كه زيتونه زيت ادخال و خلط ايدرم . ابن سيرين ايتدى : اكر صادق ايسه‌ك سنك تحت تصرفكده اولان والده‌كدر . پس شخص مزبور مضطرب اولوب تفحص ايلدى ، فى الواقع والده‌سى چيقدى . زيرا اول شخص دست كفاردن سبى اولندقدن صكره والده‌سى دخى سبى اولنوب اوغلى جاريه‌ديه آلوب تصرف ايتمش ايمش . وحكايت اولنوركه حضرت امام اعظم ومقتداى امم ابوحنيفهٔ كوفى ـ جوز عن ربه بالخير و كوفى ـ رؤياده كورديلركه كويا نبى عليه السلامك قبر شريفنى نبش ايدوب عظام كريمه‌لرينى صدرلرينه جمع ايدرلر . بو رؤياى هائله‌دن عظيم غائله احتمالن ويروب ابن سيرينه واروب كندولرينى كتم واخفا ايدوب واقعه‌لرينى بيانه ابتدا ايلديلر . تمام اولدقده ابن سيرين ايتدى : بو رؤيا سنك دكلدر ، ابوحنيفه‌نكدر . آنلر دخى بيورديلركه : ابوحنيفه بن ايم . ابن سيرين ايتدى : ظهركى كشف ايله . امام دخى ظهرينى كشف ايلدى . كوردى كه ايكى كتفى ميانده برخال واردر . پس ابن سيرين ايتدى : سن اول كيمسه‌سك كه حضرت رسالتپناه حقكده بيورمشدركه : « يخرج من امتى رجل يقال له ابوحنيفه بين كتفيه خال يحيى الله تعالى دينى على يديه » يعنى بنم امتم ايچنده بركيمسه خروج وظهور ايدوب ابوحنيفه ديمكله مشهور اولوركه آنك ايكى كتفى بيننده برخال واردر . حق تعالى بنم دينمى آنك الى اوزرنده احيا ايدر . آندن صكره ابن سيرين ايتدى : بو واقعه‌دن خوف ايلمه كه تحقيق نبى صديق (صلى الله عليه وسلم) مدينهٔ علمدر . سن دخى آكا واصل اولور سك . فى الواقع ديدوكى كبى اولدى . رؤيالرى صادقه اولدى . ابن سيرينك بونك امثالى حكايات كثيره و تعبيرات شهيره‌سى واردركه كتب سير و تواريخده مسطور والسنهٔ ناسده مذكور ومشهوردر . اول كتبه مراجعت ايله معلوم اولور .

علم احکام النجوم — بو بر علمدر که آنکله تشکلات فلکیه ایله عالم کون وفساد ده واقع اولان حوادثه — که احوال کائنات جو ومعادن ونبات وحیواندر — استدلال ایله بیلنور . تشکلات فلکیه دن دخی مقصد اوضاع فلکیه در . و کواکبك اوضاعیدر که مثلا مقارنه و مقابله وتثلیث وتسدیس وتربیع کبی .

وبو علمده اولان مختصراتدندر (کتاب مجمل الاصول) که کوشیارك تألیفیدر . وکتاب (الجامع الصغیر) که محیی الدین المغربی نکدر . ومتوسطاتدندر کتاب (البارع) و کتاب (المغنی) . وکتب مبسوطه‌دندر (مجموع ابن شرع) و کتاب (الادوار) که ابی معشر کدر . و کتاب (الارشاد) ابی ریحان بیروتی نکدر . و (موالید) خصیبی نك و (تحاویل) سنجری نك و (قرانات) بازیارك و (مسائل) قصرانی نك و (اختیارات) علائیه و (درج الفلك) تنکلوشانك و (تفهیم) بیروتی نك .

ودخی معلوم اوله که علمادن جمع کثیر مطلقا علم نجومی تحریم مسلکنه ذاهب اولمشلردر . بعضلر دخی کواکب بالذات مؤثردر دیه اعتقاد ایلمك حرامدر دیمشدر . حضرت امام شافعیدن ذکر اولنور که دیمشدر : اکر منجم اعتقاد ایدرسه که حق تعالیدن غیری مؤثر یوقدر . لکن عادة الله بونك اوزره جاریدر که کواکبك شو طریقله حرکاتی واوضاعی اولسه شویله احوال واقعه اولور . اما هر حالده مؤثرینه خدای متعالدر . بو مرتبه ده بنم قاتمده بأس یوقدر . اول تقدیرجه ذم اولندیغی یرلرده مؤثر حقیقی نجوم اولمق اوزره اعتقاد مذمومدر . ابن سبکی (طبقات کبری) سنده بویله ذکر ایلمشدر . و بو بابده کتاب (مفتاح دارالسعاده) صاحبی — که ابن قیم الجوزیه در — زیاده اطناب ایلمشدر . لکن طعن وتعبیرده افراط وتکثیر ایلمشدر .

علم السحر — معلوم اوله که سحر شول نسنه‌در که اکثر عقوله سببی خفی و استنباطی صعب وقوی اوله . و حقیقتی هر شیکه عقوله خدعه ایدوب نفوسی کندونه منقاد اولوب و صادر اولان اقوال وافعالی اصغا

و تعجب واستحسانه معتاد ایلیه . اول تقدیرجه بو علم باحثدر احوال فلکیه و اوضاع کواکبی معرفتدن و هر برینك امور ارضیه و موالید ثلثه ایله وجه خاص اوزره ارتباطندن ، تا که اول ارتباط و امتزاجدن نیجه افعال غریبه و اسرار عجیبه ظاهر اوله که اسباب و عللی خفیه اوله . یعنی موالید ثلثه‌نك بعضنی بعضی ایله اوضاع فلکیه و انظار کوکبیه‌نك اوقات مناسبه‌سنده جمع و ترکیب ایلیوب آنکله نیجه‌وضع عجیب وکار غریب پیدا اوله‌که اثری ظاهر وجلی و سببی کامن وخفی اولمق ایله کیفیتده عقول حیران واذکیا و فحول حکمتی بوله‌میوب سرکردان اوله‌لر . و بو علمك منفعتی بودرکه تحصیل اولنه آندن حذر ایتمك ایچون ، لکن عمل اولنمیه . زیرا عملی شرعده حرامدر . مگر عملی دخی دعوای نبوت ایدر ساحرك دفعنه قوت تحصیلی ایچون اوله . اما علمنی اکثرون مباحدر دیمشدر . بعض علما فرض کفایه‌در دیمشلر . زیرا جائزکه بر ساحر ظاهر اولوب دعوای نبوت ایلیه و قوت سحر ایله خارق عاده بعض امور اظهار ایلیه . اول تقدیرجه البته میان امتده آنك دفعنه قادر کیمسه‌نك وجودی فرض ایدوکی ظاهردر . وطرق سحرده دخی اختلاف حکماء اسلاف واردر . طریق هند تصفیهٔ نفسدر . کتاب (مرآة المعانی فی ادراك العالم الانسانی) بو طریق اوزره‌در . طریق نبط بعض اوقات مناسبه‌ده عمل عزائمدر . کتاب (سحرالنبط) — که ابن وحشیه‌نکدر — بوطریق اوزره‌در . طریق یونان روحانیت افلاك وکواکبی تسخیردر . کتاب (الوقوفات للکواکب) بو طریق اوزره‌در . و کتاب (طیماوس) ارسطوطالیسکدر . و ارسطوطالیسك اسکندره اولان رسائلی و (غایة الحکیم) که مجریطی‌نکدر . جمله‌سی بو طریق اوزره‌در . طریق عبرانیین و قبط و عرب بعض اسماء مجهولة المعانی ذکر ایلمشدر ، کویاکه اقسام وعزائمدر . زعم ایدرلرکه آنکله جنی قاهر اولان ملائکه‌یی تسخیر ایدرلر . کتاب (الجمهره) که خوارزمی نکدر و (ایضاح اندلسی) وکتاب (العما) که خلف بن یوسف الدسماسانی نکدر وکتاب (البساتین لاستخدام الارواح الجن والشیاطین) وکتاب (بغیة الناشد) و (مطلب القاصد) . جمله‌سی بوطریق اوزره‌در .

علم الطلسمات — طلسمك معناسی عقد لایحل در . یعنی بر بندكه قابل كشاد اولمیه . بعضلر معناسی اسمنك مقلو بیدر . یعنی مسلط دیمكدر . زیرا جوهر قهر وتسلطدندر دیمشدر . وبوعلم باحثدر قوای سماویهٔ فعالهیی قوای ارضیهٔ منفعلهایله مراد اولنان فعل و تأثیره مناسب زمانلرده تركیب وتمزیجك كیفیتدن ، ینه آنلره مناسب بخورات مناسبهٔ مقویه ایله كه اول طلسمك روحانیتی جالبه اوله . تا كه بواموردن عالم كون و فسادده نیجه افعال غریبه ظهور ایلیه . وبو علم قریب المأخذدر علم سحره نسبتله . زیرا بونك مبادیسی و اسبابی معلومهدر .

وبو علمده تألیف اولناندندر كتاب (طبقات) كه ابن وحشیه لسان نبطدن نقل ایلمشدر . و كتاب (غایة الحكیم) كه مجریطی نكدر . آنده بو علمك قواعدین ایداع و طرز غریب ابداع ایلمشدر . لكن تعلیمنده كمال بخل وضنت سببی ایله اختیارجانب اغلاق ودقت ایلمشدر . علامهٔ سكاكینك دخی بوعلمده بركتاب جلیل القدری واردر . وبوعلمك منفعتی ظاهره و عظیم الغنا ، لكن طرق تحصیلی شدیدة العنادر .

علم السیمیا — گاه اولوركه سحردن غیر حقیقی اولانه اطلاق اولنور . نته كیم مشهور اولان بودر . و بونك حاصلی جوده بعض مثالات خیالیه احداثیدركه حسده وجودی اولمیه . گاه اولوركه اول مثالاتی حسده صوری ایله ایجاده اطلاق اولنور . اول زمانده جوهر هوادده بعض صور ظاهر اولور . آنكچون صور مزبوره سریعة الزوال اولور جوهر هوانك سرعت تغیری اولوب قبول ایتدوكی صورتی زمان طویل حفظه مجال اولمدیغی سببدن . زیرا هوانك رطوبتی جهتندن صورتی قبول سریع اولدیغی كبی . عدم حفظی دخی سریع اولور . اما شول صورك كیفیتی وعاتی امر خفیدر . آكا آنجق اهلی مطلع اولور . بزم غرضمز آنی تحقیق و وصف دكلدر . بلكه امثالندن التباسنی ازاله و كشفدر . هله اجمال حال بودركه : ساحر اولدركه بعض اشیا تركیب ایلیه خواصدن یاخود ادهان و مایعاتدن یاخود

كلمات خاصه‌دن كه بعض تخيلات خاصه ايجاب ايليه وحواسك بعض مأكول ومشروب وبونلرك امثالى اشيايى ادراكنى ايجاب ايليه اما حقيقتى اولميه. وبو قبيلدندر شيخ شهاب الدين سهروردينك واقع اولان حكايه‌سى — كه بوندن اقدم ذكر اولنمشدر — واول جمله‌دندر اوزاعينك حكايتى كه ديمشدر كه: سفرده بر يهودى‌يه راست كلدم. بر ضفدعى طوتوب علم سيميا طريقى اوزره آكا سحر ايدوب بر خنزير اولوب مزبور خنزيرى نصارادن بر طائفه‌يه بيع ايلدى. طائفهٔ مزبوره منزللرينه واردقده خنزير مزبورينه شكل ضفدعده ظهور ايلدى. پس جماعت مزبوره كلوب يهودى‌يه يتشديلر. يهودى دخى اوزاعى ايله بيله ايدى. وقتا كه يهودى‌يه قريب اولديلر برامر غريب دخى ظهور ايدوب يهودينك باشى خاكه دوشدى. وجنود حيرت طائفهٔ مزبوره‌نك باشنه اوشدى. پس همان قراره امكان اوليوب فرار ايلديلر. رأس مزبور خاك اوستنده قالوب اوزاعى‌يه دير ايدى كه: يا ابا عمرو غائب اولديلرمى. اول زمان كه بعيد اولديلر. ينه رأسى جسدينه كلوب متصل اولدى. بو حكايتى ابن سبكى (معيد النعم و مبيد النقم) نام رساله‌سنده ذكر ايلمشدر.

و بو علمك منفعتى و غرضى غايت ايله ظاهرلردر. لفظ سيميا عبرانيدن معربدر. اصلى (سيم يه) در. معناسى اسم اللهدر. حلاجك (مقالات سبع عشره‌سى) — كه شايعدر — على سبيل الرمز دنيلمشدر. شيخ ابو على ابن سينادن دخى بو علمده امور غريبه منقوله‌در. كذلك شيخ شهاب الدين سهروردئ مقتولك دخى نيچه غرائبى مذكوردر كه بر مقدارى ماسبقده مسطوردر.

علم الكيميا — بر علمدر كه جواهر معدنيه‌نك خواصنى مسلب وخاصهٔ جديدهٔ اخرى افاده وجلب ايتمنك طريقى معلوم اولور. لفظ كيميا عبرانيدن معربدر. اصلى (كيم يه) در كه معناسى (آية من الله) ديمكدر. ودخى كيميا حقنده اختلاف ناس وحقيقتنده اشتباه و التباس چوقدر. نيچه‌سى امتناعنه قائل و آنى اثبات جانبنه مائل اولوب لكن امتناعنى اثبات ايچون ايراد ايلدوكى ادله آنجق افادهٔ استبعاد ايدر. امتناع ايسه اثباتك غيرى ايدوكى

ظاهردر . اما امكاننـه قائل اولانلردندر امام فخر رازی كه كتاب (مباحث مشرقیه) ده و (ملخص) ده امكاننـه استدلال ایلمشـدر . دلیلینك دخی محصلی بودركه فلزاتك جملهسنك بیننـده اشتراك نوعی مقرردر . اماهر برنده واقع اولان اخلاق ظاهرۀ متخالفة الاحوال امور عرضیۀ ممكن الانتقالدر . زیرا استحالۀ طبیعتده امتناع و استحاله یوقدر دیمشدر . ودخی امتناعنی ادعا ایدنلردندر . شیخ ابن تیمیه و جوهرئ صـائغ لكن آنلر دخی برشی ایراد ایدهمامشـلردر كه امتناعنه ظن افاده ایلیه . قنده قالدی كه افادۀ یقین ایلیه . كذلك یعقوب كندی نك دخی امتناعی حقنده بر رسالهسی واردر . هله باری افادۀ ظن ایدر بر نسنه ایراد ایلمش اولایدی .

ودخی معلوم اوله كه علم مزبور اولا معجزۀ حضرت موسئ كلیم علی نبینا وعلیه السـلام ایدی كه آنی قارونه تعلیم ایدوب بعـده واقع اولان امور مشهوره واقع اولدی . صـكره قوم هود جبابرهسـنده ظـاهر اولوب عملنه مباشر اولدیلر . حتی ذهب وفضهدن آینـۀ ذات عماد كه حقنـده ﴿ لم یخلق مثلها فی البلاد ﴾ وارد اولمشدر بنا ایلدیلر .

ودخی علم مزبوره وصول ایله مشهور اولانلردندر مؤیدالدین الطغرائی ـ كه صاحب (قصیدۀ لامیهالعجم) در ـ روایت اولنوركه مزبور واصل اكسـیر اولوب قلبی قانع و سـیر اولمش ایدی . اكسـیر بردوادركه حكما آنی تدبیر ایدرلر . وجسده ذوبان ایله انفعال تحصیل ایتـدوكی حالده آنی القا ایدرلر . درحال اول جسدی طبیعت شمسیه ویاخود قمره احاله ایدر سم قاتل واصل اولدیغی جسدی احاله ایتدوكی كبی . نهایت مرتبه بونك احالهسی صلاحهدر ، سم كبی فساده دكلدر . وبوجسدی تغییر ایدن دوانك مادهسـندن حجر مكرم تعبیر ایدرلر . گاه اولوركه حجر موسی دیرلر حضرت موسی علیه السـلام قارونه تعلیم ایتـدوكی اول دوا اولدیغی جهتدن . واول دوانك حالی دخی مختلف اولوب تدبیرك قوت و ضعفی مقداریله . حتی طغرائی اولا اكسیردن برمثقالی آلتمش بیك ذهبه القا ایلدی .

ودخی حكایت اولنوركه مریاس راهب ـــ كه خالد بن یزیدك معلمی ایدی ـــ

برمثقالی بیك كره بیك و ایكی یوزبیك مثقاله القا ایلدی . ودخی ماریهٔ قبطیه دیر ایدی‌كه والله اكر اللهدن خوف و خشیت اولمسه بر مثقال ایله مابین خافقین مالا مال اولور دیر ایدم . و بو شعر دخی كلام طغرائیدندر :

(شعر)

و لولا ولاة الجوراصبحت والحصى بكفی انی شئت در ویاقوت

و ینه آنك قولیدر :

(شعر)

فذان هما البدان فاغن بعلمنا نتل بهماما یصیغ الالف دائمة

مؤلف اصل مترجم والدماجد علیه الرحمه بیوررلركه بونك و امثالنك حقنده لایقدركه قائلك بوقولی انشاد اولنه‌كه :

(شعر)

و یا دارهابالخیف ان مزارها قریب ولكن دون ذلك اهوال

ودخی ابی اسحق مغربینك قولی‌كه :

(شعر)

لجوهر الكیمیاء لیس یری ٭ من ناله والانام فی‌طلبه

و قائل آخرك قولی‌كه :

(شعر)

اعیی الفلاسفة الماضین فی‌الحقب ان یصیغوا ذهباً الا من‌الذهب
او یصیغوا فضة بیضاء خالصةً الامن الفضة المعروفة النسب

روایت اولنوركه طالبیندن بر شخص تجربه وطلبده انواع تعب و نصب چكوب حیرت واضطرابندن آكا سعی و همتی بی‌فائده وجد واقدامی بی‌نفع و عائده ظن ایدوب جابر بن حیانك — كه جعفر صادق (رضی‌الله عنه) تلمیذیدر — بعض مصنفاتی اوزرینه بوشعری یازمشدر :

(شعر)

هذا الذی بمقاله عزالاوائل والاواخر مالنت الا كاسر كذب‌الذی سماك جابر

و بعض ناس جابر مزبورك وجودینی انکار ایدرلر . لکن بو کلام غایت بعید و قول غیر سدیددر . زیرا جابرك تصانیف کثیره‌سی واردرکه وجودینه وصنعتده مهارتنه دلالت ایدر . ابوالفرج الاصبهانی — که صاحب کتاب (الاغانی) در — خالد بن یزید بن معاویه ترجمه‌سنده دیمشدرکه مزبور خالد رجالات قریشدن ایدی . سخا و فصاحتده و نفسنی طلب کیمیایه مشغول ایدوب نفسنی اغنا قصدی ایله کندوبی اسقاط و عمرینی افنا ایلدی . مؤلف اصل اولان والد مرحوم بیوررلرکه برشخص موثوق‌به — که شیخ تقی‌الدین ابن دقیق العبدك (رحمه‌الله) احوالنه مطلع ایدی — بکا خبر ویرمشدرکه شیخ مزبور کیمیا صنعتنه مبتلا اولوب عمرینی نیچه مال و ارزاق ایله اول یولده صرف و انفاق ایلدی .

ودخی روایت اولنورکه امام‌الحرمین اول صنعته اشتغال اوزره ایکن برمقدار آتش اشتعال بولوب فلزات ایله مخلوط اولان ناردن برلسان چیقوب کندوسنه اصابت ایله قتل ایدوب اول حال ایله موتی مقدر اولدی .

و دخی شیخ شمس الدین الزبوه — که ابن طالب ایله معروفدر — دیر ایدی‌که : بعضلر زعم ایلمشدرکه (مقامات حریری) و (کلیله‌ودمنه) رموز علم کیمیا اوله . بو کلامی نیچه‌دفعه دیدوکی مسموع اولمشدر . وبومقوله کلمات صنعت مزبوره‌یه کمال میل و شغفدن صادر اولور . نسأل‌الله العفو والعافیه .

و بودخی امور عجیبه و آنلرك احوال غریبه‌سندندرکه کیمیا ایله طلب دنیا ایدرلر . لکن ینه اول مرتبه سعی و بذل جهد و طاقه سبب ازدیاد نقر و فاقه اولور . حکایت اولنورکه برشخص طالب بوصنعتده شیخ‌طریقت و اهل علم و معرفت برکیمسه‌یه نیچه ییل خدمت ایدوب بعده کنف لطفنه التجا و علم مزبوری کندوسنه تعلیم ایلمك رجا ایلدی . شیخ مزبور دخی رجاسنی قبول وملتمسنی قرین حصول ایتمکه وعد ایدوب ایتدی : بوصنعتی تعلیمك شرطی بودرکه اول بلده‌ده انقر ناس کیم ایسه آکا تعلیم اولنمق کرکدر . ایمدی سن‌دخی شهرده تك و پو وجست وجو ایدوب افقر خلق

و لباسی غایت کهنه و دلق کیم ایسه بولوب کتوره‌سك . و بن آکا تعلیم ایدوب سن یاننده حاضر اولوب اوتوره‌سك و نیجه تعلیم اولنور کوره‌سك . پس شخص مزبور برمدت شهرده دور و حرکت ایدوب آخرالامر برکیمسه بولدی‌که آنجق بر قمیص کهنهٔ صدپاره ، آنی دخی دردمند بیچاره صابونه قادر اولمیوب لب جو یده ریك بیابان ایله شست و شوی ایدر . هماندم طالب دردمند شاد وخرم اولوب قلبنه کلورکه جهانده بوندن افقر بر مرد احقر بولنمز . زیرا برفقیر اولوزمی‌که برقطعه صابون بولمیه و آنی آلمغه برفلسه مالك اولمیه . پس فی‌الحال شیخه کلوب مقصدمه‌واصل اولدم . و شو مقوله برمرد فقیربولدم دیوب اوصافنی تفصیل ایدر . شیخ دخی ایمدی اول اوصاف‌مذکوره ایله موصوف اولان کیمسه جابر بن حیان دیمکله مشهوردرکه جمله‌مزك شیخ و مقتداسی و بکا دخی بوطریقك رهنماسیدر . بن بوصنعتی آندن تعلم ایتمشمدر . دیه کریه و زاری و ذکر حکمت خضرت باری ایلیوب ایتدی : بو صنعتك خاصه‌سندندرکه بوصنعته واصل اولانلرمیان ناسده کمال افلاس اوزره اولورلر . نته‌کیم امام شافعی (رضی‌الله تعالی‌عنه) دن منقولدرکه هرکیمسه‌که اکسیر ایله طالب مال اوله البته مفلس و پریشان حال اولور . فی‌الواقع حضرت امام کلامنده صادق و قول‌شریفی حقه مطابقدر . لکن بودکلو واردرکه اول طائفه دیرلرکه بوکا واصل اولانلرك قلبندن حب دنیا زائل اولوب قطعا دنیایه مائل اولماز اولور . اول سببدن‌تحصیلنده اولان تعبی ترکنده اولان راحت اوزره ایثار و آنك ایچون تحمیل مشاق اختیار ایلمز . حتی دیمشلردرکه : بونك معرفتی نصف سلوکدر . زیرا سلوکك نصفی قلبدن محبت دنیایی ازاله و تطهیردر . اول معنی ایسه بوعلمده واصل اولمق ایله حاصل اولور .

ایمدی بومقدمات معلومه اولدیسه بودخی معلوم اوله که جمیع فلزات که آنلر شول جواهردرکه آنی نار احراق ایتمیوب بلکه اذابه ایدر ، نچانکه ناردن مفارق اولسه ینه حالت اولیسنه عودت ایدوب کیدر . و بونلره مستطرقات [*] سبع دیرلرکه ذهب وفضه و نحاس وحدید وقصدیر ورصاص

[*] بونلرك مستطرقات ایله تسمیه اولندقلرینك وجهی ، مطرقهٔ حدید ایله طرف اولنمغه محتاج اولدقلری ایچوندر .

وخارصینی [*] در . جمله‌سی ذاتنده واحددر . ظاهراً نمایان اولان اختلاف آنجق اعراض و اوصافده‌در ماهیاتنده دکلدر . اعراض من بوره‌ده دخی یا مفارقه اولوب انتقالی سهل و آسان و تغییری ظاهر و نمایان اوله . ذهب و فضه‌نك حالی و احدهمانك آخره نسبت وانصالی بو مقوله اولمغه مشابه وقریب ویاخود عرض لازم عسیرالانتقال اوله . بهر تقدیر تغیر وانتقال امر محال اولمیوب تحت امکانده داخل اولور . نهایت مرتبه بر ممکن اوله‌که بالفعل وجودی عسیر ومحتاج بذل جهد کثیر اوله . فی الحقیقه نیچه عسرت اولمیه که عمل وصنعت قائم‌مقام فعل طبیعت اولماز . مع‌هذا طبیعتده دخی نیچه شرائط کثیره واردرکه هرزمانده حاضر اولمیوب اجتماعی قلیل واتفاقی نادر اولور . اول اجلدندرکه ذهب وفضه‌نك معادنده وجودی قلیل و نادردر . قنده قالدی‌که صنعت ایله وجودی ظاهر اوله . زیرا زیبق — که ذهب وفضه‌نك اصلی‌در — البته معدنده کمال صفا ایله صافی ونضجی کامل و وافی اولمق کرکدر . بعده آکا کبریت نقی پاك اختلاط ایلمك کرکدر . برمرتبه‌که ایکیسنك اجزاسی نسبت اصلیه اوزره اوله . و معدنك حرارتی دخی اول حالده کمال اعتدال اوزره اولمق کرکدرکه برد و یبسدن بر عارض مانع ومعارض اولمیه . و ملوحاتدن و مرارت و حموضاتدن برنسنه دخی داخل وانعقاد و امتزاجنه مانع و حائل اولمیه . پس اول زمانده معدنده مدی الدهور والاعصار باذن الفاطر الحکیم القادر المختار انعقاد تام وکامل و ذهب خالص ولطیف حاصل اولور . سائر جواهر دخی بو قیاس اوزره ظاهر اولور . فتبارك‌الله الفعال لما یرید .

ایمدی سن‌دخی امعان نظر صاف واعمال تأمل وانصاف ایله‌که انسان اکر علم و حکمتده بر مرتبه‌یه واصل اولسه‌که بشر ایچون آنك فوقنه وصول امکان اولمیه ، ینه شرائط مذکوره‌یی معدنده اولدیغی اوزره رعایت ایتمکه قادرمیدر . بلکه آکا سعی واقدام مانند ضرب حدید بارد بیهوده وزائددر.

---

[*] خارصیندن مقصد بعضلر روح توتیادر دیمشلردرکه مرکبدر . بعضلر هندده برمعدن واردر آندن کلور حدید شکانده برنسنه‌در دیمشدر .

خصوصا لازم اولان مقدار رعايت حرارت نار درجهٔ امتناعه قريب بر امر غريبدر . بعضلر ديمشدركه ديار مصريه‌ده اولان عمل زجاج وفراريج عقول ناسى عمل ذهبه اطماع وسلب جانب امتناع ايدر .

ودخى معلوم اوله‌كه بو صنعتك شانه اعتنا ايدنلر بر نيجه طوائفدر . بعضلر زيبق ايله كبريت طاهر و پاكى جمع ايدوب حرارت معدندن اشد و كثير نار ايله تدبير ايدرلر قرب مدت طلب ايتمكله ، تاكه مدت يسيره امتزاجات كثيره اوله كه معدنده نيجه بيك ييلده حاصل اولماز ايدى . بو طريق كرچه طريق صحيحدر . لكن غايت ايله شاق وعسير و محتاج عمل صعب وكثيردر . بعضلر دخى فلزاتك برى برى ايله حجم ووزنده نسبتى بيلوب معادنى اول اسلوب اوزره ترتيب و تأليف و تركيب ايدرلر . آنلر موازنيى ايله تسميه اولنورلر . بعضلر دخى قياسه جاهل ايكن حصول نتيجه‌يه طالب واشتباه وانتباسده متمادى ايكن كشف مرامه قاصد وراغب اولوب تحصيل مطالبده فلزاتده تصرف استعانت ايدوب حل وعقد وتكليس وبونلرك امثالى امور صعاب ايله تلبيس وتدليس ايدرلر . كاه اولور كه نباتات ايله استعانت كاه حيواناتدن مثلا شعر وبيض ومراره وبونلرك امثالندن استغاثت ايدوب حق وايضاح صدقده كمال تحيردن طريقهٔ واحده اوزره ثبات وتقرر ايده‌مزلر . همان حق تعالى جمله‌مزى اكسير معرفته واقف وفلزات دقائق توحيدينه مطلع وعارف اولان عباد پر معارف زمره‌سندن ايدوب قابمزدن دنيانك حطام ومزخرفاتنه نيل طريقه ميل ايتمكى قطع و بيخ غفلاتى ارض وجودمزدن قمع و قلع ايليوب اتباع سنت نبى محترم اولان حجر مكرمنه — كه كبريت احمردن اعز واعظمدر — وصول وآنكله نيل مأمون ميسر اوله . بحرمة حبيبه محمد صلى الله تعالى عليه‌وسلم وعلى آله واصحابه ذوى الجود والكرم .

ودخى معلوم اوله كه حكما صنعت اكسير وحجرك كيفيتنه اشارت ايلمشلردر . لكن احاجى والغازدن ابعد واخفى رموز واشارات ايله تعميه واخفا ايلمشلردر . زيرا آنى كتم وصيانتده مصلحت عامه واردركه هركس اكا دسترس بولسه عالمده نيجه مفاسد عظيمه واوضاع قبيحه ظهورى لازم

كوردى . ايمدى هركيمسه كه علم مزبوره آنلرك كتب وتعبيراتندن ورموز واشاراتندن وصول قصد ايليه (هل ننبئكم بالاخسرين اعمالاً الذين ضل سعيهم فى الحيوة الدنيا وهم يحسبون انهم يحسنون صنعا) سلكنه منخرط وداخل ودنيا وآخرتده برمرد بيكار وبى حاصل اولور . بلكه آكا وقوف ووصول واول زمرهٔ واصلينه دخول ميسر اولورسه جناب ملك مناندن موهبهٔ عظيمه واحسان ايله وياخود ينه رب ذى الجلال والاكرامدن واسطهٔ كشف والهام ايله اولور . لكن بعض كتبا بلرينى ذكر ايدرز اكمال مرام ايچون ، يوقسه وصوله اطماع دكل .

ايمدى كتب مزبورهدن برى كتاب (جابر بن حيان) در . و (تذكرهٔ ابن كمونه) در . و (رتبة الحكيم) در حكيم مجريطينك . و (شرح الفصول لعيون ابن المنذر) در . ودخى مؤيدالدين طغرائينك بوعلمده تصانيفى كثيره وارباى قتنده معتبردر . جملهدن كتاب (مفاتح الرحمه و مصابح الحكمه) وكتاب (جامع الاسرار) وكتاب (تراكيب الانوار) . وبر رساله — كه (ذات الفوائد) ايله تسميه ايلمشدر — وكتاب (حقائق الاستشهادات) كه آنده صنعت كيميانى اثباتى وابوعلى سينانك كتاب (شفا) ده ابطالى ايچون ايراد ايلدوكى مقدماتى ردى بيان ايلمشدر . بونلردن ماعدا بوبابده رساله وكتاب بى نهايه واردر . لكن تتبع واستقصاده خيريوقدر . بومقدار تعرض اولنديغى دخى كتابمز بالكليه خالى اولمسون ديمكدر . حق تعالى جملهمزى دنيا و آخرتده خير اولانه ارشاد وهدايت ايليه آمين .

شعبهٔ خامسه

فروع علم طبيعى بياننده در

بونده دخى برنيچه عنقود واردر . عناقيد مزبورهدن :

عنقود اول

علم طب فروعنده در

علم التشريح — برعلمدر كه اجزاء بدنك كيفيت وترتيبندن باحثدر .

مثلا عروق و اعصاب و غضارف و عظام و لحم كبى و بونلرك غيرى هر بر عضوك احوالى كبى . وبونك موضوعى اعضاء بدن انساندر و غرض وفائده ومنفعتى ظاهردر . وكتب تشريح اكثر من ان يحصى در . اما ابن سينا ايله امام رازى تصنيفندن انفع واجمع يوقدر . ابن هماملك دخى بوبابده بر رساله سى واردر . غايت مختصر ونافعدر . والله اعلم بالصواب .

علم الكحاله — بر علمدركه عينك حفظ صحتى وازالهٔ مرضى كيفيتندن باحثدر . وموضوعى عين انساندر . وغرض ونفعى خفى دكلدر . ومحلينك كتاب (التذكره) سى بوفنك كتبنك غايت انفعيدر .

علم الاطعمة والمزورات — بر علمدركه اطعمهٔ لذيذهٔ نافعه يى امزجهٔ مخالفه حسبنجه تركيبك كيفيتندن باحث وبونك موضوعى وغرضى وفائده سى متأمله خفى دكلدر . مؤلف عليه الرحمه بيوررلركه بوعلمده بر تصنيف حسن كوردم . لكن حالا اسمنى استحضار ايده مزم .

علم الصيدله — بر علمدركه باحثدر شكلده متشابه اولان نباتاتك مابيننى تميز دن ومعرفت منابتندن كه صينيه ميدر ياخود هنديه ميدر يوقسه روميه ميدر . وزمانك معرفتندن كه صيفيه ميدر ، خريفيه ميدر وجيدينى رديسندن تميز دن ومعرفت خواصندن وبونلرك غيرى اموردن بحث ايدر . وبونك غرض وفائده سى متأمل اولانه ظاهردر . علم صيدله ايله علم نباتات بيننده فرق بودركه اولكى احوالنى تميزدن باحثدر اصالةً وايكنجى خواصندن باحثدر اصالةً . ودخى اولكى عمله اشبهدر . وايكنجى عمله اشبهدر اماهر برى آخرده مشتركدر .

علم طبخ الاشربة والمعاجين — بو بر علمدركه آنكله مركبات دوائيه نك كيفيت تركيبى تعرف اولنور وزن ووقت جهتندن ، وادويه نك ايچندن قنغيسى سحق اولنور و قنغيسى اذابت اولنور . ومزج و تركيبده قنغيسى تقديم وتأخير اولنور ، وظروفده نه كيفيت ايله حفظ اولنور ، وزمان

نفعی وبطلان فائده‌سی نه‌مقداردر . وبونلرك غیری احوال‌تعرف اولنور كه مزاوله ایدن اهالری بیلورلر .

علم تلع الآثار من الثياب — یعنی لباسده اولان آثاری و لكه‌لری قلع وازاله‌در . و بوعلمك تعریفی اسمندن ظـاهردر . لكن نفسنده برعلم شریفدركه آنكله انسان شول ادهان وصموغ والوانی — كه ثوبدن ازاله‌سی عسیر اوله — شیٔ یسیر ایله ازاله یه قادر وادنی حیله ایله عملنـدن اثر عظیم ظاهر اولور . اوراق كتبدن دخی ازالهٔ ادهان ایدركه باعث حیرت عقول واذهان اولور . اوراقی كشط وتراش ایتمدین خطنی دخی محو ایدوب اصلا اثر قالماز . كرچه بوحیلهٔ عظیمه‌در . اما كتمی لازم واكثر ناسدن اخفاسی واجب ومتحتم‌در . زیرا كاه اولوركه مألی نیچه صكوك وسجلات ابطالنه‌در .

فائده — توت‌شامی — كه سیاه‌توتدر — اثری ینه آنك ورقی‌ایله زائل اولور . كذلك توت حلوك اثری دخی ورقی ایله كیدر . وعنب ابیضك عنب اسود ایله كیدر . وعكسی دخی اویله‌در . وبعض ثیابده اولان آثاركه اسبابی مجهوله اوله ، بركیجه صباحه دكین خرء حمام ایچنده ایصلادوب صباح صابون ایله غسل ایتمك ایله زائل وتمام نقا حاصل اولور .

علم تركيب انواع المداد — یعنی مركبلرك انواعنی تركیب كه سواد وحمرة و صفرة كبی . و بعض الوان دخی اولور . ذهب ولاجورد و یاقوت وزمرد كبی . و سواد براق كه آكا مداد طـاووسی دیرلر . و بونلرك غیری الوان عجیبهٔ لطیفه كبی .

علم الجراحه — برعلمدركه باحثدر بدن انسانه عارض اولان جراحاتك احوالندن وكیفیت برءندن وعلاجندن وانواعنك معرفتندن ، ومحتـاج قطع اولان عضوك كیفیت قطعنـدن ، و مراهم و ضماداتك كیفیتی و آنلره لازم اولان ادواتك احوالنی معرفتدن . و بوعلم علم‌طبدن جزءدر . كاه اولوركه افراد بالتدوین اولنـور . و بونك منفعتی غایت عظیمه‌در . و بوعلمك جمله

مشابهتی اکثردر علمه مشابهتدن . (منهاج البیان) ده بو بابه کفایت مقداری مذکوردر .

علم الفصد — بر علمدر که باحثدر آلات فصدك کیفیتدن و انواع عروقك معرفتندن وهر مرضه مخصوص اولان عرق مخصوصك فصدندن وبونلرك احوالندن — که آکا محتاج اولدیقلری بیلنورلر — وبونك غایتی وغرضی ومنفعتی خفی دکلدر .

علم الحجامه — برعلمدر که آنکله احوال حجامت و کیفیت شرطی ومحجمه ایله مصی و بدنك قنغی عضونده اولسه مانعدر ، و قنغیسنده اولسه مضردر معلوم اولور . وبونلرك غیری احوال دخی بیلنور .

علم المقادیر والاوزان المستعملة فی علم الطب — یعنی علم طبده مستعمل اولان مقادیر و اوزانی بیان ایدر . مثلا درهم و اوقیه ورطل وبونلرك غیری اوزان کبی . وبوخصوصده نیچه کتب مدونه ومختصره تصنیف اولنمشدرکه محتاج اولانلر بیلورلر .

علم الباه — برعلمدر که باحثدر قوت مباشرت وجماعه متعلق اولان معالجه‌نك کیفیتدن . کرك اول قوتی مصلحهٔ اغذیه‌در ، کرك ادویهٔ مقویه‌در . وبونلرك غیری اعمال وافعالدن که بونلره متعلقه اوله . مثلا ذکر اشکال جماع و آداب وقاع که آنلردن دخی لذت وحصول ایقاعده عظیم انتفاع اولور . کاه اولور که اشکال مزبوره‌یی بعض حکایات مشهیه ایله تذییل ایدرلر که آنك سماعی ایله ازدیاد شهوت وتحریك قوت مجامعت تحصیل اولنور . وبومقوله اشکال وحکایات قوت مباشرتی ضعیف ویاخود باطل اولانلره نوع قوت حاصل اولسون دیه وضع ایلمشلردر . روایت اولنورکه رجالدن برندن قوت مباشرت بالکلیه باطل و لذت جماع برطرف وزائل اولوب اطبا هرچند که ادویه ایله معالجه‌ده سعی وهمت ایلدیلر جمله علاج و درمانده عاجز وفرومانده اولوب آخرالامر (الفیه) نام بر عورت لساندن بعض حکایات واشکال

وهيئات اختراع ايلديلر . كويا كه مزبوره عورت بيك كيمسه ايله جماع ايدوب الفيه ايله تسميه اولنوب هر برندن اشكال مختلفه و اوضاع مشهيه حكايت ايتمشدر . رجل مزبور اول اوضاع وحكاياتى استماع ايتمكله انتفاع حاصل اولوب قوتى ينه عود ايدوب كما كان صفا وذوقله اوقاتى كذران اولدى .

و بو بابده تأليف اولنان كتب جامعه‌دندر كتاب (رجوع الشيخ الى صباه فى القوة على الباه) و كتاب (رشد اللبيب معاشرة الحبيب) و كتاب (الفتح المنصوب الى صيد المحبوب) وكتاب (تحفة العروس ونزهة النفوس) وكتاب (راحة النفوس) وكتاب (نصير الطوسى) دخى بو بابده نافعدر [*] .

عنقود ثانى

علم فراست فروعندندر

علم الشامات والخيلان [**] — بر علمدر كه علامات مذكوره‌نك احوالندن باحثدر ، انسانده بحسب الفطرة موجوده اولان احوال باطنه واخلاقه دلالتلرى حسبيله . بعض حكما بو علمده رسائل تأليف ايلمشلردر . لكن غايت ايله قليل الوجوددر .

علم الاسارير — بر علمدر كه باحثدر انسانك كفنده وقدمنده وجبهه‌سنده اولان خطوط ايله احوال انسانه استدلالدن . مثلا : عمرينك طول وقصرينه وسعادت و شقاوتنه وغنى وفقرينه استدلال اولنور . خطوط مزبوره‌نك تقاطعى وتباينى حسبيله . وطول وعرضى وقصرى ومابينلرنده اولان فرجه‌لرك وسعتى وضيقى حسبيله . وبو علمده اكثر تمهر ايدنلر طائفهٔ اعراب وهنوددر . اعشى بو علمه اشارت ايدوب بو بيتى انشاد ايلمشدر :

---

[*] مؤلف اصل مترجم اولان مرحوم والدماجد دخى بو بابده (منية الشبان فى معاشرة النسوان) ايله مسمى بر كتاب لطيف تأليف و تصنيف ايلمشدر . هر وجهله كتاب خوب ومرغوب الاسلوبدر .

[**] (شامات) جمع شامه‌در . (خيلان) جمع خالدر كه تركيده (بك) ديرلر .

(بيت)

فانظر الى كفى واسرارها　　هل انت ان اوعدتى ضائرى

وبوعلمده بعض مصنفات دخی موجوده‌در . لکن اکثر کتب علم فراسته ذیل ایده کلمشلردر .

علم الاكتاف — برعلمدرکه باحثدر شول خطوط واشکالدن که ضأن ومعزك اکتافنده مشاهده اولنور شعاع شمسه مقابل اولدیغی زمانده خطوط اشکال مزبوره‌نك عالم اکبرده اوله‌جق احواله دلالتی جهتندن مثلا ملوك وممالك بيننده جنك وجدال اولمغه دال اولديغی جهتندن ، وعالمده خصب ورخا وقحط غلا اولمسنه دلالت ايتدوكی حيثيتدن . وبوعلمه اعتنا ايدنلر بونکله انسان معينك احوال جزئيه‌سنه استدلال ايلمك اقل قليل اولوب اکثر امور كليه‌يه استدلال ايدرلر . ونظر ايتدكلری لوح كتنی طبخ ايتمزدن مقدم آلورلر . وعين استدلالده اولا ارضه القا ايدوب بعده آلوب نظر ايدرلر . وآنك اختلاف احوالندن ، مثلا صفا وكدرندن وحمرتندن وخضرتندن ، عالمده جاريه اولان مثلا غلا ورخايه وبين الامرا اوله‌جق جدال ومرايه وقنغی جانب غالب وقنغيسی مغلوب وهارب اولور . واول كتفك اطراف اربعه‌سنی جهات عالمدن برجهته نسبت ايدرلر . وهرطرفی ايله اصقاع عالمدن اول صقع [*] ده اوله‌جق حوادثه استدلال ايدرلر . لوحده ظاهر اولان اشكال اوزره . وبوعلم كتف امير المؤمنين ويعسوب المسلمين امام علی بن ابی طالب (كرم الله تعالى وجهه) يه نسبت اولنور .

مؤلف مرحوم بيوررلركه : بن بوعلمده برمقاله كوردم . لكن كمال اختصار اوزره‌در . طالب اولانلر نسخه‌سنه راغب اولوب بولورلر . لكن آنده دخی انيتی بيان ايدوب لميتی ايتمامش .

علم قيافة الاثر — وبوعلم علم قيافت ايله دخی تسميه اولنور . برعلمدركه

[*] (صقع) ضم صاد ايله جانب معناسنه‌در .

آثار اقدامی و اخفاف و حوافری [*] اثر قبول ایدر طرقده تتبعدن باحثدر . اثر قبول ایدن طرقدن مراد خاکی حز اولوب شکل قدم ایله تشکل ایلیه . وبوعلمك نفعی ظاهردر . زیرا قائف نیچه اموره واقف اولور . مثلا فرار ایدن انسانی وضال اولان حیوانی بولور ، آثارینی تتبع ایتمکله . وقوت باصره وقوت خیال وحافظه ایله . مؤلف مرحوم بیوررلرکه : حتی ایشتدم که بوعلمه اعتنا ایدنلرك بعضی ییرلرك اثر قدمی شـاب اولانلرك اثرینی ورجل ایله مرأهنك اثر قدمنی فرق ایدرلر والله اعلم بالصواب .

علم قیافة البشر — برعلمدرکه ایکی انسانك اعضالرنده اولان هیئات ایله ایکیسنك بیننده نسب وولاد ده اشتراك واتحاد وسائر احوال واخلاقده حیز مشارکت واتفاق اولمسنه استدلالك کیفیتندن باحثدر . وبووجهله استدلال عربدن برقومه مخصوصـدرکه آنلره (بنومدلج) دیرلر . وبرقومـه دخی (بنولهب) دیرلر . باعثی دخی برمناسبت طبیعیهدرکه آنلره حاصل اولمشدر . آنی تعلم ممکن دکلدر . بعض حکما دیمشـدرکه حق تعالی عربی بوحالته مخصوص ایلدی . تاکه کندیلره شـوب نسبت وخبث حسب وفساد بزور وزروع ایراث ایدر اشیادن لسانلری ممنوع اولسونديه . وبوندن دخی اصل مراد نسبت نبویهیی صیانتدرکه حضرت رسالت پناهك دخی (صلی الله تعالی علیه وسلم) شرف نسبی مابینلرنده مقبول ومسلم اوله . وبوعلم ایله علم سابقك حصولی حدس وتخمین ایلهدر ، استدلال ویقین ایله دکلدر . حکایت اولنورکه امام محمد بن الحسن ایله امام شافعی (رضی الله تعالی عنهما) برکیمسه کوردیلر . امام محمد شخص مزبور ایچون نجاردر دیدی . امام شافعی حداددر دیدی . پس اول شخصه صنعتندن سؤال ایلدیلر اول حداد ایدم حالا نجارم دیدی . وبوعلم قیـافةالبشر ایله تسمیه اولندیغنك وجهی اولدرکه صاحبی انسـانك بشرهسنی وجلدینی وسائر اعضاسنی خصوصا اقدامنی تتبع ایدر . وبوعلمك

---

[*] (اقدام) انسانده مستعملدر (اخفاف) بعیرده . (حوافر) که جمع حافردر فرس ونعل وحمار وبقر وبونلرك امثالنده استعمال اولنور .

مبانى مباحث طبيه‌ده ثابت اولاندر كه البته ولد ايله والدينى بيننده مناسبت واكثر اعضاده مشابهت اولور . و اول مناسبت كاه اولور كه امور ظاهره‌ده اولور بر حيثيت ايله كه هر احد آنى ادراك ايدر . كاه اولور كه امور خفيه‌ده اولوب آنى ادراك ايتمز . الا ارباب كمالدن اولان مرد دراك ايدر . و بو مشابهت معونت قوت باصره و قوت حافظه ايله ادراك اولنور . اول اجلدندر كه بو علمده ميان ناس ضعف و كمال جهتندن اختلاف احوال واردر . تا كه بعضى بر مرتبه واصل اولور كه قوتينده كمالى سببى ايله آكا برشئ مشتبه اولماز . و بو علم قبائل عربده موجوددر . سابقا بيان اولنديغى اوزره غيريلرده نادردر . زيرا بو علم دراست تعليم ايله تحصيل وتفهيم اولنمز بلكه عربدن بعض اعراق خصوصه اثچنده متوارثدر كه غيريلر بونده آنلره مشارك اولمازلر . اول سببدندر كه بو علمده اصلا قليل و جليل بر تصنيف واقع اولمامشدر . ودخى روايت اولنور كه بعض اكابر فقها بو علمك اصحابنه تصحيح انسابده تعويل واعتماد ايتمكى رأى واجتهاد ايلمشدر . نته كيم امام شافعى (رضى الله عنه) بو ايله استشهاد ايلمشلردر كه حضرت رسول اللهدن (صلى الله تعالى عليه وسلم) منقولدر كه اسامة بن زيد ايله (رضى الله عنه) بر قطيفه اچنده نايم ايديلر . حضرتك قدمين شريفينى آچلمش ايدى . بر شخص قائف كلوب واقف اولدقده ايتدى : بو اقدامك بعضى بعضندندر . حضرت رسالت پناه دخى قائفك بو قولندن مسرور وقلب شريفلرى پر حبور اولدى . زيرا مشركين طاعنين نسب شريفنده طاعنين ايديلر . اول روايته بناءً امام شافعى ايتدى : اكر قول قائف تعويل اولنوب حجت اولمسه حضرت رسالت پناه آنكله اظهار سرور و بهجت ايلمزلر ايدى . اما امام اعظم حضرت ابو حنيفه (رضى الله تعالى عنه) بيورديلر كه حضرتك اظهار سرور ايتدكلرى مشركين لئام كنديلر زعمنده حجت اولان نسنه ايله الزام اولندقلرى ايچون ايدى . نه آنكه نفس الامرده قول قائف حجت قاطعه اولديغى ايچون اولماز .

علم الاهتداء بالبراری والاقفار [*] — بر علمدرکه آنکله احوال امکنه تعرف او لنور . لکن علامات محسوسه ایله استدلال او لنیوب همان قوت شامه ایله استدلال اولنور . بعضلر دیمشدرکه بو علمك صاحبی گاه امور سماویه ایله استعانت ایدر . گاه ارضیه ایله . اولکیسی کواکب ثوابتك مساحتی ومنازل قمری ضبطله اولور . نته‌کیم حق تعالی بیورر : ﴿ وهو الذی جعل لکم النجوم لتهتدوا بها فی ظلمات البر والبحر ﴾ اما ایکنجیسی معرفت خیال ایله اولور . مثلا شم تراب ایله استدلال کبی . زیرا هر بقعه‌نك بر رایحهٔ مخصوصه‌سی وخاکنك بر حالت معهوده‌سی واردرکه آنی بیلنلر آنکله اهتدا وسائر خلق دخی آکا اقتدا ایدرلر . وبو علمك نفعی عظیمدر . والا نیجه قوافل راه مخالفه سالك اولمق ایله هالك اولوب نیجه جیوش دریا جوش براری واقفار ومیان رمال واحجارده گمراه ومدهوش قالورلردی .

ودخی دیمشلردرکه گاه اولورکه سائر علومده غافل وبلید اولان شخص بو علمده باهر وصاحب رأی سدید اولور . نته‌کیم عکسی دخی ظاهر وبدید اولدیغی کبی . بلکه بو مقوله تمییز کاهی فرس وبعیر وبغال وحمیرده دخی حاصل اولور . بعض مصنفین حکایت ایدوب دیمشدرکه صحرای خوارزمده بر قافله ایله بیله ایدم . اتفاق جمله‌مز گمراه وحالمز پریشان وتباه اولوب جمله‌مز اهتدادن مأیوس ودرمانده وعاجز وفرومانده اولدق . آخر بر جمل هرم یعنی بر شتر سال خورده کتوروب زمامن غاربنه ، یعنی سنامی ایله عنقنك اتهاسنه القا ایلدیلر . پس شتر مزبور درحال بر جانبدن برجانبه وبر تلدن تل آخره انتقال ایدوب گاه یمین و شماله حرکت و گاه صعود و نزوله مبادرت . ایکی فرسخ مقداری بو حال اوزره استمرار ایدوب نفسمزدن خوف ایلدك . تا که حرکت راه مستقیم و نهج قویمه واصل اولوب جمله‌مزه کمال تعجب حاصل اولدی .

علم الریاقه — یعنی استنباط میاه — که بعض اراضیدن استخراج ماء

---

[*] (براری) بریه‌نك جمعیدر تشدید را ایله معروف اما تخفیف را ایله اولان (بریه) که مخلوقات معناسنه‌در آنك جمعی (براری) دکلدر (برایا) در . (قفار) دخی کسر قاف ایله (قفر) ك جمعیدرکه نبات وعشب اولمیان ارض خالیه‌در .

ایلمکدر — بعض امارات واسطه‌سیله که وجودینه دلالت ایدر ، وقریبیدر و یاخود غور ارضده بعیدمیدر معلوم اولور . اول دخی خاکنك رائحه‌سنی شم ایتمکله ویاخود اوستنده بعض نباتات ظهور ایتمکله ویاخود خاکنده بعض حیوان مخصوص حرکت مخصوصه ایله بولنمق ایله معلوم اولور . و بو علمك صاحبنه البته حس کامل و تخیل قوی شاملدن لابددر . و بونك نفعی ظاهر و بیندر . زیرا جمیع اراضیده جبال شاهقه و اماکن مرتفعه‌دن بطون اودیه‌ده انهار جاریه کلك قلیل واقع اولور . اول تقدیرجه نیچه اماکنده علم مزبور واسطه‌سیله انسان و حیوان و نباته تحصیل نشو و نما ایچون استنباط ماء ایتمکه احتیاج تام اولدیغنده کلام یوقدر . و بو صناعتك اصلی هر یرك خواصنی و ترابنك احوال و الوانی و خواصنی که جبلی وسهلیمیدر ، و صخری و رملیمیدر تمام وقوف تحصیل ایلمکدر . و بو علم وجود ماء بیلندوکی جهتدن فروع علم فراستدندر . و خاکی حفر ایدوب و آبی وجه ارضه اخراج ایتمك جهتدن فروع علم هندسه‌دندر غفلت اولنمیه .

علم استنباط المعادن — یعنی معادنی محلندن اولا تعیین و بعده استنباط ایلمکدر . زیرا فضه وذهبه و بونلرك غیرینه البته بعض علامات لازمدرکه آنکله قعر جبالده اولان عروقنی بولمغه مجال اوله . و بو علمك مبادی و آلاتی علم سابقه قریبدر .

علم نزول الغیث — بو بر علمدرکه آنکله نزول مطره برق وسحاب ورياح احواليله استدلالك كيفيتی تعرف اولنور . و بو علمه میان ناسده کمال اختصاص و استیناس ایدنلر طائفهٔ عربدر . زیرا آنلرك نزول غیث وبارانه احتیاجلری سائردن اکثر ایدوکی ظاهر و مقرردرکه جهت معیشتلری سقی و رعیه منحصر و اهل خبا و بوادینك اکثر معاشی البان ناقه ومواشیدن اولوب آنلر دخی رعی و سقیه محتاج و آنلره ایسه نزول غیثدن غیری علاج اولمدیغی مبین و ظاهردر . و طائفهٔ مزبوره‌یه علم مذکور کثرت تجارب ایله حاصل اولمشدر . و دلیلی دخی هر زمان احوال سحاب ایله امطار بیننده

دوران اولدیغیدر . یعنی سحابك بعض احوالندن هر نه وجهله استدلال اولنورسه مقتضای دلیل تخلف ایتمیه . مکرکه اقل قلیل اوله . احوال سحاب دخی یا مواضعی حسبیله اولور ویاخود رقت و کثافتی ویاخود الوان ولطافتی حسبیله اولور . کاه اولورکه احوال ریاح و بروق ایله استدلال اولنور وامور مذکوره ظهور ایتدکده بیلورلرکه قنغیسی ماطر جوددر . یعنی برمطر کثیرکه آنك فوقنده مطر یوقدر . وقنغیسی ماطر رذاذدر (فتح را ایله) یعنی مطر ضعیف ساکن دائم که قطراتی صغار اولوب مانند غبار اوله . وبروقك قنغیسی خلب (خلب ضم خاء معجمه ایله) بر برق که نزول امطاره اطماع ایدوب ینه خلف واقع اوله . و قنغیسی ذات صیبدر یعنی مطر کتوریجیدر . و دخی غریب ابی عبداللهده کلمشدرکه : حضرت رسالت پناه وشفیع وهادیٔ عصاة کمراه (صلی الله تعالی علیه وسلم) برسحابه مرور ایتدکده سؤال بیوردیلرکه : بو سحابه‌نك قواعد و بواسقنی نیجه کوررسز جونمیدر یاخود غیرمیدر . بعده برقدن سؤال ایلدیکه خفوامیدر یوقسه ومیضامیدر ، یوقسه شقمی ایدر دیدیلر . جواب و یردیلرکه بلکه شق ایدر . پس حضرت (صلی الله تعالی علیه وسلم) بیوردیلرکه سزه حیاکلدی .

تذییل — حدیث مزبورده اولان کلماتك شرحیدر که ذکر اولنور :

(بواسق) باسقه‌نك جمعیدرکه سحابهٔ بیضاء صافیه‌در . (جون) دخی فتح جیم ایله ابیض معناسنه‌در . کاه اسود معناسنه دخی کلور اضداددندر . اما بوموضعده ابیض معناسنه اولمق انسبدر . زیرا باسقه دخی سحابهٔ بیضادر . (خفوا) دخی شول برقه دیرلرکه لمع ضعیف ایله لامع اولوب نواحی غیمده معترض اوله . اکر برمقدار لامع اولوب ینه ساکن اولوب معترض اولمزسه آکا ومیض دیرلر . شق ایتمکدن مراد غیمی شق ایدوب جو سماده مستطیل اولوب وسط سمایه دکین واروب اما یمین شمالی اخذ ایلمیه . اول قسمنه دخی عقیقه دیرلر . (حیا) فتح حاء مهمله و الف مقصوره ایله خصب و رخا معناسنه‌در . یعنی اکر وجه مزبور اوزرینه ایسه ذکر اولنان امور علامت حیا و امارت حصول خصب و رخادر دیمکدر انتهی .

و بو دخی بر داهیهٔ دهیا وفتنهٔ شنعادرکه اترا کدن بعض طائفهٔ بی ادراك
كاه اولورکه علم مزبور سببی‌ایله امطارك وقوعنی و یاخود اندفاعنی ادعا وتحقیق
ایدوب مجرب اولمیان اهل امصار دخی تصدیق ایدرلر . بو یله ارائت ایدرلرکه
رقیه و یاخود عندالله تعالی شفاعت طریقی ایله امطاری دنع ویاخود انزال
ایله . بو خدعهٔ عظیمه برمکیدهٔ اکیده و فتنهٔ قویه اولوب حشویه وعوامدن
نیچه طائفهٔ لئامه سبب ضلال و باعث نکال اولور . والتوفیق من الملك المتعال .
و ینه بوقبیلدندرکه سکان جبال اولان بعض اتراك یاننده بر حجر واردرکه
زعملرنده‌جالب مطردر . جمله‌سی آنی بیلورلر و آلوب صو ایچنه القا ایدرلر .
و سحره مشابه بعض اعمال دخی ایدرلر . و حاشا کفری متضمن بعض کلمات
تکلم ایدرلر . مؤلف مرحوم بیوررلرکه : اترا کدن عمل مزبوری مشاهده
و ادراك ایدنلردن بن بویله استماع ایلدم . ودخی دیمشدرکه : فی‌الحال سمادن
مطر نازل ومدعالری حاصل اولور . حتی‌تدبیرینك سرعت‌تأثیری برمرتبه‌درکه
كاه اولورکه بر فرسك باشی تحت ثلج و مطرده مدفون ونصف آخری تحت
شمسده مسخون‌اولور . و بونی مراراً مشاهده ایتمشزدر دیمشدر . اما بهالیل
و سفها و نیچه حمقا و اغبیا کمال تعجبلرندن كاه اولورکه آنلرك ولایت
و کرامتلرینه حمل ایدرلر . امتحانی دعوای کرامت ایلسه‌لر نهایت حماقتلرندن
خواص ایله کرامت بینی تمیز ایلمزلر . وای اول طائفهٔ بی‌ادراکه که عقول
قاصره‌لری حماقت وسخافتدن بو مرتبه‌یه واصل اولوب نیچه مدت ارشاد
و تربیت اولنسه‌لر ینه رشد وسداد عقل حاصل اولمیه . عصمناالله تعالی
من امثال ذلك و وقانا عن الوقوع فی ورطات المخاوف والمهالك .

علم العرافه — علم مزبوربعض حوادث حالیه ایله حوادث آتیه‌یه استدلال
ایلمکدر ایکیسنك بیننده مناسبت ویاخود مشابهت خفیه اولمق ایله . ویاخود
مابینلرنده اختلاط و یا ارتباط اولمق ایله که ایکیسی امر واحدك معلولی
اولمق ایله . ویاخود حالده اولان شی استقبالده اولانه علت اولمق ایله . اما
بشرط انکه مابینلرنده اولان ارتباط غایت خفی اولوب آنجق افراد مطاع
اوله‌لر . اول دخی یا تجارب ایله اوله‌که امثالنده مشاهده ایتمش‌اوله‌لر ویاخود

بحسب الفطرة نفسلرنده ابداع اولنمش حالت سببی ایله اوله . بر حیثیت ایله که طالعلرینه سهم الغیب غالب اوله که حضرت رسالتپناه (صلی الله تعالی علیه وسلم) آندن محدث ایله تعبیر بیورمشلردرکه ظن و فراستنده مصیب دیمکدر . نته کیم علم فراستده ذکر ایتمشزدر . حکایت اولنورکه اسکندر وقتاکیم کسرای نرس ایله قصد محاربه ایلمك مقرر اولدی کسرای مزبور ایتدی : مقاتلهٔ عساکر و مقاتله یه حاجت یوقدر . کل سنکله ایکیمز مقابله و آغاز مقاتله ایدهلم . یاسن بنی قتل ایدهسن ویاخود بن سنی قتل ایدهم . پس اسکندر کلام مزبوردن فرحناك و پرسرور اولدی . زیرا کسرا اولا کندوسنك مقتول اولمسنی تقدیم ایلدی . فی الواقع دیدوکی کبی اولدی . وینه اسکندردن حکایت اولنورکه وقتاکه نیت حرب ایله داخل ولایت غرب اولدی برمدینه ده برعورته مرور ایلدی که عورت نسج ثوب ایدردی . پس ایتدی : ای ملك سکا برملك طویل و عریض ویرلدی . بعده مزبوره عورته ملك اول مرور ایلیوب آکا ایتدی : عن قریب اسکندر سنك ملککی قطع ایده جکدر . پس ملکه غضب عظیم مستولی اولوب عورت ایتدی : غضبه کلمه ، زیرا کاه اولورکه نفوس بعض اموری قبل الوقوع مشاهده ایتمکه مأنوس اولور بعض علامات ایله که نفس آنك صدقنه حکم ایدر . ایمدی اول زمانکه اسکندر بکا مرور ایلدی بن ثوبك طول وعرضنی تدبیر وکیفیت و مقدارینی حساب وتقدیر ایدردم . اما سن مرور ایتدوکك زمانده ثوبك نسجنی اتمام ایدوب قطعنه مباشرت اوزره ایدم دیوب فی الواقع عورتك دیدوکی کبی اولدی . ودخی حکایت اولنورکه ابن رومیٔ شاعرك اصحابندن برجماعت بعض ایامده مزبوری خانه لرینه دعوت قصد ایدوب برغلام ملیح حسن الوجه وحسن الاسم وطیب الرایحه ولطیف الجسم ارسال ایدوب غلام مزبور دق باب ایدیجك ابن رومی دخی کیمدر دیه سرعت وشتاب ایدوب غلام دخی اصحابك رجالرینی تبلیغ واعلام ایدیجك ابن رومی دخی غلامك کلامنی ایشیدوب وطیبنی شم ایدوب وروی خوب وجسم لطیف مرغوبنی کوریجك (حسن فی حسن مع طیب) دیوب یعنی حسن برحسن ورایحهٔ

طیبه‌سی دخی سربر دیوب اجابت دعوته دخی برسر دیدی . فی‌الحال غلام ایله بیله خانه‌دن چیقوب کیدرکن چارسو باشنده بردکان خیاطه اوغرایوب کوردی‌که قطع ثوب ایدر فی‌الحال رجوع ایدوب ینه خانه‌سنه کیدر . قاپوسنی بند واول کون طشره چیقمامغه سوکند ایدر . وینه ابن رومیدن حکایت اولنورکه برکون برمقصده متوجه اولوب بردکان کوررکه صاحبی قاپوسنده ایکی درابه‌سنی مانند شکل صلیب وضع ایدوب کندوسی اکل تمره مشغول اولمش . پس ابن‌رومی ایدر : ایکی درابه‌نك بوهیئتی شکل حرف (لا) در . تمردخی (تمّر) شکلیدر . ایکیسنك اجتماعندن (لاتمر) حاصل اولوب مرور ایلمه دیمکدر دیوب (والله لامررت ابداً) دیوب فی‌الحال ینه خانه‌سنه رجوع وانتقال ایدر . بوبابده آندن حکایات عجیبه ونوادر غریبه منقولدر . ودخی حکایت اولنورکه هرون‌الرشید زماننده اهل عراقدن بررجل اعمی وار ایدی‌که برنسنه‌دن سؤال اولنسه عقیب سؤالده حاضریندن صادر اولان کلمات ایله استدلال ایدردی . برکون خزینهٔ هروندن بعض اشیا سرقه اولنوب اول اعمایی طلب ایدوب کتوردیلر . هرون امر ایلدی‌که بعدالسؤال اصلا کیمسه سویلمیوب امرینه امتثال ایلیه‌لر . فی‌الواقع اویله ایدوب اعمی هرچندکه کوشنی اطرافه طوتدی سمعنه برکلام واصل اولمیوب حیرت واضطراب حاصل اولدی . پس همان الینی بساط اوزره سوروب الینه برخرما چکردکی کیروب عظیم انبساط حاصل اولوب ایتدی : سؤال اولنان نسنه‌در ویاقوت وزمرددر . برسفط ایچنده‌که سفط فتح سین وفا ایله چوال ویاخود قفه مثال نسنه‌در . رشید ایتدی : شمدی اول قنده‌در . ایتدی : برچاه ایچنده‌در . فی‌الحقیقه اعمی دیدوکی اوزره بولدیلر . پس رشیده بومرتبه معرفتدن کمال حیرت کلوب سببندن سؤال واستکشاف حال ایلدی . اعمی ایتدی : اول امرده بساط اوزره خرما چکردکی بولدم . نخلات طلعی ابیض اولمق ایله دره استدلال ایلدم . بعده بسر اولور ، بسر ایسه اخضردرکه لون زمرددر . بعده رطب اولور . رطب احمردرکه لون یاقوتدر . بعده‌که مکان مسروقدن سؤال ایتدیکز کوشمه بردلو آوازی کلوب آنکله چاه ایچنده اولمسنه استدلال ایلدم . پس

رشید فراست وعرافت اعمایی کمال استحسان و بذل مال فراوان ایله انواع احسان ایلدی . وینه بوقبیلدندر که ابی معشردن حکایت اولنورکه برکون بررفیقی ایله بیله اهل عرافتدن بر شخص کثیر الفراسته واقف اولدیلر . اتفاق اول کون برمسجونی تخلیصه کیدرلر ایدی . پس اول شخصدن سؤال ایلدیلر . ایتدی : سز بر مسجونك خلاصنی طلبده سز . بونلر کمال تعجب ایدوب ابو معشر ایتدی : یا اول بیچاره نك خلاصنه بر چاره وارمیدر . ایتدی : سز شمدی آنی خلاص اولمش بولورسز . وصفا ایله ملاقی اولورسز . فی الواقع اویله دیدوکی کبی بولدیلر . پس ابو معشر اول شخصی کتوروب انواع اکرامدن صکره محکم ابرام ایدوب تلطیف و بسط مقال ایله کیفیت علمندن سؤال ایلدی . شخص مزبور ایتدی : بز برقوم و طائفه یزکه عین ونظر ایله اخذ فال و بعده بسط مقال ایدرز . اولا وجه ارضه نظر ایدوب صکره باشمز قالدیروب اول امرده چشممز هرنیه کذر ایلرسه آنکله حکم ایدرز . بو دفعه دخی وقتا که سز بکا سؤال ایتدیکز اول کوردیکم برقربه ایچنده آب ایدی . همان برمحبوس واردر دیدم . وقتا که دفعهٔ ثانیه ده سؤال ایتدیکز ینه نظر ایلدم کوردمکه اول آب قربه دن افراغ اولنور . پس خلاص اولور دیدم . و بوطائفه نك بعضی دخی سائل حین سؤالده الینی جسدندن هرنه مکانه وضع ایدرسه آنکله استدلال ایدرلر . اکر باشنه وضع ایدرسه رئیس و کبیرینه اشارتدر . رجلین قوامنه اشارتدر . انف بناء مرتفعه یاخودتل وجبله ویاخود ارض مرتفعه اشارتدر . فم بئر عذبه لحیه اشجاروزروعه اشارتدر . حکایت اولنورکه خلفادن مهدی برشب بررؤیا کوروب فراموش ایتمکله صباح مغموم اولدی . بعض احبابی علم زجروفال بیلور خویلدنام برکیمسه یه دلالت ایلدیلرکه غایت مردحاذق وفراست و تعیننده ماهر وصادق ایدی . وقتا که خلیفه یه داخل و مجلسنه واصل اولدی . خلیفه مقصدینی آکا اخبار ایدوب اول دخی ایتدی : یا امیرالمؤمنین صاحب زجر وفال بعض حرکته وناسك اخطارینه ناظردر دیوب مهدی دخی غضبه کلوب سبحان الله العظیم برکیمسه علم ایله اشتهار بولوب ینه اصلا خبردار اولمامق نه فضاحتدر دیوب الیله

باشنه ويوزينه مسح ايدوب فخذينه ضرب ايلدى . پس شخص مزبور درحال مسرور اولوب يا اميرالمؤمنين رؤياكى سكا بيان وتعيين ايدهلم ديوب مهدى دخى كتور كوردهلم نه وجهله تعيين ايدرسك . ديوب اول دخى ايتدى : سن كوردككه كويا برجبله صعود ايلدك . پس مهدى كرچك سويلدك : (للّٰهابوك يا سحار) [*] . ديوب اول دخى : اى اميرالمؤمنين حاشا كه سحر ارتق ايله تعيين ايليهم . لكن سن دستكى باشنه مسح ايلدك . بن دخى زجر و فال ايدوب بيلدمكه رأسك فوقنده سمادن غيرى نسنه يوقدر . اول سببدن رأسى جبل ايله تأويل ايلدم . بعده دستكى جبهكه تنزيل ايلدك . آنى دخى بر ارض ملسايه نزول ايله تأويل ايلدمكه آنده ايكى عين مالح اوله . بعده سفح جبله منحدر اولوب آنده سنك فخذ و قبيلهك اولان قريشدن بر كيمسهيه ملاقى اولدك . زيرا اول زمانده امير المؤمنين جبهه ورويني مسح ايتدكدن صكره فخذيني [**] مسح ايلدى . آندن استدلال ايلدمكه ملاقى اولديغى كيمسه اقاربندن اوله . پس خليفه (صدقت) ديوب مال اعطا واقضال ايدوب امر ايلدى كه مجلسندن محجوب و ممنوع اولميوب دائما ادخال ايليهلر . بوبابده بونك امثالى حكايات ايله كتب محاضرات مشحونهدر . تتبع ايدنلر بيلورلر .

---

[*] « لله ابوك » كلامى لسان عربده مقام تعجبده استعمال اولنور (للّٰه انت وللّٰه درك) ديدكارى كبى . (للّٰه) كلمهٔ شريفهسنده اولان لامه لام تعجب ديرلر . شمنى (شرح مغنى اللبيب) ده امام رضيدن نقل ايدوب ديركه : (للّٰه درك) كلامنك معناسى بودركه (در) اصلده ضرعدن نزول ايدن لبنه و غيمدن تقاطر ايدن مطره ديرلر . بو مقامده ممدوح اولان كيمسهدن صادر اولان فعلدن كنايتدر . يعنى سنك بو فعلك اللهكدر ديمكدر . وبو معنادن تعجب مستفاد اولمسنك وجهى بو درك نعل مزبور حق تعاليه منسوب اولمقدن تعجب ظهور ايدر . زيرا منشئ عجائب و موجد غرائب اول خالق الخلائق اولان كريم رازقدر . پس هرشئ عظيمكه آندن تعجب ارادت اولنه حق تعاليه نسبت واضافت اولنور (للّٰه انت و للّٰه ابوك) قوللرى كبى . پس معناسى (للّٰه درك ماعجب فعلك) ديمكدر . ايمدى بوكلامك دخى مقتضاى مقام اوزره معناسى والدك اللهكدر . يعنى نه عجب والدك وار ايمشكه سنك كبى برساحر آنك نطفهسندن ظاهر اولمش ديمكدر . واللّٰه تعالى اعلم .

[**] زيرا (فخذ) ك برمعناسى عضو مخصوصدر . و برمعناسى دخى قوم وقبيلهدر . اشتراك اسمى مناسبتى ايله بويله استدلال ايلدى .

علم الاختلاج — بر علمدركه اعضاء انسانك رأسدن قدمنه وارنجه اختلاجنك كندويه واقع اوله‌جق بعض احوالنه دلالتنك كيفيتندن باحثدر . و بو علمك نفعى ، و بوندن غرض ظاهردر . لكن بر علمدركه آكا اعتماد و دلائلنه اعتداد اولنمز . زيرا دلالتى ضعيفه و وجوه استدلالى غامضه‌در . و بو علمده بعض رسائل مختصره واردر . لكن شفاء عليل وسقى غليل ايلمز .

عنقود ثالث

احكام نجوم فروعنده‌در

ايمدى معلوم اوله‌كه احكام نجوم ، علم نجومك غيريدر . زيرا ايكنجيسى حساب ايله بيلنور ، اول تقديرجه علم رياضى فروعندن اولور . اولكى طبيعتك آثاره دلالتى ايله معلوم اولور . اول تقديرجه نوع طبيعيدن اولور .

علم الاختيارات — بر علمدركه باحثدر هر وقت و زمانك احوالندن — كه خيره قرين ياخود شره قريندر — و بو اوقاتدن كه آنده ابتداء اموردن احد الامور مناسب اوله ، وياخود مباشرت امور مستحب وياخود يمن بين اوله . و بوندن ماعدا هر وقتك بعض اموره نسبت خاصه‌سى واردر خيريت ايله و بعضسنه شريت ايله . مثلا بر وقت معينده كه اولور بر كار ايشلمك خير ومختار اولوب آخر كار شر اولور . بو حالت شمسك بعض بروجده و قمرك بعض منازلده اولمسيله اولور . و دخى ايكيسنك بيننده واقع بعض اوضاع ايله اولور . مثلا مقابله وتربيع وتسديس كبى و بونلرك غيرى . تا كه بو احوالك ضبطى سببى ايله نعلى قصد اولنان اموردن هر امر ايچون مثلا سفر وياخود بنا وقطع ثوب كبى بر وقت اختيارى اوله . و بو علمك نفعى بين اولوب بر فرده خفى دكلدر .

علم الرمل — علم مزبور رملك اون ايكى اشكالى ايله حين سؤالده اولان مسئله‌نك احوالنه استدلالدر . و بونك اكثر مسائلى امور تخمينيه‌در .

تجارب اوزره مبنیه اولوب تمام کفایت ایلمز . زیرا اربابی دیرلرکه : بروج اثنی عشردن هر بری برحرف معین و اشکال مذکوره‌دن برشکل معین اقتضا ایدر . اول زمانکه مطلوبدن سؤال اولنور اوضاع بروج رملدن برشکل معین وقوعنی اقتضا ایدوب اول اشکال مدلولاتی اولان بروج سببی ایله اول بروجك اوضاعنه مناسب احکام مخصوصه‌یه دلالت ایدر . لکن ینه آنلر امور تقریبیه‌در ، یقینیه دکلدر . و بو معنایه اشارتدر نبی علیه السلامك قول شریفی‌که بیورمشدر : ﴿کان نبی من الانبیاء یخط فمن وافق خطه فذاك﴾ یعنی انبیادن بری خط ایدردی . هر کیمسه‌که آنك خطنه موافق اوله اول در . یعنی آنك خطی اصابت ایتدوکی کبی اولدخی مصیبدر دیمکدر . نبی مزبوردن مقصد صاحب تعلیم وتدریس اعنی حضرت ادریس علیه السلامدر . و بو علم آنلره معجزه ایدی . ظاهر حدیثدن مفهوم اولان رمل ایله بعض امور معلوم اولوب آتیه‌یه اطلاعده امکان اولوب امتناع اولمیه . لکن بویله دکلدر . زیرا افراد بشر ایچون معجزه وعادتی خرق ممکن اولسه میان معجزه و صنعتده فرق اولمازدی . و میان بشرده جمله‌دن سرافراز اولان انبیا سائرلرندن ممتاز اولماز ایدی . نعم کرچه ولی ده ینه معجزهٔ نبی اولمق اوزره ظهور وکرامات و خوارق عادات ممکندر . لکن کلامز ولی اولمیانلردن بطریق الصنعه ظهور ایلمکده‌در ، اول ممکن دکلدر . زیرا محذور مذکورك ظهوری لازمکلور . بلکه حدیثده «فمن وافق خطه» قولی ایله مقصد هر حالده تعلیق بالمحالدر . یعنی هر کیمسه‌نك که خطی موافق اوله ، اول نبینك خطی اولوب صادق اولور . لکن موافقت امر محالدر . زیرا اول نبینك معجزه‌سیدر غیریدن صادر اولمق مرتبهٔ استحالتده ایدوکی ظاهردر دیمکدر .

و بو علمده اولان تصانیفدندر کتاب (تجارب العرب) و (مثلثات ابن محفوف) وکتاب (زنانی) بوفنك اصح طرقیدر . و بونلردن ماعدا کتب اکثر من ان یحصی‌درکه اهل اولانلر بیلور .

علم الفال — برعلمدرکه آنکله بعض حوادث آتیه استعلام اولنور جنس کلامدن اتفاقا بر امر حادث اولمق طریقی ایله‌که اول کلامی یا غیریدن

ایشیدهسن و یاخود فتح مصحف ایله ویاخود انبیا و اولیادن اعتقاد ایتدوکك مبارك كلاملرندن فتح و استخبار ایله اوله . و بوعلمك موضوعی تعریفندن ظاهردر . و منفعتی و فائدهسی علم رمل کبیدر . لکن جملهنك اصحی ـ که شرع جوازینه شهادت و تجربه صدقنه دلالت ایدر ـ قرأن عظیم وفرقان کریم ایله تفائل ایدر . و بو تفاؤل صحابهٔ کزین وسلف صالحیندن (رضوان الله تعالی علیهم اجمعین) منقولدر . و مصحفدن فتح فال ایتمك طرق کثیر و بین الناس شهیردر . لکن احسن طرق وارد اولان آیات کریمهنك معانیسنه اعتباردر ، الفاظ حروفی اختیار دکلدر . زیرا اول وارد اولان لفظ شریعت مسلسل همان مثال وحی مرسلدر دیمشلردر . ودخی وارد اولمشدرکه نبی (صلعم) تفاؤل ایدوب فال حسن قلب شریفلرینی اعجاب ایدردی اما تطیر ایلمزلردی . وقتاکه مدینهٔ منورهیه مهاجرت ایدوب قریب اولدیلر بر منادی ایشتدیلرکه یاسالمدیه ندا ایدردی . اصحاب کرامه : « سلمنا » دیدیلر . یعنی لفظ سالم ایله فال ایدوب سالم اولدق دیه دفع ملال بیوردیلر . بعده مدینهیه داخل اولدقلرنده بر قائلدن دخی : یا غانم کلامنی ایشتدیلر . اول زمانده دخی : « غنمنا » دیه بیوردیلر . اولدمکه منزله وصول وراحلهدن نزول بیوردیلر رطب کتوردیلر . اول زمانده حلاوت رطبدن تفاؤل بیوروب : « حلالنا البلد » دیدیلر . یعنی بوبلده بزه حلو اولدی دیمکدر . بونك امثالی دخی کثیرهدر . اما تطیردن نهی بیوروب ﴿ لاطیرة و لاهامة ولاصفر ﴾ بیورمشلردر .

ودخی معلوم اولهکه امام علامه قاضی ابوبکر ابن العربی کتاب (الاحکام) ده سورهٔ مائدهده مصحفدن اخذ فال ایلمك حلال اولمدیغنه تصریح ایلمشدر . قرافی دخی بوقولی امام طرشوشیدن نقل وتحریر ایدوب قبول وتقریر ایلمشدر . اما حنابلهدن ابن بطه مباحدر دیمشدر . دمیری ایتدی : بزم مذهبمزك مقتضاسی کراهتیدر . ماوردی دخی کتاب (ادب الدین والدنیا) ده حکایت ایلمشدرکه ولید بن یزید بن عبدالملك بر کون مصحفده تفاؤل ایدوب کریمهٔ ﴿ واستفتحوا وخاب کل جبار عنید ﴾ کلوب اول ظالم زندیق حاشا مصحف شریفی تمزیق ایدوب بو بیتی انشاد ایلدی :

(بيت)

اتوعد كل جبار عنيد — فها انا ذاك جبار عنيد
اذا ماجئت ربك يوم حشر — فقل يارب مزقني الوليد

چوق زمان کچمیوب ایام یسیرده مخذول وغائب اولدی .

علم القرعه — برعلمدرکه آنکله استقبالده حادث اولهجق احواله استدلال بیلنور . اشکالدن بعض شکلك اوستنه حروف کتابت اولنوب بعده اول شکلك وقوعیله مطلوبك دخی وقوعنه استدلال اولنور . وبوعلم عینه علم رمل کیدر . بونك احوالی دخی آندن اعتبار اولنور . لکن بونك دلالتی دلالت رملدن اضعفدر . دلالت رملك ضعفی دخی مقرردرنته کیم ذکر اولنمشدر .

علم الطيرة والزجر — بوعلم فالك عکسیدر . زیرا فالده مطلوب اولان بر امره طلب اقدام ، اما زجرده اول امردن طلب هرب واحجامدر . اصل زجر انسان تشاؤم ایلمکدر برشیدن ـ که مسامع ومناظره ورودندن نفس متأثر اوله ؛ اما تأثری طبیعی اولمیه . اما طبیعی اولاندن تنفری که حریر وزجاج حدید وحماردن چیقان صوت انکر شدید کبی اول مقوله تأثر معهود اولوب بوقبیلدن معدود دکلدر . و تطیرك اشتقاقی طیردندر . زیرا اصل عرب ایچنده اصل زجر طیرده اولور . مثلا اصوات غرابدن تطیر و استغراب اولندیغی کبی سائری آکا ملحقدر . بعده غیرده دخی کثیر اولوب جملهسندن تطیر ایله تعبیر ایلدیلر . وبومقوله تطیر عربده کثیردر . مثلا چان عرب قصدسفر ایلسه برطیری هوایه اطاره ایدرلر . اکر طیرانی جانب یمیندن اولورسه مقصدلرینه توجه ایدرلر . اکر یساردن اولورسه سفردن رجوع ایدرلر . اولکیسنه سانح دیرلر . ثانیه بارح دیرلر . و بونك امثالی عربده کثیردر . حتی بعض انفتاح ابواب و سواس ایله لفظ ومعنی جهتندن بعض مناسبات بعیدهیه اعتبار ایتمکله مبتلای انواع بلیات اولوب عیشی ناکد بلکه دینی فاسد اولور . مثلا بر شخص سفرجله لفظنی ایشیتسه یاخود آکا اهدا اولنسه تشاؤم ایدوب

سفر و جلایه و اول سببدن بعض بلایه اشارتدر دیر . و چچانکه یاسمین کورسه یأس ومین دیر . و یاخود سوسنه کورسه و یاخود لفظنی استماع ایلسه سوء بیقیسنه دیر . یعنی بر ییللق یارامازلق اولمسنه اشارتدر دیر . کذلك چچان خانه‌سندن چیقوب اول امرده آنی بر آفت صاحبی استقبال ایلسه ، مثلا اعور یاخود اشل ، یاخود اعمی کبی اول کون آنکله تشاؤم وتطیر ایدوب مزاجنه تغیر کلور . بو مقوله امور باطله‌که عقول سخیفه و آراء ضعیفه‌دن صادر اولور نهایت یوقدر . لکن حضرت رسالتپناه (علیه من السلام ازکاه و ابهاه) طیره‌دن — که زجردر — نهی ایدوب فال ایله امر ایلمشلردر . ابن قیم الجوزیه کتاب (مفتاح دار السعاده) ده دیمشدرکه معلوم اوله‌که تطیردن اول کیمسه‌یه ضرر کلوب تغیر حاصل اولورکه آندن خوف ایلیه . اما شول کیمسه‌که آندن مبالات ایتمیه آکا اصلا ضرر ایلمز . خصوصا که تطیر اولنان نسنه‌یی مشاهده ایتدکده و یاخود ایشتدکده : (اللهم لا طیر الا طیرك ولا خیر الا خیرك ولا اله غیرك . اللهمّ لا یأتی بالحسنات الا انت ولا یذهب بالسیئات الا انت ولاحول ولاقوة الابك .) دیه قطعا احتمال ضرر [illegible] اولملق مقرردر . اما شول کیمسه‌که کمال اعتنا ایدوب اکثر اموریني آکا بنا ایلیه ضررینك آکا وصولی مسلك متحدرینه یعنی جانب نشیبنه وصولندن اسرعدر . اول‌مقوله کیمسه‌یه جمیع ایشتدوکنده کوردیکنده مناسبات بعیده وقریبه‌دن ابواب وساوس شیطانیه مفتوحه اولوب دینی افساد وعیشتنی متکدر ایدر . بو مقامه کلنجه کلام ابن قیم الجوزیه‌در .

ودخی ابن ابن عبدالحکیم دیمشدرکه : برکون حضرت عمر بن عبدالعزیز مدینه‌دن چیقدی . اول زمانده قمر منزل دبرانده ایدی — که نحوست اوزره‌در — بن دخی تصریح ایتمکدن قاچوب بوکیجه قمرك نه عجب خوب و لطیف استواسی واردر دیدم . خلیفه دخی نظر ایدوب ایتدی : کویا بزه قمرك دبرانده اولمسی . خبر ویرمك ایسترسن کبی . ایمدی بزم خروجمز شموس و اقمار ایله دکلدر بز واحد قهار ایله خروج ایدرز دیدی . اما بو بابده غرائب واقعاتدندرکه جعفر برمکی سعی شدید ایله بردار جدید بنا

ایدوب آكا انتقال ایچون بر وقت سعید طلب ایدوب دیدیلرکه : فلان کیجه انتقال غایت ایله مناسبدر . پس اول کیجه چیقوب کیدوب جمیع طرق خلقدن خالی ایکن بر صوت عالی ایله ایشتدی که بر منشد بو بیتی انشاد ایدردی که :

(شعر)

یدبر بالنجوم ولیس یدری   و رب النجم یفعل مایرید

پس بو بیت ایله تطیر ایدوب ندا ایدن کیمسه‌یی کتوردوب سؤال ایلدی که بو بیتی انشاد ایتمکدن مقصدی نه ایدی . اول شخص ایتدی : اصلا معانیدن برمعنی مراد ایتمدم . لکن همان خاطریمه انشادی طاری وتکلمی زبانمه جاری اولدی . دیوب اول شخصه بر دینار ویرك دیه امر ایدوب کندوسی ینه مقصودینه کیتدی . لکن عیشی مکدر و منقص و سروری مشوش و منغص اولوب چوق زمان کچمیوب اول قصر مشید ایچنده ایکن رشیدآکا اول عذاب وعقابی ایقاع ایلدی که اطراف بلاد و بقاعده مثل مشهور والی الآن کتبده مسطور والسنهٔ عالمیانده مذکوردر .

عنقود رابع

فروع سحر بیانندهدر

اولا معلوم اوله که بعض حوادثی استحداث اکر مجرد تأثیر نفسانی ایله اولورسه اول سحردر . اکر فلکیات ایله استعانت طریقی ایله اولورسه اون دعوة کواکبدر . اکر قوای سماویه‌یی ارضیه‌ایله تمزیج طریقی ایله اولور ایسه طلسماتدر . اکر خواص طبیعیه ایله استعانت طریقی ایله اولورسه اول استعانت دخی باقرائت ایله اول نیرنجاتدر و یاخود ایکیسنك غیری افعال ایله اوله . اول رقی‌در — که رقیه‌نك جمعیدر — اکر ارواح سادجه ایله استعانت طریقی ایله اولورسه اول عزائمدر . اکر اول ارواحی قوالب

اشباحده احضار ایله اولورسه اول علم استحضاردرکه علم تسخیر الجن دخی دیرلر . ویاخود حوادث غیر حاضره‌دن اخبار اوله ، اول دخی ماضیدن ویاخود حالدن ویاخود استقبالدن اوله اول علم کهانتدر . آندن صکره انسان استحضار مجرداته قادر اولدیغی کبی حاضری حسدن تغییبه دخی قادر اولورکه اول علم اخفادر . کذلك امور حاضره‌یی حاضریندن اخفایه قادر اولورکه اول حیل ایله مسمی‌در . و بونك امثالی کثیره‌در . ایمدی بو علوم مذکوره‌یی بو نهج و اسلوب اوزره ذکر ایدهم .

علم الکهانة — بو علمدن مقصد ارواح بشریه‌نك ارواح مجرده ایله ـ که جن وشیاطیندر ـ مناسبتی و آنلردن عالم کون وفساده جاری اولان احوال جزئیه‌یی استعلامی‌در . لکن امور مستقبله‌یه مخصوصه‌در .

بو علم عربده کثیر ایدی . جمله‌دن اخیر ونیچه اخبار عجیبه‌سی شهیر اولانلردندر ایکی کاهن نصیح که اسملری شق وسطیحدر بونلر میان عربده زمان جاهلیتده ایکی کاهن مشهور ایدی . بعضلر دیمشدرکه : بونلر میان عربده وجودی نبی علیه السلامك معجزاتنه بر سبب اولمشدر . زیرا دائما اول سید ابرار و سند اخیارك کله‌جکنی اخبار و اتباعنه دین مبیننه اتباعك فضائلنی ذکر ایله تحریض و هر برینی اول سعادته تحریص ایدوب نبی آخر زمان و خاتم انبیا و صفوت جهانیان اولملرینی بیان ایتمشلر ایدی . و بو بابده آنلردن حکایات غریبه و روایات عجیبه واردرکه بو مختصرده ایرادی لایق دکلدر . شول کیمسه‌که آکا اطلاع ارادت ایلیه کتب سیر وتواریخه مراجعت ایلسون . خصوصا ماوردینك (اعلام النبوه) نام کتابنی بولمغه سعی و اقدام ایلسون ، لکن طائفهٔ مزبوره حضرتك (صلعم) بعثتندن صکره مغیباته اطلاعدن محجوب و اول علم آنلردن غلبهٔ نور نبوت ایله بالکلیه مسلوب اولمشدر . حتی بعض روایاتده (لا کهانة بعد النبوة) وارد اولمشدر . اول تقدیرجه شمدی اول طائفه‌یی تصدیق ومدعالرنده احتمال تحقیق جائز دکلدر . بلکه مصدق اولان کافر اولور . نعوذ بالله من ذلك ومن امثال هذه المهالك . نته‌کیم حضرت (صلعم) بیورمشدر . « من اتی کاهناً فصدقه بمایقول نقد کفر

بما انزل على محمد » يعنى بر كيمسه كه بر كاهنه كلوب آنك قولنى تصديق ايلسه محمده (صلعم) انزال اولنـانه كافر اولور لكن امام رازى نك (السر المكتوم) نام كتابنده مفهوم اولان بودركه كهانت ايكى قسم اوزره در . بر قسمى بعض نفوسك خواصـندن اولور . اول قسم مكتسب دكلدر . بر قسم دخى عزائمه و دعوه كوا كبه اشتغال ايله اولور . آنك دخى بعض طرق واردركه كتاب مذكورده مبين و مسطوردر . آندن صكره اول كتابدن منفهم اولان بودركه بوطريقه سلوك بزم شريعتمزده محرمدر . اول تقديرجه آنى اكتساب و تحصيلدن احتراز واجب اولور .

ودخى معلوم اوله كه قسم اول كه مكتسب دكلدر . اول عرافقده داخلدر . آنك حقنده دخى محلنده تنبيه اولنمشدر غفلت اولنميه .

علم النيرنجات — نيرنجات نيرنك لفظـندن معربدر . معنـاسى تمويه وتخييلدر . وبو علم قواى فاعله ومنفعله بيننده غرائب امتزاجات اظهار ايلمكدر . و بالجمله عالم اكبر ايله اصغردن مؤلف اولور امتزاجاتدر . تا كه آنكله بعض مطـلوب اولور آثار بديد وآشكار اوله . مثلا حب وبغض واعراض واقبال و بونلرك امثـالى كبى اشيايى اظهار ايلمكدر بعض كنايات مخصوصه ايله كه عالمده مبثوث و مبسـوط اولان روحانيـاتدن مؤلفه اوله . اكرچه دلالاتى مجهوله ايسه دخى كانه اولنمش ارقام وحروفيدر . بو اورقامك خواصى مجهولة اللميه ، معروفة الانيه‌در .

وبو علمده اولان كتبدندر مجريطينك (غاية الحكيم) نام كتابى . وابن وحشيه نك (اسرار الشمس والقمر) نام كتابى دخى كتاب جامعدر .

علم الخواص — بر علمدر كه اسماء اللهيه ويا خود كتاب اللهى — كه زبور وانجيل و فرقاندر — قرائته مترتبه اولان خواصدن باحثدر . وبو اسما ودعواتدن هر برينه كندويه مناسب اولور خواص ترتب ايدر .

ودخى معلوم اوله كه نفس انسانيه اسماء اللهيه وكتب منزله‌ده وارده اولان دعواته اشـتغالى سببى ايله جناب قدسـه متوجه اولوب زيور انوار توجه

ومراقبه ایله متحلی واول توجهدن شاغل ومانع اولان اموردن متخلی اولور . واول تخلیه وتحلیه سببی ایله نیچــه آثار وانوار فائض ولائح اولورکه هربری اول امور مذکوره‌یه اشتغال سببی ایله حاصل اولان استعدادینه مناسب اولور . گاه اولورکه خواص ادویه ایله استعانت ایله . بوقبیلدن بعض آثار و علامت ظهور ایدر برحیثیت ایله‌که مشاهده ایدنلر آنی قفل سحردیه اعتقاد ایدر . نته‌کیم حکایت اولنورکه بلاد رومده برکنیســه‌نك درت دیوارینه وسقف وزمینه آلتی قطعه‌ســنك مقناطیس وضع ایلدیلرکه هربری مقــدارده برابر ایدی . واول کنیسه‌نك هواسنده حدیددن برصلیب وضع ایلدیلرکه مقداری اول‌مرتبه اوله‌که اول آلتی قطعه‌نك جذبی مساوی اولوب برحیثیت ایله اوله‌که جمله احجارك قوتی بری برینه منــاسب اولوب جذبده بریسی غالب اولمیــه . اول تقدیرجه لازم‌کلورکه اول صلیب هواده قائم وظاهر امساك ایدر آلت یوق ایکن بوحال ینه دائم اوله . اول‌ســببدن طائفهٔ نصاری دن برقوم بوکا مفتون اولدیلر .

علم الرقى — برعلمدرکه باحثدر بعض افعال مخصوصه‌یه مباشرتدن‌که بالخاصیه آکا آثار مخصوصه ترتب ایلیه عقود خیط وشعرکبی وبونلرك امثالی کبی . ودخی رقیه‌نك اکثر وقوعی امراضده‌در . وضع عین وجمع سن کبی . ودخی اصابت عین وآنك امثالنده اولور . ودخی لفظ رقیه زبان فارسیده (افسون) درکه اصلی (آب سون) در . زیرا اکثر آنی صــویه اوقیوب اصابت عین ایدن کیمسه نوش ایدر . ویاخود اوزرینه صب اولنور . لسان عربده رقیه دیدکلرینــك دخی وجهی اولدرکه کویا اول کلمــات راقی نك صدرندن راقی و مفســده واصل وملاقی اولور . واول کلماتك بعضی فهلویه وبعضی قبطیه اولور . وبعض مانند هذیانات بعض کلماتدرکه زعملرنده طائفهٔ جندن کشف اولنور . ویاخود عالم رؤیاده خاطره القا اولنورکه حق تعالینك ﴿ ومن شر النفاثات فی العقد ﴾ قول شریفنده دخی بوکا اشارت واردر [*]

[*] کرچه کتب تواریخده مراد آندن سحردر دیمشلردر . حتی سبب نزولنده بن یهودی حضرتنه (صلعم) سحر ایدوب برء وبرده اون‌بر عقده ایدوب بربئر

وشرع شريفده رقيه يه اذن واردر . نتـه‌كيم نبى (صلعم) وقتاكه بر صغيره كورديلركه وجهنده صفرت وار ايدى بيورديلركه « استرقوا فان بها النظرة » يعنى آكا رقيه ايدك زيرا آنده نظر اصابتى مشاهده ومقرردر .

علم العزائم — بر علمدركه آنكله ارواحى تسخير ومقاصدنده استخدام كيفيتى تعرف واستعلام اولنور . مثلا جن وملكى تسخير كبى .

مؤلف اصل مترجم اولاز والد ماجد عليه الرحمه بيوررلركه : تسخير مزبورك طرقى غايت صعبدر . بز مباشرت ايتمدك ، لكن نيچه موثوق به ومعتمد عليه كيمسه‌دن ايشتدم‌كه مباشرت ايدوب آنكله تحصيل مرام وانجاح مقاصد ومهام ايلمشلر . ودخى بوقبيلدندر : بعض اصحاب اوهام [*] واهالئ نفوس قويه‌نك انعالى كه قچان تجرد ايدوب برجانبه توجه‌ايلسه‌لر تأثير ايدر . شريعتده دخى بوكا شاهد اولمغه قريب امر واردر — كه اصابت عيندر — وآنى حضرت رسالتپناه (صلعم) اثبات بيوروب « انه حق » ديمشدر . بونك كبى اعمالى كاه اولوركه تجرد نفس ايله تسميه ايدرلر . اول دخى يا خير ايچـون اوله و ياخود شر ايچون اوله .

ايچنده اخفا ايدوب نبى عليه السلام مريض اولوب حتى آلتى آى ممتد اولوب اول زمانده (معوذتين) نازل اولوب حضرت جبرئيل كلوب موضع سحرى اخبـار ايدوب حضرت رسالت پناه دخى حضرت علي‌يى ارسال ايدوب واروب بولوب كتوروب حضرت معوذتينى اوزرينه قرائت بيوروب هر آيت اوقندقجه بر عقده منحله اولوب مشاهدهٔ خفت ايتمشلردر ديمشلردر . اول تقديرجه بومقامده مؤلف مرحومك بونده علم رقيه‌يه اشرت واردر ديدكارى علم رقيه دخى فروع سحردن اولمق تحقيق اوزره نهايت بعده شرعده رقيه‌يه اذن واردر ديه بيوردقلرى ايله توفيقده بووجهله تحقيق بولنمق كركدركه اكر رقيه بعض امر غير مشروع ايچون شروع اولنورسه ممنوع اولوب اول مقوله‌دن استعاذه دخى اولنور قصهٔ يهودئ ملعون كبى . اما برفعل مشروع مستحسن ايچون اولورسه مأذون فيه وحسن اولور اول صغيره قصه‌سى كبى . والله تعالى اعلم .

[*] اصل نسخه‌ده (اصحاب اوهام) واقع اولمق ايله اثرينه اقتفا اولندى . لكن وجهى ظاهر دكلدر . بلكه (اصحاب همم) اولمق كركدر . نته‌كيم بعده نفوس قويه عبادتى و « سلطان محمود » قصه‌سنده بوقاعه خلق اصحاب هممدر ديه واقع اولدى كه بومدعايى مؤيددر .

حکایت اولنورکه سلطان یمین الدوله محمود بن سبکتکین وقتاکه هنده غزا ایلدی . برقلعهٔ منیعه وبقعهٔ متینه‌یه واصل اولوب نیچه مدت کمال متانتدن اهلی عصیان ایدوب تسخیرینه امکان اولمدی . آخر بعض اهالیسی چیقوب دیدیلرکه : زمان طلوع شمسده عسکره امر ایله‌که ضرب طبول ایتمکه مشغول اولسونلر . سلطان دخی کلاملرینه امتثال و اول وقتده ضرب طبوله اشتغال ایلیوب فی‌الحال فتح قلعه میسر و هروجهله حیطهٔ ضبطنه داخل و مسخر اولدی . بوکلامك وجهندن سؤال ایدوب اول کیمسه‌لر جواب ویردیلرکه : بوقلعه‌نك اهلی اصحاب همم‌در . جمله‌سی همتلرینی سنك قلعه‌دن اندفاعکه صرف ایتمشلر ایدی . ایمدی آنلره تشویش و اختلال ومنع صفاء بال ایتمکه اصوات طبول مزعجه وغلبات عساکر مقاقه‌کبی اولمازایدی . اول دمکه صوت طبول و حرکات عساکر و خیول سمعلرینه واصل اولیجق تشوش حاصل اولوب اول اثناده همتلرینه فتور کلمك ایله قلعه‌نك تسخیری ظهور ایلدی .

علم الاستحضار — استحضاردن مراد ، ارواحی قوالب اشباحده استنزال و دعوت قوتی ایله متجسد اولوب صاحب دعوته ملاقات و امرینه امتثالدر . ودخی معلوم اوله‌که جنی‌یاخود ملکی تجسد ایتمدین ویانکده حاضر اولمدین تسخیر علم عزائم ایله تسمیه اولنور . اما مقاصدکه آنلر واسطه‌سیله تحصیل ایتمك شرطیله . اما جنك یانکده حضوری وسنك حسکده تجسدی علم استحضار ایله تسمیه اولنور . و بونده آنلر ایله مقاصدکی تحصیل شرط دکلدر . اما استحضار ملك اکر سماوی ایسه آنك تجسدی ممکن دکلدر . مکر انبیا مشاهده‌سنده اوله . اکر ارضی ایسه آنده خلاف واردر . والله تعالی اعلم .

علم دعوة الکواکب — معلوم اوله‌که مقدما بیان اولندی‌که جنی و بعض ملائکه‌یی احضار ممکندر . ایمدی کذلك روحانیت کواکبی ، خصوصا سبعهٔ سیاره‌یی دخی ممکندر . حتی طائفهٔ ساحرهٔ صابئه — که حضرت رب جلیل ابراهیم خلیلی (علی نبینا وعلیه السلام) — آنلره ارسال و آنلرك

مقالات فسدەلرینی ابطال ایتمشدر . کیفیت سحرلری بو وجهله ایدی .

علم الفلقطيرات — فلقطیرات خطوط طویلەدرکه اوزرینه حروف و اشکال یعنی حلقەلر و دائرەلر عقد اولنمشدر . و بویله زعم ایدرلرکه اول خطوط وحروفك بالخاصیه تأثیراتی اوله . بعضی قرائت دخی اولنور . مؤلف مرحوم بیورررلر که اکثرنی بعض اوراق متفرقه اوزرنده کوردك . لکن بو علمده برتصنیف مفرد کورمدك . و اول حروف اشکالك کیفیت وضعنه دخی واقف اولمدق . و تأثیرلری و ارمیدر یاخود یوقیدر . تجربه دخی ایلمدك . بزم قاتمزده مجهول الحال قالمشدر .

علم الاخفاء — برعلمدرکه آنکله انسان نفسنی حاضریندن اخفا ایتمك کیفیتی اظهار و ابدا اولنور بر حیثیت ایله اخفا اولنورکه صاحبی خاقی کورر اما آنلر آنی کورمزلر . و بونك دعوات وعزائم مخصوصەسی واردر . مؤلف اصل مترجم والد ماجد علیه الرحمه بیورررلرکه : بنم ظنمه غالب اولان بودرکه آکا طالب اولانلر ایچون وصوله مجال یوقدر . مکر ولایت وخرق عاده طریقی ایله کرامت ایله اولور . یوقسه بعض اسبابه مباشرت ایله دکلدرکه عادتا اخفا آکا ترتب وانتباه ایلیه . ینه مرحوم مرقوم بیورررلرکه اکثر ناسدن بوعلمك وقوعی مسموعمزدر . لکن بوکا واصل وعامل اولان ویاخود واصل اولانه واصل اولمش کیسەیی کورمدك . لکن خوارق عادات خصوصا بوامتك اولیاسندن اولان اصحاب سعاداتدن انکار اولنور فعل وکار دکلدر . قدس الله تعالی اسرارهم .

علم الحيل الساسانيه — برعلمدرکه آنکله جلب منافع وتحصیل اموالده طریق احتیال بیانور . و بو مقوله حیله مباشر اولانلر هربلدده اول بلدەیه مناسب زی و شکل ایله متشکل و اول شهرده معتقدناس اولان صنف کامل صورتنه داخل اولورلر . کاه زی فقها وکاه زی و عاظ اختیار ایدرلر . کاه زی صوفیه و کاه زی اشراف اظهار ایدرلر . وبونلرك غیری

آندن صكره بعض طرق حيل ايله خداع عوام ايچون بعض اموره مباشرت ايدرلركه محير عقول و افهامدر .

علم الكشف الدك وايضاح الشك — بر علمدركه آنكله صنايع جزئيه‌يه متعلقه حيل تعرف اولنور . مثلا تجارات‌ده بعض ايتمك كبى . و عملى سيمين ولاجورد ولعل وياقوت پيدا ايدوب خلقى آنكله مغرور ايلمك كبى . وقتا كه بوعلمك مباسى حرام اولديسه تفصيلندن اعراض واحجام اولندى . اكر تحصيل و قوف ايستر سه‌ك حالا مذكور اولان كتاب (مختار) ه مراجعت ايله .

علم الشعبذة والتخييلات والاخذ بالعيون — بو علمك محصلى ديدهٔ ناظره بعض تخيلات ايله افعال غريبه واعمال عجيبه كوسترمكدر . ومبناسى صاحبنك افعال مزبوره ده كمال سرعت ايله حركت ايتمكله اشيايى على خلاف ماهو عليه كوسترمكدر . لفظ شعبذه — كه كاه شعوذه دخى ديرلر ، بايرينه واو ايله — شعباذه‌نك معربيدر . اصلده بر كيمسه‌نك اسمى دركه علم مزبور آكا منسوب اولمق اوزره مشهوردر . وبوعلم خفت يد اوزره مبنيدر . مثلا سرعت حركت سببى ايله خلق امر مكررى شئ واحد كبى كورەلر ، و واحدى مكرر كورەلر . وجمادى حى كورەلر . وشئ محسوسى اعين ناسدن الرى ايله المادين نا پيدا و اخفا ايدرلر . و بونلرك غيرى نيچه احوال غريبه كه جميع ناس كوروب انيتى مشاهده ايدرلر . اما لميتنى ادراك ايده‌مزلر . وبوعلم مقولهٔ سحردن اولمق يوقدر . لكن مشاهدهٔ عينده مشابه اولمق ايله فروع سحردن معدود اولوب بوعنقودده ذكر ايلدك . اما ضرورت عدم خلا اوزره موضوعه اولان بعض آلات ، مثلا : قدحى عدل وجور كبى ، ودوران ساعات وجر اثقال كبى . آنلرك اسباب يقينيه‌سى واردركه آنلره هركيم مطلع اولسه مثالى عمله قادر اولور . ايمدى اول علم حقيقتده فروع هندسه دندر . اول اجلدن آنلرى اول محله تأخير ايلدك . اكرچه انواع سحردن عد ايتمكه دخى سبيل واردر . والله الهادى الى سواء السبيل .

علم تعلق القلب — بو برعلمدر که بعض اذکیا خفیف العقل اولان اغبیایه اظهار ایدر . حتی شویله ظن ایدرلر که اکر شخص مذکور اسم اعظمه عارف وياخود دعوت جنه مالك اوله . كاه اولور اول حالتدن خوف وانفعال اول احمقك برمرضه ابتلاسنه باعث وبادی و ياخود خوفدن اول شخصك بعض مقاصد ومراداتنه مطاوعت ایتمکه سبب قوی اولور .

علم الاستعانة بخواص الادوية والمفردات — بو برعلمدر که آنکله ادویهٔ مرکبه ومفرداتك خواصی ایله استعانتك احوالی تعرف اولنور . مثلا مقناطیسك جذب حدید ایتدوکی کبی وبونك امثالی کبی . وبوعلم اکرچه خواص ادویه فروعندندر ، لکن عوام سببندن غافل واصلنی جاهل اولمق ایله علم سحردن دخی عد اولنور . بوندن اقدم علم خواصده مذکور اولمشدر که بلاد رومده یاخود هندده برکنیسه‌ده آلتی عدد حجر مقناطيس وضع اولنوب هواده برصليب وضع اولنمق ایله نصاری‌دن نیچه قوم سفها مفتون ومغبون اولمشدر . اول عملك دخی بو علمه مناسبتی ظاهردر .

شعبهٔ خامسه

علوم ریاضیه بیانندهدر

علوم مزبوره شول علومدر که باحثه‌در بعض اموردن که ماده‌دن تجردی آنجق ذهنده صحیح اوله . وبو دخی درت قسمه منحصردر . زیرا بحث ونظر یا کم متصلدن اوله وياخودکم منفصلدن اوله . ایکیسندن هربری دخی یاقار الذات اوله وياخود اولیه . اولکی هندسه‌در . ایکنجیسی هیئت‌در . اوچنجی عدددر . دردنجی موسیقیدر .

علم الهندسه — برعلمدر که آنکله مقادیرك ولواحقنك احوالی وبعضنك بعضی قتنده نسبتی وخواص واشكالی بیانور . وبوعلمك موضوعی

مقادير مطالعه‌در اعني خط وسطح وجسم تعليميدر . و بونلرك لواحقيدركه زاويه ونقطه وشكلدر . ومنفعتي موجوداتدن احوال مذكوره‌يه اطلاعدر . وذهنه حدت ونفوذ كسب دركه آنكله سمند قوت متفكره رياضت قويه ايله مرتاض اولوب مضمار علوم ومباحث غامضه وميدان سائل ومواضع مشكله‌يي تحقيق و ادراكده جست و چالاك اولوب بين الاقران رهان سبقي احراز وميان علماده مشار اليه بالبنان وسرافراز اوله . زيرا اتفاق ايلمشلر دركه علومك برهان جهتندن اقوى‌سي علوم هندسيه‌در .

و دخي علومك جمله‌ٔ منافعندندر كه آنكله مرض جهل مركبه علاج وقواى باطنه‌يه تحصيل قوت ومزاج اولنور . زيرا بونلر علوم يقينيه‌دركه آنده وهمك مدخلي يوقدر . اول تقديرجه ذهن تسخير وهمه معتاد ووهم دخي هروجهله مسخر و منقاد اولور . جهل مركبك خود منشأى البته وهمك عقله غلبه‌سيدر . وهم مغلوب اوليجق جهل مركب دخي مضمحل ومسلوب اولور . و بوعلمده مصنفات كثيره واردر . اشهري واوضحي خواجه نصير طوسينك كتاب (اقليدس) ه تحريريدر . واخصري واحسني ابهري نك اشكال تأسيسي وقاضي زادهٔ روميناك آكا شرحيدر . ابن سينا دخي كتاب (شفا) ده بوعلومدن برجملهٔ كافيه ذكر ايلمشدر . علامه دخي مؤلفاتنده بونلك حقائقندن قدر كفايه ذكر ايلمشدر .

علم الهيئة — برعلمدركه آنكله اجرام بسيطهٔ علويه وسفليه‌نك احوالي و اوضاع و اشكالي و مقادير و ابعادي معلوم اولور . و موضوعي اجرام مذكوره‌در حيثيت مذكوره‌دن . كاه اولور برعلم براهين هندسيه‌سي ايله ذكر اولنور ، نته‌كيم ـ اصل دخي بويله‌اولمقدر ـ بطلميوسك كتاب (مجسطي) سنده دخي مذكور اولان بويله‌دركه بعده آني ابهري تعريب وتلخيص ايلمشدر .

و بوعلمده اولان كتب مختصره دندر (هيئة ابن افلح) و كتب مبسوطه‌دندر ابي ريحان بيروني نك (قانون مسعودي) نام كتابي . وتبريزينك (شرح مجسطي) سي . كاه اولوركه علم مزبور براهين مذكوردن تجريد

واختصار وادله ایله تحصیل یقین ایتمدین آنجق تصور وتخییل اوزره اقتصار اولنور ، اول زمانده (هیئت بسیطه) ایله تسمیه اولنور .

ایمدی اول علمده اولان کتب مختصره دندر (تذکرهٔ خواجه نصیر طوسی) ومتوسطه‌دندر (هیئت عرضی) ومبسوطه‌دندر کتاب (التحفه) و (نهایةالادراك) که ایکیسی دخی علامهٔ قطب شیرازی‌نکدر . ومختصرات مشهوره دندر کتاب (الملخص) که محمود چغمینی نکدر . وآنك شروح کثیره‌سی واردر . مثلا (شرح مولانا فضل ابوالعبیدی) کبی . و (شرح کمال‌الدین الترکانی) و (شرح سید شریف جرجانی) و (شرح قاضی زادهٔ رومی) کبی . ودخی کمال نفعله نافع اولان کتب مختصره‌دندر کتاب (الفتحیه) — که مولانا علی قوشجی‌نکدر — وآکا مولانا سنانك بر شرحی واردر . لکن مولانای مزبور علم مذکورده ماهر وشرحه قادر دکل ایمش . مؤلف اصل مترجم والدماجد بیوررلرکه : کتاب مزبوری استادم مولانا محمود — که میرم چلبی دیمکله شهیردر مصنفك قزی اوغلیدر — شرح ایلمشدر بن کندولردن کتاب (الفتحیه) یی قرائت ایتدوکم زمانده .

ودخی معلوم اوله‌که قدماء علماء هیئت افلاکده آنجق دوائر مجرده اوزره اقتصار ایلمشلردرکه اول (هیئت مسطحه) ایله تسمیه اولنور . وبو علم هیئتك منفعتی وشرف موضوعی وادله‌سنك وثاقت واحکامی وثبات معلوماتی ظاهردر . وبو علمك شرفنی اظهارده حق تعالینك ﴿ الذین یذکرون الله قیاماً وقعوداً وعلی جنوبهم ویتفکرون فی خلق السموات والارض ربنا ماخلقت هذا باطلا ﴾ قول شریفی کافی واول مدعانی اثباتده خلق سموات وارضده متفکر اولانلرك بو مرتبه مدح واحسانه استحقاقلرینی ذکر ایلمك وافیدر . وبو علمك فروعنی دخی عن قریب ذکر ایدرز ان شاء الله تعالی .

علم العدد — که (ارثماطیقی) ایله دخی تسمیه اولنور . بر علمدرکه آنکله انواع واحوالی وبعضنك بعضندن کیفیت وتولدی تعرف اولنور . وموضوعی اعداددر خواص ولوازمی جهتندن .

وبو علمده اولان کتب مختصره دندر (سقط الزند فی علم العدد)

ومتوسطه‌دندر ابواب کتاب (شفا) دن کتاب (ارثماطیقی) . ومبسوطه‌دندر کتاب (نیقوماخس) که ارسطونك والدیدر . ومنفعتی نفسه ریاضت ویرمکدر ماده‌دن مجرد اولان اشیایه ولواحقنه نظر ایله . اول اجلدندرکه قدمابوعلمی تعلیمده سائرعلوم اوزره ــ حتی علم منطق اوزره ــ تقدیم ایدرلردی . وتقدیمك بروجهی دخی بودرکه عدد مثال عالمدر . زیرا عالم کندوسندن خارج برواجب مجرددن صادر اولدیغی کبی عدد دخی واحددن ناشیدرکه اول عدددن خارجدر . زیرا واحد عدد دکلدر . وبوفنك فروعی دخی کثیره‌در . هر برینی ان شاءالله تعالی عن قریب ایراد ایدرز .

علم الموسیقی — برعلمدرکه آنکله اصول نغم وایقاعات وکیفیت تألیف لحون وایجاد آلات موسیقاریه معلوم اولور . آلات مزبوره‌یی وضعه باعث بودرکه صوت انسانی‌یه البته بالضروره بعض فترات تخلل ایدوب اول حلالده لذتی اخلال ایدر . ودخی بعض آلات برحالت بولنورکه طبیعتده اولماز . ایمدی اول حالتی دخی اخلال ایتمکی مناسب کورمیوب وضع آلات ایلدیلر . و بوعلمك موضوعی صوتدر نفسده تأثیری جهتندن ، طبقه‌سنده وزماننده نظامی اعتباری ایله . و منفعتی ارواحی بسط و تعدیل وتقویت واحیانا قبض ایلمکدر . زیرا نغمات مذکوره ارواحی یرلرندن تحریك ایدر . اول تقدیرجه سرور ولذت وکرم وشجاعت و بونلره مناسب نیچه حالت احداث ایدر . ویاخود مبدأه تحریك ایدر . اول تقدیرجه عواقبنده تفکر واهتمام و بونلره مناسب احوال احداث ایدر . اول سببدندرکه نغماتی کاه افراح وحروب وعلاج مرضیده استعمال ایدرلر . کاه اولورکه مآتمده و بیوت عباداتده استعمال ایدرلر . اما اول قول مشهورکه نفسك الحاندن انفعالنك سببی عالم اولی تذکردر . زیرا بوالحان ایله حرکات افلاکدن استماع اولنان الحان بیننده مناسبات واردر دیرلر . اول کلام ظاهری اوزره اولمق محل کلامدر . زیرا علم حکمتده مقرر اولمشدر که ... ثابت اولمشدرکه حرکات افلاکده قرع وقلع یوقدرکه ایکیسندن صوت پیدا اوله . بلکه حقیقت معناسی بودرکه حرکات افلاك برحرکت شوقیه‌در مؤثراتی اولان عقوله . زیرا اول

عقل مؤثر كه بر امر لطيف و بر مجرد غير كثيفدر . افلاكك حركاتى و تعلق عشقدن ناشيدر . ايمدى نته كيم نفوس افلاك اول امر لطيفه عاشق و مشتاقدر . كذلك نفوس انسان دخى امور لطيفهٔ موزونه يه عاشق و حيراندر . قچان نفس بر صورت حسنه كورسه و ياخود بر صوت حسنه كوش اورسه عالم عقولى تذكر ايدوب اول سببدن آكا انبساط وانشراح واستماعندن افلاكك اول عقل لطيفدن ارتياحى كبى ارتياح حاصل اولور . فارابينك كتابى بو فنك كتبنك اشهريدر . كذلك شفا ابن سينانك ابوابندن كتاب (موسيقى) دخى وصفى الدين عبدالمؤمنك دخى بر مختصر لطيفى واردر . وثابت بن قره نك دخى بر تصنيف نافعى واردر . وابو الوفاء جوزجانى نك دخى فن ايقاعده بر مختصرى واردر . و بو فنده كتب كثيره واردر . لكن جملهسى آنجق افادهٔ علم ايدر . اما عمل موقوف سماعدر . اولا استاد حاذقدن سماع و بعده مسموعنده تمرن ايله انتفاع ايلمك كركدر . و بو فنك دخى فروع لاتحصىسى واردركه ان شاء الله تعالى عن قريب استماع ايدرسن .

شعبهٔ سادسه

فروع علم هندسه ده در

علم عقود الابنيه — بر علمدركه آنكله اوضاع ابنيه نك احوالى و كيفيت احكامى وطريق حسنى معلوم اولور . مثلا بناء حصون محكمه وتنضيد منازل بهيه و ايجاد قناطر مشيده و بونلرك امثالى كبى . و دخى كيفيت شق انهار و تنقيهٔ قنوات و انباط مياه آبار و مكان غائر و منخفضدن مياهى امكنهٔ رفيعه يه نقل و تحويل ماكنهسى تحصيل اولنور . و بو علمله عمارهٔ مدن و منازل وقلاعده عظيم انتفاع اولنور . و ابن هيثم و كرخى بو نده برر كتاب نافع تأليف ايلمشلردر .

علم المناظر — بر علمدركه آنكله احوال مبصرات تعرف اولنور

كميت وكيفيتنده كه قرب ناظردن بعدی و اوضاع واشكالنك اختلافی اعتباری ایله ، وناظر مبصرات بیننده توسط ایدن شی و آنك غلظتی ورقتی اعتباریله امور مذكوره‌نك هر برینك عللی معلومه اولور . و منفعتی احوال ابصاری و تفاوت مبصراتی بیلمكدر . و بونلرده واقع اولان اغالیط حسیه‌یه وقوفدر . و بو علمله مساحهٔ اجرام بعیده‌یه و مرایای محرقه‌یه دخی استعانت اولنور . و بونده تألیف اولنان كتب مختصره‌دندر كتاب (اقلیدس) و متوسطه‌دندر كتاب (علی بن‌عیسی الوزیر) ومبسوطه‌دندر كتاب (ابن‌هیثم) .

علم المرایا المحرقه — بر علمدركه آنكله احوال خطوط شعاعیه تعرف اولنور كرك منعطفه وكرك منعكسه وكرك منكسره . و هر برینك مواقعی و زوایا و مراجعی ومرایای محرقه‌نك كیفیت عملی كه اشعهٔ شمسك مرایادن انعكاسی ایله ونصب ومحاذاتی ایله . وبوعلمك محاصرات مدن وقلاعده منفعت بلیغه‌سی و بو علمده قدماء حكما اسطحهٔ مستویه‌دن مرایا ایشلرلر ایدی . بعضلر دخی متقعر كره‌دن ایدرلر ایدی ، اول زمانه دكین كه دنوفلس ظاهر اولوب اقامت برهان ایلدی كه مرایانك اسطحه‌سی مقعره اولسه قطع مكافی مقدارنجه قوت واحراقی نهایتده اولور دیمشدر . ابوعلی بن الهیثمك مرایای محرقه‌ده اولان كتابی بورأی اوزره‌در .

علم مراكز الاثقال — بر علمدر كه آنكله جسم محمولك ثقلنك مركزینی ، استخراجك كیفیتی تعرف اولنور . مركز ثقلدن مقصد اولدركه برجسم ثقیلی تحمیل ارزو اولنسه اول جسمده برحد اولوركه آنك قاتنده حامله نسبت جسمده تعادل اولوب هموار طورر برجانبه میل ایلمز . و حامله اول مرتبه زحمت ویرمز . و بو علمك منفعتی اجسام عظیمه‌نك مادوننه معادله‌سنك كیفیتی بیلمكدر توسط مسافه ایچون . نته‌كیم قرسطونده اولدیغی كبی . و بو علمده ابو سهل كوفینك بر كتابی واردر اما براهینك مقدماتنده تساهل ایلمشدر . ابن هیثمك دخی بركتاب مفیدی واردر .

علم جر الاثقال — برعلمدركه آنده قوت یسیره ایله آلات نقلیه

ایجادینك كیفیتی بیان اولنور . وبونك منفعتی غایت ظاهردر حتی عوامه دخی . (ایرن) بو علمده تألیف ایتدوكی كتابنده اقامت برهان ایله اثبات وبیان ایلمشدركه یوزبیك رطل اولان شیٔ ثقیلی بشیوز رطل قوتیله نقل ایتمك قابلدر دیه نهایت مرتبه بوبرامر غیر معتاد اولمق ایله عقول قاصره استبعاد ایدرلر .

علم المساحه — بر علمدر كه آنكله خطوط و سطوح و اجسامك مقادیری تعرف اولنور آنلری تقدیر ایدن خط مربع و مكعب ایله . و بو علمك منفعت جلیله‌سی‌واردرامر خراجده‌وقسمت ارضین وتقدیر مساكنده و بونلرك غیریده . وبوعلمده اولان كتب‌مختصره‌دندر كتاب (محلی موصلی) و مبسوطه‌دندر كتاب (ابن‌مختار) و كتاب (ارشیمدس) .

علم انباط المیاه — برعلمدركه آنكله خاك ایچنده كامن اولان آبی بعض تدبیروعلاج‌ایله اظهار و استخراج ایتمك كیفیتی‌تعرف اولنور . ومنفعتی احیاء ارضین و تعمیر روی زمیندر . بعض علمادن منقولدركه دیمشدر : اگر بندگان خدا احیاء ارضده جناب حقدن اولان رضایی بیلسه‌لر وجه ارضده زراعتدن جدا بر موضع خراب وبی‌تخم برقطعه تراب قلماز ایدی . وعلمز بورده كرخینك بركتاب‌مختصری واردر . و كتاب (فلاحت نبطیه) خلالنده بوعلمك مهماتی بیانده اخلال اولمامشدر .

علم الآلات‌الحربیه — برعلمدركه آنكله كیفیت ایجاد آلات حربیه تعرف اولنور منجنیق وغیریلری كبی . و بونك منفعتی ظاهردر . زیرا دفع اعداء پرمكر وفسون وحمایت بلاد وحصونده اول آلاتده منافع گوناگون واردر . و بو علم متین احد اركان دیندر . زیرا امر جهاد — كه احد اركان دین راسخ الاوتاددر — بو علمه موقوفدر . پس ركن دینه موقوف علیه اولان دخی اركاندن معدود ایدوكی ظاهر و معروفدر . و بو علمده بنی موسی بن شاكرك بركتاب مفیدی واردر .

علم الرمی — یعنی‌قوس وبنادق وبونلرك غیری اموری رمی ایتمكدر .

و بو بر علمدرکه آنکله امور مذکوره‌یی رمی ایتمك طریقی معلوم اولور مزاولهٔ عمل ایله ، تاکه عملی وجه‌اصابت اوزره اوله . وبونك جمیع امورده منفعت عظیمه‌سی مقرر و مشهوردر .

علم التعدیل — برعلمدرکه آنکله کیفیت تفاوت لیل و نهار بیلنور ، ولیل ونهارده تداخل ساعات بیلنور صیف و شتاده تفاوتی وقتنده . و بو علمك دخی نفعی عظیمدر .

علم النبکامات — برعلمدرکه آنده‌زمانی تقدیر ایدن آلاتك کیفیت ایجادی متبین اولور . و منفعتی معرفت اوقات عبادات و کواکب واجزاء فلك البروجدن طوالعك کیفیت خروجنی بیلمکدر . پس بو علمك دینده دخی نفعی عظیم اولمش اولور . وبوعلمده عمده اولان کتاب (ارشمیدس) در . و متأخریندن دخی تصانیف حسنه‌سی واردرکه غایت ایله مفیده‌در .

علم الملاحه — بر علمدرکه آنکله آلات سفینه وسفینه‌نك بحرده اجراسنك کیفیتی تعرف اولنور . و بو مقدار ثقل بو مقدار ریح ایله شو مقدار ساعتده قاچ فرسخ حرکت ایدر معلوم اولور . و بو علم معرفت سموت بحار و بلدان و اقالیم جهانه متوقفدر . ومعرفت ساعات لیالی وایام ومهاب ریاح و تمییز ریح عاصف ورخاء وممطر و غیر ممطره دخی متوقفدر . وبونك مبادیسندندر علم هیئات و علم هندسه . ودخی بحرلك قیعانی و هر برینك طبایعنی و خواصنی و صور اقالیمی دخی بیلمکه موقوفدر . ونیچه امور دخی واردرکه اهللری بیلورلر . و بوعلمی تحصیل ینه اهل و ماهر اولانلرك خدمتنه مثابر اولوب کمال تمرن واهتمام وسعی واقدام ایله اولور . اول اجلدندرکه بو علمده چندان تصنیف ایتمامشلردر . و بو علم نیچه محاسنی جامع بر علم عظیم نافعدر . زیرا جناب رب منان کتاب کریم و فرقان عظیمده عبادینه سفائن ایله امتنان ایلمشدر . ایمدی بوعلم ایله حق تعالینك عبادینه اولان اعظم منتی تمام اولیجق بو دخی علم عظیم ایدوکی مالاکلام اولور . و بو فنده بعض کتب دخی واردرکه اهلی قتنده موجوددر . لکن اکثر مبادیسی تجربیه مستنددر .

علم السباحه — بو دخی علم ملاحه فروعندندر . زیرا بر کیمسه کشتی بان اولمغه امکان اولماز . هله باری مقصد اوزره اول صنعتده ماهر اولماز . مادامکه سباحته یعنی دریاده یوزمکه قادر اولمیه . لکن بو دخی تحصیل اولنمغه امکان یوقدر . الامزاوله وادمان ایله اولور .

علم الازوان والموازین — و بو علم بنالرده اثقال احجاری و انقال احمالی ضبط ایچوندر . وهر برینك معرفت و مقادیری و اشیا وزن اولنان آلات که میزان وصاع وکیل و بونلرك امثالی معرفت ایچوندر . وبو اموری ضبط میسر دکلدر ، الا هندسه دن خطی اولانلره میسردر ، نته کیم خفی دکلدر .

علم الآلات المبنية على ضرورة عدم الخلاء — یعنی عدم خلاء ضروری اولمق اوزره مبنی اولان آلاتك وضعی وکیفیت استعمالنی افاده ایدر برعلمدر ، مثلا قدح عدل وقدح جور کبی . قدح عدل برانادرکه چنان آنك برمقدار معینی طولسه ایچنده اولان کرك آب وکرك شراب دوکلیوب برقرار اولور . اما بر جزئیجه زیاده اولنسه جملهسی دوکیلور قرار ایدوب اناء مزبور مالی ایکن فارغ وخالی اولوب برقطره قالماز . زیرا که ایچنده اولان آب مائل جانب انصباب اولسه عدم امکان خلا ایله باقی اولان ماء دخی بطریق الاستتباع دوکلوب نسنه قالماز . اما قدح جور اول دخی برقدحدرکه مقدار معینی واردر . اکر ایچنه تمام اول مقدار ماء صب ایلسهلر ثابت اولور . اکر تمام طولدرسهلر ینه ثابت اولور . اما اکر ایکیسنك ماییننده اولسه جملهً اناء فارغ وخالی قالور . جملهنك سببی عدم امکان خلادر . وبومقوله ظروفك امثالی اولان اعمال فروع هندسهدندر مقدار انایی تعیین جهتندن . والا علم مزبور حقیقتده فروع علم طبیعیدندر . وینه بوقبیلدندر دوران ساعات دخی . نته‌کیم ماسبقده مرور ایلمشدر . و بوکا علم الآلات الروحانیه دخی دیرلر . زیرا نفس بومقوله آلات غریبه ایله کسب ارتیاح و تنشیط ارواح ایدر . وبوعلمده اولان کتبك اشهری کتاب (حیل بنی موسی ابن شاکر) در .

و بر كتاب لطيف دخی واردر كه مؤلفی فيلن در . و بديع جزرينك دخی كتاب مبسوطی واردر .

شعبهٔ سابعه

فروع علم هيئتده‌در

علم الزيجات والتقاويم — بو بر علمدر كه آنكله حركات كواكبك خصوصا سبعهٔ سياره‌نك مقاديری و هر برينك حركاتی تقويم وطوالعی اخراج تعرف اولنور . و بونلرك غيری بعض احكام كه اصول كليه‌دن انتزاع اولنمش اوله . و منفعتی كواكبدن خصوصا سبعهٔ سياره‌دن هر برينك فلكنه وفلك البروجه نسبت موضعی بيلمكدر . و انتقالاتی و رجوع استقامتنی و تشريق وتغريبنی و ظهور و خفاسنی هر زمان و مكانده بيلوب تعيين ايلمكدر . تا كه امور مذكوره‌يی معرفت ايله كواكب بينده اولان اتصالات دخی تعرف اولنه — كه مقارنه و مقابله و تربيع وتثليث و تسديسدر — كسوف شمس و خسوف قمر و بو مجرايه جاری اولور حالات دخی مقتضای حساب و دلالات ايله بامر الواحد القهار تعيين و اظهار اولنه . و امور مذكوره‌نك معرفتندن دخی غرض اخير ايكی امرك معرفتيدر . يا معرفت ساعات و اوقات و فصول سنه وسمت قبله واوقات صلوتدر . وياخود عالم عناصرده اول اوضاع سببيله جاريه اولان احكامی معرفتدر . لكن غرض اصلی ومقصد كلی امر اول اولمق لازمدر . زيرا طبعده وعادت شرعده مهم اولان بودر . اما معرفت احكام ضعف اساس وعدم احكام سببيله شرعده تحتی مدخول اولديغندن بعدا هيچ بری استقامته دخی قريب دگلدر . فرضا بعضی واقع دخی اولسه بطريق الاتفاقدر . وعدم صحتنك دخی باعثی بودر كه علم احكامك مبناسی دلائل واهيه و براهين ضعيفه اوزرينه‌دركه افادهٔ شبهه بيله ايلمز . قنده قالدی كه افادهٔ ظن . بوقنده قالدی كه افادهٔ يقين ايليه . وياخود كواكبه عارف اولان اوضاع متعارضه‌يی تعيينده عسرت اولديغيچون اوله . زيرا طرق تعيين

عسير وخطايه اطلاع غير يسيردر . اول اجلدن مقادير حركات حسدن بعيد و محاسب آنی بلا خطاء اصلاح ایلمك محتاج رأی کامل وفکر سدید وکوشش بیشماره سعی شدیددر . و استخراج اولنان زیجاتك انفعی و طرق احکامی اشمل و اجمعی زیج ایلخانیدرکه آکا خواجه نصیرالدین طوسی مباشرت و تولی ایلمشدر . و اهل مصر قتنده مشهور اولان زیج مصطلح در . و دمشقده زیج ابن شاطر و دیار عجمده زیج الغ بیك بن شاهرخ ابن امیر تیموردر . زیج مزبور والله اعلم بحقائق الامور میان زیجاتده صحته اقرب و بو امرده مقدور بشر اولان مرتبه‌ده غایت مایمکندر . وزمانه‌مزده دخی معظم اقالیم وبلادده بوکاتعویل واعتماداولنور . بو زیجه‌دخی اولا سمرقندده غیاث الدین جمشید تولی ایدوب مبادیٔ احوالده امر ذوالجلال ایله وفات ایلدی . بعده قاضی زادهٔ رومی تولی ایدوب اول دخی قبل الاتمام بامرالملك العلام توفی ایدوب حقیقتده اتمام واکمال ایلین مولانا علی بن محمدالقوشجی‌در . رحمه‌الله تعالی علیه رحمةً واسعة .

علم کتابة التقاویم — تقویم بر ترتیب خاصدرکه زیجدن استخراج اولنان اعمالی ترتیب خاص اوزره جداول مخصوصه ایله مجدول اون ایکی اوراقده اثبات ایدوب اوراق مزبوره‌ده اون‌ایکی ماهی و آنلره موجود اولان مواسم و اختیارات و احکامی و بونلرك غیری نیچه حوادث ایامی — که اهل علوم اولانلر قتنده معلومدر — کتابت‌ایدرلر . واحوال تقاویمی ومصطلحاتی خواجه نصیرالدین الطوسی (نضل) نام رساله‌سنده — که اوتوز بابدر — بیان و اعلام ایلمشدر .

علم حساب النجوم — بر علمدرکه آنده زیجاتده واقع اولان ارقامك کیفیت حسابندن بحث اولنور . کرچه حقیقتده بو علم فروع علم عدددندر . لکن تقویم آکا موقوف اولدیغی جهتدن آنك فروعندن اولمشدر . خصوصا که کندویه مخصوص بعض قواعد ایله — که اهتمام ایدنلر بیلورلر — سائر اعمال حسابدن ممتاز وعلم حسابه علاقه‌سی آز اولمشدر .

علم كيفية الارصاد — بر علمدركه آنكله مقادير حركات فلكيه‌يى تحصيلك كيفيتى تعرف اولنور . و منفعتى علم هيئتى تكميل و زيجاتى تحصيل وتدوينه اقتدار طريقنى تسهيلدر . ابن هيثمك كتاب (الارصاد) ى بو فنك نظريسنى مشتملدر الله اعلم .

علم الآلات الرصديه — بر علمدركه آنكله قبل الشروع فى الرصد آلات رصديه‌يى تحصيلك كيفيتى تعرف اولنور . زيرا رصد البته تمام اولماز الا نيچه آلات و انواع ادوات ايله اولوركه اهاليسى وضع عجيب اوزره ترتيب ايلمشلردر . و اول آلاتى تحصيل احوالنك معرفتنه متوقفدر . خازنى‌نك كتاب (الآلات العجيبه) سى آنلرى مشتملدر .

علم المواقيت — برعلمدركه آنكله ايام وليالينك ازمنه و احوالى و آنلره توصلك كيفيت ومألى تعرف اولنور . ومنفعتى معرفت اوقات عبادات و نواحىٔ جهات وتعيين طوالع وتشخيص مطالع كه اجزاء بروج وكواكب ثابته‌دن منازل قمر آنلردن معتبردر . هر برنده اولان مطالعى معرفت و بياندر . و مقادير اظلال و ارتفاعات و انحراف بلدان و سموت جهات تعيينى‌در . وبوعلمده تصنيف اولنان كتبدندر (نفايس اليواقيت فى احوال المواقيت) و (جامع المبادى والغايات) كه ابى على مراكشينكدر .

علم الآلات الظليه — بر علمدركه آنكله مقياسلرك ظلالنك مقاديرى و سائر احوالى واطرافده رسم اولنان خطوطك و ظلال مستويه و منكوسه‌نك احوالى تعرف اولنور . و منفعتى معرفت ساعات نهاردر آلات مزبوره ايله . مثلا بسائط و قائمات ورخامات مائلات و بونلرك امثالى ادوات كبى . و بوعلمده ابراهيم بن سنا الحرثانى‌نك بر كتاب مبرهنى واردر .

علم الاكر — بر علمدركه خاصةً اكره متعلقه اولان مقاديرك احوالندن باحثدر . مسطحاتدن دكل علم هيئتك براهينى بو علمه اشد توقف ايله متوقفدر . و اول جهتدن منفعتى مبين وظاهردر .

علم الاكر المتحركة — بر علمدركه اكره متعلق اولان مقاديرك احوالندن باحثدر متحرك اولديني حيثيتدن . علم هيئتك بوكا دخی توقفی اشددر . اولسيدندركه بوعلمك نفعی جليل . وبونده اولان كتب نافعه‌دندر (اكر مانالاوس) و (اكر ساوذوسيوس) .

علم تسطيح الكرة — بر علمدركه آنكله كره‌يی سطحه نقلك كيفيتی تعرف اولنور . لكن كره اوستنده مرسومه اولان خطوط ودوائر محفوظه اولمق اوزرينه و اول دوائری دائره‌دن خطه نقل ايتمنك دخی كيفيتی تعرف اولنور . و بو علمی تصور غايت ايله عسير ، بلكه خرق عاده‌يه قريب امر خطيردر . لكن عمل بدأ ايله اولان مرتبه‌لرنده تصوری كبی عسرت اولميوب اكثر ناس تولی و مباشرت ايدرلر . و بونده اولان كتب قديمه‌دندر كتاب (تسطيح الكره) كه بطلميوسكدر و كتاب (المحدثة الكامل) كه فرغانيكدر و بيرونی نك كتاب (الاستيعاب) ی و مراكشی نك (آلات التقويم) ی و بونلرك غيری .

علم صور الكواكب — معلوم اوله كه منجمين فلك ثوابتده قرق سكز صورت تصور ايلمشلردر . بونلردن منطقة البروج اوستنده اون ايكی صورت تصور اولنور بروجی تعين و يكرمی سكز دخی منازل قمری تبيين ايچون . و صور مز بورهنك بعضنده مندرجدر . و اول صور سببی ايله كواكب ثوابتدن بيك ايكی يوز يكرمی كوكب ضبط ايدوب هر برينك مواضعنی طول وعرضده بيلوب و آنلردن هر بر جمله‌يی تقريبا مقدارده متساوی قيلوب آلتی مراتب اوزره ترتيب ايلمشلردركه مرتبۀ اوليسی جمله‌نك اعظمی اوله وعلی هذا القياس . و بوبابده عبدالرحمن صوفينك (رسالۀ صور الكواكب) ی غايت ايله رسالۀ نافعه‌در . و محيی الدين المغربی نك دخی بر رساله‌سی واردر .

علم مقادير العلويات — بر علمدركه باحثدر كواكب وافلاكك

اميال و فراسخ ايله مقدارندن و شمس وقمر و ارضك قدرندن و اجرامدن هر برينك بعضنك بعضندن بعدندن . و بو بر علمدركه بعيد المتناولدر . لكن قدماء حكما آنده اجتهاد تام ايدوب اول مسائلى نيچه براهين قطعيه ايله بيان ايلامشلردركه تحصيلنه مباشرت ايدنلر صحتنده ريب وكمان ايلمزلر .

علم منازل القمر — بو برعلمدركه آنكله قمرك يكرمى سكز منازلنك صورى و اسامى و هر برينك خواصى وهر برينه نزولنك احكامى و بونلرك غيرى نيچه امور تعرف اولنور .

علم جغرافيا — كه معناسى صورة الارض ديمكدر . برعلمدركه آنكله كرهٔ ارضدن ربع مسكونده واقع اقاليم سبعهنك احوالى تعرف اولنور . و آنلرده واقع اولان بلدانك عروضى و اطوالى كذلك مدينهلرينك وجبال و بحار و برارى و انهارينك عددى و بونلرك غيرى احوال ربع معمور بيلنور . و بو علمده بطلميوسك مؤلفات كثيرهسى واردركه هر برى غايت ايله نافعهدر .

علم مسالك البلدان والامصار — بر علمدركه باحثدر ميان بلادده واقع اولان طرق مرتفعه و وهادن و بلاد مذكوره بريه ميدر ياخود بحريه ميدر و ياخود غامره ميدر ، سهليه ميدر ، جبليه ميدر ، مستقيمه ميدر ، منحرفه ميدر ، وطرق مز بوره ايچون جبال و تلالدن و بونلرك امثالندن نصب اولنان علاماتدن . و اول مسالكده اولان مخاوفك معرفتندن كرك حيوانيه كرك نباتيه وسبعيه و آنلرك امثالى معرفتدن بحث اولنور . وبوعلمك منفعتى برفرده خفى دكلدر .

علم معرفة البرد ومسافاتها [*] — برعلمدركه آنكله مسالك وامصارك

---

[*] (برد) ضم باء موحده وضم راء مهمله ايله ودال مهمله ايله جمع (بريد) دركه هر بريد درت فرسخدر . وهر فرسخ اوچ ميلدر . اول تقديرجه هر بريد اون ايكى ميل اولور . ديار عربده خصوصا مابين مصر وشام وطرق حجازده سلاطين سالفه جمله طرقى علم مزبورك اهاليسنه مراجعت ايله ضبط ايدوب هر بريدده بر ميل بنا ايدوب علامتلر وضع ايتمشلردر .

فراسخ و اميال جهتدن كميت و مقداری و مسافه‌سی مسافهٔ شهريه‌ميدر ، ياخود اقل ويا اكثرميدر تعرف اولنور . وبونك دخی نفعی علم سابق كبيدر .

علم خواص الاقاليم — برعلمدركه آنكله هر اقليم و بلده‌ده اولان منافع و مضار وعجائب وغرائب آثار تعرف اولنور . وبو بر علم جليلدر . جميع نفوس آكا مائل وباعث ارتياح و نشاط ايدوكنه قائلدر . نته‌كيم روايت اولنوركه بلاد هندده بركل واردركه برورقنده « محمد رسول‌الله » مكتوبدر . بونی ذهبی كتاب (ميزان) ده روايت وبيان‌ايلمشدر . وينه بونك نظيريدركه ابن‌العديم تاريخنده حسن بن الحسن (الوراق الخواص المصيصی) ترجمه‌سنده ذكر ايلمشدركه علی بن‌عبدالله الهاشمی يه مسنداً روايت‌اولنمشدركه بعض بلاد هندده كورمش‌كه بروردكبير — كه سياه وغايت‌ايله خوشبو ايدی — اوزرنده خط ابيض‌ايله « لا آله الاالله محمدرسول‌الله . ابوبكرالصديق . عمر الفاروق » يازلمش ايدی . بن ظن ايلدم كه معمول اوله ، تجربه و امتحان ايچون هنوز آچيلمامش برغنچه‌يی آچوب كوردم‌كه آنده دخی ينه مانند ورد سابق خط من بور مكتوب ومن بور ايدی . بعده كوردم‌كه بلدهٔ من بوره‌ده نيچه‌سی دخی وار ايدی . و اهاليسی احجاره عبادت ايدوب جناب حضرت خالقدن بی وقوف ومعرفت ايديلر . شيخ يافعی دخی (روض الرياحين) ايله مسمی اولان كتابنده بعض شيوخدن حكايت ايدركه ديمشدركه : بلاد هندده برشجره كوردم‌كه ثمره‌سی شكل و اندامده مانند بادام اولوب ايكی قشری وار ايدی . قچانكه كسر اولنسه بر ورقهٔ سبز پيدا اولوركه دوشورلمش و اوزرنده سرخ ايله وخط جلی ايله « لا آله الاالله محمدرسول‌الله » يازلمش . خلقی آنكله تبرك و تعظيم و حبس مطر زماننده آنكله استسقا و تقديم ايدرلر ايدی . بن‌دخی بوقصه‌يی ابويعقوب‌صياده خبر ويردم . اول ايتدی : بن بونی براص عظيم عداتيمزم . زيرا بركون نهر (ابله) ده صيده اشتغال ايدر ايدم . حكمت الٓهی ايله ناكاه برماهی صيد ايلدم‌كه جنب‌اينی اوزرنده ياخود صاغ قولاغنده « لا آله الا الله » مكتوب ايدی . وجنب ايسری و ياخود صول قولاغی اوزرنده « محمد رسول‌الله » مكتوب ايدی . بن دخی اول مكتوبی احترام ايدوب ينه دريايه القا ايلدم .

مؤلف اصلی اولان والد ماجد علیه الرحمة الملك الواحد بیوررلرکه براعتماد ایتدوکم کیمسه‌دن ایشیتدم ، اول دخی برموثوق‌به کیمسه‌دن روایت ایدردی‌که برجراده کورمش که برجناحنده « لا اله الا الله » وآخر جناحنده « محمد رسول الله » مکتوب ایمش . بونلرك امثالی غرائب وعجائب آفاق احاطهٔ دفاتر واوراقدن خارجدر . سبحان مبدعها و مخترعها جل جلاله و عم نواله . قزوینی‌نك کتاب (عجائب المخلوقات) ی برکتابدرکه جامع عجب العجابدر . وبوبابده آندن احسن برکتاب دخی واردر . لکن اسمنی تذکیر ایده‌میوب بعده اصحابمك برندن سؤال ایلدم . ابن دردینك (جریدة العجائب) ی در دیدی . وبرکتابی دخی واردر (نزهة المشتاق فی اختراق الآفاق) ایله مسمی درکه شریف صقلینکدر . ودخی (تقویم البلدان) که یاقوت حموی نکدر وبونلرك غیری .

علم الادوار والاکوار — معلوم اوله که بونلرك اصطلاحنده دور اوچیوز آلتمش سنهٔ شمسیه‌یه اطلاق اولنور . کور دخی یوزیکرمی سنهٔ قمریه‌یه اطلاق اولنور . ایمدی علم مزبورده هر دور و کورده جاریه اولان احوالك تبدلندن بحث اولنور . بوایسه علم نجوم احکامنك فروعندندر نته کیم اهلی قتنده ظاهردر .

علم القرانات — بودخی معلوم اوله که قران کواکب سبعهٔ سیاره دن ایکی یاخود دخی زیاده‌سنك برج واحددن درجهٔ واحده ده اجتماعیدر . پس بوعلمده بحث سبعه‌نك جمله‌سنك یاخود بعضنك برج معیندن درجهٔ واحده ده قرانی سببی ایله بوعالمده جاریه اولان احکامدندر . ودخی معلوم اوله که ارباب نجوم زعم ایدرلرکه کواکب سبعه مبدأ عالمده اول میزانده اقتران ایدوب بعده متفرق اولمشلر ایدی . ایمدی هر بارکه برج واحدده اجتماع وقرار ایده‌لر باذن الفاطر الحکیم القادر العلیم البته عالم کون و فساد ده برحادث عظیم ظهورینه سبب اولور . مثلا طوفان عظیم حدوثی کبی که جمله‌دن طوفان نوح علیه السلامدر . بعثت انبیاء و یاخود غلبهٔ اسکندر و جنکیزخان و تیمور کورکان و بونلرك امثالی حوادث زمان کبی که بروجه‌ده اولان قراناتك تفاوتی

و بو بابده نصير طوسی‌نك حسبنجه وقران كل و ياقران بعض مقتضاسنجه . برتأليفی واردر . كذلك جاماسب حكيمك دخی .

ودخی معلوم اوله‌كه بعض قرانات واردركه هريكرمی سنه‌ده بردفعه واقع اولور . بعضی دخی واردركه هرايكی يوز قرق سنه ده بردفعه اولور . بعضی دخی واردركه هرطقوز يوز آلتمش سنه‌ده بردفعه واقع اولور . بعضی هراوچ بيك قرق‌سكز سنه‌ده بردفعه ، بعضی دخی هريدی بيك سنه‌ده بردفعه اولور . والله اعلم بحقيقة الحال منه المبداء واليه المرجع والمآل .

علم الملاحم — ملاحم جمع ملحمه‌دركه جداله متعلق اولان وقعهٔ عظيمه‌در . وبوعلمده ضبط احوال واحكام نجوم سببی ايله اوكبی احوال معلوم اولور . مثلا وقعهٔ بخت نصر ووقعهٔ جنكيز وهلاكو وتيموردن واقع اولانلری واوله‌جقلری تعيين كبی وهر برينك زمان وقوعنی دخی تعيين كبی . بو بر علمدركه خلق دنيا بوكا كمال اعتنا ايدوب استخراج احكامده كمال سعی واقدام ايدرلر . لكن سن اولدن دخی بيلورسن كه علم احكامك حالی شبهه وتخميندن خالی دكلدر . وسكا معرفت ملاحم ووقائعده احاديث نبويه‌ده واقع اولان اخبار صادقه كافيه‌در . زيرا دنياده الی آخر الزمان وقوعی مترقب اولان حوادثدن برحادثه يوقدركه حضرت صدر نشين مسند رسالت وجناب معدن بسالتدن (صلعم) مخفی و پوشيده ومستور نورديده اوله . زيرا من الاول الی‌الابد جميع بلاد وبقاعده اولان حوادثك جمله سنه اطلاع منصب نبوته نسبت قطره‌نك بحرمحيطه نسبتنده ادنی ايدوكی مقرردر . حضرت رسالت پناه (صلعم) خود واقع اوله‌جق حوادثك معظمنه بلكه جمله سنه اشارت بيورمشلردر . اكر اطلاع وعرفان ايسترسه‌ك تتبع احاديث صحاح وحسان ايله‌كه جمله‌سی واضح ونمايان اوله . نته‌كيم مثل مشهوردر : (ليس قرية وراء عبادان) وحق تعالی بيورمشدر ﴿ ولاينبئك مثل خبير ﴾ وهو المعالی ونعم النصير .

علم مواسم السنة — معلوم اوله كه امم‌دن هربر امتك واقوامدن

هر بر طائفه‌نك رعايت و حفظنه معتاد اولدقلری مواسم واعيـادی واردر كه هرسنه‌ده آنلر ايچون تعيين وقت معلوم ايتمشلردركه اصلا آندن تعدی وتجاوز وتخطی ايلمز . ايمدی بوعلم مذكور عرقومك اعيادينی وسنه‌دن قنغی كونده ايدوكنی واهلنك اول كونده شغلنی تعريف وبيـان ايدوب آنكله جمله‌سی روشن وعيان اولور . مثلا اهل فارس قتنده يوم نيروز ومهرجان كبی . مصرده دخی طائفهٔ قبط يوم نيروزده پادشاهلرينه ملاقات ايچون كيجه‌دن مليح الوجه وحسن الثياب برشخص انتخاب ايدوب لباسنی تزيين وترتيب وانواع طيب ايله تطييب ايدوب كيجه‌دن باب ملكده مترصد وواقف اولوب خدام پادشاه دخی احواله عارف اولماغن كيمسه منع ايتميوب علی الصباح دار سلطانه بلااستيذان داخل اولوب بر محلده واقف اولوردی كه سـلطان آنی كوروب سؤال ايدردی كه : سن كيمسن ونه يردن كلورسن وقنده كيدرسن واسمك نه‌در ونه مقوله مصلحت ايچون كلدك ويانكده اولان نه‌در . اول شـخص دخی جواب ويروب : بن منصورم واسمم مباركدر حق تعالی قبلندن اقبال ايتدم . وملك سعيدی ايسترم وسلامت وصفا ايله كلدم وبماله سـنهٔ جديده واردر . ديوب بعده اوتوروب آندن صكره برشخص بسيم ياتجه برطبق سيم ايله واصل اولور وايچنده حنطه وشعير وجلبان وذره وحمص وسمسم وارزكه هر برندن يدی سنبله ويدی حبه وبرقطعه سكر وبر دينار وحزم جدد ايله مملو اولوب طبق مزبوری پادشـاهك حضورنده وضع ايدر . بعده هرطرفدن هدايای بيشمار مجلس پادشاهه نثار اولنوب اولا وزيردن ابتـدا وسائر ناس دخی مرتبه‌لرنجه اهدا ايدرلر . بعده اول حبوب مزبوره‌دن مصنوع بررغيف كبير مطبوع كتوروب پادشاهك اوكنده وضع ايدرلر . اول دخی برمقدار تناول ايدوب ومجلسده حاضر اولان فريقدن هربرينه توزيع وتفريق ايدر . بعده پادشاه فتح كلام ايدوب بوروز نوروز برزمان جديدك عام جديدينك شهر جديدندن يوم جديددر . محتاجدركه زمان اخلاق ايتدوكی يعنی اسكيتدوكی نسنه‌لر بونده تجديد اولنه . وناسدن فضل واحسانه احق اولانلر رؤس ووجوهدر ، يعنی اشرافيدر . زيرا رأسك سائر اعضا اوزره فضلی اولديغی كبی رؤس ناسك

دخی سائری اوزره فضل باهری و اردز دیوب آندن صکره وجوه دولتنه صله واحسان وبذل انعام فراوان ایدوب کلن هدایادن دخی هر برینه تفریق واهدا ایدر . وعادت فرس دخی اعیادنده بویله‌در که پادشاهاری اولا تبرکاً دهن بان ایله ادهان ایدوب وقصب و وشی‌دن لباس کیوب باشنه برتاج وضع ایدرکه آنده صورت شمس وهاج اوله . بعده اول داخل اولان موبدان بدان اولور برطبق ایله که ایچنده براترجه وقطعهٔ سکر ونبق وسفرجل وتفاح وعناب وعنب ابیضدن برعنقود ویدی دانه بافهٔ آس یعنی مرسن شاخی . بعده سائر ناس قصهٔ اولی کبی طبقاتجه داخل اولورلر . ودخی روز نیروزده برعادتلری دخی بودرکه یدی نسنه جمع ایدرلرکه هر برینك اسمنك اولی سین اولەکه آنلرسکر وسمسم وسمیدوسفرجل وسماق وسذاب وسنقوردر . وبونلردن ماعدا عادات ناس اعداددن خارج حد تعداددر . لکن بومقدار ایله اکتفا واثر ارباب اختصاره اقتفا ایدەلم . زیرا غرض مثالدر استیفاءامثال دکلدر .

علم مواقیت الصلوة — برعلمدرکه آنکله اوقات صلوات خمس تعرف اولنور شرعده وارد اولان وجه اوزره . و بوعلمی تقریبی تحصیل ایلمك فرضدر . زیرا قاعدهٔ مقررهٔ علم اصولدرکه برشی‌که واجب مطلق [*] البته آنکله تمام اولوب اول شیٔ مقدور مکلف اوله البته اول دخی واجب اولور . اماعلم تحقیقی‌سی فروض کفایات قبیلندندر . بربلدەده‌که برشخص عارف اوله سائرندن اول وجهله علم تحقیقی ساقط اولور [**] .

علم وضع الاسطرلاب — برعلمدرکه اسطرلابك کیفیت وضعندن وصفحه‌لرده اولان خطوطك صنعتی واقالیمدن هر برینك عرضنده وضعنك کیفیتی معرفتدن باحثدر . گاه اولورکه اسطرلاب کامل و جمیع بلاده شامل اولور ، آنك نفعی غایت ایله عظیمدر .

---

[*] واجب مطلقدن مراد بومحلده صلوات خمس‌در .

[**] اول تقدیرجه هرکیمسه اوقات صلواتی تقریبا تحقیق ایدوب گاه ظل شمسدن ، گاه تفاوت یوم امسدن تحقیق ایتمك فرضدر . اما آلات وساعات ایله تحقیق وتعیینی دوقتلر بیلوب ادا ایتمك ایله سائر ناسدن ساقط اولور .

علم عمل الاسطرلاب — بر علمدركه آنكله اعمال فلكيه‌يى اسطرلابدن كتبنده بيان اولنان طرق خاصه ايله استخراجك كيفيتى تعرف اولنور. بودخى علم نافعدركه اول علمله آلت مزبوره‌يى اعمال ايتمكله اعمال استخراجنه مجال اولور. مثلا معرفت ارتفاع شمس ومعرفت مطالع وطوالع ومعرفت اوقات صلوات و سمت قبله واشيانك طول و عرضنى ذراع ايله تعيين وبونلرك غيرى.

علم وضع ربع الدائرة المجيب والمقنطرات — وبو علمك تعريف وموضوعى وضع اسطرلابه قياس ايله معلوم اولور.

علم ربع الدائرة — بونده دخى كلام اسطرلابده اولان بحث وكلام كبى. لكن طرق و صنعتى و عملى مغاير طرق اسطرلابدر. نتـه كيم معلوم اولى الالبابدر. سائر آلاتده دخى حال بويله‌در. مثلا عصى وزرقاله وشكازيه وبونلرك امثالى كبى.

علم آلات الساعه — بر علمدركه آنكله تبين ساعات ايچون وضع اولنان آلات تعرف اولنور. مثلا صناديق وضوارب — كه فارسيده خايسك وتركيده چكوچ ديرلر — وبونلرك امثالى كه تفاصيلنه بو كتاب مختصر تحمل ايتمدوكى مقرردر. مرحوم والد ماجد بيـوررلركه: بن بو آلات ايچون نيچه مجلدات كوردم. همان غرض صاحب عقل نبيه اولانلره اجمالنه تنبيهدر. وبو علمك نفعى جمله خلقه بين وظاهردر حتى عوامه دخى. والله ولى التوفيق والاعلام ومنه الهداية والالهام.

شعبهٔ ثامنه

فروع علم عدد بيانندهدر

كاه اولوركه علم عددك مجموعى علم حسـاب ايله تسميه اولنور. ايمدى مطلقا علم حساب بر علمدركه آنكله تعرف اولنور. معلومات حسـابيه‌نك

استخراجی ایچون مزاولهٔ اعدادك کیفیتی — که جمع و تفریق و تناسب و ضرب و قسمتدر — ومنفعتی ضبط معاملات وحفظ اموال وقضاء دیون و میان ورثه‌ده قسمت ترکات و بونلرك امثالی .

ودخی علم حسابه علوم فلکیه و مساحه و طبده احتیاج واردر . بلکه جمیع علومده محتاج الیهدر دیمشلردر . و بالجمله علم مز بوردن سلطان ووزیر وصغیر وکبیر وعالم وجاهل مرزوق وارباب صنایع واهل سوق مستغنی اولمازلر . و بو مرتبه فوائددن ماعدا حقنده بعض آیات کریمه ایله شرف زائد دخی حاصل اونمشدر . جمله‌دن حق تعالینك ﴿ وکفی بنا حاسبین ﴾ قول مبینی ودخی ﴿ ولتعلموا عدد السنین والحساب ﴾ ودخی ﴿ فاسأل العادین ﴾ قول شریفی کبی . ودخی علم حسابك فروع کثیره‌سی واردر که بومحلده علی وفق المراد ذکر و ایراد اولنور . والله الهادی الی سبیل السواد منه المبدأ و الیه المعاد .

علم حساب التحت والمیل — برعلمدر که آنکله اعمال حسابیه‌نك کیفیت مزاوله‌سی تعرف اولنور احادینه دلالت ایدر رقوم ایله که رقوم مزبوره تدریج و مراتب ایله سائرندن معین اوله . و بو ارقام طائفهٔ هنده [*] منسوبه‌در . و منفعتی اعمال حسابیه‌یی تسهیل ومشکلاتی زمان یسیرده تحصیل و تکمیلدر . خصوصا اعمال فلکیه‌ده احتیاج تام اولدیغی مالا کلامدر .

و دخی علم مزبورده اولان کتب شامله‌دندر خواجه نصیر طوسینك کتابی . واهل مغربك دخی بعض طرقی واردر که آنکله اعمال جزئیه‌ده منفرد اولمشلردر . آنلرك دخی بعضی قریب المأخذدر طرق ابن یاسمین کبی . بعضی بعیددر طرق حصار کبی . ابن هیثمك دخی برکتابی واردر که اصول اعمالنه براهین عددیه ایله اقامت برهان ایلمشدر . ودخی علم مزبورده اولان

[*] فی الواقع ارقام هندیه‌نك جمله‌سنك اصلی اشکال آحاددر عشریه وارنجه . آندن زیاده‌سی عشرات خانه‌سنده وضع اولنوب آحاد خانه‌سنه صفر ویاخود ینه آحاددن بری وضع اولنمق ایله اولوب کذلك مأت و الوف خانه‌سی دخی بو حساب اوزره‌در که جمله‌سنده اشکال آحاددن غیری نسنه یوقدر .

کتب نافعه‌دندر کتاب (المحمدیه) که مولانا علی قوشجی نکدر و کتاب (مختصر صلاحی) و آنك شرحی و بونلرك غیری که لابعد ولایحصی قبیلندندر .

علم الجبر والمقابله — برعلمدرکه آنکله مجهولات عددیه‌نك کیفیت استخراجی تعرف اولنور مجهولات مذکوره‌یه مخصوصه اولان معلومات ایله معادله ایتمکله . (جبر) ك معناسی معادله اولنان جمله‌ده ناقص اولان مقداری زیاده ایلمکدر جملهٔ اخری‌دن استثنا ایتمك ایله ، تاکه مابینلرنده تعادل اوله . مقابله‌نك معناسی جمعلتینك برندن زائد اولانی اسقاطدر تعادل ایچون . و بو علمك منفعتی مجهولات عددیه‌یی استعلامدر عوارضی معلومه اولیجق . ودخی ریاضت ذهندر . و بونده تصنیف اولنان کتابلردندر ابن فلوس ماردینی‌نك (نصاب الجبر) نام کتابی و ابن محلیء موصلی‌نك کتاب (المفید) ی . ومتوسطه‌دندر کتاب (الظفر) که طوسی‌نکدر . ومبسوطه‌دندر ابن محلی‌نك (جامع الاصول) ی و کتاب (الکامل) که ابی شجاع ابن اسلمکدر . و علم مذکورك براهینی سمؤل براهین عددیه‌ایله اثبات‌ایلمشدر . اما خیام براهین هندسیه ایله ایلمشدر . و علم مزبورده (ارجوزهٔ ابن یاسمین) و شرحی مختصر نافعدر . افادهٔ مقصودده لازم اولانی ایراد ایلمشدر . و دخی مقصودده وافیه اولان رسائلدندر (رسالهٔ شرف الدین محمد بن المسعودی) و بونلرك غیری دخی .

علم حساب الخطائن — برعلمدرکه آنکله مجهولات عددیه‌نك استخراجی بیلنور قچانکه درت اعداد متناسبه‌ده اولمسی ممکن اولسه . بونك دخی منفعتی جبر و مقابله منفعتی کیدر . لکن بونك آندن عمومی اقل و عملی اسهلدر . حساب خطائن‌ایله تسمیه اولندیغنك وجهی اولدرکه بونده مطلوب برشی فرض اولنور . وبعده اختیار وامتحان اولنور اکر موافق کلورسه فبها ، و الا اول خطا حفظ اولنوب مطلوب شیٔ آخر فرض اولنور ، ینه امتحان اولنور . اکر موافق کلور ایسه‌فبها و الا خطاء ثانی دخی حفظ اولنوب مطلوب اولان‌عدد اون‌ایکی خطاایله مقدارین مفروضیندن بلا شك

و مين طريق مشهور ايله البته استخراج اولنور . بو اسلوب اوزره قچانكه مسئله اولا درت اعداد متناسبه‌ده واقع اولمق دوشسه خطاء واحدايله استخراجي ممكندر . و بو علمده اولان كتب كافيه‌دندر زين الدين المغربي‌نك كتابي . ابن الهيثم دخي آنك طرقنه برهان اقامت ايلمشدر .

علم حساب الدور والوصايا — بر علمدركه آنكله وصيت اولنان شيئك مقداري معلوم اولور باديء نظرده صورت دورده كورينوركن . مثالي بودركه بركيمسه مرض موتنده عبدمعتقنه — فتح تا ايله — يوز درهم هبه ايلسه وآنك غيري مالي دخي اولمسه معتق مزبور دخي مبلغ مذكوري قبض ايدوب سيدندن مقدم فوت اولسه و بر قزيني و سيديني ترك ايلسه بعده سيد دخي فوت اولسه پس ظاهر مسئله بو دركه هبهٔ سابقه آنجق يوز درهمك ثلثده جائزه اولور مرض موتده اولديغي جهتدن . بعده معتقك موتي ايله مال موهوبك دخي نصفي ولاء سببي‌ايله سيده رجوع ايدوب سيدك مالي زياده اولور . اول سببدن معتقك دخي مالي زياده اولور . اول جهتدن آنك ميراثندن سيده زياده مال انتقال ايدر [*] . وهلم جرا . پس بو علم ايله متعين اولوركه هبه ايله جائز اولوب معتق حائز اولديغي مال نه‌مقداردر . وبوندن ظاهر اولوركه بوعلمك منفعتي جليله‌در اكرچه احتياج قليله ايسه . و بو علمك كتبندندر افضل الدين الخونجي‌نك بركتابي . والله تعالى اعلم .

علم حساب الدرهم والدينار — بر علمدركه آنكله تعرف اولنور

[*] مؤلف اصل مترجم والد ماجدعليه الرحمه بومقامده ذكر ايتدوكي شعب علومده محمد بن ساعد الانصارينك (ارشاد القاصد الى اسنى المقاصد) نام كتابنه اقتدا وهربرنده اثرينه اقتفا ايدوب نيچه مواضع بعبارته ذكر ايتمكله بومقامده اعمال فكر ايتميوب ملاحظه‌ده فتور ايله كلاملرنده نوع قصور فهم اولنور . زيرا ولاء سببي ايله سيدك مالي زياده اولور ديدكدن صكره اول سببدن معتقك دخي مالي زياده اولوب ينه سيدك مالي دخي زياده اولور ديدوكي كلام هر وجهله بي انتظامدر . زيرا معتقدن نصف مال سيده انتقال ايتدكدن صكره تكرار معتقه عود وزجوع احتمال دكل ايكن نيچه معتقك مالي زياده اولمغه امكان اولور . زيرا معتق وسيدندن ميرانه مستحق اولمق يوقدر . باخصوص سيددن مقدم فوت اولمش اوله . پس بومقام محتاج تدبر تامدر . والعلم عند الملك العلام .

شول مجهولات عددیه‌نك استخراجی که مقداری معادلات جبریه‌دن زیاده اوله . بوزیاده اجلیچون مجهولات مزبوره‌یی درهم و دینار و فلس ایله و بونلرك غیری ایله تلقیب ایلمشلردر [*] . و بونك منفعتی دخی جبر ومقابله منفعتی کبیدر . لکن اجناس معادله‌سی کثیر اولان اعدادده اولور . وبونده اولان کتبدندر ابن فلوس ماردینی نك کتابی و مغربی نك رساله‌سی وخرقینك رسالهٔ شامله‌سی وسمؤل مغربی‌نك (کافی) نام کتابی .

علم حساب الفرائض — بر علمدرکه آنکله قسمت ترکه متعلق اولان فرائضك حسابنه متعلق قوانین تعرف اولنور . کرچه علم مزبور فرائضه متعلق اولدیغی جهتدن فروع علوم شرعیه‌دندر ، لکن قواعد حسابیه اولدیغی حیثیتدن فروع علم عدددندر . و بوعلمك تفاصیلی کتب فرائضده مستوفی ذکر اولنمشدر . عن قریب علم فرائضده دخی ذکر اولنور ان شاءالله تعالی .

علم حساب الهواء — بر علمدرکه آنکله اموال عظیمه‌نك خیالدن حسابی تعرف اولنورکه کتابته ولوازم کتابت اولان قلم و دوات وسائر آلات و ادواته احتیاج اولمیوب بعض طرق خاصه وقوانین عجیبه ایله اوله . و بو علمله طائفهٔ تجاره کتابته مجال اولمیان منازل واسفارده فائدهٔ بیشمار حاصل اولور . و اعظم منافعی اهل سوق اولان عوام ایچوندرکه اصلا کتابته قادر اولمیوب مانند انعام اولمشلردر . ویاخود شول خواصه‌درکه آلات کتابتی احضار ایتمکه اقتدار اولمیوب مرتبهٔ اضطرارده اوله‌لر . و بو علمده بعض رسائل شریفه واردرکه اهل اولانلر بیلورلر .

ودخی کتب مختصره‌دندر ابن محلیٔ موصلی‌نك کتابی ومختصر ابن فلوس ماردینی ومختصر سمؤل بن یحیی المغربی . وکتب مبسوطه‌دندر (کافی

---

[*] ابوریحان بیرونی علم نجومدن کتاب (التفهیم) ده دیمشدرکه بعض طائفه اشیایی لقب ایله ذکر ایتمیوب لون ایله ذکر ایدرلر . مثلا هندی طائفه‌سی شیٔ اسود واصفر و اکهب دیرلر دیمشدر . اکهب شول ابیضه دیرلرکه آنده برمقدار غبرت دخی اوله . ویاخود سواده قریب غبرت اولان شیئه دیرلر . غبرت بوز رنك دیمکدر .

و كامل) كه ابو القسم بن السمح تأليفيدر . و (شرح شمسية حساب) و (شرح مختصر صلاحى) و (اساس القواعد فى شرح اصول الفوائد) و (البهائيه) كه كمال الدين حسن الفارسى نكدر . و بو نلرك نيچه غيرى كتاب كه خارج ضبط وحسابدر .

علم حساب العقود — عقود دن مقصد عقود اصابعدر كه هر برينى اعداد مخصوصه مقابلهسنده وضع ايدوب بعده اصابعك هيئات و اوضاعى ايچون دخى آحاد وعشرات ومأت والوف ترتيب ايلمشلردر . بر مرتبه كه نيچه قواعد وضوابط اولمشدر كه آنكله مراتب اعداد و حسابدن برالليرى ايله اون بيك عدد بيلنمكه مجال اولور . بونك دخى تجاره نفع عظيمى مقرردر . خصوصا كه بيع و شراده احد جانبين جانب آخرك لساندن غافل [*] وياخود علم كتابتده راجل وياخود آلات كتابت غير حاصل اوله . وبو علمده خطادن عصمت حساب هواييدن اكثردر . و بو علمى صحابهٔ كزين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حساب مال ايتدكده استعمال ايدرلردى . نته كيم حديثده وارد اولمشدر كه تشهدده اللرينى فخذين اوزره وضع ايتمهنك كيفيتده حضرت رسول ملك علام عليه افضل الصلوة والسلام عقد خمس و خمسين ايلديلر . يعنى مبارك دست شريفلرينك اصابعندن سبابه وابهامدن غيريسنى عقد ايدوب ابهامى سبابه ايله بيله حلقه ايلديلر . بو شكل علم عقودده اعدادن خمس وخمسينه دلالت ايدر [**] پس راوئ حديث اصابعده اولان وضع مزبورك مدلولنى — كه خمس وخمسوندر — ذكر ايدوب آكا دلالت ايدن هيئتى مراد ايدنمشدر . وبو طريق علم عقودك اول فريق هدايت رفيق بيننده

[*] حالا ديار غرب وعربده جميع تجار خصوصا بياع جواهر غالية الأثمان وعالية المقدار معاقده ومبايعه ايلسهلر آستينلرى ايچندن برى برينك دستنى طوتوب عقد اصابع ايله عقد بيع وحساب ايدرلر . برفائدهسى دخى بودر كه سائر مجلس طرفينك حالنه ومقدار مالنه واقف اولمزلر .

[**] يعنى عقد خمس وخمسين ايتدى ديمكدن مقصدى الينك اوچ اصابعنى عقد ايدوب ابهام وسبابهيى حلقه ايلدى ديمكدر . نهاية الامر اول وضعدن مدلولى اولان عدد ايله تعبير ايلمشدر .

شیوعنه دلیل واضحدر . کذلك علماء سلف دخی وقتا که اقسام دلالاتی ذکر ایلدیلر که طبعیه میدر یاخود وضعیه میدر و آنلرك هر بری یالفظیه‌در ویاخود غیر لفظیه‌در دیوب طبیعیهٔ لفظیه‌یه مثال کلمهٔ (اح) که ضم همزه وسکون مهمله ایله سعاله دالدر که وجع صدردر آنی وضم همزه وسکون معجمه ایله که لذته دالدر وفتح همزه وسکون معجمه ایله ـ که وجعه دالدر ـ آنلری ایراد ایدوب وطبیعیهٔ غیر طبیعیه‌یی حرکت نبض ایله تمثیل ایدوب و وضعیهٔ لفظیه‌یی الفاظ مستعمله ایله تمثیل ایدب ووضعیهٔ غیر لفظیه‌یی خطوط وعقود واشارات ونصب ایله تمثیل ایدوب خطوط ایله نقوش کتابت ارادت ایلدیلر . زیرا آنلر الفاظ دکلدر ، لکن ازاء الفاظده وضع اولنمشلردر . واشارات ایله ید وشفه وحاجبین وبونلرك امثالی ایله اولان اشارتلری ارادت ایلدیلر . ونصب ایله انهار عظامده موضع عبوره دلالت ایچون نصب اولنان احجاری واراضینك بعضنی بعضندن تمییز ایچون وضع اولنان سنور طاشلرینی ارادت ایلدیلر . وعقود ایله اعداد مخصوصه آراسنده وضع اولنان عقود اصابعی ارادت ایلدیلر دیه تحقیق ایلمشلردر . بودخی علم مزبور میان سلفده شائع ومشهور ایدوکنه دلیل بین‌الظهوردر . و بوعلمده ابن حربك بر ارجوزه‌سی واردر که قدر حاجتی بیان ایلمشدر . وشرف الدین یزدینك دخی بر رساله‌سی واردر که قدر کفایه‌یی ایراد ایلمشدر . مؤلف مرحوم بیورر که بن بوعلمده بر کتاب مطول ایشتدم لکن کورمك واقع اولمدی .

علم اعداد الوفق — وفقدن مقصد جداول مربعه‌در که آنلرك بیوت مربعه‌سی واردر که اول بیوتده ارقام عددیه و یاخود ارقام بدلی حروف وضع اولنور بشرط انکه اول جداولك اضلاع واقطاری عددده متساویة المقدار اوله . ودخی بیوتده عدد مکرر موجود ومحرر اولمیه . ودخی ذکر ایلمشلردر که اعتدال اعدادك خواص کثیره‌سی واردر که اعداد مذکوره‌نك ویاخود حروفك روحانیتندن فائضه اولور . وآنك اوزرینه نیچه آثار عجیبه وتصرفات غریبه ترتب ایدر . اما بعض اوقات مناسبه وساعات شریفه اختیار اولنمق ایله دخی مشروطه‌در .

وبو علمده کتب کثیره واردر که هر بری غایت ایله نافعدر . وارباببی قتنده معلومدر . وبو علم فروع علم عدددندر حساب اعداد حیثیتدن . وفروع علم خواصدندر آثار ومنافعی حیثیتدن . وعن قریب علم وفق کذلك علم حروف و علم تکثیر مسموعك اولور ان شاء الله تعالی الملك الکبیر مقطعات سور ذکری ضمننده علم خواص ذکر اولندیغی زمانده . وبونلك احسن کتبی کتاب (شمس الآفاق فی علم الحروف والاوفاق) و کتاب (کیفیة الاتفاق فی ترکیب الاوفاق) و کتاب (بحر الوقوف فی علم الاوفاق والحروف) وبونلردن ماعدا بو فنده کتاب بی نهایه وحسابدر . بلکه والد مرحوم بیوررلرکه بنم کوردوکم ومسموعم اولان یوز عدددن زیاده اولور . بلکه بو علم بر بحر بی ساحل و بیکران و بردریای محیط بی پایاندر . زیرا منتهاسی علم مکاشفه درکه آنك بحارنده عقول علما غرق و افهام فحول حکماء بی تمییز وفرق اولمشلردر . وهو المعطی لکل مسئول علی وفق المأمول .

علم خواص الاعداد المتحابة والمتباغضة — معلوم اوله که ملوك هنددن ملك کنکه — که زمرهٔ حکمادن دخی معدود ایدی — استنباط اعداد متحابه ایدوب شویله ذکر ایتمشدرکه : هر زمانده که اعداد مذکوره برطعام وشراب ایچنه وضع اولنسه ویاخود آنلرك غیری برنسنه ایچنه وضع اولنسه که آنی ایکی کیمسه استعمال ایلیه ، ایکیسنك ماییننده محبت عجیبه ومودت غریبه تألف ایدر . اگر اعداد مزبورهیی ثوب ولباس اوزرنده رسم ایلسه‌ك پلاس اولنجه‌سندن جدا اولمیوب حفظ خداده اوله‌سن . واعداد مزبورهدن عدد اصغری کزدر و اکبری دفردر . آنلری رسم قلم غبار ایله رسم ایدوب اصغری مطلوبك اولان کیمسه‌یه ویروب اکبری سن اکل ایدرسن البته اصغر اکبره اطاعت ایدر خاصیت لطیفه سببی ایله . اما زیب وحب زمان وبونلرك امثالی فوائدده استعمال اولنسه رسم اولنمق طریقی ایله اولمیوب عدد طریقی ایله اولور . یعنی اصغری تناول ایدن یکرمی یدی دانه ایدر . اکبری تناول ایدن ایکی یوز سکسان درت دانه اکل ایدر . آندن صکره افلاطون الهی اعداد متحابه و متباغضه‌نك خواصنی بیان ایدوب ذکر

ایلمشدرکه اکر اعداد متحابه‌یی برکوز جدید ایچنه — که هنوز اصابت ماء ایتمش اولمیه — یازوب آندن ایکی شخص نوش ایتسه‌لر بری برینه محبتدن واله ومدهوش اوله‌لر . اکر اعداد متباغضه‌ده دخی بونک کبی حالت اعتبار ورعایت اولنسه ایکیسنک ماییننده باذن الملك القادر عداوت راسخه ظاهر اولور . اما اعداد متحابه‌نك طریق استخراجی کتاب (تذکرة الاحباب فی بیان التحاب) ده براهین عددیه ایله مستوفی بیان اولنمشدر . کتاب مزبور بر تألیف نفیس وبرجلیس انیسدرکه مؤلفنك فضلنه وعلوم ریاضیه‌ده علو کعبنه شاهد ودال وناطق بی‌مقالدر .

علم التعابی العددیة فی الحروب — برعلمدرکه آنکله تعرف اولنور عساکرك حروبده کیفیت ترتیبی وصفوفنك ازواج وافراد اولمسی جهتدن کیفیت تسویه‌سی واعداد صفوفنك وهر صفنده اعداد رجالك تعیینی وصفوفك هیئتی که تدویر اوزره‌می اوله یاخود تثلیث وتربیع اوزره‌می اوله ویاخود اقتضاء احوال اوزره طریق آخر اوزره‌می اولور جمله‌سی بوعلمله معلوم اولور . ودخی بیان ایتمشلردر که ترتیب مذکوری رعایتده البته مرامه فوز ووصلت واعداء لئامه ظفر وقدرت — باذن من علت کلمته وحکمته وجلت — مقرردر . لکن علما علم مزبوره اغیاردن حفظ ضنت ایدوب اخفا ایلمشلردر . اما سادات علوم اسرار حرفیه‌دن شیخ عبدالرحمن البسطامی‌نك علم مزبورده برتصنیف ملیحی واردر . لکن اول دخی بعض مرتبه‌ده بخل وضنت وناهلدن صیانتدن خالی اولمامشدر . اما شول مرد عارف که اسرار خواص حرفیه وعددیه‌یه واقف اوله آکابر امر خفی قالماز . لکن البته سادات صوفیه‌یه خدمت واسرار قرآنیه ومشکلات قرآنیه‌یه تحصیل اهلیت لازمدر . والا سن بومقوله علمدن بمعزل اولوب سنکله مقصود اصلی میانده الف منزل اولور .

(شعر)

ومن یخطب الحسناء من غیر اهلها　　بعید علیه ان یفوز بوصلها

امام شافعی حضرتلری دخی بیورمشلردر : ولله دره

(شعر)

كيف الوصول الى سعاد ودونها قلل الجبال و دونهن حتوف
الرجل حافية و مالى مركب والكف صفر والطريق مخوف

حق تعالى جمله‌مزه انعام و افضال ومقصدمزه ايصال ايليه بحرمة نبيه محمد و آله واصحابه وذرياته واحبابه .

شعبهٔ تاسعه

فروع علم موسيقى بياننده‌در

علم الآلات العجيبه — آلات مزبوره مثلا عود ومزامير وقانون خصوصا ارغنون دركه واضعى آنده انواع صنائع عجيبه ابداع وامور غريبه اختراع ايلمشدر . مؤلف اصل مترجم والد ماجد عليه‌الرحمه بيورورلركه : بن ارغنونى مشاهده ايدوب نيچه دفعه استماع ايلدم . هرمرتبه‌ده مشاهده ونظر البته باعث ازدياد دهشت و سبب تضاعف حيرت اولدى . اما بومقامده انواع آلاتى ذكر ايله تطويل كلام ايتميه‌لم . زيرا آلات مزبوره اگرچه فروع علوم رياضيه‌دندر ، لكن بزم شريعتمزده حرام و آنك تعدادينه اشتغال دخى تضييع اوقات واياممدر . طالب علوم آخرت ومحصل زاد معاد ومتفكر عاقبت اولانلرك عمرى آندن اشرفدركه اوقاتى بونك امثالى امور محقره واشياء محرمه‌يه صرف ايله تضييع وافنا واول مقوله سرمايهٔ كرامى بى نيچه‌در وجواهر گران بها طورركن خزف پارهٔ فرومايه‌يه بوزوب كندوينى مفلس وبى نوا ايليه . و هم دخى بومرتبه‌سنه تعرضدن مقصدم آنجق تتميم كلامدر والتوفيق من الملك العلام .

علم الرقص — برعلمدركه باحثدر برشخصدن حركات موزونه صدورينك كيفيتندنكه برحيثيت ايله صدور ايليه‌كه مشاهده ايدنلره باعث طرب وموجب سرور اوله . وبوعلم شول علومدندركه آكا راغب وتحصيله

طالب اولانلر اصحاب ترفه واغنیا وملوك وامرادر . وآنلرك مجراسنه جاری اولان اصحـاب ملاهیدرکه آنی غلمان حسان وجوانان خوب رویانه ویاخود جواریٔ فائقات وابکار موزونانه تعلیم ایدرلر ، تاکه آنلرك صورت خوب وچهرهٔ مرغوبلرینی مشـاهده وغنج ودلال ونغمات دافعة الملاللرینی استماع ایتمکله لذت سمع و بصر اجتماع ایدوب ایکی وجهـله تکمیل صـفا و حبور و تحصـیل ترحت و سرور ظهور ایلیه . اکثر طوائفدن اهل هند انواع رقصده ماهر و آنلرك اولفنده یدطولیسی ظاهردر . لکن بوعلم بزم شریعتمزده حرامدر . بلکه غنا وضرب ملاهی ایله تلذذ کفردر دیمشلردر .

علم الغنج — بر علمدرکه ظرافت وکمال ایله اتصـاف ایدن عذاری و نسـوان فائقات الجمالدن صـدور ایدن اوضاع مقبوله و افعالك کیفیتندن باحثدر . هرزمانکه حسن ذاتی غنج طبیعی‌یه اقتران ایاسه غایتده کامل وجهت حسنی شامل اولور . اکر غنجی طبیعی اولمیوب عرضی اولسه و هرمرتبه‌ده تکلف ایلسـه کرچه طبیعیدن دون اولور لکن (کل شیٔ من الملیح ملیح) فحواسـنه آنك دخی حالی صـفا بخش اولمقدن خالی دکلدر . نته‌کیم شـاعر دخی دیمشدر :

(شعر)

ما انت مادحهـایا من یشبهها	بالشمس والبدر لابل انت هاجیها
من این للشمس خال فوق وجنتها	و مضحك فی نظـام الدر فی‌فیهـا
من این للبدر اجفـان مکحلة	بالسحر والغنج یجری فی حواشیها

و بو مقوله غنج و دلال اکر بعض احوال اثناسنده اولورسـه ، مثلا مباشرت و مخالطت و تقبیل و سائر بو قبیلدن اولان احوال کبی محرك قوت وقاع اولوب قربانده عاجز اولانلره سبب کمال انتفاع اولور . واول حالده اولان غنج نسواندن صـدور ایدیجك شرعده دخی ممدوح اولوب مرخص اولور . بلکه خلال جماع حلالده اولیجق نسوان آنکله تحصیل اجر بی‌پایان ایدرلر . ونسوان عرب بین الرجال حسن غنج ولطف دلال ایله مشهوره‌لردر .

جناب خالق بیچون جمله‌مزی قول وفعل واعتقادده خلاف رضاسی اولانلردن محفوظ ومصون ایلیه . انه الکریم المنان و ذوالفضل والاحسان .

دوحهٔ خامسه

حکمت عملیه تفصیلنده‌در

ایمدی معلوم اوله‌که نوع انساندن جمیع امم واصناف کافهٔ بنی آدم وقتاکه مدنی بالطبع اولدیسه واشخاص وافرادی دخی ، الا مکرکه ایچلرندن کنف عصمت الهیه‌ده محفوظ ولطف ربانیه‌دن نصیب اوفر ایله محفوظ اولانلرکه آنلر دخی اقل قلیلدر ، هر بری منافعی کندوسنه جلب واوزرندن مضاری رفع وسلب ایتمك اوزره مجبو بلردر برحیثیت ایله که هر برینك مقصدی آخرینك اللرنده‌اولانی قوت شهویه‌ایله اخذ واخری منع وامورمذکوره کندویه مزاحم اولانی قوت غضبیه ایله دفع ایتمك اولوب آنك مؤداسی ایسه مقاتله و محاربهٔ صوریه و هیچ اولمازسه باری عداوت وشحناء قلبیه اولوب آنلر دخی تمدن و اجتماع و بناء مدائن و عمارت اصقاع قضیه‌سنه منافی اولدیسه حکمت الهیه اقتضا ایلدی‌که جمیع اشخاصه علی‌العموم متعلق اولور قوانین ورسوم وضع اولنه ، برحیثیت ایله‌که بعض اشخاصه مخصوص اولوب بعضنه اولمامق و بر طائفه‌یه اولوب برینه اولمامق طریقی ایله اولمیه . بلکه جمیع طوائف و امم بوسیاستده سواسیه و هموار و بطریق التعادل جاری اولان قانون هر بری حصه‌لرنجه بهره‌داردر . آندن‌صکره بودخی‌مقرر وبراهین عقلیه ونقلیه‌ایله مثبت و محرردرکه قوانین مذکوره البته برانساندن اخذ اولنمق کرکدرکه حق‌تعالی آکا واسطهٔ ملك ایله تعلیم وجناب اقدسندن خوارق عادات اولان معجزات ایله تأیید وتقویم ایلیه ، تاکه هرکس کرك شریف وکرك اخس آنی تصدیق وآنکله رسالتی تحقیق ایلیه . زیرا صاحب قوت قدسیه و مالك حکمت تامهٔ انسیه‌اولانلر تصدیقده محتاج معجزات حسیه دکللردر . بلکه آنلر بو بیتی انشاد ایدرلر :

(بيت)

لولم تكن فيه آيات مبينة كانت بديهته تنبيك عن خبر

و بالجمله معجزات باطنيه ايله اكتفا ايدوب معجزات حسيه يه محتاج اولمازلر . اما آنلركه بو درجه دن بر مرتبه ياخود مراتب ايله نازل اولوب اول حده واصل اولميه . آنلركه معجزات حسيه يه محتاجلردر يا بر مرتبه وياخود مراتب ايله جهلنك قوتى ويا ضعفى حسبنجه . ايچلرندن بعضى دخى واردركه لاحق منزلهٔ حيوان بلكه جماد اولوب ياخود طبعنه غلبهٔ عناد ايتمكله معجزاتك هيچ برندن منتفع اولماز . ابى جهل و آنك احزابى كه — عليهم لعائن الله تترى واحدةً بعد اخرى — و بالجمله اول معجزات ايله مؤيد اولان انسان ايچون ايكى جهت اولمق لازمدركه قوت قدسيه سى وملاء اعلا بلكه قاب قوسين او ادنى يه لحوقى جهتندن جناب باريدن عز سلطانه استفاضه ايليه و بشريتى ونوع بشرى تكميل ايچون مبعوثيتى جهتندن بنى نوعى اولان افراد بشره افاضه ايليه كه ﴿ لقد جائت رسل ربنا بالحق ﴾ .

ايمدى اول معلم ذى جهتين زمانمزده بى ريب ومين موجود دكلدر . الا افضل المخلوقات من الابتداء العالم و سيد ولد آدم و مقدم الجماعه وفاتح باب الشفاعه وفص خاتم النبيين وخاتم المرسلين افضل موجودات واكمل مخلوقات سيد الانبيا وسند الاصفيا حبيب رب العالمين الذى كان نبيا و آدم بين الماء والطين ابوالقاسم محمد بن عبدالله بن عبد المطلب بن هاشمدر صلى الله تعالى عليه و سلم وعلى سائر انبياء وسلم . ودخى ذات شريفى ووجوه لطيفى افضل واكمل انبياء كمل اولديغى كبى شرع شريفى دخى سائر شرايع سالفه دن افضل ودين حنيفى جميع اديان سابقه دن اكمل اولمشدر نيچه امور سببى ايله كه يدندن ظهور ايلمشدركه جمله دن نسخ وتبديل وتغيير وتحويلدن برى اولمشدر الى قيام الساعه وساعة القيام . ودخى سمحهٔ سهله وبيضاء نقيه اولمق وسائر شرائعده اولان محاسن واواسطى اشتمال وطرفى اقتضا اولان افراط و تفريطدن اجتنابدر .

ايمدى مقدمات مزبوره معلومه اولديسه ينه معلوم اولهكه سنة الله بونك اوزره جاريه اولمشدركه نچانكه عالمى بونك كبى انوار و معادن علم واسراردن

خالی ایلسه عالمی ینه سدی و عبث قومیوب بلکه عقول بشرده بر حالت قومشدرکه آنکله بنی نوع بیننده نظام باقی اوله‌جق مقداری اموری تدارکه مهتدی اولورلر . و آنلری مصالح دنیویه‌لرینک اکثرینک و بعض مصالح اخرویه‌لرینک کاننه سبب اولان طرق سداده هدایت وارشاد ایلمشدر . پس شول احکام که رسل کرام آنلری جناب ذوالجلال والاکرامدن کتورمشلردر حقیقتده عدل اول مقوله احکامدر . اما عقول عقلا و حکما استحسان ایتدکلری آراء حسان آنلر عدله مشابهدرکه اصطلاحده آکا سیاست دیرلرکه صغیر وکبیر آنلری رعایت ایله نشو و نما بولوب برنا و پیر اولمشلردر . ودخی بر مملکت و سلطنتده بقا و قوت و یاخود بر رعیتده استقامت اوملق کرك حال ایمان وکرك کفر و ضلال و خذلانده بعیددر مادامکه عدل قائم ایچلرنده ثابت ودائم اولمیه ، ویاخود عدله شبیه اولان ترتیبنده فتور و قصور ظهور ایلیه . پس سیاست سبب بقاء نظام عالم اولور . اگرچه باعث صلاح امور آخرت اولمازسه . لکن آنکله عمل شرع شریف کلنجه‌در . بعده آنك حکمی باطل ووجودی عاطل اولور . نته‌کیم (و اذا جاء نصر الله بطل نهر معقل) مشهور مثلدر . اما شول طائفهٔ بی‌عقل و دین و مردهٔ ملحدین که البته شرعه انضمام سیاست لازمدر دیوب ینه دعوای کیاست ایدرلر بو مقوله کلام خطاء جهله و عوامدندر . زیرا شرع جهانپیرا مهتاب واشراق نوری مانند سراج وهاج ایکن نیچه غیره محتاج اولور . آنلرك کلامنك خود مضمونی بودرکه شرع شریف امر سیاستده قدر کفایت کتورمامشدر . پس کندو رأیلری ایله اتمام ایتمکده اهتمامه محتاج ایدی دیمکدر . اول سببدندرکه شرعاً قتلی جائز اولمیانلری قتل ایدرلر . و فعلی حلال اولمیانلری ایشلرلر و بونی سیاست ایله تسمیه ایدرلر . حاشا بو مقوله نکتهٔ فحشا شریعته مراغمه‌یه مشابه فعل ایله تعاطی ومقابله‌در . ایمدی بو مقوله اوضاع ایله اتصاف ایدنلردرکه حق تعالی دنیا و آخرتده آنلردن انتصاف ایدر قاتلهم الله و خذلهم . اولا شرع شریف نه وجهله سیاسته محتاج اولورکه انتخاب شرایع اولان انبیا و رسل — که هداة اقوام سبیلدر — امور دارین آنلر ایله کمال بولور . واحوال عامهٔ بشر کلیاً آنلر ایله

تمام اولور ، كرك احوال علميه و عمليه كرك ذوقيه و كشفيه و شهوديه . باخصوص حضرت سيد بشر و شفيع معشر محشر ناطق اولديغندن افضل بر كلام اكمل و حضرت سيدالانبيا و سندالاصفيا اشارت ايتدوكی عبارتدن الطف بر لفظ اشمل اولورمی . حتی جميع عقول عقلا و فهوم حكما واصفيا اجتماع ايلسه‌لر آنك اوزرينه بر ذرهٔ صغيره‌نك بيك كره بيك اجزاسندن بر جزئی مقداری زياده‌يه قادر اولمازلر . الحمدلله تعالی كه بزی بو مقوله نعمت جليله‌يه هدايت ايلدی . و بنه تضرع و سؤال ايدرزكه اول مشرع صافی و منبع وافیدن اول و آخرده و باطن و ظاهرده زلال وصال و نصيب وافر و دائم الاتصال ايله تمتع و انتفاع و دارالقرارده اول جناب فائض الانوار ايله حشر و اجتماع ميسر اوله آمين بحرمة النبی الامين . آندن صكره معلوم اوله كه حكما علوم عمليه‌يی ذكر ايدوب آنده بشردن صادر اولان اعمال خير و شردن بحث ايديلر . اول اعمال دخی يا منتهای شخص واحده متعلق اوله كه اول علم اخلاقدر ؛ وياخود اهل منزله متعلق اوله دوام انس و ائتلاف و انعدام بغض و اختلاف ايچون كه اول علم تدبير منزلدر . ايمدی بو علومك هر بريني بر شعبه‌ده ذكر ايدەلم .

وياخود بر اهل بلدەنك احوالنه متعلق اولوب نظام احوال ملك و سلطنت و قيام امور و شوكت دولت ايچون كه اول علم سياستدر . ايمدی بو علم ثالثك هر بريني بر شعبه‌ده ذكر ايدوب بعده فروعنی بيان ايچون بر شعبهٔ رابعه تعقيب و ارداف ايدەلم .

شعبهٔ اولی — علم اخلاقده‌در . بو بر علمدركه آنكله انواع فضائل بيلنور . فضائلك دخی منشعد اوچ قوتدركه قوت نظريه و غضبيه و شهويه‌در . و هر بری ايكی خصلت رذيله‌نك بيننده وسطدر . بری حكمتدر — كه قوت نظريه‌نك كماليدر — و بو حكمت رذيلت بلادت و جربزه بيننده توسطدركه بلادت حكمتده تفريطدر ، جربزه افراطدر . ايكی بيننده اولان حالت متوسطهٔ ممدوحه حكمتدر . بری دخی شجاعتدركه قوت غضبيه‌نك كماليدركه رذيلت جبن و تهور بيننده توسطدركه اولكی تفريطی و ثانی افراطيدر . بری دخی عفتدركه

قوت شهویه‌نك كمالیدر . رذیلت خمود وفجور بیننده توسطدر ، اولكی تفریطی وثانی افراطیدر . وبو اوچ فضیلت یعنی حكمت وشجاعت وعفتدن هر برینك فروعی واردر كه آنلر دخی ایكی رذیلت بیننده توسطه راجعدر . زیرا (خیرالامور اوساطها) كلامی هر یرده جاری وحكمی جمیع اموردە ساریدر . ایمدی علم اخلاقده امور مذكوره‌نك تعریفاتی ، بعده طرق معالجاتی ذكر اولنور وسطك طرفیندن فرار وحد اعتدال اولان وسطده قرار ایتمكله . پس بوعلمك موضوعی ملكات نفسانیه‌در بین‌الافراط والتفریط تعدیلی حیثیتندن . حكما اسكندره دیمشلردر كه سكالازمدر كه جمیع اموردە اعتدالی شعار ایلیه‌سین . زیرا زیاده‌سی عیب ونقصان عجزبی ریبدر . وبوعلمك منفعتی انسان جمیع افعالنده كامل اولمقدر بحسب الامكان . تا كه اولاسی مجید واخراسی سعید اوله . وبونده اولان كتب مختصره‌دندر كتاب (البرّ والاثم) ابی علی بن‌سینانك وكتاب (الفوز) ابی علی مسكویهك . وكتب مبسوطه‌دندر امام فخرالدین بن الخطیب الرازینك كتابی .

شعبهٔ ثانیه — علم تدبیر المنزلدر . بو بر علمدر كه آنكله انسانك نفسی ایله زوجه‌سی و اولادی وخدامی بیننده مشترك اولان احوالده تحصیل اعتدال بیلنور . وخارج اعتدال اولان امورك طریق علاجی وهر برنده وجه صواب معلوم اولور . و موضوعی احوال اهل و اولاد و قرائب وخدم وبونلرك امثالیدر — كه ضیف وجار كبی — اعتدال وانتظام حال جهتندن . و بو علمك منفعت عظیمه‌سی برفرده حتی عوامه خفی دكلدر . زیرا محصلی انسانك منزلنده اولان احوالنك انتظامیدر ، تا كه اول سبب ایله كندوسی ایله اشخاص مذكوره بیننده اولان رعایت حقوق واجبه‌یه مكنت و اول انتظام و اعتدال ایله كسب سعادت عاجله وآجله‌یه فراغبال ایله قدرت میسر اوله . و بو علمك اشهر كتبی كتاب (بروش) در . بوندن غیری كتب كثیره واردر . و عن‌قریب اوچنی جامعه اولان كتب نافعه‌یی بیلورسن ان‌شاءالله تعالی .

شعبهٔ ثالثه — علم سیاستدر . بو بر علمدر که آنکله تعرف اولنور انواع ریاسات وسیاسیات وتمدن جهتندن اولان اجتماعات و آنلرك احوالی که احوال سلاطین وملوك وامرا واهل احتساب وقضاة وعلما وزعماء الاموال ووکلاء بیت المال وبونلرك مجراسنه جاری اولان مباشرین اعمال احوالیدر . و موضوعی مراتب مدنیه و آنك احکامیدر . و منفعتی اجتماعات مدنیه‌نك طریق افضلنی معرفتدر . آندن دخی مقصد هر برینك دوام عمارت وبقاسنك وجهنه اطلاع و علل زوال و جهات انتقاللرینی دفع ایتمك ایله انتفاعدر . ودخی علم سیاستك جملهٔ مسائلندندر ملك وسلطنت فی نفس الامر نه وجهله لایق ایدوکنی بیلمك ومعرفت حال اعوام وامور رعایا وتدبیر عمارت بلاد واجتماع برایا . وبو علمه اولا ملوك وسلاطین محتاجدر . بعده سائر ناس دخی تمدن و استیناس ایچون محتاجلردر . زیرا انسان مدنی بالطبعدر . وهر شخصه واجبدرکه بر مدینه فضاسنی مسکن ایدنمکه اختیار ایلیه . ودخی کندوسی اهل مدینه‌یه نه وجهله نافع و آنلردن نه کونه منتفع در بیلمك کرکدر . ارسطوطالیس اسکندره ارسال ایتدوکی کتاب (سیاست) بو علمك مهماتنی مشتمل وجمله لوازمنی بیانه کافلدر . وکتاب (آراء المدینة الفاضله) که ابی نصر فارابی نکدر . جمله قوانینی جامعدر . و بو علوم ثلثه‌یی جمع اولان کتبدندر . کتاب (اخلاق ناصری) که خواجه نصیرالدین طوسی نکدر . و غایت ایله کتاب لطیف و نافعدر . لکن زبان فارسیده واقعدر . و کتاب (اخلاق جلالی) که مولانا جلال‌الدین محمد الدوانی نکدر . فاضل مزبور آنی نهایت تلخیص ایله تحریر ایدوب ایچنده غرائب حکایات ایراد و اثبات ایلمشدر . لکن اول دخی زبان فارسیده واقع اولمشدر . ودخی فنون ثلثه‌نك اصولنی جامعه اولان کتب مختصرهٔ نافعه‌دندر (رسالهٔ مولانا عضدالدین) وتلمیذی مولانا شمس‌الدین کرمانی آنی شرح ایلمشدر . مؤلف اصل مترجم اولان والدماجد علیه الرحمه بیوررلر که : بن دخی رسالهٔ مزبوره‌یی زمان شبابده بر شرح جامع نافع ایله شرح ایدوب لطیف کتاب اولمشدر والله اعلم بالصواب .

شعبهٔ رابعه

فروع حکمت عملیه بیاننده‌در

علم آداب الملوك — آداب مذکوره شمول احوال درکه آنی امرا وملوك حدس وتجارب ورأی صائب ایله بیلوب اول سمته سلوك ایدر . انلرك دخی بعضی فعل واتیانی لائق اولان قبیلدن اولوب ایشلرلر . بعضی دخی اجتناب لائق اولان قبیلدن اولوب ترك ایدرلر .

و بوعلم آداب الملوكده تصنیف اولنان کتابلردندر (سراج الملوك) که امام طرشوشینکدر . امام مزبور ابوبکر محمد بن الولید بن محمد القرشی الفهری الاندلسی الطرشوشی درکه نسبتی طرشوشه‌یه‌در . ضم طاین مهملتین ایله که اندلسده بر مدینه‌در . و آخر بلاد مسلمیندر . و فقیه مالکی زاهددر که ابن ابی زندقه دیمکله معروفدر . زندقه کلمهٔ افرنجیه‌درکه معناسی رونعال دیمکدر . ابوالولید باجی ایله صحبت ایلمشدر سرقسطه‌ده . و آندن علم خلافی اخذ ایدوب و آندن سماع ایدوب آکا اجازت ویرمشدر . وفرائض وحسابی وطننده قرائت ایدوب ادبی ابی محمد بن حزمدن قرائت ایلمشدر اشبیلیه‌ده . وشرقه رحلت ایدوب وحج ایدوب وبصره وبغداده داخل اولوب ابی بکر محمد بن احمد الشاشی که مستظهری ایله معروفدر . اندن قرائت ایلمشدر . وابی احمد الجرجانیدن دخی قرائت ایدوب و شامده بر مدت وظیفهٔ تدریسی اقامت ایلمشدر . امام عالم وعامل وزاهد وورع ودین ومتواضع ومتقشف ایدی . امور دنیویه‌یی تقلیل ایدوب دنیادن شیٔ یسیره راضی ایدی . ودخی دیر ایدی که چقان سکا ایکی امر عارض اولسه که بری دنیوی و بری اخروی اوله ، سن امر اخروی‌یه مبادرت ایله که سکا هم امر دنیا وهم امر اخری وجه الیق و احری اوزره حاصل اولور . و اکثر اوقاتده بو شعری انشاد ایدردی :

(شعر)

ان لله عباداً فطناً طلقوا الدنيا وخافوا الفتنا
فكروا فيها فلما علموا انها ليست لحى وطنا
جعلوها لجة و اتخذوا صالح الاعمال فيها سفنا

وقتا كه امام مز بور افضل ابن امير الجيوش مجلسنه داخل اولدى يانجه بر مميزى وار ايدى . آنى دوشيوب اوزرنده اوتوردى . افضلك برجنبنده بر مردنصرانى وار ايدى . پس امام افضله وعظ و نصيحت ايليوب برمرتبه تأثير ايلديكه افضل بكاء كثير ايدوب بعده افضله بوبيتى انشاد ايلدى كه :

ياذالذى طاعته قربة وحقه مفترض واجب
ان الذى شرفت من اجله يزعم هذا انه كاذب

ديوب (هذا) ايله نصرانى يه اشارت ايلدى . پس افضل اول آن نصرانى يى مجلسندن ازاله ايلدى . و دخى افضل شيخى رصد قربنده مسجد « شقيق الملك » ده انزال ايلمش ايدى . اما شيخ افضلى ايستميوب هر آن صحبتندن كريزان ايدى . وقتا كه مدت اقامتى ممتد اولدى شيخه ضجرت وشدت كلوب خادمنه ايتدى : بكا بعض عشب مباح جمع ايله . خدم دخى جمع ايدوب شيخ اوچ كون آنى اكل ايلدى . وقتا كه صلوة مغرب زمانى اولدى خادمه ايتدى : بوساعتده افضله تير دعايى پران ايلدم . هر برى اصابت هدف اجابت يزدان ايلدى . پس صباح افضل اسب سوار اولوب بريره كيدوب آنده وفات ايدوب بعده مأمون ابن البطايحى والى اولوب شيخه اكرام كثير ايلدى . شيخ دخى كتاب (سراج الملوك) ى آنكيچون تصنيف ايلدى . فى الواقع بابنده كتاب حسن جامعدر . آندن ماعدا تصانيف كثيره سى واردر . خلافده دخى طريقه سى واردر . اشعار لطيفه سى كثيره در . جمله ٔ اشعار لطيفه سندندر :

(شعر)

اذا كنت فى حاجة مرسلاً وانت بانجازها مغرم
فارسل باكمه خلابة به صمم اغطش ابكم
ودع عنك كل رسول سوى رسول يقال له الدرهم

ودخى بو ابياتك نظيره سيدركه ديمشدر :

اذا كنت فی حاجة مرسلاً　　وانت بها كلف مغرم
فارسل حكيماً ولاتوصه　　وذاك الحكيم هوالدرهم

ودخی طرشوشينك ودلاتی تقريباً سنة احدی و خمسين واربعمائه‌ده ايدی . وفاتی ليله‌ٔستك ثلث اخيرنده سنة عشرين وخمسمائه جمادی الاولیسندن درت كون باقی ايكن ثغر اسكندريه‌ده واقع اولمشدر . ودخی آداب ملوكده تصنيف اولنان كتابلردندر . (سلوان المطاع فی عدوان الاتباع) كه ابن ظفركدر . انك احوالی علم محاضراتده معلوم اولمشدر .

علم آداب الوزارة — معلوم اوله‌كه وزارت جملهٔ اركان سلطنتدندر . نته‌كيم قصهٔ موسی ده عليه السلام حق تعالی بيورر : ﴿ واجعل لی وزيراً من اهلی هرون ﴾ اكر بر حكومتجه وزرايه لزوم اولمسه حضرت موسی بن عمران — كه كليم ملك ديان‌در — جميع ناسدن احق واولی واستغنايه اليق واحری اولوردی . آندن صكره طلب وزراده اولان حكمتی دخی ذكر ايدوب ﴿ اشدد به ازری و اشركه فی امری ﴾ ديدی . پس بو آيت دلالت ايدركه موضع وخدمت وزارت . شد وربط قواعد ممالكتدر . وسلطان جميع اموری بالذات كورمكه امكان اولمديغی سببدن آكا تفويض تام ايدوب وزير دخی مصالحنه قيام ايتمكه تعهد و اقدام ايليه . اما بشرط انكه وزيرده دخی خلال محموده كامل و جميع اوصاف ممدوحه حاصل اوله . بعده حق تعالی بيوردی كه ﴿ كی نسبحك كثيراً ونذكرك كثيرا ﴾ بو آيت كريمه دخی دلالت ايدركه صحبت علما وصلحا واهل خبرت و معرفت اولان عقلا ايله اموردنيا وآخرت منتظم اولور . و نته‌كيم اشجع ناس محتاج سلاح ودواب ملاحدر . و اوفره [*] و بادپا اولان اسب تازی بی بهانه ينه احيانا محتاج تازيانه‌در . وغايت احد وكسكين اولان شفره وسكين و محتاج مسن وحجر ايدوكی محقق ومقرردر . كذلك ملوكك دخی اجل و اعظمی و اعقل واعلمی محتاج وزير و آصف صاحب تدبيردر . و كتاب (الاشارة فی آداب الوزارة) بوبابده نافع بر كتابدر . و طرشوشينك (سراج الملوك) نام كتابنده دخی وزارت

[*] (اوفره) فعل تفضيلدر فاره‌دن كه غايت يوروك اولان فرسه فاره ديرلر .

محتاج اولديغى اموره اشارت واردر . امام غزالينك (نصيحة الملوك) نام كتابنده و بونلرك امثالى كتبده بيان اولنمشدركه طالب اولانلر بيلورلر .

علم الاحتساب — احتسابدن مقصد اهل مدينه‌نك امورينه نظر ايلمكدر . رياست اصطلاحيه‌ده رسم و قانون اولان امورى اجرا و آنلره مخالف اولانلرى نهى ايتمك ايله . وياخود شرعده مقرر اولان امربالمعروف و نهى عن المنكر احكامنى تنفيذه همت وامور مذكوره‌يى اجراده ليلاً ونهاراً سراً و جهاراً مواظبت و مداومت ايلمكدر . زيرا سلطان بدندن رأس منزله‌سنده‌دركه منبع رأى وتدبيردر . وزير ايسه منزلهٔ لسانده‌دركه معتبر وسفيردر . و محتسب ايدى واقدام و ياخود مماليك وخدام منزله‌سنده‌در . پس بونلرك هربرى برمصلحتده‌دركه نظام آنلرسز تمام اولماز . وعلم سياست مدنيه بومنصب جليلك بعض لوازمنى مشتمل و مهماتى بيانه كافلدر . اما خاصة بوعلم احتسابده تصنيف اولنمش بركتاب كورمدك . لكن ماوردى‌نك (الاحكام السلطانيه) ايله‌مسمى كتابنده‌بوبابده‌كافى اولان مرتبه ذكراولنمشدر .

علم قود العساكر والجيوش — برعلمدركه باحثدر عسكرى ترتيب و هر طائفه‌نك احوالنى ضبط و ترغيب و ترهيب ايچون رؤسا نصب ايدوب ضبط وترتيبدن ماعدا هرطائفه‌نك ارزاقنى تهيئه و احضار وشجاعنى جباندن وقوى سنى ضعيفدن تمييز واظهار ايدوب اقويا وشجعانه ضعفادن زياده احسان ايدوب آنكله هربرينه استمالت وجلب قلوب ايتمكه همت ايدوب وجمله سنه لازم اولان سلاح و لباس حروبى تدارك وتوزيع ايدوب بعده زهد وصلاح ايله امر ايليه ، تاكه آنلر دخى خير وفلاح بوله‌لر . ودخى امر ايليه كه كيمسه‌يه ظلم ايتميه‌لر و نقض عهد راهنه كيتميه‌لر . واركان شريعتدن بركنى اهمال ايتميه‌لر . كه اول اهمال دولت وملكه اقواى اسباب استيصالدر . مؤلف اصل مترجم والدماجد عليه‌الرحمه بيوررلركه : بن مشايخ عظامدن ايشتمشمدر وسوالف ايامده مراراً مشاهده‌ايتمشمدركه بركيمسه‌كه حرم شريعت واركان اسلامه تعرض ايلسه اول ابدالآباد فلاح بولماز .

وآنی رب العباد اهمال ایدوب ذلت و نکبتدن خلاص اولمماز . حکایت اولنورکه ملك هیاطله اولان خیشوار یاننده وقتاکه فیروز ابن یزد جردکه ملك فارسی ایدی اسیر وکرفتار اولدی انکله عهد وقرار ایلدی که من بعد کندوسنه بر مکروه ایله قصد وضرر ایتمکدن زیاده حذر ایلیه . پس اول عهد و میثاق اوزره فیروزی اطلاق ایدوب ارض هیاطلهنك حدودنده سنور طاشلری وضع ایلدیلر . فیروز دخی عهد ایلدیکه اول طاشلری تجاوز ایلمیه . وقتاکه فیروز دارملکنه رجوع ایلدی . برروز انك قلبنه وسوسهٔ شیطانیه داخله و حمیت جاهلیه غلبه ایلیوب خیشواره اسائت ایتمکه قصد وعزیمت ایدوب هرچندکه وزراسی منع وتحذیر ایلدیلر . پندپذیر اولمیوب اخر موبد موبدانکه حافظ حفظهٔ ومین دیمکدرکه اول ایچلرنده نبی مرتبهسندهدر . ایتدی : بورأی وتدبیردن فارغ اول ایشلمه . زیرا رب عالم جور و ظلمده برمقدار اهمال ایدر . مادامکه ارکان شریعت هدمه شروع اولنمیه . مواثیق وعهود دخی ارکان شریعتدن معدوددر . فیروز ایتدی : بنم عهدم سنور طاشی تجاوز ایتماملك اوزرهدر . بن وار یجق طاشلری فیل اوزرینه تحمیل ایدوب مقدمهٔ جیشده آلوب کیدرم . تاکه جنو بردت بر فرداتی تجاوز ایتمیه و نقض عهد دخی لازم کلمیه . پس فیروزه مملکت خیشواری طالب اولوب اخر مآل حالی واصل اولان مرتبهیه واصل اولدیکه کتب تواریخده بیان اولنمشدر . حق تعالی جملهمزی رضاء شریفنه مخالف سوء احوال و خطاء اقوالدن عصمت ایلیه انه هو الکریم المتعال .

دوحهٔ سادسه

علوم شرعیه بیاننده در

علوم مزبورهیه علوم شرایع تسمیه اولندیغنك وجهی جمیع ناس آنلردن اخذ ایلدکلریدر . زیرا لغتده شریعت مورد شاربهدر یعنی شرب ماء ایستینلر ورود ایدوب اخذ ماء ایدهجك مکاندرکه ترکیده (پیکارباشی) دیرلر . پس

سبب حيات ابدان اولان آبه مكان اولانه شريعت ديدكلرى كبى سبب حيات ارواح اولان علومه دخى اول مناسبت ايله شريعت ديديلر . نته كيم شريعته دين دخى ديرلر ناس آكا اطاعت ايتدوكى ايچون . وملت دخى ديرلر آنك اوزرينه اجتماع ايتدكلرى ايچون . وعلم نواميس دخى تسميه اولنور ناموسدن مأخوذ اولمق مناسبتى ايله كه مقصد وحى ايله نازل اولان ملكدر . زيرا ناموس لغتده بعونه در . پس آذانته سر اولانلرك اتحابنك آذانته سراً تكلمى بعوضك آذان انسانه كلوب ويردوكى صوتنه تشبيه اولنوب لفظ ناموس آنكچون استعاره اولنمشدر . وبودوجهده دخى برمقدمه وبرقاچ شعب واردر .

مقدمه — معلوم اوله كه علوم اعتقاديه يانقله متعلقه اوله ، ياخود فهم منقوله . وياخود منقولى ادله ايله تقرير وتشييده وياخود احكام مستنبطه نك استخراجه متعلقه اوله . ايمدى نقله دخى متعلقه اولان اكر رسولك واسطهٔ وحى ايله كتوردوكنه اولورسه علم قراآتدر . وياخود رسولك عصمت ايله مؤيد اولان نفس انفسندن صادر اولانه ايسه علم روايت حديث در . فهمِ منقول دخى اكر كلام اللهدن فهم ايسه علم تفسير قرآندر . اكر كلام رسولدن ايسه علم روايت حديثدر . تقرير منقول دخى اكر آراء ومذاهبه متعلق ايسه علم اصول دين دركه علم كلام ايله دخى تسميه اولنور . اكر افعاله متعلق ايسه علم اصول فقهدر . اكر احكامى ادله سندن استخراجه متعلق ايسه علم فقهدر . وبوعلومك منافعى بسيار وفوائدى بى حد وشماردر . اما دنياده حفظ ومهج واموال وانتظام سائر احوالدر . واما اخرى ده عذاب اليمدن نجات ونعيم مقيمه فوز رفع ودرجات در .

ايمدى علوم مزبوره جملهٔ اصول شريعتدر . وهربرينك فروع كثيره سى واردر . پس بويدى علومدن هربرينى برشعبه ده وشعبه لرينى برشعبهٔ اخرى ده ذكر ايدهلم . شول مقداركه قوت تقرير وتصوير وافى ونطاق تحرير وتسطير محيط وكافى اوله .

شعبهٔ اولی

شریعته متعلقه اولان علومده‌در

علم القرائت — بو برعلمدرکه آنده حق تعالینك كلام شریفنك صور نظمندن بحث اولنور وجوه اختلافات متواتره حیثیتندن . ومبادیسی مقدمات تواتریه‌در . وبو علمك علوم عربیه‌دن دخی استمدادی واردر . وبوندن غرض اختلافات متواتره‌یی ضبط ملكه‌سنی تحصیلدر . وفائده‌سی كلام رب قدیری تطرق تحریف وتغییردن صیانتدر . كاه اولورکه بونده صور نظم كلامدن بحث حد شهرته واصل اولوب مرتبهٔ تواتر حاصل اولمیان اختلافات حیثیتندن دخی اولور . اول تقدیرجه مقدمات مشهوره ویاخود موثوق به اولان آحاددن مرویه اولان مقدمات دخی مبادیسندن معدوده در .

ایمدی بو مقامده ائمهٔ قرائی ذكر ایده لم . صحابهٔ كرام بعدهم تابعین عظام ، بعدهم ائمهٔ سبعهٔ مشهورین ، صكره ائمهٔ ثلثه ـ كه قراآت عشر آنلر ایله تكمیل اولنور ـ بعدهم ارباب تصانیف مشهوره‌یی ذكر ایده لم . اما صحابهٔ كرامك اولی عبدالله بن عثمان بن عامر بن عمرو بن كعب بن سعد بن تیم بن مرة بن كعب بن لؤی بن غالب بن فهر الامام ابو بكر الصدیق درکه رسول الله‌ك (صلعم) صاحبی وخلیفه‌سی وكندودن صكره خیر خلقدر . شیخ دانی بویله ذكر ایدوب حروف قرائده آندن روایت وارده اولمشدر دیمشدر . مؤلف اصل مترجم والد ماجد علیه الرحمه بیوررلركه اول قرآنی مصحفده جمع ایدوب وجمعنه اشارت ایلین آنلردر . وبوخبر مشهور در . ابو الفدا اسمعیل بن كثیر ذكر ایدوب امام ابو الحسن اشعری دخی حضرت صدیقك قرآنی حفظنه نص وتحقیق ایتمشدر . وآكا بر دلیل ایله استدلال ایلمشدركه رده مجال یو قدر . دلیل دخی بودركه حضرتدن (صلعم) بلا نظر صحیح اولمشدركه بیور مشلردر : « هر قومدن كتاب اللهی اقرأ اولانلری وقران جهتندن اكثر اولانلری امامت ایلسون » وینه حضرتدن متواتر درکه حضرت

صديقى امامته تقديم ايله رتبه‌سنى تعظيم ايلمشدر . ودخى حضرت (صلعم) برامرى امر ايدوب بعده بلاسبب آكا مخالفت ايتمك اولماز ايدى . پس امامته تقديم ايله اقرأ ايدوكى مقرر اولوب پس صحابه نك اقرأى اوليجق جمله‌نك اعلمى دخى اولور . زيرا آنلر قتنده اقرأدن مقصد اعلم اولاندر . نته‌كيم امام شافعى رضى الله عنه ديمشدركه قرائتده افضليت علمده افضليتى مستلزمدر . وهيچ برفرده نيجه جائزدركه حضرت ابى بكردن حفظ قرآنى حاشا نفى ايليه . نته‌كيم بعض جهال بلا دليل ولاحجة بلكه مجرد ظن ايله خارج محجه بويله زعم ايلمشدر . اما حضرت انسدن روايت اولنان كه قرآآنى حفظ ايلمدى الا درت كيمسه حفظ ايلدى كه جمله‌سى انصاردندر ديمشدر . آندن مقصد حفظاً وكتابةً ديمكدر . ياخود حفظاً اولوب كتابةً اولميه ديمكدر . وياخود انصاردن آنجق درت كيمسه حفظ ايتمشدر ديمكدر . زيرا «الاربعة من الانصار» ديمشدر . «من الانصار» عبارتى آكا دلالت ايدر . زيرا اتفاق ايلمشلردركه عبدالله بن عمرو بن العاص وعبدالله بن عمرو عثمان ابن عفان و عبدالله بن مسعود عليهم رضوان الملك المعبود حفظهٔ قرآندن معدودلردر . معهذا اولدرتدن خارجلردر . اول اشارت اولنان ادلهٔ واهيه ومقابله‌سنده ذكر اولنان اجوبهٔ مسكتهٔ قويه جمله‌سى كتاب (الانتصار) ده مذكوردركه قاضى ابوبكرك تأليفيدر . وكتاب (المرشد) ده ــ كه شيخ ابوشامه‌نكدر ــ وبونلرك غيرى بعض كتبده دخى مبيندر . ومسلم اولانلر نيجه راضى اولورلركه فضيلت حفظ قرآن ــ كه اشرف فضائل حساندر ــ بركيمسه‌دن نفى اولنه كه آنك حقنده ديمشدر سيد بشر و شفيع معشر محشر (صلعم) ﴿ ماطلعت شمس ولاغربت على احد بعدالنبيين والمرسلين افضل من ابى بكر ﴾ ديه بيورمشلر . اوله كه ابن جريج عطادن روايت ايلمشدر . يعنى انبيا ومرسليندن صكره روى زمينده آفتاب عالمتاب ابى بكردن افضل كيمسه اوزرينه طلوع وغروب ايتمامشدر ديمكدر . پس حضرتك (صلعم) آنلر حقنده بويله شهادت بيوزدقلرى دلالت ايدركه حضرت صديق حميدالخصائل ، مستجمع جميع فضائل اوله . اول تقديرجه فضيلت حفظ آنلردن نفى اولنمغه امكان.

وارميدر والله المستعان وعليه التكلان . آندن صكره حضرت ابى بكرك والدهسى ام الخير سلمى بنت صخر دركه قبيلهٔ تيمدندر . عتيق تسميه اولنديغى جمالندن اوله . وياخود حضرت (صلعم) انك حقنده ﴿انت عتيق من النار﴾ ديه شهادت واخبار ايتدكلرى ايچون اوله . وصديق تسميه اولندى ، زيرا اول زمانده كه نبى عليه السلامه اسرا اولندى . يعنى شب معراج اول سراج وهاج مسجد حرامدن خرام ايدوب مسجد اقصى يه اسرا اولندى كه كريمهٔ ﴿سبحان الذى اسرى بعبده ليلاً﴾ الآيه آكا شاهددر اول زمانده قريش تكذيب ايتدكلرنده حضرت صديق قبول وتصديق ايلمشدر . ودخى ديمشلردركه بين الانام اوّل شرف اسلام ايله مشرف اولان آنلردر . و اتفاق بونك اوزرينه دركه رجالدن اول اسلامه كلن آنلردر . وصبياندن اوّل مسلم اولان حضرت على در رضى الله عنهما . اما ايكيسندن قنغيسى اول در . آنده علماء اسلاف و اخلاف ميانده خلاف واردر . و بودخى مقرردركه نبى (صلعم) مرض موتلرنده بلاخلاف برقاچ كون صلوتده آنلرى استخلاف ايلمشلردر . بعده يوم وفاتده — كه يوم الاثنين ايدى — جميع صحابهٔ كزين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين آنلر ايله بيعت وخلافتنه رضا ويروب امرينه اطاعت ايلديلر . حضرت صديقك ولادتى نبيدن ايكى ييل واوچ آى وبرقاچ ايام قليله صكره در . وفاتلرى يوم الاثنينده ياخود ليلهٔ ثلثاده ياخود جمعه ده ايدى . اما قول اوّل اصح در . سنة ثلث عشر جمادى الآخره سندن سكز كون باقى ايدى . مدت عمرلرى آلتمش اوچ سنه ومدت خلافتلرى ايكى سنه ودرت آى ايدى ، الا اون ايكى كيجه دكل . وحجرهٔ شريفه ده حضرت رسالت پناه ايله بيله مدفون اولوب رأس شريفلرى حضرتلك (صلعم) مبارك كتفينى يعنى اموزلرى بينده وضع اولندى كه مقصد آنك فخاذيسنده ديمكدر . و دخى وصيت ايلديلركه آنلرى زوجهلرى اسما بنت عميس غسل ايليه . بوندن ماعدا مناقبنه نهايت يوقدركه تفصيلنه نيچه مجلدات كفايت ايلمز .

ودخى صحابهٔ كرامك ثانيلرى حضرت عمر بن الخطاب بن نفيل بن عبدالعزى بن رباح — كه آخر معروف ايلهدر — ابن قرط بن زراح — كه رانك

زای اوزره تقدیمی ایله ـ ابن عدی بن کعب ابن لؤی بن غالب بن فهر قرشیٔ عدوی امیرالمؤمنین ابوحفصدر . حروف قرأنده آنلردن دخی روایت وارده اولمشدر . ابوالعالیه الرماحی سند صحیح ایله دیمشدر که : قرأنی حضرت عمردن درت دفعه قرائت ایدوب و آنلر ایله بیله لحم اکل ایلدم . حضرت عمرك والده‌سی حنتمه بنت هشام بن المغیره ایدی‌که ابو جهلك ـ لعنه‌الله تعالی علیه ـ همشیره‌سیدر . وحضرت عمر فاروق ایله ملقب ایدیلر باطل ایله حق میانی فرق ایتدوکی ایچون . واوّل امیرالمؤمنین ایله مسمی اولان آنلردر . زیرا حضرت صدیقدن صکره خلق آنلره خلیفهٔ رسول الله دیدیلر . پس حضرت عمر ایتدی : بوبر اداءدرکه طول اقتضاء ایدر . خصوصا بندن صکره ازدیاد خلفا اولدقجه ازدیاد طول اداء دخی مقرردر . بیوردیلر که : «ایمدی سز مؤمنین‌سز بن سزك امیریکزم» پس اول سببدن امیر المؤمنین ایله تسمیه اولندیلر . عادتلری بوایدی‌که اسواقده دور ایدرلر ایدی . درّه اوموزلرنده ایدی . ضعیفك حقنی قویدن وعبدك حقّنی حرغویدن آلیویروب قصد احتساب وجناب ملك وهابدن طلب ثواب ایدردی . وبالجمله ﴿ لايخاف فى الله لومة لائم ﴾ آنك ذاتنده وصف دائم ایدی . مصالح مساکین وارامل و ایتامده سعی واهتمام واحوال شیوخ وصبیانه واقف اولوب مهمالرینی اتمام ایدردی . حلیه‌لری دخی غایت ایله کندم کون ورأسلری اصلع وعارضلرنده قفئت وار ایدی . وسبلتلری غایت ایله مودار ایدی . وکوزلرنده حمرت نهایت مرتبه‌ده شدت اوزره ایدی . واعسر یسر ایدی . یعنی صاغ الینی وصول الینی برابر استعمال ایدردی . وجمیع ناسك اوزلرینه مشرف ایدی . کویاکه سائری پیاده واول مانند اسب سوار بالاده ایدی . حضرت ابو بکرك وفاتی کونی خلافت ایله بیعت اولندی . وسنهٔ ثلث وعشرین ذی الحجه‌سندن درت کون باقی ایکن یوم اربعاده شربت شهادتی نوش ایدوب مشاهدهٔ دیدار خدا ایله مست ومدهوش اولدی . مدت خلافتی اون ییل آلتی آی واون کون ایدی .

ثالث صحابهٔ کرام حضرت عثمان بن عفان بن ابی العاص بن امیه ابن عبد شمس بن عبد مناف بن قصی ابو عبد الله وابو عمر القرشی الاموی

اميرالمؤمنين ذوالنورين در . سابقين اولينك برى وعهد رسول الله ده (صلعم) جمع قرآن ايدوب ينه حضرته عرض ايدنلرك برى در . وآنك اوزرينه دخى مغيره بن ابى شهاب مخزومى وابو عبدالرحمن السلمى وزر بن جيش وابو الاسود الدؤلى عرض قرآن ايلمشلردر . بعض روايتده عبدالله بن عامر دخى عرض ايتمشدر . وليد بن مسلم يحيى بن الحارثدن ذكر ايلدوكنده حضرت رسالت پناهك (صلعم) قيزلرى رقيه بى رضى الله عنها تزوج ايدوب آندن عبدالله ولادت ايدوب اول سببدن ابوعبدالله ايله كنيتلنوب ابو عمرو ديمشدر . وقتاكه رقيه ليالئ بدرده وفات ايلدى حضرت (صلعم) آنك همشيره‌سى ام كلثومى آكا تزويج ايلدى . لحيهٔ شريفه‌لرى قدى مقبول ومعتدل الطول ايدى . كثيراللحيه وحسن الوجه والحليه اسمر اللون بعيد مابين المنكبين ايدى . يعنى ايكى اموزلرينك مابينى بعيد ولحيه‌لرينه صفرة ايله خضاب ايدرلر ايدى . سائب ايتدى : بن حضرت عثمانى كوردم . اما آندن اجمل و هر خلقتى اكمل كورمدم ديدى . حضرتدن (صلعم) آلتى سنه صغير ايدى . عندالله تعالى شهيد مقبول اولدى يوم اربعاده . بعضلر يوم جمعه‌ده بعد العصر ديمشدر . واول كون صائم ايدى كه سنه خمس وثلثين ذى الحجه‌سنك اون سكزنجى كونى ايدى . مدت عمرلرى قول صحيح اوزره سكسان ايكى سنه ايدى . ليلهٔ سبتده بقيع‌ده دفن اولنوب نمازينى جبير بن مطعم قيلمشدر . اسلامى دخى قديم اولوب نبوتدن سنهٔ اولى ده در . هجرتينه دخى هجرت ايلمشدر — كه حبشه‌يه ومدينه‌يه هجرتدر — ولادتى عام فيلدن سنهٔ سادسه‌ده‌در . والده‌سى اروى بنت كريز بن ربيعه بن حبيب بن عبد شمس در . اروى نك والده‌سى ام حكيم بنت عبد المطلب دركه بيضا ايله ملقبه اولوب حضرتك (صلعم) والدى عبدالله ايله توأمين ايدكلرى بى ريب ومين در .

رابع صحابهٔ كرام حضرت على بن ابى طالب بن عبد المطلب بن هاشم ابن الامام ابوالحسن الهاشمى امير المؤمنين واحد السابقين الاولين وابن عم رسول رب العالمين در (صلعم) الى يوم الدين . حضرت امام نيچه القاب كرام ايله تسميه اولنمشدر . جمله‌دن صديق اكبر و يعسوب المؤحدين وابو الريحانين

وابو التراب وكرار دخی . حضرت عثمانك وفاتنـده آكا خلافت ايله بيعت اولندی [*] . وحضرت عثماندن بش‌ييل صكره آنلر دخی شهيد اولمشلردر . و بالجمله اول شـاه ولايت ولايتك واول باب مدينهٔ علم و حكمتك منـاقب جليـله‌سی اكثر من ان يحصی‌در . و فضـائل جزيله‌سی مسلميندن برفرده ممالايخفی در . ابی عبد الرحمن السلمی‌دن بزه روايت اولنمشدركه بن حضرت علی‌دن كرم الله وجهه اقرأ كورمدم . قرأن عظيمی اول نبی كريم اوزرينه عرض ايلمشدر ديمشدر . ودخی جميع قرأنی بالتمام حفظ ايدنلردن ايدوكنده بزم قاتمزده شـك وكلام يوقدر . لكن شعبی‌نك حضرت علی قرأن عظيمی حفظ ايلمدی ديدوكی غايت ايله بعيد ومخالف قول شديد كلام‌در . يحيی بن آدم ديمشدركه : بن ابی بكر بن عياشـه ديدم كه حضرت علی رضی الله عنه قرائت قرأن ايتمدی ديرلر . اول دخی ايتـدی كه بن بوكلامی ابطال ايدرم . زيرا ابو عبد الرحمن السلمی و ابو الاسـود الدؤلی وعبد الرحمن بن ابی ليلی جمله‌سی قرأنی حضرت علی اوزرينه عرض ايلمشلردر . ودخی عامهٔ مسلمين وكافهٔ موحدين اجماع ايلمشـلردركه حضرت علی‌نك وفاتی كونی وجه ارضده آندن افضل بركيمسـه يوق ايدی . پس اول دخی اقتضـا ايدركه قرأن عظيمی قرائت وحفظ ايتمش اوله . روز شهادتلری دخی سـنة اربعين شهر رمضاننـك اون يدنجی كوننده وقت صبـاحده شهر كوفه‌ده اولمشدركه عبد الرحمن بن ملجم ضرب ايلمشدر . اول زمانده سن شريفلری اللی سكز سـنه ايدی اوغللری امام حسن قولی اوزره . اول تقديرجه سكز ياشـنده اسلامه كلمش اولورلر . محمد بن الحنفيه ايتـدی : والدم آلتمش اوچ ياشنده ايكن شهيد اولمشدر . وبومقوله موافقدر شعبی‌نك وابن عباسك وبر جماعتك قوللری دخی رضوان الله عليهم اجمعين . بعضلر دخی اللی يدی ياشنده ايدی ديمشلردر . رضی الله تعالی عنه .

---

[*] اصل مترجمده وقتل بعده بخمسة ايام واقع اولمشدر . لكن مرحومدن سهو قلم اولديغی مقرردر . صواب بخمس ستين ديمكدر . زيرا حضرت عثمان رضی الله عنه‌سنه خمس وثلثينده شهيد اولمشلردر . حضرت علی كرم الله وجهه سنة اربعين‌ده شهيد اولمشلردر . اما اصح روايات بودركه مدت خلافتلری بش ييلدن اوچ آی ناقص ايدی . والله اعلم .

خامس صحابۀ کرام — که قرائت قرآن ایله اکرام اولنمشلردر — ابی بن کعب بن قیس بن عبید بن زید بن معویه بن عمرو بن مالك بن النجار ابو المنذر الانصاری المدنی درکه سید القراء در بالاستحقاق و بو امتك اقرأی در . علی الاطلاق قرأن عظیمی نبی علیه السلام اوزره قرائت ایدوب نبی علیه السلام دخی بعض قرأن عظیمی آنك اوزرینه قرائت ایلمشلردر ارشاد وتعلیم ایچون . ابوقلابه روایت ایلمشدرکه حضرت رسول خدا (صلعم) اصحاب کرامك اقرأی ابی بن کعب دردیه بیورمشلردر . صحابۀ کزیندن رضوان الله علیهم اجمعین ابن عباس وابو هریره وعبدالله بن السائب قرأن عظیمی ابی بن کعب اوزرینه قرائت ایلمشلردر . ودخی تابعیندن عبدالله بن عیاش ابی ربیعه وعبدالله بن حبیب ابو عبدالرحمن السلمی وابوالعالیة الریاحی دخی قرائت ایلمشلردر . ودخی حضرت ابی بن کعبك موتنده اختلاف کثیر اولمشدر . بعضلر سنة تسع عشرده دیمشدر . بعضلر سنة عشرین ، بعضلر دخی سنة ثلث و ثلثینده دیمشلردر . بعضلر دخی حضرت عثمانك وفاتندن برهفته ویاخود برآی مقدمدر دیمشلردر والله تعالی اعلم .

سادس صحابۀ کرام زید بن ثابت بن الضحاك بن زید بن لوذان بن عمرو ابن عبد عوف بن غنم بن مالك بن النجار ابو خارجه وابوسعید الانصاری الخزرجی المقری القرضی درکه نبی علیه السلامك کاتبی ووحی اوزره امینی ایدی . ودخی عهد رسول الله ده انصاردن جمع قرأن ایله مباهات وافتخار ایدنلرك بریسیدر . ودخی حضرت صدیق ایچون کتابت مصحف ایدن فریقدندر . بعده حضرت عثمان ایچون دخی کتابت ایلمشلردر مصاحف کریمه‌یی امصاره تجهیز وتفریق ایتدوکی زمانده . حضرت انسدن برسنه اسن ایدی . قرأن عظیمی نبی کریم اوزرینه عرض ایلمشدر . صحابه‌دن دخی حضرت ابو هریره وابن عباس آنلردن قرائت ایلمشلردر . و تابعین ابو عبدالرحمن السلمی وابوالعالیة الریاحی‌دن قرائت ایلمشلردر . وبعضلر ابوجعفر دخی قرائت ایلمشدر دیمشدر . وفاتی سنة خمس واربعینده ایدی . بعضلر سنة ثمان واربعینده دیمشلردر اما سنة خمس وخمسین ویاخود سنة ست وخمسینده‌در

دینلرك کلامی غایت بعیددر . بلکه مدت عمری اللی آلتی سنه‌در والله تعالی اعلم .

سابع صحابهٔ کرام عبدالله بن مسعود بن الحارث بن عاقل بن حیب بن شمخ بن فار بن مخزوم بن صاهلة بن کاهل بن الحارث بن تمیم بن سعد بن هذیل ابن مدرکة بن الیاس بن مضر ابو عبدالرحمن الهذلی المکی‌درکه احد سابقین وبدریین‌در . وصحابه‌نك علماء کبارندن واتقیاء واخیارندندر . اسلامی حضرت عمردن مقدمدر — رضی‌الله عنهما — قرآنی حضرت رسالت پناه علیه صلوات الاله اوزرینه عرض ایلمشدر . وآنك اوزرینه دخی اسود وتمیم بن‌حذم وحارث بن قیس وزربن جیش وعبید بن قیس وعبید بن نضله وعلقمه وعبیدة السلمانی وعمرو بن شرحبیل وابو عبدالرحمن السلمی وابوعمرو شیبانی وزید بن وهب ومسروق رضی‌الله عنهم عرض ایلمشلردر . ودخی قرآن عظیم حضرتك دهان مبارکندن اول اخذ ایدوب خلقه افشا ایدن بونلردر . حلیهٔ شریفه‌لری کندم کون وخفیف اللحم ولطیف القد احمش الساقین — حاء مهمله ایله — یعنی دقیق الساقین ایدی . وحسن البزه یعنی حسن الهیئه ایدی . وطیب الرایحه وذکا وفطنت ایله موصوف ایدی . ونبی علیه‌السلامه خادم وهردم خدمتنه ملازم اولوب نعل شریفنی کوتورر وفراش ووسادینه وسواك وطهور ینه تولی ایدردی . وحضرت (صلعم) اسرار ونجوی‌لرینه آنی مطلع وواقف ایدرلر ایدی . ودخی عاسده برنردی آنك اوزرینه تفضیل ایلمزلر ایدی . وبالجمله فضائلی اکثر من ان یحصی‌در . وبو دکلو فضائل ایله ینه قرآن عظیمك تجوید وتحقیقنده وحسن صوت ایله ترتیلنده امام ومقتدای صحابهٔ کرام ایدی . حتی حضرت رسالت پناه (صلعم) بیورمشدر: برکیمسه‌که قرآنی سمادن انزال اولندیغی کبی طری وتازه قرائت ایلیه ، ابن ام عبد قرائتی کبی قرائت ایلسون . ابن ام عبددن مقصد ینه عبدالله بن مسعوددر [*]. وابن مسعود حضرتلری دیمشدرکه: اول خدای لایزال

[*] زیرا هرکس ایچون آنه سنك اوغلی دیمك صحیحدر وبوعبارت میان عربده مشهور والسنهٔ فصحاده مذکوره‌در . زیرا اکثر ناسی والده‌سنه نسبت ایدرلر نسبده والدەیه انتساب محل ارتیاب اولدیغی ایچون . پس حضرت (صلعم) کلام شریفلرنی اسلوب عرب عربا اوزره سوق وادا بیورمشلردر .

حقیچون — که آنك غیری معبود متعال یوقدر — اکر بریرده کتاب الهی بندن اعلم برکیمسه‌اولدیغی بیلسه‌م وراحلهٔ جمال نبی آکا ایصال ایلسه بن البته آندن تعلم ایچون اول یرده ارتحال ایدردم. مرحوم والدماجد بیوررلرکه: قرائت عاصم وحمزه وکسائی وخلف و اعمش جمله‌سی آنلره منتهی اولور. کوفه‌دن وفادت ورسالت طریقی ایله مدینه‌یه کلوب آنده وفات ایلمشدر. سنة اثنتین وثلثینده (بقیع) ده دفن اولنمشدر. مدت عمرلری آلتمش سنه‌دن زیاده‌جه ایدی. وقتاکه نعی یعنی خبر موتی ابو الدرداء حضرتلرینه کلدی غایت تأسف ایدوب حیفاکه کندوسندن‌صکره کندوکبی برکیمسه ترك ایلمدی.

ثامن صحابهٔ کرام ابو الدرداء عویمر بن زیددر. ابن عبدالله وابن ثعلبه دخی دیرلر. بعده ابن غنم الانصاری الخزرجی که بوامتك حکیمی وعهد نبی‌ده (صلعم) بلا خلاف حفظ طریقی ایله جمع قرأن ایدنلرك بریسیدر. قضاء دمشقه والی اولمشدر. وآنده اوّل قاضی اولان آنلردر. علمادن ومداواة مرضی ایدن حکمادن ایدی. عبدالله بن عامر یحصبی قرأن عظیمی آنك اوزرینه عرض ایلمشدر. کذلك زوجهٔ ابو الدرداء ام الدرداء الصغری که آنك اوزرینه عطیه بن قیس الکلابی عرض ایلمشدر. ودخی خالد بن سعد وراشد بن سعد وخلد بن سعدان دخی آنك اوزرینه عرض قرأن ایلمشلردر. سوید بن عبدالعزیز ایتدی: هر صباح که ابو الدردا جامع دمشقده صلوة غداتی ادا ایدردی جمیع ناس اطراف وبقاعدن قرائت قرأن ایچون اجتماع ایدرلردی. اول دخی اونر اونر جمله‌سنی جمع ایدوب هر اون کیمسه‌یه برعریف تعیین ایدردی. کندوسی محرابده واقف کمال انتباه ایله هربرینه کوشهٔ چشم ایله نکاه ایدردی. ایچلرندن بری غلط ایلسه عریفه [*] مراجعت ایدوب عریف غلط ایلسه ابی الدردایه مراجعت ایدوب سؤال ایدردی. ابن عامر دخی اون کیمسه‌یه عریف ایدی. وقتاکه ابو الدردا وفات ایلدی ابن عامر آکا خلف اولدی. ودخی مسلم

[*] (عریف) کسر عین مهمله ایله وتشدید را ایله برقومك رئیسنه ویاخود نقیبنه دیرلر. رئیسدن دون اولور. بومقامه انسب معنای ثانیدر.

بن مشكم [*] دن مرويدر كه ديمشدر : بن ابى الدرداءدن قرائت ايدنلرى امرى ايله عد ايلدم بيك آلتى يوزدن زيادهجه ايدى . وهر اون كيمسهنه برمقرى تعيين ايلمش ايدى . ابى الدردا جملهيه قائم ومجموعنك اوزرينه حاكم ايدى . وقتاكه ايچلرندن بركيمسه قرائتى احكام واول مقريدن تلمذ امرينى اتمام ايلسه ابو الدردايه تحول ورجوع ايدردى . وفاتى سنة اثنتين وثلثينده ايدى رضى الله تعالى عنه . آندن صكره شامدن آنك مثلى خلف قالمدى .

تاسع صحابۀ كرام ابو موسى الاشعرى عبدالله بن قيس بن سليم بن حضار الاشعرى اليمانيدر (ر . ع) . يمندن نبى عليه السلامه مهاجرت ايدوب فتح خيبر قتنده قدوم وملازمت مجلس سعادت بخش شرف لزوملرى ايلدى . و قرآن عظيمى حفظ ايدوب نبى عليه السلامه عرض ايلدى . و حطان بن عبدالله الرقاسى و ابو رجاء العطاردى و ابو منيح الهنانى آنك اوزرينه عرض ايلديلر . ابو عبدالله الحافظ ايتدى : حضرت ابو موسىنك اكرچه صحبتى قصيره ايدى . اما على التحقيق نجباء صحابهدن ايدى . و قرائت قرآنده صوت جهتندن اطيب ناس ايدى . نبى عليه السلام قرائتنى ايشيدوب ﴿ لقد اوتى هذا مزماراً من مزامير آل داود ﴾ بيورديلر . يعنى آل داود مزمارلرندن بوكا دخى بر مزمار و يرلمش ديمكدر . مقصد لطافت صوت حنجرهدركه حنجرهنى مزماره تشبيه ايدوب بطريق الاستعاره اسم مشبهبه مشبهه اطلاق اولنمشدر . ودخى حضرت نبى ربغفار آنكچون استغفار ايلمشدر . و ولايت يمندن زبيد و عدن اوزره استعمال ايلمشلردر . بعده حضرة عمر طرفندن بصره و كوفه امارتنه والى اولمشدر . و حضرت على كرمالله وجهه الكريم كندو نفسلرى اوزرينه امر خلافده آنى تحكيم ايلمشدر جلالت وفضيلتى سببندن . حليۀ شريفهلرى قصير و خفيف اللحيه وانظ يعنى كوسج ايدى . و دخى حضرت عمر (ر . ع) هرقچانكه ابوموسىيى كورسه بزه ربمزى تذكير ايله ديوب آنلر دخى مجلسلرندهقرائت قرانايدرلردى .

[*] (مشكم) بعد الميم شين معجمه ايله منبر وزنى اوزره اسم رجلدركه مسلم مزبورك والدى در (مختصر تهذيب الكمال) ده مصرحدر .

و حضرت عمر زماننده (اصفهان) ی آنلر فتح ایلمشدر. فضائلی بیشمار و مناقبی بسیاردر. وفاتی قول صحیح اوزره سنة اربع و اربعینده‌در. بعضلر سنة ثلث وخمسین‌ده دیمشدر.

ایمدی بوذکر اولنان صحابهٔ کرام حضرت رسول ملك علامدن بالذات قرائت‌ایدن ثقاتدر. اما آنلرکه کندیلرکبی صحابه‌دن اخذ ایتمشلردر آنلر کثیردر. اول زمرهٔ شریفه‌وفرقهٔ عظیمه‌دن‌در عبدالله بن عباس بن‌عبدالمطلب بن هاشم ابو العباس الهاشمی — که بحر تفسیر و حرامت رسول بشیر ونذیردر — زماننده وجه ارضده آندن علمی کثیر یوق ایدی. نبی علیه‌السلام زماننده محکمی یعنی آیات ومحکماتی حفظ ایدوب بعده قرآنك جمله‌سنی حضرت ابی ابن کعب و زیدبن ثابت اوزرینه عرض ایلدی [*]. بعضلر حضرت علی بن ابی طالب کرم‌الله وجهه اوزرینه دخی عرض ایلدی دیمشدر. وحضرت ابن عباس اوزرینه دخی مولاسی درباس و سعید بن جبیر و سلیمان بن قته و عکرمة بن خالد وابو جعفر یزید بن قعقاع عرض ایلمشلردر. ولادتلری هجرتدن اوچ ییل مقدم ایدی. حجهٔ وداعده مرتبهٔ اضلامه ارتفاع ایلمشدر. حضرت رسول خدا آکا دعا ایدوب ﴿اللهم علمه التأویل وفقهه فی الدین﴾ دیه بیورمشلردر. مناقبی بی‌حد ومر واکثرمن‌ان یحصردر. حلیهٔ شریفه‌لری طویل القامه ولونی صفرته مائل جسیم ووسیم وملیح الوجه ایدی. و حنا ایله خضاب ایدردی وقامتی مدید ایدی. عطا ایتدی: برزمانده برماه بدره ناظر اولمدم الا ابن عباسك رویني ذاکر اولدم. یعنی هربارکه بدرمنیر ظاهر وآشکار اولسه البته ابن‌عباسك روی پرانوارینی اخطار ایدردی دیمکدر.

ودخی ضحاك بن مزاحم ابن عباسدن روایت ایدرکه قرآتی زید بن‌ثابت قرائتی اوزره ایدردی. الا اون‌سکز حرفی ایتمیوب آنلری ابن مسعود قرائتندن اخذ ایلمشدر. عمرو بن دینار ایتدی: قطعاً بر مجلس کورمدم‌که جلیع خیراتی مجلس ابن عباسدن اجمع اوله‌که مجلسی بیان حلال وحرام

[*] ذهبی‌طبقات القرأن حضرت زماننده مفصلی حفظ ایلدی دیمشدر. مفصل‌دن مقصد کتب فقهیه‌ده بیان اولندیغی اوزره سورهٔ حجراتدن آخر قرأنه دکیندر.

و تفسیر کتاب ملك علام وعربیت وشعر وطعام ایله مالامال برمقام واجب الاکرام ایدی . ودخی عکرمه ایتدی : ابن عباس حضرتلری دیمشدرکه قچان بکا غریب قرأندن سؤال ایدرسه‌کز ، آنی شعرده التماس ایدك . زیرا شعر دیوان عربدر . اواخر عمرنده مبارك بصرلری مکفوف اولمشدر . وفاتی طائفده سنة ثمان و ستین‌ده‌در . نمازینی محمدالحنفیه قیلوب « الیوم مات ربانی الامة » دیمشدر .

اول فریق سعادت رفیقك بری دخی ابو هریره عبد الرحمن بن صخرة الدوسی الصحابی الکبیردر (ر . ع) . اسمنده‌اختلاف ایتمشلردر . اشهری و قوی اولان عبد الرحمن‌در . جاهلیتده اسمی عبد شمس ایدی . کندوسی ووالدهسی سنة سبع‌ده اسلامه کلدی . قرأنی ابی بن کعبدن عرض طریقی ایله‌اخذ ایلمشدر . سبط خیاط ایتدی: شیوخمز اولان بغدادییندن برجماعت حکایت ایلمشدرکه اعرج ابی هریره‌دن قرائت ایلمشدر . ابو هریره دخی حضرت رسالت پناه (صلعم) دن قرائت ایلمشدر . مؤلف اصل مترجم والد ماجد علیه الرحمه بیوررلرکه مشهور بودرکه ابوهریره ابی بن کعبدن قرائت ایلمشدر . عبدالرحمن بن هرمز الاعرج و ابو جعفر آنك اوزرینه عرض ایلمشدر [*]. بعضلر شیبة بن‌نصاح دخی‌عرض‌ایتمشدر دیمشدر. ذهبی ایتدی : شیبة بن‌نصاح‌ابوهریره‌یه یتیشمامشدر [**] . حضرت ابوهریره‌نك‌مناقبی‌وفضائل وتواضع وعلمی اکثر من‌ان یحصر و اشهر من ان یذکردر . هرکیجه‌یی اوچ جزئه تقسیم ایدوب برجزئنی قرأن عظیمی تلاوت وبرجزئنی نوم واستراحت ایچون و برجزئنی دخی حدیث‌حضرت رسول‌اللهی (صلعم) تذکر وروایت ایچون تعیین‌ایتمش ایدی . مرحوم والدماجد علیه الرحمه بیوررلرکه : قرائت ابی‌جعفر وقرائت نافع آنلره منتهیه اولور . وفاتی سنة سبع وخمسین ، بعضلر

---

[*] امام ذهبی دخی طبقات القراده وجه مزبور اوزره ذکر ایلمشدر .

[**] حتی طبقات‌القراده دیمشدرکه شیبه ابوهریره‌دن وابن‌عباسدن قرائت‌ایلمشدر دیینلر وهم ایلمشدر . زیرا آنلری ادراك ایلمامشدر .

ثمان وخمسينده‌در دیمشلردر . بوایکی‌قول دخی مشهوردر . بعضلر دخی تسع وخمسینده دیمشدر . مدت عمرلری یتمش سکز ییل ایدی .

قراء صحابهٔ کرامك بری دخی‌عبدالله بن السائب بن ابی‌السائب بن‌صیفی بن عابدبن عمربن مخزوم ابوالسائب‌در . بعضلر ابوعبدالرحمن المخزومی دیمشدر . قاریٔ اهل مکه‌در . و حضرت رسول‌الله ایله (صلعم) صحبتی واردر [*] . قرائتی عرض طریقی ایله ابی بن کعبدن وعمر بن الخطابدن روایت ایلمشدر . مجاهد بن جبیر و عبدالله بن کثیر آنك اوزرینه عرض ایلمشلردر دانی و غیریسی‌قطع وتحقیق ایتدکلری اوزره . وطریق شافعیدن روایت اولنورکه مجاهد دیمشدرکه : بز سائر ناس اوزره افتخار ایدر ایدك . قارئمز عبدالله ابن السائب ایله وفقیهمز ابن عباس ومؤذنمز ابی محذوره وقاضیمز عبید بن عمیر ایله . وفاتی سنة سبعین حدودنده امارت ابن الزبیرده‌در . ابن‌ابی‌ملیکه ایتدی : عبدالله بن عباس حضرتلرینی‌عبدالله‌بن‌سائبك‌دفنندن فارغ اولدقلرنده کوردم . قبری‌اوزره‌واقف اولوب‌دعا ایدوب بعده منصرف اولوب کیتدیلر .

ایمدی بومقامه‌کلنجه مذکور اولانلر قرائت واقراء ایله مشهور اولان صحابهٔ کرامدر علیهم رضوان الملك العلام . اما تابعیندن قرائت و اقراء ایله مشهور اولانلر بش فرقه‌در .

فرقهٔ اولی مدینهٔ منوره‌ده اولانلردر . شرفها‌الله تعالی . ایمدی آنلردندر سعید بن‌المسیب بن‌خرن بن‌خرن المخزومی ابومحمدکه عالم‌تابعیندر . حروف قرآنده آندن روایت وارده اولمشدر . ابن عباس وابی هریره اوزرینه قرائت و عمر و عثماندن وسعید بن یزیددن روایت ایلمشدر . ومحمد بن مسلم بن شهاب الزهری آنك اوزرینه بطریق العرض قرائت ایلمشدر . وفاتی سنة اربع وتسعین‌ده در . مدت عمری یتمش طقوز ایدی . وینه آنلردندر عروة بن الزبیر بن العوام ابو عبدالله المدنی حروف قرآنده آندن روایت وارده اولمشدر ابویندن وحضرت عایشه دن روایت

---

[*] طبقات ذهبی‌ده صحبت و روایت یسیره‌سی واردر . صحابه‌نك صغارندن ایدی دیه مذکوردر .

ایلمشدر . آندن دخی اولادی وزهری وبرجماعت روایت ایلمشدر . ابن شوذب ایتدی : هرکون وجه مصحفه ناظر اولوب قلب حاضر ایله ربع قرأنی تلاوته مداوم ومثابر ایدی . وهرکیجه دخی قائم اولوب تلاوت قرأنه مداوم ایدی . آنجق برشب ترك ایلمشلردرکه مرض آکله‌یه ابتلا ایله آیاغی قطع اولنوب اول شب تلاوت ایتمکه قدرت بولمیوب ینه لیلهٔ مقبله ده درحال اول کاره اشتغال ایلدی . وفاتی سنة ثلث ویاخود اربع ویاخود خمس وتسعینده صائما اولمشدر . زیرا صائم الدهر ایدی . وینه آنلردندر سالم بن عتبة بن ربیعه‌که ابی حذیفه‌نك مولاسیدر . وکنیتی ابو عبدالله در . صحابیٔ کبیردر . حروف قرأنده آندن دخی روایت وارد اولمشدر . وحضرت رسالت پناه علیه صلوات الاله بیورمشلردرکه : قرأنی درت کیمسه‌دن اخذ ایدك . عبدالله بن مسعوددن وابی بن کعبدن ومعاذ بن جبل‌دن و سالم مولی ابی حذیفه‌دن ، یوم یمامه‌ده شهید اولمشلردر سنة اثنتی عشر ربیع الاولنده (ر . ع) . مؤلف اصل مترجم والد ماجد علیه الرحمه بومحلده بیورمشلرکه : اگرچه بونلر صحابهٔ کزیندن اولوب تابعیندن دکللردر . لکن مدینهٔ مشرفه‌یه علی ساکنها افضل الصلوة والسلام اختصاصی اولمق ایله تابعیندن قراء مدینه ایله ذکر ایلدك . انتهی . لکن خفی دکلدرکه بونلر کبار صحابهٔ کرامدن ایکن مجرد سکان مدینهٔ منوره‌دن اولمق ایله فرقهٔ تابعین هدایت آیینده ادخال ایتمکدن ینه صحابهٔ کزین ایله ذکر ایلمك انسب واولی ایدوکی مقرردر . باخصوص صحابهٔ کرامدن بر بلده و شهره اختصاص اعتبار اولنمیوب کیف ماتفق ذکر اولنمق اختیار اولنمش . لکن بو فقیر کثیر التقصیر دخی اثر اصل مترجمه اقتفا ومرحوم مبروره اقتدا ایچون ینه بو مقامده ذکر ایتمشدر . وینه آنلردندر عمر بن عبد العزیز بن مروان بن الحکم وابو حفص الاموی امیر المؤمنین آنلردن دخی حروف قرأنده روایت وارده اولمشدر . مناقبی کثیره و فضائلی شهیره در . قرائت قرأنده حسن الصوت ایدی . برشب منزلندن چیقوب جهر صوت والحان ایله قرائت قرآن ایدوب نیجه خلق استماع ایچون منزلنده اجتماع ایلدیلر . پس سعید بن المسیب خلقی بوالحان موزون ایله مفتون ایلدك دیوب اول دخی

ایچرو کیتدی . وفاتی ارض شامده (دیر سمعان) ده سنة احدی ومائه‌ده واقع اولمشدر . مدت عمری اوتوز طقوز ییل وبرقاچ آی اولمشدر . وینه آنلردندر سلیمان بن یسار ابو ایوب الهلالی المدنی که ام المؤمنین میمونه نك مولاسیدر . وعطانك وعبدالملك وعبداللهك قرنداشی‌در . وتابعی جلیل القدردر . حروف قرائده آندن دخی روایت وارده اولمشدر . وفاتی سنه سبع ومائه‌ده‌در . بعضلر سنه ست ویاخود اربع ویاخود تسع‌ده دیمشدر . وینه آنلردندر عطا بن یسار ابو محمد المدنی القاص که امهات مؤمنیندن میمونه‌نك مولاسیدر . حروف قرائده آندن روایت وارده اولمشدر . حضرت عثمان زمانی صغیر ایکن ادراك ایلمشدر . مولاتی اولان حضرت میمونه دن روایت ایلمشدر . ودخی ابی بن کعبدن وزید بن ثابتدن روایت ایلمشدر . و آندن دخی زید بن اسلم وشریك روایت ایلمشلردر . وفاتی سنة ثلث ویاخود اثنتین ومائه‌ده‌در . وینه آنلردندر معاذ بن الحارث ابو الحارث ـ وبعضلر ابو حلیمه دیمشدر ـ الانصاری المدنی‌درکه قارئ ایله معروفدر [*] . آندن نافع وابن سیرین روایت ایلمشدر . ونافع مولی ابن عمر دخی تحدیث ایلمشدر . وفاتی حره‌ده سنة ثلث وستینده‌در . مدت عمری آلتمش طقوز ییل ایدی . وینه آنلردندر عبدالرحمن بن هرمز الاعرج ابو داود المدنی که تابعئ جلیل القدردر . قرائتی بطریق العرض ابی هریره‌دن وابن عباس‌دن وعبدالله بن عیاش بن ابی ربیعه دن اخذ ایلمشدر . ومعظم روایتی ابی هریره‌دندر . آندن دخی قرائتی بطریق الغرض روایت ایلمشدر نافع بن ابی نعیم . و آندن حروفی روایت ایلمشدر اسید بن اسید . اسکندریه‌یه نزول ایدوب آنده وفات ایلمشدر سنه سبع عشر ومائه‌ده . بعضلر سنه تسع عشره‌ده دیمشدر . وینه آنلردندر محمد بن مسلم بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب ابوبکر الزهری

---

[*] معلوم اوله که اصطلاح اهل حدیثده لفظ تحدیث راوینك لفظی شیخدن بالذات سماعنه مخصوصدر . اما بحسب اللغه لفظ تحدیث واخبار بومعنایه‌در . بلکه بو اصطلاح دخی مشارقه و آنلره تابع اولانلر قتنده‌در . اما غالب مغاربه بو اصطلاحی استعمال ایتمیوب آنلر قتنده تحدیث و اخبار بر معنایه در . وبو تحقیق علامهٔ حافظ ابن الحجر (شرح نخبة الفكر) ده بیان ایلمشدر .

المدنی که احد ائمهٔ کبار وعالم حجاز و امصار تابعیٔ جلیل المقدار ایدی . حروف قرأنده آندن دخی روایت وارده اولمشدر . انس بن مالکدن قرائت ایلمشدر . ولادتی سنة خمسین ویاخود احدی وخمسین ده در . عبدالله بن عمردن وانس بن مالکدن وسهل بن سعددن وسائب بن یزیددن وابی الطفیلدن ومحمود بن الربیعدن ومحمود بن لبیددن روایت ایلمشدر . وحروف قرأنی عثمان بن عبدالرحمن الوقاصی آندن روایت ایلمشدر . ونافع بن ابی نعیم آنك اوزرینه عرض ایلمشدر . وامام مالك بن انس ومعمر واوزاعی وعقیل بن خالد وابرهیم بن عبله و بعض امم دخی آندن روایت ایلمشلردر . ودخی اکل تفاحدن وسوء رفاردن کراهت ایدردی . وموَرث نسیاندر دیر ایدی . وشرب عسل ایدوب موَرث قوت حافظه ومذکردر دیر ایدی . وفاتی سنة اربع ویاخود ثلث ویاخود خمس وعشرینده (شعب) نام برقصامده که آخر حد حجاز واوّل حد فلسطین‌در . وینه آنلردندر مسلم بن جندب ابو عبدالله الهذلی که آنلرك مولاسیدر ومدنیٔ قاص وتابعیٔ مشهور در . قرأن عظیمی عبدالله بن عیاش اوزرینه عرض ایدوب نافع دخی آنك اوزرینه عرض ایلمشدر . ودخی ابی هریره دن وحکیم بن خرامدن وابن عمر دن وابن زبیردن روایت ایلمشدر . نته‌کیم دانی ذکر ایلمشدر . اما ذهبی ایتدی : بن آنك ابو هریره‌دن وحکیمدن روایتنی ظن ایتمزم ، الا منقطعه ظن ایدزم . حضرت عمر بن عبد العزیزی تأدیب ایلین یعنی فصاحت وادب تعلیم ایلین بونلردر. وکندولری دخی اهل زمانه‌سنك فصحاسندن ایدی . ومدینهٔ منوره‌ده قصه ایدردی . عمر بن عبدالعزیز ایتدی : برکیمسه‌که قرأنی غض وطری قرائت ایتمك ایستیه ، مسلم بن جندب قرائتی اوزره قرائت ایلسون . وفاتی سنة عشر ومائه‌دن صکره‌در تقریبا . اهوازی ایتدی : ابن جندب مدینه ده اقامت ایلمشدر، تا کم سنة ثلثین ومائه‌ده ایام مروان بن محمدده وفات ایدنجه . وینه آنلردندر زید بن اسلم ابواسامة المدنی — که عمر بن الخطابك (ر . ع) مولاسیدر — حروف قرأنده آندن دخی روایت وارده اولمشدر . شیبة النضاح قرائتی آندن اخذ ایلمشدر . وفاتی سنة ست وثلثین ومائه‌ده‌در .

فرقهٔ ثانیه تابعیندن مکه شرفهاالله ده اولانلردر . واول فریق سعادت رفیقدندر عبید بن عمیر بن قتاده ابو عاصم اللیثی المکی القاص ثابت بنانی ذکر ایتمشدرکه عبید (ر.ع) حضرت عمر (ر.ع) عهدنده قاص ایدی . حروف قرأنده آندن دخی روایت وارده اولمشدر . حضرت عمر بن الخطابدن وابی بن کعبدن روایت ایلمشدر . و آندن دخی مجاهد وعطا وعمرو بن دینار روایت ایلمشلردر . مسلم ایتدی‌که : عبید بن عمیر حضرت رسالت پناهك (صلعم) زمان شریفنده ولادت ایلمشدر . ودخی مجاهد ایتدی : بز سائر ناس اوزرینه درت کیمسه‌مز ایله افتخار ایدر ایدك . فقیهمز ابن عباس وقاریمز عبدالله بن السائب ایله ، وقاضیمز عبید بن عمیر ایله ومؤذنمز ابو محذوره ایله . حضرت عبیدك وفاتی سنة اربع وسبعینده‌در . وینه آنلردندر عطا بن ابی رباح بن اسلم ابو محمد القرشی‌که آنلرك مولاسیدر . ومکیدر . واعلام تابعینك بریسیدر . حروف قرأنده آندن دخی روایت وارده اولمشدر . قرائتی ابو هریره‌دن روایت ایلمشدر . وابو عمرو آنك اوزرینه عرض ایلمشدر . ودخی ابن معین ایتدی : یتمش دفعه حج ایلمشدر . ویوز ییل حیاتده اولمشدر . غیریلر دیمشدرکه وفاتی سنة خمس ویاخود اربع وعشرة ومائه‌ده‌در . ومدت عمری سکسان سکز ییلدر . وینه آنلردندر طاوس بن کیسان ابو عبد الرحمن الیمانی التابعی الکبیر المشهور . آندن دخی حروف قرأنده روایت وارده اولمشدر . قرائتی حضرت ابن عباس‌دن رضی الله عنهما اخذ ایلمشدر . و آندن روایتی روایت عظیمه اولمشدر . وفاتی مکه‌ده سنة ست ومائه‌ده یوم ترویه‌دن برکون مقدم واقع اولمشدر . وینه آنلردندر مجاهد بن حبر ابو الحجاج المکی . تابعیندن وائمهٔ مفسریندن اولان اعلامك وکبارك واشراف نامدارك بریسیدر . عبدالله بن السائبدن وعبدالله بن عباسدن یکرمیدن زیاده ختم قرائت ایلمشدر . وبعضلر اوتوز دفعه عرض ایلمشدر . وجمله‌دن اوچ دفعه هر بر آیتدن سؤال ایلمشدرکه نه حالده اولمشدر ونه زمانده نازل اولمشدر . آندن دخی بطریق العرض اخذ قرائت ایلمشدر . عبدالله بن کثیر وابو عمرو بن العلا وبونلرك غیری . واعمش دخی آندن قرائت ایلمشدر . وفاتی سنة ثلث ومائه‌ده ویاخود اربع ویا اثنتینده‌در . مدت عمری سکسانه قریب ایدی .

روایت اولنورکه حضرت مجاهد صلوة ایچنده ساجد ایکن وفات ایلمشدر رحمه‌الله تعالی . وینه آنلردندر عکرمه — که حضرت ابن عباسك مولاسیدر — ابوعبدالله المفسر . حروف قرأنده آندن دخی روایت وارده اولمشدر . مولا- سندن وابی هریره‌دن وعبدالله بن عمرودن روایت ایلمشدر . وبونك حقنده علما تکلم ایلمشلردر . اما رأیی خصوصنده اولمشدر ، روایتنده دکلدر . زیرا رأی خوارجی رأی ایتمك ایله متهم ایدی . وآنك اوزرینه عرض ایلمشدر علیا ابن احمد وابوعمرو بن العلا . و آندن روایت ایلمشدر ایوب وخالدالحذا. وحلف وبخاری دخی آکا اعتماد ایلدی . ومسلم انکچون مقرونا اخراج ایلدی . ومجاهد وابن سیرین آنی تکذیب ایلدیلر . وفاتی سنة خمس یاخود ست ویاخود سبع ومائه‌ده‌در . وینه آنلردندر عبدالله عبیدالله بن ابی ملیكة ابو بکر وابومحمد التیمی که تابعیٔ مشهوردر . دانی آنی ذکر ایدوب حروف قرأنده آندن روایت وارده اولدی دیمشدر . واسمعیل بن عبدالملکدن روایت اولنمشدرکه دیمشدر : ابن ابی ملیکه‌یی کوردم . صلوة ایچنده عد آیات ایدر صلوتدن فارغ اولدقده وجهندن سؤال ایلدم . جوابنده بکا ابواحفظدر دیدی . یعنی مقدارینی حفظده ادخلدر دیمکدر . وفاتی سنة سبع عشرة ومائه‌ده‌در .

فرقهٔ ثالثه تابعیندن (کوفه) ده اولانلردر . اول زمرهٔ شریفه وفرقهٔ هادیه‌دندر علقمه بن قیس بن‌عبدالله بن مالك ابوشبل النخعی الفقیه الکبیر که اسود بن یزیدك عمی و ابرهیم نخعی‌نك خالیدر . نبی علیه السلامك حیاتنده ولادت ایدوب قرأنی بطریق العرض ابن مسعوددن اخذ ایدوب حضرت علیدن وعمردن وابوالدرداءدن و عایشه‌دن سماع ایلمشدر . آنك اوزرینه دخی عرض ایلمشدر ابرهیم بن یزید النخعی . بعضلر ابرهیم بن یزید التیمی دخی دیمشدر . وابو اسحق السبیعی وعبید بن نضیله و یحیی بن وثاب زمانه‌سنده اولان ناس ایچنده ابن مسعوده جمله‌دن اشبه ایدی سمت وهدی وعلم جهتندن . ودخی اعرج ایدی . وقرائت قرأنده صوت جهتندن احسن ناس ایدی . هرقچانکه ابن مسعود قرائتنی کوش ایلسه مدهوش اولوب اکر سنی رسول‌الله (صلعم) کورسه سنکله مسرور اولوردی دیر ایدی . وفاتی سنة اثنتین

وستینددر . وینه آنلردندر اسود بن یزید بن قیس بن یزید ابو عمرو النخعی الکوفی الامام الجلیل عبدالله بن مسعود اوزره قرائت ودخی خلفاء اربعه‌دن روایت ایلمشدر . هر آلتی کیجه‌ده ختم قرآن ایدردی . و لیالیٔ رمضانده هر ایکی کیجه‌ده ختم ایدردی . ابرهیم بن نخعی و ابو اسحق سبیعی ویحیی ابن وثاب آنك اوزرینه قرائت ایلمشدر . وفاتی سنهٔ خمس وسبعینده‌در . وینه آنلردندر عبیدة بن عمرو فتح عین ایله که صیغهٔ تصغیر اولمیه . بعضلر ابن قیس السلمانی ابومسلم ، بعضلر ابو عمرو کوفی ــ که تابعیٔ کبیردر ــ نبی علیه السلام حیاتنده اسلامه کلوب لکن شرف رؤیت ایله مشرف اولمامشدر [*] . اول تقدیرجه مخضرمیندن اولور . قرائتی حضرت عبدالله بن مسعوددن بطریق العرض اخذ ایدوب و آنلر حضرتدن روایت ایلمشدر . و آنلردن دخی ابراهیم نخعی و ابو اسحق بطریق العرض قرائت ایدوب وینه بونلر وابن سیرین وغیریلری روایت ایلمشدر . وفاتی سنهٔ اثنتین و سبعینده‌در . وینه آنلردندر عمرو بن شرحبیل ابو میسرة الهمدانی الکوفی . تابعیٔ جلیل و صالح وعابد و صاحب خلق جمیل ایدی ، قرآن عظیمی عبدالله بن مسعود اوزرینه عرض ایدوب حضرت عمردن رضی الله عنهما روایت ایلمشدر . وآندن دخی ابووائل و ابو اسحق السبیعی روایت ایلمشدر . عبیدالله بن زیاد ایامنده ترك دار فنای بی‌بنیاد ایدوب قاضیٔ شریح نمازینی قیلمشدر . وینه آنلردندر حارث بن قیس الجعفی الکوفی . قرائتی عبدالله بن مسعوددن روایت ایلمشدر . وینه آنلردندر ربیع بن خیثم ابو یزید الکوفی الثوری . تابعیٔ جلیل وراویٔ حروف تنزیلدر . عبدالله بن مسعوددن اخذ

---

[*] بومقامده اصل مترجمه اتباع اولنمشدر . لکن مجرد اسلامی زمان نبی‌ده اولوب حضرتی کورمکدن مخضرمیندن اولملق لازم کلمزکه آکا تفریع اولنوب (فهو من المخضرمین) دیمك صحیح اوله . زیرا مخضرمین اول طائفه‌یه دیرلرکه زمان جاهلیتی وزمان اسلامی ادراك ایتمش اوله . بومقامده ایسه جائزدرکه ولادتی دخی زمان اسلامده اولوب وینه زمان نبی‌ده اسلامه کلمش اوله . اول تقدیرجه مخضرمیندن اولماز . پس آکا تفریع اولنوب مخضرمیندن اولمسنه حکم محضیٔ تحکمدر والله تعالی اعلم .

قرائت ایدوب ابو زرعه بن عمرو آنك اوزرینه عرض ایلمشدر . ابن مسعود آكا دیمشدركه : اكرسنی محمد مصطفی علیه من السلام الاوفی كورمش اولسه البته سكا محبت ایدردی . و بن سنی كورمزم . الانجبتینی تذكیر ایدرسن كوردم . ودخی ابن سعد ایتدی : وفاتی ولایت عبدالله بن زیادده در . یعنی هجرتدن سنهٔ تسعیندن مقدمدر . وینه آنلردندر عمرو بن میمون بن حماد بن طلحه ابوعثمان الكوفی القناد السكری . بونك اسمنده اهوازی وهم ایدوب عمرایله تسمیه ایلمشدر . قرائتی حمزه دن اخذ ایدوب احمد بن جبیر ورویم بن یزید آنك اوزرینه عرض ایلمشلردر . وبونك تاریخ وفاتی معلوم اولمامشدر . وینه آنلردندر ابو عبدالرحمن السلمی عبدالله بن حبیب بن ربیعه ابوعبدالرحمن السلمی الضریركه مقرئ كوفه در . ولادتی زمان حیات نبی ده در علیه السلام . ووالدینك حضرت ایله صحبتی واردر . قرائت قرآن تجوید وضبط واتقان جهتندن آكا منتهی اولمشدر . حضرت عثمان بن عفاندن وعلی بن ابی طالبدن وعبدالله بن مسعود وزید بن ثابت وابی بن كعبدن — رضوان الله تعالی علیهم اجمعین — بطریق العرض اخذ قرائت ایدوب آندن دخی عاصم وعطا وحسن وحسین رضی الله عنهما وبونلرك غیری دخی بطریق العرض اخذ قرائت ایلمشلردر . روایتنده ثقه وقدری كبیر وكتب سته دن اخراج اولنمش حدیثی كثیردر . وفاتی سنهٔ اربع ویاخود ثلث وسبعین ده در . وینه آنلردندر زر ابن جیش بن حباشه ابومریم وبعضلر ابومطرف دیمشدر : الاسدی الكوفی ـ كه احد اعلامدر ـ عبدالله بن مسعود وعثمان بن عفان وعلی بن ابی طالب رضوان الله تعالی علیهم اجمعین اوزرینه عرض كتابت مبین ایلمشدر . وعاصم وسلیمان الاعمش وابو اسحق السبیعی ویحیی بن وثاب آنك اوزرینه عرض كتاب رب الارباب ایلمشلردر . وفاتی سنهٔ اثنتین وثمانین ده جماجم ده در . وینه آنلردندر عبیدالله بن نفیله وابو معویة الخزاعی الكوفی . تابعی ثقه در . ابن مسعوددن وعلقمه دن بطریق العرض اخذ قرائت ایلمشدر . آندن دخی یحیی وثاب وحمران بن اعین روایت قرائت ایلمشلردر . اهل كوفه نك مقریسی ایدی . زمان بشر بن مروانده واصل جوار رحمن اولمشدر . وینه آنلردندر سعید

ابن جبیر بن هشام الاسدی الوالی که آنلرك مولاسیدر کنیتی ابومحمد یاخـود
ابوعبدالله الکوفی‌در . تابعیٔ جلیل خطیر وامام کبیردر . ابن عباس اوزرینه
عرض کتاب خالق‌الناس ایدوب آنك اوزرینه دخی ابوعمرو بن العلا والمنهاد
ابن عمرو عرض ایلمشدر . حجاج آنی واسطده شهید ایلمشدر سـنة خمس
ویاخود اربع وتسعین‌ده . مدت عمری اللی‌طقوز ییل ایدی . وینـه آنلردندر
نخعی‌که ابرهیم بن یزید بن قیس بن الاسـود ابوعمران النخعی الکوفی‌که
امام مشهور صالح وزاهد عالم وفالحدر . اسود بن‌یزیددن وعلقمه‌دن قرائت
ایدوب آندن دخی اعمش وطلحة بن مصرف قرائت ایلمشدر . وفاتی سـنة
ست ویاخود خمس وتسعینده‌در . وینـه آنلردندر شعبی‌که عامر بن شرحبیل
ابن‌عبد ابوعمرو الشعبی الکوفی‌در امام‌کبیرمشهوردر . ابی عبدالرحمن السلمی
وعلقمه اوزرینه عرض ایلمشدر . آندن دخی محمد بن ابی‌لیلی بطریق‌العرض
قرائتی روایت ایلمشدر . ومناقبی وعلمی‌وحفظی اشهرمن ان‌یذکردر . وفاتی
سنة خمس ومائه‌ده‌در . مدت عمری یتمش یدی ییل ایدی .

فرقهٔ رابعه تابعیندن بصره‌ده اولانلردر . اولا اول طائفهٔ عالی شاندندر
ابو العالیه رفیع بن مهران الریاحی ـ که کبار تابعیندندر ـ نبی علیه‌السلامدن
ایکی ییل صکره اسلامه کلمشـدر . وحضرت ابوبکره داخل وشرف صحبتنه
واصل اولوب حضرت عمرك خلفنده اداء صـلوت ایدوب قرآنی ابی بن
کعبدن وزید بن ثابتدن وابن عباسـدن رضی الله عنهم بطریق العرض اخذ
ایلمشدر . وحضرت عمره دخی اوچ دفعه عرض ایتدوکی صحیح اولمشدر .
برروایتده دخی درت دفعه عرض ایلدی دیه وارد اولمشدر . وآندن دخی
اعمش‌وابوعمرو قرائت‌ایلمشلردر . وفاتی‌سنة تسعین ویاخود ست وتسعینده‌در .
وینـه آنلردندر عمران بن ابی تیم یاخـود ابن ملحان ابو رجاء العطـاردی
البصری التابعی الکبیر . ولادتی هجرتدن اون بر ییل مقـدمدر . مخضرمی
ایدی . نبی علیه السلامك حیاتنده اسلامه کلوب لکن حضرتی کورمامشدر .
قرآنی ابن عباس اوزرینـه عرض ایدوب ابی موسی دن تلقن ایلمشـدر .
وحضرت ابو بکر صدیقه (ر . ع) ملاقات ایدوب حضرت عمردن وغیری

صحابه دن — رضوان الله عليهم اجمعين — تحديث ايلمشـدر . آندن دخی ابو شهاب عطاردی بطريق العرض روايت قرائت ايلمشدر . وفاتی سنة خمس ومائه‌ده . مدت عمری يوز يكرمی يدی ، بعضلر يوز اوتوز ييلدر ديمشلردر. وينه آنلرندر (نصر بن عاصم الليثی — بعضلر الدولی ديمشدر — البصری النحوی تابعی) در . قرائی ابو الاسود اوزرينه عرض ايلمشدر . وآندن مالك بن دينار وعول عقيلی روايت حروف ايلمشلردر . مرويدركه مصاحفه اول نقطه وضع ايدوب وخمس وعشر تعيين ايدنلر بونلردر . بعضلر دخی ديمشدركه اوّل واضع عربيت بونلردر . ابو داود آنك حقنده خوارجدندر ديمشدر . اما نسائی وغيری ثقه‌در ديمشدر . ذهبی ايتدی : وفاتی قديمدر سـنة مائه‌دن مقدم ايدی . ودخی آندن روايت ايدنلردندر (زهری و عمرو بن دينار وحميد بن هلال) . بعضلر دخی سنة تسعيندن مقدم وفات ايتمشدر ديمشدر . وينه آنلردندر (يحيي بن يعمر ابوسليمان العدوا لی البصری) كه تابعیٔ جليلدر. ابن عمر وابن عباس وابی الاسود اوزرينه عرض ايلمشدر . وابو عمرو بن العلاء وعبدالله بن ابی اسحق آنك اوزرينه عرض ايلمشلردر. بخاری تاريخنده اوّل مصاحفی نقط ايدن يحيي بن يعمر در ، ديمشدر . وفاتی سـنة تسعيندن اولدر . وينه آنلردندر (حسن بصری ابن ابی الحسن يسار السـيد الامام ابو سعيد البصری) كه علم وعملده زمانه‌سنده امام وزهدو ورعده مقتدای انام ايدی . حطان بن عبدالله الرقاشيدن اول دخی ابی موسی الاشعری‌دن قرائت ايلمشدر ودخی ابی العاليه‌دن . اول دخی ابی زيد وعمرودن قرائت ايلمشدر . آندن دخی ابو عمرو بن العلاء وسلام بن سليمان الطويل وغيريلری روايت ايلمشلردر . حضرت امام شـافعی ايتدی : اكر قرأن لغت حسن اوزره نازل اولمشدر ديمك ايستسه‌م ، دير ايدم . يعنی لغت حسن ده اولان فصاحت ولسن جهتنه بوكلام صدق انجامی ديمكدن خوف ايتمزم ديمكدر . آندن ماعدا مناقب جليله واخبـار طويله‌سی واردر . ولادتی حضرت عمر (ر . ع) خلافتندن ايكی سنه باقی ايكن واقع اولمشدركه سنه احدی وعشرينددر. وفاتی سنة عشر ومائه‌ده‌در . وينه آنلردندر (ابن سيرين محمد بن سيرين ابوبكر بن

ابی عمرة البصری) که انس بن مالکك مولاسیدر . وامام بصره‌درحسن بصری ایله بیله . حروف قرأنده دخی روایت وارده اولمشدر . ولادتی حضرت عثمان (ر . ع) خلافتندن ایکی سنه باقیه ایکن اولمشدر . مولاسی حضرت انسدن وزید بن ثابتدن وعمران بن حصیندن وعایشه‌دن وابی هریره دن وآنلرك غیریدن رضوان الله تعالی علیهم اجمعین روایت ایلمشدر . وشعبی دخی جلالت وتقدمی ایله ینه آنلردن روایت ایلمشدر . وثابت وقتاده وایوب ومالك بن دینار وبعض خلایق دخی روایت ایلمشلردر . وفاتی سنة عشر ومائه شوالنك طقوزنده‌در . وینه آنلردندر (قتاده بن دعامه ابو الخطاب السدوس البصری الاعمی) قرائتی ابی العالیه‌دن وانس بن مالکدن روایت ایلمشدر . وانس بن مالکدن وابی الطفیلدن وسعید بن المسیبدن وغیریلردن سماع ایلمشدر . آنلردن دخی ابو ایوب وشعبه وابو عوانه وغیریلر روایت ایلمشلردر . وحروف قرأنی آنلردن ابان بن یزید العطار روایت ایلمشدر . حفظاده برمرتبه ایدی‌که انك حفظی ایله ضرب مثل ایدرلردی . وفاتی سنة سبع عشرة ومائه‌ده‌در .

فرقهٔ خامسه سکان شام جنت مشام اولان تابعین ذوی الاحتشام بیانده‌در . اول فرقهٔ هدایت رفیق و مظهر سعادت وتوفیقدندر (حضرت مغیرة بن ابی شهاب عبد الله بن عمرو بن المغیره بن ربیعه بن عمر بن مخزوم ابو هاشم المخزومی الشامی رضی الله عنه) . حضرت عثمان بن عفاندن (ر . ع) قرائتی بطریق العرض اخذ ایلمشدر . وعبدالله بن عامر آنلردن بطریق العرض اخذ قرائت ایلمشدر . ذهبی ایتدی : بن ظن ایدرم‌که دولت معویه‌ده دمشقده اولان قرایه اقراء ایدردی . اما آنجق ابن عامرك آنك اوزرینه قرائتی ایله معروفدر . وفاتی سنة احدی وتسعینده‌در . مدت عمری طقسان سنه ایدی . وینه آنلردندر (خلیفه برسعدکه صاحب ابی الدرداء) در .

ایمدی بوذکر اولنانلر معلوم اولدیسه بودخی معلوم اوله‌که برقوم دخی واردرکه جمیع احوالدن تجرد تام وضبط قرائته اتم عنایت ایله اعتنا واهتمام ایلیوب حتی هربری خالقه مقتدی وامام اولوب اطراف واصقاع بلاد وبقاعدن

تیجـه رجال آنلردن اخـذ ایچون شـد رحال ایدرلر ایدی . اول زمرهدن مدینهده ابوجعفر یزید بن القعقاع ، بعده شیبة بن نصاح بعده نافع بن ابی نعیم ایدی . ومکهده عبدالله بن کثیر وحمیـد بن قیس الاعرج ومحمد بن محیصن ایدی . وکوفهده یحیی بن وثاب وعاصم بن ابی النجود وسلیمان الاعمش بعده حمزه بعده کسائی ایدی . بصرهده عبدالله بن اسحق وعیسی بن عمر وابوعمرو بن العلا وعاصم الجحدری بعده یعقوب الحضرمی ایدی . وشـامده عبدالله بن عامر وعطیه بن قیس الکلابی واسمعیل بن عبدالله بن الهـاجر بعده یحیی بن الحارث الذماری بعده شریح بن یزید الحضرمی ایدی . بعده بونلردن آفاقده بدور سبعهٔ کثیر الاشراق مشتهر وآنلردن نشر وفوائح مسکیهٔ قرأن عظیم عالمه منتشر اولمشدر .

ایمدی هر برینی علی الترتیب الجمیل ذکر وتفصیل ایدهلم . جملهنك اولی نافع بن عبـد الرحمن بن ابی نعیم در . کنیتی ابو رویم یاخود ابو نعیم یاخود ابو الحسن یاخـود ابو عبـد الرحمن اللیثی درکه بنی لیث موالیسـندندر . کندوسی حضرت حمزهنك (ر ۰ ع) حلیفی اولان جعونه بن شعوب لیثینك مولاسیدر ومدنیدر. احد قراء سبعه واعلام واقدم جملهٔ کتاب ملك علامدر . وثقـه وصالحدر . اصلی اصفهانندر وامام اهل مدینـهدر . جملهسی آنك قرائتنه رجوع واختیار ایتدوکی وجوهه میل ونزوع ایلدیلر . حضرت امام مالك آندن قرائت ایلمشـدر . وقتاکه اهل مغرب اختیـار مذهب مالك ایدوب آنك مسلکنه سالك اولدیلر بعض امور حسبیله — که کتب تواریخده مسطوردر — قرأنده دخی قرائت نافعی اختیار ایلدیلر حضرت مالك آنك قرائتنی اختیـار ایتدیکیچون . مؤلف اصل مترجم والد ماجد علیه رحمة ملك الواحد بیورلرکه : بعض فضلاء مغـاربهدن ایشـتدم که انلر بومسلکی اول سببدن اختیار ایلدیلرکه فقهلری فقه عالم مدینه وقرائتلری قرائت قارئ مدینه اوله . ودخی امام نافع صحابهٔ کزین رضوان الله تعالی علیهم اجمعیندن صکره طبقهٔ ثالثهده واقع اولمشـدر . وجوه قرا آتی عالم وآثار ائمهٔ سالفه متبع ایدی . تابعیندن یتمش کیمسهدن قرائت قرأن وتحصیل وجوه وحروف قرقان ایلمشدر . جملهدن ابو جعفر یزید بن قعقاع وزهری وعبدالرحمن بن

هرمز الاعرجدر وبونلرك امثالی . واندن دخی اهل مدینه‌دن یكرمی كیمسه عرضاً وسماعاً روایت قرائت ایلمشدر . جمله‌دن بری قالون دركه اول جمله‌سنك مختاریدر . اون بش كیمسه دخی اهل مصردندر . آنلرك مختاری ورشدر . ونیچه كیمسه دخی اهل دمشقدندر . حضرت امام نافعك لونی اسود حالك یعنی شدید السواد ایدی . وصبیح الوجه وحسن الخلق وطبعنده دعابه‌یه یعنی مزاحه میل وار ایدی . وهربار كه تكلم ایلسه دهانندن رائحهٔ مسك استشمام اولنوردی . بركوز اصحابندن بركیمسه ایتدی : یا ابا عبدالله یا ابا رویم هركون تعلیم ناس ایچون قعود ایلسه‌ك مسك وعود ایله تطیبمی ایدرسن . جواب ویروب ایتدی : بن نه مس طیب ایدرم ونه‌ده طیبه قریب اولورم . منامده سید الانام علیه افضل الصلوة والسلام حضرتنی كوردمكه دهانمه قرائت قرآن ایدرلر ایدی . اول زماندن برو دهانمدن بورائحه ظاهر دوفیحه اولور . [۱] مسیبی ایتدی : امام نافعه دیدیلركه نه عجب صباحت وجه وخلق حسنك واردر . ایتدی : نیچون اولمیه‌كه حضرت نبی كریم ورسول بسیم ووسیم علیه افضل الصلوة والتسلیم بنمله مصافحه ایدوب وآنلردن قرائت قرآن ایلدم . یعنی حالت نومده ایتدوكیدر . ودخی قالون ایتدی : نافع خلقك اطهری ایدی خلق جهتندن . واحسنی ایدی قرائت جهتندن . وزاهد وجواد ایدی . یتمشییل مسجد رسولده (صلعم) اداء صلوته مشغول اولمشدر . محمد بن ابی اسحق ایتدی : وقتاكه نافعه وفات حاضر وكندوسی محتضر اولدی ابنای بزه وصیت ایله دیه تكلیف ایلدیلر . اول دخی « اتقوا الله واصلحوا ذات بینكم واطیعوا الله ورسوله ان كنتم مؤمنین » یعنی اصابت نار جحیم وعذاب الیمدن جنه‌كزه كوره تقوایی جُنّه ایدك . واصلاح ذات بین امرینی فرض عین بیلك . واطاعت خدا ورسول خدادن برنفس جدا اولمالك اكر مؤمنین ایسه‌كز . زیرا صحت ایمان امور مذكوره ایله مشروطه وقوتی جمله‌سنك اجتماعنه منوطه ایدوكی مقرر ومحققدر . وفاتی سنة تسع وستین ومائه‌ده یاخود سبعین یاخود

---

[۱] امام شاطبیت دخی قصیده‌سنده حقنده (فهو الكريم السر في طيب نفح) قولی بوطیبه اشارت واقع اولمشدر . نته‌كیم شراح بومعنایی كشف وایضاح ایلمشلردر .

سبع وستین یاخود خمسین یاخود سبع وخمسین ومائه‌ده‌در . اما آنك راویسی (ورش عثمان بن سعید) در . بعضلر سعید بن عبدالله بن عمرو بن سلیمان بن ابراهیم . بعضلر سعید بن عدی بن عزوان بن ادد بن سابق ابوسعید یاخود ابوالقسم یاخود ابوعمرو القرشی‌در . موالیٔ قریشدندر . وقبطیٔ مصری‌در . ورش ایله ملقبدر . شیخ قراء محققین وامام اهل اداء مرتلین ایدی . زماننده دیار مصریه‌ده ریاست اقراء آکا منتهی اولمشدر . ولادتی سنة عشر ومائه‌ده مصرده‌در . بعده نافع بن ابی نعیمه رحلت ایدوب آنك اوزرینه عرض قرآن ایله نیجه ختم ایلدی . حلیه‌سی اشقر وازرق وابیض اللون ونضیر وذی کدنت ایدی . یعنی شحم ولحم صاحبیدرکه نحافتدن سمن جانبنه اقرب ایدی . امام نافع آنی ورشان ایله تلقیب ایلدی . زیرا نفسنده کوتاه قد ایکن ینه جمهٔ کوتاه کیوب هر زمان که مشی وحرکت ایلسه آیاقلری کونا کون الوان ایله مکشوف قنادلی کورندی . بعضلر دخی قلیل الاکل وخفیف الحجم اولدیغی جهتیله ورشان ایله ملقب اولدی دیمشدر . حضرت نافع هر بار لقب مذکوری تکرار ایدوب هات یاورشان واقراء یاورشان وابن الورشان دیه تلطیف ایله تفخیم شان ایدردی . بعده ورشان تخفیف اولنوب ورش دیدیلر [*] . ورشان برطائر معروفدر . بعضلر دیمشدرکه : ورش لبندن ایشلنور برنسنه‌درکه بعضلر جبن‌در دیمشدر . بعضلر جبنه شبیه برطعامدر دیمشدر . اول تقدیرجه وجه تلقیب ابیض اللون اولدیغیدر . بعده لقب مزبور برمرتبه لازم اولدی‌که بغیر لقب بیلنمز اولدی . وکندوسنه اول لقب اسمندن احب ایدی . استادم

[*] کتب لغتده مذکوردرکه ورشان برطائردرکه ساق حردر . وجسمی حمامدن اخفدر . ساق حردن مقصد قمری‌نك ذکری‌در . زیرا عرب آنك صوتی حکایت ایلسه بولفظ ایله حکایت ایدوب ساق حرساق حر دیرلر . ویاخود ساق حمامه دیرلر . حر آنك فرخنه دیرلر . اول تقدیرجه معناسی فرخ الحمام اولور . ودخی امثالندندر « لعلة الورشان تأکل رطب المشان » مشان ضم میم ایله رطبك غایت ایله اعلاسی‌در . اول کیسه ایچون ضرب اولنورکه برشی اتهام ایدوب مقصدی شیٔ آخر اوله . پس اول تقدیرجه مثلدن مقصد الله اعلم بویله اولمق کرکدر . اول ورشان ایله مسمی اولان طائر خرما آغاجنده آشیان پیدا ایدوب بعض ناس مقصودی اکل رطب ایکن صید ورشان ایچون نخله چیقوب حیله ایتمکله مثل مزبور ضرب اولنمش اوله .

بنی آنکله تسمیه ایلدی دیر ایدی . اوائل حالنده رواس ایدی . یعنی طباخ رؤس ایدی . اول سببدندرکه آکا رواس دخی دیرلر . بعده قرآن وعربیته اشتغال وایکیسنده دخی تحصیل مهارت وکمال ایلدی . وفاتی مصرده سنة سبع وتسعین ومائه‌ده‌در . مدت عمری سکسان یدی ییل ایدی . اما راویسی قالون ابو موسی عیسی بن مینا بن وردان بن عیسی بن عبدالصمد بن عمر بن عبدالله الزرقی‌در . بعضلر مری دیمشدرکه بنی زهره‌نك مولاسیدر . قالون ایله ملقبدر . مدینهٔ منوره‌نك قارئی ونحویسی‌در . حضرت نافعك ربیبی‌در دیمشلردر . آنلره اختصاص تامی وار ایدی . (قالون) ایله تسمیه ایدن دخی آنلردر جودت قرائتی ایچون . زیرا قالون لغت رومده جید معناسنه‌در . جزری ایتدی : بعض اروامه لفظ قالوندن سؤال ایلدم جید معناسنه‌میدر دیه . آنلر دخی نعم دیدیلر . لکن معتادلری اوزره تلفظده قافی کاف ایله سویلدیلر . ودخی قالوندن حکایت اولنور دیمشدرکه چقان نافع اوزرینه قرائت ایلسه‌م بکا عقد ثلثین ایدوب قالون قالون دیر ایدی . یعنی جید جید دیمکدر . مؤلف اصل مترجم مرحوم والد ماجد علیه الرحمه بیوررلرکه عقد ثلثیندن مقصد اصابع اربعه‌یی ضم ایدوب ابهامی یعنی باش پارماغی نصب ایلمکدر . آنلرك عادتی درکه بر انساندن صادر اولان فعلی استحسان ایلسه‌لر وجه مذکور اوزره عقد ایدوب ابهام ایله اول شخصه اشارت ایدوب کمال استحسانی اعلام ایدرلر . عبدالله بن علی ایتدی : امام نافع آکا لغت رومیه ایله تکلم ایدوکنه باعث بو ایدی‌که قالون اصلده مرزوبوم ولایت رومدن ایدی . جدینك جدینك جدی عبدالله حضرت عمر بن الخطاب (ر . ع) زماننده رومدن سبی اولنوب سائر اساری ایله بیله حضرت عمر مجلسنه مدینه‌یه کتوردیلر . آنلر دخی بیع ایدوب بعض انصار آکا خریدار اولوب اشترا ایلدی . پس قالون محمد بن محمد بن فیروزك مولاسیدر . ابو محمد بغدادی ایتدی : قالون اصم ایدی . صدای مزماری ایشیتمز ایدی . اما بر قاری قرائت ایلسه قوت سماع طاری اولوب ایشیدیردی . ابن ابی حاتم ایتدی : قرانك لحن و خطالرینی تحریك شفه ایله فهم ایدردی . اهوازی ایتدی : ولادتی سنة عشرین ومائه‌ده‌در . ونافع اوزرینه قرائت سنة خمسینده .

دانی ایتدی : وفاتی سنة عشرین ومأتین‌ده‌در . اهوازی وغیری سنة خمس
و مأتین‌ده‌در دیدی . اما ذهبی بو کلام غلطدر دیوب و فاتی سنة عشرینده
اثبات ایلمشدر . جزری دخی بوقول اصحدر دیمشدر .

و قرانك ایکنجیسی عبدالله بن کثیر بن المطلبدر . دانی آنك نسبتی بویله
رفع ایلمشدر . لکن اصح اقوال اهوازی ذکر ایتدوکیدرکه عبدالله بن کثیر
بن عمرو بن عبدالله بن زادان بن نیروزان بن هرمز الامام ابو معبدالمکی
الداری‌درکه قرائتده امام اهل مکه‌در . کنیتنده اختلاف اولنمشدر . لکن
صحیحی مقدما ذکر ایتدوکمزدر . داری ایله تسمیه اولندیغنك وجهی بودرکه
اولاعطار ایدی . عرب عطاری داری‌ایله تسمیه ایدر دارین دیرلر . برموضعه
نسبتدرکه بحرین‌ده در . اندن طیب کتوررلر . بعضلر دخی دیمشدرکه
کندوسی بنی الدار بن‌هانی بن حبیب بن نماره دندر . ابی‌بکر بن ابی داود
دیمشدرکه دارلخم‌دن بر بطن‌درکه آنلر تمیم داری‌نك رهطی‌در . اصمعیدن
روایت اولنورکه دیمشدر : داری اول کیمسه‌درکه دارندن منفك وزائل
اولماز . وطلب معاش‌ایله فقرینی وسرینی خلقه فاش ایلمز . اماجزری ایتدی :
صحیح قول اولدر . زیرا ابن کثیر ابناء فرسدن ایدی که آنلری کسری
سفائن ایله صنعاء یمنه ارسال ایدوب آنلر دخی اول ولایتدن حبشی طرد
واستیصال‌ایتمشلر ایدی . ولادتی مکه‌ده سنة خمس واربعین‌ده‌در . ودخی آنده
عبدالله بن الزبیره وابو ایوب انصاری وانس بن مالك ومجاهد بن حبر ودرباس
مولی ابن عباسه ملاقی اولوب جمله‌سندن روایت ایلدی . و قرائتی بطریق
العرض عبدالله بن السائبدن اخذ ایلدی قول اکثر اوزرینه . اگرچه‌بعضلر
انکار ایتدیلر ایسه، وفاتی سنة عشرین ومائه‌ده‌در . امابوندن بعضلر اختلاف
ایدوب دیمشلردرکه ابن ادریس الاودی ابن کثیردن قرائت ایلمشدر . ابن
ادریس ایسه سنة خمس عشرده ولادت ایلمشدر . پس ابن کثیر سنة عشرین‌ده
وفات ایتمش اولسه اول زمانده ابن‌ادریس بش‌یاشنده اولوب آکا اقراء وتدریس
نه‌طریقله ممکن اولوردی . فی‌الواقع بوتقدیرده اشکال مقرردر . لکن صحیح
بودرکه ابن ادریس ابن کثیردن قرائت ایتمامشدر . وابن کثیرك وفاتی سنة

عشر ینده‌در . زمان حیاتنده ابن کثیر فصیح و بلیغ و مفوه یعنی نطیق کثیرالنطق ایدی . وابیض اللحیه وطویل وجسیم واسمر واشهل العینین ایدی . وحنا ایله خضاب ایدردی . اوزرنده آثار سکینت و وقار ظاهر و اشکار ایدی . ابو عمرو ایتدی : ابن کثیر مجاهددن علمی کثیر وفضلی عزیز ایدی . بن ایکیسندن دخی قرائت ایتامشمدر . ابن مجاهد ایتدی : ابن کثیر مکه‌ده مقتدای انام وقرائتده اوزرینه اجتماع اولنور امام اولمقدن زائل اولمامشدر سنة عشرین ومائه‌ده وفات ایدنجیه دکین . اما آنك راویسی قنبل محمد بن عبد الرحمن بن خالد بن سعید بن جرجه ابو عمر المخزومی درکه آنلرك مولاسیدر . ومکی‌در ، قنبل ایله ملقب وحجازده شیخ القرا ایدی . ولادتی سنة خمس و تسعین و مائه‌ده در . قرائتی بطریق العرض احمد بن محمد بن عون النبال‌دن اخذ ایلمشدر . وآنی مکه‌ده امر قرائته قیام ایچون تخلیف ایلین دخی اولدر . نیجه مشایخدن دخی قرائت ایدوب ونیجه‌لر دخی آندن قرائت ایلمشدر . وابن کثیردن قرائتی واسطهٔ سند ایله روایت ایلمشدر . زیرا اول قواسدن اول دخی قسطدن اول دخی ابن کثیردن روایت ایدر . قنبل ایله تلقیب اولنمسنك سببندن اختلاف اولنمشدر . بعضلر اسمیدر دیمشدر . بعضلر دخی دیمشدرکه مکه‌ده بر بیتدندرکه آنك اهلنه قنابله‌دیرلر . بعضلر بقرده حاصل اولور بر مرض ایچون بردوا واردرکه اسمنه قنبیل دیرلر . صیادله قتنده معروفدر . کندوسنده دخی اول مقوله بر مرض اولماغن آنی کثرت استعمالی سببی ایله آنکله معروف اولوب بعده لاجل التخفیف یایی خذف ایلمشلردر دیمشدر . وبالجمله ارض حجازده ریاست اقراء کتاب باهرالاعجاز آکا منتهی اولوب جمیع اقطار ودیاردن صغار وکبار وطلاب قرائت کلام ملك غفار آکا ارتحال ایدوب خدمتنده تحصیل کمال ایدرلردی . ابوعبدالله القصاع ایتدی : امام قنبل مکه‌ده خدمت شرطه اوزرنده ایدی . زیرا اول خدمة البته اهل خیر وفضل وصلاحدن برکیمسه تولی ایدردی . تاکه اجرا ایتدوکی حدود واحکام وجه صواب واحکام اوزره اوله . قنبل دخی میان اهل زماننده علم وفضل وصلاحی جامع برامام نافع اولماغن زمرهٔ

موالیدن اول خدمته آنی والی ایلدیلر . ذهبی ایتدی : خدمت مز بوره یه مباشرتی وسط عمرنده ایدی . وخدمتده سیرت حمیدهسی وار ایدی . بعده سن شیخوخته طاعن اولوب تعلیم و اقرانی موتندن یدی ییل و یاخود اون ییل اول قطع ایلدی . وفاتی سنة احدی وتسعین ومأتیندهدر . مدت عمری یتمش آلتی ییل ایدی . اما راویسی بزّی احمد بن محمد بن عبدالله بن القسم بن نافع بن ابی بزّهدر . الامام ابو الحسن البزی المکی درکه مقرئ مکه ومؤذن مسجد حرامدر . بعضلر نافعك کندوسی ابی بزهدر دیمشدر . ولادتی سنة سبعین ومائهدهدر . استاد محقق وضابط متقن مدقق ایدی . و الدندن و عبدالله بن زیاددن وعکرمة بن سلیماندن ووهب بن واضحدن قرائت ایلمشدر . آندن دخی جماعت کثیرون قرائت ایلمشدر . وابن کثیردن قرائتی واسطهٔ سندایله روایت ایلمشدر . زیرا بزی عکرمهدن اول دخی قسطدن اول دخی ابن کثیردن روایت ایدر . اهوازی ایتدی : ابو بزه که ــ بزی آکا منسوبدر ــ اسمی بشار فارسیدر . اهل همداندن ایدی . سائب بن ابی السائب بن ابی السائب المخزومی النده اسلامه کلدی . بزهنك معناسی شدتدر . ابو بزه ابو شدت دیمکدر . جزری ایتدی : لغت جهتندن معروف اولان بودرکه بزهنك اصلی بزه بزةً دندر چقان برشیئی برشیئدن سلب ایلسه . بزینك وفاتی سنة خمس و مأتیندهدر . مدت عمری سکسان سکز سنه ایدی . بعضلر بزّی بایع بزه منسوبدر دیمشدر . لکن قول اول اصحدر .

ثالث قراء ابو عمرو بن العلادر . اسمی زبّان بن العلا بن عمار بن العریان ابن عبدالله بن الحصین بن الحرث بن جلهمه بن حجر بن خزاعی بن مازن بن مالك بن عمرو بن تمیم بن مرّ بن ادّ بن طابخه بن الیاس بن مضر بن معد بن عدنان الامام السید ابو عمرو التمیمی المازنی البصریدر . و قراء سبعهنك بریسیدر . حافظ ابو العلاء الهمدانی ایتدی : قول مذکور حذاق نساب اتفاق ایتدکلری قول صحیح ونسب واضح صریحدر . بصری بصرهیه نسبتدرکه ولایت فارسدن بلدهٔ معروفهدر . بعضلر بنی العنبردندر دیمشدر . قاضی اسدیزدی حکایت ایلمشدرکه بعضلر ولایت فارسدن کارزون نام موضعدندر

دیمشدر . اسمنده دخی میان علماء اسلافده یکرمیدن زیاده قول اوزره اختلاف واقع اولمشدر . سیوطی طبقات نحاتده دیمشدرکه اسمنده یکرمی بر قول اوزره اختلاف اولمشدر . اسمی کنیتی اوله . ایکنجی زبان ــ که قول اصح بو در ــ اوچنجی جبردر . دردنجی جنید بشنجی جز آلتنجی حماد یدنجی حمید سکزنجی خیر طقوزنجی ربان ــ راء مهمله‌ایله ــ اوننجی عتیبه اون برنجی عثمان اون ایکنجی عریان اون اوچنجی عقبه اون دردنجی عمار اون بشنجی اعیار اون آلتنجی عیینه اون یدنجی فاید اون سکزنجی قبیصه اون طقوزنجی محبوب یکرمنجی محمد یکرمی برنجی یحیی . سبب اختلاف دخی بو ایدیکه جلالت قدرندن سؤال ایتمکه کیمسه‌ده قدرت ومجال یوق ایدی . جزری طبقات قراده دیمشدرکه اسمنده یکرمی قولدن زیاده اوزرینه اختلاف ایتمشلردر . اما ریب یوقدرکه بعضی بعضندن تصحیفدر . اکثر ناس حفاظ وغیریدن بونك اوزرینه‌درکه اسمی زبان‌اوله ، نته‌کیم ذکر اولنمشدر . ذهبی، بنم دخی شکم یوقدرکه اسمی زبان در زای ایله دیمشدر . ابن بادش را ایله وباء موحده ایله ربان حکایت ایلدوکی روایت غریبه‌در . و آندن اغرب ابو العلانك بعضلردن را ایله و آخر حروف ایله ریان حکایت ایلدوکیدر . وبونی تصحیفدر دیمشدر . ابو عمرونك ولادتی سنهٔ ثمان ویاخود خمس وستینده‌در . بعضلر خمس وخمسین بعضلر خمس وستینده دیمشدر . مکه‌ده ومدینه‌ده و کوفه وبصره‌ده شیوخ کثیره اوزرینه قرائت ایلمشدر . قراء سبعه‌ده آندن شیوخی اکثر یوقدر . جمله‌دن انس بن مالك وحسن بن ابی الحسن البصری وسعید بن جبیر وعکرمه ومجاهددر و بونلرك امثالیدر . وآندن دخی عرضا وسماعاً جماعت کثیرون روایت قرائت ایلمشدر . جمله‌دن عبدالله بن المبارك واصمعی ومعاذ بن مسلم النحوی وبونلرك امثالیدر . و سیبویه دخی آندن روایت حروف ایتمکله معروفدر . قرأن وعربیتده اعلم ناس وزهد وثقه وصدق ایله استیناس ایتمش ایدی . عبد الوارث ایتدی : ابو عمرو ایله حج ایلدم . برکون برمنزل خراب و شوره و بی آب یرده نازل اولوب جمله‌مزه قلت آبدن اضطراب حاصل اولدی . اول حالده ابو عمرو بندن غائب ومستور

و بر ساعت نظرمدن محتبس ودور اولوب بن دخی کوردم که اختفا ایلدی اثرینه اقتفا ایدوب قنده‌در دیه جستوجو وهرجانبه تك وپو ایلدم کوردم‌که برچشمه سار بی نظیر وبرجای خوب ودلپذیرده تهیئهٔ اسباب نماز وتحصیل استعداد ونیاز خالق بی انباز ایدر . مع هذا اول جایده بویله چای اولمق دکل قطرهٔ آب ایله کیمسه سیراب اولمق محال ایدی . اول حالده بکا نظر ایدوب یا عبدالوارث بنم بوحالمی کتم ایله دیدی . بن دخی والله العظیم ابو عمرو وفات ایدنجه کیمسه‌یه حکایت ایتمکله کشف راز ایتمکدن احتراز ایلدم . ودخی سفیان بن عیینه‌دن بزه روایت اولنمشدرکه دیمشدر : بن منامده مشاهدهٔ جمال حضرت رسالتپناه علیه الصلوة والسلام ایله مشرف اولوب ایتدم : یارسول الله قراآت بنم اوزریمه اختلاف ایلدی . یعنی اختلاف قراآت وکثرت روایات سببی ایله متحیر وقنغیسنی اختیار ایاسه‌مدیه متفکر اولورم . ایمدی بکا کیملك قرائتی ایله قرائت ایتمکه امر ایدرسن . جوابنده بیوردیلرکه : ابی عمرو بن العلا قرائتی ایله » ایمدی اول شیخ عظیمه بومنقبهٔ جلیلهٔ عظیمه کافی وسائرندن تفوق وامتیازینی اظهارده وافیدر . ابوعمروك ولادتی مکه‌ده سنهٔ ثمان ویاخود خمس وستین ویاخود سبعین‌ده‌در . نشو ونماسی بصره‌ده اولوب وفاتی کوفه‌ده‌در . سنهٔ اربع و یاخود خمس ویاخود سبع و خمسین و مائه‌ده‌در . بعضلر ثمان و اربعین ومائه‌ده دیمشدر . اماآنك راویسی حفص بن عمر بن عبدالعزیز صهبان بن عدی بن صهبان ویاخود صهب ابوعمر الدوری الازدی البغدادی النحوی الضریردرکه نزیل سامرادر . و زماننده امام قرائت و شیخ الناس وثقه وثبت وکبیر وضابطدر . و قراآتی اول جامعدر . و نسبتی دوره‌درکه بغدادده برموضع وجانب شرقیده برمحله‌در . اهوازی ایتدی : دوری طلب قراات ایچون رحلت وحروف سبعه‌نك جمله‌سنی وشواذی قرائت ایلدی . وبونلردن نیجه اشیا سماع ایدوب جماعت کثیره اوزرینه قرائت ایلمشدر . جمله‌دن ابومحمد یحیی بن المبارك الیزدی اوزرینه قرائت ایدوب اول ابو عمرو اوزرینه قرائت ایلمشدر [*] . ابو داود ایتدی : احمد بن حنبلی کوردم .

---

[*] اول تقدیرجه ابو عمرودن قرائتی بالواسطه اولور . امام شاطبی‌نك دخی قصیده‌سنده ابوعمرو حقنده « افاض علی یحیی الیزیدی سیبه * فاصبح بالعذب الفرات معللا» ایدوکی بیت آکا اشارتدر .

ابی عمر دوریدن کتابت ایدردی . ودخی احمد بن فرح ایتـدی : دوری‌دن سؤال ایدوب قرآن حقنده نه دیرسن دیدم . جوابنده کلام‌الله‌در غیر مخلوقدر دیدی . وفاتی سنة ست واربعین ومأتین شوالنده‌در . ثمان واربعین‌ده‌در دیین غلط ایتمشدر . اما راویٔ آخری سوسی صالح بن زیاد بن عبدالله بن اسمعیل ابن ابراهیم ابی‌الجارود بن مسرح الرستبی ابوشعیب‌السوسی الرقی‌در . مقریٔ ضابط ومحرر ثقه‌در قرائتی عرضاً وسماعاً ابی محمد الیزیدی‌دن اخذ ایلمشدر . انك اجل اصحابندن ایدی . ابی محمدیزیدی دخی ابو عمرو اوزرینه قرائت ایلمشدر . سوسی‌دن دخی جماعت کثیره روایت قرائت ایلمشدر . سـنة احدی وستین‌وماتین اولنده وفات ایلمشدر . مدت عمری سبعینه‌قریب‌ایدی .

رابع قراء عبدالله بن عامر یزید بن تمیم بن ربیعه عامر بن عبـدالله بن عمران الیحصبی‌در — صادك ضم وکسری ایله — یحصبه منسوبدرکه یحصب ابن دهمان بن‌عامر بن‌حمیر بن‌سبا بن‌یشحب بن یعمر بن‌قحطان بن غابر ـ که‌هود علیه السلامدر ـ بعضلر دخی یحصب بن مالك بن اصبح بن‌ابرهة بن‌الصباح‌در دیمشدر . یحصب‌ده صادك کسری وضمی مرویدر . ایمدی کسر ثابت اولیجق نسبتنده فتح دخی جائز در . اول تقدیرجه لفظ یحصبی‌ده حرکات ثلث جائزدر . کنیتنده دخی اختلاف کثیر اولمشدر . جمله‌دن اشهر اولدرکه ابوعمران اوله . قرائتده امام اهل شام اولوب ریاست اقراء آکا منتهی وتمام اولمشدر . قرائتی بطریق‌العرض ابی‌الدردادن ومغیرة بن ابی‌شهابدن‌که صاحب حضرت عثمان بن‌عفان‌در (ر . ع) — اخذ ایلمشدر . بعضلردخی حضرت عثمانك نفسنه عرض ایتمشدر دیمشدر . جزری ایتدی : ابن عامرك اسنادنده برقاچ اقوال وارد اولمشدر . اصحی بودرکه مغیره‌دن قرائت ایتمشدر . ایکنجی بودرکه ابوالدردا اوزرینه قرائت ایلمشدر . بو دخی بعید دکلدر . اوچنجی بودرکه فضالة بن عبیددن قرائت ایلمشدر . بودخی جیـددر . دردنجی بودرکه حضرت عثمان قرائتنی استماع ایتمشدر ، بو محتملدر . بشنجی بودرکه حضرت عثماندن بعض قرائتی قرائت ایتمشدر ، بودخی ممکندر . آلتنجی بودرکه واثلة بن الاسقعدن قرائت ایلمشدر ، بودخی ممتنع دکلدر . یدنجی بودرکه حضرت عثمان جامع‌القرآندن جمیع قرآنی قرائت ایتمشدر ، بودخی بعیدوغیر

ثابتدر . سکزنجی بودرکه حضرت معویه‌دن قرائت ایلمشدر . بو صحیح دکلدر . طقوزنجی بودرکه معاذ اوزرینه قرائت ایتمشدر ، بو واهی‌در . اما اول قول که کیمدن قرائت ایتدوکی معلوم دکلدر دیمشلردر ، اول جداً ساقطدر . وردینه توجه اوله‌جق دخی دکلدر . اما ابوالدردا اوزرینه قرائت ایتدوکنی حافظ ابوعمرو دانی اثبات ایتمشدر . وابوعبدالله الحافظ استبعاد ایتمشدر . اما دانی‌یه ابوعبدالله مدانی اولمامغن آنك اثباتی سکا کافیدر . اما ابن جریرك — که طبری‌در — ابن عامر حقنده طعنی انك سقطاتندن معدوددر [*] . حتی سخاوی شاطبیدن نقل ایلمشدرکه دیمشدر : زنهار طبری‌نك ابن عامره

[*] محمد بن جریر طبری‌نك اعتراضنی ذهبی طبقات قراده تفصیل ایدوب بو وجهله ذکر ایلمشدر . محمد بن جریر الطبری دیمشدرکه : بعضلر زعم ایلمشدرکه ابن عامر حضرت عثماندن راوی اولان مغیره‌دن قرائت ایلمشدر . لکن بو قول معروف دکلدر . زیرا برکیمسه‌یی بیلمززکه حضرت عثماندن قرائت ایلدم دیه ادعا ایلیه . بلکه حضرت عثماندن حروف قرآنده آنجق برقاچ حرف یسیر و آیتی محفوظه‌در . اکر حضرت عثمانك طریقی کندیلردن طلاب اخذ قرآن ایتمکه اشتغال وانتصاب اولایدی البته آنلردن قرائتده مغیره‌یه غیری طلاب دخی مشارك اولورلردی . باخصوص حضرت عثمانك اقاربندن نیجه کیمسه‌وار ایدی که مساس رحم جهتندن اکثر و اثبات حق ایتدوکی مغیره‌دن اظهر ایدی . ایمدی آنی ادعا ایدر کیمسه اولمدیغی دلیل واضحدرکه ابن عامرك قرائتنی مغیره بن ابی شهابه اضافت ایتدوکی باطل اوله . وفی نفس الامر آنی حکایت ایدن کیمسه برشخص مجهولدرکه نقل وروایت وقرآنی معرفت ودرایت ایله معروف دکلدرکه آکا عراك بن خالدالمری دیرلر ایدی . بو قصه‌یی عراکدن دخی آنجق هشام بن عمار ذکر ایلمشدر . آندن غیری کیمسه‌نك روایتنی بیلمزز . و بکا ابن عامرك قرائتنی عباس بن الولید البیرونی تحدیث ایلمشدر . اول دخی دیمشدرکه : بکا عبدالحمید بن بکار تحدیث ایلدی ایوب بن تمیم‌دن اول دخی یحیی الدماری‌دن . اول دخی ابن عامردن که دیمشدر : بو قرائت ایلدوکم اهل شامك قرائت ایلدکاری حروفدر . طبری ایتدی : پس ابن عامر قرائتنی حروف اهل شام اولمغه نسبت ایدوب برمعین کیمسه‌یه اضافت ایلمدی . ایمدی بن ظن ایدرم که آنی برجماعتدن اخذ ایتمشدر . اکر (عراك) نقل ایتدوکی اوزره مغیره‌دن اول دخی حضرت عثماندن روایت ایتمش اولسه حضرت عثمانك جلالت قدری ظهورده مانند بدر ایکن آنك دخی ذکرینی ترك ایلمز ایدی . بو مقامه کانجه کلام طبری‌در . سخاوی ایتدی : بو قول ظاهر السقوطدر . وغیر مربوطدر . اولا حضرت عثماندن کیمسه‌نك قرائتنی بیلمزز دیدوکی غیر صحیحدر . زیرا ابوعبدالرحمن السلمی قرائت ایلمشدر . وحضرت عثمانك آکا تعلیمی مرویدر . وابو الاسود الدؤلی دخی

ابی عمر دوریدن کتابت ایدردی . ودخی احمد بن فرح ایتدی : دوری‌دن سؤال ایدوب قرآن حقنده نه دیرسن دیدم . جوابنده کلام الله در غیر مخلوقدر دیدی . وفاتی سنهٔ ست واربعین ومأتین شوالنده در . ثمان واربعین‌ده در دیین غلط ایتمشدر . اما راوی آخری سوسی صالح بن زیاد بن عبدالله بن اسمعیل ابن ابراهیم ابی الجارود بن مسرح الرستبی ابوشعیب السوسی الرقی در . مقرئ ضابط ومحرر ثقه در قرائتی عرضاً وسماعاً ابی محمد الیزیدی‌دن اخذ ایلمشدر . انك اجل اصحابندن ایدی . ابی محمد یزیدی دخی ابو عمرو اوزرینه قرائت ایلمشدر . سوسی‌دن دخی جماعت کثیره روایت قرائت ایلمشدر . سنهٔ احدی وستین ومأتین اولنده وفات ایلمشدر . مدت عمری سبعینه قریب ایدی .

رابع قراء عبدالله بن عامر یزید بن تمیم بن ربیعه عامر بن عبدالله بن عمران الیحصبی در — صادك ضم وکسری ایله — یحصبه منسوبدرکه یحصب ابن دهمان بن عامر بن حمیر بن سبا بن یشجب بن یعرب بن قحطان بن غابر — که هود علیه السلامدر — بعضلر دخی یحصب بن مالك بن اصبح بن ابرهة بن الصباح‌در دیمشدر . یحصب‌ده صادك کسری وضمی مرویدر . ایمدی کسر ثابت اولیجق نسبتنده فتح دخی جائز در . اول تقدیرجه لفظ یحصبی‌ده حرکات ثلث جائزدر . کنیتنده دخی اختلاف کثیر اولمشدر . جمله‌دن اشهر اولدر که ابو عمران اوله . قرائتده امام اهل شام اولوب ریاست اقراء آکا منتهی وتمام اولمشدر . قرائتی بطریق العرض ابی الدرداءدن ومغیرة بن ابی شهابدن که صاحب حضرت عثمان بن عفان‌در (ر . ع) — اخذ ایلمشدر . بعضلر دخی حضرت عثمانك نفسنه عرض ایتمشدر دیمشدر . جزری ایتدی : ابن عامرك اسنادنده برقاچ اقوال وارد اولمشدر . اصحی بودرکه مغیره‌دن قرائت ایتمشدر . ایکنجی بودرکه ابوالدردا اوزرینه قرائت ایلمشدر . بو دخی بعید دکلدر . اوچنجی بودرکه فضالة بن عبیددن قرائت ایلمشدر . بودخی جیددر . دردنجی بودرکه حضرت عثمان قرائتنی استماع ایتمشدر ، بو محتملدر . بشنجی بودرکه حضرت عثماندن بعض قرائتی قرائت ایتمشدر . بودخی ممکندر . آلتنجی بودرکه واثلة بن الاسقعدن قرائت ایلمشدر ، بودخی ممتنع دکلدر . یدنجی بودرکه حضرت عثمان جامع القرآندن جمیع قرآنی قرائت ایتمشدر . بودخی بعید وغیر

ثابتدر . سكزنجى بودركه حضرت معويه‌دن قرائت ايلمشدر . بوصحيح دكلدر . طقوزنجى بودركه معاذ اوزرينه قرائت ايتمشدر . بوواهى در . اما اول قول كه كيمدن قرائت ايتدوكى معلوم دكلدر ديمشلردر ، اول جداً ساقطدر . ورديته توجه اولنه‌جق دخى دكلدر . اما ابوالدردا اوزرينه قرائت ايتدوكنى حافظ ابوعمرو دانى اثبات ايتمشدر . وابوعبدالله الحافظ استبعاد ايتمشدر . اما دانى‌يه ابوعبدالله مدانى اولمامغن آنك اثباتى سكا كافيدر . اما ابن جريرك — كه طبرى‌در — ابن عامر حقنده طعنى انك سقطاتندن معدوددر [*] . حتى سخاوى شاطبيدن نقل ايلمشدركه ديمشدر : زنهار طبرى‌نك ابن عامره

[*] محمد بن جرير طبرى‌نك اعتراضنى ذهبى طبقات قراده تفصيل ايدوب بووجهله ذكر ايلمشدر . محمد بن جرير الطبرى ديمشدر كه : بعضلر زعم ايلمشدر كه ابن عامر حضرت عثماندن راوى اولان مغيره‌دن قرائت ايلمشدر . لكن بوقول معروف دكلدر . زيرا بركيمسه‌يى بيلمزز كه حضرت عثماندن قرائت ايلدوكنى ادعا ايليه . بلكه حضرت عثماندن حروف قرآنده آنجق برقاچ حرف يسير و آيتى محفوظه در . اكر حضرت عثمانك طريقى كنديلردن طلاب اخذ قرآن ايتمكه استقلال وانتصاب اولايدى البته آنلردن قرائتده مغيره‌يه غيرى طلاب دخى مشارك اولورلردى . باخصوص حضرت عثمانك اقاربندن نيجه كيمسه‌وار ايدى كه مساس رحم جهتندن اكثر و اثبات حق ايتدوكى مغيره‌دن اظهر ايدى . ايمدى آنى ادعا ايدركيمسه اولمديغى دليل واضحدركه ابن عامرك قرائتنى مغيره بن ابى شهابه اضافت ايتدوكى باطل اوله . وفى نفس الامر آنى حكايت ايدن كيمسه برشخص مجهولدركه نقل وروايت وقرآنى معرفت ودرايت ايله معروف دكلدركه آكا عراك بن خالدالمرى ديرلر ايدى . بوقصه‌يى عراكدن دخى آنجق هشام بن عمار ذكر ايلمشدر . آندن غيرى كيمسه‌نك روايتنى بيلمزز . و بكا ابن عامرك قرائتنى عباس بن الوليد البيرونى تحديث ايلمشدر . اول دخى ديمشدركه : بكا عبدالحميد بن بكر تحديث ايلدى ايوب بن تميم‌دن اول دخى يحيى الذمارى‌دن . اول دخى ابن عامردن كه ديمشدر : بوقرائت ايلدوكم اهل شامك قرائت ايلدكلرى حروفدر . طبرى ايتدى : پس ابن عامر قرائتنى حروف اهل شام اولمغه نسبت ايدوب برمعين كيمسه‌يه اضافت ايلمدى . ايمدى بن ظن ايدرم كه آنى برجماعتدن اخذ ايتمشدر . اكر (عراك) نقل ايتدوكى اوزره مغيره‌دن اول دخى حضرت عثماندن روايت ايتمش اولسه حضرت عثمانك جلالت قدرى ظهورده مانند بدر ايكن آنك دخى ذكرينى ترك ايلمز ايدى . بومقامه كلنجه كلام طبرى‌در . سخاوى ايتدى : بوقول ظاهر السقوطدر . وغير مربوطدر . اولا حضرت عثماندن كيمسه‌نك قرائتنى بيلمزز ديدوكى غير صحيحدر . زيرا ابوعبدالرحمن السلمى قرائت ايلمشدر . وحضرت عثمانك آكا تعليمى مرويدر . وابو الاسودالدؤلى دخى

طعننه اعتبار ایلمه . ودخی ابن مجاهدك و ابو طاهر بن ابی هاشمك دخی اول خصوصده طعننه التفات اولنماز . ونه وجهله تجویز اولنور که جمیع ناس صدر اولدن علمانك جمیع اقطاره انتشاری وقتك آخرینه دکین، خصوصا کمال دیانت و احتشام ایله موصوف اولان علماء شام اصلی یوق بر قرائت اوزرینه اجماع واهم ارکان دین اولان صلواتلرنده و آنك غیری استخراج واحکامده آکا اتباع ایلیه‌لر . مع هذا برامر یسیرده کمال مؤاخذه ونقیر وقطمیرده عدم مسامحه دأب وعادتلری ایکن ابو علی اهوازی ایتدی : ابن عامر امام عالم ایدی . نقلنده ثقه وروایت ایتدوکنی حافظ ومحفوظنی متقن وعارف وهربابده صاحب فهم صائب وهرفعلنده قیم وحاذق وافاضل مسلمین وخیار تابعین واجلهٔ راویندن نقلنده صادق ایدی قطعا دیننده متهم اولمامش ویقیننده شك اولنمامش و امانتنده ارتیاب وروایتنده طعن اولنمامش ایدی . نقلی صحیح، قولی فصیح، عالی القدر، مصیب فی کل الامر، علمنده مشهور

حضرت عثماندن قرائت ایتمشدر . ودخی اعمش یحیی بن وثابدن ، اول دخی زردن ، اول دخی عثماندن روایت ایلمشدر وقرآندن قرق حروف مقداری ذکر ایلمشدر . ودخی سخاوی دیمشدرکه : شیخمز ابوالقسم الشاطبی بکا دیمشدرکه زنهار طبری‌نك ابن عامر اوزرینه طعننه اعتبار ایلمه . آندن صکره حضرت عثمانی مستقلاً مغیره‌یه تسلیم ایلمکده امتناع یوقدر . مغیره‌نك کمال رغبتندن ویاخود حضرت عثمان آنی تخصیص ایلمکه قصد ایتمش اوله . بلکه جائزدرکه حضرت عثماندن برجماعت قرائت ایتمش اوله . لکن غیری اقرا ایچون انتصاب ایتمامش اولدیلر . باخصوص حضرت عثمان رکعت واحدهده ختم قرآن ایدرلر ایدی . بوحالت کثرت تلاوت ایتمکه کمال صبرینه دلالت ایدر . پس مانع نه‌درکه نیچه کیمسه آز زمانده آنلر اوزرینه عرض قرآن ایلیه‌لر . ودخی عراك حقنده شخص مجهولدر دیدوکی کلام غیر معقولدر . بلکه اول مشاهیردندر . ربیع بن ثعلب آندن قرائت ایدوب ونیچه جماعت سماع ایلمشلر در . ودار قطنی آنك حقنده لابأس دیمشدر . وینه سخاوی ایدرکه بن دیرم که ابن عامرك بو حروف اهل شامك قرائت ایتدوکی حروفدر دیدوکنده عراك قولنه مناقض نسنه یوقدر . بلکه مطابق وهروجهله موافقدر . بن ظن ایدرم که اهل شام اول حروف اوزرینه اطباق ایتدکاری حضرت عثمان آنی اقرا ایتدوکی جهتدندر . زیرا اهل شامك نفوسنده حضرت عثمانك وقع عظیمی جایگیر ایدوکی معلوم صغیر وکبیردر . انتهی . بومقامه کلنجه ایراد اولنان تفصیل طبقات ذهبی‌دن منقولدر والله تعالی اعلم .

وجميع اموروده آنك فهمنه مراجعت اولنور صاحب ظهور ايدى . ذاهب اولديغى مذاهبده تعدئ اثر وقائل اولديغى اقوالده مخالفت خبر ايتمز ايدى . دمشقده بلال بن ابى الدردادن صكره تولئ قضا ايلدى ديمشلردر . اما قول اصح بودركه ادريس خولانيدن صكره قاضى اولمشدر . ودخى جامع دمشقده امام ومقتداى انام ايدى . وعمارتنه دخى ناظر ايدى كندو رضاسيله فارغ اولنجه . يحيى بن الحارث ايتدى : رئيس جامع اولوب بربدعت كورسه البته آنى تغيير ايدوب مانع اولوردى . ولادتى سنة احدى وعشرينده‌در . خالد بن يزيد ايتدى : ابن عامردن ايشتدم كه ديمشدر : بنم ولادتم هجرتدن سنهٔ ثامنه‌ده‌در (بلقاء) ده رحاب نام ضيعه‌ده در . وحضرت رسالت پناه عليه من السلام ازكاه وابهاه قبض اولندقلرى زمانده بن ايكى ياشنده ايدم . واول تاريخ فتح دمشقدن مقدم ايدى . وقتاكه دمشق فتح اولندى دمشقه كلوب و طنندن انقطاع ايلدى . اول زمانده طقوز ياشنده ايدى . جزرى ايتدى : بوقول اصح اقوالدر . زيرا كندوسندن ثابتدر . ودخى ابن عامرك صحابه دن سماعى ثابتدر . جمله‌دن معويه بن ابى سفياندن ونعمان بن البشيردن ووائلة بن الاسقع‌دن وفضالة بن‌عبيددن رضوان الله تعالى عليهم اجمعين . وفاتى دمشقده سنة ثمان عشرة ومائه‌ده يوم عاشوراده واقع اولمشدر . اما راويسى هشام بن عمار بن نصير بن ميسرة بن ابو الوليد السلمى ياخود الظفرى الدمشقى در . اهل دمشقك امام و خطيبى ومحدث ومقرى و مفتيلرى ايدى . ولادتى سنة ثلث وخمسين ومائه‌ده در . جماعت كثيره دن بطريق العرض اخذ قرائت ايلمشدر . وفصيح وعلامه وواسع‌ـ الروايه ايدى . قرائتى ايوب بن تميم التميمى دن اخذ ايدوب اول دخى يحيى بن الحارث الزهادى‌دن ، اول دخى ابن عامردن اخذ ايلمشدر . ابو على احمد بن محمد بن الاصبهانى المقرى ديمشدركه : وقتاكه ايوب بن تميم وفات ايلدى قرائتده امامت ايكى كيمسه‌يه مراجعت ايلدى . برى هشام برى‌دخى ابن ذكوان . اما هشام نقل و فصاحت و علم و روايت وفهم ودرايت ايله مشهور ايدى . كبر سن و صحت وعقل و رأى ايله مرزوق اولمش ايدى .

طعننه اعتبار ایلمه . ودخی ابن مجاهدك و ابو طاهر بن ابی هاشمك دخی اول خصوصده طعننه التفات اولنماز . ونه وجهله تجویز اولنورکه جمیع ناس صدر اولدن علمانك جمیع اقطاره انتشاری وقتك آخرینه دکین، خصوصا کمال دیانت و احتشام ایله موصوف اولان علماء شام اصلی یوق بر قرائت اوزرینه اجماع واهم ارکان دین اولان صلواتلرنده و آنك غیری استخراج واحکامده آکا اتباع ایلیه‌لر . مع هذا برامر یسیرده کمال مؤاخذه ونقیر وقطمیرده عدم مسامحه دأب وعادتلری ایکن ابو علی اهوازی ایتدی : ابن عامر امام عالم ایدی . نقلنده ثقه وروایت ایتدوکنی حافظ ومحفوظنی متقن وعارف وهر بابده صاحب فهم صائب وهر فعلنده قیم وحاذق وافاضل مسلمین وخیار تابعین واجلهٔ راویندن نقلنده صادق ایدی قطعا دیننده متهم اولمامش ویقیننده شك اولنمامش و امانتنده ارتیاب وروایتنده طعن اولنمامش ایدی . نقلی صحیح، قولی فصیح، عالی القدر، مصیب فی کل الامر، علمنده مشهور

حضرت عثماندن قرائت ایلمسدر . ودخی اعمش یحیی بن وثابدن، اول دخی زردن، اول دخی عثماندن روایت ایلمشدر وقرآندن قرق حروف مقداری ذکر ایلمشدر . ودخی سخاوی دیمشدرکه : شیخمز ابوالقسم الشاطبی بکا دیمشدرکه زنهار طبری‌نك ابن عامر اوزرینه طعننه اعتبار ایلمه . آندن صکره حضرت عثمنی مستقلاً مغیره‌یه تسلیم ایتمکده مناع یوقدر . مغیره‌نك کمال رغبتندن ویاخود حضرت عثمن آنی تخصیص ایلمکه قصد ایتمش اوله . بلکه جائزدرکه حضرت عثماندن برجماعت قرائت ایتمش اوله. لکن غیری قرا ایچون انتصاب ایتمامش اوله‌لر . بخصوص حضرت عثمن رکعت واحده‌ده ختم قرآن ایدرلر ایدی . بوحالت کثرت تلاوت ایتمکه کمال صبرینه دلالت ایدر . پس منع نه‌درکه نیجه کیمسه آز زمانده آنلر اوزرینه عرض قرآن ایلیه‌لر . ودخی عراك حقنده شخص مجهولدر دیدوکی کلام غیر معقولدر . بلکه اول مشاهیردندر . ربیع بن ثعلب آندن قرائت ایدوب ونیجه جماعت سماع ایلمشلردر . ودار قطنی آنك حقنده لابأس دیمشدر . وینه سخاوی ایدرکه بن دیرم که ابن عامرك بو حروف اهل شامك قرائت ایتدوکی حروفدر دیدوکنده عراك قولنه مناقض نسنه یوقدر . بلکه مطابق وهر وجهله موافقدر . بن ظن ایدرم که اهل شام اول حروف اوزرینه اطباق ایتدکاری حضرت عثمان آنی اقرا ایتدوکی جهتدندر . زیرا اهل شامك نفوسنده حضرت عثمانك وقع عظیمی جایکیر ایدوکی معلوم صغیر وکبیردر . انتهی. بومقامه کلنجه ایراد اولنان تفصیل طبقات ذهبی‌دن منقولدر والله تعالی اعلم .

وجميع اموروده آنك فهمنه مراجعت اولنور صاحب ظهور ايدی . ذاهب اولديغی مذاهبده تعدیٔ اثر وقائل اولديغی اقوالده مخالفت خبر ايتمز ايدی . دمشقده بلال بن ابی الدردادن صكره تولیٔ قضا ايلدی ديمشلردر . اما قول اصح بودركه ادريس خولانيدن صكره قاضی اولمشدر . ودخی جامع دمشقده امام ومقتدای انام ايدی . وعمارتنه دخی ناظر ايدی كندو رضاسيله فارغ اولنجه . يحيی بن الحارث ايتدی : رئيس جامع اولوب بربدعت كورسه البته آنی تغيير ايدوب مانع اولوردی . ولادتی سنة احدی وعشرينده‌در . خالد بن يزيد ايتدی : ابن عامردن ايشتدم كه ديمشدر : بنم ولادتم هجرتدن سنهٔ ثامنه‌ده‌در (بلقاء) ده رحاب نام ضيعه‌ده در . وحضرت رسالت پناه عليه من السلام ازكاء وابهاء قبض اولندقلری زمانده بن ايكی ياشنده ايدم . واول تاريخ فتح دمشقدن مقدم ايدی . وقتاكه دمشق فتح اولندی دمشقه كلوب و طنندن انقطاع ايلدی . اول زمانده طقوز ياشنده ايدی . جزری ايتدی : بوقول اصح اقوالدر . زيرا كندوسندن ثابتدر . ودخی ابن عامرك صحابه دن سماعی ثابتدر . جمله‌دن معويه بن ابی سفياندن ونعمان بن البشيردن وواثلة بن الاسقع‌دن وفضالة بن‌عبيددن رضوان‌الله‌تعالی عليهم اجمعين . وفاتی دمشقده سنة ثمان عشرة ومائه‌ده يوم عاشوراده واقع اولمشدر . اما راويسی هشام بن عمار بن نصير بن ميسرة بن ابو الوليد السلمی ياخود الظفری الدمشقی در . اهل دمشقك امام و خطيبی ومحدث ومقری و مفتيلری ايدی . ولادتی سنة ثلث وخمسين ومائه‌ده در . جماعت كثيره دن بطريق العرض اخذ قرائت ايلمشدر . وفصيح وعلامه وواسع الروايه ايدی . قرائتی ايوب بن تميم التميمی دن اخذ ايدوب اول دخی يحيی بن الحارث الزهادی‌دن ، اول دخی ابن عامردن اخذ ايلمشدر . ابو علی احمد بن محمد بن الاصبهانی المقری ديمشدركه : وقتاكه ايوب بن تميم وفات ايلدی قرائتده امامت ايكی كيمسه‌يه مراجعت ايلدی . بری هشام بری‌دخی ابن ذكوان . اما هشام نقل و فصاحت و علم و روايت وفهم ودرايت ايله مشهور ايدی . كبر سن و صحت وعقل و رأی ايله مرزوق اولمش ايدی .

اكثر رجال قرآات و حديثده آكا ارتحال ايدرلردی . و فاتی سنة خمس وياخود اربع واربعين ومأتينده ايدی . اما راويسی ابن ذكوان عبدالله بن احمد بن بشر بعضلر بشير ديمشدر . ابن ذكوان بن عمرو بن حسان بن داود بن حسنون سعد بن غالب بن فهر بن مالك بن النضر ابو عمرو وابو محمد القرشی الدمشقی الامام الاستاد الشهير الراوی الثقه‌دركه شيخ الاقراء شام وجامع دمشقده امام ايدی . ايوب بن تميمدن بطريق العرض اخذ قرائت ايتمشدر . وانی دمشقده خدمت قرائته قيام امرنده تخليف ايلين دخی ايوب‌در . اول دخی يحيی بن الحارث الزهادی‌دن اخذ ايدوب اول دخی ابن عامردن اخذ ايلمشدر . وينه ابن ذكوان كسائيدن دخی قرائت ايلمشدر شامه قدوم ايتدوكی زمانده . ودخی بطريق السماع روايت حروف ايلمشدر اسحق بن المسيبی دن . اول دخی نافعدن . ابن ذكواندن دخی اوغلی احمد روايت قرائت ايلمشدر ونيچه كيمسه‌لر دخی . ابوزرعه ايتدی : عراق وحجاز وشام ومصر وخراسانده اول زمانده ابن ذكواندن اقرأ كيمسه يوق ايدی . ولادتی يوم عاشوراده‌در سنة ثلث وسبعين ومائه‌ده ، وفاتی يوم الاثنينده‌در سنة اثنتين واربعين وماتين شوالندن ايكی كيجه باقی ايكن . بعضلر يدی كون مرور ايتمش ايكن ديمشدر . وبوقول اصحدر .

خامس قراء عاصم بن بهدله ابی النجود — فتح نون و ضم جيم ايله ، اما ضم نون غلطدر — ابو بكر الاسدی‌دركه آنلرك مولاسيدر . وكوفی و حناطدر — حاء مهمله و نون ايله — كوفه‌ده شيخ الاقراء واحد قراء سبعه‌در . بعضلر ديمشدركه ابوالنجود باباسنك اسمی‌در . انك غيری اسمی معلوم دكلدر . و بهدله والده‌سنك اسمی‌در . بعضلر دخی ديمشدركه ابی النجودك اسمی عبداللهدر . برامام همامدركه كوفه‌ده ابو عبدالرحمن السلمی‌دن صكره آنك موضعنده رياست قرائت آنده انتها بولمشدر . جامع ميانهٔ فصاحت و اتقان وتحرير و تجويد قرآن ايدی . و قرائت قرآنده صوت جهتندن احسن ناس ايدی . ابو بكر بن عياش ايتدی : ابی اسحق سبيعی‌دن ايشتدم ، دير ايدی‌كه قطعا عاصمدن افصح كيمسه كورمدم [*] . فچانكه تكلم ايلسه

[*] عبارت نسخهٔ اصل قال ابو بكر بن عياش لااحصی ماسمعت اباالسحق السبيعی يقول الی آخره واقع اولمشدر . لكن خلاف ظاهر اولوب طبقات ذهبی ده لااحصی ماسمعت عبارتی مذكوره اولمامغين ترجمه‌ده دخی ذكر اولنمدی .

قريب اولوردی‌كه آنك قلبنـه كبر و خُيلا دخول ايليـه . كندوسی تابعيندن ايدی . ابی رميـه رفاعة بن ثيربی التيميی‌دن والحرث بن حسـان البكری‌دن روايت ايتمشدر . و آنلرك ايسه حضرت رسالت‌پناه ايله عليه السلام صحبتلری اولمشدر . ابی عبدالرحمن السلمی‌دن بطريق العرض اخذ قرائت ايتمشدر . ودخی زرّ بن جيشدن اخذ ايتمشدر . حفص ايتدی : بكاعاصم ديمشدركه سكا اقرآء ايتدوكم قرائت ابی‌عبدالرحمن السلمی‌دن قرائت ايدوب اول دخی حضرت عليدن‌قرائت‌ايتدوكيدر . امابی بكربن‌عياشه اقراء ايتدوكم زر بن‌جيش‌اوزرينه عرض ايدوب اول دخی ابن مسعوددن روايت ايتدوكيدر . عبدالله بن احمد ابن‌حنبل ايتدی : والدمه وعاصمدن سؤال ايتدم . رجل صالح وخير ثقه‌در . بعده سؤال ايلدم‌كه قنغی قرائت سـكا احبدر . ايتدی : اهل مدينه قرائتی اكر اولمازسه قرائت عاصم احبدر . جزری ايتـدی : ابوزرعه و بر جماعت آنی توثيق ايتمشـدر . ابوحاتم ايتدی : محلی صدقدر و حديثی كتب سته‌ده تخريج اولنمشدر . ابوبكر بن‌عياش ايتدی : اعمش وعاصم وابوحصين جمله‌سی عدم ابصارده هموار ايديلر . بركون بر كيمسه كلوب عاصمك دستنی طوتوب قيادت ايدردی . اتفاق بروقعهٔ شديده‌ايله وقوع ايدوب يعنی دوشدی . اصلا الم چكمدی وطعن آميز برسوز سويلمدی . جزری ايتدی : وفاتی سنة سبع وعشرين ومائه آخرنده‌در . بعضلر ثمان وعشرين ديمشدر . ظن‌اولنوركه اول سنه‌نك اولنده اولوب‌راوی‌سنهٔ اولی‌نك آخری‌ظن‌ايتمش‌اوله . بعضلرمحل وفاتی كوفه‌ده‌ديمشدر . بعضلردخی سماوه‌ده‌در . متوجه‌جانب شام ايكن نهار عمری تمام اولوب آنده اختتام اولوب‌اول‌كنج‌علوم‌قرآن وسائرفنون‌محل‌مزبورده صندوق قبرده مخزون‌ومدفون اولدی‌ديمشدر. وفاتنده بعض‌اختلاف‌دخی اولوب بعضلر سنة عشرين ومائه‌ده ديمشدركه‌احمدبن‌حنبلك‌دخی‌قولی بودر . بعضلردخی سنة تسع ياخود ثمان ياخود سبع وعشرين ياخود ثلثينه قريب ديمشلردر . اما اكثر شيوخك اتفاق تسع و عشرينـده‌در . جزری ايتـدی : بالكه صحيح مقدما ذكر ايتدوكمدر . نهـايت مرتبه ظن ايدرم‌كه اتفاق شيوخی ناقل نقلده غافل اولوب (سبع) لفظنی تصحيف ايدوب (تسع) ديمشدر . والله تعالی اعلم . اما

آنك راويسی حفص بن سليمان بن المغيره ابو عمر بن ابی داود الاسدی الكوفی الغاضری البزاز دركه بايع بزدر . اسمی كرچه حفصدر اما حفيص ايله معروفدر. قرائتی عرض وتلقين طريقی ايله عاصمدن اخذ ايلمشدر . وعاصمك زوجه سنك زوج آخردن اوغلی اولمق ايله زبيبی اولمش ايدی . ولادتی سنة تسعين ده در . دانی ايتدی : قرائت عاصمی اخذ ايدوب تلاوت طريقی ايله ناسه نشر ايدن بودر . بغداده نزول ايدوب اقرايه مشغول اولدی . مكه ده دخی مجاور وآنده دخی اقرايه مداوم ومثابر اولدی . يحيی بن معين ايتدی : عاصمدن روايت صحيحه روايت حفصدر . زيرا قرائت عاصمی جمله دن اعلم وضبط قرائتده شعبه اوزرينه مرجح ومسلم ايدی . ذهبی ايتدی : اما قرائتده ثقه وثبتدر وضبطی محكم ومثبتدر . لكن حديثده حالی آنك خلافه در . وآنك عاصمدن اخذ ايتدوكی قرائت حضرت علی كرم الله تعالی وجهه يه مرفوعدر . اما ابو بكرك اخذ ايتدوكی زربن جيشك عبدالله بن مسعوددن قرائتی در . وفاتی سنة ثمانين ومائه ده در قول صحيح اوزره ، بعضلر بين الثمانين والتسعين ده ديمشدر . اما راويسی شعبه شعبة بن عياش بن سالم ابو بكر الحناط — نون ايله — الاسدی النهشلی الكوفی الامام العلم دركه عاصمك راويسيدر . اسمنده علماء اسلاف اون اوچ قول اوزره اختلاف ايلمشلردر . اصح اقوال شعبه اولمقدر . بعضلر احمد وعبدالله وعنتره وسالم وقاسم ومحمددر ديمشلردر وبونلرك غيری دخی . ولادتی سنة خمس وتسعين ده در . قرآن عظيمی عاصم اوزرينه اوچ دفعه عرض ايلمشدر وعطا بن السائب واسلم المنقری اوزرينه وبونلرك غيری اوزرينه دخی . مدت عمری بر دهر طويل مديد اولمشدر . لكن موتندن يدی ييل بلكه دخی اكثر اقرادن فارغ اولوب حبل افاده يی قطع ايتمش ايدی . وبالجمله امام كبير وعالم وعامل وحجت ايدی : وكندو حقنده بن نصف اسلامم دير ايدی . وائمهٔ سنتدن ايدی . اللی ييل مقداری فراش اوزه ياتوب افتراش ايتمامشدر. وفاتی سنة ثلث ياخود اربع وتسعين ومائه جمادی الاولیسنده در .

سادس قراء حمزة بن حبيب بن عمارة بن اسمعيل ازهد القراء الامام الحبر ابو عمارة الكوفی التيمی دركه آنلرك مولاسيدر . بعضلر آنلرك صميمندندر

دیمشدر . وزیاتدر . احد قراء سبعه‌در . ولادتی سنهٔ ثمانینده‌در . سنی حسبیله صحابه‌یه یتیشمشدر . محتملدرکه بعضنی دخی کورمش اوله . اعمشدن وجعفر ابن محمد الصادقدن وابی اسحق بن ابی لیلی‌دن وغیریلردن بطریق العرض اخذ قرائت ایلمشدر . وآندن دخی ابرهیم بن ادهم وسفیان ثوری وشریك بن عبدالله وعلی بن حمزة الکسائی وغیریلری اخذ قرائت ایلمشلردر . عاصم واعمشدن صکره قرائتده امامت آکا رجوع ایلمشدر . امام حجت وثقه وثبت ایدی . کتاب اللهده قیم وفرائضده بصیر وعارف عربیت وحافظ حدیث بشیر ونذیر عابد وخاشع وزاهد وورع والله ایچون قانت وخاضع امام کبیر وشیخ عدیم النظیر ایدی . عراقدن حلوانه چکوب زیت وکوفه‌یه جلب جبن وجوز ایدردی . حضرت امام ابوحنیفه (ر . ع) آکا دیمشلردرکه ایکی نسنه واردرکه آنده بزه غالبسین وبزسکا آنلرده منازعه ایتمزز . بری قرأن وبری فرائضدر . ودخی سفیان ثوری دیمشدرکه حمزه سائر ناس اوزرینه قرأن و فرائضده غالب اولمشدر . وهربار حمزه‌یی شیخی کورسه افتخار ایدوب (هذا حبر القرأن) یعنی شوکلن کیمسه قرأنده بر بحر بی‌کراندر دیر ایدی . اماعبدالله بن ادریس واحمد بن حنبل‌دن ذکر اولنان قول — که قرائت حمزه‌یی کراهت ایله وصفدر — کندیلره حمزه‌دن نقل ایله روایت ایدن کیمسه‌نك قرائتنی کراهته محمولدرکه (وما آفة الاخبار الارواتها) . وبومعنایه دلالت ایدرکه سلیمدن قرائت ایدنلردن برکیمسه مجلس ابن ادریسه حاضر اولوب قرائت ایلدکده مد وهمزه‌ده افراط وآنلرك امثالی تکلفات ایدوب ابن ادریس دخی اول وضع بشیعی کریه کوروب طن وتشنیع ایلدی . زیرا حمزه دخی اول مقوله احوالی کریه کوروب نهی ایدردی . جزری ایتدی : اما مد وهمزه افراطنده اولان کراهت حمزه‌دن بزه طرق عدیده ایله روایت اولنمشدرکه مد وهمزه‌ده افراط ایدنلره نهی ایدوب دیرایدی‌که افراطِ ایلمه . بیلمزمیسن‌که بیاضك افراطی ومافوقی مرض برص‌در . وجُعودت شَعرك مافوقی قططدر . ومافوق قرائت لیس بقراءةدر . ایمدی بوروایت ایله حمزه‌دن دخی صدور کراهت ثابت اولیجق قرائت حمزه‌یی کراهت ایله وصف بنیان تعصبی تشیید ورصفدر .

حمزه‌نك وفاتى سنة اربع ياخود ست ياخود ثمان و خمسين ومائه‌ده‌در . ذهبى ايتدى : قول اخير ـ كه ثمان وخمسيندر ـ وهمدر . وقبر پرنورى (حلوان)ده معين ومشهور در . اما راويسى خلاد بن خالد ابو عيسى يا ابو عبدالله الشيبانى كه مولالريدر الصير فى الكوفيدر . قرائتده امام و ثقه وعارف ومحقق استاد انامدر [*] . سليمدن بطريق العرض اخذ قرائت ايلمشدر . وسليمك اصحابنك اضبط واجلندن ايدى . وحسين بن على الجعفى‌دن ، اول دخى ابى بكردن روايت قرائت ايلمشدر . ودخى ابى بكرك نفسندن ، اول دخى عاصمدن روايت ايلمشدر . و آندن دخى بر جماعت بطريق العرض روايت قرائت ايلمشلردر . وفاتى سنة عشرين ومأتينده‌در . اما راويسى خلف بن هشام بن ثعلب بن خلف بن ثعلب بن هيثم بن ثعلب بن داود بن مقسم بن غالب ابو محمد الاسدى و بعضلر دخى خلف بن هشام بن طالب بن غراب ديمشدر . امام عالم ابو محمد البزاردر ـ را ايله ـ بغداديدر . اصله فم الصلح‌دندر كسر صاد ايله . قراء عشره‌نك بريسى وحمزه‌دن سليم روايتنك احد رواتيدر . ولادتى سنة خمس ومائه‌ده در . واون ياشنده ايكن حفظ قرآن ايلدى . واون اوچ ياشنده ايكن طلبه اقتدا ايلدى . ثقه وكبير زاهد وعالم وفاضل وعابد ايدى . وكندويه بزّار ديدكلرندن كراهت اظهار ايدوب بكا مقرى ديه خطاب ايدك ديه عتاب ايدردى . سليم بن عيسى دن و عبدالرحمن بن ابى حماددن وحمزه‌دن وغيريلردن بطريق العرض اخذ قرائت ايلمشدر . وفاتى بغدادده سنة تسع وعشرين ومأتينده‌در . (جهميه) دن مختفى ايكن واقع اولمشدر .

سابع قراء كسائى دركه على بن حمزه بن عبدالله ابن بهمن ابن فيروز الاسدى دركه مولالريدر . وكندوسى اولاد قريشدن سواد عراقدندر ابو الحسن الكسائى در . بر امامدر كه كوفه‌ده رياست اقراء حمزة الزياتدن صكره آكا منتهى اولمشدر . حمزه‌دن درت دفعه بطريق العرض اخذ قرائت ايلمشدر . وحمزه‌نك اعتمادى آكا ايدى . آندن دخى ائمه‌دن نيچه كيمسه روايت

[*] نته‌كيم شاطبى حمزه حقنده (روى خلف عنه وخلاد الذى * رواه سليم متقنا ومحصلا) ديدوكى بيتده آنى تصريح ايتمشدر .

ایلمشدرکه جمله‌دن احمد بن حنبل ویحیی بن معین‌در . ودخی ابوعمرو دوری ویحیی بن معیندن روایت ایدرکه بن ایکی عینم ایله کسائیدن لهجه‌ده اصدق کیمسه کورمدم دیمشدر . ودخی امام شافعی دیمشدرکه : هر کیمسه‌که نحوده تبحر ایسته‌یه ، اول کسائینك عیالیدر . ابن مجاهد دیمشدرکه کسائی قرائت حمزه ایله غیرك قرائتندن برقرائت متوسطه اختیار ایلمشدرکه ینه آثار ائمهٔ متقدمین واخبار اخیاردن خارج دکلدر . وعصرنده علم قرائتده امام ناس ایدی . ابوبکر ابن‌الانباری دیمشدرکه کسائی‌ده نیچه امور جمع اولوب ظهور ایلمشدر . جمله‌دن علم نحوده ناسك اعلمی وغریبده واجدی وقرائتده اوحدی ایدی . ابی عمرو دوری‌یه دیدیلرکه : کسائیده بو مرتبه دعابه ومزاح ، طبیعت ومزاج اولمش . آنکله نیچه صحبت وامتزاج ایتدیکز . جواب ویروب ایتدی : صادق اللسان اولدیغیچون صحبت ایتمشمدر . کسائی ایله سبب تسمیه‌سنده اختلاف اولنمشدر . کندوسندن روایت اوننان بودرکه سؤال اولندقده برکسا (کلیم وکسوه) ایچنده احرام وآنکله طواف بیت حرام ایتدوکم ایچوندر دیمشدر . بعضلر دخی برکسا ایله انشاح ایدوب یعنی لباسی اوستنه وشاح ایدوب آنکله حلقهٔ حمزه‌ده اوتورر ایدی . حمزه دخی صاحب کساء اوزرینه عرض ایدك دیر ایدی . بعضلر دخی قریهٔ باکسا باندر دیمشدر . قول اول اصح وقول آخر اضعفدر . اصل مترجمده بو وجهله بیان اولنوب وجه اضعفیت ذکر اولنمامشدر . لکن ابو جعفر دیمشدرکه بو قول صحیح اولورسه نسبت مذکوره شواذ نسب مقوله سندن اولور (مروزی) کبی . اصل قیاس باکساوی ویاخود باکسائیدر دیمشدر . انتهی . ودخی کسائی علم نحووقرآآتده نیچه مؤلفات تصنیف ایلمشدر . تاریخ موتنده دخی اختلاف اولنمشدر . قول صحیح که نیچه علما وحفاظ ذکر ایلمشلردر سنهٔ تسع وثمانین ومائه‌ده‌در دیمشلردرکه هرون‌الرشید صحبتنده خراسانه متوجهلر ایکن اعمال (ری) دن اولان قریهٔ (رنبویه) ده واقع اولمشدر . آنکله‌بیله مکان مزبورده یوم مذکورده صاحب امام ابی حنیفه امام محمد بن الحسن‌القاضی دخی وفات ایلمشدر . اول زمانده رشید اظهار حزن شدید

ایدوب علم فقه ایله نحوی ری‌ده دفن ایلدلر دیمشدر. بعضلر دخی سنة احدی یاخود اثنتین یاخود ثلث یاخود خمس وثمانین ومائه‌ده دیمشدر. بعضلر دخی سنة ثلث وتسعینده دیمشدر. مدت عمری یتمش ییل ایدی. اما راویسی حفص بن عمر بن عبدالعزیز بن صهبان الدوری‌در. ابو عمروك دخی راویسی بودرکه مقدما ذکر اولنمشدر اول سببدن شمدی اعاده قلیل الافاده اولماغن ذکر اولنمدی. اما راویسی لیث بن الخالد ابوالحرث البغدادی‌در. ثقة معروف وحذاقت وضبط ایله موصوف ایدی. کسائی اوزرینه عرض ایلمشدر آنك جملهٔ اصحابندن ایدی. حمزة بن القسم الاحولدن ویزیدیدن روایت حروف ایلمشدر. آندن دخی سلمة بن عاصم — که صاحب فراءدر — ومحمد بن یحیی الکسائی الصغیر وفضل بن شاذان ویعقوب بن احمد الشروانی عرضاً وسماعاً روایت قرائت ایلمشلردر. وفاتی سنة اربعین ومأتینده‌در والله تعالی اعلم.

ایمدی معلوم اوله‌که بو ذکر اولنان اصول سبعه‌نك رواتی ایله ترجمه‌سیدر. لکن بونلردن ماعدا علماء اخیار اوچ شیخ دخی اختیار ایلمشلردر. وآنلرك قرائتی ایله دخی قرائت سبعه کبی صلوتی تجویز ایلمشلردر. اما بونلرك ماعداسی قراآت شواذ ایله تجویز ایتمامشلردر. مگراللهم اوچ شرط اوله‌که تواتر ومصحف عثمانیده ثبوت وبحسب العربیه وجهی صحیح ومستقیم اوله. اما بوشرطلردن بری مفقود اولسه قرائت معتبره‌دن معدود اولوب آنکله صلوة جائز وصاحبی اجره جائز اولماز اگر بالاتفاق مشهور ایسه. اما خلاف افساد صلوة ایتمسنده‌در. حتی اصفهانی دیمشدرکه: شواذدن غیر متواتر اولانك صلوة حقنده حکمی حکم کلام بشردر. اما قاضی خان فتاواسنده بیان ایلمشدرکه برکیمسه‌که مصحف امامده اولمیانی قرائت ایلسه، اگر ذکر وتهلیل قسمندن دگل ایسه صلوة فاسد اولور. زیرا کلام ناسدندر. اما معناسی امامده اولانه موافق اولسه، لفظی مطابق اولمازسه دخی صلوتی جائزدر قول ابی حنیفه ومحمد قیاسنده. زیرا امام اعظم بای لفظ کان قرائت قرآنی تجویز ایدر. وامام محمد آنجق لفظ عربی ایله تجویز ایدر. اما ابی یوسف بونلره مخالفدر.

ایمدی بوتفصیل معلوم اولدیسه سکا لازمدرکه ائمهٔ ثلثه‌نك کندولری

بيلهسن ، واحوالنى احاطه قيلهسن باخصوص يعقوب حضرمىنك . زيرا عامهٔ بصريين ابوعمرودن صكره آنك قرائتنى اختيار وروايتنه اعتبار ايامشلردر. ونيچه سنين امام بصريين اولمشدر . ائمهٔ ثلثهنك اوّلى واولاسى ابومحمد يعقوب بن اسحق بن زيد بن عبدالله بن ابى اسحق الحضرمى دركه مولالريدر . وبصرىدر . احدقراء عشره وامام ومقرئ اهل بصرهدر. قرائتى برجماعتدن بطريق العرض اخذ ايلمشدر . وكسائيدن ومحمد بن زريق الكوفيدن . اول دخى عاصمدن سماع حروف ايلمشدر. ابن منادى دخى ابوعمرودن قرائت ايلدوكنى روايت ايلمشدر . جزرى ايتدى : يعقوبك اشهبدن ، آنك ابى رجادن ، آنك ابىموسىدن قرائتى غايت ايله علورتبهدهدر . اما قرائتده حضرت رسالت پناهه عليه الصلوة والسلام اسنادى بووجهلهدركه كندوسى مقدما مذكور اولان سلامدن قرائت ايلمشدر. اول دخى عاصمدن ، ابىعبدالرحمن السلمىدن . آنلر دخى على بن ابى طالبدن كرم الله تعالى وجهه . آنلر دخى رسول اللهدن (صلعم) قرائت ايتمكله استاد مقبول ومسلمدر . آندن دخى جماعت كثيره عرضاً روايت قرائت ايلمشدر . ابوحاتم سجستانى ايتدى : بن كوردوكم شيوخده حروف واختلاف فى القرآنى وعلل ومذاهبنى ومذاهب نحوى جملهدن اعلمدر . و حروف قرآنى و حديث فقهايى روايتده دخى سائرندن اقوىدر . ودخى دانى ايتدى : عامهٔ بصريين ابوعمرودن صكره اختيارنده يعقوبه اقتدا ايدوب جملهسى ياخود اكثرى آنك مذهبى اوزره اولوب اثرينه اقتفا ايلمشلردر . وينه دانى ديمشدركه طاهر بن غلبونى ايشيتدم. ديمشدركه : بصرهده امام جامع قرائت يعقوبدن غيريني قرائت ايلمز. ابن ابى حاتم ايتدى : احمد بن حنبله دخى آندن سؤال ايلديلر . اول دخى تصديق ايلدى . والدمه دخى يعقوبدن سؤال ايلديلر . صدوقدر ديدى . وينه جزرى ايتدى : يعقوب نحو وقرآنده وغيريده اعلم اهل زمان ايدى . كذلك والدى اسحق وجدى زيد دخى اويله ايديلر . محمد بن محمد بن عبدالله الاصفهانى ايتدى : اهل بصره ايام رنجده متفرقه اولوب اهل مسجد مائل جانب يعقوب واهل قبائل متوجه طرف ايوب اولديلر . واول زماندن الى هذا الآن بصرهده

ائمهٔ مسجد جامع قرائت یعقوب اوزره متفق ومجتمعلردر . وبز دخی بویله ادراك ایتدك دیمشدر . جزری ایتدی : اعجب العجبدن بلکه اکبر خطادندر قرائت یعقوبی، آنکله صلوة بلکه مطلقا قرائتی جائز اولماز شو اذدن قیلمق. وبوبرنسنه‌درکه بز آنی اول حالده بیلمز ایدك . آنجق بوزمانده قولنه اعتماد اولنماز واختیار و رأینه التفات واعتداد اولنماز کیمسه‌لردن ظهور ایتمشدر . والا ائمهٔ متقدمیندن بو خصوصده نیجه اقوال واردرکه حقی بیان واظهار و سبیل قویمی بدید وآشکار ایدر ، نته‌کیم کتاب (المنجد) ده بن سکا اعلام ایلدم .

ایمدی معلوم اوله‌که ائمهٔ دین وعلماء محققین قتنده قرائت یعقوب ایله سائر قرا آت سبعه‌نك بیننده فرق یوقدر . مؤلف اصل مترجم مرحوم والد ماجد بیوررلرکه : علامهٔ بیضاوی تفسیرینك اولنده بوکا اشارت ایدوب (ویعرب عن وجوه القرا آت المعزیة الی ائمة الثمانیة المشهورین والشواذ المرویة عن القراء المعتبرین) دیه بیورمشدرکه یعقوبی ثامن سبعهٔ قرا عد ایدوب شواذدن اخراج ایلمشدر. ابو القسم الهذلی ایتدی : یعقوبك زماننده مثلی غیرموجود ونظیری مفقود ایدی‌که علم عربیت ووجوهنی وقرآنی واختلافنی عالم وعلمنده کامل وتقی وورع وزاهد وفاضل ایدی . کمال زهدندن روایت اولنورکه : برکون صلوتده ایکن کتفندن رداسی سرقه اولنوب شعور ایتمدی . وینه رد اولنوب آنی دخی شعور ایتمدی . صلوته کمال اشتغال وخدمت باری‌یه نهایت امتثال ایتمکن . وبصره‌ده عظمت وجاهی دخی اول مرتبه‌یه بالغ اولمشدی‌که بعض کیمسه‌لری استحقاقنه کوره حبس واطلاق ایدردی . ابو حاتم ایتدی : یعقوب اسحق اهل بیت علمدن ایدی علی الاطلاق قرأن و عربیتده وکلام عرب وروایت کثیره‌ده . وحروف وفقهده ماهر وجمیع علومده جامع وحاضر ایدی. واقرأ قراء وبز ادراك ایتدوکمز زماننده وکوردوکمزده اعلم علما ایدی . حروفده وقرأنده اولان اختلافده و تعلیلنده و اهل نحوك قرأنده اولان مذاهبنده وحروف قرأنی وحدیث فقهایی روایتده جمیع ناسدن اروی ایدی . ابن خلکان ذکر ایلدی‌که اول واضع عربیت ابو الاسود الدؤلی درکه حضرت

عليدن — كرم الله تعالى وجهه — دن اخذ ايلمشدر . ابى الاسوددن دخى عنبسة الفيل ابن معدان المهرمى اخذ ايلمشــدر . آندن دخى ميمون الاقران اخذ ايلمشدر . آندن عبدالله الحضرمى اخذ ايتمشدركه يعقوب حضرمينك جديدر . آندن دخى عيسى بن عمر الثقفى اخذ ايدوب آندن خليل بن احمد آندن سيبويه ، آندن احفش اخذ ايتمشدر . بخارى و غيرى ديمشدركه يعقوبك وفاتى ســنة خمس ومأتين ذى الحجه سنه‌سنده‌در . مدت عمرى سكسان سكز ييل ايدى . كذلك والدى وجدى ووالدينك جدى جمله‌سى سكسان سكز ييل معمر اولمشلردر . بعضلر آنك حقنده ديمشدركه :

(شعر)

ابوه من القراء كان وجده ويعقوب فى القراء كالكواكب الدرى
تقوه محض الصواب و وجهه فمن مثله فى وقتـه و الى الحشر

ائمهٔ ثلثه‌نك ايكنجيسى ابوجعفر يزيد بن القعقاع الامام ابوجعفر القارئ المخزومى ولاء المدنى دركه عبدالله بن عياش المخزومى‌نك مولاســيدر . وقراء عشره‌نك برى وتابعئ مشهور كبير القدردر . بعضلر اسمى جندب بن فيروزدر ديمشدر . بعضلر دخى فيروز در ديمشدر . قرأنى مولاسى عبدالله بن عياش ابن ابى ربيعه اوزرينه عرض ايتمشدر . ودخى عبدالله بن عباس و ابى هريره اوزرينه عرض ايدوب هر برندن روايت ايلمشلردر . بعضلر زيد بن ثابتدن قرائت ايلدى ديمشدر . اما ذهبى بوقول صحيح دكلدر ديدى . ودخى عبدالله ابن عمر بن الخطابدن ومروان بن الحكمدن رضى الله تعالى عنهم سماع ايتمشدر . جزرى ايتدى : آندن بزه روايت اولنمشدركه صــغير ايكن آنى ام سلمه‌يه كتورديلر . باشى اوستنه مسح ايدوب آكا بركت ايله دعا ايلدى . وحضرت ابن عمر ايله رضى الله تعالى عنهما نماز قيلوب وقعهٔ حره‌دن مقدم مدينه‌ده ناسى اقراء ايلدى كه سنة ثلث وستين ايدى . ابن خلكان ايتدى : محمد بن القسم المالكى ديمشدركه ابوجعفر يزيد بن القعقاع ازواج سيد المرسلين وامهات مؤمنيندن ام سلمه‌نك رضى الله عنها مولاســيدر . وآندن روايت قرائت ايلمشــدر .

نافع بن ابی نعیم وسلیمان بن مسلم وعیسی بن وردان و ابوعمرو وعبـد الرحمن
ابن زید بن اسلم واوغللری اسمعیل ویعقوب ومیمونه. ودخی مالك بن انس
دیمشدرکه ابوجعفر قاری بررجل صالح ایدی . مدینـهده اقراء ناس اوزره
ایدی . ودخی یعقوب بن جعفر ابن ابی کثیر الانصاری ایتدی : مدینهده امام
ناس ابوجعفر ایدی. ودخی ابن مجاهد ایتدی : بکا اصمعیدن خبر ویردیلر ،
اول دخی ابوالزناددن که دیمشدر . ابی جعفردن اقراء للسنه کیمسه یوق ایدی.
وزماننـده عبـد الرحمن بن هرمز الاعرج اوزر یته تقدیم اولنوردی . ذهبی
ایتدی : ابوجعفر احمد بن یزید الحلوانیدن قرائت ایلمشدر . اول دخی قالوندن
اول دخی عیسی بن ورداندن، اول دخی ابی جعفردن . وزبیر بن محمد العمری
دخی قرائت ابوجعفری قالوندن . ابی جعفره اسنادی ایله قرائت ایدوب ناسه
اقراء ایلمشدر . ودخی سلیمان بن داود الهاشمی سلیمان بن مسلم بن جمازدن ،
اول دخی ابی جعفردن روایت ایله اقراء ایلمشدر . وینه دوری دخی اسمعیل
ابن جعفردن، اول دخی ابی جعفردن یاخود برکیمسه واسطهسیله ابی جعفردن،
قرائت ایدوب خلقه اقراء ایلمشدر. جزری ایتدی : استاذ ابو عبدالله القصاع
قرائت ابی جعفری اسناد ایلمشدر نافعك آندن روایتندن . کذلك ابو عبـد
الرحمن قتیبة بن مهران قرائت مذکوردنی اسمعیل بن جعفر اوزرینه قرائت
ایدوب ناسه اقراء ایلمشدر . وقرائت مزبوره بزم قاتمزده طریقندن صحیحه
اولمشدر . بعده جزری ایتدی : تعجب ایدرم شول کیمسهیه که بوقرائته طعن
ایدر ، یاخود شواذدن عد ایدر . معهذا بونکله سـائر قرآت سبع بیننـده
فرق یوق ایکن . نتـهکیم (منجد) نام کتابمزده بیـان و اعلام اولنمشـدر .
مرویدرکه ابوجعفر صوم داود اوزره صـائم اولوب بونکله نفسنی ریاضـته
معتاد و عبادت رب العباده تحصـیـن اعتیاد و اجتهاد ایدره دیر ایدی . ودخی
جوف لیلدهقائم ودرت تسلیمهایله صلوته مداوم اولوب هر رکعتده بعد الفاتحه
طوال مفصلدن بر سوره قرائت ایدردیکه سـورهٔ حجراتدن سـورهٔ بروجه
دکین طوال مفصلدر . وعقیب صلوتده نفسنه وجمیع مسلمینه عموماً وکندو-
سندن قرائت ایدنلره واول قرائت ایله قبله وبعده قرائت ایدنلره خصوصا دعا

ایدردی . امام نافعدن مرویدر دیمشدرکه : ابوجعفر وفات ایتدکدن صکره غسل اولندقده نحری ایله فؤادینك ماببنه نظر ایلدیلر . مانند ورقهٔ مصحف ایدی . پس جمیع حضار نور قرآن ایدوکنده شك ایلمدیلر . ودخی سلیمان ابن سلیمان العمری‌دن مرویدرکه دیمشدر : ابو جعفری کعبه اوستنده کوردم یعنی منامده . بن‌دخی ابوجعفرمیسن دیدم . اول دخی نعم اهل اسلامدن اخوانمه بندن تبلیغ سلام ایله و آنلره اخبار ایله‌که حق‌تعالی بنی شهداء احیاء مرزوقیندن قیلدی [*] . ودخی ابوحازمه‌ده سلام ایدوب دییه‌سن‌که ابی جعفر سکادیرکه : الکیس الکیس یعنی‌عقلك‌جمع ایدوب غافل اولمیه‌سن‌که حق‌تعالی و ملائکه‌سی مجلسکی اخشاملرده کوزه دیرلر . ودخی ابی عبدالله بن محمد بن اسرائیل القصّاع خطی ایله بولنمشدرکه ابو جعفری بعدوفاته منامده صورت حسنه‌ایله کوردیلر . اول دخی کورن کیمسه‌یه ایتدی : بنم اصحابمه وجمله بنم قرائتمله قرائت ایدن جمع کثیره تبشیرایله‌که حق‌تعالی آنلره مغفرت وبنم آنلر حقنده اولان دعامی اجابت‌ایلمشدر . و آنلره امرایله‌که جوف لیلده بن‌قیلدیغم صلوتی ندوجهله استطاعتلری اولورسه‌اقامت‌ومداومت ایلیه‌لر . وفاتی مدینه‌ده سنهٔ ثلثین‌و مائه‌ده‌در . بعضلر سنهٔ اثنتین وثلثین ، بعضلرسنهٔ تسع وثمان وسبع وعشر یننده دیمشدر . اما هذلی کتاب (کامل) ده یازدوغی‌که سنهٔ عشرده اولمقدر غایت ایله قول بعیددر .

ثالث ائمهٔ ثلث ابومحمد خلف بن هشام بن ثعلب الامام‌العلم ابومحمدالبزاز البغدادی درکه احد قراء عشره‌در . وحمزه‌دن سلیم روایتنك احد رواتیدر . بونك تفصیلی آنده بیان وافاده اولنماغن محتاج اعاده دکلدر . وقتاکه مقام اشبو امام ترجمه‌سنده تمام اولدی بن ظن ایدرم که ارباب تصانیفدن سائر شیوح وعلما واصحاب تألیفدن بعض ائمه وفضلانك احوالنك معرفتی ایچون دخی نفسکی باخع و مهلك و صبردن عاجز وغیر متمالك سین . خصوصا شیخ کبیر اعنی صاحب تیسیر و عرائس ابکار معانئ بلیغه‌نك خاطبی اعنی امام

[*] شهداء حقنده وارد اولان (بل‌احیاء عندربهم یرزقون) کریمه‌سنه اشارتدر .

قاسم بن فيرّه الشاطبی وكمالات علميه وعمليه‌يی حائز وحاوی اعنی امام سخاوی و تأليف وتصنيفی و صمهٔ عيب و زللدن سالم وبری اعنی ابو اسحق ابراهيم الجعبری وعلم تجويد وقراآت وحفظ احاديث و رواياتده هرمرتبـهٔ مدحه لائق وحری اعنی الشيخ محمد الجزری روح‌الله ارواحهم وقدس اسرارهم ، پس هر برينك ترجمه‌سنی حسب التيسير بعون الميسر كل عسيرذكر وايراد ايده‌لم والله الهادی وعليه اعتمادی .

اما صاحب تيسير عثمان بن سعيد بن ابو عمرو الدانی الاموی در كه مولالريدر . وقرطبی دير : امام علامه وحافظ فهامه استاد الاستادين و شيخ مشايخ المقريين ايدی . ولادتی سنة احدی وسبعين وثلثمائه‌ده‌در . كندوسی ديمشدركه : سنة ست وثمانينده طلب علمه ابتدا ومباشرت وسنة سبع وتسعينده مشرقه رحلت ايلدم . وسنهٔ مزبوره‌نك شوالنده مصره داخل اولوب آنده برسنه مكث ايلدم . وبعده حج ايلدم . وسنة تسع وتسعين وثلثمائه‌ذی القعده‌سنده اندلسه‌دخول ايدوب سنة ثلث واربعمائه‌ده ثغره خروج ايدوب (سرقسطه) ده يدی‌عام سكون وقيام ايلدم . بعده قرطبه‌يه رجوع ايدوب سنة سبع عشره‌ده دانيه‌يه قدوم ايليوب آنده توطن ايلدم ديمشدر . وآخر عمرينه دكين آنده توطن ايدوب ينه آنده وفات ايلمشدر . وبرجماعتدن بطريق العرض اخذ قرائت ايدوب آندن دخی برجماعت روايت ايلمشدر . علم قرآنده وقرآنك روايات وتفسيرنده ومعانيسی وطرقی واعرابنده ائمهٔ كبارك بريسی ايدی . ودخی حديثی وطرقنی واسماء رجالنی و نقله‌سنی معرفتی وار ايدی . ودخی حسن الخط و جيد الضبط ايدی . واهل حفظ وذكا وتفنن وصاحب ديانت وفضل وورع وتسنن ايدی . ومالكی المذهب ومستجاب الدعوه وپاك مشرب ايدی . كندو عصرنده حفظ وتحقيقده اكا مشابه ومضاهی وعصرندن صكره مدد طويله آكا مدانی اولور قاصی ودانی‌ده كيمسـه يوق ايدی . ودخی دير ايدی : برشی كورمدم كه الا آنی قيد كتابته كتورميم ، و برنسنه كتابت ايلمدم كه الا آنی حفظ ايتميم . وبرشی حفظ ايتمدم كه بعـده آنی فراموش ايليم . ودخی آثاره وكلام سلف واخبار اخيـاره متعلق اولان برمسئله‌دن سـؤال اولنوردی اول دخی مسئله‌

مذكوره‌يی جمله متضمنه اولديغی مقدمات و نتايج ومهمات ايله ايراد ايدوب. وهر برينی شيوخندن قائلنه دكين متصل الاسناد ذكر ايدردی . جزری ايتدی : هر كيمسه‌كه كتابته نظر ايليه اول كيمسه‌نك درجه ومقدارينی وحق تعالينك آنی تأييد واقدارينی بيلور . فسبحان الفتاح العليم . ومؤلفاتنك اشهری كتاب (التيسير) واحسنی (جامع البيان فی القرآت) در . (اقتصاد) ايله مسمی اولان ارجوزه‌سی (المقنع فی رسم المصحف) و (المحكم فی النقط) و (المحتوی فی القرآت الشواذ) و (طبقات القراء) كه درت جلدده در و (الفتن و الملاحم) و (شرح قصيدة الخاقانی) تجويدده و بونلرك غيری كتب . ودخی شيخ مزبور ايله ابی محمد بن حزم بيننده منافرهٔ عظيمه اولمشدر . آخر الامر مابينلرنده مهاجات ايتمكه مؤدی اولمشدر . حق تعالی ايكيسنه دخی مغفرت ايليه . وفاتی (دانيه) ده يوم الاثنينده سنة اربع و اربعين واربعمائه شوالنك منتصفنده‌در . وسلطان دانيه اولان امام امام نعشنده ماشياً كيدوب خلق عظيم جنازه‌سنی تشييع وتعظيم ايلديلر رحمة الله تعالی .

اما شيخ امام شاطبی ، آنلر القسم بن فيرّه‌در كسر فا ويا ايله كه آخر حروفدر ساكنة ، بعده راء مشددهٔ مضمومه و بعده هاء در . معناسی لغت عجم اندلسده الحديددر . ابن خلف بن احمد ابوالقسم وابو محمد الشاطبی الرعينی الضريردر . كرچه كندولری ضرير ومكفوف ، اما ديدهٔ بصيرتی مكشوف ايدی . وعلوم ظاهره‌دن ماعدا علم لدنی‌دن دخی خبير واكابر ولی‌اللّه‌دن ايدی . امام علامه وشيخ فهامه واحد اعلام كبار وعلماء مشتهرين فی الاقطار ايدی . سنة ثمان وثلثين وخمسمائه آخرنده (شاطبه) ده ولادت ايتمشدر — كه جريدهٔ اندلسده برقريه‌در — بلده‌سنده قرائت قرأن وقرآآتی اتقان ايلدی . ابی عبدالله محمد بن ابی العاص النفزی‌دن ، بعده بلده‌سنه قريب (بلنسه) يه رحلت ايليوب آنده تيسيری حفظندن وقرآآتی ابن هذيل اوزرينه عرض ايلدی . وآندن سماع حديث ايدوب روايت ايلدی . وآنك غيری فضلادن دخی روايت ايلدی . وابی عبدالله محمد بن حميددن دخی روايت ايدوب و آندن كتاب سيبويهی ومبردك (كامل) نام كتابنی وابن قتيبه‌نك (ادب الكاتب) نام كتابنی

اخذايلدی . بعده نیت حج ایله رحلت ایدوب اسکندریه‌ده ابی طاهر السلفی دن
وغیریدن سماع ایلدی . وقتاکم مصره داخل اولدی قاضی فاضل آنی اکرام
وقدرینی بیلوب خلقه دخی اعلام ایلیوب قاهره‌ده اولان مدرسه‌سنه آنی
انزال و مظهر اعزاز وافضال ایلدی . و آنی مدرسه‌نك شیخی تعیین ایدوب
جمله‌یه تقدیم وتعظیم کثیر ایله تعظیم ایلدی . وشیخ مزبور دخی قصیدهٔ لامیه
ورائیه‌سنی آنده نظم وتألیف وهر برنده بنیان تحقیق وبلاغتی وایوان تدقیق
واحوال قرائتی بلندپایه وترصیف ایلدی . طلاب قرائت اولان نفوس مجلسنه
حاضر اولوب اقراء قراء ایچون اوتوروب آفاق واقطار وجمیع بلادوامصاردن
خلائق آنی قصد ایدوب ترك اوطان وعلائق ایلدیلر . وقتاکه ملك ناصر
صلاح الدین یوسف بیت المقدسی فتح ایلدی شیخ مزبور واروب قدس شریفی
زیارت ایلدی سنهٔ تسع وثمانین وخمسمائه‌ده . بعده ینه رجوع ایدوب مدرسهٔ
فضلیه‌ده اقامت وزمان و فتنه دکین خدمت اقرایه مداومت ایلدی . شیخ
مزبور علیه رحمة الملك الغفور علوم قرآنده امام وکتاب اللهه ناصح ومقتدای
انام واصول عربیتی متقن وجمله‌سنده متفنن ولغتده امام وادبده رأس ورئیس
علماء اعلام وحدیثده رحله ومرجع خلق جهان وحفظ حدیثده نادرهٔ زمان
ایدی . حتی نسخ صحیحنی آنك لفظندن ضبط ایدرلردی . وفطنت و ذکاده
اعجوبه وفائق و تعبیر رؤیاده ماهر وحاذق ، فنون کثیره‌دن خبیر و آگاه
وجودت نظمده آیة من آیات الله ایدی . علم قرآآتده واصل غایات وزهد
ولایت و کشف وانقطاع وعبادتده نائل مرتبهٔ نهایات اولوب متواضع لله
وصاحب بصیرت صافیه وقلب آگاه ایدی که هرزمانده آثار کرامات لائح
وبوی مکاشفه و ولایات فائح اولوردی . ونیجه اموره اصحابی مطلع اولمیوب
کندوسی کشف ایله عارف اولوب اصحابنه عذل ولوم ایدردی . جامع مصرده
وقت زوالده نیجه دفعه مناره‌ده مؤذنیندن نام ونشان یوق ایکن استماع صدای
اذان ایلمشدرکه اول حالت خواص صالحیندندر . ومجلسنده غایت ایله محفوظ
اللسان اولوب حتی جلساسنی دخی مجلسنده فضول کلامدن منع ایتدوکی
جهتدن هر بریسی هراسان ایدی . اقراء ایچون اوتورسه البته طهارت وکمال

نظافت اوزره اولوب هرامرده کاری سنته مواظبت ایدی . و شافعی المذهب ایدی . اصح روایت اولدرکه اعمی ایکن ولادت ایتمش اوله . آندن اصحابی ومجلسنده اجتماع ایدن احبابی نیجه کرامات وعجایب مکاشفات حکایت ایدوب هر بری کمال تعظیم ایله تعظیم ایدرلردی . حتی حافظ علامه ابوشامهٔ مقدسی آنك حقنده اولان نظمندن بوایکی بیتی انشاد ایلمشدر :

(شعر)

رأيت جماعة فضلاء فازوا   برؤية شيخ مصر الشاطبي
وكلهم يعظمه ويثني   كتعظيم الصحابة للنبي

جزری ایتدی : شیوخمدن بعض اخیار کندیلرك شیوخندن روایت ایدوب بکا اخبار ایتمشلردرکه شیخ شاطبی مدرسهٔ فاضلیه‌ده صلوة صبحی وقت غلسده ادا ایدوب بعده عقد مجلسی اقراء ایدردی . طلاب و قراء دخی کیجه‌دن کلوب هربری آخره تسابق ایدوب اول جهتدن شیوخ وشاب مجلسنه حضورده استعجال وشتاب ایدرلردی . شیخ صاحب شهود دخی هربارکه مجلسه قعود ایلسه البته اول کلن قرائت ایلسون دیوب آندن زائد کلام سویلمزدی .

ینه الاسبق فالاسبق قاعده‌سنی رعایت ایدوب اسبق قرائت ایدردی. اتفاق برکون خلاف عاده ثانیا کلن قرائت ایلسون دیمکله زبانی کشاده اولوب اول کلن قارئه وغیره حیرت طاری اولدی که آیانه جرم وکناه صادر و شیخ یاننده نه مقوله قصوری ظاهر اولدی‌که باعث حرمان اولدی دیو احتساب نفس ظالم بی امان ایدر ایکن تفطن ایلدی‌که باعثی جنایت اولمایوب بلکه اول شب جنابت واقع اولوب لکن مجلس شیخده نوبت دکمکه کمال حرصندن استعجال ایتمکله فراموش ایدوب تذکره مجال اولمامش . پس درحال جوار مدرسه‌ده اولان حمامه واروب اغتسال ایدوب ثانی نك قرائتدن فراغندن اول ینه رجوع ایدوب مکاننده قعود ایدوب شیخ اعمی ایکن دیدهٔ بصیرتنده اولان شهود سببی ایله عارف و کیفیت حاله واقف اولوب ثانی قرائتدن فارغ اولدیغی کبی

ینه شیخ اول کلن قرائت ایلسون دییوب اول حاله اطلاعنه اشارت ایلدی .
جزری ایدر بوحال بوطائفه‌نك شیوخنه واقع اولان احوالك احسنیدر. بلکه
دنیاده بونك کبی حالت واقع اولدیغنی بیلمزدم دیمشدر . بوفقیر ایدر کرچه
جزری بویله دیمشدر وفی نفس الامر حضرت شیخ بو بر منقبهٔ عظیمه‌در
لکن مثلی دنیاده اولدوغنی بیلمزم دیدوکی غریبدر . زیرا کمالات وکرامات
ومراتب ودرجات‌دن برمرتبه یوقدر که انسانده آکا استعداد اولمایه وتحمل
وبلا ورنج ایله اول کنج تحصیلنه بندکان خدا یول بولمایه . ومناقب اولیاء کبار
واخبار اخیار وابرار جمع اولنان کتب واسفار بونك امثالی کرامات ایله
مشحونه وهربرنده‌هزار بومقوله دفائن بیشمار مدفونه‌درکه کرك آزاد کرك بنده
هرکه جوینده اوله یابنده اولمق مقرردر. نته‌کیم حضرت مولانای خداوندکار
مثنویٔ معنوی‌ده وصف اولیای کبار حقنده درر جواهر نثار ایدوب بیورر:

(شعر)

شیخ کو ینظر بنورالله بود | از نهایت وز نخست آکه بود
در درون دل درآید چون خیال | پیش او مکشوف باشد سر حال
اولیا اطفال حقند ای پسر | در حضور و غیب آکه باخبر
پاسپان آفتابند اولیا | در بحر علم اسرار خدا
بندکان خاص علام الغیوب | درجهان جان جواسیس القلوب
اولیا راهست قدرت ازآله | تیر جسته باز ارندش زراه
اولیا مرآت نور مطلقند | اولیا آیینهٔ خاص حقند
صیقلی کن یك دوروزی سینه‌را | دفتر خودساز آن آیینه‌را

حق تعالی جمله‌مزه انلرك مواجید و اذواقندن ذوق و کمال لطفندن آنی
تحصیله قلبمزده شوق میسر ایلیه آمین یارب العالمین .

ودخی شیخ‌مزك بورك تصانیفندندر رسم بیاننده اولان رائیه‌سی که امثالندن
فائق برنظم مونق رائقدر . اما قرا آتده اولان قصیدهٔ لامیه‌سی جمیع تصانیفنك
واسطهٔ عقدی وسائر تألیفنك غرهٔ وجهیدر . بر قصیده‌درکه جمیع امصارده
سائر و عامهٔ اقطارده طائر اولوب علماء اعصار کمال قبوللرندن اول علمده
مراجعتده اکا افتقار ایلمشلردر . جزری ایتدی : برکیمسه‌که آنك ایکی

قصیده‌سنه واقف اوله حق تعالی‌نك اكا اولان احسانڭ مقدارینه عارف اولور . خصوصا قصیدهٔ لامیه‌كه بعده كلن بلغا آنڭ مثلنی ایراددن كنك ولال اولوب هر برینه معارضه‌دن كلال كلمشدر . زیرا آنڭ مرتبه‌سنی ادراك ایلمز مكر شول صاحب فهم دراك آنڭ منوالی اوزره نظمه اشتغال ایلیه . یاخود آنڭ طریق اسلوبی اوزره نظم اولنان عقائد ایله مقابله ایتمكله بونده اولان فضل باهر پدید وظاهر اوله . وفی الحقیقه جناب حقدن بوكتابه‌ویریلن شهرت وقبول بوقنده بلكه سائر فنوندن اولان كتبه و یرلمامشدر دیسه‌م مقدمهٔ مسلمه وكلام مقبولدر . زیرا بن ظن ایتمزم كه بلاد اسلامیه‌دن بر بلده اندن خالی اوله . بلكه ظن ایتمزم كه هیچ بر طالب علمك خانه‌سنده اندن بر نسخه موجود اولمیه . ودخی خلق بر قصیده‌دن نسخ صحاح و مجلدات ملاح جمع واقتنا ایتمكه برمرتبه تنافس و رغبت و اعتنا ایلمشلردركه حتی بنم یانمده لامیه و رائیه‌دن برنسخه وار ایدی جلد واحدده اصحاب سخاوی‌دن تجییج خطی ایله، بكا آنڭ وزنجه فضه و یردیلر بن قبول ایتمدم . وفی الحقیقه جمیع ناس بهاسنده تغالی ایدوب هرعصرده ثمن غالی ایله‌بیع اولنور . و آندن ماعدا اقوالنی مسلم طوتمقده والفاظنی منطوقاً و مفهوماً اعتبار ایلمكده برمرتبه مبالغه ایتمشلردركه حتی افراد امتدن بررجل غیر معصومك اولمق حدندن خروج ومبالغه‌نك ذروهٔ علیاسنه عروج ایتمشلردر . وبعضلر برجهتدن دخی تجاوزحد ایدوب انجق بونك ایچنده اولانلری قرا آت سبعدن عد ایلمشلردر . و بونك ماعداسی شاذ اولوب قرائتی جائز دكلدر دیمشلردر . ودخی جزری دیمشدركه بزم عصرمزده شاطبیه حقنده واقع اولان غرائب اتفاقندركه حالا بركیمسه موجوددركه آنكله شاطبی بیننده اتصال تلاوت و قرائتده آنجق ایكی كیمسه واردر . مع هذا بوكتاب تبییض اولندیغی تاریخ ایله شاطبی‌نك وفاتی ماببنی ایكی‌یوزییلدر . بن بیلمزم كه اعصاردن برعصرده قرا آت سبعده بویله حالت اوله اكرچه احیانا بعض قرا آتده اولمش ایسه . ایمدی بوكاباعث خلقك آنڭ قرا آتنه كمال اعتنا و اهتمام ایلملریدر . ودخی جائزدركه شاطبیه بوسند ایله اتصال سماع ایله رأس ثمانمائه‌یه دكین باقی اوله . ایمدی بو مقامه كانجه ایراد اولنان كلام جزریدر . انتهی .

ودخی شاطبی اوزرینه عرض قرائت ایلینلر برجماعتدر . واجل اصحابی ابوالحسن علی بن محمد بن عبدالصمد السخاوی‌در و آنك امثالی . وكندوسنك اوزرینه قصیده‌یی سماع ایلمشدر امام ابو محمد وعثمان عمر بن الحاجب وغیری. حق تعالی آكا تصنیفنده واصحابنده برکت وخیر ویرمشدر. آندن اخذ ایدنلردن برکیمسه معلوم دکلدر الا که حق تعالی آكا نجات ویروب دعاسنی اجابت ایلمیه. وفاتی سنة تسعین وخمسمائه جمادی الآخره سنك یکرمی سکزنده قاهره‌ده واقع اولوب مصر ایله قاهره بیننده قرافه‌ده مدفوندر وقبری معروف ومشهور وزیارتگاه جمهور در . جزری ایتدی : بن قبر شریفنی مراراً زیارت ایدوب بعض اصحابم شاطبیه‌یی قبری قاتنده بنم اوزرمه عرض ایلدیلر . وبن قبری قاتنده اولان دعاده اجابت وهر امرده برکت اولدیغنی مشاهده ایلدم . رحمه الله ورضی عنه .

اما شیخ سخاوی علی بن محمد بن عبدالصمد بن عبدالاحد بن عبدالغالب بن عطاء بنی الامام العلامه علم الدین ابو الحسن الهمدانی السخاوی المقری المفسر النحوی اللغوی الشافعیدرکه دمشقده شیخ مشایخ الاقراء ایدی. ولادتی سنة ثمان یاخود تسع وخمسین وخمسمائه‌ده سخاوی درکه اعمال مصردندر . اسکندریه‌ده سلفی دن وابی الطاهر بن عوفدن سماع ایلمشدر. ومصرده عساکر بن علی دن وبوصیری دن وابن یاسین دن وغیریلردن سماع ایلمشدر . وقرا آتی دیار مصریه‌ده ولی الله ابی القسم الشاطبی‌دن قرائت ایدوب آنکله منتفع اولدی وابی الجوددن وابی الفضل محمد بن یوسف الغزنوی‌دن وعساکر بن علی‌دن قرائت ایدوب بعده دمشقه رحلت وقرا آت کثیره‌یی ابوالیمن کندی اوزرینه قرائت ایدوب و آندن علم نحو ولغت وادب اخذ ایلدی . وعلمانك کثیرندن وغیریلرندن سماع ایلدی . وبالجمله امام علامه ومحقق ومقری ومجود وفهامه وقرا آت وعللنی بصیر وامام نحو ولغت وادب وتفسیر اولوب علوم مذکوره‌نك جمله‌سنی اتقان بلیغ ایله اتقان ایدوب باکه واصل مرتبهٔ ایقان اولمش ایدی . وعصرنده قاصی ودانی دن آكا لاحق و مدانی کیمسه یوق ایدی . وعلوم مذکوره‌دن ماعدا نیچه علومده دخی ماهر مفتیٔ اصولیٔ مناظر ایدی . ومع هذا

دين واهل خير وقانع ومطروح التعكف متواضع حلوالمحاضره وحسن النادره وحاد القريحه وقدرى كبير وحرمتى وافر وكثير ايدى . ودخى قبول ناسده محبب ومسلم واحد بنى اذكياء بنى آدم ايدى . برشغلى يوق ايدى الا جمله‌سى كسب علم وافاده‌يه مقصور وبين الناس آنكله مشهور ايدى . جامع دمشقده حضرت يحيى بن زكريا عليهما السلامك رأس شريفى يانـنده قرق ييلدن زياده اقراء ناس ايله استيناس ايدوب بعده تربهٔ ام الصالحده اقراء ايليوب حتى اول تربه انك ايچون بنا اولنمشدر . وانك سببى ايله شرط اولنمشدركه شيخى علم قرآنده اعلم اهل بلد اوله . پس طلاب قرا آت اطراف و آفاقدن اجتماع واتقان ايدوب قصد تحصيل ايله يانـنه كلوب اوزرينه ازدحام و آندن اخذده تنافس ورغبت واهتمام ايديلر . حافظ ابو عبدالله تاريخ الاسلامده ديمشـدركه اندن قرائت ايچون غايت مرتبه‌ده خلق كثير اجتماع وهر برى مجلسندن انتفاع ايلمشدر . بن دنيـاده قراء ايچنده بوندن اصحـابى اكثر كيمسه بيلمزم . جزرى دخى اصحابندن يكرميدن زياده عد ايلمشدر . وكتبدن دخى شرح شاطبيه‌يى تأليف ايدوب (فتح الوصيد) ايله تسميه ايلمشدر . و قصيده‌نك شارح اولى بودر والله اعلم . آفاق عالمده بومرتبه اشتهارينه دخى باعث بونلردر . شاطبى دخى بوكا اشارت ايدوب « يقيض الله لها فتى يشرحها » ديمشدر . ودخى شاطبينك رائيه‌سنى شرح ايدوب (الوسيله الى شرح العقيله) ايله تسميه ايلمشدر . وعلم نحودن كتاب (المفضل فى شرح المفصـل) دخى آنكدر . درت جلدده بر كتاب نفيسدر . ومفصل اوزرينه برشرح دخى تأليف ايدوب (سفر السعاده وسفير الافاده) ايله تسميه ايلمشدر . و زمخشرينك احاجى ونحويه‌سنى شرح ايلمشدر . اول دخى موضوعنده اجل كتبدندر . والتزام ايلمشدركه زمخشرينك هر ايكى احجيه‌سنى كندو نظمندن ايكى لغز ايله تعقيب ايليه . ودخى تفسير قرآن عظيم تأليف ايدوب درت سفرده سورهٔ كهفه واصل اولمشدر . هر كيم اول كتابه واقف اوله اول كيمسه‌نك مقدار ينـه عارف اولور . زيرا آنده جمع اولان نكات ولطائف ودقائق غيريده جمع اولمامشـدر . ودخى مدح سـيد الورى ورسـول مجتبى اعنى حضرت محمد مصطفى ده صلى الله تعالى عليه وسلم

قصائد سبعه نظم ایدوب شیخ ابوشامه آنی شرح ایلمشدر و کتاب (المفاخرة بین دمشق والقاهره) وبونلرك غیری نیجه کتب دخی تصنیف ایلمشدر. ابن خلکان ایتدی: شیخ مزبوری کوردم. زاکیاً جامع دمشقده جوابسنده ایکی اوچ کیمسه بیله کیدوب هر بری مواضع مختلفه‌دن دفعهٔ واحدة قرائت ایدرلر ایدی. اول دخی هر برینه رد جواب وافادهٔ علم وبیان صواب ایدر ایدی. ذهبی ایتدی بنم نفسمده برشیء واردر. یعنی شبهه ایدرم‌که بو اسلوب اوزره روایات صحیحه اولورمی. زیرا مجموع کلماتی معاً سماع متصور دکلدر. شیخ جزری ایتدی: بلکه نفسده ذهبی‌نك کلامندن برشی واردر. زیرا جمله‌سنه رد جواب ایتدوکنی ایشیتمدیمی. ایمدی اکر مجموع کلمات مسموعه اولمسه نیجه جمله‌سنه رد جواب صواب ایدر ایدی. معهذا سخاوینك ولایتنده قطعاً شکمز یوقدر. وبکا زمانلرینه یتشدوکم شیوخدن برجماعت شیوخندن روایت ایتمکله اخبار ایتمشلردر. بعض طائفه‌جن سخاویدن قرائت ایدرلر ایدی. بوکلامك جمله‌سی جزرینك ذکر ایتدوکیدر. ابوشامه ایتدی: سنهٔ ثلث واربعین وستمائه جمادی الاخره‌سنك اون ایکیسنده شیخم علم الدین علامهٔ زمان وشیخ اوان الشیخ السخاوی وفات ایلدی. ولادتی سنهٔ ثمان یاخود تسع وخمسین وخمسمائه‌ده ایدی. روح الله تعالی روحه ونور ضریحه.

اما شیخ جعبری اول ابواسحق ابراهیم بن عمر بن خلیل بن ابی العباس العلامة الاستاد ابومحمد الربعی الجعبری السلفیدر، فتحتین ایله‌که طریقت سلفه نسبتدر. محقق حاذق وثقه وکبیردر. شاطبیه ورائیه‌یی شرح ایدوب انواع علومدن تصانیف حسنه تألیف ایلمشدر. ولادتی ربض قلعهٔ جعبرده یعنی سورنده سنهٔ اربعین وستمائه ویاخود آندن اوّلدر تقریبا. قرائت سبعه وعشره‌یی مشایخ کثیردن قرائت ایلدی. بلدهٔ حضرت خلیل‌ده ـ علیه صلوات الملك الجلیل ـ توطن ایلدی. ثقه ومقرئ ومتفنن اولوب قرائتده ومعرفت حدیثده و اسماء رجالده تصانیف مفیده‌سی واردر. شاطبیه‌یی دخی شرح ایدوب کنز المعانی ایله تسمیه ایلمشدر. و رائیه‌یی دخی شرح ایدوب ایکی کتابده دخی اظهار فضل وتحقیق وابراز تعمق وتدقیق ایدوب ایکیسی دخی

احسن کتب و اسفار و اشرف شروح جلیلة الآثاردر . خصوصا شرح شاطبیه‌که آنك موزنی حله قادر اولماز ، الا شول کیمسه‌که علوم قرأنده بارع وماهر بلکه علوم عربیه وشرعیه‌ده فضلی ظاهر اوله . و اول کتابك عسرینی و اتقانده قدرینی فهم ایده‌مز ، مکر شول کیمسه‌که کتاب مزبوره خدمت ایله خدمت ومطالعه واستخراج دقائقنه مداومت ایلیه . وفاتی سنة اثنتین وثلثین وسبعمائه رمضاننك اون‌اوچنده‌در . اما شیخ منتخب‌الدین اول ابن‌ابی‌العز بن رشید ابو یوسف الهمدانی‌در . امام‌کامل وعلامهٔ فاضلدر . قرا‌آت وعربیتده رأس رئیس ومحبت خدا ایله انیس صالح ومتواضع و صوفیٔ متخاشع ایدی . مصرده ابی‌الجود اوزرینه قرائت ایدوب دمشقده ابوالیمن کندی اوزرینه سماع ایدوب اندن قرائت‌دخی ایلدی . شاطبیه‌یی‌دخی شرح ایلمشدرکه لابأس فیه قیلمشدر و قرأن عظیمی دخی اعراب ایتمشدر اعراب متوسطه ایله . و زمخشرینك مفصلانی شرح ایدوب انده اجاده ومهماتی افاده ایلمشدر . ذهبی دخی آنی تاریخ الاسلامده ذکر ایدوب سخاوینك وجودی ایله آنك سوقی کاسد اولدی دیمشدر . ابوشامه دخی آنی ذیلده ذکر ایدوب حقنده دیمشدرکه شیخ مزبور مقریٔ مجود ایدی . قصیدهٔ شاطبی معرفتنده شیخمز سخاوی‌دن منتفع اولوب بعده قصیدهٔ مزبوره‌نك شرحنه تعاطی واول امر عظیمه جرأت و تصدی ایدوب بر بحر بیکرانه حوض ایلدی‌که ساحه‌سنه وصولدن عاجز ومتحیر وشیخمزك حق تعلیم وافاده‌سنی جاحد ومنکر اولدی . جزری ایتدی : آنك شرح قصیده‌سنده مواضع عدیده واردرکه تحقیقدن بعیده‌در . زیراقصیده‌یی نه‌ناظمدن قرائت ایتمشدر ونه ناظمدن قرائت ایدندن ایتمشدر . وفاتی دمشقده سنة ثلث واربعین وستمائه شهر ربیع الاولنده‌در .

اما شیخ جزری‌اول محمد بن محمدبن محمد بن علی بن یوسف الجزریدرکه ابوالخیر ایله مکنی‌در والدینك لفظندن تحقیق ایتدوکی اوزره . ولادتی دمشقده‌سنة احدی وخمسین‌وسبعمائه شهر رمضاننك یکرمی بشنجی کیجه‌سی لیلهٔ سبتده واقع اولوب سنة اربع وستین‌ده حفظ قرأن کریم سعادتنه نائل وسنة خمس‌ده ختم قرأن ایله اداء صلوة شرفنه واصل اولدی . وبر جماعتدن

سماع حديث ايدوب بعض شيوخ اوزرينه قرآنى افراد ايدوب بعده سنة ثمان وستين‌ده سبعه‌يى جمع ايدوب ينه اول سنه‌ده حج ايلدى . بعده سنة تسع‌ده ديار مصريه‌يه رحلت ايدوب قراآت عشره‌يى واثنى‌عشرى صكره ثلثةعشرى جمع ايلدى . بعده دمشقه رحلت ايدوب اصحاب دمياطيدن و ابرقوهى‌دن سماع حديث ايدوب اسنوى‌دن وغيرى‌دن فقهى اخذ ايلدى . بعده ديار مصريه‌يه رحلت ايدوب آنده اصول ومعانى وبيانى قرائت ايليوب صكره اسكندريه‌يه رحلت ايدوب اصحاب ابن عبدالسلامدن وغيريدن سماع ايلدى . وشيخ الاسلام ابوالفدا اسمعيل بن كثير اقتايه اذن‌ويردى سنة اربع و سبعين‌ده . وكذلك شيخ ضياءالدين سنة ثمان و سبعين‌ده ، وكذلك شيخ الاسلام البلقينى سنة خمس وثمانين‌ده . بعده اقراء ايچون اوتوروب جماعت كثيرون اندن قرائت قراآت ايلديلر . بعده سنة ثلث وتسعين وسبعمائه‌ده قضاء شامه والى اولدى . بعده ديار مصريه‌دن متوجه جانب روم اولوب سنة ثمان وتسعين وسبعمائه‌ده مدينهٔ بروسه‌يه نزول ايلدى‌كه اول زمانده دارالملك ملك عادل وعابد ومقر خلافت سلطان غازئ مجاهد بايزيد بن عثمان ابدّالله سلسلة اولاده الكرام الى انتهاء الزمان ايدى . پس اول ديارك اهلندن وغيريدن دخى جماعت كثيره قراآت عشرى اندن تحصيل واستفاده وتكميل ايلديلر . وقتاكه سنة خمس و ثمانمائه اوائلنده فتنهٔ هائلهٔ تيمورلنك ومابينلرنده اشتداد حزب وجنك اولدى كه اول مصيبت‌عظمى ميان عالميانده مشهوره والسنهٔ ناسده مذكوردر . تيمور مولاناى مذكورى بيله آلوب‌ماوراء النهره واروب‌مدينهٔ كش‌ده انزال بعده سمرقنده ايصال ايدوب هر برنده نيجه جماعت اندن تحصيل قرائت ايلديلر . وقتاكه سنة سبع وثمانمائه شعبانده تيمور كوركان كور دوزخ نشان جانبنه لنك و لوك روان اولوب اول ظالم تحمل ايتدوكى اوزار ومظالم سببى ايله روسياه وكمراه ونامهٔ اعمالى حسناتدن خالى وتباه حفرة فى‌حفر النيران اولان مضيق قبره داخل اولوب اهل اسلامه اندفاع‌شرور سببى ايله‌فرح وسرور حاصل‌اولدى . شيخ مزبور ماوراء النهردن خروج ونهردن عبور ايدوب ولايت خراسانه واصل اولوب شهر هراته واصل اولدى . بعده يزده بعده اصفهانه و صكره

شیرازه کلدی. هر بر بلدده نیچه جماعت شیخدن قرائت ایدوب کیمی سبعه‌یی
تحصیل وکیمی عشره‌یی تکمیل ایدوب صاحب شیراز اولان سلطان پیرمحمد
شیخه شیراز ونواحیسنك قضاسنی الزام ایدوب شیخ دخی بالکره والاجبار
قبول واختیار ایلیوب جناب باری‌دن فتح ونجاح ظهورینه انتظار اوزره
اولدی . بعده فتح اولوب اندن بصره‌یه خروج ایدوب بعده سنة ثلث
وعشرین‌ده حق‌تعالی حرمین محترمین‌ده مجاورت سعادتنی نصیب ایلدی .
مدینهٔ منوره‌ده اقامتی زماننده شیخ‌الحرم اولان عزیز محترم دخی شیخدن
قرائت ایلدی . واول تاریخده قراآتدن کتاب نشر قراآت العشری تألیف ایلدی
ایکی جلدده . وانك مختصری اولان کتاب (تقریب)ی و(تحبیر التیسیر فی القراآت
العشره) نام کتابی وطبقات قرائی وتواریخ قرائی که بری کبری وبری صغری
درکه بوترجمه صغراسندن اخذ اولنمشدر . ودخی اوزمانده‌که تیمور شیخی
ماوراءالنهره آلوب کیتدی آنده شرح مصابیحی تألیف ایلدی اوچ جلدده .
وتفسیر وحدیث وفقهدن دخی بعض تألیف ایلدی . وآندن اقدم (غایة المهره
فی الزیادة علی العشره) نام کتابی نظم ایلدی . ودخی (طیبة النشر فی القراآت العشر)
و(کتاب الجوهره فی النحو) نام کتابلری نظم ایلدی . وکتاب (المقدمه فیما علی
قارئ القرآن ان یعلمه) وبونلرك غیری فنون شتی‌دن مؤلفات کثیره‌سی واردر .
مؤلف اصل مترجم مرحوم والد ماجد علیه‌الرحمه بیوررلرکه بوذکر ایلدوکم
کلمات جزری طبقات صغراسنده نفسندن حکایت ایتدوکیدرکه کندی خطندن
نقل ایتمشمدر . و بعض تلامذه‌سی کندی خطیله دیمشدرکه شیخك
بحار فضائلندن مغترف وقصورینه معترف اولان فقیردیرکه : شیخمز رحمه‌الله
تعالی سنة ثلث و ثلاثین و ثمانمائه شهر ربیع الاولندن بش کون کیتدکده
ضحوهٔ جمعه وقتنده مدینهٔ شیرازده وفات ایلدی . وآنده انشاء واحداث
ایتدوکی دارالقرانده دفن اولندی وجنازه‌سی مشهدده اولوب سکان بلده‌دن
بتون اهل اسلام کرك اشراف و خواص وکرك عوام حمل وتقبیلنه مبادرت
وتبرکاً مس ولمسنه مسارعت ایدوب اول خدمتلره وصول ممکن اولمیان
کیمسه‌لر تبرك ایدنلر ایله تبرك ایدرلر ایدی . وبالجمله شیخ مزبورك موتیله

مهام اسلامدن نیچه نسنه مندرس وبنیان علم قرآآت خراب ودارس اولدی رضی الله عنه و عن اسلافه و اخلافه . ودخی شیخ مزبورك ایکی فاضل اوغللری وارایدی . بریسی که اکبریدر محمد بن محمد بن محمد الجزری ابوالفتح الشافعیدر. حضرت شیخ رحمة الله علیه دیمشدرکه ولد کبیری محمد مزبور دمشقده سنة سبع و سبعین وسبعمائه شهر ربیع الاولنك ایکنجی کونی یوم اربعاده ولادت ایدوب سکز یاشنده ایکن حفظ قرآن ایلدی . وشاطبیه ورائیه‌یی وبنم هدایه نام منظومه‌می حفظ واستظهار وبندن قرآآت عشری جمعه شروع ایدوب هر برنده مهارت اظهار ایلدی . بعده آنکله دیار مصریه‌یه رحلت ایلدم . آنك شیوخندن دخی قرائت قرآآت ایدوب بعده فقهه وغیرینه اشتغال ایدوب علوم مختلفه‌دن کتب متعدده حفظ ایدی . تنبیه امام ابی اسحاق کبی . والفیة ابن مالك ومنهاج بیضاوی وتلخیص مفتاح وکندینك شیخی شیخ الاسلام البلقینی‌نك اصول دیندن (منهج) نام کتابی و شیخی عراقینك علوم حدیثدن الفیه‌سی کبی وبونلرك غیری نیچه کتب حفظ ایلدی . ومحفوظاتی نیچه کره شیوخ عصری اوزرینه قرائت ایدوب هر بری اجازت ویردیلر . وشیخی برهان الدین الانباسی افتا وتدریسه اکا اذن ویردی . ینه شیخ ایتدی : وقتاکه بن رومه داخل اولدم دمشقده اولان وظائفمه اول مباشر اولوب تدریس واقراء خدماتنی ادا ایلدی . شول زمانه دکین انی یدمنون وموت اخذ واحترام ایدوب جانب روضهٔ بهشته خرام ایلدی . انا لله وانا الیه راجعون . وسبب موتی مرض طاعون اولوب سنة اربع عشرة وثمانمائه‌ده بن شیرازده ایکن وفات ایلدی ولاحول ولاقوة الا بالله . ایکنجی اوغلی که اصغردر محمد بن محمد بن محمد بن الجزری ابوالخیردر . ینه شیخ ایتدی : بونك ولادتی سنة تسع و ثمانین وسبعمائه جمادی الاولاسنده‌در . مصردن عودمزدن وبرادری اتمام قرآآت ایتدن صکره بوکا دخی مشایخ عصر اجازت ویروب اکثری‌نك مجلسنه حاضر اولمشدر .

بعده آنکله وسائر برادرلریله مصره هجرت ایدوب مشایخ عصردن شاطبیه‌یی وسائر کتب قرآآتی سماع ایلدی . وقتاکه دمشقه عودت ایلدك بخاری‌یی سماع

ايلدى . وقتا كه بن رومه داخل اولدم سنه احدى وثمانمائه ده بكا حاضر اولوب ختم قرأن ايله اداى صلات ايدوب مقدم وجوهرى‌يى حفظ ايدوب وجميع قرا آت عشرى سنة ثلث ذى الحجه‌سنده بندن تكميل ايدوب بعده ينه ختمهٔ اخراده قرا آت عشرى اعاده ايدوب سنة اربع وثمانمائه ذى‌الحجه‌سنك طقوزنجى كونى يوم الاثنين‌ده كه يوم وقفه ايدى ختم ايلدى . بعده ايام تيمورده بكا مدينهٔ (كش) ده لاحق اولدى سنة سبع وثمانمائه‌ده . بعده شيرازه دكين بنم مجتمده اولوب انده دخى ينه قرا آت عشرى اكمال ايلدى سنة تسع وثمانمائه شهورنده . وبو ايكيسندن ماعدا شيخك برولدى دخى واردر كه اسمى احمد بن محمد بن محمد بن محمد بن الجزرى ابوبكر در . شيخ ايتدى : بونك ولادتى دمشقده سنة ثمانين و سبعمائه شهر رمضانك اون يديسنده ليلهٔ جمعه‌ده‌در . بوكا دخى دمشقده مشايخ عصرى اجازت ويرمشلردر . سنة تسعين‌ده ختم قرأن ايدوب سنة احدى‌ده آنكله اداء صلات ايلدى . وشاطبيه ورائيه‌يى وعشره‌ده اولان قصيده‌مى حفظ ايدوب بعده قرا آت اثنا عشرى برادرى ابو الفتح قرا آتى ايله بيله قرائت ايلدى . بعده قرا آت عشرى ثانيا قرائت ايدوب مشايخ آكا اجازت ويرديلر . و (طيبه) و (نشر) نام كتابلرى‌مى بندن قرائت ايدوب نيچه‌كره دخى سماع ايلدى ونيچه كتب حفظ ايلدى . وشيخ حافظ عراقيدن [*] وغيريدن كتابت ايدوب بخارى‌يى سماع ايلدى . وقتا كه رومه داخل اولدم نيچه كتابلرم ايله بكا واصل اولدى . بنم قاتمده اقامت و افاده و استناده‌يه اشتغال ومداومت ايدوب بالكه عادل بايزيد بن عثمانك اولادى السلطان الكامل محمد و السعيد مصطفى والاشرف موسى اندن منتفع اولديلر . و مدينهٔ بروسه‌ده جامع اكبر بايزيدى‌يه متولى اولوب

[*] شيخ عراقى مذكور شرح الفيه‌سنده ديمشدركه اقسام محمل حديثك بشنجيسى كتابتدركه شيخ برحديثى خطى ايله كتابت ايليه ياخود غيره امر ايدوب اول كتابت ايليه اول دخى كرك ادنى ايله غائب ايچون كتابت اولنه كرك شخص حاضر ايچون . بودخى ايكى قسمدر . برى اجازته مقرونه كتابتدركه مثلا بركيمسه‌يه كتابت ايدوب كتابت ايتدوكى سكا روايته اجازت و بردم ديه . برى دخى اجازتدن مجرد آنجق كتابتدر . اول دخى صحيحدر وقول اوزره آنكله روايت جائزدر ديمشدر . انتهى .

دين و عفاف ايله اتصاف ايلدى . اسعده الله وبارك فيه . بعده وقتا كه فتنهٔ تيموريه واقع اولدى مزبورى تيمور سلطان ناصر فرج بن برقوق طرفنه رسالت طريقى ايله ارسال ايدوب بندن يكرمى ييل مقدارى مفارقت ايدوب اول ساكن جانب روم وبن عجم ولايتنده تيمور ايله محزون و مغموم قالمش ايدم . وقتا كه سنهٔ سبع و عشرين وثمانين مائهده حق تعالى بكا حج شريفى ميسر ايلدى اجتماع مقدر اولوب آكا مكتوب ارسال ايدوب بنم قاتمده حاضر اولوب اون آلتى كون مقدارى مصرده اجتماع ايلدك . بعده بن حجه متوجه اولوب آنده مجاورت واول مصرده بر شوالدن سنهٔ آتيه شوالنه دكين اقامت ايدوب بعده سنهٔ ثمانده ينه بنمله بيله حج ايدوب جملهمز ديار مصريهيه رجوع ايدوب اول اهلنى احضار ايچون اول مرزوبومدن متوجه جانب روم اولوب سنهٔ تسع جمادى الآخرهسنده دمشقده بن اندن مفارقت ايلدم . وقتا كه بن مكهده مجاور ومتمكن ايكن اول بنم غيبتمده مصرده ساكن ايدى . اول زمانده طيبة النشرى شرح ايدوب كيف ماشاء اسلوب مرغوب اوزره برشرح خوب ايلمش . مع هذا يانده بن كتاب مزبور اوزره كتابت ايتدوكم حواشى يازلمش بر نسخه دخى موجود دكل ايدى . بوندن اول بنم نظممدن مقدمهٔ تجويدى ومقدمهٔ علم حديثى دخى نهايت مرتبهٔ حسنده شرح ايدوب سلطان اشرف برسباى قرنداشى ابو الفتح مرحومك وظائفنى تقرير وآنك يرينه مجلس مشيخت و اقراء وتدريسده تصدير ايدوب اول دخى اصلنى احضار ايچون روم طرفنه متوجه اولوب بن دخى اول نيتله عجمه توجه ايلدم . جناب بارى عنايت وياری ايدوب خيرلر ايله شغلمز جمع ايليه . وتوجه مزبور سنهٔ تسع وعشرين وثمانمائهده ظهور ايتمشدر . ودخى شيخك بونلرك غيرى ايكى اوغللرى دخى وار ايدى كه ابو البقاء اسماعيل و ابو الفضل اسحاق و فاطمه و عايشه وسلمى ايله مسماة بنات صالحاتى وار ايدى كه جملهسى قراء مجودين ومرتلين وحفاظ محدثيندن ايديلر . زهى اصل خوب وزيبا كه آندن بونلر كبى فروع پر فروغ پيدا اوله . وزهى فروع پاكيزه حسب كه منشألرى بويله اصل پاك وخوب نسب اوله . وحبذا بر خاندان بهشت آسا كه اهلى بونلر كبى رؤسا اوله .

وهزار فخر و شرف اول سکان ایچون که بو مقوله فضلی ظاهر بریت طاهر آنلره مکان اوله . رضی الله تعالی عنهم وارضاهم واسکنناهم فی فرادیس الجنان وایاهم انه قریب مجیب علیه توکلت والیه انیب .

شعبهٔ ثانیه

علوم شرعیه‌دن علم روایة الحدیثدر

بو بر علمدر که انده احادیث شریفه‌نك حضرت رسوله علیه الصلوة والسلام اتصالنك کیفیتندن بحث اولنور احوال رواتی حیثیتندن ضبط و عدالتده . ودخی سندك کیفیت اتصال وانقطاعی حیثیتندن و بونلرك غیری احوالدن که هر بری نقاد احادیث بیلورلر . وموضوعی الفاظ رسولدر (صلعم) نبی علیه السلامدن صدورینك صحتی وضعفی حیثیتندن و بونلرك غیری جهاتدن . وبونده منفعت بینه وغایت عظیمه واردر . بلکه احدارکان دیندر . وبو علمده تصنیف اولنان کتب اکثر من ان یحصی‌در . جمله‌دن کتاب شیخ امام حافظ دمشقی ابی عمرو عثمان بن عبدالرحمن درکه ابن الصلاح ایله معروف شیخ اهل فلاحدر (ر . ع) وتقی الدین ایله ملقب فقیه شافعیدر . علم تفسیر وحدیث واسماء رجال و فقه ونقل لغتده عصرینك احد فضلاسی ایدی . وبو ذات ابتدا فنون عدیده‌ده مشارکتی اولوب فتاواسی مستند ایدی . اولا فقهی والدی صلاحدن قرائت ایدوب بعده والدی انی موصله نقل وایصال ایدوب آنده برمدت اشتغال ایلدی . بعده خرسانه مسافرت ایدوب علم حدیثی آنده تحصیل ایلدی . بعده شامه رجوع ایدوب قدسده «مدرسهٔ ناصریه» تدریسنه تولی ایدوب اطراف بلاد و بقاعده جمع کثیر فرض انتفاع ایله کلوب یاننده تحصیل علمه اشتغال ایلدیلر . بعده دمشقده ملك اشرف تدریسنه و «مدرسهٔ رواحیه» و «مدرسهٔ ست الشام» تدریسنه تولی ایدوب جهات ثلثك جمله‌سنك وظائفنه قیام تام ایدوب برشیٔ اخلال ایتمکه اقدام ایلمز ایدی ، مکر عذر ضروری واقع اوله . ودخی علم ودینندن قدم حسنی اوزره ثابت

ایدی . علوم حدیثده برکتاب نافع تصنیف ایلیوب جمیع اموری سنن صلاح وسداد اوزره جاری اولدی، تا کندوسی جناب رب باری‌نك جاری اولوب دمشقده سنة ثلث واربعین وستمائه ربیع الآخرینك یکرمی بشنده وفات ایدنجه . ولادتی دخی سنة سبع وسبعین وخمسمائه‌ده شرخانده‌ذرکه شهر زوره اربل اعمالندن بر قریه‌در . وینه علوم حدیثده امام نووی دخی کتاب ارشادی تصنیف ایدوب بعده تلخیص حسنی ایله تلخیص ایلدی . امام مزبور ابو زکریا محی الدین یحیی بن شرف النووای الشافعیدرکه اهل زمانه‌سنه امام ومقتدای وعالم وفاضل واهل ورع وتقوی محدث وفقیه وثبت حجت ونبیه ایدی . مصنفات کثیرهٔ مشهوره‌سی وتألیفات عجیبهٔ مفیده‌سی واردر . مثلا فقهده (روضه) کبی وحدیثده (ریاض وازکار) کبی . وشرحنده (شرح مسلم) کبی . وآنك غیری معرفت حدیث ولغته متعلق مؤلفاتی واردر . کندوسی مشایخ کباردن سماع ایدوب اندن دخی خلق کثیر سماع ایلدیلر . ودخی شرح مسلمك روایتنه جمیع مسلمینه اجازت ویردی . نشوونماسی اعمال دمشقدن قریهٔ نوی‌ده اولوب آنك اهلندندر . آنده ظهور ایدوب حفظ قرآن ایلدی . بعده سنة خمسین وستمائه‌ده دمشقه کلدی اول زمانده اون‌طقوز یاشنده ایدی . آنده کسب فقاهت وتحصیل براعت ایلدی . شیخ مزبور خشن العیش قوت ایله قانع درویش اولوب تارك شهوات واهل خوف وعبادات ایدی . ودخی قوال بالحق وهرکلامی صدق مطلق اولوب کبیر الشان والخطر کثیر الصلوة والشهر علم وعمل اوزره مکب وصلوة وعبارات اوزره مواظب ایدی . وفاتی سنة ست وسبعین وستمائه رجبنده‌در . وقبر شریفی (نوی) ده زیارتکاه ومهبط انوار آله‌در . قرق بش ییل معمر اولمشدر روح الله تعالی روحه واوفر فی فرادیس الجنان فتوحه .

ودخی علم حدیثده بونلردن ماعدا تصانیف اکثر من ان یحصی ومتجاوز حدو استقصادر . لکن بوذکر اولنان مرتبه‌ده کفایت واردر والله ولی الهدایة . ودخی بو علمده اولان تصانیفدندر ابن حجرك برکتابی . وابن حجرك ترجمه‌سی مقدما بیان واعلام اولنمشدر .

شعبهٔ ثالثه

علوم شرعیه‌دن علم تفسیر القرآن‌در

و بو بر علم‌درکه نظم قرآنك معناسندن باحثدر طاقت بشریه وفاوقواعد عربیـه اقتضا ایتدوکی مقدارنجه . وبونك مبـادیسی علوم عربیـه واصول کلام و اصـول فقه وجدل و بونلرك غیری علوم کثیره‌در . وبوندن غرض معـانیٔ نظمی معرفت وفائده‌سی احکام شرعیه‌یی علی وجه‌الصحه استنباط ایتمکه حصول قدرتدر . وموضوعی ومنفعتی تعریفندن ظـاهرلردر . ودخی معلوم اوله‌که بوندن اقدم طبقات قرائی بیلمش سکدر . ایمدی بن ظن ایدرمکه بومقامده دخی طبقات مفسرین اعلام اولنمغـه مترصد وطالب واول بحر بی کراندن التقاط درز معارفه نکران وراغب سن . لکن طبقات قراده مذکور اولانلرك اکثری صحـابه و تابعیندن طبقـات مفسرینده داخـلردر . اول تقدیرجه ینه اعاده بی‌وجه وقلیل الافاده اولور . پس مناسب اولان اولدرکه انلره اشـارت اجمالیه اولوب بعده باقیسنی علی وجه‌التفصیل بیانه سعی جمیل اولنه . اماصحابهٔ کزیندن رضوان‌الله‌تعالی علیهم اجمعین تفسیر ایله شهیراولانلر خلفاء اربعه‌درکه سابقا مذکور اولمشلردر . ودخی ابن مسعود وابن عبـاس وابی بن‌کعب وزید بن ثابت وابو موسی الاشعری درکه بونلرك جمله‌سی سابقا مذکورلردر . اما انلرکه مذکور دکللردر اولا عبدالله بن‌الزبیر بن‌العوامدرکه کنیتی ابوبکر الاسـدی القرشی‌در . نبی‌علیه‌السـلام انلری حضرت ابی بکر صدیق (ر.ع) کنیتی ایله تکنیت ایتمشـلردرکه جانب امدن جدی‌در . ویته حضرت ابی‌بکرك اسمیله تسمیه ایلامشلردرکه عبدالله‌در . ودخی مهاجرینك مدینه‌ده اوّل‌سنه‌ده اسلام ایچنده ولادت ایلین اوّل مولوددر. و آنك قولاغنه حضرت ابی بکر اذان اوقومشدر. والده‌سی اسما آنی (قبا) ده ولادت ایدوب وآنی آلوب نبی علیه‌السـلامه کتوروب آنلردخی آنی سعادت ایله حجر مبارکارینـه وضع و برخرما کتوروب مضغ ایدوب بعده اغزی ایچنـه نقل

ایدوب تحنیك ایلدیلر . یعنی خرما ایله مخلوط اولان آب دهان مبارکلرینی
برمقدار اطعام ایلدیلر . زیرا تحنیك مولودك اول مرتبه‌ده برشیئه ماکول ایله
حنکنی یعنی چکه‌سنی آچمقدر . پس جوفنه اوّل داخل اولان ریق پرنور
وبریقلری ایدی . و آکا دعا ایدوب تبریك ایلدیلر . یعنی حق تعالی‌دن آنك
ایچون حصول برکت رجسن ایلدیلر . ودخی اطلس اولوب وجهی بی‌شعر ولحیه
ایدی . وکثیر الصیام والصلوة واشجع ناس وصاحب انفه وتکبر وشدید الناس
وحقه قائل وصلهٔ رحمه مائل اولوب آنك غیرنده جمع اولمیان جهات سعادات
آنده مجتمع وانواع وحیثیات ایله سائرندن ممتاز ومنقطع ایدی . زیرا اناسی
زبیر حواری حضرت رسالت پناه وشفیع عصاة کرامدر علیه من السلام
ازکاه وابهاه . ووالده‌سی اسما بنت الصدیق وجدی ینی صدیق واول امام تقیدر .
وجده‌سی صفیه عمهٔ رسول الله‌در صلی الله علیه وسلم . وخاله‌سی حضرت عائشه
صدیقه‌درکه زوجهٔ رسول الله‌در صلی الله علیه وسلم . وحضرت رسالتپناه ایله
صلی الله علیه وسلم مبایعه ایلدی سکز یاشنده ایکن . آخر الامر حجاج ظالم
فتح باب مظالم ایتدکده آنی مکه‌ده شهید ایلدی سنة ثلث سبعین جمادی -
الآخره‌سنك اون یدیسنده یوم ثلثاده . وآنلره اکثر ناس خلافت امرنده
سنة اربع وستین‌ده مبایعت ایتمشلر ایدی . ودخی اهل حجاز ویمن وعراق
وخراسان وبونلرك غیری نیچه کیمسه هراسان اولمیوب اکا اطاعت اوزره
اجتماع ایدوب انجق اهل شام امتناع ایلدیلر ایدی . وسکز ییل جمیع ناس ایله
بیله حج ایلمشدر . وآندن خلق کثیر روایت ایلمشلردر . ودخی معلوم اولاکه
خلفاء اربعه‌نك جمله‌سندن حضرت علی بن ابی طالبدن کرم الله تعالی وجهه
روایت اکثردر . ثلثهٔ باقیندن رضوان الله تعالی علیهم اجمعین روایت غایت ایله
بزراسیردر . سببی دخی آنلرك وفاتلرینك تقدمی‌در . نته‌کیم حضرت ابی بکرك
روایت حدیث قلت اوزره اولدیغنه دخی سبب بودر . مع هذا حضرتلرینك تقدم
صحبتی وتعلم علم ودینه میل وشغفی ضبط احکام اسلام ومصالح صحابه‌یه کمال
حرص وشغفی وار ایکن وحفظنك قوتی وحضرتك اوّل بعثندن زمان وفاتنه
دکین مجالس شریفلرینه کمال ملازمتی وار ایکن . اما حضرت علی‌دن کرم الله

تعالى وجهه جم غفير وجمع كثير روايت ايلمشلردر . وينه حضرت علىدن مرويدركه خطبه‌ده ايكن بيورمشلردركه : بندن سؤال ايدك كه والله بندن برنسنه‌سؤال ايلمزسز، الابن آنى سزه اخبار ايدرم . وبكا كتاب اللهدن سؤال ايدك كه والله برآيت يوقدركه الا بن بيلورمكه اول كيجه‌مى نازل اولمشدر، يوقسه نهارده‌مى ياخود مكان سهلده‌مى يوقسه جبلده‌مى . وينه حضرت علىدن كرم‌الله وجهه مرويدر بيورمشدركه : والله برآيت نازل اولمدى، الابن بيلورمكه نه حادثه‌ده ونه مكانده نازل اولمشدر . على التحقيق بنم ربم بكا قلب عقول و لسان سؤل هبه ايلمشدر . بوكلامدن مراملرى كثرت علملرينك سببنى بياندركه لسانلرى كثير السؤال اولمق ايله جميع آياتك سبب نزولندن و معانى ودقائقدن سؤال ايدوب قلبى عقـول يعنى كثيرالنقل اولمق ايله هر مسموعلرينى حفظ و ضبط ايدوب بو ايكى امر باعث كثرت معلومات و سبب وفرت مضبوطات اولمشدر . ودخى حضرت ابن‌مسعوددن رضى‌الله‌عنه مرويدر بيورمشدركه : قرآن يدى احرف اوزره انزال اولنمشدر . هيچ برحرف يوقدركه الا آنك ظهروبطنى واردر . وعلى بن ابى‌طالب قاتنده ظاهرى وباطنى موجود ومجتمع‌در . اما ابن مسعود رضى‌الله عنه الملك الودود انلردن روايت اولنان حضرت على(ر.ع) دن روايت اولناندن اكثردر . ينه انلردن مرويدر بيورمشلردركه : والله الذى لاآله غيره كتاب اللهدن برآيت نازله اولمادى‌كه الابن بيلورمكه كيمك حقنده ونه‌مكانده نازله اولمشدر . اكركتاب‌اللهى بندن اعلم بركيمسه اولمديغنى بيلسه‌م واكا مطـايا ايله نيل و وصول ممكن الحصول اولسه البته بن اكا كلور ايدم . اما ابن عباس رضى‌الله‌عنهما، انلرترجمان قرآن ورئيس المفسرين و حبر امت سـيد المرسلين‌در . نبى عليه السـلام آنلره دعا ايدوب ﴿ اللهم فقهه فى الدين وعلمه التأويل ﴾ ديه بيورمشـلردر . يعنى يارب سن اكا دين مبين‌ده فقاهت زمامنى تسـليم و آيات قرآنيه‌نك طريق تأويلنى تعليم ايله ديه بيورديلر . وينه ﴿ اللهم آته الحكمه ـ ياخود ـ علم الحكمه ﴾ بيورمشلردر . وينه ابن عباسدن مرويدر ديمشـدركه : نبى عليه السـلامه منتهى اولدم . يعنى مجلس شريفلرينـه واصل اولدم . پيك رب جليـل اعنى

حضرت جبرئيل يانلرنده ايدی . حضرته جبرئيل توجه ايدوب بنم حقمده بيورديلركه بو امتك حبری اولسه گركدر . اكا حبر ايله وصيت ايله ديديلر . وينه ابن عباسدن رضی الله عنهما مرويدركه رسول الله صلی الله تعالی عليه وسلم انلرك حقنده نه كوكچك ترجمان قرأندر عبدالله بن عباس ديه بيورمشلردر . بونلردن ماعدا ابن عباس حقنده احاديث وآثار واخبار حد احصادن بيرون ومرتبهٔ عد واستقصادن افزوندر . وتفسيرده دخی انلردن وارده اولان اقوال احصا اولنمق بلكه محالدر . لكن انلردن روايات وطرق مختلفه واردركه احسنی واولاسی طريقهٔ علی بن ابی طلحة الهاشمی‌در . احمد ابن حنبل ايتدی : مصرده تفسيردن بر صحيفه واردركه آنی علی بن ابی طلحه روايت ايلمشدر . اگر بر طالب تفسير آنی تحصيل قصديله مصره رحلت ايلسه سعی كثير عد اولنماز . امام بخاری دخی صحيحنده ابن عباسدن نقلنده اول نسخه‌يه اعتماد ايلمشدر . وآنكله ابن عباس بيننده انجق بر واسطه واردركه مجاهددر ياخود سعيد بن جبيردر . ابن حجر ايتدی : اول واسطه كيم ايدوكی معلوم اولوب ثقه اوليجق اول مقوله نسخه‌يه اعتمادده خبر وبأس يوقدر . ودخی ابن عباسدن اولان طرقدن برطريق جيد دخی طريق قيس‌در عطا ابن السائبدن ، آنك دخی سعيد بن جبيردن آنك ابن عباسدن . قيس مزبور قيس بن مسلم الجدلی الكوفی‌در . سعيد بن جبيردن وغيريدن روايت ايلمشدر . آندن دخی ثوری وشعبه روايت ايلمشلردر . وفاتی سنة عشرين ومائه‌ده‌در . وبرطريق جيد دخی طريق ابن اسحق‌در . محمد بن ابی محمددن ــ كه زيد بن ثابتك مولاسيدر ــ اول دخی عكرمه‌دن ياخود سعيد بن جبيردن آنلر دخی ابن عباسدن . زيد بن ثابتك رواتی بويله ترديد ايله‌در . اما طريق حسندر واسنادی جيددر . ابن اسحق مزبور محمد بن اسحقدركه قيس بن مخرمه‌نك مولاسيدر . وتابعيدركه انس بن مالكی وسعيد بن المسيبی كورمشدر . وتبعيندن برجماعتدن سماع ايلمشدر . آندن دخی ثوری ونخعی وابن عيينه ويحيی بن سعيد وغيريلری تحديث ايلمشدر . ابن اسحق مزبور سير ومغازی وايام ناس علم وقصص وانبيا وحديث وقرأن وفقهده ماهر ايدی . بغدادده تحديث

ايدوب ينه بغدادده سنة خمسين ومائه‌ده وفات ايلمشدر . ودخی ابن عباسك طرقنـك اوهی وغـير مقبولی طريق كلبی در ابی صـالحدن اولٔ دخی ابن عباسدن . مزبور كلبی ابوالنضر محمد بن السائب بن بشر الكلبی‌در . كلب بن وئبره‌يه نسبتدر ــ كه برقبيله‌در ــ وكوفيدر صاحب تفسير وانسابدر . بوايكی علمده‌امام ايدی. وعبدالله بن سبأ اصحابندن ايدی‌كه حضرت علی حقنده وفات ايتمامشدر ينه دنيـايه رجوع ايده‌جك‌دير ايدی . آندن دخی شعبان ثوری ومحمد بن اسحق روايت ايلمشلردر . روايت ايتدكلرنده حدثنـا ابوالنضر ديوب اسمنی ونسبی ذكر ايلمزلر ايدی . حتی كيم ايدوكی بيلنمز ايدی .

تذييل — ايمدی طريق كلبی اوهی وغير مقبول اولديغی بوجهتدندر .

نتـه‌كيم علامهٔ عصر الحافظ ابن الحجر شرح نخبةالفكرده ذكر ايدوب ديمشدركه : راوی‌يه طعنك برسببی دخی بودركه كاه اولوركه اوصاف ونعوتی كثيره اولور اسم وكنيت ولقب وصفت ونسب وحرفت جهتندن . اندن روايت ايدنلركاه اولوركه بعض اغراض سببی ايله مشهور اولديغی وصفی ايله ذكر ايتميوب وصف آخر ايله مذكور اولوب باعث اشتباه اولور . حتی مثالنده ديمشدركه آنك امثله‌سـندندر .. محمد بن السائب ابن بسر الكلبی كه بعضلر آنی جدينه نسبت ايدوب محمد بن بشر ديرلر و بعضلر حماد بن السائب ايله تسـميه ايدر وبعضلر ابوالنضر ايله تكنيت ايدر وبعضلر ابوهشام وبعضلر ابوسعيد ديرلر . پس جمله‌سی شخص واحد ايكن جمـاعت كثيرهٔ مختلفه ظن اولنوب حقيقت امره واقف اوليـانلر عارف اولمازلر ديمشـدر انتهی . ودخی كلبیٔ مزبور وقعهٔ ديرالجماجمه حاضر اولمشـدر عبدالرحمن بن محمد بن الاشعث بن قيس - الكندی ايله . وجدی بشر واوغللری سائب وعبيد وعبدالرحمن وقعهٔ جمله وسـفينه‌حاضر اولمشلردر علی بن ابی‌طالب ايله رضی‌الله‌تعالی عنه. وكندوسی جميل وشريف ، وفاتی كوفه‌ده سنة ست واربعين ومائه‌ده‌در . [*]

---

[*] وكلبی‌نك نسبتی كلب بن وئبره‌يه‌دركه قضاعه‌دن برقبيلهٔ كبيره‌در . خلق كثير اكا نسبت اولنورديه خلكانيده مذكوردر .

تذییل — تاریخ کزیده‌ده مذکوردرکه سنة اثنین وثمانین‌ده عبدالرحمن ابن محمد اشعث ایله عبدالرحمن بن عباس بن ربیعه بن حارث بن عبدالمطلب اتفاق ایدوب بصره‌ده حجاج عناد ولجاج سببی ایله جنك و جدال وحرب وقتال ایدوب عاقبةالامر آنلر جانبنه انهزام دوشوب کوفه‌یه کیتدیلر. (جماجم) نام برموضعده نائرهٔ حرب وقتال اشتعال واشتداد وسکسان اوچ ربیع‌الاولی غره‌سندن جمادی‌الآخرینك اونجی کوننه دکین یوزکون امتداد بولوب بی‌ریب و مین جانبیندن بیك کیمسه کشته اولوب حجاج ظالم حیله سمتنه عازم اولوب عبدالرحمنك اکابر عساکرینی حیله ایله فریفته ایدوب آنلر دخی حیله‌سنه مغرور اولوب جنکده سست حرکت ایلیوب آخرالامر عبدالرحمن فرار ایدوب کرمان و سیستان یولندن کیدوب اول جانبده قدرت رفتار اولمامق ایله کرفتار اولوب شاه کابل آنی تخلیص ایدوب یاننه آلوب بعده حجاج مکار وظالم حیله‌کار انواع حیله وخداع بیداد اختراع ایتمکله شاه‌کابلی دخی فریفته ایدوب اول دخی عبدالرحمانی جمله اقارب و خویشانی ایله قتل ایدوب جمله‌سنك باشلرینی حجاجه کوندروب حجاج باشلری کوریجك تحسین وساباش ایدوب منبع فتن وشرور اولان قلب ناپاکی پر سرور اولدی . اول زماندن برو اول جنکه وقعهٔ دیرالجماجم دیرلر . وقعهٔ جمل وصفین ایله کتب تواریخ متقدمین ومتأخرین مملو اولماغین خوفا من‌الاطناب تفصیلندن اجتناب اولنمشدر انتهی .

ایمدی بوذکر اولنان تفصیلدن معلوم اولدی که طرق ابن‌عباسده طریق کلبی اوهی‌در. اما اکر آکا محمدبن مروان السدی الصغیر روایتی منضمه اولورسه اول سلسلة الکذب اولور . اکثر واحدی وثعلبی بوروایتدن تخریج ایدرلر. مزبور محمدبن مروان السدی کوفی‌در کنیتی ابوعبدالرحمن‌در . تفسیری کلبی‌دن سماع ایلمشدر . امام واحدی دخی علی بن احمد بن محمد بن علی الامام ابوالحسن الواحدی‌در . امام مصنف ومفسر ونحوی واستاد عصر وواحد دهردر .

زمان شبابدن تحصيل علمه شتاب ايدوب نقد عمريني اول طريقده انفاق ايتدوكنه عامهٔ خلق اتفاق ايلمشدر . نيچه ائمهدن اصولى اتقان وتكميل عقيده وايقان ايدوب اعلام علماء امتى طواف و ملازمت خدمت اشراف ايله طلب فوائد وقرائت كتب واسفار ايچون تحمل مشاق اسفار ايلدى . تحصيل تفسير ايچون مجلس ثعالبي يه ملازم ونيچه ييللر مسند تدريس وافادهيه مداوم اولوب ائمهدن نيچه طائفه آنكله تخرج ايلديلر . نظام الملك دخى تعظيم واكرام واجلال واحترام ايدردى . ودخى نفس الامراول مرتبهيه حقيق ايدوكى جاى كلام دكل ايدى . اكر طبيعتنده ائمهٔ متقدمينى ازراء و آنلر حقنده كلمات ناشايسته ايله زباندرازلغه اجترا اولماسه . تفسيرده (بسيط) و (وسيط) و (جيز) نام كتابلرى تصنيف واتمام ايلدى واسباب نزول وشرح ديوان متنبى وكتاب (الاعراب فى علم الاعراب) وبونلرك غيرى كتابلرى تصنيف ايلمشدر . وآنك حقنده ديمشلردر : (بيت) قد جمع العالم فى واحد ، عالمنا المعروف بالواحدى . وفاتى سنة ثمان وستين واربعمائهدهدر .

اما امام ثعلبي اول احمدبن محمد بن ابرهيم النيسابورى الثعلبيدركه صاحب تفسير وعرائسدر . قصص انبياده عليهم السلام امام كبير وحافظ لغت وبارع فى العربيهايدى . ابى طاهر بن خريمهدن و ابى محمد المخلدىدن روايت ايلمشدر آندن دخى اخذ ايلمشدر . وفاتى سنة سبع وعشرين واربعمائهدهدر .

وينه طريق كلبي كيدر طريق مقاتل بن سليمان دخى طرق حضرت ابن عباسدن . لكن كلبي مقاتل اوزره تفضيل اولنور . زيرا مقاتل مذاهب رديهيه قائلدر . اسمى ابوالحسن مقاتل بن سليمان بن بشير الازدىدر ولاء ايله . و خراسانىٔ مروزىدر . اصلى بلخدندر . آندن بصرهيه انتقال ايدوب بغداده داخل اولدى وآنده تحديث ايلدى . تفسير ايله مشهور وصاحب تفسير مشهوردر . مجاهد بن جبردن وعطا ابن ابى رباحدن وابى اسحق السبيعىدن وضحاك ابن مزاحمدن ومحمدبن مسلم الزهريدن وغيريلردن اخذ حديث ايلمشدر . آندن دخى برجماعت روايت ايلمشدر . كندوسى علماء اجلادن ايدى . امام شافعيدن حكايت اولنور ديمشدركه : جميع ناس اوچ كيمسهيه عيالدر . تفسيرده

مقاتل بن سليمانه وشعرده زهير بن ابی سلمایه وكلامده ابی حنيفه يه . وعلما
مقاتل امرنده اختلاف ايلمشلردر . بعضلر روايتده آنی توثيق ايتمك اوزره
تحقيق ايلمشلردر . يعنی ثقه در ديمشلردر . وبعضلر دخی كذبه نسبت ايلمشلردر .
احمد بن سيار دخی مقاتل ايچون متهم ومتروك الحديثدر وسنتن خداده
بعض كلمات ايدركه آندن روايت حلال دكلدر . ودخی ابرهيم بن يعقوب
الجوزجانی ايتدی : مقاتل دجال جسور ايدی . ودخی ابوعبدالرحمن النسای
ديمشدركه : كندولرندن وضع حديث ايله معروف اولان كذابين درت
كيمسه در . ابن ابی يحيی در مدينه ده . و واقدی در بغدادده . ومقاتل سليماندر
خراسانده . و محمد بن سعيددركه مصلوب ايله معروفدر شامده . وكيع دخی
بركون مقاتلی ذكر ايليوب كذاب ايدی ديمشدر . كذلك عمرو بن علی الفلاس
دخی . امام بخاری عليه رحمة الباری ايتدی : آندن ساكت اولمشلردر .
و بر موضعده دخی لاشئ البته ديمشدر . يعنی حقنده بث وقطع ايله حكم
اولنه جق نسنه يوقدر . امام احمد بن حنبل ايتدی : بنی اعجاب ايلمزكه مقاتلدن
برشی روايت ايليم . ابو حاتم البستی ايتدی : مقاتل يهود و نصاری دن اخذ
ايدردی . آنلرك كتبنه موافق اولان علم قرآنی . لكن بقية بن الوليد ايتدی :
بن شعبة بن الحجاجی ايشيدردم كه مقاتلی ذكر ايلمزدی الا خير ايله . عبدالله بن
المبارك دخی سؤال اولندی مقاتلدن ، جوابنده ايكی دفعه (لقد ذكر لنا
عنه عبارة) ديدی . يعنی بزه آندن عبارت ايتدوكی ذكر ونقل اولندی .
وينه آندن مرويدركه حديثنی ترك ايلمشدر . ودخی ابرهيم الحربی ايتدی :
مقاتل ضحاك بن مزاحمدن درت ييل مقدم وفات ايلمشدر . ينه آندن سماع و آكا
ملاقات ايتمامشدر . كذلك مجاهده دخی ملاقات ايدوب سماع ايتمامشدر .
مقاتلك وفاتی سنة خمسين ومائه ده بصره ده در .

اما طريق ضحاك بن مزاحم حضرت ابن عباسدن اول منقطعه در . زيرا
ضحاك ابن عباسه ملاقی وشرف صحبتنه راقی اولمامشدر . اكر آكا بشر بن
عماره نك ابی روقدن روايتی و آنك ضحاكدن روايتی منضمه اولوب ضعيفه دخی
اولور بشرك ضعفی سببی ايله ، نته كيم ابن جرير وابن ابی حاتم اندن اخراج

ایتمشلردر . اکر جوهرك ضحاکدن روایتدن اولورسه ضعف جهتندن اشد اولور . زیرا جوهر شدید الضعف متروکدر . آندن ایسه همان ابن مردویه وابوالشیخ ابن حیان اخراج ایتمشلردر .

ودخی معلوم اوله که ضحاك ابن مزاحمدرکه حضرت ابن عباسك صاحبی ورفیقیدر زمرهٔ صالحیندن کثرت روایت ایله مشهوردر . وقتاکه حجاج ظالم علمایی اخذه عازم اولدی اول دخی بی‌اختیار کوفه‌دن خراسان جانبنه فرار ایلدی . عادتی بلااجرة تعلیم صبیان ایدی . اول سببدن بی‌حد وپایان اطفال وصبیان یاننده جمع اولورلر ایدی . حتی تزیع ایتدی : بز ضحاکك مکتب خانه‌سنده اوچ بیك غلام ویدی‌یوز جاریه ایدك . ضحاکه والده‌سی ایکی ییل حامل اولوب ولادت ایتدوکی زمانده دهاننده اسنان اولوب ضحك ایدردی . اول سببدن ضحاك ایله تسمیه اولندی . حکایت اولنورکه وفاتی (مرو) ده یاخود (بلخ) ده سجنده مقید ایکن واقع اولمشدر سنهٔ اثنتین یاخود خمس ومائه‌ده‌در . اما طریق عوفی ابن عباسدن آندن ابن‌جریر وابن ابی‌حاتم اکثر اخراج ایلمشلردر . مزبور عوفی ضعیفدر . اما واهی دکلدر . آز اولورکه ترمذی آنی تحسین ایلمشدر . یعنی روایتنی حسن‌در دیمشدر . اما ابی بن کعب آندن برنسخهٔ کبیره واردرکه آنی ابوجعفر رازی روایت ایلمشدر ربیع بن انسدن ، اول دخی ابوالعالیه‌دن اول دخی ابی‌دن . بواسناد ، اسناد صحیحدر . ابن جریر وابن ابی حاتم آنلردن نیچه‌سنی اخراج ایلمشدر . کذلك حاکم دخی مستدرکنده واحمد مسندنده اخراج ایلمشلردر .

ودخی معلوم اوله‌که حضرت ابی‌بن کعب الاکبر الانصاریٔ خزرجی‌در . نبی علیه السلام ایچون کتابت وحی خدمتنده ایدیلر . ربعة من الرجال ایدیلر . یعنی قدی طویل وقصیر بیننده ایدی‌که مقصد اورته بویلو دیمکدر . وابیض الرأس واللحیه ایدیلر . حضرت رسالتپناه علیه صلوات الآله آنی ابوالمنذر ایله تکنیه ایلمشلردر . برکون نبی خدای متعال آنلره آیات قرآنیه‌نك اعظمندن سؤال ایدوب آنلر دخی « آیةالکرسی » در دیوب پس حضرت نبی اکرم (صلعم) « لیهنیك العلم یا اباالمنذر » دیه بیوردیلر . یعنی علم سکا

آسان اولوب کثرت طلب و مشقت و تعبسز حاصل اولسون دیمکدر . وحضرت عمر (ر . ع) دخی ابوالطفیل ایله تکنیه ایلدیلر . ونبی علیه السلام سید الانصار ایله تسمیه ایدوب حضرت عمر (ر . ع) دخی سید المرسلین ایله تسمیه ایلدیلر .

صحابهٔ کرامدن عهد رسول علیه السلامده جمع قرآن عظیم ایله مشرف ومستسعد اولان درت نفر صحابی مکرم و ممجدك بریسی دخی بونلردرکه آنلر ابی بن کعب وزید بن ثابت ومعاذبن جبل وابوزید انصاری‌در . علیهم رضوان الباری . وینه احد فقهادرکه عهد رسول خداده ینه فتوی ویررلردی . جمله‌سی آلتی نفردرکه حضرت عمر وعلی وعبدالله وابی وزید وابوموسی‌در . وینه کتاب اللهی قرائتده جملهٔ صحابه‌دن اقرادر . وفاتی مدینه‌ده سنهٔ تسع عشره‌در . بعضلر عشرینده یاخود اثنی وعشرینده یاخود ثلثینده عهد عثمانده (ر . ع) دیمشلردر . آنلردن خلق کثیر روایت ایتمشدر . و غزوهٔ بدر وعقبه‌یه حاضر اولمشلردر (ر . ع) وارضاه وجعل الجنة منقلبه ومثواه .

ودخی معلوم اوله‌که صحابهٔ کرامدن بونلردن ماعدا بعضلر دخی واردرکه آنلردن دخی تفسیردن قدر یسیر وارد اولمشدر . جمله‌دن حضرت انس‌که انس بن مالك بن النضردر . کنیتی ابوحمزه‌در . وخزرجی‌در خادم رسول امین اولدیغی جهتدن مخدوم کافهٔ مؤمنیندر . والده‌سی ام سلیم بنت ملحاندرکه اسمی ملیکه ولقبی رمیصادر . اول زمانکه حضرت رسول رب العالمین وپیشوای جمیع انبیا ومرسلین علیه صلوات والملائکة والناس اجمعین قدوم سعادت لزوملری ایله ارض طیبهٔ طیبه‌یی رشك کلزار جنان وغبار پای عبیر اسالری اول جای پر انوارك سکاننه معطر مشام و صفا بخش قلب و جنان اولدی . حضرت انس اون‌یاشنده یاخود طقوز یاخود سکز یاشنده ایدی ، کلوب رسول اللهه اون‌ییل یاخود سکز یاخود یدی ییل خدمت ایدوب حتی خادم رسول‌الله (صلعم) ایله مسمی اولور اولدی . کندوسی دخی اول اسم ایله مسمی اولمقدن کسب صفا ایدوب آنکله افتخار ایدر ایدی . وقتاکه حضرت رسول مدینه‌یه دخول ایلدیلر هرجانبدن خاکپایلرینه تحف وهدایا ارسال

و اهـدا اولنوردی . اول زمانده حضرت انس یتیم ایدی . والده‌سی آنی حضرت رسالتپناهه کتوروب ایتدی : یارسـول‌الله هرکس خاکپایکه قدر اولدیغی مقدار هدایا ایثار ونثار ایدرلر . بن فقیره نسنه قادره دکلم . چونکه بذل جان ایتمکه چاره و امکان یوقـدر . باری جکر کوشـه‌می کتوردمکه خاکپایکه اهدا ایدوب شب و روز خدمتکده قائم و وظـائف عبودیتی ادایه مداوم و آستانهٔ سعادتکه ملازم اوله . حضرت دخی خدمتـه قبول ایدوب اول‌سبب ایله انواع سعاداته وصول بولدی . ودخی حضرت انس لحیه‌سـنه حنا ایله یاخود ورس ویا صفرة ایله خضاب ایدردی . و ذراعینی خلوق ایله تطییب ایدردی ـ که طیبك برنوعیدر — زیرا ذراعلرنده لمعه ، یعنی لونـنـده بیـاض وبریق وار ایدی . آنی ستر ایچـون ایدر ایدی . ودوابه‌سی دخی وار ایدی . یعنی ناصیه‌سنك شعرینی ارسال ایدردی . و اسـنانی ذهب ایله شد ایدردی . وغایت ایله تیر انداز ایدی . حضرت رسالتپناه ایله (صلعم) سکز غزا ایتمش ایدی . بعده‌خلافت‌حضرت عمر (ر . ع) زماننده بصره‌یه انتقال و آنده ناسـه تعلیم علم‌فقهه اشـتغال ایلدی . بصره‌ده صحابهٔ کرامدن آخر وفات‌ایدن بونلردر . وفاتلری‌سنهٔ احدی‌و تسعینده یاخود اثنی‌وتسعینده دیمشلردر . مدت‌عمری یوز اوچ ییل ایدی . یاخود یوز ایکی یاخود طقسان طقوزدر . ابن عبدالبر قول اخیر اصحدر دیمشدر . روایت اولنورکه حضرت انسك یوز اولادی اولمش ایدی . بعضلر سکسـان دیمشـدر . یتمش‌سکزی ذکور وایکیسی انثی‌ایدی‌که بری‌حفصه‌وبری ام‌عمرودر . بعضلر یوزیکرمیدن زیاده‌جه اولادی اولمشدر دیمشـدر . مرویدرکه حیاتنده‌کندی صلبندن یوز فارس اسب‌سوار اولادکباری‌اولمشدر . و آنلردن‌خلق کثیر روایت ایلمشدر .

وبنه آنلردندر حضرت ابی هریره . آنلرك والدینك جاهلیت و اسـلامده اولان اسملرنده اختلاف اولوب اون‌طقوز قول ذکر اولنمشدرکه عبدالله بن عائذ یا عبدالله بن غنم یا عبد شمس یا عبد نهم یا عمرو بن عبـد غنم یا عامر بن عبد شمس یا عبد یائیل یا عبدالعزی یا عامر بن عمیر یا عمیر بن عامر یا سعد بن الحارث یا سکین بن رزمه یا سـکین مل یا سـکین بن صخر یا سـکین بن هانیٔ

یا عبدالله بن عمرو یا عبدالرحمن بن صخر یا عبدالرحمن بن غنم یاخود اسمی وکنیتی معاً ابوالاسود اوله جاهلیتده . لکن اشهر اقوال بودرکه جاهلیتده اسمی عبد شمس یاخود عبد عمرو اوله . واسلامده عبدالله یاخود عبدالرحمن اوله . و حضرت ابی هریره دوسی در . یعنی قبیلهٔ دوسدندر . حاکم ابو احمد ایتدی : بزم قاتمزده ابو هریره نك اسامی سنده اصح اشیا عبدالرحمن بن صخردر . لکن کنیتی بر مرتبه غالب اولمشدرکه گویا اسمی یوق مرتبه سنده در . ابو هریره ایله تسمیه اولندیغنك وجهی بودرکه بر هرهٔ صغیره سی وار ایدی . آنی یاننده بیله گوتوردی . میان عربده برکیمسه بر نسنه یه ملازم و برکاره مداوم اولسه آکا ابوت ایله اضافت اولنوب ابو فلان دیرلر . مثلا ذایت ایله ریشدار اولانه ابو دقن دیرلر . و بونك امثالی کثیره در . ودخی حضرت ابوهریره مرد ابیض لین ایدی . وحنا ایله خضاب ایدردی . و لباسی کتان ممشقدن ایدی . یعنی ممزق وکهنه ایدی. وصحابهٔ کرامدن اهل صفه اولانلردن ایدی که کمال فقرلرندن مسکنلری اولمیوب مسجد شریف حضرت مصطفانك صفهٔ باصفاسنده ساکن اولورلردی . و هرکیجه حضرت معدن رسالت آنلرك هر برینی اغنیای صحابهٔ کرام ایله تناول طعام ایاسونلر دیه تنبیه بیوررلردی که کریمهٔ ﴿ للفقراء الذین احصروا فی سبیل الله لایستطیعون ضرباً فی الارض یحسبهم الجاهل اغنیاء من التعفف تعرفهم بسیماهم لایسئلون الناس الحافاً ﴾ آنلر شاننده نازل و آنلره بو مقوله ثناء الهی ایله کمال تسلیت حاصل اولمشدر . اسلامی عام خیبرده در . فتح خیبرده دخی نبی علیه السلام ایله حاضر اولوب بعده خدمت باسعادتلرینه اوچ ییل ملازم و صحبت عزت بخشلرینه مداوم وتحصیل علمه راغب وحفظ کلمات لطیفه واحادیث شریفه سنه مواظب اولوب آنجق دفع گرسنکی ایده جك مقدار طعام ایله قانع وراضی اولوب هرنه جانبه که اول شمس تابان حرکت ایتمکله طالع اولوب روی منیری درخشان اولسه اول دخی ذره مثال اوکنجه پویان اولوب دوران ایدردی . وکمال ملازمتندن سائر اصحاب حاضر اولدقلری مواضعه حاضر وهردم جمال پرانوارینه ناظر اولوردی . امام بخاری علیه رضوان الباری آنلردن روایت ایدرکه دیمشدر:

بن دیدم که یارسول‌الله سندن نیجه اشیا استماع ایدرم ینه حفظ ایده‌مزم . پس حضرت بیوردیلرکه رداکی بسط ایله ، بن‌دخی بسط ایلدم . آنلردخی نیجه حدیث کثیر بسط ایلدیلر . آندن‌صکره بن‌حضرتك احادیث‌شریفه‌سندن استماع ایتدوکمی فراموش ایتمدم . ودخی امام ابوبکر سمعانی اسحق بن راهویه‌دن ذکر ایدوب دیمشدرکه حضرت رسول‌اللهدن (صلعم) احکامده ثابته اولان احادیث شریفه اوچ بیکدر . ایچندن بشیوز حدیثك مداری ابو هریره اوزرینه‌در. امام بخاری‌ایتدی : ابوهریره‌دن سکزیوز کیمسه‌دن‌زیاده راوی‌واردرکیمی صحابی‌وکیمی تابعی که‌جمله‌دن‌ابن عباس‌وابن‌عمرو جابر وانس‌در وفاتی ایام معاویه‌ده سنة تسع یاخود ثمان یاخود سبع وخمسینده مدینه‌ده یاخود عقیقده‌در . مدت عمری یتمش‌سکز ییلدر . شامده وعراق و بحرینده تحدیث‌ایلمشدر . وینه آنلردندر ابن‌عمر (ر . ع) که عبدالله‌بن عمرالخطاب القرشی العدوی‌در . صغیر ایکن والدی ایله بیله مکه‌ده اسلامه کلدی . غزوهٔ بدره حاضر اولمدی . اما احده حاضر اولمسنده اختلاف ایلدیلر. صحیح بودرکه اول غزواتی خندق‌در . آندن صکره واقع اولان غزواتك جمله‌سنه‌حاضر اولمشدر . آنلرك والده‌لری واختی حفصه‌نك که‌نبی‌علیه‌السلامك زوجه‌سی‌در والده‌لری زینب بنت مظعون‌در ظاء معجمه ایله . والدی حضرت عمرایله بیله مهاجرت ایلمشدر . واصحاب صفه‌دن اولوب اول‌زمرهٔ سعادت‌قرین ایچنده برکزین ایدی . حلیهٔ جلیلهٔ بهیه‌سی آدم یعنی کندم کون ایدی . وطوال یعنی طویل ایدی . وجمهٔ مفزوقه‌سی اورلمش صاچلری وار ایدی‌که اوموزلرینی ضرب ایدردی . وشارینی غایت محکم قص ایدوب اخفا ایدردی . و ازارینی تشمیر ایدوب نصف ساقه قالدیرردی . ولحیه‌سنی‌تصغیر ایدوب لون اصفر ایله خضاب ایدردی . ودخی اهل ورع وعلم وزهدده واصل‌مرتبهٔ افراط وهرامرده شدید التحری‌وکثیر الاحتیاط ایدی . جابر ابن عبدالله ایتدی : بزدن برکیمسه یوقدرکه الاآنی دنیا میل ایتدیروب ودنیایه مائل اولمشدر عمرایله اوغلی‌عبداللهدن ماعدا . ودخی میمون‌مهران ایتدی : بن ابن عمردن اورع وابن عباسدن اعلم برکیمسه کورمدم وعبادت

يا عبدالله بن عمرو يا عبدالرحمن بن صخر يا عبد الرحمن بن غنم ياخود اسمى وكنيتى معاً ابوالاسود اوله جاهليتده . لكن اشهر اقوال بودركه جاهليتده اسمى عبد شمس ياخود عبد عمرو اوله . واسلامده عبدالله ياخود عبدالرحمن اوله . و حضرت ابى هريره دوسى در . يعنى قبيلهٔ دوسدندر . حاكم ابو احمد ايتدى : بزم قاتمزده ابوهريره نك اسامى سنده اصح اشيا عبدالرحمن بن صخردر . لكن كنيتى برمرتبه غالب اولمشدر كه كويا اسمى يوق مرتبه سنده در . ابو هريره ايله تسميه اولنديغنك وجهى بودركه برهرهٔ صغيره سى وار ايدى . آنى يانده بيله كوتوررردى . ميان عربده بركيمسه برنسنه يه ملازم و بركاره مداوم اولسه آكا ابوت ايله اضافت اولنوب ابو فلان ديرلر . مثلا غايت ايله ريشدار اولانه ابو دقن ديرلر . و بونك امثالى كثيره در . ودخى حضرت ابوهريره مرد ابيض لين ايدى . وحنا ايله خضاب ايدردى . و لباسى كتان ممشقدن ايدى . يعنى ممزق وكهنه ايدى . وصحابهٔ كرامدن اهل صفه اولانلردن ايدى كه كمال فقرلرندن مسكنلرى اولميوب مسجدشريف حضرت مصطفانك صفهٔ باصفاسنده ساكن اولورلردى . و هركيجه حضرت معدن رسالت آنلرك هر برينى اغنياى صحابهٔ كرام ايله تناول طعام ايلسونلر ديه تنبيه بيوررلردى كه كريمهٔ ﴿ للفقراء الذين احصروا فى سبيل الله لايستطيعون ضرباً فى الارض يحسبهم الجاهل اغنياء من التعفف تعرفهم بسيماهم لايسئلون الناس الحافاً ﴾ آنلر شاننده نازل و آنلره بومقوله ثناء الهى ايله كمال تسليت حاصل اولمشدر . اسلامى عام خيبرده در . فتح خيبرده دخى نبى عليه السلام ايله حاضر اولوب بعده خدمت باسعادتلرينه اوچ ييل ملازم و صحبت عزت بخشلرينه مداوم وتحصيل علمه راغب وحفظ كلمات لطيفه واحاديث شريفه سنه مواظب اولوب آنجق دفع كرسنكى ايده جك مقدار طعام ايله قانع وراضى اولوب هرنه جانبه كه اول شمس تابان حركت ايتمكله طالع اولوب روى منيرى درخشان اولسه اول دخى ذره مثال اوكنجهٔ پويان اولوب دوران ايدردى . وكمال ملازمتندن سائر اصحاب حاضر اولدقلرى مواضعه حاضر وهردم جمال پرانوارينه ناظر اولوردى . امام بخارى عليه رضوان البارى آنلردن روايت ايدركه ديمشدر:

بن دیدم‌که یارسول‌الله سندن نیجه اشیا استماع ایدرم ینه حفظ ایده‌مزم . پس حضرت بیوردیلرکه رداکی بسط ایله ، بن‌دخی بسط ایلدم . آنلردخی نیچه حدیث کثیر بسط ایلدیلر . آندن‌صکره بن‌حضرتك احادیث‌شریفه‌سندن استماع ایتدوکمی فراموش ایتمدم . و دخی امام ابو بکر سمعانی اسحق بن راهویه‌دن ذکر ایدوب دیمشدرکه حضرت رسول‌اللهدن (صلعم) احکامده ثابته اولان احادیث شریفه اوچ بیکدر . ایچندن بشیوز حدیثك مداری ابو هریره اوزرینه‌در. امام بخاری ایتدی : ابوهریره‌دن سکزیوز کیمسه‌دن زیاده راوی‌واردرکیمی صحابی‌وکیمی تابعی که‌جمله‌دن‌ابن عباس‌وابن‌عمرو جابر وانس‌در وفاتی ایام معاویه‌ده سنة تسع یاخود ثمان یاخود سبع وخمسینده مدینه‌ده یاخود عقیقده‌در . مدت عمری یتمش‌سکز ییلدر . شامده وعراق و بحرینده تحدیث‌ایلمشدر . وینه آنلردندر ابن‌عمر (ر . ع) که عبدالله‌بن عمرالخطاب القرشی العدوی‌در . صغیر ایکن والدی ایله بیله مکه‌ده اسلامه کلدی . غزوهٔ بدره حاضر اولمدی . اما احده حاضر اولمسنده اختلاف ایلدیلر. صحیح بودرکه اول غزواتی خندق‌در . آندن صکره واقع اولان غزواتك جمله‌سنه‌حاضر اولمشدر . آنلرك والده‌لری واختی‌حفصه‌نك‌که‌نبی‌علیه‌السلامك زوجه‌سی‌در والده‌لری زینب بنت مظعون‌در ظاء معجمه ایله . والدی حضرت عمرایله بیله مهاجرت ایلمشدر . واصحاب صفه‌دن اولوب اول‌زمرهٔ سعادت‌قرین ایچنده برکزین ایدی . حلیهٔ جلیلهٔ بهیه‌سی آدم یعنی‌کندم کون ایدی . وطوال یعنی طویل ایدی . وجههٔ مفروقه‌سی اورلمش صاچلری وار ایدی‌که اوموزلرینی ضرب ایدردی . وشاربنی غایت محکم قص ایدوب اخفا ایدردی . و ازارینی تشمیر ایدوب نصف ساقه قالدیرردی . ولحیه‌سنی‌تصغیر ایدوب لون اصفر ایله خضاب ایدردی . ودخی اهل ورع وعلم وزهدده واصل‌مرتبهٔ افراط وهرامرده شدید التحری‌وکثیر الاحتیاط ایدی . جابر ابن عبدالله ایتدی : بزدن برکیمسه یوقدرکه الا آنی دنیا میل ایتدیروب ودنیایه مائل اولمشدر عمرایله اوغلی عبداللهدن ماعدا . ودخی میمون‌مهران ایتدی : بن ابن عمردن اورع وابن عباسدن اعلم برکیمسه کورمدم وعبادت

و بضاعده . يعنى جماعده آكا قوت ويرلمش ايدى . حتى محمد بن سيرين روايت ايلمشدركه ابن عمر اكثر جماع ايله صومنى افطار ايدردى . وهرقچانكه مالندن برنسنه‌يه عجبى ومحبتى زياده اولسه درحال آنى رضاءً للملك المتعال تصدق ايدردى . امام نافع ايتدى : ابن عمر بيك انسان اعتاق ايتمينجه تسليم روح روان ايتمدى . كاه اولوردى‌كه برآى مرور ايدردى‌كه آنده بر قطعهٔ لحم تناول ايتمز ايدى . الا مكركه مسافر اوله ياخود رمضان اوله . وخاتمنك نقشى عبدالله لله ايدى . ولادتى نزول وحى‌دن برسنه مقدم ايدى . وفاتى سنة ثلث وسبعينده مكه‌ده اولدى . ابن زبيرك وفاتندن اوچ آى ياخود آلتى آى صكره اولمشدر . وفاتى كوننده سنى سكسان‌درت ياخود سكسان‌التى‌ييل ايدى . وحضرتدن (صلعم) يدى‌يوز حديث روايت ايدوب نبى عليه السلام ايله طقوز غزايه حاضر اولوب بعده درت غزا ايلمشدر . و آندن دخى خلق كثير روايت ايلمشدر . وينه آنلردندر جابر بن عبدالله بن عمرو بن حرام‌كه بنى سلمة الانصارى‌در . وصحابهٔ كرامك مشاهيرندن واكثار روايت ايدنلردندر . كندوسى و والدى وايكى‌خلى بيعهٔ عقبه‌يه حاضر اولمشلردر . وكندوسى غزوهٔ بدره و بدردن‌صكره نبى عليه السلام ايله اون‌سكز غزواته حاضر اولمشدر . كنيتى ابوعبدالله‌ياخود عبدالرحمن‌در . مصره وشامه رحلت ومكه‌ده اخوالى اولان بنى اسهم ايچنده برقچ آى مجاورت ايدوب آخرعمرنده بصرى مكفوف اولدى . والدى احدده شهيد اولوب وفات ايتدكده اوزرينه ديون كثيره و طقوز بنات ترك ايلدى . جمله‌سى آنك عيالنده اولوب مهماتلرينى تدارك ايدردى . ودخى يوم خندقده حضرت رسول‌اللهى (صلعم) ضيافت و بر داجنى يعنى بيتنه مألوف اولمش بر قيونى ذبح ايدوب طعامنه اضافت ايتمشدر . بونلردن ماعدا مناقب كثيره و اخبار شهيره‌سى واردر . وفاتى مدينه‌ده سنة اربع ياخود سبع وسبعينده ياخود ثمان و يا تسع وتسعينده‌در . مدت عمرى طقسان درت سنه‌در . جنازه‌سى اوزرينه ابان بن عثمان‌كه والئ مدينه ايدى حاضر اولوب نمازن اول قيلدى . و مدينهٔ منوره‌ده صحابه‌دن اهل عقبه‌دن آخر وفات ايدن جابرايدى . وينه آنلردندر ابوموسى الاشعرى

و آنك احوالى قراءده ذكر اولنمشدر . و ينه آنلردندر عبدالله بن عمرو بن العاص، آنلردن دخى تفسيردن قصص واخباره متعلق نيجه اشيا وارد اولمشدر . اسمى عبدالله بن عمرو بن العاص السهمى القرشى در . والدندن اول اسلامه كلدى . والدى آندن اون اوچ ييل ياخود اون ايكى ييل يايكرمى ييل بيوك ايدى . وعالم وعابد وحافظ ايدى . نيجه كتابلر قرائت ايدوب فخر عالمياندن حديث شريفى كتابت ايتمكه استيذان ايدوب آنلردخى اذن ويرديلر . كنيتى ابو محمد ياخود ابو بصير ياخود ابو عبد الرحمن ايدى . والده سى ريطه بنت منبه بن الحجاج در . وفاتى ليالئ حره [*] ده سنة ثلث ياخود خمس يا سبع يا ثمان وستينده ياخود ثلث وسبعين يا خمس و خمسين مكه ده واقع اولمشدر . بعضلر مصرده ، بعضلر طائفده ديمشدر . حضرت رسول اللهدن (صلعم) بيك مثل حفظ ايتمش ايدى . ونهارده صائم و ليلده قائم ايدى . حتى لياليده سراجى اطفا ايدوب دائما بكا ايدردى تا كه كوزلرينه رسع عارض اولدى . مؤلف عليه الرحمه بيوررلركه رسع عينك اجفاننده فساددر . يعلى بن عطا والده سندن روايت ايدردى كه عبدالله بن عمرو ايچون كحل ايشليوب آنى استعمال ايدردى . و بونلر شول عبادلۀ اربعه دندركه آخر عهد صحابۀ كبارده امر علم آنلر اوزرينه استقرار ايتمش ايدى كه آنلر عبدالله بن عباس وعبدالله بن عمر وعبدالله بن الزبيردر . اما عبدالله بن مسعود بونلردن معدود اولمدى . زيرا آنك موتى مقدم وشيوخ صحابه دن ايدى . ودخى عبدالله عمروك تحت نكاحنده زوجه سى عمره بنت عبدالله بن عباس ايدى . آندن اوغلى محمد ولادت ايدوب محمددن شعيب و شعيبدن ينه عمرو ظهور ايلدى كه رواياتده عمرو بن شعيبك باباسندن يعنى محمددن آنك دخى جدندن يعنى عبداللهدن روايتى صحيفه سنك مدارى آنك اوزرينه در . ودخى معلوم اوله كه عبادله دن مقصد محدثين قتنده شمدى ذكر ايتدوكمزدر . اما فقهاقاتنده عبدالله بن مسعود وعبدالله بن عمرو عبدالله بن عباس وعبدالله بن الزبير فقهاقاتنده آنلردن دكلدر . والحاصل عبدالله بن عباس وعبدالله بن عمر ايكى فريق ميانده

[*] (حره) فتح حاء مهمله ايله مواضع عديده نك اسميدر . بومقامده مذكور اولان ظاهر مدينه ده تحت واقمده برموضعدركه ايام يزيدده وقعۀ حره آنده واقع اولمشدر .

بالاتفاق عبادلهدندر . اما محدثين عبدالله بن‌الزبیری آنلر ایله بیله عدایدرلر. و فقها عبدالله بن مسعودی‌عد ایدوب‌عبدالله بن‌الزبیری عد ایلمزلر . ایمدی بوفائده‌یی حفظ ایله‌که نیچه مواضع شتی‌ده آندن سکا نفع‌بین اولمسی ظاهر ومتعین اولور .

ایمدی صحابه‌دن اولان مفسرینك طبقاتی معلوم اولدیسه طبقات تابعینی دخی ذکر ایده‌لم . آنلرك بعضی اصحاب ابن عباس‌درکه آنلر علماء مکه‌در . پس آنلرك مبرزین اولانلرندندر حضرت مجاهدکه قرآن عظیمی حضرت ابن‌عباس علیهما رضوان الملك الباس اوزرینه اوتوزکره عرض ایلدم دیین بونلردر . بونلرك ترجمه‌سی زمرهٔ قراءده بیان اولنوب معلومك اولمشدر . وینه آنلردندر سعید بن جبیر . آنك ترجمه‌سنی دخی بیلمشسکدر . سفیان ثوری ایتدی : تفسیری‌درت کیمسه‌دن‌اخذ ایدك : سعید بن جبیردن ومجاهد وعکرمه وضحاکدن . قتاده ایتدی: اعلم تابعین درت کیمسه‌در . مناسکده اعلم عطا بن رباحدر . وتفسیرده اعلم سعید بن جبیردر . وسیرده اعلم عکرمه‌در . و حلال‌وحرامده‌اعلم حسندر . وینه‌آنلردندر عکرمه . آنك‌دخی‌ترجمه‌سنی بیلمشسکدر . وبو عکرمه حضرت ابن عباسك مولی‌سیدر . شعبی ایتدی : کتاب اللهده عکرمه‌دن اعلم کیمسه قالمامشدر . ودخی عکرمه ایتدی : هر نسنه‌که قرآنده بن سزه خبر ویریرم البته‌اول ابن عباسدندر . ودخی‌دیمشدرکه حضرت ابن عباس بنم آیاقلریمه کبل یعنی قید عظیم وضع ایدردی . وبکا قرآن وسننی تعلیم ایدردی . وینه آنلردندر طاوس بن کیسان و عطا بن ابی رباح‌که اصحاب ابن عباسدن‌درلر . وبونلرك غیری دخی . وینه تابعین بعض دخی اصحاب ابن مسعوددرکه آنلر علماء کوفه‌در . آنلرك تفصیلی قراءده مرور ایتمشدر . وینه تابعیندندر اصحاب زید بن اسلم‌که عبدالرحمن بن زید کبی ومالك بن انس کبی . زید بن اسلم ذکر اولنمشدر مالك بن انس دخی عن‌قریب طبقات فقهاده‌ذکراولنسه‌ کرکدر . وینه تابعیندندر حسن‌بصری وعطا بن ابی رباح وعطا بن ابی‌میسره الخراسانی ومحمد بن کعب القرظی وابوالعالیه وضحاك‌بن‌مزاحم وعطیة‌العوفی وقتاده وزید بن‌اسلم ومرة‌الهمدانی

و ابو مالك والربيع بن انس وعبدالرحمن بن زيد بن اسلم و سدى . وبونلرك بعضى مقدما ذكر اولنوب معلوم اولمشدر . اما مذكور اولميانلرك بريسى عطا بن ميسرة الخراسانى ابو عثماندر . اصلى بلخدندر . هرشب تابروزطلوع مهرعالم افروزه دكين احيا ايدردى . ودخى دير ايدى‌كه نفسمده اعمالمدن زياده وثوق واعتمادم نشر علم ايتدوكمه‌در . اما محمدبن كعب القرظى كه كنيتى ابوحمزه يا ابو عبدالله‌در . اول‌دخى تابعيدر و حضرتك (صلعم) حياتنده ولادت ايلمشدر . بعضلر حضرتى كورمشدر ديمشلردر . سنة اربعينده كوفه‌يه نزول بعده ينه مدينه‌يه رجوع و قفول ايلدى . فضالة بن عبيددن وحضرت عائشه‌دن و ابى هريره‌دن وبونلرك غيرندن روايت ايلمشدر .
آندن دخى ابن‌المنكدر و يزيد ابن‌الهاد والوليد بن‌كثير و بعض خلق دخى روايت ايلمشلردر . عون بن عبدالله ايتدى تأويل قرآنى قرظى‌دن اعلم براحد كورمدم . مسجدده نقل قصه ايدركن كندوسنك واصحابنك اوزرينه سقف دوشوب جمله‌سى وفات ايتديلر . سنة ثمان ومائه‌ده ياخود سبع عشرة ياخود عشرين ومائه‌ده واما ابوالعاليه كه رفيع بن مهران ابوالعالية الرياحى دركه مولالريدر وبصرى‌در كبار تابعين دندر . نبى عليه السلام‌دن ايكى ييل صكره اسلامه كلدى ، وحضرت ابى‌بكره داخل اولوب وحضرت عمرك خلفنده نماز قلدى . ودخى حضرت عمردن وابى‌دن وابن عباسدن وزيد بن ثابت‌دن روايت ايلدى . و آندن دخى عاصم الاحول وغيرى روايت‌ايلديلر . حفصه‌بنت سيرين ايتدى ابو العاليه‌دن ايشتدم كه قرآن حضرت عمر اوزرينه اوچ كره قرائت ايلدم ديمشدر . وحضرتك زمان شريفنى ادراك ايلمشدر . وفاتى سنة تسعين‌ده‌در . ابوبكر بن‌ابى داود ايتدى : صحابهٔ كرام عليهم رضوان ذى‌الجلال والاكرام دن‌صكره قرآن عظيمى ابوالعاليه‌دن اعلم كيمسه يوقدر . بعده سعيد بن جبيردر بعده سدى بعده‌ثورى‌در . وابوالعاليه غايت‌ايله مزاح و لطيفه كوى و اكثر كلماتنده مزاح كندوسنه خوى ايدى . بركون رزك يعنى نملك غايت خرده‌لرينى كه يوز دانه‌سى بردانه شعر وزنجه‌در قتلندن سؤال ايلديلر . اول دخى آنلرك برنيچه‌سنى جمع ايدوب مسايلرينه عجب عاقللردر

ديوب جملەسنى قتل ايدوب وافر ضحك ايلدى . اما عطيةالعوفى آنلر عطية بن سعيد بن جنادة العوفى ، ابو الحسن الجدلى الكوفى در . [*] حضرت ابى هريرەدن وابن عباسدن وبونلرك غيرندن روايت ايلمشدر . مطين [**] ايتدى : وفاتى سنة احدى عشرة ومائەده در . اما قتاده آنلر ابن دعامة السدوسى الاعمى الحافظ كنيتى ابو الخطاب در . بكر بن عبدالله المزنى ايتدى : بركيمسەكه اهل زمانەنك احفظنه نظر ايتمك ايستيه قتادەيه نظر ايلسون . بركيمسەكورمدككه اول قتادەدن احفظ اوله . ودخى قتاده ايتدى بنم كوشمه بركلام واصل اولمامشدركه الاآنى البته قلبم حفظ ايلمشدر . ودخى ديمشدركه مقارن عمل اولميان قول مقبول خداى ذوالطول اولماز . اما اول كيمسەكه علمنده احسان ايلسه آنك قولى مقبول ملك يزدان اولور . و دخى حضرت قتاده عبدالله بن سرحسدن وانسدن وبونلرك غيرى خلقدن روايت ايلمشدر . آندن دخى ايوب وشعبه وابوعوانه وغيريلر روايت ايلمشلردر . وفاتى سنة سبع عشرة ومائەدەدر . امابومالك در . وربيع بن انس اهل بصرەدن بنى بكر ابن وائلدن ايدى . ابن عمره وجابره وانس بن مالكه ملاقى اولمشدر . حجاج زماننده آندن هارب اولوب (مرو) نام قصبەيه كلوب برقريەسنده ساكن اولدى . بعده دولت بنى العباس ظهور ايتدكده خراساندن طلب اولنوب اول دخى غيبت ايدوب اول اثناده عبدالله بن المبارك آكا واصل اولوب اختفا اوزره ايكن آندن قرق حديث سماع ايلدى . وينه عبدالله ديرايدى كه : مايسرنى بها كذا وكذا لشئ سماه يعنى اول قرق حديث مقابلەسنده فلان شى وفلان شى بكا حاصل اولسه اول مرتبه سروره واصل اولمز ايدم ديوب بعض اشياء سارە ذكر ايلدى . وربيعك وفاتى ابى جعفرك خلافتى زماننده در . ابى جعفر سنة ست وثلثين ومائەده خليفه اولوب مدت خلافتى يكرمى ايكى ييل اولمشدر . اماعبدالرحمن

[*] اصل مترجمده جيم ايله ميدر ياخود حاء مهمله ايله ميدر مشتبه واقع اولمشدر . لكن ظاهر بودركه جيم ايله اوله . زيرا قاموسده ديمشدركه : جديله بنت سبيع بن عمرو حميردندر . بر حيدر يعنى قبيلەنك اميدر . اكا نسبت جدلى در . اما حاء مهمله مادەيننده اول مقوله نسبت اولەجق اسم وياقبيله مذكور اولمامشدر والله اعلم .

[**] قاموسده مذكوردركه مطين محدث كبى محمد بن عبد الله الحافظك لقبى در . صغير ايكن اكا طينه دولع اولديغى سببدن لقب اولنمشدر .

ابن زيد بن اسلم المدنى آنلر والدندن وابن المنكدردن روايت ايتمشدر . آندن دخى قتيبه وهشام وغير يلرى روايت ايلديلر . اماعلما نقاد آنى تصنيف ايتمشلردر . يعنى ضعفه نسبت ايتمشلردر . وفاتى سنة اثنتين وثمانين ومائه‌ده‌در .

ايمدى معلوم اوله‌كه بوطبقه‌دن صكره بعض كتب تفاسير تأليف اولنمشدركه جامع اقوال صحابه وتابعيندر . تفسير سفيان بن عيينه كبى . وتفاسير وكيع بن جراح ويزيد بن هارون وعبدالرزاق وآدم بن ابى اياس واسحق بن راهويه وروح بن عباده وعبد بن حميد وابى بكر بن ابى‌شيبه كبى ونيجه بونلرك امثالى دخى . اما سفيان بن عيينه آنلر ابن ابى عمران ميمون الهلالى دركه مولالريدر . ابو محمد الكوفى ثم المكى الاعوردركه امام مشهور در . ولادتى كوفه‌ده سنه سبع و مائه شعبانك نصفنده‌در . امام عالم وثبت وحجة وزاهد وورع ايدى . حديث وروايتنك صحتى اوزره اجماع اولنمشدر . زهرى‌دن ونيجه خلقدن دخى سماع ايتمشدر . آندن دخى اعمش وثورى وشعبه وشافعى واحمد وخلق كثير روايت ايتمشلردر . امام شافعى عليه‌الرحمه ايتدى : اكر مالك و سفيان اولمسه حجازده علم ذاهب و آثار واحاديث واخبار غائب اولوردى . وفاتى مكه‌ده سنة ثمان وتسعين ومائه رجبنك اول كوننده اولوب حجونده مدفون اولمشدر . مدت عمرنده يتمش حج ايلمشدر . بعضلر سكسان ديمشلردر . اما وكيع بن الجراح الكوفى آنلر قيس غيلاندندر . بعضلر اصلى نيسابور قريه‌لرندن برقريه‌دندر ديمشدر . هشام بن عروه واوزاعى وثوريدن وغير يلردن سماع ايتمشدر . آندن دخى عبدالله بن المبارك واحمد بن حنبل ويحيى بن معين وعلى بن المدينى ونيجه خلق كثير دخى روايت ايتمشدر . بغداده كلوب آنده تحديث ايلمشدر . وبونلر مشايخ حديثك ثقاتندندركه حديثلرى معمول بها وقوللرى مرجوع اليهادر . فتواده اقوال علماء اخياردن قول ابى حنيفه‌يى اختيار ايدردى . وامام ابى حنيفه‌دن بالذات اشياء كثيره استماع ايلمشدر . ولادتى سنة تسعين وعشرين ومائه‌ده‌در . وفاتى سنة سبع وتسعين و مائه‌ده يوم عاشوراده در . اما شعبة الحجاج : آنلر ابن درد در . كنيتى ابى بسطامدر . بصره‌يه نزول ايلدى وسعيد ثوريدن اون سنه اسن ايدى . ثورى دخى سفيان بن عيينه‌دن اون سنه اسن ايدى . ولادتى سنة ثلاث وثمانينده ايدى . وفاتى بصره‌ده سنة ستين ومائه‌ده‌در . مدت

عمری يتمش بش ييل ايدی . و دخی دير ايدی كه : والله بن شعرده زياده سالم حديثده اولان سالمتمدن . اكر بن ايستسهم چيقوب سزه كلز ايدم . وا كر سزدخی اللهی ايستسه كز بكا كلز ايديكز . لكن جملهمز مدحی ايسترز ، ودخی كريه كوررز . يعنی شعر روايتنده وبال وخطادن سلامتم زياده در حديث روايتندن . زيرا روايت حديث خالصاً لوجه الله وطلباً لمرضاة الاله اولمق كركدر . اكر اويله اولميوب بلكه سمعه وريا وتحصيل نام وصيت وصدا ايچون اولورسه وبال عظيم ومألی وخيمدر . بزده ايسه اخلاص نيت وصدق طويت بعيددر . زيرا بن حقيقتده طالب رضای خدا اولسهم سائر خلقدن جدا اولوب اختيار كوشهٔ عزلت وترجيح كنج خلوت ايدردم ، سزدخی اكر رحمانی جويان اولسه كز راه خداده پويان اولوب بنم يانمه كلز ايديكز . اول تقديرجه روايت حديثدن ايسه روايت شعرده سلامت زياده در . زيرا شعرده بوذكر اولنان غائله حاصله دكلدر ديمكدر . امايزيد بن هارون السلمی كه مولالريدر و واسطیدر نيچه جماعتدن روايت ايلمشدر . آندن دخی احمد بن حنبل وعلی بن المدينی وبونلرك غيری روايت ايلمشلردر . بغداده قدوم ايدوب آنده تحديث ايدوب بعده (واسط)ه عود ايدوب آنده وفات ايلدی . ولادتی سنة ثمانی عشرة ومائه ده در . ابن المدينی ايتدی : بن ابن هروندن احفظ كيمسه كورمدم حديثی . عالم وحافظ وثقه وزاهد وعابد ايدی . وفاتی سنة سبع عشرة ومأتينده اولمشدر . اما عبدالرزاق بن همام كه ابی بكر ايله مكنی واحد اعلامدر ابن جريجدن و معمردن وغيريلردن روايت ايلمشدر . آندن دخی احمد و اسحق و زهری روايت ايلمشلردر . و بعض كتب تصنيف ايلمشدر . وفاتی سنة احدی عشرة و مأتينده در . مدت عمری سكسان بش ييل ايدی . اما آدم بن ابی الياس كه آدم عسقلانی در . اهل مروالروددندر . بغداده طلب حديث ايدوب شعبه دن سماع كثير ايلمشدر . بعده آندن انتقال ايدوب (عسقلان) ه نزول ايليوب آنده سنة عشرين و مأتينده وفات ايلدی . زمان حياتنده وراق ايدی . ودخی قصير القامه ايدی . اما اسحق بن راهويه كه ابو يعقوب اسحق بن ابرهيم النخعی دركه ابن راهويه ايله معروفدر . احد اركان مسلمين و علم من اعلام الدين در .

وجامع میانهٔ حدیث وفقه واتقان وحفظ وصدق وورع وایقان ایدی . طلب علمده طواف بلاد وامصار واختیار مشاق اسفار ایدوب خراسان وعراق وحجاز ویمن وشام دیارینه واروب هربرنده برر مقدار تمکن بعده نیسابورده توطن ایدوب آنده سنهٔ ثمان وثلثین ومأتینده وفات ایلدی . مدت عمری یتمش درت سنه ایدی . فضائلی اکثر من ان یحصی‌در . سفیان بن عیینه ووکیعدن وائمه‌دن جمع کثیردن سماع ایلمشدر . آندن دخی بخاری ومسلم وترمذی وائمهٔ اعلامدن جماعت کثیره روایت ایلمشلردر اما روح بن عباده و عبد بن حمید ابی بکر بن شیبه .

ودخی معلوم اوله که بوطبقه‌دن صکره برطبقه دخی واردرکه عبدالرزاق ومفضل وعلی بن ابی طلحه وغیریلر آنلردندر . بعدهم ابن جریر طبریدر . وتفاسیرده آنك کتابی اجل واعظم تفاسیردر . بعده ابن ابی حاتم وابن‌ماجه وحاکم وابن مردویه وابوالشیخ ابن حیان وابن المنذردر وغیریلر دخی . اما عبدالرزاق بن‌همام ـ که کنیتی ابو بکردر ـ احد اعلامدر ابن جریجدن ومعمردن وغیریلردن روایت ایلمشدر . آندن دخی احمد واسحق وزهری روایت ایلمشدر . وبعض کتب دخی تصنیف ایلمشدر . وفاتی سنهٔ احدی عشرة ومأتینده‌در . مدت عمری سکسان‌بش ییلدر . امامفضل‌که اول‌مفضل بن محمدالاصبهانی ابوالقاسم الراغبدر صاحب مصنفاتدر . ظهوری اوائل مائهٔ خامسه‌ده‌در . مؤلفاتندندر (مفردات القرآن) و (افانین البلاغه) و کتاب (المحاضرات) . سیوطی : بن‌اوچ تصنیفه واقف‌اولمشمدر دیدی . مؤلف اصل مترجم مرحوم والدماجد علیه‌الرحمه بیوررلرکه بن برکتابنه‌دخی واقف اولدم‌که (تفضیل النشأتین) ایله مسمی‌در . برکتاب لطیفدرکه وادیسنده آندن احسن وانفع وفوائد شریفه‌یی اجمع برکتاب یوقدر . ودخی کتاب (الذریعه فی محاسن الشریعه) وکتاب (الاخلاق) دخی تألیف ایلمشدر . جمله‌سی برمرتبه نهایت حسنه بالغدرکه مدحنده اقلام علماء اعلام هرنه مرتبه تحریك اقدام وجد واقدام ایدوب پویان اولسه امام راغب مذهب اعتزاله مائل وراغب اوله تاکه شیخ بدر الدین الزرکشینك خطی ایله کوردم . ابن عبدالسلامك

مجموعه معلم - ۳۴

وخراسان وماوراء النهرده کتابت و روایت ایلدی . اما حدیثنده بعض مناکیر واردر اسانید مشهوره ایله . شیخ برقانیدن سماع ایدنلردن روایت اولنورکه تفسیر نقاشی ذکر ایدوب آنده برحدیث صحیح یوقدر دیدی . وجهندن سؤال ایتدکلرنده ایتدی : جمله حدیثی منکردر . دار قطنی آنك ضمننی اقتضا ایدر بعض کلام ذکر ایلمشدر . ذهبی دخی زیاده مبالغه ایدوب نقاش بو مرتبه علمی وجلالتی ایله ثقه دکلدر دیمشدر . آکا ثنا ایدنلرك خیارندن آنجق شیخ دانی واردرکه اول قبول وتزکیه ایلمشدر . جزری ایتدی : بو خصوصده سکا دانی کافیدر . زیرا اول نقاش ایچون جائز القول ومقبول الشهاده در دیمشدر . ودخی دیدی که بن عبدالعزیز بن جعفرن ایشتدم . دیر ایدی که نقاش قرائت ابن کثیر و ابن عامره قصد ایدردی . زیرا اول ایکی قرائتده اسنادی عالی ایدی . ودخی برخانه سی وار ایدی که کتب ایله مالا مال ایدی . وابو الحسن الدار قطنی آندن استملاء ایدوب اول دخی آکا املا ایدردی وخلق ایچوی آنك حدیثندن انتفاء وانتخاب ایدردی . ومجاهد دخی حیاتنده آندن تحدیث ایلمشدر . اما ابی احمد السامری نك قولی ایله دیمشدرکه بن ابن شنبوذدن ایشیتدم دیر ایدی که : بن دمشقدن خروج ایلدم ، شول حالده که احفشدن فارغ اولمش ایدم یعنی وفات ایلمش ایدی . ناکاه بر قافلهٔ مقبله کوردم که ایچلرنده ابوبکر نقاش بیله کلوب النده بر رغیف وار ایدی . بکا ملاقی اولدقده درحال احفشدن سؤال ایدوب بن دخی وفات ایلدی دیدم . نقاش دخی ینه دونوب کیتدی . بعده ینه بن احفشدن قرائت ایلدم دیر ایدی . ایمدی بو کلامك اصلی یوقدر . زیرا سامری ضعیفدر . ودخی ابو الحسن ابن الفضل القطان ایتدی : بن نقاشه حاضر اولدم نفسه جود ایدردی . یعنی حالت ایدی نزعده سنة احدی وخمسین یاخود اثنین وخمسین یاخود خمسین وثلثمائه شوالنك ثالثنده . پس شفتینی تحریك ایتمکه شروع ایدوب بعده صدای بلند آواز ایله ندا ایدوب « لمثل هذا فلیعمل العاملون » دیوب اوچ دفعه تردید ایدوب بعده روحی خروج ایلدی . اما ابوجعفر النحاس اول احمد بن محمد بن اسمعیل بن یونس المرادی النحاس النحوی المصریدر ، فضلادن ایدی نیچه تصانیف مفیده سی واردر . جملهدن (تفسیر القرآن -

الكريم) و كتاب (اعراب القرآن) و كتاب (الناسخ والمنسوخ) وكتاب (التفاحه) و(الكافى) كه ايكيسى دخى نحودندر و (تفسير ابيات سيبويه) بركتاب لطيفدركه مثلى مسبوق اليه دكلدر . وكتاب(ادب الكتاب) وكتاب (المعانى) و (شرح المعلقات التسع) تأخير سين ايله ، و (طبقات الشعراء) و بونلرك غيرى . ابى عبد الرحمن النسائى دن روايت ايلمشدر . ونحوى ابى الحسن على بن سليمان الاخفشدن وابى اسحق الزجاجدن وابن الانباريدن و نفطويه دن و اعيان ادباء عراقدن اخذ ايلمشدر . مصردن ادباء عراقه ارتحال ايدوب كسب كمال ايلمشدر . اما طبعنده خساست ونفسنه تقتير ودنائت اوزره ايدى . چنانكه برعمامه هبه ايلسه لر كمال شح وبخلندن اوچ پاره ايدوب اوچ عمامه ايدردى . وحوائجنى كندو نفسيله شرا ايتمكه اجترا ايدردى . وهر برنده اهل وقوفه مراجعت وانواع دقت ايدردى . ومع هذا ينه آندن اخذ علمه خلقك رغبت كثيره سى وار ايدى . اول سببدن فتح باب افادهٔ علوم ايدوب يانده خلق كثير اجتماع و آندن اخذ علم وانتفاع ايلديلر . وفاتى مصرده سنهٔ ثمان ياخود سبع وثلاثين و ثلثمائه ذى الحجه سندن بش كون مرور ايتدكده يوم سبتده در . سبب وفاتى دخى بركون مصرده كنار نيلده اولان مقياسك درجه لرى اوزره اوتوريور ايدى ونيلك ازديادى ايامى ايدى . اشعار عربدن برينى قاعدهٔ عروض اوزره تقطيع ايله تشحيذ خاطر ايدركن ناكاه عوامدن برشخص حاضر ايدى . آنى كوروب بو بر ساحر ، آنجق مقصدى سحر ايله نيلده ازدياد اولميوب هر نسنه نك سعرى غالى وثمنى عالى اولمقدر ديه فكر فاسد ورأى فاسد ايدوب آياغى ايله شيخى دفع ايدوب نيله دوشوب من بعد خبرى اولميوب ضايع اولدى . نحاس اوانئ نحاس عملنه نسبتدر . و اما مكى بن ابى طالب حموش بن محمد بن مختار ابو محمد القيسى النحوى المقرى دركه صاحب الاعرابدر . ولادتى سنهٔ خمس وخمسين وثلثمائه شعبانندهدر . بو اصلى قيرواندندر قرطبه ده ساكن اولمشدر . مكه ده ومصرده ابو الطيب عبد المنعم بن غلبوندن سماع ايدوب آندن قرائت قرآن ايلمشدر . علوم قرآن وعربيتده متبحر وبى نظير وفهيم خوب و حسن خلقده مغبوط صغير وكبير

ودینی قوی وعقلی جید و تألیفی کثیر وقرأنی مجود ایدی . جامع قرطبه‌ده خطیب اولوب مجلس اقراءده تصدر ایتمش ایدی . و یانه نیچه طلاب اجتماع وعلومندن انتفاع ایدوب بین‌الناس اسمی عظیم ومذکور واجابت دعا وصلاح ایله مشهور اولمش ایدی . برشخص خبیث موذی آکا مسلط اولوب هربارکه خطبه ایچون منبره صعود ایلسه مواجهه‌سنده قعود ایدوب سقطاتنی احصا وانواع اذیت وجفا ایدردی . مکی دخی خطبه‌سنده اکثر توقف ایدردی . آخر الامر برکون جانه‌کار ایدوب بی‌اختیار « اللهم الفینه اللهم اکفینه » دیه‌بددعا ایلیوب اول آن تیر دعاسی تیرأن اولوب اصابت هدف اجابت یزدان ایدوب معتقد اولوب من‌بعد جامعه داخل اولمدی . مکی‌نك مؤلفاتندندر (اعراب القران) و قراآتدن (کتاب الموجز) وینه قراآتدن (تبصره) و کتاب (الهدایه فی‌الوقف والتفسیر علی کلا) وقراآتدن اشیاء کثیره‌سی دخی واردر . وفاتی سنة سبع و ثلثین و اربعمائه محرمنده‌در . وابوالعباس المهدوی [*] آنلر احمد بن عمار بن ابی‌العباس الامام ابو العباس المهدی‌درکه مغربده اولان (مهدیه) یه نسبتدر . استاد مشهوردر . بلادندن رحلت ایدوب محمد بن سلیماندن و والده‌سی طرفندن جدی مهدی بن ابراهیمدن وابی‌الحسن احمد بن محمد القنطری‌دن مکه‌ده قرائت ایلدی . حافظ ابو عبدالله الذهبی ذکر ایلدی‌که ابی‌بکر احمد بن محمد البرائی‌دن دخی قرائت ایتمش اوله . بعض کتب نفیسه دخی تألیف ایتمشدر . جمله‌دن تفسیر مشهوری و (الهدایه فی‌القراآت السبع) که شاطبینك باب استعاذه‌ده ذکر ایتدوکی بودر . آندن دخی نیچه جماعت قرائت ایلمشدر . ذهبی ایتدی : وفاتی سنة ثلثین واربعمائه‌دن صکره‌در .

ایمدی معلوم اوله‌که طریق مذکور طریقهٔ سلفدرکه تفسیری کابراً عن‌کابر نقل طریقی ایله ایراد وآنکله بیان معنای مقصود ایدوب نقلده اسانید صحیحه وطرق متقنهٔ صریحه ایله . بعده متأخریندن برطائفه دخی تفسیردن بعض کتب تألیف ایدوب اسانیدنده اختصار سمتی اختیار ایدوب اقوالی ناقصه و بترا [**]

[*] (و اخفاؤه فصل اباه وعاتنا ء وکم من فتی کالمهدوی فیه اعملا) دیدوکی بیتنده مهدویدن مقصدی بودر .

[**] (بترا) ابترك مؤنثیدر . افعل تفضیل صیغه‌سیدر .

نقل ایتمکه اجترا ایلدیلر . اول سببدن دخول دخیل و التباس صحیح وعلیل لازم کلوب بعده برمرتبه‌یه واردی‌که هرکیمسه‌یه برقول سنوح ایلیه ، آنی ایراد وهرکس‌که خاطرینه برنسنه خطور ایلیه ، آکا اعتماد ایدوب بعده آنی خلف وسلفدن نقل ایدوب بویله ظن ایدرلردی‌که اول مقوله کلماتك بر اصلی اوله . اول مقامده سلف صالحیندن وارده اولان اقوالی ضبط وتحریره عدم تقید ومبالات و بوبابده قدوه کیمه ایدوکنه ترك التفات ایتمکله اقوال صحیحه وغیر صحیحه مخلوطه وروایات واسانید غیر مضبوطه اولمشدر . سیوطی ایتدی: حق تعالی‌نك ﴿ غیرالمغضوب علیهم ولاالضالین ﴾ قولنده بن اون قول کوردم . مع هذا بومقامده نبی علیه السلامدن وجمیع صحابه وتابعین وتبع تابعیندن وارد اولان یهود و نصاری‌نك غیری دکلدر . حتی ابن‌ابی‌حاتم . بن بو خصوصده اصلا مفسریندن اسلاف میانده اختلاف بیلمزم دیمشدر . بونلردن صکره برقوم دخی تصنیف ایتمشلردرکه علومدن برمقداریننده بارع ومتفرد ونیجه‌سنی تحصیلدن فارغ ومتجرد اولوب کتابنی طبعنه غالب اولان فنون ایله مشحون ایدوب مهارتی اولان اوزره اقتصار وسائرینه عدم تعرض ایله اختصار ایلمشلردر ، کانه قرآن عظیم حضرت رب ذی‌الجلالدن آنجق اول علم ایچون انزال اولنمشدر . مع هذا برمقتضای کریمهٔ ﴿ فیه تبیان کل شئ ﴾ جامع علوم اولین و آخرین وکنجینهٔ معارف واسرار رب العالمیندر . نحوی اولانلری کوزورسن آنك همی وغرضی آنجق اعراب واعرابده اولان وجوه محتمله‌یی هرنه‌دکلو بعید ایسه تکثیر ایله تغلیط طلاب ایتمکدر . و دخی نحوك قواعد ومسائلنی نقل وفروع وخلافیاتی ذکر ایلمکدر زجاج کبی ودخی واحدی بسیطده وابوحیانك بحر ونهرده ایتدوکی کبی . بونلرك ترجمه‌لرینی بیان‌ایتمشسکدر . واخباری اولانلری کورورسن‌که آنك شغلی یوقدر . الا قصص وآنی استیفا واخبار سلفی تفحص واستصادر کرك صحیحه اولسون کرك باطله . امام‌ثعالبی دخی آنلردندر . اول دخی مرور ایلمشدر . فقیه دخی آز قالورکه تفسیرنده جمیع فقهی سرد و ایراد ایلیه بالکه آیته اصلا تعلقی اولمیان ادلهٔ فروع فقهیه‌یی اقامتی استطراد طریقی ایله ذکر ایلیه . وادلهٔ مخالفیندن جوابه تصدی

ایدوب آندن تعدی ایلمیه . نته‌کیم قرطبی که اول محمد بن عمر بن یوسف ابو عبدالله الانصاری القرطبی المالکی درکه امام عالم وفقیه ومفسر ونحوی ومقری وزاهددر . سنة خمسین وخمسمائه‌دن صکره ولادت ایدوب لامیه ورائیه قصیده‌لرینی امام شاطبیدن قرائت ایلمشدر . وفضلادن نیچه جماعتدن دخی قرائت ایدوب شاطبی‌نك موتندن صکره « مدرسهٔ فاضلیه » ده اقراء ایچون بولندی . آندن دخی جماعت کثیره قرائت ایلدیلر . بعده حج ایدوب نیچه‌کره مدینهٔ منوره‌ده مجاورت وتزهد ایلدی . ودخی بین الخاص والعام قبول تام بولمش ایدی . وذاتنده مروت وافرهٔ بی‌کران وقضاء حقوق اخوان وار ایدی . وفاتی مدینه‌ده سنة احدی وثلثین وستمائه صفرینك مستهلنده‌در . وصاحب علوم عقلیه دخی خصوصا امام فخرالدین تفسیرینی اقوال حکما وفلاسفه وبونلرك امثالی ایله مملو ایدوب برمحلدن خروج وبرینه ولوج ایلمشدر . بر مرتبه کتابنه ناظر اولانلر موردك آیته عدم مطابقتندن تعجب ایدر . ابو حیان (بحر) ده دیمشدرکه امام فخرالدین رازی تفسیرنده نیچه اشیاء کثیرهٔ طویله جمع ایلمشدرکه علم تفسیرده آنلره احتیاج یوقدر . اول سببدندرکه بعض علما دیمشدرکه آنده هرنسنه موجوددر ، الا تفسیر دکل ومبتدعك دخی قصدی دکلدر . الا آیات قرآنیه‌یی تحریف وتغییر ومذهب فاسدی اوزره تسویه وتفسیرده برحیثیت ایله‌که هوادن قلبنه بروجه بعید فاسد مانندشکار نافروشارد لائح وظاهر اولسه آنی اقتناص وصیده مسارعت وادنی مجال ومناسبت اولان احتمالاتی قیدده مبادرت ایدر . نته‌کیم بلقینیدن منقولدرکه تفسیر کشافده مذاهب اعتزالی بعض مواضعدن کمال دقت وتفتیشدن صکره مناقیش ایله استخراج ایلدم . جمله‌دن حق تعالینك ﴿ فمن زحزح عن النار وادخل الجنة فقد فاز ﴾ دیدوکی قولنده (وای فوز اعظم من دخول الجنة) دیمشدر . یعنی مرد سعیدکه جنته ادخال اولنوب ناردن بعید اوله اول همان فائز اولمشدر دیه بیورلدقده فی الحقیقه جنته دخولدن اعظم فوز اولورمی دیمشدر . مقصدی مذهب اعتزال اوزره جنتده رؤیة الله اولمدیغنه اشارتدر . زیرا جنته دخولدن اعظم فوز اولمایجق رؤیة الله اولمامق لازم کلور . مع هذا اول سعادت عظمی اعظم من کل عظیمدر . جناب رب متعال زعماً

لاهل الاعتزال جميع طائفهٔ اهل سنت وجماعتی جنتدهدخلدن صکره رؤیت دیدار و مشاهدهٔ جمال ایله ضیافت ایدوب خوش حال ایلیه . انه کثیر النوال و المنعم المفضال . و طائفهٔ ملاحدهنك خود کفرلرندن وآیات اللهده الحاد وحق تعالی یه انواع افتراء اسنادلرندن سؤال ایلمه . جملهدن بعضلر حق تعالینك حضرت عیسیدن علی نبینا وعلیهالصلوة والسلام حکایةً ﴿ ان هی الافتنتك ﴾ قولنده حاشا عباده ر بلرندن اضر یوقدر دیمشدر . وبوقول مردود صاحب کتاب (قوت القلوب) اولان ابو طالب مکی حضرتلرینه منسوبدر . لکن آنك شانی بومقوله کلام سخیف مهمل سویلمکدن اعظم واجلدر . ظن اولنورکه نقلده خلل اوله و بعضنك دخی شجرهٔ موسی حقنده دیدوکی کلام مستحق ملام وروافضك دخی ﴿ انالله یأمرکم انتذبحوا بقرة ﴾ قولنده دیدکاری قوللری کبی . نعوذ بالله تعالی من سؤالاعتقاد ومنه نسأل الهدایة والارشاد . ایمدی حضرت رسالت پناهك (صلعم) ﴿ ان فی امتی قوماً یقرؤن القرأن ینثرونه نثرالدقل یتأولونه علی غیر تأویل ﴾ بیوردقلری قول شریفده مقصد بومقوله اصحاب مذاهب باطله وارباب فساددر . وینه بوقبیلدندر شونلرکه قرأنده تکلم ایدرلر برسند معتمد علیه ویاخود سلفدن برنقل معول علیه اولمادین ورعایت اصول شرعیه وضبط قواعد دینیه اولمادین . مثلا محمود بن حمزةالکرمانی تألیف ایتدوکی ایکی مجلد تفسیر کبیکه (العجائب) و (الغرائب) ایله تسمیه ایدوب فیالواقع نیچه اقوال درج وتضمین ایلمشدرکه عندالعوام عجائب وسلفدن معهوداولانه کوره غرائبدر . بلکهجملهسی اقوال منکرهدرکه آنلره اعتماد حلال وذکری جائز اولانلردن دکلدر . مکر خلقی تحذیر و قلوب ناسی تنفیر ایچون ذکر اولنوب بحث وتنقیر اولنمیه . جملهدن (حم عسق) ده حادن مقصد حرب علی ومعویه و میم ولایت مروانیه ، وعین ولایت عباسیه ، وسین ولایت سفیانیه وقاف قدرت مهدیدر دینلرك قولیدر . نتهکیم بونی ابومسلم حکایت ایدوب دیمشدرکه بونی ذکر ایتمکدن مقصدم بودرکه : معلوم اولاکه دعوای

علم ایدنلرده دخی نیجه احمق وجاهل مطلق کیمسه‌لر واردر . وینه بوقبیلدندر روافضك قولی که حق تعالینك ﴿ مرج البحرين يلتقيان ﴾ قولنی تأویلده بحریندن مقصد علی وفاطمه‌درکه آنلردن خروج ایدن مرجان حسن وحسین‌در دیمشلردر . وینه بوقبیلدندر ﴿ الم ﴾ده الفك معناسی (الف الله محمدا فبعثه نبيا) دیمکدر . یعنی حق تعالی محمد ایله الفت ایدوب آنی نبوت ایله بعث وارسال ایلدی . ولامك معناسی (لامه الجاحدون وانكروه) دیمکدر . یعنی منکرلر آکا لوم وانکار ایلدیلر . و میمك معناسی (ميّم الجاحدون) دیمکدر . یعنی منکر اولانلر مرض برسامه مبتلی اولدیلر دیمکدر مؤمّدن مأخوذ اولمق اوزره که برسام دیمکدر . وینه بوندندرکه بعضلر ﴿ ولكم في القصاص حيوة ﴾ قول شریفنده قصاص‌دن مقصد قصص قرآندر دیمشلردر [*] . و بومقال با اختلال اثباتنه ابی الجوزانك ﴿ ولكم في القصص ﴾ قرائتی ایله استدلال ایلمشدر . لکن کلام بعیدوفکر غیرسدیددر . زیرا قرائت مشهورهٔ متواتره‌یه مخالفدر . وینه بوندندرکه حق تعالینك ﴿ ولكن ليطمئن قلبي ﴾ کلام شریفنك تفسیرنده ابن فورك ذکر ایلمشدرکه قلبدن مقصد حضرت ابراهیمك قلبی اولمیوب بلکه بر صدیق ودوستی وار ایدی . آنی کندوسنك قلبی اولمق ایله وصف ایلمشدر . اول تقدیرجه مقصد اول صدیق احیاء موتانی مشاهده وتحقیق ایدوب آکا اطمئنان وسکون کلسون دیمکدر . کرمانی ایتدی : وجه‌مز بور غایت ایله بعید ودور و بی‌تاب ونوردر . وینه بوندندرکه بعضلر ﴿ ربنا ولا تحملنا ما لا طاقة لنا به ﴾ قول شریفنده مقصد عشق و محبتدرکه انسان آنی تحملده بی طاقتدر دیمشلردر . کواشی دخی بو قولی تفسیرنده حکایت ایلمشدر . وینه بوقبیلدندر ﴿ ومن شر غاسق اذا وقب ﴾ قولنده مقصد ذکردر قائم اولدیغی زمانده دینلرك قولی دخی . وینه بوقبیلدندر ابی معاذ

[*] باخصوص کتب بلاغتده والسنهٔ علماده مشهوردرکه قول شریف مز بورك بلاغتی ذروهٔ علیاده اولوب زمان جاهلیتده بونك یرینه (القتل انفى للقتل) دیرلر ایدی . بوکلامك آندن نیجه وجوه‌ایله افضلیتی وطرق بلاغتدن نیجه‌سنی اشتمالی متحققدر . و بومحلنده تفصیل اولنمشدر . پس اول ویردکاری معنای فاسد اوزره اول ذکر اولنان مزایای لطیفه‌دن خالی اولمق لازم کلور .

نحوی نك قولی که ﴿ الذی جعل لکم من الشجر الاخضر نارا ﴾ قول شریفنده شجردن مقصد حضرت ابراهیمدر . نوردن مرام حضرت محمددر (صلعم) . ﴿ فاذا انتم منه توقدون ﴾ قولنك معناسی دخی سز آندن مانند ایقاد نار اقتباس دین کثیرالانوار ایدرسز دیمکدر . وینه بوقبیلدندرکه ﴿ من ذا الذی یشفع عنده ﴾ قول شریفنده حاشا بعضلر دیمشدرکه معناسی (من ذل) دیمکدرکه (ذُل) دن اوله وذی اسم اشارت اولوب نفسه اشارت اوله . و یشف شفادن اولوب جواب من اوله . وُعْ امراوله وعی دن . نعوذ بالله من امثال ذلك . شیخ الاسلام سراج الدین البلقینی یه سؤال ایلدیلر . برکیمسه‌دن که ایت شریفهٔ مذکوره‌یی وجه مزبور اوزره تفسیر ایلیه . فتوی و یروب آنی ملحددر دیدی . حق تعالی بیورمشدر ﴿ ان الذین یلحدون فی آیاتنا لایخفون علینا ﴾ . حضرت ابن عباس (ر . ع) بیورمشلردرکه الحاددن مقصد کلام غیر موضعنده وضع اولنمقدر .

تذییل — فی الواقع کلام مزبور کفر صریح والحاد فضیح اولدیغندن ماعدا کمل جهلدن ناشی برقول واهیدر . مکر بونی قائل اولان شخص جاهل اولوب کتابت وقواعد خطدن بی حظ وغافل ، بلکه مجنون غیرعاقلدر . ویاخود قرأن عظیمی افواه ناسدن استماع ایدوب عمرنده مصاحف شریفه‌یه نظر ایله استمتاع ایتمامشدر . زیرا اکثرایدوکی حاشا صحیح دخی اولسه طریق کتابتی وجه آخر ایله اوله‌جغی ظاهر ومقرردر . ﴿ ومن یجعل الله له نوراً فماله من نور ﴾ . اللهم اعصمنا عن الخطاء والذلل فی الاعتقاد والرأی والعمل انتهی .

اما صوفیه‌نك قرأن عظیمده بسط ایتدکلری کلام اول تفسیر دکلدر . ابن صلاح فتاویسنده دیمشدرکه : امام ابوالحسن واحدیٔ مفسردن روایت بولمشدر دیمشدرکه ابو عبدالرحمن السلمی (حقائق التفسیر) ی تصنیف ایلمشدر . اکر آنی تفسیردر دیه معتقد ایسه تحقیق کافر اولور . وینه ابن الصلاح ایتدی : اول طائفه‌دن موثوق به اولانلره حسن ظن بویله‌درکه قچانکه بومقوله کلماتدن برنسنه سویلسه آنی تفسیر دیه ذکر ایتمامشدر وکلام شریفی شرح ایتمك مذهبنه ذاهب اولمامشدر . زیرا مراملری اویله اولیجق مسلك باطنیه وملاحده‌یه سالك اولمش اولورلر . بلکه مقصدلری قرأن عظیم وارد

اولدیغی شیئه نظیر ذکر ایلمکدر . زیرا (النظیر یدرك بالنظیر) مسئله‌سی معلوم صغیر وکبیردر . مع هذا کاشکی بو مقوله تساهل ارتکاب ایتمامش اولسه‌لر . زیرا نیچه قلوب ناسده ایراث وهم والتباس ایدر . امام نسفی عقائدنده دیمشدرکه : نصوص قرآنیه ظاهرلری اوزره حمل اولنور . آندن تجاوز ایدوب اهل باطن ادعا ایتدکلری معانی یه عدول الحاد ایدوکنه شهود عدول واردر . علامهٔ تفتازانی دخی شرحنده دیمشدرکه : ملاحده باطنیه ایله تسمیه اولندیلر . زیرا ادعا ایدرلرکه نصوص ظواهری اوزره دکلدر . بلکه آنلرك معانئ باطنه‌سی واردرکه آنی بیلمز الا معلمی بیلور . و بونلرك بو کلام فاسددن مقصدلری بالکلیه نفی شریعتدر . ودخی دیمشدرکه : اما بعض محققین ذاهب اولدقلری که نصوص ظواهری اوزره‌در ومع هذا آنلرده ارباب سلوك منکشف اولنور نیچه دقائقه اشارات خفیه واردرکه تدقیق اولنسه ینه ظاهر ایله تطبیق وتوفیق ممکندر . ایمدی اول مقوله‌لر کمال عرفان ومحض ایماندندر . امام غزالی بعض رسائلنده دیمشدرکه تحقیق قرآنك ظهری وبطنی وهرحدینك مطلعی واردر . ایمدی آندن آنجق ظواهرینه اقتصار ایدن ارباب عقول قصار آنلر حشویه‌در . اما آنلرکه باطن اوزره اقتصار ایلیه آنلر باطنیه‌در . و بو ایکی طائفه‌نك هر بری عالمه یك چشم ایله ناظر اولوب عقللری قاصردر . زیرا بیلمدیلرکه هرظاهرك باطنی وهرعالم جسمانینك برعالم مثالیسی واردر . وانسان دخی اول ظاهر و باطندن مرکبدر . زیرا بدن کثیفی ایله عالم جسمانیدندر وروح لطیفی ایله عالم روحانیدندر . وقتاکه قرآن ایکی نشأده بیله تکمیل انسان ایچون نازل اولدیسه هیچ برینك بیاننده تقصیر و اخلال ایتمامشدر . پس احدهمانی تحصیل اوزره اقتصار ، انسان اولانه نقصان ضاردر . بلکه اصل کمال مهما امکن کلامی ایکیسنه دخی حمل ایلمکدر . والا لائق دکلدرکه برجانبی تصحیح ایچون طرف آخرده اختلال اوله . مؤلف اصل مترجم مرحوم والدماجد بیوررلرکه بوذکر اولنان کلام غزالینك کلامنك حاصلیدر بزم طرفمزدن برمقدار توضیح ایله . بعده غزالی حضرتلری بوکا برمثال دخی ضرب ایدوب دیمشدرکه : حق تعالینك حضرت موسی یه ﴿ فاخلع نعلیك ﴾

قولنده نعليندن مقصد عالم اجسامده معروف اولان نعل‌در . وعالم ارواحده دنيا وآخرتدر . وبو ايكى عالم ميانده برموازنه ومناسبت واردركه آكا مطلع اولماز . الاانبيا وخواص اوليا اولورلر . اول تقديرجه نته‌كيم ظاهرده حق تعالى موسى‌دن نزع نعلين ارادت ايلدى كذلك باطنده دخى ترك دنيا و آخرت ارادت ايلدى و احدهمانى ارادت آخرى اخلال ايلمدوكى دخى مقرردر . ابن‌سبع (شفاء الصدور) ده ديمشدركه : ابوالدرداءدن وارداولمشدر ديمشدركه بركيمسه تمام فقهله فقيه اولماز تاقرأن ايچون وجوه قيلمايجه . ودخى ابن‌مسعود ديمشدركه : بركيمسه‌كه تحصيل علم اولين و آخرين [*] ايليه اول كيمسه قرأنى تثوير ايلسون يعنى علم قرأندن بحث ايلسون . ابن سبع ايتدى بوايكيسنك يعنى ابوالدرداء ايله ابن مسعودك ديدكلرى مجرد تفسير ظاهر ايله اولماز وبعض علما ديمشدركه : هر آيتك آلتمش بيك فهمى واردر . پس كلام دلالت ايدركه معانىٔ قرأنى فهمده مجال واسع وامكان بالغ واردر . زيرا تفسير ظاهر دن منقول اولانده فهم و ادراك نقل و سماع ايله منتهى اولور . و آنده البته نقل وسماع دخى لازمدر تاكه آنكله مواضع غلط دن اتقا ومدارج اصابته ارتقا اولنه . آندن‌صكره فهم دقائق واستنباط حقائق مجالى واسع اولور لكن مع‌هذا تفسير ظاهرى حفظده تهاون جائز دكلدر بلكه اولا آندن لابددر . زيرا ظاهرى احكام ايتمدين باطنه وصوله طمع اولنماز . بركيمسه كه فهم اسرار قرأن وحقائق ودقائقنى اذعان ادعا ايدوب احكام تفسير ظاهرى احكام ايتمسه شول كيمسه‌كبى دركه برخانه‌نك قاپوسنى كچمدن صدرنه بلوغ و وصول ادعا ايليه . ودخى شيخ تاج‌الدين بن عطاءالله كتاب (لطائف المنن) ده ديمشدركه معلوم اوله‌كه بوطائفه‌نك كلام‌اللهى وكلام رسول‌اللهى معانىٔ غريبه ايله تفسير ايتدكلرى ظاهر فى‌ظاهردن احاله وتغيير دكلدر . ولكن ظاهر آيتدن مفهوم اولان شول معانى دركه آيت كريمه آنكچون جلب وانزال اولنوب عرف لسانده دخى ظاهر الفاظى اول معنايه دالدر . اما انده نيچه افهام باطنه دخى واردركه اول آيت وحديثدن فهم اولنور . ايمدى شول كيمسه كه حق تعالى

[*] قاموسده : مأثور القرأن بحث عن‌علمه ديه‌مذكوردر . يعنى هرعلم قرأندن بحث ايلدى ديمكدر .

آنك ديدهٔ بصيرتی لمعان آثار وذكر و توحيد ايله كشاده و پرنور وخانهٔ قلبی زيور مجاهدات وطاعات ايله مزين ومعمور ايليه اول مقوله كيمسه لره نيچه معانیٔ دقيقه ظاهر و بديد اولسه بعيد دكلدر . احاديث شريفه ده دخی كلشدر كه هر آيتك ظهر و بطنی واردر . ايمدی اول طائفهٔ مقبوله دن اول مقوله معانیٔ دقيقهٔ معقوله تلقی ايتمكدن بعض اصحاب معارضه وجدل ديدكلری كلام پرخللی سنی منع ايتمسون كه آنلر كلام الٰهی وكلام رسولی بومقوله معانی يه حمل آنلری معنای مرادمدن آخره احاله وموردندن صرف وازاله در ديرلر لكن اويله دكلدر. اول زمانده صرف و احاله اولور ايدی كه آيتك و حديثك معناسی آنجق بوديديكمزدر غيری دكلدر ديسه لر ، لكن آنلر اويله ديمزلر بلكه ظواهر ينه ظواهری اوزره تقرير ايدوب ينه معانیٔ موضوعه سی مقصوددر ديرلر. نهايت مرتبه تخليهٔ ظاهر وتجليهٔ باطن سببی ايله اول معانیٔ ظاهره نك وراسنده حضرت جناب رب قديم بزه نيچه معانیٔ جليله دخی تفهيم وتعليم ايتمشدر ديرلر . علامهٔ بيضاوی تفسيرنده حق تعالينك ﴿ الذی جعل لكم الارض فراشاً والسماء بناءً ﴾ قولنده آخر آيته وارنجه ديمشدركه : بن ظن ايدرم كه حق تعالی آيت اخيره دن يعنی بو آيت كريمه دن ظاهر لفظنك دلالت ايتدوكی معانيسندن ماعدا و شول معانيدن ماعدا ـ كه كلام آنكچون سوق اولنمشدر ـ بو معنايی دخی مقصد ايدنمشدركه بو آيت كريمه ده خلق انسانك وآكا افاضه ايلديكی معانی وصفاتك تفصيلنه علی طريق التمثيل اشارت واردركه حق تعالی سزه ارضی فراش وسمايی بنا ايلدی ديمكدن مرام هيچ ارض ايله بدن انسانه تمثيلدر . وسما ايله نفس انسانی يه و آكا افاضه ايلين فضائل علميه و نظريه يه كه عقلك حواسی استعمالنك واسطه سيله وقوای نفسانيه وبدنيه نك ازدواجی ايله تحصيل اولنور قوای سماويهٔ فاعله وارضيهٔ منفعله نك ازدواجندن بقدرة الفاعل المختار تولد ايدن ثمرات و آثار ايله تمثيل اولندی . زيرا هر آيتك برظهری وبربطنی وهر حدك برمطلعی واردر . كلام علامهٔ بيضاوی بو مقامده منتهی اولدی . بعده مؤلف اصل مترجم والد ماجد قدس سره الاكرم بيوررلر كه بن ديرم كه وبالله التوفيق قرآنه ايمان شويله تصديق و اذعان دركه الله تعالينك كلاميدر كه آنی تحقيق واسطهٔ جبريل امين ايله رسول كزين محمد الامين حضرتنه عليهما الصلوة

والسلام انزال ایلمشدر . ودخی حق تعالینك صفت ازلیه‌سی اولان کلامه دالدر . ودخی قواعد عربیه طریقی ایله دلالت ایدوب مرادالله اولان معناسی حق وصدق درکه آنده‌شك وریب یوقدر . واول کلام شریفك مراداالهه دلالتی قواعد شرعیه واحادیث نبویه‌یه موافقه اولان قوانین ادبیه واسطه‌سیله ایدوکی دخی حق‌تعالینك البتده مقصودیدر . ودخی شرایع نبویه‌دن معلومه اولان احکامك جمله‌سندندرکه قرأن عظیم‌دن مقصدالهی آنجق اول مقداره منحصر دکلدر زیرا احادیثده ثابت اولمشدرکه هرآیتك ظهری و بطنی واردر اول‌مقصد آخرکه بطنی‌در . وقتاکه هرکس آکا اطلاعه دسترس بولمایوب بلکه جناب حقدن فهم و علم نصیب اولانلر مطلع اولورلر . پس آنككی معانینك صحتنه علامت جناب حقدن تأیید ایله ظاهر و پدید اولدیغنه امارت اولدرکه قواعد عربیت ایله الفاظدن فهم اولنان ظاهر معنی دخی کماکان ثابت اولوب مرفوع اولمایه واصول وقواعد شرعیه‌یه مخالف واعجاز قرأنه مبائن اولمایه واول کلمات ایچنده واقع اولان نص صریحه مناقض اولمایه . ایمدی اکر شرائط مذکوره آنده موجوده اولورسه اکا طعن اولنماز والاقبولدن بعید معنای غیرسدید اولور . علامهٔ زمخشری ایتدی : حق تعالینك کتاب باهر وکلام معجز ظاهرینی مفسر اولانك اوزرینه لازم حقندرکه نظم شریف حسن اصلیسی اوزره باقی وبلاغتی ذروهٔ کماله راقی اولسنه مجد وساعی وهر کلام که آنکله تحدی اولنمشدر قادح ومانعدن سلیم اولسنی مراعی اوله . اما شول طائفه که آنلرك فطرت نقیه‌لری مشاهدات کشفیه ایله مؤید وبنیان ذوق ووجدانلری دعایم مجاهدات ومکاشفات یقینیه ایله قائم ومشید اوله آنلر بومسالکده جمله‌یه مقتدی وسائر طالبینه رهنما اولورلر . وآنلر بومقوله معانی‌یه توغل ایتمکدن اصلا منع اولنمازلر . حق تعالی جمله‌مزی اهل مشاهده وعرفاندن معدود وهر بریمزی کرامت وایقان ایله مکرم ومسعود ایلیه . انه الکریم المنان وهوالموفق والمستعان . علماء دیندن مقتدای مفسرین اولانلر دیمشلردرکه . مفسر اولانلر اوزرینه واجبدرکه تفسیری مفسر اولان کلامه مطابق اولمسنده تحری ایلیه

وتفسیرده ایضاح معناده احتیاج اولان مرتبه‌دن نقص ایتمکدن وياخود غرضه لائق اولمیان مقداری زیاده ایلمکدن ومفسر اولانك اصل معناسندن زیغ وطریق حقدن عدول ایلمکدن احتراز ایلیه . ودخی لازمدرکه معنای حقیقی ومجازی‌یی وتألیف وترکیب کلامی وکلام نه‌مقوله غرض ایچون سوق اولنمشدر آنلری رعایت ایلیه ودخی مفردات بیننده . ودخی واجبدرکه علوم لفظیه‌ایله ابتدا ایلیوب اولا مفردات جهتندن تکلم ایلیوب اول امرده لغاتنی تحقیق ایلیه بعده قواعد صرف بعده اشتقاقه متعلق تکلم ایلیه بعده بحسب الترکیب تکلم ایدوب اولا اعراب ایله ابتدا ایلیه بعده معانی‌یه صکره بیانه صکره بدیعه متعلق تکلم ایدوب بعده معنای مقصدی تبیین ایدوب بعده قصص واخباردن سبب نزول معلوم اوله‌جق مقدار ایراد ایدوب آنده دخی احادیث وآثاره اعتماد ایلیوب قصص قصاص واخبـاره اعتماد ایلیه بعده معنی جهتندن تکلم ایلیوب اولا استنباط احکام شرعیه‌ایله ابتدا ایلیه بعده بیان حقائق بعده بیان اشارات ودقائق ایلیه . ودخی لائق اولان اولدرکه مفسر اولانلر حق تعالی اوزرینه لفظ حکایتی اطلاق ایدوب مثلا حق تعالی شـویله حکایت ایتدی دیمکدن وبونك امثالندن احتراز ایلیه . زیرا حکایت برشیئك مثلنی کتورمکدر. حق تعالی کلامنك خود مثلی یوق ایدوکی مقرردر. مگر مقصد اخبار معناسی اوله . ودخی لائق اولان اولدرکه بعض حروف اوزرینه زائد دیه اطلاق ایتمکدن احتراز ایلیه . زیرا زائد لفظ بی معنـایه دیرلر کلام‌الله خود آندن منزهدر اول سببدندرکه بعض مواضعده لفظ زائدی تبدیل ایدوب تأکید یاخود صله یاخود مقحم دیه تعبیر ایدرلر . اما اکثر علما لفظ زائد اطلاقنی تجویز ایلمشلردر . آنلرك محل نظرلری بودرکه قرآن عظیم برقوم مخصوص لسـانی اوزره انزال اولنمشدر اول قوم ایچنده ایسـه زائد اطلاقی متعارف ومشهوردر. مؤلف اصل مترجم والدماجد علیه‌الرحمه بیورورلرکه بن دیرم‌که لفظ بی‌معنی معناسنه لفظ زائد اطلاقی فاسددر . اصلا جائز دکلدر اما معنای آخر اوزرینه اطلاقی اگرچه جائزدر لکن معنای اولی ایهام ایتدوکی جهتدن سوءادب اولوب تفسـیر کلام خدا اول مقوله الفاظ بی‌ادبانه‌دن خالی وجدا

اولمق واجبدر پس احوط اولان آنی ترك ايدوب اطلاقی صحيح اولان لفظه عدولدر ودخی لائق اولان اولدر كه لفظ تكرار اطلاقندن دخی احتراز اولنه مثلا حق تعالينك ﴿لاتبقى ولاتذر﴾ قولنده ودخی ﴿ عليهم صلوات من ربهم ورحمة ﴾ قولنده وبونلرك اشباهنده. زيرا كرچه بحسب اللفظ تكرار واقعدر لكن بحسب المعنى تكرار يوقدر زيرا ايكی لفظ مترادفك اجتماعنده برمعنا واردركه عندالانفراد واول معنا حاصل اولماز پس لفظ تكرار اطلاقنی اختيار ايلمك تكرار معنوی ادعاسنی ايهام واشعار ايدر ايمدی احوط اولان ينه ترك ايلمكدر ودخی مفسره لازم دركه ترادف ظن اولنان الفاظده مهما امكن مجاریٔ استعمالاتنی تتبع ايليه جائزدركه تركيب ايله برمعنای مجازی ثابت اوله كه افراد ايله اولمايه .

بوندنصكره ينه معلوم اولدكه علماء تفسير نته كيم تفسيرده بعض شرائط بيان ايلديلر مفسرده دخی نيچه شرائط بيان ايلمشلردركه اول خصال وخلالدن عاری وياخود راجل اولانلره تفسيره تعاطی حلال اولماز . شرائط مذكوره اولدركه مفسر اولان كيمسه اون بش علمی علی وجه الاتقان والكمال بيلمك كركدر . اولكيسی علم لغتدر زيرا آنكله مفردات الفاظك شرحی ومدلولات وضعيه سی معرفتی ميسر اولور مجاهد ايتدی حق تعالی يه ويوم آخره ايمان كتورن كيمسه يه حلال دكلدركه لغات قرآنی عالم اولمادن كتاب اللّهده تكلم ايليه وبوكلام موجه ومعقول امام مالكدن دخی منقولدر ودخی لغتدن مقدار يسير معرفتی ايله اكتفا اولنمامق كركدر زيرا امن يوقدركه بر لفظ ايكی معنا وياخود معانیٔ متعدده بيننده مشترك اولوب اول كيمسه بعض معناسندن غافل وذاهل اوله مع هذا امراللّه اول معنا اوله . ايكنجی علم نحودر زيرا اختلاف اعراب ايله معانیده دخی اختلاف وتبدل اولديغی مقرردر نته كيم امام حسندن مرويدر ديمشلردركه عربيتی تعلم ايله . زيرا نيچه كيمسه برآيتی قرائت ايدوب معناسنی فهمده قصور ايدوب هلاك اولور يعنی عربيتدن غافل اولمق ايله كندورأيی ايله بعض معنا ويروب خطا ايتمك ايله باعث هلاك اخروی اولور. اوچنجی علم تصريفدر زيرا احوال

صيغه و بنانك آنك معرفتنه ابتداسی مقرردر نته‌كیم ابن فارس‌دن منقولدر دیمشدر نیچه كلمه واردركه معناسی معلوم اولمیوب بعده مصدرینه وقوف ایله منضح اولور علامهٔ زمخشری ایتدی تفاسیرده اولان بدعتلردندر شول كیمسه‌نك قولی كه حق تعالینك ﴿ يوم ندعوا كل اناس بامامهم ﴾ قولنده امام جمع اماوله ومعناسی یوم قیامتده جمله خلق والده‌لری ایله دعوت اولنورلر بابالری ایله دعوت اولنمازلر لكن بوغلطدر علم تصریفه جهلی انی ایجاب ایلمشدر زیرا لفظ ام امام اوزره جمع اولماز دیمشدر دردنجی علم اشتقاق‌در زیرا بركلمه‌نك معناسی مختلف اولور ایكی مادهٔ مختلفه‌دن اشتقاقی ایله ، نته‌كیم لفظ مسیح‌ده اختلاف اولنمشدركه سیاحتدن‌میدر یوقسه مسیح‌دن‌میدر . بشنجی و آلتنجی و یدنجی معانی وبیان وبدیعدر زیرا اولكی ایله تراكیبك افادهٔ معنا ایتدیكی جهتدن خواصی بیلنور و ایكنجی ایله معنایه دلالتنك و ضوحنده زیاده ونقصانی جهتدن اولان خواصی بیلنور واوچنجی ایله وجوه تحسین كلام بیلنور و بو علوم ثلثه علوم بلاغتدر . ایكی اولكی بلاغت ذاتیه‌در اوچنجی عرضیه‌در و بو علوم ثلثه مفسرك اعظم اركانی‌در . زیرا مفسره لازم اولان مقتضای اعجاز اولان اشیانی مراعاتدر آنلر ایسه البته علوم مذكوره ایله ادراك اولنور لكن آنده اصل و ملاك امر یا سلیقه‌دركه اعراب خلص‌ده یعنی بادیه‌نشین واهل خبا اولان عرب عربا و آنلرك مرتبه‌سنده اولان فصحاده اولور ویاخود ذوق صحیح‌دركه اكتساب بلاغتك حقیقتده آلتی‌در ومادامكه ذوق اولمایه تحصیل بلاغته امكان اولماز . علامهٔ سكاكی معانی و بیان حقنده ومدح وصفنده بسط كلام ایتدكدن صكره دیمشدركه فالویل كل الویل لمن تعاطی التفسير وهو فيهما راجل یعنی مزایای كلام اللهه نیل ایتمك ایستینلره هزار ویل كه بو ایكی علمده راجل وقواعددن غافل ایكن تفسیره تعاطی ومباشرت بلكه تألیف وتصنیفه مبادرت ایلیه . سكزنجی علم قراآت‌در زیرا آنكله قرأنك كیفیت نطق واداسی بیلنور وبعض وجوه محتمله بعضی اوزره ترجیح اولنور . طقوزنجی علم اصول دین‌در . زیرا قرأنده بعض آیات واردركه ظاهری اوزره حق تعالی حقنده اطلاقی جائز اولماز . ایمدی اصولی

آنی تأویل وظاهرندن صرف وتحویل ایدوب حق تعالی حقنده جائز اولانه حمل ایدر . زیرا حق تعالی حقنده محال اولانی جائز وواجب اولانی معرفت ممکن اولماز الا بو علم ایله اولور . اونجی علم اصول فقهدر . زیرا وجوه استدلال بالکلام وطرق استنباط احکام بونکله بیلنور . اون برنجی علم اسباب النزول والقصصدر . زیرا سبب نزول ایله آیاتك معانیسی بیلنور انزال اولندیغی مقام حسبنجه . اون ایکنجی ناسخ و منسوخدر . تاکه محکم غیر منسوخ اولان آیات غیریسندن معلوم وممتاز اوله . اون اوچنجی علم فقهدر . اون دردنجی شول احادیثدرکه مجمل و مبهم اولنلرك تفسیرینی مبینه‌در . اون بشنجی علم موهبه‌در . اول بر علمدرکه حق تعالی آنی علمی ایله عامل اولان مرد کامله ایراث ایدر واحادیث شریفه‌ده وارد اولان (من عمل بما علم ورثه الله علم مالم یعلم) قول شریفی بو علمه اشارتدر . ودخی معلوم اولهکه بو ایراد اولنان علوم مذکوره شول علومدرکه مفسر اولان آندن خالی اولمغه قطعاً امکان اولمدیغی ظاهر ونمایاندر و الا حقیقته نظر اولنسه مفسر اولنلره جمیع علومده متبحر اولمقدن لابدر . اما قرآندن استنباط اولنان علوم بر بحر بیکراندرکه اکا ساحل و پایان یوقدر . ان شاء المولی المجیب اول دریادن بر قطره‌سی عن قریب بیان اولنور اکر خاطرکه خطور و آینهٔ قلبکده جلوه وظهور ایدرسه‌که اول مذکور اولان علوم وهبیه وحقایق کشفیه خارج قوت بشر بلکه محض فضل خالق قوی وقدردر پس حق تعالینك عنایت و تیسیری اولمانجق آنده کسب عبادك مدخلی و تأثیری اولماز . ایمدی بو وجهله جواب باصواب ویریلورکه علوم وهبیه‌نك معناسی بودرکه انسانده بر حالت کشفیه و بر ملکهٔ ذوقیه حاصل اولورکه آنك ایله نیجه علوم ومعارف وحقائق ولطائف منکشف اولور بی تعمل و اکتساب بلکه محض لطف ملك وهاب ایله . لکن اول حالتی تحصیل و اول ملکه‌یی تکمیل تحت قدرتده داخل ومباشرت و اکتساب ایله حاصلدر انشاءالله تعالی عن قریب بو کتابك طرف ثانیسنده اول مرتبه‌یه ایصال ایدن اسباب بیان اولنور بعون الملك الوهاب اجمال کلام وخلاصهٔ مرام بودرکه قلب طالبده بدعت وهوا وذنوبه اصرار وحب دنیا اولمایه . ودخی باب

تفسيرده علمدن عاری مفسرلك قولنه اعتماد ويا خود عقل قاصرينه مراجعت واعتقاد ايلميه. زيرا بو امورك جملهسی حصول كشفه مانع وحاجبدر. نهايت مرتبه بعضی بعضندن آكد واقویدر.

وينه بو دخی معلوم اولهكه علم تفسيركه علوم قرآندر اوچ قسمدر. قسم اول برعلمدركه حق تعالی عبادندن بركيمسهيی آكا مطلع و آگاه ايتمامشدر. واول برعلمدركه علوم اسرار كتابندن كندوسی متفرد ومتوحد اولمشدركه اول كنه ذاتنك و حقائق اسما وصفاتنك معرفتیدر. وعلوم غيوبنك تفاصيليدركه حق تعاليدن غيری كيمسه آكا عالم دكلدر. ايمدی بونلرده بحث وكلام جميع خلقه حرام ايدوكنده اجماع علماء اعلام واردر. قسم ثانی شول علمدركه جناب خالق پروردگار كتاب كريمنك اسرارندن نبی كريم مختارينی آكا اطلاعه مخصوص واول علومده سائر انبيا ورسلدن امتياز ايله بنيان نبوتی مشيد ومرصوص ايلمشدر وبو مقوله علومدن بحث وكلام حضرت نبی عليه السلامدن غيرينه وياخود وارث علم نبوی وحائز اسرار واحوال مصطفوی اولوب اول در مكنونی اصدافندن استخراجه مأذون اولنلرك ماعداسنه جائز دكلدر بعضلر ديمشدركه اوائل سور دخی بو قسمدندر بعضلر دخی قسم اولدندر ديمشدر. قسم ثالث شول علومدركه حق تعالی كتابنده ايداع ايتديكی معانئ جليه وخفيهدن نبيسنه تعليم ايدوب وسائر امته تعليم ايله دخی امر ايلمشدر. وبو قسم دخی ايكی قسمه منقسمدر. برقسمی اولدركه انده كلام وبحث جائز دكلدر الا سمع ونقل طريقيله‌در مثلا اسباب نزول وناسخ ومنسوخ وقراآت ولغات كبی وامم ماضيهنك قصصی وظهور ايدهجك حوادثی وامور حشر ومعادی اخبار كبی وبر قسمی دخی اولدركه نظر واستدلال طريقيله بحث اولنور ومعانی واحكامی الفاظدن استخراج واستنباط ايتمك ايله اولور اول دخی ايكی قسمدر برقسمی اولدركه جوازنده اختلاف اسلاف واخلاف واردركه اول تأويل آيات ومتشابهاتدر برقسمی دخی اولدركه جوازی متفق عليهدركه اول استنباط احكام اصليه وفرعيه واعرابيهدر زيرا انلرك مبناسی اقيسه اوزرينهدركه اول نظر استدلال ايله اولور بونلردن ماعدا فنون

بلاغت وانواع مواعظ وحکم واشارات دخی کذلك اهلیتی اولنلره استنباط و استخراجنده امتناع یوقدر وقتاکه امور مذکوره معلوم اولسه بودخی معلوم اولدیکه شول تفسیر بالرأی که اندن نهی واقع اولمشدر بوامورك ماعداسیدر بونده دخی بش نوع واردر اولکیسی شول علومکه تفسیر قرآنه تصدی انلر ایله جائزدر . انلر حاصل اولمه‌دن تفسیر ایلمکدر ایکنجی تفسیر متشابهاتدر آنی بیلمز الا رب الارض والسموات بیلور اوچنجی بر تفسیردرکه مذهب فاسدی تقویت وتقریر ایلیوب اولا اول مذهبی اصل قیلوب تفسیری اکا تابع ایلیه والفاظ قرآنیه‌یی طریق ضعیف ایله اولورسه دخی تأویل ایتمکله اول مذهبه رد وتحویل ایلیه دردنجی بر تفسیردرکه بردلیل ایله تحصیل یقین ایتمه‌دن مقصدالهی بودر دیو قطع و تعیین ایلیه بشنجی استحسان و اتباع هوی وشیطان ایله تفسیردر .

ایمدی وقتاکه بو فوائد مثمرة العوائدی بیلدك ایسه بودخی معلومك اولسونکه تفسیرده تصنیف اولنان کتابلر اوچ نوعدر وجیز ووسیط وبسیطدر و اول کتب وجیزه‌دندر ابن جوزینك (زادالمسیر) نام تفسیری آنك ترجمه‌سی علم تواریخده ذکر اولنمشدر وینه کتب وجیزه‌دندر (تفسیر وجیز) که امام واحدی‌نکدر آنك دخی ترجمه‌سی عن‌قریب بیان اولنمشدر. ودخی تفسیر واضح که امام رازی‌نکدر آنك ترجمه‌سی عن‌قریب بیان اولنور انشاءالله تعالی . ودخی (تفسیر الجلالین) زیرا نصف ثانیسی جلال‌الدین المحلی تصنیف ایدوب بعده جلال الدین السیوطی تکمیل ایلمشدر . ودخی (تفسیر النهر)در ابی حیانك آنك دخی ترجمه‌سی بیان اولنمشدر . ودخی کتب مبسوطه‌دندر (تفسیر الوسیط) که امام واحدینکدر و (تفسیر ماتریدی) که ابو منصور محمد بن محمد بن محمود الماتریدرکه امام الهدی ایله ملقبدر و دخی آنك مؤلفاتندر (کتاب التوحید) و (کتاب المقالات) و (کتاب رد اوائل الادلة الکعبی) و (کتاب بیان وهم المعتزله) و کتاب (تأویلات القرآن) وفاتی سمرقندده سنة ثلث وثلثین وثلثمائه‌ده در . ودخی ابی نصر عیاضدن تخریج ایلمشدر وینه مزبورکدر کتاب (رد تهذیب الجدل

للكعبي)ورد كتاب (وعيد العشاق للكعبي) و (رد الاصول الخمسه لابی محمد الباهلی)
وكتاب (رد الامامة لبعض الروافض)و(كتاب الرد على القرامطه)و(كتاب الرد
على فروع القرامطه)و(كتاب مأخذ الشرايع فی اصول الفقه) و (كتاب الجدل
فی اصول الفقه) وبونلرك غيری و ينه تفاسير متوسطه دندر (تفسير التيسير)كه
نجم الدين ابو حفص عمر النسفی نكدر آنك ترجمه‌سی علم لغتده بيان اولنمشدر
و(تفسير الكشاف) كه زمخشرينكدر واول ابو القسم جار الله محمود بن عمر بن محمد
بن احمد الزمخشری الخوارزمی الامام العلامه دركه فخر خوارزم ايله مشهوردر
امام دنيا ايدی علم لغتده واعراب ومعانی وبيانده وسر وعلنده صاحب زهد
وسيرت حسنه ايدی علمی واسع وعزيز وفضل واحاطه‌سی كثير وذكا وجودت
قريحه‌سی غايتده ايدی وهر علمده تفننی نهايتده ايدی مذهب اعتزالی اختيار
ايدوب مذهبنده تعصب وتصلب ايله افتخار ايدردی وهربار كه بر كيمسه‌نك
قاپوسنه زيارت ايچون كاسه صاحب خانه‌نك خادمنه ابو القسم المعتزلی قاپويه
كلمشدر ديه‌سن دير ايدی و فروعده حنفی المذهب ايدی و لادتی سنة سبع
وستين واربعمائه رجبنده زمخشرده اولمشدر زمخشر برقريهٔ كبيره‌در خوارزم
قراسندن بعده بغداده نيچه دفعه كلوب ابی الحسن علی بن المظفر النيسابوريدن
وابی نصر الاصبهانيدن اخذ ادب ايلدی وابی سعد الشقانيدن وشيخ الاسلام
ابی منصور الجواليقی الحارثيدن وبعض جماعتدن سماع ايلمشدر ومكهٔ مكرمه‌ده
مجاور اولوب جار الله ايله تلقب ايلمشدر و دخی فخر خوارزم ايله ملقب
اولمشدر وحافظ سلفی دخی آكا مكتوب ارسال ايدوب اجازت طلب ايلمشدر
ودخی مصنفات كثيره‌سی واردر جمله دن كتاب (الكشاف عن حقائق التنزيل
الناطق عن دقائق التأويل) علم تفسيرده آنك مثلی كتاب غريب وشريف آندن
مقدم تأليف وتصنيف اولنمامشدر و غريب حديثده كتاب(الفائق) وعلم لغتده
(اساس البلاغه)ومحاضراتدن (ربيع الابرار) ودخی شرح ابيات الكتاب ونحودن
انموذج وكتاب الرائض فی الفرائض و شرح بعض مشكلات المفصل والكلم
النوابغ والقسطاس فی العروض والاحاجی النحويه ومقدمة الادب ومتشابه
الاسماء فی الحديث وكتاب فصوص الاخبار والزيادات على الفصوص والمختصر

من موافقة الصحابة و كتاب اسماء الاودية والجبال و كتاب المفرد والمؤلف في علم النحو و بونلردن ماعدا رسائل كثيره‌سى دخى واردر جمله‌دن النصائح الصغار والنصائح الكبار وتسلية الضرير وبونلرك غيرى. ودخى علامهٔ مزبور اعرج ايدى بلكه تحقيق بودر كه براياغى مقطوع ايدى سبب قطعنده دخى اختلاف اولنمشدر جمله‌دن برى بودركه صغير ايكن برسطحدن دوشوب اياغى منكسر اولوب رائحهٔ منتنه پيدا اولمق ايله قطع اولنمق لازم كلوب قطع ايتمش اوله‌لر . برى دخى بودركه بلاد خوارزمده مسافر ايكن ايام شتاده ثلج كثير وبرد شديد ظاهر و پديد اولوب آنك تأثير وكثيرندن اياغى دوشوب حتى خشبدن اياق پيدا ايدوب آنكله كزردى برى دخى بودركه اياغنده برضراج غير قابل العلاج چيقوب آخر الامر قطع ايدوب يرينه خشبدن بررجل وضع ايلدى برى دخى بودركه آتدن دوشوب اياغى منكسر اولوب آخر برمرتبه‌يه واصل اولديكه قطع اولنماسى ايجاب ايلدى ودخى كنديسندن حكايت اولنوركه هنكام صباده برعصفور صيد ايدوب اياغنى برخيط ايله باغلادم اول اثناده الدن خلاص اولوب ديوارده برسوراخ بولوب آنك ايچنه كيردى بن دخى چكوب اياغى قيرلدى اول زمانده والده‌م حق تعالى اياغكى قطع ايلسون سن آنك اياغنى قطع ايتديككبى ديو بد دعا ايدوب آخر الامر والده‌مك دعاسى يتشوب بو بلايه كرفتار اولدم ديدى هر زمانكه مشى و حركت ايلسه ثوبنك ذيلنى طويل ايدردى كورنلر اعرج ظن ايدوب خشبدن اياغى اولديغنى بيلمسونلر ديو . روايت اولنوركه كندوسى برمحضر اتخاذ ايدوب واقع حاله مطلع اولان نيچه كيسه‌نك شهادتلرينى آنده درج ونيچه زحمت خرج ايلدى برفساد ايله قطع اولنمق احتمالنى سد ومنع ايتمك ايچون . ودخى روايت اولنوركه علامه‌نك باباسى قريهٔ زمخشرده امام ايدى فكر ايلدى كه اوغلنه تعليم صنعت خياطت ايليه زيرا ازمن اولوب حركته قادر اولميجق صنعت مزبوره مناسب ايدوكى ظاهر ايدى پس علامه والدينه ايتدى بنى شهره كوتور آنده ترك ايله ديدى والدى دخى اويله ايدوب علامه دخى تحصيل خطه سعى ايدوب حق تعالى برخط حسن روزى قيلوب رزقنه كافى ونظم معاشنه وافى اولدى آندن صكره شيخ ابو على

الضریر الادیب خدمتنه داخل اولوب آنك علمنی اخذ و تحصیل ایدوب شیخ ابو مضر الخوارزمی النحوی کلوب آندن دخی علم اعرابی اخذ ایلدی شیخ مزبور اول شیخدرکه وفاتی وقتنده زمخشری مرثیه دیمشدرکه بو ایکی بیت آندندر .

(شعر)

و قائلة ما هذه الدرر التی تساقطها عیناك سمطین سمطین
فقلت هی الدرر التی قد حشابها ابو مضر اذنی تساقط عن عینی

بعده همت عالیه‌سی ترقی و مشایخدن جمیع علوم عربیه‌یی تلقی ایدوب بردرجه‌یه واصل و برمرتبه زعم حاصل اولدیکه کندوسی کبی کیمسه کورمز اولدی بعده مظهر توفیق الٰهی ومصدر آثار نامتناهی اولوب آخر الامر امام رکن الدین محمود الاصولی وامام ابو منصور علم تفسیرده آنك تلامذه‌سندن اولوب آندن قرائت ایدرلردی کندوسی دخی آنلردن علم اصول اخذنه مشغول اولوب علم فقهی دخی الشیخ السدید الخیاطیدن اخذ ایدردیکه عین الائمه‌نك ختنی ایدی پس حق تعالی جمیع علومك مناقبنی آنده جمع ایلدی و عمرندن قرق برسنه مرور ایدنجه وزرا و ملوك ایله منادمه و مصاحبت مسلکنه سلوك ایدوب آنلری مدح ایدوب تنعم دنیوی ایله مقید ایدی اول زمانه دکین که حق تعالی آکا بررؤیا کوستروب رؤیای مزبوره دنیادن انقطاعه سبب وبادی و امر دینه اقباله مرشد وهادی اولدی اول رؤیایی نصائح کبار ایله موسوم اولان کتابنده ایراد ایلمشدرکه کتاب مزبور اللی مقامه‌درکه هر برینی نفسه معاتبه حقنده انشا ایلمشدر شول زمانده که سنهٔ ثنتی عشرة وخمسمائه رجبنك غره‌سنده‌که عمرندن قرق برنجی ییل ایدی برمرض شدیده کرفتار اولدقده اول رؤیای هائله‌یی کوروب بیدار اولوب اول رؤیا سبب توبه و انابت و باعث صلاح و استقامت اولوب اول سنه‌یی عام المنذره ایله تسمیه ایلمش ایدی اول زماندن صکره ورع وتقوی وقیام لیل وتدریس علومده مرتبهٔ علیاده ایدی عرفاتده یدی دفعه وقفه ایلمشدر بلدالحرامده حط رحل ایدوب بش ییل مجاورت وزمزم ومقام بیننده تصانیفه اشتغال و مبادرت ایلمشدر

ونظم ونثرى كثير وهر برنده بى مثل ونظيردر وفاتى جرجانيهٔ خوارزم قصبه سنده سنة ثمان وثلاثين وخمسمائه ده ليلهٔ عرفه ده اولمشدر مكهٔ مشرفه دن رجوعندن صكره مدح كشافده بونظم دخى آنكدر :

ان التفاسير فى الدنيا بلا عدد — وليس فيها لعمرى مثل كشافى
ان كنت تبغى الهدى فالزم قراءته — فالجهل كالداء والكشاف كالشافى

ودخى لطائف تفاسيردندر تفسير طيبى وحاشيهٔ كشاف كه اول دخى طيبينكدركه الحسن بن محمد بن عبدالله الطيبى الاصلدر كسر طا ايله امام مشهور فهامه ومعقول عربيت ومعانى وبيانده علامه ايدى ابن حجر ايتدى قرآن وسنن وكلام قديم ملك كثير الالطاف والمنن دن استخراج دقائق واستنباط حقائقده آيت عظيمه ايدى ونشر علمه مقبل وتواضعده كامل حسن المعتقد وفلاسفه واهل بدعته شديد الرد وفضائحلرينى مظهر وزمانه سنده جمله سنه مستولى وقاهر ايدى. وحق تعالى يه ورسولنه محبتى مشتد وحيا وادبى كثير ومجد وعلوم اسلاميه طلابنه تعليمه مجد وساعى وطلب مال وطمعدن سالم وعارى ايدى بلكه آنلره نيجه احسان واعانت وزمان شدتده اغاثت ايدردى واهل بلده سنه وغيريلره كرك بيلسون كرك بيلمسون كتب نفيسه يى لاجل الانتفاع عاريت طريقى ايله ويرمكدن امتناع ايلمز ايدى وتعظيم شريعت ايتدوكنى مشاهده ايلديكى كيمسه لره كمال محبت ايدردى وارث وتجارت طريقى ايله تحصيل ثروت ايدوب هر نيه نائل اولسه وجوه خيراتده انفاق ايتمكدن زائل اولماز ايدى حتى اول بذل كثير ايله آخر عمرنده فقير قالدى مؤلفات كثيره سى واردر. جمله دن شرح (الكشاف) و(تفسير القرآن) وكتاب (التبيان فى المعانى والبيان) وكتاب من بورك شرحى وشرح المشكوة. ودائما عادتى بوايدى كه ابتداء نهاردن وقت ظهره دكين تفسيره اشتغال ايدوب بعده وقت عصره دكين حديثه اشتغال ايدردى تا وفاتى كونه دكين. حتى اول كون دخى معتادى اوزره وظيفهٔ تفسيردن فارغ اولوب مجلس حديثه متوجه اولوب وقت عصرده نافله يى ادا ايدوب اقامت فريضهٔ عصره انتظار اوزره قبله يه متوجه ايكن دينى قضا ايلدى سنة ثلث واربعين وسبعمائه شعباننك يكرمى اوچنجى كونى يوم ثلثاده

واقع اولمشدر . سيوطى ايتدى شيخ مزبور كشاف شرحنده ديمشدركه ابى حفص سهروردیدن اخذ ايلمشدر وشرح مذكوره شروعنك قيلانده حضرت رسالت پناهى صلى الله تعالى عليه وسلم منامنده كوروب كندوسنه برقدح لبن احسان ايدوب انلردخى ايچوب ريان اولمشلر رضى الله تعالى عنه وارضاه وجعل الجنة مثواه . ودخى تفاسير متوسطه‌دندر تفسير بغوى كه ابو محمد الحسين بن مسعود البغوى الفقيه الشافعى‌در ودخى مؤلف كتاب مصابيح و شرح السنه وكتاب التهذيب فى اللغه ومعالم التنزيل فى التفسيردر وبونلرك غيرى تصانيف حسان تأليفنه توفيق حق تعالى اكا احسان ايلمشدر فقه و حديثده امام همام ايدى ومتورع وثبت كلامى حجت دينده عقيده‌سى كمال صحت اوزره ايدى وفاتى مائة خامسه‌دن صكره سنة ست عشرة وخمسمائه‌ده‌در مؤلف اصل مترجم والد ماجد عليه الرحمه بيوررلركه بعض مجاميعده كوردم كه امام مزبور محى السنه ايله ملقب ايدى سببى دخى بودركه وقتاكه شرح السنه‌يى تصنيف ايلدى رسول اللهى (صلعم) رؤياده كوروب بيورديلركه بنم احاديثمى شرح ايتمك ايله سنتمى احيا ايلدك . پس اول كوندن محى السنه ايله ملقب اولديلر . بغوى فتح باء موحده وفتح غين معجمه ايله بغشوره نسبتدركه مدن خراساندن بر مدينه‌در على غير القياس نسبت اولنمشدر . زيرا بونده اولان خلاف قياس اوزره تغيير و ابدال اول معنايه دالدر [*] بعضلر ديمشدركه بشغور ولايتك اسميدر نفس مدينه‌نك اسمى آنجق بغ‌در . ودخى تفاسيردندر تفسير الكواشى كه احمد بن يوسف بن حسين بن رافع الامام موفق الدين الكواشى الموصلى المفسر الفقيه الشافعى‌در ذهبى ايتدى عربيت و قراآت و تفسيرده بارع ايدى و الدندن و سخاوى‌دن قرائت ايلدى زهد و صلاح و تبتل و صدق وفلاحده بى نظير ومقتداى صغير وكبير ايدى رجال وكبرا آنى زيارت ايدرلردى هيچ برينه التفات و ملاطفت واتيان ايلمز ايدى و بركيمسه‌دن هديه دخى قبول ايلمز ايدى نيجه كشف وكرامات باهره‌سى ثابته وظاهره اولمش ايدى موتندن اون ييل مقدم ضرير

[*] اول تقديرجه على خلاف القياس اولماز .

واعمى اولمشدر ولادتى سنة تسعين وخمسمائه‌ده‌در برتفسير كبير و برصغير تصنيف ايدوب اعراب قرآنى تجويد وانواع وقوفى تحرير ايدوب برنسخه‌سنى مكه و مدينه و قدسه ارسال ايلدى سيوطى ايتدى شيخ جلال الدين المحلى تفسيرنده آكا اعتماد ايلمشدر بن دخى تكمله‌سنده آنكله وجيزه وتفسير بيضاوى‌يه وابن كثيره اعتماد ايلدم كواشى‌نك وفاتى موصل‌ده سنة ثمانين وستمائه جمادى الآخره‌سنده‌در . و دخى كتب تفاسيردندر تفسير القاضى البيضاوى كه امام قاضى ناصر الدين ابو الخير عبدالله بن عمر بن محمد بن على الشيرازى البيضاوى‌در كه اعمال شيرازدن بيضا ديمكله مشهور برقريه‌دندر اسنوى طبقات شافعيه‌ده ديمشدر كه بيضاوى علوم كثيره‌يى عالم و صالح وكثير الخير ايدى انواع علومدن تصانيف مشهوره‌سى واردر جمله‌دن مختصر كشاف وفقهدن مختصر وسيط كه (غاية) ايله مسمى‌در واصول فقهدن (منهاج) وعلم كلامدن طوالع . كندو اقليمنده قاضى القضاة اولوب سنة احدى واربعين وستمائه‌ده وفات ايلمشدر صلاح صفدى تبريزده سنة خمس وثمانين‌ده وفات ايلدى ديمشدر قاضى تاج الدين السبكى طبقات كبرى‌ده ايتدى : بيضاى امام مبرز ونظار ومتعبد و صالح ودين وزاهد ايدى طوالع واصول دين‌دن مصباحى وحديثدن شرح مصابيحى تصنيف ايدوب شيرازده قاضى القضاة اولوب وتبريزه داخل اولوب انده مناظره ايدوب اتفاق دخولى بر مجلس ديرسه مصادف اولديكه وزير قتنده بعض فضلا ايچون عقد اولنمش ايدى [*] علامه دخى كلوب حضار مجلس اولان قومك جمله‌سندن تأخر ايليوب برحالت ايله اوتوردى كه كيمسه آنى بيلمدى بعده مدرس برنكته ذكر ايدوب بويله زعم ايلدى كه اولا حل ايدوب بعده جواب ويره‌لر اكر جوابه قادر اولمازسه‌لر انجق حل محل ايليه‌لر اكر آكا دخى قادر اولمازلرسه انجق مدرسك كلامنى اعاده ايليه‌لر وقتا كه بو وجهله بسط كلام وتقرير مرام ايلدى بيضاوى دخى درحال جوابه شروع و اشتغال ايلدى مدرس مزبور دخى ايتدى : بن‌سنك

[*] قيد مزبور اصلده مذكور دكلدر لكن ذكرى اولى‌در نته‌كم آخر حكايه‌ده وزير آنى مكانندن قالدردى ديدوكى بومحلده دخى ذكر وزيرى اقتضا ايدر .

جوابکی استماع ایتمزم مادامکه فهم محل و کلام ایتدوکك بکا یقین تام حاصل اولمایه علامه دخی تخییر ایلدی که مدرسك ذکر ایتدوکی نکته‌یی بلفظهامی تقریر ایلیه یاخود بمعناها می بیان ایلیه پس مدرس مبهوت اولوب بلفظها اعاده‌ایله دیدی. علامه دخی اعاده ایدوب بعده حل ایدوب بعده آنك ترتیبنده بعض خلل اولدیغنی بیان ایلدی بعده اعتراضنه بر جواب صواب ویروب فی‌الحال آنك مقابلی براعتراض پیدا وتألیف ایدوب مدرسه حلنی تکلیف ایلدی مدرسه حلی متعذر اولوب جوابنه قادر اولمادی پس فی‌الحال وزیر آنی مکانندن قالدیروب کندی یاننه آلوب سن کیمسن دیو سؤال وتلطیف وانبساطه اشتغال ایدوب اول دخی بن بیضاوی‌یم دیواخبار و شیرازده طلب قضا ایچون کلدیکنی اشعار ایلدی وزیر دخی اول کون آنی اکرام والباس وانعام ایله تعظیمنی اتمام ایلیوب بعده تقلید قضا ایله حاجتنی قضا ایلدی صلاح صفدی تاریخنده ایتدی حافظ نجم‌الدین سعیدالدهلی بکا دیمشدرکه قاضی ناصرالدین البیضاوی سنة خمس وثمانین وستمائه‌ده تبریزده وفات ایدوب آنده دفن اولنمشدر تصانیف مشهورهٔ بدیعه صاحبی اولان بودر جمله‌دن منهاج علم اصولده وینه شرحی واصولدن شرح مختصر ابن الحاجب و نحوده شرح کافیه ابن الحاجب واصولده شرح منتخب امام فخرالدین ومنطقده شرح المطالع انتهی ودخی تفاسیردندر ابی‌عبدالله محمد بن‌احمد بن عمر بن فرج الانصاری الخزرجی القرطبی‌در . ودخی تفاسیردندر تفسیر سراج الدین الهندی ، آنك ترجمه‌سی اصول فقهده بیان اولنسه کرکدر ودخی تفاسیردندر تفسیر مدارك التنزیل‌که حافظ‌الدین ابی البرکات عبدالله بن احمد بن محمود النسفی نکدرکه علم نقیددن کتاب (الکنز) وعلم اصولدن (منارك) صاحبی‌در علم اصولده اول دخی بیان اولنسه کرکدر ودخی تفاسیر مبسوطه دندر تفسیر بسیط‌که امام واحدی نکدر آنك ترجمه‌سی مرور ایلمشدر ودخی تفسیر راغب اصفهانی‌در آنك ترجمه‌سی بیان اولنمشدر ودخی تفسیر ابی‌حیان که بحرایله مسمی‌در آنك دخی احوالی مرور ایلمشدر ودخی تفسیر اعراب القرأن که سفاقسی نکدر اسمی ابراهیم ابن محمد بن ابراهیم بن ابی‌القسم القیسی المالکی العلامه برهان الدین ابواسحق

السفاقسی النحوی درکه صاحب (اعراب القرأن) در ولادتی سنة سبع وسبعین وستمائه حدودندهدر بجایهده شیخی ناصرالدین‌دن سماع ایلدی بعده حج ایدوب قاهرهده ابوحیان‌دن اخذ ایلدی بعده دمشقه کلوب مزی‌دن و زینب بنت الکمادن وبعض خلق‌دن دخی سماع ایدوب فضائلده ماهر وباهر اولدی وفاتی سنة ثنتین واربعین وسبعمائه ذی‌القعده‌سنك اون‌سکزنده‌در. ودخی تفسیر ابن عطیه‌درکه عبدالله بن عطیه بن عبدالله بن حبیب ابو محمد الدمشقی در مقری ومفسر وامام ثقه‌در دانی ایتدی ثقه وضابط وخیر فاضل ایدی ودخی عبدالعزیز الکتانی ایتدی: روایت اولنان اوزره اللی بیك بیت حفظ ایلمش ایدی معانیٔ قرأنه استشهاد ایچون. ذهبی ایتدی باب جابیه‌نك مسجدنده امام ایدی جزری ایتدی مسجد مزبور داخل بابده اولان مسجددرکه حالا «مسجد عطیه» دیمکله معروفدر وفاتی سنة ثلث وثمانین وثلثمائه‌ده‌در. ودخی تفاسیردندر (تفسیر الخرقی) که ابوالقسم عمر بن ابی علی الحسین بن عبدالله بن احمد الخرقی الفقیه الحنبلی در فقهاء حنابله‌نك اعیانندن ایدی و آنلرك مذهبنده کتب کثیره تصنیف ایلمشدر جمله‌دن مختصر مشهورك آنلرك اصحابندن ایدی مبتدئین‌ده متداول والسنه‌ده مذکوردر وفاتی دمشقده سنة اربع وثلثین وثلثمائه‌ده‌در والدی دخی اعیاندن ایدی نیچه جماعتدن روایت ایدوب آندن دخی نیچه جماعت روایت ایلمشدر خرقی‌نك نسبتی خرق وثیاب بیعنه‌در. مؤلف اصل مترجم والد ماجد علیه‌الرحمه بیوررلرکه بن خرقی‌نك تفسیرینی اصلا کورمدم وبرکیمسه‌دن ایشتمدم ولکن سیوطی‌نك اتقان نام کتابنده تفسیر خرقی دیو مسطور کوردم اول سببدن ذکر ایلدم لکن ظن غالبم بودرکه خوفی‌دن تصحیف اوله. اول سببدن خوفی‌یی آنك عقبنده ذکر ایلدم و بو تصحیف مصنفدن بعیددر غالب بودرکه ناسخدن اوله. ودخی تفاسیردندر تفسیر الخوفی که علی بن ابن ابرهیم بن سعید بن یوسف الخوفی در نحوی وقاری ایدی (البرهان فی تفسیر القرأن) و(علوم القرأن) نام کتاب تصنیف ایلمشدر وعلم نحودن (موضح) نام کتاب آنکدر وفاتی سنة ثلثین واربعمائه ذی‌الحجه‌سنك مستهلنده‌در. ودخی تفاسیردندر تفسیر القشیری که ابوالقسم عبدالکریم بن هوازن بن عبدالملك

ابن طلحة بن محمد القشيری الفقيه الشافعی در فقه وتفسير وحديثده واصول وادب وشعر وكتابت وعلم تصوفده علامه ايدی ميان شريعت و حقيقتی جامع بر امام نافع ايدی اصلی ناحيۀ استوادندر كه خراسانه قدوم ايدن عربدندر كندوسی صغير ايكن والدی وفات ايدوب زمان صباده قرائت ادب ايدوب بعده نيسابوره كيتدی كه حسابدن برمقدار تعلم ايدوب تا كه آنكه برقريه‌سی وار ايدی آنك خراجنی حمايت ايليه، ودخی نيسابورده شيخ ابو علی الحسين بن علی النيسابوری كه دقاق ايله معروفدر كه امام وقت ايدی آنك مجلسنه حاضر اولوب وقتا كه كلامنی ايشتدی هروجهله اعجاب ايدوب قابنده تأثير وهروجهله خاطرنده جايگير اولوب درحال خاطرۀ تعلم حساب عزيمتندن انتقال وطريق سعادت اخرويه تحصيلنه اشتغال قصد ايدوب پس طريق ارادته سالك اولوب دقاق دخی آنده نجابت تفرس ايتمكين همتی ايله آنی جذب ايدوب آكا علمه اشتغال ايله اشارت ايلدی قشيری دخی ابوبكر محمد ابن ابی بكر الطوسی‌نك درسنه چيقوب فقهه شروع ايلدی تا كه تعليقندن فارغ اولنجه، بعده استاد ابی بكر محمد بن فورك مجلسنه اختلاف ايليوب علم اصولی اتقان ايلدی بعده استاد ابی اسحق الاسفرائنی‌يه تردد ايلدی، استاد آكا ايتدی بوعلمده البته كتابتدن لابددر تا كه مسموعاتك اكثری ضايع اولمايه، قشيری دخی كمال حفظی وضبطی سببی ايله اول ايامده استاددن استماع واستفاده ايتدوكنك جمله‌سنی اعادە ايلدی استاد آندن تعجب ايدوب ومرتبه‌سنی بيلوب هروجهله اكرام ايلدی بعده قاضی ابوبكر بن الطيب الباقلانی كتابلرينه نظر ايلدی معذلك اول كتابلره ناظر ايكن ينه مجلس دقاقه حاضر اولوردی آكا كريمه‌سنی تزويج ومابينلرنده بازار علاقه ومحبتی ترويج ايليوب دقاقك وفاتندن صكره مسلك مجاهده وتجريده سالك اولدی و برتفسير كبير تصنيف ايدوب (التيسير فی علم التفسير) ايلدی تفسير مزبور اجود تفاسيردن اولوب بين الناس مشهوردر ورجال طريقت حقنده بركتاب تصنيف ايدوب (الرسالة القشيريه) ايله مشهور اولمشدر بعده حجه خروج ايدوب رفقاسنده امام الحرمينك والدی اولان شيخ ابو محمد الجوينی واحمد بن الحسين البيهقی ومشاهيردن

بر جماعت بيله وار ايدى بغداد وحجازده آنلر ايله سماع حديث ايلدى . ودخى شيخ مز بور فروسيت واستعمال سلاحده يد بيضا و صنايع ملاح صاحبى ايدى مجالس وعظده خود الحق بوكلامك فحواسنه ماصدق ايدى كه ديمشلردر :
(لوقرع الصخرة بسوط تحذيره لذاب ٭ ولوربط ابليس فى مجلسه لذاب)
يعنى اكر تازيانهٔ تخويف وتحذيرى ايله صخرهٔ صمايى قرع ايلسه صخرهٔ مزبوره ذائب واكر ابليس پرتلبيس آنك مجلسنده مربوط اولسه كلامى تأثير ايدوب تائب اولوردى وفى الحقيقه حسن الموعظه ومليح الاشاره ايدى و اصولى مذهب اشعرى اوزره و فروعى مذهب شافعى اوزره عالم ايدى ولادتى سنه ست وسبعين وثلثمائه ده شهر ربيع الاولنده در ووفاتى سنه خمس وستين واربعمائه ربيع الآخرينك اون التيسنده مدينهٔ نيسابورده در شيخ ابو على دقاق دخى سنه اثنتى عشرة واربعمائه ده وفات ايلمشدر ، قشيرينك نسبتى قشير ابن كعبدن بر قبيله يه در . ودخى تفاسيردندر (تفسير ابن عقيل) كه عبدالله بن عبدالرحمن بن عبدالله بن ابى الفتح بن محمد بن عقيل العقيلى الطالبى الهاشمى الاصل المصرى المولد الشافعى الامام العلامه بهاء الدين در ديار مصريه ده شيخ شافعيه ايدى قرا آت سبعى صائغ دن قرائت ايدوب سائر علومى دخى اتقان ايلدى عربيت وفقه واصولين وتفسيرده بارع ومتوحد ورياست علم منصبنده منفرد ايدى ، نيچه مصنفاتى دخى واردر جمله دن كتاب (الجامع النفيس على مذهب الامام محمد بن ادريس) آخر استطابه يه دكين آلتى مجلد يازوب بعده بر املاده آنى تلخيص ايدوب (تيسير الاستعداد الى رتبة الاجتهاد) ايله تسميه ايلدى و دخى تفسيردن ذخيره ايله مسمى بر كتاب تصنيف ايدوب قرآن عظيمدن بر حزب ايله نصفنه ايكى جلد يازوب بعده آنى تلخيص ايدوب (الاملاء الوجيز على الكتاب العزيز) ايله تسميه ايلدى و دخى مسئلهٔ رفع يدينده بر كتاب مطولى واردر بعده آنى بر كراسه ده تلخيص ايلدى ودخى كتاب (المساعد على تسهيل الفوائد) نام بر كتاب تام تصنيف ايلمشدر ودخى شرح الفيهٔ ابن مالك اوزره بر املاء ايلمشدر ودخى انا مؤمن ان شاء الله تعالى قولى اوزرينه بر رساله سى واردر مدت مديده قضايه تولى ايلدى . جزرى ايتدى :

وقتا كه سنة ثمان وستين وسبعمائه‌ده حج ايلدك آنكله مكه‌ده بعده مدينه‌ده اجتماع ايلدك بعده حجدن رجوعى وقتنده سنة تسع وستين وسبعمائه‌ده وفات ايلدى .
ودخى تفاسيرندر ابن رزين ودخى تفاسيرندر تفسير ماوردى آنك ترجمه‌سى بيان اولنمشدر ودخى تفاسيردندر تفسير مسلم الرازى ودخى تفاسيردندر تفسير امام الحرمين كه ابو المعالى عبدالملك ابن الشيخ ابى محمد عبدالله الجوينى الفقيه الشافعيدر ، لقبى ضياء الديندر وامام الحرمين ايله معروفدر اصحاب شافعيدن اعلم متأخرين على الاطلاق وامامتى وعلومدن اصول وفروع وادب وغيرنده تفننى مجمع عليهدر بالاتفاق آكا نصيبدر وروزى اولان وسعت عبادت كيمسه‌يه نصيب اولنامشدر هركون نيجه دروس افاده‌سنه برمرتبهٔ مانوس اولمش ايدى كه هر درسنده نيجه اوراق مدارسه ايدوب كثرت ممارسه ايله بركلمه سنده تردد وتلثم ايلمز ايدى اول احوالده تفقه واشتغال ايدوب طبعنك قوتنه وقريحه‌سنك جودتنه وتحصيلانك كثرتنه وسيماسنده ظاهر اولان مخائل وعلامات اقبالك وفرتنه تعجب ايدردى والدينك مصنفاتى اوزره نيجه تحقيق وتدقيق زياده وبعده آنك مكاننده اوتووب القاء دروس وافاده ايلدى بعده بغداده مسافرت ايدوب آنده علمادن نيجه كيمسه‌يه ملاقى اولوب بعده درت ييل مكه ومدينه‌ده مجاور وتدريس وافتايه وطرق مذهبى جمعه مواظب ومثابر اولدى اول سببدن آكا امام الحرمين ديمشلردر بعده وزير نظام الملك نيسابورده «مدرسهٔ نظاميه» يى آنكچون بنا ايدوب نيسابورده خطابته دخى تولى ايليوب ومجلس وعظ ومناظرده دخى اوتوروب وبالجمله منبر ومحراب وتذكير يوم جمعه وتدريس اصحاب آكا مسلم اولدى .
تصانيفى دخى عالمه شايع وهربرى مقبول ومفيد ونافع اولوب دروسنه اكابر ائمه ورؤس حاضر اولوب اول حال اوزره اوتوز ييله قريب باقى وروز بروز مدارج عزته راقى اولدى . بوندن ماعدا هرباركه علوم صوفيه وشرح احوال ايلمكه اشتغال ايلسه حضار مجلسه برمرتبه رقت قلب طارى اولوردى كه جمله‌سى بكا وزارى ايله متوجه دركاه بارى اولورلر ايدى محصل كلام اول عمرندن آخرينه وارنجه طريقت حميده وسيرت مرضيه اوزره اولمقدن زائل اولمادى . حكايت اولنوركه امامك والدى صغير ايكن امامى ووالده‌سنى كسب

يدى ايله تربيت ايدوب دائما والده سنه وصيت ايتمكدن زائل اولماز ايدى كه ولدينى غيره ارضاع ايتديرميه، اتفاق بردفعه والده سنى واقفه دكل ايكن همسايه‌لرندن برعورت امامى ارضاع ايدوب وقتاكه والدى اول حاله واقف اولدى كمال مرتبه متأسف اولوب درحال بطننى صغايوب پرماغنى اغزينه ادخال ايلدى تاكه جمله ايچديكى لبنى قئ ايلدى، اول حالده ينه دير ايدى كه اول لبن فاسد ايله طبعى متغير وفاسد اولمقدن ايسه كاشكى اصابت موت ايتمش اولسه اول بنم قتمده بوندن اهون ايدى . مرويدركه بعده هر باركه امامه مناظره ده فتور عارض اولسه والدى ايشته بوحالت اول رضاعك بقاسندندر دير ايدى ولادتى سنة تسع عشرة واربعمائه محرمنك اون سكزنده در . وفاتى سنة ثمان وسبعين واربعمائه ربيع الآخرينك يكرمى بشنجى كيجه ليلهٔ اربعاده وقت عشاء آخرده اولمشدر . تلامذه سى وفاتى زمانـنده درت يوزه قريب ايدى هربرى محبرهٔ واقلامنى كسر ايدوب برتمام كامل اظهار ماتم ايتمكه مشتغل اولديلر . روايت اولنوركه وفاتى كوننده جمله اسواق قپانوب جامعده منبرينى كسر ايلديلر وجمله ناس عزاسى ايچون اوتورديلر ودخى تفاسيرندندر ابن برجانكه عبدالسلام ابن عبدالرحمن بن عبدالسلام بن عبدالرحمن بن ابى الرجال محمد بن عبدالرحمن اللخمى الاشبيلى دركه ابن برجان ايله معروفدر لفظ مزبور ابن ابى الرجالدن مخففدر، كتاب بلغه ده بويله ذكر ايدوب بعده لغت ونحوده امام ايدى ديو تحقيق ايلمشدر آنك غيرى ديمشـدركه : لغت وعربيتى ابن ملكوندن اخذ ايدوب آكا ملازمت كثيره ايلدى حفظ لغتده ابناء زمانه سـنه غالب اولوب اول خصلت آكا مسلم ايدى مع هذا صدوق وثقه ايدى ابن سيده اوزرينه بعضى ردى دخى واردر وفاتى سنة سبع وعشرين وسبعمائه ده در . خلكانى تاريخنده ابو المعالى محمد بن ابى الحسن على بن محمد القرشى الملقب محى الدين المعروف بابن زكى الدين الدمشقى الفقيه الشافعى ترجمه‌سـنده ديمشدركه سنة تسع وسبعين وخمسمائه ده سلطان صلاح الدين مدينهٔ حلبى فتح ايلدكده مذكور ابوالمعالى برقصيدهٔ بائيه انشا ايدوب جمله ابياتندن برى بوبيت ايدى بيت : (وفتحك القلعة الشهباء فى صفر * مبشر بفتوح القدس فى رجب) ترجمه : (صفرده

قلعهٔشهبانی فتحلنه‌ای‌شه غازی . سکا تبشیر ایدر قدسك رجبده فتحنی داخی) فی‌الواقع دیدوکی کبی اولوب قدس شریف دخی سنة ثلث و ثمانین وخمسمائه رجبندن اوچ کون قالمش ایکن فتح اولندی اول زمانده مزبور ابو المعالی یه سؤال‌ایلدیلر نه‌دن بوحال سکا منکشف اولدی ، جوابنده ایتدی‌که بن آنی حق‌تعالینك ﴿ الٓمٓ غلبت‌الروم فی‌ادنی الارض وهم‌من‌بعد غلبهم سیغلبون فی‌بضع سنین ﴾ قولنده تفسیر ابن برجاندن اخذ ایلدم وکیفیت استخراجی بر حساب طویله محتاجدر . خلکانی ایتدی بن اول زماندن صکره تفسیر ابن برجان تحصیلنه بذل جان ایدوب آخر برنسخه‌سنه واصل اولدم وکتابك هامشنده بر حساب طویل کوردم بو واقعه‌نك و بونك امثالنك استخراجی احکامنده طریق مخصوصی واردرکه بومقام آنك موضع ذکری دکلدر . انتهی .

ودخی تفاسیردندر تفسیر ابن بزیزه ودخی تفاسیردندر تفسیر ابن المنیرکه احمد بن‌منصور بن ابی القسم ابن مختار ابن‌ابی بکر الجذامی الاسکندری المالکی القاضی ناصر الدین ابو العباس ابن المنیردر . نحو و ادبده واصول و تفسیرده امام عالم و علم بیان و انشاده صاحب ید بیضا ایدوکی مسلم ایدی . و الدندن و ابن رواجدن سماع ایدوب آندن دخی ابو حیان وغیری سماع ایلمشلردر . واسکندریه‌ده خطیب اولوب جامع جیوشیده و غیریده مدارسه ایتمشدر واسکندریه ده نائب احکام اولوب بعده قضایه اشتغال ایدوب بعده قضادن صرف اولنوب مالنه‌مصادره اولنوب بعده ینه اعاده اولندی. ابن‌دقیق العیده ابن‌منیردن سؤال اولندقده جواب ویروب بحثده برحد اوزره واقف اولماز دیدی . علامه ابن الحاجب آنك‌حقنده دیدوکی ابیاتدندر . بیت: (لقد سئمت حیاتی البحث لولا ٭ مباحث ساکن الاسکندریه) ترجمه : (بحث‌علمی‌دن اوصاندم سویلمزدم خیر وشر ٭ ساکن اسکندریه بحثی اولماسه اکر) مؤلفاتندندر بر تفسیر وکتاب (الانتصاف من صاحب الکشاف) و (مناسبات تراجم البخاری) و بونلرك غیری ودخی احیاء العلومی رد ایدوب برکتاب تصنیف ایتمك ایستیوب والده‌سی اول‌خصوصده مخاصمه ایدوب احیا ایله مضاربه‌دن فارغ اولوب اموات‌ایله‌مضاربه‌یه‌می‌شروع ایدرسن دیدی ، پس اول

سببدن ترك ايلدی مز بورك ولادتی سنة عشرين و ستمائه ذی‌القعده سنك اوچنده‌در وفاتی بعضلر دیمشدرکه مسموماً اولمشدر سنة ثلث وثمانين وستمائه شهر ربيع الاولنك مستهلنده خميس كوننده‌در . و دخی تفاسیردندر (مقدمة التفسير ابن‌النقيب) که محمدبن ابی‌بکر بن ابراهيم بن‌عبدالرحمن بن محمدبن نجدة حمدان قاضی القضاة شمس الدين ابن النقيب‌در . اولا حمصده حاكم اولوب بعده طرابلسده بعده حلبده اولمشدر بعده شامیهٔ برانیه‌یه مدرس اولوب نووی ایله مصاحبت ايلدی . اول صحبت جاليله‌دن حاصل اولان رتبهٔ عظيمه آكا كفايت ايدر آندن ماعدا ديانت وعفتده كامل وورعده برمرتبه‌يه واصل ايديكه آنكله شيطا ن مطرود ومردود اولوردی ودخی مذهبده اساطين و كباردن ايدی بی‌ارتياب وذكاده آتش پاره ايدی لكن بی التهاب . ابن‌السبكی ايتدی : مز بوردن ايشيتدم ديرايدی كه نووی بكاقاضی‌شمس‌الدين البته سن تدريس شاميه‌يه تولی ايلمك لازمدر ديدی فی‌الواقع قضايه تولی ايتدكدن‌صكره « مدرسهٔ‌شاميه » يه تولی‌ايلدی ودخی‌احمدبن‌ابی‌بكر بن‌الحموی‌دن و ابی‌الحسن بن البخاريدن وابی حامدبن الصابونيدن واحمد بن شيباندن وزينب بنت مكی‌دن وغيريلردن سماع ايلدی مولدی تقريباً سنة اثنتين وستين وستمائه‌ده‌در ودخی كندوسی البته ليلهٔ جمعه‌ده وفات ايدر دير ايدی فی‌الواقع سنة خمس و اربعين وسبعمائه ذی‌القعده سنك اون‌ايكنجی كيجه ليلهٔ جمعه‌ده مدرسهٔ شاميه‌ده وفات ايلدی ودخی تفاسيردندر رافعی‌نك فاتحه اوزرينه اماليسی مزبور رافعی عبدالكريم بن محمدبن عبدالكريم بن الفضل بن الحسن القزوينی الامام الجليل ابوالقاسم الرافعيدركه (عزيز) ايله مسمی اولان شرح كبيرك صاحبيدر . ودخی مؤلفاتندندر كتاب (الفتح العزيز فی‌شرح الوجيز) و(الشرح الصغير)وكتاب (المحرر) و(شرح‌مسندالشافعی) و (الا مالی الشارحه علی‌مفردات‌الفاتحة) . مزبور امالی‌اوتوز مجلسدركه‌هر برنده‌احاديث كثيره املاء ايلمشدر شيوخندن اسانيدی ايله‌كه جمله‌سی سورهٔ فاتحه‌يه متعلقدر وهر برينك اوزرينه تكلم ايدوب ابحاث لطيفه ايلمشدر ودخی (كتاب‌الايجاز فی‌اخطار الحجاز)، آنده نيجه مباحث وفوائدذكر ايلمشدركه حجه‌سفر ايتدكده خاطرينه

خطور ايلمشدر . مؤلف اصل مترجم مرحوم والداجد عليه الرحمه بيوررلركه
اداء صواب خطرات الحجاز يا خود خواطر الحجاز ديمك ايدى بن ظن
ايدرمكه خطاه ناقلدن . اول امام مزبوره شرفده كتاب (الفتح العزيز) كافيدر
حقا كه آنكله رتبه سى عنان سمايه ملاصق بلكه زمرهٔ اهل ملاء الاعلايه لاحق
اولمشدر ، ودخى علوم شريعتدن تفسير وحديثده واصولده متفرد ومتضلع
وزماننده نقل وبحث وارشاد وتحصيل جهتندن ابناء جنسى اوزرينه مترفع
ايدى اما فقهده عمدهٔ محققين واستاد مصنفين ايدى ودخى ورع وزاهد وتقى
ونقى وطاهر الذيل ومراقب لله ايدى ودخى صاحب سيرت مرضيه وطريقهٔ
زكيه وكرامات باهره ايدى و نيجه جماعتدن سماع حديث ايتمشدر جملهدن
والدندن و آندن دخى الحافظ عبد العظيم المنذرى وغيرى روايت ايلمشلردر
ابن الصلاح ايتدى : بن ظن ايدرمكه بلاد عجمده آنك مثانى كورمامش اولهم ،
امام نووى ايتدى : رافعى صلحاء متمكنيندن ايدى و كرامات كثيره سى وار
ايدى ابو عبدالله محمد بن محمد الاسفرائنى ايتدى رافعى شيخمزدر وامام دين
ايدى وعلوم دينيهده كرك اصول وكرك فروعده اوحد عصر ايدى . ومذهبده
مجتهد زمانه وتفسيرده فريد وقت ايدى قزوينده برمجلسى وار ايدى تفسير
وتسميع حديث ايچون . وفاتى سنة ثلث وعشرين وستمائه ذى القعده سنده اولمشدر .
ودخى روايت اولنوركه شيخ مزبور بعض ليااليده مطالعه ايليوب اول حالده خانه .
سنده برشجرهده ضيا ظهور ايدوب خانه سن پرنور ايلدى . ودخى تفاسيردندر
الغرائب والعجائب كه كرمانينكدر آنك ترجمه سى عن قريب علم حديثده بيان
اولنسه كركدر ودخى تفاسيردندر قواعد ابن تيميه كه ابو عبدالله محمد بن ابى القسم
الخضر بن محمد بن الخضر بن على بن عبداللهدركه ابن تيميهٔ حرانى ايله معروف
وفخر الدين ايله ملقب خطيب وواعظ وفقيه حنبلى وصاحب فضل جلى ايدى
اولا بلدهسنده نيجه جماعتدن تفقه ايدوب سماع حديث ايلدى و مذهبنده
برمختصر تصنيف ايلدى وبعض خطب مشهوره سى واردركه غايت جودت
ونهايت بلاغتدهدر ونظمى دخى حسن ، وبر تفسير قرآنى واردركه كمال مرتبه
مستحسندر سائر اموررنده دخى صلاح وسداد اوزره عمرى امتداد بولمش

ايدی ولادتی حرانده سنة اثنتين واربعين وخمسمائه‌ده‌در وفاتی دخی حرانده‌در سنة احدی وعشرين وستمائه‌ده‌در. ودخی تفاسيردندر (التفسير الكبير) كه امام فخرالدين الرازينكدر محمد بن عمر بن الحسن بن الحسين التيمی البكری الامام فخرالدين الرازی ابن خطيب الری وامام المتكلمين‌در. تعليق علومده صاحب باع واسع وحقائق منطوق ومفهومی جامع بر بحر زاخر ايدی كه آنده اولان جواهر سائر بحارده موجود وحاضر دكلدر وبر بحر طامی ايدی كه سماء اوزره سامی اولديغندن ماعدا بونده اولان حقائق ازاهره شبيه سماده نجوم زواهر ظاهر وباهردكلدر وبر روضهٔ علم ايدی كه سائر رياض واشجار آنده اولان ازهار افنان وعلوم فضائله قريب ومعادل ازهار كتورمكدن عجزينی اظهار ايدردی آنك قدر عظيمی ايله عقود ملت اسلاميه منتظم ودر نظيمی ايله ثغور ثغور[*] طريقت محمديه مبتسم ايدی علومدن بحار عميقه‌يه خائض وسلوك طريقتده ودفع منكرات اهل بدعده اسب نفس حرونتی رائض ايدی. مذهب واعتقادده اظهار واشعار ايتديكی شعاری بر مرتبه ايدی كه اشعری آنك ركن شديدينه ايواء ومعتزلی عنيد دخی «مايلفظ من قول الالديه رقيب عتيد» فحواسنجه هرنه سويلسه ملزم اوله‌جغنی بيلوب اختيار اعتزال واختفا ايدردی، اما شرعياتده كرك تفسير كرك فقه واصولده وغيريده بر بحر ايدی لكن بی ساحل وپايان وبر بدر منير ايدی لكن اشراق نوری نهارده دخی پرلمعان ايدی، امامك ولادتی سنة ثلث وياخود اربع واربعين وخمسمائه‌ده‌در. اولا والدی شيخ ضياء الدين عمر اوزرينه اشتغال ايلدی والدی محی السنه ابی محمد البغوی‌نك تلامذه‌سندن ايدی وعلم حكمتی مراغه‌ده مجد جيلی‌دن قرائت ايدوب كمال سمنانی اوزرينه تفقه ايلدی روايت اولنوركه علم كلامده امام الحرمين‌نك (شامل) نام كتابنی حفظ ايلدی وينه امام (تحصيل الحق فی تفصيل الفرق) نام رساله‌سنده ذكر ايلمشدر كه اصول دينده استادی والدی امام سعيد ضياء الدين عمر بن الحسين الرازی ايدی اول دخی امام الائمه ابوالقاسم سلمان ناصر الانصاری‌نك تلميذی ايدی اول دخی صدر الائمه ابو المعالی عبدالملك بن عبدالملك تلميذی ايدی اول دخی امام

[*] اولكی جمع ثغردر دندان معناسنه ايكنجی جمع ثغردر سرحد مملكت معناسنه.

ابو اسحق ابراهيم بن محمد الاسفرائنی‌نك تلميذی ايدی اول دخی ابوالحسن الباهلی‌نك تلميذی ايدی اول دخی شيخ‌السنه ابی الحسن علی بن اسحق بن سالم بن عبدالله بن بلال بن ابی برده بن ابی موسی‌الاشعری‌نك تلميذی ايدی اول دخی اولا ابی علی‌الجبائی المعتزلی‌نك تلميذی ايدی بعده حق‌تعالی آکا هدايت ايدوب مذهبندن مذهب اهل سنت اولان صحابه وتابعينه رضوان‌الله تعالی عليهم اجمعين رجوع ايلدی اوائل حالنده حضرت امام فقير ومرض فاقه النده اسير ايدی بعده ملك رزاق فتح ابواب ارزاق ايدوب صيت ونامی وفضل تامی جهتندن مقبول جميع اهل آفاق اولوب اقطار ارضدن بالطول والعرض طلاب علوم اولان رجال قاپوسنه کلوب حط رحال ايدرلردی. لسان عربی وفارسی ايله ميدان وعظلك دخی فارسی اولوب اول بابده دخی صاحب يدطولی و واصل رتبهٔ عليا ايدی اکثر احوالده اثناء وعظنده وجدحال لاحق اولوردی آندن ماعدا مذهب تصوف واطوار سلوکده دخی مظهر يدبيضا ايدی نته‌کيم تفسيری آندن منبیء ومخبر ونيچه اسرار دقيقه‌يی مظهردر، خوارزمه مرور ايدوب آنکله معتزله ميانده بعض‌مناظرات ظهور ايلديکه آندن خروجه مؤدی اولدی بعده ماوراء النهرده دخی خوارزمده اولان ماجری جاری وقابنه الم عظم‌طاری اولوب آندن قصبهٔ ريه عودايدوب سلطان شهاب‌الدين الغوری‌يه متصل و آنك قتنده التفات عظيمه نائل اولوب بعده سلطان کبير علاءالدين خوارزم شاه محمد تکش مجلسنه واصل اولوب آنك قتنده دخی مراتب عاليه‌يه فائز ونيچه التفات پادشاهی‌يی حائز اولوب. اکثر اوقاتده سلطانك زيارتنه کلوردی وهربارکه بريره کيتملك قصد ايدوب اسبه سوار اولسه يانجه‌اطرافنده فقها وغيريدن اوچيوز مقداری کيمسه‌ماشيا‌بيله کيدرلردی وجميع علومده حرصی شديد وتحقيق وتدقيقده رأی‌سديد ايدی اصحابی دخی تعظيم امامده بذل جهد تام ايدوب مجلسنده کمال ادب ايله بولنورلردی وهربرينك قلوبنده مهابتی جايکير اولوب خدماتنده ساق جددن تشمير ايدرلردی و آندن تحصيل واشتغال ايتمکه جميع ناس صفاء بال ايله اقبال ايدوب تصانيفی آفاقده مشهوره و آنك ظهوری ايله کتب متقدمين

مرفوضه و غیر مذکوره اولدی اهل هراة ایچنده شیخ الاسلام ایله ملقب ایدی طائفهٔ کرامیه‌یه‌ازراء کثیر وکمال تحقیر اوزره ایدی. امامك تصانیفندندر تفسیر کبیرکه اون ایکی مجلددر تفسیر سورهٔ فاتحه‌یی تنها برمجلدده ایلمشدر ودخی کتاب المطالب العالیه ونهایةالعقول والاربعین والمحصل والتبیان فی المعانی والبرهان فی الرد علی اهل الزیغ والطغیان و المباحث العمادیة والمحصول وعیون المسائل وارشادالنظار واجوبة المسائل البخاریه والمعالم وتحصیل الحق والزبده وشرح الاشارات و شرح عیون الحکمه وشرح الاسماءالحسنی وشرح مفصل الزمخشری فی النحو ـ که آنی اتمام ایلمدی ـ وشرح وجیزالغزالی فی الفقه و شرح سقط الزند للمعری و علم خلافده برطریقه‌سی دخی واردر و امام شافعینك مناقبنده برمصنفی واردر و بونلرك غیری . اما کتاب (السر المکتوم فی مخاطبة النجوم) آنك ایدوکی صحیح دکلدر وبعضلر آنك اوزرینه اختلاق وافترادر دیمشدر ودخی حضرت امام کتاب (المطالب العالیه) نك قسم اولی اوزرینه یازمشدرکه قسم مزبور سنة ثلث وستمائه ذی‌القعده‌سنده یوم جمعه‌ده تمام اولدی ودخی کتاب ثالثنك آخرنده یازمشدرکه بوکتاب جرجانیهٔ خوارزمده سنة خمس وستمائه شهر ربیع‌الاولنك نصف اخیرنده تمام اولدی ودخی کتاب ثالثنك آخرنده یازمشدرکه بوکتابدن بوباب سنة خمس وستمائه ربیع‌الاولنك آلتنجی کیجه لیلهٔ اثنین‌ده جرجانیهٔ خوارزمده سکهٔ ماءخوبانده اولان دارمملوکده‌ده تمام اولدی و خدای کریم ورحیم‌دن سؤال ایدرم که عاقبتمی رحمت و راحت وریحان ایله ختم ایلیه انه‌الملك المنان الرحیم الدیان ، و دخی کتاب رابعنك آخرنده یازمشدرکه بوکتاب سنة خمس و ستمائه جمادی‌الاولی‌سنده لیلهٔ اربعاده تمام اولدی ودخی کتاب خامسنك آخرنده یازمشدرکه بوکتاب سنة خمس وستمائه جمادی الاولاسنك اون یدنجی کیجه لیلهٔ سبتده تمام اولدی ودخی کتاب سادسنك آخرنده یازمشدرکه بوکتاب سنة خمس و ستمائه جمادی‌الآخره‌سنك اون ایکیسنده یوم اثنین‌ده تمام اولدی والحمدلله کماهو له اهل ومستحق والصلوة علی خیرخلقه فی‌الانبیاء والمرسلین و خصوصاً علی محمد و آله اجمعین انتهی . ادیب شرف‌الدین محمد بن

عنين حكايت ايدركه زمان شبابنده بركره امامك درسنه حاضر اولمش ايدم وبرناچ كثيردخی واقع اولمش ايدی اتفاق امامه قريب يرده برحمامه دوشدی كه بعض طيور جوارح طرد ايلمش ايدی وقتاكه طير مزبور طيران ايلدی حمامهٔ مزبوره شدت برد وخوفدن فراره قادر اولمادی وقتاكه امام درسنی اتمام ايدوب قالقدی حمامه‌نك حالنه واقف اولوب قلبنه رقت كلوب حمامه‌يی اخذ ايلدی . مرحوم والد ماجد بيورورلركه بن بعض مشايخ ثقاتك مصنفاتندن بعض رسائلده بولدم كه رساله دخی خط مؤلف ايله ايدی ديمشدركه حمامه قاچوب وكندوبی مجلس امامه آتوب امامك كمنه داخل اولدی ، ابن عنين ايتدی بن دخی فی الحال ديدم كه :

جاءت سليمان الزمان بشكوها والموت يلمع من جناحی خاطف
من نبأ الورقاء ان محلكم حرم وانك ملجاء للخائف

پس شيخ فخرالدينه كمال صفا وطرب حاصل اولوب ابن عنينه امر ايلدی كه كندويه قريب بولنه وبرجائزهٔ سنيه ايله امر ايدوب دائما آكا احسان ايله مددرسان اولدی روايت اولنوركه ابن عنين ايتدی بكا امام جانبندن اون بيك دينار مقداری جائزهٔ بهيه واصل اولمشدر ابن سبكی طبقات كبری سنده ايتدی: معلوم اوله كه شيخمز حافظ ذهبی كتاب (الميزان) ده امامی زمرهٔ ضعفاده ذكر ايلدی اما بو برامردركه من وجوه بی معنادر اعلاسی بودركه امام ثقه‌در واخيار امتدن برحبردر وادناسی بودركه امامك روايتی يوقدر كه ضعف وقوت ايله متصف اوله وآنی رواتده ذكر ايلمك مجرد فضول وتعصب دركه سماعندن جلود مقشعر ودرون متضجر اولور وينه ذهبی ميزانده ديمشدركه كتاب اسرار النجوم امامكدركه سحر صريحدر ابن سبكی ايتدی : بز سكا بيان ايتمشزدركه ديركه كتاب مزبور امام اوزرينه مختلق وافترادر . وامامه انتسابی صحيح اولديغی تقديرجه‌دخی سحر دكلدر وبزم شيخمز امامه تعصبنه شهادتده سكا كافيدركه آنی حرف فاده فخر رازی ديو ذكر ايلدی . خفی دكلدركه آنك شهرتی ابن الخطيب ايله وامام ايله در واسمی محمددر ، مولانا مصنفك تحفهٔ محموديه نامكتابنده ايتدی مولانا فخرالدين الرازی سلطان محمد

خوارزمشاهه برحاجت ایچون رقعه ارسال ایدوب بعض صلحا حقنده عرض حال ایلدی رقعه‌مز بوره‌ده‌یازدی‌که رفعت قصتی الی الله فان اعطیتها فالله هو المعطی وانت المشکور وان منعتها فهو المانع وانت المعذور والسلام یعنی بن رقعه‌می کرچه سبب ظاهری اولدیغك جهتدن سکا ارسال ایلدم اما حقیقتده خدای بی زوال درکاهنه ارسال ایتمشمدر. ایمدی اکر ویررسك بنه معطی حقیقی الله‌در وسن دخی مشکور اولورسن اکر منع ایدرسك ینه مانع خدای ضار و نافعدر والسلام. بوفقیر ایدر امامدن صادر اولان حال ومقال وتوحید افعال مرتبه‌سنه وصولنه شاهد ودالدر. ودخی ابوعبدالله الحسن الواسطی ایتدی هراتده امامی ایشتدم منبر اوستنده اهل بلده‌یه عتاب عقیبنده بوبیتی انشاد ایدردی:

بیت (المرء مادام حیا یستهان به . ویعظم الرزء فیه حین یفتقد) ترجمه (حی ایکن انسانی هرکس کرچه کم تحقیر ایدر . صعب اولور نقدی ولی شول دمکه دنیادن کیدر)

ابن سبکی ایتدی امام تفسیرنده دیمشدر: بن ظن ایدرمکه سورهٔ یوسفده‌درکه مدت عمرمده مجربمدرکه هربارکه انسان اموردن بر امرده اللهك غیرینه تعویل و اعتماد ایلسه اول اعتماد آکا سبب بلا و محنت و باعث شدت ورزیت اولور، اما قچانکه الله‌ه اعتماد ایدوب خلقدن برکیمسه‌یه رجوع ایلمسه مطلوبی احسن وجوه اوزره وقوع بولور. ایمدی بوتجربه بکا اول عمرمدن بوزمانه دکین مستمر اولمشدرکه اللی‌یدی یاشنه کیرمشمدر وشمدی تمام قلبمده استقرار بولمشدرکه انسان ایچون حق تعالینك فضل واحساننده غیری برشیئه اعتمادده مصلحت وخدانك غیریدن رجاده منفعت یوقدر . ابن سبکی ایتدی: امام ذکر ایتدوکی کلام حق وصدقدر فی الواقع هرکسکه محاسبهٔ نفس ایلیه حقیقت حال امام دیدوکی منوال اوزره ایدوکن بیلور فرضا برکیمسه کندو امرنده خدانك غیرینه اعتماد وتعویل ایتمکله مقصود تحصیل ایلسه معلوم اولاکه البته اول کیمسه ایکی شخصك بریسیدر یا بر شخص ممکور ومخذولدر والعیاذ بالله تعالی ویاخود برکیمسه‌درکه حقیقتده طالب شردر اما مطلبنی خیر اولمق ظن ایدر عاقبت امرده شر ایدوکی ظاهر اولوب آخرته وارمازدن

مقدم دنیاده عاجلا وسریعا حالی اسوء احواله منقلب ومتحول اولور، ایمدی
برکیمسه که نفسنی اختیار و بوامری اعتبار ایتمك استیه نفسنی محاسبه ایتمك
کرکدرکه قنغی طائفه‌دندر و دخی معلوم اوله که امامدن منقول اولان مجموع
کلام دلالت ایدرکه جمیع اوقاتنده مراقب ونفسنی محاسبه اوزره ایمش حق تعالی
آندن راضی و آکا سب ایلینلری و یاخود حسداً من عند نفسه فضولاً
آنی ذکر بالسوء ایدنلری تقبیح ایدوب ماینلرنده عدلی ایله قاضی اوله.
بومقامه کلنجه مذکور اولان کلام ابن سبکی‌در وینه معلوم اوله که امام
اولا زمرهٔ فقهاء اعلامدن ایدی بعده صوفیه یه ملحق اولوب ارباب مشاهده
واصحاب مکاشفه‌دن اولدی. تفسیری دخی آندن صکره تصنیف ایلدی شول
کیمسه که مباحثنده تأمل ولطائفنی اذعانده تصفح و تعمل ایلیه اثناء کلامنده
امور ذوقیه و دقائق غیبیه‌دن نیجه کلمات صوفیه بولور. مؤلف اصل مترجم
مرحوم والد ماجد بیوررلر که بن بر رجل ثقه و صالح و عالم و عابد و زاهد
وعارف وصادقدن ایشتدم حکایت ایلدی که وقتا که امام هراته داخل اولدی
هراتده هرکیم وار ایسه علما و صلحا وامرادن کلوب امامه تعظیم تام
ایلدیلر. برکون امام سؤال ایلدیکه عجبا بزی زیارت ایتمیوب تخلف ایلمش
برکیمسه قالدیمی اوله، اصحابی ایتدیلر نعم بر رجل صالح قالمشدرکه بر زاویه‌ده
منقعدر امام ایتدی بن برواجب التعظیم امام المسلمین ومقتدای مؤمنین اولهم
اول کیمسه نیچون بنی زیارت ایلمیه دیوب بوکلامی اول کیمسه‌یه اسماع ایلدیلر
اصلا جواب ویرمیوب ایکیسنك میاننده خلاف اولمق ایله اهل بلده‌دن بعض
اشراف برضیافت ایدوب ایکیسنی دخی دعوت ایدوب آنلر دخی دعوته اجابت
ایدوب برحدیقه‌ده اجتماع ایدوب امام کندوسنی زیارتدن تخلفنك سبندن سؤال
ایتدکده اول عزیز بسط مقال ایدوب ایتدی بن برمرد فقیرم نه بنم زیارتمده
شرف و نه تخلفمده نقصان واردر امام ایتدی بوکلام اهل ادب یعنی صوفیه
جوابیدر اما حقیقت حالی بکا بیان ایله‌که شبهم زائل اولوب واقع حال عیان
اوله پس اول کیمسه ایتدی نه جهتدن سنك زیارتك واجبدر امام ایتدی بن
امام المسلمین وواجب التعظیمم، عزیز ایتدی چونکه سنك افتخارك علمله‌در

جميع علومك واصلى معرفة الله در، ايمدى حق تعالى بى نيجه بيلدك واول مطلوبه نه وجهله يول بولدك امام ايتدى يوز برهان ايله تحصيل علم وايقان ايلدم، عزيز ايتدى برهان ازالهٔ شك ايچوندر حق تعالى بنم قلبمده برنور قومشدركه اصلا آنكله قلبمه شك داخل اولماز قنده قالديكه برهانه احتياج حاصل اوله، پس بو كلامدن درون امامده تأثر تام حاصل اولوب اول مجلسده شيخك الندن اوپوب توبه ايدوب خلوته داخل ونيجه مراتبه واصل اولوب ابواب مشاهدات ومكاشفاتدن نيجه باب متفتح اولوب اول خلوتدن چيقدقدن صكره تفسير كبيرى تصنيف ايلدى وبو حكايتى نقل ايدن ايتدى كه شيخ مزبور ابو الجناب الشيخ نجم الدين الكبرى در قدس الله تعالى سره العزيز. امامك وفاتى هراتده سنه ست وستمائه ده عيد فطر كونى يوم الاثنينده واقع اولمشدر رحمه الله تعالى ورضى عنه.
ودخى لسان اهل ذوق وطريقت صوفيه اوزره واقع اولان تفاسيردندر (تفسير بشير) كه نجم دايه نكدر و (تفسير الحقائق) كه ابى عبد الرحمن السلمى نكدر، سلمى ضم سين و فتح لام ايله در اسمى محمد بن الحسين بن موسى ابو عبد الرحمن السلمى النيسابوريدر طائفهٔ صوفيه نك شيخى وتاريخلرى وطبقاتلرى وتفسيرلرى صاحبيدر مولدى سنة ثلثين وثلثمائه ده در وفاتى سنة اثنتى عشرة واربعمائه شعبانده در ، ذهبى نك كتاب ميزاننده آنك ترجمه سى واردر آنده ذهبى ديمشدر كه خطيب ايتدى بكا محمد بن يوسف القطان ديمشدر كه سلمى صوفيه ايچون احاديث وضع ايدردى انتهى .

بو ذكر اولنان كلام شيخ برهان الحلبينك (المقتفى فى ضبط الفاظ الشفاء) نام كتابنده در كه شرح شفاء قاضى عياضدر ودخى لسان اهل عرفان اوزره اولان تفاسيردندر صدر الدين القونوى نك تفسير فاتحه سى كه اسمى محمد بن اسحق الشيخ زاهد صدر الدين القونوى در و علم تصوفده صاحب تصانيفدر و الدهسى الشيخ محى الدين العربى تزوج ايدوب شيخ صدر الدينى صغير ايكن تربيت ايدوب كمال اهتمام ايله تواريخ ايامدن اولوب علوم شرعيه وعلوم تصوف ميانى جامع ووجودى عالمه نافع اولوب مجمع البحرين وملتقى البدرين اولدى . جميع ديار و امصارده كمالاتنه اتفاق اولمق ايله مقصد

افاضل آفاق اولدی ، حتی علامهٔ قطب الدین الشیرازی قونیه‌ده ایکن خدمتنه کلوب آندن قرائت وعلوم ظاهره وباطنه‌ده مصاحبت ایلمشدر . نته‌کیم علامه کندوسی کتـاب (درة التاج) ك قسم عملیسنده ذکر ایلمشدر ودخی شیخ صدرالدینك خواجه نصیرالدین الطوسی ایله بعض مسائل حکمیه‌ده مکاتبات ومراسلاتی اولوب ایکیسـنك بیننده نیچه‌کره دوران مبـاحثه و مکالمه اولوب حتی نصیر طوسی عجز وقصورینه اعتراف وحیاض ریاض فضائل وواردانتدن اغتراف ایلدی . حضرت شیخ صدرالدینك علم تصوفده مصـنفات کثیره‌سی واردر و تفسیر فاتحه و شرح الاحادیث الاربعینیه‌سی واردر لکن آنی اتمـام ایتمامشدر وبونلرك غیری دخی مصـنفاتی واردر . وفاتی سـنة ثلث وسـبعین وستمائه‌ده‌در . ودخی تفاسیردندر مولانا فناریناک تفسیر فاتحه‌سی‌که آنده علوم شرعیه وعلوم تصوف بینی جمع ایلمشدر وحقا که مصـنفات ایچنده اکثرندن احسن و اولی وشانه اعتنا واهتمام اولنمغه احق و احری‌در مولانا فناریـنك اسمی محمد بن حمزة بن محمدالرومی العلامه شمس الدین ابن‌الفناریدر فتح فا ونون ایله وراء مهمله ایله ، سیوطی ایتدی نسبتی صنعت فناره‌در ودیمشدرکه شیخم علامه محی‌الدین الکافیجیدن بو یله ایشـیتدم لکن صحیح دکلدر بلکه فنار ایله مسمی بر قریه‌در ، ابن حجر ایتدی : عربیت ومعانی وقراآتی عارف وفنون کثیره‌ده مشارك ودقتنه واقف ایدی ولادتی سنة احدی وخمـسین وسبعمائه صفرنده‌در. علم اصولده‌شارح مغنی وفقهده شارح‌وقایه اولان علامه علاءالدین الاسـوددن اخذ ایلدی و بلادنده جمال‌الدین محمدبن محمدبن محمد الاقصرائیدن اخذایدوب اشتغاله ملازمت ایلدی ودخی مصره رحلت‌ایدوب شیخ اکمل الدیندن وغیریدن اخذ ایلدی بعده رومه رجوع ایدوب (برصا) قضاسنه تولی ایلیوب ابن عثمان قتنـده قدری کمال مرتبه مرتفع وسـایه‌سنده بلنـد پایه اولوب رتبـه‌سی محل اعلاده واقع اولدی حتی وزیر مرتبه‌سـنده اولوب مرجع صـغیر وکبیر اولوب میان عالمیانده ذکری مشهور وفضلی شائع ومذکور اولدی . حد ذاتنده دخی کثیر الفضل والافضـال وحسن السمت ومقبول الخصال ایدی لکن ابن‌عربی‌یه میل وانتحال واقراء خصوصنه اشتغال

ايله تعيب اولنوردى وقتا كه قاهره‌يه داخـل اولدى آنى اظهـار ايده‌مدى.
زيرا كلامنه اعتنا وافعالنه اقتدا ايتديكى بعض كيمسه‌لر وصيت ايتمش ايدى‌كه
اول خصوصده اصلا تكلم ايلميه قاهره‌يه داخل اولدقده اول عصرك فضلاسى
آنكله اجتماع ايدوب هربريسى ايله مذاكره ومباحثه ايدوب جمله‌سى آنى
مدح وتربيت وفضيلتنه شهادت ايدوب بعده كمال ثروت ونهايت مال و قدرت
ايله رجوع وعـودت ايلدى حتى نقل اولنوركه يانـنده يالكز نقوددن يوز
اللى‌بيك دينار كامل العيار وار ايدى بعده سنة اثنتين وعشرينده حج ايدوب
رجوع ايلدكده ملك مؤيد طلب ايدوب اول دخى ينه قاهره‌يه داخل وفضلاسيله
اجتماع حاصل اولوب بعده قدسه رجوع وزيارت وصكره ينه بلادينه رجعت
ايلدى بعده ينه سـنة ثلث و ثلثين‌ده طريق انطـاكيه اوزرندن حج ايدوب
بلادنده شهر رجب‌ده وفات ايلدى. روايت اولنوركه مولاناى مرقومه رمد
اصابت ايدوب مرتبهٔ عمى‌يه مشرف اولمش ايدى، بلكه اعمى اولديغى دخى
روايت اولنـور بعده حق تعالى مسلك ابصـارى آكا سـد ايتدكدن صكره
ينه بصريني رد ايدوب حجهٔ اخـيره‌سى اول نعمت عظيمه‌نك شـكرى ايچون
ايدى مولانانك مصـنفات جليله‌سى واردر، جمله‌دن اصول فقهدن بركتابى
واردر (فصول البدائع فى اصول الشرائع) ايله مسمى‌دركه آنده منار و پزدوى
ومختصر ابن الحاجب ايله محصـول امام رازى‌يى و غيريني جمع ايلمشدر عمل
وتأليفنده اوتوز ييل اقامت ايلمشدر ودخى تفسير فاتحه‌سى واردر و بررساله‌سى
واردركه آنده يوز فن جمع ايدوب هربرندن مسائل ايراد ايدوب (انموذج
العلوم) ايله تسميه ايلمشدر بعضلر رسالهٔ مزبوره اوغلى محمد شاهكدر ديمشدر
والله اعلم. و بررسالهٔ منظومه‌سى واردر آنده يكرمى قطعه ايراد ايلمشدركه
هربرى برعلمده‌در لكن اسماء علومى تبـديل ايدوب آنكله مقصديني فهم
واذعانده علماء عصرينى امتحان ايدوب جمله‌سى حانـدن عاجز قالديلر قنده
قالديكه جواب و يره‌لر آخرالعمر اوغلى محمدشاه جمله‌سندن جواب ايله رفع
اشتباه ايليوب رساله‌يى شرح ايلدى‌ودخى ميزانده اولان رسالهٔ اثيريه شرحنى
تصنيف ايدوب اقصر ايامدن بركونده تصـنيف ايلمشدر بعد صـلوة الفجر

افتتاح ايدوب اذان مغرب ايله ختم ايلدی بونلردن ماعدا نیچه رسائل وحواشیسی
واردر لکن مسودده قالوب درس وفتوی وقضا تدوینه مانع اولدی . روایت
اولنورکه شرح عضدی یکرمی دفعه اقراء و افاده وتعلیمنی اعاده ایلمشدر
ابن حجر ایتدی وقتا که مصره قدوم ایلدی بکا کندو خطی ایله اجازت یازدی
وفاتی سنة اربع وثلثین و ثمانمائه رجبنده‌در . سیوطی ایتدی شیخمز علامه
محی الدین الکافیجی آکا ملازمت ایدوب ثناسنده کمال مرتبه مبالغه ایدردی
ومولانا فناری‌نك ایکی ولدی‌وار ایدی برینك اسمی یوسف بالی ایدی حکایت
اولنورکه اول‌دخی فضلادن ایدی لکن تصنیفنی کورمدك بری دخی محمدشاه
ایدی، ابن حجر ایتدی محمدشاه ابن الشیخ شمس الدین الفناری الحنفی الرومی
غایت ایله ذکی ایدی و بضع [*] وثلثین وثمانمائه‌ده حج ایلدی وقاهره‌یه داخل
اولوب بعده ابن قرمان بلادنه رجوع ایدوب انده وفات ایلدی. اما محی الدین
الکافیجی اول محمد بن سلیمان بن سعد بن مسعود الرومی البرغمی‌در سیوطی
ایتدی شیخمز علامه استاذ الاستاذ بن محی الدین ابوعبدالله الکافیجی الحنفی در
سنة ثمان وثمانین وسبعمائه‌ده ولادت ایدوب اول بلوغنده علمه اشتغال بعده
بلاد عجم وتتاره ارتحال ایدوب علماء اجلایه ملاقی اولوب شمس فناریدن
وبرهان حیدره‌دن وشیخ واجددن وشارح مجمع اولان ابن فرشته‌دن وحافظ
الدین البزازیدن غیریلردن اخذ ایدوب وقاهره‌یه داخل اولوب نیچه فضلا
واعیان اول بحر بی پایاندن اخذ ایدوب وقتا که ابن همام مشیخت شیخونیه‌دن
اعراض تام ایلدی یرینه آنلر تولی ومدارج علیایه تعلی ایلدی، جمیع معقولاتده
کرك کلام واصول فقه‌ده کرك نحو وتصریف واعراب ومعانی و بیان
وجدل ومنطق وفلسفه وهیئتده امام کبیر ایدی برحیثیت ایله‌که علوم‌مذ کوره‌نك
هیچ برنده کیمسه آنك غبارینی شق وباب معارضه‌یی دق ایده‌مامشدر . وجمله‌دن
فقه وتفسیرده وعلوم حدیثده نظرده صاحب یدحسنه ومؤلفات مستحسنه‌در.

---

[*] لفظ (بضع) کلام عربده ثلثه‌دن زیاده وعشره‌دن ناقص برعدد مبهمه اطلاق اولنورکه زبان فارسیده آندن لفظ اند ایله تعبیر ایدرلر . مثلا بیست واند دیرلر. بونده دخی مقصد سکز یوز اوتوز اوچدن زیاده‌جه دیمکدر والله اعلم .

اما علوم عقليه‌ده تصانيفى قابل عد واحصا دكلدر برحيثيت ايله‌كه كندوسندن سؤال ايلدم‌كه جمله‌سنك اساميسنى بكا بيان ايليه تا كه ترجمه‌سنده آنلرى كتابت ايدوب ذكر ايليم جواب ويروب ايتدى بن شمدى آنلرى جملةً مستحضر وبيانه قادر دكلم بلكه نيچه مؤلفاتم واردر كه بالكليه فراموش ايتمشمدر الآن اساميسنى بيلمزم،واكثرمختصراتدر وجمله‌سنك اجلى وعلى‌الاطلاق انفعى شرح قواعد الادوات وشرح كلمتى‌الشهاده‌در وعلوم‌حديثده دخى برمختصرى واردر وعلوم‌تفسيرده(تيسير)ايله‌مسمى برمختصرى‌واردراوچ كراسه‌مقدارى،وكندوسى بوعلمى‌بن اختراع ايلدم‌كيمسه‌سبق ايلمدى‌دير ايدى زيرا شيخ‌مزبور برهان زركشى‌يه وجلال الدين البلقينك مواقع العلومنه واصل وواقف اولمامش ايدى وديانانده صحيح العقيده وصوفيه‌يه حسن الاعتقاد و محب اهل حديث و مبغض اهل بدع ايدى و سنى كبير ايكن تعبدى كثير وصدقه وبذلى عزيز ايدى بر وجهله كه جمله مالنى و جوه خيراتده افنا ايدوب برنسنه ابقاء ايتمز ايدى وصاحب فطرت سليمه وقلب صافى وصبور وغير خافى ايدى وسعت علم ووفور فضائلده بحر بى ساحل ايدى سيوطى ايدر كه بن آكا اون درت ييل ملازمت ايلدم بركره بن آكا كلمدم الا آندن نيچه تحقيقات وعجائب ايشيتدم كه آندن مقدم ايشيتمامش ايدم بركون بكا (زيد قائم) تركيبنك اعرابى نه‌در ديوب بن دخى غالبا مقام اطفال صغاره وارمشز كبى كه بومقوله ظواهردن سؤال اولنورز ديدم شيخ دخى بكا ايتدى (زيد قائم) ده يوز اوناوچ بحث‌واردر بن ايتدم ايتدى بن بومجلسدن‌قالقمازم تا كه جمله‌سنى استفاده ايتمينجه . پس شيخ بكا تذكره‌سنى اخراج ايدوب آندن‌كتابت ايلدم، شيخك وفاتى سنة تسع وسبعين وثمانمائه جمادى‌الاوليسنك دردنجى كيجه ليلهٔ جمعه‌ده شهيداً واقع اولمشدر .

شعبهٔ رابعه

علوم شرعيه‌دن علم دراية الحديثده‌در

بوبرعلمدركه آنده الفاظ حديثدن مفهوم‌وآندن مقصود اولان معاندن

بحث اولنور قواعد عربيت وضوابط شريعت اوزره مبتنى ونبى عليه السلامك احوال شريفه‌سنه مطابق اولديغى حالده. وبونك موضوعى احاديث رسول‌در (صلعم) معناى مفهومه وياخود معناى مقصوده دلالتى حيثيتندن [*] وغايتى آداب نبويه ايله تحلى ونبى عليه السلامك كريه كوردىكندن ونهى ايتديكندن تخليدر. ومنفعتى اعظم منافعدر نته‌كيم متأنه خفى دكلدر، ومباديسى علوم عربيه‌نك جمله‌سيدر ونبى مختار عليه السلامه متعلق قصص واخبارك واصلينك يعنى اصول دين وفقهك ودخى علم فقهك وغيريلرينك معرفتيدر ودخى معلوم اوله‌كه بوزمان اهلنك علم حديثده نهايت نظرلرى امام صغانينك مشارق الانوار نام كتابنه نظر ايلمكدر. اكر مصابيح بغوى‌يه ترفع وترقى ايدرسه كندويى درجهٔ محدثينه واصل وآنلرك رتبه‌سنه نائل ظن ايدر. اما ظن من بور حديثى جهلدن ناشى برفكر پرقصوردر. بلكه كتابين من بوريى تمامها ظهر قلبدن بركيمسه حفظ ايلسه وآنلره متوندن ايكى مثانى دخى ضم ايلسه ينه محدث اولماز مكركه «حتى يلج الجمل فى سم الخياط» دقت وسعى واحتياط ايليه. شمدى اهل زمانه‌نك محدث عصر وبخارئ دهر ومحدث المحدثين وشيخ المسلمين ديو عد ايلدكلرى شول كيمسه‌لردركه ابن الاثيرك (جامع الاصول) نه وعلم حديثدن (مختصر ابن الصلاح) وياخود نووى‌نك (تقريب) و (تيسير) نام كتابلرينه اشتغال ايدنلردر. لكن اول مقوله‌لر رتبهٔ محدثيندن بردرجه‌يه واصل وآنلرك فضيلتنه نائل دكلدر. بلكه محدث حقيقى شول كيمسه‌دركه جميع اسانيد وعللى واسماء رجالى ضبط وهر برينك طبقه‌سنى عالى‌ميدر نازل‌ميدر بيلوب حفظ ايليه ومع ذلك متوندن نيچه‌سنى حفظ ايدوب كتب سته‌يى ومسند احمد بن حنبلى وسنن بيهقى ومعجم طبرانى‌يى سماع ايليه وبونلره اجزاء حديثيه‌دن بارى بيك جزء مقدارى ضم ايليه بومرتبه دخى اقل درجات محدثين‌در.

---

[*] معناى مفهوم معناى مقصوددن اعم مطلقدر زيرا معناى مفهوم كه لفظدن بحسب اللغه فهم اولنان معنادر كاه اولوركه نبى عليه السلامك مقصد شريفى اولميوب بلكه مقصود شريفلرى بعض معانئ مجازيه وكنائيه وياخود مورد حديث شريف اقتضاسيله بعض معانئ مخصوصه اولور، اول سببدن ايكيسى دخى ذكر اولنمشدر.

قچانكه بونلرى سماع ايدوب نيجه طبقلر كتابت ايدوب علما و شيوخ ابوابنى دور ايليه وعلل وفيات واسانيدده تكلم ايلسه اول درجات محدثينه واصل اولور بعده حق‌تعالينك مشيت عليه‌سى تعلق ايدنلره زيادات كثيره حاصل اولور ، بوكلام تاج‌الدين السبكينك ذكر ايلديكيدر رحمه‌الله تعالى . ودخى علم حديثده تصنيف اولنان كتب‌حد احصادن اكثر ومرتبهٔ استقصادن اوفردر لكن سلف وخلف قاطبةً اتفاق ايلمشلردركه كتاب اللهدن‌صكره اصح كتب كتاب (صحيح‌البخارى)در بعده مسلم‌در بعده موطادر بعده بقيهٔ كتب‌سته‌در سنن ابى‌داود وسنن ترمذى وسنن نسائى وسنن ابن‌ماجه وسنن دارقطنى‌در . ودخى مسندات مشهوره‌در مسند احمدكبى وابن ابى‌شيبه والبزار مسانيدى‌كبى وبونلرك غيرى . ايمدى بو مقامده اصحاب كتب سته‌يى وآنلره محاذى اولنلرى على وجه الاختصار ذكر ايلمك اوزره اقتصار ايدەلم تاكه آنلرك ذكرى ايله بزه دخى شرف حاصل واوزريمزه رشحات بركاتلرى نازل اوله . زيرا آنلر قدوهٔ دين و شيوخ اسلام ومسلمين وحفاظ سنه وخزنهٔ احاديث شفيع الامه درلر . پس آنلرك اسماء شريفه‌سى ذكر اولندقده نزول بركت واوصاف كريمه‌لرى عد اولندقده دعا اولنسه استجابت مقرردر . زيرا ديمشلردركه «عند ذكرالصالحين تنزل‌الرحمة» . ودخى‌امام عالم‌حضرت صدرالشريعه (تعديل العلوم) نام كتابنده ديمشدركه ائمهٔ حديث اولان مشايخ طول اعمار ايله مشهورلردر و حاشا شريعت شريفه‌يى استهزا ايدن فلاسفه قصر اعمار ايله مذكورلردر ، شك يوقدركه اسلام وعلم وعمل ايچنده طول عمر مظنهٔ خيرات ومئنهٔ بركات واسلامده شيبه دليل سعاداتدر . ابن السبكى طبقات كبرى‌سنده ديمشدركه ابو سهل ايتدى : ابن الصلاحدن ايشيتدم دير ايدى‌كه بركيمسه‌نك طول عمرى احاديث رسوله (صلعم) اشتغالنه دليلدر وبومعنايى تجربه دخى تصديق ومدعايى تحقيق ايدر . زيرا اهل حديثك اعمارينى تتبع ايلسه‌ك غايت طول اوزره بولورسن . انتهى .

ودخى معلوم اوله كه بوطائفه‌نك رئيسى وامام مالكدن صكره (ر . ع) قدوه‌سى امام عبدالله محمدبن اسمعيل ابن ابرهيم بن‌المغيرة الجعفى البخاريدر .

جعفی یه نسبت اولندیغنك وجهی اولدرکه امامك جدینك والدی اولان مغیره اولا مجوسی ایدی بعده والیٔ بخاری اولوب جعفی اولان یمان بخاری اوکنده اسلامه کلوب اول مناسبت ایله جعفی یه نسبت اولنمشدر . جعفی یمندن بر قبیله‌نك باباسیدر . جعفی بن سعد ایله مسمی در آنك نسبتی دخی کذلك جعفی در امامك ولادتی سنة اربع وتسعین ومائه شوالندن اون اوچ کیجه کچدکده یوم جمعه‌ده اولمشدر . وفاتی سنة ست وخمسین ومأتین ده لیلهٔ فطرده اولوب سمرقنددن اون ایکی فرسخدر خرتنك دیمکله مشهور برمحلده مدفون ومقبور اولمشدر مدت عمری التمش ایکی سنه ایدی الا اون اوچ کون دکل ، اولاد ذکوردن کیمسه تعقیب ایتمامشدر شیخ نحیف الجسم ایدی نه‌طویل ونه‌قصیر ایدی . طلب علم ایچون رحلت و جمیع امصارده اولان محدثینك خدمتنه ملازمت ایدوب خراسان وجبال وعراق وحجاز و شام و مصرده حدیثی کتابت ایدوب مشایخ حفاظدن اخذ حدیث ایلدی . جمله‌دن مکی بن ابراهیم البلخی وعبدالله بن موسی العنبسی وابوعاصم الشیبانی وعلی بن المدینی واحمدبن حنبل ویحیی بن معین وعبدالله بن الزبیر الحمیدیدر وبونلرك غیری . ائمه‌دن آندن دخی هر بلده‌ده‌که نقل حدیث ایدردی خلق کثیر اخذ حدیث ایلدیلر . فربری ایتدی : امامدن کتاب بخاری‌یی طقسان بیك کیمسه سماع ایدوب بندن غیری حالا آندن روایت ایدر قلمامشدر . بنم آندن سماعم فربره اولمشدر دیدی . مرحوم والد ماجد بیوررلرکه بن دیرم‌که فربری فانك فتحی وکسری ایله وراء اولك فتحی و ایکی راء بینده اولان باء موحده‌نك اسکانی ایله بخاری قریه‌لرندن بر قریه‌یه نسبتدر . امام بخاری اون یاشنده ایکن طلب علم ایدوب اون بر یاشنده مشایخه ملازمته ابتدا ایلدی . کندیلر بیورمشدرکه بن کتاب صحیحی آلتی کره یوز بیك مقداری حدیثدن تخریج ایلدم وکتابمه بر حدیث وضع ایلمدم تاکه اغتسال ایدوب وحق تعالیدن استخاره ایله ایکی رکعت نماز قیلمایجه . ودخی دیمشدرکه یوز بیك حدیث صحیح وایکی یوز بیك حدیث غیر صحیح حفظ ایتمامشمدر وکتاب من بوری اون آلتی ییلده تصنیف ایدوب آنده بر حدیث ادخال ایلمدم تاکه کمال صحتنه تیقن ایتمینجه ، و اول حدیثی بنمله حق تعالی بینده حجت قیلدم

صحیح مزبورده بووجهله ادخال اولنان احادیث صحاحك جمله‌سی یدی بیك ایکی یوز یتمش بش حدیثدر احادیث مکرره ایله . بعضلر دیمشدر که احادیث مکررەنك اسقاطی ایله درت بیك حدیثدر . صحیح مسلم دخی احادیث مکررەنك حذفندن صکره درت بیك حدیثدر . امام بخاری ایتدی : اصح اسانید علی الاطلاق روایت مالکدر نافعدن ، اول دخی ابن عمردن واصح اسانید علی الاطلاق ابی هریره روایت ابوالزناددر اعرجدن ، اول دخی هریرەدن رضوان الله تعالی علیهم اجمعین . حضرت امام بخاری عبادالله الصالحیندن ایدی ورع و زهده ملازم و عبادت ومجاهده‌یه مداوم ایدی والدی مالك بن انس حضرتنی وعبدالله بن المبارك وحمادبن زید حضرتلرینی کورمش ایدی ، وقتا که بخاری بغداده کلدی اصحاب حدیث ایشیدوب جمله‌سی اجتماع ایدوب عمداً یوز حدیثك متون واسانیدینی قلب وخلط ایدوب بر استادك متنی استاد آخره وبرمتنك اسنادینی متن آخره یازوب اون کیمسه انتخاب ایدوب هر برینه اونر حدیث ویروب امر ایلدیلر نچانکه کندیلری بخارینك مجلسنه حاضر اوله‌لر مزبوردن دخی احادیث مذکورەیی بخاری‌یه القا ایلیه‌لر . پس اصحاب حدیثدن برجماعت مجلسه حاضر اولدیلر وقتا که مجلس علماء اعلام ایله تمام اولدی ذکر اولنان اون کیمسه‌دن بر کیمسه کلوب احادیث مذکورەدن برحدیثدن سؤال ایدوب امام دخی بیلمزم دیوب بوحال ایله اون حدیثدن سؤال ایدوب امام دخی بیلمزم دیو جواب ویروب بعده برکیمسه دخی کلوب کالاول القاء سؤال ووجه مزبور اوزره بسط مقال ایدوب تاکه اون کیمسه جمله‌کلوب سؤال ایدوب هر برینه امام بیلمزم دیو جواب ویردی حضار مجلس اولان علما امامك انکارندن بیلدیلر که تمام عارف هر برینك متن واسنادینه واقفدر اما علمانك غیری بیلمدیلر بعده بخاری اولکی کیمسه‌یه التفات ایدوب ایتدی اما سنك حدیث اولك بویله‌در و ایکنجی بویله‌در دیو ترتیب سابق اوزره اون حدیثی ذکر ایدوب هر برینك متنی اسنادینه وهر اسنادی متنه رد ایلدی بعده باقیلرینه دخی وجه مزبور ایله ایدوب جمله‌سنك متن واسنادی محلنه رد وطرق تلبیسلرینی سد ایدوب پس جمیع ناس حفظنه اقرار

وتصديق وفضيلتنی اذعان وتحقیق ایلدیلر . ابو مصعب احمد بن ابی بکر المدنی ایتدی : محمد بن اسمعیل بزم قاتمزده ابن حنبلدن افقه وابصردر . پس مجلسده اولنلردن برکیمسه ابو مصعبه حددن تجاوز ایلدك دیوب ابو مصعب دخی اکر سن امام مالکی كوروب وجهنه نظر ایلسه‌ك ومحمد بن اسمعیلك وجهنی کورسه‌ك ایکیسی دخی فقه وحدیثده برابردر دیو حکم ایدردك دیدی . ودخی امام احمد ابن حنبلی ایتدی بلدهٔ بخاری محمد بن اسمعیل البخاری کبی کیمسه اخراج ایتمامشدر ، ودخی دیمشدرکه حفظ حدیث اهل خراساندن درت کیمسه‌ده منتهی اولمشدر ، وآنلردن برینی بخاریدر دیو ذکر ایلمشدر . ودخی رجاء بن مرجی دیمشدرکه محمد بن اسمعیل البخارینك سائر علما اوزره فضلی رجالك نساء اوزره فضلی کبیدر ، اول حالده برکیمسه ایتدی : یا ابا محمد جمله‌سندن افضلمیدر . ایتدی بخاری حق‌تعالینك آیاتندن بر آیتدرکه روی زمینده مشی ایدر ، ودخی محمد بن اسحق ایتدی بن ادیم سمانك تحتنده محمد بن اسمعیل البخاریدن حدیثی اعلم کیمسه کورمدم . حضرت امامك بخارادن مفارقتنك سببی ابو سعید بن منیر روایتی اوزره بو درکه دیمشدر : امیر خالد بن احمد الدهلی — که بخاراده والی ایدی — امامه خبر ارسال ایلدیکه بکا کتاب جامعی وتاریخی کتور تاکه سندن سماع ایلیم ، امام دخی کلن رسوله ایتدی : بن علمی تذلیل ایتمزم واول کتابلری ابواب ناسه آلوب کیتمزم اکر البته سماعه محتاج ایسه مسجدیمه ویاخود خانه‌مه حاضر اولسون ، اکر آندن دخی حظ ایتمز ایسه بنی مجلسدن منع ایلسون تاکه بن دخی معذور اولمایوب روز قیامتده عندالله معذور اوله‌م . زیرا علمی کتمه قادر دکلم که حضرت رسول مختار ﴿ من سئل عن علم فکتمه الجم بلجام من نار ﴾ بیورمشدر بعضلر دخی دیمشدرکه مذکور امیر خالد امامدن رجا ایلدیکه منزلنه حاضر اولوب جامع وتاریخی اولادی اوزرینه قرائت ایلیه بو رجایی استماع ایتدکده قبولدن امتناع ایدوب ایتدی : بکا لائق دکلدر بعض قومی سماعه مخصوص ایدوب بعضنی محروم ایلیم . پس خالد امامه اذیت ایچون علماء بخارادن استعانت ایلدی تاکه آنلر دخی امامك مذهبی خصوصنده افترا ایتمکه اجترا ایدوب اول بهانه

ایله امامی بلددن نفی ایلدیلر ، اول زمانده امام دخی اول طائفه‌یه بددعا ایدوب درحال دعاسی قرین اجابت ایزد متعال اولوب هر بری زمان قلیلده مبتلای بلا و نکال اولدیلر. عبدالقدوس سمرقندی ایتدی : بخاری خرتنکده اقرباسنه کلدی لیالیدن برنده صلوة تهجددن فارغ اولدقده ایشتدم که دعا ایدوب ایتدی یارب روی زمین بومرتبه رحب و واسع ایکن بنم باشمه تنك اولدی شمدنکیرو روحمی قبض ایدوب جناب شریفکه ایصال ایله دیو تضرع وابتهال ایلدی بر آی کچمدن حق تعالی روح شریفنی قبض ایتمکله خدادن مظهر رحمت وفیض اولدی ، قبر شریفی خرتنکده ظاهر و معلومدر زیارت وتبرك اولنور رحمه الله تعالی . قریهٔ مزبوره امامك وفاتندن اول آخر اسم ایله مشهوره ایدی امامك وفاتی کونی خرتنك ایله تسمیه اولندی . زیرا اهل سمرقند عموماً اتفاق ایلدیلرکه جنازه‌سنه ونمازینه حاضر اوله‌لر ، اول سببدن هرکس کرا ایله حمار طوتوب نهایت مرتبه عزیز وکم یاب اولدی اول سببدن خرتنك دیدیلر . روایت اولنورکه امام ابومحمد المزنی امر ایلدیکه قرآن عظیمی وصحیح بخاری‌یی تعظیماً اولندن آخرینه دکین التوندن حل ایله کتابت ایلدیلر. مرویدرکه اول نسخهٔ مذکوره همدانده طقوز مجلد اولمش ایدی کتاب اللهی وسنت رسول اللهی کمال تعظیمندن بومرتبه وقت وهمت ایلمشدر . ابوحفص نسفی ایتدی : وقتاکه بخاری نازل جوار رحمت باری اولدی بدنندن برمرتبه عرق سیلان ایلدیکه قابل بیان دکلدر تاکه کفن ایچنه وضع اولونجه منقطع اولمادی بعده قبرندن دخی بررائحهٔ طیبه ظهور ایلدیکه جمیع اهل بلد تعجب ایلدیلر قبری اوزرنده دخی نور ظاهر و پدیدار اولوب بو احوالی مشاهده وبو انواری معاینه ایتمکله جمیع ناس قبرینك خاکندن تبرکا آلوب برمرتبه‌یه واردی‌که قبری منکشف اوله دیو خوف ایدوب قبرك اوستنه بعض اخشاب وضع ایتمکله سد ومنع ایلدك . ودخی محمد بن احمد المروزی ایتدی : بن کعبهٔ معظمه‌ده بین الرکن والمقام نائم ایدم منامده نبی علیه الصلوة والسلام حضرتنی کوردم بکا بیوردیلر که : یا ابا زید نیچه‌یه دکین کتاب شافعی‌یی تدریس ایدرسن بنم کتابمی تدریس ایلمزسك . بن ایتدم یارسول الله سنك کتابك قنغیسیدر .

بیوردیلر که محمد بن اسمعیل البخارینك صحیحیدر . و دخی نجم بن الفضل ایتدی : حضرت رسالت پناهی (صلعم) واقعه ده کوردم و محمد بن اسمعیل خلفنده ایدی هر بار که حضرت (صلعم) برخطوه حرکت ایلسه محمد بن اسمعیل دخی برخطوه حرکت ایدوب قدمنی خطوهٔ نبی اوزر (صلعم) وضع ایدوب اثرینه اتباع ایدردی . ودخی عبدالواحد ابن الطواویسی ایتدی : حضرتی (صلعم) منامده کوردم یانلرنده اصحابدن برجماعت بیله برابر ایدی حضرت برموضعده واقف ایدیلر بن کلوب سلام و یروب ردسلام ایلدیلر بن ایتدم : یارسول الله سبب وقوف نه‌در ؛ بیوردیلرکه محمد بن اسمعیل البخاری‌یه منتظرم . برقاچ کوندن صکره امامك خبر موتی واصل اولوب نظر ایلدك کوردك که بن حضرتی کوردوکم ساعتده روحی بدنندن مفارقت ایلمش . وبالجمله بخارینك مناقبی قابل احصا دکلدر اما کتابنك مناقبی بودرکه بعد کتاب‌الله تعالی اصح کتب بودر کتاب مزبوره بوبرمنقبهٔ عظیمه‌در وهرنیت ایله برکیمسه آنی ختم ایلسه مقصود احسن وجه اوزره حاصل اولور . ودخی ایام طاعونده بربیتده قرائت اولنسه حق تعالی اهالیسنی طاعوندن محفوظ ومصون ایدر : ودخی مشایخ حدیثدن مسموعدرکه اصحاب بدرك اسامیسی ذکر اولندقده دعاء مستجابدر رضوان الله تعالی علیهم اجمعین . وینه مرتبه‌ده آکا قریب کتاب (مسلم) درکه ابوالحسن مسلم بن الحجاج بن مسلم بن درد بن کوشاد القشیری النیسابوریدر احد ائمهٔ حفاظ واعلام محدثین وصاحب کتاب صحیح وحدیثده بعدالبخاری امام خراساندر وهربارکه مطلقا صحیحین ذکر اولنسه مقصد (صحیح بخاری) ایله (مسلم) در امام مزبور تام الاعضا وابیض الرأس واللحیه ایدی . ولادتی سنة اربع ومأتینده‌در بعضلر سنة اثنتین ومأتینده‌دیمشدر اماقول صحیح بودرکه ست ومأتینده‌در وفاتی سنة احدی وستین ومأتین رجبندن آلتی ویاخود بش کون قالدقده لیلهٔ احدده وقت عشاده‌در . حضرت امام عراق وحجاز ومصر وشام جانبلرینه رحلت ایدوب یحیی بن یحیی النیسابوریدن وقتیبه بن سعیددن و اسحق بن راهویه‌دن واحمد بن حنبلدن وعبدالله بن مسلمة القعنبی‌دن و بونلرك غیری ائمه وعلماء حدیثدن اخذ حدیث ایلمشدر.

برنچه دفعه بغداده قدوم ایدوب آنده دخی تحدیث ایدوب و آندن دخی نچه
روایت ایلمشلردر. جملەدن ابراهیم بن محمد بن سفیان وترمدی وابن‌خزیمەدر
بغداده آخر قدومی سنة سبع وخمسین ومائتیندر . امام مسلم دیمشدرکه اشبو
مسند صحیحی اوچیوزبیك احادیث مسموعەدن تصنیف ایلدم بعضلر یوزبیك
حدیث مسموعەدن دیمشدر ودخی محمد بن اسحق بن منن ایتدی : ابوعلی بن
علی‌النیسابوریدن ایشتدم دیرایدی که تحت ادیم سماده علم حدیثده کتاب
(مسلم)دن اصح یوقدر ودخی خطیب ابوبکر بغدادی ایتدی امام مسلم همام
طریق بخاری‌یه اقتفا وآنك علمنه نظر ایدوب آکا اقتدا ایلمشدر وقتاکه
بخاری نیسابوره آخر مرەده کلدی امام مسلم مجلسنه ملازم وتردد اختلافه
مداوم اولدی، آندن ماعدا محمد بن‌یحیی مجلسنه دخی تردد واختلاف ایدردی‌که
حفاظ مشهورینك بریسی ایدی وقتاکه محمد بن یحیی ایله امام بخاری بیننده
خلق لفظ مسئلەسنده توحش جاری‌اولدی ، محمد بن یحیی بخاری‌یه وآنکله
مصاحبت ایدنلر متغیرالخاطر اولوب اولسببدن امام مسلم دخی صحبت محمدی
ترك ایدوب زیارت بخاریدن تخلف ایلمدی وینه بوایکیسنه رتبەده قریبدر
ابوداود سلیمان بن‌الاشعث بن‌اسحق الازدی السجستانی رحمةالله علیه رحلت
بلاد وامصار وطواف مجالس مشایخ کبار ایدوب خراسان وعراق وشام
وآنلرك غیری بلاد اسلامەده خلقدن سماعی جمع ایدوب برمدت بصرەده
اقامت ایدوب ونچه دفعه بغداده قدوم ایدوب عراقیین وخراسانیین وسامیین
ومصریین وجزیرییندن کتابت حدیث وتصنیفه اشتغال ایلدی . ولادتی سنة
اثنتین ومأتیندەدر وفاتی بصرەده سنة خمس وسبعین ومأتین شوالندن اون
درت کون باقی اولدقده واقع اولمشدر بغداده مراراً قدوم ایدوب بعدەآخر
مرەده سنة احدی وسبعین‌ده خروج ایلمشدر ومسلم بن ابراهیمدن وسلیمان
ابن حربدن وعبدالله بن مسلمة القعنبی‌دن ویحیی بن معیندن واحمد بن‌حنبلدن
وبونلرك غیری ائمهٔ حدیثدن ـ کثرت جهتندن قابل‌احصا دکلدر ـ اخذ حدیث
ایلمشدر وآندن دخی اوغلی عبدالله وابو عبدالرحمن النسائی واحمد بن
محمد الخلال وغیریلر اخذ ایلمشلردر برمدت بصرەده ساکن اولوب بعده

بغداده کلوب سنده اولان مصنفنی آنده روایت ایدوب اهل بغداد آندن
نقل ایلمشلردر وکتاب مزبوری احمد بن حنبله عرض ایدوب آنلر دخی
کمال استحسان ایلمشلردر. ابوداود ایتدی : بن رسول اللهدن (صلعم) بش کره
یوز بیك حدیث کتابت ایدوب جملهسندن بوکتابده وضع ایتدوکم احادیثی
انتخاب ایلدم وبونده درت بیك سکز یوز حدیث جمع ایلدم صحیح و صحیحه
مشابه ومقارب اولانلری ذکر ایتمشمدر وجملهسندن درت حدیث امر دینده
انسانه کافی وتحصیل سعادت اخرته وافیدر بریسی حدیث ﴿ انما الاعمال بالنیات ﴾
وایکنجی ﴿ من حسن اسلام المرء ترکه مالا یعنیه ﴾ واوچنجی ﴿ لا یکون المؤمن مؤمنا
حتی یرضی لاخیه مایرضیه لنفسه ﴾ ودردنجی ﴿ الحلال بین والحرام بین وبینهما
امور متشابهات ﴾ . ابوبکر الخلال ایتدی ابو داود که زماننده امام مقدمدر
برکیمسهدر که تخریج علومی معرفتده و مواضعنه بصیرتده زماننده برکیمسه
آکا سبقت ایتمامشدر ومرد ورع ومقدمدر . ودخی احمد بن محمد بن الهروی
ایتدی : ابو داود احد حفاظ احادیث رسول علیه السلام ایدی و حدیثك
علمنده ماهر وسندی دخی نسك و عفاف وصلاح وورعده درجهٔ عالیهده
ایدی وبالجمله احادیث رسول یزدانده فرسان میداندن ایدی . ودخی ابوداودك
ایکی کمنك بری تنك وبری واسع ایدی بعض کیمسهلر ماهذا یرحمك الله دیوب
وجهندن سؤال ایلدیلر، ایتدی : واسع اولان حفظ کتب ایچوندر کم آخر ایسه
محتاج الیه دکلدر پس آنی دخی توسیع اسراف وثونی تضییعدر دیدی ، خطابی
ایتدی (کتاب سنن ابی) داود بر کتاب شریفدر که علم دینده مثلی تصنیف
اولنمادی ودخی ابوداود ایتدی بن کتابده برحدیث ذکر ایتمدمکه خلق آنك
ترکی اوزره اجتماع ایتمش اولهلر ، ابراهیم الحربی ایتدی وقتاکه ابوداود بوکتابی
تصنیف ایلدی حضرت داود نبی یه علیه السلام حدید شدید تأیید رب مجید
ایله لین اولدیغی کبی ابوداوده دخی حدیث شریف لین اولدیغی ظاهر و بین
اولمشدر ودخی ابن الاعرابی ایتدی اکر برکیمسهنك قاتنده علمدن آنجق
مصحف شریف ایله ابو داودك بوکتابی اولسه قطعا علمدن شیء آخره
محتاج اولماز ، ابوداودك ابوبکر عبدالله نام برولدی وارایدی اول دخی بغدادده

اكابر حفاظدن بر عالم متفق عليه و امام ابن الامام ايدى شيوخنده مصر وشامده والدى ايله مشارك ايدى وبغداد وخراسان واصبهان وشيراز وسجستانده سماع ايلمشدر وفاتى سنة ست عشرة وثلثمائه‌ده‌در . وينه بونلره قريبدر ابوعيسى محمد بن عيسى الترمذى كه وفاتى دخى ترمدده سنة تسع وسبعين ومأتين رجبنك اون اوچنجى كيجه ليلهٔ اثنينده‌در اول دخى علماء حفاظ اعلامك برى ايدى فقهده دخى يد صالحه‌سى وار ايدى ائمهٔ حديثدن نيچه جماعتدن اخذ حديث ايلمشدر و صدر اولده اولان مشايخه ملاقى اولمشدر مثلا قتيبه بن سعد ومحمود بن غيلان ومحمد بن بشار واحمد بن منيع ومحمد بن المثنى وسفيان بن وكيع ومحمد بن اسمعيل البخارى كبى وبونلرك غيرى دخى. وحديثى خلق كثيردن اخذ ايتمشدركه قابل عد واحصا دكللردر آندن دخى خلق كثير اخذ ايلمشلردركه جمله‌دن محمد بن احمد المحبوبى المروزيدر وعلم حديثده تصانيف كثيره‌سى واردر و بوكتاب صحيحى احسن كتبدر واكثر كتبدن فائده‌سى اكثر وترتيبى احسن وتكرارى اقلدر وبونده بعض منافع واردركه سائرنده يوقدر مثلا ذكر مذاهب ووجوه استدلال كبى وانواع حديثدن صحيحنى وحسن وغريبنى بيان كبى وجرح وتعديله متعلق نيچه مباحث ذكر ايدوب آخرنده كتاب (العلل) ضم اولنوب آنده دخى نيچه فوائد حسنه جمع ايلمشدركه كتابه واقف اولانلر قاتنده قدر ورتبه‌سى خفى دكلدر. ترمذى ايتدى بن بوكتابى تصنيف ايدوب علماء حجازه عرض ايلدم . جمله‌سى راضى اولديلر وعلماء عراقه عرض ايلدم راضى اولديلر وعلماء خراسانه عرض ايلدم راضى اولديلر وهركس كه خانه‌سنده بوكتاب موجود اوله كويا كه خانه‌سنده برنبى واردركه كويادر ترمذينك نسبتى ترمذدر كسرتا وذال معجمه ايله‌دركه جيحون قريه‌لرندن شاطى شرقيه‌سنده بر مدينهٔ مشهوره‌در . وينه بونلره قريبدر عبد الرحمن احمد بن شعيب النسائيدر مكه‌ده سنة ثلث وثلثمائه‌ده وفات ايدوب آنده دفن اولنمشدر واحد ائمهٔ حفاظ علماء فقهادر مشايخ كباره ملاقى اولوب قتيبة بن سعددن و محمد بن بشاردن و محمود بن غيلاندن و ابى داود سليمان بن الاشعثدن و بونلرك غيرى مشايخ حفاظدن اخذ حديث ايلمشدر و آندن دخى خلق كثير اخذ حديث ايلمشلردر جمله‌دن

بغداده کلوب سنده اولان مصنفنی آنده روايت ايدوب اهل بغداد آندن نقل ايلمشـلردر وكتاب مزبورى احمد بن حنبله عرض ايدوب آنلر دخی كمال استحسان ايلمشلردر. ابوداود ايتدى : بن رسول اللهدن (صلعم) بش كره يوز بيك حديث كتـابت ايدوب جملهسندن بوكتابده وضع ايتدوكم احاديثى انتخاب ايلدم وبونده درت بيك سكز يوز حديث جمع ايلدم صحيح و صحيحه مشابه ومقارب اولانلرى ذكر ايتمشمدر وجملهسندن درت حديث امر دينده انسانه كافى وتحصيل سعادت اخرته وافيدر بريسى حديث (انما الاعمال بالنيات) وايكنجى (من حسن اسلام المرء تركه ما لايعنيه) واوچنجى (لايكون المؤمن مؤمنا حتى يرضى لاخيه مايرضيه لنفسه) ودردنجى (الحلال بين والحرام بين وبينهما امور متشابهات) . ابوبكر الخلال ايتدى ابو داود كه زماننده امام مقدمدر بركيمسهدر كه تخريج علومى معرفتده و مواضعنه بصيرتده زماننده بركيمسه آكا سبقت ايتمامشدر ومرد ورع ومقدمدر . ودخى احمد بن محمد بن الهروى ايتدى : ابو داود احد حفاظ احاديث رسـول عليه السلام ايدى و حديثك علمنده ماهر وسـندى دخى نسك و عفاف وصلاح وورعده درجـهٔ عاليهده ايدى وبالجمله احاديث رسول يزدانده فرسان ميداندن ايدى . ودخى ابوداودك ايكى كمك برى تنك وبرى واسع ايدى بعض كيمسهلر ماهذا يرحمك الله ديوب وجهندن سؤال ايلديلر، ايتدى : واسع اولان حفظ كتب ايچوندر كم آخرايسه محتاج اليه دكلدر پس آنى دخى توسيع اسراف وثونى تضييعدر ديدى . خطابى ايتدى (كتاب سنن ابى) داود بر كتاب شريفدر كه علم دينده مثلى تصنيف اولنمادى ودخى ابوداود ايتدى بن كتابده برحديث ذكر ايتمدمكه خلق آنك تركى اوزره اجتماع ايتمش اوله لر . ابراهيم الحربى ايتدى وقتا كه ابوداود بوكتابى تصنيف ايلدى حضرت داود نبى يه عليه السلام حديد شديد تأييد رب مجيد ايله لين اولديغى كبى ابوداوده دخى حديث شريف لين اولديغى ظاهر و بين اولمشدر ودخى ابن الاعرابى ايتدى اكر بركيمسـهنك قاتنده علمدن آنجق مصحف شريف ايله ابو داودك بو كتـابى اولسـه قطعا علمدن شئ آخره محتاج اولماز . ابوداودك ابوبكر عبدالله نام برولدى وار ايدى اول دخى بغدادده

اکابر حفاظدن بر عالم متفق علیه و امام ابن الامام ایدی شیوخنده مصر وشامده والدی ایله مشارك ایدی وبغداد وخراسان واصبهان وشیراز وسجستانده سماع ایلمشدر وفاتی سنة ست عشرة وثلثمائه‌ده‌در . وینه بونلره قریبدر ابوعیسی محمد بن عیسی الترمذی که وفاتی دخی ترمدده سنة تسع وسبعین ومأتین رجبنك اون اوچنجی کیجه لیلهٔ اثنینده‌در اول دخی علماء حفاظ اعلامك بری ایدی فقهده دخی ید صالحه‌سی وار ایدی ائمهٔ حدیثدن نیچه جماعتدن اخذ حدیث ایلمشدر و صدر اولده اولان مشایخه ملاقی اولمشدر مثلا قتیبه بن سعد ومحمود بن غیلان ومحمد بن بشار واحمد بن منیع ومحمد بن المثنی وسفیان بن وکیع ومحمد بن اسمعیل البخاری کبی وبونلرك غیری دخی . وحدیثی خلق کثیردن اخذ ایتمشدر که قابل عد واحصا دکللردر آندن دخی خلق کثیر اخذ ایلمشلردر که جمله‌دن محمد بن احمد المحبوبی المروزیدر وعلم حدیثده تصانیف کثیره‌سی واردر و بوکتاب صحیحی احسن کتبدر واکثر کتبدن فائده‌سی اکثر وترتیبی احسن وتکراری اقلدر وبونده بعض منافع واردر که سائرنده یوقدر مثلا ذکر مذاهب ووجوه استدلال کبی وانواع حدیثدن صحیحی وحسن وغریبی بیان کبی وجرح وتعدیله متعلق نیچه مباحث ذکر ایدوب آخرنده کتاب (العلل) ضم اولنوب آنده دخی نیچه فوائد حسنه جمع ایلمشدر که کتابه واقف اولانلر قاتنده قدر ورتبه‌سی خفی دکلدر . ترمذی ایتدی بن بوکتابی تصنیف ایدوب علماء حجازه عرض ایلدم جمله‌سی راضی اولدیلر وعلماء عراقه عرض ایلدم راضی اولدیلر وعلماء خراسانه عرض ایلدم راضی اولدیلر وهر کس که خانه‌سنده بوکتاب موجود اوله کویا که خانه‌سنده بر نبی واردر که کویادر ترمذینك نسبتی ترمذ‌در کسر تا وذال معجمه ایله‌در که جیحون قریه‌لرندن شاطی شرقیه‌سنده بر مدینهٔ مشهوره‌دردر . وینه بونلره قریبدر عبد الرحمن احمد بن شعیب النسائیدر مکه‌ده سنة ثلث وثلثمائه‌ده وفات ایدوب آنده دفن اولنمشدر واحد ائمهٔ حفاظ علماء فقهادر مشایخ کباره ملاقی اولوب قتیبة بن سعددن و محمد بن بشاردن و محمود بن غیلاندن و ابی داود سلیمان بن الاشعثدن و بونلرك غیری مشایخ حفاظدن اخذ حدیث ایلمشدر و آندن دخی خلق کثیر اخذ حدیث ایلمشلردر جمله‌دن

ابوالقسم الطبرانی وابوجعفر الطحاوی وابوبکر احمد بن اسحق السنی الحافظ و حدیث و علله ده و بونلرك غیریده کتب کثیره‌سی واردر . مأمونٔ المصری الحافظ ایتدی : ابو عبدالرحمن ایله طرسوسه چیقدق آنده مشایخ اسلامدن نیچه جماعت اجتماع ایدوب و حفاظدن دخی عبدالله بن احمد بن حنبل ومحمد بن ابراهیم وبونلرك غیری اجتماع ایدوب جمیع مشایخ اوزرینه انتخاب وانتقا اولنمغه لائق کیمدر دیو مشاوره ایدوب جمله‌سی ابی عبدالرحمن النسائه اوزره اجتماع ایدوب آنی انتخاب ایتمك اوزره یازوب امضا ایلدیلر . ودخی حکیم نیسابوری ایتدی : اما ابوعبدالرحمنك فقه وحدیثده بحث وکلامی ذکر وبیاندن اکثردر و هرکس که آنك کتاب و سننده کلماتنه نظر ایلیه حسن کلامنده متحیر اولور ودخی دیمشدرکه بن علی بن عمر الحافظدن نیچه کره ایشتدم دیر ایدی‌که ابو عبدالرحمن زمانه‌سنده بر علمله مذکور اولانلرك جمله‌سی اوزره مقدمدر شافعی المذهب واهل تحری وورع ایدی ونسائی فتح نون وتخفیف سین مهمله ایله و مد همزه ایله مدینهٔ نسائه نسبتدرکه خراسان ولایتندندر .

ودخی معلوم اوله که امام نووی رحمةالله علیه کتب اصولی بش عد ایلمشدرکه بوذکر اولنان کتبدر لکن اکثر آلتی‌در دیوب امام مالکك (ر . ع) موطاسنی دخی آنلردن عد ایدوب بعد الترمذی وقبل النسائی قیلمشلردر . لکن حق و انصاف بودرکه موطا رتبه‌ده همان مسلمدن صکره‌در امام دخی (ر . ع) عن قریب مجتهدینده ذکر اولنور زیرا آنلر ایچنده اشتهاری اکثردر بعضلر دخی کتب اصول سته‌ده موطا بدلی کتاب ابن ماجه‌یی عد ایلمشلردرکه محمد بن یزید بن ماجه ابوعبدالله القزوینی الحافظ صاحب السنندر انتخاب مالکدن و لیثدن سماع ایدوب آندن دخی ابو الحسن القطان و غیری خلق سماع ایلمشلردر . ولادتی سنة تسع و ثمانینده‌در وفتی سنة ثلث وسبعین وماتینده‌در . مدت عمری آلتمش درت ییل ایدی . ودخی معلوم اوله‌که السنة اهل حدیثنده که اولور که ائمهٔ سبعه مذکور اولمق واقع اولورکه بونلرك اوزرینه رزین دخی زیاده اولنورکه ابو الحسن رزین بن معویة العبدری الحافظدر کتاب (التجرید فی الجمع بین الصحاح) صاحبیدر . وفتی سنة عشرین

وخمسمائه‌دن صكره در آنك جامعى كتب سته‌يه الحاق ايتدكلرى آنك جامعى دخى كتب سته‌يى جامع اولديغى سببدندر كاه اولوركه السنةاهل حديثده ائمهٔ ثمانيه دخى واقع اولور. اول زمانده بونلرك اوزرينه حميدى زياده اولنوركه ابوعبدالله محمد بن ابى نصر فتوح بن عبدالله الاندلسى الحميديدر وصاحب كتاب الجمع بين صحيحى البخارى ومسلم وامام كبير ومشهور وعالمدر اولا بلده‌سنده سماع ايدوب ومصرده اصحاب مهندسدن ومكه‌ده اصحاب ابن خواصدن وغيريلردن وشامده اصحاب ابن جميعدن وغيريلردن سماع ايدوب بعده بغداده كلوب اصحاب دارقطنيدن وغيريلردن سماع ايلمشدر . واهل اندلس ايچون برتاريخ تصنيف ايلدى . امير ابن ماكولا ايتدى : نزاهت وعفت وورعده بن آنك مثلنى كورمدم . وفاتى بغدادده سنة ثمان وثمانين واربعمائه ذى الحجه‌سنده‌در . مولدى عشرين واربعمائه‌دن اول ايدى وينه كاه اولوركه ائمهٔ تسعه ديرلر ، اول زمانده بونلرك اوزرينه ايكى امامك بريسنى زياده ايدرلركه برى امام ابوبكر احمد بن محمد البرقانيدر برى دخى امام ابومسعود ابراهيم بن محمد بن عبيد الدمشقيدر . زيرا بونلرك دخى هر برى صحيح بخارى ايله مسلمى جمع ايلمشدركه بريسنه (جامع برقانى) برينه دخى (جامع دمشقى) ديرلر وكاه اولوركه ائمهٔ عشره ديرلر . اول زمانده ذكراولنان ائمهٔ ثمانيه اوزرينه بوايكى امامى معاً زياده ايدوب عشرهٔ كامله اولور ودخى معلوم اوله‌كه برقانى ابوبكر احمد بن محمد الخوارزميدركه برقانى ايله معروفدر بلده‌سنده ابوالعباس ابن حمدان النيسابوريدن وغيريدن سماع ايدوب بعده جرجانه واروب ابوبكر الاسماعيليدن سماع ايدوب بعده بغداده انتقال ايدوب آنده توطن وتحديثه اشتغال ايلدى . روايت حديثده ثقه وورع ومثبت وصاحب فهم واذعان واهل ايقان واتقان ايدى . خطيب ابوبكر بغدادى شيوخمزده آندن اثبت كيمسه كورمدم ديدى وحافظ قرآن وعارف وفقه ايدى وعلم عربيتدن دخى حفظى وار ايدى وعلم حديثده تصانيفى واردر ولادتى سنة ست وثلثين وثلثمائه‌ده‌در وفاتى سنة خمس وعشرين واربعمائه‌ده‌در مدت عمرى سكسان طقوز سنه ايدى . مقبرهٔ شريفى (جامع المنصور) ده مدفون ومقبوردر . وبرقانى باء موحده‌نك كسرى وفتحى ايله وقاف ونون ايله‌در . اما دمشقى

ایمدی بوذکر اولنـان تفاصیل معلومه اولدیسـه بودخی معلوم اوله که اصحاب حدیث حفاظدن یدی کیمسه دخی اختیار ایدوب بونلری دخی اول ستهٔ مشهوره نك ساقه سـنده قیلوب جملهسی اطباق و اتفاق ایلمشلردرکه بونلر دخی اصحاب تصانیف حسنهدر وبونلرك مصنفاتی دخی غایت ایله نافع واقع اولمشدر . ایمدی آنلردندر ابوالحسن علی بن عمر الدار قطنی که حافظ امام و علامه و مشهور بین الانام در . فرید عصری و قریع دهری و امام وقتی ایدی علم حدیثده و معرفت علل واسماء رجال ومعرفت رواةده امتیاز وتفرد آکا منتهی اولمش ایدی . بوندن ماعدا صدق و امانت وصحت واعتقاد و عدالت وسـلامت مذهب و انصاف ایله تخلق و اتصـاف ده فائق الاقران ومشارالیه بالبنان ایدی وعلم حدیثدن ماعدا نیچه علومه قیام وتحصیلنده سعی واهتمام ایتمش ایدی ، جملهدن علم قرآن ومعرفت مذاهب فقها کبی . فقه شافعی یی ابی سعید اصطخری اوزرینه دراسـت ایدوب آندن حدیث دخی کتـابت ایلدی . ودخی معرفت شعر وادبده دخی تحمل مشـاق وتعب ایلمشـدر ابوالطیب ایتدی : دارقطنی حدیثده امیرالمؤمنین ایدی ، حدیثی خلق کثیردن سماع ایلمشدر آندن دخی حافظ ابونعیم و ابوبکر البرقانی و جوهری وقاضی ابوالطیب الطبری و غیریلر روایت ایلمشلردر ولادتی سنة خمس یاخود ست وثلثمائهدهدر . و فاتی بغدادده سـنة خمس و ثمانین و ثلثمائه ذی القعده سـندن سکز کون کچدکدن صکره یوم الاربعاءدهدر . دارقطن برمحلهایدی که اولده بغدادده موجود ایدی . وینه آنلردندر الحاکم ابوعبدالله النیسابوری . وفاتی نیسابورده سنة خمس واربعمائه صفرندهدر ولادتی دخی آندهسنة احدی وعشرین وثلثمائه شهر ربیع الاولندهدر . وینه آنلردندر ابو محمد عبدالغنی بن سعید الازدی ـ که حافظ مصر ایدی ـ ولادتی سـنة اثنتین و ثلثین و ثلثمائه ذی القعدهسندهدر . وفاتی مصرده سنة تسع واربعمائه صفرندهدر وینه آنلردندر ابونعیم احمد بن عبد الاصبهانی که صاحب الحلیهدر و مشـایخ حدیثك ثقاتندندر که حدیثلری معمول به وقوللری مرجوع الیهدر وقدری کثیردر ، ولادتی سنة اربع وثلثین وثلثمائهدهدر وفاتی اصبهانده سنة ثلثین و اربعمائه صـفرندهدر . مدت عمری

طقسان آلتی سنه ایدی . و ینه آنلردندر ابو عمرو بن عبد البر النحوی كه حافظ مغرب‌در حدیثده فقه وروایتنه رجوع اولنور ، حفظ و ضبطی كثیر ایدی ولادتی سنة ثمان و ستین و ثلثمائه شهر ربیع الآخرنده در وفاتی شاطبه‌ده سنة ثلث وستین واربعمائه‌ده‌در . و ینه آنلردندر ابو بكر احمد بن الحسین البیهقی حدیث وتصانیفده وحید دهر ومعرفت فقهده فرید عصر ایدی حاكم ابی عبدالله‌ك كبار اصحابندن ایدی بیهقی‌نك ولادتی سنة اربع وثمانین وثلثمائه‌ده‌در وفاتی نیسابورده ثمان وخمسین واربعمائه جمادی الاولیسنده‌در مدت عمری یتمش درت سنه ایدی . و ینه آنلردندر ابو بكر بن علی الخطیب البغدادی ، ولادتی سنة اثنتین وتسعین وثلثمائه جمادی الآخره‌سنده‌در . وفاتی بغدادده سنة ثلث وستین و اربعمائه ذی الحجه‌سنده‌در . و ینه معلوم اوله كه هرقچانكه علی الاطلاق صحیح ذكر اولنسه مقصد جامع صحیح بخاری ایله مسلم‌در قچانكه صحاح علی الاطلاق صحاح ذكر اولنسه مقصد صحاح سته‌در . قچانكه بونلرك مادونی مقصود اولسه تقیید اولنور . مثلا صحیح ابن خزیمه وصحیح ابن حبان وصحیح ابی عوانه وصحیح مستدرك الحاكم كبی . اما ابن خزیمه ابو بكر محمد ابن اسحق بن خزیمة النیسابوری الفقیه الحافظدر كه شیخ خراسان وامام الائمه‌در وفاتی سنة احدی عشرة و ثلثمائه‌ده در . مدت عمری طقسان سنه مقداری ایدی . اما ابن حبان ابو حاتم محمد بن حبان التمیمی البستی الحافظدر كه صاحب تصانیفدر سنة اربع و خمسین و ثلثمائه‌ده وفات ایلمشدر . اما ابو عوانه الحافظ عثمان بن ابی شیبه العبسی‌در قرنداشندن اكبر ایدی ، كتاب المسند وتفسیر تصنیف ایلمشدر وفاتی سنة تسع وثلثین ومأتین‌ده‌در . اما حاكم ، آنك ترجمه‌سی هنوز مرور ایلمشدر . ودخی معلوم اوله كه هر باركه لفظ سنن اطلاق اولنسه مقصد سنن ابی داود و ترمذی و نسائی و ابن ماجهٔ قزوینیدر . بونلرك ترجمه‌سی ذكر اولنمشدر اما بونلرك غیری سنن ذكر اولنسه مقیداً ذكر اولنور مثلا سنن دار قطنی وسنن كبیر بیهقی دیرلر بوایكیسی دخی ذكر اولنمشدر . ودخی هرباركه مسانید اطلاق اولنسه مقصد مسند امام احمد بن حنبلدر كه فقهاده ذكر اولنسه كركدر و مسند ابو یعلی الموصلی در

ومسند دارمی و مسند بزاردر وقچانکه معاجم اطلاق اولنسه مقصد طبرانینك معجم کبیری و اوسطی و صغیریدر . اما ابو یعلی — که محدث موصلدر — احمد بن علی بن المثنی الموصلی الحافظدرکه صاحب سنندر وفاتی سنة سبع وثلثمائه‌ده‌در مدت عمری طقسان‌یدی سنه‌ایدی. واما دارمی امام ابو محمد عبدالله بن عبدالرحمن الدارمی الحافظدرکه عالم سمرقند وصاحب مسنددر وفاتی سنة خمس وخمسین ومأتینده‌در . واما بزار ابوبکر احمد بن عمر والبصری البزاردرکه حافظ وقت وصاحب مسند کبیردر وفاتی رمله‌ده سنة اثنتین وتسعین ومأتینده‌در واما طبرانی ابوالقاسم سلیمان بن احمد الطبرانی الحافظدرکه اصفهانده مسند دنیادر وفاتی سنة ستین وثلثمائه‌ده‌در مدت عمری یوز ییل وایکی شهر ایدی .

ایمدی بو شیوخ محدثین متقدمین معلوم اولدیسه حالا شیوخ محدثین محدثین برجزئیسنك ذکرینه رجوع ایده‌لم ولیس الری عن التشاق [*] . ایمدی آنلردندر ابو سلیمان احمد بن محمد الخطابی البستی که عصرنده امام مشار الیه بالبنان ودهرنده فرید وعلامهٔ زمان وفقه وحدیث وادب ومعرفت عربده وحید و مسلم جهان ایدی و صاحب تصانیف غریبه و تألیفات مشهورهٔ عجیبه‌در (معالم السنن) و (اعلام السنن) و (غریب الحدیث) کبی و بونلرك غیری . و ینه آنلردندر ابوالفرج عبدالرحمن بن علی الجوزی الحنبلیدرکه بغدادده واعظ ایدی و صاحب تصانیف مشهوره در ولادتی سنة عشر وخمسمائه‌ده‌در بونك مناقبنك برمقداری تواریخ ذکر اولندقده مرور ایلمشدر . و ینه آنلردندر ابو زکریا یحیی بن شرف النووی که امام اهل زمان وعالم وفاضل جهان ومتورع وفقیه ومحدث وثبت وحجت ایدی . مصنفات کثیرهٔ

---

[*] لیس الری عن التشاف کلامی مثل اولمشدر (ری) فتح راء ایله ویاء مثناة من تحتك تشدیدی ایله ترکیده صویه قانمقدر . وتشاف تشدید فا ایله شرب شفافه‌درکه ضم شین معجمه ایله‌که بر انا ایچنده اولان بقیهٔ مائی ایچمکدر. معناسی اول مقوله بقیهٔ مائی ایچمك ایله قانمق حاصل اولماز دیمکدر بر امرده کمال استقصا وتمادی ایتمکدن نهیده ضرب اولنور یعنی برانا ایچنده اولان ماءجملةً ایچیلوب بقیه‌قالسه آنکله ری حاصل اولماز واول امرده دخی هرنه‌دکلو استقصا اولنسه نهایته کیمسه واصل اولماز ایدی بومقدار ایله اکتفا ایدوب نهایت استقصا ایتمامك کرکدر دیمکدر .

عجیبه ومؤلفات مفیدهٔ غریبه‌سی واردر کیمی فقهده‌در (روضه) کبی وکیمی حدیثده‌در (ریاض الصالحین) وکتاب (الاذکار فی دعوات اللیل والنهار) کبی وکیمی شرح حدیثده‌در (شرح صحیح مسلم) کبی و بونلرک غیری معرفت حدیث و لغته متعلق مصنفات کبی. مشایخ کباردن سماع ایدوب آندن دخی خلق کثیر سماع ایلمشدر و شرح مسلم ایله کتاب الاذکارک روایتنه جمیع مسلمینه اجازت ویرمشدر کندوسی اهل نوویدن ایدی‌که اعمال دمشقدن برقریه‌در آنده نشو ونما بولوب حفظ ختم قرآن ایلمشدر سنة خمسین و ستمائه‌ده دمشقه قدوم ایلدی اوزمانده اون طقوز یاشنده ایدی آنده تحصیل فقاهت وکسب براعت ایلدی . امر معاشده خشونت وقوت ایله قناعت اختیار ایدوب تارک شهوات وصاحب خوف وقوال بالحق وکثیر العبادات ایدی وعمامه‌سی صغیر و شأن وقدری کبیر ولیالی‌ده سهری کثیر ایدی وتحصیل علمه مکب واعمال صالحه‌یه مواظب ایدی وفاتی سنة ست و سبعین و ستمائه رجبنده‌در و قبری نواده‌در زیارت وتبرک اولنور مدت عمری قرق بش سنه ایدی . وینه آنلردندر ابوالسعادات مبارک بن محمد الجزریدرکه ابن الاثیر ایله شهیردر وکتاب (جامع الاصول) و (مناقب الاخیار) وکتاب (النهایه) نک صاحبی وعالم محدث لغوی ایدی ائمهٔ کبار وعلماء اخیاردن خلق کثیردن روایت ایلدی‌که اوائل حالنده وصغرسن وسالنده جزیره‌ده اولوب بعده سنة خمس ستین وخمسمائه‌ده موصله انتقال وآنده تحصیل علومه اشتغال ایدوب نیت حج ایله بغداده قدوم ایدنجه موصلده زائل اولمادی بعده ینه بغداددن موصله کلوب آنده سنة ست وستمائه ذی الحجه‌سنک سلخنده یوم خمیس‌ده وفات ایلدی آنک مناقبندن بر مقداری مرور ایلمشدر . وینه آنلردندر ابومحمد الحسین البغوی الفقیه الشافعی‌که صاحب کتاب المصابیح وشرح السنه‌در وفقهدن کتاب (التهذیب) وتفسیردن (معالم التنزیل) صاحبی‌در و بعض تصانیف حسنه‌سی دخی واردر فقه وحدیثده امام ایدی ومتورع وثبت وحجت ودین امرنده صحیح العقیده‌در. وفاتی مائهٔ خامسه‌دن صکره سنه ست عشرة وخمسمائه‌ده‌در آنک دخی مناقبندن برمقداری مرور ایلمشدر . وینه آنلردندر تقی الدین عثمان بن عبدالرحمن بن

موسى بن ابى نصر الكردى الشهروزى الشيخ العلامه ابن الصلاح ، ولادتى سنة
سبع وسبعين وخمسمائه‌ده‌در احد ائمهٔ مسلمين در علم ودين جهتندن . بلاد كثيره‌ده
محدثيندن سماع حديث ايدوب آندن دخى نيجه خلائق تفقه ايلمشدر . امام كبير
و فقيه و محدث وزاهد وورع ومفيد ايدى . دمشقده توطن ايدوب نيجه
مدارسه تولى ايلمشدر علم حديث وتفسير فقهده ماهر ونيجه فنون عديده‌ده
دخى مشاركتى ظاهر ايدى . روايت اولنوركه ابن الصلاح ايتدى عمرمده قطعا
بر صغيره ايشلمدم فى الحقيقه واقع اوليجق جناب رب كريمدن اكا بو بر فضل
عظيمدر . وفاتى سنة ثلث واربعين وستمائه‌ده‌در . صلوة جنازه‌سنده ازدحام خلائق
بر مرتبه اولديكه جامع دمشقده بر دفعه قيلندقدن صكره ثانيا ينه قيلديلر بعده
مقابر صوفيه قربنده دفن ايلديلر قبرى طريق اوزرنده طرف غربيسنده
ظاهردر زيارت وتبرك اولنور واوزرنده دعاء مستجابدر ديرلر . وينه آنلردندر
صاغانى كه صاحب (كشاف المشارق) در آنك ذكرى علم لغتده مرور ايلدى .
وينه آنلردندر شمس الدين الكرمانى كه شارح بخارى كذلك عينى دخى وابن
حجر دخى بخارينك شارحلريدر و بونلرك غيرى دخى شراحى چوقدر .
و بونلرك كرمانيدن غيرينك ذكرى مرور ايلمشدر اما كرمانى شمس الدين
محمد بن يوسف على بن سعيد الكرمانى بعده بغداديدركه صاحب شرح
بخاريدر فقه و حديثده وتفسير واصلين ومعانى وعربيتده امام علامه ايدى
ولادتى سنة سبع عشرة و سبعمائه جمادى الآخره‌سنك اون آلتى‌سنده يوم
الخميسده‌در وفاتى سنة ست وثمانين وسبعمائه محرمنك اون آلتى‌سنده يوم الخميسك
بكرة النهارنده‌در آنك مناقبنك دخى برمقدارى علم معانى‌ده مرور ايلمشدر
وينه آنلردندر الشيخ اكمل الدين كه شارح (مشارق) در اول دخى عن قريب
ذكر اولنور ، ودخى شيخ ابن الملك كه اول دخى شارح مشارقدر و بونلرك
غيرى . وينه آنلردندر تورپشتى كه شارح (مصابيح) در اهل شيرازدن بر مرد
محدث فقيه‌در بغوينك مصابيحنه بر شرح لطيف تحرير وتصنيف ايلمشدر
صحيح بخاريى عبدالوهاب بن صالح بن محمد المعزمدن روايت ايلمشدركه
امام جامع عتيق ايدى اول دخى حافظ ابى جعفر محمد بن عليدن روايت

ایدوب اول دخی دیمشدرکه بزه انبا ایلدی ابوالخیر محمد بن موسی الصفار ، اول دخی بزه انبا ایلدی ابوالهیثم الکشمیهنی، اول دخی بزه انبا ایلدی . فربری دیمشدرکه ابن السبکی ایتدی: بن ظن ایدرمکه شیخ مزبور سنه وستمائه حدودنده وفات ایلمشدر لکن و قعهٔ تاتار آنك حالی معلوم اولمامغی ایجاب ایلمشدر . وینه آنلردندر امام قاضی عیاض که (کتاب الشفاء بتعریف حقوق المصطفی) (صلعم) نام کتابی تصنیف ایلمشدر برکتاب نفیس و برخیر جلیسدرکه اول بابده آنك مثلی کتاب تألیف اولنمامشدر بلکه احد ارکان اسلام وهر وجهله مقبول علماء اعلامدر ، کندوسی دخی عالم مغرب قاضی ابوالفضل عیاض بن موسی بن عیاض السبتی الیحصبی در ثقه وزاهد واهل ورع وعابد ، امردینده متصلب وعقیده سی قوی و بدعتدن بعید ایدی وفاتی سنهٔ اربع واربعین و خمسمائه ده ، مدت عمری سکسن آلتی سنه ایدی بعض مشایخدن استماع اولندی که ایام وباده کتاب شفا مطالعه سنه اشتغال نافع ومفید اولوب صاحبنی وبادن تبعید ایدر (ر . ع)

و دخی معلوم اوله که بوذکر ایتدوکمز تفصیل سکا تبصره وتذکیر ایچون ایراد وتحریر اولنمشدر تاکه هیچ اولمزسه بوعلمده اولان اسامئ ائمه و کتب معلوم ارباب عقل واب اوله زیرا عصرمزك علماسی وزمانه مزك محدثلری و فضلاسی بوعلمدن انجق اسم واصحابندن همان بر رسم بیلورلر سالف ازمانده مشایخ حدیثك عصری خلاصهٔ اعصار ودهرلری سلالهٔ دهور وزینت ازمان وادوار ایدی بعده تدریج ایله شیئا فشیئا بوعلم شریف قلیل و رجالی معرفت واحاطه ده عایل اولمشدر . جمیع علومك حالی بویله درکه اولنده ازدیاد ونما ایله واصل حد انتها اولوب بعده ینه اول مرتبه یه عود ورجوع ایدوب بلکه بالکلیه مرفوع اولور نته کیم عن قریب بوکلامك صدقی مشاهده وبومقالك حقیقتی معاینه اولنور وحدیث شریفده دخی علی قائله افضل الصلوة والسلام بوکلامه اشارت واردرکه «بداء الاسلام غریباً وسیعود کمابدا» وبوکلام خوش صدای غم زدا ایله بیان وادا بیورلمشدر فی الواقع مشاهد ومعلوم دکلیدرکه غایت علم حدیث بخاری ومسلم و آنلره تالی واثرلرینه

مقتفی اولانلره منتهی اولوب بعده تدریجله بوزمانه کلنجه تنزل و قصور واربابنده سعیده فتور شایع ومشهور اولوب من بعد دخی خلق قصوره اشتغال ایتدکجه آتش جهل اشتعال بولوب بالکلیه افناء علوم واعدام آثار ورسوم ایلمك مقرر والله یقبض ویبسط مایشاء ویفعل ماقضاه ویحکم مایرید وهوالحمید المجید .

شعبهٔ خامسه

علوم شرعیه‌دن علم اصول الدین‌درکه علم کلام ایله مسمی‌در

بوبر علمدرکه آنکله اقتدار اولنور عقائد دینیه اثباتنه ایراد ادله وحجج ورفع شبهه وشکوك ایتمکله . وبونك موضوعی حق تعالینك ذات و صفاتی‌در متقدمین قتنده . بعضلر دیمشدرکه موضوعی موجوددر من حیث هوموجود ، اول تقدیرجه علم الٓهیدن که موجود مطلق احوالندن باحثدر امتیازی غایتلری اعتباری ایله‌در زیرا کلامده بحث قواعد شرع اوزرینه‌در و شرع الٓهی‌ده مقتضای عقول اوزرینه‌در و متأخرین قتنده کلامك موضوعی معلومدر آکا اثبات عقائد دینیه تعلق ایلدوکی حیثیتدن کرك تعلق قریب اولسون کرك بعید ، ودینیه‌دن دخی مقصد نبی کریممز محمد مصطفی (صلعم) دیننه منسوبه اولاندرکه اصل مدعا حضرتك دینندن اخذ اولنوب مسلم اولدقدن صکره آنك اوزرینه برهان عقلی اقامت اولنه . ایمدی بووجهله مسلم اولمق تدین معناسیدر ومکلفینك حالنه لائق اولان بودرحتی‌که دین محمدی‌دن اخذ اولنماسه آکا نه علم کلام دیرلر ونه خود علم دینی اطلاق اولنور اکر حقیقتده آکا موافق ایسه دخی ، زیرا امر تدین فوت اولمش اولور بلکه علوم حکمیه‌دن عد اولنور و بالجمله علم کلامده شرط بودرکه مقصود شرعی عقل ایله تأیید اوله ودخی اعتقاد اولنان امور کتابت وسنتده وارد اولانلردن اوله . اکر بوایکی شرطك بریسی فوت اولورسه اصلا کلام تسمیه اولنماز . وقتاکه شرعه موافقت قصد اولنمقدن حقیقتده ونفس الامرده موافقت لازم دکل ایسه بعضلر کلام اهل اعتزالی دخی علم کلامدن عد ایلدیلر اکرچه کتابه موافق وسنته مطابق دکل ایسه .

ایمدی بو تفصیلدن ظاهر اولدی که علم کلام علوم شرعیه دندر لکن طریقهٔ کتاب وسنت اوزره اولیجق . ودخی آنده بعض کلام مموه واردر که کلامه مشابهدر لکن حقیقتده دکلدر مثلا کلام اهل اعتزال و آنلرك امثالی کبی ، بلکه آنلر علم شرعیدر مسائلی اعتباری ایله وغیر شرعیدر دلائلی اعتباری ایله ، وعلم کلامك منفعتی ایله سعادت ابدیه وسیادت سرمدیه یه فوز ووصولدر ومبادیسی جمیع علوم شرعیه و دخی صناعات منطقیه در ، بعضلر علم منطقی دخی آنده داخل قیلدیلر تا که جمله علومه سرتاج اولان علوم شرعیه نك اعلاسی بر علم غیر شرعی یه محتاج اولمایه اما بونده حجر ومنع یوقدر زیرا امر تدوین استحسانیدر هرکس کندی طبعنه مستحسن کلان طریقله عمل ایلمك جائزدر ودخی شول کیمسه که منطق علم غیر شرعیدر زیرا اکر آندن مقصدی مخالف شرعدر دیرسه بوکلام مسائل منطقیه یه عدم وقوفدن ناشیدر اکر مقصدی ظاهرا شرعدن مأخوذ دکلدر دیمك ایسه اول دخی صحیح دکلدر . زیرا نیچه اقیسهٔ برهانیه واردر که شرعده وارد اولمشدر اکر مقصدی ماده سنی فلاسفه وضع ایدوب اهل شرع ایتمامشدر دیمك ایسه اول دخی علم منطقه باعث نقص دکلدر شرعه مخالف اولمایجق . مثلا علم حساب که آنی فلاسفه وضع ایلمشدر ونیچه امور شرعیه ده آنك مدخل عظیمی واردر وعلماء شریعتدن بر کیمسه آنی قدح ایتمامشدر . بوندن صکره معلوم اوله که علم کلام معتبر اولان شرعده وارد اولان اموری آنجق عقل ایله اثبات ایلمکدر شویله که شرع اول مسئله یه متوقف اولسه . زیرا اول زمانده ینه شرعله اثبات مفید اولماز ویاخود هم عقل وهم شرعله اثباتدر شرعك اول مسئله یه توقفی اولماسه . اما اصلا شرعده وارد اولمیان اموری اثبات اکر امور مذکوره مخالف شرع ایسه آنی کتب کلامده ایراد همان آنجق آنی رد ایتمك ایچوندر ، اکر مخالف شرع دکل ایسه اول زمانده کتب کلامده ایراد اولنماز اکر ایرادی واقع اولورسه دخی استطرادی اولوب تتمیم صناعت ایچون اولمش اولور اکر مبادیسنده واقع اولورسه ، والا اصلا کتبده ایراد اولنماز .

ودخی بوندن صکره معلوم اوله که اهل سنت و جماعتك علم کلامده

رئیسی ایکی کیمسه‌در بری حنفی و بری شافعی‌در . اما حنفی اولان ابومنصور محمد بن محمد بن محمود الماتریدی درکه امام الهدی در و آنك مؤلفاتندندر کتاب (التوحید) وکتاب (المقالات) وکتاب (تأویلات القرآن) و بعض کتابلری دخی واردر معتزله و قرامطه وروافضی رد ایچون . و اصول فقهدن کتاب (مأخذالشرایع) وکتاب (الجدل) دخی آنکدر . وفاتی سمرقندده سنهٔ ثلث وثلثین وثلثمائه‌ده در . ودخی ابی نصر العیاضی‌دن تخرج ایلمشدر اما شافعی اولان شیخ السنه ورئیس الجماعه وامام المتکلمین وناصر سنة سیدالمرسلین والذاب عن الدین و الساعی فی حفظ عقاید المسلمین ابو الحسن الاشعری البصری‌درکه امام حبر وتقی برّ وصدور مؤمنینی شبهاتدن ثوب ابیض دنسدن تنقیه اولندیغی کبی تنقیه ایدر وقلوب موحدینی مشتبه وملتمس اولان ورطهٔ دوشمکدن خلاص ایدوب انوار یقین ایله مدارج سعادته ترقیه ایدر و جنات شرع شریفی حدیث مفتریدن حمایت وملت اسلامی نصرت امرینه قیام ایدوب نصر مؤزر ایله نصرت ایدردی . ولادتی سنهٔ ستین ومأتین‌ده‌در اول امرنده مذهب جبائی‌یه تابع و قرق ییل اعتزال اوزره مستمر اولوب تا که معتزله‌یه امام اولدی وقتا که حق‌تعالی دینه نصرت ومذهب حقی تقویت ارادت ایلدی اوچ دفعه منامده رؤیت نبی علیه‌السلام ایله مشرف اولوب هر برنده بیوردیلرکه بندن روایت اولنان مذاهبه نصرت ایله زیرا حق اولان اولدر دفعهٔ ثالثه‌ده حضرت نبی مختاره بسط اعتذار ایدوب ایتدی : بن نیجه ترك ایلیم بر مذهبی‌که اوتوز ییلدنبرو آنده تصور مسائل ومعرفت دلائل ایله مقید اولهم . پس حضرت (صلعم) بیوردیلر که اکر حق‌تعالی سنی کندو جانبندن برمدد ایله امداد ایده‌جکنه یقین واعتماد ایتمسم بن سکا آنکله امر ایتمز ایدم ، پس اول واقعه‌دن بیدار اولوب برموجب امر نبی مختار ﴿فماذا بعدالحق الا الضلال﴾ دیو رؤیت وشفاعتده وغیریده اولان احادیثی نصرته اشتغال ایدوب کیتدکجه حق‌تعالی آنی مدد الٰهی ایله امداد و آلات نصرت دینی اعداد ایلدی برمرتبه‌که مباحث وبراهین‌دن نیجه باب فتح اولوردیکه آنی برشیخدن ایشتمش وبرخصم آکا معترف اولمامش وبرکتابده کورلمامش ایدی ، پس اون‌بش کون خانه‌سنده

محتجب و خلقدن غائب اولوب بعده جامعه خروج و منبره صعود ایدوب ایتدی : یامعاشر الناس بن سزدن بو مدت تغیب ایلدم زیرا امعان نظر ایلدم بنم قاتمده ادلهٔ متکافیه اولوب بنم قاتمده برشی برشی اوزرینه مترجح اولمایوب آخر الامر حق تعالیدن طلب هدایت ایلدم آندن صکره بو کتابلرمده ایداع ایتدوکم اموره اعتقاده بنی هدایت ایدوب اولده اعتقاد ایتدکلریمك جملهسندن فارغ اولدیغم کبی دیوب درحال اوزرنده اولان ثوبندن فارغ اولوب یابانه آتدی و مذاهب اهل سنت اوزره تألیف ایتدوکی کتابلری خلقه دفع ایلدی آندن معتزله سربلند وغالب واهل سنت آنلرك خوفندن هارب ایدیلر بعده اشعری آنلری برمرتبه حجر وتضییق ایلدیکه هر بری اقماع سمسمه داخل واهل سنت رتبهٔ علیایه واصل اولدیلر ودخی صحیح بودرکه شیخ اشعرینك وفاتی مائهٔ رابعهده عشرین وثلثین ما بیننده‌در اقرب اقوال بودرکه سنهٔ اربع وعشرین ، بعضلر ایتدی : نیف وثلثین وثلثمائه‌ده‌در. ودخی معلوم اولهکه فقها ومجتهدیندن سلف اخیاردن علم کلام حقنده انکار منقولدر حتی عصرمزك فقهاسندن نیچهسی علم کلامه اشتغال ایدنلره اشد انکار ایله انکار ایدوب علماء اخیاردن وارد اولان آثار ایله تمسك ایلمشلردر برمرتبه‌ده که قلوب محصلینه انزعاج وعلم کلام حقنده اعتقادلرینـه تشوش حاصل اولدی ، پس بزه لازم اولدیکه علم کلامده بسط کلام ایدهوز تاکه کلام اهل سنت کلام عوامدن ممتاز وابواب شبهات مفتوح وباز اوله و فتاواده واقع اولان احکامی بیان وافهـامه سبق ایدن اوهامی ازاله ایله حقی اظهار و عیـان ایدهوز ، وبالله التوفیق والاعلام وبیده ازمهٔ مقالید الاحکام .

ایمدی مذهب واعتقاد حقنده وارد اولان نقولی نقل وایراد وهر برینك حقنده اولان قیل وقال دفعنده بسط مقـال ایدهوز . اولا امام قاضی خان فتاواسنده کتاب (خطر واباحه) ده دیمشدرکه : تعلم کلام وآنده نظر وآنکله مناظره وراء قدر حاجت منهی عنه‌در زیرا حماد بن ابی حنیفه‌دن مرویدرکه اول کلامده تکلم ایدردی والدی آندن نهی ایلدی ، پس حماد ایتدی : بن سنی کوردم که تکلم ایدرسن یا نیچون بنی نهی ایدرسن حضرت امام ایتدی : ای

بنم اوغلانجغم بز کرچه کلامده تکلم ایدردك اما کویا که هر بریمزك باشی اوزره طیر وار ایدی که رفیق وصاحبنه زلت کلمکدن خوف ایدوب ، اما شمدی سز بحث و تکلم ایتدکده هر بریکزك مقصدی بودر که صاحبنه زلت قدم حاصل اوله کویا که صاحبنك کفرینه رضا ویرر هر کیمسه که صاحبنك کفرینه رضا ویره ، صاحبی کافر اولمازدن مقدم کندوسی کافر اولور دیو بیوردیلر . بوفقیر ایدر حضرت امامك هر بریمزك باشنده کویا که طیر وار ایدی دیو بیوردقلری کمال احتیاط ودقت ایلمکدن مجازدر . زیرا بر کیمسه‌نك باشنده بر مرغ قونمش اولسه قطعا حرکت ایتمیوب کمال احتیاط ودقت ایدر که ناکهان اول مرغ پران اولمایه ، پس باشده مرغ اولمغه احتیاط لازم اولوب ملزومدن لازمه انتقال اولنمش اولورکه مجاز اولور انتهی .

ودخی یحیی بن شیبان حضرت ابی‌حنیفهٔ نعماندن روایت ایدر بیوردیلرکه بن اوّل بر کیمسه ایدم که بکا علم کلامده جدل ویرلمش ایدی بر دهر مرور ایلدیکه آنده علم کلام ایله تردد و آنکله مخاصمه و آندن مناضله ایدردم واکثر خصومات بصره‌ده واقع اولمشدر اول سببدن بصره‌یه یکرمی دفعه‌دن زیاده وکاه اقل اقامت ایدردم و طبقات خوارج ایله کرك اباضیه وغیریدن منازعه ایدردم ، وطبقات معتزله وسائر طبقات اهل اهوا ایله جدال ومرا ایدردم . و دخی بحمده تعالی جمله‌سنه غالب اولوب اول دهرده جمله‌سنی قهر ایلدم وطبقات اهل اهواده معتزله دن کثیر الجدل برفرد یوقدر زیرا آنلرك ظاهر کلاملری مموه ومزین اولمق ایله قلوب اکثر ناس آکا اقبال واستیناس ایدردی و بن دخی آنلرك تمویهنی اوّل کلامده ازاله ایدردم . اما روافض واهل رجا — که حقه مخالفت ایدرلردی — وآنلر کوفه‌ده اکثر ایدیلر وبن دخی بحمده تعالی آنلری دخی قهر ایدردم و اول جهتدن کلامی ارفع علوم وافضل معلوم ایدردم آخرالامر عمردن برمقدار مرور ایتدکدنصکره نفسمه مراجعت وتدبر وملاحظه وتفکر ایدوب ایتدم که اصحاب نبی امین‌دن (صلعم) متقدمین و تابعین و تبع تابعین دن هر فرد ده بزم ادراك ایتدوکمز امور دن برشی فوت اولمیوب غیر مستور ایدی ، و بو مقوله بحث وکلامه قدرتلری

اكثر و معرفتلری اظهر و حقایق اموره علملری اوفر ایدی ینه بویله ایکن نزاع وجداله متهیئ اولوب بحثه خوض و شروع ایامزلردی بلکه بحثدن کمال امساك ایدوب اشد نهی ایله نهی ایدرلردی وکوردمکه اصل خوض وشروع ایتدکلری ابواب فقه وامر مشروعده ایدی ودائم آنده تکلم ایدوب وآنکله مجالسه ایدوب هر حالده آنلره اشتغال ایدرلردی وکلامده منازعه وجدال ومناظره یه طالب اولمازلردی کوردك که تابعین وتبع تابعیندن صدر اوّل بوحال ایله کچدی . بزدخی کلامده نزاعی وجداله خوض وشروعی ترك ایدوب سلف شروع ایتدکلرینه شروع وآنلر نه حالده ایسه بزدخی اول حاله رجوع ایدوب آنلرك احوالنه عارف اولنلرایله مجالسه وآنلر مسلکنه سالك اولنلر ایله موانسه ایلدك مع هذا کوردمکه کلام ایله تحل وآنی مذهب اتخاذ ایدینوب تجادل ایدن قوم بر طائفه درکه سیمالری خلاف سیماء متقدمین و منهجلری خارج منهاج صالحیندر ، وآنلری کوردمکه قلبلری پرقسوت وفؤادلرنده غلظت اولمق ایله کتاب وسنته و سلف صالحه مخالفتدن مبالات ایتمیوب اول وضع نامقبول ایله مباهات ایدرلر ، بن دخی کمرهمتی میان عزیمتده برك وبحمده تعالی اول طائفه یی هجر و ترك ایلدم . اما ظهیرالدین المرغینانی مناقب امام اعظمده بویله ذکر ایتمشدر دیو (کشف پزدوی) ده مذکوردر واما امام ابی یوسفك انکاری ینه فتاوای قاضی خانده فصل اقتداده مذکور اولوب دیمشدرکه امام ابی یوسفدن مرویدرکه دیمشدر : برقومه امر دینده صاحب خصومت اولان امامت ایلمك لایق دکلدر اما برکیمسه اول مقوله کیمسه نك خلفنده اداء صلوة ایلسه جائزدر فقیه ابو جعفر ایتدی : جائزدرکه امام ابی یوسفك متقصدی دقایق علم کلامده مناظره ایدنلر اوله ودخی ابی یوسفدن مرویدرکه بیورمشدر برکیمسه که دینی خصومات ایله طلب ایلیه تزندق ایدر و برکیمسه که مالی کیمیا ایله طلب ایلیه مفلس اولور و برکیمسه که طلب غریب حدیث ایلیه کاذب اولور . خلاصه ده وجمع الفتاویده مذکوردرکه ابی یوسفك خصوماتدن مقصدی کلام فلاسفه وکلام خصومتدر اما حق اظهار طریقی ایله مناظره که حق تعالینك ﴿ وجادلهم بالتی هی احسن ﴾ کلام اصدق المقالنده

وارد اولمشدر آنده کراهت یوقدر بلکه مأموربه اولان اولدر ، وبونی مؤیددر تاتارخانیه‌ده وارد اولانکه علم کلامه اشتغالك کراهتنده دیمشدرکه بزم قاتمزده آنك تأویلی بودرکه مناظره ومجادله مکروهدر زیرا نیچه بدع وفتن اثاره‌سنه مؤدی وتشویش عقائده مفضی اولور ویاخود ناظر قلیل الفهم اولدیغی صورتده کوره اوله ویاخود بحث اظهار حق ایچون اولمیوب خصمه غلبه نیتی ایله اوله اما معرفت جناب باری وتوحید معرفت نبوت و سائر اعتقادیات آنلردن منع یوقدر بلکه فروض کفایه قبیلندندر . وینه قاضی‌خانده دیمشدرکه ینه حضرت ابی یوسفدن مرویدرکه مجلس هرون رشیده داخل اولدی یاننده ایکی کیمسه وار ایدی‌که کلامده تناظر و جدال ایدرلردی ، پس هرون ابی‌یوسفه ایکینك بیننده حکم ایله دیدی ، ابویوسف جواب‌ویروب بن‌مالا یعنی‌یه خوض وشروع ایتمزم دیدی خلیفه دخی جواب ابی یوسفی استحسان ایدوب یوز بیك درهم جائزه احسان ایلدی وامرایلدی‌که‌دیوانده اسمی کتابت اولنوب ابو یوسف ترك مالا یعنی ایتدیکی ایچون یوزبیك درهم اخذایلدی دیوقید ایلیه‌لر . بوقصه (خلاصة النوازل) ده مذکوره‌در ، ودخی غیاث المفتی‌ده دیمشدرکه شمس الائمة الحلوانینك خطی ایله کوردم‌که ابی‌یوسفدن مرویدر دیمشدرکه متکلمك خلفنده صلوة جائزدکلدر اکرحق‌ایله تکلم ایدرسه . زیرامبتدع اولور مبتدعك خلفنده خود صلوة جائز دکلدر . ایتدی بن روایتی استادمه عرض ایتدم ایتدی : بونك تأویلی بودرکه آنك غرضی اظهار حق اولمایه . شمس الائمه رحمه‌الله ایتدی : استادمزك دیدیکی تلخیص امام زاهد ابراهیم بن‌اسمعیل الصغارده کوردوکمدرکه دیمشدر : ابوحنیفه (ر . ع) علی سبیل البحث اولان جدالی کریه کوررد اما علی سبیل الحق اولانی کریه کورمزدی حتی ابی یوسفدن رحمه‌الله مرویدرکه دیمشدر : بز آنی ابی حنیفه قتنده (ر.ع) اوتورر ایدك ناکاه برجماعت کلوب داخل اولدیلر اللرنده ایکی کیمسه وار ایدی دیدیلر . شو ایکی کیمسه‌نك بری قرآنه مخلوقدر دیر . بری دخی منازعه ایدوب غیر مخلوقدر دیر . ابوحنیفه حضرتلری بیوردیلرکه ایکیسنك دخی خلفنده نمازقیلمایك . بن دیدم‌که اولکی حقنده نعم زیرا قدم‌قرآنه قائل‌دکلدر ،

اما شخص آخرك حالى نه‌دركه آنك خلفنده نماز قيلمازز امام بيورديلركه ايكيسى دخى امرديننده منازعه ايتمشلردر ، منازعه فى‌الدين ايسه بدعتدر. واما امام مالك (ر . ع) بيورمشلردركه اهل بدع واهوا اولانلرك شهادتلرى جائز دكلدر . بعض اصحابى ديديلركه اهل اهوادن مقصد اهل كلامدر هرنه مذهب اولورسه اولسون . واما امام شافعى (ر . ع) آنلردن دخى مرويدركه ديمشلردر : اكثر ناس علم كلامده اولان اهوايه عالم اولسه‌لر اسددن فرار ايتدكلرى كبى آندن‌دخى فرار ايدرلردى ، ابن عبدالاعلى ايتدى : امام‌شافعيدن ايشيتدم معتزله‌نك متكلميننده حفص فرد ايله مناظره ايتدكده ديرايدى كه حق‌تعالى‌يه بربنده‌سى شركدن ماعدا بركناه‌ايله ملاقى اولمق آكا خيردركلامدن برشى ايله ملاقى اولمقدن . ودخى كلامدن برشيدن سؤال اولندقده غضبناك اولوب ايتدى : بوندن ، حفص‌فرده واصحابنه‌سؤال ايله اخزاهم‌الله ديو آنلره بددعا ايلديلر . روايت اولنوركه وقتا كه شافعى مريض اولدى حفص فرد داخل اولوب ايتدى : بن كيمم ، امام ايتدى سن حفص فرد سن حق‌تعالى سنى حفظ ورعايت ايلمسون مادام‌كه حالا متصف اولديغك احوالدن توبه ايدنجه . ودخى ايتدى : بنم اهل كلام حقنده حكمم بودركه جريد ايله هربرى ضرب شديد اولنوب عشائر وقبائلده طواف ايتديروب ايشته سنتى ترك ايدوب كلامه خوض و شروع ايدنلرك جزاسى بودر ديه‌لر . ودخى ايتدى : قچان بركيمسه‌يى ايشتسه‌ك كه اسمى مسمى‌نك عينيدر ياخود غيريدر ديه سن شهادت ايله كه اول اهل كلامندر وآنك دينى يوقدر . و دخى ايتدى : بن اهل كلامدن برشيئه مطلع‌اولدم‌كه آنى قطعا ظن ايتمز ايدم . وبر عبد حق‌تعالى‌يه شركدن ماعدا جميع منهيات ايله ملاقى اولمق آكا خيردر كلامده بحث ونظر ايلمكدن . و اما امام احمد بن حنبل (ر . ع) ديمشدركه صاحب كلام ابداً فلاح بولماز وسن بركيمسه كورمز سن‌كه كلامده نظر ايدر الا آنك قلبنده‌برمرض واردر وذم كلامده اول مرتبه مبالغه واهتمام ايلدى‌كه حتى‌حارث محاسبى‌يى بودكلوزهدوورعى واراايكن ترك‌ايلدى ردمبتدعه‌ده بركتاب تصنيف‌ايتديكيچون . و آكا ايتدى ويحاولسون‌سكا كه سن آنلرك‌اولا بدعتلرينى

حکایت ایدوب بعده رد ایلمزمیسن وسن بوتصنیفك ایله ناسی کلام اهل بدعتك مطالبنه و آنده تفکره حامل دکلمیسن که اول دخی خلقی رأی و بحثه داعی اولور . وینه امام احمد ایتدی علماء کلام زنادقه‌در ایمدی وقتا که بو نقول ـ که علماء مجتهدیندن رضوان الله تعالی علیهم اجمعین مرویه‌در ـ معلوم اولدیسه پس معلوم اوله که بومقامده حق بیان موقوفدر مباحث علم کلامی تعیین و آنك اوزرینه دوران ایدن احکامی تبیین ، و بودخی معلومك اولدیکه علم کلام ذات اللهدن وصفاتندن ونبوت ومعاددن علی قانون الاسلام باحثدر ودخی خفی دکلدرکه بومسائل علوم شرعیه‌نك اصلی و رأسی و علوم دینیه‌نك مبناسی و اساسیدر . بلکه حق تعالی‌یه وملائکه‌سنه وکتبنه ورسلنه ویوم آخره علی وجه الایقان والاتقان تصدیق وایمانك تفصیلیدر . بلکه حدیث جبرئیلده علیه السلام مذکور اولان ایماندن مقصد بودر شول حینده که رسول یزدان و مفخر جهانیانه علیه من الله الصلوات و التسلیمات الحسان ایمان واسلام واحساندن سؤال ایلدی، نته‌کیم صدر رساله‌ده صدر رسالتدن روایت وبیان وحکایت ایلدك . و بودخی خفی دکلدرکه مباحث مذکوره‌نك علی وجه الاجمال معرفتی هرمسلمه بلاریب ومین فرض عیندر وعلی وجه التفصیل معرفتی فروض کفایاتدندر ویاخود اول دخی فرض عیندر حنفیه وشافعیه بیننده بونده اولان اختلاف اوزره ، زیرا حنفیه قتنده فرض کفایه وشافعیه قتنده فرض عیندر پس بویله اولیجق مسلمیندن بر فرد آنك منع و تحریمنه جرأت ایده‌مز قنده قالدیکه علماء مجتهدین وفضلاء متورعین . بلکه آکا حرمت وکراهت تداخل ایلدوکی اوچ امرك برندن ناشیدر . یاشول جهتدن که آنده کتاب و سنته موافق اولمیان بعض مسائل ادخال اولدیغیچون اوله . مثلا مباحث فلسفه‌یی خلط ایلمك کبی آنلر مخالف کتاب و سنت ایدوکنده اجماع امت واردر و یاخود مسائلی اثبات کتاب وسنته موافق اولور وجهله اولمایوب بلکه تعصب وهوی وفتنه اجرا ایلدکلری جهتدن اوله . کلام معتزله ومرجئه وروافض و آنلرك امثالی کبی و یاخود شول جهتدن اوله که علم کلامده دفع اعدا وقع اخصامده قوت قهره وقدرت باهره واردر جائزدرکه صاحبنه شعوری اولمدیغی یردن عجب

وهوی مداخله ایلیه ، اول جهتدندرکه تعلیم علم کلامده علماء اعلام شرط ایلمشلردرکه معلم اولان متعلمك اخلاقنی تزکیه و تخلیه و هوی و بدعتدن تطهیر وتخلیه ایتمدن تعلیمه مباشرت ایلمیه وکتاب وسنتده وارده اولان عقائدی اولا قلب متعلمه بطریق التقلید اشراب ایدوب بعده علم کلامده وارد اولان براهین ایله اثبات ایلیه . ایمدی ذکر اولنان امور ثلثه اوچ آفت درکه ایکی اولکیسی علم کلامه مخصوصدر اوچنجی آکا و سائر علومه عامدر حق تعالی جملهمزه عقیده وقول وعملده آفات قادحهدن نجات وخطا و خطلدن تجاوز ایله ارفع درجات میسر ایلیه ، انه الکریم المنان والرحیم المستعان .

بودخی خفی دکلدرکه آفت اولی ایله مؤف اولان کلام حقیقتده اصلا کلام دکلدر ، زیرا تعریف علم کلامده معلوم اولمشدرکه عقائد البته کتاب وسنتدن مأخوذ اولمق کرکدر . پس آنی کلام ایله تسمیه ایلمك نزاع لفظیدر اول تقدیرجه آنی منع وتحریم ایلمکدن بزم کلاممزه جای طعن ولوم قالماز . واما آفت ثانیه ایله مؤف اولان کلام اکرچه علم کلامده داخلدر لکن کلام مموه مذموم ایدوکی مقدما معلوم اولمشدر . پس آکا طعن وانکار بزم کلاممزه قطعا اضرار ایلمز واما آفت ثالثه ایله مؤف اولان کلام اکرچه مذمومدر لکن ذم مزبور علم کلامه مخصوص دکلدر . پس سائر علوم بیننده بو آفت ایله مذموم اولمغه بو علمی تخصیص خروج عن الانصاف دن عاری وخالی دکلدر . آندن ماعدا ذم مذکور اولورسه دخی بوعلمدن بحث ایدنلره اولور نفس علمه اولماز . زیرا نیجه علم کلامی عالم کیمسه واردرکه تعصب وهوادن عاری اولوب مذموم اولماز ونیجه سائر علومی عالم کیمسهلر واردرکه بونلر ایله متصفلردر پس بوجهتدن علم کلامی ذم واخذ ایلمك همسایه وجار کناهی ایله جار آخر مأخوذ وکرفتار اولمق کبیدر . پس بوذم وملام مقابلهسنده لسان حال کلام کویا که بو بیتی کویا اولور بیت : (غیری جنی وانا المعاقب فیکم ۔ فکاننی سبابة المتندم) ترجمه : (جنایت ایلیوب ایللر عقابی با که ایلرلر ۔ شوسبابه کبی نادم آنی حدتله عض ایدر) .

مرحوم والد ماجد بیوررلرکه : بوذکر اولنان معلوم اولیجق بن ظن

ایدرم که علماء ابراردن واقع اولان بو انکار ایکی اولکی آفت اوزرینه‌در نفس علم کلام اوزرینه دکلدر . نیچون بویله اولمایه‌که علماء کلام خود کندولر کلامده بوایکی آفتدن خلوی شرط ایلمشلردر . اما آفت ثالثه ایسه آنك کلامه اصلا اختصاصی یوقدر پس ایمدی سنك قاتکده واضح ومتبین اولدیکه حضرت امام اعظمك (ر . ع) اوغلنی کلامدن نهی ایتدوکی آفت ثانیه ایچون‌ایدی زیرا سبب‌حرمتی جدال‌واتباع هوی‌قیلدیلر کذلك نفسندن حکایت ایتدوکی منازعه دخی اهل اعتزال وارجا وسائر آنلرك امثالی ارباب هوی ایله ایدی . پس معلوم اولدیکه مذموم اولان کلام اهل عصبیت وهوی‌در اما اواخر حاللرنده نفسلرینی آنلر ایله جدالدن کف ایتدکلری باخصوص مجادله بالطریق الاحسن شرعده مأمور به و مستحسن ایکن عاقبتی قدر حاجتدن زیاده جدال ایتمکه اشتغاله مؤدی اولدیغی ایچون ایدی اول مرتبه ایسه منهی عنه‌در ، زیرا قدر حاجت اولان آنجق کتاب و سنتی ادلهٔ عقلیه ایله تأییددر آنك وراسنده همان مباحث فلسفیه‌در زیرا علم کلام علم حکمته مجاور وقریبدر اکثر اوقاتده طالب اولان افراط ایتمك ایله مباحث حکمیه‌یه تجاوز ایدر . ایمدی اول خود منهی عنهادر لکن منهی اولماسی دخی علی وجه التسلیم والقبول بحث اولندیغی زمانده‌در اما علم کلامه مبادی اولدیغی جهتدن بحث ویاخود آنلری ردایتمك اولیجق منهی عنه اولماز نته‌کیم ماسبقده بیلنمشدر . ودخی حضرت امامك قول شریفی که باخصوص بن کوردم که هرکیمسه که کلامله تحلی ایدوب آنده مجادله ایلیه سیمالری سیماء متقدمین و منهاجلری منهاج صالحین دکلدر ، هربرینی کورمشمدر که قلبلری قاسی وافئده‌لری غلیظ اولوب کتاب و سنته مخالفتدن مبالات ایتمزلر دیدوکی دلالت صریحه ایله دالدرکه کلامدن مقصدی کلام اهل اعتزالدرکه زمانه‌سنده شایع اولمشدر اما شول کلام که عصر اخیرده ابی الحسن اشعری جهتندن مساعئ جمیله ایله ظاهر اولمشدر آنده جملةً تعرض ومقصود کتاب وسنته موافقت واهل سنت وجماعته اقتدا و متابعت‌در . ایمدی آنك حرمتنه ویاخود کراهتنه قائل اولمغه هیچ مساغ وارمیدر خصوصاکه ابو حنیفه حضرتلری کندوسی علم کلامده

تكلم ايدوب (فقه اكبر) كبی و كتاب (العالم والمتعلم) كبی كتابلر تأليف ايلمشدر زيرا ايكيسنده دخی اكثر مباحث علم كلامی تصريح ايلمشدر . اما شول قول كه بوايكی كتاب حضرت امامك اولمايوب بلكه ابی حنيفهٔ بخارينكدر ديمشلردر اختراعات معتزله دندر زيرا آنلرك زعمنده امام حاشا آنلر مذهبنده اولمقدر ، و دخی امام علامه حافظ الدين البزازی ابی حنيفه مناقبنده اولان كتابنده ذكر ايتمشدركه : بن علامه مولانا شمس الدين الكردی البرتقينی العمادی خطی ايله بوايكی كتابی كوردم ، ايكيسنده دخی آنلری امام ابی حنيفه نكدر ديو يازمش ايدی ومشايخدن جماعت كثيره دخی بونك اوزرينه اتفاق ايلمشلردر مثلا فخر الاسلام البزدوی كبی كه اصولنده ايكيسنی دخی امامكدر ديو ذكر ايلمشدر وشيخ عبدالعزيز البخاری دخی اصول فخر الاسلام شرحنده ايكيسنی ذكر ايلمشدر. بوندن صكره حافظ الدين البزازی ايتدی والحاصل ميان علماده امام ميان انبياده حضرت ابراهيم كبيدر عليهم السلام زيرا هر ملت ادعا ايدركه حضرت خليل اول دين اوزره اولمش اوله . اول سببدن حق تعالی بيورمشدر : ﴿ ماكان ابراهيم يهودياً ولا نصرانياً ﴾ كذلك امام دخی نه معتزلی ونه قدری ايدی بلكه سنیٔ حنيفی ايدی و آكا اتباع ايدنلر دخی حنفی ايديلر . ايمدی بومذكور كلام بزازيدر وامام ابی يوسفدن روايت اولنانكه بركيمسه كه خصومت ايله طلب دين ايليه تزندق ايتمش اولور ديديكی آندن مقصد آفت اوليدر نته كم (خلاصه) و (مجمع الفتاوی) ده آنكله تفسير ايلمشدر حتی ديمشدركه بونكله مقصد كلام فلاسفه در . وينه آندن مجلس هرونده صادر اولان دخی يا كلام فلاسفه در ياخود كلام اهل اعتزالدر نه آنكه كلام اهل سنت وجماعت اوله زيرا يقينده بيلسه ك كركدزكه آنك اهل عصری مذهب اعتزال اوزره ايديلر . اما غياث المفتی ده مذكور اولانكه متكلم بالحق اولان دخی مبتدعدر ديديكی آنی تأويل ايدوب غرضی اظهار حق اولميان مقصوددر ديمشلردر . حاصل كلام بودركه علم كلام اكثر ايكی اولكی آفتلردن دخی سالم اولسه ، لكن قچانكه آفت ثالثه دن دخی سالم اولمسه ينه صاحبی مبتدع اولور كذلك ابويوسفك حضرت امام اعظمدن روايت ايتديكی

منازعه فی‌الدین بدعتدر اکر حقله تکلم دخی ایدرسه ، آنده دخی مقصد آفت ثالثه‌سی اولان کیمسه‌یه بدعت ایله حکمدر . کذلك امام مالکدن دخی روایت اولنانك حالی بودر ، اما امام شافعی آنك دخی مقصدی کلام اهل اهوادر نته‌کم کلامنك ضمننده آکا اشارت واردر ، ودخی حفص قردی انکاری که ائمهٔ معتزله‌دندر بومعنایی مؤیددر ، امااول قولی‌که دیمشدر برعبد حق تعالی‌یه اکبر کبائر ایله ملاقی اولمق آکا خیردر علم کلام ایله ملاقی اولمقدن ، آندن مقصدی ظاهر بودرکه آفت اولیدر زیرا اکبر کبائر آندن خیر اولیجق کلام شرك اولور . [*] کلام اهل سنت خود شرکدن عاری بلکه دفع وقمع شرك ایچون نفی عالمه ساریدر . پس مقصدی البته بر کلام اولورکه کتاب وسنته موافق اولمیه یوقسه کلام اهل سنت وجماعت اولماز ، کذلك امام احمددن روایت اولنانده دخی حل بومنوال اوزره‌در . وبالجمله علم کلام واجب تعالی‌یی وصفاتنی ونبوت ومعادی اثبات ایچوندر اما قانون اسلام اوزره ، وبونلرك غیری مباحث عقلیه وقوانین منطقیه‌درکه آنلره مبادی اولمشلردر . بونده خفا یوقدرکه مباحث مذکوره کتاب وسنتی تقویت ایچوندرنه آنکه آنلره مخالفت ایچون اوله . پس آنلره کراهت اولماز بلکه فرض اولور ، زیرا مباحث مذکوره‌نك بعضی فرض عیندر ایمان بالله تعالی کبی و ملائکه‌سنه و کتب و رسلنه و یوم آخره ایمان کبی ، بعض آخر دخی فرض کفایه‌در سائر مباحث کبی ، و بوندن ماعدا علم مزبوری دراست‌ده عوام ناسك عقیده‌سنی حراست وتشویشات مبتدعه‌دن حفظ ووقایت واردر بودخی فرض کفایت قبیلندندر حراست اموال‌ه قیام کبی وسائر حقوق کبی مثلا قضا وولایت وبونلرك غیری کبی . وبودخی مقرردرکه شبهات مبتدعه‌یی حل ایتمکده مجرد طباع ناسده کفایت یوقدر مادامکه تعلمه مقارنت اولمیه ، پس لایق اولان بودرکه اول مصلحت ایچون تدریس دخی فروض کفایاتدن اوله لکن عوامه تدریس وتعلیم صواب دکلدر تدریس

---

[*] اصل مترجمده بویله مذکور اولمغین اثرینه اقتفا اولندی لکن حق اداء اکبر کبائر آندن خیر اولیجق کلام شرکدن دون اولمق لازم کلور دیمکدر نته‌کیم تأمل ایدنلره خفی دکلدر .

فقه وتفسیر کبی . زیرا کلام مانند ولا وتفسیر وفقهه مشابه غدادر . غداده اولان ضرر مقتضیٔ حذر دکلدر . اما ضرر ولاء محذور ایدوکی مقرر ومشهوردر وقتاکه حال علم کلام بیان واعلام اولندیسه پس لابد اولان بودرکه ائمهٔ عظام قتنده مذموم اولان کلام بونك غیری اوله‌که یا فلسفه‌درکه کلام ایله مشتبه‌دور ویاخود کلام اهل اعتزالدر ویاخود برکلامدرکه صاحبنه ایراث عجب وهوی ایدر اولکی قسمی حرام اولور اکر مخالف کتاب وسنت اولورسه وبدعتدر اکر نه موافق ونه مخالف اولورسه ، مکرکه مبادیٔ علم کلام قلنه . قسم ثانی بدعت وحرامدر کتاب وسنته مخالف اولدیغیچون ، وقسم ثالث اعنی شول کلام‌که جداله مقارن وعصبیت وهوادن باعث وناشیدر اول دخی حرامدر مکر جدال بالتی هی احسن اوله نته‌کم ماسبقده بیان اولنمشدر . وبودخی خفی دکلدرکه سلفك انکاری اشاعره وماتریدیه کلامنه اولمق لایق دکلدر ، بلکه کلام فلاسفه واهل اعتزاله وباطلده جدال ایدنلرك کلامنه اولمق کرکدر . زیرا ائمهٔ مجتهدین وحماة شرع ودین زمانلرنده شایع اولان کلام کلام اهل اعتزال وارجا وبونلرك امثالیدر اما کلام اهل سنت وجماعت آنلردن نیچه مدت صکره حادث اولمشدر . تفصیل حال بودرکه صحابهٔ کزین رضوان الله علیهم اجمعین زمان نبی ده (صلعم) عقیدهٔ واحده اوزره ایدیلر . زیرا آنلر زمان وحیی ادراك ایدوب صاحب وحیك شرف صحبتی ایله مشرف وخدمتنده چالاك ایدیلر ونور صحبت خورشید سپهر رسالت آنلردن ظلم شکوك واوهامی ازاله ایلمش ایدی . وزمان انتهاء صحابه‌یه دکین نیچه عوام وشهور بوحال وبواعتقاد اوزره مرور ایلمش ایدی . وقتاکه علماء دین که مضائقده آنلره مراجعت وآنلرك اقوالیله عمله مسارعت اولنوردی جملةً کیدوب انتقال ایلدیلر ، جمله خلائق کرك لائق کرك غیر لائق کندی کندیسندن رئیس اولمق ایله باعث تلبیس اولوب بغیر علم افتاء ایتمکه اجترا ایلدیلر ، هربری ضال ومضل وکلاملری بنیان شرعی مخل اولدی وقتاکه هجرتدن حدود مائه کچوب صحابهٔ کرامدن رضوان الله علیهم اجمعین صدر اول منقضی وتمام اولدی بین الناس ظهور جدال ومراء

شائع و آثار عصبیت وهوی ظاهر و واقع اولوب تشویش عقائد مسلمین وحزم نظام دین وتشعب مسالك اسلام واختلاط صحت و سقام بر مرتبه مقرر ومشهور اولدیکه حتی بر کیمسه ابن عمر رضی الله تعالی عنهما ایتدی : بزم زمانمزده نیچه رجال ظاهر اولدیکه زنا وسرقه وشرب خمر ایدرلر وحق تعالی تحریم ایلدیکی نفسی قتل ایدرلر . ینه بزم اوزریمزه احتجاج ایدوب حق تعالینك علمنده بویله ایدی دیرلر . پس حضرت ابن عمر رضی الله عنهما غضبناك اولوب ایتدی : سبحان الله کرچك حق تعالینك علمنده اویله ایدی اما علم الله آنلری معاصی یه حامل وداعی دکل ایدی و بر جماعت دخی ایتدیلرکه بر طائفه دخی ظاهر اولدی که مرتکب کبیره یی اکفار ایدرلر . و بر طائفه دخی مادامکه ایمان اوله کبیره دن ضرر و نقصان اولماز . و جماعت مز بوره دن بریسی حضرت حسنه بو ایکی طائفه نك حالندن سؤال ایدوب حضرت حسن تکلم ایلمزدن مقدم واصل بن عطا ایتدی مرتکب کبیره مؤمن دخی دکلدر و کافر دخی دکلدر دیوب بین المنزلتین بر منزله اثبات ایلدی و بو کلام بی اعتبار اوزره عناد واصرار ایلدی ، تا که حسن مجلسندن آنی طرد ایدوب اول دخی اعتزال ایلدی وانکله عمرو بن عبید مجالسه ایلدی اول اعتزال سببی ایله آنلر معتزله ایله تسمیه اولندیلر دیرلر که آنلری بونکله تسمیه ایدن قتادة بن دعامة السدوسی ایدی که ابو الخطاب قتادة بن دعامة السدوسی البصری الاکمه در تابعی وعالم کبیر ایدی واکمه ایکن بصره نك اعلی واسفلنی بغیر قائد دور ایدردی . ناکاه مسجد بصره یه داخل اولوب عمرو بن عبید ایله برنفر بیله اوتورورلردی آنلره امامت ایدوب ظن ایلدیکه اول جمعیت حسن بصری حلقه سی اوله و قتا که آنلر دکل ایدوکنه واقف اولدی بونلر معتزله انجق دیوب مجلسدن قائم اولوب کیتدی اول کوندن برو معتزله ایله تسمیه اولندیلر قتاده نك ولادتی سنة ستین ده ایدی وفاتی سنة سبع عشرة ومائه ده ایدی بعضلر سنة ثمان عشرة ومائه ده دیمشدر ، بعده بو منوال اوزره خلاف وجدال شیئاً نشیئاً کثرت وقوت وازدیاد وشدت بولدی آخر ایام صحابه یه دکین تا که معبد الجهنی وغیلان الدمشقی وواصل بن عطا وعمرو بن

عبید ویونس الاسواری ظاهر اولدی وامر قدرده وجمیع اموری تقدیراللهه اسنادده خلاف اشتداد ایلدیلر وهلم جرا تاکه قواعد اعتزال ظاهر ومذاهب ضلال ناشی ومنتشر اولدی ، حتاکه اهل اسلام یتمش اوچ فرقه‌یه متفرق اولدیلر وبو وجهله مذاهب متکثر ومتشعب و اهواء باطله ظاهر اولدی خصوصا مذهب اعتزال که مباسی ظواهر نصوص واوهام اوزره اولمق ایله موافق طباع عوامدر وبومذاهب باطله و آراء عاطله‌دن سالم و باقی قالمادی مگر خواص علما وسلف صالحیندن شرذمهٔ قلیلهٔ اهل دین اولانلر که حق تعالی آنلری زیغ وطغیان ووسوسهٔ شیطاندن عصمت ایلمش اوله ، ایمدی آنلر شول طائفه‌نك حزبندندرکه تا روز قیام حق اوزره اولوب ظاهر وغالب اولقدن زائل اولمازلر . ایمدی مذهب اعتزالك اوّل شیوع و ظهوری واصل ابن عطادن اولمشدرکه اعتزالی امام ابی هاشم عبدالله بن محمد بن الحنفیه‌دن ابن علی بن ابی طالب‌دن اخذ ایلدی ، دیرلرکه مذهب اعتزالی جمله‌دن اوّل امام ابی هاشم مذکور احداث واختراع ایتمش ایدی و برادری امام حسن ابن محمد بن الحنفیه دخی ، برهان الدین الحلبی شرح شفاء قاضی عیاض‌ده دیمشدرکه اول کیمسه یعنی حسن بن محمد بن الحنفیه اول طائفهٔ مرجئه ایدی وآنك اول مذهبده برتصنیفی واردر لکن ظهور واشتهاری واصل بن عطادن اولمشدرکه ابوحذیفهٔ المعتزلی‌در وغزّال دیمکله معروفدر وبنی ضبه‌نك یاخود بنی مخزومك مولاسیدر ونفسنده غزّال دگل ایدی لکن غزّاللره ملازمت ایدردی تاکه طائفهٔ متعففه اولانلری بیلوب صدقه‌سنی آنلره ویره ولفظ رایی تکلمده الثغ اولوب وغایت ایله قبیح اللثغه ایدی حتی تمام غین کبی تلفظ ایدردی لکن کمال فصاحتدن و کلام نظمنده کمال مهارتندن مطلقا کلامندن لفظ رایی اسقاط ایدردی و نیجه خطب طویله‌یی بغیر راء انشا ایدردی تاکه اکثر ناسك شعوری یوق ایدی ، حتی بو مضمونی باسلوب بعض کیمسه‌یی مدحده دیمشلردر: بیت (نعم تجنب لا یوم العطاء کما * تجنب ابن عطاء لفظة الراء) ترجمه : (روز عطاده شویله قاچاردی دیمزدی لا * ابن عطا نته‌کم قاچوب سویلمزدی را) . شعرا اشعارنده بومعنایی اکثار وبومضمونی

شائع و آثار عصبيت وهوى ظاهر و واقع اولوب تشويش عقائد مسلمين وحزم نظام دين وتشعب مسائل اسلام واختلاط صحت و سقام بر مرتبه مقرر ومشهور اولديكه حتى بر كيمسه ابن عمر رضي الله تعالى عنهما ايتدى : بزم زمانمزده نيچه رجال ظاهر اولديكه زنا وسرقه وشرب خمر ايدرلر وحق تعالى تحريم ايلديكى نفسى قتل ايدرلر . ينه بزم اوزريمزه احتجاج ايدوب حق تعالينك علمنده بويله ايدى ديرلر . پس حضرت ابن عمر رضي الله عنهما غضبناك اولوب ايتدى : سبحان الله كرچك حق تعالينك علمنده اويله ايدى اما علم الله آنلرى معاصى‌يه حامل وداعى دكل ايدى وبر جماعت دخى ايتديلركه بر طائفه دخى ظاهر اولديكه مرتكب كبيره‌يى اكفار ايدرلر . و بر طائفه دخى مادامكه ايمان اوله كبيره‌دن ضرر و نقصان اولماز . و جماعت مز بوره‌دن بريسى حضرت حسنه بو ايكى طائفه‌نك حالندن سؤال ايدوب حضرت حسن تكلم ايلمزدن مقدم واصل بن عطا ايتدى مرتكب كبيره مؤمن دخى دكلدر و كافر دخى دكلدر ديوب بين المنزلتين بر منزله اثبات ايلدى و بو كلام بى اعتبار اوزره عناد واصرار ايلدى . تا كه حسن مجلسندن آنى طرد ايدوب اول دخى اعتزال ايلدى وانكله عمرو بن عبيد مجالسه ايلدى اول اعتزال سببى ايله آنلر معتزله ايله تسميه اولنديلر ديرلركه آنلرى بونكله تسميه ايدن قتادة بن دعامة السدوسى ايديكه ابو الخطاب قتادة بن دعامة السدوسى البصرى الاكمه‌در تابعى وعالم كبير ايدى واكمه ايكن بصره‌نك اعلى واسفلنى بغير قائد دور ايدردى . تاكه مسجد بصره‌يه داخل اولوب عمرو بن عبيد ايله برنفر بيله اوتورورلردى آنلره امامت ايدوب ظن ايلديكه اول جمعيت حسن بصرى حلقه‌سى اوله و قتاكه آنلر دكل ايدوكنى واقف اولدى بونلر معتزله انجق ديوب مجلسدن قائم اولوب كيتدى اول كوندن برو معتزله ايله تسميه اولنديلر قتاده‌نك ولادتى سنة ستين‌ده ايدى وفاتى سنة سبع عشرة ومائه‌ده ايدى بعضلر سنة ثمان عشرة ومائه‌ده ديمشدر . بعده بو منوال اوزره خلاف وجدال شيئاً نشيئاً كثرت وقوت وازدياد وشدت بولدى آخر ايام صحابه‌يه دكين تا كه معبد الجهنى وغيلان الدمشقى وواصل بن عطا وعمرو بن

عبید ویونس الاسواری ظاهر اولدی وامر قدرده وجمیع اموری تقدیراللهه اسنادده خلاف اشتداد ایلدیلر وهلم جرا تا که قواعد اعتزال ظاهر ومذاهب ضلال ناشی ومنتشر اولدی ، حتا که اهل اسلام یتمش اوچ فرقه‌یه متفرق اولدیلر وبو وجهله مذاهب متکثر ومتشعب و اهواء باطله ظاهر اولدی خصوصا مذهب اعتزال که مبناسی ظواهر نصوص واوهام اوزره اولمق ایله موافق طباع عوامدر وبومذاهب باطله و آراء عاطله‌دن سالم و باقی قالمادی مگر خواص علما وسلف صالحیندن شرذمهٔ قلیلهٔ اهل دین اولانلر که حق تعالی آنلری زیغ وطغیان ووسوسهٔ شیطاندن عصمت ایلمش اوله ، ایمدی آنلر شول طائفه‌نك حزبندندر که تا روز قیام حق اوزره اولوب ظاهر وغالب اولمقدن زائل اولمازلر . ایمدی مذهب اعتزالك اوّل شیوع و ظهوری واصل ابن عطادن اولمشدر که اعتزالی امام ابی هاشم عبدالله بن محمد بن الحنفیه‌دن ابن علی بن ابی طالب‌دن اخذ ایلدی ، دیرلر که مذهب اعتزالی جمله‌دن اوّل امام ابی هاشم مذکور احداث واختراع ایتمش ایدی و برادری امام حسن ابن محمد بن الحنفیه دخی ، برهان الدین الحلبی شرح شفاء قاضی عیاض‌ده دیمشدر که اول کیمسه یعنی حسن بن محمد بن الحنفیه اول طائفهٔ مرجئه ایدی وآنك اول مذهبده برتصنیفی واردر لکن ظهور واشتهاری واصل بن عطادن اولمشدر که ابوحذیفهٔ المعتزلی‌در وغزّال دیمکله معروفدر وبنی ضبه‌نك یاخود بنی مخزومك مولاسیدر ونفسنده غزال دکل ایدی لکن غزاللره ملازمت ایدردی تا که طائفهٔ متعففه اولانلری بیلوب صدقه‌سنی آنلره ویره ولفظ رایی تکلمده الثغ اولوب وغایت ایله قبیح اللثغه ایدی حتی تمام غین کبی تلفظ ایدردی لکن کمال فصاحتندن و کلام نظمنده کمال مهارتندن مطلقا کلامندن لفظ رایی اسقاط ایدردی ونیچه خطب طویله‌یی بغیر راء انشا ایدردی تا که اکثر ناسك شعوری یوق ایدی ، حتی بو مضمونی باسلوب بعض کیمسه‌یی مدحده دیمشلردر: بیت (نعم تجنب لایوم العطاء کما ـ تجنب ابن عطاء لفظة الراء) ترجمه : (روز عطاده شویله قاچاردی دیمزدی لا ، ابن عطا نته‌کم قاچوب سویلمزدی را) . شعرا اشعارنده بومعنایی اکثار وبومضمونی

زياده اشعار ايلمشلردر بعده واصل بن عطا امام ابى هاشم مذكوردن صكره حسن بصرى ايله مجالسه وآندن اخذ فقه ايچون مدارسه ايدوب بعده حسن بصرى مجلسنى ترك ايدوب عمرو بن عبيد ايله اوتوروب برنحلهٔ اخرى ايله انتحال واحداث مذهب اهل اعتزال ايدوب معتزله ايله تسميه اولنديلر نتهكم مرور ايلمشدر. واصل مزبورك ولادتى سنة ثمانين‌ده ووفاتى سنة احدى وثلثين ومائه‌ده در آنكله معبد جهنى ايكيسى مبداء اهل اعتزال اولديلر . اما حسن بصرى آنلر تابعينك سادات وكبراسندندركه حسن بن ابى الحسن يساردر والدى اولان يسار زيد بن ثابت الانصارينك مولاسيدر والده‌لرينك اسمى (خيره) دركه امهات مؤمنين وازواج سيدالمرسلين‌دن صلى الله تعالى عليه وسلم ام سلمه‌نك رضى‌الله عنها مولاتيدر . ديمشلردركه حضرت حسن زق، اوزره ايكن ولادت ايلمشدر يعنى والده‌لرى دخى معتقه دكل ايكن ولادت واقعه اولمشدر كاه اولوردى‌كه والده‌لرى خيره غائبه اولوب حضرت حسن بكا ايدردى حضرت ام سلمه دخى ثدى مباركه سنى آغزينه ويروب آنه‌سى كلنجه آنكله اكلنوردى وثدى شريفه‌سندن لبن كلوب ايچردى ايمدى حضرت حسن‌ده اولان حكمت وفصاحت ولسن [*] ديرلركه اول لبن بركتى‌ايله‌در واول بشرهٔ نبى يه عليه السلام مس ايدن ثدى‌مباركك آغزينه دخولندندر ودخى فصاحت لهجه‌ده وعربيت وحسن بهجه‌ده‌روبته ابن العجاجه تشبيه اولنوردى . ديرلركه حضرت حسن دخى برمقدار قدرده تكلم ايدوب بَعدهُ رجوع ايدوب اشد انكار ايله انكار ايلدى . علمله عبادتى جامع زاهد متورع ايدى وحسن وجمال‌ده اهل بصره‌نك اجملى ايدى ودخى ديمشلردركه حسن‌دن زندى يعنى بيلكى عريض‌كيمسه كورلمامشدركه عرضى برشبر ايدى . ولادتى حضرت عمر بن الخطاب خلافتنده ايكى سنه باقى ايكن اولمشدر وفاتى بصره‌ده سنة عشر ومائه رجبنك مستهلنده‌در . محمد ابن سيرين دخى يوزكون صكره تسليم جان شيرين ايلمشدر و دخى ابن سيرين حضرت حسنك جنازه‌سنه حاضر اولمدى‌مابينلرنده برشى واقع اولوب

[*] لسن دخى فصاحت معناسنه‌در

اول مانع اولمش ایدیٔ واصل بن عطا دخی تلامذه سندن ایدی و مجلسندن اعتزالنك سببی دخی مرور ایلمشدر وجملهٔ تلامذه‌سندن بری دخی معبد جُهنی‌در معبد مزبور حضرت حسندن صکره ظهور ایدوب رئیس اهل اعتزال و واصل‌دن صکره امام معتزله وارباب ضلال اولدی و دخی جملهٔ معتزله‌دندر ابو عثمان عمرو بن عبید المتکلم المعتزلی الزاهد المشهور ، کندم کون ومربوع القامه ایدی وایکی عینی اورته‌سنده اثر سجود وار ایدی علم اصولی اولا ابی هاشم بن محمد بن الحنفیه‌دن اخذ ایلدی بعده واصل‌دن اخذ ایلدی وفقه وحدیثی حسن‌دن اخذ ایلدی . عمرو مزبور امر دین‌ده اعلم ناس ایدی لکن اعتزالی سببیله آنك اجتهادینه راضی دکللر ایدی اما امام مجتهد ایدی قرق ییل مستمرا وضوء عشا ایله صلوة فجری ادا و قرق ییل ماشیاً حج بیت خدا ایلدی و برکیجه‌یی رکعت واحده ایله احیا ایدردی ولادتی سنهٔ ثمانین‌ده ایدی وفاتی سنهٔ اثنتین ویاخود ثلث یاخود اربع یاخود ثمان واربعین ومائه‌ده‌در کتاب التفسیر تصنیف ایلمشدر حسن بصری‌دن روایت اوزره . وقدریه‌یه رد ایچون برکتابی واردر وعدل وتوحیدده دخی بر کتابی واردر ودخی ائمهٔ معتزله‌دندر ابو مروان غیلان بن مسلم الدمشقی که فقهده اصحاب حسن بصری‌دندر آنك بعض اتباعی واردرکه آنلره غیلانیه‌دیرلر قبطی وقدری ایدی . اندن اول کیمسه قدرده تکلم ایدوب اول مذهبه دعوت ایلمدی الا معبد جهنی ایلمشدر . اوزاعی ایتدی اول قدرده تکلم ایدن معبد جهنی‌در بعده غیلان‌در هشام بن عبدالملك غیلان مزبوری اخذ ایدوب باب دمشقده صلب ایلدی . دیرلرکه حضرت عمر بن عبد العزیزك دعاسنه مظهر اولمق ایله صلب واقع اولمشدر .

ایمدی بو ذکر اولنانلر ائمهٔ معتزله‌نك مشاهیری‌در . بعده بو وجهله مذهب اعتزالی خلف سلف‌دن اخذ ایلدی ابو علی جبائی حادث اولنجه که آنلر محمد بن عبدالوهاب بن سلام بن خالد بن حمران بن ابان‌در . و حمران حضرت عثمان بن عفانك (ر . ع) مولاسیدر . وابو علی جبائی دخی احد ائمهٔ معتزله‌در . علم کلامی ابی یوسف یعقوب بن عبدالله الشحام البصری‌دن

اخذ ايلدی — كه عصرنده بصره‌ده رئيس معتزله ايدی . جبائينك ولادتی سنهٔ خمس وثلثين ومأتينده‌در . وفاتی سنهٔ ثلث وثلثمائه‌ده‌در . ودخی علم كلامی جبائی‌دن اخذايلدی شيخ‌السنه ابوالحسن الاشعری البصری كه طريقهٔ اهل سنت وجماعتك مقتداسی امام‌المتكلمين وناصر سنة سيدالمرسلين‌ايدی وعقائد مسلمينی حفظده ساعی ودين متيندن اعتراضات معترضينی منع لوازمنی مراعی ايدی آنك مناقبنك بر مقداری ماسبقده مرور ايلمشدر امام مزبور دخی مذهب اعتزال اوزره قرق ييل مقداری مداوم و آنی تقويتده قائم اولدی . وقتاكه حق تعالينك ارادت عليه‌سی دينی نصرته تعلق ايلدی اوچ دفعه منامده آكا طريق حقی الهام ايلدی نته‌كيم تفصيلی بيان اولنمشدر . پس اهل سنت وجماعت طريقه‌سنه نصرت امرينه قيام ايلدی هجرتدن ثلثمائه حدودنده . حتی بر كون جبائی ايله مناظره ايدوب آكا سؤال ايلدی اوچ قرنداشدن كيم وفات ايلديلر اكبری مؤمن برتقی واوسطی كافر فاسق شقی ايدی و اصغری هنكام صغرده وفات زمان حلمه بالغ اولمادی . پس جبائی ايتدی اما زاهد درجاتده وكافر دركاتده‌در آكابناءً كه مطيعه ثواب وعاصی‌يه عقاب آنلر قتنده حق تعالی‌يه واجبدر واما صغير اهل سلامتدندر نه مثاب و نه معاقب اولور ديدی . پس اشعری ايتدی : اكر صغير دخی جنتده درجات كبری طلب ايدرسه ؟ جبائی ايتدی : حق تعالی بيوررلر كه درجات ثمرهٔ طاعات‌در سندن طاعت صادر اولمادی . اشعری ايتدی : اكر صغير ديرسه‌كه بنده نقص وتقصير يوقدر اكر بنی كبير اولنجه ابقا ايلسه‌ك بن دخی سكا مطيع اولوب داخل جنت اولوردم . جبائی ايتدی : اول زمانده باری تعالی دير كه . بن سندن اعلمم كه اكر سن كبير اولنجه باقی اولسه‌ك عصيان اوزره اولوب داخل عذاب اليم ومستحق دركات جحيم اولوردك . ايمدی سكا اصلح اولان صغير ايكن وفات ايلمكدر . اشعری ايتدی : اكر عاصی اولوب عذاب اليمده مقيم اولان دركات نار واطباق جحيم ايچندن ندا ايدوب ديرسه كه : ياآله العالمين ويا ارحم الراحمين نيچون قرنداشمك مصلحتی رعايت و آنی حفظ وحمايت ايلدك بنی ايلمدك سن اعلم ايدك كه بكا دخی اصلح اولان صغير ايكن وفات ايدوب مصيرم اسير

سعیر اولمق اولمایه ایدی . یا اول زمانده حق تعالی نه جواب ویریور ؟ پس جبائی درحال مبهوت اولوب قطع جدال ایلدی .

ایمدی بو تفصیل معلوم اولدیسه بودخی معلوم اولهکه مبدأ شیوع کلام معتزله و قدریه اللرنده ایدی هجرتدن سنة مائه حدودنده . و دخی تواریخ صحاحده ثابت اولمشدرکه طریقت سنت وجماعتی احیاء هجرتدن ثلثمائه حدودنده ایدی ، زیرا ظهور اعتزال واصل بن عطا جهتندن ایدی آنك وفاتی ایسه احدی و ثلثین و مائهده وولادتی سنة ثمانینده ایدی ، پس آنك زمان طلب علمی و اجتهاده قدرتی تقریبا حدود مائهده در . و ینه مذهب اهل سنت وجماعت حضرت ابی الحسن الاشعری جهتندن سعی جمیل و اقدام مشکور جزیل ایله حدود ثلثمائهده ظاهر اولدی . زیرا آنك ولادتی سنة ستین ومأتینده‌در وقرق ییل دخی اعتزال اوزره مداوم اولدی اول تقدیرجه علم کلام ایکی یوز ییل مقداری ایدیٔ معتزلهده اولمش اولور مائه و ثلثمائه مابیننده . وبودخی کتب تواریخ معتمد علیهاده ثابتدرکه حضرت ابی حنیفه‌نك ولادتی سنة ثمانینده در . وفاتی سنة خمسین ومائهده در . پس حضرت امامك مدت عمری زمان شیوع اعتزالده اولمشدر کذلك حضرت امام ابی یوسف وامام محمدك (ر . ع) ، زیرا ابی یوسف سنة ثلث عشرة و مائهده ولادت ایدوب سنة اثنتین وثمانین ومائهده وفات ایلمشدر وامام محمد سنة احدی وثلثین ومائهده ولادت ایدوب سنة تسع وثمانین ومائهده اللی ایکی یاشنده ایکن وفات ایلمشدر وینه امام مالکك دخی (ر . ع) ولادتی سنة اربع یاخود ثلث وتسعین یاخود سنة تسعین ووفاتی سنة تسع وسبعین ومائهده‌در . مدت عمری سکسان درت یاخود طقسان ییل ایدی . کذلك امام شافعی‌نك دخی (ر . ع) ولادتی سنة خمسین ومائهده‌در بعضلر دخی دیمشدرکه حضرت امام اعظمك وفاتی کونی ولادت ایلمشلردر . وفاتی سنة اربع ومأتین رجبنك آخر کوننده‌در کذلك امام احمد بن حنبل دخی سنة اربع وستین و مائهده ولادت ایدوب وفاتی سنة احدی واربعین ومأتینده در . ایمدی بوتفصیلدن ظاهر اولدی‌که ذکر اولنان ائمه‌دن هیچ بری کلامك میان اهل سنت وجماعتده ظهوری زماننه

يتشمامشدر بلكه شيوع اعتزال زماننده آنلرك زمانى ماضى ووقتى منقضى اولمشدر . شويله ظن اولنوركه حق سبحانه و تعالى آنلرك وجودينى لازم التطهير اولان لوث ارباب هوا زماننده تقدير ايلمشدر تاكه آنلرك نوريقينلرى ايله دين دن ظلمت بدع مرتفع و فساد اهل هوا مندفع اولوب حسن شعائرلرى ايله اركان شرع مشيد واساس بى اندارس دين ويقين مؤكد ومؤبد اوله خصوصا كه بشر بن غياث المريسى كه خلق قرأنه قولى تجريد ايلمشدر ومذهب ارجايه قائل اولمشدر تلامذهٔ ابى يوسفدن واقع اولمشدر و مسلم بن خالدكه مكهده مشائخ شافعيدن ايدى غيلان بن مسلم تلامذه سندن ايدى كه رئيس اهل اعتزال ايدى نته كيم مرور ايلمشدر . ودخى حفص فردكه اهل اعتزال ايچنده كمال ضلال اوزره ايدى امام شافعى ايله مناظره اوزره ايدى نته كيم ذكر ايلمشزدر . بالخصوص احمد بن حنبل حضرتلرى حقنده جارى اولان واقعهٔ عظيمه وفتنهٔ هائله كه سنهٔ داهيهٔ دهيا و زمان مصيبت عمياده اصابت ايلمشدر . سببى دخى احمد بن ابى دواد ، مأمونه خلق قرأنه قائل اولمغى القا ايدوب صورت حقده سوق ايتمكله اول مذهب سخيفه ايراث محبت وشوق ايلمش ايدى تاكه مأمون آكا متابعت ايدوب سنة ثمان عشر ومأتينده فتنهٔ عظيمه اقامت ايلديلر . پس بر طائفه خوف سيفله موافقت ايلديلركه : جملهدن برى يحيى بن معين ايدى و سائرلرى امتناع ايلديلركه آنلردندر احمد بن نصر الخزاعى كه آخر الامر آنى قتل ايلديلر . و امام احمد بن حنبلكه آنى دخى سياط [*] ايله ضرب ايلديلر . بو واقعهنك تفصيلى ان شاء الله تعالى عن قريب بيان اولنور .

ايمدى بوذكر اولنان ائمه ابو الحسن الاشعرى يى كوروب وياخود زماننه يتشوب كلامن ايشتمش اولسهلر آنلرى احب ابنالرى منزلهسنه انزال و آنك طريقهسنه اتباع اساس ايمان وافضل اعمال ايدرلر ايدى قنده قالديكه آنى انكار وياخود فضيلت اقراردن عدول واستكبار ايدهلردى . و دخى آنك مذهبنك قوت وحقيتنه شاهد ودال وناطق صادق المقالدركه كندودن

---

[*] سياط جمع سوطدركه تركيده قمچى ديرلر .

صکره کلن علما وفضلا و کلام وحکمتده اساطین و رؤسا اولانلرك جملهسی
آنك مذهبنی قبول وارتضا ایلمشلردر بلکه جمیع اوقاتلرینی مجاهدات
وریاضاته صارفین اهل ذوق وتصفیه اولان مشایخ عارفین دخی مذهبنی قبول
ایدوب ابتداء ظهور اشعریدن زمان تألیف اصل مترجمه دکین ـ که سنهٔ ثمان
واربعین وتسعمائهدر ـ آنلرك هیچ برندن مذهب اشعریدن برشیٔ انکاری
اشعار ایدر کلام منقول دکلدر . اکرچه شیٔ قلیل ایسه دخی شك یوقدرکه
بونجه مدت ایچنده بودکلو امت ضلال اوزره اجتماع مرتبهٔ استحاله وامتناعدهدر .
اما بعض فقهادن غایت عجبدرکه سلف ابراردن صادر اولان انکاری کوروب
انکار مزبوری مطلقا علم کلامه لازم و هرزمانده آندن غیر منفك ولازم
ظن ایدر ودخی تفاوت احوال وشهور واعوام ایله تفاوت احکام اولدوغن
بیلمز حتی بعضلر حکم ایلمشلردرکه لفظ علما علی الاطلاق ذکر اولنسه
علماء کلام آنلرده داخل اولمایه . ایمدی اکر قائل مزبور مقصودی عرفده
اطلاق اولنسه متبادر اولان آنجق فقهادر دیمك ایسه مسلمدر والا اکر مقصدی
آنلر اصلا علما دکلدر علی التحقیق دیمك ایسه سوء طریقدن عدول ایتمش
اولور ، زیرا حق تعالینك ذات وصفاتندن واحوال نبوت و معاددن علی
قانون الاسلام باحث اولان نیچون علماء اعلامدن اولمایه . مع هذا احوال
متکلفیندن باحث اولان فقها آنلردن اولهلر بین الامرین تفاوت خودمن
این الی این‌در . ابن سبکی دخی والدندن نقل ایلمشدرکه صواب بودرکه
متکلمین علماده داخل اولهلر اکر قوانین شرع اوزره متکلم اولورلرسه
کذلك صوفینك دخی علماده دخولنه حکم ایلدی اکر کلامی مطابق شرع
ایسه ، ودیمشدرکه بزم قاتمزده رأی سدید بودر اکر سبکی شافعیدر دیو سؤال
ایدرسهك بز دیرزکه بومسئله خلافیاته متعلقه دکلدر بونده حنفی وشافعی اختلاف
ایلمزلر والله تعالی اعلم . وقتا که کلام بومقامه واصل وکمیت اقلامه بووادیده
تك پودن کسل حاصل اولدیسه بأس یوقدرکه برمقدار دخی وادیٔ آخرده
سیران وواسطهٔ مسئلهٔ خلق قرآن ایله اول عصر وزمنده واقع اولان بلا
ومحنت بیاننه عطف وعنان ایلیه زیرا اول دخی دیندن برمصیبت عظمی

وداهیهٔ دهیا ایدی که آنك ذکری اهل اعتبـار اولانلره موعظهٔ عظمی در ومبتلای محنت اولان علمایه موجب ازدیاد صبر وحالا مستغرق الطاف و آلاء خدا اولانلره سبب ازدیاد شکردر. ایمدی تفصیلی بودرکه قاضی احمد بن‌دواد علمده نشو ونما بولمش وعلم کلام ایله تضلع وقوت تحصیل ایتمش کیمسه ایدی وعلم مزبورده هیاج بن العلاء السـلمی ایله صحبت ایلمش که ایدی واصل بن عطـانك صاحبی ورؤسـای معتزله‌نك بریسی ایدی وابو دواد مرد فصیح ایدی ، ابوالعینا ایتدی : بن آندن افصح وانطق قطعا بر کیمسه کورمدم وکریم وممدح ایدی . یعنی کرمی جهتندن قصائد واشعار ایله مدح ایدوب احسانی اشـعار ایدرلردی وامیرالمؤمنین مأمون قتنده معظم وشـفاعتی قبوله مقرون واخبار والقا ایتدوکی کلامی استماع واصغا ایدردی ، پس ابن‌ابی دواد مأمونه دس ایدوب [*] خلق قرآنه قولی آنك قتنده تحسین وحق مبین اولمق اوزره اعتقادینی مقدمات کثیره ایله تزیین ایدردی شول زمانه دکین که سنة ثمان عشر ومأتین‌ده رأیی بونك اوزره قرار ایلدیکه خلقی خالقه قائل اولمق اوزره دعوت ایدوب جمله‌سنه الزام ایلیه ، ابتداء تکلمی وخلق قرآنه ذهابی اولا سنة اثنتی عشرده ایدی لکن خلقی دعوت ایتمکه عزیمت ونیت ایتمامش ایدی ، بعده بغداد اوزرینه نائبی اولان اسحق بن ابراهیم الخزاعی‌یه ـ که ابن عم طاهر ابن الحسین‌درـ امتحان علما ایچون ارسـال کتاب ایدوب دیدیکه امیرالمؤمنین بیلمشـدرکه اراذل رعایا وسفلهٔ عوام برایادن اکثر اعظم وسواد اکبرکه نظر ورویت‌دن خالی ونور برهان علم ایله استضادن عاری، حق تعالی‌یه معرفتدن جاهل ومشاهدهٔ جمالنـدن اعمی وغافل وحقیقت دین‌دن ضال وذاهل‌لردر بو یله ایکن زعم ایلدیلرکه حق تعالی‌یی حق تعظیم ایله تعظیم ایدوب کنه معرفتی ایله عارف اوله‌لر وحق تعالی ایله مخلوقنك مابینی فرق ایلیه‌لر، بنه کمال جهالتلرندن فرق ایلمك دکل بلکه حق تعالی ایله خلقی وانزال ایتدوکی قرآن مبینی مسـاوی طوتوب اتفاق ایلدیلرکه قرآن عظیم مخلوق اولمیوب قدیم اوله وحق تعالی آنی خلق واختراع ایتمش اولمـایه خصوصا که حق تعالی ﴿ انا جعلناه قرآناً عربیاً ﴾

[*] (دس) لغتده اخفا معناسنه‌در یعنی خفیةً الفا ایلدی دیمکدر .

ديو بيورمشدر . پس هرشیٔ كه حق تعالى آنى جعل ايتمش اوله خلق ايتمش اولور نتهكيم ﴿ وجعل الظلمات والنور ﴾ ديمشدركه مقصد خلقدر ودخى ﴿ نقص عليك من انباء ماقدسبق ﴾ ديو بيورمشدر پس حق تعالى اخبار ايلديكه قرأن بعده حادث اولان امورى حكايت ايدر ، ودخى ﴿ احكمت آياته ثم فصلت ﴾ ديو بيوردى . ايمدى حق تعالى كتابنى احكام وتفصيل ايديجك كتابك خالقى ومبتدعى اولور واول طائفهٔ عوام بومعنالردن غافللر ايكن ينه سنته انتساب ايدوب ادعا ايدرلركه كندولر اهل حق وجماعت وغيريلر اهل باطل وكفر اولهلر ، بوامرده نيچه قيل وقال واغراء جهال ايدوب حتى نيچه خلاف سمته ذاهب ودعواى طلب رضاى خداده كاذب كيمسهلر آنلره موافقته نائل وآنلرك مذهبنه قائل اولوب حقى نزع ايدوب باطللرينه خلط ايلديلر وخدانك غيرينى ضلاللرينه وليجه[*] اتخاذ ايلديلر ديوب آخر كلامى بومقامه منجر اولديكه ايتدى : ايمدى اميرالمؤمنين بويله رأى ايلديكه اول مقوله طائفه شر امت واصحاب غوايت واعلام كذب و اوعيهٔ جهالت درلركه ديندن حظ ونصيبلرى منقوص وهر برى ابليس طرفندن لسان مخصوص دركه انكله اولياسنه ناطق وكويا دين حق اوزره اولان اعداسنه هول وصولت القا ايدر وآنلره لائق بودركه دعواى صدقلرى غير مقبوله وشهادتلرى مردوده ومضروحه اولوب برحاللرينه وثوق واعتماد اولنمايه ، زيرا بركيمسهكه كندو رشد وسدادنده وايمان وتوحيددن حظ ونصيبنده اعمى اوله سائر اموروده دخى يد تراعمى واضل اولماسى مقرردر . ودخى امير المؤمنينك بقاياسى وباشيچونكه تحقيق اكذب ناس اللهه ووحيينه كذب ايدندر وحق تعالىيى حق معرفتى ايله عارف اولمايوب راه باطله كيدندر . ايمدى حضوركده اولان قضاتى جمع ايدوب وكتابمزى آنلره قرائت ايدهسن وآنلرى قول واعتقادلرنده امتحان وحق تعالىنك خلقنده واحداثنده اعتقادلرى نيچهدر استكشاف وطلب بيان ايدهسن وآنلره اعلام ايدهسنكه

[*] وليجه بركيمسهنك بطانه وخاصهسنه وهمرازينه ديرلركه اسرارينى اكا كشف ايدر . يعنى خدانك غيرينه ضلالده ترين وهمراز وهمنشين اولورلر ديمكدر .

خوضه ایچنده که بیته ضیا کلسون دیو آچلمش کوده اوتوروب امام احمده نظر ایدردی اما امام احمد آنی کورمز ایدی ، نقل اولنورکه اوّل خلق قرآن ایله امتحان اولنان عثمان بن مسلم الحافظ ایدی وقتا که امتناع ایلدی اکا دیدیلرکه بزسنك عطاکی قطع ایلدك ـ عطاسی دخی هر آیده بیك درهم ایدی ـ پس عثمان دخی متوجه جناب یزدان اولوب ﴿ و فی السماء رزقکم و ماتوعدون ﴾ دیدی و یاننده عائلهٔ کبیره‌سی وار ایدی آکابرکت توکل ایله لطف الٓهی‌یه توسل ایدوب ناکاه جناب رب الاربابدن فتح باب اولوب اول کون حکمت حق ایله برشخص غیرمعلوم قاپوسنی دق ایدوب ایتدی : شو بیك درهمی آل وهر آیده بندن سکا بیك درهم واصل اولسون یاابا عثمان حق تعالی سنی تثبیت ایلسون دینی تثبیت ایتدوکك کبی . امام احمد ایتدی وقتا که سنة تسع عشرة رمضانی اولدی بنی اسحق بن ابراهیم دارنده حبس ایدوب بعده عامه‌نك حبس خانه‌سنده قویوب اوتوز آی مقداری آنده مکث ایلدم بعده بنه اسحقك دارینه کوتوروب بکا ایتدی : یا احمد والله مرجع المؤمنین سنی سیف ایله قتل ایلمز لکن عزم تام ایلمشدرکه اکر سن قوله اجابت ایلمزسه‌ك سنی ضرباً بعد ضرب ضرب ایدر و سنی بر یرده قتل ایدرکه آنده شمس وقمردن نشان واثر کورمزسن . امام ایتدی : بن دخی ساکت اولدم صکره بنی باب البستان دیمکله معروف بر مکانه نقل ایدوب ضعفمدن بر دابه‌یه تحمیل ایتمشلر ایدی ، آیاغمده اولان قیودك ثقلتندن نیچه دفعه یوزم اوزره دوشمك مرتبه‌سنه واردم بعده بنی حجره‌یه داخل ایدوب آندن بربیت ایچنه قویوب قاپوسنی اوستمه قفل ایله سد ایلدیلر و بو حالت جوف لیلده اولوب خانه‌ده بر سراج دخی یوق ایدی بن دخی نماز ایچون تیمم نیتنه الیمی سوررکن ناکاه الیمه ما ایله مملو برانا و یاننده وضع اولنمش بر طشت طوقونوب بن دخی آبدست آلوب نمازه مشغول اولدم . وقتا که صباح اولدی سراویلمك اوچقورینی چیقاروب آیاغمده اولان قید وبندی آنکله شد ایدوب سراویلمی برجانبه طوتوب اول حالده معتصمك رسولی کلوب الیمی اخذ ایدوب درحال مجلسنه ادخال ایلدی ، تکه هنوز المده ایدی کوردم که کندوسی اوتوروب ابو دواد دخی مجلسنده حاضر

واصحابندن خلق کثیر ناظر ایدیلر ، پس معتصم بنم ایچون یقین کتورك دیو
تدریج ایله بنی کندوسنه قریب ایدوب بعده بکا اوتور دیدی بن دخی اوتوردم ،
صکره بنی بدعته اکراه ودعوت ایلدی ومابینمزده بحث وکلام طویل اولوب
وبالجمله معتصم ایکی دفعه ایکی مجلسده امامی دعوت والزام اختیار بدعت
ایلدی ، حضرت احمد ایسه (ر . ع) کمال ابا ایله ابا ایلدی بو اثناده جاری اولان
بحث وکلام کمال طویلی سببی ایله قابل بیان واعلام دکلدر امام ایتدی : وقتا که
لیلهٔ ثالثه اولدی بکا موکل اولانلرك بعضندن برخیط ایستیوب آنکله اباغمده
اولان قیدلری بند ایدوب تکمهٔ بنه سراویلمه رد وشد ایلدم وملاحظه
ایلدمکه فردا بنم حقمده برامر ظهور ایدوب تن سوزان البته عریان اوله جقدر
هله باری سراویلمه مشدود اولسون دیدم ، وقتا که صباح اولدی بنی اخذ
ایلیوب خلق ایله مالامال بر دار مرداره ادخال ایلدیلر بعده دار اخرایه بعده
برینه دخی ایصال ایلدیلر آنده برقوم کوردمکه اللرنده سیوف وبرقوم دخی
اللرنده سیاط ونیچه طائفه دخی جمع اولوب هربری بنمله تکلم ومناظره وبن
دخی رد وجواب ایله مدافعه ایدوب کیدرك برحالته واصل اولدیکه بنم صوتم
آنلرك اصواتندن عالی اولدی بعده معتصم امر ایلیوب بنی یوزم اوزره سوریوب
مکانمدن ، ولباسمی بدنمدن چیقاردیلر . ناکاه آستیمنده برشی بولدیکه ایچنده
شعر شریف وموی نظیف حضرت معدن رسالت ومنبع بسالت (صلعم) محفوظ
ایدی ناکاه آکا ضرر اصابت ایتمیه دیو آنلره اخبار واول رازی اظهار ایلدم .
پس اول طائفهٔ فساق بنم قمیصمی احراق ایتمك قصد ایلیوب معتصم منع ایدوب
اوزرمدن نزع ایلدیلر اول شعر شریف ایچون ، بعده نیچه عقاب وسیاط کتوردیلر .
روایت اولنورکه وقتا که معتصم امامك ثباتی وامرنده صلابتنی مشاهده ایلدی
برمقدار ملایمت وامرنده لین وشفقت حاصل اولوب ینه ابن ابی داود اغراء
وتشجیع ولوم وتشنیع ایدوب ایتدی : اکر سن بونی ترك ایدرسهك جمیع
خلق سنك ایچون مذهب مأمونی ترك ایدوب آنك قولنی قبول ایتمدی دیرلر
دیمکله فتنه‌یی تهییج ایدرسن . آخر الامر ضرب سیاط ایچون تعیین اولنان
سیاط امامه ایکی سوط اوروب ینه کیدردی ، بری دخی کلوب ایکی سوط

اوروب هر برنده امام (شد قطع الله یدك)دیر ایدی . یعنی دخی محکم ضرب ایله حق تعالی دستکی قطع ایلسون دیوب امر دینده کمال ثبات اوزره اولدیغنی اظهار واثبات ایدردی بوحال اوزره کچوردی تا که اون طقوز سوط ضرب ایلدیلر پس معتصم قالقوب ایتدی : یا احمد نیچون نفسکی فوت ایدرسن ، والله بن سکا شفیقم همان قائل اولمق اولیدر . وبعض ناس دخی دیرلر ایدی که سن بومقدار طائفه یه غالب اولمغه می طالبسین و بعض دخی دیرلر ایدی که بوامرده سنك ایتدیکك اصحابکدن کیم ایلدی وهر بری مذهب خلیفه یه موافق سویلدی سن نیچون عناد ایدرسن ، وبعض ناس دخی یامرجع المؤمنین بونی قتل ایله قانی بنم کردنمه اولسون دیر ایدی . وهر برنده امام احمد بکا کتاب اللهدن و سنت رسول اللهدن برنسنه ویرك و بنی آنلرك بری ایله الزام ایدك دیر ایدی . پس معتصم اول محلدن رجوع ایدوب یرینه قعود ایلدی . وسیاطه سویلدی که ینه واروب ضرب موجع وشدید ایله ضرب ایله ، قطع الله یدك دیدی ینه دفعهٔ ثانیه ده معتصم قالقوب دیر ایدیکه : ویحك یااحمد البته بکا اجابت ایله . امام ایدر بن دخی ایتدم : یامرجع المؤمنین بکا کتاب اللهدن برنسنه ویرك که آکا تمسك ایلیم . پس ینه معتصم رجوع ایدوب سیاطه کلوب تقدم ایدك دیوب برسیاط دخی کلوب تقدم ایدوب ایکی سوط ضرب ایدوب کیدوب بری دخی کلوب هر برینك خلالنده ینه معتصم محکم ضرب ایله قطع الله یدك دیر ایدی . امامك اوغلی صالح ایتدی والدم دیدی که اول اثناده عقلم کیدوب بعده افاقت میسر اولدی کوردم که عنایت ملك خلاق علی الاطلاق ایله اول اقیاد بندن اطلاق اولنمش وبکا برمقدار سویق کتوروب بونی ایچوب ینه قئ ایله دیدیلر بن دخی صائم اولمق ایله افطار ایتمزم دیدم بعده بنی اسحق بن ابراهیمك دارینه کتوردیلر صلوة ظهره حاضر اولوب ابن سماعه تقدم ایدوب اداء صلوة ایلیوب دونوب کیتدکده بکا ایتدی : سن صلوتی ادا ایدردك اما ثوبکدن اول آن ایچنده دم سیلان ایدردی ، بن دخی ایتدم حضرت عمر (ر . ع) اداء صلوة ایلدی اول دم بدننده جرحندن سیلان دم ایدردی . اوغلی صالح ایتدی بعده والدمی اطلاق ایلدیلر منزلنه کلدی جمله سجنده

مدت مکثی وضربی اطلاق اولنتجه یکرمی سکز آی اولدی. روایت اولنورکه وقتاکه برسوط ضرب ایلدیلر امام ﴿بسم الله﴾ دیدی وقتاکه سوط ثانی ضرب اولندی ﴿لاحول ولاقوة الابالله﴾ دیدی ضربهٔ ثالثه‌ده ﴿القرآن کلام الله غیر مخلوق﴾ دیدی ضربهٔ رابعه‌ده ﴿قل لن یصیبنا الا ما کتب الله لنا﴾ دیدی بوحال اوزره یکرمی طقوز سوط ضرب ایلدیلر . امامك تکهٔ سراویلی برثوب کناری ایدی ضرب سوط ایله منقطع اولدی ، امام اول حالده طرفنی یعنی کوشهٔ دیده‌سنی جانب سمایه طوتوب شفتینی تحریك ایلدی هماندم کمال سرعتله سراویلی ینه حالت اولیسی کبی ثابت اولوب محلندن متزلزل اولمدی . راوی ایتدی : یدی کوندن صکره امامه داخل اولوب سؤال ایلدم‌که شفتینکی تحریك ایتدیکك حالده‌نه‌دیدك ، ایتدی دیدمکه : (الٰهی انی اسئلك باسمك الذی ملأت به العرش اوکنت تعلم انی علی الصواب فلاتهتك لی سری) برروایتده ایتدی : دیدمکه (الٰهی وسیدی وقفتنی هذا الموقف فلاتهتکنی علی رؤس الخلائق) . دعاء اولك معناسی الٰهی سندن طلب وسؤال ایدرم شول اسمك حرمتنه‌که آنکله عرش برین مملو و پرتزیین اکر علم شریفك بنم حق وصواب اوزره اولدیغمه تعلق ایتمش ایسه بنم سرمی هتك ایلمه دیمکدر . دعاء ثانینك معناسی الٰهی وسیدی چونکه بنی بوموقفه واقف وظاهر حالمه جمله خلقی عارف ایلدك باری رؤس خلائقده سرمی هتك ایلمه دیمکدر . ودخی روایت اولنورکه هربارکه امامه سوط ایله ضربی تکرار ایدرلردی معتصمك ذمتنی دعوادن ابرا ایدردی ، سبیندن سؤال ایتدکلرنده جواب باصواب ویروب ایتدی : فردای قیامت وروز اجتماع وحشر امتده ایستمزمکه حضور رب غفوره کلدیکمده بنم ایچون ابن عم نبی کریمك (صلعم) غریمیدر ویاخود اهل بیت نبیدن (صلعم) برکیمسه‌نك خصمیدر دیه‌لر . ایمدی بو ذکر اولنان احوال مورث الحزن والملال حضرت امام احمدك بلا ومحنتده وعنا ومشقتده کوردوکی اهوالك ومبتلی اولدیغی احوالك مختصریدر ، اما استاد احمد بن نصر الخزاعی‌که صاحب جنان ولسان وصابر شدائد حمله و اضطراب سیوف مهنده وسنان ایدی وهربرندن صادراولان اعتراض ووثباتده اهل تحمل وثبات ایدی . حد نفسنده

شیخ جلیل قوال بالحق وامام کبیر ناطق بالصدق ودخی امار بمعروف ونهاء عن المنکر اولمق ایله موصوف ایدی . اولا اولاد امرادن ایدی آنك محنت وابتلاسی واثق یدنده اولمشدر ، واثق اکا قرآن حقنده نه دیرسن دیدی اول دخی کلام الله‌در دیوب آنك اوزره مصر اولوب قطعا تلعثم و تأخیر و تردد ایلمدی ، پس اول‌دم بعض حاضرین آنك ایچون حلال الدمدر دیوب ابن ابی داود دخی ایتدی : هله بن ظن ایدرم که امر ینی تأخیرده خیر و نومه تکلیف اولنمقده دفع خیر واردر . واثق ایتدی بن بونی ظن ایتمزم الا کفرینی اعلام واظهار ایله اعتقادنده ثابت وبرقرار اولمق ایستر ، بعده صمصامه‌یی [*] ایستیوب ایتدی : شول زمانده که بونك قتلنه عازم واول نیت ایله مکانمدن قائم اولهم بر کیمسه بمله قائم اولماسون ، زیرا بن بو کافر حقنده هرخطوه‌می حسبةً لله سفر آخرت ایچون زاد راه اتخاذ ایدرم که زیرا بز ربه عبادت ایدرکه بز اکا عبادت ایتمزز و بز ربمزی آنك وصف ایتدیکی صفت ایله بیلمزز . بعده امر ایلیوب باشی اوستنده قطع ایتمك ایچون ادیم‌دن نطع کتوروب آنی مقید ایکن اوستنده‌اوتوردیلر وامر ایلدیکه باشی برحبل ایله شد وکندوسنی مدایلدیلر پس واثق بالذات قالقوب مشی ایدوب عنقنی ضرب ایلدی وامر ایلدیکه باشی بغداده کوتوروب برنیچه ایام جانب شرقیده وبر نیچه ایام جانب غربیده نصب ایلدیلر وسائر اصحابنك دخی رؤساسنی بولوب سجن ایچنده حبس ایلدیلر ، حسن بن محمد الحربی ایتدی : جعفر بن محمد الصائغدن ایشتدم دیر ایدی‌که احمد بن ابی نصرك باشی قطع اولندقدن صکره کوردمکه « لا آله الا الله » دیر ایدی . ودخی ابی‌العباس بن سعیددن مرویدرکه دیر ایدی : زمان ابتلا ومحنتده انجق درت کیمسه صبر وعزیمت ایلمشدر وجمله‌سی اهل (مرو)دن ایدی احمدبن حنبل واحمد بن نصرالخزاعی ــ که عنقی ضرب اولنوب شهید اولنمشدر ــ ومحمد بن نوح ابن‌میمون ــ که مضروبدر ــ ونعیم بن حمادکه سجن‌دن مقیداوقات ایتمشدر . ودخی احمدبن نصر بن مالکك

[*] صمصام برسیفه دیرلرکه قوتندن اکلیه ودخی عمرو بن معدینك سیفنك اسم مخصوصیدر بومقامده مقصد معنای اول اولق ظاهردر .

رأسی بغدادده‌نصب اولندقده قولاغنه تعلیق اولنان رقعه‌نك نسخه‌سی بودر:
« بسم الله الرحمن الرحیم هذا رأس احمد بن نصر بن مالك دعاه عبدالله
الامام هرون وهوالواثق بالله امیرالمؤمنین الى القول لخلق القرأن ونفی التشبیه
فابی الاالمعاندة فجعله الله الى ناره وکتب محمد بن عبد الملك » یعنی بعد البسمله
بومنصوب اولان رأس هالك رأس احمدبن نصر بن مالك‌درکه عبدالله‌الامام
هرونکه واثق بالله امیرالمؤمنین‌در آنی خلق قرأنه قوله دعوت ونفی تشبیهه
اعترافه تکلیف رغبت ایدوب اول‌عناد واستکباردن‌غیری برکار اوزره اصرار
ایلمیوب حق‌تعالی دخی آنی داخل نار ایلدی ، وبوکلامی محمد بن عبدالملك
کتابت ایلدی که مقصد ابن زیات‌در . اول درت صابرلردن محمد بن نوح
دخی فتنهٔ مأمونده تسلیم روح ایلدی واحمد بن حنبلی دخی معتصم رأی غیر
سدید سببی ایله ضرب شدیدایله ضرب ایلدی. واثق دخی محمدبن نصربن مالکی
قتل ایلدی کذلك نعیم بن حماد دخی آنك زماننده وفات ایلدی وقتاکه‌متوکل
صدر خلافته‌ چیوب وجمیع خلق بیعت و دستبوس ایلدی عبدالعزیز بن یحیی
المکی مجلسنه داخل اولوب ایتدی یاامیرالمؤمنین واثقك امرندن اعجب برامر
اشنع واغرب کورلمامشدرکه احمد بن نصری قتل ایلدی شوحالده لسانی‌قرائت
قرآن ایدردی تاکه روضة من ریاض الجنان اولان قبرنده دفن اولونجه .
پس بوکلامدن متوکله وجد وغضب طاری وبرادری حقنده اولان کماتك
کدری دروننه ساری اولوب ناکاه اول حالده محمد بن‌عبدالملك الزیات‌کلوب
مجلسه داخل اولوب متوکل دخی آکا خطاب باعتاب ایدوب یاابن عبدالملك
احمد بن نصرك قتلندن اضطراب وکدر دائما خاطرمه خلجان ایدر دیدی.
اول دخی ایتدی یا امیرالمؤمنین خدای عزیز وجبار بنی احراق بالنار ایلسون
اکر امیرالمؤمنین واثق آنی البته کافر قتل ایتمدی ایسه ، بعده هرثمه ایتدی
جناب رب‌الارباب بنی ارباً ارباً قطع‌ایله عذاب ایلسون اکر امیر المؤمنین‌واثق
آنی البته کافر قتل ایتمدی ایسه ، بعده احمد بن ابی دواد ایتدی : حق‌تعالی
بنی مرض فالج ایله ضرب ایلسون اکر امیر المؤمنین واثق آنی البته کافر
قتل ایتمدی ایسه . متوکل ایتدی احمد بن نصرك اول لوثدن طاهر ایدوکی

بوندن ظاهر اولدیکه هر برینك کندو حقنده دیدوکی دعالر واقع اولوب ابن زیاتدن کویا طلب ثار [*] ایدوب احراق بالنار ایلدم اما هرثمه قبیلهٔ خزاعه‌یه مرور ایدوب برکس آنی عارف و احوالنه واقف اولوب ایتدی : ای معشر خزاعه بوشخص بی‌بضاعه احمد بن نصری قتل ایتمشدر ایمدی بونك دخی حقندن کلنمك کرکدر دیوب پس اهل قبیله دخی هرثمه‌یی ارباً اربا قطع وبیخ عمرینی سبزه‌زار وجودندن قلع وقمع ایلدیلر . واما احمد بن‌ابی دوادی حق تعالی کندو جلدی ایچنده مسجون ومبتلای امراض کونا کون ایلدی وبوفتنهٔ عظیمه‌نك شروری دائم الاستمرار و آتش محنت و بلانك شراری جو عالمده طیار اولوب سنة ثمان عشر و مأتین‌دن اربع وثلثینه وارنجه ثابت و برقرار اولوب آخر الامر متوکل اول فتنه‌یی دفع و خلق قرأنه قول دن خلقی نهی ومنع ایدوب آفاق واقطار عالمه ارسال مکاتیب ایله امری اعلام ایتمکله عامهٔ علماء اعلام ومشایخ عظام وسائر رعایا وعوام متوکله دعاء خیری توفیر وثناده مبالغه وکمال تعظیم وتوقیر ایلدیلر . حتی نیچه کیمسه دیمشدرکه خلفا اوچدر ابوبکر صدیق‌در یوم رده‌ده وعمر بن عبد العزیزدر رد مظالم‌ده ومتوکلدر احیاء سنت‌ده . وبوفتنه‌نك جملهٔ اسباب رفعندندرکه برکون واثقه بر شیخ مقید ومشدود الید کتوردیلر ابن ابی دواد ایتدی : یاشیخ خلق قرأنده نه‌دیرسن ایتدی بوسن دیدوکك امره رسول‌الله (صلعم) وابوبکر وعمر و عثمان وعلی رضی الله عنهم عالملرمیدر یاخود جاهللرمیدر ، ابی دواد بل عالملر ایدی دیدی شیخ ایتدی یاآنلر خلقی بوکا دعوت‌می ایلدیلر سن دعوت ایتدوکك کبی یاخود ساکت‌می اولدیلر . ابی دواد ایتدی بلکه ساکت اولدیلر ، شیخ ایتدی فهل وسعك ماوسعهم من السکوت یعنی آنلره چیقان وضرر ایلمین سکوت سکا چیقمادیمی وضررمی ایلدی دیدی پس ابی دواد ممقوت من‌بعد سکوت ایدوب شیخدن صادر اولان جواب باصواب واثقی اعجاب ایدوب شیخی اطلاق ایله امر ایلدی ومجلسدن واثق قالقوب فهل وسعك ماوسعهم دیو شیخك کلامنی نیچه دفعه تکریر ایلدی ولکن فتنه‌نك

[*] ثار میتك دمی‌در ویاخود دمنی طلب ایلمکدر.

بالكليه ارتفاعی متوکل يدندن واقع اولدی نته‌کم ابتداسی يد مأموندن اولديغی کبی . روايت اولنورکه مأمون ـ که عبدالله بن هرون الرشيددر ـ ابتداده فلسفه‌يه اعتنـا ايدوب علوم اوائله مواظب ومثابر و بونلرك هر برنده ماهر ايدی بوحالت کيدرك آنی خلق قرآنه قوله جر ايلدی والا کندوسی فقه وعربيتده وايام ناسده بارع ايدی . ودخی حزم وعزم وعلم وحلم ودها [*] وذكا وهيبت وفطنت وسماحت وفصاحت ودين وشرع متين صاحبی ايدی ، نقل اولنور که بر رمضـانده اوتوز اوچ ختمه ختم ايلمشـدر وبرکون منبرده اوتوز حديث مقداری تحديث ايلمشدر جمله‌سنك سندينی ذکر و بيان ايتمکله . بعده يحيی بن اکثمه ايتدی ای يحيی مجالس انجق اصحاب خلقان [**] ومحابرکدر يعنی لباسی کهنه وخلق ومحابر ودواتدن غير مفارق اولان علمايه لايق وموافقدر ديوب تکبردن اجتناب وتواضع ايله اتصاف واظهار حقانيت وانصاف ايلدی ودخی غنی وفقير وصغير وکبير حقنده عفو وصفحی کثير ايدی ودير ايدی‌که اکر خلق بنم عفوه ميل ومحبتمی نه مرتبه‌در بيلسه‌لر ارتکاب جرائم وآثام ايله بکا تحصـيل تقرب تام ايدرلردی وبن خوف ايدرم که بوعفودن مأجور اولمايم يعنی کندوسنه برمرتبه طبيعت اولمشـدرکه زمان عفوده تقرب خدايه نيت ايلمز ايدی وبالجمله بز بوکتابده مأمونك ترجمه‌سنی اسـتيعاب ايدمزز باخصوص بوکتابمز آنك ايچون موضوع دکلدر لکن علم اوائلده دخيل اولمق ايله فکری ناقص وعليل اولوب آخر الامر اول نقصـان آنی خلق قرآنه قائل اولمغه جر ايلدی وفقهده دخی قلت معرفتی نساده متعه‌نك اباحتنه جر ايلدی، لکن رأی اولدن رجوع ايلمدی. امارأی ثانیدن رجوع ايلدی يحيی بن اکثمك رحمه‌الله برحديثه ارشادی ايله‌که زهریدن روايت ايلمشـدر اول دخی محمد بن الحنفيه‌نك ايکی اوغلندن ، آنلردخی والدلری محمددن اول دخی حضرت علی دن کرم‌الله تعالی وجهه‌که ديمشـدرکه رسول‌الله (صلعم) يوم خيبرده متعهٔ نسادن نهی ايلديلر وقتا که يحيی بن اکثم بوحديثی آکا تصحيح

[*] (دها) ضم دال مهمله ايله فکر وجود رأی‌در .

[**] خلقان ضم خا ايله جمع خلق‌در فتح لام ايله‌که جامهٔ کهنه معناسنه‌در .

واظهار حق صريح ايلدی . اول دخی رجوع ايدوب حقه قائل و نهی جانبنه مائل اولدی ، مأمونك وفاتی ارض رومه غازی ايكن سنة ثمان عشرة ومأتينده‌در بعده خلافتده برادری معتصم بالله محمد بن هرون الرشيد مستقل اولدی اول دخی برملك شجاع لبيب وبطل وقوی ومهيب ايدی عموريه‌يی فتح ايدن دخی بو دركه منجمين قلعهٔ مزبوره قطعا فتح اولنماز ديو حكم وقضا ايتمشلر ايدی ، آنلر بويله‌امضا ايتمشلر ايكن عنايت باری ايله نصر موزر ايله منصور اولوب عامهٔ اهل‌اسلام مسرور اولديلر واول فتح اتمام بولدقده ابوتمام رد منجمينی متضمن برقصيده‌انشاد ايدوب‌عامهٔ خلق‌دلشاد اولمشلردركه اوّلی بودر :

(قصيده)

السيف اصدق انباء من الكتب — فی حده الحد بين الجد واللعب
بيض الصفايح لاسواد الصحايف فی — متونهن جلاء الشك والريب
والعلم فی شهب الارماح لامعة — بين الخميسين لافی السبعة الشهب
اين الرواية ام اين النجوم وما — صاغوه من زخرف فيها ومن كذب
تسعون الفا كآساد الشری نضجت — جلودهم قبل نضج التين والعنب

ودخی معتصمك شجاعت و مهابتندن ماعدا اموال وخيولی فراوان وعسكری كثرت جهتندن بی‌پايان ايدی حتی بغدادده مرتبهٔ تعداددن افزون اونق ايله عسكرينه بغداد تنك اولوب سرمن‌رای مدينه‌سنی بنا ايليوب اول عسكر بيشمار ايله آنده انتقال قرارايلدی يالكز اتراكدن غلمانی اون‌يدی‌بيكه يتيشوردی وفاتی سنة‌سبع وعشرين ومأتينده‌در بعده‌اوغلی واثق‌بالله ابوجعفر هرون بن المعتصم بن الرشيد والی اولدی ، شاعر ماليح الشعر ايدی خلق قرآنه قولده تشديد وقائل اولميانلره انواع جفا وتهديد ايلدی اما مسكين‌نيجه تشديد ايلمسونكه قول مزبورده مصر احمدبن ابی دوادكبی بر قاضیٔ مضر كورديكه اول خصوصده صرف مجهود ايتمكله دين واسلامی دخی مبذول ومفقود اولدی نعوذبالله تعالی كه علماء سؤمانند شمع بی‌نور وضؤدر ناسی اتلاف و ضايع ايلمز الا فسقهٔ فقها ايدرلر زيرا فقهانك دخی كيمی صالح وكيمی طالحدر ، صالح اولنلر غالبا طريق حقه سلوك ايتمكله تردد ابواب ملوك

ایلمزلر اما طالح اولانلر آنلره تردد وملازمت وهوالرنده آنلر ایله بیله اولوب موافقت ایدرلر وآنلره نیجه جرائم وعظائمی آسان واسائتی احسان کوسترولر . واول مقوله علماء شر خلقه بیك شیطاندن اضر و بدتردر نته‌کم برفقیه صالح اسد شیطانه بیك عابدن اشددر وبومعنایی نظم ایدوب دیمشلردر: (وان فقیهاً واحداً متورعاً * اشد علی الشیطان من الف عابد) . ولکن اول فسقهٔ مسا کین بیع مذهب ودین ایدوب آنی دنیایه تبدیل واسلامی هوا ایله دکیشوب همتلرین اول جانبه تحویل ایلمشلردر وبونلرکبی شیطان کبیرهرزمانده کثیردر العیاذ بالله تعالی آنلرك امثالندن والله المستعان وعلیه التکلان .

ایمدی معلوم اوله‌که وقتاکه تعریف علم کلامی وآنکه علم حکمت میاننده فرقی بیلدك ایسه وعلم کلامك فروض کفایاتدن ایدوکنی وآنك حرمته یاخود کراهتنه قائل اولانلرك مقصدی بوفنك غیری برعلم اولوب نهایت مرتبه زمانه‌لرنده کلام ایله مشهور اولمش ایدیکنی اذعان ایتدك ایسه ؛ وقرآنك خلقنده وقدمنده واقع اولان فتن وکبار علمانك مبتلی اولدقلری محن بالتمام معلوم اولدیسه ایمدی شمدنکیرو بزه بأس یوقدرکه بوفنده تصنیف اولنان کتبدن برمقدارنی ذکر ایده‌وز وبر فصل دخی راه بیان وتفصیله کیده‌وز . ایمدی جملهٔ کتبدندر کتاب (قواعدالعقائد) وکتاب (التجرید) که ایکیسی خواجه نصیرالطوسی‌نکدر آنك حالی بیان اولنمشدر . تجریدك بعض شروحی دخی واردر جمله‌دن (شرح شمس‌الدین الاصفهانی) در آنك ترجمه‌سی عن‌قریب معلومه‌اولور وآنك اوزرینه ابن مطهر حلی‌نك حواشیسی واردر بعده فاضل شریف جرجانینك وتجریدك شروحندندر (شرح اکمل ـ الدین) . بونلرك جمله‌سنك ذکری مرور ایلمشدر وینه شروحندندر (شرح مولانا علی بن محمدالقوشجی السمرقندی) وآنك اوزرینه مولانا جلال‌الدین الدوانینك وسید صدرالدین الشیرازینك حواشیسی واردر . بعده ایکیسی بیننده مراراً دور بحث وکلام اولماغن تکرار ترتیب حواشی وطبقات ایلمشلردرکه اهل اولانلر آنلری بیلورلر . وینه کتب مذکوره‌دندر کتاب (الطوالع) که بیضاوینکدر آنك ذکری مرور ایلمشدر آنك دخی

بعض شروحی واردر افضلی واحسنی (شرح شمس الدین الاصفهانی) درکه محمود بن ابی القاسم بن محمد الاصفهانی الشیخ شهاب الدین ابوالثنا در اصفهانده سنهٔ اربع وسبعین وستمائه‌ده ولادت ایدوب فنون عقلیاتده بارع اولمشدر بعده دمشقه کلوب رواحیه‌ده مدارسه ایدوب بعده مصره کلوب معزیه‌ده مدارسه ایذوب دار آخرته رحلت ایدنجه آنده اقامت ایلدی . تصانیف کثیره‌دن جمله‌دن (شرح مختصر ابن الحاجب) و (شرح الطوالع) و (شرح المطالع) و (ناظر العین) وبونلرك غیری و بر تفسیر کبیره دخی شروع ایدوب اتمام میسر اولمامشدر . ابن السبکی طبقات کبراسنده دینشدرکه بنی اول تفسیرك بعضنه واقف ایلمشدر و دخی ساعاتی‌نك اصول فقهدن بدیعه دخی شرحی واردر وفاتی سنهٔ سبع واربعین وسبعمائه ذی القعده سنده‌در مصرده طاعوندن وفات ایلمشدر . و ینه کتب مذکوره‌دندر کتاب (المحصل) و (الاربعین) که ایکیسی دخی امام رازینکدر آنك ذکری مرور ایلمشدر و بری دخی (لباب الاربعین) در ارموی‌نك . آنك دخی ذکری مرور ایلمشدر و ینه آنلردندر (نهایة العقول) اول دخی امام رازی‌نکدر ودخی کتاب (الصحائف) که سمرقندینکدر مرحوم والد ماجد بن آنك ترجمه‌سنه واقف اولمادم دیو بیورمشلردر. وینه آنلردندر (ابکار الافکار آمدی) که علی بن ابی علی بن محمد بن سالم الثعلبی الامام ابوالحسن السیف الآمدی المشهوردرکه صاحب ابکار الافکاردر علم کلامده ، وصاحب (احکام الاحکام) در اصول فقهده . ولادتی آمدده سنهٔ خمسین وخمسمائه‌دن صکره‌در مشایخ بلدندن مذهب شافعی اوزره فقهی قرائت ایدوب وینه آنده قرآنی قرائت ایدوب مذهب احمد بن حنبل‌ده دخی بر کتاب حفظ ایلدی بعده عراقه رحلت ایدوب بغدادده بر مدت طلب علم ایچون اقامت ایلدی . ابن بنت جنی ایله ـ که مکفوف البصر ایدی ـ صحبت ایدوب آندن علم جدل ومناظره‌یی اخذ ایلدی وکرخده نصاری ویهوددن بر جماعتدن علم اوائلی اخذ ایلدی آنکله نیچه خصوصده قوت تحصیل ایدوب تظاهر ایلدی اما اول سببدن فقها آکا جفا ایدوب عقیده‌سنه دخل ایلدیلر اول دخی عراقده قرار ایده‌میوب مصره فرار ایلیوب سنهٔ اثنتین وتسعین وخمسمائه‌ده مصره

داخل اولدی آنده مناظره ومحاضره ایدوب علوم اوائلده اولان تصانیفنی اظهار و آنکله افتخار ایدوب تصانیف مذکورهسنی واصول دین واصول فقهده اولان تصنیفنی کندوسندن قرائت ایلمکه خلق میل ورغبت ایلدیلر . بعده بعض جماعت وعصابهدن آکا تعصب واقع اولوب قاهرهدن استخفاف طریقی ایله خروج ایدوب حمایه قدوم ایلدی . بعده دمشقده توطن ایدوب تدریسه تولی ایلدی بعده قضاء آمده تولی ایتمك ایچون صاحب آمد ایله مراسله ایلدی ، دیوانی اتهام ایلدیلر اول سببدن مدرسهدن یدینی رفع ایدوب بر قاچ آی معطل قالوب منزلنده اقامت ایدوب سنة احدی وثلثین وستمائهده وفات ایلدی ، روایت اولنورکه وسیطی حفظ ایدوب طلاب علم اولان اذکیا آندن حمل علوم ایلدیلر کرك اصول وکلام وکرك علم خلافدر ، و تصانیفی دخی میان عالمیانده مرغوبدر ، جملهدن کتاب (الباهر فی علم الاوائل) بش مجلدات کباردر وکتاب (ابكار الافکار) اصول دیندن درت مجلددر وکتاب (الحقایق فی علوم الاوائل) اوچ مجلددر و کتاب (المأخذ علی الامام الرازی فی شرح الاشارات) بر مجلددر . ودخی آنك مؤلفاتندندر کتاب (المنتهی) و (منائح القرائح) و (شرح جدل الشریف) وعلم خلافده بر طریقه و تعلیقهٔ حسنهسی واردر وعلم خلافده طریقهٔ شریف ایله طریقهٔ اسعد المیهنییی بیلوردی وعلم نظرده دخی تفنن ایلمش ایدیکه جمله تصانیفی یکرمیدن زیادهدر جملهسی منقح وخوب وبین الناس مرغوبدر . حکایت اولنورکه شیخ الاسلام عزالدین عبدالسلام دیمشدرکه بن برکیمسهدن ایشتمدم که آمدیدن احسن القاء درس ایلیه که زمان درسده کویا اداسی ملیح بر خطیب فصیح ایدی ودخی ایتدی : بز قواعد بحثی بیلمدك الا سیف الدین الآمدیدن بیلدك ودخی دیمشدرکه اکر اهل اسلام اوزرینه بر شخص متزندق کلوب تشکیك عقائد وتضعیف مذاهب وادیسنه ذاهب اولسه آنکله مناظره والزام ومجادله یه آمدینك غیری کیمسه متعین اولمیهجغی ظاهر ومبیندر ، زیرا اول خصوصه اهلیت و اول مصلحته قابلیت لوازمی آنده جمع اولمشدر . ودخی حکایت اولنورکه آمدی منامده کوردیکه حجة الاسلام ومقتدی الانام اعنی امام غزالی

بر تابوت ایچنده ایدی پس آمدی آنك وجهنی کشف ایدوب تقبیل ایله تعظیم وتبجیل ایلدی وقتا که منامدن منتبه اولدی امامك کلامندن بر نسنه حفظ ایتمك ایستیوب ایام یسیره ده مستصفی یی حفظ ایلدی وینه کتب مذکوره دندر کتاب (المواقف) و (جواهر الکلام) و (العقائد العضدیه) که جمله سی مولانا عضد الملة والدین تصنیفیدر آنك دخی ذکری مرور ایلدی و کتاب المواقفك شروحی چوقدر که (شرح ابهری) و (شرح کرمانی) واحسن وانفع شروحی شرح الشریف الجرجانیدر قدس سره. بونلرك دخی ذکری مرور ایلمشدر. و جواهرك دخی برشرحی واردر مرحوم والد ماجد بیوررلرکه: لکن آنی کیم تصنیف ایلمشدر بیلمدم عقائد عضدیه یه دخی مولانا جلال الدین الدوانی نك قدس سره شرحی واردر. وینه کتب مذکوره دندر کتاب (المقاصد) و شرحی که ایکیسی دخی مولانا سعد الدین التفتازانی نکدر رحمه الله تعالی و کتاب (تهذیب المنطق والکلام) دخی آنکدر کتاب مزبور کمال ایجاز واختصار اوزره ایکن ینه مهمات فنی جامع بر مختصر نافعدر. وینه آنلردندر کتاب (تهافت الفلاسفه) که مؤلفی امام همام وقدوة علماء الاسلام النور اللامع بین الانام حجة الاسلام محمد بن محمد الغزالی الطوسیدر آنلرك مناقب شریفه سی محل لائق ومقام مناسب وموافق عن قریب بعون الملك الرقیب بیان اولنه جقدر (ر. ع) وارضاه. امام مذکور کتاب تهافت ده مطالب حکمایی رد و تضلیل و اون یدی مسئله ده بدعتلرینی بیان وتجهیل، اوچ مسئله ده اکفار وتذلیل ایلمشدر. اوچ مسئله نك بریسی حاشا حق تعالی جزئیاته عالم دکلدر دیدکلریدر، ایکنجی حشر اجسادی انکارلریدر اوچنجی قدم عالمه قائل اولدقلریدر. بعده سلطان اعظم و خاقان اکرم سلاطین روم و قهرمان قروم اولان آل عثمانك شرفی السلطان محمد خان ابن مراد خان حضرتلری که حق تعالی روحنی وارواح اسلافنی روضهٔ جنان ده حور وغلمان ایله معنتم وآسوده واعقاب واسلافك عمرلرینی الی یوم الحشر والمیزان دائم ایدوب هر برینی بستر صفا وسرورده غنوده ایلیه. وقتا که مولانا علی الطوسی ایله مولانا مصلح الدین مصطفی یه ــ که خواجه

زاده دیمکله مشهوردر ـ امر ایلدیکه امام غزالی ایله حکما میانده محاکمه ایدوب بر کتاب تصنیف ایلیه‌لر ، منلایان مزبوران دخی برر کتاب لطیف تألیف وتصنیف ایدوب مولانا مصلح‌الدین درت آیده اتمام وبنیانی ترصیف ایلدی ومولانا طوسی آلتی آیده تکمیل ایلدی ومع‌ذلك علماء زمان مولانا مصلح الدینك کتابنی آخردن ترجیح بلکه آخری نیچه مواضعده تجریح ایلدیلر . پس سلطان مذکور هر برینه اون بیك درهم عطیه و مولانا مصلح‌الدینه زیاده بر بغلهٔ عالیهٔ بهیه احسان ایلدی . روایت اولنورکه اول بغله‌نك زیاده‌سی مولانا طوسی‌نك بلاد رومی ترکنك جمله اسبابندن اولمشدر . حکایت اولنورکه مولانا جلال الدین الدوانی مولانا مصلح الدینك کتابنی کوردکده خیر ایله دعا وانواع مدح وثنا ایلدی وکندولرك دخی خاطرلرنده مرکوز ایمش که اول بابده تصنیف کتاب ایلیه‌لر آنی کوردکده دیمشلرکه اکر کورمدن مقدم بن تألیف ایتمش اولسه‌م ضحکهٔ نظار و مظهر قدح صغار وکبار اولوردم . وبنه کتب مذکورددندر کتاب (تعدیل الکلام) که مؤلفی اول عالم ربانی وحبر صمدانی مولانا صدر الشریعه اکرمه الله تعالی فی‌الدرجات الرفیعه‌در مولانای مرحوم بر کتاب دخی تألیف ایدوب نامنی (تعدیل العلوم) قومشدر آنده اولا منطق ایله ابتدا ایدوب بعده کلام بعده اقسام حکمتی ذکر ایتمشدر علی‌التمام ، حقا که آنده نیچه مباحث ایراد ایلمشدرکه اوائل واواخر آنك حلندن عاجز اولوب استخراجنه قادر اولمامشلردر . محصلا کم ترك الاول للآخر کلامنی تحقیق ایچون بویله سعی وتدقیقی ایلمشدر وفی‌نفس‌الامر مرحوم مبرور بر بحر زاخر ایدی که قراری ادراك اولنماز وبرطود شامخ ایدی که آنك ذروه‌سنه ارتقایه یول بولنماز ایدی وفضل وتدقیقده آیت کبری واتقان وتحقیقده عروهٔ وثقی ایدی روح الله تعالی روحه وزاد فی اعلی غرف الجنان فتوحه . آنك دخی ترجمه‌سی عن قریب علم فقهده بیان اولنور انشاءالله تعالی . اما بو علمده ذکر اولنانلردن ماعدا شروح وحواشی بی انتها وخارج دائرهٔ عد و احصادر ، لکن بو ذکر اولنان مقدار ذوی الالبابه کافی وطلابه تحصیل مرامده وافی‌در والله الموفق والمرشد .

شعبهٔ سادسه

علوم شرعیه‌دن علم اصول الفقهده‌در

بو بر علمدرکه آنکله احکام شرعیهٔ فرعیه‌یی ادلهٔ اجمالیهٔ یقینیه‌سندن استنباط ایله بیلنور وموضوعی ادلهٔ شرعیهٔ کلیه‌در احکام شرعیه‌نك آنلردن کیفیت استنباطی حیثیتندن ، ومبادیسی عربیتدن وبعض علوم شرعیه‌وعقلیه‌دن مأخوذه‌در. وبوندن غرض احکام شرعیهٔ فرعیه‌یی ادلهٔ اربعهٔ تفصیلیه‌سندن ـ که کتاب وسنت واجماع وقیاسدر ـ استنباط ملکه‌سنی تحصیلدر وفائده‌سی احکام مذکوره‌یی علی وجه الصحه استنباطدر وبوعلمده تصنیف اولنان کتب قدیمه‌دندر امام جصاصك کتابی‌که احمد بن علی ابوبکر الرازی‌درکه جصاص ایله معروفندر ولادتی سنة خمس وثلثمائه‌ده‌در بغدادده ساکن اولوب ریاست حنفیه آکا منتهی اولمشدر قضایه رضاتکلیف اولنوب امتناع ایلدی ابی الحسن الکرخی اوزرینه تفقه وآنکله تخرج ایلدی . زهد وورعده دخی طریقهٔ حسنه اوزره ایدی. بعده نیسابوره چیقوب ینه عود ایلدی آندن دخی برجماعت تحصیل فقاهت ایلدیلر عبدالباقی بن قانعدن دخی روایت ایلدی . و آنك مؤلفاتندندر کتاب (الهام القرأن) و (شرح مختصر الکرخی) و (شرح مختصر الطحاوی) و (شرح جامع محمد بن الحسن) و (شرح الاسماء الحسنی) واصول فقهدن دخی برکتاب تصنیف ایلدی و کتاب (جوابات المسائل) . وفاتی سنة سبعین و ثلثمائه ذی الحجه‌سنك یدنجی کونی یوم الاحدده بغدادده‌در وشول کیمسه‌که جصاص ابی بکر رازینك غیریدر دیمشدر و هم ایلمشدر بلکه ایکیسی بردر . ودخی کتب مذکوره دندر کتاب (الاسرار) وکتاب تقویم الادله) وکتاب (الامد الاقصی) جمله‌سی ابی زید دبوسی‌نکدر عبیدالله بن عمر بن عیسی ابوزید الدبوسی‌در ودبوسه فتح میمله وضم موحده ایله بخاری وسمرقند ماییننده بر قریه‌در وعلم خلافك واضع اولی بونلردر وکتب مذکوره‌یی تصنیف ایلمشدر ودخی نظرده واستخراج حججده آنکله ضرب

مثل اولنانلردن ایدی برکره برکیمسه ایله مناظره ایدوب اول کیمسه دخی ضحك وتبسم ایدردی اوزمانده بو شعری کندوسندن انشاد ایلدی شعر: (مالی اذا الزمته حجة ، قابلنی بالضحك والقهقهه ، ان کان ضحك المرء من فقهه فالدب فی الصحراء مافقهه) . برروایتده (بالضحك والتبسمه ، فالدب فی الصحراء ماافهمه) وارد اولمشدر. وفاتی بخاراده سنة ثلثین واربعمائهدهدر ودخی کتب مزبورهدندر اصول فخرالاسلام البزدوی‌که علی بن محمدبن الحسین بن عبد الکریم بن موسی ابن عیسی مجاهد ابوالحسن فخرالاسلام البزدویدرکه ماوراء النهرده فقیه ومذهب ابی حنیفه اوزره صاحب الطریقهدر وفاتی سنة اثنتین و ثمانین واربعمائه رجبنك بشنجی کونی یوم الخمیسدهدر وسمرقندده دفن اولنمشدر مؤلفاتندندر. کتاب (المبسوط) اون بر مجلدو (شرح الجامع الکبیر) و (الجامع الصغیر) . اصول فقهده اولان کتابی خود مشهور هرشهر ودیار و آفاق واقطارده مانند خورشید پر انوار سیار ودواردر . قاسم بن قطلوبغا طبقات حنفیهده ایتدی : بن کتاب مذکورك احادیثنی تخریج ایلدم وبندن اسبق کیمسه آکا تعرض ایتمامشدر ذهبی ایتدی : پزدوی‌نك مولدی اربعمائه حدودندهدر ابوالمعالی محمدبن نصرالخطیب آندن روایت ایلمشدر و اصول فخرالاسلامك شروح کثیرهسی واردر احسنی و اشهری شرح عبدالعزیز البخاریدرکه (کشف) ایله مسمی درمزبورعبدالعزیز بن احمدبن محمدالبخاریدرکه شرح پزدوی آنکدر ودخی شرح اخسیکثی‌که (تحقیق) ایله مسمی‌در وشرح هدایه کتاب نکاحه وارنجه. واصول فخرالاسلامه شیخ اکمل الدینك دخی (تقریر)ایله‌مسمی برشرحی‌واردر آنی دخی عن قریب بیلورسن ودخی امام فخر الاسلام البزدوینك بربرادری‌واردرکه ابی الیسر ایله‌مسمی ومشهوردر تصانیفنده یسر و آسانی اولدیغی ایچون، نته‌کیم فخرالاسلام ابی العسر ایله مشهوردر استخراج تصانیفنده عسر وصعوبت اولدیغی ایچون . آنك اسمی محمدبن محمدبن الحسین بن عبدالکریم ابوالیسر البزدویدر عمر بن محمدالنسفی کتاب (القندده) ابوالیسر ایچون ایتدی : ماوراءالنهرده اصحابمزك شیخی ایدی ودخی امام ائمه‌ایدی علی الاطلاق ومرجع وفودشرق وغرب وطلاب جمیع آفاق ایدی ، اصول وفروعده اولان

تصانيفی ایله جهان مشرف وملان اولمش ایدی وفاتی بخاراده سنة ثلث وتسعين واربعمائه‌رجبنده‌در سمعانی‌ایتدی ولادتی‌سنة‌احدی وعشرين‌واربعمائه‌ده‌در.
وینه کتب مزبوره‌دندر (اصول شمس الائمة السرخسی) که محمد بن احمد بن ابی‌سهل ابوبکر السرخسی‌شمس الائمة وصاحب‌المبسوط‌در، عبدالعزیزالحلوانی ایله وحصیری ایله وغیری ایله تخرج ایلدی وفاتی خمسمائه حدودنده‌در علم اصولیٔ مناظر ایدی شایع ومشهور والسنهٔ ناس‌ده مذکوردرکه مبسوطی املا ایله کتابت ایتدکده کتبدن برشیئه مراجعت ایتمامشدر وبو روایت اولنانه دلالت ایدر کتاب‌مزبورده اولان قولی‌که دیمشدر: حق‌تعالی‌یه‌خضوع ایله ابتهال ایدن عبد کثیر الخشوع یدندن بومقامده ربع بیوع منتهی اولدی شول حالده‌که اهل وعیال وکتابك مجموعندن مقطوع وممنوع اولمق‌ایله‌عیننددن اسالهٔ دموع ایدردی وبونك غیری نیچه مواضعده بومقوله اشجاع ایله تفجع واسترجاع ایلمشدر وکتاب مزبور اون مجلد کباردر وامام مذکورك اصول فقهده دخی برکتابی واردرکه برمجلد ضخم وکبیردر وشرح السیرالکبیری واردر ایکی مجلد عظیم‌درکه آنلری بطریق الاملا تصنیف ایلمشدر کندوسی بعض امرایه کلمات نصح آمیز ایتدیکیچون چاه زندانده محبوس وکرفتار ایکن چاهك اوستنده تلامذهسی طوروب زبانه جاری اولان‌کفتاری کتابت ایدرلردی وقتا که باب شروطه واصل اولدی فرج وخلاص حاصل اولوب اطلاق اولندی آندن فرغانه‌یه خروب ایدوب امیرحسن تعظیم واکرام واحسان وانعام ایدوب طلبه وتلامذهسی دخی کندوسنه کلوب واصل‌اولدیلر، شرح مذکوری‌بعده تکمیل ایلدی ودخی (مختصرطحاوی)‌یی ومحمد بن‌الحسنك کتبنی شرح ایلدی. روایت اولنورکه امامه دیدیلرکه شافعی اوچیوز کراس حفظ‌ایلمشدر اول‌ایتدی نم‌حفظ ایتدوکمك‌زکاتی حفظ‌ایلمش [*] پس آنك محفوظاتی حساب اولندی اون‌ایکی‌بیك کراس‌چیقدی وینه‌کتب مذکوره‌دندر (احکام‌الاحکام) که آمدینکدر آنك ذکری مرور ایلدی بودخی برمجلد ضخم

---

[*] فی‌الواقع چونکه زکات ربع عشر مالدر بودخی تمام موافق اولور. زیرا اون‌ایکی بیك عشری بیك ایکی‌یوزدر آنك دخی ربعی اوچیوز اولور.

درکه قواعد اصولیه‌نك اکثرینی وآنلره مبتنی اولان مباحث عقلیه‌یی جامع برکتاب نافعدر وینه‌کتب‌مذکوره‌دندر (منتهی السؤل والامل فی علمی الاصول والجدل) وآنك مختصری که ایکیسی دخی ابن حاجبکدر و آنك ذکری مرور ایلمشدر ومختصر مذکورك اوندن زیاده شروحی واردر شرح علامهٔ شیرازی کبی ، ودخی شرح سید رکن الدین الموصلی وشرح الشیخ جمال الدین الحلی وشرح المولی زین الدین الخنجی وشرح المولی العلامه شمس الدین الاصبهانی وشرح الفاضل بدرالدین التستری وشرح المولی شمس الدین الخطیبی و شرح مولانا عضد الملة والدین کبی وبونلرك اسامیسنی شرحلرینك وجودی ترتیبی اوزره ذکر ایتمشزدر ودخی شروح مذکوره بیننده مولانا عضد الملة والدینه علما کمال اعتنا ایتمشلردر حسن اختصار ولطافت تحریر آبداری اولدیغندن ماعدا سائر شروحده اولمیان نیچه تحقیقات و تدقیقاتی مشتمل اولدیغیچون ، واول سببدندرکه نیچه حواشیٔ شریفه کتابت ایلمشلردر. وحاشیهٔ سیف الدین الابهری و حاشیهٔ شمس الدین الکرمانی کبی و بو ایکیسی ینه بو شارحك تلامذه‌سندندرکه مصنفاتنه شروح وحواشی یازمشلردر . ودخی حاشیهٔ مولانا سعد الدین التفتازانی و حاشیهٔ فاضل دهر مولانا السید الشریف الجرجانی کبی بونلرك دخی ذکرلری مرور ایلمشدر . وینه کتب مذکوره‌دندر کتاب (القواعد و البدایع) بو ایکیسی دخی ابن ساعاتی نکدرکه احمد بن علی بن ثعلب ابن الضیا مظفرالدین ابن الساعاتی البغدادی الاصل البعلبکیدر بغدادده ساکن اولوب دلنده نشو ونما بولوب تحصیل ایلمشدر ، والدی اولان ساعاتی بغدادده باب‌مستنصریه اوسننده اولان ساعات مشهوره‌یی ایشلیندر . اوغلی مظهرالدین احمد امام فاضل وصاحب تصانیف مفیده‌در فقهده صاحب براعت وخطه منسوب کتابتنده باهر واهل براعت ایدی فقهدن مجمع البحرین نام کتابی تصنیف ایدوب آنده (مختصر قدوری) ایله (منظومهٔ نسفی)یی جمع ایلمشدر آنلردن ماعدا نیچه زوائدلطیفه وفوائدشریفه ایله وترتیبی واختصارنده احسان وابداع ایله وضع خوب اختراع ایلمشدر بعده ایکی جلدده شرح ایلدی واصول فقهده اولان کتاب البدیع دخی آنکدر

آنده اصول فخر الاسلام علی البزدوی ایله احکام الاحکام آمدی‌یی جمع ایلمشدر کتاب اولدن شواهد جزئیه وثانیدن قواعد کلیه اخذ ایلمشدر. تاریخ بدری‌ده مذکوردرکه وفاتی ایام ملك منصورده سنة ثلث وثمانین وستمائه‌ده‌در بعضلر ثنتین وثمانین وستمائه‌دن‌صکره وفات‌ایتدی دیمشدر، وینه کتب‌مذکوره‌دندر کتاب (المنار) که حافظ‌الدین النسفی‌نکدر عبدالله بن‌احمد ابن محمد ابوالبرکات حافظ‌الدین‌النسفی‌در. منظومه شرحی (مستصفی) وکتاب (المنافع فی‌شرح‌النافع) آنکدر وکتاب (الکافی فی‌شرح‌الوافی) دخی متن‌وشرحی آنکدر کذلك کتاب کنزالدقائق نام متن فائق دخی آنکدر وبونلرك جمله‌سی فقهده‌در وکتاب (المنار) دخی اصول فقهدن وکتاب العمده اصول دین‌دن وکتاب شرح الهدایه دخی تألیف ایلمشدر سنة عشر وسبعمائه‌ده بغدادده ایدی شمس الائمه کردری‌دن تفقه ایدوب عتالی‌دن زیاداتی روایت ایلدی وسغناقی ـ که صاحب نهایه‌در ـ اندن‌سماع ایلدی ومناری شرح‌ایدوب کشف‌ایله تسمیه ایلدی وعمده‌یی شرح ایدوب اعتال ایله تسمیه ایلدی بعضلر ایتدی آنك‌هدایه‌یه شرحی معروف دکلدر، ودخی شروح‌مناردندر (جامع الاسرار) که غایت ایله شرح نفیس‌در مرحوم والد ماجد بیوررلرکه لکن بز آنك مصنفنی بیلمزز شول دکلو وارکه شرح مزبوردن بعض نسخك ذیلنده کوردم‌که شارحك اسمی محمد بن محمد الحیلی‌در واصول فخر الاسلام البزدوی‌نك کشف ایله مسمی شرحنك صاحبی اولان عبدالعزیزالبخاری تلامذه‌سندندر ودخی حافظ الدین النسفی‌نك تلامذه‌سندندر ایکیسنك دخی ذکری مرور ایلمشدر ودخی شروح منار‌دندر (افاضة الانوار فی‌اضائة اصول المنار) که سعدالدین محمود الدهلوی‌نکدر ودخی آنك شروحندندر شرح اکمل الدین وشرح ابن الملك‌وبونلرك غیری. وینه کتب مذکوره‌دندر کتاب (المغنی‌للخبازی) که عمر ابن محمد بن عمرالشیخ جلال‌الدین الخبازی‌در هدایه‌یه دخی شرحی واردر وکتاب المغنی که اصول فقهدندر غایت ایله فقیه عالم ایدی وفاتی سنة احدی وتسعین وستمائه ذی‌الحجه‌سندن بش کون باقی ایکن اولمشدر عمری عشر سبعین ایچنده ایدی ودخی کتاب المغنی‌نك شروحندندر شرح منصور القاآنی‌که ابو

محمد منصور بن احمد بن يزيد الخوارزمی القاآنی در مغنی‌یی کندو بابنده غایت
ایله مفید شرحله شرح ایلمشدر ودیرلرکه مناسك حجده دخی برارجوزه نظم
ایلمشدر ذهبی آنك ایچون اعلامدن ایدی دیمشدر وفاتی سنة خمس وسبعین
واربعمائه‌ده یوم سبتده‌در مؤلف اصل مترجم مرحوم والد ماجد بیوررلرکه
بن دیرم‌که بنم قتمده اولان نسخه‌ده بویله‌در لکن غلط ظاهردر زیرا خبازینك
وفاتی تاریخی سبعمائه تمامندن اولدر پس کتابنك شارحی آکا نه‌وجهله تقدم
ایدر. وینه کتاب المغنی‌نك شروحندندر شرح سراج الهندی‌که ابو حفص
عمر بن اسحق بن احمد الغزنوی سراج الدین الهندی‌در وقاهره‌ده قاضیٔ
حنفیه‌در والدینك اسمنی بعضلر اسمعیل‌در دیمشدر، صحیح بودرکه اسحق‌در
کندو بلادنده وجیه رازی‌دن وسراج ثقفی‌دن و الرکن البدوانی‌دن و غیری
علماء هنددن تفقه ایلمشدر حجه دخی کیدوب شیخ رباط السدره اولان شیخ
خضردن سهروردی‌نك (عوارف المعارف) نام کتابنی سماع ایدوب ودخی اندن
اوّل قاهره‌یه سنة اربعین‌ده قدوم ایدوب انده احمد بن منصور الجوهری‌دن
وغیری‌دن سماع ایدوب آنده فضائلی ظهور ایدوب بعده جمال ترکمانی‌یه قضاء عسکرده
نائب اولدقدن صکره اصالةً دخی قضاء عسکره تولی ایدوب صکره عزل اولندی.
شیخ مزبور عالم وفاضل وهردولتده صاحب وجاهت وریاست ایدی آنك
مؤلفاتندندر شرح المغنی وشرح الهدایه‌که طریقهٔ جدل اوزره یازوب (توشیح)
ایله تسمیه ایلمشدر وشرح بدیع ابن الساعاتی وشرح تائیهٔ ابن الفارض وفقهدن
دخی شامل نام کتاب تصنیف ایلمشدر وکتاب (العزة المنیفه فی شرح مذهب
ابی حنیفه) دخی آنکدر وکتاب (فقه الخلاف) و(شرح الزیادات والجامعین).
لکن آنلری تکمیل ایلمدی وتصوفدن دخی برکتابی واردر وبونلرك غیری
دخی. وبالجمله واسع العلم وکثیر المهابة والاقدام ایدی وصوفیهٔ موحده مذهبنه
ذاهب وآنلر طرفندن متعصب ایدی حتی ابن فارض حقنده بعض تکلم
ایدوب معارض اولدیغیچون ابن ابی حجله‌یی تعزیر وابن فارضك کلامنی
تأیید وتقریر ایلمشدر وفاتی دخی بهاء سبکی وفات ایتدوکی لیله‌ده‌درکه سنة
ثلث وسبعین وسبعمائه رجبنك یدنجی کیجه‌سیدر ومدت ولایتی درت بیل

مقداری ایدی وکندی خطیله مولدم سنة اربع وسبعمائه‌در دیو قید ایتمشدر وینه کتب مذکوره‌دندر کتاب (المنتخب) که اخسیکثی نکدر مزبور اخسیکثی ابو عبدالله محمد بن محمد بن عمر حسام الدین الاخسیکثی‌در واخسیکث صحیح بودرکه خاء معجمه‌دن صکره سین مهمله وآخری ثاء مثلثه‌درکه ماوراء النهرده برقریه‌در اصول فقهده اولان مختصرك صاحبی‌در وفاتی سنة اربع واربعین وستمائه‌ده در و مختصر مزبورك شروحی واردر جمله‌دن شرح عبدالعزیز البخاری‌درکه (تحقیق) ایله مسمی‌در واصول فخر الاسلام شرحی اولان کشفك دخی صاحبی بودرکه ذکری مرور ایلمشدر ومنتخبك برشرحی دخی واردر اتقانی‌نك تألیفیدرکه (تبیین) ایله مسمی‌در شراح هدایه ذکر اوننده‌قده اول دخی بیان اولنور وینه کتب مزبوره‌نك بری دخی کتاب (التحصیل) درکه ارموی نکدر آنك دخی ذکری مرور ایلمشدر وبری دخی کتاب المحصولدرکه امام فخر رازی نکدر آنك ذکری مفسرین‌ده مرور ایلمشدر وبری دخی تنقیح‌در وشرحی توضیح درکه ایکیسی دخی فاضل دهر وکامل عصر حضرت صدر الشریعه نکدرکه عبیدالله بن مسعود بن محمود بن عبیدالله بن محمود صدرالدین المحبوبیدر عالم محقق وحبر مدقق‌در ونیچه تصانیف مفیده‌سی واردر جمله‌دن اصول فقهدن تنقیح وشرحی توضیح وشرح وقایه وفقهدن مختصر وقایه ومعانی‌دن وشاح وتعدیل العلوم‌که جمیع اقسام علوم عقلیه‌یی بیان ایلمشدر، بعده کتاب مزبوری بجمیع اقسامه شرح ایدوب اظهار ابداع وطرز غریب اختراع ایدوب بر حیثیت ایله ایراد تحقیقات و بیان تدقیقات ایلمشدرکه کندودن مقدم اولان اوائل کورسه‌لر عجزلرینه معترف وقائل اولورلردی خصوصا منطق وکلامده اظهار فضل تام ایلمشدر وبو ذکر اولنان معانی کتاب مذکوری مطالعه ایدنلر مشاهده ومعاینه ایدرلر . حکایت اولنورکه علامهٔ رازی‌که اسمی قطب الدین‌در قصد ایلدیکه صدر الشریعه ایله اجتماع ایدوب مباحثه ومناظره ومطارحه ایلیه‌لر اولا اکا تلامذه‌سندن مولانا مبارك شاهی ارسال ایلدی‌که ینه علامه‌نك غلمانندن ایدی صغیر ایکن آنی تربیه ایدوب جبیننده آثار رشد وسداد هویدا واوضاع واطوارنده امارات محاسن

اخلاق خدا داد ظاهر وپیدا اولماغن تبنی دخی ایلدی یعنی ولد اخروی ایدینوب سن وسالده مرتبهٔ استعداد تحصیل کماله وصول وانتقال حاصل اولدقده تحصیل علومه سعی وکوشش وهرفنده انواع ورزش ایدوب علی الاطلاق جمیع فنونده مشهور آفاق اولمش ایدی . آنی ارسالدن دخی مقصدی صدر الشریعه‌نك کیفیت حالنی ومباحثه کیفیت تحقیقنی وبسط مقالنی بیلمك ایدی . پس مبارکشاه صدر الشریعه‌نك درسنه حاضر اولدی اول زمانده هراتده ایدی وعلامه دخی ری قصبه‌سنده ایدی مبارکشاه آنی کوردیکه ابن سینانك اشاراتنی مدارسه ایدر اما اصلا نه مصنفه ونه ایکی شارحلرینه‌که امام وطوسی‌در متابعت وبرامرده آنلره موافقت ایتمز ایدی . مبارکشاه دخی افندیسی علامه‌یه یازدی‌که شخص معهود بر فاضل نقاد وطبعی نار وقاد آنجق اجتماعه اقدام جائزکه مورث ملام اوله پس علامه دخی آنك رأیی ایله عامل ونصحنی قبول ایدوب رأینه قائل اولدی وقصد ایتدوکی امره جسارت واقدام ایلمدی . وینه کتب مذکوره‌دندر مولانا سعدالدین تفتازانینك شرح تنقیحی‌که (تلویح) ایله مسمی‌در آنلرك دخی ذکری مرور ایلمشدر وبری دخی (فصول البدایع فی اصول الشرایع)درکه مولانای علم وعامل ، فاضل وکامل مولانا شمس الدین الفناری‌نکدر قدس سره آنلرك دخی ـ ذکری مرورایلمشدر . وبری دخی(منهاج الوصول الی علم الاصول)که علامهٔ بیضاوی‌نکدر اول دخی مذهب شافعی‌ده برکتاب نفیس‌در لکن حنفیه دخی آنکله منتفع اولورلر آنك دخی بعض شروحی واردر احسنی شرح سید عبری‌در . وینه کتب مذکوره‌دندر (مرقاة الوصول الی علم الاصول) وشرحی‌که (مرآة) ایله مسمی‌در ایکیسی دخی مولانا محمد بن قرامرز بن خواجه علی‌نکدرکه مولانا خسرو ایله شهیردر سلاطین آل عثماندن سلطان محمد بن مراد خانك قاضیٔ عسکری ایدی بعده نیچه ییللر تقلد منصب فتوی ایلیوب اول حال اوزره دائم اولدی سنهٔ خمس و ثمانین وثمانمائه‌ده وفات ایدنجه‌که سلطان محمدخانك وفاتندن برسنه مقدمجه ایدی . وینه اول سنه‌ده وفات ایلمشدر شیخ قطب الدین الازنیقی وادرنه‌ده وفات ایلین مولانا مسعود خلیفه‌که ایکیسی دخی علماء سادات ومشایخ صوفیهٔ ارباب

سعادات واصحاب كرامات وخوارق عاداتدن ايديلر ومولانا خسرو دخی عالم
محقق وعامل محق ايدی وصاحب ثروت ومال فراوان ومماليك خدام حسان
ايدی ومع ذلك مطالعه خانه‌سنده كندو نفس شريفه‌سندن غيری كيمسه خدمت
ايلمز ايدی وحق تعالی ايله بويله عهد وميثاق ايلمش ايدی وخطی دخی
غايتده مليح ايدی والتزام ايلمش ايدی كه هركون تصانيفندن وغيريدن ايكی
ورقه كتابت ايليه . مرحوم والد ماجد بيوررلركه بن خط شريفلری ايله كتب
كثيره كورمشمدر ومؤلفاتندندر (مرقاة) و(شرح مرأة) اصولدن ، و(الدرر)
وشرحی (الغرر) فقهدن ، وحواشی تفسير البيضاوی و(حواشی التلويح فی شرح
التنقيح) ومختصر ابن حاجبك شرح عضدنه حواشی وحواشیٔ (شرح مطول مولانا
سعدالدين التفتازانی لتلخيص المعانی) وبونلرك غيری دخی حواشی ورسائل كه
جملهٔ رسائلندندر رسالة (الولاء) كه بعض معاصرلر يله مسئلهٔ ولاده مناظرات
كثيره‌سی اولوب اول سببدن تأليف ايلمشدر . ودخی معلوم اوله كه علم اصولده
كتب كثيره واردر لكن بومذكوراته ظفر بولان مرامه واصل اولوب آنكله
مقصود حاصل اولور پس سائرينی ذكر ايله تطويل كلام باعث سآمت وسبب
ملامتدر والله ولی التوفيق والاعلام .

شعبهٔ سابعه

علوم شرعيه‌دن علم الفقهدر

بو برعلمدركه احكام شرعيهٔ فرعيهٔ عمليه‌دن باحثدر ادلهٔ تفصيليه‌سندن
استنباطی حيثيتندن . ومباديسی مسائل اصول فقهدر وسائر علوم شرعيه
وعربيه‌دن دخی استمدادی واردر وفائده‌سی آنكله وجه مشروح اوزره عمل
حاصل اولمقدر . وبوندن غرض اعمال شرعيه يه اقتدار ملكه‌سنی تحصيلدر ودخی
وقتا كه علوم عمليه‌ده غايت وغرض تحصيل ظن اولوب كسب يقين اولماديسه
زيرا ادله‌نك جمله‌سنك اقواسی كه كتاب وسنتدر آنلر دخی اگرچه قطعی
الثبوتدر لكن ظن الدلاله‌در پس اول جهتدن محل اجتهاد اولمشدر ايمدی

علوم مذکورده‌ده اول امرده هرکس هرفنی مجتهدك مذهبنی استرسه آنکله عمل جائزدر وشول مذاهب مشهوره‌که عقول آنلری صحت ایله تلقی بالقبول ایلمشدر مذاهب اربعهٔ ائمهٔ اربعه‌ده‌که حضرت امام ابی حنیفه ومالك وشافعی واحمد بن حنبل‌در (ر . ع) وبونلرك ایچندن دخی احق واولی وآنکله تمذهبه الیق واحری مذهب ابی حنیفه نعمان بن ثابتـدر (ر . ع) زیرا جمله‌دن اتقان واحکام‌ده ممتاز وجودت قریحـه وعلم احکام‌ده قوت رأیی ایله سرافراز اولمشدر وکثرت معرفت کتاب وسنت وصحت رأی ورديت زيادهٔ منت سـائرندن فائق وبونلرك غیری نیچه فضائل وفواضل ایله اتبـاعه حقیق ولائقدر لکن هرکس که فروعده برمذهب معینه تقلید ایلیه آکا لائق اولان بودرکه بویله حکم ایلیه‌که کندو مذهبی صـوابدر لکن خطـا دخی محتملدر ومذهب مخالفی خطادر لکن صواب دخی محتملدر وبویله حکم لوازم ظنیتدندر ، لکن ادله‌سی ظنیه اولدیغنـدن لازم کلور اما اعتقادیات بونك خلافیدرکه آنلرده مصوب اولان یقین‌در زیرا آنلرك دلائلی عقلیهٔ یقینیه‌در . ایمدی اول جهتدن آنلرده بووجهله حکم اولنورکه کندی مذهبی حقدر جزماً ومذهب مخالفی خطادر قطعاً . زیرا بومعنی قطعیت لوازمندندر .

ایمدی معلوم اوله‌که بز بومقامده مذاهب اربعه اصحابنك وهر بر مذهبده اولان ائمهٔ مشهورینك احوالنی ذکر ایدرز ودخی مذهب ابی حنیفه‌نك سائر مذاهب اوزره جهت رجحاننه اشـارت ایدرز . پس معلوم اوله‌که ائمه‌نك اول واولاسی وافضـل واعلاسی امام مسلمین وسـید تابعین سراج الامه وفخر الائمه ابوحنیفه نعمان بن ثابتدر (ر . ع) وآنك مناقبنده واقع اولان کلام وثناء علماء اعلام قابل احصا وممکن الاستقصا دکلدر خصوصا بو برقاچ ورقات وکراریس صغار ایچنده نه وجهله صیغارکه ائمهٔ متقدمین آنك ایچون نیچه مجلدات کبـار یازمشـلردر ومعهذا فصول وابوابده هرنه‌دکلو اطنـاب ایتدیلرسه ینه مناقبنك عشر اعشارنی بیان واظهـار ایده‌مامشلردر . ایمدی بزدخی اون مطالب ذکر ایدهلم که اول مطالبك مهماتی متضمنه اوله .

مطلب اول امامك سائر ائمه اوزرینه تقدمنی بیانده‌در — بعض مصنفین

دیمشدرکه بز امام مالکك ذکرینی تقدیم ایلدك زیرا زمان وقدر وعلم ومعرفت جهتندن مقدم اولان بودر ، لکن بزدیرزکه حقیقتده زماناً مقدم اولان امام ابو حنیفه‌در وبونی مؤیددرکه روایت اولنورکه امامه علماء مدینه‌دن سؤال اولندی آنلر دخی بیوردیلرکه اکر آنلردن بریسی فلاح بولورسه اول ازرق واشقر بولور ، مقصدلری امام مالك ایدی (ر . ع) بوفقیر حقیر ایدرکه کرچه حضرت امامك تقدم ذاتی وزمانی‌سی مقرر وبو مدعایه شهود بحد و مردر لکن بوذکر اولنان روایتك آکا دلالتده نوع اشکال واردر زیرا حضرت امام ، امام مالکدن سناً بر مقدار مؤخر فرض اولنسه دخی ینه بوکلامی سویلسه بعید اولماز . اول تقدیرجه تأیید مز بور دخی سدید اولماز اما معرفتده حالی سؤال اولنورسه علی التحقیق صاحب اتقان وتدقیقدر نته‌کیم واقف اولورسن ان شاءالله تعالی . اول سببدن آنك ذکرینی سائر ائمه اوزره تقدیم ایلدك . اما سناً تقدمی زیرا امام ابو حنیفه‌نك ولادتی سنة ثمانین‌ده‌در واقدی وسمعانی‌نك ابویوسفدن روایتلری اوزره . ودخی سمعانی مزاحم بن زیاددن دخی ذکر ایتمشدرکه احدی وستین‌ده ولادت ایتمش اوله ، لکن قول اول اکثر واثبتدر اما امام مالك سنة خمس وتسعین‌ده ولادت ایدوب سنة تسع وسبعین ومائه‌ده وفات ایلمشدر . امام شافعی دخی مشهور اولان بودرکه امام ابو حنیفه‌نك وفاتی کونی ولادت ایلمشدر و اما امامك شرفده تقدمی حضرت ابی هریره‌دن روایت اولنمشدر دیمشدرکه رسول‌الله (صلعم) بیورمشدرکه عن‌قریب بنم امتمده بررجل اولسه کرکدرکه آکا ابو حنیفه دیرلر اول بنم امتمك سراجیدر . وبرروایتده اسمی نعمان‌در دیو زیاده اولنمشدر وبر روایتده دخی وارد اولمشدرکه یقینده برکیمسه اولسه کرکدرکه آکا نعمان بن الثابت دیرلر وکنیتی ابوحنیفه اولور ، حق‌تعالینك دینی وبنم سنتمی احیا ایدر . ودخی ابی لهیعه‌دن روایت اولندی‌که دیمشدر : رسول‌الله (صلعم) دیمشدرکه بنم امتمدن هرقرنده سابقون واردر و ابوحنیفه زمانك سابقی‌در کرچه روایاتده اختلاف واردر لکن جمیع روایات بونك اوزره اتفاق ایلمشدرکه نبی علیه السلام حضرت امامی وجودندن مقدم اوچ وصف

ایله وصف ایلمشلردرکه سراج الامه ومحی الشرح وسابق. وبو اوصاف مذکوره نك
هر بریسی امامی سائر ائمه اوزره ترجیحنده کافی و اثبات مرامده وافی در
وجهات شرفنك بری دخی بودر که میان ائمه ده بونك غیری تابعی یوقدر
ابن الصلاح ذکر ایلمشدرکه امام مالك تبع تابعین دندر اما ابوحنیفه حقنده
محدثین اتفاق ایلمشلردرکه صحابه دن درت کیمسه عهد امامده حیاتده ایدیلر
نهایت مرتبه آنلردن روایتنده نزاع ایتمشلردر. اول صحابهٔ کرامدندر انس بن
مالك که بصره ده صحابه دن آخر فوت اولاندر وفاتی دخی سنة احدی ویاخود
ثلث وتسعین ده در. مدت عمری طقسان اوچ یاخود طقسان طقوز در پس
اول تقدیرجه حضرت انسك وفاتی کوننده امام اون اوچ یاخود اون بر یاشنده
ایدی وبصره یه یکرمی دفعه دن زیاده داخل اولوب هر دخولنده بر ییل یاخود
ایکی ییل مکث ایلدی معتزله واهل اهوا ایله مناظره ایچون. ودخی امام شهر
وار ابن شیرویه وبرهان الاسلام الغزنوی اسانید صحیحه ایله ذکر ایلمشلردرکه
حضرت امام حضرت انس دن روایت ایلمشدر. و ینه صحابهٔ مذکوره دندر
ابو ابراهیم یاخود ابومحمد یا ابومعاویه عبدالله بن ابی اوفی بن علقمه بن قیس بن
خالدکه صحابه دن کوفه ده وفات ایدنلرك آخریدر آنده سنة ست یاخود سبع
وثمانین ده وفات ایلمشدر. اول تقدیرجه قول اکثر اوزره [*] آنك وفاتی
کوننده یدی ویاخود آلتی سنه اولور [**]. وقول اقل اوزره یکرمی بش یاخود
یکرمی آلتی ییل اولور [***]. ایمدی ایکی قول اوزره دخی سن سماع متحقق
اولور، قول اقل اوزره خود ظاهردر اما قول اکثر اوزره دخی. زیرا سن
سماعی تقدیر ایتدکلرنده صبی صغیرده بغل وحمار مابیننی فرقه اقتدار اولدیغی
زمانده دیمشلردر محدثین قتنده محمود بن الربیع سنی درکه دیمشدر بن رسول اللهدن
(صلعم) بر مجه تعقل ایلدم که بش یاشنده ایدم وجهمه بردلودن مج ایلمش

[*] یعنی امامك ولادتی سنة ثمانین ده اولدیغی اوزره.

[**] یعنی سنة احدی وستین ده اولدیغی اوزره.

[***] اصل مترجم ده یکرمی درت یاخود یکرمی بش اولور دیو مذکوردر لکن ظاهر بودرکه سهو قلمدر. یکرمی درت اولمق احتمالی یوقدر نته کیم متأمله خفی دکلدر.

ایدی ، یعنی صویندن یوزمه صاچمشلر ایدی . پس اول تقدیرجه ابن ابی اوفیدن امامك سماعی انکار اولنماز . خصوصا که شهریار دیلمی روایت ایلمشدر دیو ذکر ایلمشدر . ودخی بو بابك یعنی سماع صبی‌نك غرائبندندرکه ابراهیم ابن سعید الجوهریدن مرویدر دیمشدرکه بر صبی کوردم درت یاشنده ایدی مأمونه کتوردیلر قرآن عظیمی قرائت ایتمش ایدی و رأی و مذهبده نظر وبحث ایدرایدی امانه‌قچانکه آچ اولسه بکا ایدردی ودخی قاضی ابی محمد عبدالله ابن محمد الاصبهانی‌دن منقولدرکه دیمشدر: بن قرآنی بش یاشنده ایکن حفظ ایلدم و بنی درت یاشنده ایکن ابی بکر بن مقری‌یه کتوردیلر اول مجلسده بعض حاضرین دیدیلرکه بونك قرائت ایتدوکنی بوندن سماع ایتمامك کرکدر زیرا صغیردر پس بکا ابن المقری سورهٔ کافرینی قرائت ایله دیدی ، بن دخی قرائت ایلدم ینه سورهٔ تکویری قرائت ایله دیدی ، آنی دخی قرائت ایلدم برکیمسه دخی سورهٔ مرسلاتی قرائت ایله دیدی آنی دخی قرائت ایلدم اول دمده ابن المقری بوندن سماع ایدك عهده‌سی بنم اوزریمه اولسون دیدی ودخی مولانا احمد الکورانی کتاب (الکوثر الجاری الی ریاض البخاری) ایله مسمی شرحنده مقدما مذکور اولان محمود بن الربیع حدیثنی نقل ایتدکدن صکره ایتدی: ابن الصلاح دیمشدرکه بو حدیث مشهورایله جمهور استدلال ایلمشلردرکه تحمل حدیث جائز اولان زمانك اقلی بش سنه‌در بعده ایتدی : حق بودرکه حدیثده بو مرتبه‌ده اقلی دخی نفی ایدر شیئی یوقدر بلکه بونده مناط تحمل صغیرك ضبطه قدرتیدر ، اول قدرت ایسه بحسب الفطرة متفاوته‌در هر صغیرده ضبطه اقتدار برابر وهموار دکلدر بو تحقیق‌دن صکره مجلس مأمونده قرائت ایدن صبی قصه‌سنی حکایت ایلدی . وینه بو حکایتك نظیریدرکه مولانا حسین الیزدی امیر المؤمنین ویعسوب المسلمین علی بن ابی طالب کرم الله تعالی وجهه‌نك ابیاتنی شرح ایدوب (فواتح) ایله تسمیه ایلدوکی کتاب شریفده‌که جامع حقائق مسکیة الفواتح در نیچه مقبول الروایه اولان جمع کثیردن روایت ایلمشدرکه آنلر بلاد عجمدن مدینهٔ یزدده برطفل کورمشلرکه هنوز مهد ایچنده ایکن قرائت قرآن و انشاد اشعار حسان ایدوب انواع کلمات سویلر

ایدی وبعض امور خفیه اخبار عربیه‌دن اخبار ایدردی وباشی مثال رجال کبار غایت ایله کبیر ایدی ولادتندن ایکنجی سنه‌ده وفات ایلدی دیو جمله‌سی شهادت ایلمشلردر ومزبور مولانا حسین صبی مزبوری کورنلردن بری دخی بنم والدم ایدی دیمشدر . مؤلف اصل مترجم والد ماجد علیه‌الرحمه بومقامده بیورمشلردرکه بودخی غرائب اتفاقیاتدندرکه : بن مولانا کورانی‌نك شرح بخاری‌ده بوقصه‌یی ذکر ایتدوکی محلی مطالعه ایدوب عقبنده من‌غیرقصد مذکور کتاب فواتحه نظر ایلدم آنده دخی بوحکایه‌یه مصادف اولوب بوقصه‌یه واقف اولدم وکمال تعجب ایلدم و ایکی حکایه‌یه وقوفم اتفاقی یوم واحدده واقع اولدی . ایمدی ینه مقصوده رجوع ایدملم که حضرت امام ابوحنیفه‌نك کوردوکی ویاخود آندن روایت ایتدوکی صحابی‌نك ذکریدر . آنلرك بری‌دخی سهل بن ساعد الانصاری‌در اولا آنلرك اسمی خزن ایدی . حضرت رسالتپناه (صلعم) تبدیل ایدوب سهل ایله تسمیه ایلدیلر [*] اون‌بش یاشنده ایکن مدینه‌یه کلوب آنده‌سنة احدی وتسعین‌ده ویاخود ثمان وثمانین‌ده وفات ایلمشدر صحابهٔ کرامدن مدینهٔمنوره‌ده وفات‌ایدنلرك آخری بونلردر حضرت امام‌بونلرك‌زمانی ادراك ایلمشدر اکرچه کورمامش ایسه، وینه آنلردندر ابو الطفیل عامر بن واثله مکه‌ده سنة اثنین ومائه‌ده وفات ایلمشدر صحابه‌دن جمیع وجه ارض‌ده آخروفات ایلین بونلردر امام ابو حنیفه حضرتلری بلا شك بونلرك زمانی ادراك ایلمشدر لکن بعض محدثین آنی کورمدی دیمشلردر . اما اصحاب‌مناقب اسانیدلری ایله‌روایت ایدوب کورمشدر دیمشلردر، ایمدی علی کل‌حال کورمك ممکن ایدوکی ثابت ومقرر اولوب وکورمشدر دیو ناقل اولان عادل اولیجق کورمسنه حکم اولنور ، زیرا مثبیت‌نافی‌دن اولی‌درو بومقامه‌کلنجه ذکراولنانلر آنلردرکه ظن غالب امامك آنلره ملاقاتیدر وزمانلرینه یتشدوکی متحققدر بونلردن ماعدا صحابه‌دن بعض رجال دخی واردرکه امام آنلرك زمانی ادراك

[*] زیرا اسامی‌ده دائما یمن و برکته دلالت ایدن معناسنده خیر وسرور اولانه میل بیوروب خلافی اوزره اولانی تبدیل بیوررلر ایدی . بونك امثالی تبدیل ایتدکاری کتب احادیثده کثیردر .

ایلدیکی آنده شك اولنمشدر. اول جمله‌دندر معقل بن یسار، زیرا معقل (ر.ع) بصره‌ده سنة سبع وستین‌ده یاخود سبعین‌ده وفات ایلمشدر امامك ولادتی ایسه برقول اوزره سنة ثمانین‌ده‌در الا مکر شول قول اوزره‌که امام سنة احدی وستین‌ده ولادت ایدوب ومعقل سنة سبع وستین‌ده وفات ایتمش اوله. وینه آنلردندر جابر بن عبدالله، زیرا آنلر مدینه‌ده سنة سبع یاخود ثمان وسبعین‌ده وفات ایلمشدر، ولادت امام ایسه سنة ثمانین‌ده‌در مکر امام سنة احدی وستین‌ده ولادت ایلمك قولی اوزره اولمایه لکن اکثر اقوال خلافی اوزره‌در. وینه آنلردندر عبدالله بن انیس بعضلر دیمشدرکه امام آنلره ملاقی اولوب روایت دخی ایلدی لکن آنده اشکال واردر زیرا اهل تاریخ اجماع واتفاق ایلمشلردرکه حضرت عبدالله بن انیس امامك ولادتندن یدی ییل مقدم مدینه‌ده سنة اربع وخمسین‌ده وفات ایلمشدر. وینه آنلردندر عایشه بنت عجرد، امام آنلره ملاقی اولوب آندن روایت دخی ایلمشدر والحاصل محدثین‌دن برجماعت امامك صحابه ایله ملاقاتنی انکار ایلدیلر واصحاب امام اسانید حسان ایله اثبات ایلدیلر مع هذا آنلر امامك احوالنی اصحاب سائرلردن اعرف ایدوکی محل ارتیاب دکلدر ومثبت عدل وعلم نافیدن اولیدر حتی اصحابی مسنداتنی جمع ایلمشلر اللی‌یه یتشمشدر وبو فضیلت ومنقبت مذهبنی سائر مذاهب اوزره تقدیمه ذاهب اولمغه سبب صالحدر وبوذکر اولنان تفضیل ایله ثابت اولورکه امام تابعین‌دندر وسابقا ایراد اولنان احادیث سالفه‌ده ثابت اولمشدرکه امام زماننك سیدیدر پس بوایکی مقدمه منتجه اولورکه امام سید تابعین اوله وبومعنایه حضرت امام دخی اشارت ایدوب دیمشدرکه هرنسنه‌که بزه صحابه‌دن کله علی الرأس والعین اما شول نسنه‌که بزه تابعیندن کلمشدر. ایمدی آنلر بر رجال وبز دخی بررجالز یعنی بزدخی آنلر کبی یز هرامرده آنلره اقتداء ومتابعت بزه لازم دکلدر ودخی امامك جهات شرفندن بری دخی سائر ائمه اوزرینه ثنالریدر وآنك دخی تفصیلی عن‌قریب معلوم اولور وجملهٔ فضائلندن بری دخی بودرکه امام ابوحفص کبیر روایت ایلمشدرکه امام شافعی‌نك مشایخی عد اولنوب جمله سکسانه بالغ اولمشدر ومشایخ امام عد اولنمشدر درت بیکه

بالغ اولمشدر . انتصارده ایتدی بوفضیلت امامك ادنی فضائلندندر وبوندن صدركده خلجان ایلمسون كه بخارینك مشایخی بلكه اون بیكه بالغدر اول تقدیرجه امامدن افضل اولمق لازم كلور دیمیەسن . زیرا مشایخ حدیث مشایخ فقه كبی دكللردر ، زیرا مشایخ فقه البتە علما اولمق كركدر اما مشایخ حدیثده اول لازم دكلدر اول سببدندركه فقها قلیل ورواة حدیث كثیردر . وقتاكه مذهب امام اشرف مذاهب واعز مطالب ایدوكی معلوم اولدیسه بودخی معلوم اولەكه شافعیەنك ذكر ایتدكاری كلام كه نبی علیه السلام ﴿ الائمة من قریش ﴾ بیورمشدر ودخی ﴿ قدموا قریشا ولاتقدموا علیه ﴾ بیورمشدر یعنی قریشی تقدیم ایدك آنك اوزرینه تقدم ایلمك بیورمشدر ودخی امام شافعی ابن عم نبی‌در (صلعم) ودخی لغت عربی سائرندن اعلمدر زیرا نشو ونماسی مكەده اولمشدر ومدینەده امام دار الهجرة اولان امام مالكدن تخرج ایلمشدر دیو بیان ایتدكلری وجوه جملەسی مدفوعدر اما اولا زیرا اكثر ائمە قریشدندر دیمكدن مقصد امامت صلوة ایسه اول قریشه مخصوصه دكلدر زیرا عهد نبی‌ده علیه السلام قریشك غیری صلوتده تقدیم ایدوب امام اولمشدر كذلك عهد خلفاء راشدین‌ده قریشدن نیچه علماء دین وار ایكن ، ودخی اجماع علما بونك اوزرینەدركه اعلم اولانلر صلوتده امامته سائردن اقدمدر قرشی اولمسه دخی ، اما اكرمقصد امامت علم ایسه آنده شرف نسب شرط دكلدر نته‌كیم نبی علیه السلام معاذی یمنه تعلیم ایچون ارسال ایلدیلر وجمیع بلاد وامصارده علم اخذ اولنان اكثر علماء اخیار موالی‌دن ایدی ، عراقده حضرت ابی موسی وحذیفه كبی وحجازده زید بن ثابت وزهری كبی وشامده معاذ وابی امامه‌كبی . ودخی اسامة بن زیدك حالی ونبی علیه‌السلامه قرب واتصالی خود خفی دكلدر كذلك صهیب وسلمان كه مقتدای عامهٔ مسلمان ایدیلر ، صحابه‌دن صكره دخی شریحی دخی خلفاء ثلثه نەوجهله رغبت ایله قاضی ایدوب هرحكمنه راضی اولمشلر ایدی وآنك رأیی اولمادن اجماع منعقد اولمازدی ونیچه بونلرك غیری دخی‌كه اكر هرعصرده قریشدن نیچه علما موجود ایكن موالی‌دن اولان فقها ذكر واستقصا اولنسه بیانه مجال اولماز . ودخی عطادن روایت اولنوركه

ایتدی : بکا هشام بن عبد الملك علماء امصاردن اسـتفسار ایلدی بن ایتدم مدینه‌نك نافع درکه ابن عمرك مولاسیدر، ومکه‌نك عطا بن ابی رباح درکه مولی‌در ویمنك طاوس بن کیسان مولی‌در وشامك مکحول مولی‌در وجزیره‌نك میمون ابن مهران مولی‌در وبصره‌نك حسن وابن سیرین مولی‌در وکوفه‌نك ابراهیم نخعی عربی‌در دیدم ، هشام‌ایتدی اکر عربی دیمش اولماسه‌ك روحم چیقمغه قریب اولمش ایدی [*] وبوسـببدندرکه علمایه موالی ومولانا اطلاقی شایع ومشهور اولمشـدر ودخی ابن عم نبی (صلعم) در دیدکلری کرچه مقتضی شرفدر لکن مقتضـاسی شرف نسب‌در شرف نسب ایسـه مستلزم شرف مذهب دکلدر . ودخی عالم باللسان ایدی دیدکلری مسلم‌در لکن علم مزبورك امام‌شافعی‌یه اختصاصی ممنوع‌در . زیرا امام‌مالك دخی مدینه‌دن ظهور ایلمشدر وحضرت امام اعظم‌دخی مدت کثیره مجاورحرمین اولدقلری جای‌ریب ومین دکلدرکه بنی امیه‌دن فرار ایتدکده اول اماکنده مجاور اولوب قرار ایلمشدر باخصوص زازی ذکرایلمشدرکه امامك شعری شعر شافعی‌دن الطف وافصح وآندن هروجهله ارجح‌ایدی ، جودت‌ولطافت شعرایسه البته کمال بلاغت‌دندر وآندن صکره اصـل اعتبار تقوایه‌در نسبه دکلدر ، نته‌کیم حق تعالی ﴿ ان اکرمکم عندالله اتقاکم ﴾ بیورمشدر . ایمدی نظر ایله‌که لقمان حکیم برعبدغلیظ المشافر ایکن حق‌تعالی آکا حکمت وفقه وافر ویردی‌وصحابه‌نك دخی اکثری فقرا وزهاد ایکن اکثر اشرافی اوزره‌مقدم ایدیلر ودخی آنلرك باهلی‌اولانلر آنلرك غـیری عربه کفو دکلدر وقریشـك بعضی بعضـنه کفودر دیدکلری قوللری بزم مدعامزه مضر دکلدر ، زیرا اعتبار کفائت آنجق نکاحه متعلقه اولان مقاصدك ترتبی ایچوندر ، آنك شرف مذهبنده مدخلی یوقدر بزم خود کلامنز شرف نسب شرف مذهبی اسـتلزامنی رد ایلمکده‌در ودخی بویله ظن اولنمایه‌که بزم‌اختیار ایتدیکمز مذهب شعوبیه اوله ، زیرا آنلر برقوم‌درکه عربه

---

[*] هشامك بوکلامدن مقصدی یعنی اکر جمله‌سی موالیدن اولوب عربدن هیچ کیمسه اولمامش اوله هلاك اولوردم هله برینی عربی دیمك ایله برمقـدار تسلیت قلب حاصـل اولدی دیمکدر .

عداوت اوزره اولوب دائما آنلرك شاننی تصغیر واستحقار وعربك غیری اوزرینه فضلنی انکار ایدرلر اما بز آنلره حاشا تعصب ایلمزز سائر طوائف اوزرینه فضللرینی انکار دخی ایتمزز بلکه همان شرف نسب شرف تقوی ومذهبدن افضل دکلدر دیرز نته‌کیم مقدما معلوم اولمشدر .

مطلب ثانی امامك نسبی وحرفتی بیاننده‌در — شیخ جزری (جامع الاصول)ده ایتدی : امام نعمان بن ثابت بن زوطی بن ماهدر که اهل کابلدندر وصاحب کافی ذکر ایلدیکه نعمان بن ثابت بن طاوس بن هرمزدرکه ملك بنی شیباندر . بوتقدیرجه امام عربی اولمق دخی محتملدر زیرا زمان قدیمده بغداد بابل ایله مسمی ایدی دیو (عراقیات ابیوردی)ده اشارت اولنمشدر ابومطیع بلخی ذکر ایتمشدرکه امام انصاردندر نعمان بن ثابت بن روطیاس بن یحیی بن راشد الانصاریدر . بعضلر دخی دیمشدرکه نسل ملوك عجمدن ابناء افریدوندندر ودخی غزنوی صالح بن احمد العجلیدن اسنادی ایله ذکر ایلمشدرکه امام کوفئ تیمیدر حمزة بن الزیات المقری رهطندندر ومقدما بزاز اولوب بیع خز ایدردی ودخی دیمشدرکه ثابت اصلده نساء خراسان قریه‌سندندر وبعضلر دخی مدینة الرجال ترمددندر . بعضلر دخی کابلدندر دیمشدر وثابتك اسلام اوزره ولادتی مقرر وثابتدر . اما زوطا اومملوك ایدی مولاسی آنی تیم الله بن ثعلبه یه بیع ایلدی . و دخی امامك اوغلی حماددن مرویدرکه : جدی ثابت بن نعمان بن مرزبان ابناء فارسدن احراردندر بزم اوزریمزه قطعا رق طاری اولمامشدر دیمشدر وثابت مزبور حضرت امام غالب علی بن ابی طالب کرم الله تعالی وجهه خدمتنه ذاهب اولوب حضرت امام اکا وبعده ذریتنه برکت ایله دعا ایلدی . حماد ایتدی: بز هنوز اول برکتدن رجا ایدرز ودخی نعمان بن المرزبان اول کیمسه‌درکه حضرت علی کرم الله تعالی وجهه یوم نیروزده یاخود مهرجانده فلوذج اهدا ایدوب حضرت علی (ر . ع) « نورزونا ـ یاخود ـ مهرجونا کل یوم » دیو بیوردیلر بعضلر دیمشدرکه امامك بلاد متعدده‌یه نسبتنك ماییننده توفیق اولنور ، زیرا ممکندرکه بر بلده‌ده ولادت ایلیه وبرنده دخی توطن ایلیه ونشأه‌سی وتأهلی دخی برنده اوله وبونلرك هر برینه وطنیدر دیمك صالحدر حتی دیمشلردرکه

برکیمسه بر بلده‌ده‌درت ییل اقامت ایلسه اکا منسوب اولور ودخی دیمشلردرکه برکیمسه بر بلدده‌ده تأهل ایلسه آنلردن اولور . مرحوم والد ماجد بیوررلرکه بر موثوق به ومعتمد علیه کیمسه‌دن ایشتدم ، بعض کتبدن روایت ایدردی‌که ثابت وفات ایلیوب امام ابی حنیفه‌نك والده‌سی امام جعفر صادقه تزوج ایلدی اول زمانده ابو حنیفه صغیر اولوب جعفر صادق حجرنده مربی اولمشدر . وعلومنی آندن اخذ ایلمشدرا کر بوروایت ثابته ایسه امام ابوحنیفه‌یه منقبهٔ عظیمه اولور .

مطلب ثالث ائمهٔ اربعه‌نك جمله‌سنك و سائر ائمه‌نك امامه ثنا ایتدکلری بیانده‌در — جمله‌دن هرون بن سعید شافعیدن روایت ایدرکه ایتدی بن‌ابی حنیفه‌دن افقه برکیمسه کورمدم ، هرکیمسه‌که تفقه مقصود ایدنه آکا واصحابنه ملازم وخدمتلرینه مداوم اولسون وتحقیق جمیع ناس فقهده ابی‌حنیفه‌یه عیالدر امام شافعی‌نك بن آندن افقه کورمدم دیمکدن مقصدی بیلمزم دیمکدرحقیقتده رؤیت دکلدر . زیرا آنلر امامك وفاتی سنه‌سنده بلکه اول کونده ولادت ایتمشدر: ضیمری روایتنده واقع‌اولان جمیع ناس استحسان وقیاس‌ده ابی‌حنیفه‌یه عیالدر دیو وارد اولمشدر واقدی ایتدی امام مالك اکثر مسلك امامه‌سالك اولوب آنك قولنی سویلر ایدی لکن اظهار ایلمزدی . ودخی اسحق‌بن محمددن مرویدرکه مالك اکثر مسائلده آنك کلامنه اعتبار ایدوب قولنه قائل اولوردی واسحق بن ابی فدادن منقولدرکه ایتدی : بن مالکی کوردم امامك النی طوتوب بیله مشی ایدرلردی ، مسجده‌واصل اولدقلرنده کندوسی داخل اولمادن امامی تعظیم ایدوب کندوسندن تقدیم ایلدی بن ایشیتدم که امام مسجده داخل اولدقده بودعایی قرائت ایلدی‌که : « بسم الله هذا موضع الامان فآمنی من عذابك ونجنی من النار » ودخی شافعی‌دن منقولدرکه برکیمسه‌که‌مغازی‌ده تبحر مقصود ایدنه اول محمد بن اسحقك عیالیدر وفقه‌ده ابی‌حنیفه‌نك عیالیدر ونحوده کسائینك عیالیدر وتفسیرده محمدبن مقاتلك عیالیدر وشعرده زهیرك عیالی‌در ، وینه آندن منقولدرکه برکیمسه‌که امامك کتبنه نظر ایتمیه فقهده تبحر ایلمز وینه آندن‌منقولدرکه امامك قولی‌هوینا ایله دفع اولنمقدن‌اعظم‌در

يعنی غایت ایله آز و آسان ومبین نسنه ایله دفع اولنمقدن اعظم‌در بلکه آنك قولنی دفع برامر عظیمه محتاجدر دیمکدر . بوفقیر ایدرکه لفظ هوینایی کتب لغات مشهوره‌ده تفسیر ایتمامشلردر لکن شرح تهذیب‌ده دیمشدرکه : هویناکه مقصور غیر منون‌در تصغیرهونی‌در حبلی کبی که تأنیث اهون‌در وبونده مشهور اولان الف ولام ایله استعمال اولنوب الهونی دیمکدر الدنیا کبی بعضلر دخی هونا دیمشدر دنیا کبی الف ولامسز . ودخی حافظ بن قرقول (مطالع الانوار علی صحائح الآثار) نام کتابنده لفظ مزبوری ذکر ایدوب تصحیح ایلمشدر انتهی . ودخی مالك بن انس‌دن مرویدرکه ابوحنیفه اسلامده التمش بیك مسئله وضع ایتمشدر دیمشدر وامام ابی بکر ابن عتیتدن مرویدرکه امام بشیوز بیك مسئله وضع ایلمشدر ، خطیب‌خوارزمی ذکرایلمشدرکه اوچیوز بیك‌مسئله‌وضع ایلمشدر اوتوزسکزبیك مسئله‌عباداتده‌در باقیسی معاملاتده‌در اکر آنك ارشاد ودلالتی اولماسه خلق راه ضلالتده قالیردی دیمشدر .

مطلب رابع اصول دین‌ده مذهب متبعی بیاننده‌در — عمرو بن حمادبن ابی حنیفه ایتدی : برمدت مالك قتنده اقامت ایلدم وقتاکه خدمتندن رجوع قصد ایلدم ایتدم : جائزکه بعض حساد قصد افساد ایله جدیمی سنك یانکده حقیقتده متصف اولدیغی احوالك وقائل اولدیغی اقوالك خلافی ایله ذکر ایتمش اوله‌لر . ایمدی بن آنك‌مذهبنی ومعتقدینی ذکر ایدرم اکر قبول‌ایدوب راضی اولورسه‌ك فبها والابکا وعظ ونصیحت ایله‌که مبتلای فضیحت اولمایوب اول اعتقاددن رجوع ایلیم بعده بیانه‌شروع ایدوب ایتدم‌که جدم برکیمسه‌یی ذنب‌وکناه ایله ایماندن اخراج‌ایلمز ایدی، ایتدی : اصابت ایلمش . بن‌ایتدم اکر ارتکاب فواحش ایدرسه دخی اصابت ایدرمی ؟ ایتدی اصابت ایدر . ینه بن ایتدم قتل نفس ایدنلری اکفار ایلمز ایدی ، ایتدی : اصابت ایلمش هرکیم‌که بونك غیرینه قائل اوله‌خطا ایدر. ودخی ایتدی‌که بکاواصل اولدی‌که امام بنم ایمانم جبرئیل ایمانی کبیدر دیرایمش، بن‌ایتدم سکا باطل کلام واصل اولمش امامك کلامی بویله دکل ایدی بلکه دیر ایدی که حق تعالی جبرئیلی حضرت رسوله (صلعم) بعث و ارسال ایلدی مقدم اولانلره بعث

ایلدوکی کبی وامر ایلدی‌که خلقی ایمانه دعوت ایلیه‌که جمله‌سی ایمان‌واحددر ایکی ایمان ویاخود اوچ ایمان دکلدر ، وبرکیمسه‌نك ایمانی آخرك ایمانك واقرارینك غیری دکلدر . پس اول حالده تبسم ایلیوب رضا شکلن کوستردی وهیچ برنسنه سویلمدی . وینه بن ایتدم ودخی ایمانده شکی انکار ایدردی. ایتدی ایمانده شك نه‌در؟ بن ایتدم بزم قاتمزده بعض اقوام واردرکه اما مؤمن دیمزلر ایمانی استثنا ایدوب ان شاء الله دیمنجه وبعض دخی لاادری انا مؤمن ام لا دیر یعنی ایمانم ثابت میدر دکیدر بیلمزم دیر . پس بو کلامی انکار ایدوب بوکلامه کیم قائل اولور دیدی . ودخی امام ابی مقاتلدن مرویدرکه کتاب (العالم والمتعلم) ابی حنیفه‌نکدر وکندولری مذهب اهل سنت وجماعت اوزره ایدیلر . ودخی صدر الائمه اخطب الخطباء الخوارزمی المعتزلی مناقب امامده تصریح ایلمشدرکه کتاب مذکور امامکدر ومعتزله‌نك زعملری بودرکه حاشا امام کندی رأیلری اوزره اوله اما بوکلام آنلرك اوّل مکابره‌لری دکلدر دائما بویله کلمات واهیه آنلره غیر متناهیه‌در ، وقتاکه امامه سنت وجماعتدن سؤال اولندی جوابنده بسط مقال ایدوب بیوردیلرکه شیخینی تفضیل ایده‌سن وختنینه محبت ایده‌سن وقدره ایمان کتوره‌سن‌که خیری وشری اللهدندر وخفین اوزره مسح ایده‌سن ونبیذتمری تحلیل ایده‌سن لکن طاعت خدایه قوت نیت ایدوب سکر ایچون اولمایه وبرکیمسه ذنب وعصیان بسیار سببی ایله اکفار اولنمایه وحق تعالیده یعنی صفاتنده برشیئله تکلم ومباحثه اولنمایه . ایمدی امامدن بوکلام دخی مذهب اهل سنت اوزره اولدیغنه دلیل تامدر . زیرا صفات الله اهل سنت قاتنده توقیفیه‌در یعنی مادامکه لسان شارعدن حق تعالی ایچون اوصاف اثباتی وارد اولمایه سائر خلق کندولرندن اثبات ایتمك جائز دکلدر اول سببدن صفات اللهده تکلمدن منع ایلمشلردر . ودخی صحابه حقنده خیردن غیری سویلمزدی حتی اول سببدن بعضیلر صحابه‌نك بعضنی بعض آخر اوزره تفضیلدن امساك ایلمشلردر . لکن اکثر قاتنده مشهور اولان بونك خلافیدر اکثرینك مذهبی بودرکه صدیق افضلدر وخطابیه قاتنده فاروق افضلدر وراوندیه

قاتنده عباس افضلدر . واهل سنت اتفاق ایلمشلردر که شیخین مقدم اوله‌لر بعدهما عثمان بعده علی‌در اکثر قاتنده ، ومذهب امامدن دخی قول‌اصح بودر واقل قاتنده شیخیندن صکره علی بعده عثمان اوله بودخی‌امامدن برروایتدر . ودخی اهلی سنت اتفاق ایلمشلردر که خلفاء اربعه‌دن صکره باقی عشره درکه جنت ایله مبشره اولمشـلردر بعدهم اهل بدر ، صکره اهل اُحد ، صکره بیعة‌الرضوان ، بونلردن ماعدا انصاردن اهل‌عقبتین اولانلرك دخی مزیتلری واردر کذلك سابقون اوّلون که قبلتینه نمـاز قیلانلردر . بوندن صکره دخی اختلاف ایلمشـلردر که بو تفضیل ظنی میدر یاخود قطعی میدر . پس شیخ اشعری قول اوّله یعنی ظنی اولماغه قائل اولدی و باقی قالانی ثانی‌یه . وبونده دخی اختلاف ایلدیلر که تفضیل مذکور آنجق بحسب الظـاهر میدر یاخود بحسب الظاهر و الباطن میدر . معاً روایت اولنور که حضرت امام عطا بن ابی رباح ایله ــ که اماماهل‌مکه ایدی ــ مجالسه‌ایدوب امامه ایتدی کیملردن سن ، امام ایتدی اهل عراقدنم وشونلردنم‌که قدری تکذیب ایلمزلر وذنب وکناه سببی ایله کیمسـه یی اکفار ایلمزلر و سـلفه زبان درازلق ایله در طعنی باز ایلمزلر . پس عطا الی ایله عقد ثالثین ایلدی ، ودخی سـلفی بز بویله ادراك ایلمشزدر دیدی وبوندن ماعدا امامك نیچه اهل اهوا ایله مناظره ومباحثه‌سی مرور ایتمشدر وبوخصوصده اوغلی حماده دخی وصیتی ذکر اولنمشدر .

مطلب خامس امامك اجوبهٔ لطیفه‌سی بیانده در — محمد بن مقـاتلدن مرویدرکه برکیمسه امامه ایتدی نه دیرسن شول کیمسه حقنده که جنتی رجا ایلمز ونادردن خوف ایلمز و حق تعـالیدن خوف ایلمز و اکل میته ایدر ورکوع و سجودسز اداء صلوة ایدر و کورمدیکی شـیئه شهادت ایدر و حق اولانامرهٔ‌بغض‌ایدر وفتنه محبت ایدر . اول دمکه اصحاب امام‌بوکلامی‌ایشتدیلر اول کیمسه‌نك حالی مشکلدر دیدیلر ، امام ایتدی اول کیمسه برشخصدر که جنت رجا ایلمز بلکه حق تعـالی یی رجا ایدر و ناردن خوف ایلمز ملك جباردن خوف ایدر وحق تعـالیدن ظلمده خوف ایلمز عدلنه اعتماد ایدر واکل میته ایدر یعنی سمك وجراد اکل ایدر ، وبلا رکوع و سجود صلوة

جنازه‌یی ادا ایدر و وحدانیت حقه کورمدن شهادت ایدر وموته حق ایکن بغض ایدر و مال و اولاده فتنه ایکن محبت ایدر . پس سائل مسائل قالقوب امامك هزار تبجیل ایله رأسنی تقبیل ایدوب بن شاهدم که سن وعاء علمسن دیدی . ودخی علامه حسام الدین السغناقی ایتدی : برکیمسه امامه کلوب ایتدی بر واو ایله‌میدر یوقسه ایکی واو ایله‌میدر ؟ امام دخی ایکی واو ایله‌در دیدی . اول کیمسه ایتدی حق تعالی سکا برکت ویرسن لا ولاده اولان برکت کبی دیدی . حضار مجلس بورمزدن خبردار اولمایوب امامدن استفسار ایلدیلر ، امام ایتدی اول شخص بکا تشهددن سؤال ایلدی‌که برواو ایله میدر یاخود ایکی واو ایله میدر . بن دخی ایکی واو ایله‌در دیدم . یعنی والصلوة والطیبات لفظنده اولان واولر مقصودر اول دخی بکا دعا ایدوب ایتدی حق‌تعالی سکا برکت ویرسون لاشرقیه ولاغربیه‌ده ویریلن برکت کبی دیدی . مؤلف اصل مترجم والد ماجد علیه‌الرحمه بیورورلرکه : بن بعض مواضعده کوردم‌که سائل مذکور حضرت خضر علیه‌السلام ایدی . ودخی امام مرغینانی ذکرایتمشدرکه حضرت امامه برکون حمامده شیطان (الطاق) ایله که رئیس روافض ایدی اجتماع ایدوب امامه استادکز وفات ایدوب آندن استراحت ایلدك دیدی فی الواقع امامك استادی هنوز وفات ایتمش ایدی امام دخی جواب ویروب بزم استادمز وفات ایدر اما سزك استادیکز الی یوم الوقت المعلوم منظریند ندر دیدی . پس رافضی متحیر اولوب حیرتدن کشف عورت ایدوب امام دخی ترك نظر ایچون غمز بصر ایلدی شیطان امامه ایتدی نه زماندن برو حق‌تعالی بصریکی اعمی ایلدی یانعمان ، امام دخی حق‌تعالی سنك سترکی هتك ایده‌لیدنبرو دیوب امام درحال مسارعه ایله حمامدن خروجه مبادرت ایدوب بوشعری انشاد ایلدی :

(شعر)

اقول و فی قولی بلاغ و حکمة — و ماقلت قولاً جئت فیه بمنکر
الا یا عبادالله خافوا الهکم — و لا تدخلوا الحمام الا بمئزر

وینه عبدالواحد الخطیب صدر الائمه الخوارزمی العسکری‌دن مرویدرکه امام ایتدی : بز حمادك مجلسندن انصراف ایتمز ایدك الا البتـه بر فائده ایله ایدردك ، پس برکون بزه ایتدی هربارکه سزه برمسئلهٔ معضلهٔ مشکله وارده اولسه ینه آنی برطریقله صاحبنه سؤال ایدك دیدی بن دخی استادك بوکلام عظیم الشانی خاطرنشان ایلدم برکون بکامنصورك سراینده ربیع حاجب ــ که بکا عداوت اوزره ایدی ــ ایتدی امیر المؤمنین بزه برکیمسه‌نك قتانی امرایدر سببنی بیلمیوب قتل ایدرز بزه حلال اولورمی دیو سؤال ایلدی بن‌دخی ایتدم یاابا العباس امیرالمؤمنین حق اوزره‌می امر ایدر یاخود باطل ایله‌می پس مضطر اولوب حق‌ایله‌امر ایدر دیدی ، بن‌دخی ایمدی هرنرده اولورسه‌سن حقی انفاذ ایله‌دیدم . ربیع بنی‌اخذ وتوثیق قصدایتمش‌ایکن بن آنی‌ربط وتضییق‌ایلدم‌دیدی ودخی ابی‌یوسف بن خالددن مرویدرکه برکون‌امام ابن‌ابی لیلی‌ایله برطریق‌ده کیدوب رفیق اولمشلر ایدی اتفاقی بعض مغنیه عورتلره ملاقی اولدیلر وقتاکه عورتلر سکوت ایلدیلر امام احسن دیو استحسان ایلدیلر ابن ابی لیلی ایتدی بن سنی من‌بعد شهادتدن اسقاط ایلدم ، امام ایتدی نیچون ، ابن ابی لیلی‌ایتدی تغنی ایدن نسوانه استحسان ایتدوکك ایچون . امام ایتدی قچان استحسان ایلدم ایتدی سکوت ایتدکلری زمانده پس امام ایتدی بنم استحسانم آنلرك سکوتلرینه ایدی تغنی ایتـدکلرینه دکل ایدی ودخی هربارکه ابن ابی لیلی برمسئلهٔ مشکله‌ده استشکال ایدوب قابل انحلال اولماسه خفیةً برکیمسه ارسال ایدوب امامدن سؤال ایدردی امام دخی احواله واقف اولوب بوبیتی انشا ایدردی : بیت (واذا تکون کریهة ادعی لها ، واذا یحاس الحیس [*] یدعی جندب) حکایت اولنور که اشراف بصره‌دن برکیمسه برصدیقنك ایکی قیزینی کندوسنك ایکی‌اوغلنه خطبه‌ایدوب بیوك‌اوغلنی بیوك‌قزینه وکوچکنی کوچکنه

---

[*] (حیس) خلط معناسنه مصدردر وبر طعامدرکه تمری‌سمن واقط ایله خلط ایدرلر ومحکم یوغروب چکردکنی آتوب احیانا سویق دخی خلط اولنوب اکل ایدرلر بومقام‌ده مقصد اول طعامدر یعنی شدت وکراهت کونده بنی دعوت ایدرلر اما خلط حیس اولنسه جندب دعوت اولنور بوکلام میان عربدن مثل‌در .

نكاح ايليوب ليلهٔ زفافده غلط وخلاف اولوب هر برينه آخرك منكوحه‌سی دوشوب بعد خراب البصره كار دشوار ظاهر وآشكار اولوب پدرلری بند حيرتده كرفتار اولدی آخرالامر برضيافت ايدوب علمايی جمع ودعوت ايلدی ، جمله‌دن حضرت امام وكسائی بيله ايديلر وقتاكه اصحاب مجلس جملةً جمع اولديلر زوجين مذكورين قصه‌يی عرض ايلديلر ، پس اول امردن كسائی جرأت ايدوب برروايتده سفيان ايتدی حضرت علی كرم الله تعالی وجهه بونك مثلنده ايكی كيمسه‌يه دخی عقر وموطؤه‌سنك برائت رحمی ظاهر اولنجه صبر ايليوب لكن جواب مذكوردن ايكيسی دخی بحضور اولديلر زيرا بوطريق ايله اوليجق هر برينه انتظار وهر بری برادرينك موطؤه‌سنی وطیٔ ايتمك ايله هتك استار لازم اولور . پس حضرت امام همام مقتضای مقام اوزره بسط بساط كلام حكمت انجام بيوروب ايتدی ايكی فريقه ارتق وهر وجهله حاللرينه اوفق برآخر طريق واردركه هر بری منكوحهٔ اولی‌سنه طلاق ويروب حالا موطؤه‌سی اولانه نكاح ايلسون كه هم انتظار المنی اختيار لازم كلمز وهم هر بری آخرك موطؤه‌سنی وطی ايلمك محذوری دخی اولماز وقتاكه بوكلامی حضرت امام بيورديلر ايكيسی دخی راضی اولوب مسرور وفرحان وخرم وشادان اولديلر وحضار مجلس ابوحنيفه‌يه علمنده بركت ايله دعا ايدوب بعده طعامه اشتغال ايلديلر واول حالده امام ايتدی بواطعمه كه حالا احضار اولنمشدر وليمهٔ اولی‌نك طعاميدر ، ياوليمهٔ ثانيه‌نك طعامی قنده‌در بوكلام لطيفه آميز وصفا انكيزدن جمله حاضر اولانلر خندان اولوب كلامنی وعلمنی استحسان ايلديلر ودخی روايت اولنوركه اعمش ايله زوجه‌سی برشب مخاصمه ايدوب اعمش بوكيجه بكا سويلمزسك طالق اول ديو يمين ايلدی زوجه‌سی دخی قصد جفا ايله سكوت ايدوب طلاقه رضا ويردی ، اعمش دخی بنيان ازدواجی هادم اولمق لزومندن ايتدوكی وضعه نادم اولوب كيجه ايله امامه واروب عرض حال واظهار ضجرت وتشوش بال ايليوب امام دخی الم چكمه فرح قريب بعون الرب المجيب ديوب اعمشك محله‌سی مؤذننه امر ايلديكه قبل طلوع الفجر اذان اوقيه ، وقتاكه مؤذن قرائت اذان ايله تمام ليلی

ایذان ایلدی اعمشك زوجه‌سی بی اختیار اولوب اعمشه خطاب ضمننده عتاب ایدوب الحمد لله که بنی سندن خلاص ایلدی دیوب لکن طلوع فجردن مقدم اولمق ایله ینه کلامی کیجه ایچنده اولمش اولوب لازم کلدی پس اعمش ابو حنیفه‌یه دعا ایدوب حق تعالی رحمت ایلیه که بزی محل خوفدن وقایت وناموسمزی حفظ وحمایت ایلدی دیدی . روایت اولنورکه جانب رومدن بر دهری کلوب علماء اسلام ایله مناظره ایدوب جمله‌سنی افحام والزام ایلدی الا حمادکه امامك استادیدر اول قالدی وهیچ برکیمسه برقناعت بخش کلام ایله آنی الزام ایده‌مدی اول زمانده امام صبی ایدی حماد دخی خوف ایلدی‌که اکر آنی الزام ایدرسه امر اسلامه ضعف طاری وفسادی عالمه ساری اوله اول کیجه واقعه‌سنده کوردکه برخنزیر کلوب برشجره‌نك جمله شعب وفروعنی اکل ایدوب انجق اصلی قالدی همان اول دم شجره‌نك ایچندن برشبل اسد پیدا اولوب خنزیری قتل ایلدی . صباح اولدقده امام خدمت حماده واردقده کوردی‌که دهریدن واول واقعهٔ هائله‌دن عظیم غمناك ومحزون وخوفله امام خانهٔ قلبنده محزون اولمش، امام استادینه سبب اغتمامدن سؤال ایدوب اول دخی بیان ایله بسط مقال ایلدی امام ایتدی الحمد لله تعالی خنزیر اول دهری خبیث لعین‌در وشجره، شجرهٔ علم‌در وفروع وشعبی‌سندن ماعدا ملزم اولان علمادر واصل شجره سنسن واول شبل اسد بنم وبن آنی بعونه تعالی قهر ایدرم دیدی . پس امام استادی ایله جامعه عزم وخرام ایدوب دهریٔ لعین اسلوب معهود اوزره منبره صعود ایدوب طلب خصم ایلدی ، امام دخی بر صبی ایکن کلوب حاضر اولوب دهریٔ بدکردار امامی کوریجك استحقار ایدوب امام ایتدی استحقاری قویوب کلامك نه‌درکتور کوره‌لم دیدی دهری امامك جرأت واقدامنی کوروب تعجب ایدوب بعده ایتدی : هیچ ممکنمیدرکه برشیٔ موجود اوله‌که آنك اولی وآخری اولمایه امام ایتدی عددی بیلورمیسن دهری نعم دیدی امام ایتدی واحددن مقدم نه‌در دهری ایتدی اول اولدرکه قبله برنسنه یوقدر ، پس امام ایتدی واحد مجازیٔ لفظدن مقدم نسنه اولمایجق ایمدی واحد حقیقی‌دن مقدم نه‌طریقله برشی اولور ، ینه دهری ایتدی اول

واحد حقیقی‌نك وجهی قنغی جهتده‌در مع هذا هرشیٔ جهاتدن خالی دکلدر ، امام ایتدی قچان ایقاد سراج ایلسه‌ك آنك نوری نه‌جانبده ظهور ایدر دهری ایتدی آنك نورنده جمیع جهات برابردر پس امام ایتدی نور مجازیٔ مستعارك حالی بویله اولیجق ایمدی دائم وباقی اولان بی‌طول وعرض نور سموات وارض نیجه اولور دیدی . ینه دهری ایتدی آنك مكانی قنده‌در هرموجوده ایسه البته بر مكان اولمامغه امكان یوقدر پس امام برمقدار لبن کتوروب بونده سمن وارمیدر دهری دخی نعم دیدی . امام ایتدی یا اول سمن بونده قنغی مكانده‌در دهری ایتدی : هیچ بر مكانه مخصوص دكلدر، پس امام ایتدی برموجود زائلك حالی بویله اولیجق خالق ارض وسما اولان دائم وباقی‌نك حالی نیجه‌در ینه دهری ایتدی شمدی اول نه‌كاره مشغول‌در امام ایتدی سن بكا بودكلو سؤالی منبر اوزره ایكن سؤال ایلدك بن هر برینه جواب ویردم بو دفعه سن دخی بر کره‌جك نزول ایله بن دخی منبره صعود ایدوب جواب ویره‌یم دیدی . پس دهری نزول ایدوب امام صعود ایلیوب ایتدی : منبرده سنك كبی برمشبه اولیجق آنی انزال ایدر ارض اوزرنده بنم كبی برموحد اولیجق آنی رفع ایدر حالا كاری بوایدی ﴿كل یوم هو فی شأن﴾ دیدی . پس دهریٔ ملعون مبهوت ومحزون اولوب جمیع خلق اوزرینه هجوم ایلیوب مقتول و مرجوم اولدی . ایمدی امامك زمان صغر عنفوان شبابده‌حالی بویله اولیجق وقت شیخوخت وهنكام كبرده حالی نیجه اولور ودخی حسن بن زیاددن مرویدركه بر كیمسه مالنی دفن ایدوب بعده محلنی فراموش ایتمكله واله ومدهوش اولوب امامه كلدی ، امام ایتدی بو كیجه‌یی صلوةایله اتمام ایله‌كه محلنی تذكر ایده‌سن اول دخی كلوب ربع لیل اولنجه نماز قیلمادن تذكر ایلدی امامه سؤال‌ایلدیلركه بومعنایه نه‌دن انتقال ایتدیكز جواب ویردیكه البته شیطان آنك‌لیلی صلوة ایله كذران اولدوغن ایستمیوب خاطرینه القا ایدر دیدی ودخی ایتدی اما نیچون بقیهٔ لیلی دخی صلوة ایله احیا ایتمكله حق‌تعالی شكرینی ادا ایلمدك . وینه حسن‌دن مرویدركه بر كیمسه مالنی برصحراده دفن ایدوب آندن سرقه‌ایلدیلر

صاحب مال ایسه برمرد بخیل ناکس ایدی ماله دسترس بولمامغن یقین اولدیکه غمدن هلاك اوله . پس امام اول مقامدن سؤال ایلیوب اول محله کلوب کوردیکه برقوم آنده کمأه یعنی منتار جمع ایدرلر اما آنلره ایتدی : هیچ سزدن بریکز تخلف ایدوب کیرو قالمشمیدر ایتدیلر : زرزر نام برجوان قالمشدر ، امام کلوب اول جوانی بولوب ایتدی :- سن اول مالی آلدیغك زمانده سنی کورن ینه سنك اوزریکه شاهددر همان نه مقدار مال باقی ایسه آنی کتور خرج واتلاف ایتدوکك مقداری صاحب مال سکاهبه وافضال ایدر دیوب ، کورن کیمسه سنك اوزریکه شاهددر دیدوکندن مرامی حق تعالی جمله خلقك اعماله شهید وعالمدر (اصل مترجمده بویله قالوب بعده اول جوانك مالی اقراری وامامك بووجهله مال مکتومی اظهاری بیان اولنمامش لکن ظاهر حال ، اویله ایدوکنه شاهد ودالدر غالبا مقتضای بشریت اوزره سهو ونسیان ویاخود اصل منقول عنه‌ده نقصاندن ناشی اولمش اوله والعلم عند الملك الدیان) ودخی برکون امام اوتورر کن برشخص ظهور ایدوب اوکلرندن مرور ایلدی امام ایتدی شول کیمسه غریبدر ومعلمدر و آستینده حلاوه واردر مجلسده حاضر اولانلر اول شخصه واقع حالدن سؤال ایلدیلر امامك دیدوکی کبی چیقوب امامه دیدیلرکه بو احواله نه وجهله انتقال ایتدیکز ، بیوردیلرکه شخص مزبوری کوردمکه صاغ وصوله ناظر واوضاعنده شکل متحیر کورینور بیلدمکه غریب دیاردر ودخی کوردمکه یاننه صبیان کلسه زیاده نکران اولور آندن بیلدمکه معلمدر ودخی کوردمکه آستانی ایچنه طورمایوب ذباب داخل اولور بیلدمکه آنده حلاوه واردر ودخی روایت اولنورکه امام ابی یوسف مریض اولوب دیدیلرکه وفات ایلدی امام ایتدی وفات ایتمامشدر سؤال ایتدیلرکه نه‌دن بیلدیکز ایتدی : علمه بودکلو خدمت ایلمشدر مادامکه آنك میوۀ جانیسنی جامع وجانی اولمایه اول موتله فانی اولماز[*] . فی الواقع و فاتی غیر واقع اولوب تمار علمدن اول

[*] بومقامده جانی اسم فاعلدر مصدری جنیدر فتح جیم و سکون نون ایله‌درکه میوه دوشورمکدر .

مرتبه بهره‌دار اولدی‌که روایت اولنورکه ابی یوسفك یوم وفاتنده یدی‌یوز مذهب رکابی چیقدی .

مطلب سادس امامك کرم اخلاق وشمائل وورعی بیاننده‌در — یزید بن هارونه سؤال ایلدیلرکه نه‌زمانده رجاله فتوی ویرمك حلال اولور ایتدی : قچانکه امام کبی . اوله ایتدیلر : سن بوکلامی دیرمیسین ایتدی بن آندن افقه واورع کیمسه کورمدم حتی برکون کوردم‌که برغریمنك خانه‌سنك قاسنده شمس‌ده اوتورمش ظلی اختیار ایتمامش بن حالی انکار ایلدم ایتدی : بودارك صاحبنك اوزرنده بنم مالم واردر اکر بن آنك سایه‌سنده اوتوررسم خوف ایدرم‌که مالم جر نفع اولنمش فرض قبیلندن اوله اول ایسه شرعده ممنوعدرکه اول فضله اولان نفع ربوا اولور . ودخی روایت اولنورکه امام قچانکه بر مسئله‌ده استشکال ایلسه درحال استغفاره اشتغال ایدردی ودیر ایدی‌که البته بن بروبال احداث ایتمشمدرکه بوحال نتیجهٔ سوء اعمال درکاه اولوردیکه قالقوب نماز قیلوب آنکله مسئله منکشفه اولوردی . ودخی دیرایدی رجام بودرکه توبه‌م قبول اولنمش اوله وقتاکه بوخبر فضیل بن عیاض زاهده واصل اولدی دل‌زار ایله گریهٔ بسیارایدوب بعده ایتدی : بودخی آنك قلت ذنوبندندر بونك غیری کیمسه‌لر بوکا متنبه دخی اولمازلرودخی ابراهیم بن عمرو بن حماد بن الامامدن مرویدرکه ایتدی : امام ، حسن الفراسة ایدی اول سببدن تلامذه‌سنك هربرینه برکلام دییوب جمله‌سی دیدوکنه موافق واقع اولدی اولا داودطائی‌یه سن عبادت ایچون تخلی وزیور طاعات تحلی ایدرسن دیدی فی‌الواقع اویله اولدی ودخی ابی یوسفه سن دنیایه مائل اولورسن دیدی فی‌الواقع اویله اولدی . مرویدرکه امام ایتدی : بندن صکره بر کیمسه بنم کنیتم ایله اکتفا ایلمز الا آنده جنون اولور بعض کبار دیمشلردرکه امامدن صکره نیچه‌کیمسه کوردك‌که ابوحنیفه ایله کنیت ایدنمش هر برینك قلوبنده ضعف وارایدی نصر بن محمددن مرویدرکه برمدت امام فتوی ویرمکدن نهی اولندی اوزمانده اوغلی حماد کلوب بعض مسائلدن سؤال ایدردی امام جواب ویرمز ایدی برکون حماد ایتدی حالا کیمسه سنی کورمز جواب ویرسه‌ك نه‌لازم کلور ،

امام ایتدی : خوف ایدرم‌که سلطان هیچ فتوی ویردکمی دیوسؤال ایلیوب
بن‌دخی ویرمدم دیوب کذب ارتکابی‌لازم اوله. روایت اولنورکه برکون‌امامه
بیلمدیکی برمسئله‌دن سؤال ایلدیلر اول سببدن اون‌ییل فتوی ویرمدی تاکه
ظن غالبی بویله اولدی‌که کندوسی‌تمام محتاج الیه انام اولوب سائر ناس‌جاهل
اولدیغی علومه واصل اولدی و دخی دیمشلردر که امام تجارتده شرکاسنك
بعضندن امر تجارتده برکارینی انکار ایلدی اول اجلدن مالنك ربحندن
اوتوزبیك بعضا طقسان بیك اقچه‌یی تصدق ایلدی دیدیلر . ودخی برزمانده
کوفه‌ده برغارت وبعض اصحاب اغنامه خسارت اولوب امام سؤال ایلدیکه
غنمك نهایت مرتبه عمری نه‌مقداردر یدی ییلدیر دیدیلر امام دخی یدی‌ییل
لحم‌غنم اکل‌ایلمدی جائزکه غارتدن آلنان اغنامدن اوله‌دیو . یوسف بن خالد
روایت ایدرکه امامك برهمسایه‌سی وار ایدی‌که هرشب سکران اولوب کلور
بو بیتله تغنی قیلوردی که بیت : (اضاعونی وای فتیً اضاعوا * لیوم کریهة
وسداد ثغر) اتفاق برکون عسس آنی مست ایکن اخذ و حبس ایلدیلر امام
ایتدی : همسایه‌مزك آوازی‌کوشمزه‌واصل اولماز اولدی اصحابی ایتدیلر : اول
محبوسدر پس امام قالقوب امیر بلده‌یه واروب اول دخی امامی کوریجك
یرندن عجله ایله قالقوب استقبال ایدوب باعث تشریف نه‌در دیو انواع
نوازش‌وتلطیف ایلدی امام‌دخی‌خصوص واقعه‌یی‌حکایت‌ایدوب امیردخی‌نیچون
بومقوله امرحقیر ایچون بالذات کلدیکز بر آدم ارسال‌ایتسه‌کزدخی کافی‌ایدی
دیوب‌جملهٔ زندانیانی اول‌دم حبسدن آزادوقلبلرینی‌خرم وشادایدوب جمله‌کزی
شیخمك حرمتنه آزاد ایلدم هر بریکز شکرینی مزداد ایدك دیدی ، امام
دخی اول جوانك النی آلوب ایتدی : ای فتی کوره بز سنی اضاعه ایلدکمی
اول دخی لا یاسیدی دیوب بعده امام اول جوانه برکیسه اقچه ویروب ایام
حبسده اولان نقصانکه بونکله استعانت ایله دیدی پس جوان دخی اول آن
اعمال قبیحه‌دن انابت ومجلس امامه ملازمت ایدوب فقهادن اولدی . روایت
اولنورکه امام قرق ییل صلوة صبحی صلوة عشا آبدستیله ادا ایلدی وقتاکه
وفات ایتدی همسایه‌سنك قیزی یاخود اوغلی ایتدی : یانمزده اولان دعامه

یعنی ستون نیجه اولدی، پدری ایتدی اول‌ستون شرع اولان ابو حنیفه ایدی (ر . ع) وامامك هر آیده آلتمش ختمه‌سی وار ایدی بر ختمه بر کیجه‌ده وبرختمه کوندزده ایدی و رمضانده یوم فطر ایله بیله آلتمش ایکی ختمه ایدردی . و دنیادن مفارقت ایتدوکی موضعده یدی بیك ختمه ایلدی وهرشب کریه و زاریسنی همسایه وجاری اولانلر ایشیدوب ترحم ایدرلردی . حتی مسْعر امامه عداوت اوزره ایکن عبادتی ولیالیده احیاسنی کوروب توبه و انابت ایدوب امامدن استحلال ایلدی امام دخی ایتدی غیبت ایلین جهالدن او لیجق حلال اولسون اما علمانك وقیعه‌سی یعنی صدمه‌لری شئن ابدی در مکر توبه ایلیه دیدی ، وقتا که مسعر دخی توبه ایلدی آندن صکره ماینلرده توافق وبرادری حاصل اولدی . وقتا که امام بنی امیه‌دن قچوب کیتدی هاشمیه ظهور ایدنجه مکه ومدینه‌ده شرفهما الله تعالی اقامت ایدوب اللی بش حج ایلدی . اما ایتدوکی عمره‌نك مقدارینی حق تعالی بیلور و دخی دأب وعادتی بو ایدی بعض دیاره امتعه کوندروب حاصل اولان ارباح ایله حوائج محدثینی اشترا ایدردی ونه مقدار باقی قالسه ینه آنلره ویریر دیر ایدی‌که حق‌تعالی‌یه حمدایدك زیرا بومال کندو بضاعه‌کزك ربحیدرکه حق‌تعالی سزك ایچون بنم یدمدن اجرا ایلمشدر وهربارکه عیالنه بر مقدار انفاق‌ایلسه اول‌مقدار دخی‌فقرایه تصدق‌ایدردی کذلك نفسی ایچون برکسوت آلسه ویاخود طعام اکل ایلسه . ودخی دیرایدی‌که بن قرق سنه‌دن زیاده‌درکه آنجق درت بیك درهمه مالك اولمشمدر . و هربارکه آندن زیاده اولسه آنی اخراج ایدرم اول مقداری دخی ابقا ایتدوکمه باعث حضرت علینك کرم الله وجهه کلامیدرکه بیورمشدر : درت بیك و آنك مادونی نفقه‌در اکر خلفا و امرایه التجا ایتمك لزومی خوفی اولماسه بر درهم دخی الیقومازدم ودخی هر جمعه‌ده والدینی ایچون یکرمی دینار تصدق ایدردی عامهٔ سنه‌ده تصدق ایتدوکندن ماعدا . ودخی رمضانده والده‌سنی صلوة تراویح ایچون عمرو بن ذر مجلسنه آرقه‌سنه آلوب کیدردی‌ماینلری اوچ‌میل‌ایدی ودخی ایتدی : حماد وفات ایده‌لیدن برو بر نماز قیلمادم الا البته آنکچون

ووالدیمی وبندن تعلم ایدنلر وبن تعلم ایتدوکم کیمسه‌لر ایچون استغفار ایتمشمدر .
ودخی دیمشدرکه بن استادم حمادك داری طرفنه قطعا ایاغمی اوزاتمادم تعظیماً ،
معهذا مابینلرنده یدی زقاق وار ایدی . روایت اولنورکه عبدالله الدباخی
امامی غیبت ایدوب حقنده ناسزا سویلردی اتفاق خانه سنه احتراق واقع
اولوب کندوسی حیرتدن قاپوسنی بوله میوب بیله محترق اولدی . حافظ الدین
البزازی ایتدی بر عالم ثقه‌دن ایشتدم که علاء الدین السوخی ـ که قریمده ساکن
ایدی وشارح مصابیح وصاحب تفسیر لطیفدر ـ اثناء درسده صائم دیشلری
ایچنده بقیهٔ طعامی ابتلاع ایلمك مسئله‌سنی تدریس ایدردی . وقتا که امام
قاتنده فاصل مقدار حمصه‌در دیو تقریر اولندیسه حاشا امامك اسنانی شویله
ایمش دیو ناسزا سویلدی هنوز بر قاچ ایام قلیله کچمدی که الا آنك اسنان
محکمه‌سی سقوط ایلدی .

مطلب سابع امامك قضادن هرب وفراری بیاننده در — مرغینانی ذکر
ایتمشدرکه خلفادن منصور برکون امامی وثوری‌یی وشریکی ومسعری دعوت
ایلدی که یرینه تکلیف امر قضا ایلیه ، امام ایتدی بن برحیله ایدرم وثوری فرار
ایدوب ومسعر اظهار جنون ایدر اما شریکك قضایه وقوعندن امین دکلم جانب
خلیفه دن کلن جندی بونلری آلوب کیدرکن سفیان بر مقدار قضاء حاجته
محتاجم دیوب بردیوارك آردینه متواری اولدقده کوردیکه برسفینه وار ایچی
خار ایله مملو ایدی ، ملاحه ایتدی شو دیوار آردنده برکیمسه واردر بنی ذبح
ایتمك ایستر دیوب مقصدی تکلیف قضا ایدی [*] ، پس خدام سفینه سفیانی خار
آلتنده ستر ایلدیلر اما خلیفه‌یه واردقده تجنن ایدوب ایتدی : دواب وغلمانك
نیجه‌در ، اول سببدن مجنون آنجق دیو آنی ترك ایلدیلر . برروایتده ایتدی
کوفه نك مسناتی یعنی نهرلرنده و وادیلرنده اولان سدلری خراب اولدی ،
خلیفه ایتدی یاشیخ مسناة ذکری سنك نه که یارار ینه ایتدی بنی امیه سوری

[*] زیرا من جعل قاضیاً فکانه ذبح بغیر سکین واردر اولمشدر . سفیانك کلامی
آکا تعریض اولوب مقولهٔ معاریضدن اولمق ایله کذبدن دخی خلاص اولمشدر نته کیم
ان فی المعاریض لمندوحةً عن الکذب وارد اولمشدر .

خراب ایلدیلر . پس خلیفه شونی اخراج ایدك مختل العقل آنجق دیدی
اما امام ایتدی بن بر بزازم اهل کوفه بنم قضامه رضا ویرمزلر . بر روایتده
دخی ایتدی اهلی کوفه قریش وانصار وعربدر ، بن ایسه موالیدنم اکرسن
بنی والی ایدرسه‌ك بنی آجر ایله یعنی کرپج ایله آتوب هلاك ایدرلر . اولسببدن
خلیفه آنی دخی ترك ایلدی اما شریك ایتدی غالب حالم بنم نسیاندر ، خلیفه
ایتدی سکا دفع نسیان ایچون اطعام لبان ایده‌لم یعنی کندر ویره‌لم تا که نسیانك
زائل اوله ، ینه ایتدی بنده خفت دماغ واردر ایتدی هرکون سکا دهن لوز
ایله فالوذج سکّری ویره‌لم ینه ایتدی بن حکمده مبالات ایتمزم کرك قریب
وکرك بعید اولسون همان حکم ایدرم . خلیفه ایتدی بنم ووالدمك اوزریمزه
حکم ایله راضی‌یم ، پس هیچ برطریقله خلاصه چاره اولمایوب بالضروره تقلد
قضا ایلدی . برکون خلیفه‌نك موالیسندن بری کلوب خصمی اوزره تقدم
ایدوب قاضی دخی اول وضعه راضی اولمایوب آنی منع ایلدی اول شخص
دخی قاضی‌یه سن برشیخ احمقسن دیدی . شریك ایتدی بن بوحالی مولاکه
دیدم قبول ایتمدی دیدی آخر عزل ایلدیلر . بر روایتده شریك ایتدی بن
خاتمك نقشنی کوره‌مزم خلیفه ایتدی برکیمسه نظرده سکا معاونت ایلسون
ینه ایتدی دماغم متغیردر خلیفه ایتدی : دهن لوز ایله عسل اکل ایله ،
ینه ایتدی بن نسوانه مائلم ، خلیفه ایتدی : سکا مستوفی جائزه‌لر ویره‌لم
جاریه‌لر آله‌سن . ودخی عبدالرحمن بن مالك بن معولدن مرویدرکه ایتدی
منصور امامی بغداده احضار ایدوب آندن طلب ایلدیکه کندوسی قضایه
تولی ایلیه و سائر قضاة اطراف بلاده آنك تحت یدندن چیقوب کیده‌لر . یعنی
قاضی القضاة اوله امام بومعنادن اباء تام ایدوب منصور دخی یمین ایلدیکه اکر
قبول ایامزسه حبس ایدوب هرکون اون سوط ضرب ایلیه ، ینه مجال اولمایوب
آخر حبس اولنوب اون ایکی کونده یوزیکرمی سوط ضرب اولندی وتا که امامه
ضرب تتابع ایلدی بکاء کثیر ایدوب زمان یسیر کچمدی تا که جوار خدای
متعاله رحلت وانتقال ایلدی . محبوساً ومبطوناً ومجهوداً [*] جنازهٔ شریفه

[*] یعنی مرض اسهاله مبتلی دیمکدر مجهود جهتندر مشقت معناسنه یعنی مشقت بسیار چکمش دیمکدر .

زنداندن اخراج اولنوب خلقدن نالهٔ زار صدهزار و گریهٔ بیشمار ظاهر وبدیدار اولوب اول کان علوم و فنون مقابر حربیران‌ده مدفون اولدی . بر روایتده دخی وقتا که قضا قبولندن ابا ایلدی آنی طعـام زهر آلود پنهانی ایله قتل وهلاك ایلدیلر سنة خمسین ومائه‌ده ، مدت عمری یتمش ییل ایدی ، بعضلر احدی و خمسین ومائه‌ده رجب‌ده یاخود شعبان‌ده یانصف شـوال‌ده دیمشدر وحماددن غـیری عقب و اولاد قومادی حسـن بن عماره نمازینی قیلوب باب خراسان‌دن اخراج اولنوب ومیان خلقده صلوتی ادا ایتمکه حاضر اولسونلر دیو ندا اولنوب برمرتبه کثرت وزحام اولدی که دفننه مجال اولمایوب تاعصردن صکره دفن اولندی ، نمازینی قیلانلر تخمین اولنوب اللی بیك مقداری اولمق اوزره اتفاق اولندی منصوردخی قبرینه کلوب قبری اوستنده نمازینی قیلدی و یکرمی کونه دکین خلق کلوب قبرنده نماز قیلدیلر روایت صحیحه اولدر که امام سجن‌ده وفات ایلمشـدر لکن خلاف بونده‌درکه ضرب ایله یاخود سم ایله‌می فوت اولمشـدر روایتین بینی توفیق وکلامینی تطبیق بونکه‌درکه اولا سقی سم اولنه بعده مصلوباً مضروب اوله تاکه زهر بدننه متفرق اوله کیفیت سم‌ده دخی اختلاف اولنوب بعضلر دیمشدرکه خفیةً دس اولنوب بیلمدی ، بعضلر دخی دیمشـدرکه شربته اکراه اولنوب امتنـاع ایلدی ودیدی‌که بن بونده نه‌واردر بیلورم ولکن شربنه توطین نفس ایده‌مزم آخر یاتوردیلوب دهان مبارکنه صب ایلدیلر مرویدرکه وقتا که موتی احساس ایلدی سجده ایدوب ساجد ایکن وفات‌ایلدی . ودخی‌دیمشلردرکه وقتا که امام‌سمی‌احساس ایلدی قالقدی منصور قنده کیدرسن دیو صوروب ایتدی بنی توجیه وارسال ایتدوکك یره کیدرم پس سجنه کیدوب آنده‌وفات‌ایلدی. ودخی معلوم‌اوله‌که امامك منصور ایله جاری اولان حالی‌کبی ایام مروانیـه‌ده دخی برردفعه ابن هبیره ایله اولمشـدرکه امامی قضـاء کوفه‌یه والی ایتمك ایستیوب امام دخی ابا ایتمکله حبس ایدوب سرمبارکنه نیچه سوط‌ایله ضرب‌ایلیوب‌حتی مبارك‌باشلری ووجه شریفلری شیشوب ینه قبول ایتمیوب دنیاده اولان ضرب هرنه مرتبه شدید اولسه آخرتده مقامع حدید ایله ضربدن آسـان و قلبمدن آندن زیاده

هراساندر دیو بیوردیلر ، بعده اصحابم ایله مشاوره ایده‌یم دیوب سجن‌دن اخراج اولنوب آنده قرار ایده‌میوب مکه‌یه فرار ایلدیلر و دولت عباسیه ظهور ایدنجه اول‌جای امن وراحت‌ده اقامت واستراحت ایلدیلر بعده خلیفهٔ منصور زمانی اولدقده امامه اکرام تام ایدوب بعض جوائز سنیه وعطیات بهیه ایدوب ینه قبول ایلمدی . روایت اولنورکه ابن‌هبیره برشب حضرت رسول ملك علام وجناب فخر الانامی (صلعم) منامده کوروب حق‌تعالیدن خوف ایتمزمیسن که بنم امتمدن برکیمسه‌یی بی‌جرم و کناه ضرب وتهدید ایدرسن دیو ابن هبیره‌یه تقریع وتشدید ایلدیلر ودخی مرویدرکه ابن هبیره امامی ضرب ایله امر ایلدکده بیوردیلرکه حضور حقده ودیوان پادشاه مطلق‌ده قیامکی ذکر ایله ، زیرا سنك آنده قیامکده اولان ذلت و حقارت بنم سنك حضورکده قیامده اولاندن اکثردر وبنی تهدید ایلمه زیرا بن «لا آله‌الاالله» کلمه‌سنی قائلم حق‌تعالی سکا بندن سؤال ایلسه کرکدر شول مکان وحال‌ده‌که سندن قبول ایلمز الا جواب حق قبول ایدر .

مطلب ثامن امامك علم‌باطن‌ایله‌اتصافی بیانندەدر — شقیق بن ابراهیمدن مرویدرکه‌ایتدی‌امام برکون ابراهیم بن ادهم حضرتلرینه ایتدی: یا ابراهیم سکا عبادتدن برشیء صالح‌ویرلمش . ایتدی‌علم‌دخی‌سنك بلکدن‌اولسون یعنی‌باب‌علمدن دخی‌دخول‌ایله زیرا رأس‌عبادت وقوام‌هرامر علم‌در ودخی‌حازم‌دن مرویدرکه ایتدی : امام ایله زهد وعبادت ویقین وتوکل‌ده کلام ایلدم بکاهربابی علی‌حدة تفسیر وهر فنی بری‌برندن تمییز وتنقیر ایلدی شریك نخعی ایتدی: ابوحنیفه طویل الصمت دائم الفکر ایدی وخلق ایله محادثه و مصاحبتی قلیل ایدی بوحالات علم باطنه اوضح امارات و مهمات دینه اشتغالنه اظهر اشارات‌در . هرکیمسه‌یه‌که صمت وزهد ویریله ، اکا علمك جمله‌سی ویرلمش اولور ودخی امام ابوالحسین الهمدانی خزانة المفتین نام کتابنك آخرنده ذکر ایلمشدرکه وقتاکه امام حجهٔ وداع حجنی ادا ایلدی ، سدنه وخدام کعبه‌یه مال عظیم ویردیکه بیت شریفی آنك‌ایچون تخلیه ایلدیلر امام دخی بیته داخل اولوب صلوته شروع ایلیه معتادی اوزره افتتاح قرائت ایدوب صاغ ایاغی اوزره طوروب نصف

قرآنی قرائت ایدوب بعده رکوع ایدوب رکعت ثانیه‌ده صول آیاغی اوزره طوروب قرآنی ختم ایدوب بعده ایتدی : الٰهی بن سنی حق معرفت ایله بیلدم لکن کمال طاعت وطائفه قیام ایده‌مدم . ایمدی خدمتده اولان نقصانمی کمال معرفت مقابله‌سنده هبه و احسان ایله دیدی ، پس درحال کوشهٔ بیتدن ندای خوش کلدی‌که بنی بیلدك و معرفتك احسن معرفتدر وخدمت ایلدك خدمتکده دخی اخلاص ایلدك بزدخی سکا وسکا اتباع ایدنلره وقیام ساعته دکین سنك مذهبك اوزره اولانلره مغفرت ایلدك . بوعبد فقیر ایدر ایمدی جناب پروردکاره هزار شکر بیشمارکه بزی اول سلطان عالیمقدارك مذهب وطریقه‌سن اختیار ایدن بندکاندن ایتدیکندن ماعدا حسب الامکان مذهبنده اولان کتب جلیله‌یی مطالعه‌یه مکنت وخلالنده مسطور اولان دقائق ادله ولطائف اشارات وانواع فروق واعتباراتی فهمه قدرت نصیب ایلمشدر . ﴿ و ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذوالفضل العظیم ﴾ روایت اولنورکه مسعر سجودنده دائما دعا ایدوب یارب جناب شریفکه تقربده ابو حنیفه ایچون ایتدیکم دعا ایله توسل وتحبب ایدرم دیرایدی .

مطلب تاسع امامك حقنده اولان منامات بیانندهدر — امام شافعی‌دن منقولدرکه امامك قبری ایله تبرك ایدردی و هر روز قبرینه زیارت ایچون کلوردی ، قچانکه برحالت عارض اولسه قبرنده ایکی رکعت نماز قیلوب حق تعالیدن حاجتنی سؤال ایدردی وحاجتی قضا اولنوردی . روایت اولنورکه امام برشب منامده کوردیکه کویا قبر نبی‌یی علیه السلام نبش ایدوب عظام شریفلرینی ماننده بدر منور اولان صدرلرینه جمع ایدرلردی حضرت امام بیدار اولدقده هول واقعه‌دن دار شرف‌مداری تنك وتار اولوب بی اختیار ابن سیرینه واروب رؤیایی اخبار ایلدی ابن سیرین ایتدی : بوواقعه‌نك صاحبی سن دکلسن بلکه آنك صاحبی ابوحنیفه‌در دیدی ، امام دخی ایمدی ابوحنیفه بن ایم ، ابن سیرین ایتدی : ظهریکی کشف ایله درحال کشف ایدیجك کوردیکه ایکی کتفنك ماییننده برخال وار ابن سیرین ایتدی : سن اول کیمسه‌سن‌که نبی علیه السلام آنك حقنده بیورمشدرکه بنم امتم ایچنده برکیمسه خروج ایدرکه

ایکی کتفنك بیننده برخال واردر حق تعالی دینی آنك الی اوزره احیا ایدر ودخی محمویه‌که ابدال‌دن معدوددر روایت ایدوب دیمشدرکه امام محمدبن الحسن حضرتی منامده کوروب حق تعالی سنکله نیجه معامله ایلدی دیدم ایتدی حق تعالی دیدی که: بن سنك جوفکی وعاء علم قیلمادم بن سکا عذاب ایتمك دیلدیکم حالده، یعنی بن سکا عذاب ایتمك ارزو ایتمش اولسه‌م بن سنك جوفکی وعاء علم ایتمز ایدم دیمکدر ینه ایتدم: یا ابی یوسف ایله نیجه معامله ایلدی ایتدی: اول بنم فوقمده در ینه ایتدم: یا ابی حنیفه‌یه نه ایلدی ایتدی اول اعلی علیندن‌ده‌در وبر روایتده اول ابی یوسفك فوقنده‌در دیو وارد اولمشدر ودخی ابو نجیب همدانی والدندن نقل ایدوب ذکر ایلمشدرکه ایتدی بن منامده کوردمکه کویا اوچ کوکب خاکه دوشدی درعقب امام وفات ایدوب بعده مسعر بعده سفیان فوت اولدی بن بوواقعه‌یی محمدبن مقاتله ذکر ایلدم، ایتدی علما نجوم عرض ایدوکنی انکار ایتمز دیدی.

مطلب عاشر امامدن تلمذ ایدن علماء اعلام بیاننده‌در — حق تعالی ابی حنیفه ایچون جمع ایتدوکی اصحاب‌که هر بری لب الالباب‌در برامام ایچون جمع ایتمامشدر جمله‌دن ابی یوسف ومحمد بن الحسن وزفر وحسن بن زیاد ووکیع وعبدالله بن المبارك وبشر بن غیاث المریسی وعافیة بن یزید وداودالطائی ویوسف بن خالد الشمنی ومالك بن معول الجبلی ونوح بن ابی مریم وبونك مثلنده فرزدق دیمشدر: (اولئك آبائی فجئنی بمثلهم * اذا جمعتنا یاجریرالمجامع) امام ایچون دخی لائق‌درکه بویله‌دیه بیت: (اولئك ابنائی فجئنی بمثلهم * اذا جمعتنا یاعنیدالمناقب) امام ابوالمعالی الاسفرائنی نجیح بن ابراهیمدن روایت ایدوب ذکر ایلمشدر اول‌دخی ابن کرامه‌دن‌که دیمشدر: برکیمسه امام ایچون ابوحنیفه خطا ایلدی دیوب ابن کرامه دخی ایتدی سن بوکلامی نیچه سویلرسن که آنك یاننده ابی یوسف وزفر کبی کیمسه واردر قیاسلرنده ویحیی بن زائده وحفص بن غیاث وحیان ومندبیل کبی کیمسه‌لر واردر حفظ حدیثده، وقاسم بن معن واردر معرفت فقه وعربیتده وداود طائی وفضیل بن عیاض واردر زهدلرنده. ایمدی امام نفسده خطا ایتمك اولماز ایلسه

دخی بونلر جانب حق وصوابه رد ایدرلر دیدی ودخی دیمشلردرکه امامه
طبقهٔ علماء تردد واختلاف ایلدیلر بعد هم ابو یوسف و اسد بن عمرو وقاسم
بن معین وزفر بن الهذیل وابوبکر الهذلی وولید بن ابان وحسن بن زیاد
اللؤلوی ویوسف بن خالد وداود الطائی الزاهد ونوح بن ابی مریم الجامع ویحیی
ابن زکریا وابن المبارك ومغیرة بن حمزه ومحمد بن الحسن وغیریلر . ودخی
دیمشلردرکه امامه حکامدن نیجه کیمسه اختلاف ایلدیکه آنلر ابو بکردر
وابو برزه وابوجابر وابوحصین وزید بن ثابتدر . وامامك حقنده تکلم ایلمشدر
ابن ابی لیلی وابن شیرمه وثوری وشریك ، اما آنلرك مخالفتلری امامك شاننه
ضرر وشین ویرمامشدر بلکه کیتدکجه امری وشانی ازدیاد وقوتده واصحابی
وفرتده وشوکتی کثرتده اولوب خلقك وجوه واعیانی بونلره مائل ومذهب
حق کیتدکجه واضح اولوب التباس زائل اولدی رحمة الله تعالی علیهم اجمعین
وکثر متابعیهم وادامهم الی یوم الدین آمین یارب العالمین . ودخی ائمهٔ مجتهدیندندر
حضرت امام مالك (ر . ع) بونلر امام مالك بن انس بن مالك بن عامر
الاصبحیدر کنیتی ابو عبدالله در ولادتی سنة خمس یاخود اربع یاخود ثلث
وتسعین ویاخود تسعینده در ، وفاتی مدینه ده سنة تسع یاخود ثمان وسبعین
ومائه ده در مدت عمری سکسان درت سنه ایدی ، واقدی ایتدی وفات ایتدکده
طقسان یاشنده ایدی ، امام دار الهجرة وعالم مدینه ایدی حضرت ابی هریره دن
روایت اولنورکه ایتدی : حضرت رسول الله (صلعم) بیوردیلرکه تحقیق
ناس اوززینه برزمان کلورکه اکباد ابل [*] ضرب ایدرلر یعنی مسافرت
ایدوب اطراف عالمی کشت ایدرلر وعالم مدینه دن اعلم برکیمسه بولمازلر ، سفیان
وزهری ایتدیلر عالم مدینه دن مقصد امام مالکدر ودیمشلردرکه امام مالك
بنی اصبحدندرکه یمن ده برقبیله در والده سی بطننده اوچ ییل طوروب حامل
قالمشدر هرم بن حیان دخی ایکی ییل قالمشدر وضحاك درت ییل قالمشدر
حتی روایت اولنورکه ولادت ایتدکده دیشلری بیتمش ایدی اولسببدن

[*] اکباد جمع کبددر جکر معناسنه ، بوکلام ابل ایله سفردن کنایتدر زیرا
سفرده معتاد اولدرکه دوه نك قارننه دورترلر سرعت حرکتی ایچون .

ضحاك ايله تسميه اولنمشدر وامام مالك مدينه‌ده ايام رشيدده وفات ايلمشدر ، قبری مدينه‌ده (شط بقيع الغرقد) اوزرنده در حليهٔ شريفه‌لری شديد البياض ايدی كه اشقره مائل ايدی و طويل و عظيم الهامه و اصلع ايدی يعنی باشلری بيوك ايدی و بی موی ايدی و ثياب عدنيهٔ خوب كيرلر ايدی وخلق شاربی كريه كوروب مثله قبيلندن عد ايدرلر ايدی بعضلر ديمشدركه شكلی چندان حسن المنظر دكل ايدی اول سببدن والده‌سی ايتدی سنی برحرفت قبول ايتمز الا علم قبول ايدر همان علمه اشتغال ايله ديدی فی الواقع علم بركتی ايله واصل اولديغی مراتبه واصل اولدی . ديمشلردركه امام مالكه فخر ايتمكده كافيدركه امام شافعی آنك اصحابندندر حضرت امام علمی زهری‌دن ويحيی بن سعيددن ونافعدن ومحمد بن المنكدردن وهشام ابن عمرودن وزيد بن اسلمدن وربيعة بن ابی عبدالرحمن‌دن وخلق كثيردن اخذ ايلمشدر آندن دخی جماعت كثيره اخذ علم ايلمشدركه هر بری ائمهٔ بلاد ومقتدای عباددر. جمله‌دن بری امام شافعی ومحمد بن ابراهيم بن دينار وابوهاشم وعبد العزيز بن ابی حازمدر ، بونلر اصحابنك ايچندن نظر اسی ايدی ، ودخی معن بن عيسی ويحيی بن يحيی وعبدالله بن مسلمة القعنبی وعبدالله بن وهبدر و بونلرك غيری نيجه تلامذه‌سی دخی واردر كه قابل احصا دكلدر و بونلر بخاری ومسلمك وابی داود وترمذينك واحمد بن حنبلك ويحيی ابن معينك وغير ائمهٔ حديثك مشايخيدر ، بكر بن عبدالله الصنعانی ايتدی بز مالك بن انسه كلدك بزه ربيعة بن عبدالرحمن‌دن خبر ويرمكه شروع ايلدی بزدخی استردك حديثی زياده ايليه ، بركون بزه ايتدی ربيعه ايله نه ايشلرسز . يعنی آنكله مصلحتكز نه‌در ايشه فلان طاق ايچنده نائم در بزدخی ربيعه‌يه كلوب خوابكاهندن منتبه و آكاه ايدوب ايتدك سن ربيعه‌ميسن نعم ديدی ، بز ايتدك مالك بن انس سندن روايت وتحديث ايتدوكی‌ميسن نعم ديدی بز ايتدك نه‌خوش مالك سنك سببك ايله مقبول اولوب منتفع اولمشدر سن كندو نفسك ايله منتفع اولمايه‌سن . ايتدی بيلمزميسزكه برمثقال دولت برحمل علمدن خير وانفعدر عبد الرحمن بن المهدی ايتدی سفيان ثوری حديثنده

امامدر اما سنتده امام دکلدر واوزاعی سنتده امامدر حدیثده امام دکلدر اما مالك بن انس ایکیسنده دخی امامدر ودخی امام مالك تعظیم علم ودینده کمال مبالغه ایدردی حتی شو مرتبه ایدیکه روایت حدیث قصد ایلسه آبدست آلوب عمامه ولباسنی کیوب ولحیه‌سنی تسریح ایدردی یعنی طرایوب پاك ایدردی واستعمال طیب ایدوب هروجهله بدننه زیب ویرردی بعده صدر مجلسه اوتوروب قعودنده دخی هیبت ووقار ایله تمکن واستقرار ایدوب وباشنی آشاغی طوتوب لحیه‌سندن وثوبندن برشیئله اوینامازایدی وتنحنح ایتمز ایدی . یعنی انفندن خلق ایچنده نخام اخراج ایتمز ایدی . معن بن عیسی روایتنده وارد اولمشدرکه اغتسال دخی ایدوب وتبخر وتطیب ایدردی اکر برکیمسه مجلسنده صوتنی رفع ایلسه زجر ومنع ایدردی ودیر ایدیکه حق تعالی ﴿ لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی ﴾ بیورمشدر . ایمدی هرکسنکه حدیث رسول قاتنده رفع صوت ایلیه کویاکه رسول قتنده رفع صوت ایتمشدر برکون ابی حازم مجلسنه عازم اولوب مرور ایتدکده کوردیکه اوتوریور ایدی طورمایوب کچوب کیتدی دیدیکه بریری بولمادمکه آنده قعود ایلیم و آنی دخی کریه کوردمکه قائم ایکن اخذ حدیث ایلیم . اول سببدن رعایت حرمت حدیث ایچون طورمایوب کیتدم دیدی . وامام مالکك خاتمنك نقشی ﴿ حسبنا الله و نعم الوکیل ﴾ ایدی . سببندن سؤال ایلدیلر ایتدی ﴿ وقالوا حسبنا الله ونعم الوکیل فانقلبوا بنعمة من الله و فضل لم یمسسهم سوء ﴾ یعنی تتمهٔ آیت ﴿ فانقلبوا بنعمة ﴾ اولدیغی ایچوندردیمکدر . یحیی بن سعید ایتدی : قوم ایچنده مالکدن حدیثی اصح یوقدر و دخی شافعی ایتدی : علما ذکر اولندقده مالك نجم در و بنم اوزرمده من و احسانده مالکدن زیاده کیمسه یوقدر و دخی دیدیکه قچانکه بر حدیث مالکدن کله آنی ایکی الك ایله شدایله ، ودخی ایتدی قچانکه بعض اهل اهوا واصحاب مذهب فاسده دن بری امام مالکه کلسه دیر ایدی که بن کندومی دینمده کمال وثوق واعتقاد تام اوزره کوردم اما سن دینکده شك اوزره سن ، ایتدی ینه کندك کبی براهل شك یانته وار آنکله مخاصمه ایله دیر ایدی .

ودخی امام مالك ایتــدی : قچان انسانك كندو نفسی حقنده خیری اولمایه
ناسك دخی آنك حقنده خیری اولماز . ودخی ایتدی علم كثرت روایت ایله
دكلدر بلكه اول بر نوردركه حق‌تعالی آنی قلب مؤمنده وضع ایدر . ودخی
ابو عبدالله ایتدی رؤیاده كوردم كه كویا نبی علیه‌السلام مسجد شریفده قاعد
و سائر ناس اطرافنده اولوب امام مالك قارشـولرنده قائم ایدی و حضرتك
اوكنده مسك وار ایدی بر قبضه مسكدن آلوب مالكه ویروب مالك دخی
خلقك اوستنه صاچار ایدی ، مطرف ایتــدی : بن بو رؤیایی علم ایله واتباع
سنت ایله تأویل ایلدم ، ودخی شـافعی ایتدی : مكه‌ده ایدك بكا عمتم ایتــدی
بو كیجه بر عجیب رؤیا كوردم بن دیدم كه نه كوردك ایتــدی : كویا برقائل
دیر ایدی‌كه بو كیجه اعلم اهل ارض وفات ایلدی . امام شافعی ایتدی حساب
ایلدك اول كون امام مالك بن انسـك وفاتی كونی ایدی . روایت اولنوركه
هرون الرشید مالكه خبر كوندروب دعوت ایلدیكه مجلسـنه حاضر اولوب
اوغللری امین ومأمون آندن سماع حدیث ایلیه‌لر كلدكده ایتدی یا اباعبدالله
لائق اولان بودركه بزه كلوب كیده سز كه صبیانمز سزدن موطـایی استماع
ایلیه امام مالك ایدر بن دیدم‌كه حق‌تعالی امیرالمؤمنینی اعزاز ایلسون تحقیق
بو علم اولا سزدن خروج ایتمشدر اكر آنی سز اعزاز ایدرسه‌كز عزیز اولور
اكر اذلال ایدرسه‌كز ذلیل اولور ، ودخی علم بر كیمسه‌یه كلمز بلكه آكا كلورلر
پس امیر المؤمنین ایتــدی : كرچك دیرسن بعده اوغللرینه دیدیكه مسجده
چیقوب آنده سـائر ناس ایله بیله سماع ایدك ، ینه امام مالك ایتدی : شول
شرطه‌كه رقاب ناسی تخطی و تجاوز ایتمیه‌لر بلكه همان هرقنده یر بولورلرسه
آنده قعود ایلیه‌لر . پس امین و مأمون بو شرطله مجلسـه حاضر اولدیلر
دیمشلردركه وقتاكه هرون الرشـید حج ایدوب مدینه‌یه واردی امام مالكه
كتابكی بزه كوتوروب كتور دیو خبر ارسـال ایلدی . امام ایتــدی : علم
كلمز بلكه آكا كلورلر . پس رشید ایتدی والله بز سماع ایتمز الا سنك بیتكده
ایدرز ، ینه امام مالك ایتدی بكا نافع ابن عمردن تحدیث ایلمشـدر آنلر
دخی نبی‌دن (صلعم) كه بیورمشـدر : قچانكه عالم علمنی عامه‌نك غیرینـه

تخصیص ایلسه آنکله نه خاص منتفع اولور نه عوام دیوب پس هرون خلق ایچنده ندا ایتدیروب جمله اصحاب حدیث اقبال ایدوب مجلس مالا مال اولدی ینه امام ایتدی بکا نافع ابن عمردن اول دخی حضرت نبی‌دن علیه السلام روایت وتحدیث ایلمشدرکه بیورمشدر : هرکیمسه‌که لله تواضع ایلیه حق تعالی آنی رفع ایدر پس هرون نزول ایدوب اصحاب حدیث ایله بیله قعود ایلدی بعده کتابی قرائت ایلدی اول سببدن کتاب مذکور (موطّا) ایله مسمی اولمشدر زیرا هرون آنك ایچون تواطؤ ایلدی یعنی تنزل ایلدی ، بعده هرون امامه بر بغل وبردابه وبرحمار وبشیوز دینار ارسال ایدوب امام دخی مالی قبول ایدوب بهائمی رد ایدوب بعده ایتدی بن راکباً مشی ایتمك احتمالی یوقدر برمدینه‌ده‌که آنده نبی رب معبود ترابی ایچنده ملحود اولمش اوله وفی نفس الامر امام مالك قطعا مدینه‌ده راکباً کورلمامشدر . ودخی امام شافعیدن مرویدرکه دیمشدر امام مالکك قاپوسنده افراس خراسان وبغال مصردن برکراع یعنی دابه کوردم‌که آندن احسن کورمیوب امامه ایتدم نه عجب لطیف وحسن آنجق امام دخی بندن سکا هدیه اولسون یا ابا عبدالله دیدی . بن ایتدم کندو نفسك ایچون بریسنی تعیین وحفظ ایدك ، ایتدی بن حق تعالیدن استحیا ایدرم‌که بر ترابده رسول الله اوله (صلعم) بن آنی حافر دابه ایله وطی ایلیم یعنی آتك ایاغی ایله باصوب کچه‌م . روایت اولنورکه رشید مالکه سؤال ایلدی‌که برمسکن ودارك وارمیدر ، امام یوقدر دیوب رشید دخی امامه اوچ بیك دینار ویروب اشترای دار ایله دیدی امام دخی اخذ ایدوب اما انفاق وصرف ایلمدی . وقتاکه رشید عراقه کیتمك ایستدی مالکه ایتدی لائق اولدرکه بزمله کیده‌سن زیرا بن عزیمت تام ایلدم‌که خلقی موطا قرائتنه حمل و اقدام ایلیم . نته‌کیم حضرت عثمان ناسی قرائت قرآن ایتمکه حمل ایتدوکی کبی . امام ایتدی: اما ناسی موطایه حمل ایلمك سنك ایچون آکا طریق یوقدر سن آکا قادر دکلسن زیرا اصحاب رسول‌الله (صلعم) کندوسندن صکره بلاد وامصاره متفرق و پریشان اولوب هر بری روایت احادیث وقرآن ایلدیلر .

ایمدی هر اهل مصرك قاتنده برعلم واردر حضرت رسالت پناه خود علیه صلوات الآله اختلاف امتی رحمة دیمشدر اما سنكله بیله كیتمكه هیچ چاره وامكان اولمدیغی ظاهر و نمایاندر، زیرا رسول‌الله (صلعم) بیورمشدر: بندن صكره یقینده مدینه‌دن چیقسه‌لر كركدر تحصیل دنیا ایچون، اما مدینه آنلره خیردر اكر علملری اولسه، ودخی بیورمشدركه مدینه خبثیتی یعنی چركینی نفی و اخراج ایدر اول تقدیرجه بكا مدینه‌دن خروج روا میدر ایشته و یردیكز دنانیر كما كان حاضر در دیلرسه‌كز آلك دیلرسه‌كز ترك ایدك یعنی سنك بكا مفارقت مدینه‌یی تكلیف ایتدوكك بنی اول مبلغ معهود ایله تشریف ایتدوككدن ناشیدر . ایمدی بن مدینهٔ رسول الله اوزره دنیایی ترجیح وایثار و آنك ایچون ترك مدینه‌یی اختیار ایتمزم دیدی . رشید دخی مكه‌یه رحلت ایدوب سفیان بن عیینه‌یه خبر ارسال ایدوب علمكی بكا كوتوروب كتور دیدی . یعنی كندك كلوب صدركده اولان علمی بكا تعلیم والقا ایله دیدی اول دخی رشید یانته كلدی . و قتاكه عراقه قدوم ایلدی ، رشید دیر ایدیكه حق تعالی مالكه رحمت ایلسون بز آكا تنزل ایلدك علمی ایله منتفع اولدق وحق‌تعالی سفیانه رحمت ایلسون اول بزه تنزل ایلدی آنك علمی‌ایله منتفع اولمادق . روایت اولنوركه هربار كه مالك برمجلسده قعود وقرار ایلسه بركلام سویلمزدی مادامكه ﴿ سبحانك لاعلم لنا الاماعلمتنا انك انت العلیم الحكیم ﴾ دیمیه . ودخی روایت اولنوركه امام‌هربار كه برنسنه‌یی فراموش ایلسه بوكلماتی قرائت ایدوب تذكر ایدردی . ودخی معلوم اوله‌كه بوامام عالی‌مقدار وطوداشم و بحر زخارك تعداد فضائل بیشمارینه بطون كتب ومضامین اسفار وافی دكلدر قنده قالدیكه بواوراق وسطور. پس بومقدار مسطور اولان ایله اكتفا و اثر ارباب اختصاره اقتفا ایدلم .

و دخی ائمهٔ مجتهدین دندر امام ابو عبدالله محمد بن ادریس بن العباس ابن عثمان بن شافع بن السائب بن عبید بن عبد یزید بن هاشم بن المطلب ابن عبد مناف القرشی المطلبی . جدی شافع هنكام صباده هنوز شاب مترعرع ایكن نبی علیه السلامه ملاقی ومدارج شرف صحبتنه راقی اولمشدر .

آنك والدی سائب یوم بدرده اسلامه کلمشدر مقدما غزوهٔ مذکوره‌یه رایهٔ بنی هاشم صاحبی ایدی ، بعده ایدیٔ مسلمین‌ده اسیر اولوب صکره نفسنه فدا ویروب خلاص اولدقدن صکره اسلامه کلدی امام شافعی‌نك ولادتی غزه‌ده یاخود عسقلان‌ده یاخود یمن‌ده سنهٔ خمسین ومائه‌ده‌در سنهٔ مذکوره امام ابوحنیفه (ر . ع)‌ك وفاتی سنه‌سیدر . بعضلر بعینه یوم وفاتنده ولادت ایتدی دیمشدر ایکی یاشنده ایکن مکه‌یه کتوردیلر محمد بن الحکم ایتدی والدهٔ امام شافعی حامل ایکن رؤیاده کوردیکه کویا مشتری بطننددن چیقوب ودوشوب هر بلده وشهره آندن برپاره دوشدی معبر دواروب تقریر ایتدکده تعبیر ایدوب سنك بطنکدن برعالم کبیر چیقار دیدی، ودخی امام شافعی ایتدی برشب منامده رؤیت نبی علیه السلام ایله مشرف اولوب . بکا ایتدیلر : یا غلام سن کیمدن سین بن دخی سنك رهط وقبیله کدنم یارسول الله دیدم بیوردیلرکه بکا قریب کل، بن دخی یقین واردم پس آب دهان مبارکلرندن آلدیلر بن دخی آغزم آچدم اول آب لطیفدن لسانمه و آغزیمه وطوداقلریمه سوروب بیوردیلرکه « امش بارك الله فیك » یعنی یوری کیت حق تعالی سکا برکت ویرسون و ینه اول امام همام بیورمشدرکه مکه‌ده هنکام صباده منامده نبی علیه الصلوة والسلامی کوردم کمال هیبت صاحبی اولوب مسجد حرامده ناسه امامت ایدرلردی ، وقتا که صلوتندن فارغ اولدیلر ناسه اقبال ایدوب تعلیمه اشتغال ایلدیلر بن دخی قریب اولوب بکا دخی تعلیم ایلك دیدم پس اول آن استین مبارکلرندن برمیزان چیقاروب بوسنك ایچوندر دیوب بکا احسان ایلدیلر بن بورؤیامی معبره عرض ایلدم ایتدی : سن علمده امام اولورسن وسنت اوزره اولورسن زیرا امام مسجد حرام جمیع ائمه‌نك افضلیدر اما میزان آکا اشارتدرکه سن نفسنده حقیقت نبی‌یی (صلعم) بیلوب واصل اولسه‌ك کرکدر ودخی ذکر ایتمشلردرکه امام شافعی اوّل حالنده فقیر ایدی اول زمانکه معلمه ویردیلر اجرت تعلیم ایچون ویره‌جك درهم بوله‌میوب معلم دخی تعلیمنده تقصیر ایدردی ، لکن هربارکه معلم برصبی‌یه برنسنه تعلیم ایلسه امام درحال اول کلامی اخذ وحفظ ایدوب بعده معلم جای آخره کیتسه حفظ ایتدیکی اشیانی صبیانه تعلیم ایدردی پس معلم نظر ایدوب کوردیکه شافعی دز

تعلیم صبیانده کندویه حاصل اولان نفع واثر آندن طلب ایتـدیکی اجرتدن
اکثردر ترك حرص و آز ایدوب شـافعیدن اجرت طلب ایتمکدن وازکلدی
بوحال اوزره مستمر اولدی تا که طقـوز یاشده قرآن عظیمی تعلم ایلدی امام
شافعی (ر . ع) بیوردیکه وقتا که ختم قرآن ایلدم مسجده داخل اولوب علما
ایله مجالسه ومصاحبت وموانسه ایدردم وحدیث ویاخود مسائل حفظ ایدردم
و بزم مکه‌ده برعیرمز وارایدی شعب خیف‌ده ، و بن فقیر ایدم برمرتبـه‌که
قراطیس اشترا ایده‌جك نسنه‌یه مالك دکل ایدم ، کاه اولوردیکه بر استخوان
پاره‌سنی آلوب آنك اوستنه کتابت ایدردم ودخی اوّل‌امرده مسلم بن خالددن
تفقه ایتمش ایدم اول اثناده کندوسنه خبر واصل اولدیکه مالك بن انس امام
مسلمین وسید موحدین‌در شافعی ایتدی : قلبمه لایح اولدیکه آنك یانته کیدەم
و آندن تلمذ ایدەم پس برموطا نسخه‌سنی مکه‌ده برکیمسه‌دن استعاره ایدوب
حفظ ایلدم بعده والیٔ مکه‌نك مجلسنه‌واروب برمکتوبنی والیٔ مدینه‌یه و بر
مکتوبنی امام مالك بن انسه آلوب والیٔ مدینه‌یه مکتوبی تبلیغ وایصال ایلدم
ایتدی : یافتی اکر بکا جوف مدینه‌دن جوف مکه‌یه دکین پابرهنه کیتمك تکلیف
ایلسه‌ڭ بکا آسان‌در باب مالکه کیتمکدن . بن ایتدم : اکر امیر رأی ایدرسه امامی
دعوت ایدوب حضوریکزه احضار ایلسه‌کز معقول ایدی امیر ایتدی هیهات که
اول بزه کله کاشکی بز آنك قاپوسنه واروب نیچـه زمان توقف ایدوب بعده
فتح بابه امکان اولسه ، امام ایتدی بعده امیر اسـبه سـوار اولوب بزدخی بیله
کیدوب امام مالکك دارینه واردق امیر ایله برکیمسـه وار ایدی قرع باب
ایدوب برسیاه جاریه چیقوب امیرجاریه‌یه ایتدی سیدیکه سویله بن بابده‌ایدوکم ،
جاریه ایچرو کیدوب و برمقدار اکلنوب بعده کلوب ایتدی افندم دیرکه اکر
برسؤالك وارایسه بررقعه ارسال ایله‌که جوابی چیقه ، اکر برآخرمهم ایچون
کلدك ایسه یوم خمیس‌ده بردفعه عرض ایلدك ایدی همان دونوب کیت دیدی
ینه امیر نمله بیله‌والیٔ مکه‌نك کتابی واردر برمهم ایچون آنی عرض ایتمك ایسترم
دیوب جاریه دخی ایچرو کیدوب بعـده ینه چیقدی النـده برکرسی ایله ،
کرسی‌یی وضع ایلیوب همانده امام مالك چیقدی برشیخ طویل القامه واوزرنده

طيلسان ايله عظيم المها به ايدی والئ مدينه مكتوب والئ مكه‌يی امامه رفع ايلدی وقتا كه بومكتوبده محمد بن ادريس برجل شريفدر والده‌سی طرفندن وحالی شويله‌در شويله‌در ديديكی محله كلدی مكتوبی الندن آتوب سبحان الله علم رسول الله (صلعم) شويله‌می اولديكه مكاتيب ورسائل ايله اتخاذ وسائل اولنوب طلب اولنور ديدی امام شافعی ايتدی : بن دخی نعم وكرامةً ديدم بعده ايتدی : حق تعالی سنك قلبكه بر نور القا ايلمشدر آنی معصيت ايله اطفا ايلمه ، بعده ايتدی : فردا اولدقده بركيمسه ايله كله‌سن كه سكا موطايی قرائت ايليه ، بن ايتدم : بن آنی حفظمدن قرائت ايدرم پس ايرته‌سی امامه كلوب قرائته ابتدا ايلدم هربار كه امامه ملالت خوفندن قطع قرائت ارادت ايلسه‌م بنم حسن قرائتم امامی اعجاب ايدوب باقی دخی زياده ايله ديرايدی تا كه ايام يسيرده‌ده قرائتنی اتمام ايلدمْ بعده مدينه‌ده اقامت ايلدم امام مالك وفات ايدنجه . ودخی امام شافعی قچانكه امام مالكك برقولنی حكايت ايلسه بوبزم استادمز مالكك قوليدر ديرايدی ودخی امام احمد بن حنبلك اوغلی عبدالله ايتدی : والدمه ديدم كه شافعی نه‌مقوله كيمسه ايدی كه بن ايشيديردم كه آكا دعايی اكثار وثناء بيشمار ايدرسز ايتدی : ای بنم اوغلم شافعی نهاره خورشيد نورانی طلعت وناسه صحت وعافيت كبی نظر ايله كه بوايكيسنه خلف وياخود برعوض وارميدر ودخی عبد اللهك برادری صالح بن احمد بن حنبل ايتدی : بركون شافعی والدمه عليل ايكن عبادته كلوب ينه والدم درحال قالقوب استقبال ايدوب ايكی چشمنك ماببننی تقبيل ايدوب كندی يرينه اوتوردوب وكندوسی اوكنده اوتوردی بعده بر ساعت آندن سؤال ايتمكه مباشرت ايلدی وقتا كه شافعی كيتدی واسبه سوار اولدی والدم ركابنی طوتدی وبيله مشی ايتدی : بو خبر يحيی بن معينه واصل اولدقده ايتدی : سبحان الله نيچون بويله ايلدك والدم ايتدی يا ابا زكريا اكرسن دخی برجانبدن مشی ايلسه‌ك منتفع اولوردك وهركيمسه‌كه تحصيل فقه ايستيه بوبغله‌نك ذنبنی شم ايلسون ودخی احمد بن حنبل ايتدی : بن بركيمسه بيلمزم كه اسلام اوزرينه منتی اولمقده زمان شافعی‌ده منتی شافعی‌دن اعظم اولمش اوله ودخی بن هرصلوتك آخرنده آكا دعا ايدوب اللهم اغفرلی

ولوالدی ولمحمد بن ادريس الشافعی ديرم . ودخی حسين بن محمد الزعفرانی ایتدی بن شافعیدن هیچ بر کتاب قرائت ایتمدمکه الا احمد بن حنبل شاهد وحاضر ایدی ودخی امام شافعی ایتدی هیچ بر کیمسه علمی تعمق وعزت نفس وکبر ایله طلب ایدوب فلاح بولمش دکلدر اما شول کیمسه‌که ذلت نفس وضیق ید وخدمت علم ایله مؤید اولمق اوزره طلب ایلیه البته فلاح بولور وینه ایتدی بن قطعا برکیمسه ایله مباحثه ومناظره ایتمدم الا ایسترد مکه اول کیمسه موفق ومسدد وجناب حقدن رعایت وحفظ واعانت ایله مؤید اوله وبرکیمسه ایله مناظره ایتمدم الا مبالات ایتمز ایدمکه حق تعالی قول حقی بنم لسانمدن بیان ایلیه یاخود آنك لساندن یعنی مناظره‌دن غرضم آنجق اظهار حق ایدی کرك آنك لساندن اولسون کرك بنم . نه آنکه مقصودم خصمی الزام واسکات وافحام اوله ودخی یونس بن عبدالاعلی ایتدی شافعی‌دن ایشتدم دیر ایدیکه حق تعالی برکیمسه‌یی شرکدن ماعدا جمیع منهیاته مبتلی ایلمك خیردر کلام‌ده بحث ونظر ایلمکدن . زیرا بن والله کلامدن برشیئه مطلع اولدمکه بن قطعا آنی ظن ایتمز ایدم ودخی دیمشدرکه برکیمسه کلام ایله ارتدا ایدوب یعنی کلام مباحثه‌سنی التزام ایدوب فلاح بولمش دکلدر ودخی شافعی‌نك همشیره زاده‌سی ابو محمد والده‌سندن حکایت ایدوب ایتدی کاه اولوردیکه برکیجه‌ده اوتوز کره یا دخی اقل یا دخی اکثر شافعی‌نك اوکنه مصباح کتوردك زیرا عادتی بویله ایدی‌که ظهری اوزره استلقا ایدوب تذکر وتفکر ایدوب بعده یاجاریه مصباح کتور دیو ندا ایدردی مصباح کلدکده بعضی کتابتی لازم اولانی کتابت ایدوب ینه مصباح کتور دیر ایدی ابو محمده سؤال ایلدیلرکه مقتاحی رفع ایتمکدن مقصدی نه ایدی ظلمت شب قلبی اجلی وآنده خطور ایدن خواطر جمله‌دن الذ واحلی‌در ودخی شافعی ایتدی : کلام اوزرینه صمت وسکوت ایله استعانت ایدك یعنی صمت وسکوت مانند ماء معین زباندن نیجه زلال کلمات جریانه معین‌در واستنباط اوزرینه فکر ایله استعانت ایدك یعنی غواص طبع انسان معاونت فکر ایله دریای خواطردن نیجه درر غرر مسائل التقاط وهر برینی ادله‌دن طریق اصابت اوزره استنباط ایدر وینه ایتدی

بركيمسه‌كه برادر مؤمننه سراً وعظ وپند ايلسه نصح ايتمش اولوب سود مند اولور وبركيمسه‌كه علانيةً وعظ ونصيحت ايلسه خيانت ايتمش اولوب سبب فضيحت اولور ودخی حميدی ايتدی شافعی صنعادن مكه‌يه قدوم ايلدی بر منديل ايچنده اون بيك دينار ايله خارج مكه‌ده خباسنی يعنی چركه ديدكلری چادرينی وضع ايدوب خلق يانته كلوب هر برينه بذل وصرف ايليوب جمله‌سنی افنا ايتمينجه فناء مكه‌دن زائل اولميوب بعده مكه‌يه داخل اولدی . مزنی ايتدی بن شافعيدن اكرم كيمسه كورمدم برليلهٔ عيدده آنكله بيله مسجددن چيقدم برمسئله مذاكره ايدردك تاكه دار سعادت مدارينك بابنه كلدی برغلام آكا بركيسه كتوروب افندم سزه سلام ايدر وبو كيسه‌يی قبول ايلسونلر ديدی ديوب امام دخی كيسه‌يی آلوب اول حالده بركيمسه كلوب ايتدی يا اباعبدالله بوساعتده زوجه‌م بر ولد كتوردی يانمده جنس مالدن برنسنه يوقدر سندن رجاء انعام وافضال ايدرم پس درحال اول كيسه‌يی شخص معهوده ويروب منزلنه صعود ايلدی كندی يانده دخی برنسنه يوق ايدی . فضائل امام بومقدار ايله تمام اولماز بلكه قدر احصادن اكثر ومرتبهٔ بياندن برتردر وبالجمله امام دنيا وعالم ارضدر شرقاً وغرباً وبالطول والعرض ، حق تعالی آنك ايچون اوائل واواخر جمع ايتديكی علوم ومفاخر جمع ايلمشدركه قبله وبعده برامامده جمع اولمامشدر وآنك ذكرينك انتشاری آنك غيری بركيمسه‌ده واقع اولمامشدر حضرت مالك بن انسدن وسفيان بن عيينه‌دن ومسلم بن خالددن وخلق كثيردن سماع ايتمشدر آندن دخی احمد بن حنبل وابو ثور ابراهيم بن خالد وابو ابراهيم المزنی والربيع بن سليمان المرادی ونيجه خلق كثير دخی تحديث ايلمشلردر . سنة خمس وتسعين ومائه‌ده بغداده قدوم ايدوب ايكی ييل آنده اقامت ايدوب بعده مكه ايچون خروج ايدوب سنة ثمان وتسعين ومائه‌ده مكه‌يه قدوم ايدوب آنده برقاچ آی اقامت ايدوب بعده مصره خروج ايدوب آنده وفات ايلمشدر ليلهٔ جمعه‌ده عشاء آخره وقتنده . ويوم جمعه‌ده بعد العصر دفن اولنمشدركه سنة اربع ومأتين رجبنك آخر كونی ايدی مدت عمری اللی درت ييل ايدی . ربيع ايتدی امام شافعينك وفاتندن برقاچ كون مقدم منامده

كوردمكه حضرت آدم على نبينا وعليه الصلوة والسلام وفات ايلمش جنازه سنى اخراج ايتمك ايسترلر ، صباح اولدقده بعض اهل علمه بو واقعه‌دن سؤال ايلدم ديديلركه بو واقعه اعلم اهل ارضك وفاتنه اشارتدر زيرا حق تعالى جميع اسمائى حضرت آدمه تعليم ايلمشدر آز زمان كچميوب امام شافعى وفات ايلدى ودخى مزنى ايتدى امام شافعى‌يه مرض موتنده داخل اولدم ايتدم : كيف اصبحت يعنى نه كيفيت ايله صباحه داخل اولدك ، ايتدى صباحه داخل اولدم شو حالده‌كه دنيادن رحلت واخواندن مفارقت ايلدم وقدح موتى نوش ايدوب سوء اعماله ملاقى ودوش اولدم ديوان ملك معبوده حضور و ورود ايلدم ينه بيلمزمكه روحم جنته‌مى كيدركه تهنيت ايليم وياخود نار‌ه‌مى كيدركه تعزيت ايليم بعده بكا ايليوب بو ابياتى انشا ايلدى :

(شعر)

ولما قسا قلبى وضاقت مذاهبى جعلت الرجا منى لعفوك سلما

تعاظمنى ذنبى فلما قرنته بعفوك ربى كان عفوك اعظما

فمازلت ذا عفو عن الذنب لم تزل تجود وتعفو منةً و تكرما

فلولاك لم يسلم من ابليس عابد وكيف وقد اغوى صفيك آدما

ودخى احمد بن حنبل ايتدى امام شافعى‌يى منامده كوردم ايتدم : يا اخى حق تعالى سكا نه ايشلدى وسنكله نه‌وجهله معامله ايلدى جواب ويروب ايتدى بكا مغفرت ايلدى وبكا تاج كرامت كيديروب بنى تتويج وميان عالمياننده ترويج ايلدى وبكا ديديكه بو سكا اولان انعام واحسان سنى ارضا ايتديكم امور ايله مفتخر و سكا اعطا ايتديكم علوم سببى ايله متكبر اولمديغك اجلندندر ودخى جميع علماء اصحاب فقه واصول و حديثدن و ارباب نحو ولغتدن اتفاق ايلمشدر امام مذكورك امانت وعدالتنه وزهد وورع وتقوى وجود وحسن سيرتنه وعلو قدر ورتبتنه . پس آنك وصفنده هرمرتبه اطناب ايدن ينه مقصر ومدحنده اسهاب ايدن مقتصر در خصوصا كه آنك ايچون تأليف مجلدات كبار ايدنلر اول بحر زخاردن واصل ساحل وكنار اولمامشلردر قنده قالديكه بو برتاچ اوراق صغار ايچنده صيغار ديو دعوى اولنه . ودخى معلوم اوله‌كه ائمه

شافعیه اول مذهبك سائر مذاهب اوزره رجحاننه ذاهب اولدقلرنده بعض احادیث مطلقه ومقیده ایله استدلال ایلمشلردر اما احادیث مطلقه شول احادیثدرکه فضل قریشده وارده اولمشدر. جمله‌دن بری حدیث جبیر بن مطعمدر رسول اللّهدن روایت ایدر (صلعم) که قرشی اولان بر کیمسه‌نك قریشك غیرندن ایکی کیمسه مقداری قوتی واردر زهرایه سؤال ایلدیلرکه حضرت رسول (صلعم) بوکلامدن نه‌قصد ایلدیلر ایتدی: مقصد شریفلری قوت رأیدر وینه احادیث مذکوره‌دندرکه بیورلمشدر بوامر قریشده‌در آنلره برکیمسه معادات ایلمز الا حق تعالی آنی یوزی اوزره دوشورر مادامکه اقامت دین ایده‌لر وینه آنلردندرکه بیورلمشدر نچانکه بعض جماعات جمع اولوب ایچلرنده قریش اولسه حق قریش ایله‌در قریش حقله‌در. وینه آنلردندر اهل ارضك اختلافدن امانی قریشه موالات ومحبتدر وینه آنلردندرکه حضرت صلی اللّه علیه وسلم بیورمشدرکه ائمهٔ قریشدندر. وینه آنلردندر صحیحینده اولانکه بیورلمشدر بوامر قریشده اولمقدن زائل اولمازمادامکه خلق ایچنده ایکی کیمسه باقی اوله وبونلرك غیری نیچه احادیث دخی ایراد ایلمشلردرکه مطلقا قریشك فضیلتنه دلالت ایدر، اما حق علمده دکل بلکه علمدن اعمدر اول سببدن آنلر ذکر اولنمامشدر. فی الجمله قریش حقنده مطلقا فضیلت علمه حملی ممکن اولان بوذکر اولنان احادیثدر اما امام شافعی‌نك بخصوصه فضیلتنه دلالت ایدن احادیث اولا روایت اولنمشدرکه رسول اللّه (صلعم) بیورمشلردرکه قریشه سب ایلمیك زیرا آنك عالمی جمله ارضی علمله مملو ایدر ودخی رسول اللّهدن (صلعم) مرویدرکه بیورمشدر: قریشه امامت ایلمیك و آنلره ائتمام واقتداء ایدك وقریش اوزرینه تقدم ایلمیك و آنلری تقدیم ایدك وقریشه تعلیم ایلمیك و آنلردن تعلم ایدك زیرا قریشه‌ن برامینك اماتی غیریلردن ایکی امینك امانتنه معادلدر وتحقیق عالم قریشك علمی ارضك سبع طباقی مملو ایدر و بو حدیث شریفی امام علی کرم اللّه وجهه یوم حروراده عبداللّه بن عباسه دیمشدر خوارجه ارسال ایتدکده. ودخی دیمشدرکه آنلره دیه‌سن که بنی نه‌وجه اوزرینه ائتمام ایدرسز بن شهادت ایدرمکه تحقیق ایشیتدمکه رسول اللّه (صلعم)

بویله دیرایدی ودخی حضرت ابی هریره‌دن (ر . ع) مرویدر رسول اللهدن (صلعم) روایت ایدرکه دیمشدرکه حق تعالی بو امت ایچون هر یوز سنه باشنده برکیمسه بعث وارسال ایدرکه آنلرده دینلرینی تجدید ایدر و برلفظ آخرده هر یوز سنه باشنده اهل بیتمدن برکیمسه ارسال ایدرکه آنلره امر دینلرینی بیان ایدر امام احمدبن حنبل بویله ذکر ایلمشدر و عقیبنده دیمشدرکه سنهٔ مائه‌ده نظر ایلدم کوردم‌که آل رسول اللهدن (صلعم) برکیمسه ایدی‌که عمربن عبد العزیز ایدی و رأس مائهٔ ثانیه‌ده کوردم ینه آل رسول اللهدن برکیمسه ایدی‌که محمدبن ادریس الشافعی ایدی . بوکلام حضرت امام احمددن ثابتدر سقی الله عهده . علما ایتدیلر بو تقدیرجه عالم مائهٔ ثالثه ابن سریجدر بعضلر اشعری‌در دیمشدر لکن ابن سریج اولمسنی ایکی وجهله ترجیح ایلمشلردر وجه اول اولدرکه ابو الحسن اشعری‌نك قیام و همتی اصول عقائدی تأیید ایدوب معارضلری ذب ومنع ایتمکه ایدی فروع عقائده دکل ایدی. ابن سریجك قیامی عالم مائهٔ ثانیه‌دن واقع اولان فروع مذهبی تأیید و آندن ذب ایتمکه ایدی اول تقدیرجه آنکله عالم مائهٔ ثانیه بیننده اولان مناسبت عالم مائهٔ ثالثه اولمسنی اقتضا ایدر وجه ثانی اولدرکه اشعری‌نك وفاتی رأس قرن‌دن یکرمی ییلدن زیاده متأخر اولمشدر اما ابن سریجك وفاتی رأس قرن‌ده‌در ، بودخی صحیح اولمشدرکه حدیث من بور ابی العباس ابن سریج مجلسنده مذکور اولوب اهل علمدن برشیخ قالقوب ایتدی : سکا بشارت اولسون ای قاضی‌که حق تعالی رأس مائه‌ده عمربن عبدالعزیزی بعث ایلدی ومائهٔ ثانیه‌ده شافعی‌یی ومائهٔ ثالثه‌ده سنی بعث ایلدی دیوب بعده بوشعری انشا ایدوب ایتدی :

(شعر)

اثنان قد مضیا فبورك فیهما عمر الخلیفة ثم حلف السودد
الشافعی الالمعی محمد ارث النبوة وابن عم محمد
ارجو اباالعباس انك ثالث من بعد سفیان لتربة احمد

راوی ایدر پس ابن سریج صیحه و بکا ایدوب بنم موتمی اخبار و ایما ایلدی دیدی . روایت اولنورکه ابن سریج اول سنه‌ده وفات ایتمشدر اما مائهٔ

رابعه‌ده ، بعضلر ابو حامد الاسفرائنی‌در دیمشـدر بعضلر اول دکلدر بلکه استاد سهل بن ابی سهل الصعلوکی‌در دیمشدر ابن سبکی ایتدی : خامس غزالی‌در وسادس امام فخر رازی‌در امام رافعی اولمق دخی محتمل‌در لکن آنك وفاتی سنة عشرین و ستمائه‌دن صکره‌یه متأخر اولمشـدر . اشعری‌نك وفاتی متأخر اولدیغی کبی . بو دخی اتفاق عجیبدرکه مائهٔ ثالثه‌ده علماء اسلاف اشعری ایله ابن سریج بیننده اختلاف ایلمشلردر ومائهٔ سادسه‌ده امام رازی ایله رافعی بیننده اولمشدر معهذا ابن سریجك وفاتی سـنة ست وثلثمائه‌ده اولوب اشـعرینك وفاتی ینه مابعد عشرینه متأخر اولمشدر ودخی مائهٔ سابعه‌ده شیخ ابن‌دقیق العبـد ایدی بلا منازع و من غیر مدافع . ودخی دیمشلردرکه بو ذکر اولنان علماء کبار وفضلاء اخیارك جمله‌سی شافعیه‌در و بوندن متبین وظاهر اولورکه امام شافعی اول امام مبعوث‌درکه امورناس آنك قولی اوزره استقرار ایدوب بعده هر رأس مائه‌ده دخی آنك مذهبنی تقریر ایچون بر عالم کبیر بعث اولنمشدر بومعنی ثابت اولیجق امام شافعی اجتهادنده مصیب ایدیکی دخی ثابت اولور زیرا حق تعالی ابا ایدر آندن‌که دینی تجدید و شرعی تحدید ایچون علمنده ناقص واجتهادنده مخطی بر کیمسه بعث ایلیه . وبودخی مذهب مقرردرکه میان مجتهدین‌ده مصیب اولان واحددر ایمدی بوکلام شافعیه‌نك ذکر ایتدکاریدر لکن سکا خفی دکلدر امر تفضیل اوچ نوع اوزره دائردر . اولکیسی فضیلت افراددر نته‌کیم زهاد علما عوام مسلمین‌دن افضل‌در دیسـه‌ك مقصد آنلرك هر فردی عوامك هر فردندن افضلدر دیمکدر . ایکنجی افراد فاضله‌نك کثرتی مقصود اولورکه فضیلت جنس ایله اولور نته‌کیم (الرجل خیر من المرأة) دیسه‌ك بونده مقصد جنس رجل ، جنس مرأه‌دن خیرلودر دیمکدر یعنی آنك افراد فاضله‌سی مرأه‌نك افراد فاضله‌سندن اکثر در دیمکدر نه آنکه رجالك بر فردی نسانك هر فردندن افضل اوله زیرا هر فرد رجل حتی فساق هر امرأه‌دن حتی رابعهٔ عدویه‌دن قدس سرها افضل دکل ایدوکی روشن وظاهردر . اوچنجی قوت جهت فضیلت‌در نته‌کیم عوام بشر عوام ملائکه‌دن افضلدر دیسه‌ك ، زیرا افراد فاضله اکرچه بشرده ملك‌دن اکثر دکلدر لکن جهت فضـیلت بشرده اقوی‌در

نته‌کیم موضعنده تحقیق اولنمشدر بوصورتده دخی مقصد ینه فضیلت جنس در .

ایمدی بوتفصیل معلوم اولیجق بودخی معلوم اولسون‌که قرشی‌نك غیری اوزره فضیلتی نوع اول قبیلندن دکل ایدوکی ظاهردر زیرا قرشی‌نك هرفردی سائرندن افضل دکلدر بلکه نوع ثانی یاخود ثالث قبیلندندر . برهر تقدیراول احادیث شریفهٔ مطلقه امام‌شافعی‌نك بخصوصه فضیلتنه دلالت ایلمز اکراحادیث سالفه‌نك بعضنك بخصوصه غیری اوزره دلالتی تسلیم اولنسه دخی‌که امام شافعی حضرتی اول فضیلته احق ایدوکی دخی مقرردر ینه فضیلتی قرشی اولدیغی جهتدن اولور مطلقا اولماز ، اکر علم‌ده فضیلتنه دلالتی دخی تسلیم اولنسه نفسده دخی اویله‌در نته‌کیم بعض احادیث سالفه‌دن فهم اولنور ینه دلالتی معاصرلری وکندیدن‌صکره اولانلر اوزرینه فضیلتنه‌در . نه آنکه سلف اوزره یاخود مطلقا کندوسندن ماعداسنك اوسته فضیلتنه دلالت ایلیه‌که سلف دخی آنلرده داخل اوله. زیرا عرف شاهددرکه بونك امثالی کلامده فضیلت مقدم اولنلره متناول دکلدر خصوصاکه اول تقدیرجه صحابهٔ کرام اوزره دخی تقدم لازم کلور اول خود ظاهرالبطلاندر . ودخی معلوم اوله‌که هرکیمسه‌که حضرت رسالت پناهك (صلعم) ﴿اختلاف امتی رحمة﴾ قول شریفنی تدبر و مسائل فروعك مبناسی ظن اوزرینه ایدوکنی بیلوب تفکر ایلیه آکا جائز دکلدرکه مذاهب بیننده تحکم و اعتراض و یاخود مجتهدین دن برینه تعصب ایدوب آخردن اعراض ایلیه . بلکه مقلدك نهایت کاری و غایت اندیشه وافکاری بودرکه کندو مذهبنك صحتنه اعتقاد ایلیه والا تقلیدی صحیح اولماز ومخالفنك موضع خلافده خطاسنه اعتقاد ایایه والا مذهبی صحیح اولماز اما مخالفنك مطلقا خطاسنه اعتقاد ایتمیه زیرا میان ائمه‌ده نیچه مسائل اتفاقیه دخی واردر چونکه مسائل فروع ظنیاتدر لازم کلورکه کندو مذهبنك صحتی دخی محتمل‌الخطا اوله ومخالفنك خطاسی دخی محتمل الصحه اوله. ایمدی بومحلده صحت وخطایقینی اولماز بلکه ظن مجتهده ومقلده راجع اولور اول‌تقدیرجه تعصب وجدال‌ایتمکه چندان‌مجال قالمازلکن بعض‌فقهاء زمانه‌مز بعض مذاهب ایچون حمیت وغیرت وعصبیت اخذ ایدوب

اول مطلبه وصولده راکب صعب وزلول اولوب عظیم زحمت وبسیار مشقت چکرلر و بو وضع قبیحه باعث سوء اخلاق و فساد اعراقلریدر حتی اول زمره‌دن نیچه‌سی واردرکه تعصب‌ده مبالغه ایدوب بعض ناسه صلوتده اقتدادن مباعده ایدرلر وبونك غیری نیچه وضع فضیح ایدرکه ذکری قبیحدر . ای هزار وخ وواویلاکه اول مقوله هدف تیر بلا اوله‌جق طائفهٔ باغیه دنیادن جانب آخرته راحل اولدقلرنده رحمت رحماندن بعدلری بر احل اولور اگر امامین همامین اعنی ابو حنیفه وشافعی حین اولسه‌لر بو مقوله طائفه‌یه انکاری تشدید و شروع ایتدکلری اوضاع نامشروعدن کندولرینی تبریه وتبعید ایدرلر . مؤلف اصل مترجم والد ماجد علیه الرحمه قسم ایدوب بیوررلرکه خدانك بقاسی حقیچون عد واحصایه قادر دکلم نیچه فساق کورمشمدرکه ساعد اجتهاددن تشمیر ساق ایدوب بلا تسمیةٍ ذبح ایدن شافعی‌یی انکارده ویاخود ذکرینه لمس ایدوب توضی ایتمین حنفی‌یی ویاخود نماز قیلوب بسمله ایتمین مالکی‌یی ویاخود جمعه‌یی زوالدن تقدیم ایدن حنبلی‌یی کمال انکار ایله انکار ایدر امور مذکوره‌یی انکارده خوی وکاری بویله ایکن عوامدن نیچه کیمسه‌یی کوررکه مقدارینی کردکاردن غیری بیلمز جمله‌سی ترك صلوة او زره اصرار ایدرلر بلکه اهل بیتنك نیچه‌سی صلوتی ترك ایدرلر اول مقوله کیمسه‌لر ینه بو وضع انکار ایتمیوب سکوت ایدرلر . معهذا ترك صلوة ایدنلرك جزالری امام شافعی ومالك واحمد قاتنده ضرب عنقدر فبالله والمسلمین. بومقوله شخص سفیه حقیقتده فقیهمیدر : حق تعالی بومقوله فقیهی تقبیح و دنیا وآخرتده تفضیح ایلیه وبوندن ماعدا بونلره نه‌حالت‌اونشدرکه‌بومقوله فروع‌مسائلی انکارایدرلر. امامکوس [*] ومحرماتکه حرمتنده اجماع فقها واتفاق آرا واردرآنی انکار ایلمزلر واول خصوصلره آنلره غیرت دینیه غلبه ایلمز آنجق شافعی وابو حنیفه حقنده غیرت غلبه ایدر حتی برمرتبه‌یه واررکه آنلرك تفرق کلماتی باعث تسلط جهال وعند ـ

[*] مکوس جمع مکس درکه نقص وظلم معناسنه در . ودخی زمان جاهلیتده اسواقده متاع بیع ایدنلردن ظلما النان دراهمدر .

العوام سبب سقوط هيبت و انحطاط حال وعرضلرینه متعلق سفهادن نچه ناسزا قيل و قال اولوب اول سببدن كنديلره باعث هلاك و وبال و سبب خزى و نكال اولور زيرا لحوم علما مسمومه‌در على كل حال آنلر دخى علمادندر نهايت مرتبه ارتكاب ايتدكلرى عظائم وايشلدكلرى جرائم سببى ايله كندولرينى اهلاك ايدرلر ، حق تعالى جمله‌سنى توبه‌يه توفيق وهدايت وهر برينى طريق صلاح و فلاحه ارشاد ايله عنايت ايليه . ينه اول علم حرمتنه‌كه حق تعالى آنلره انعام وافضال و شول علما حرمتنه‌كه آنلر و ساطتيله اول زمره‌يه افاضهٔ علوم وكمال ايلدى . جناب حى قيوم بزى و آنلرى تعصب فى الدين‌دن معصوم ايدوب جمله‌مزى تقوى و يقين اوزره تثبيت ايليه بحرمة نبيه الامين وعلى آله وصحبه الاكرمين .

ودخى ائمهٔ مجتهديندندر امام ابو عبدالله احمد بن محمد ابن حنبل الشيبانى المروزى . ولادتى بغدادده سنة اربع وستين ومائه‌ده‌در وفاتى دخى بغدادده سنة احدى واربعين ومأتين‌ده‌در يتمش يدى ياشنده ايدى فقه وحديثده وزهد وورع وعبادتده امام ايدى آنكه معلوم اولمشدر صحيح سقيمدن ومجروح معدلدن بغدادده ظهور ايدوب شيوخندن طلب علم وسماع حديث ايدوب بعده كوفه وبصره‌يه ومكه ومدينه‌يه ويمن وشام وجزيره‌يه رحلت واول عصرك علماسندن كتابت ايدوب يزيد بن هروندن ويحيى بن سعيد القطاندن وسفيان بن عيينه‌دن ومحمد بن ادريس الشافعيدن وعبدالرزاق بن همامدن و بونلرك غيرى خلق كثيردن سماع ايلدى ، آندن دخى روايت ايلمشدر اوغللرى صالح وعبدالله وابن عمى حنبل بن اسحق و محمد بن اسمعيل البخارى و مسلم بن الحجاج النيسابورى و ابو زرعه و ابو داود السجستانى و نچه خلق كثير دخى . لكن بخارى صحيحنده آنلردن آنجق آخر كتاب (صدقات) ده برحديث ذكر ايلمشدر وبرحديث دخى احمد بن الحسن الترمذيدن ، آنلر دخى امام احمددن روايت ايلمشدر . فضائل ومناقب كثيره واسلامده آثارى مشهوره ودينده معاماتى مذكوره‌در جميع آفاقده ذكرى منتشر وبلاد وامصارده حمد ومدحى مشتهر اولمشدر واكثر

بلادده قول ورأى ومذهبنه اعتماد اولنان مجتهدینك بریدر. اسحق بن راهویه ایتدی : احمد بن حنبل روی زمینده حق تعالی ایله عبادی بیننده حجت در. امام شافعی ایتدی بغداد دن چیقدقده بغداد ایچنده احمد بن حنبل دن افقه و اعلم و اتقی و اورع کیمسه قو یوب کیتمدم . ودخی احمد بن سعید الدارمی ایتدی : بر اسود الرأس کورمدم که حدیث رسول اللهی (صلعم) ابی عبدالله احمد بن حنبلدن احفظ اوله ویاخود فقه و معانیسنی اعلم اوله . بو عبد فقیر ایدر اسود الرأسدن مقصد الله اعلم سن شبابده اولوب باشنده هنوز آثار بیاض شیب ظاهر وپدید اولمامش دیمکدر . ودخی ابوزرعه ایتدی: احمد ابن حنبل بیك کره بیك حدیث حفظ ایتمش ایدی سؤال ایلدیلرکه نه‌دن بیلدك ایتدی آنکله مذاکره ایدوب جمیع ابوابی آنك اوزرینه اخذ ایدوب کوردم ومرتبهٔ حفظی آندن مشاهده ایلدم . ابراهیم الحرق ایتدی: احمد ابن حنبلی کوردم کو یا که حق تعالی آنك ایچون علم اولین و آخرینی جمع ایلمشدر هرصنفدن که ایستدیکنی سویلر ایستدیکنی امساك ایدر . ودخی ابوداود سجستانی ایتدی : احمد بن حنبلك مجالسه‌سی مجالسهٔ آخرت ایدی که آنده امر دنیادن بر شی مذکور اولماز ایدی وبن برکره آنك دنیایی ذکر ایتدوکنی کورمدم. ودخی احمدبن موسی ایتدی حسن بن عبدالعزیزه مصردن میراث یوزبیك دینار کتوردیلر، اول دخی احمدبن حنبله اوچ کیسه ارسال ایلدی هرکیسه‌ده بیك دینار وارایدی و دیدیکه یااباعبدالله بو میراث حلالدر قبول ایدوب آنکله عائله‌که استعانت ایله.امام دخی بنم آکا احتیاجم یوقدر بکاقناعت ایله کفایت حاصل اولمشدر دیوب رد ایدوب قبول ایلمدی ودخی امامك اوغلی عبدالله بن احمد ایتدی بن اکثر زمانده ایشیدردم که والدم اعقاب صلواتده دیر ایدی : (اللهم کما صنت وجهی عن السجود بغیرك فصن وجهی عن المسئلة لغیرك) یعنی یارب بنم وجهمی سنك غیرکه سجوددن صون وحفظ ایلدوکك کبی ینه وجهمی سنك غیرکدن رجا وسؤال ایلمکدن صون وحفظ ایله . ودخی میمون بن الاصبع ایتدی : بن بغدادده ایدم برضجه یعنی جزع وفریاد ایشتدم ، نه‌در دیو سؤال ایلدم دیدیلرکه احمد بن حنبل در امتحان اولنور یعنی شکنجه

وجفا اولنور. بن دخی یاننه کیردم وقتا که برسوط اوردیلر «بسم الله» دیدی سوط ثانیده «لاحول ولاقوة الابالله» دیدی سوط ثالثده «القرأن کلام الله غیر مخلوق» دیدی مخلوق در دیمك محال اولدی سوط رابعده ﴿قل لن یصیبنا الاما کتب الله لنا﴾ دیدی بوحال ایله یکرمی طقوز سوط ضرب ایلدیلر امام احمدك اوچقوری برثوب کناری ایدی منقطع اولوب سراویلی عانه‌سنه دوشدی امام کوزلرینی آسمانه آچوب دهان مبارکنی تحریك ایلدی همان درحال سراویلی ینه محلنه چقوب دوشمدی یدی کوندن صکره امامه داخل اولوب ایتدم یاابا عبدالله اول کون کوردم که لبلریکی تحریك ایدردك نه سویلردك ایتدی دیدم: (که اللهم انی اسئلك باسمك الذی ملاءت به العرش ان کنت تعلم انی علی الصواب فلا تهتك لی ستراً) یعنی یارب سندن سؤال ایدرم سؤل اسمك حقیچون آنکه عرشی مملو ایلدك اکر علم شریفك بن حق وصواب اوزره ایدوکمه متعلق ایسه بنم سرمی هتك ایلمه دیدم. ودخی احمد بن محمد الکندی ایتدی: احمد بن حنبلی منامده کوردم حق تعالی سکا نه ایشلدی دیدم، ایتدی بکا مغفرت ایلدی بعده ایتدی یا احمد سن بنم ایچون ضرب اولندکمی، بن دخی نعم یارب دیدم حق تعالی دخی یا احمد ایمدی بو بنم وجهمدر نظر ایله آکا نظر ایتمکی سکا مباح ایلدم دیدی. بوندن اول احمد بن حنبلك خلق قرأن سببی ایله امتحان اولندیغنی بروجهله بیان ایلدك که آندن زیاده اولماز. روایت اولنورکه وقتا که احمد بن حنبل وفات ایلدی نمازینه طائفهٔ مسلمین‌دن شول مرتبه جمع اولدیلرکه عد واحصایه مجال یوق ایدی، پس متوکل امر ایلدی که خلقك نماز قیلدقلری موضع مساحه اولنه کوردیلرکه ایکی‌بیك کره بیك واوچیوز بیك مقداری کیمسه نماز قیله‌جق یر ایدی، وقتا که خبر وفاتی اقطار بلاد وامصاره منتشر اولدی اطرافدن فقرا واشراف فوج فوج کلوب اقبال ایلیوب قبری اوستنده نماز قیلدیلر اول طریقله نمازین قیلانلر دخی مرتبهٔ عدواحصادن افزون ودائرهٔ بیاندن بیرون ایدیلر. روایت اولنورکه اول کون یهود ونصارادن اوتوز بیك مقداری کیمسه جنازه‌سنده اولان کثرت وزحام مشاهده‌سندن ونیچه عجایب معاینه‌سندن شرف اسلام ایله مشرف اولدیلر .

، ودخی ائمهٔ مجتهدیندندر امام ابی یوسف یعقوب بن ابراهیم بن حبیب بن سعد بن حنتمة الانصاری البجلی ، امامك جدی سعد مزبورك اسلامده اوّل باباسی اولدر وحضرت رسوله (صلعم) نصرتی واردر یوم غزوهٔ احدده نبی علیه السلامه عرض اولندی غزایه بیله کیتمکه ، صغیر اولدیغیچون رد ایلدیلر، زیرا بالغ اولمیانلره غزایه خروجه اذن ویرمزلر ایدی. سعد مزبور کوفه‌یه نزول ایدوب آنده وفات ایدوب نمازینی زید بن ارقم قلوب بش تکبیر ایلدی وسعد مزبوره حضرت رسالت پناهدن علیه صلوات الاله دعاء خیر اصابت ایلمشدر. امام ضیمری ایتدی: سعد بن حنتمة البجلی اوکشدن ایدی یوم خندقده کلوب نبی علیه السلام آنی استصغار ایدوب یعنی کوچکدر غزایه کیده‌مز دیوب باشنی مسح ایلدیلر اول مسحك اثری آنلرده موجوددر الی قیام الساعه. امام ابی یوسفه نظر ایتسه‌لر کویا که رأس مبارکی ادهان اولنمش ایدی یعنی دهن سورلمش ایدی اول مسحه‌دن . امامك ولادتی کوفه‌ده سنة ثلث عشرة ومائه‌ده‌در بعده بغدادده ساکن اولوب امام ابی حنیفه‌دن وابی اسحق الشیبانیدن وسلیمان التیمی‌دن ویحیی بن سعد الانصاریدن وسلیمان الاعمش‌دن وهشام بن عروه‌دن وعبدالله بن عمرو العمری‌دن وحنظله بن ابی سفیاندن وعطا بن السائبدن ومحمد بن اسحق بن بشاردن و حجاج بن ارطاةدن والحسن بن دیناردن ولیث بن سعددن وایوب بن عتبه‌دن و بعض جماعتدن دخی سماع ایلدی . آندن دخی محمد بن الحسن وبشر بن الولید الکندی وعلی بن جعد بن حنبل ویحیی بن معین وعمرو بن محمد الناقد واحمد ابن منیع وعلی بن موسی الطوسی وعبدوس بن بشر والحسن بن شیب ونیچه‌لر دخی روایت ایلمشلردر . هرون الرشیدك والدی موسی آنی قضاء بغداده والی ایدوب بعده رشید دخی والی ایلدی اسلامده قاضی القضاة ایله اوّل ملقب اولان بونلردر امام ابو یوسفك ثقه ایدوکنده یحیی بن معین واحمد بن حنبل وعلی بن مدائنی اختلاف ایتمامشلردر. اوغلی یوسفی دخی جانب غربیده استخلاف ایتمش ایدی رشید دخی آنی عامنده تقریر ایدوب والدندن صکره قضاء رصافه‌یه والی ایلدی بشر بن غیاث ایتدی ابو یوسف ایله اون یدی ییل

صحبت ایلدم بعده آکا دنیا اقبال ایدوب اون یدی ییل دخی بلا تعب ونصب
آکا جاه ومنصب ومال ودنیا منصب اولدی ، امام ابی یوسف ایتدی بن ظن
ایتمزم الا اجلم قریب اولمش ظن ایدرم فی الواقع برآی کچمیوب وفات ایلدی.
دیمشلردرکه سنة اثنتین وثمانین ومائه شهر ربیع الاولندن بش کون مرور
ایتدکده وفات ایلدی . روایت اولنورکه حضرت شیخ معروف کرخی امام
ابی یوسفك جنازه‌سنه حاضر اوله‌میوب نمازینی قیلامدیغنه تأسف ایدوب
شیخه دیدیلرکه نیچون تأسف ایدرسز نیچه زمان امر قضایه تولی ایدوب
عمال سلاطیندن اولمش ایدی شیخ ایتدی: تحقیق بن دون کیجه کوردم‌که
کویا جنته داخل اولمشم آنده اولان قصوردن برقصرنی قصور کوردم‌که
مجالسی دوشنمش وپرده‌لری ارخا اولنمش وولدانی قائم اولوب طورمش
بن ایتدم بومقام عالی کیمکدر دیدیلرکه ابی یوسفکدر بن ایتدم سبحان‌الله ،
نه مقوله عمل ایله بویله مقامه مستحق اولدی ، دیدیلرکه علمی تعلیم ایدوب
خلقك اذاسنه صبری ایله مستحق اولمشدر ودخی امام عبدالحمیدالخوارزمی
وامام ضیمری یحیی بن حرمه‌دن ، اول دخی ابی یوسفدن روایت ایله ذکر
ایلمشلردرکه امام ایتدی بن طلب حدیث وفقه ایدردم وغایت ایله فقیرالحال
وامر معاشدن ضیق البال ایدم برکون والدم بکا کلدی بن دخی حضرت
امام یاننده ایدم ایتدی : ای اوغل سن ایاغکی آنکله اوزاتمه یعنی آکا
تقلید ایلمه زیرا آنك خبزی مشوی یعنی نانی پخته و حاضردر اما سن
محتاج معاش سین . بن دخی والدمك طاعتنی اختیار ایدوب طلب علمدن فراغ
اوزره رأی و قرار ایلدم برکون امام بنی تفقد وقنده‌در دیو سؤال وتقید
ایلدی وبکا ایتدی سنی بزدن دور ایدن نه مقوله اموردر ، بن ایتدم
طلب معاشدر وقتاکه خلق مجلسندن رجوع ایلدیلر بکا امام برصره انعام
ایلدیکه ایچنده برمقدار دراهم وار ایدی و بیوردیکه بونی انفاق ایله قچانکه
تمام اولور بکا اعلام ایدوب ینه خلقه‌یه مداومتی التزام ایله . آندن صکره
هر بارکه تمام اولوب اضطرار کلسه بن اعلام ایتمدن ینه ویرردی کویاکه تمامنی
آکا اعلام ایتمشلر ایدی امامدن بویله احسانه نائل اولمق ایله علمدن مقصدمه

واصل اولدم حق تعالی آكا مكافاة و مغفرت و مجازاة ايليه . ودخی امام حلبی علی بن الجعددن ، اول دخی ابی يوسفدن روايت ايدركه ايتدی : بن صغير ايكن والدم وفات ايلدی والدهم بنی بر قصاره تعليم ايچون تسليم ايلدی بن قصاری ترك ايدوب حلقهٔ امامه ملازمت ايدردم وقتا كه بو حالت طويل و ممتد اولدی آننهم امامه كلوب ايتدی : بو صبی نك سندن غيری استادی يوقيدر، بن بنه آنی غزلمدن حاصل اولاندن اطعام ايدرم بريتيم در. امام ايتدی سن آنی حالی اوزره ترك ايله كه اول دهن فستق ايله فالوذج ييمكی تعلم ايدر آننهم دونوب عقلی كيتمش برشيخ كبير آنجق ديه رك كيتدی بن بنه خدمت امامه ملازم و مجلسندن غير منفك ولازم اولدم تا كه حق تعالی بكا علمدن انتفاع نصيب ايدوب بعده تقلد قضا ايليوب رشيد ايله مجالسه ايدوب و سفره سنده طعام اكل ايدردم . وقتا كه بعض ايامده رشيده دهن فستق ايله فالوذج كتورديلر رشيد بكا ايتدی : بوندن اكل ايله كه بزه هر كون بونك كبی طعام كتورمزلر . بن ضحك ايلدم . رشيد بكا سبب ضحكدن سؤال ايليوب بن دخی واقع اولان قصه يی حكايت ايلدم ، رشيد ايتدی : حقا كه علم انسانه نافع ودين ودنيا جهتندن روجه سنی رافع در ديوب امامه رحمت ايله دعا ايدوب حقا كه ديدهٔ قلبی كشاده و حاضر و هر امرده آنكله ناظر اولوب سائر خلق ديدهٔ سر ايله كورمدكلرين اول ديدهٔ سر ايله كورر ايمش ديدی. ودخی شجاع محمددن مرويدركه ابی يوسفدن روايت ايدركه ايتدی : والدم وفات ايلدی بن آنك جنازه سنه حاضر اولميوب اقارب وجيرانه سپارش ايلدم . آندن خوف ايتدم كه مجلس امام فوت اولمق ايله بندن حسرتی كيتميه جك منافع فوت اولوب ضايع اوله . بشر بن الوليددن مرويدركه ايتدی بنم عيالم ابی يوسفك عيالنه واردی بر كون ابی يوسفك اولكی زوجه سی حكايت ايلديكه ابی يوسف ليل ونهار مجلس امامدن غائب اولماز ايدی الا بعض ليالی ده آخر الامر بر كون امامه واروب حالمزی حكايت و فقر وفاقه دن حكايت ايلدم امام بكا وعظ ونصيحت ايدوب بيورديكه بو حالت بر قاچ ايام قلانلی دركه درحال زائل اولوب عن قريب سزه دنيا شويله فتح اولور كه رجا ايتديككزك اضعافنه نائل اولورسز. فی الواقع چوق زمان كچميوب

مسبب الاسباب فتح باب ايلدی. راوی ايدر بن ابی يوسفه مالك اولديغی مالك مقدارندن سؤال ايلدم ايتدی : جمله‌سنی بيلمزم همان شونی بيلورمكه بنم ايچون يدی يوز بغل واوچيوز فرس واردركه ركابلری ذهب دندر ديدی طلحة بن محمدبن جعفردن مرويدركه ايتدی : ابی يوسف اصحاب امامدن علمله مشهور وفضلی ظاهر وافقه اهل عصردر واصول فقهده مذهب امام اوزره اول مسائل وضع ايدوب املا ايلين وعلم امامی اقطار ارضه بث ونشر ايلين اولدر . قاسم ابن زريق دن مرويدركه ايتدی ابی يوسف شويله صغير الجثه ايدی‌كه فراشنده غرق اولوب كورنمامك مرتبه‌سنده ايدی بويله ايكن كلامه شروع ايلدی . بن متحير اولوب ايتدم اكر حق تعالی علومی برطيرك جوفنده وضع ايتمك ايسته ايدر ايمش. ودخی بشر بن الوليددن مرويدركه برشب ابو يوسف فراشنه كلوب استراحت ايتمش ايكن ناكاه بركيمسه دق باب ايدوب كورديلر ــ كه هرثمه بن اعين ايدی ــ ايتدی : خليفه دعوت ايدر فی الحال اجابتده استعجال كركدر . ابويوسف ايتدی سبب طلب نه‌در، ايتدی : بيلمزم آنجق مسرور خادم چيقوب امر ايلدی كه سنی كتورم پس امام اغتسال وتحنط ايدوب كيتدی . امام ايتدی بن خليفه‌يه داخل اولدم ناكاه عيسی بن جعفر يانده ايدی سلام ويردم رد سلام ايدوب سنی تخويف ايلدك ديدی بعده ايتدی: شو عيسی‌نك يانده بر جاريه واردر بكا بيع ايلمز . امام ايدر بن ايتدم : بو جاريه‌نك قدر وقيمتی نه‌دركه خليفه‌دن منع ايدرسن عيسی ايتدی : سرعت لوم وعذل شرط عدل دكلدر بنم يمينم سبق ايتمشدركه آنی بيع ايتيم وهبه ايلميم رشيد ايتدی : هيچ بوكا برچاره ومخرج وارميدر؟ بن ايتدم نعم جاريه‌نك نصفنی بيع ايدوب نصفنی هبه ايلسون كه نه بيع ايتمش اولور و نه هبه ايلمش . پس درحال جاريه‌يی كتوروب اويله ايلدی . ينه رشيد ايتدی : يا يعقوب اكر بن بوكيجه آنكله ياتمزسه‌م خوف ايدرمكه هلاك اوله‌م اما استبرا دخی لازمدر آكا دخی چاره وارميدر؟ امام ايتدی : اعتاق ايدوب تزوج ايله زيرا حرده استبرا اولماز . پس اعتاق ايدوب يكرمی بيك دينار اوزره جاريه‌يه نكاحی اختيار ايلدی بعده ابويوسفه دخی يكرمی تخت ثياب وقماش ويردی‌كه تخت قماش حفظ اولنور

وعايه ديرلر وايكي يوزبيك اقچه ويردی . جاريه دخی نصف مهرینی امامه ويروب نصف آخرینی بعض احتياجم اولمق ايله ويره مدم ديو اعتذار ايلدی ، بشر ايتدی : امام مالی اخذ ايدوب بكا دخی بيك دينـار ويردی وايتدی كه شو ايشلديكم كارده بر بأس وارميدر ، بن دخی يوقدر ديدم . روايت اولنور كه بردفعه رشيد طلاق ثلثه يه شرط ايلدی اكر زوجه سی زبيده ملكنده كيجه لرسه بعده نادم ومتحير قالوب ايتدی : بوندا اصحاب امام ابوحنيفه دن برجوان واردر بومضيقدن مخرجه درمان اولورسه آندن اولور . پس ابويوسفی دعوت وخصوص واقعه یی عرض وحكايت ايلدی ابو يوسف ايتدی : اولا حق علمی استعمال ايله ، رشيد ايتدی : نه وجهله ايليم ايتدی : سن سرير اوستنده سن بن قائم ديدی پس ابی يوسف ايچون دخی بر كرسی وضع اولنوب اوستنه اوتوردی بعده ايتدی : زبيده بوكيجه مسجدده بيتوتت ايلسـون كه مسجد اوسـتنه كيمسه نك يدی وملكی يوقدر زيرا حق تعالی ﴿ وان المساجد لله ﴾ ديمشدر . پس رشيد درحال آنی قاضی القضـاة ايلدی وينه ايتدی : دخی نه حاجتك واردر . امام ايتدی حاجتم اولدر كه بنی يمين دن اخراج و خلاص ايده سن بن سنی ايتديكم كبی . زيرا والدم بنی تعلم علمدن نهی ايدردی بن دخی يمين ايلدمكه والده مه خليفه ايچون ايشلنمش خبيص سـكر ييدريرم ينـه خليفه يه كان طبق ايچنده برده بنم جوارمده بر يهودی وارايدی بر كنيف بنا ايدوب طريقی تضييق ايلدی بن دخی منع ايتمك قصـد ايتديكمده قچانكه خليفه نك عماری سی ايله كله سن وطريقی آكا تضييق ايتديكم تحقيق ايده سن اول زمانده هدم ايدوب كيده سن ديمش ايدی . بن دخی يمين ايتمش ايدم كه البته اول ديدكلرينی ايشليم . پس خليفه امر ايلدی عماريسنی كتورديلر اوزرينه ركوب ايلدی وبر طبق خبيصه ايدوب والده سنه ارسال ايلدی وقتا كه عماری يه ركوب ايدوب خانهٔ يهودی يه كلدی طريقده كنيف سببی ايله ضيق اولوب هدم ايلديلر يهودی ايتدی : اول زمانكه عماری يه ضيق كلورسه هدم ايده سن ديمش ايدم بن هدم اولنه جغنی بيلوردم ديدی . ابو يوسف دخی ايكی يميننده بيله بار اولوب حنثدن خلاص اولدی مرويدر كه ابويوسف رشيد ايله بيله حج ايلديلر طريق حجده رشـيدك زميلی

يعنی بردودده بیله رکوب ایدوب ردیفی اولمش ایدی وهربارکه ابو یوسفه غلبهٔ بزاق اولسه عماره‌نك ذیلنی رفع ایدوب تأدباً القاء بزاق ایدردی. بردفعه رشید کندوسی آل هاشمدن اولمق ایله مباهات ایدوب کیمکله سن بیلورمیسن دیدی ابو یوسف دخی سنك فخرك آنجق نسبك ایله‌در اما عالم ایچره هزار سنك کبی هاشمی النسب واردر، اما بن علمده و حید عصر وفرید دهرم بنم مثلم اصحاب انساب کبی دکلدر نایابدر دیوب خلیفه قطع کلام و نفسنه ملام ایدوب کاشکی بو دکلو جاه و مالدن ایسه تعلم علم ایتمش اولایدم دیدی. فقهادن محمد بن سلمه ایتدی: ابو یوسف رشید ایله حج ایدوب عرفاتده ابو یوسف امامته تقدم ایدوب و قتاکه ایکی رکعت قیلدی سلام ویروب ایتدی: «یا اهل مکة اتموا صلوتکم فانا قوم سفر» یعنی ای اهل مکه، سز صلوتکزی اتمام ایدوب درت رکعتی تکمیل ایدك زیرا بز قوم مسافرز بزم شانمز قصر در دیوب اهل مکه دن برکیمسه بز آنی سندن و سکا تعلیم ایدندن دخی اعلمز دیوب امام دخی اول مقامده ایتدی: اکرسن اویله اولسه‌ك صلوة ایچنده تکلم ایتمیوب اول مسئله‌یی تعلم ایتمش اولوردك. پس هرون الرشیده سرور شدید عارض اولوب ایتدی: کاشکی بوجواب مملکتمك نصفی اوزره بنم اولمش اولسه یعنی بوجواب بندن صادر اولمش اولسه نصف مملکتی بوادا مقابله‌سنده فدا ایدردم، بر روایتده دخی ینه شخص مزبور ایتدی بزم جبلمز جبل رحمت وسمادن منزل علم وبرکات وحکمتدر وبز مهبط وحی ربانی یز دیدی امام دخی نعم اویله در اما سزك جبلکز مستقر وثابت اولمادی بلکه شعاب[*] واودیه‌دن سیلان ایدوب بزم قاتمزده قرار ایلمشدر دیدی. ودخی امام غزنوی هلالدن روایت ایدوب ذکر ایلمشدرکه ابو یوسف تفسیر وحدیثی وایام عربی حافظ ایدی وآنك اقل علومی فقه ایدی امام احمد بن حنبلدن مرویدرکه ابی یوسف ایتدی‌که عاردن خشیت وفرار ایتمین شخصله صحبت یوم قیامتده انسانه عاردر. وینه آندن مرویدرکه ایتدی: نعمتلرك

[*] شعاب جمع شعب در کسر شین ایله که جبل ایچنده سیل دن و غیریدن اولان طریقدر.

رؤسی واعظمی اوچدر اسلام وعافیت وغنی و انسانك عیشی تمام اولماز الا بو نلر ایله . و دخی علی بن الجعد دن مرویدر که ایتدی امام ابی یوسف دیدی‌که علم سکا بعضنی ویرمز تا که سن آ کا جمله‌کی ویرمینجه . قچانکه سن آ کا جمله‌کی ویره‌سن اول سکا بعضی ویره‌جك سن غرر اوزره‌سین آنی مغرور ایتمش اولورسین . ودخی فضلدن مرویدرکه امام ایتدی فقهده نهایته بالغ اولماز الا شول کیمسه که آنك دنیا و آخرتده همی اولمایه . محمد بن سماعه‌دن دخی منقولدرکه ابی‌یوسف قضایه تولی ایتدکدن صکره دخی هرکون یوز رکعت نماز قیلاردی . ودخی بشر بن القاسمدن مرویدرکه ابی یوسف ایتدی بن فرائض ایله مسائل حیضی امامدن برمجلسده اخذایلدم وعلم نحوی دخی برحاذق کیمسه‌دن برمجلسده اخذ ایلدم ، ودخی عیاش دوری ذکر ایلدیکه ابی یوسف خلیفه‌یه ارزاق انصار حقنده کلمات بیشمار سویلیوب ارزاقی آنلر اوزرینه اجرا وازراء ایتدردی وکندوسی دخی انصاردن ایدی ودین قویم اموری کمال تعظیم ایدردی هربارکه دعا و زاری ایله متوجه جناب پروردکار اولسه دستی آستین اچنده ایکن رفع ایلمزدی بلکه ابراز واظهار ایدردی ورجب وشعبانده صائم اولوردی . ودخی محمد بن الفضل ابن عطیه‌دن‌مرویدرکه ایتدی ایکی‌کیمسه کوردم‌برجاریه ایچون‌مساومه ایدرلر ایدی بریسی ایتدی بمله سنك مثلك حق‌تعالینك قولی درکه ﴿ ان هذا اخی له تسع و تسعون نعجةً ولی نعجة واحدة ﴾ . ابو یوسف بو نلرك کلاملرینی کوش ایدیجك لونی متغیر اولوب بیهوش اولمق مرتبه‌سنه واردی و قائل اولان شخص جاهلی عتابه باشلایوب ایتدی : حق تعالیدن خوف ایتمزمی سزدن شول کیمسه‌که کلام خدایی کندو کلامنه بذله قیلور یعنی کندو کلامنی ترویج ایچون کلام خدایی حاشا شیٔ مبتذله مقامنده استعمال ایدر قاریٔ قرآن اولان انسانه لائق وسزا اولان بودکلیدرکه آنی خشوع وورع وهیبت ایله قرائت ایلیه بن سنی کورمدم الا عقلك زائل اولمش کوردم. برروایتده دخی امام برکیمسه‌یی ایشتدی‌که آخره خطاب ایتدکده ﴿ ثم جئت علی قدر یاموسی ﴾ دیو خطاب ایدر امام دخی بو عتاب ایله عتاب ایلدی . محمد بن

الفضل ایتدی : بن ابو یوسفی سومزم ایدم ولاة و حکام ایله اختلاط تام ایتدوکیچون . وقتا که بو کلامی آندن ایشتدم محبت ایلدم ابو اسحق رازی ذکر ایلدیکه ابی یوسفه رکاب مذهبدن نهی ایدرکن کندوسی استعمال ایتدوکنك و جهندن سؤال ایلدیلر ایتدی: مقصدم ناسه علمك عزتنی ارائت ایتمکدرکه برخیاط زاده‌یی جلالت علم بو مرتبه‌یه ایصال ایتدوکنی مشاهده ایده‌لر تاکه آنکله علمه حرصلری مزداد اولوب تحصیلنه سعی و اعتداد ایده‌لر. دیمشلردرکه میان عالمیانده قاضی القضاة ایله اوّل مخاطب اولان آنلردر ولباس علمایی بوزی اسلوبه اول تغییر ایدن و مذهب ابی حنیفه اوزره اصول فقهده اول وضع کتب ایلین ومسائلی اول املا ایدوب اقطار ارضه نشر ایدن بونلردر. حتی دیمشلردرکه اکر ابو یوسف اولماسه ابو حنیفه (ر.ع) مذکور اولمازدی ودخی دیرایدیکه برقول دیمزمکه آنده ابو حنیفه‌یه مخالفت ایتمش اولهم بلکه هر برینی ینه ابو حنیفه (ر.ع) دیمشدر نهایت بعده رجوع ایلمشدر . ودخی ابراهیم بن مسلمة الطیالسیدن مرویدرکه : ابی یوسف حضرت امامه ابویندن مقدم دعا ایدردی ودیر ایدیکه امام دخی حماده ابویندن مقدم دعا ایدردی ورشید یاننده منزلهٔ رفیعه‌سی وار ایدی برحیثیت ایله که استریله سوار ایکن دار الخلافه واروب سرا پرده‌یی رفع ایدرلردی ینه اول حال ایله استر سوار اولوب ایچرویه داخل وقرب رشیده واصل اولوب رشید آکا سلام ایله ابتدا ایدردی . روایت اولنورکه برکون رشید ابی یوسفه ایتدی : سن بنی زیارتده اهمال ایدرسن معهذا بن سکا مشتاق وطالب وصحبتکه جانله راغب ایدوکم بیلورسن . امام ایتدی : سکا بنم زیارتمدن اول زمانده شرف حاصل اولورکه اوقاتده زیارت ایلیم اما هربار زیارتکه اکثار ایلسه‌م اصلا شرف حاصل اولماز. خلیفه بوکلام مسموعی اولیجق غایت ایله مقبول ومطبوع واقع اولوب کمال استحسان ومقابله‌ده انواع احسان ایلدی. روایت اولنورکه رشید وقتا که اوغلی امینی صبی ایکن ولیعهد ایلدی ابو یوسف ایتدی حمدوثنا اول خدای بی‌همتایه‌که صحیفهٔ اعمالنی اوساخ اوزار ایله تسوید ایتامش برکیمسه‌یی مؤمنینه ولیعهد جدید ایلدی ، وقتا که بوکلام خوش پیام والده‌سی

زبیده‌نك كوشنه‌واصل اولدی انواع سرور حاصل اولوب امامه یوز بیك درهم ارسال ایلدی . علی بن عیسی الغمی‌دن مرویدركه ایتدی: ابی یوسفه بر وقتده دخول ایلدم كه اول زمانده جواریسنه مشغول اوله‌جغنی ظن ایدردم كوردم كه اطراف خانه‌ده نیچه قمطرلر وار ایدی ــ كه قمطر كسر قاف وفتح میم وسكون طاء مهمله ورا ایله شول محله دیرلر كه صندوق مثال آنده سجلات حفظ اولنور ــ امام ایتدی : بونلرده محفوظ اولان شول قضایادر كه آنلر ایله عباد خالق البرایا اوزرینه حكم ایتمشمدر وهر بری ایچون روز قیامتده جواب تداركنه محتاجم . ودخی قاسم بن حكیم‌دن مرویدركه ایتدی : ابی یوسفی ایشیتدم دیر ایدی كه كاشكی اولدن مبتلی اولدیغم فقر اوزره وفات ایتمش اولسەم ، مع هذا بحمدالله تعالی بر ماده‌ده عمداً جور وظلم ایتمدم وبر خصمی قویوب كرك سلطان وكرك سوقی در جانب آخره میل ومحابات ایتمدم . ومحمد بن جماعه‌دن مرویدركه ایتدی : ابی یوسفی ایشیتدم وفات ایتدیكی كونده دیر ایدی كه : یارب سن بیلیرسن كه عبادك بیننده ایتدیكم احكامدن بر حكمده متعمداً ظلم و بیداد ایتمدم بلكه اجتهاد ایلدم كه كتابكه مطابق ورسولكك علیه الصلوة والسلام سنتنه موافق اوله شول نسنه‌كه آنی بولمامش اولەم بنمله سنك بینمزده واسطه ابو حنیفه‌یی قیلمشمدر زیرا بیلورم كه اول نسنه‌یی آندن اعلم یوقدر. ودخی بشر بن الولیددن مرویدركه ایتدی : امام ابی یوسف مرض موتنده ایتدی : یارب سن بیلورسن كه بن قطعا بر فرج حرامه وطی ایتمدم بیلوركن وسن عالمسن كه بر درهم حرام اكل ایتمدم . ودخی امام ابوالفرج سعید بن رجاء الاصفهانی ذكر ایلمشدر ابی عبدالله السید موتی‌دن ، اول دخی والدندن روایت ایلمشدركه ایتدی : ابی یوسفی ایشیتدم موتی زماننده دیر ایدیكه یارب اكر بیلورسك كه بكا هیچ ایكی خصم كلوب قضا وحكمك احدهمایه اولمسنی ایستمك واقع اولمدی ایسه بكا مغفرت ایله . ابو حفص ایتدی : آنك كبی امام وهمام اتهام اولمزكه اول مقوله حالده آندن خلاف واقع مقال صادر اوله والله تعالی اعلم .

ودخی ائمهٔ مجتهدین‌دندر امام ابوعبدالله محمد بن الحسن بن فرقد الشیبانی ــ كه اعمال دمشق‌دن حرستا نام قریه‌دندر ــ والدی عراقه كلوب امام محمد واسطده

ولادت ایدوب کوفه‌ده نشو ونما بولمشدر بعضلر دیمشدرکه قریهٔ فلسطین‌دن بنی شیبانك مولاسیدر بعده کوفه‌یه انتقال ایلمشدر . صاحب مصفی وکافی اولان امام علامهٔ نسفی ذکر ایتمشدرکه محمدبن الحسن بن عبدالله طلوس بن هرمزدرکه هرمز ملك بنی شیباندر امام ابوحنیفه دخی نعمان بن ثابت بن طاوس بن هرمزدرکه حضرت عمر (ر . ع) یدنده اسلامه کلمشدر بعض کتب‌دن منقولدرکه بو نسب افریدونه واصل اولور. خطیب بغدادی ایتدی امام محمدجزره‌دندر والدی جند شامده‌ایدی کندوسی واسطده‌سنة اثنتین وثلثین ومائه‌ده ولادت ایدوب کوفه‌ده نشـو ونما بولدی وکندوسنه رأی واجتهاد آرزوسی غالب اولوب بغداده قدوم ایلدی وخلق کثیر آندن سماع حدیث ورأی ایلدیلر کندوسی امام ابی حنیفه‌دن ومسعر بن کرامدن و ثوری‌دن وعمرو بن زردن و مالك بن مغولدن و امام مالك‌دن و ابی عمرودن و اوزاعی‌دن وزمعة بن صالح‌دن و بکیر بن عامردن وابی یوسف‌دن سماع ایلمشدر و بغدادده‌ساکن اولوب آنده تحدیث ایلمشدر و آندن امام شـافعی وابوسلیمان الجوزجانی وهشـام بن عبدالله الرازی وابو عبید القاسم بن سلام واسمعیل بن نوبه وعلی بن مسلم الطوسی وغیریلر روایت ایلمشلردر. بعده رشید آکا امر قضایی تفویض وتقلید ایدوب غایت ایله هراسان ایکن آنکله بیله متـوجه خراسان اولوب ری‌ده وفات ایدوب آنده مدفون اولدی. امام مزبور وجه ولباس جهتندن احسن ناس ایدی، والدی آنی امام اعظم حضرتلرینه کتوروب امام دخی والدینه ایتدی : باشنده اولان صاچنی تراش ایدوب لباس پلاس البـاس ایله دیدی والدی دخی نصیحت امام ایله عامل اولدی. لکن حسن وجمالی دخی زیاده اولدی آنك حقنده ابو نواس دیمشدر:

(شعر)

حلقوا رأسه واکسوه قبحاً غـیرة منهم علیه وشحاً
کان فی وجهه صباح ولیل نزعوا لیله وابقوه صبحاً

ودخی وکیع‌دن مرویدرکه دیمشدر : بز امام محمد ایله طلب حدیثه بیله کیتمکدن تجنب ایدردك زیرا نهایت مرتبه‌ده غلام جمیل ایدی. ودخی عبدالله ابن محمدبن سلامدن مرویدرکه منامده کوردیکه ایکی قمر کویا سمادن ارضه‌دوشر

هنوز ایکی آی مرور ایتمدی‌که امام محمد وایکی کون صکره کسائی وفات ایلدیلر.
روایت اولنورکه امام محمد ری‌ده سنه تسع وثمانین و مائه‌ده وفات ایلدی واللی
سکز یاشنده‌ایدی. بعضلر امام محمدایله کسائی برکونده وفات ایلدیلر دیمشدر
اول‌کون رشید فقه ولغتی ری‌ده دفن ایلدم دیدی. روایت اولنورکه رشید
ایتدی: بلدهٔ ری نه‌عجب بلدهٔ شوم ومنزلکاه بوم ایمش‌که آکا داخل اولدم
فقه وادب بنمله قرین ویانمده همنشین ایدیلر ایچلرندن چیقدم یانمده هیچ بری
یوق ایدی امام محمد جبل طبرك‌ده مدفون اولمشدر، هشام بن عبدالله الرازی
داری قربنده وکسائی دخی بر جانبده دفن اولنمشدر هشام بن عبداللهدن
مرویدرکه امام آنك بیتنده وفات ایلمشدر ایتدی وقتاکه امامه وفات حاضر
اولدی بکا ایدوب ایتدی: اکر حق‌تعالی بنی حضورنده واقف ایدوب
دیسه‌که یا محمد سنی بلدهٔ ریه کتورن نه‌در بنم سبیلمده جهادمیدر یاخود ابتغاء
مرضاة رب‌العبادمیدر نه‌جواب ویریرم ودخی ربیع‌دن منقولدر آنلر دخی
امام شافعی‌دن‌که دیمشدر: بنم ایکی چشمم محمد بن الحسن مثلی کیمسه کورمامشدر
وزمانه‌سنده نسواندن برفرد آنك کبی فرزند کتورمامشدر. حکایت اولنورکه
امام محمده ایتدیلر زهدده بر کتاب تصنیف ایتمزمیسن ایتدی: نعم ایدرم
اول زمانده کتاب (الاحکام) نام تصنیفنی اتمام ایدوب دماغنه خفت وکلال
تام حاصل اولمش ایدی آندن ماعدا قصدی اول ایدی‌که زهدده یوز تصنیف
ایلیه، آندن غیریسنه عدم فراغ بال ایله محال اولمدی واول کتاب زهدوورع‌ده
برمجموع مستطاب ایدی. ودخی دیمشلردرکه امام محمددن تصانیفنك فهرستنی
طلب ایلدیلر بیك تصنیفه بالغ اولدی، اکر عمری ممتد اونسه جمله‌سنی اتمام
ایدوب مقتبسینی اتعاب ایدردی. دیمشلردرکه امامك موتی رحمت و حیوتی
رحمت اولمشدر وینه‌ربیع‌دن، اول دخی شافعی‌دن روایت ایلمشدرکه دیمشدر:
بر کیمسه‌نك بنم اوزرمده علمده و سائر اسباب دنیاده منتی یوقدر محمدك بنم
اوزرمده اولان منتی کبی ودائما شافعی امام محمد اوزرینه ترحم ایدردی، یعنی
رحمت خدایه وصول ایله دعا ایدردی. ودخی امام شافعی ایتدی: بن عراقده
دین ایچون محبوس اولدم محمد سعی ایدوب بنی تخلیص ایلدی بن جمیع خلق

بننده آنك شاكر احسانى اولمشمدر و ينه ديمشلردركه امام شافعى بردفعه مفلس اولوب امام محمد اصحابنه امر ايلدى آنك ايچون يوز بيك درهم جمع ايلديلر بعده دفعهٔ ثانيه‌ده مفلس اولوب يتمش بيك درهم جمع ايلديلر بعده ثالثه‌ده مفلس اولوب امام محمد اكر سنده خير اولسه جمع ايتديكم مال سكا و اعقابكه كفايت ايدردى ديوب اول سببدن مرويدركه امام شافعى اول كتب محمده مشغول ايدى وقتاكه امام محمد بوكلامى سويلدى امام شافعى دخى بعض مواضعده خلاف اظهار ايلدى . ودخى جارود بن معويه‌دن منقولدركه ايتدى : شافعى عراقده ايكن تصنيف كتبه اشتغال ايدوب اصحاب محمد اقاويلنى ادله وحجج ايله كسر وابطال ايدردى واصحاب حديث دخى اقوالنه التفات وكلامنه مبالات ايتميوب بلكه عقيده‌سنده تهمت واعتزاله نسبت ايدرلردى . وقتاكه عراقده بازار علمنده رواج اولميوب دفعنه علاج بولمدى مصره خروج ايدوب آنده بر فقيه ممتاز قليل و آز اولماغن مصرده سوقى قائم واول سببدن آنده مقيم ودائم اولدى . ابى عبددن مرويدركه ايتدى : محمده واردم كوردمكه شافعى يانده حاضر ايدى امام محمده برمسئله‌دن سؤال ايدوب اول دخى جواب ويروب شافعى جوابنه راضى اولوب آنى كتابت ايلدى امام محمد كوروب شافعى‌يه يوز درهم هبه ايلدى وايتديكه اكر علمدن حظ ايدرسه‌ك مجلسه مداوم وخدمتمزدن غير منفك ولازم اول. راوى ايدر بن شافعى‌دن ايشتدمكه دير ايديكه بن محمددن برحمل بعيرمسائل ونوادر كتابت ايلدم اكر اول اولمسه بكا علمدن برشى ملاصق وبرحالت واصل ولاحق اولماز ايدى وجميع ناس عيال اهل عراقدر اهل عراق عيال اهل كوفه‌در آنلر عيال امام ابى حنيفه‌در. ودخى ايتدى اكر امام محمد بزه عقلى مقدارى تكلم ايلسه بز آنك كلامنى فهم ايده‌مز ايدك لكن بزه بزم عقولمز مقدارى تكلم ايدر ايدى . ودخى ايتدى آندن غيرى برسمين عاقل كورمدم و برسمين كورمدمكه آندن خفيف الروح اوله . وبومقامده شيخ سيف الدين الباحرزى البخارينك بونظمنى انشاد ايلديلر .

(شعر)

يقولون اجسام المحبين نضوة   وانت سمين لست غيرمرائی
فقلت لان الحب خالف طبعهم   ووافق طبعی فصار غدائی

ودخی ابن سماعه‌دن مرویدرکه ایتدی: امام محمد اهلنه دیر ایدی‌که بعض حوائجی بندن سؤال ایلمیک‌که قلبمه باعث اشتغال اولور همان مقصدیکز اولانی وکیلمدن آلمق افضل‌درکه فراغ‌خاطرمده ادخلدر وحضرت امام دخی سجن‌ده نیجه ایام حبس اولنوب قضادن امتناع ایدوب تضییق اولندی فی‌الحقیقه اورع ناس ایدی اول سببدن اهل بغدادك آکا میللری مزداد ایدی وابی یوسفدن آنك قولی ایله زیاده اخذ وعمل ایدرلردی. آنلردن مرویدرکه دیمشدر: بنم‌مذهبم وامامك مذهبی تفضیل صحابه‌ده بوترتیب اوزره‌در: ابوبکر بعده عمر بعده علی بعده عثمان‌در (ر. ع) محمد بن سلمه‌دن مرویدرکه امام محمد هرکیجه‌ده برجزئنده نائم وبرجزئنده صلوته مداوم وبر جزئنده تدریسه ملازم ایدی وکیدیکی لباس پروسخ وپاس اولوردی ینه اوستندن نزعه فارغ اوله‌ماز ایدی. ودخی خانه‌سنده برخروس وارایدی احیانا اواز ایتدوکیچون آنی ذبح ایدك‌زیرا بنی اشغال‌ایدر دیدی. ودخی لیالیده دار عزت مدارنده هرزمانده بیدار اولوب اطرافنه اجزا وکراریس وضع ایدوب کاه برینی رفع ایدوب بعده آنی وضع ایدوب آخری زیع ایدردی واوکنده برطشت ایله صو قویوب کاه اولوردیکه قمیصنی نزع ایدردی واوکنده اون جاریهٔ رومیه طوررلر ایدیکه هربری کتابتنه وزبان عربیده قرائته قادره اولوب کندوسندن قرائت علم ایدرلردی. پس سؤال‌ایلدیلرکه نیچون دائما بیدارسن. ایتدی نیجه نائم اوله‌مکه عیون مسلمین و انام بکا اعتماداً جملة بنام اولوب دیرلرکه قچان بزه برامر واقع اولسه احوالمز آکا رفع ایدوب اول دخی اضطرابمزی دفع ایدر، بن که قائم اوله‌م تخریب دین‌وتخییر مسلمین لازم کلور. ودخی دیر ایدیکه نوم حرارتدندر بن ایسه آنی ثوبی نزع ایتمکله دفع واول طشت‌دن جسدمه صب ماء ایله منع ایدرم اما کراریس دن سؤال ایدرسکز علم نفسنده ثقیلدر قچانکه برکراسه ثقیل کلسه برغیریسنی آلوب

تبدیل ایدرم. ودخی محمد بن سماعه‌دن منقولدرکه ایتدی: یحیی بن عبدالله بن الحسن بن علی بن ابی طالبه رشید کتاب (امان) ویرمش ایدی. بعد زمان ابطال امان قصد ایدوب امام محمددن سؤال ایلدی امام ایتدی: اول امان، امان صحیحدر آنك دمی حرامدر. پس رشید کتابی جسن زیاده دفع ایلدی اول دخی خفیةً صوت ضعیف ایله اماندر دیدی رشید غضبه کلوب اول حالده بختری ـ که وهب بن وهب القاضی‌در ـ مجلسه داخل اولوب خفندن برسکین چیقاروب خلیفه کندو سندن سؤال ایتمزدن اوّل کتابی قطع ایلدی وبو امان مفسوخ در و کتاب فاسددر آنی قتل ایله قانی بنم کردنمه اولسون دیدی. پس رشید دوات ایله محمدك وجهنی ضرب شدید ایدوب یاره‌لدی امام محمد بکا ایدرك چیقوب کیتدی ابن سماعه ایتدی رضای خدا ایچون اولان برپاره‌دن نیچون بکاء ایدرسك، امام ایتدی بکا ایتدیکم تقصیرم ایچوندرکه بختری‌یه سن نه حجت ایله بویله سویلدك دیمدم وقتا که رشید غضبناك اولدی امام محمده بو مقوله‌لرك بزم اوزریمزه خروج و عصیانده عزملرینی تقویت ومقصدلرینی تمشیت ایلین سنسك وسنك امثالکدر دیدی وامام محمدی فتوادن منع ایلدی. ینه برمدتدن‌صکره تقریب و التفات ایدوب قاضی القضاة ایلدی وکندوسیله بیله بلدهٔ (ری) ه کوتوردی سمرقندده رافع بن لیث بن نصر بن سیار مقاتله‌سنه کیتدکده، امامك وفاتی دخی ری‌ده اولدی نتـه کیم ذکر اولنمشدر. ودخی ابی نصر محمدبن سلام‌دن مرویدرکه رشید مجلسنده هرونك فصاحتی وعلم و فهمی وصف اولنوب امر ایلدیکه امامی احضار ایده‌لر امام ابی‌یوسف بیلدی‌که اکر امام محمد مجلس خلیفه‌یه داخل اولورسه قلبی آکا مائل اولوب جائزکه کندوسنی هجر وترك ایده. پس ایتدی یا امیر المؤمنین آنك مجلس خلیفه‌یه‌دخوله صلاحیتی‌یوقدر زیرا سلس البوله مبتلی‌در دیدی، معهذا آنده اول‌مقوله نسنه یوق ایدی خلیفه دخی هربارکه قیام‌ارزو ایلیه قالقسون دیدی پس ابویوسف محمده کلوب ایتدی: خلیفه سنی‌کورمك وکلامکی‌ایشیتمك دیلر لکن سن آداب خلفایی و آیین‌مجلس سلاطین وشرفایی بیلمزسن، ایمدی هرزمانده که بن سکا قالقوب کیتمك ایچون اشارت ایلیم

كيده‌سن دیدی . پس امام محمد مجلس رشیده حاضر اولوب و قتاکه رشید آنك فصاحتنی وحلو منطق ولطافتنی کوردی وفی‌الواقع حسن‌کلام ولطافت اداسی و بهجت رویی وخوبیٔ صداسی نهایتده ایدی قلب رشید بکلیته اکا مائل وراغب اولوب هرزمان صحبتنه طالب اوله‌جغنی ابی‌یوسف مشاهده ایدوب درحال محمده قیام ایله دیو اشارت ایدوب اول دخی قیامه سرعت ومبادرت ایلدی ، رشید ایتدی : واقعا آنده ابویوسف دیدیکی حالت اولمسه قیامده سرعت ایتمز ایدی وقتاکه بوخبر کوش امام محمده واصل اولدی نهایت مرتبه الم حاصل اولوب قاضی الحاجات جانبنه مناجات ایدوب یارب سن آنی دنیادن اخراج ایلمه بکانسبت ایتدوکی عارضه‌یه آنی مبتلا ایتمینجه دیدی. حکمت خدا ایله تیر دعاسی اصابت هدف‌اجابت ایدوب اتفاق برکون ابو یوسف رشید ایله برعماریده جمع اولوب کیدرکن غلبهٔ بول واقع اولوب استحیا ایتمکله صبر و نفسنه نهایتده جبر ایلدی تاکه مثانه‌سی یاریلوب آندن وفات ایلدی . رشیده بوقصه حکایت اولندقده ایتدی‌اکر ابی یوسفك بو اضطرابنی بیلمش اولسه‌م بنم دامنمه بول ایتمکه اذن و یرردم دیدی . وقتاکه ابو یوسف علیه‌الرحمه وفات ایلدی امام محمد جنازه‌سنه چیقمادی . روایت اولنورکه ابو یوسفك جواریسی بکا ایدوب اول بزه حسد ایدنلر بوکون بزه مرحمت ایدرلر ، اول بزه تابع اولانلره بز بوکون متابعت ایدرز دیرلر ایدی . ودیمشلردرکه امام محمد ابی یوسفی مخالطهٔ دنیویه ایله طریقهٔ علمایی تغییر ایلدی دیو تعبیر ایلدی . ابو یوسف دخی آکا بدعا ایدوب جناب حقده دعاسی مستجاب اولوب آخر الامر امام محمد دخی دنیادن کیتمدی تاکه آلتی آی قضایه مبتلی اولدی . ودخی دیمشلردرکه مقدما امام محمد تصانیفنده « روی محمد عن‌یعقوب عن ابی حنیفه » دیو کتابت ایدردی ماﺑﻴﻨﻠﺮﻧﺪه بوقصه واقع اولدقدن صکره اسم یعقوبی مابیندن طرح ایدوب « روی محمد عن ابی حنیفه » دیو یازمشدر . نته‌کیم متأخر اولان تصانیفنده مشاهددر . بعض متأخرین بو ایکی فعلك هر برینه بعض محل بعید بیان ایلمشلردر لکن تأمل ایدنلره امر ظاهردر [*] .

---

[*] یعنی براحتمال واردرکه بعض مسائلی حضرت امام اعظمدن بالذات روایت

ودخی ائمهٔ حنفیه دندر : عبدالله بن المبارك المروزی که بنی حنظله‌دن یاخود بنی‌عبد شمسدن یاخود بنی‌سعد تمیمدن برکیمسه‌نك مولاسیدر . ولادتی سنة ثمانی عشرة ومائه‌ده یاخود تسع وعشرین ومائه‌ده‌در . والده‌سی خوارزمیه ووالدی ترکی ایدی . کندیسنه ابتداء امرندن سؤال ایلدیلر ایتدی : برکون بعض یاران واخوان ایله سیر باغه وبوستان ایچون کیتمش ایدم شول زمانکه جمله اشجار انواع فواکه والوان ثمار ایله حامل وجمله‌مز ذوق وصفایه مائل اولوب اخشامه دکین اکل وشرب ایلدك بنم طبعم ضرب عود وطنبوره مولع ومفتون اولوب آنکله تسلیت قلب محزون ایدردم ، اول کیجه نیم شب اولدقده قالقوب تحریك ساز ایدرکن کوردمکه برمرغ باشم اوستنده فریاد ایله جناب خدایه نیاز ایدر والمده عود اسلوب سابق معهود اوزره ایستدیکم کبی حرکت و بنم مقصدمه اجابت ایتمز ناکاه کوردمکه المده اولان عود مانند انسان نطقه کلوب ﴿ الم یأن للذین امنوا ان تخشع قلوبهم لذکرالله و مانزل من الحق ﴾ کریمه‌سنی قرائت ایلدی بن دخی بلی والله دیوب عودی کسر ونفسمه زجر وقسر ایدوب یانمده اولان کیمسه‌لری صرف ایلدم و بنم اوّل زهدم بوزمانده اولدی وبو آیت کریمه بعینها سبب اولمشدر . فضیل بن‌عیاض توبه ایدوب دنیادن‌زهد واعراض ایتمسنه‌سبب نته‌کیم موضعنده‌ذکراولنمشدر . امام سمعانی وضیمری ذکر ایلمشدرکه عبدالله بن‌المبارك سنة ثمانین ومائه‌ده وفات‌ایلمشدر . (حلیةالاولیا) صاحبی ذکرایلمشدرکه عامل هیت‌دن رشیده خبر کلدیکه بونده برمرد غریب وفات ایلدی . عبدالله بن‌المبارك دیرلر ایمش خلق جنازه‌سنه اجتماع ایلدیلر دیو . وقتاکه رشید بوخبری ایشتدی وزیرینه ایتدی : یا فضل بن الربیع خلقه اذن عام ایله که بزه کلوب آنك حقنده عزا ایلسونلر . فضل کلام رشیددن متعجب اولوب رشید ایتدی : نیچه عزا اولنمسونکه اول بزم حقمزده بوشعری انشاد ایدردی :

ایدوب بعضنی دخی ابو یوسف واسطه‌سیله روایت ایتمش اوله اول سببدن بویله دیمش اوله لکن اواخر تصانیفنده ترك ایتدوکی اقتضا ایدرکه باعث عداوت ومنافره‌در زیرا بالذات روایت ایتدوکی تصانیفنك اوائلنده اولمق دخی اظهردر فقیرك قلبنه لائح اولان بودر . والعلم عندالله تعالی .

(شعر)

الله يدفع بالسلطان معضلة عن ديننا رحمة منه ورضوانا
لولا الائمة لم يأمن لنا سبل وكان اضعفنا نهبا لاقوانا

(ترجمه)

حق تعالى رحمتندن برخليفه نصب ايدوب آنك ايله مشكلات دينى بزدن رفع ايدر
اولماسه سى ائمه قالمايوب امن طريق اضعف اولان اقويايى نهب ومالنى رفع ايدر

ودخى اشعث بن شعبه‌دن مرويدركه ايتدى : رقه‌ده عبدالله بن المبارك بزه قدوم ايلدى ، خلق بر مرتبه ازدحام ايله اقبال ايلديلركه بغال منقطع وغبار اوج آسمانه مرتفع اولدى رشيد دخى آنده حاضر ايدى رشيدك بر ام الولدى برج سرايدن اشراف ايدوب جمع اولان صغار وكبار واشراف منظورى اولدقده بوكيمدر ديو سؤال ايدوب ديديلركه خراسان دن بر عالم قدوم ايلمشدركه مثلى نادر بلكه معدومدر . جاريه ايتدى : ايشته اصل عالم بودركه جمله خلق جمالنه تشنه وعطشاندر ديدى . ابن اسحقدن مرويدركه ايتدى: بن صحابهٔ كرام ايله ابن مباركك امرلرينه وحاللرينه نظر ايلدم آنلرك ابن مبارك اوزره فضللرينى كورمدم الا شرف صحبت معدن رسالت ايله (صلعم) تشرفلرينى كوردم وآنك كتبنده احاديث نبى‌دن (صلعم) تحديث ايلدوكى يكرمى بيك ياخود يكرمى بربيك حديث ايدى وآندن حكايت اولنمش لطيفه‌دركه بركيمسه‌يه مجلسنده عطاس عارض اولوب بعده حق تعالى‌يه حمد ايلمدى ، امام اول كيمسه‌يه بطريق السؤال عاطس اولان كيمسه نه ديمك كركدر ديوب اول دخى الحمدلله ديوب امام دخى يرحمك الله ديدى . راوئ حكايت محمد بن جميلدر ايتدى : امامك رعايت ايتديكى مراسم ادبدن بزه كمال عجب كلدى . ودخى ابى وهبدن منقولدركه : امامه براعمى ايتدى : بكا دعا ايلسه‌ك حق تعالى بصرمى ينه رد ايلسه . پس جناب خدايه تضرع ايله دعا ايدوب درحال حق تعالى اول كيمسه‌نك بصرينى رد ايلدى . بن مجلسده حاضر وظاهر اولان سر غريبه ناظر ايدم ديدى . ودخى مسيب بن واضحدن مرويدركه برطائفه امامه سويلديلركه بركيمسه‌نك آلتى يوز درهم دينى قضا ايليه، اول دخى

وكيلنه يازديكه فلان كيمسه يه يدی بيك درهم و يره‌سين وكيل دخی خلاف عاده اولماغن مكتوبی اعاده ايدوب ايتدی : غالبا قلمده غلط اولمش كبی ، پس امام ينه يازديكه اون درت بيك درهم و يره‌سين . وكيل دخی ينه يازديكه اكر عمل بوحال اوزره اولورسه ضيعه‌نك محصولی كفايت ايتمك دكل كندوسی بيع اولنمق لازم كلور ينه وكيلنه يازوب اعلام ايلديكه اكر بنم وكيلم ايسه‌ك امری انفاذ ايلمك كركسك والا سن استراحت ايله‌كه بن سنك وكيلك اولوب امركی انفاذ ايليم . زيرا بن سفيانی ايشتدم ايتدی ليثی ايشتدم ايتدی : ابن عباسی رضی‌الله عنهما ايشتدم ايتدی‌كه حضرت رسول (صلعم) بيورديكه بركيمسه يه برا بردر مسلميندن فجاءة برفرح يتيشه اول كيمسه‌يه حق تعالی مغفرت ايدر . ايمدی بن ديلدمكه اول كيمسه‌نك قلبنه فرح بعدالفرح ادخال ايليم . صاحب حلية الاوليا ايتدی ابن‌المبارك تابعيندن يحيی بن‌سعد الانصاری يه وسليمان التيمی‌يه وحميد الطويله يتشمشدر وبونلرك امثالنه وائمه‌دن دخی نيچه‌سنه يتشمشدر سفيان وابن جريج وشعبه كبی . و آندن دخی نيچه ائمه تحديث ايلمشلردر معتمر بن سليمان والوليد بن مسلم كبی و بونلرك امثالی . وينه ابن المباركدن منقولدركه ديمشدر : علمك اولی نيتدر بعده فهمدر بعده عملدر بعده حفظدر بعده نشردر . واكثر اوقاتی جهاده مصروفه ايدی . واروب قتال عظيم ايدوب بلاء حسن ايله مبتلی اولوردی قچانكه زمان قسمت غنائم اولوردی غيبت ايدردی كندوسنه سببندن سؤال ايلديلر كيمك ايچون مقاتله ايتدم ايسه اول بنی بيلور و غنيمتدن قسمت وحصه‌می اول عطا قيلور ديدی آنك فضائلی كثيره‌در بوذكر اولنان ايله قناعت اولنور .

و دخی ائمهٔ حنفيه دندر ابو الهذيل ياخود ابو خالد زفر بن هذيل بن صباح الكوفی ، اصلی اصفهاندندر وتدوين كتب ايدن اون كيمسه‌نك بريدر . اصحابی ديمشلردركه بز زفر اوكنده ذكر دنيايه قادر دكل ايدك هربار كه بريمز ذكر ايلسه كراهت كلوب قالقوب فرار ايلرايدی وبز ايچمزده سويلر ايدك كه خوف خدا آنی غريق ايلمشدر . محمد بن عبدالله‌الانصاريدن مرويدركه ايتدی امام زفر قضايه رضا و يرمك اوزره اكراه اولنوب ابا ايلدی و منزلنی هدم

ایدوب برمدت اختفا ایلدی بعده ظهور ایدوب منزلنی اصلاح ایلدی وقتا که
ثانیا ینه اکراه اولندی تکرار اختفا ایلدی تا که عفو اولونجه . یحیی بن معیندن
مرویدرکه امام زفر ایچون ثقه ومأموندر دیمشدر ودخی بشر بن القاسمدن
منقولدرکه ایتدی: زفردن ایشتدم دیرایدیکه بن موتمدن صکره برنسنه ترك ایتمزمکه
آنك روز جزاده حسابندن خوف ایدم . وقتا که فوت اولدی خانه سنده
بولنان اسباب تقویم وحساب اولنوب اوچبیك درهمه یتیشدی اول زمانده که
محتضر اولدی امام ابی یوسف وغیری وصیت تکلیف ایلدیلر ایتدی : بومتاع
زوجه مکدر وشو اوچ بیك درهم قرنداشم اوغلنکدر زیرا قرنداشنك وفاتندن
صکره زوجه سنه تزوج ایدوب قرنداشندن برولدی وارایدی اما بنم فرداوزرنده
حقم یوقدر ونه برکیمسه نك بنم اوستمده حقی واردر دیدی . عبدالله بن ابی
زرمه دن مرویدرکه ایتدی : بز زفره دخی وابی یوسفه دخی تردد واختلاف
ومصاحبت وائتلاف ایدردك ابی یوسف تحقیق مسئله واقامت دلیلده بسط
وتطویل ایدوب مسئله بزه ملتبس اولوردی زفر ایله دخی مجالسه ایلسه ك
مسئله یی اختصار ایدوب دلیل قاطعی بلا سهو تکرار کتورردی . ودخی یحیی
ابن اکثمدن مرویدرکه ایتدی : امام زفر دیمشدرکه بن حضرت امامه
وفاتندن صکره مخالفت ایتمکه جرأت ایتمدم زیرا حیاتنده بنی الزام ایدوب
کندی قولنه رد و ماینده باب مخالفتی سد ایدردی . ایمدی وفاتندن صکره
آکا نیچه مخالفت ایلیم که حیاتده اولسه ینه بنی الزام ایلمسی جای کلام اولمایه .
حسن بن زیاددن مرویدرکه زفر ایله داود طائی میاننده کمال محبت وتواخی
وار ایدی ، پس داود فقهی ترك ایدوب عبادته اقبال ایلدی اما زفر ایکیسنی
جمع ایلدی . وفاتی بصره ده اوّل خلافت مهدیده سنه ثمان وخمسین ومائه ده .
والدی هذیل بصره یه والی ایدی وآنده والی ایکن وفات ایلدی برادری
صباح بن الهذیل دخی صدقات بنی تمیم اوزرینه والی ایدی والده سی جاریه
ایدی وکندیسنك وجهی وجوه عجمه مشابه ولسانی لسان عرب ایدی حسن
بن زیادك برادر زاده سی ولید بن حماددن مرویدرکه ایتدی: عمم حسنه دیدمکه

زفر ایله ابی یوسف امام قاتنده نیجه‌ایدیلر ایتدی: کویا ایکی عصفور ایدیلرکه اوزرلرینه بربازی قونمش ایدی .

ودخی ائمهٔ حنفیه‌دن‌در امام داود بن نصیرالطائی الکوفی ، اصلی خراساندن ایدی عبدالله بن داوددن مرویدرکه اسحق آکا اصحاب امامدن سؤال ایلدی اول دخی ایتدی : ابو یوسف وزفر وداود وعافیة الازدی واسد بن عمرو وعلی بن مسهر ویحیی بن رائد والقاسم بن معن‌در . بعده ایتدی اکر ایچلرندن داود اهل ارض ایله وزن اولنسه فضل وصلاحده جمله‌سنه موازن اولوردی اوّل حالنده امامك اجلهٔ اصحابندن ایکن آخر کار زهد وورع سمتنی اختیار وحطام دنیایی غیریلره ایثارایلدی . نقل اولنورکه کندی نفسنه خطاباً ایتدی: اکردنیایی حدیث وقرأن‌ایله طاب ایدرسه‌ك عاصی وباطل‌سك اکر شعر و ایام ناس ایله ایدرسه‌ك غافل وغیر عاقل‌سك خصوصاکه بعده موت واول جمع‌ایتدوکك فوت اولمق یوقیدر ؟ وکندوسنك برخطه‌سی یعنی بر مقدار ارضی وار ایدی تحدید وتعیین اولنمش ایدی حضرت فاروق (ر . ع) آنك اجدادینه خط ایتمش ایدی هرمزه هزیمت یتشدیردکلرنده آنك ثلثانی درتیوز درهمه بیع ایدوب یکرمی‌ییل حق تعالی‌یه عبادت‌ایدوب اول اقچه‌دن اکل ایلمش‌ایدی . وقتاکه وفات ایلدی‌کفنی دخی آندن اولدی ابی نعیم‌دن مرویدرکه‌ایتدی ; داود اهل عربیت ایله‌مجالسه ایلدی بعده‌علماء قرأن ایله بعده محدثین ایله تاکه هر برینك ایچلرنده رأس وممتاز اولدی بعده امام ایله مجالسه ایدوب آندن تفقه ایلدی تاکه برکیمسه آکا تقدم ایتمدی بعده جمله‌سن ترك ایدوب عبادت ایچون تخلی وحلیهٔ مجاهدات ایله تحلی ایلدی تاکه فقهده صاحب قدم راسخ وجبل شامخ اولدی. ودخی خبز اکل ایتمیوب شرب سویق ایله قناعت ایدردی . ودیر ایدی‌که مضغ خبز ایله‌شرب سویق بیننده اللی آیت قرائتی واردر . یعنی مضغ خبز ایتدیکم زمانده اللی آیت قرائتی فوت‌اولور. ابن سماك‌دن مرویدرکه داوده بکا وصیت ایله دیدی اول دخی ایتدی : نظر ایدوب سعی ایله‌که حق تعالی سنی نهی ایتدیکی مکانده کورمیه وامر ایتدوکی مکاندن مفقود ایتمیه وحق تعالی‌دن حیاایلیوب سنك

آ كا قريب اولوب آنك سكا قدرتى ملاحظه ايله ديدى ، ودخى صائم اول وافطارك همان موت اولسون . وخلقدن فرارك اسددن فرارك كبى اولسون اما جماعتلرينى تارك وسنتلرندن مفارق اولمه ديدى . روايت اولنوركه نفسنى تجربه قصد ايلديكه عزلته قادرميدر دكلميدر پس امامك مجلسنده بر ييل بولنوب قطعا تكلم ايلمدى بعده تخلى وعزلت اختيار ايلدى. سببى بواولمشدركه بركون امام ايتدى ايشته آلتى يى تمام احكام اوزره ايلدك . داود ايتدى يادخى نسنه قالديمى ؟ امام دخى عمل قالدى ديدى بعضلر دخى ايتدى امام داودسنك دست وزبانك غايت دراز اولدى واويلا سكاديدى ، پس آندن صكره مجلس امامه كلورى اما سويلمزدى وقتاكه سكوت وعزلته صبره قدرتى بيلدى كتابلرينى آلوب فراته غرق ايلدى بعده خلوت نشين وعبادت وعزلت كزين اولدى. بركون فضيل بن عياض آنى عيادته كلدى ايتدى : بزم زيارتمزى آز ايدوب اول بابى مفتوح وباز ايتمه زيرا بن غلبهٔ ناسى استمزم . ينه بركون دخى كلدكده قاپويى آچمادى فضيل طشره ده اوتوروب بكا ايدر ايدى داود ايچروده ايدى ودخى داوده بركيمسه ايتدى : بنى بركيمسه يه دلالت ايله كه آنك يانده واروب آنكله مجالسه ايليم ايتدى : اول برضاله دركه بولنماز . دخى حارث بن ادريس آ كا ايتدى بكا وعظ ونصيحت ايله ايتدى : عسكر موتى سكا منتظرلردر . ودخى آنك اهلندن بركيمسه آ كا ايتدى مابينمزده اولان علاقهٔ رحم معلومكدر ايمدى بزه وصيت ايله پس امامك كوزلرندن ياش كلوب بعده ايتدى : بوليل ونهار مراحل واسفاردركه خلق جهان هربار آ كا نازل اولورلر تا آخر اسفاره واصل اولنجه . ايمدى اكر سن هر برمرحله دن ايلرويه تقديم زاد ايتمكه قادر ايسه ك لوازم معاد ارسال ايده كور زيرا سفرك انقطاعى قريب وقدوم اجل آندن دخى اعجلدر وبن كرچه بوكلامى سكا سويلرم لكن بومصلحتى بندن زياده تضييع ايتمش كيمسه بيلمزم ديوب بعده قالقوب كيتدى . ودخى عمرو بن صدقه دن منقولدر ديمشدركه داود بنم صديق دوستم ايدى آنكله امامك حلقه سنده اوتوروب حاضر اولوردق وقتاكه عزلت ايلدى آنى زيارت ايچون واردم وديدمكه بزى تخويف ايله ايتدى : سزك

مجلسکز امر آخرتدن دکلدر بعده برقاچ کره استغفرالله دیوب قالقوب بنی ترك ایلدی ودیدیکه بر یرده اوتورمه شول کیمسه ایله که سنك سقطاتك حفظایلیه. امام حلبی ذکر ایتمشدرکه داود عبدالملك بن عمیردن وحیب بن ابی عمرودن واعمش‌دن و محمد بن عبدالرحمن بن ابی لیلی‌دن سماع ایلمشدر آندن دخی اسمعیل بن علیه والمصعب بن المقدام وابو نعیم الفضل بن وکین وغیریلر روایت ایلمشلردر. بعض اتباعی بردفعه ایتدیلر: سکا یاغ ایله طبخ اولنمش بر طعام تدارك ایلسه‌ك، اول دخی فی‌الواقع میلم واردر دیوب طبخ ایلدیلر واوکنده وضع ایتدیلر پس‌ایتدی: بنی‌فلانك ایتامی نه‌ایشلرلر دیدیلر حاللرینه مشغوللردر ایتدی: ایمدی بو طعامی آنلره آلوب کیدك آنلر تناول ایلسونلر زیرا آنلر اکل ایدرلرسه عندالله مدخر برخیر معتبر اولور، اما بن اکل ایدرسم برشی مستقذر کثیف ومحلی کنیف اولور. حسن بن الربیع ابن المبارکه ایتدی: داودك حالی نه درکه نامی عالمده هردم تازه وصیت وصداسی بلند آوازه‌در خصوصاکه شهرمزده سفیان و آنك اصحابی کبی نیچه رجال واردرکه منزللری محط رحال اوله‌جقدر. ابن مبارك ایتدی: داودك امری آنك ایچون بین الناس عظیم اولدیکه حق‌تعالینك امری آنك قلبنده عظیم واردر و داود ناسی‌ترك ایلمدی الا معرفةالله ایچون ایلدی. و دخی محمد بن سوید الطائی ایتدی: داودی کوررردم‌که صباحده واخشامده مداوم مجلس امام ایدی وقتاکه عبادت ایچون تخلی وانوار الهیه قلبنده تجلی ایلدی امامی کوردم‌که نیچه دفعه زیارت ایچون داوده کلوردی حضرت امامك اوغلی حماد برکون داوده داخل اولدی شوحالده‌که داوده دخی شدت وفقرحاصل اولمش ایدی حماد آکا درت‌درهم ویروب امامدن میراث‌در قبول ایله دیدی اول دخی قبول ایدوب ینه رد ایلدی ودیدی‌که ایسترم‌که عز وقناعت ایله تعیش ایلیم اکر برکیمسه‌دن قبول ایدر اولسه‌م سندن قبول ایدردم دیدی. برروایتده درت‌بیك درهم‌ایدی وامام ابی یوسف بیله ایدی وقتاکه قبول ایتمدی ابی‌یوسف حماده سراً ایتدی همان اوکنده دراهمی صاچوب نثر ایله، حماد دخی نثر ایلدی پس‌داود اکر

جملةً دنیا ذهب وفضه اولوب اوکمده نثر ایلسه‌ك بکا تراب‌دن اهوندر دیدی
پس حماد بکا ایدوب چیقوب کیتدی . روایت اولنورکه داوده برادرندن
دورت‌یوز درهم میراث انتقال ایدوب اوتوز ییل آندن انفاق ایلدی جمله‌سی
تمام اولنجه ، وقتاکه تمام اولدی خانه‌سنك سقفنی نقض ایدوب بیع ایدردی
شول زمانه‌دکین‌که اخشاب و بواری‌یه یتشدی دیواری دخی شو مرتبه قصیر
ایدیکه برغلام صغیر صیچرایوب دارك اوستنه دوشردی برکیمسه ایتدی :
اکر دیوار خانه‌یی مرمت ایلسه‌ك مطردن و حرو برددن حفظ ایدوب
استراحت ایدردك ، همان داود ایتدی : یارب سن عفو ایله‌که سلف فضول
کلامی کریه کوررلردی یا عبدالله یاتمدن کیت قلبمی مشغول ایلدك ، بن طی صحیفه‌یه
مبادرت ایدرم . طی صحیفه‌دن مقصدی الله تعالی اعلم یعنی آخرت سفرینه عازم
اولوب دنیاده سرعت ایله صحیفهٔ اعمالمی طی ایتمکه مشغولم دیمکدر . مرض
موتنده سبب علتی ذکر اولنمشدرکه برآیت قرائت ایلدیکه آنده ذکر نار
اولوب دائما تکرار ایلدی وقتاکه صباح اولدی آنی وفات ایتمش بولدیلر .
و رأس مبارکی برلبنه یعنی کرپیچ اوستنده ایدی جمیع ناس اوزرینه داخل
اولدیلر ابن‌سماك دخی آنلر ایله‌بیله ایدی‌ایتدی : یا داود قراء کتاب‌اللهی تفضیح
ایلدك . وقتاکه جنازه‌سنی اخراج ایلدیلر جم غفیر و خلق کثیر بیله چیقوب
تشییع ایلدیلر حتی ذوات حذور اولان زنان مستور دخی چیقدیلر پس ینه
ابن‌سماك قبری اوستنده غمناك طوروب ایتدی : یا داود نفسکی سن سجنه
قودك قبرده مسجون اولمازدن اول ، وکندیکی محاسبه ایلدك روز حسابده
محاسبه اولنمازدن اول ، ایمدی بوکون رضا ایتدیککی کوررسن یعنی رحمت
خدایه واصل اولورسن . ولید بن عقبه‌دن منقولدرکه ایتدی : داودی
ایشیتدم دیر ایدی‌که نیچه کیمسه‌واردرکه برامره مسرور اولوب هلاکی آندن
ظهور ایدر ونیچه کیمسه واردرکه برامری کریه کورر لکن صلاح دین
و دنیاسی آکا منوط وحبل حصول مرامی آکا مربوطدر و بزم ایچون
برکار یوقدر الا رضا وتسلیم واستکانت‌وخشوع‌در ودخی محارث بن دثاردن
منقولدر اول دخی والدندن‌که ایتدی : اکر داود امم ماضیه‌ده اولمش اولسه

حق تعالى آنك امرینی وزهد وورعنی بزه قصه وحكایت ایدردی ودخی صلت.
ابن حكيم ایتدی : داودك وفاتی كیجه‌سی كوردم نیچه ملائكه ونور كوردم دیدیلركه خلدبرین داودك قدومی ایچون تزیین اولنمشدر محمدبن عبدالله‌بن بحیردن مرویدركه داودك وفاتی سنة خمس وستین ومائه‌ده خلافت مهدی‌ده اولمشدر قدس الله سره العزیز وغمره فی بحر لطفه العزیز .

ودخی ائمهٔ حنفیه‌دندر وكیع بن الجراح بن ملیح بن عدی ابوسفیان الرواسی الكوفی كه قیس غیلاندندر اصلی نیسابور قریه‌لرندن ویاخود سغددن بر قریه‌دندر هشام بن عروة الاعمش‌دن ، عبدالله بن عون‌دن و ابن جریج‌دن و اوزاعی‌دن و ثوری‌دن و اسرائیل‌دن و شعبة بن خالددن سماع ایلمشدر ودخی حضرت امام‌دن وابی یوسف‌دن و زفردن دخی طریق قیاس‌دن سماع رأی ایلمشدر آندن دخی ابن المبارك ویحیی بن آدم وابن سعید واحمدبن حنبل ویحیی بن معین وعلی المدائنی و ابو حیثمه و بوطبقه‌دن دخی غیریلر روایت ایلمشلردر . ولادتی سنة تسع یاخود ثمان وعشرین ومائه‌ده‌در ، رشید خلیفه ایكن آنی وعبدالله بن ادریسی و حفصی قضایه تعیین ایتمك ایستیوب وكیع ایله ابن ادریس امتناع ایدوب حفص اجابت وقبول ایلدی. یحیی بن اكثم‌دن مرویدركه ایتدی : سفر وحضرده وكیع ایله صحبت ایلدم صائم الدهر ایدی و دخی هركیجه ختم قرأن ایدردی . ودخی دیمشلردركه هرشب ثلث قرأنی قرائت ایتمینجه نائم اولماز ایدی بعده ینه قائم اولوب مفصلی قرائت ایدردی بعده استغفاره شروع ایدردی شمس طلوع ایدنجه بعده ایكی ركعت نماز قیلاردی . بوفقیر ایدر مفصل‌دن مراد سورهٔ حجراتدن آخر قرأنه‌دكین‌در نته‌كیم كتب فقهیه‌ده مصرحدر لكن اولا ثلث قرأنی قرائت ایدوب بعده حجرات‌دن قرائت ایدنجه مابین متروك اولمش اولور مكر ثلث قرأن مقداری قرائت ایدردی هرنه محلدن اولورسه دیمك اوله . اول تقدیرجه هركیجه ختم ایتمك مقرر اولمیوب لكن مفصل قرائتنی التزام ایتمش اولور علی كل حال بونقل اولنان مقالده كلامه مجال واردر والله تعالى اعلم . ودخی جاحظ دن مرویدركه ایتدی : وكیع دیمشدركه بز طلب

علمه صوم ایله استعانت ایدردك وحفظنه عمل ایله . ومحمد بن جریردن مرویدرکه وکیع عبادانده قرق کیجه مکث ایلدی وهر کیجه‌سنده ختم قرآن ایلدی وقرق بیك درهم تصدق ایلدی ودرت بیك حدیث روایت ایلدی. ودخی ابی السائب دن مرویدرکه ایتدی : وکیع ایله نیجه‌ییل مجالسه ایلدم برکره کورمدم که یمین بالله ایلیه وبرصاحبی آکا سوء حفظدن شکایت ایلدی اول دخی حفظه ترك معاصی ایله استعانت ایدك دیدی صاحبی دخی بوشعری انشاد ایلدی :

(شعر)

شکوت الی وکیع سوء حفظی فاوصانی الی ترك المعاصی
و حفظ العلم فضل من اله و فضل الله لایعطی لعاصی

(ترجمه)

واروب وکیعه ایتدم نسیاندن شکایت باکه وصیت ایتدی کیم ایشلمه معاصی
حفظ ایلمك علومی فضل عظیم حق در فضل خدایه ایرمز هرکیم که اوله عاصی

ودخی دیر ایدی که قرق ییل درکه دنیا ایچون برخطوه حرکت ایتمدم وبرحدیث ایشیدوب فراموش ایتمدم . سؤال ایلدیلرکه باعث عدم نسیان نه‌در؟ ایتدی : زیرا بن برحدیثی سماع ایتمدم الا آنکله برکره عمل ایلدم . ابن معین دن مرویدرکه بن زمانه یتشدیکم کیمسه‌لرده آندن احفظ کیمسه کورمدم اول زمانده حفظده اوزاعی کبی در زمانه‌سنده . ودخی ابن حنبل دن مرویدرکه ایتدی: بن آنك مثلنی کورمدم علم وحفظده و اسناد و ابوابده انضمام خشوع وورع ایله بیله . امام دیلمی ملیح بن وکیع دن ذکر ایلدی که والدینه وقتا که موت نزول ایلدی بکا اللرینی اخراج ایدوب ایتدی : یابنی بنم شو اللریمی که کوررسن بن آنکله قطعا برنسنه ضرب ایتمامشمدر. ودخی داود بن یحیی بن سماك دن مرویدرکه ایتدی : بن رسول اللهی (صلعم) منامده کوروب سؤال ایلدم که ابدال کیملردر؟ بیوردیلرکه آنلردرکه اللری ایله برشیئی ضرب ایتمزلر وتحقیق وکیع دخی آنلردندر. ودخی امام حلبی ابراهیم الجونی دن ذکر ایلدی که وکیع حج ایدوب آنی بطن اخذ ایلدی یعنی اسهاله مبتلا اولدی هر منزلده مرارا نزول ایدردی اول

حالدن زائل اولمدی تاوفات ایدنجه، وجبل‌ده ـ كه آخر القبوردرـ آنده مدفون ومقبور اولدی سنة ثمان یاخود تسع وتسعین ومائه‌ده نفعنا الله باسراره .

ودخی ائمهٔ حنفیه‌دندر ابی عمرو حفص بن غیاث بن طلق النخعی ـ الكوفی، حضرت امامدن وابو یوسفدن وثوریدن سماع ایلمشدر . آندن دخی ابن حنبل وابن معین وعلی ابن المدائنی واسحق بن راهویه وعامهٔ كوفیین آندن روایت ایلدیلر وفقهی امامدن اخذ ایلدی رشید آكا قضاء بغدادی تعیین ایلدی حكمنده اظهار عدالت ایلدی ومرزبانی‌كه زبیده‌نك وكیلی‌ایدی دین لازم ایچون حبس ایلدی زبیده دخی والیده الحاح وابرام ایلدی تا كه عزلنه اقدام ایلیوب ابویوسفی آنك مكاننه والی ایلیوب بعده آنی كوفه‌یه قاضی ایلدی . آنده اون اوچ ییل مكث ایلدی محمد بن حمیددن مرویدركه ایتدی وقتا كه عبدالله بن ادریس و وكیع وحفص رشیده كتوردیلركه قضایه تولی ایلیه‌لر ابن ادریس داخل اولدقده السلام علیك دیوب كندوسنی خاكه دوشردی كویاكه مفلوجدر ، رشید دخی بو كیمسه‌ده فضل یوقدر دیدی وكیع دخی پرماغنی قالدیروب كوزی اوستنه قویوب برییلدن برو بونكله بن كورمدم دیدی مقصدی پرماغنه اشارت ایدیكه فی الواقع پرماغی آلت ابصار دكل ایدوكی ظاهر وآشكاردر لكن مجلسده حاضر اولانلر كوزینه اشارت ایتدی ظن ایدوب كوزی كورمیجك قضایه اهلیتی اولمدیغی مقرر اولور . بوكلام ذوالوجهین ایله « ان فی المعاریض لمندوحة عن الكذب » فحواسنجه هم كذبدن وهم تكلیف قضادن خلاص اولدی اما حفص اكر قلت مال وابتلای دین وعیال اولمسه قبول امر محال ایدی . روایت اولنوركه حفص مزبور اون بش كون مریض اولوب عامل بیت الماله یوز اللی درهم ویردی وایتدیكه اون بش كونلك رزقمدركه حق مسلمین اولمشدر زیرا سبب مرض ایله اجراء حكمه مجال اولمایوب اول رزقی قبول امر محال اولمشدر . ودخی ایتدی : بن قضایه تولی ایلمدم تا كه بكا اكل میته حلال اولدی . وفاتی سنة اربع وتسعین ومائه‌ده‌در آنك یرینه حسن بن زیاد اللؤلؤی والی اولمشدر .

ودخی ائمهٔ حنفیه‌دندر یحیی بن ذكریا بن ابی زائدة بن میمون بن فیروز .

آنك جدی میمون اسلامیدر والدی فیروز جاهلیدر عمرو بن عبدالله الوادعی الکوفی‌نك مولاسیدر والدندن و هشامدن واعمشدن واسمعیل بن خالددن وعبید بن عمرو العمریدن و حجاج بن ارطاةدن سماع ایلمشدر وفقهی امامدن سماع ایتمشدر آندن دخی یحیی بن آدم و قتیبة بن سعد وابن حنبل وابن معن وابو بکر وعثمان وابی شیبه‌نك ایکی اوغللری وشریح بن یونس ومحمد بن العلا وزیاد بن ایوب وهناد بن السری وابو داودالخوبی ومحمد بن عیسی بن اطباع روایت ایلمشلردر. رشید آنی قضاء مدینه‌یه والی ایلمشدر وبغداده قدوم ایدوب آنده‌دخی تحدیث ایلمشدر علی بن المدائنی‌دن مرویدرکه ایتدی: علم حضرت ابن عباسه رضی‌الله تعالی عنهما منتهی اولمشدر زماننده، بعده ثوری‌یه زماننده، بعده یحیی بن زائده‌یه منتهی اولمشدر زماننده. ویحیی حدیثده احفظ اهل زمانی ایدی وجمله‌سندن افقه ایدی ورع ودین ایله بیله. وکوفه‌ده اول تصنیف کتاب ایلین اولدر درت آی دخی قضاء مدائن اوزره اولوب آنده وفات ایلمشدر سنة ثلث یاخود اربع وثمانین ومائه‌ده. مدائنده دخی رشیدك طرفندن قاضی ایدی وعمری التمش اوچ سنه ایدی.

ودخی ائمۀ حنفیه‌دندر الحسن بن زیاداللؤلؤی الکوفی، اصلی انصاردندر امامدن روایت ایلمشدر آندن دخی محمد بن سماعه ومحمد بن شجاع البلخی وشعبة بن ایوب روایت ایلمشلردر امام حسن مزبور ایتدی: ابن جریجدن اون ایکی بیك حدیث سماع ایلدم که فقهاآنلره محتاجدر نصیر بن یحیی‌دن مرویدرکه ایتدی امام حسن اوقات لیل ونهاری تقسیم ایتمش ایدی اولا صلوة صبحدن صکره دراست مسائل فروع ایتمکه شروع ایدردی زواله دکین بعده منزلنه داخل اولوب بعض حوائجنی قضایه مشتغل اولوردی وقت ظهره دکین یعنی اشتداد حر زماننه دکین، بعده صلوة ظهر ایچون چیقوب صکره واقعات ایچون قعود ایدردی عصره دکین. بعده عصری ادا ایدوب علم اصولده مناظره ایدرلر ایدی غروبه دکین، بعده مغربی ادا ایدوب منزلنه داخل اولوردی ینه چقوب مسائل مغلقه‌یی ذکر وحل ایدردی وقت عشایه دکین. قچانکه عشایی ادا ایدرلر ایدی مسائل دور و وصایا ایچون اوتورردی ثلث لیله

دکین ، وعلمده بحثدن صکره اصلا کندیسنه فتور کلمزدی و برجاریه‌سی وار ایدی هرقچانکه کندوسی طعامه یاخود وضویه یا آخر کاره مشغول اولسه جاریه بعض مسائل قرائت ایدردی تاحاجتندن فارغ اولنجه . ودخی محمدبن احمد بن الحسن بن زياددن مرویدر اول دخی والدندن روایت ایدرکه‌جدی حسن برمسئله‌ده خطاء ایدوب برمنادی تعیین ایلدی تا ندا ایلیه‌که حسن یوم فلانی‌ده برمسئله‌ده خطا ایلمشدر . ایمدی هرکس‌که اول کونده آندن استفتا ایتمش اوله ینه رجوع ایلسون ، اول سببدن برقاچ کون مکث ایدوب فتوی ویرمدی تاکه سائل ینه‌کلوب خطاسنی اعلام ایدوب طریق حقه رد ایدنجه . دیمشلردرکه حسن احسن ناس ایدی سؤالده اما جوابی سؤالی کبی دکل ایدی . ودخی حسن ایتدی بن قرق ییل مقداری منزلمده یاتماز ایدم الا سراج اوکمده یانمش حاضر طورر ایدی . طحاوی ذکر ایتمشدرکه حسن بن مالك ایله حسن بن زیاد سنة اربع ومأتین‌ده وفات ایلدیلر و ینه سنهٔ مزبوره ده مصرده امام شافعی وفات ایلدی. ودخی معلوم اوله‌که حضرت امام اعظمدن اخذ علم ایدن ائمهٔ دین عد واحصا اولنور دکلدر لکن آنلردن یدی یوز اوتوز کیمسه معروف اولمشلردرکه هربری مشایخ دین وائمهٔ مسلمین اولوب سعی و اجتهادلریله بزه علم حاصل اولمشدر جزاهم‌الله عنا وعن الاسلام وعن كافةالمسلمين خيرالجزاءواحشرنامعهم واحشرهم مع‌النبيين والصديقين والشهداء .

ایمدی بومقامده آنلرك مشاهیرندن دخی بعض علماء اعلام احوالنی ذکر واعلام ایدهلم. آنلرك جمله‌سندن بری حماد بن الامام‌درکه‌کنیتی ابواسمعیل‌در غالب حالی دین وورع وفقه وکتابت حدیث ایدی واهل اهوا اوزره شدید اولوب هر برینك اقاویلنی کسر واقامت حجج ایله حقی اقراره الجا وقسر ایدردی ونیچه حجج قویه ایله احتجاج ایدردی‌که حذاق متکلمینه اول قدر میسر اولمازایدی. وبری دخی اسمعیل بن‌حماد مذکوردرکه والدندن‌وحسن ابن زياددن تفقه‌ایلمشدر وینه والدندن ومالك بن معولدن وعمرو بن زردن وقاسم بن معن‌دن سماع ایلمشدر ودخی تحدیث ایدوب آندن عمر بن ابراهیم النسفی وسهيل بن عثمان العسکری ونیچه‌لر دخی روایت ایلمشلردر . قضاء

بصره‌یه تولی ایلدی امام عالم واحوال قضـایه بصیر وعارف واحکام دقائقه واقف ومحمود السیره ومرضی السریره ، دین وصالح وعابد وفالح ایدی. فقهده (جامع) نام کتاب نافعی تصنیف ایلمشدرکه جدی امام ابی حنیفه‌دن روایت ایتمشدر . ودخی رد قدریه‌یی متضمن برکتـاب وکتاب (الارجاء) تصنیف ایلمشدر و آندن دخی ابو سعید بردعی تفقه ایلمشدر ، وفاتی سنة اثنی عشرة و مأتین ده‌در . وبری دخی یوسـف بن خالد در امام ایله صحبتی قدیمه ایدی بعده بصره‌یه خروج ایدوب آنده سیاست ناسی وجه حسن اوزره ایده‌میوب اول سـببدن اقامت اولنوب ترك اولندی و اول حالدن زائل اولمادی تا که امام ابی یوسـف هرون ایله بصره‌یه قاضی و وزیر اولوب قدوم ایلدکده واروب زیارت ایلدی ، اول‌سببدن ینه جمیع انام آکا اقبال نام ایدوب نامی السنهٔ انامده مذکور و میان خلقده مشهور اولدی بعده ترك دنیـا ایدوب عبادت ایچون تخلی ایلدی تا وفات ایدنجه . وبری دخی عافیة بن یزید الاودی الکوفیدر . حضرت امام آکا اجلال شدید وتجیل تام‌ایدردی وعافیه برمرد فقیه و فطین ایدی وامام آکا اعتقـاد و اعجاب تام اوزره ایدی هر بار که برمسئله‌ده تکلم ایدوب عافیه حاضر اولسه اول مسئله ایله حکم ایدوب کتابه الحاق ایدردی قچانکه غائب اولسه استعجال ایلمیك عافیه حاضر اولنجه دیو بیوررلر ایدی . بعده اکر آنك رأینه موافق اولسه کتابت ایدوب والا ترك ایدردی . وینه آنلردندر حبان ومندل‌که حلی الغزی الکوفینك اوغللریدر بعضلر دیمشدرکه مندلك اسمی عمرودر مندل لقبی‌درکه اسمنه غالب اولمشدر حضرت امام بونلرك ایکیسنه دخی هرزمان لطف و احسان ایدوب کندولره تقریب و خاطرلرینی تلطیف ایله تطییب ایدردی و بونلر مجلس شریفنـه سائر ناسدن الزم وامام قاتنده اعز واکرم ایدیلر ومندل ، حباندن اشهرایدی مندلك وفاتی کوفه‌ده سنة سبع ویاخود ثمان وسـتین و مائه‌ده زمان خلافت مهدیده‌در . مهدی ایکیسنی کوفه‌دن کتیردوب مجلسنه ادخال ایلدی و قتاکه داخل اولدیلر مهدی ایتدی قنغیکز مندلدر مندل ایسه حباندن اصغر ومیان خلقده اشهر ایدی رعایت ادب ایله کشاده لب اولوب حباندر دیدی کندویه

انانیت نسبت اتمامکه نیت ایدوب بنم دیمدی وقتا که منده وفات حاضر اولدی برادری حبانه ایتدی : یا اخی بنم دینمی تحمل ایدرمیسك. حبان دخی ای برادر جان برابر دیونکی وذنوبکی دخی تحمل ایدرم دیدی. و ینه آنلردن بری علی بن مسهر الکوفیدر. مجلس امامه ملازم اولوب آندن تفقه ایلدی آندن دخی خلق کثیر سماع ایلدیلر . حسن بن حماد ایتدی : حفاظ فقه دخی حفاظ قرآن کبی درت نفردر که بری زفر در و یعقوب و اسد بن عمرو و علی بن مسهردر وزعم ایدرلرکه سفیان (جامع) نام کتابنی بوندن استعاره ایلامشدر. وینه آنلردندر قاسم بن معن بن عبد الرحمن بن عبدالله بن مسعود الکوفی الفقیه که امام ایله صحبت و آندن تفقه وروایت ایلمشدر ، شریکدن صکره قضاء کوفه یه تولی ایلدی فقهده امام وعربیتده بحر طمطام ومقدم انام ایدی آکا دیدیلرکه سن اولاد ابن مسعوددن ایکن غلمان ابی حنیفه دن اولمغه راضی اولورمیسین ایتدی : هرکیمسه که آنکله مجالسه ایلیه البته مجالسه سندن منتفع اولوردی . وینه آنلردندر اسد بن عمرو بن عامر بن اسلم بن مغیث بن یشکر ابن زهم ابو المنذر الهجائی الکوفی که امامك صاحبی ایدی وکنیتی ابو عمرو ایدی وابراهیم بن جریر بن عبدالله دن وامامدن ومطرف بن طریفدن ویزید بن ابی زياددن وحجاج بن ابی ارطاةدن سماع ایلمشدر . آندن دخی ابن حنبل ومحمد بن بکار واحمد بن منیع واحسن بن محمد الزعفرانی روایت ایلمشلردر قضاء بغداده و واسطه جانب رشیددن تولی ایلدی . و دخی رشید ایله حج ایدوب آنکله معادل اولمش ایدی ، یعنی رشید بیندیکی ناقه نك برجانبندن عدلی آنلر اولمش ایدی وقتاکه کندو بصرندن برشی انکار ایلدی یعنی بصرینك کورمسنده چندان قوت کورمیوب اعمی اولمق مرتبه سنه واردی . امر قضایه اشتغالی مناسب کورمیوب قضادن اعتزال ایلدی آنك حقنده یحیی بن معین صدوق و ثقه در دیو تعیین ایلمشدر وقتاکه مریض اولدی حضرت امام برنیچه ایام صباح واخشام منزله کلوب تردد و اختلاف ایتدی محمد بن شجاع ایتدی : بر دفعه امام اصحابنه بر مسئله القا ایدوب آندن غیری کیمسه آنی استخراج ایده میوب امام دخی کمال تحسین ایدوب «احسنت یافتی بحیلة» بیوردیلر

اصلی بجیله‌دن اولدیغی ایچون . وفاتی سنة ثمان یاخود تسع وثمانین ومائه‌ده‌در .
وینه آنلردندر احمد بن حفص ابوحفص الکبیرکه محمد بن الحسن دن اخذ
ایلدی، کندوسنك دخی بخاراده اصحاب کثیره‌سی واردر صاحب صحیح اولان
امام محمد بن اسمعیل البخاری زماننده ایدی . وینه آنلردندر ابو عصمه
نوح بن ابی مریم یزید بن جعونة المروزی‌که جامع ایله ملقب ایدی زیرا فقه
ابی حنیفه‌نك اوّل جامعی آنلر ایدی ، بعضلر دخی جامع نفائس علوم اولدیغی
دیمشدر . امام مزبورك درت مجلسی وار ایدی برمجلس اثر ایچون یعنی روایت
آثار واحادیث ایچون ، وبرمجلس دخی اقاویل ابی‌حنیفه ایچون وبرمجلس نحو
ایچون وبرمجلس شعر ایچون ایدی . زهری‌دن ومقاتل بن حیان‌دن روایت
ایلمشدر، ابی جعفر المنصور طرفندن قضاء مروه تولی ایتمش ایدی . وفاتی
سنة ثلث وسبعین ومائه‌ده‌در . وینه آنلردندر خلف بن ایوب‌که محمد بن
الحسن وزفر اصحابندن ایدی . ترمذی دخی آنکچون تخریج ایلمشدر
وآنك جمله مسائلندندرکه مسجدده سؤال ایدنه تصدق ایدنك شهادتنی
قبول ایتمزم دیمشدر . وفاتی سنة خمس یاخود خمس عشرة یاخود عشرین
ومأتین ده‌در . وینه آنلردندر شداد بن حکم‌که اصحاب زفردن ایدی ومحمد
ابن الحسن‌دن دخی نیجه مسائل استفاده ایلمشدر هرقچانکه برجاریه اشترا
ایلسه آنی تزوج ایلردی جائزکه حره اوله دیر ایدی ، وفاتی سنة عشر
ومأتین آخرنده ایدی . وینه آنلردندر موسی بن نصر ابوسهل الرازی‌که
محمد بن الحسن اصحابندن روایت ایلمشدر . ابوعلی الدقاقدن وابو سعید
البردعی‌دن تفقه ایدوب روایت حدیث ایلمشدر وکتاب (المخارج) آنکدر
کندو بابنده برکتاب بدیعدر . وینه آنلردندر ابوسلیمان موسی بن سلیمان
الجوزجانی‌که امام محمد بن الحسنك صاحبی‌در . وفقهی آنلردن اخذ ایدوب
کتبنی روایت ایلمشدر . مأمون آنلره عرض قضا ایلیوب اول دخی رضا
ویرمیوب یا امیر المؤمنین امر قضاده حقوق اللهی حفظ ایله زمانکده بنم
کبی کیمسه‌یی والی ایلمه زیرا والله مأمون الغضب دکلم وراضی دکلم که بنم کبی
کیمسه عبادالله‌ه حاکم وقاضی اوله . مأمون دخی کلامك حق وصدقدر بز

دخی سنی عفو ایلدك دیوب اول دخی خیرایله دعا ایلدی . امام مز بورك مؤلفاتندندر کتاب (السیر الصغیر) وکتاب (الصلوة) و بونلردن اطول کتابلری دخی واردرکه آنلری امام محمددن، آنلر یعقوبدن آنلر ابی حنیفه‌دن روایت ایدر. وامام محمدك حالا ایدی ٔناسده موجود اولان اصلی آندن روایتدر. وینه آنلردندر هلال بن یحیی بن مسلم الرای النصری، آنلره هلال الرأی دیمشلردر علمنده کمال وسعت اولدیغیچون، نته‌کیم ربیعة الرأی دیدکلری کبی. بونلر فقهی امام ابی یوسفدن وزفردن اخذایلمشدر . ودخی ابن عوانه‌دن وابن مهدی‌دن روایت ایلمشدر، بونلردن دخی بکار بن قتیبه وعبدالله بن قحطبه والحسن بن احمد بن بسطام اخذایلمشدرو بر مؤلف مختصری واردرشروطده ،ودخی (احکام الوقف) نام کتابی واردر . وفاتی سنة خمس واربعین ومأتین ده‌در. وینه آنلردندر ابوعبدالله محمدبن سماعة بن عبید بن هلال بن وکیع ، بونلر لیث بن سعددن وابی یوسفدن ومحمد بن الحسن دن تحدیث ایلمشدر و ابی یوسفدن ومحمددن نوادر کتابت ایدوب کتب امالی روایت ایلمشدر ، ضیمری محمد بن سماعه حقنده حفاظ ثقاتدندر دیدی . وفاتی سنة نلث و ثلثین ومأتین ده‌در مدت عمری یوز ییل اولمشدر . روایت اولنورکه اول سنه واصل اولمش ایدی ینه فرس فارهه سوار اولوب اقتضاض [*] أبکار ایتمك هر زمانده عادت وکاری ایدی وهرکون ایکی یوز رکعت نماز قیلاردی بغداده مأمون طرفندن قضایه تولی ایلمشدر سنة اثنتین وسبعین ومائه‌ده . یوسف بن ابی یوسفك فوتندن صکره مباشرت قضادن زائل اولمدی اول زمانه دکین که ضعف بصر حاصل اولوب عزل اولندی ، آنك یری اسماعیل بن حماد ابن الامام ابی حنیفه‌یه ضم اولندی آنك مؤلفاتندن دخی کتاب (ادب القاضی) وکتاب (المحاضر)و(السجلات) واردر ضیمری ایتدی : محمدبن سماعه‌نك(نوادر)ی محمد بن الحسن دن کتابت ایتدیکنك سببی بودرکه حضرت امام محمدی منامده کوردی‌که : کویا سوزنلر آوب باشنی دلردی و سوراخنی آچاردی . پس معبره واروب سویلدکده تعبیر ایدوب ایتدی : اول کیمسه‌که حکمت سویلر سن دخی جهد ایله‌که آنك کلامندن

[*] اقتضاض قاف ایله وفاء ایله بکارت معناسنه‌در .

برشی فوت اولمیوب ضبط ایده‌سین. اول سببدن (نوادر) ی یازمشدر محمد بن عمران ایتدی ابن سماعه‌دن ایشیتدم ایتدی : قرق ییل مکث ایلدم اول مدتده اصلا امام ایله تکبیرهٔ اولی‌ده موافقت بنی فوت ایتمدی الا که والده‌م وفات ایتدیکی کون برصلوتی جماعت ایله ادا ایده‌مدم اول اجلدن قالقوب یکرمی بش نماز قیلدم ثوابنی تضعیف ایچون. اول اثناده بکا عینم غالب اولوب نومه طالب اولدقده ناکاه برکیمسه کلوب ایتدی : یا محمد کرچه یکرمی بش نماز قیلدك لکن تأمین ملائکه ایله نیجه‌سین. یعنی کرچه نمازی تدارك ایلدك لکن امام ایله آمین‌ده موافقت ایدیجك اول زمانده ملائکه‌نك تأمینه تأمینی موافق اولور زیرا امام آمین دیدکده البته ملائکه دخی تأمین ایدر. ایمدی حدیث شریفده وارد اولمشدر که هرکیمسه‌نك که تأمینی تأمین ملائکه‌یه موافق اوله کناهلری مغفور اولور. وینه آنلردندر ابو مطیع الحکم بن عبدالله بن سلمة بن عبدالرحمن القاضی الفقیه که حضرت ابی حنیفه‌دن کتاب فقه اکبرك راویسی‌در. ابن عون‌دن وهشام بن حسان‌دن ومالك بن انسدن وابراهیم بن طهمان‌دن روایت ایلمشدر آندن دخی احمد بن منیع وغیری روایت ایلمشلردر اهل بلادی دخی آندن تفقه ایلمشلردر. ابن المبارك آنی علم دینی ایچون تجیل وتعظیم ایدردی وفاتی قضاء بلخه والی اولدقدن صکره سنة سبع وسبعین ومائه‌ده‌در سکسان درت یاشنده ایدی.

وقتا که ائمهٔ حنفیه‌دن بعضی سماحت وقت وآن ایله اظهار وبیان ایلدك ایمدی کتب معتبره‌دن دخی زمانه‌ده مشهور اولانلری ذکر اوزره کلاممز مقصور اولسون والا کتب فروعك جمله‌سنی استقصا ایتمك قریب الی المحال ومصنفلرینك احوالنی معرفت واحاطه خارج دائرهٔ وسع ومجال‌در. ایمدی فروع‌ده اولا تألیفنه شروع اولنان کتب معتبره دندر کتاب (الجامع الکبیر) و (الجامع الصغیر) و (مبسوط) و (زیادات) و (سیر کبیر) و (نوادر) و (امالی) و (رقیات) و (کیسانیات) و (هارونیات) و (جرجانیات). بونلرك جمله‌سی امام محمد بن الحسنکدر آنلرك مناقب شریفه‌سی ائمهٔ مجتهدین ذکر اولندقده شرح وتبیین اولنمشدر. ودخی کلام فقها والسنهٔ

علما بونك اوزرينه اطباق و اتفاق ايلمشلردركه كتاب مبسوطدن اصل ايله تعبير ايدرلر و مبسوط و زيادات وجامعيندن روايت اصول ايله تعبير ايدرلر و دخى (مبسوط) و (جامع الصغير) و (سير كبير) دن ظاهر روايت ومشهورالروايةايله، و(نوادر) و (جرجانيات) و(كيسانيات)و(كيانيات) و (هارونيات) و (رقيات)دن غيرظاهرالروايه ايله تعبيرايدرلر. (جرجانيات) امام محمدك جرجانده جمع ايتدوكى مسائلدر (كيانيات) كيان نام بر كيمسه ايچون جمع ايلمشدر بعض هوامش كتبده كيسانيات بولنمشدر آنك وجهنده كيسان نام بربلدهده جمع ايتمشدر ديمشلردر لكن توجيه مزبور صحيح ووجيه دكلدر اصح وجهين اولكيدر . (هارونيات) هارون نام كيمسه ايچون جمع ايتديكى مسائلدر و(رقيات) شول مسائلدركه رقهده قاضى ايكن جمع ايتمشدر . رقهديار ربيعهنك واسطهسيدر . وينه كتب معتبرهدندر كتاب (الاملاء)وكتاب (النوادر) كه ايكيسى دخى امام ابى يوسفكدر آنلرك دخى مناقب شريفهسى ائمهٔ مجتهدين ده ذكر اولنمشدر . وينه آنلردندر كتاب (المبسوط) كه شمس الائمه ابى بكر محمدبن ابى سهل السرخسىنكدر آنك دخى مناقبى مرور ايتمشدر. و ينه آنلردندر كتاب(الهدايه) وكتاب(التجنيس) و (المزيد) و (مناسك الحج). بونلرك جملهسى امام ابى الحسن على بن ابى بكر بن عبدالجليل برهان الدين المرغينانى الرشدانى نك تصنيفيدر امام مزبورك صيت وصداسى منند آفتاب پرنور واقطار شرق وغربده مشهورومذكوردر اولا كتاب(هدايه)نى تصنيف و آنده امام محمدك (جامع الصغير)ى ايله مسائل قدورى نى جمع ايتمكله بنيان فروعى تشييد وترصيف ايلدى بعده كتاب مزبورى شرح ايدوب سكسان مجلد مقدارى اولوب آنى (كفاية المنتهى) ايله تسميه ايلدى وقتا كه آنده مورث اسهاب اولور اطناب ظاهر ومتيين و اول جهتدن كتاب مزبور متروك ومهجور اولهجغى متعين اولديسه ، ثانياً برشرح مختصر لطيف تأليف وتصنيف ايلدى كه هروجهله نافع ووافى ومسائل فقهى ضبط و اتقانده كافى وحسن تقريرده بالغ نهايت ولطافت تحريرده واصل حدغايت اولمشدر. وبالجمله شرح مزبور صاحب الوقايه وصف ايتديكى كبى دركه ديمشدر : بركتاب فاخر دركه

دیدهٔزمان آنك ثانیسی ایله اکتحال ایلمك محالدر. و آنك لطائف احوالندندركه بومرتبه دقائقی مشتمل وحسن تحریرده ایجازی مرتبهٔ اعجازه واصل ایكن ینه ظاهرندن بلا مهل اخذی هر طالبه سهل اولوب حقیقتده سهل ممتنع مقوله‌سندن واقع اولمشدر. بلكه اولی بودركه هركس آنك وصفنده مبالغه‌یه هوس ایلمیه زیرا آنك مدحندن سكوت آنی مدحدر. ودخی صاحب الهدایه‌نك مؤلفاتندندر كتاب (مختارات مجموع النوازل) وفرائضدن دخی بر كتابی واردر. امام مذكور بومرتبه فضائل ایله مشهور اولدیغندن ماعدا ناسك ومتعبد وقائم باللیل ومتهجد ایدی مشایخ عظامه ملاقی اولوب هر برینك انفاس طیبه‌سندن تبرك ایلمشدر وفاتی سنة ثلث وستین وخمسمائه‌ده‌در. حكایت اولنوركه كتاب (هدایه)نك تصنیفنده اون اوچ ییل مقداری باقی و قائم ومدت مزبوره‌نك جمله‌سنده قطعا افطار ایتمیوب صائم ایدی و دائما جهد و قصد ایدردی‌كه كیمسه صومنه واقف و مطلع و عارف اولمیه ، اول سببدن خادم هربارکه یاننه طعام كتوروب احضار ایلسه طعامی یانمه قویوب سن كیت دیر ایدی قچانكه خادم كیده طعامی طلبه‌دن برینه ویاخود آخره اطعام ایدردی خادم كلدكده اناء طعامی بوش كوروب امام تناول ایلدی دیو ظن ایدردی. پس اول زهد و ورعی بركتی ایله كتاب مزبور میان علماء فحولده كمال قبول ایله مقبول اولدی وكتاب مزبور حقنده ینه شیخ الاسلام صاحب الهدایه‌نك اوغلی عماد الدینك انشاسیدركه دیمشدر :

(شعر)

كتاب الهدایة یهدی الهدی الی حافظیه ویجلو العمی
فلازمه واحفظه یا ذا الحجی فمن ناله نال اقصی المنی

و آنك غیری دخی دیمشدر :

(شعر)

ان الهدایة كالقرآن قدنسخت ماصنفوا قبلها فی الشرع من كتب
فاحفظ قراءتها والزم تلاوتها یسلم مقالك من زیغ ومن كذب

ودخی معلوم اولەكه صاحب الهدایه كتابنده بعض اموری رعایت واختیار

ودائما آنلری اصطلاح واعتبار ایلمشدرکه آنلر تنبیه مبتدی‌یه نفعدن خالی دکلدر . جمله‌دن بری بودرکه هرمسئله‌که مسئلهٔ قدوری ویاخود مسئلهٔ جامع الصغیر اولسه‌ویاخود کتاب (هدایه‌ده) مذکوره اولسه آنك اولنده لفظ قال ذکر ایدر ، اکر آنلرك غیرنده مذکوره اولسه لفظ قال ذکر ایلمز . بری دخی بودرکه اولا مسائل قدوری‌یی ذکر ایدوب بعده آخر ابوابده مسائل جامع الصغیری ذکر ایدر اکر ایکیسنك ماییننده نوع مخالفت اولسه لفظ جامع‌الصغیری تصریح ایدر. بری دخی بودرکه قچانکه بوحدیث فلان معنایه محمولدر دیسه مقصدی ائمهٔ حدیث ذکرایتمشدر دیمکدر ، قچانکه بزحمل ایدرز دیسه مقصدی ائمه حمل ایتمیوب کندوسی حمل ایتدیکیدر . بری دخی بودرکه دلیل‌عقلی‌ده (لمابینا) دیوب کتاب‌الله ایله ثابت‌اولانده (لما تلونا) وسنت ایله‌ثابت اولانده (لماروینا) دیروقول‌صحابه‌ایله ثابت اولانده (للاثر) دیر. که‌اولورکه اثر ایله‌خبری فرق ایتمیوب (لماروینا) دیر وبونلردن اعم اولانه (لماذکر) دیر بری دخی‌بودرکه‌کاه اولورکه جواب اماده فا ذکر ایلمز ظهورمعنایه اعتماداً . بری دخی‌بودرکه برمسئله‌یه‌که نظیر ایراد ایلیه آکا قریب ایچون موضوع اولان اسم اشارت ایله اشارت ایدر ونظیرینه بعید ایچون اولان اسم اشارت ایله اشارت ایدر . بری دخی بودرکه دلیل عقلی‌دن لفظ فقه ایله تعبیر ایدوب (والفقه فیه کذا) دیر . بری‌دخی‌بودرکه قچانکه (عن فلان)دیسه مقصدی آندن روایتدر قچانکه (عندفلان) دیسه مقصدی مذهبیدر دیمکدر . بری بودرکه البته جواب اخیر مرضیسی‌در کیمك اولورسه اولسون، بری دخی‌بودرکه قچانکه کندینك مخصوص تصرفنی ذکر ایلسه لفظ قلت ایراد ایلمز عجب وانا نیتدن احتراز ایدوب، بلکه (قال‌العبد الضعیف عفی‌عنه) دیر بعض نسخده‌که قال رحمه‌الله واقع اولمشدر وفاتندن صکره تلامذه‌سنك ملحقاتندندر . بری دخی بودرکه سؤال مقدرك جوابنی ذکر ایدوب سؤالی تصریح ایلمز انجق جلد اخیرده اوچ محلده (فان‌قیل‌قلنا) دیوب تصریح ایلمك واقع‌اولمشدر. ودخی صاحب هدایه‌نك بعض خصائص واسلوبی واردرکه کندیسی آکا مخصوصدر نته‌کیم کتابنه ممارسه وحق خدمت ایله خدمت مدارسه ایدنلر آکا واقف ومطلع

وعارف اولورلر . بوندن صكره معلوم اولهكه نيجه علما كتاب مذكورك شرحنه كمال اعتنا ايلمشلردر لكن شرحنه جرأت واقدام ايتمامشدر الاعلمادن بعض افراد ايده‌بيلمشدر . ايمدی بومقامده‌بزم بلادمزده مشهوره اولان شروحی مذكوره اولسونكه طالب اولانلر متنبه اولوب هر برينی تحصيله سعی واجتهاد ومطالعه‌لرندن انتفاع ايله بضاعۀ علميه‌سنه ازدياد حاصل اوله ، پس شروح مذكوره‌نك بريسی كتاب (النهايه) دركه مولانا حسام الدين الحسين بن علی بن الحجاج بن علی‌نك تأليفيدر وكنديسی شارح (الهدايه) اولمق ايله مشهوردر. حلبه كلوب آنده پزدوينك كافی نام شرحنی تأليف ايلدی . ودخی سنة عشر وسبعمائه‌ده دمشقه كلدی واخسيكثی‌نك منتخب نام كتابنی شرح ايلدی وابوالمعين النسفی‌نك اصول دينده تمهيدينی شرح ايلدی وامام حافظ الدين محمد بن محمد بن نصردن وامام فخرالدين محمد بن محمد المايمرغی‌دن تفقه ايلدی. وفاتی حلبده سنة احدی ياخود اربع عشرة وسبعمائه‌ده‌در . امام مزبورك علم صرفدن دخی (نجاح) نام برتصنيفی واردر وذكر اولنان كتاب نهايه‌يی شيخ احمد بن الحسن شهاب الدين‌كه ابن الزركس ايله معرفدر انتخاب ايلمشدر «مدرسۀ حساميه»ده تدرس ايتمشدر آندن ماعدا نيجه علومده مشاركی واردر . وفاتی سنة ثمان وثلثين وسبعمائه‌ده‌در بعضلر سنة سبع‌ده ديمشدر شروحك بری دخی كتاب (الكفايه) دركه سيد جلال الدين الكرلانی‌نكدر. مؤلف اصل مترجم والدماجد عليه الرحمه‌بن آنك ترجمه‌سنه واقف اوله‌مادم ديوبيورمشلردر. وينه شروحك بری دخی كتاب (نهاية الكفايه) دركه تاج الشريعه‌نكدر اسمی محمود بن عبيد بن محمود المحبوبی‌در عالم فاضل وحبر كامل‌در هدايه‌يی شرح ايدوب (نهاية الكفايه) ايله تسميه ايلمشدر ومختصر هدايه‌سی واردر (وقايه) ايله مسمی‌در . وينه شروحك بری دخی كتاب (الغايه) دركه قاضی القضاة شيخ شمس الدين ابوالعباس احمد بن ابراهيم بن عبدالغنی السروجی‌نكدر زمانه‌سنده حيدر اولان سليمان بن ابی الغرر نجم الدين ابی طاهر اسحق بن علی بن يحيی‌دن تفقه ايلمشدر ، بعده ديار مصريه‌ده قضايه تولی ومراتب جليله‌يه تعلی ايليوب تصنيف كتب وافتا ايله عمرينی افنا ايلمشدر. كتاب هدايه‌يه برشرح

لطيف وضع وتصنيف ايدوب كتاب (الغايه) ايله تسميه ايلدى كتاب (الايمانه) منتهى اولوب برقاچ مجلدات ضخمه اولمشدر مصرقاهره‌ده «مدرسهٔصوفيه»ده وفات ايلدى وفاتى سنة عشروسبعمائه رجبنك اون ايكنجى كونى يوم الخميس ده واقع اولمشدر . حضرت امام شافعى‌نك قبه‌سى جوارنده اولان تربه‌سنده مدفون اولدى . ولادتى سنه‌سبع وثلثين وستمائه‌ده واقع اولمشدر . وينه شروحك برى دخى (غاية‌البيان) دركه اتقانى نكدر ، اسمى امير كاتب بن امير عمر العميد ابن العميد امير غازى ابوحنيفة الفار ابى الاتقانى‌در بعضلر اسمى لطف الله‌در ديمشدر و(اتقان) قصبات فاراب‌دن برقصبه‌در . ولادتى اتقان‌ده سنة خمس وثمانين وستمائه شوالنك اون طقوزنده ليلهٔ سبت‌ده‌در . بلادنده علومه اشتغال ايدوب جمله‌سنده ماهر وسائرخلقه تقدمى ظاهر اولدى تاكه اخسيكثى‌يى شرح ايلدى وظاهر بغدادده مشهد امام اعظم تدريسنه تولى ايلدى وايكى دفعه دمشقه قدوم ايدوب اولكيده نائب السلطنه اولان امير بليغا ايله اجتماع ايدوب تحصيل اختصاص ايلدى رفع يدين مسئله‌سنده ، امير مذكور مجلسنده تكلم ايدوب آنى ابطال قصد ايليوب شيخ تقى الدين السبكى دفع ايلدى . بعده سنة سبع واربعين وسبعمائه رجبنده ثانيا دمشقه كلوب ذهبى‌نك وفاتندن صكره شامده دارالحديث ظاهريه تدريسنه تولى ايلدى ، بعده سنة احدى وخمسين صفرنده مصره كيدوب امير صرغتمش الناصرى آنى تعظيم ايدوب «جامع ماردانى» ده تدريس ايلدى . وقتاكه امير صرغتمش جامع ابن طولونه مجاوره اولان مدرسه‌سنى تعمير ايلدى اتقانى‌يى آنده اوتوردوب تدريسنى آكا تفويض ايلدى سنه‌سبع وخمسين جمادى الاولى‌سنده ، اول دخى حضور درس ايچون برطالع سعد اختيار ايدوب قمر سنبله‌ده وزهره اوج‌ده ايكن حاضر اولوب صرغتمش كورديكه شيخ مزبور جميع علومى احاطه ايتمشدر پس آكا اقبال تام وتعظيم واكرام ايلدى . لكن تقدير رب قديرده چندان معمر اولمسى مقرر اولمامغن برسنه‌دن جزئى زياده‌جه صاغ اولوب واصل رحمت رحمان ونازل روضهٔ جنان اولدى . لكن شيخ مزبور طائفهٔ شافعيه‌يه عداوت واظهار عصبيت ايوزره ايدى بلكه جمله‌سنك تلف وهلاكنى تمنى ايدوب شامده اول معنايه

قصد تام ایدوب مفید اولدی و صرغتمشه تلقین ایدوب امر ایلدیکه مدرسه‌سی حنفیه‌یه مقصوره اوله و کتاب موطا یی روایت محمدبن الحسن ایله تحدیث ایلدی لکن غایت اسناد نازل ضعیف ایله ایلدی : قاضی عزالدین ابن جماعه آنکله مذاکره ایدوب بنمله علامهٔ زمخشری بیننده آنجق ایکی کیمسه‌در دیدی . شیخ مزبور انکار ایدوب ایتدی : بن سندن اسن ایکن بنمله آنك بیننده درت یاخود بش کیمسه واردر پس سنده ایکی واسطه نیجه متصوردر دیدی . وبالجمله دهاة واقویانك بری ایدی شیخ محب الدین بن جماعه آندن اخذ ایلدی ابن حبیب ایتدی : شیخ مزبور مذهب حنفیه‌ده رأس ورئیس علما وفقه ولغت وعربیت‌ده بارع وسر دفتر فضلا ایدی . اما نفسنه غایت ایله معجب ومخالفینه کمال مرتبه متعصب ایدی . هدایه‌یی شرح ایدوب (غایة البیان) و (نادرة الاقران فی آخر الزمان) ایله تسمیه ایلدی . واخسیکثی‌یی شرح ایدوب (تبیین) ایله تسمیه ایلدی و دخی مسئلهٔ رفع یدین‌ده بر رساله‌سی واردر، و بر دخی بربلدده ایکی موضعده صلوة جمعه‌نك عدم صحتنده تحریر ایلمشدر، ابن حجر ایتدی : مصره داخل اولوب بعده بغداده داخل اولوب آنك قضاسنه تولی ایلدی . ولادتی اتقان‌ده سنة خمس وثمانین وستمائه شوالنك یکرمی طقوزنده لیلهٔ سبتده‌در نته‌کم کندو خطنده بولنمشدر. وفاتی سنة ثمان وخمسین وسبعمائه شوالنك اون برنده یوم سبتده‌در وجمیع علومك تحصیلندن فارغ اولمشدر سنی عشرین وثلثین ماببننده ایکن، نته‌کم خطبهٔ تبیین‌ده تصریح وتعیین ایلمشدر وتبیین مذکوری سنة ست عشر و سبعمائه‌ده تصنیف ایلمشدر اول تقدیرجه اول زمانده عمری اوتوز بر اولور ، ابن حجر ایتدی : بن ظن ایدرم شرح هدایه‌نك تصنیفندن فارغ اولدقده عمری اوتوز آلتی ایدی والله تعالی اعلم . ودخی شروح هدایه‌دندر (معراج الدرایه) که شیخ امام محمدبن محمد البخارینکدر قوام الدین الکاکی ایله مدعودر. دیمشلردرکه شیخ مزبور روح الله روحه فقیهی ترمدده شیخ امام عبد العزیز البخاری‌دن ـ که صاحب (کشف اصول فخر الاسلام البزدوی) در وصاحب تحقیق‌درکه شرح اصول امام حسام الدین الاخسیکثی‌در ـ اخذ ایتدکدن صکره قاهره‌یه کلوب آنده «جامع

ماردانی»ده اقامت واداء وظیفهٔ تدریس وامامت ایلدی تاکه سنة تسع واربعین وسبعمائه‌ده وفات ایدنجه. ودخی دیمشلردرکه کاك آنلر لغتنده بایع کعك در ، سمعانی‌دن منقولدرکه بخارا قریه‌لرندن برقریه‌در ظن ایدرم دیمشدر. ودخی شروح هدایه‌دندر (حواشی خبازی) که شیخ امام عمر بن محمد بن عمر الشیخ جلال الدین الخبازی‌در اصول فقهدن کتاب (المغنی) دخی آنکدر اصول فقهده ذکری مرور ایلشدر. ودخی شروح هدایه‌دندر شرح الشیخ اکمل الدین که (عنایه) ایله مسمی‌در شیخ مزبور محمد بن محمد بن محمود بن احمد الرومی البابرتی اکمل الدین ابن شمس الدین ابن جمال الدین‌در. ولادتی سنة عشرة وسبعمائه‌دن زیاده‌جه‌ده‌در. علمه اشتغال ایدوب بعده حلبه ارتحال ایلدی آنده قاضی ناصر الدین ابن العدیم آنی «مدرسهٔ ساذجیه»ده انزال ایدوب برمدت آنده اقامت ایلدی بعده قاهره‌یه سنة اربعین‌دن صکره قدوم ایدوب شیخ مزبور مولانا قطب الدین الرازی التحتانی ایله بیله شیخ شمس الدین الاصبهانی‌دن اخذ ایلدیلر. وینه شیخ مزبور ابو حیان‌دن اخذ ایدوب ابن عبد الهادی‌دن ودلاصی‌دن وغیریلردن سماع ایلدی وشیخون ایله صحبت ایدوب هر وجهله اختصاص کسب ایلدی و انشا ایتدیکی خانقاهده آنی شیخ نصب ایدوب تقریر وامر خانقاهی آکا تفویض ایلدی ، اول دخی خدمتنه مبادرت و احسن وجه ایله مباشرت ایلدی ونفسنده قوی النفس وصاحب همت و مباشرتده عفیف وذی مهابت ایدی. اوقاف خانقاهی عمارت و وظائف ومعالمنی زیاده ایله اظهار حسن نظارت ایلدی ونیچه دفعه کندیسنه قضا عرض اولندقده امتناع ایدوب رضا ویرمدی. ودخی فقه عربیت واصولده حسن المعرفه ایدی هر برنده بارع اولوب اظهار سیاده وفتوی ودرسده افاده وتصنیفاتنده اجاده ایلمشدر. جملهٔ مصنفاتندندر شرح (مشارق الانوار) وشرح (البزدوی) وشرح (الهدایه) وبر تفسیر حسن تحریر ایلمشدر. ودخی شرح (مختصر ابن الحاجب) وشرح (المنار) وشرح (التلخیص) وکلامدن شرح (تجرید نصیر طوسی) وشرح (الفیه ابن معطر) وشرح (مقدمهٔ سراجیه) فرائض‌ده واخلاطینك (تلخیص جامع الکبیر) نی شرح ایدوب ایکی قطعه اولوب تکمیل ایتمامشدر. وکشافه زهراوین تمامنه

دكين حاشيه تصنيف ايلمشدر و بونلرك غيری . مؤلف اصل مترجم مرحوم
والد ماجد عليه الرحمه بيوررلركه: بن بيلمزم كه مسموعاتندن برشی تحديث
ايتمش اوله. يعنی مسموعاتی اولان احاديث شريفه‌يی باسانيدها روايت ايتمش
اوله. ودخی شيخ مزبورك رسائل ومكاتبی اصلا رد اولنماز ايدی وكندوسنه
قصد ايدوب كلنلره حسن بشر واقبال تام و مصالحنه قيام ايدوب معاشرتده
تلطف و تواضع وانصاف ايله اتصاف اوزره ايدی ومناصب كباره دخولدن تنزه
ايدردی بلكه اصحاب مناصب قاپوسنده مقيم وملازم وهربار خدمتندن غير منفك
ولازم واوامرينه امتثالده مبادرت ومأربنی قضايه مسارعت اوزره ايديلر .
وملك ظاهر دخی تعظيمنده مبالغه ايدردی حتی هربارکه شيخك قاپوسندن
مرور ايلسه باب خانقاهده راكباً طورور ايدی تا كه شيخ خانه‌سندن خروج
ايدوب اسبه سوار اولنجه ، بعده شيخله بيله كيدوب مرافقت ويولده مصاحبت
ايدرلردی و بوحالدن زائل اولمادی تا كه سنة ست وثمانين وسبعمائه شهر
رمضاننك اون طقوزنده ليلهٔ جمعه‌ده وفات ايدنجه. وجنازه‌سنه سلطان وآنك
مادونی اولان جملهٔ اركان حاضر اولديلر وسلطان نعشنی كتورمك ايستيوب
امرا مانع اولديلر اما اتمش و احمدبن يلبغا وسودون ونائب و بونلرك امثالی
كتورديلر . و نمازينه عزالدين الرازی تقدم ايلدی و خانقاه مذكوره دفن
اولندی روح الله تعالی روحه وزاد فی اعلی غرف الجنان فتوحه. ودخی شروح
هدايه‌دندر (فتح القدير للعاجز الفقير) كه شيخ امام ابن الهمام حضرتلرينكدركه
محمدبن عبد الواحد بن عبد الحميد بن مسعود السيواسی و بعده اسكندری -
العلامه كمال الدين ابن الهمام الحنفی در . ولادتی سنة تسعين و سبعمائه‌ده در
تقريبا وسراج هندی دن كه قارئ الهدايه‌در واصولده وغيريده اكا ملازمت
ايلدی. ودخی قاضی محب الدين ابن الشحنه‌يه سنة ثلث عشر ده‌ده مصره كلدكده
ملازمت ايدوب آنك يانندە اقامت ايلدی آنلر وفات ايدنجه. ودخی عربيتی
جمال حميدی دن اخذ ايلدی واصولی وغيرينی بساطی دن وحديثی ابی زرعه ابن
البساطی دن و قرأنی زراتی دن اخذ ايلدی وجمال حنبلی دن وشمس شاميدن سماع
حديث ايلدی ومراغی وابن ظهيره وقنية المدنيه آكا اجازت ويرديلر. بومرتبه كليت

تحصـيل ایتمکله اقرانی اوزره مقدم و جمیع علومده بارع ومسلم اولوب نشر علمه تصدی ورداء مشیخت ایله تردی ایدوب عامهٔ خلق آندن منتفع وصغار وکبار مجلسـنه مجتمع اولدیلر وفی نفس الامر فقه واصـولده وجمیع منقول ومعقولده ونحو وتصریف و معانی وبیان وتصوف وموسـیقی ده وغیریلرده علامهٔ روزکار ومحقق وجدلی ونظار ایدی. ودخی بن معقولاتده برکیمسه یه تقلید ایتمزم دیر ایدی . ودخی شیخك اقرانندن برهان ایناسی ایتدی اکر حجج دین وادلهٔ شرع مبین طلب ایلسه‌ك بزم بلده‌مزده آندن غیری اول امرده قیام ایدر کیمسه یوقدر . ودخی شیخ مزبورك ارباب احواله حاصل اولان کشف وکراماتدن نصیب وافری وار ایدی ، اوائل حالنده بالکلیه تجرد وعزلت وتفرد اختیار ایتمش ایدی بعده ارباب طریق واصحاب تحقیقدن بعضلر دیدیلرکه بوتجرددن رجوع ایله زیرا خلق عالم سـنك علومکه محتاج اولمق ایله‌سن اهل تجرد وخرقه وتاج اوله‌مازسین ومع هذا ینه احیانا بعض واردات صوفیه‌یه کلدیکی کبی شیخده دخی ظاهر وحاصل اولوب لکن ناس ایله اختلاط واستیناس سببی ایله ینه تیز زائل اولوردی بعضلر دیمشـدرکه برکون شیخه بروارد کلوب شیخ دخی بنم المی طوتوب و بنی چکوب کندیسی دخی حرکت سریعه ایله سکردوب بن دخی بیله سکرددم شول زمانه دکین که مراکب وسفائن قرارکاهی اولان اسکله‌ده قرار ایلدی بعده ارباب سـفائنه سزه نه‌اولدی‌که واقفسز دیوب آنلردخی بزی ریح آلیقویدی کندی اختیارمز ایله قرار ایتمزز دیدیلر پس شیخ (هوالذی یسیرکم فی البر و البحر وهوالذی یوقفکم) دیوب یعنی سزی بر وبحرده سیرایتدیرن وطورغورن اولدر . یعنی جناب حق قادر مطلق‌در دیوب آنلر دخی نعم دیدیلر بعده وارد شـیخدن زائل اولوب صحو حاصل اولدی پس بکا خطاب ایدوب سکا مشقت ویردم کبی دیدی. بن دخی ای والله جری وحرکت شریعه‌دن قابم کسیلدی دیدم شیخ ایتدی : بنی مؤاخذه ایلمه زیرا ایشلدیکم افعالدن برینه شعورم یوقدر دیدی. ودخی شیخ مزبور هرزمان ملازم طیلسان ایدی نته‌کیم سنت دخی بودر اکثر اوقاتده شیخونیه‌یه حاضر اولدقده طیلسانی یوزینه ایندیرردی، وبرمجلسه

حاضر اولسه غایت ایله تخفیف حضور ایدوب ینه قالقوب کیدردی وصلوتی دخی کمال مرتبه تخفیف ایدردی وبوحال شیخك ابدالدن اولمسنه دالدر . زیرا نقل اولنورکه ابدالك صلوتی غایت ایله خفیفه‌در و دخی شیخ افتاء خدمتنده برمدت عمرینی افنا ایدوب بعده‌افتایی بالکلیه ترك ایدوب منصوریه‌ده واشرفیه‌ده تدریسه‌مشغول اولوب بعده آنلردن دخی اعراض ایدوب مشیخت شیخونیه‌ده مستقر اولوب برمدت آکا احسن مباشرت ایله مباشرت ایدوب اکابردن وارباب دولتدن برفرده التفات ایلمدی بعده مجاورت حرمین محترمین اختیارایتدکده آندن دخی اعراض ایدوب‌ برینه شیخمز شیخ‌علامه محی الدین الکافیجی مستقر اولدی . ودخی شیخ مزبور غایت ایله خوش لقا وخوش صحبت وصاحب سمت‌حسن وخوب سیرت وخوش نغمه وصدا ومالك‌حسن وادا ایدی . مع هذا ینه اهل وقار وهیبت وصاحب تواضع مفرط واتصاف وهینت ایدی وبالجمله محاسنی بحد و غایه واوصاف کریمه‌سی بلا نهایه ایدی . ودخی بنم وصیلریمك بری‌ایدی بوذکر اولنان مقال کلام علامهٔ سیوطی‌در وشیخ مزبورك تصانیف جلیله‌سی واردر جمله‌دن‌شرح هدایه‌که (فتح‌القدیر للعاجزالفقیر) ایله‌تسمیه ایلمشدر اثناء کتاب وکالته واصل اولوب اتمام‌میسر اولمامشدر واصول فقه‌دن تحریر واصول دین‌ده مسایره وبرکراسه دخی سبحان‌الله‌وبحمده سبحان‌الله‌العظیم اعرابنده . ودخی‌فقهده‌برمختصری‌واردرکه (زاد الفقیر) ایله مسمی‌در وبعض نظمی دخی واردر لکن درجه‌ده نازل‌در شیخك وفاتی سنة احدی‌وستین وثمانمائه شهر رمضانك یدیسنده یوم‌جمعه‌ده‌در روح الله تعالی روحه وزادفی اعلی غرف‌الجنان فتوحه ونفعنا بعلومه واحواله بحمد وصحبه و آله. ودخی معلوم اوله‌که شروح هدایه بوذکر اولنانلره‌منحصر دکلدرلکن میان فضلاده‌مشهور وایدیٔ طلابده‌متداول‌والسنه‌ده مذکوراولان بونلردر وبودکلو فضلاء جهان‌که‌کتاب مذکورك شرحنه سعی‌واقدام وکشف دقائق وحقائقنده‌جدواهتمام‌ایلمشلردروینه‌هنوزلطائفی سراپردهٔ‌تمنع‌واحتجابدن بروزاتمامشدر. و آنده‌اولان صعاب‌مسائل‌مدلله الی‌الآن‌طلابه‌مذلله‌اولمامشدر. بلکه هنوز زوایادن نیچه خبایاباقیه‌در و بوکتاب نه‌مقوله مصنف مستطاب‌در

لله دره ودر مصنفه‌که لطائف ودقائقنك نهايتنه وصـول محال اولوب معانى وحقائقنك انكشافنه مجال يوقدر زهى قادر بى اوّل واتها ومالك ممالك فضل وبها كه آنلرى كرم لطفندن ديلديكنه اعطا ايدر والله ذوالفضل العظيم وهوالعليم الحكيم . ودخى كتب معتبره‌نك بريسى كتاب (المحيط)دركه شيخ رضى‌الدين برهان الاسلام محمد بن محمد بن محمد السرخسى‌نكدر. شيخ‌مزبور درت محيط تصنيف‌ايلمشدر برى كبيردركه قرق‌مجلددر برى دخى متوسط‌دركه اون ايكى مجلددر ، برى دخى مختصردركه ايكى مجلدده‌در حلبه قدوم ايدوب محمود غزنويدن صكره تدريس ايلدى روايت اولنوركه محيط آنك‌مصنفاتندن دكلدر بلكه شيخنك مصنفاتندن ايدى كندوسى ايچون ادعا ايلمشـدر اول سببدن آنى نورالدين الشهيد تدريسدن عزل ايلدى بعده دمشـقه كلوب خاتونيه‌ده تدريس ايلدى . ودخى معلوم اوله‌كه كتـاب محيط ايكيدر بريسى مقدما بيان اولناندركه (محيط‌سرخسى) ايله معروفدر برى دخى برهان الدين محمود دركه كنديسى بنى ماره‌دندر والدى تاج الدين دركه صـدر الشهيدك برادريدر. ذخيره دخى آنك مصنفاتندندر كتاب (الجواهر المضيئه فى الطبقات الحنفيه) صاحبى ايكيسنك بيننى فرق ايتميوب صاحب المحيطك لقبى رضى‌الدين ديمشدر. ودخى ايتدى بعض نسخ محيط‌اوزرنده بعض فضلا خطيله برهان‌الدين كوردم ديوب كويا محيط ايكى اولميـوب آنجق بر اولوب نهـايت مرتبه‌اسم مؤلفده‌اختلاف اولمش اوله. وبنه آنلردن بريسى كتاب(المبسوط)در ومبسوط ايكى‌در بريسى شمس‌الائمة سرخسى‌نكدركه آنك ذكرى علم اصولده‌مرور ايلمشدر برى دخى شمس‌الائمه عبدالعزيز بن احمد بن صالح الحلوائى‌نكدر نسبتى بيع حلوايه‌در . زمانه‌سنده بخاراده امام حنفيه ايدى وفاتى سـنة ثمان ياخود تسع واربعين واربعمائه‌ده(كش)ده واقع اولمشدر وبخاراده دفن‌اولنمشدر قاضى ابو الحسن النسفى‌دن وابوالفضل الزربخرى‌دن تفقه ايلمشدر . آندن دخى ازرقى تفقه ايلدى وشمس الائمة سرخسى آندن سماع ايلدى ، بعضلر دخى وفاتى سنة ست وياخود اثنتين وخمسين واربعمائه‌ده در ديمشـدر اصح بودركه سنة ست وخمسين واربعمائه‌ده اولمش اوله بوقولى ذهبى شـيخنك

خطندن نقل ایلمشدر . وینه آنلردن بریسی کتاب (البدایع) در که کاسانی نکدر
بونلر علاء الدین ملك العلما ابو بکر بن مسعود بن احمد الکاسانی در که
صاحب کتاب البدایع در شیخ علاء الدین احمد بن ابی احمد السمرقندی دن
تفقه ایدوب قزی فاطمه یی تزوج ایلدی زیرا مزبور شیخ سمرقندی نك
(تحفه) نام کتابنی شرح ایدوب بدائع ایله تسمیه ایدوب کریمه سنی تزوجده آنی
مهر ایلدی . اول عصرك فقهاسی آنك حقنده شرح تحفة و تزوج ابنته
دیدیلر . حکایت اولنور که زوجه سی فاطمهٔ فقیهه و والدی شیخ سمرقندی
وکاسانی جمله سی بر عصرده فتوی ویروب بربیت ایچنده اوچ مفتی اولوب
هر برینك فتواسی عالمه منتشر اولوردی ، بعده کاسانی صاحب رومدن رسالت
طریقی ایله سلطان سعید نور الدین الشهید حضرتلرینه کلوب اول زمانده
حلبده رضی سرخسی وفات ایتمش بولنماغن آندن تعویض ایدوب « مدرسهٔ
حلاویه » تدریسی تفویض ایلدی ، صاحب وجاهت واهل خدمت وشجاعت
ایدی . حکایت اولنور که شیخ مزبور دمشقه قدوم ایدوب فقهاسی مجلسنه
حاضر اولوب شافعیه وحنفیه بیننده بر مسئلهٔ خلافیه ده آندن کلام طلب
ایلدیلر ونیچه مسائل تعیین ایلدیلر اول دخی تحقیق مقام و بسط کلامه شروع
ایدوب بو مسئله یه بزم اصحابمزدن فلان وفلان ذاهب اولمشدر دیوب بو حالدن
زائل اولمدی حتی برمسئله بولنمادیکه البته آکا اصحاب ابی حنیفه دن بریسی
ذاهب اولمش بولندی اول حال ایله مجلس تمام اولوب هیچ برینه مجال کلام
قالمادی محمد بن خمیس الحنفی ایتدی : کاسانی نك موتی زماننده یاننده حاضر
اولدم سورهٔ ابراهیم قرائتنه مشغول اولدی . وقتاکه حق تعالینك ﴿ یثبت الله
الذین آمنوا بالقول الثابت فی الحیوة الدنیا وفی الآخرة ﴾ قول شریفنه منتهی
اولدی همان (وفی الآخرة) قولنده فراغی زماننده طائر روح پر فتوحی قفس
تندن طیران ایدوب بر آن ایچنده جانب بهشت عدنه پران اولدی . ظاهر
حلبده نظرکاه رب جلیل اولان مقام ابراهیم خلیلده دفن اولندی . اما امام
علاء الدین السمرقندی که کاسانی آندن تفقه ایدوب کریمه سنی تزوج ایلمشدر
محمد بن احمد بن ابی احمد الامام علاء الدین ابو منصور السمرقندی در . کتاب

(تحفة الفقها) وكتاب (الاصول) آنك مؤلفـاتندندر وبعض مؤلفاتی دخی واردر ودخی كاسانی عصرنده اولان فقهادندر . زوجه‌سی فاطمه بنت محمد ابن احمد بن ابی احمد السمرقندی ـ كه مؤلف تحفه در ـ والدندن تفقه‌ایدوب تحفه‌یی حفظ ایلدی ومذهبی نقل جیدولطیف ایله نقل ایدردی . كه اولوردی‌كه روحی كاسانی‌نك فتواسنك خطاسنی صوابه رد ووجه خطاسنی بیان ایتمكله باب اشتباهی سد ایدردی . روحی دخی آنی كمال تعظیم ونهایت احترام وتكريم ایدردی وواقع اولا فتاوانك اوستنده اولا فاطمه‌نك و والدی سمرقندینك خطی چیقاردی ، بعده ایكیسـنك خطی وزوجی كاسانی نك خطی ایله بیله چیقاردی . داودبن علی ـ كه حلبده فقهاء حلاویه‌نك بریسی ایدی ـ ایتدی رمضانده فقها ایچون حلاویه‌ده افطاری اوّل سـنت وعادت ایدن فاطمه‌در كه اللرنده ایكی سوار ذهبی وار ایدی آنلری اخراج ایدوب بیع ایلدی و بهاسـندن فطور ایدوب هركیجه فقهایه اطعام ایدردی . اول زماندن الی هذا الیوم اول حال اوزره مستمر واول عادت ثابت ومستقر اولمشدر . ابن العدیم ایتدی: فقیه احمد بن یوسف بن محمد الانصاری الحنفی بكا خبر ویروب ایتـدی كه كاسانی حلبدن بلادینه عود ایتمكه عازم وزوجه‌سی دخی تحریض واقدام ایتمكله دخی زیاده جازم اولوب ملك عادل نورالدین محمود الشـهید علیه رحمة الملك المجید بو حاله واقف اولدقده كاسـانی‌یی دعوت وحلبده اقامت ایله كیتمامكه سعی و همت ایلدی . اول دخی باعث سفری بیان و زوجه‌ سـنك شیخنك كریمه‌سیدر مقصدینه مخالفته امكان اولمدیغنی اظهار وعیان ایلدی . پس ملك مزبور زوجه‌سنه برخادم ارسـال ایلدیكه آندن احتجاب ایتمیوب اول دخی طرف پادشـاهدن نقل خطاب وطلب جواب ایلیه . خادم واردقده زوجه‌سی ایچری دخولنه اذن و یرمیوب زوجنه خبر ارسـال ایلدیكه سن علم فقهدن بو مرتبه دورمی اولمش‌سك كه خادمك بنم یانمه حضوری و بكا نظر ایتمسی حلال اولمدیغندن غافل اوله‌سین آنكله سائر رجال بیننده اجنبیه‌یه نظر حلال اولمامقده نه فرق واردر ؟ دیدی پس خادم حضـور ملكه كلوب زوجنه بو كلامی نقل ایتدكده ایتدكارینـه نادم اولدیلر ، آخر الامر ملك طرفندن

رسالت ایله برعورت ارسال ایلدیلر . اول کلوب زوجه‌سنه رجاء پادشاهی‌یی نقل وایصال ایتدکده امره اجابت و امتثال ایدوب حلبده اقامت ایلدی تا وفات ایدنجه . آندن صکره کاسانی دخی وفات ایدوب زوجه‌سی یاننده دفن اولدی [*] . بو تفصیل مذکور کتاب (الجواهر المضیئه) ده مسطوردر . وینه آنلردن بریسی کتاب (الاحکام) درکه امام علامه ابی بکر الرازی نکدر . اصولیین بیننده جصاص ایله مشهوردر آنك ذکری مرور ایلمشدر . وینه آنلردن بریسی (مختصر امام طحاوی) درکه احمد بن محمد بن سلامه سلمة بن عبد الملك بن سلمة بن سلیم بن سلیمان بن جناب الازدی الحجوی المصری — الطحاوی ابو جعفر در . ولادتی سنة سبع وعشرین یاخود تسع وثلثین ومأتین‌ده در ، وفاتی سنة احدی وعشرین وثلثمائه‌ده در . مزنی ایله صحبت وآندن تحصیل فقاحت ایلدی ، بعده مذهبنی ترك ایدوب حنفی المذهب اولوب ابی جعفر احمد بن ابی عمران موسی بن عیسی دن تفقه ایلدی ، بعده سنة ثمان وستین ومأتین‌ده شامه چیقوب آنده ابوحازم عبدالحمید بن جعفره ملاقی اولوب آندن تفقه وسماع ایلدی . ابن یونس طحاوی حقنده برفقیه عارف ایدی‌که مثلی مخلوق اولمامشدر دیدی . ودخی ابن عبدالبر ایتدی: اعلم ناس ایدی کوفیونك سیر واخبارله اطلاعده جمیع مذاهب فقهاده مشارکتی ایله بیله . ودخی آنك مؤلفاتندندر کتاب (احکام القرأن) که یکرمی جزءدن زیاده‌در وکتاب (معانی الآثار) و (بیان مشکل الآثار) وفقهدن کتاب (المختصر) و (شرح الجامع الکبیر) و (شرح الجامع الصغیر) و کتاب (الشروط) دخی آنکدر و صغیر و کبیر و اوسط در و محاضر و سجلاتی ووصایاسی وفرائضی واردر وتاریخ کبیر ومناقب ابی حنیفه‌سی واردر وتفسیر قرآنده دخی بیك ورقه تألیفی واردر . ودخی نوادر فقهیه‌سی واردر اون جزءدر ، ونوادر حکایاتی واردرکه یکرمی جزءدن زیاده‌جه‌در و کتاب (الفقهاء)

---

[*] حالا ایکیسنك دخی قبر شریفلری مقام خلیل ابراهیم‌ده معلوم وظاهر وآثار وانوار شریفه‌سی نمایان وباهردر . برمقام لطیف وزیارتگاه وضیع وشریفدر نفعنا الله تعالی باسرارهم وآثار قلوبنا بانوارهم .

و عقيدهٔ مشهوره دخی آنکدر . وبونلردن ماعدا کتب ورسائلدن مصنفات
کثیره سی واردر . وینه آنلردن بریسی (شرح مختصر الطحاوی) در که
جصاصکدر آنك ذکری مرور ایلمشدر . وینه مختصر مزبوره اسپیجابینك
دخی برشرحی واردرکه علی بن محمد بن اسمعیل بن علی بن احمد بن محمد بن
اسحق اسپیجابی شیخ الاسلام السمرقندی در ، و لادتی سنة اربع و خمسین
واربعمائه‌ده‌در . صاحب الهدایه آندن تفقه ایلمشدر زمانه‌سنده ماوراءالنهرده
آنك مثلی حافظ مذهب کیمسه یوق ایدی نیجه اصحابی ظهور ایلمشدر .
وفاتی سمرقندده سنة خمس وثلثین و خمسمائه ده در . وینه آنلردن بریسی
(ذخیره) درکه شیخ‌الاسلام محمد بن الحسن‌البخاری نکدرکه ابی بکر خواهر
زاده‌ایله معروفدر. سمعانی آنك حقنده‌ایتدی: امام فاضل حنفی ایدی‌وبرطریقهٔ
حسنهٔ مفیده‌سی واردر آنده هرفندن جمع ایلمشدر ودخی کتاب (ذخیره)
و (مبسوط) و (ایضاح) آنکدر وفاتی سنة ثلث وثمانین واربعمائه‌ده‌در . وینه
آنلردندر کتاب (ادب‌القاضی) وکتاب (الوقف) و شرح (الواقعات)که جمله‌سی
خصافکدرکه احمدبن عمرویاخود عمرابوبکرالخصاف الشیبانیدر. ابی‌عاصم‌النبیلدن
وابی داود الطیالسیدن وبعض جماعتدن تحدیث‌ایلدی فاضل وفرائضی ومحاسب
ومعرفت فقهده امثالنه غالب ایدی . و خلفادن مهتدی بالله قاتنده مقبول
ومقدم ایدی وقتاکه مهتدی وفات ایتدی آنك دخی داری نهب وغارت
اولنوب کتابلری دخی کیتمکله عظیم خسارات اولدی . آنك مصنفاتندندر
کتاب (الحیل) و کتاب (الوصایا) وکتاب (الشروط) که بر کبیر و بر
صغیردر و کتاب(الرضاع) وکتاب (المحاضر والسجلات) وکتاب (النفقات
علی‌الاقارب) وکتاب (ادب القاضی) وکتاب (اقرار الورثه بعضهم لبعض)
یعنی بعض ورثه ترکهٔ میت‌دن بعضنی آخر وارثه اقرار ایتمسنه متعلق مسائلی
جامع‌در وکتاب (احکام الوقف) و کتاب (الخراج) و بونلرك غیری نیجه
کتب‌مفیده‌سی دخی‌واردر . نقل‌اولنورکه کندیسی کسب یدندن اکل‌ایدردی،
وفاتی بغدادده سنة احدی‌وستین ومأتین‌ده‌در. وینه‌آنلردندر جصافك(ادب
قاضی)سنك شرحی که برهان‌الائمه‌نك تصنیفیدرکه عمربن‌عبدالعزیز ابومحمددرکه

حسام الشهيد ايله معروفدر . والدندن تفقه ايدوب (فتاوای صغری) و(فتاوای کبری) و(الجامع الصغیر)ی تصنیف ایلدی. و بونلر صاحب المحيطك استاديدر ولادتی سنة ثاث وثمانين و اربعمائه صفرندهدر . و ینه آنك مصنفاتندندر كتاب (المبسوط فی الخلافيات) . وينه آنلردندر كتاب (عيون المسائل) و كتاب(الواقعات)و(النوازل)و(خزانة الاكمل) كه جملهسی فقيه ابی الليثك دركه نصر بن محمد بن ابراهيم السمرقندی امام الهدیدر. مؤلفاتندن(تفسير القرأن)ی واردر وفقهدن كتاب (النوازل) و (خزانة الاكمل) و (تنبيه الغافلين) و (بستان العارفين) و (تأسيس النظائر) و(مقدمهٔ صلوة مشهوره) . وفاتی سنة تسعين وثلثمائه جمادی الآخرهسندن اون بركون كيتدكده ليلهٔ ثلثادهدر . ودخی ابی جعفر الهندیدن تفقه ايلمشدر . وينه آنلردندر كتاب (خلاصة الفتاوی) كه شيخ امام طاهر بن محمد بن احمد بن عبدالرشيد البخاری نكدر كتاب (الواقعات) دخی آنكدر .وينه آنلردندر كتاب(تتمة الفتاوی) كه محمود بن احمد ابن عبدالعزيز ابو المعالی نك تصنيفيدر قاسم بن قطلوبغا ايتدی : بزم اليمزده اولان نسخده بويلهدر اما عبدالقادر آنی محمدلر زمرهسنده ذكر ايلمشدر ، وفتاوادن كتاب (نصاب الفقها) دخی آنكدر . وينه آنلردندر كتاب (فتاوی قاضیخان) كه فخر الدين ابی المفاخر ياخود ابی المحاسن الحسن بن منصور بن محمود بن عبدالعزيز الاوزجندی الفرغانی كه قاضیخان ايله مشهوردر. واوزجند نواحیٔ اصفهانده فرغانه قربنده برمدينهدر . ابی اسحق ابراهيم بن اسمعيل بن ابی نصر الصفاریدن وظهير الدين ابی الحسن علی بن عبد العزيز المرغينانیدن وغيريلردن تفقه ايلدی . مؤلفاتندندر فتاواسی كه درت سفردهدر و شرح (الجامع الصغير)وشرح الزيادات كه(ملتقط)ايله تسميه ايلمشدر وشرح(ادب القاضی للخصاف) . وفاتی سنة اثنتين وتسعين وخمسمائه شهر رمضانك نصفی كيجهسندهدر . وينه آنلردندر (الفتاوی الكبری للخاصی) كه يوسف بن احمد بن ابی بكر الخوارزمی جمال الائمة الخاصیدر ابی بكر بن عبداللهدن تفقه ايدوب فتاوای كبری يی جمع ايلدی. وينه آنلردندر (فتاوای امام ظهير الدين) كه محمد بن احمد بن عمر الظهير الدين البخاریدر ، وفاتی سنة تسع عشرة وستمائهدهدر . فتاوای

مذكوره‌دن ماعدا جامع الصغير حسامی‌یه دخی فوائدی واردر بعضلر فوائد صاحبی امام ظهیرالدین المرغینانی‌درکه امام قاضی خانك استادیدر دیمشلردر . آنك وفاتی سنة ست وخمسمائه رجبنك طقوزنده یوم ثلاثاده‌در . وینه آنلردندر کتاب (القنیه) که نجم الدین مختار بن محمود الزاهدی ابوالرجاء الغزمینی‌نکدر و غزمین معجمتین ایله قصبات خوارزمدن بر قصبه‌در . آنك مؤلفاتندندر کتاب (القنیه) وشرح (القدوری) و (الرسالة الناصریه) که آنی برکت خان ایچون تصنیف ایلمشدر . وفاتی سنة ثمان وخمسین وستمائه‌ده‌در سدید الخناطی‌دن وبرهان الائمه‌دن وغیریلردن تفقه ایلدی و کلامی یوسف السکاکی‌دن قرائت ایلدی وحروفی وروایاتی شیخ رشیدالدین القندی‌دن قرائت ایلدی وادبی شرف الافاضل‌دن اخذایلدی وبونلرك غیری مصنفاتندندر کتاب (زادالائمه) و اصولدن کتاب (المجتبی) و (فرائض) وبونلرك غیری . لکن کندیسی مذهب اعتزال اوزره اولوب وهین الاعتقاد اولمغین فتواسنه رغبت واعتماد اولنماز. وینه آنلردندر (خزانة الاکمل) که آنك ذکری مرور ایتمشدر ابی اللیث سمرقندی‌نکدر . وینه آنلردندر (منیة المفتی للسجستانی) که یوسف بن ابی سعد بن احمد السجستانی‌در . مؤلفاتندن (تلخیص الواقعات) واردرکه (منیة المفتی) ایله مسمی‌در. وینه آنلردندر روضهٔ ناطفی که ابوالعباس احمدبن محمدبن عمرالناطفی‌در، ناطفی ناطفك عمل وبیعنه نسبت‌درکه برحلوای معروفدر براسمی دخی قبیطی‌در علماء اخیار وفقهاء کبارك بریسی ایدی ، آنك مؤلفاتندندر کتاب (الاجناس والفروق) و (الروضه) و (الواقعات) که برقاچ مجلدات‌در . وفاتی ری‌ده سنة ست واربعین واربعمائه‌ده‌در وینه آنلردندر (مختصر القدوری) که احمد بن محمد بن احمدبن جعفر بن حمدان ابوالحسین ابن ابی‌بکر القدوری البغدادی‌درکه صاحب مختصر مشهور مبارك‌در ولادتی سنة اثنتین وستین وثلثمائه‌در ابی عبدالله محمد بن یحیی الجرجانی‌دن تفقه ایلدی وروایت حدیث ایلدی روایتنده صدوق ایدی . عراق‌ده ریاست حنفیه آکا منتهی اولوب آنلرقتنده قدری عظیم ومنیع وجاه وجلالتی رفیع اولدی ، بحث ونظرده عبارت واداسی حسن وجری اللسان و صاحب فصاحت ولسن

وعبادته قائم وتلاوت قرآنه مداوم ایدی . مختصر مذکوری تصنیف ایلدی وختصر طحاوی‌یی شرح ایلدی وتجریدی تصنیف ایلدی که یدی اسفارده‌در شافعی وابی حنیفه و اصحابی بیننده اولان خلافی مشتمل‌در سنة خمس واربعمائه‌ده املاسنه شروع ایلدی و مصنفاتنك بری دخی کتاب (التقریب) درکه ابی حنیفه و اصحابی بیننده اولان مسائل خلافیه‌یی دلائلدن مجرد ایدوب ذکر ایلمشدر بعده تقریب ثانی‌یی تصنیف ایدوب آنده مسائلی ادله‌سی ایله ذکر ایلدی . وفاتی بغدادده سنة ثمان و عشرین و اربعمائه رجبنك نصفنده یاخود یشنده یوم الاحدده‌در خطیب آندن روایت ایلیوب حقنده صدوق ایدی دیمشدر ودخی شیخ ابوحامد الاسفرائنی ایله جمع اولوب آنکله مناظره ایدردی . قدوره‌نسبتنك سببی معلوم اولمدی دیمشدر بعضلر دیمشدرکه بیع قدوره نسبتدرکه جمع قدردر کسر قاف ایله که ترکیده چوملك دیرلر یاخود آنك عملنه نسبتدر بعضلر دخی قدور بر قریه‌نك اسمی‌در دیمشدر ، لکن بونده نظر واردر دیمشلر بوکلام رهاوی‌نك شرح البحارنده مذکوردر . ودخی معلوم اوله‌که مختصر مزبور میان عامهٔ علماده مشهور اولوب علما آنکله تبرك ایلمشلردر حتی اوقات شدائد وزمان عفونت هوا وایام طاعون وشیوع وباده قرائتنی تجربه ایدوب نفعنی مشاهده ایلمشلردر ونیچه فقها شرحنه کمال اعتنا ایلمشلردر شرح (زاهدی) کبی که صاحب القنیه‌در هنوز ذکری مرور ایتمشدر . و بر شرحی دخی شرح (الاقطع) درکه ابونصر احمد بن محمد بن محمددر فقیهی ابی الحسن ابی الحسین القدوری‌دن دراست ایدوب تحصیل براعت ایلدی وحسابی قرائت ایدوب اتقان ایلدی ومختصر قدوری‌یی شرح ایلدی اول زمانده بر جوان تازه‌یه مائل و تسویل نفس ظالم قبحنی اذعانه حائل اولوب اتفاق اول عاشق اولدیغی جوان سارق اولوب سرقه سببی ایله اخذ اولندقده آنی دخی بیله شریکدر دیه خلق اتهام ایدوب اول سببدن صول النی قطع ایتدیلر اماصفدی و فیاتنده ذکر ایلمشدرکه میان مسلمین وتاتارده برجنك وپیکار اولوب النی آنده قطع ایتدیلر بواحتمال آندن اقرب وبر مسلمه تهمتدن ابعددر برخبر مجرد ایله که افادهٔ ظن ایلمز قنده قالدیکه یقین افاده ایلیه والله تعالى اعلم . وفاتی سنة اربع

وسبعين وار بعمائه‌ده‌در . وينه آنلردندر كتاب (المختار) كه عبدالله بن محمود ابن مودود بن محمود مجة الدين ابوالفضل الموصلى نكدر . ولادتى موصلده سنة تسع وتسعين وخمسمائه‌ده‌در. ابن طبرزددن تحديث ايلدى فقيه عارف بالمذهب ايدى ، كوفه‌ده قضايه تولى ايدوب بعده عزل اولنوب بغداده رجوع ايدوب مشهد امام اعظم ابى حنيفه ده تدريس و افتا خدمتنده عمر يني افنا ايلدى ، تاكه سنة ثلث وثمانين وستمائه‌ده وفات ايلدى. كتاب (المختار) آنك تأليفيدر وكتاب (الاختيار لتعليل المختار) وبونك غيرى دخى تأليفلرى واردر . وينه آنلردندر كتاب (كنز الدقائق) كه‌صاحب‌المنارك‌در وكتاب (الوافى) وشرحى (كافى) كه آنلر دخى آنكدر آنك ذكرى مرور ايلمشدر و كتاب كنزك بر شرحى واردر امام فخرالدين الزيلعى‌نك - كه عثمان بن على بن محجن بن موسى فخرالدين ابو عمر الزيلعى الصوفى البارعى‌در - سنة خمس وسبعمائه‌ده قاهره‌يه قدوم ايدوب آنده تدريس وافتايه اشتغال ايلدى . معرفت فقه ونحو و فرائض ايله مشهور و السنة خلقده هر برنده مهارت ايله مذكور ايدى . كتاب كنزى بر قاچ جلدده شرح ايدوب هر وجهله افاده وتحريرنده اجاده ايدوب انتقاد مسائل واعتماد ايتديكى اقوالى تصحيح وتخريج دلائلده اظهار مهارت فوق‌العاده ايلدى . سنة ثلث واربعين و سبعمائه شهر رمضاننده وفات ايلدى . وينه آنلردندر كتاب (مجمع البحرين) كه ابن‌ساعاتى‌نكدر آنك ذكرى مرور ايلمشدر آنك دخى نيجه شروح مفيده‌سى واردر . وينه آنلردندر (درر البحار) كه مجمع البحرين مسائلنى نظم ايدوب مسائلده وخلافياته داله اولان رموزده نيجه زيادات كثيره‌سى واردر حقا كه نظم‌خوب پسنديده اسلوبدر قرا آتدن شاطبيه‌نك بحرنده وقافيه ورويسنده نظم اولنمشدر ناظمى شيخ عالم علامه ابو المحاسن حسام الدين دركه رهاوى ايله شهيردر . كتاب مزبورى مصنفنك تلامذه‌سندن محمد بن محمود بن‌احمد العينى‌دن شرح ايلمشدر . مؤلف اصل مترجم مرحوم والد ماجد عليه رحمة الملك الواحد بيوررلركه بن مؤلفنك وشارحنك اسملرندن غيرى احواللرينه واقف اولمادم رحمهما الله‌تعالى‌والله‌اعلم واحكم . وينه آنلردندر كتاب (الوقايه) كه تاج‌الشريعه

نکدر و شرحی که سبطی صدر الشریعه نکدر و مختصر وقایه که اول دخی صدر الشریعه نکدر ایکیسنک دخی ذکری مرور ایلمشدر . وینه کتب معتبره‌دندر جامع الصغیرك شروح سبعه‌سی که ابو اللیث السمرقندینك وقاضی خانك وحسامی‌نك وبرهانی‌نك وصدر شهیدك وعتابی‌نك وتمرتاشی نکدر بونلرك دخی اکثری مذکور اولمشدر . وینه آنلردندر ایکی کتاب (المنتقی) که بری حاکم شهیدك و بری حاکم جلیلکدر . وینه آنلردندر فتاوای رستغفنی که ابو الحسن علی بن سعدیکدر رستغفن دندرکه سمرقندی قراسنك بریسیدر وابی منصور ماتریدینك اصحابندندر کتاب (ارشاد المبتدی) آنکدر وانواع علومده کتاب (الزوائد والفرائد) دخی آنکدر . وینه آنلردندر فتاوای ابی جعفر الباخی . وینه آنلردندر فتاوای بهاء‌الدین الاسبیجابی که علی بن محمد بن اسمعیل الاسبیجابی شیخ‌الاسلام السمرقندی در ، ولادتی سنة اربع وخمسین واربعمائه جمادی‌الاولیسنك یدیسنده یوم الاثنینده‌در . صاحب‌الهدایه آندن تفقه ایلمشدر ، زمانه‌سنده ماوراء‌النهرده آنك کبی حافظ مذهب برفقیه مهذب یوق ایدی اول فضل باهر سببی ایله نیجه اصحابی ظاهر اولدی ونشر علم وسماع حدیث ایچنده معمر اولوب بعده وفاتی سمرقندده سنة خمس وثلثین وخمسمائه ذی‌القعده سنك یکرمی اوچنده یوم الاثنین‌ده واقع اولدی . کتاب (شرح مختصر الطحاوی) آنکدر . وینه آنلردندر فتاوای حسام الدین الرازی که علی بن احمد بن بکردر دمشقه کلوب ساکن اولدی ، مذهب ابی حنیفه اوزره افتا ایدوب مسائل خلافده مناظره ایدردی اما روایت حدیث ایتدیکی معلوم دکلدر لکن فاضل وفقیه ایدی بعضی تصانیفی واردر . جمله‌دن شرح قدوری که (خلاصة الدلائل) ایله مسمی‌در و (سلوة الهموم) وفاتی دمشقده سنة ثلث وتسعین وخمسمائه‌ده‌در . وینه آنلردندر (فتاوای شمس الائمة الحلوائی) که بیع حلوایه نسبتدر ، اسمی عبدالعزیز بن احمد بن صالحدر زمانه‌سنده بخاراده امام حنفیه ایدی بقیهٔ اوصافی دخی مرور ایتمشدر . وینه آنلردندر (فتاوای ابوالفضل الکرمانی) که عبدالله بن محمد بن امیرویه بن محمد بن ابراهیم ابوالفضل رکن‌الدین الکرمانی‌در . ولادتی کرمانده سنة سبع وخمسین واربعمائه‌ده‌در ،

مروه قدوم ایدوب آنده تفقه ایدوب امام بارع اولدی تا که خراسانده امام حنفیه اولدی . مؤلفاتندندر (شرح الجامع الکبیر) وکتاب (التجرید) وشرحی که کتاب (الایضاح) ایله مسمی در . وفاتی مروده سنة ثلث واربعین وخمسمائه ده در . وینه آنلردندر کتاب (النافع) که قاسم بن یوسف المدینی نکدر نیچه خلق کثیر آندن قرائت ایدوب کتاب مزبوری شرح ایلدیلر . و دخی مؤلفاتندندر فقهدن کتاب (مصابیح السبل) ومواعظدن برکتاب واصول فقهدن برکتاب . وکتاب نافعك شروحندندر کتاب (المستصفی) وکتاب (المنافع) . وینه آنلردندر کتاب (المنظومه) که خلافیاتده در . شیخ امام ابی حفص عمر النسفی نکدر آنك دخی ذکری علم لغتده مرور ایلمشدر. منظومه‌نك شروحندندر کتاب(المصفی) که نافع شرحی مستصفی‌نك مؤلفی تصنیف ایلمشدرکه ابوالبرکات حافظ الدین النسفی‌در . فقهدن (وافی) و (شرح کافی) صاحبی‌در آنك ذکری علم اصولده مرور ایلمشدر . ودخی منظومه‌نك شروح نافعه سندندر کتاب (الحقائق) . و دخی خطاب بن ابی القاسم القراحصاری‌نك دخی منظومه‌یه شرحی واردر ایکی مجلدده ایلمشدر سنة سبع عشرة و سبعمائه صفرنده تصنیفندن فارغ اولدی دمشقه واروب برمقدار آنده اقامت ایدوب بعده ینه بلادینه رجوع ایلدی . وینه آنلردندر کتاب (المقدمة الغزنویه) که شیخ احمد بن محمود بن سعید الغزنوینکدر . احمد بن یوسف الحسینی‌دن تفقه ایلیوب آندن دخی جماعت کثیره تفقه ایلدی وکتاب (روضة اختلاف العلما)یی تصنیف ایلدی وفقهدن برمقدمه تصنیف ایدوب مقدمهٔ غزنویه ایله مشهور اولدی واصول فقهدن بر کتاب واصول دیندن کتاب (روضة المتکلمین) و کتاب (المنتقی من روضة المتکلمین) جمله‌سی آنك مؤلفاتندندر و صاحب بدایع اولان کاسانی نك معید درسی ایدی . وینه علماء کبار و مشایخ جلیل المقدار دندر که مذهب حنفیه آنکله مشرف و پر انوار اولمشدر حضرت مولانا جلال الدین القونوی در که محمد بن محمد بن حسین بن احمد بن قاسم بن مسیب بن عبدالله بن عبد الرحمن ابی بکر الصدیق بن ابی قحافة التیمی در رضوان الله تعالی

عليهم اجمعين كه مولانا جلال الدين القونوى ايله معروفدر . مذهبى عالم وفقيهى واسع وخلافده وسائر انواع علومده ماهر ايدى . شيخ قطب الدين الشيرازى كه امام مشهور و صاحب شرح مقدمهٔ ابن الحاجب و شرح مفتاح سكاكى در حضرت مولانايى قصد ايدوب كلدى و قتا كه حضرت مولانايه داخل اولوب ياننده اوتوردى مولانا بر زمان سكوت ايدوب شيخ دخى تكلم ايلمدى بعده مولانا برحكايه ذكر ايدوب ايتدى : صدر جهان كه عالم بخارا ايدى مدرسه‌سندن چيقدقجه بستانه توجه ايدوب يول اوسننده برمسجدده برفقيره مرور ايدوب اول دخى جر سؤال ايدردى لكن هيچ بردفعه آكا برنسنه تصدق ايتمك ميسر اولمادى بر مدتدن صكره فقير مزبور دخى كمال مرتبه حريص ومتهالك اولمق ايله راه حيله‌يه سالك اولوب رهكذار صدرده ياتوب اصحابى اوستنه برثوب آتوب ميت شكلنه قوديلر صدر جهان دخى اول زمانده برقاچ دراهم ويروب فقير مزبور دخى درحال قالقوب اوستندن ثوبى يابانه آتدى پس صدر جهان ايتدى اكر اولمسه‌ك سكا نسنه ويرمز ايدم ديدى وقتا كه مولانا جلال الدين حكايه‌دن فارغ اولدى شيخ قطب الدين يوزى اوزره چيقوب كيتدى زيرا حضرت مولانا شيخ قطب الدينى بطريق الامتحان كلمشدر ديو فهم واذعان ايلمش ايدى آندن صكره مولانا جلال الدين غلبهٔ وجد و حال ايله ترك تصنيف واشتغال ايدوب اختيارانقطاع وتجرد وسالك راه وحدت وتفرد ايلدى، سببى دخى بوايدى كه بركون حضرت مولانا خانه‌سنده ساكن واطرافده طلبه وكتب حاضر ايكن ناكاه حضرت شمس تبريزى ــ كه امام صالح ومشهور وخوارق عادات قبيلندن انواع كراماتى السنهٔ ناس‌ده مذكوردر ــ كلوب مجلس مولانايه داخل اولوب مولانايه سلام ويروب اوتوروب مولانايه بونلر نه‌در ديوب كتابلرينه واوضاع واطوارينه اشارت ايلدى . مولانا جلال الدين دخى سن بونلرى بيلمزسين وفهم واذعان ايلمزسين ديوب هنوز كلامنى تمام ايتمدن ناكاه خانه‌سنده وكتابلرى ايچنده برآتش شديد ظاهر وبديد اولوب مولانا دخى تبريزى‌يه بونه‌حالدر ديوب تبريزى دخى سن آنى بيلمزسين ديوب بعده تبريزى قالقوب

مولانانك يانندن چيقوب اول زماندن همان حضرت مولانا دخی قدم تجريد ايله سالك راه تفريد اولوب خشم وخدمنی واولاد واتباعنی ترك ايدوب سياحت بلاد وامصار وزيارت مراقد ممالك وديار ايدوب نيجه اشعار كثيره انشا ايدوب وادئ تصوف وتوحيدده نيجه احوال عجيبه واطوار غريبه‌سی ظهور ايدوب اول سببدن كلمات درربار واشعار حكمت آثار پر انواری كالشمس فی رابعة النهار ميان عالميانده بديد وآشكار اولمشدر واول زماندن صكره شمس تبريزی ايله اجتماع ميسر ومصاحبت مقدر اولميوب بلكه تبريزی نابود وناپيدا اولوب وجودندن اثرهويدا اولمامشدر وقبر ومدفنی بالنمامشدر. آنجق روايت اولنوركه حضرت مولانانك حواشيسی آكا قصد ايدوب برطريق ايله خفيةً نابود ايلمشلردر والله تعالی اعلم. بومقامه كلنجه مذكور اولان كلام كتاب (الجواهر المضيئة فی الطبقات الحنفية) ده مسطور اولاندر ولكن آنك غيری بعض مورخين دخی مولانانك نسبنده ديمشلردركه جلال الدين محمد بن بهاء الدين محمد بن حسين بن احمد بن مودود ابن ثابت ابن مسيب بن مظهر بن حماد بن عبدالرحمن بن ابی بكر الصديق (ر . ع) ودخی ديرلركه لقبی جلال الدين ايدی اما والدی آكا خداوندكار دخی ديرلر، باباسنك اسمی محمد ايدی و لقبی بهاء الدين ايدی سلطان العلما ايله دخی ملقب ايدی ولقب مزبور ايله آنلری حضرت رسالت پناه تلقيب ايلمشلردر صلحادن دخی نيجه اعزه رؤيالرنده حضرت پيغمبردن ايشتمشلردر وجدينك اسمی حسيندر آنك باباسی احمددر والدی سلطان العلما مدينهٔ بلخده توطن ايدوب مولانا جلال الدين آنده ولادت ايلدی بعده سلطان ـ العلما حضرت مولانا صغير ايكن قونيه‌ده توطن ايلدی اول سببدن جلال الدين رومی ايله ملقب اولمش ايدی ومولانانك ولادتی سنة اربع وستمائه شهر ربيع الاولنك التيسنده‌در وفاتی سنة اثنتين وسبعين وستمائه جماذی الآخره سنك بشنده‌در مدت عمری التمش سكز سنه ايدی وينه اول سنه‌ده نصير الدين ـ الطوسی الحكيم ـ كه كلامدن صاحب تجريددر ـ وفات ايلدی روايت اولنوركه سلطان محمد خوارزم شاه ـ كه سلطان بلخ ايدی ـ همشيره‌سنی مولانا جلال الدينك

جدی حسینه تزویج ایدوب سلطان العلما آندن متولد اولدی که بهاءالدین محمددر وحضرت مولانانك پدریدر وبهاءالدین محمدك جده‌سی احمد خطیبی‌نك والده‌سیدر وحضرت ابراهیم بن ادهمك همشیره‌سیدر رحمهم الله تعالی. ودخی حضرت مولانانك اصحابنه اولان وصایاسندندرکه بیورمشدر: «اوصیکم بتقوی الله فی السر والعلانیة وبقلة الطعام وقلة الکلام وهجران المعاصی والآثام ومواظبة الصیام ودوام القیام وترك الشهوات علی الدوام واحتمال الجفاء من جمیع الانام وترك مجالسة السفهاء والعوام وملازمة مصاحبة الصالحین الکرام وان خیر الناس من ینفع الناس وخیر الکلام ماقل ودل». یعنی سزه وصیت ایدرم سر وعلانیه‌ده مالك الملك ذوالبقادن خوف واتقا ایله ودخی قلت طعام وقلت کلام وترك معاصی وآثام وملازمت صیام ودوام قیام وترك شهواتده دوام وتحمل جفای جمیع انام وترك مجالست سفها وعوام وملازمت مصاحبت صلحاء کرام ایله، ودخی ناسك خیرلوسی ناسه نافع وکلامك خیرلوسی قلیل اولوب مقصوده دلالتده اشتباهی رافع اولاندر والسلام. اما حضرت مولانانك ولد بزرکواری ومصدر آثار واسراری که سلطان ولد ایله ملقبدر احمد بن محمد بن محمد بن حسین بن احمد بن قاسم بن مسیب بن عبدالله بن عبدالرحمن بن ابی بکر الصدیق‌در رضی عنهم ومولانا بهاء الدین ایله دخی ملقبدر امام فقیه ایدی والدندن صکره قونیه مدرسه‌سنده دراست ایدوب تجردده دخی پدرینه متابعت ایدوب زمان مدید معمر اولوب سنة اثنی عشرة وسبعمائه‌ده وفات ایلدی طقسان ایکی یاشنده ایدی قونیه‌ده والد ماجدینك تربهٔ معطرنده دفن اولندی ونمازینی شیخ مجدالدین الاقسرائی قیلدی کندوسنك وصیتی ایله. ودخی بعض اصحابز آندن حکایت ایلدیکه مولانا بهاء الدینك برسریه یعنی فراش جاریه‌سی وار ایدی مزبوره‌یه ایتدیکه اصحاب دیارمدن برکیمسه‌یی اختیار ایله‌که سنی آکا تزویج ایلیم امیددرکه حق تعالی سکا برولد صالح ویره‌که ربنه عبادت ایتمکله سکا دخی منفعت حاصل اوله. وقتاکه جاریه کلام مزبوری استماع ایلدی قبولندن امتناع ایلدی راوی ایتدی پس شیخ بکا بیوردیکه جاریه‌دن سبب امتناعنی استکشاف ایله، بن دخی جاریه‌دن

سؤال ایلدکده کشف حال ایدوب ایتدی : شمدی بنم شیخمه نسبتم سببی ایله نیجه کبار بنی زیارت و تعظیم ومجالسده اقراندن تقدیم ایدرلر چانکه غیره تزوج ایلسم اول شرف بندن زائل واول معنی عزتمه حائل اولور دیدی . بن دخی جاریه‌نك کلامنی شیخه اخبار ایلدم شیخ تبسم ایدوب لذت وهمیه‌یی لذت حسیه اوزره ایثار ایلمش دیدی . و راوی مذکور بکا شیخك نیجه کراماتی نقل ایلمشدر . وبوتفصیل کتاب الجواهرالمضیئه‌ده مذکوردر . وینه علماء متأخرین دن سابق متقدمین اولوب فقهده صاحب ید طولی و واصل مراتب علیا اولانلردندر الشیخ بدرالدین بن محمودبن اسرائیل بن عبدالعزیزکه ابن قاضی سماونه دیمکله مشهوردر . ولادتی بلاد رومدن قلعهٔ سماونه‌ده‌در . اول زمانده‌که والدی آنده قاضی و آنده اولان عساکر مسلمینه امیر اولوب حکمی نافذ وماضی ایدی وقلعهٔ مزبوره‌نك فتحی دخی والدی الندن میسر و آنك همتی ایله مسخر اولمش ایدی حکایت اولنور که اجدادی دخی آل سلجوقه وزیر اولمش ایدی . وکندیسی دخی سلطان علاء الدین السلجوقینك برادر زاده‌سی ایدی . وشیخ بدرالدینك ولادتی سلاطین آل عثماندن سلطان غازی خداوندکار زماننده ایدی . بعده شیخ مزبور هنکام صباده والد مذکورندن اخذ علم ایدوب قرأن عظیمی مولانا شاهدی دیمکله مشهور عزیزدن تعلم ایدوب حفظ قرأن ایله مستعد اولدی وصرف و نحوی مولانا یوسفدن تعلم ایدوب بعده اقتضای حال ایله دیار مصریه‌یه ارتحال ایلدی باباسنك ابن عمی ایله که اسمی مؤید بن عبد المؤمن در بلاد رومدن قونیه‌ده دخی بعض علوم قرائت ایلدی و علم نجوم دخی قرائت ایلدی مولانا فیض الله دن ـ که فضل الله تلامذه سندن ایدی ـ آنك یاننده درت آی مکث وقرار ایدوب وقتا که فیض الله وفات ایلدی دیار مصریه یه کیدوب آنده حضرت شریف جرجانی ایله بیله مولانا مبارکشاه منطقی دن ـ که قاهره‌ده مدرس ایدی ـ قرائت ایدوب بعده مبارکشاه ایله طریق حج شریفده همراه اولوب حج ایدوب مکهٔ مکرمه‌ده شیخ زیلعی دن دخی قرائت ایلدی . بعده قاهره‌یه قدوم ایدوب ینه شریف جرجانی ایله شیخ اکمل الدین دن قرائت ایدوب آنك یاننده جمیع

علومی تحصیل ونفسنی هروجهله تکمیل ایلدی بعده شیخ بدرالدین مزبوردن سلطان فرج بن السلطان برقوق ـ که ملك مصر ایدی ـ قرائت ایلدی بعده شیخ مزبوره جذبهٔ الهیه وجذوهٔ نارمحبت ربانیه یتشوب اولزمانده مصرده ساکن اولان شیخ سید حسین الاخلاطی یه التجا و آنلردن تربیت وارشاد رجا ایدوب آنك یاننده نیجه مراتب جلیله یه واصل ودائرهٔ ادراك عقولدن خارج احوال حاصل اولدی . بعده شیخ اخلاطی آنلری ارشاد طالبین و ترتیب سالکین ایچون تبریزه ارسال ایلدی . وقتاکه امیر تیمور تبریزه واصل اولدی مجلسنده میان علماده نزاع واقع اولوب بحث وجدال اندفاعنه مجال اولمادی . پس شیخ جزری شیخ بدرالدینی ذکر ایلدی که میان متخاصمینده محاکمه ایلیه . امیر تیمور دخی شیخ مزبوری دعوت ایدوب شیخ دخی اجابت ایدوب کلدکده طرفین ده حکم ایدوب جمله سی حکمنه راضی اولوب جمیع علما واشراف شیخك فضیلتنه اعتراف ایلدیلر . شیخ دخی امیر مذکوردن مال فراوانه واصل واکرام بی‌نهایه وپایانه نائل اولدی بعده ینه شیخ جمله سنی ترك ایدوب بدلیته کلوب آندن ینه مصره مسافرت ایدوب شیخ اخلاطیٔ مذکوره واصل اولدی بعده شیخ اخلاطی وفات ایدوب شیخی کندی مکاننه براقوب شیخ دخی آلتی آی اوراده قالوب بعده حلبه کلوب بعده قونیه یه صکره تیره یه کلدی بعده جزیرهٔ ساقزك رئیسی اولان کافر ، شیخی دعوت ایدوب آنك الی اوزره اسلامه کلدی . بعده شیخ ادرنه یه کلوب رئیس مزبور دخی جملهٔ مریدیندن اولدی . شیخ والدینی انده جانده بولوب ملاقات ایلدیلر . وقتاکه اولاد عثماندن موسی چلبی تسلطن ایلدی شیخی قاضیعسکر ایدوب بعده موسی چلبی‌نك انهزامنده برادری قرنداشی شیخی ازنیقده حبس ایلدی بعده شیخ حبسدن فرار ایدوب امیر اسفندیاره واصل اولوب یاننده قرار ایلدی ، مقصودی دخی بلاد تاتاره وصول ایدی لکن امیر اسفندیار ابن عثماندن خوف ایدوب اذن ویرمدی . بعده شیخی ولایت روم ایلیدن زغره یه ارسال ایلدی یاننه احباسی اجتماع ایدوب مراراً ضیافتلر وانواع رعایتلر ایلدی اول سببدن بعض مفسدین

وحساد پادشاهه غمز ایدوب بونك اوزرینه مظلوماً ترك حیات ایلدی شیخ مزبورك تصانیف کثیره‌سی واردر . جمله‌دن فقهدن (لطائف الاشارات) و شرحی که (تسهیل) در ایکیسنی دخی ازنیقده محبوس ایکن تصنیف ایلمشدر . ودخی مؤلفاتندندر کتاب (جامع الفصولین) [*] وصرفدن مقصودك شرحی که (عنقود الجواهر) ایله مسمی‌در وتصوفدن کتاب (مسرة القلوب) وکتاب (الواردات) . وفاتی تقریباً سنة ثمان عشرة و ثمانمائه‌ده در . روایت اولنور که سید شریف جرجانی شیخ مزبوری فضل وکمال ایله مدح ایدردی رحمهما الله تعالی .

بوندن صکره معلوم اوله که ائمهٔ شرع ودینی ــ که هر بری نجوم اهتدادر ــ احاطه و استقصا خیال محال واول و اویده‌تك وپوقاطع قوت ومجالدر . زیرا حق تعالینك بو شرع قویمی جملهٔ اکرام و تعظیمندندر که اقطار جمیع ارضی شرقاً وغرباً وممالك وبلادی بعدا وقربا انوار اجتهاد علماء دین جلیل ایله ــ که هر بری مانند انبیاء بنی اسرائیل‌در ــ پرنور واطراف جهانی وجود شریفلری ایله قرنا بعد قرن و جیلا بعد جیل مزین و معمور ایلمشدر . هر بار که اول فرقه‌دن برطائفه‌یی عد و بیان قصد ایلسه‌ك برنچه طوائف دخی ظاهر ونمایان اولور که آنجق اسامیلرینی ذکر ایلمکدن ذهنه کلال کلور قنده قالدیکه مناقب واحواللرینی استیفایه مجال اوله . پس بزه اولی ولایق واحری اولان اولدر که طمع خام ایله طامع او لمیوب مرتبهٔ امکانده اولان مقداره قانع اوله‌وز زیرا بر بحر بی‌ساحل وپایاندر که کنارینه وصول خارج دائرهٔ امکاندر لکن بأس یوقدر که ائمهٔ شافعیه‌نك دخی مشاهیرندن برمقدارینی دخی تبرکاً ذکر ایده‌وز که عند ذکر الصالحین تنزل الرحمه فحواسنجه ذکر شریفلری باعث نزول انوار الهیه وسبب تقاطر باران رحمت ربانیه اوله .

ایمدی اولا حضرت امامك صحبت شریفه‌سی ایله مشرف ومکرم ووجه کریمنه نظر ایله معزز ومحترم اولانلری ذکر ایده‌لم . ایمدی اول زمره‌دن بریسی احمد ابن خالد الخلال ابو جعفر البغدادی در . حضرت شافعی دن و سفیان بن

---

[*] کتاب مزبور که مسائل فصول عمادی ایله فصول استروشنی جمع ایدوب (جامع الفصولین) ایله تسمیه ایلمشدر حالا ایدی ناسده متداول کتاب مقبول ومقبولدر. طرز بدیع واسلوب لطیف ایله جمع وترتیب ایلمشدر .

عیینه‌دن وغیریلردن روایت ایلمشدر . آندن دخی ترمذی ونسائی وغیریلر روایت ایلمشلردر وحقنده لابأس به دیمشلردر . اما ابوحاتم رازی ایتدی : خیر وفضل وثقه وعدل وصدوق ایدی . وحاکم ایتدی اجلهٔ فقها ومحدثیندن ایدی . وفاتی سنة ست یاخود سبع واربعین و مأتینده‌در . وینه آنلردندر احمد بن سنان بن اسد بن حیان القطان ابو جعفر الواسطی الحافظ ، بونك رجال اوزرینه تخریج اولنمش برمسندی واردر . امام شافعی‌دن وابی‌معاویه‌دن ووکیع‌دن وعبدالرحمن بن مهدی‌دن وخلق کثیردن روایت ایلشمدر بوندن دخی بخاری ومسلم وابوداود ونسائی وابن ماجه ویحیی بن صاعد وابن خزیمه وکندینك اوغلی جعفر بن احمددن سنان وغیریلر روایت ایلمشلردر وفاتی سنة ست یاخود تسع وخمسین ومأتینده‌در. وینه آنلردندر احمد بن صالح المصری ابو جعفر الطبری که ارکان و جهابذهٔ حفاظك بریسیدر والدی اجناد طبرستاندن برجندیٔ صاحب تیغ وسنان ایدی اوغلی احمد من بور سنة سبعین ومائه‌ده مصرده ظهور ایلدی وفاتی سنة ثمان واربعین ومأتین‌ده‌در سفیان بن عیینه‌دن وعبدالله بن وهب‌دن وعنبسة بن سعیددن وعبدالله بن نافع‌دن وشافعی‌دن سماع ایلدی آندن دخی بخاری روایت ایلدی گاه اولورکه برکیمسه‌دن روایت ایدوب گاه اولورکه برکیمسه‌دن روایت ایدوب اول بخاری‌دن روایت ایدر آندن دخی ابو داود وترمذی و برجماعت روایت ایلدیلر و بغداده داخل اولوب آنده احمد بن حنبل ایله مناظره ایلدی بخاری آنك حقنده ثقه‌در دیدی یعقوب الفسوی ایتدی : بیك شیخدن کتابت ایلدم ایچلرندن بینی وبین‌الله حجتمی ایکی کیمسه کسر ایلدی بری احمد بن حنبل وبری احمد بن صالح . ودخی نسائی احمد بن صالح ایچون ثقه ومأمون دکلدر دیدی . حافظ ابوبکر الخطیب احمد بن صالحك آفتی کبرسن وسوء اخلاقی ایله مجلسنده نسائی‌یه آندن خفا حاصل اولوب اول سببدن مابینلرینی افساد ایلدی روایت اولنورکه نسائی‌یی مجلسندن طرد ایدوب اول قصه حامل وداعی اولدی که حقنده بعض کلمات ایلدی و الا حافظ ابویعلی بن صالح آنك ایچون ثقه وحافظ در دیمشدر .

فائدهٔ بدیعه — معلوم اوله که کتب اصولده اکثریا کوررسین که جرح

تعديلدن مقدمدر وينه كوريرسين كه نيجه ائمهٔ عظام انواع كلام اولنمق ايله جرح وكلام واقع اولور اول سببدن بلكه سن دخی جرحه مائل واول كلامه قائل اولورسين لكن زنهار وزنهار والحذر كل الحذر بو مقوله سوء ظندن . زيرا اكر تفتيش وحساب سمتندن فتح باب اولورسه ائمه دن بر فرد عالم بزم ايچون بلا طعن سالم قالماز زيرا برامام يوقدر كه الا سپرسنان طعن طاعنين وهدف تير جرح جارحين اولوب اول سببدن نيجه هالكين ورطهٔ هلاكه دوشوب دوزخ مكين اولمشلردر باعثی دخی يا بر امر دنيوی و ياخود تعصب مذهبيدر بلكه موافق رأی اولوا الالباب اولان طريق صواب بودر كه بر كيمسه نك كه امانت وعدالتی ثابت وظاهر ومزكی ومداحی كثير ووافر وطاعن وجارحی نادر اوله و اول جارح اولانك سبب جرحنه برامر دنيويدن قرينهٔ داله اوله، اول مقوله جرحه اعتبار يوقدر بلكه جرح اول زمانده تعديل اوزره تقديم وتفضيل اولنور كه جارحك قتنده سبب جرح و سبب تعديل مساوی اوله، خصوصا كه سلطان المفسرين و برهان المحدثين حضرت ابن عباسدن رضی الله عنهما رب الناس مرويدر كه بيورمشدر: «اسمعوا علم العلماء ولا تصدقوا بعضهم علی بعض فوالذی نفسی بيده لانهم اشد تغايرا من التيوس فی زروبها» يعنی علمانك علمنی استماع ايدك ولكن بعضی بعضی اوزره تصديق ايلميك . يعنی بری بری حقنده اولان كلماتی تحقيق ايلميك اول الله حقيچون كه بنم نفسم يد قدرتنده و قبضهٔ تصرفنده مسخردر آنلر بری برينه غيرتده تيوسك يعنی آهوی بيابانك اركنك زروبنده يعنی مدخل و مجمعنده بری برينه غيرتندن زياده در و دخی مالك بن ديناردن مرويدر كه ديمشدر : علما وقرانك هرامرده قوللری ايله اخذ و عمل اولنور الا بعضنك بعضی حقنده اولان قوليله عمل اولنماز . ودخی عبد الله بن وهبدن مرويدر كه شهادت قاری علی القاری يعنی علمانك بری بری اوزره شهادتی جائز دكلدر . زيرا آنلر تحاسد وعدم محبت واستيناس جهتندن اشد ناس درلر و بو كلامی سفيان ثوری ومالك ابن دينار دخی ديمشدر كوريرميسين كه ابن معين حضرت شافعی حقندن نه ديمشدر وبعض فقهاء شافعيه حضرت ابی حنيفه حقنده وابن ابی ذئب وابراهيم

ابن سعد حضرت مالك حقنده نه‌مقوله کلمات سویلمشلردر . مع هذا هر بری نه‌مقوله اکابردر که علم ودین آنلرك حماسنك اطرافنده دوران وطاوس زرین بال شرع متین آنلرك كلزار صدورنده جولان ایدر . ایمدی ای طالب ارشاد و ای سالك مسالك صدق وسداد سكا لائق اولان اولدرکه ائمهٔ ماضین ایله سالك راه ادب اولوب زبان بد ایله كشاده‌لب اولمیه‌سك و بعضنك بعض حقنده کلامنه نظر قیلمیه‌سین مكر اول زمانده‌که بر برهان واضح البیان ایله‌که آندن صكره ینه اكر تحسین ظن وتأویله قادر اولورسه‌ك اول امره مباشر اول والا آنلر بیننده جاری اولان طعن و اعتراض طرفنه توجهدن صفح و اعراض ایله زیرا سن آنك ایچون مخلوق دكلسین پس ایمدی ترك مالا یعنی ایدوب مهمه اشتغال ایلمك اهم افعالدر بعض كبار دیمشدرکه : نم قاتمده طالب علم اولان مرد لبیب نبیل و نجیب اولمقدن زائل اولماز تا که سلف ماضین بیننده جاری اولان اقواله خوض وشروع ایدنجه وبعضی ایچون بعضی اوزرینه تعصب وقضاوادیسنه کیدنجه. ایمدی زنهار وزنهارکه ابی حنیفه وسفیان ثوری بیننده جاری اولان کلماتی اصغا ایده‌سین ویاخود امام مالك ایله ابن ابی ذئب ویاخود احمد بن صالح ایله نسائی ویاخود احمد بن حنبل ایله حارث محاسبی وهلم جرا شیخ عزالدین ابن عبدالسلام ایله شیخ تقی الدین ابن الصلاح زمانلرینه كلنجه‌که هر عصر وزمانده میان علماده بومقوله نزاع وجدال وقیل وقال جاری و بومعنی جمله‌سنه ساری اولمشدر زیرا سن بوكاره مشغول اولورسه‌ك حالك دشوار اولوب بلکه بیم هلاك ودمار اولور . و بودخی مقرردرکه انلر ائمهٔ اعلام وهداة خواص وعوامدرلر آنلرك كلاملرینك دخی نیجه محاملی واردر . جائزکه سن آنی فهم ایده‌میه‌سین پس بزه لازم ولازب ولائق ومناسب اولان همان آنلردن ترضی و مابینلرنده جاری اولان احواله سكوت ایلمكدر . نته‌کم صحابهٔ كرام بیننده جاری اولان اموروده ایتدیكمز كبی . و آنلر حقنده تكلم ایدنك مثلی همان اعشی‌نك قولی كبی‌درکه دیمشدر :

(شعر)

كناطح صخرة يوماً ليقلعها فلم يضرها واوهى قرنه الوعل

ویاخود حسن بن حمید قولی كبی‌در :

(شعر)

يا ناطح الجبل العالى ليكلمه　　　اشفق على الرأس لاتشفق على الجبل

(ترجمه)

اى باشى ايله كوهى قوپارم ديو چالان　　　باشيكه آجى آجيرايسهك كوهى قو همان

ابوالعتاهيه دخى بومضمونده برشعر حسن ديمشدر :

(شعر)

ومن ذا الذى ينجو من الناس سالماً　　　وللناس قال بالظنون وقيل

(ترجمه)

سوءظن ده قيل وقال ناس غايت چوقدرر　　　طعن ارباب حسددن سالماً اولمش يوقدرر

و ينه بوبابده ديمشلردر :

(شعر)

ان يحسدونى فانى غير لائمهم　　　قبلى من الناس اهل الفضل قدحسدوا
فدام لى ولهم مابى و مابهم　　　و مات اكثرنا غيظا لما يجدوا

(ترجمه)

باكه حسود اولانه لوم ايتمزم قو ايتسونلر　　　نيچه افاضل اولدى سابقده داخى محسود
هپ جمله نزده اولدى عرفان وفضل باقى　　　حاسد اولانلر اماغيظندن اولدى مفقود

محمدبن الحسن دخى حق حساده انشاد ايلمشدر :

(شعر)

تحسدونى و شر الناس منزلة　　　من عاش فى الناس غير محسود

(ترجمه)

باكه حسد ايدرسز بيلمزسكز وليكن　　　محسود اوليانلر خلق ايچنده اهل شردر

ودخى ديمشلردر :

(شعر)

ان العرانين تلقاها محسدةً　　　ولاترى للئام الناس حسادا

(ترجمه)

اشرافى قنده كورسهك آنك حسودى چوقدر　　　ليكن لئام ناسك هركز حسودى يوقدر

ودخی هر زمانکه امام ابی حنیفه مجلسنده برکیمسه کمالك ایله مذکور اولسه بوشعری انشاد بیوررلردی :

(شعر)

حسدوا الفتی اذلم ینالوا سعیه   والناس اعداءله وخصوم
کضرائر الحسناء قلن لوجهها   حسداً وبغضاً انه لذمیم

(ترجمه)

رتبهٔ ارباب فضله واصل اولمین حسود   دشمن اولوب آنلره دائم خصومت اوزره‌در
نیته‌کیم حسنا اولان عورتلرك اورتاقلری   بغض ایدوب بدچهره‌در دییو شماتت اوزره‌در

عبدالله بن طاهره دیدیلرکه بعض ناس حضرت ابی حنیفه حقنده قدح ایدرلر اول دخی ایتدی :

(بیت)

مایضر البحر امسی زاخراً   ان رمی فیه غلام بحجر

(ترجمه)

قو دریای محیطه برصبی آتسه طاش   ایلمز آکه ضرر اولماز درونی خلقه فاش

وینه بو معناده برقائل دیمشدر :

(شعر)

ان یحسدونی فزاد الله فی حسدی   لاعاش من عاش یوماً غیر محسود
مایحسد المرء الا من فضائله   بالعلم والبأس او بالمجد والجود

(ترجمه)

با که حسود اولانك اولسون زیاده بغضی   صاغ اولماسون او کیمسه کیم اوله غیر محسود
محسود اولماز الا اول کیمسه‌لر اولورکیم   جمع اوله آنده علم و مجد صلاحله جود

وینه بعضلر بو معناده دیمشدر :

(شعر)

فازداد لی حسداً من لست احسده   ان الفضیلة لاتخلو عن الحسد

(ترجمه)

بن حسد ایتمزایکن کیمسه‌یه بودهرانچره　آرتورربا که ینه نچـه اراذل حسدی
کیمده کیم ظاهراوله علم وفضیلت نوری　پر اولور حاسدك آتشله درون جسدی

ودخی عمارة بن عقیل دیمشدر :

(شعر)

ماضرنی حسد اللئام ولم یزل　ذوالفضل یحسده ذوالنقصان
یا بؤس قوم لیس حربی بینهم　الا تظاهر نعمة الرحمان

(ترجمه)

ضرر ایتمز حسد ایتسه بکا برنیچه لئام　کامله ناقص اولان دائم ایلر بغض وحسد
بینمزده سبب بغض وعداوت آنجق　ینه چوق اولدیغیدر نعمت معبود صمد

وبر بیت دخی حاتم طائی نکدر :

(بیت)

یا کعب مالی اری من بیت مکرمة　الاله من بیوت الناس حساداً

ودخی رضی الموسوی دیمشدر :

(شعر)

نظروا بعین عداوة لوانها　عین الهوی لاستحسنوا مااستقبحوا
تولوتی شزر العیون لانی　امسیت فی طلب العلوم واصبحوا

وبوندن ماعدا ابیات واشعار بیحدوشماردر لکن بوبابده اکثار وکتابده اطنابی ایثار دکلدر الا مانند تغنهٔ مصدردر والعذر عند کرام الناس مقبول . وینه آنلردندر احمد بن ابی سرح الصباح النهشلی یاخود احمد بن عمر بن الصباح ابوجعفر الرازی البغدادی ، شعیب بن حربدن وابومعویة الضریردن وابن علیه‌دن ووکیع‌دن وشافعی‌دن وبرجماعت‌دن سماع ایلدی آندن دخی بخاری ونسائی وابو داود وابو حاتم وغیریلر روایت ایلدیلر ابو حاتم آنك ایچون صدوق‌در دیدی . وینه آنلردندر احمد بن عبدالرحمن بن وهب بن مسلم القرشی ابو عبدالله المصری ، عمی اولان عبدالله بن وهب‌دن وشافعی‌دن وبعض جماعتدن

روایت ایلدی آندن دخی مسلم صحیحنده وابو حاتم الرازی و ابن حزیمه وابن جریر تحدیث ایلدیلر وفاتی سنة اربع وستین وماتین دەدر . وینه آنلردندر احمد بن عمرو بن عبدالله بن عمرو بن السرح القرشی الاموی که آنلرك موالیسندندر . ابوالطاهر المصری الفقیه سفیان بن عیینەدن وشافعیدن وابن وهبدن وغیریلردن روایت ایلدی آندن دخی مسلم وابو داود ونسائی وابن ماجه وغیریلر روایت ایلدیلر . اجلهٔ علمادن ایدی امام مالکك موطاسنی شرح ایلمشدر وفاتی سنة خمسین ومأتین ذی‌القعده‌سندن اوندرت کون مرور ایتدکده و اقع اولمشدر . وینه آنلردندر احمد بن محمد بن حنبل که امام مشهور فی الآفاقدر آنك ذکری مقدما ائمهٔ مجتهدینده مرور ایلمشدر . وینه آنلردندر احمد بن محمد الولید . بعضلر عون بن عقبة بن الازرق بن عمرو بن الحارث بن ابی شمر الازرقی القواس المکی ابو الولید یا ابو محمد یا ابوالحسندر دیمشلردر تاریخ مکه صاحبنك جدیدر عمرو بن یحیی بن سعید الامویدن ومالکدن وعبدالجبار بن الورددن وابراهیم بن سعددن وفضیل بن عیاضدن ومسلم بن خالد الزنجیدن وبعض جماعتدن روایت ایلدی آندن دخی بخاری ومحمد بن سعد کاتب الواقدی وابو حاتم و حنبل بن اسحق وابو جعفر الترمدی روایت ایلدیلر . وفاتی سنة اثنین وعشرین ومأتین دەدر شیخ ذهبی تحریر ایتدیکی اوزره . وینه آنلردندر احمد بن یحیی بن عبدالعزیز البغدادی ابو عبدالرحمن الشافعی المتکلم ، شافعیدن والولید بن المسلم الثقفیدن تحدیث ایلدی آندن دخی ابو جعفر الحضرمی روایت ایلدی امام شافعی‌یه لیل ونهار ملازم اولان اصحاب کبارندن ایدی بعده اصحاب ابی دواددن اولوب آنك رأینه اتباع واعتقاد ایلدی حتی امام شافعی آنی کتابلرینك قرائتندن منع ایلدی . وینه آنلردندر احمد بن یحیی بن الوزیر بن سلیمان بن مهاجر التجیبی ابو عبدالله المصر الحافظ النحوی که اصلی موالیدن ایدی و ائمهٔ مبارکك بریسی ایدی عبدالله بن وهبدن وشعیب بن اللیثدن واصبغ بن الفرجدن وبعض جماعتدن روایت ایلدی آندن دخی نسائی روایت ایدوب ثقەدر دیدی وحسین بن یعقوب المصری وابوبکر بن ابی دواد وبعضلر دخی روایت

ایلدیلر ولادتی سنة احدی وسبعین ومائه‌ده‌در زمانه‌سنده علم ادب وشعرده
وغریب وایام ناس‌ده اعلم ناس ایدی امام شافعی ایله صحبت ایدوب آنلردن
تفقه ایلدی عمل فلاحته اشتغال ایدوب طالب کسب حلال ایدی اتفاقله
خراج ارضدن ذمتنه برمقدار مال لازم کلوب حبس اولنوب سجن‌ده سنة
احدی وخمسین یاخود خمسین ومأتین‌ده وفات ایلدی . وینه آنلردندر احمد
ابن ابی سریح الرازی که امام شافعی‌دن تفقه ایلمشدر. وینه آنلردندر محمد بن
عبدالله بن عبدالحکم بن اعین بن لیث الامام ابو عبدالله المصری که عبدالرحمنك
وسعدك قرنداشیدر ولادتی سنة اثنتین وثمانین ومائه‌ده‌در عبدالله بن وهب‌دن
وابن ابی فدیك‌دن وابی ضمره انس بن عیاض‌دن واشهب بن عبدالعزیزدن
وشافعی‌دن روایت ایدوب شافعی‌دن تفقه ایلدی آندن دخی نسائی وابوحاتم
الرازی وعبدالرحمن بن ابی حاتم وابن حزیمه وابوالعباس الاصم وابن صاغد
وابو بکر بن زیاد النیسابوری وبعض جماعت روایت ایلدیلر وشافعی بر مدت
تردد وملازمت ایلدی . روایت اولنور که امام شافعی‌یی آنك فرط ذکاسی
وفقهه حرصی اعجاب ایدردی لکن بعده مذهب شافعی‌دن مذهب مالکه رجوع
ایلدی صکره حالی برمرتبه‌یه منتهی اولدیکه برکتاب تصنیف ایدوب کتاب
(الرد علی الشافعی فیما خالف فیه الکتاب والسنه) دیو تسمیه ایلیوب بواسم
قبیح ووضع فضیحه جرأت ایلدی . روایت اولنور که اول تصنیفدن صکره آکا
برمحنت عظیمه واصل اولدیکه شرحنده طول اولمق ایله ترکی معقول کورلدی
وفاتی سنة ثمان وستین ومأتین‌ده‌در مزبور ابن عبدالحکم ایتدی : شافعی‌دن
ایشتدم دیر ایدیکه اوچ نسنه واردرکه طبیب ایچون آنده حیله یوقدرکه آنلر
حماقت وطاعون وهرم‌در. ودخی عبدالاعلی‌دن مرویدرکه ایتدی : بکا شافعی
دیدیکه هیچ وبایه دهن بنفسج‌دن انفع نسنه کورمدم آنکله ادهان اولنوب
ایچمك ایله ، ابن السبکی ایتدی وبا ، طاعونك غیریدر اول تقدیرجه ایکی امر
بیننده منافاة یوقدر بوعبد فقیر دیرکه مقصد ابن سبکی اولدرکه وبا طاعوندن
اعم‌در هر برمرض که خلق ایچنده عموم وشهرت بوله آکا وبا دیرلر مثلا
جدری وحمای محرقه وبونلرك امثالی امراض عامهٔ هائله کبی . طاعون دیدکاری

مرض معهود دخی وبادن معدوددر چونکه امام شافعی دهن بنفسج وبایه نافعدر دیو بیوردیلر طاعونك غیری امراض وبائیه‌یه حمل اولنور اول تقدیرجه طاعونده طبیب ایچون حیله یوقدر دیو بیوردقلری کلام ایله آنك بیننده منافات اولماز دیمکدر لکن دهن بنفسج مطلق وبایه نافعدر دیو بیوروب طاعون دخی وباده داخل اولیجق ینه اشکال زائل اولماز بلکه توفیق بودرکه طبیب ایچون حیله یوقدر دیمکدن مقصد اصلا آکا ادویه‌دن بردوا مفید دکلدر دیمك معناسنه اولمق بعیددر. بلکه مقصد والله تعالی اعلم سائر امراض کبی بعض امارات واعراض ایله حال مریضه استدلال اولنوب تدبیرات طبیه اعمال ایتمکه مجال یوقدر دیمکدر، نه آنکه بالخاصیه بعض ادویه. حقیقتده طبیب حاذق اولوب حکمت رب خالق ایله نافع اولمیه. کرچه حماقت و هرم ایله بر سلکه نظم ایتمکده معنای اوله حمل بادئ رأی‌ده اولی کورینور لکن دفعی وجوابی دخی متأمله خفی دکلدر انتهی .و ینه آنلردندر محمد بن الامام الشافعی الشیخ ابوعثمان القاضی، بونلر حضرت امامك و مقتدای انامك اکبر اولاد و امجادیدر والدلری وفات ایتدکده بالغ اولوب مکه‌ده مقیم ایدی والدندن وسفیان بن عیینه‌دن وعبدالرزاقدن واحمد بن حنبلدن سماع ایلدی جزیره‌ده واعمالنده ومدینهٔ حلبده قضایه تولی ایدوب و اول دیارده نیچه ییل قرار ایدوب ینه جزیره‌ده سنة اربعین ومائتین‌دن صکره وفات ایلدی. ودخی دیمشلردرکه امامك بر ولدی دخی وار ایدی آنك دخی اسمی محمد وکنیتی ابوالحسن ایدی دنانیر نام برجاریه‌دن ایدی والدی ایله مصره کلوب بعده آنده سنة احدی و ثلثین و مائه‌ده وفات ایلدی. وینه آنلردندر ابراهیم بن خالد بن ابی الیمان ابو ثور الحلبی البغدادی که امام جلیل ایدی واصحاب شافعی‌دن بغدادیونك بریسی ایدی دیمشلردرکه کنیتی ابوعبدالله‌در ابوثور لقبی ایدی سفیان بن عیینه‌دن وابن علیه‌دن وعبیدة ابن حمیددن و ابی معویه‌دن ووکیع‌دن و معاذ بن معاذدن و عبدالرحمن بن مهدی‌دن وشافعی‌دن و یزید بن هرون‌دن وبعض جماعتدن روایت ایلدی، آندن دخی مسلم خارج صحیح احادیثی وابو داود وابن ماجه و ابوالقاسم البغوی والقاسم بن ذکریا المطرز ومحمد بن اسحق السراج وبعض جماعت روایت

ایلدیلر . فقه وفضل وعلمده و خیر و ورع وحلمده ائمهٔ دنیانك بریسی ایدی
نیجه کتب تصنیف ایدوب وسنن اوزرینه تفریع ایدوب وسنه مخالفت
ایدنلری ذب ومنع وبیخ تزاعلرینی قلع وقمع ایدنلردندر دیمشلردرکه اولا
مذهب ابی حنیفه اوزره ایدی تا که امام شافعی بغداده قدوم ایدنجه بعده
آکا اختلاف ایدوب مذهبنه رجوع ایلدی . وینه آنلردندر ابراهیم بن محمد
العباس بن عثمان الشافعی که حضرت امام شافعی ابن عمی‌در ، عمندن وفضیل بن
عیاضدن ولام جدی محمد بن علی بن شافعدن والمنکدر بن محمددن وحماد بن
زیددن و ابن عیینه‌دن وبعض طائفه‌دن روایت ایلدی آندن دخی ابن ماجه
و احمد بن سیار المروزی و ابو بکر بن ابی عاصم وغیریلر روایت ایلدیلر ابو
حاتم آنك ایچون صدوق‌در دیدی نسائی ودار قطنی دخی ثقه‌در دیدی. وفاتی
سنهٔ سبع ویاخود ثمان وثلثین ومأتین‌ده‌در. وینه آنلردندر ابراهیم بن محمد بن
هرم ، شافعی‌دن روایت ایلمشدر و آنك مجلسنه ملازم ایدی . و ینه آنلردندر
ابراهیم بن المنذر بن عبدالله بن المنذر الخرامی المدنی، امام ثقه وجلیل‌در سفیان
بن عیینه‌دن وابن وهب‌دن ومعن بن عیسی‌دن وابن ابی فدیك‌دن وابی ضمره‌دن
والولید بن مسلم‌دن و برجماعتدن تحدیث ایلدی آندن دخی بخاری صحیحنده
وابن ماجه وتقی بن مخلد وابن ابی الدنیا ومحمد بن ابراهیم الوشبخی و مطین
و بعض خلق دخی روایت ایلدیلر خطیب ایتدی : ابراهیم ثقه‌در ، ودخی
ابو الفتح الازدی آنك ایچون اهل صدق عدادنده‌در دیدی ودخی دارقطنی‌دن
مرویدرکه آنك ایچون ثقه‌در دیدی وفاتی سنهٔ ست یاخود خمس و ثلثین
ومأتین‌ده‌در . و ینه آنلردندر اسحق بن ابراهیم بن مخلد ابو یعقوب المروزی
ابن راهویه که احد ائمهٔ دین واعلام مسلمین وهداة مؤمنین‌در فقه وحدیث
وورع وتقوی میانتی جامع وعامهٔ مسلمینه نافع وزمرهٔ مخالفینی دافع و مانع
ایدی نیسابورده نزیل واول دیارده عالم و جلیل اولدی . ولادتی سنهٔ
احدی و یاخود ست وستین و مائه‌ده‌در. رحلتندن مقدم ابن المبارك‌دن سماع
ایلدی بعده فضیل بن عیاض‌دن وسفیان بن عیینه‌دن وحفص بن غیاث و آنلرك
غیری خلق کثیردن روایت ایلدی آندن دخی بخاری و مسلم و ابو داود

وترمذی ونسائی واحمدبن حنبل واوغلی محمدبن اسحق بن راهویه‌دن وخلق کثیردن روایت ایلمشلردر اوغلی علی بن اسحق بن راهویه ایتدی : والدم وجوده کلدکده قولاقلری دلنمش طوغدی فضل بن موسی بنم جدمه ایتدی : سنك اوغلك البته رأسه واصل اولور یا خیر جانبنده یاخود شر جانبنده بر رتبهٔ عظیمه‌یه نائل اولور دیدی . اسحق مز بوره سؤال ایلدیلرکه نیچون والدکه راهویه دیدیلر ایتدی : بنم والدم راه حجده ولادت ایدوب اول زمانده طائفهٔ مراوزه یعنی رفقاسی اولان مروزیلر آکا راهویه دیدیلر وینه اسحق ایتدی والدم کندیسنه راهویه دیدکلرینی کریه کوریردی اما ینه الم چکمزم دیدی اسحق مذکور علم خصوصنده فرد ایدی اما امر دنیاده بر رأیی یوق ایدی وفاتی سنهٔ ثلث وثلثین ومأتین شعبانك لیلهٔ نصفنده‌در بخاری ایتدی : وفات ایتدکده یتمش یدی یاشنده ایدی اول تقدیرجه ولادتی سنهٔ احدی وستین‌ده اولور . وینه آنلردندر اسمعیل بن یحیی بن اسمعیل بن عمرو بن اسحق الامام الجلیل ابو ابراهیم المزنی که مذهب شافعی‌نك بدر آسمانی وناصر ومعینی ایدی ولادتی سنهٔ خمس وسبعین ومائه‌ده‌در وشافعی‌دن ونعیم ابن حداددن وغیریلردن تحدیث ایلدی آندن دخی ابن حزیمه وطحاوی وغیریلر روایت ایلدیلر علم وفقهده طودشامخ وجبل راسخ مناظر ومحجاج وکلامی مابه الاحتجاج ایدی امام شافعی آنك حقنده ایتدی : اکر شیطان آنکله مناظره ایلسه شیطانه غالب اولوردی ودخی ایتدی : مزنی بنم مذهبمه ناصر ومعین‌در آندن ماعدا زاهد وورع و دنیادن شیٔ قلیل ایله قانع مجاب الدعوه ایدی وهربارکه جماعت ایله برصلوتی فوت ایلسه یکرمی بش کره قیلوب فضیلت جماعتی احراز ایچون تضرع ونیاز ایدردی ودخی بنفسه غسل موتی ایدوب آنی تعبد واحتساب وزاد روزمعاد وحساب عد ایدردی ودخی قلبمه رقت حاصل اوله دیو نیت ایدردم دیرایدی نیچه کتب کثیره تصنیف ایلمشدر جمله‌دن مختصرکه مشهور آفاق ومقبول علماء حذاقدرکه نامی دخی (مختصر مزنی) قالمشدر وکتاب (الجامع الکبیر) و (الجامع الصغیر) و (المنثور) و (المسائل المعتبره) و (الترغیب فی العلم) وکتاب (الوثائق) وکتاب (العقارب) وکتاب

(نهاية‌الاختصار). ودخی آندن اخذ ایلمشلر در اهل خراسان و عراق و شامدن نیچه علماء ذوی‌الاحتشام که هر بری آندن اخذ ایله علمدن واصل مراتب عالیه و مائل جواهر غالیه اولمشلردر وفاتی سنهٔ اربع وستین ومأتین ده‌در ذکر ایدرلرکه هربار که مختصردن برمسئله ثبت ایدوب فارغ اولسه ایکی رکعت نماز قیلاردی مزنی ایتدی: برکون شافعی‌یه لسان اهل کلامده بعض مسائل‌دن سؤال ایلدم بن سؤال ایلدکجه بندن سماع ایدوب وکاه وبیکاه بکا نکاه ایدردی بعده احضر جواب ایله بکا جواب ویرردی بو مقامده احضر ضاد معجمه ایله‌در حضر یحضر حضوراً‌دن افعل تفضیل‌در [*] ابن سبکی والدندن بویله نقل ایلمشدر مزنی ایتدی وقتا که بن امامك جوابی ایله اکتفا ایلدم ایتدی: ای فرزند بن سنی بوندن خیرلی کاره دلالت ایلیم‌می بن‌دخی نعم دیدم پس ایتدی ای فرزند بوعلم برعلم‌درکه اکر اصابت ایدرسه‌ك مأجور اولمازسین اکر خطا ایدرسك کافر اولورسین، ایمدی سکا برعلم القا ایلیم‌که اکر آنده اصابت ایدرسه‌ك آثم اولمایوب معذور اولورسین بن‌دخی اول‌علم نه‌دردیدم بیوردیلرکه نقه‌در پس بن دخی مجلس امامه ملازم اولوب تعلم ودراست ایدرك تحصیل مهارت ایلدم ینه مزنی ایتدی: برکون حفص القرد بکا علم کلامدن اسولهٔ کثیره سؤال ایلدی اول سببدن ماینمزده کلام فراوان جریان ایدوب برمرتبه تدقیق ایلدی‌که فهم ایده‌مدم ناکاه امام شافعی بکا سرعت ایله نکاه ایدوب ایتدی یامزنی حفص نه‌دیدی‌بیلورمیسك؟ بن دخی لا دیدم بیوردیلرکه آنی بیلمامك سکا خیردر. ینه مزنی ایتدی شافعی‌دن ایشتدم دیر ایدیکه هیچ برکیمسه‌یی منزله‌سندن زیاده رفع ایلمدم الا اول بندن کندوسندن رفع ایتدیکم مقداری حظ ایلدی. ودخی ایتدی شافعی‌دن ایشتدم‌دیر ایدی‌که هرکیمسه‌که تعلم قرأن ایلیه قیمتی عظیم اولور وهرکیم فقهه‌نظر ایلسه قدری نبیل وجسیم اولور وهرکیم‌که کتابت حدیث ایلیه حجتی قوی اولور وهرکیم‌که لغته نظر

[*] یعنی خاء معجمه وضاد مهمله ایله اولاندن احترازدرکه اختصاردن افعل تفضیل‌در زیرا همان جواب ماحضر ایله اکتفا ایدردی دیمکدر. غایت مختصر جواب ویرردی دیمك دکلدر کرچه اومعنایه حمله دخی مجال واردر لکن ابن سبکی روایتی آنی تأیید ایدر والله اعلم.

ایلسه طبعی رقیق اولور وهرکیم حسابه نظر ایلسه رأیی جزل اولور . یعنی عاقل اصیل الرأی اولور زیرا جزل اول معنایه‌در و هرکیم نفسنی حفظ وصیانت ایلمیه آکا علم نفع ویرمز . ودخی ایتدی شافعی‌دن ایشتدم دیرایدیکه مدینه‌ده درت عجائب کوردم برخاتون کوردم یکرمی برياشنده ایکن جده اولمش ایدی یعنی ولدینک ولدی اولمش ایدی و برکیمسه کوردم برخرما چکردکی دیتی ایچون قاضی آنک افلاسنه حکم ایلدی وبر پیر کوردمکه طقسان یاشنده ایدی بتون کون یالین آیاق وراجلا شهری دور ایدوب مغنیه‌عورتلره تعلیم غنا ایدردی اما نچانکه اداء صلوة ایلسه قاعدا قیلاردی دردنجیسنی فراموش ایتدم دیدی ودخی ایتدی ینه امامدن ایشتدم دیر ایدیکه نفسنه اظلم ظالمین اول کیمسه‌درکه کندویه اکرام ایتمسنه تواضع واحترام ایلیه وکندویه نافع اولمیان کیمسه‌نك مودتنه رغبت واقدام ایلیه . ودخی مزنی شافعی‌دن روایت ایلدیکه حدیث السن وتازه ایکن علم نجومه اشتغال ونظر ایتمش اوله اما بوروایتی اکثر علما استشکال ایلمشلردر . بونده قول حق وکلام صواب علم نجوم ذکرنده مرور ایلمشدر وینه آنلردندر بحر بن نصر ابن سابق الخولانی ابو عبدالله المصری که بنی سعد بن خولانك مولاسیدر ولادتی سنة ثمانین یاخود احدی وثمانین ومائه‌ده‌در طحاوی ایتدی: بحر بن نصر والربیع المرادی ومزنی اوچی سنة اربع وسبعین و مائه‌ده ولادت ایلدیلر ابن وهب‌دن وایوب بن سوید الرملی‌دن وشافعی‌دن روایت ایدوب شافعیدن تفقه دخی ایلدی . ودخی ضمرة بن ربیعه‌دن واشهب‌دن وبشر بن بکردن وبعض طائفه‌دن روایت ایلدی آندن دخی ابن حوصا وابو جعفر الطحاوی وجماعت کثیره روایت ایلدیلر وفاتی مصرده سنة تسع وستین ومأتین ده‌در . وینه آنلردندر الحرث بن سریج النقال‌نون ایله ابن عمر الخوارزمی بعده بغدادیدر : نقال ایله تسمیه اولندیغنك وجهی اولدرکه امام شافعینك رساله‌سنی عبدالرحمن بن مهدی‌یه نقل ایلمشدر امام شافعی‌دن وسفیان بن عیینه‌دن وحماد بن سلمه‌دن وغیریلردن روایت ایلدی آندن‌دخی ابن‌ابی الدنیا وابراهیم بن هاشم البغوی واحمد بن الحسن الصوفی وغیریلر روایت ایلدیلر

وفاتی سنة ثلاث وثلثین ومأتین‌دەدر . و ینه آنلردندر الحرث بن مسکین بن محمد بن یوسف الاموی ابو عمرو المصری، فقیه المحدث وامام صالح ایدی شافعی‌دن وغیریدن اخذ ایلدی آندن دخی ابو داود ونسائی‌وابو یعلی‌الموصلی وغیریلر روایت ایلدیلر وفاتی سنة‌خمسین ومأتین‌دەدر. وینه آنلردندر الحسن ابن محمد بن الصباح البغدادی الامام ابو علی الزعفرانی ، امام جلیل وفقیه ومحدث بلیغ وثقه وثبت ایدی نسبتی زعفرانیەیەدرکه سواددە برقریەدر بغداددە اولان درب زعفرانی بوامامه نسبتدر زیرا آندە ساکن ایدی سفیان ابن عیینەدن وشافعیدن وعبیدة بن حمیدن وغیریلردن سماع ایلدی آندن دخی بخاری وابو داود وترمدی ونسائی وابن ماجه روایت ایلدیلر مشایخ ستەدن آندن روایت ایلمامش یوقدر الا مسلم‌واردر. ودیمشلردرکه زعفرانی عصرندە آندن خوش روی وفصیح کوی کیمسه یوق ایدی وآنك‌حقندە براحد کلام بدسویلمامشدر شافعیدن کتاب(الرسالة) یی قرائت‌ایلدی وفاتی سنه ستین ومأتین رمضانندەدر . وینه آنلردندر الحسین بن علی بن یزید ابو علی الکرابیسی‌امام جلیل وجامع فقه وحدیث فاضل نبیل ایدی اولا مذهب اهل رأی اوزره تفقه ایلدی بعده شافعیدن تفقه ایدوب آندن سماع حدیث ایلدی ودخی یزید بن هروندن واسحق الارزقدن ویعقوب بن ابراهیم‌دن و غیریلردن سماع ایلدی آندن دخی بعض جماعت روایت ایلدیلر ونیچه مصنفات‌کثیرەسی واردر امام شافعی مزبوره کتب زعفرانی‌یه اجازت ویردی مزبور امام کرابیسی اهل سنت متکلمیندن ایدی و حدیث وفقهدە استاد اولدیغی کبی علم کلامدە دخی استاد ایدی علم مقالاتدە دخی برکتابی واردر وفاتی سنة‌خمس یاخود ثمان واربعین‌ومأتین دەدر. وینه آنلردندر الحسین الفلاس ـ سین مهمله ایله ـ فقیه بغدادی‌دراجلهٔ اصحاب‌حدیث‌وحفاظ مذهب‌شافعیدن ایدی . وینه آنلردندر حرملة بن عبدالله النجیبی ونجیب برقبیلەدر امام‌جلیل رفیع‌الشان ایدی ولادتی سنة ست وستین ومائەدەدر شافعی‌دن وابن وهبدن وایوب بن سویددن و غیریلردن روایت ایلدی آندن دخی مسلم وابن ماجه وغیریلر روایت ایلدیلر ترجمەسنی‌کتب‌دە ثبت ایدنلر حقندە ثقه وثبتدر

دیمشلردر . مبسوطی و مختصری تصنیف ایلمشدر و فاتی سنة ثلث واربعین و مأتین‌ده‌در مزبور یحیی ایتدی شافعی‌دن ایشتدم دیر ایدی‌که قچانکه برکوسج کورسه‌ك آندن حذر ایله ودخی بن بوازرق چشم‌دن خیر کورمدم دیر ایدی و دخی ایتدی اداء فرائضدن صکره حق تعالی‌یه طلب علم‌دن افضل برعمل ایله تقرب اولنمامشدر ودخی ایتدی شافعیدن ایشتدم که ﴿ اشترطی لهم الولاء ﴾ حدیثنده لهم علیهم معناسنه‌در دیدی و دخی حق تعالی‌نك ﴿ اولئك لهم اللعنة ﴾ قول شریفنده دخی لهم علیهم معناسنه‌در دیرایدی. ودخی نبی علیه السلامك ﴿ یبدانهم ﴾ قولنده من اجل انهم معناسنه‌در دیر ایدی ودخی ایتدی امام شافعی حداثت سنی زماننده علم نجومه نظر ایدردی وامامك بردوستی وار ایدی‌که یاننده برجاریه‌سی وار ایدی حامله اولمش ایدی امام ایتدی جاریهٔ مزبوره‌دن یکرمی یدی کونه دکین برولد وجوده کلیر که صول اویلوغنده بر خال اسود واردر و یکرمی درت کون نعمت حیات ایله مغتنم اولوب بعده و فات ایدر دیدی فی الواقع امامك کلامنه مطابق ظهور ایلدی پس امام درحال کتب مزبوره‌یی درون آتشه ادخال ایلیوب احراق ایلدی ومن بعد اول وادیدن کذر واول علمك کتابلرینه نظر ایلمدی ودخی ایتدی حضرت شافعی لسانی اخراج ایدوب انفنه یتشدردی . وینه آنلردندر الربیع بن سلیمان بن داود الجیزی ابومحمد المصری الازدی‌که قبیلهٔ ازدك مولالریدر بررجل صالح وفقیه ایدی واعرج ایدی شافعی‌دن وعبدالله بن وهب‌دن واسحق بن وهب‌دن وغیریلردن روایت ایلمشدر . آندن دخی ابو داود ونسائی و طحاوی وغیریلر روایت ایلدیلر . وفاتی سنة ست ویاخود سبع خمسین ومأتین‌ده‌در . وینه آنلردندر الربیع بن سلیمان بن عبدالجبار بن کامل المرادی‌که مولالریدر الشیخ ابو محمد المؤذن که شافعی‌نك صاحبی وراویهٔ کتبی‌در وروایتنده ثقه وثبت‌در حتی روایتنده مزنی ایله تعارض واقع اولسه آنك روایتنی ترجیح ایلمشدر مزنی‌نك علم ودین جهتندن قدرینك بومرتبه علو جلالتی وروایتلرینك قواعد موافقتی ایله . ولادتی سنة اربع وسبعین ومائه‌ده‌در شافعی‌دن وعبدالله بن وهب‌دن

وایوب بن سویددن ویحیی بن حساندن وبعض جماعتدن تحدیث ایلدی آندن دخی ابو داود ونسائی وابن ماجه وابو زرعة الرازی وطحاوی و ترمذی و بونلرك غیری بعض جماعت روایت ایلدیلر . ولادتی سنة اربع وسبعین ومائه‌ده‌در امام شافعی آکا غایت ایله محبت ایتمش ایدی حتی برکون ایتدی اکر علمی سکا اطعام ایتمکه بنده مکنت وقدرت اولسه اطعام ایدردم . اما غایت ایله بطی الفهم ایدی برکون شافعی برمسئله‌یی آکا قرق کره تکرار ایدوب ینه فهم واذعان ایتمیوب حجابندن مجلسدن کریزان اولدی بعده شافعی آنی برخلوته دعوت ایدوب تا فهم ایدنجه تکرار ایلدی . دیمشلردرکه کندوسنده هم غفلت وهم صدرنده سلامت وار ایدی لکن ینه جمله‌نك اتفاقی بودرکه روایتنی قبولده توقف اولنمق مرتبه‌سنه وصول بولمایوب ینه ثقه وثبت ایدی وفاتی سنة سبعین ومأتین‌ده‌در . دیمشدرکه امام شافعی‌دن ایشتدم بیوررلرایدیکه برکیمسه‌یی استغضاب ایده‌لر ینه غضبه حمل وجر ایده‌لر ینه غضب کلمیه اول حماردر و برکیمسه‌که استرضا اولنوب ینه راضی اولمیه اولئیم بدکرداردر برلفظده شیطاندر بیورمشلر و برکیمسه‌که وعظ وتذکیر اولنوب ینه آنده تأثیر ایلمیه اول محروم‌در وبرکیمسه‌که کندویه مهم اولمیان اموره تعرض ایلیه اول ملومدر . ودخی ایتدی امام شافعیدن ایشتدم بیوررلر ایدی‌که بن اصلا یمین بالله ایتمدم نه صادقاً ونه کاذباً و نه جاداً ونه هاذلاً . مؤلف اصل مترجم والد ماجد علیه الرحمه دخی بیوررلرکه بن دخی والدم حضرتلرندن بر یمین ایشتمدم حضرت امام کبی مع هذا ماینمزده لیل و نهار صحبت بیشمار اولمش ایکن رحمه الله تعالی وحشره مع الابرار . بوعبد فقیر دخی کرچه مرحوم ومغفورله والد ماجددن عنفوان شابده مفارقت ایدوب ماینمزده چندان امتداد صحبت اولمامشدر لکن ادراك ایتدیکم زمانلرده آنلردن دخی قطعا یمین مسموعم اولمادیغندن ماعدا مرحوم استادم محمود چلبی‌دن‌که حضرت مرحومك تلمیذه خاصی اولوب طقوز ییل لیل و نهار خدمت علیه‌لرندن انقطاع ایتمیوب مرحومك مبتلای عمی اولدقدن صکره بطریق الاملا اولان مصنفاتنك اکثرین مرحومك خطی ایله‌در وبو فقیر دخی مرحومك حیاتنده

و بعد وفاته طريق تدريسه واصل اولنجه آنلردن استفاده ايتمشمدر . آنلردن استماع ايلدم كه مرحوم دخى اصلا يمين ايتمزلر ايدى ديمشدر روح الله تعالى ارواحهم ونفعنا باسرارهم الشريفه كما نفعنا بانفاسهم اللطيفه . وينه ربيع ايتدى امام شافعىدن ايشتدم دير ايدىكه هرقچانكه اشياده ضيق حاصل اولسه بعده اتساع حاصل اولور وهرقچانكه اتساع اولسه بعده ضيق حاصل اولور ودخى ايتدى شافعىيى ايشتدم دير ايدىكه هر كيمسهكه بر برادر مسلمنك اخوتنده صادق اوله آنك عللنى قبول وخللنى سد وزللنى عفو ايدر . ودخى ايتدى ينه امامدن ايشتدم دير ايدىكه دنياده كيّس غافل اول كيمسهدركه فطن متغافل اوله يعنى حقيقتده اهل ذكا وفطنت ايكن كندويى صورت غفلتده كوستره واول مقوله كيمسه غافل دكل بلكه نهايت مرتبهده عاقلدر زيرا اظهار غفلت ايله سائر ناس آنك يانندە بعض كلمات سويلمدن تحاشى ايتميوب اول سببدن اكثرينك كندى حقنده مافى الضميرلرينه عارف وحقيقت حاله واقف اولور . وينه آنلردندر سليمان بن داود بن داود بن على بن عبدالله ابن عباس القرشى الهاشمى ابو ايوب البغدادى ، شافعىدن وغيريدن روايت ايلدى آندن دخى احمد بن حنبل وغيرى روايت ايلديلر وفاتى سنة تسع عشرة ياخود عشرين ومأتينده‌در . وينه آنلردندر عبدالله بن الزهير بن عيسى القرشى الاسدى المكىكه مكهنك محدثى وفقيهى ايدى . وينه آنلردندر ابوبكر الحميدى حميد بن زهير بن الحرث بن اسد ، شافعىدن روايت ايدوب وآندن تفقه ايلدى وآنكله بيله مصره كيتدى وسفيان بن عيينهدن دخى روايت ايلدى ذهبى ايتدى آنك دخى اجل اصحابندن ايدى ودخى دراورديدن ووكيعدن وفضيل بن عياضدن وغيريلردن روايت ايلدى آندن دخى بخارى ويعقوب بن سفيان ومحمد بن يحيى الذهلى وابو زرعه وابو حاتم الرازيان وخلق كثير روايت ايلديلر احمد بن حنبل ايتدى حميدى بزم قاتمزده امامدر وفاتى مكهده سنة تسع عشرة ومأتينده‌در . وينه آنلردندر عبدالعزيز بن عمر ابن ايوب بن مقلاص الامام ابو على الخزاعىكه مولالريدر المصرى الفقيه . فقهى شافعيدن وعبدالله بن وهبدن اخذ ايلدى آندن دخى ابو زرعه وابو حاتم

وغيريلر روايت ايلديلر ومزبور عبدالعزيز سعيد بن ايوبك قيزى اوغليدر ، فقيه زاهدايدى وفاتىسنة اربع وثلثين ومأتين‌دەدر . وينه آنلردندر عبدالعزيز ابن يحيي بن عبدالعزيز بن مسلم بن ميمون الكتانى المكى . سفيان بن عيينه‌دن ومروان بن معوية الفرارى وعبدالله بن معاذ الصغانى‌دن ومحمد بن ادريس الشافعيدن روايت ايدوب شافعيدن تخرج ايلدى آندن دخى ابو العينا محمد بن القاسم ابن الخلاد والحسين بن الفضل البجلى وابوبكر يعقوب بن ابراهيم التيمى‌وغيريلر روايت ايلديلر . اما قليل الحديث ايدى وغول ايله ملقب ايدى قبيح المنظر اولديغى وجهدن . اما اهل علم وفضلدن ايدى بر قاچ مصنفاتى دخى‌واردر امام‌شافعيدن تفقه ايدوب‌صحبتى ايله اشتهار بولان‌فقهاء نامداردندر اتباع شافعينك بريسى و آندن اقتباس ايدنلرك كزيده‌سندن ايدى . حضرت امام ايله نيچه شهور و اعوام صحبت ايدوب آنكله بيله يمنه چيقمش ايدى . وينه آنلردندر على بن عبدالله بن جعفر بن نجيح السعدى ابوالحسن بن المدينى الحافظ‌كه احد ائمهٔ حديث ايدوكنه عامهٔ خلق معتقد وجلالت وامامتى اوزره اجماع‌منعقددر وصاحب‌تصانيف حسان‌در ولادتى سنة‌احدى وستين‌ومائه‌دەدر والدندن و حماد بن زيددن و هشيم‌دن و ابن عيينه‌دن و دراوردى‌دن وغيريلردن سماع ايلدى. آندن‌دخى بخارى‌وابوداود واحمد بن حنبل‌وغيريلر روايت ايلديلر وترمذى ونسائى آندن بركيمسه واسطه‌سيله روايت‌ايلمشلردر وفاتى سنة اربع و ثلثين ومأتين‌دەدر . وينه آنلردندر الفضل بن ربيع بن يونس بن محمد بن عبدالله بن‌ابى فروه‌كه اسمى كيسان‌در حضرت عثمان بن عفانك (ر . ع) مولاسيدر فضل مزبورك كنيتى ابو العباس‌دركه رشيدك حاجبى بعده وزيرى اولمشدر رجال هرون ونوادر عصردن صاحب رأى سديد وحزم وعقل وكياست واهل مكارم وجود وعظمت ورياست ايدى والدى ربيع دخى صاحب جاه رفيع ايدى مخدومى اولان امير المؤمنين ابى جعفرالمنصور قتنده تدبير امور آنك رأينه مقصور ايدى وقتاكه امر خلافت هرون الرشيده رجعت ايدوب برامكه‌يه تقليد امر وزارت ايلدى فضلى دخى‌كندويه حاجب ايلدى لكن فضل درونده اولان‌همت ونهادنده مركوز

اولان سخاوت سببی ایله برامکه‌یه تشبه ومعارضه مسالکنه سالك اولوب لکن آنلر دکلو قدرته مالك اولمامغن آنلرك مرتبه سنه و اصل و آنلر رتبه‌سنه نائل اولمایوب اول سببدن مابینلرنده حسد وبغضا وعداوت وشحنا ظاهر وپیدا اولدی تا اول زمانه دکین‌که جناب رب قدیر نعمت برامکه‌نك دست فضل ده زوالنی تقدیر ایتمکله فضل مجلس رشید ده فرصت بولدقجه غمز و نقاق ایدوب تاکه درون قلب هرونی غیظ ایله مالا مال و آتش غضبنی اشعال ایدوب آخرالامر جمهور انام بیننده تواریخ ایامدن اولان احوال غریبه وافعال عجیبه‌یه کرفتار وهدف تیر نوائب چرخ کج رفتار اولدیلر. فضل دخی هرون‌قتنده متمکن ومقبول‌اولوب نیچه ایام‌ذوق وصفا ایله شاد کام‌اولدی اول زمانه دکین‌که رشید تخت خلافت وقصر مشیددن نازل ودرون خانهٔ قبرتنك وتاره داخل اولوب اوغلی محمد امین یرینه چوب امر امارته قیام ایلدی فضل دخی رشیدك موتندن صکره جمیع خزائنی آکا سوق وامارتنه اظهار کمال شوق ایدوب قضیب وخاتمی طوسدن کتوروب امینه تسلیم وامور امارتك مهماتنی القا و تعلیم ایلدی و بالجمله امین هوا و لهوه اشتغال ایتمکله هروجهله فضل ده استقلال بولوب صاحب عقد وحل بالکلیه فضل اولدی و قتا که دولت امین مظهر جفای روزکار جور آیین اولوب اقبالدن ادباره متنزل و دولتی ذلته متحول اولدی . فضل دخی مدت طویله اختفا (ومن نجا برأسه فقد ربح) مضمونیله عامل اولوب باشنی تخلیص ایله اکتفا ایلدی. وینه وقتا که ابراهیم بن المهدی‌یه امارت ایچون بیعت اولندی فضل نفسنی اظهار وبعض اعوان وانصار ایله استظهار ایدوب لکن برامرده آنلر ایله مداخله و بر وجهله اول طائفه ایله معامله ایلمدی . اول سببدن طاهر بن الحسین شفاعتی ایله فضله فضل و احسان ایدوب جرائمنه قلم عفو چکدی . دولت مأمونده‌اول حال‌ایله‌مستمر ابطال‌قالوب برسلامدن غیری حظ ونصیبی قالمادی تا وفات ایدنجه . وبالجمله آنك اخبارینی استقصاده طول اولوب محتاج ابواب وفصولدر لکن عجائب اخبارندن برامر ذکر ایدهلم‌که دیدهٔ عبرت ایله نظر ایدنلره آنده پند عظیم سود مند و اردر . امر مزبور بو در که :

بركون فضل، يحيي بن خالد البرمكي مجلسنه داخل اولدى يحيي دخي قضاء حوائج ناس ايچون قعود ايدوب اوغلى جعفر دخي اوكنده او توروب قصص ناسه توقيع چكردى . پس فضل دخي بعض كيمسه‌لرك اون رقعه‌سنى عرض ايلدى يحيي دخي هر برنده بر علت ايله تعلل ايدوب هيچ برينه توقيع چكمكه مجال اولمادى . پس فضل دخي بى‌نفع اولان رقاعى جمع ايدوب «ارجعن خائبات خاسرات» ديدى . يعنى خيبت وخسران ايله دونوب كيدك ديو رقاعه خطاب ايليوب بوشعرى انشاد ايدرك چيقوب كيتدى :

(شعر)

عسى وعسى يثني الزمان عنانه ويصرف حال و الزمان عثور
فتقضى لبانات و تشفى حسائف و يحدث من بعد الامور امور

وقتا كه يحيي بوشعرى استماع ايلدى فضله ايتدى : يا ابا العباس سكا يمين و يردم كه واروب كيده‌سك . اول دخي رجوع ايدوب يحيي دخي جمله رقاعه توقيع چكوب ارسال ايلدى . بعده چوق زمان كچميوب آنك يدندن برامكه‌يه نكبت و آ كا مرتبهٔ وزارت حاصل اولوب حاجب ايكن وزير وموزع مناصب اولدى . و بو فضل بن الربيع اول فضلدر كه ابو نواس حقنده نيچه ابيات انشا ايدوب جمله دن برى بو بيتدر : (ليس من الله بمستنكر * ان يجمع العالم في واحد) ترجمه : (كيمدر زكيم قدرت حقدن كوره آنى بعيد ، جامع اوله جملهٔ دنيايى برعبدسعيد) . فضلك وفاتى سنه ثمان ومأتينده‌در . كنديسى مابين ستين وسبعينده ولادت ايتمش ايدى . ودخي فضل مزبوردن ابو نصر المخزومى الكوفى خبرويرمشدركه ايتدى : هرونه داخل اولدم اوكنده آلات عذاب وقتل انواعى حاضر اولمش بكا ايتدى : يافضل البته شو حجازى يى يعنى امام شافعى يى كتورمك كركسين . بن دخي انالله وانا اليه راجعون كيشينك عمرى تمام اولدى نه ايشى نه كنديسى قالدى نه قوم و خويشى ديدم آندن امامه كلدم رشيد سزى دعوت ايدر اجابت ايدك ديدم امام دخي ايكى ركعت نماز قيلايم ديدى . بن دخي قيل ديدم ، قالقوب نماز قيلدى بعده استرينه سوار اولوب بيله‌جه دار رشيده كيتدك . وقتا كه دهليز اوله داخل اولدق امام شافعى شفتينى تحريك ايلدى

دهليز ثانی‌ده دخی کذلك بعض نسـنه قرائت ایلدی . و قتاکه حضور رشیده داخل اولدق امامه قیـام و تعظیم تام ایدوب کندی یرینـه اوتوردوب کندیسی اوکنده اوتوروب امامه اعتذار شروع وایتدیکی وضعه اظهار ندامت ورجوع ایلدی . رشیـدك خواصی دخی جملـه‌سی آیاق اوزره طوروب آره‌ده جاری اولان حاله نظر ایدرلردی . زمان طویل ماییننده قال و قیل اولوب بعده انصرافه اذن ویردی وبکا ایتدی : یا فضل بربدره التون رفع ایدوب اوکنه وضع ایله بن‌دخی التونی کتوروب ایتدم : یا امام سندن سؤال ایدرم‌شول خدا حقیچون‌که آنك سکا اولان غضبنی رضا ایلدی البته نه‌قرائت ایلدك‌که سندن بویله راضی اولدی بکا بیلدیره‌سین . امام ایتدی یا فضل ، بن دخی « لبیك ایهاالسید الفقیه » دیدم ایتدی: بندن اخذایله وبندن‌حفظ ایله‌که اولا ﴿ شهد الله انه لااله الاهو ﴾ و بعـده « اللهم انی اعوذ بنور قدسـك وببركة طهـارتك وبعظمة جلالك من كل عاهة و آفة وطارق الجن والانس الا طارقا یطرق بخیر یارحمن . اللهم بك ملاذی قبل ان الوذ وبك غیاثی قبل ان اغوث یامن ذلت له رقاب الفراعنة وخضعت له مقـالید الجبابرة . اللهم ذکرك شعاری ودثاری ونومی وقراری اشهد ان لا آله الا انت اضرب علی سرادقات حفظك وقنی رعبی بخیر منك یارحمن » . فضل ایتدی : بن دخی بوکلماتی یازوب‌قبامك آره‌سنه وضع ایلدم رشیدایسه بکا غضبی‌کثیر وشدیدایدی هربارکه غضب ایتمکه قصد وعزیمت ایلسه‌قبامی‌تحریك ایدرم فی‌الحال غضبی‌زائل ورضایه‌متبدل اولوردی. ایشته‌شافعینك برکتندن بنم‌ادراك ایتدیکم بودردیدی.

ودخی‌معلوم اوله‌که‌بوواقعه‌و بودعاوجه آخراوزره دخی‌روایت‌اولنمشدرکه مزنی نك حضرت شـافعی دن روایتیدر . آنی دخی ذکر ایده‌لم که اتماماً للمرام اختیار اطناب دأب علماء اعلام‌در . ایمدی مزنی ایتدی : شافعی‌دن ایشتدم دیر ایدی که برشب هرون الرشـید بکا ربیعی ارسال ایلیوب ربیع دخی بلا اذن اوزریمه هجوم ایدوب‌البته اجابت ایله دیدی ، بن دخی بویله وقتده اوله و بغیر اذن اوله نه مقوله جرأت و نیچه دعوت‌در دیدم . بن بویله مأمورم دیدی بن دخی بیله چیقوب و قتاکه باب رشیده کلدك بکا ایتدی :

بونده قعود ایله ظن ایدرمکه نوم غلبه ایتمش و یاخود غشی کیتمش اوله . پس ربیع ایچری کیروب کوردیکه رشید اپاق اوزره طوروب محمد بن ادریس نه ایتدی دیدی . ربیع دخی ایشته احضار ایلدم دیدی امام ایتدی : وقتاکه مجلسنه داخل اولدم بنی تأمل ایدوب بعده ایتدی : یا محمد سنی ارعاب ایلدك یعنی رعب و خوف ویردك ، ایمدی راشداً صفاء بال ایله بی خوف وروع منزلکه رجوع ایله ویا ربیع آنکله بیله بربدره دخی کوتور دیدی . امام ایدر بنم اول بدره‌یه احتیاجم یوقدر دیدم قبول ایلمدم . هرون ایتدی سکایمین ویریرمکه البته اخذ وقبول ایده‌سین پس بدره‌یی بنمله بیله کتوردیلر وقتاکه چیقدم ربیع ایتدی : شول خدای قدیر حقیچونکه سکا بوکیمسه‌یی تسخیر ایلدی نه قرائت ایلدك بن دخی ایتدم : مالك بن انسدن ایشتدم دیر ایدیکه نافعدن ایشتدم دیر ایدیکه عبدالله بن عمردن ایشتدم دیر ایدیکه رسول‌الله (صلعم) یوم احزابده [*] بودعا ایله‌دعا ایدوب کفایت اولندی اول دعا بودر : « اللهم انی اعوذ بنور قدسك وبركة طهارتك وعظم جلالك من كل طارق الا طارقا يطرق بخير . اللهم انت غياثى فبك اغوث و انت عياذى فبك اعوذ انت ملاذى فبك الوذ يامن ذلت له رقاب الجبابرة و خضعت له مقاليد الفراعنة اجرنى من خزيك و عذابك فقنى فى ليلى و نهارى و نومى وقرارى لا آله الا انت تعظيما لوجهك وتكريما لسبحانك فاصرف عنى شر عبادك واجعلنى فى حفظ عنايتك و سرادقات حفظك و عد على بخير منك يا ارحم الراحمين » .

و بنه آنلردندر القاسم بن سلام — تشدید لام ایله — الامام الجليل ابوعبيد الفقيه المحدث‌که قرا آت فقه ولغت وشعرده صاحب تصانیف کثیره‌در

[*] یوم احزاب غزوهٔ خندقده واقع اولمشدر غزوهٔ خندق ایله تسمیه اولندیغنك وجهی اولدرکه اول‌زمانده حضرت رسالت‌پناه (صلعم) حوالیٔ مدینه‌یه سلمان فارسی رضی‌الله‌تعالی‌عنهك اشارتی ایله خندق حفر ایدوب ویوم احزاب ایله تسمیه اولندیغنك وجهی‌اولدرکه احزاب جمع حزبدرکه‌برطائفهٔ مجتمعه معناسنه‌در اول‌زمانده‌دخی کفاردن طوائف مختلفه جمع اولدیلرکه‌آنلر قریش وغطفان ویهود وآنلر ایله بیله‌اولانلر ایدی. قرآن عظیمده حق‌تعالی احزاب ایله تسمیه‌ایلیوب حقلرنده سورهٔ مشهوره نازل اولان بونلردرکه تفصیلی کتب سیر وتواریخده مسطوردر .

كسائیدن واسمعیل بن‌جعفردن وشجاع ابن ابی‌نصردن قرائت قرأن ایدوب اسمعیل بن عیاشدن و اسمعیل بن جعفردن وهشیم بن بشیردن وشریك بن عبدالله‌دن ـ كه اكبرشیوخیدر ـ وعبدالله‌بن‌المباركدن وخلائق آخریندن‌سماع حدیث ایلدی . آندن دخی وكیع ودارمی وابن ابی الدنیا و آخرین روایت ایلدیلر . وشافعی‌دن تفقه ایلدی ولادتی هراتده‌در والدی دخی بعضلر ذكر ایتدیكی اوزره اهل‌هراتدن بعضنك مملوكی ایدی كندیسی نیچه بلاد وامصارده كشت وكذار ایدوب قضاء طرسوسه دخی تولی ایدوب آخر عمرنده حج ایدوب مكه‌ده سنة اربع وعشرین ومأتینده وفات ایلدی . لیالینك برثلثنده نائم و بر ثلثنده صلوته قائم و بر ثلثنده مطالعه‌یه مداوم ایدی . اسحق بن راهویه ایتدی : كلام حقی سویلمك واجبدر ایمدی ابو عبیده بندن افقه واعلم و بزم ایچمزده علم جهتندن اوسع وادب جهتندن اكثردر بز آكا محتاج اولورز اول بزه محتاج اولماز ، ودخی حاكم ابن سلام حقنده جمله‌نك قتنده مقبول ومسلم بوامامدر دیدی . وینه آنلردندر قحزم بن عبدالله بن قحزم ابو حنیفة الاسوانی ـ كه فتح قاف وسكون حاء مهمله ایله بعده معجمهٔ مفتوحه ایله ـ حضرت امام شافعی‌نك اصحابندن جمله‌سندن‌صكره وفات ایلین بودر ، كتب شافعی‌دن نیچه‌سنی آندن روایت ایلمشدر زماننده مفتی ایدی واصلی قبطدن ایدی ، وفاتی‌سنة احدی وسبعین ومأتینده‌در . وینه آنلردندر موسی بن ابی‌الجارود ابوالولید المكی‌كه شافعیدن كتاب (امالی) نك راویسی وثقات اصحاب شافعی نك بریسیدر فقیه جلیل ایدی مكه‌ده مذهب شافعی اوزره افتا ایدوب اختلاف روایاتده آكا رجوع اولنوردی یحیی بن معیندن وبویطی‌دن روایت ایلدی . آندن دخی زعفرانی و ربیع و ابو حاتم الرازی روایت ایلدیلر . وینه آنلردندر یوسف بن یحیی الامام الجلیل ابو یعقوب البویطی المصری ، بویط صعید مصردندر امام شافعی‌نك مصریوندن اولان اصحابنك اكبری‌در امام جلیل عابد وفقیه عظیم مناظر زاهد وجبال علمدن برجبل شامخ واطواد دیندن برطود راسخ ایدی غالب اوقاتی ذكر خدا واشتغال علم ایله كذران ولیالیسنك دخی اكثر اوقاتی‌تهجد وتلاوة قرأن ایله

كچوب دائما دیده‌لرندن اشك كهربار ریزان ایدی. امام شافعی‌دن تفقه ایدوب صحبتنه اختصاص ایلدی و آنلردن و عبد الله بن وهبدن و غیریلردن تحدیث ایلدی، آندن دخی ربیع مرادی‌كه رفیقی‌در وابراهیم الحربی‌ومحمد بن اسمعیل الترمذی وابو حاتم وغیریلر روایت ایلدیلر وبونك تألیفیدر مختصر مشهوركه نظم ابواب مبسوط اوزره‌در اصلی كلام شافعی‌دن مختصردر وغایت حسن اوزره‌در حضرت امام شافعی امر فتواده بونلره اعتماد ودیانتنه نهایت اعتقاد اوزره ایدی حتی موتندن صكره اصحابی اوزره آنی استخلاف ایدوب جمله‌سی دخی قبول وترك اختلاف ایلدیلر . پس آنك النـدن نیچه ائمه تخرج ایدوب بلاد وامصارده متفرق وپریشـان و درر علم شافعی‌یی آفاقه نشر ایله جهانه كوهر افشان اولدیلر . امام مزبورك هرشـب وروزده بركره ختم قرأن ایله عمری كذران ایدی . بویله ایكن بعض حساد مزبوری عراقده ابن ابی دواده نفاق وافساد ایدوب اول دخی والیٔ مصره ارسال كتابت ایدوب آنی خلق قرأن مسئله‌سـندن امتحان ایده‌سین دیو امر ایدوب اول دخی امتحـان ایتدكده جواب ویرمدی . والیٔ مصرایسه شیخه حسن‌ظن اوزره اولماغن شیخه‌ترحم‌ایدوب‌ایتدی : كل تنهاده‌ایكیمز مابیننده سویله‌كه‌هم ابی‌دواده‌جواب آسان اولوب میان خلقده دخی شایع اولمایه . بویطی ایتدی : بكا اقتدا ایدر یوز بیك آدم واردر همان بندن بوكلام صادر اولیجق البته شـیوع بولماق اولماز و مقصدی نه ایدوكی معلوم اولمایوب جمله‌سـنك ضلالنه وعقیده‌لرینك اختلالنه باعث اولور ایدی . ابی دواد ایســه امر ایتمش ایدی كه قرق رطل سلسلهٔ حدید ایله بغداده ارسال اولنه . نقل اولنوركه امام مزبوری سعایت وافساد ایلین اوچ كیمسه ایدی مزنی وحرمله وامام شافعی‌نك اوغلی . بویطی ایتدی : بنم قاتمدن جمله تبریه ایدرم الا اوچ كیمسه‌یی ایتمزم مزنی و حرمله وبركیمسه دخی. دیدی اوچنجی‌یی تصریح ایتمیوب‌ابهام ایتدیكنه باعث والدی حضرت امامك حقنی رعایت ایچون ایدی دیدیلر رضی‌الله‌تعالی عنهم . وقتاكه بویطی بغداده ایصال ایلدیلر حبس اولنوب اسیر زندان اولدی . هر جمعه كونی زندانده اغتســال وتطیب ایدوب و لباسنی پاك ایدوب نداء صلوتی

ایشتدکده زندانك قاپوسنده کلوردی. سجان دخی رد ایدوب «ارجع رحمك الله» دیر ایدی . بویطی دخی « اللهم انی احببت داعیك فمنعونی » دیر ایدی . یعنی یارب سنك جنابکدن صلوته داعی اولا نلره اجابت ایدوب ادایه ساعی اولدم لکن بنی منع و زجر واداء صلوتدن حجر ایلدیلر . ابو عمرو مستملی ایتدی : محمد بن یحیی الذهلی مجلسنه حاضر اولدق بزه بویطینك کتابنی قرائت ایلدی . جمله کلماتندن بری بو ایدی‌که . سندن رجا ایدرم که بنم حالمی بالتمام اهل حدیث اولان اخوانمزه عرض و اعلام ایده سین رجا ایدرم‌که حق‌تعالی آنلرك مقارن اخلاص اولان ادعیهٔ صالحه‌لری ایله بنی خلاص ایلیه زیرا بن حالا حدید ایله بند شدید ایچنده‌یم واداء فرائض‌دن کرك طهارت وصلوة، کرك سائر عبادات‌در ممنوع و عاجزم. وقتاکه بو کلامی قرائت اولندی جمیع ناسه رقت کلوب هر بری بکا وجناب حقه تضرع ودعا ایلدیلر ابن‌السبکی ایتدی : بو خبره نظر ایله‌که امام مزبور اصلا قیدسجن‌دن بیحضور اولمیوب آنجق الم و اضطرابی اداء فرائضدن ممنوع اولدیغنه ایدی . حق‌تعالی آندن راضی اولوب مقابلهٔ صبرنده مجازات ایلیه حقا که صدیقین مقامنه قائم امام عابد وعالم ایدی وفاتی سنة احدی وثلثین و مأتین‌ده سجن بغدادده مقید ومغلول ایکن واقع اولمشدر . وینه آنلردندر یونس بن عبدالاعلی بن موسی بن میسرة بن حفص بن حبان الامام الکبیر ابوموسی الصدفی المصری الفقیه المقری ، ولادتی سنة سبعین ومائه ذی‌الحجه‌سنده‌در قرآن عظیمی ورش‌دن وغیریدن قرائت ایدوب کندیسی دخی سائر ناسی اقرا ایلدی و سفیان بن عیینه‌دن و ابن وهب‌دن و ولید ابن‌مسلم‌دن ومعن بن عیسی‌دن وابی ضمره انس بن عیاض‌دن وشافعی‌دن و بعض طائفه‌دن دخی سماع حدیث ایدوب شافعی‌دن اخذ فقه دخی ایلدی آندن دخی مسلم ونسائی وابن ماجه وابوعوانه وابوبکر بن زیاد النیسابوری و ابوالطاهر المدینی و بعض خلق دخی روایت ایلدیلر وبالجمله زماننده دیار مصرده ریاست علم آکا منتهیه اولدی شافعی ایتدی : بن مصرده یونس‌دن اعقل براحد کورمدم ودخی یحیی بن حسان ایتدی : سزك شو یونسکز ارکان اسلام‌دندر . وفاتی سنة اربع وستین ومأتین‌ده‌در .

ودخی معلوم اولهکه بونك ذکری ایله ختم ایدرز شول علمانی که امام شافعی دن تحصیل فقاهت ایدوب بعده آندن روایت ایلمشلردر. شمدنکیرو بعض مشاهیر ائمه‌یی ذکر ایدرزکه مذهب شافعی ایله تمذهب ایتمشلردر . زیرا جمله‌سنی بو مقوله کتابده احاطه و مناقبلرینی بیان ممتنع ایدوکی ظاهر و نمایاندر بلکه مقدما علماء ابرار وفضلاء اخیاردن نیچه‌سی مجلدات کبار تحریر ایدوب ینه احاطه‌سی محال اولمق ایله اتمامه مجال اولمامشدر . ایمدی آنلردندر محمد بن ادریس ابو حاتم الرازی که احد ائمهٔ اعلام واشهر حفاظ احادیث سید الانامدر علیه افضل الصلوة والسلام . ولادتی سنة خمس وتسعین ومائه‌ده‌در کندیسی دیمشدرکه : بحریندن چیقوب پیاده سفر ایله مصره واروب ینه پیاده رمله‌یه واروب بعده دمشقه بعده انطاکیه‌یه بعده طرسوسه واردم بعده حمصه رجوع ایلدم بعده رقه‌یه ، بعده رکوب ایدوب عراقه کیتدم . بودکلو سفر وحرکت که واقع اولدی هنوز بن یکرمی یاشنده ایدم دیمشدر . ابوداود ونسائی بوندن روایت ایلمشلردر امام بخاری‌نك وابن ماجه‌نك بوندن روایتلری ثابته دکلدر وبونك برحکایهٔ طویله‌سی واردر حاصلی بودرکه دریاده کشتی‌یه سوار اولوب زاد وراحله‌دن نه‌سی وار ایسه تمام اولوب آخر الامر اوچ رفیق کناره چیقوب بی زاد وطعام شودکلو کیتدیلرکه آخر العمر بریسی دوشوب قالدی بعده ایکیسی کیدوب شو دکلو کیتدیلرکه ابو حاتم دخی دوشدی بعده رفیق باقی کیدوب آخر الامر بر سفینه‌یه ملاقی اولدی آنلرك سرکذشتنی اخبار ایدوب اهل سفینه دخی مزبوره وایکی رفیقلرینه یانلرنده اولان صودن و طعامدن سقی و اطعام ایدوب بعنایة الملك الرزاق و توفیق الله الملك الخلاق بر آن ایچنده هر بری مرده ایکن تازه جان بولدیلر . وینه آنلردندر محمد بن اسمعیل البخاری ـ که صاحب الجامع الصحیحدر ـ آنلرك مناقب شریفه‌سی بر وجهله مرور ایلدی که طالب اولانلره کفایت ایدر . وینه آنلردندر محمد بن علی بن الحسن بن بشر المحدث الزاهد ابو عبدالله الحکیم الترمذی الصوفی ـ که صاحب تصانیفدر ـ اکثر احادیثی خراسان وعراقده سماع ایلدی . والدندن وقتیبة بن سعیددن وغیریلردن تحدیث ایلدی آندن دخی یحیی بن منصور القاضی وغیریلر روایت ایلدیلر

ابو تراب نخشی یه ملاقات ایلدی و یحیی بن الجلا ایله صحبت ایلدی ابوعبدالرحمن السلمی ایتـدی : حکیم ترمدی یی ترمددن نفی ایلدیلر اوزرینـه کفر ایله شـهادت ایلدیلر کتاب (ختم الولایه) و کتاب (علل الشریعه) یی تصنیف ایتدیکی سـببدن . ودخی ایتدی : شـیخ مزبور دیر ایدی که انبیـانك برخاتمی اولدیغی کبی اولیانك دخی برخاتمی واردر . ودخی ولایتی نبوت اوزره تفضیل ایدردی وتفضیلنه حضرت رسالت پناهك (صلعم) ﴿ یغبطهم النبیون والشهداء ﴾ قول شریفی ایله احتجاج ایدردی یعنی بیورلمشدرکه حق تعالینك بعض عباد اخیاری واردرکه انبیا وشهدا دکللردر . ینه آنلره انبیا وشهدا غبطه ورشك ایدرلردی ، ایمدی اکر آنلرکه مقصد اولیادر انبیاء وشهدادن افضل اولمسه لر آنلره غبطه ایلمزلردی دیرایدی پس اول کلام ضعیف وقول سخیف سببی ایله ترمددن نفی اولنوب بلخه کلدی ، اهل بلخ آنی قبول ایلدیلر مذهبلرنده آنلره موافق ورأیی رأیلرینه مطابق اولدیغی جهتدن . بعده سلمی آنك طرفدن اعتذار ایدوب برجواب غیرسدید و یرمشدرکه فهم اولی الالباب آندن بعیددر ابن سبکی ایتدی : بن ظن ایدرم که حقیقت حال سلمی زعم ایتدیکی منوال اوزره دکل و الا برمسلمه ظن اولنورمی که حاشا انبیادن غیری بربشری انبیا علیه الصلوة والسلام اوزره تفضیل ایلیه . ودخی ترمدی نك تصانیفندندر کتاب (الفروق) که آنده مدارات ومداهنه نك ومحاجه ومجادله نك و مناظره ومغالبه نك و انتصار وانتقامك و بو مقوله الفاظ وامور متقاربة المعنی نك بینی فرق ومیانه دن پردهٔ اشتباهی خرق ایتمشدر اول بابده آنك مثلی برکتاب یوقدر . ودخی مصنفاتندندر کتاب (عرس الموحدین) وکتاب (غور الامور) وکتاب (المناهی) وکتاب (شرح الصلوة) .

تذییل — بو عبد فقیر ایدرکه مذکور اولان حکیم ترمدی خصه الله تعالی بالفضل السرمدی کبار مشایخ عظام وکزیدهٔ اولیاء کرامدندر حضرت مخدوم سامی مولانا عبد الرحمن الجامی قدس سره ، کتاب (نفحات الانس) ده آنلرك ذکر ومدحنده مبالغهٔ بسیار ایدوب حضرت خضره صحبتدار ایدی دیمشلردر و بیورمشدرکه ابوبکر وراق ـ که آنك مریدی و زمانه سنك فریدی ایدی ـ

دیمشدرکه هر یکشنبه کونی حضرت خضر علیه السلام آنك یانته کلوب بری برندن واقعه‌لر سؤال وکشف رحال ایدرلر ایدی و بوندن ماعدا نیچه مناقب جلیله و آثار جزیله‌سنی بیان ایلمشدرکه کتاب مزبوره مراجعت‌ایله روشن وعیان اولور. ایمدی اول مقوله شیخ جلیل انبیادن اولیایی تفضیل ایلدی دیو تضلیل حاشا ضلال عظیم‌درکه عاقبتی وخیم‌در خصوصا که‌ذکر اولنان خصوص اصلده کلام صاحب‌فصوص‌دن مستنبط مسئلهٔ مشهوره و مقدمهٔ معروفه‌درکه درجهٔ ولایت نبوتدن افضل‌در دیمشلردر . اول کلامی دخی نیچه وجهله توجیه‌وتأویل وتصحیح وتعلیل ایلمشلردر. جمله‌دن‌بری بودرکه هرنبی‌ده البته ولایت دخی‌مقرردر زیرا ولایت کندیسنك جناب‌حقه قربندن عبارت‌در ، نبوت ایسه حق ایله خلق بیننده وساطت‌در . ایمدی هرنبی‌نك ولایتی جهتی نبوتندن افضلدر دیمکدر نه آنکه نبوتدن خالی اولان ولی حاشا انبیادن افضل دیمك اوله . واول حدیث شریف ایله استدلال دخی حاشا که اول مقوله اهل حال اولوب صاحب قلب آکاه اولان مرد عارف باللّه‌دن صادر اوله ، خصوصا که علم ظاهرده دخی فرید وماهر اوله. زیرا مقام مدح‌ده بویله تعبیر ، شایع وکثیردر و بودخی مقرردرکه حق تعالی بر طائفه‌یه بعض اعمال واحوال مقابله‌سنده درجات عظیمه ویرسه آنلردن افضل واقرب واکمل اولانلر دخی نیچه مراتب سامیه و درجات عالیه‌یه و اصللر ایکن آنلرك بعض حالنه رشك ایتسه‌لر بعید دکلدر و بومعنادن آنلرك انحطاط رتبه‌لری لازم کلدیکی دخی مقرردر اول تقدیرجه حدیث ایله استدلال اولنمق خالی عن الاشکال دکلدر فکیف‌که اول مقوله اهل فضل وکمالدن صادر اوله وبو عبد فقیر بووجهله جوابی ملاحظه ایدوب ثبت وتحریر ایتدکدن صکره امام طیبی‌نك شرح مشکوتنده حدیث شریف مذکوره مراجعت ایتدکده تقریر اولنانه موافق وملحوظ اولانه مطابق تفصیل ودفع احتمال تفضیل ایتدیکی منظور اولوب جناب پروردکاره هزار بار شکر کذار اولدم. حاصل کلامی بودرکه علم وعملدن هرشئ که انسان آنی تجمل وعبادات وطاعاته تحمل ایدر البته آنك حق تعالی قتنده مقابله‌سنده برمنزله‌سی واردرکه

آنكله متصف اولمیانلر اول منزلەدە آنكله مشارك اولمازلر اكرچه آنك دخی طریق آخردن آندن ارفع واعلی واعز واولی برمرتبەسی وار ایسه دخی، پس اول سببدن غبطه ایدركه كندویه و یریلن مراتب رفیعه ومنازل شریفەیه آخره ویریلن دخی منضم اوله. ایمدی و ﴿ یغبطهم النبیون والشهداء ﴾ قولنك معناسی بودر، زیرا انبیا آنلردن اعلی احوالده ـ كه دعوت خلق واظهار حق واعلاء دین وارشاد عوام وتكمیل خواص مؤمنین در ـ مستغرق اولمشلردر واول سببدن بو مقوله جزئیاته التفات ایتمكدن قالمشلردر كذلك شهدا دخی اكرچه رتبهٔ شهادته واصل و فوز اكبره فائز ونائل اولمشلردر لكن اول طائفەنك جناب حقله اولان معاملەلری رتبەسی آنلره جائزكه حاصل اولمیه. پس قچانكه روزجزاده آنلری منازل رفیعه ودرجات منیعەده كوروب وحقه قربلرینی مشاهده وعندالله كرامتلرینی معاینه ایدرلر جائزدركه كندولره ویریلن درجات زلفی یه آنلرك درجاتی دخی ضم اولنوب جامع سعادتین وحائز ریاستین اولمغی رجا ایدەلر، وبو دخی جائزدركه حقیقتده آنلردن غبطه صادر اولمیه. و ینه آنلردندر محمد بن نصر المروزی الامام الجلیل ابوعبدالله كه احد اعلام امت وكزیدهٔ عقلا وعبادملتدر ولادتی بغدادده سنة اثنتین ومائەدەدر بعده نیسابورده نشو وظهور بولوب سمرقندده ساكن اولمشدر والدی مروزی ایدی، اصحاب شافعی دن تفقه ایدوب بعض جماعتدن سماع ایدوب آندن دخی برطائفه سماع ایلدیلر. حاكم آنك حقنده ایتدی: فقیه عابد وعالم وزمانەسنده امام اهل حدیث ایدی بلا مدافع و مزاحم نیسابورده توطن ایدوب بعده سمرقنده چیقوب آنده اقامت وخدمت افتایه مداومت ایلدی، ابن الاخرم ایتدی: بن آندن صلوتی احسن كیمسه كورمدم، صلوتده ایكن كوشنه مكس قونوب قولاغندن قانی سیلاب ایدردی ینه كندیسندن مكس ران اولوب منع ایلمزدی و آنك صلوتده اولان خشوعندن تعجب ایدردك كه ذقنی صدری اوزره وضع ایدوب كندیسی شویله اكلیوب طوردی كه كویا برخشبهٔ منصوبه ایدی وصورت وجهده دخی احسن ناس ایدی كویا كه وجهنه حب رمان صقلمش و ایكی خدی اوزره ایكی صحیفهٔ كل آچلمش ولحیهٔ بیضاسی اوزره

كافور صاچلمش ایدی ، وفاتی سمرقندده سنة اربع وتسعین ومأتین‌ده‌در. وینه آنلردندر الجنیدبن محمد بن الجنید ابو القاسم النهاوندی الاصل البغدادی القواریری الخرارکه . سیدالطائفه ومقدم‌الجماعه وامام اهل‌الخرقه وشیخ‌طریقة التصوف ایدی وزمانه‌سنده علم اولیا وپهلوان عارفین اتقیا ایدی، ابی ثوردن تفقه ایدوب آنك حلقه‌سنده فتوی ویریردی هنوز عمری یکرمی یاشندایدی مشایخ عظامدن‌دخی سری‌سقطی والحارث‌بن اسد المحاسبی وابی حمزة‌البغدادی صحبتلرینه اختصاص ایتمش‌ایدی جعفر خالدایتدی : شیوخمزده جنیددن غیری جامع علم وحال کیمسه کورمدك هربارکه علمنی کورسه‌ك حالی اوزره ترجیح ایدردك بالکه آنارك فضیلتی وعلوشانلرینی ابلغ وجه‌اوزره بیان‌مقصوداوله . یعنی آنلرك روز قیامتده حق‌تعالی حضورنده حاللری بویله‌درکه اکر انبیا وشهدا بومرتبه علو قدر وقرب خدا ایله آنلردن غبطه صدوری جائز اولسه بونلره غبطه ایدرلردی دیمك اوله ، اول تقدیرجه بو حدیث ایله تفضیل اولیایه استدلال اولنمغه مجال اولماز پس آنك کبی شیخ واستاد حقنده بواسناد خارج دائرهٔ انصاف‌دراتهی. ودخی برکون‌جنید ایتدی : حق‌تعالی‌وجه ارضه برعلم‌اخراج ایامدی ودخی هرکیجه درت‌یوز رکعت نماز قیلاردی ودیمشدرکه: قرق‌ییلدن برو فراش ایچون لباسمی نزع ایتمك واقع اولمدی . و دخی دیر ایدی که حق‌تعالی‌یه اولان طریق جمیع موجود اوزره مسدوددر الا اول طائفه‌یه مفتوح‌درکه آثار رسول‌اللهه متابعت واقتفا وهرامرده آنك هدیی ایله اهتدا ایدرلر. ودخی دیرایدیکه بزتصوفی قال وقیل‌دن اخذ ایامدك ولکن رجوع و ترك دنیا ورجوع‌دن وقطع مألوفات ورفیع مشتهیاتدن اخذ ایلدك . وبالجمله جنیدك احوالی بربحر بی‌کران ودریای بی‌ساحل وپایان‌در ، ایمدی آنی تفصیل واعلام‌دن قبض عنان اقلام ایامك اولی‌در نته‌کیم دیمشلردر :

اذا لم تستطع امراً فدعه وجاوزه الى ماتستطيع

حضرت جنیدك قدس سره العزیز وفاتی سنة ثمان یاخود سبع و تسعین ومأتین شوالنده یوم سبتده‌در . خلدی ایتدی : جنیدی نومده کوردم ودیدم‌که حق تعالی سکا نه‌ایشلدی ونه‌کونه معامله ایلدی ؟ جوابنده ایتدی :

اول اشارات جملة مضمحل واول عبارات سرتاسر غائب وزائل و علومك جملەسی هبا ورسومك مجموعی عرضةٔفنا اولدی الا همان برقاچ ركعات قالدی كه آنی وقت سحرده بعض رواياتده جوف ليل دەادا ايدردك ديدی. وينه آنلردندر الحرث بن اسدالمحاسبی ابوعبدالله كه زماننده علم العارفين واستاد السائرين وجامع میانهٔعلوم ظاهرەوباطنەورافع استاراسرار كامنەايدی وحضرت جنيدك شيخيدر، محاسبی ايله تسميەاولنديغی دائمانفسه محاسبەايتديكی ايچوندر. فقه وحديثدەوكلام تصوفدەدخی امامسلمين ايدی ، ميان فقها ومتصوفەده احوالنك اشتهاری كالشمس فی رابعة النهار اولمغين ذكرنده اطناب ايتمكدن اغنا ايلمشدر قدس الله تعالى سرەالعزيز . وفاتی سنة ثلث واربعين ومأتين دەدر ديمشلردركه : حارث مسائل كلامدن برمسئلەده تكلم ايدوب اول سببدن امام احمد بن حنبل آنی هجرومنع و زجر ايلدی لكن خفی دكلدركه حارثك تكلمی وقت احتياج وزمان اقتضاء احتجاجدە ايدی كه اول مقامده تكلم فی الكلام جائز اولور اما احمدبن حنبل جانبندن اولان انكار برامر ناسزايه مؤدی اولمقدن خوف وقرار سببی ايله . ايمدی هر برينك بر مقصد ونيتی ملاحظه وعزيمتی واردر رحمهماالله تعالى . وينه آنلردندر داود بن علی بن خلف ابوسليمان البغدادی-الاصبهانی كه امام اهل ظاهردر ولادتی سنة مأتين ياخود اثنين ومأتين دەدر احدائمهٔ مسلمين وهداة دين مبين ايدی و شافعی ايچون متعصب اولانلردن ايدی امام ورع وزاهد و ناسك مجلسنده صاحب طيلسان احضردر درتيوز مقداری شيخ معتبر جمع اولوردی و بالجمله بغدادده رياست علم آكا منتهی اولمش ايدی . اصلی اصفهاندن ايدی مولدی كوفەده ومنشأی وقبری بغدادده در وفاتی سنة سبعين ومأتين دەدر . وينه آنلردندر سليمان بن الاشعث السجستانی كه صاحب السنن در آنك ذكری مرور ايلمشدر. وينه آنلردندر عثمان بن سعيد ابن خالد بن سعيد السجستانی الحافظ ابو سعيد الدارمی كه محدث هراة واحد اعلام ثقات در ودخی رئيس كراميه اولان محمدبن كرام اوزرە هجوم وقيام ايدوب آنی هراتدن طرد واخراج ايدن بونلر ايدی . منشأی سجستاندر بعده خراسانه رحلت ، صكره بش سنه مكەده مجاورت ايلدی بعده نيسابوره

ورود ایدوب آنده اظهار تجسیم ایلدی . یعنی مذاهب مجسمه که حاشا حق تعالی یه اثبات جسمانیت ایدرلر آنی اظهار سمتنی اختیار ایلدی مع هذا اظهار تأله وعبادت وتقشف و ریاضتده دخی کمال افراط ایدوب اول سببدن خلق حقنده ایکی فرقه اولوب بعضی مائل ومعتقد وبعضی منکر و منتقد ایدیلر بعده امیر محمد بن طاهر کیفیت حالی ظاهر اوله دیو نیسابورده سکز ییل حبس ایلدی کرچه حقنده واشی وساعی اولانلرك مقصدلری آنك قانن آقیتمق وقتل ایتدیرمك ایدی لکن امیر مذکور آنك اوزرنده ظهور ایدن علامات تقشف وعبادتی کورمك ایله قتلنه جرأت ایده میوب بعده سجن دن اخراج ایدوب سنة خمس ومأتین ده بیت المقدس ده وفات ایلدی . روایت اولنور که هر جمعه کونی سجن ده اغتسال ایدوب جامعه خروج ایچون تدارك ایدوب بعده سجانه بکا چیقمغه اذن ویرمیسین دیوب اولدخی ویرمزم دیر ایدی شیخ دخی یارب بن بذل مجهود وصرف مقدور ایلدم بنی منع ایلمك آخر کیمسه دن اولدی دیر ایدی . وینه آنلردندر عسکر بن الحصین، بعضلر عسکر بن محمد بن الحسین دیمشدر که ابو تراب النخشبی دیمکله معروفدر . نخشب ماوراء النهر بلادندن بر بلده در بعده تعریب اولنوب نسف دیمشلردر عصرنده شیخ بی مدافع وامام بلا منازع وعلم ودینی جامع وزاهد ومتقشف وقانع ومتقلل ومتوکل ومتبتل وورع ایدی . حاتم اصم ایله صحبت ایلمشدر وفات ایدنجه . شامه چیقوب کتابت احادیث کثیره ایدوب کتب شافعی یه دخی نظر ایدوب آنك مذهبی اوزره تفقه ایلدی وفاتی سنة خمس واربعین ومأتین ده بادیه ده اولمشدر بعضلر سباع نهش ایتدی دیمشدر مناقب ومحاسنی حددن افزون ودائرهٔ تعداددن بیرون ونیچه کراماتی واردر که اهلی قاتنده معروفه وکتب تواریخ وتصوفده مذکوره در . وینه آنلردندر احمد بن شعیب ابو عبد الرحمن النسائی که آنك دخی مناقبنك ذکری مرور ایلمشدر . وینه آنلردندر احمد بن عمر بن سریج القاضی ابو العباس البغدادی که خصماء مذهب اولانلر اوزرینه شیرژیان وباز اشهب ایدی وحامل لواء دین وبدر آسمان شرع متین وسحاب مدرار علم و یقین اولوب زمانه سنده رحلت طلاب

علوم آكا منتهی واكثر علماء عصر آكا منتمی ایدی [*] اطراف دیار وبلاد اسقاع و امصاردن افواج طلبهٔ رجال آنك منزلنده القاء رحال ایدرلر ایدی . شیرازده قضایه تولی ایلدی علم كلامده دخی ابرع ایدی فقهده ابرع اولدیغی كبی . دیمشلردركه ابن سریج صدر كبیردر وشافعی صغیردر ومؤلفاتی درتیوزه یتشمشدر وفاتی سنة ست وثلثمائه‌ده‌در واول قرنك عالمی ایدی مدت عمری اللی یدی ییل آلتی آی‌دروبالجمله مناقب جلیله‌سی خارج حداحصادر .وینه آنلردندر احمدبن محمدبن الازهر بن طلحة الهروی ابو منصور الازهری اللغوی‌كه صاحب تهذیب اللغه‌در اون مجلد كتاب كبیردر. وتفسیردن كتاب (التقریب) وكتاب (علل القرآن) و بونلرك غیری مصنفات حسان صاحبیدر ولادتی سنة اثنتین وثمانین و مأتین‌ده‌در علم لغتده امام كبیر وفقهده عالم بصیر و مذهبده عارف وخبیر وعلو استادده بی‌نظیر وعبادت ومراقبه‌سی كثیرایدی . نیچه مدت قرامطه النده اسیر اولوب زمان طویل بادیه‌ده غریب وذلیل قالوب آنلردن لغته متعلق الفاظ كثیره استفاده ایلدی وفاتی سنة سبعین وثلثمائه‌ده‌در . و ینه آنلردندر محمدبن احمدبن عبدالله بن محمد القاشانی ـ فا وشین‌معجمه ایله ـ ابو زید المروزی‌كه علم وورعده احد افراد وافراد وجمعده واحدالآحاد ایدی ولادتی سنة احدی وثلثمائه‌ده‌در. و ینه آنلردندر محمد بن احمد بن محمدبن جعفر ابوبكربن الحدادالمصری‌كه‌صاحب فروع وساحب‌اذیال فضل‌دركه رؤس روس اوزره‌محمول‌وعیون همیان‌اوزره موضوع‌در . اهل‌فكرت مستقیمه‌ومالك‌فطرت سلیمه‌دركه افكاری محتجبات معانی‌ده ساریه وسماء مبانی‌ده سامیه وقریحه‌سی‌كه بر درجه‌ده وقاددركه كویا كریمهٔ ﴿ومادریك ماهیه نارحامیه﴾ آنك وصف حالنی مبین ونقاددر بر امام بلند مقداردركه برفرد محل ومكانته وصوله چاره بولماز و برهمام چابك سواردركه سایه‌سندن غیری كیمسه آكا پاداش اولماز . مولدات

[*] اصل مترجمده بومقامدن صكره مذكور اولان علماء شافعیه‌نك تراجمی اثناسنده بعض قوافی واسجاع رعایت اولنوب لكن ترجمه‌سنده دخی رعایت اولنورسه زبان تركیده چندان خوش آینده اولمغه امكان اولمدیغی ظاهر و نمایان اولوب بالكلیه تركی دخی مناسب اولمامغین (مالا یدرك كله لایترك كله) فحواسنجه بومقدار ایله اكتفا و اصل مترجمك اثرینه اكتفا اولندی والعذر عندكرام الناس مقبول .

طبع پاکی سائر مسائر مغارب ومشارق وطمطراق نتائج افکاری اسماعه واصل اولدقجه هرکس ﴿ وماادریك ماالطارق ﴾ کریمه‌سنی قائل و ناطق اولوردی برمرتبه‌ده ناطق فصیح المقال ایدی که گویا اولدقجه گویا کلامك بسیط و وجیزی آکا انقیاد واطاعته طالب و بر صراف مصری ایدی که جمیع نقود واذهانه آنك ابریز معیار کامل العیاری غالب ایدی. حلیهٔ حلیهٔ لحیه‌سی برمرتبه مزین وخوب ایدی که کورنلر تعویذ ایدوب اعیذه بالله ﴿ من شر الوسواس الخناس ﴾ دیر ایدی ومجلسنده سائرائمه صف صف طوردقده زبان حالله جانب غیبدن مروا ایابکر فلیصل بالناس جاری اولوردی. ولادتی مزنی نك وفاتی کوننده واقع اولمشدر ، وغایت ایله کثیر التقید ومداوم صلوة تهجد ایدی هرکونده کیجه ایله برختم قرآن شریفه مداوم ودائما صوم داود اوزره برکون مفطر و برکون صائم ایدی وهرجمعه کوننده صلوة جمعه‌دن مقدم ایکی رکعت نماز ایله مستقلا برختم ایدردی سائر ایامده هرکون ایتدیکی ختمدن ماعدا . ودخی حدیث واسما وکنی ونحو ولغت واختلاف نقهایی عارف وایام ناس وسیر جاهلیته واقف ایدی وشعردن اشیاء کثیره‌یی حافظ وماهر وحفظ قرآنده دخی نسیج وحدی اولوب ابناء زمانه غلبه‌سی ظاهر ایدی وبالجمله تفقهده امام عصر وزمان لغتده بحر بی پایان ومجالس ملوکده نافذ الکلام ووالا مقام ایدی . مؤلفاتندندر فقهدن کتاب (الباهر) که یوز جزءده‌در و (ادب القضا) که قرق جزءده‌در ومختصر مشهورکه عظماء اصحاب و غیریلر آنی شرح ایتمشلر در . قضاء مصره نیابته والی اولوب بعده اصالة قاضی اولمشدر . وفاتی طریق حجده سنة خمس یاخود اربع واربعین وثلثمائه‌ده‌در مدت عمری سکسان نیل الا برشهر ناقص ایدی . وینه آنلردندر محمد بن جریر ابو جعفر الطبری که احد ائمهٔ دنیا ایدی علم ودیننده . ولادتی سنة اربع یاخود خمس و عشرین و مأتینده در . طلب علمده طواف اقالیم ومسلوك راه تعلم وتعلیم ایلدی ، تصانیفی دخی کثیره‌در جمله‌دن تفسیرمشهوری وتاریخی وکتاب (شرائع الاسلام) وبونلرك غیری . ودخی حافظ کلام الله ومعانیسنه واقف وآکاه واحکام قرآنده فقیه با انتباه ایدی دیمشلردرکه : مصنفاتی مدت عمرینه سن بلوغدن صکره قسمت اولنوب هر روز ایچون

اون درت ورقه دوشدی . حکایت اولنورکه قرق ییل مکث ایدوب هرکون
قرق ورقه کتابت ایدردی . مؤلف اصل مترجم والد ماجد بیورمشلردرکه
بوایکی روایت بیننده منافاة یوقدر نته‌کیم تأمل ایدنه خفی اولماز . بوعبد فقیر
ایدرکه وجه تأمل بودر وطریق دفع منافاة بودرکه جائزکه قرق ییل هرکون
قرق ورقه کتابت ایلیه وباقی عمرنده هرکون اون‌درتدن ناقص کتابت ایلیه
جمله‌سی حساب اولندقده مدت عمرندن هرکونه اون درت ورقه دوشه
و یاخود اون درت ورقه قسمت اولنان مصنفاتی اوله و کونده قرق ورقه
کتابت ایلدی دیدکاری مصنفاتك غیری کتابت کتب اوله والله تعالی اعلم .
ودخی دیر ایدی که : برکون والدمك قرق ورقه کتابت ایلدی دیدکاری
مصنفاتك غیری کتابت کتب اوله والله تعالی اعلم . ودخی دیر ایدی برکون
والدمك نفقه‌سنه محتاج اولوب قمیصمك یکاریني کسوب بیع ایدوب آنی
صرف ایلدم . وفاتی سنة عشر وثلثمائه‌ده‌در آخر عمرنده دخی شیئی متغیر
اولمامش ایدی ودخی اسمر ایدی‌که لونی ادمته [*] مائل ایدی واعین ایدی
یعنی چشمی واسع و سیاهی عظیم ایدی نحیف الجسم و بلند قامت وفصیح
ایدی رحمه‌الله‌تعالی . وینه آنلردندر محمدبن‌خفیف الشیرازی‌الشیخ ابوعبدالله
ابن الخفیف‌که شیخ المشایخ علم و دیننده صاحب قدم راسخ سید جلیل وامام
حفیل [**] ایدی دعاسی‌سبب نزول‌غیث مدرار وکلامی مؤدب‌اصحاب‌معاصی
واهل اصرار ایدی میان‌مشایخده علوم ظاهره‌ده جمله‌دن اعلم وکتاب وسنته
کمال تمسکی جمله‌سنك قاتنده‌متفق علیه‌ومسلمدر بدایات احوالنده تحمل‌اسفار
و ریاضات ایله تحصیل احوال عالیات ایدوب نساك طوائف و سلاك ارباب
معارفدن طریقده صاحب قدم راسخ کبار مشایخ خدمتنه واصل وارباب حالدن
نیچه اخیار واصحاب مواجید و اذواقدن جم غفیر کبار صحبتنه نائل اولوب
تصفیهٔ مشارب ایامش نیچه اهل‌اللهك مناهل طریقتلرنده کؤس تربیت وارشادی

[*] ادمت آدم اللون اولقدرکه ترکیده بغدای رنکلی دیرلر .

[**] حفیل اول کیمسه‌درکه جمیع اورده کمال اهتمام وحسن قیام‌اوزره اولوب شروع ایتدیکی وقت مبالغه ایلیه .

شارب اولمشدر . مسافر مشرق و مغرب و تصفيهٔ قلب و اماتهٔ نفس دغل
و قلب ايله و اصل عنقاء مغرب اولمش ايدى مشاق طاعاته صبر وتحملده
برجسدى وار ايدىكه سكون وقرار نه‌در بيلمز وبرنفس نفيسى وارايدى كه
بيدا وصحرادن غيرى ملجاء و مأوى وتلال و قفاردن اوزكه مسكن اختيار
ايتمز ايدى . اولاد امراء كباردن ايكن وادئ زهدى اختيار ايتمش ايدى .
حتى ديمشدركه بعض يرلردن كيدركن مزابل ايچنده بعض كرباس پارهٔ پركير
وپاس بولوب آنلرى رفع وغسل ايدوب بريره جمع ايدردم ولباسمك اسكيسنى
آنكله اصلاح ومرمت ايدردم . سائر ناسدن بركيمسه واصل اولمديغى علوم
آنك درونندە حاصل وميان خواص وعوامده جاه رفيع ومنزل منيعه نائل
اولوب وحيد زمان ومقصد سكان آفاق جهان ايدى . آستانى زيارت قصد
ايدنلره ايصال بركت ومريدلرينه رفق ومقصدلرينه مساعده ومعاونت ايدردى
نيچه كتب تصنيف ايلمشدركه بركيمسه مثالى تأليف ايتمامشدر . ومدت عمرى
مديد اولوب نيچه اعوام خواص وعامهٔ نفعى عام اولدى . قرق آى مرور
ايتدى كه : هرشب بركف باقلا ايله افطار ايدردى اكثر اوقاتده وقت
غداة دن عصره اولنجه بيك ركعت نماز قيلاردى كاه اولوردى كه بر ركعتده
ختم قرأن ايدردى قچانكه صلوة جمعه‌يه چيقسه يانده اولان فضه و ذهبدن
نه مقدار وار ايسه تفريق وايثار ايدردى وهرسنه آخر اولدقده يانده حاضر
اولان مالى اخراج ونيچه فقير و محتاجدن دفع احتياج ايدردى و هربار اون
عدد حبات ذبيب ايله افطار ايدردى . اصحابندن بركيمسه ترحم ايدوب بش
حبه دخى زياده ايلدى اوكنه كتوردكده نظر ايدوب سكا كيم امرايلدى بونى
ديوب اون دانه‌سنى اكل ايدوب باقيسنى ترك ايلدى . كنديسى ديمشدركه
بركون فصاد كتوردوب افتصاد ايلدم عروقمدن ماء لحم كبى برنسنه چيقوب
بكا غشى حاصل اولدى ، پس فصاد متحير أولوب بن برجسد كورمدم كه
آنده قان اولمايه الا بونى كوردم ديوب تعجب ايلدى رضى الله عنه وقدس سره
وبالجمله مناقبنه نهايت وفضائلنه حد وغايت يوقدر . وفاتى سنة احدى وسبعين
وثلثمائه رمضاننك اوچنجى كيجه اولمشدر . وينه آنلردندر محمد بن سليمان بن

هارون ابوسهل الصعلوكی که امام وقت ایدی فقه‌وتفسیر ولغت ونحوده وشعر وعروض وکلام وتصوفده وبونلرك غیری اصناف علومده . ولادتی سنة ست وتسعین ومأتینده‌در نیچه ائمه ومشایخه ملاقات وبصره‌ده نیچه ییللر ونیسابورده اوتوز ایکی ییل دراسـت ایله صرف اوقات ایلدی . ائمهٔ تصـوفدن دخی مرتعش وشبلی وابوعلی الثقفی ایله وغیریله صحبت ایلدی . وفاتی سـنة تسع وستین وثلثمائه‌ده‌در ، مناقبی متناهیه دکلدر . وینه آنلردندر محمد بن عبدالله ابو بکر الصیرفی ، دیرلرکه بعدالشـافعی علم اصولده اعلم خلق‌الله بودر بعض تصانیفی دخی واردر . جمله‌دن (شرح‌الرساله) واجماع بحثنه متعلق برکتاب ، وفاتی سـنة ثلثین وثلثمائه‌ده‌در . وینه آنلردندر محمد بن علی القفـال الکبیر الشاشی ، تفسیروحدیث وکلامده واصول وفروع ولغت‌وشعرده امام وبونلردن ماعدا ورع وزهدده دخی مقتدای انام ایدی کلامی اشعریدن اخذ ایلدی . اشعری دخی آندن لغت قرائت ایدردی . ولادتی سـنة احدی وتسعین ومأتینده‌در . وفاتی دخی سـنة ست یاخود خمس وثلثین وثلثمائه‌ده‌در . وینه آنلردندر علی بن اسمعیل الشیخ ابوالحسن الاشـعری البصری که شیخ طریقت اهل سنت وجماعت وامام متکلمین وناصر سنت سیدالمرسلین ایدی مناقبنك بر مقداری مقدما ترجمه‌سـنده مرور ایلمشـدر ومع هذا ینـه منـاقب شریفه‌سی متنـاهیه دکلدر اکـر بیك کره اعاده وبیك ورق مقداری بیانندہ اطاله اولنسه . جزاه الله تعالی عنا وعن نصرة الشرع المبین . وینـه آنلردندر احمد بن محمد بن احمد الاسفرائنی الشیـخ ابو حامد که حافظ مذهب وامام ملت ایدی . ولادتی سنة اربع واربعین وثلثمائه‌ده‌در ، بغدادده ریاست دین ودنیا آنده تمام اولوب انتها بولمشدر . ورِوی زمین تلامذه واصحابی ایله مالامال اولمشدر . مجلسنه‌متفقهه‌دن اوچیوز کیمسه ، بعض روایتده یدی یوز کیمسـه جمع اولوردی جمیع ناس دیرلر ایدی‌که اکر امام شافعی آنی کورمش اولسه مسرور وفرحان اولوردی وبومرتبه ورع وزهد ودین ایله ملوك زمانه قاتنـده صاحب جاه بلند وتمکین ایدی ودائما کاری تدریس ومناظره وهرکلامنك دقائقنی فکر ایدوب نفسنی مواخذه وهفوات

لسانی ایچون محاسبه ایدی . امام ابو الحسین القدوری که کبار ائمهٔ حنفیه‌دندر آنی تعظیم و جمیع خلق اوزره تفضیل و تکریم ایدردی . وفاتی سنهٔ ست واربعمائه شوالنده‌در، مناقبی قابل احصا دکلدر اول جهتدن اول بابده اطناب زائده‌دن خالی‌در . وینه آنلردندر ابراهیم بن علی بن یوسف الفیروز آبادی ابو اسحق الشیرازی که صاحب تنبیه وتهذیب‌در . فقهده وعلم خلافدن (نکت ومع)و اصول فقهدن (تبصره) وجدلدن (ملخص)و (المعونه) و کتاب (طبقات الفقها) و (نصح اهل العلم) وبونلرك غیری کتبك صاحبی‌در و بالجمله شیخ امام وشیخ الاسلام وصاحب تصانیف عظام ایدی که هر بری مانند خورشید تابان اطراف جهانی دوران ایدر و تصانیفنی کورنلر فضلنه اعتراف واقرار ایدوب برکیمسه انکار ایلمز مکر اول کس که ﴿ الذی یتخبطه الشیطان من المس ﴾ کریمه‌سی آنك وصف حالی ودماغ وعقلنك سبب اختلالی اوله . طلبهٔ رجال مشرق و مغربدن قصد تحصیل کمال ایله خدمتنه ارتحال ایدرلردی . وبحر وبردن فتاوی کلوب آنك حضورنده معروض اولوردی وامواج دریای فقه تلاطم ایتدکجه آنك اوکنده قرار بولوردی . و هرکس که لباس فقهی کندویه شعار ایلیه فقه آکا انقیاددن عار ایدوب تعاظم و استکبار ایدردی مکر آنك اوزرنده پوشیده اولسه البته آکا مطیع و منقاد اولوب القاء قیاد ایدردی حتی بر مرتبه‌یه وارمش ایدی دیرلرکه فقهی تحصیل وتفریعده ابن سریج رتبه‌سنه واصل وربع مسکونك جمله‌سنه طلبه وتلامذه‌سی انتشارنده آکا مماثل ومعادل اولمش ایدی . ورع وزهدی خود اشتهارده کالشمس فی رابعة النهار اولوب ذکر ذاکردن اشهر واوّل و آخری احاطه اولنمقدن بلندپایه وبرتر ایدی ومظهر نص کریم ﴿ وتقلبك فی الساجدین ﴾ اولوب جوف دجاده قیام وتهجدینه نجوم افلاك دخی جملهٔ شاهدیندن ایدی وجناب قاضی الحاجاته تضرع ومناجات ایلسه مستجاب الدعوات ایدی. روایت اولنورکه (مهذب)ی تألیف ایتدکده هر فصلندن فارغ اولسه ایکی رکعت نماز قیلوب جناب باری‌یه تضرع ونیاز ایدردی . ودخی دیمشلردرکه برکون مسجدده بردینار فراموش ایدوب بعده خاطرینه کلوب ینه مسجده رجوع ایدوب دیناری وضع ایتدیکی

يرده بولوب ينه تفكر ايدوب جائزكه آخر كيمسه‌دن دوشدی اوله ديوب
ترك ايلدی. ايمدی زهد اوليجق بويله اولمق كركدر وترك دنيا ايله نعيم دقبه
بويله بدل اولمق كركدر هكذا هكذا والا فلالا . ولادتی فيروزآباده اولوب
بعده داخل بغداد اولوب شيوخ كثيرة الاعداددن قرائت ايلمشدر اوائل
حالنده طلب علمه اشتغالی اعجب العجاب ايدی مثلا هردرسی بيك كره اعاده
ايله فتح باب استفاده وافاده ايدردی وكنديسی دير ايدی كه برقياسی بيك
كره اعاده ايدردم آندن فرغ اولدقده برقياسه دخی شروع ايدوب بومنوال
اوزره تحصيل واشتغال ايدردم بركره طبعی ماء باقلا ايله زيد آرزو ايدوب
ينه ترك ايدوب بن درسه مشغول ايكن آنی اكل ايتمك وضع معقول دكلدر
ديدی بغدادده «مدرسهٔ نظام الملك»ده اوّل وظيفهٔ تدريس ايلين اول ايدی
نظام الملك دخی مدرسه‌نی آنك ايچون بنا ايدوب تدريسنی تكليف ايتدكده
كمال امتناع ايله قبول وامتثال ايلدی وشيخ مزبورك بر حكايهٔ عجيبه‌سی
واردركه نظام الملك بركره كنديسی خيرات وانعام وافضالدن خلائقه ايصال
ومعاصيدن اجتناب واوامر الهيه‌يه امتثال ايتدكارينی ذكر ايدوب بوخصوصده
مقام افاده اولان علمادن استفتا ايلدی جمله‌سی جوابنده اهل جنتدندر ديو
كتابت و حقنده حسن شهادت ايلديلر وقتا كه نظام الملك شهادات علمانی
مشاهده وكتابتلرنی مطالعه ايلدی بونكله بنم قلبمه اطمئنان وتصديق وايقان
حاصل اولماز مكركه شيخ امام ابو اسحق دخی كتابت وآنلره شهادتده
موافقت ايليه ديدی وقتا كه شيخه مراجعت ايلديلر شيخ دخی (الحسن خير
الظلمة) ديدی. يعنی حسن -كه نظام الملكك اسمی ايدی- ظلمه‌نك خيرليسيدر
ديو كتابت ايلدی، نظام الملك جواب شيخی مطالعه ايتدكده شيخ صادقدر
ايشته جواب صواب بودر ديدی . وقتا كه نظام الملك وفات ايتدی
وصيت ايدوب شيخك صورت فتواسنی اطراف كفننه ربط ايلديلر ، بعده
بعض صلحا رؤياسنده عالم مثالده آنی كوروب حالندن سؤال ايلدی اول
دخی جواب ويردی كه حق تعالی جمله كناهلريمی بكا هبه واحسان ايدوب بزم
بواحسانمزسنك حقكده شيخك خير ايله سبق قلم وشهادتی سببی ايله اولمشدر ديو

بیوردی دیو جواب ویردی ، فی الواقع بوواقعه شیخ ایچون منقبهٔ عظیمه‌در (ر . ع) . ودخی آنك مناقبندندرکه بلاد عجمه کیتدکده هرشهره که داخل اولوردی جمیع اهل بلده نسا ورجالی ، اولاد و عیالی ایله استقباله چیقوب شیخك محفه‌سنك ارکانی مسح ایدوب خاك نعلینی آلوب آنکله طلب شفا ایدردی وارباب صنائع متاعلرینی خاکپاینه نثار ایدرلردی کرك فواکه وحلوا وآش، کرك لباس وسائر قماش‌در حتی پنبه دوزلر دخی اسکیلرینی نثار ایتدکجه خلقك باشلرینه دوشردی‌وینه خلق شیخك خاکپاینه اوشردی . شیخ بوحاله تعجب ایدردی وقتاکه منزله نزول ایلدیلر شیخ اصحابنه ملاطفه ایدوب ای یاران وقرنداش بوکون باشکزه دوشن نثار خوب بی پایان‌دن نه‌حاصل اولدی وباشلی باشکزه نه‌مقدار حصه واصل اولدی ؟ دیرایدی وقتاکه بسطامه‌واصل اولدی شیخه فلان صوفی کلدی دیدیلر بعضلر صوفیٔ مزبور سهلکی دیمکله مشهور برعزیز ایدی دیمشلردر پس درحال شیخ مکانندن قالقوب استقبال ایلدی کوردیکه برشیخ کبیر جلیل المقدار اسب سوار وآردنجه مرقع پوش نیچه صوفیلری وارکلورلر ، اول عزیزه دیدیلرکه شیخ ابواسحق سکا کلدی پس اول عزیز کندیسنی آتدن آتدی و شیخ ابواسحق آنك آیاغنی تقبیل ایتدی. عزیز شیخه ایتدی: یاسیدی بنی هلاك ایلدك ایمدی بن سنکله کیتمك ممکن دکلدر سن ینه مخیم ومنزلکه تقدم ایله دیدی شیخ دخی امتثال ایدوب کیدوب بعده عزیز دخی منزل شیخه واصل اولدقده شیخ ابو اسحق عزیزك اوکنده اوتوروب هر بری آخری تعظیمنده حددن بیرون تعظیم ومرتبه بیاندن افزون تکریم ایلدی بعده عزیز مزبور ایکی خرقه اخراج ایلدی برنده برمقدار حنطه وار ایدی بونی بایزید بسطامی‌دن توارث‌ایتمشزدر دیدی، برنده دخی ملح وار ایدی . شیخ ابو اسحق آلوب غایت حفظ ایلدی بعده عزیز مزبور وداع ایدوب کیتدی .

مؤلف اصل مترجم مرحوم والد ماجد بیوررلرکه جناب باری یه هزار شکایت و زاری ایدرم زمانه‌مزدن که شمدی علماسی صوفیه طائفه‌سنه اظهار عداوت و زی صوفیه‌ده اولانلر علمایه معادات ایدر

اولديلر . ظن ايدرمكه بو حالت علماده غلبهٔ هوى ومتصوفه‌ده عدم اخلاص وصفادن ناشى در حق تعالى جمله‌مزدن تجاوز وعفو ايليه. شيخك وفاتى سنهٔ ست وسبعين واربعمائه‌ده‌در، مناقبى حد احصادن بيروندر امام الحرمين ايله مناظراتى واردركه طبقات شافعيه‌ده مذكوره‌در . وينه آنلردندر ابراهيم بن محمد بن ابراهيم الاستاذ ابو اسحق الاسفرائنى‌كه احد ائمهٔ دين ايدى اصول وفروع وكلامده اشتات علومى جامع برامام همام نافع ايدى‌كه سائر ائمهٔ آفاق آنك تعظيم وتبجيلنه وشرائط امامتى استجماع وتكميلنه اجماع واتفاق ايلمشلر ايدى نيسابورده آنك ايچون برمدرسه بنا اولنمشدركه آندن مقدم نيسابورده آنك مثلى بنا اولمديغى مشهور ومسلمدر آنده تدريس وتحديث ايدوب شيوخ نيسابور كلام واصولى آندن اخذ ايلديلر. كنديسى اسفرائن‌دن رجوع ايتدكدن صكره دير ايدى‌كه مقصدم بودركه موتم نيسابورده اولوب آنده مقبور اولهم واهل نيسابور جميعاً بنم نمازم قيله‌لر . بوكلامدن بش آى مقدارى مرور ايتدكده يوم عاشوراده سنهٔ ثمان عشرة واربعمائه‌ده وفات ايلدى . مناقبنى بيان واعلامدن زبان اقلام كنك ولال ومردم هرنه‌دكلو فصيح المقال اولسه اداسنده قاصر وبيمجالدر . وينه آنلردندر اسمعيل بن عبدالرحمن الصابونى‌كه نقيه ومحدث ومفسر وخطيب وواعظ ومذكر ايدى اسمى ايله اشتهارندن ماعدا شيخ الاسلام ايله ملقب ايدى حتى بلاد خراسانده لقب مز بور ايله آخر كيمسه مذكور اولمز ايدى جناب حضرت آله دين ودنيا جهتندن آكا عزوجاه روزى قيلوب شهر وبلده‌يه بخشندهٔ رونق وجمال وزينت افزاى مجالس ومحافل ارباب كمال ايتمش ايدى وموافق ومخالف قاتنده مقبول وبى‌نظير وعديل ايدوكى مسلم ارباب عقول اولوب سيف سنت ورافع بدعت ايدى وجميع اوقاتده كثرت عبادات ووظائف طاعاته مشغول ومداوم وكمال عفاف وسداد وظائفنه ملازم ايدى كتبخانه‌سنه بى‌طهارت داخل اولماز ايدى قنده قالديكه روايت حديث وتدريسده . وفاتى سنهٔ تسع واربعين واربعمائه‌ده ايدى مناقبنى استيفا ايتمكه كتب ودفاتر وفا ايلمزهمان مقصد اسم شريفنى ذكر وايراددر ، فضائلنى استيفا وتعداد دكلدر . وينه آنلردندر الحسن بن على بن محمد الاستاذ

ابو علی الدقاق که استاد مشایخ اولان ابوالقسم القشیری نك استادیدر . تصوفده ابوالقاسم النصرآبادی ایله صحبت ایدوب سماع حدیث ایلمشدر لسان وقت و امام عصر ایدی حضری دن تفقه ایدوب فقهده بارع اولدی وفاتی سنة خمس واربعمائه ده در . وینه آنلردندر سهل بن محمد ابوالطیب الصعلوکی که استاد ابی سهلك ولدیدر ، کندیسی فقیه ادیب ایدی ونیسابورك مفتیسی وابن مفتیسی ایدی . دین ودنیا ریاستلرینی جامع وبیخ اهل هوا و بدعی قامع ایدی . علماء عصری امامت و سیادتی اوزره متفق و جامع علم و عمل ایدوکنه جمله سی معترف وناطق ایدی . والدندن تفقه ایدوب شیخ الاسلام ایله ملقب اولمش ایدی بعض علما ایتدی : برکیمسه که نجیب ابن النجیب کیم ایدوکنی بیلمك ایسترسه سهل بن ابی سهله نظر ایلسون . فقها نیسابوردن و سائر خراسان مدینه لرندن نیچه جماعت آندن تخرج ایلدیلر فتوی وقضا وتدریس ایچون تصدر ایلدی . روایت اولنورکه مجلسنده بشیوزدن زیاده دوات وضع اولنوردی والدی دیر ایدی که سهل والددر و بالجمله فضائلنه نهایت و مناقبنه حدوغایت یوقدر وفاتی نیسابورده سنة اربع و اربعمائه ده در . وینه آنلردندر طاهر بن عبدالله القاضی ابوالطیب الطبری ، امام جلیل وفاضل نبیل وبحر متسع الدائره وغواص وملتقط در . علوم فاخره عظیم العلم وصاحب عقدوحل جلیل القدر وکبیر المحل ایدی زمانه سنده متفرد واول عصر اخدان وامثالی ایله مشحون ایکن جمله سندن متوحد ایدی نه نامیسی مشهور آفاق واقطار ونوائح ثناسی محسود مسك لیل ومغبوط کافور نهار وبالجمله قدر رفیعی واصفك وصف ومدحندن عالی وکوهر ذات نظیفی ومناقب جلیله سی کمال شیوعندن اکثر اخبار سمار [*] اولمش ایدی . قائلك درر بسط وشرحندن غالی ایدی عراقیین جملةً آندن اخذ ایلدیلر . ولادتی آمل طبرستانده سنة ثمان واربعین وثلثمائه ده در قضاء ربع الکرخه تولی ایلدی عراقیون قچانکه لفظ قاضی یی اطلاق ایلسه لر مقصدلری بودر نته کیم خراسانیلر قاضی حسینی مقصود ایدینورلر ، واشعریه

---

[*] سمار ضمه سین ایله جمع سامردر که کیجه ایله میان جمع قومده دفع نوم ایچون حکایت وامثال ولطائف اشعار واقوال سویلنلردر .

اصولده قاضی ابوبکر باقلانی‌یی مقصود ایدینورلر و معتزله عبدالجبار استرآبادی‌یی دیرلر. قاضی‌نك وفاتی سنة خمسین واربعمائه‌ده‌در و بونك حنفیه‌دن ابی الحسن قدوری ایله مناظراتی واردرکه کتب طبقات‌ده مذکوره‌در. وینه آنلردندر عبدالله بن احمد بن عبدالله، امام زاهد جلیل و بحر زاخر عمیق وطویل، احد ائمهٔ دنیا و ناصر ملت حنفیهٔ بیضا ایدی که قفال صغیر مروزی ایله مشهور و اکثر کتب فقهیه‌ده بونك اسمی مذکوردر و کتب اصول و تفسیرده وغیریلرده قفال کبیر مذکوردر و هر برکه مطلق قفال ذکر اولنسه مقصود اولان صغیردر. چنانکه اکبر ذکر اولنسه شاشی ایله تقیید اولنور. شیخ خراسانیین و امام کبیر ومقتدای علماء دین و بحر عمیق و غواص گوهر معنای دقیق، قریحه‌سی نقی و پاك و فهم لطیفی ثاقب و دراك عظیم الحال و کبیر الشان و زمن تحقیق‌ده زبانی گوهر افشان و وقت نظرده عدیم النظیر و حدت طبع‌ده مسلم صغیر و کبیر ایدی بر فارس ایدی که غباری شق اولنماز و آثارینه یتشمکه چاره بولنماز، و بر مرد بطل و شجاع ایدیکه سائر شجعان علماء نامدار آنك غلبه‌سنه اقرار و بر شیر غرنده ایدیکه اوکنده کیمسه‌نك وقوفه مجالی اولمیوب البته فرار ایدردی اولا ابو زید مروزی‌دن تفقه ایدوب فقه و حفظ ده وحید زمان و ورع و زهدده فرید عصر و اوان اولدی. آناقدن نیچه رجال آندن تحصیل نیتی ایله وطنلرندن ارتحال و آنك منزلنده حط رحل ایدرلردی تا که مجلسنه تردد و اختلاف ایدنلرده برکتی ظاهر اولوب هر بری بر عالم ماهر اولدیلر دیمشلردرکه شیخ مزبور ابتداء حالده قفال اولوب اوتوزیشنده ایکن تحصیل علمه ابتدا و اشتغال ایدی وحدیدن بر قفل ایشلمشدرکه وزنی آنجق درت حبه ایدی و بر کوزینه آفت اصابت ایتمش ایدی. اثناء درسده غلبهٔ حال ایله اکثر احوالده بکا ایدردی وفاتی سنة سبع عشرة واربعمائه‌ده‌در طقسان یاشنده ایدی روح الله تعالی روحه ونور قبره وضریحه. وینه آنلردندر عبدالله بن عبدالکریم بن هوازن ابو سعد القشیری که استاد ابو القاسمك اکبر اولادی ایدی امام کبیر جلیل و جودت قریحه‌ده بی‌مثل و عدیل ایدی تصوفدن دخی حظ جزیل و نصیب وافری اولدیغی ظاهر و اصول و نحوده دخی ماهر ایدی. ولادتی سنة اربع عشرة واربعمائه‌ده‌در. پدری

اولان استاد ابوالقاسم دخی آنده امارات نجابت و آثار صلاح وفضیلت مشاهده ایتمکین آنکله اقران معامله وکمال توقیر و احترام ولطف و مجامله ایدردی وبالجمله عربیتدن صاحب حظ وافر اولوب اصول وتفسیردن مذاکرهٔ دروس ایدوب عبارات مهذبه وخوب ایله جمله اشکالی حل وتقریر مبحث ومحل ایدردی وجمیع مسائل اصول ونکتی ایله محفوظی اولوب علم اصولده بارع ایدی . برطبع ایله‌که مانند آب زلال سیال وبرخاطر ایله‌که مواقع اشکاله میال ایدی درك معانی‌یه جمله‌دن سابق وعارف ومشکلات مدارك ومبانی‌یه واقف وکاشف وعلوم متصوفه‌ده خود موشکاف حقائق ومجلس وعظی روضهٔ حقایق ودقائق ایدی وکلمات سوزناکی محرق اکباد وقلوب ومواجیدینی مشاهده ایدنلرك اشك چشملری خونه مقلوب اولوردی . اوقاتنك ظاهری طهارت وصلوته مستغرق وباطنی مراقبهٔ حق ومشاهدهٔ احکام غیبه مصروف اولوب مست مطلق ایدی اکثر ازمانی تنفس صُعدا [*] و تذکر بُرَحا ایله کذران اولوب ویاخود بعض کلام منثور و منظوم ترنم ایتمکله تسلیت قلب سوزان ایدردی وفاتی سنهٔ سبع وسبعین واربعمائه‌ده‌در . وینه آنلردندر عبدالله بن یوسف ابن عبدالله بن یوسف بن محمد بن حویه الشیخ ابو محمد الجوینی ـ که والد امام الحرمین‌در ـ علم وزهد وتقشف زائدده حیدر زمان و عباداتده تحری واهتمامده فرید عصر واوان ایدی . رکن الاسلام ایله ملقب و عارف فقه واصول وتفسیر ونحو وادب ایدی برمرتبه مهیب ایدی‌که حضورنده بر فرد هزل ایتمکه مالك دکل ایدی ومجلسنده آنجق علم وزهده متعلق کلام وتحصیل علومه تحریض واقدام اولوردی . قفال‌دن سماع حدیث ایلدی . القاء دروسده ماهر ایدی نیسابورده تدریس و مناظره وافتا ایلدی اما زهد وورعی بر مرتبه‌ده ایدی‌که کویا هربری آنده انتها بولمش ایدی . روایت اولنورکه حضرت ابراهیم خلیل علیه صلوات رب الجلیل واقعه‌ده کوروب ایما ایله آیاقلرینی

---

[*] صعدا ضم صاد وفتح عین مهملتین ایله تنفس طویل‌در برحا دخی اوله وزنده‌در حمی‌دن وغیری‌دن اولان شدته دیرلر . بومقامده مقصد دور ودراز تنفس وآه ایدوب شدائد آخرتی تذکر ایتمکدن خالی دکل ایدی دیمکدر .

تقبيل رجا ايلدی حضرت ابراهيم دخی تعظيم وتكريم ايچون منع ايلدی امام مزبور ايتـدی بن دخی ايكی عقبلرينی يعنی اوكچـه‌لرينی تقبيل ايدوب بعده بيدار اولدقده بندن صـكره عقبمده بركت ورفعت ايله تأويل ايلدم. ابن سبكی ايتدی: بوندن زياده بركت ورفعت اولورمی‌كه امام الحرمين كبی ولدی ظهور ايلدی. امام ابومحمد مزبورك وفاتی نيسابورده سنهٔ ثمان وثلثين واربع مائه‌ده‌در وقتاكه غسل اولنوب كفن ايچنه‌وضع ايتمك ايستديلر كورديلركه‌صاغ الی قولتوغنه‌دكين‌ماندقمر منير ايدی جمله حاضراولانلر فتاوی سنك بركاتندندر ديديلر. آنك تصانيفندندر كتاب (الفروق) و (السلسله) و (التبصره) و (التذكره) و (مختصر المختصر) و (شرح الرساله) وبونلرك غيری وبرتفسير كبيری واردركه هر آيتده اون نوعی مشتمل‌در. وينه آنلردندر عبدالسيد بن محمد بن عبدالواحد بن احمد بن جعفر ابو نصر بن الصباغ كه صاحب الشامل والكامل‌در بر امام ايدی‌كه برفرد آندن مقدم اولماز ايدی وبرفارس ايدی‌كه برق خاطف آنك ماوراسـنده محل وضع قدم بولـماز ايدی بر حبر ماهر ايدی‌كه پايه‌سی اوج سمادن برتر وبربحر زاخر ايدی‌كه كثرت ولا ووفرت آبادی ايله آنی تخليه ايلمكه امكان اولمدينی مقرر ايدی. زباننده‌ن نفائس مسائل فقه‌ريزان اولدقجه كوياكه همان اول ايدی. اكه طعام وبلغه وظاهر وباطننده آثار فقاهت نمايان اولدقجه اهل تحقيق دير ايدی كه: ابن صباغ هنكام طفوليتدن بويله مصبوغ اولمش ﴿ ومن احسن من الله صبغةً ﴾ اهل ورع و نزاهت و تقی ونقی و صـالح وزاهد ومحقق وفقيه واصـولی ايدی ومتفق ومختلفی عارف يعنی مسـائل اتفاقيـه واختلافيه‌يی محيط وواقف ايدی ودخی نفسنه محاسـبه ايدوب دير ايدی‌كه: نفسمه‌مراجعت‌ايدوب كوردم‌كه‌باب المراتب‌دن ـ كه‌بغدادده‌برمكاندرـ «مدرسهٔ نظاميه‌يه» كلمكده مشقت بولماز اما كعبه‌يی يدی دفعه طواف ايتمكده كلفت عظيمه بولور، زيرا اولكيده حظ نفسم‌واردر وايكنجيسی اقدم ايچون نفسم اوزرينه تسلطدر. «مدرسهٔ نظاميه‌يی» اولا نظام الملك بغدادده شيخ ابو اسحق ايچون بنا ايلمش ايدی لكن شيخ مزبور تدريسـنی التزام ايتميوب امتناع ايلدی آخر شيخ ابن الصباغه اذن ويروب اول دخی برقاچ ايام يسيره

اقامت وظیفهٔ تدریس ایدوب بعده شیخ ابواسحق یینه راضی اولوب بقیهٔ زمان حیاتنده تدریس ایدوب وقتا که وفات ایلدی مدرسهٔ مزبورده یه صاحب التتمه ابو سعد المتولی مباشرت وتولی ایلدی بعده عزل اولنوب ینه ابن الصباغ خدمت تدریسه اعاده اولنوب فتح باب افاده ایلدی . وفاتی سنة سبع وسبعین واربعمائه‌ده‌در و فاتندن برقاچ ییل مقدم بصری مکفوف اولوب اعمی اولمش ایدی . وینه آنلردندر عبدالقاهر بن طاهر بن محمدالتمیمی الامام الکبیر الاستاد ابومنصور البغدادی . امام عظیم القدر واجل کثیر العلم ورفیع المحل ایدی برحبر ماهر ایدی‌که فقه و اصولنده وفرائض و حساب وعلم کلامده کیسه آنکله مساجله ومعارضه‌یه قادر دکل ایدی . اسمی عنده مشهور وصیت جمیلی اقاصئ بلادده منتشر اولوب اکثر اهل خراسان علمی آندن اخذ ایدوب جمله‌سنه فیض رسان اولمش ایدی‌که اون یدی فنوندن تدریس ایدردی اوائلده صاحب خشمت وافره ومالك اموال جزیله وامتعهٔ فاخره ایدی جمله‌سنی زمان یسیرده اهل علم و حدیثه انفاق ایدوب کندیسی فقیر اولدی بعده نیسابور ترکمان جانبندن برفتنه واقع اولوب اول سببدن آندن مفارقت ایدوب اسفرائن‌ده توطن ایلدی ، وفاتی دخی آنده واقع اولدی علوم عدیده‌ده تصانیف مفیده‌سی واردر اکر علم حسابدن اولان کتاب تکمله غیری تألیفی اولماسه اکا کافی ایدی وفاتی سنة تسع وعشرین و اربعمائه‌ده‌در بعضلر سنة سبع وعشرین دیمشدر اما لفظ سبع تسع‌دن تصحیف اولنمشدر اصح اولان قول اوّلدر و آنك شعرندندر :

(شعر)

یامن عدی ثم اعتدی ثم اقترف ثم انتهی ثم ارعوی ثم اعترف
ابشر بقول الله فی تنزیله ان ینتهوا یغفرلهم ما قد سلف

ابن السبکی ایتدی ابی منصورك بومقوله اقتباسی شعرنده استعمال ایتمسنده جواز اقتباسه دلیل واردر بعده اقتباسك تحریمنه قائل واول امرده تشدیده مائل اولانلری بونکله رد ایلدی . ایمدی صواب جوازیدر خصوصا که فقهادن نیجه‌سی ایتمشلردر وبعض مالکیه‌دن منقول اولان منع وتشدید بیوجه

وغیر سدیددر زیرا قاضی عیاضك ابن عطاردن نقل ایتدیکی آکا مناقض‌درکه ابن‌عطاره برماده‌ده سجود سهو لزومندن سؤال اولنوب اول‌دخی سجودایله فتوی ویردی سائل ایتدی اصبغ بکا سجود لازم دکلدر دیدی ابن عطار دخی ﴿ لاتطعه واسجد واقترب ﴾ دیوب اقتباسی اختیار ایلدی حتی قاضی عیاض بونی ابن عطارك ملح ونوادرنده عد ایلمشدر لکن احسن بودرکه کتاب عزیزك حرمتی رعایت اولنوب تأدباً ترك اولنه‌که لائق ورع وتقوی بودر . وینه آنلردندر عبدالقاهر بن عبدالرحمن الجرجانی که آنك مناقبی مروراتمشدر. وینه آنلردندر عبدالکریم بن هوازن بن عبدالملك النیسابوری الاستاد ابو القسم القشیری النیسابوری‌که زین‌الاسلام ایله ملقب‌در ومؤلف رسالهٔ مشهوره‌درکه سائر مسائر مغرب ومشرق‌در وصاحب بسالت‌درکه آنکه نجم سعادتی مشرق‌در ، اصالتده پایه‌سی فرق فرقدان‌دن متجاوز بلکه کنکرهٔ طارم هفتمینه برابر ایدی وینه جائز ایدی علم و عملده احد ائمهٔ مسلمین وفعل وقولده‌اعظم ارکان ملت‌ودین‌ایدی مقتدای ائمه‌ورافع ظلمات ضلالت مدلهمه ایدی وبالجمله شیخ الشیوخ واستاد الجماعه ورئیس الرؤس ومقدم الطائفه وجامع اشتات علوم وناظم عقود جواهر ودرر منطوق ومفهوم ایدی ولادتی سنة ست وسبعین وثلثمائه‌ده‌در اصولیٔ محقق ومتکلم وسنی ومحدث حافظ ومفسر متقن ونحویٔ لغوی وادیب کاتب وشاعرایدی ونهایت مرتبه‌ده خط خوبی وار ایدی وبرمرتبه‌ده بطل وشجاع ایدی‌که استعمال سلاح وفروسیتده صاحب آثار جمیله ایدی . اول عصرك اهالیسی علی الاطلاق اجماع واتفاق ایتمشلر ایدی‌که سید زمان وقدوهٔ وقت واوان وبرکت مسلمین وامام متقین ایدی وغایت ایله حسن الموعظه وملیح الاشاره وجامع میانهٔ علم شریعت وحقیقت واحسن شرح ایله شارح اصول طریقت ایدی . اصلی ناحیهٔ استواده اولان عرب‌دن ایدی‌که خراسانه کلوب نواحی‌ده ساکن اولمشلردی اول تقدیرجه قشیری الاب سلمی الام ایدی کندیسی طفل ایکن والدی وفات ایدوب ابو القاسم الالیمانی حجرینه دوشوب ادب وعربیتی آندن قرائت ایلدی آنلره اتصالی سببی ایله وآنك غیرندن

دخی قرائت ایلدی بعده ناحیه‌دن بلدیه حاضر اولوب اتفاق ایله حضوری
استاد شهید ابو علی الحسن بن علی الدقاق مجلسنه مصارف اولوب شیخ
مزبور لسان وقت زمان وصاحب فصاحت وخوش زبان اولماغن کلامنی
استحسان وقبول وطریق ارادته سلوك ایچون شیخك اوکنده قیام ومثول
ایلدی شیخ استاد دخی آنی قبول ایدوب تعلم علم ایله اشارت ایلدی اول
دخی شیخ امام ابی بکر محمد بن بکر الطوسی‌نك درسنه چیقوب فقهه شروع
ایلدی آندن فقهی تحصیل ایلدی بعده ینه اشارت استاد ایله امام استاد
ابوبکر بن فورك خدمتنه اختلاف ایلدی آندن دخی تحصیل علم اصول
دین ایدوب اول علمده دخی بارع اولدی وآندن اصول فقه دخی قرائت
بعده اندن دخی فارغ اولدی بعده استاد ابی بکر وفات ایدنجك استاد ابی
إسحق الاسفرائنی یه اختلاف ایدوب مجلسنده بولنوب جمیع درسلرینی
استماع ایدردی بعده قاضی ابی بکر بن الطیب کتابلرینه نظر ایلدی بعده
استاد ابوعلی قیزینی آکا تزویج ایدوب استادك وفاتندن صکره ابو عبدالرحمن
السلمی ایله معاشرت ایلدی تا که استاد خراسان اولدی بعده تصنیفه شروع
ایدوب تفسیر کبیرینی تصنیف ایلدی ، وعظ وفروسیتده دخی رتبهٔ عالیه
ودرجهٔ سامیه صاحبی ایدی ابن السبکی ایتدی بزه خبر واصل اولمشدرکه
استاد ابو القاسمك برولدی مرض شدیده مبتلا اولوب برمرتبه اولدیکه
حیاتندن مأیوس اولوب استاده ولدندن فراق غایت ایله شاق کلوب اول‌کیجه
واقعه‌ده حق سبحانه وتعالی‌یی کوروب مبتلی اولدیغی ضر وبلوی‌دن جنابنه
بث شکوی ایلدی حق تعالی بیوردی‌که آیات شفایی جمع ایدوب اوزرینه
قرائت ایلیه یاخود بر انا ایچنه یازوب ایچنه مشروباتدن برنسنه قویوب سقی
ایلیه اول دخی مأمور اولدیغی کبی ایدوب ولدی بامره تعالی شفا بولدی
آیات شفا ، قرأن عظیمده آلتی محلده‌درکه بونلردر ﴿ ویشف صدور قوم
مؤمنین * شفاء لما فی الصدور * شفاء للناس * وننزل من القرأن ماهو شفاء ورحمة
للمؤمنین . واذا مرضت فهو یشفین ، قل هو للذین آمنوا هدی وشفاء ﴾ وینه
سبکی ایتدی مشایخدن نیچه‌سنی کوردم‌که بو آیاتی مریضه برانا ایچنه یازوب

طلب عافيت ايچون سقی ایدرلردی . مؤلف اصل مترجم مرحوم والد ماجد
بیوررلرکه بن دخی بونی مراراً تجربه ایلدم نیجه مریضه عافیت میسر اولدی .
استاد مزبورك تصانیفی چوقدر جمله‌دن تفسیر کبیرکه اجود واوضح تفاسیردر
ورسالۀ مشهورۀ مبارکه‌سی که حقنده دیمشلردرکه برخانه‌ده اول رساله اولە
اول خانه‌یه نکبت اصابت ایتمك اولمامشدر . ودخی کتاب (التحبیرفی التذکیر)
و(آداب الصوفیه)و(لطائف الاشارات) وکتاب(الجواهر)و(عیون الاجوبه
فی فنون الاسئله)وکتاب(المناجات)وکتاب(نکت اولی النهی)وکتاب(نحوالقلوب
الصغیر)وکتاب (احکام السماع) وکتاب (الاربعین) شیخ مزبورك آلتی اوغلی
قالمشدرکه جمله‌سی جادله‌دریعنی عبدالله ایله مسمی‌در وجمله‌سی استادابی علی الدقاقك
کریمه‌سی اولان سیدۀ جلیله‌دن اولمشدر ودیمشلردرکه و قتاکه شیخه اصابت
مرض ایلدی بررکعت صلوتی فوت ایتمیوب جمله‌سنی قائماً ادا ایلدی تا که وفات
ایدنجه . وفاتی سنة خمس وستین واربعمائه‌ده‌در روایت اولنورکه شیخك
وفاتندن صکره فرسی اصلا علف یمیوب اکلدن امتناع ایلدی وبرکیمسه‌یی بنمه
قومادی تاکه برقاچ کون مرور ایتدیکی کبی وفات ایلدی . وینه آنلردندر
عبد الملك عبدالله بن یوسف بن محمد بن عبدالله امام الحرمین ابو المعالی‌که
شیخ ابی محمدك ولدی‌درکه بوندن اقدم ذکر اولنمشدر . بونلر دخی امام همام
وشیخ الاسلام بحر محقق وحبر مدقق نظار واصولی واریب ومتکلم وبلیغ
وفصیح وادیب وزمانه‌سنده فرد وعلم میان فضلاده مسلم زینة المحققین واسوة
المدققین ایدی علی الاطلاق امام الائمه ایدی عجم وعربده وصاحب شهرت
ایله سراة وحداة آنك اسمی ایله سیر ایدرلردی شرق وغربده بر بحربی
کران ایدی‌که علوم درر فاخره‌سی ، وبرآسمان ایدی‌که عالمه ضیا بخش اولان
فوائدی، نجوم زاهره‌سی ایدی وبالجمله آنك وصفنده زبدۀ کلام بوبیت اولمشدرکه :
بیت : (ومار أی احداً فی الناس یشبهه * وما احاشی من الاقوام من احد)ولادتی
سنة تسع عشرة و اربعمائه‌ده‌در . والدی شیخ مزبور دخی کوچك ایکن
بلکه ولادتندن مقدم دخی صرف همت وتربیتنده اعتنا و دقت ایلمشدر
برمرتبه‌که والده‌سنه هنوز حامل ایکن کسب یدندن وبی شبهه اولان ماندن

و آنك مناقب جليله‌سنى اظهار واشعار ايلديلر . طلبه‌سى دخى درتيوزه قريب ايدى جمله‌سى غريب قالوب شهر ايچنده صواف اولنوب نوحه‌لر ايله طواف ايلديلر و دوات واقلاملرينى كسر ايدوب صياح و جزع وفرياد وفزع‌ده كمال مبالغه ايلديلر. ولادتى سنة تسع عشرة واربعمائه محرمنك اون‌سكزنده ايدى وفات ايتديكى زمانده اللى‌طقوز ياشنده ايدى حضرت ملك ديان روضهٔ قبرينى امطار رحمت بى‌پايان ايله سربسر ريان ايدوب مزيد فضل واحساننده سؤال وجواب‌ده الطاف وكرامتى بيحدحساب ايليه «انه‌ولى كل خيرودافع كل شر وحير».

وينــه آنلردندر على بن محمدبن حبيب الامام ابوالحســن الماوردى كه فقهدن كتاب (حاوى)وتفسيردن (اقناع) صاحبى‌در ودخى كتاب (ادب - الدين والدنيا)و (دلائل النبوة) و(الاحكام‌السلطانيه) و (قانون‌الوزارة) و (سياسة‌الملك) و بونلرك غيرى نيچــه كتابلرك صاحبى‌در نصره وبغدادده نيچه يـــل تدريس ايدوب بلاد كثيره‌ده قاضى اولمشدر . ديمشلردركه كندى حياتنده تصــانيفنى اظهار ايتمدى وقتاكه وفاتى قريب اولدى بر معتمد عليه صديقنه ايتدى : قچانكه بنده امارات موتى معاينــه وتحقيق ايدرسين دستى بنم اليمك ايچنه وضع ايله ، اكر بن سنك اليكى قبض ايدوب عصر ايدرســه‌م بيله‌سين‌كه بنم كتابلرمدن بريسى مقبول اولمامشدر پس جمله‌سنى آلوب دجله‌يه القا ايده‌سين اكر اليكى قبض وعصرايتميوب بسط ايدرسه‌م بيله‌سين‌كه علامت قبول وامارت ظهور مأمولدر بن‌رجا ايتديكم نيت وامنيه‌يه واصل اولمشمدر. اول كيمســه ايتدى : بن زمان موتنــده ديديكى كبى يايدم اليمى قبض ايتمدى بيلدم‌كه علامت قبولدر پس بن دخى بعــده كتابلرينى اظهار ايلدم . ابن سبكى ايتدى : بن ظن ايدرم‌كه كتب مذكوره (حاوى) نك غيريدر زيرا حاوى مؤلفك حياتنده كنديسندن قرائت اولنمشدر وبعض نسخ كوردم‌كه اوزرنده خطى وار ايدى ابن الصــلاح ايتدى : بوذكر اولنــان ماوردي اعتزال‌ايله متهم ايدى حق‌تعالى عفو ايليه وفاتى سنة‌خمسين واربعمائه‌ده‌در. وينه آنلردندر على بن محمد ابو حيان التوحيدى . آنك ذكرى نحاتده مرور ايتمشدر . وينه آنلردندرمنصور بن‌محمد بن عبدالجبارابوالمظفر ابن‌الامام ابى‌منصور السمعانى،

امام رفیع القدر و همام شهیر الذکر ایدی‌که ذکر جمیلی وجه ارضی تطبیق ونشر وصف جزلی عالم کونی تعبیق ایلمشدر . ولادتی سنهٔ ست وعشرین واربعمائه ذالحجه‌سنده‌در . اولا حنفی ایدی بعده مذهب شافعی یه انتقال ایلدی بعض امور سببی ایله‌که تفصیلی باعث تطویل اولور وجمیع تصانیفی مذهب شافعی اوزره‌در . وفاتی مرو‌ده سنهٔ تسع وثمانین واربعمائه‌ده‌در . وینه آنلردندر محمدبن محمدبن محمدبن احمد الطوسی الامام الجلیل حجة الاسلام ابو حامد الغزالی‌که جامع اشتات علوم وهر برنده مبرز ومنقول و مفهوم ایدی بر امام ضرغام ایدی‌که سائر شیران آنك اوکنده مختفی ومتواری ، وبر بدر تمام ایدی‌که اشراق نوری لیالیدن ماعدا نهارده دخی جمله‌عالمه ساری ایدی ظاهرا مخلوقاتدن بربشر ایدی لکن حقیقتده برطود عظیم ایدی وخلق کلمات مؤثره‌سی ایله غض وکسر ایدردی لکن حجر ایله درّ نظیم کسری کبی مضر والیم‌دکل ایدی، حمایت حوزهٔ دین ایچون معارضین ومعتدین ایله مدافعه ایتدکده جلاد مقالی هرچندکه مناضله ایده ینه خوف مخالفین بی‌ادراك ایله حد نصال و سیفی ملوث و ناپاك اولمیوب بحث و جدالده برمرتبه قوی و بی‌باك ایدی که قوت واقدامی وامر دین ده نهایت جدو اهتمامی ایله عروهٔ دین حنیفی وثیق وسدید وحدیث مفتری اولان غیاهب شبهات منکشف وپدید ایدی وبو حالات مذکوره بر ورعه قرین ایدی‌که درونندهٔ تأثیر آنك غیری جایکیر وبرمرتبه خلوت کزین ایدی‌که خلوتنده طاعتدن غیری سمیر ضمیر یوق ایدی میل دنیایی وراء ظهرینه ترك وسروجهرنده حق ایله معامله ایدوب صفاء بال ایله حقه اقبال کمرینی میانده برك ایتمش ایدی . ولادتی طوس‌ده سنهٔ خمسین واربعمائه‌ده‌در والدی صوف غزل ایدوب طوس‌ده بردکانده بیع ایدردی‌وقتاکه والدینك وفاتی قریب اولوب نداء دعوت رب مجیب کوشنه واصل اولدی ابوعلی امام محمدی و آخر ولدی احمدی متصوفه‌دن براهل خیر صدیقنه وصیت وتخلیص نیت ایدوب ایتدی : بن تعلم حظ ایتمدوکه کمال مرتبه تأسف اوزره‌یم ومقصدم اولدرکه بنده فوت اولان کسب کمال آنلرده تدارك اولنوب اهمال اولنمیه. ایمدی آنلره تعلیم ایدوب جمله ترك ایتدیکم مال وارزاقی اولکار ایچون صرف وانفاق

ایدەسین . وقتاکه وفات ایلدی صوفیٔ مزبور صناء بال ایله انلرك تعلیمنه توجه واقبال ایدوب والدلری ترك ایتدیکی مال یسیر اتمام اولنجه سعی بالیغ وجد کثیر ایلدی بعده آنلره ایتدی : معلومکز اوله که جمله سزك اولان مالی تحصیل کمال ایچون سزه صرف انفاق ایلدم، بن ایسه بر مرد فقیر واهل تجریدم بنده قوت مالیه یوقدر سزه معاونت ومواساة ومظاهرت ایلیم ، ایمدی بن سزك صلاح حالکز وتدبیر مآلکز بونده کورورم که بر مدرسه التجا وسائر طلبهٔ علم کبی برحجره ده ساکن اولوب رجا ایدەسزکه تاکه بر مقدار قوت وقوت وتحصیل علمه نوع قدرت حاصل اوله . پس آنلر دخی اول رأی صواب ایله عامل واول سبب ایله بو مرتبه سعادته نائل اولدیلر. حتی امام غزالی بونی حکایت ایدوب دیرایدی که بز علمی لغیرالله طلب ایلدك علم آندن ابا ایدوب البته لله اولدی حکایت اولنور که والدی بر مرد فقیر صالح ایدی البته غزل صوفدن حاصل اولان کسب یدندن اکل ایدردی وبو حالده ایکن ینه متفقهەنك مجالسنه طواف ایدوب هر بری ایله مجالسه والفت وممکن اولان مرتبه احسان وانفاق وخدمت ایدردی وهربارکه کلاملرینی ایشتسه تضرع و بکا ایدوب حق تعالی دن تضرع ورجا ایدردی که اکابر ولد نقیه روزی قیله. ومجالس وعظه دخی حاضر اولوردی نچانکه وقتی خوش اولسه بکا ایدوب بر ولد واعظ نصیب اولەدیو رجا ایدردی پس حق تعالی مأمولنی قرین حصـول ایلدی که امام ابوحامد افقه اقرانی وامام اهل زمانی وفارس میدانی اولوب کلماتی مقبول موافق ومخالف وحقیتی مسـلم معادی ومخالف ایدی . امام احمد دخی بر واعظ ایدی که صم صخدر پاره پاره اولوردی استماع تحذیرنده وفرائض اوداج حاضرین ارزان اولوردی مجالس تذکیرنده ، فرضا که تازیانهٔ تحذیری ایله صخور وجبالی قرع وضرب ایلسـه حرارتـندن ذائب وابلیس پرتلبیس مجلس وعظنده ربط اولنسـه تائب اولوردی .

فصل — امام حجة الاسلام طلب علمه ابتدا ایتدیکنی بیان ایدر. اولازمان صباده فقهدن بر مقدارینی کندی بلده سنده احمد بن محمد الزادکانی دن قرائت ایدوب بعده جرجانه مسافرت ایدوب امام ابی نصر الاسمعیلی خدمتنه واصل اولوب آندن تعلیقه یی تعلیق ایدوب بعده ینه طوسه رجوع ایلدی امام ایتدی: طوسه کلیرکن

قطاع طریقدن برفریق یولمزه کلوب عیارلر جمله‌یانمده اولان حوائج واسبابمی آلوب کیتدیلر بن دخی اردلرینه دوشوب کیتدم ومقدملرینه تضرع ایدوب ایتدم: سندن رجا ایدرم شول خدا حقیچونکه سلامت ونجاتی آندن رجا ایدرسین بنم همان تعلیقه‌می بکا ویره‌سینکه سز منتفع اوله‌جق نسنه دکلدر دیدم، مقدم ایتدی اول رجا ایتدیکك نه‌مقوله نسنه‌در بن ایتدم: برقاچ کتاب در فلان مخلاة ایچنده‌که آنك سماع وکتابتی وتحصیل معرفتی ایچون مهاجرت ایتمش ایدم. پس خنده ایدوب ایتدی یا-ن نیجه آنك معرفتنی دعوی ایدرسینکه بز آنی اخذ ایدیجك سن آندن مجرد اولوب بی علم ومعرفت قاله‌سین، بعده امر ایلدی بکا اول مخلاتی تسلیم ایلدیلر. پس بن ملاحظه ایدوب ایتدم حق تعالی اول عیاری بنی ارشاد ایچون سویلتدی. وقتاکه طوسه کلدم اوچ ییل کمال سعی واشتغال ایلدم تاکه جمیع تعلیقه‌یی حفظ ایدوب برمرتبه اولدمکه اکرینه قطع طریق اولنسه علمدن مجرد اولماز ایدم بعده امام مزبور قصد نیسابور ایدوب امام الحرمین خدمتنه ملازم وتحصیل علومه ساعی ومداوم اولوب جدواجتهاد ایتدکجه معارفنه ازدیاد حاصل اولدی تاکه مذهب وخلاف وجدل واصلین ومنطقده بارع اولوب حکمت وفلسفه‌یی دخی قرائت ایدوب هربرینی احکام وهرعلمك اربابنك کلامنی فهم ایدوب اتمام ایلدی ومبطلینی رده ودعوالرینی ابطاله تصدی ایدوب علوم مذکوره‌نك هرفندن کتب نفیسه تصنیف وبنیان تألیفنی اجاده واحسان الفاظ معانی ایله ترصیف ایلدی و نفسنده شدیدالذکا وشدیدالنظر وقوی الادراك ودقیق الفکر ایدی. فطرتی عجیبه وحافظه‌سی غریبه وغواص معانیٔ دقیقه وغواص لطائف رقیقه ایدی علومده جبل شامخ وفضائلده طود راسخ مناظر محجاج ووجه ارضده جانب حقدن سراج وهاج ایدی. امام الحرمین تلامذه‌سی حقنده غزالی بحر مغرق وکیا اسد مخرق وخافی نار محرق در دیر ایدی. بعضلر دیمشدرکه امام غزالی حقنده امام الحرمینك قلبی ظاهری کبی دکل ایدی بلکه ظاهرا آنك وجودینه کمال اعتداد واعتنا ومیل اظهار ایدردی لکن درونی اکا مخالف ایدی زیرا غزالی تصانیفه تصدی ایدوب قوت طبعی سببی ایله هر امرده سریع الجواب وواصل حق وصواب اولمق ایله کرچه هرنه دکلو

اکا منتسب واندن متخرج ایسه دخی ینه مقتضای بشریت اوزره نوع غبطه وحسدن خالی اولمیوب قلبنده نوع کدروارایدی دیمشلردر والعلم عندالله تعالی. بعده امام غزالی نظام‌الملك مجلسنده علما ایله مناظره ومباحثه ایدوب جمله خصومنی قهر والزام وهر برینی اسکات وافحام ایدوب جمله‌سی فضلنه اعتراف وخیاض فضائلندن اغتراف ایلیوب نظام‌الملك دخی بغدادده اولان مدرسه‌سنك تدریسنی امامه تعیین ایدوب امام دخی اداء خدمت تدریسه مباشر ونشر علمه مثابر اولوب اوچیوز، بلکه‌دها زیاده اکابر طلبه‌یه تعلیم وافاده ایدوب هر برینی ارضا ایدردی. اهل عراقك جمله‌سی امامه اول جهتدن میل تام ایلدیلر وتدریسدن ماعدا افتا و تصنیفه دخی مباشرت ایدوب صاحب جاه عالی وواصل مکان سامی اولدی ومیان صغار وکبارده کلامی مسموع ومذکور ونام نیکوسی عالمده مشهور اولدی برمرتبه که انکله ضرب امثال و خدمتنه شدرحال اولنوردی بعده دنیا وجاهی ترك ایدوب محبتنی وراء ظهرینه آتدی وقصد بیت‌الله الحرام ایتدی: وسنة ثمان وثمانین واربعمائه‌ده حجه چیقوب برادرینی خدمت تدریسده قائم‌مقام ایلدی. آندن سنة تسع‌ده دمشقه واصل اولوب بعده برمدت قدسده مجاورت ایدوب ینه دمشقه معاودت ایلدی، آنده «جامع اموی» نك منارۂ غربیه‌سنده برقاچ سنه معتکف اولدی بعده بلاد وامصارده جولان و اطراف عالمده دوران ایدوب واصل اولدیغی اماکن‌ده زیارت مشاهد وطواف مراقد کبار ومساجد ایدوب تنها کوشه‌لرده بی‌زاد و توشه باتوب ونفسی ایله مجاهدۂ ابرار کبی مجاهده و عبادات شاقه تکلیفی ایله نیجه زحمتلر مشاهده ایدوب انواع قرب و طاعات و اصناف ریاضات ارتکابی ایله مکابده ایلیوب برمرتبه‌یه واصل اولدی‌که قطب دائرۂوجود و برکت ومفخر هرموجود اولوب رضای خدایه موصل طریق و باب ومرکز ایمان جانبنه سبیل صواب اولدی بعده بغداده رجوع ایدوب آنده عقد مجلس وعظ ایدوب لسان اهل حقیقت اوزره تکلم وکتاب (احیایی) تحدیث ایدوب طالبین تعلم ایلدی بعده خراسانه عود ایدوب نیسابورده نظامیه‌ده مدت یسیره تدریس ایدوب بعده طوسه رجوع ایدوب فقها ایچون بر مدرسه وصوفیه

ایچون بر خانقاه اتخاذ ایدوب اوقاتنی وظائف نظائف اوزره توزیع ایلدیکه ختم قرآن ومجالسهٔ ارباب قلوب وعرفان و طلاب علمه تدریس وافاده وصلوة وصیام وسائر عباداته مواظب وقیام ایله اوقات شریفه‌سی کذران اولدی تا واصل رحمت حق ورضوان اولنجه بوحال اوزره طیب الثنا و علو منزله‌سی مافوق نجم سماء اولوب اکا بغض ایدر بر کیمسه یوق ایدی مکر حاسد وزندیق وحقنده بدخواه و بدکوی یوق ایدی مکر شول کس که خارج سواء طریق اوله. وفاتی طوس‌ده سنهٔ خمس وخمسمائه جمادی‌الآخره‌سنك اون دردنده یوم الاثنین‌ده واقع اولمشدر. حضرت امام قدس سره بعض مؤلفاتنده دیمشدرکه بن ابتداء حالمده منکر احوال صالحین و مقامات عارفین ایدم تاکه و اردات الٓهیه‌یه دوش وبادهٔ توفیق الٓهی ایله مست و بیهوش اولوب رؤیاده حق تعالیٰیی کوروب بکا یا ابا حامد دیدی ، بن دخی آیا بکا شیطان‌می سویلر اوله‌دیدم ایتدی یوق بلکه بن اللهم که سنك جهات ستکی محیطم دیدی بعده ایتدی : یا ابا حامد اول اساطیریکی [*] یعنی کتابلریکی ترك ایله وشول اقوام صحبتلرینه ملازمته اقدام ایله که بن آنلری ارضمده هرکاه کندیمه نظرکاه ایتمشمدر و آنلر شول مقوله اقوامدرکه دار دنیا و آخرتی بنم محبتمه بیع ایتمشلردر پس بن ایتدم : یارب عزتك حقیچون رجا ایدرم که آنلره حسن ظن بردنك چاشنیسنی بکا طاتدیره‌سین. پس حق تعالی دخی بیوردیکه مقصدیکی حاصل ایلدم و آنلر ایله سنك مابینکی قاطع واول مقصده وصوله مانع اولان حب دنیایه اشتغالکدر ، ایمدی دنیادن اختیارك ایله چیقوب کیت صاغراً ومضطراً چیقمقدن اول که تحقیق بن سنك اوستکه انوار قدسمدن برنور امضا ایلدم ایمدی قائم اول ولسانکه جاری اولان کلمات قدسیه‌یی سویله دیدی . امام ایدرکه بن دخی بو واقعهٔ لطیفه‌دن فرح وسرور ایله بیدار اولوب شیخم یوسف النساج خدمتنه سوار اولدم وبو رؤیایی شیخه حکایت ایدوب شیخ دخی تبسم ایدوب ایتدی : یا ابا حامد بو حالات بزم بدایتده اولان الواحمزدرکه بز آنی محو ایتمشزدر ولکن اکر بنمله صحبت وکمال الفت ایدرسك سنك دیدهٔ بصیره‌تکه اثمد تأیید ایله جلا ویره‌یم تاکه عرش

[*] اساطیر جمع اسطاردر . اسطار جمع سطردرکه کتاب معناسنه‌در .

وكرسی وحواليسنده اولان ملائكهٔ مقربيسنی كورهسين بعده اول مرتبه‌يه دخی راضی اولمازسك تا كه ابصار ادرا كندن عاجز اولديغی سن ادراك ومشاهده ايدوب آندن صكره كذر طبيعت‌دن صافی وطور عقل اوزره راقی اولوب حضرت موسی‌يه اولان خطاب كبی حق تعالی‌دن ﴿ انا الله رب العالمين ﴾ خطابنی استماع ايدرسين انتهی . بعده امام قدس شريفه متوجه اولوب عباداتده اجتهاد تام واول اراضیٔ مقدسه‌ده اولان مشاهد ومواضع معظمه‌نك زيارتنده سعی واقدام واتعاب اقدام ايدوب خلقدن منفرد اولوب نفسنی بر مرتبه اخفا ايلدی كه يانجه اولان بر خادم‌دن غيری كيمسه آنی بيلمز ايدی . برمدت بوحال اوزره اختيار عزلت ايدوب بعده امری مشهور ومناقبی السنهٔ خلقده مذكور اولوب جمله‌سی بيلوب معتقد اولديلر بعده جانب مصره قصد ايدوب برمدت اسكندريه‌ده اقامت ايدوب ينه شامه عود ايدوب كتاب احياء علوم الدين تصنيفنه شروع ايدوب ونيچه كتب مختصره دخی تأليف ايلدی (اصول اربعين) كبی و (جواهر قرآن) كبی وبونلرك غيری رسائل دخی تأليف ايلدی . وينه بوحالده مجاهدهٔ نفس وخلقدن عزلت وحق تعالی‌يه تبتل اوزره مكب ومداوم اولوب ناس ايله اجتماعی ترك ايلمش ايدی الا جمعه وجماعتده ، بعده وطننه عود ايدوب خانه‌سنه ملازم وتفكر وتأليفه مشتغل ومداوم ومحافظهٔ اوقاته مواظب وذكر اوراده مثابر ايدی شول زمانه دكين كه بر مدت مرور ايدوب تصانيفی شايع ومشتهر وكتبی اطراف عالمه منتشر اولدی تا كه مملكت وزارت فخر الملك جمال الشهدايه منتهی اولوب خراسان آنك خشمت ودولتی ايله مزين ومبتهج وايام ولايتنده بازار فضائل نافق ورائج اولدی ، مقدما امامك دخی فضيلتی ونقاء سيرتی استماع ايتمش ايدی پس آنی طلب واستدعا ايدوب نيسابوره كتوردی وآنده اولان « مدرسهٔ نظاميه » يی آكا تفويض ايلدی امام دخی تحصيل نفع تام ايدوب بعده ينه بغداده عود ايدوب صكره ينه نيسابوره كلوب ينه تدريس نظاميه ايله الزام اولندی نيچه امور سببی ايله معاوده‌لردن صكره كه اثناء كلامنده ذكری كلسه كركدر بعده جمله‌سنی ترك واختيار عزلت ووطننده اقامت ايدوب صوفيه ايچون

برخانقاه وعلوم شرعیه‌یه اشتغال ایدنلره جوارنده بر مدرسه اتخاذ ایدوب اوقاتی ختم قرأن ومجالسهٔ ارباب عرفان وسائر وظائف خیره‌توزیع ایلدی ایمدی بوکلام بومقامده انجام بولسون. و ینه معلوم اوله‌که حضرت امامه سؤال ایلدیلرکه بغدادده کثرت طلبه قابل تعداد دکل ایکن آنده نشر علم ایتمکدن سبب صارف نه ایدیکنه کیمسه واقف دکلدر دیدیلر وبو دکلومدت طویله‌دن صکره نیسابوره عودده باعث نه‌در دیدیلر، جواب ویروب نیچه‌مقدمات تمهیدندن صکره ایتدی: بن‌که بو دکلو علوم ایله ممارسه علوم‌شرعیه وعقلیه‌نك ایکی صنفندن تفتیش ومدارسه ایدوب اول اثناده سالك اولدیغم مسالك‌دده بکا حق‌تعالی‌یه ونبوته ویوم آخره برایمان یقینی حاصل اولوب ایمانك بواوچ اصولی بنم قلبمده راسخ اولمش ایدی. وبودخی بنم قاتمده‌ظاهر اولمش‌ایدیکه سعادت آخرته وصوله چاره یوقدر الا تقوی وکف نفس وترك هوا ایله اولورو جمله‌سنك رأسی علاقهٔ دنیویه‌یی بالکلیه قلبدن قطع وبودار غروردن بعید اولوب بیخ محبتنی روضهٔ قلبدن قلع وقمع ودار خلوده رجوع وعزیمت‌وجناب حقه کنه همت ایله اقبال وانابت ایلمکدر اول‌امر ایسه تمام اولماز الا قطع آمال وترك جاه ومال وشواغل وعلائق و مخالطهٔ خلائق‌دن فرار و درون قلبده حصول‌سکینت وقرار ایله اولور. ینه ایتدی بعده بن احوالمی ملاحظه ایلیوب کوردم‌که علائق ایچنده منغمس اولوب هرجانبدن بنی احاطه ایلمش واعمالمی ملاحظه‌ایلدم کوردم‌که‌جمله‌نك‌احسنی وافضلی ـ‌که تدریس وتعلیم‌در ـ بن‌تدریس وافاده‌سنه اقبال ایتدیکم علومك اکثری علوم غیرمهمه‌اولوب طریق آخرتده بی‌نفع‌در بعده تدریسده نیتمی تفکر ایدوب کوردم که خالصة لوجه الله اولمیوب بلکه طلب جاه و انتشار صیت ایله مشوب و مخلوطدر. پس یقیناً بیلدم‌که بن علی شفا جرف الهلاك اولوب اکر تلافیٔ احوال ایتمکه اشتغال ایلمزسه‌م هلاکه مشرف ونفسمه مسرف اولورم پس بر مدت تفکر ایتمکدن خالی وزائل اولمادم لکن هنوز بن مقام اختیار متحرك وبیقرار اولوب کاه بغدادده خروجه‌واحوال مذکوره‌دن مفارقته برکون تصمیم عزم وکاه‌برکون حل حبل عزیمت ایدوب ایاغمی کاه ایلرو تقدیم وکاه ینه تأخیر ترك حزم

ورفع جزم ایدردم ، برصباح اوملاز ایدیکه طلب آخرتده صدق ورغبتم اوله
الا آکا جند شهوت برحمله ایدوب اخشام اولدقده بنی تنفیر و رأیمی تغییر
ایدوب برمرتبه‌یه واردیکه شهوات دنیا بنی سلاسلی ایله جانب اقامته جذب
وشوق واول معنی ایچون اظهار شوق ایدردی ومنادئ ایمان دخی ندا
ایدوب: الرحیل الرحیل عمردن قالمادی الاشئ قلیل و اوکدده ایسه برسفر
طویل وکسب وتحصیل ایتدیکك علمك جمله‌سی ریا وتخییل‌در . ایمدی اکر
سن شمدی آخرته استعداد وتحصیل زاد معاد ایلمزسه‌ك نه‌زمانده ایدرسین
واکر شمدی قطع علائق ورفع عوائق ایلمزسه‌ك نه زمانده قطع ایدرسین ؟
پس اول زمانده درونمده رغبت پیدا اولوب هرب وفرار اوزره جزم‌وعزم
ایدردم بعده شیطان غرور وغدارینه عود ایدوب دیر ایدی‌که بوملاحظه
ایتدیکك حال برامر عارض سریع الزاول‌در زنهار آکا مطاوعت سمتی
اختیار ایلمیه زیرا سن بورأیی قبول و اذعان ایدوب بو مقوله جاه طویل
وعریضی ترك ایدرسك‌وتکدیر وتنغیص‌دن خالی‌عزت وشانی قویوب‌کیدرسك
ومنازعهٔ خصوم واعدادن صافی اولان ذوق وصفادن کچرسك جائز که ینه
نفسك سکا غالب اولوب ینه تخلیصنه طالب وراغب اوله‌سین واول زمانده
عود ورجوعه امکان اولمیوب بی‌چاره وبی‌درمان اوله‌سین . پس بوتسویلات
نفسانیه وتضلیلات شیطانیه سببی ایله بن دخی شهوات دنیا ودواعئ آخرت
میانده وادئ تردد و حیرت ایچنده آلتی آی مقداری دمبسته و حیران
وزار وکریان قالدم‌که آخری سنة ست وثمانین واربعمائة شهر رجبی ایدی
آخر شهر مزبورده امرم حالت اختیاردن وادئ اضطراره تجاوز ایلیوب
ناکاه حق تعالی بنم لسانمی‌قفل سکوت ایله مهرلیوب معتقل اللسان‌ومضطرب
الجنان اولوب برحالته واردم‌که هرچندکه نفسمه جهد و اقدام وبکا تردد
ومجلسمه اختلاف‌ایدنلرك قلوبنی تطییب و تحصیل ائتلاف ایچون ـ که اوچیوز
مقداری کیمسه ایدیلر ـ برکون درس دیمکه سعی واهتمام ایدردم لسانمده
انطلاق وقوت اولوب‌قطعا برکلمه‌یه استطاعت وقدرت‌بولمز ایدم تا که بواعتقال
لسان برمرتبه حزن قلب وجنان ایراث ایتدی‌که آنکله قوت هضم و مری

شراب وطعام باطل اولوب نه برلقمه طعام تناول ایلسهم قابل انهضام اولوردی.
ونه برقطره صوایچسهم درونمه سکوب صفا حاصل اولوردی ، اول مرتبه‌دن
تعدی ایدوب ضعف قوته دخی مؤدی اولوب حتی اطبـا حیاتمدن نومید
وعلاجه طمعدن قطع امید ایدوب ایتدیلرکه بوبر امردرکه قلبه نزول‌ایدوب
آندن سرایت ایدوب افساد مزاج ایتمکله قابل علاج اولمقدن قالمشدر مگر
قلبنی هموم مهمه‌دن و درونی غموم ملمه‌دن ترویح و تنظیف ایلیـه بوندن
صکره وقتا که بن عجزیمی احساس ومشاهده واختیـارمك بالکلیه سـقوطنی
اذعان ومعاینه ایلدم جناب باری‌یه تضرع وزاری ایله التجا و حیله وتدارکه
قادر اولمیان مضطر مثال سوزش وانین ایله رجا ایلدم ناگاه برموجب کریمهٔ
﴿ امن یجیب المضطر اذادعاه ﴾ حق تعـالی دعامی قبول ایدوب قلبمی آگاه
ودونمده رفع علاقهٔ مال‌وجاه ایدوب جمله‌سندن اعراض ایدوب مفارقت‌اولاد
واحباب وترك اوطان و اصحـاب بکا آسان ایدوب درحال درونمدن جانب
شامه ارتحال قصدن ایدوب لکن ظاهراً حج شریفه عزیمت شـکلنی اظهار
ایلدم تا که خلیفه واصحابم بنم غرضم شامده اقامت‌وترك وطن هجرت ایدوکنه
مطلع وآگاه او لمیه‌لر پس بغداددن من بعد عود ایتمامك نیتی ایله چیقوب
لکن اول معنایی ستر واخفا وخلافنی اظهار وابدا ایتمك ایچون انواع حیل
لطیفه مسلکنه سالك ودرونمدن شامده اقامته متهالك اولوب اول سـببدن
آنلر دخی بنی استهزا وهدف تیرجور و جفا ایلدیلرکو یا که ایچـلرنده بنم
اول مقوله صـفا وذوقدن اعراضم وحطام دنیادن قطع اطماع واغراضم
برامر دینی وبرسبب یقینی ایچون اولمسنی تجویز ایدر کیمسـه یوق ایدی
وآنلرك قاتنده اول حالت بر منصب جلیل دینی اولوب آنلرك مبلغ علمی
آنجق‌اولمقدار ایدی بعده جمیع اوضاعدن مقصود نه ایدوکنی‌تعیین واستنباط
ایتمکده اختلاف واختلاط ایدوب ولایت عراقدن بعید وایراق اولانلرظن
ایلدیلرکه ولاة وحکامدن بعض سـوء نظر اسـتشعار ایتمکله بکا عار لاحق
اولوب صبره مجال امر محال اولمش اوله اما آنلرکه عراقه‌وآنده‌اولان حکامه
قریب ایدیلر آنلر حکام وولاتك بکا تعلقلرینی والحاح وتملقلرینی وبنم آنلردن

اعراضمی و کلاملرینه التفات ایتمیوب ذکر ایتدکلری مقدماته اعتراضمی بیلورلردی . آنلر بو بر امر سماوی ووقعهٔ هائلهٔ ناکهانیدر سببی اولدرکه زمرهٔ علما واهل اسلامه بی‌ریب و مین اصابت عین ایلمشدر دیرلر ایدی . پس بن بغداددن مفارقت وبانمده اولان مالی تفریق ایتمکه مباشرت ایدوب آنجق قدر کفاف وقوت اطفال صغار مقداری ادخار ایلدم آنده دخی بو وجهله رخصت بولدم‌که مال عراق مصالح مسلمین ایچون وقف اولنمشدر پس عالم ایچره نفقهٔ عیال ایچون اولانلر اخذ ایتمکه آندن اصلح وپاك برمال بولمادم ، ولایت شامه داخل اولوب مدینهٔ دمشق‌ده ایکی سنه‌یه قریب اقامت ایدوب آنده برشغلم یوق ایدی الا عزلت وخلوت ومجاهده وریاضت وتذکیهٔ نفس وتهذیب اخلاقه اشتغال وعلوم صوفیه‌دن تحصیل ایتدیکم اوزره ذکرالله ایله تصفیهٔ قلب وتحصیل حال ایدی . پس یقیناً بیلدم‌که آنلرك طریقتی تمام اولماز الا علم وعمل ایله اولور وآنلرك عملرینك حاصلی عقبات نفسی‌قطع واخلاق ذمیمه‌سندن پاك اولوب صفات خبیثه‌سنك بیخنی قلع وقمعدر تا که آنلر ایله قلبی خدانك غیرندن تخلیه وزیور ذکرالله ایله تحلیه‌یه توصل اولنه واول زمانده بکا علم عمل‌دن آسان ایدی پس بن آنلرك علومنی کتابلرندن تحصیل وآنلری مطالعه ایله تکمیل ایتمکه شروع وابتدا ایلدم مثلا کتاب (قوت‌القلوب) کابی طالب‌مکی‌نك‌در وحارث‌محاسبی کتابلری‌وبعض متفرقات‌که جنید وشبلی وابی یزید بسطامی‌دن‌وبونلرك غیری مشایخدن‌مأثوره ومرویه‌در جمله‌سنی مطالعه ایلدم تا که هر برینك مقاصد علمیه‌لرینه مطلع اولدم‌وآنلرك طریقدن تعلم وسماع ایله تحصیلی ممکن اولانی تحصیل ایدوب بکا ظاهراولدیکه آنلرك علومنك اخص‌خواصنه وصول تعلم ایله اولمق محال اولوب بلکه‌تبدیل صفات وذوق حال‌ایله‌در انتهی . وینه حضرت امام ایتدی بن برمدت مسجد دمشق‌ده معتکف اولوب‌طول نهارده مناره‌سنه صعودایدوب قاپوسنی اوستمه سد ایدوب آنده قرار ایدردم بعده فریضهٔ حج بیت حرام و برکت مکه ومدینه وزیارت رسول علیه السلام‌دن استمداد داعیه‌سی درونمده حرکت ایدوب کیتدکجه اشتداد وازدیاد بولوب حضرت خلیل علیه صلوات الرب‌

الجليل زيارتندن فراغدن صكره حجازه مسافرت ايلدم ديمشدر. مؤلف اصل مترجم مرحوم والد ماجد بيوررلركه بن ظن ايدرمكه امامك حجى مكرر اولمشدر زيرا مورخين امام شامده اقامت ايتمزدن مقدم عراقدن حج ايلمشدر ديوذكرايلمشلردر، شامدن دخى حجى مقرراوليجق البته مكرراولمش اولور. ينه امام ايتدى بعده بنى همم و رجال ودعوات اطفال و عيال جانب وطنه جذب ايدوب بن دخى عود ورجوع ايلدم. طبيعتم رجوعدن نهايت مرتبه‌ده بعيد ونم اعتقادم اوزره اول رأى غايت ايله رأى خير سديد ايكن وطنه وصولدن صكره ينه آنده دخى اختيار عزلت وذكر ايله تصفيهٔ قلبه حرصمدن ايثار عزلت ايلدم، لكن حوادث ايام ومهمات عيال وضرورت معيشت وضيق حال مانع صفاء بال اولوب روى مقصودى مغبر وصفاء خلوتى مشوش ومكدر ايدوب مسمر اصفاء حال بولماغه مجال اولماز ايدى مگر بعض اوقات متفرقه‌ده احيانا برمقدار صفا حاصل اولوب ينه زائل اولوردى لكن بويله ايكن ينه قطع طمع ايتميوب گاه بعض عوائق مانع ودافع وگاه ينه اول مراتبه عود ورجوع واقع اولوب اون ييل مقدارى بوحال اوزره دائم اولوب اول خلوات اثناسنده نيچه امور منكشف اولمشدركه قابل احصا واستقصا دكلدر لكن برمقداركه ايصال نفع ايچون اظهار ايدرم بودركه بن علم يقينى ايله بيلوردمكه واصل خدا و سالك راه هدى اولانلر خاصةً طائفهٔ صوفيه‌در واحسن سير آنلرك سيرتلرى واصوب طرق آنلرك طريقتلرى واكمل واكرم اخلاق آنلرك اخلاق وعادتلريدر بلكه اگر جميع عقلانك عقولى وحكمانك حكمتى واسرار شرعه واقف اولان علمانك علومى جمع اولنوب آنلرك سيرت واخلاقندن برينى تغيير وتحويل وآندن خير وافضل اولانه تبديل قصد ايلسه‌لر چاره وسبيل بولمازلر. زيرا آنلرك ظاهر وباطنده اولان جميع حركات وسكناتلرى مشكوة نبوتدن مقتبس‌در وجه ارضده ايسه نور نبوت وراسنده برنور يوقدركه عالمه ضيا بخش وكثير الظهور اوله وبالجمله مرد عاقل نه سويلسون طريقت حقنده‌كه آنك طهارت قلبى بالكليه ماسوى‌اللّهدن تطهير وتحريمه‌سى قلبك ذكرالله ايله استغراقى اوله وآخرى

بالكليه فنا فی‌الله اوله وبونك دخی آخر اولمسی تحت اختیارده داخل اولان
مرتبه‌یه نسبتدر ومرتبهٔ کشف دخی آنك اوائلندندر وفی الحقیقه اول فنا
اوّل طریقتدر آنك ماقبلنده اولان حالات سالکه راه سلوکنده دهلیز کبی‌در
واوّل طریقتدن مکاشفات ومشاهدات ظهور ایدر حتی آنار حال یقظه‌ده
ملائکه وارواح انبیایی مشاهده ایدرلر و آنلردن استماع اصوات واقتباس
فوائد وتحقیقات ایدرلر بعده اول حال مشاهدهٔ صور وامثالدن بعض درجاته
ترقی ایدرکه نطاق عبارت آندن تنك . وزبان سالکینك آنك بیانندن بعدی
نیچه فرسنك اولوب هیچ برمعبر آندن تعبیر قصد ایتمزکه الا آنك کلامی بر
خطا صریحی مشتمل اولوب آندن احتراز ممکن اولماز وبالجمله امر سالك
قربدن برمرتبه‌یه منتهی اولورکه برطائفه آندن حلول وطائفه وصول تخیل
ایدرلر وبونك جمله‌سی حاشا خطاء فاحشدر وبونده اولان وجه خطایی کتاب
(المقصدالاقصی)ده کمال دقت واستقصا ایله بیان‌ایتمشدر بلکه بوحالت ملابس
اولان کیمسه‌یه بوبیتدن زیاده برکلام سویلمك لائق دکلدرکه (فکان ماکان
مما لست اذکره . فظن خیراً ولا تسأل عن‌الخبر) وبالجمله هرکس‌که احوال
مذکوره‌یی بطریق الذوق ادراك سعادتنه فوز ایله تحصیل شوق ایده‌میه
اول مقوله کیمسه حقیقت نبوتدن انجق اسمنی ادراك ایدر کرامات اولیا
حقیقتده بدایات انبیادر صلوات‌الله وسلامه علیهم .

بوندن صکره معلوم اوله‌که وقتاکه حضرت امام قدس سره الملك العلام
تحصیل ایتدیکی مراتبی تحصیل و اطوار سلوکی تکمیل ایلدی بعض ارباب
قلوب و مشاهدات ترك عزلت و خلوت و مجاهدات ایله امامه اشارت
وزاویه‌دن خروج ایله‌نصیحت ایلدیلر آکا نظر ایلدیلرکه بونلرشیخه مخصوص
منفعتدر نشرعلمه عود و رجوعك ایسه نفعی اعم واحری واتمدر دیدیلر
وبومعنایه موافق واصل مدعایه مطابق نیچه صالحیندن بعض واقعه‌لر دخی
ظاهر اولدی‌که جمله‌سی شهادت ایدردی‌که بوحرکت برخیر ورشده مبدأدرکه
حضرت رب قدیر آنی رأس مائهٔ خامسه‌ده تقدیر ایلمشدر . و بو دخی
حدیث شریفده وارد اولمشدرکه حق سبحانه وتعالی هریوز سنه ابتداسنده

بر کیمسه بعث و ارسال ایدر که امتك دینی تجدید ایدوب نفع ایصال ایلیه پس بوشهادات سببی ایله امامك حسن ظنی غالب اولوب اول سعادت فوزه طالب اولدی امام ایتدی : اول اثناده بوامر مهمه قیام وظفر ایچون نیسابوره حرکت میسر ایلدی سنة تسع وتسعین واربعمائه ذی القعده‌سنده ، بغداددن خروج ایسه سنة ثمان وثمانین‌ده ایدی . مدت عزلت ایسه اون برسنه‌یه واصل اولمش ایدی وبوذکر اولنان حرکت که حق تعالی تقدیر ایتمش ایدی عجائب مقدراتدن ایدی‌که اصلا مدت عزلتده اول حرکته قلبك میل و توجهی یوق ایدی‌که نته‌کیم بغداددن خروج واول احوالدن فراغ ومضیق عزلته ولوج مرتبهٔ امکانده اولوب ظهور ایلمك خاطره خطور ایلمز ایدی لکن جناب رب شدید المحال مقلب القلوب والاحوال اولوب بر مقتضای «قلب المؤمن بین اصبعین من اصابع الرحمن» قلوب عباددن کیف مایشاء تقلیبه قادر ایدوکنه یقین واطمئنان اوزره اولمق ایله قضایه رضا ویروب بودکلو زحمتلری ومشقتلری اختیار و ارتضا واقع اولمشدر. وینه بن بیلورم‌که اکرچه بن ظاهرا نشرعلومه رجوع ایلدم لکن ینه حقیقتده رجوع ایتمش دکلم زیرا رجوع حالت اولی‌یه عود ایلمکدر بن خود اول زمانده برعلم نشر ایدردم‌که آنکله کسب جاه ودولت وتحصیل دنیا وریاست اولوردی وبن جمله خلقی قولم ایله عملم ایله آکا دعوت‌ایدردم اما شمدی برعلمه دعوت ایدرم‌که آنکله ترك جاه ومال و کسب حسنات واعمال اولنور وعز وجاهك سقوط مرتبه‌لری بیلنور وحالا بنم نیتم وقصد امنیتم بودر وحق تعالی بنم بونیتمه عالمدر ودائما مقصودم بودرکه هم نفسمی وهم غیری اصلاح ایلیم ، لکن بیلمزم‌که اول مقصده واصل اولورمیم یاخود بوغرضمدن محروم‌می‌اولورم. هله‌ایمان‌یقینی‌ایله مؤمن ومشاهدهٔ قلبیه ایله‌موقن اولمشمدرکه برفردده حول وقوت یوقدر الا حق‌تعالی‌نك احسانی ایله‌در وبن حرکت ایتمیوب بنی حق تعالی تحریك ایلمشدر وبن برعمل ایلمدم بنی‌حق‌تعالی استعمال ایلمشدر وبن حق‌تعالی‌دن تضرع وسؤال ایدرم‌که اولا بنی‌اصلاح ایلیه بعده بنمله غیری اصلاح ایلیه واولا بنی هدایت ایدوب بعده بنمله غیری هدایت

ایلیه وبکا حقی صورت حقده کوستروب اتباع نصیب ایلیه وبطلی صورت باطلده کوستروب اجتناب نصیب ایلیه آمین . بومقامده کلام امام منتهی اولمشدر اما امامك مصنفاتی کثیره‌در جمله‌دن کتاب (الاحیا) که عالمده تصنیف اولنان کتبك اجلی و وضع وترتیب جهتندن احسنی وافده‌سی اتم ونفعی اعم برکتاب نافع وسفرجامع‌در کتاب مزبور دیار غربده اوّل دخول وظهور آنده بعض مغاربه ایچنده بعض اموری انکار ایدوب ردینی متضمن برکتاب تصنیف ایدوب کتاب (الاملاء فی الردعلی الاحیاء) دیو تسمیه ایلدی بعده برواقعهٔ هائله کوروب هروجهله شیخك کرامتی وصدق نیتی ظاهر اولوب اول اجلدن توبه وانابت وحقنده سوء اعتقاددن رجوع وتصحیح نیت ایلدی امابعض احادیث غیر صحیحه که کتاب مزبورده مذکوراولمشدر آنلری ایراد ایتدیکی انکار اولنماز زیرا ترغیب وترهیب ایچون ایرادینی تجویز ایلمشلردر. امام فخرالدین الرازی دیرایدی که حق تعالی جمیع علومی برقبه ایچنده جمع ایتمش ایدی. غزالی‌یی اکا مطلع وواقف قیلدی. ویاخود بوعبارته قریب ادا ایله ذکر ایلمشدر. ودخی شیخ محی الدین النووی ایتدی: اکر عیاذ بالله تعالی کتب اسلامیه عموماً معدومه اولوب انجق کتاب احیا باقی اولسه اول ذاهب وفانی اولان کتبدن مغنی اولوردی ویاخود بونك کبی آخر ادا ایله ذکر ایلمشدر ودخی مصنفاتندندر(بسیط)و(وسیط)و(وجیز)وکتاب(الخلاصه). بودرت کتاب مؤلفاتندندر وبونلر حقنده دیمشلردر :

(شعر)

هذب المذهب حبر   احسن الله خلاصه
بسیط ووسیط   ووجیز وخلاصه

وبومرتبه صاحب فضل کثیر برامام عالم ایکن قیل وقالدن سالم اولمیوب حتی بالمواجهه کندویه خطاب ایدوب دیدیلرکه سن هیچ برعملی کندکدن ایتمدك بلکه غیردن اخذ ایلدك اولا فقهی شیخك امام الحرمینك (نهایة المطلب)نام کتابندن اخذ ایتدك وکتابلریکی تسمیه‌ده واحدی‌یه تقلید ایلدك یعنی واحدی اوچ تفسیر تألیف ایدوب بسیط ووسیط ووجیز تسمیه ایتدیکی کبی سن دخی اوچ کتابکی

اسامئ مذكوره ايله تسميه ايلدك ديديلر . وينه امامك مصنفاتندندر اصول فقهدن كتاب (المستصفى) و (المنحول فى اللباب) و (بداية الهدايه) و (كيمياء السعادة) وكتاب (الفتاوى) كه يوزطقسان مسئله يى مشتمل در امام رتبه دكلدر وبردخى فتاواسى واردر آندن اقل در اما غير مشهوره در وعلم خلافدن دخى كتاب (المأخذ) تصنيف بعده كتاب (تحصين المآخذ) و (الجام العوام عن علم الكلام) و (ردباطنيه) و (مقاصد الفلاسفه) و (تهافت الفلاسفه) و (الاصول الاربعين) و (جواهر القرأن) بوايكيسى حقيقتده بر كتاب در لكن افرادو تفريقه دخى اذن ويرمشدر ودخى كتاب (الغاية القصوى) وكتاب (مقصد الاسنى فى شرح اسماء الله الحسنى) و (مشكوة الانوار والمنقذ من الضلال) و (المنتحل فى علم الجدل) و معيار العلم و (القسطاس المستقيم) و (غرر الدرر) و (حقيقة القولين) و (المعارف العقليه) و (الحكم الالهيه) و (المضنون به على غير اهله) و (معراج السالكين ومنهاج العارفين) وبو ايكى كتابه ملازمت ومطالعه اهتمام وهمت مهمات اموردندر زيرا بونلرك وصفنده هر نه مرتبه مبالغه اولنسه ينه وصفك كما هو حقه ادادن عجزى مقرردر وديمشلردركه كتاب (المنهاج) كتاب (احياء العلومك) لبى در وآخر مصنفاتيدر بونلردن ماعدا مصنفاتى بى نهايه وحساب در لكن ايكى كتاب كرچه انلره منسوبدر اما آنلرك دكلدر بعده پيدا اولوب اسناد اولنمشدر كه برى كتاب (السر المكتوم) وبرى دخى (المضنون به على غير اهله) در ودخى ديمشلردركه امامك جمله بشيوز مصنفاتى واردر حتى روايت اولنوركه شيخ ابواسحق الشيرازينك خزائن كتبنده مؤلفات غزالى دن درتيوز مؤلف جمع اولمش ايدى ودخى امامه بعض اشعار نسبت اولنور جمله دن برى ابن سمعانى نك ذيل ده نسبت ايتدوكى در وعماد اصفهانى خريده ده ذكر ايلمشدر شعر مز بوربودر:

(شعر)

حلت عقارب صدغه فى خده قمراً فجل به عن التشبيه
ولقد عهدناه يحل ببرجها فمن العجائب كيف حلت فيه

وينه عماد امامه نسبت ايدوب بوشعرى انشاد ايلمشدر :

(شعر)

هبنى صبوت كما ترون بزعمكم وحظيب منه بلثم خد ازهر
انى اغزلت فلا تلوموا انه اضحى يقابلنى بوجه اشعر

وبومقوله شعر ـ نته كيم مشاهددر ـ بومقوله امامدن كه غايت لطف وانسجام اوزره‌ددر وبونلردن ماعدا ابن نجار دخى امام ايچون ايراد ايتديكى شعر آبداردندر :

(شعر)

فنهاؤنا كذبالة النبراس هى فى الحريق وضوءها للناس
حبر ذميم تحت رائق منظر كالفضة البيضاء فوق نحاس

وكنديسى دخى ايراد ايتدوكى شعردندر :

فان كنت فى هدى الائمة راغبا فوطن على ان ترتكبك الوقائع
بنفس وقور عند كل كريهة وقلب صبور وهو فى الصدر قانع
لسانك محزون ورأسك ملجم وسرك مكتوم لدى الرب ذائع
وذكرك مغمور وبابك مغلق وثغرك بسام وبطنك جائع
وقلبك مجروح وسوقك كاسد وفضلك مدفون وطعنك شائع
وفى كل يوم انت جارع غصة من الدهر والاخوان والقلب طائع
نهارك شغل الناس من غير منة وليلك شوق غاب عنه الطلائع
فدونك هذا الليل خذه ذريعة ليوم عبوس عز فيه الذرائع

شيخ صلاح الدين الصفدى ايتدى: امام غزالى بعض مصنفاتنده ديمشدركه برقوم بنى غزّاله نسبت ايتديلر ـ زاى ايله ـ اما بن غزالى يم تخفيف زاى ايله كه طوس قريه‌لرندن برقريه‌يه نسبت دركه آكا غزاله ديرلر. اما اسنوى طبقاتنده ايتدى : امامك والدى صوف غزل ايدوب دكاننده بيع ايدردى وقتا كه حالت احتضار وعلائم سفر آخرت ظاهر وآشكار اولدى امامى وبرادرى احمدى برصوفى صديقنه وصيت ايدوب اول دخى ايكيسنه‌بيله تعليم خط وتأديب وتحصيل علمه ترغيب ايلدى تاكه والدلرى ترك ايتديكى مالى انفاق ايدوب امرمعاش وتحصيل قوت وقوت انتعاش متعذر اولدى پس آنلره ايتدى : بنم رأيم بودركه واروب برمدرسه‌يه التجا ايدوب آنده هم انتظام حال وهم تحصيل فضل وكمال حاصل

اوله . امام غزالی دخی برادرم ایله مدرسه‌یه واروب تحصیل قوت ایچون فقهه اشتغال ایلدك دیدی امامك حاصل کلامی بودر . ودخی عادت اهل خوارزم وجرجان ذهبی وابن خلکان دیدکلری اوزره بویله‌درکه قصاری وخبازی وبونك امثالنی یاء نسبت ایله ایراد ایدرلر قصار وخباز معناسنه. پس امامی دخی غزله نسبت ایدوب غزالی دیمشلردرکه غزّال معناسنه‌در امام نووی دخی دقائق الروضه‌ده‌که(اشارت) ایله مسمی‌در دیمشدرکه غزالی‌ده معروف اولان تشدیددر نته‌کیم ابن کثیر ذکر ایلمشدر. روایت اولنورکه بعض صالحین منامده فخر الامام نبی علیه السلام ایله مشرف اولوب کوردی که دست شریفلرینی امام ابی حامد غزالی‌نك کتفنه وضع ایدوب حضرت موسی وعیسی‌یه صلوات الله علی نبینا وعلیهما وعلی سائر الانبیاء والمرسلین خطاب ایدوب بیوردیلرکه : سزك امتکزده بونك مثلی برحبر کوررمیسز . فی الواقع حضرت امام حقنده بویله منام منقبهٔ عظمه‌در امام یافعی دخی بومنامی برقاچ ابیات ایچنده درج واثبات ایدوب دیمشدر :

(شعر)

ابوحامد غزال غزل مدقق من العلم لم یغزل کذاك لغزل
به المصطفی باهی لعیسی بن مریم له قال صدقا خالیا عن تقول
اخبر کذا فی حواریك قال لا وناهیك من هذا الفخر المؤثل
له فی منامی قلت أ انت حجة لاسلامنا لی قال ماشئت لی قل
غزلت لهم غزلاً دقیقا فلم اجد لغزلی نساجاً فکسرت مغزلی

علامهٔ سبکی دخی طبقات کبری‌سنده امام ایچون درت کراسه‌ده برترجمهٔ طویله ذکر ایدوب ایچنده قائلك بوقولنی دخی انشاد ایلمشدر :

(شعر)

ماذا یقول القائلون بوصفه وصفاته جلت عن الحصر

اسنوی طبقاتنده ایتدی : بعده امام ملازم انقطاع تام اولوب اوقاتنی وظائف خیر اوزره توزیع ایلدی بر حیثیت ایله که برلحظه مرور ایلمزدی الا آنده امام طاعت رب الانامده ایدی تدریس وتلاوت کلام قدیم حضرت باری وکاه مطالعهٔ کتب حدیث خصوصا صحیح بخاری وکاه مداومت صیام

وملازمت تهجد وقیام وکاه مجالسهٔ اهل قلوب وارباب احوال ومصاحبت اصحاب ذوق وخیار رجال ایدردی تا که جوارخدایه ارتحال ایله رحمت رحمانه انتقال ایلدی . وبالجمله قطب وجود وبرکت شاملهٔ هرموجود ایدی . وفاتی طوسده سنة خمس و خمسمائه جمادی الآخره سنک اون دردنده یوم الاثنین صبیحه‌سنده‌در مدت عمری اللی بش سنه ایدی . طابران نام مدینه‌ده دفن اولندی‌که طوسده ولادت ایتدیکی مدینه‌در . ودخی شیخ کبیر ابو العباس احمد بن ابی الخیر الصیاد الیمنی ، امامک ترجمه سنده کلام کثیر ذکر ایلدی . جمله‌دن ذکر ایتمشدرکه بعض ایامده یمنده اوتوررکن ابواب سما کشاده و ملائکه‌دن برعصبه حاضر وآماده اولوب جمله‌سی ارضه نزول ایلدیلر . یانلرنجه یشیل خلعتلر و بردابهٔ لطیفه بیله کلوب قبوردن برقبرك باشی اوجنده جمع اولدیلر و برشخصی قبردن اخراج ایلیوب مذکور خلعتلری آکا کیدردیلر واول دابه‌یه بیندردیلر وسمایه آلوب صعود ایتدردیلر بعده برسمادن برینه صعود ایدرك کیتدیلر تاکه سموات سبعك جمله‌سن کچوب بعده یتمش حجاب دخی خرق ایلدیلر . راویٔ رائی ایتدی : بن بوحاله غایت متعجب اولوب راکب مزبور کیم ایدوکنی بیلمك دیلدم . پس بکا دیدیلرکه غزالی‌در . اما بیلمزم‌که کیدرك نه مرتبه‌یه بالغ اولدی . وکانه اول کون امامك وفاتی کونی ایدی رحمه الله تعالی . امامدن منقولدرکه برکون بعض اصحابنه ایتدی : بکا برثوب جدید الیویرکه پادشاهه داخل اولمق ایسترم . اول کیمسه دخی برثوب کتوردی امام آلوب خانه‌سنه کیدوب ایچروده معتاددن زیاده اکلنوب طشره کلمدی پس اول کیمسه اوچ کیمسه ایله دخی ایچرویه داخل اولوب کوردیلرکه امامك روحی مقبوض اولوب باشی اوجنده برورقه‌ده بوابیات یازلمش ایدی‌که امام رحمه‌الله بیورمش‌که :

قل لاخوان رأونی میتا — فبکونی ورثونی حزنا
لا تظنونی بانی میت — لیس ذاك المیت والله انا
انا فی‌الصدر وهذا جسدی — کان بیتی و قمیصی ههنا
انا کنز و حجابی طلسم — من یرانی لی تجلی للغنا
انا در و حجابی صدف — کان سجنی فالفت السجنا

انا عصفور وهذا قفسی طرت عنه وهو یبقی رهنا
احمد الله الذی خلصنی و بنی لی فی المعالی وطنا
کنت قبل الیوم میتا بینکم فحییت و خلعت الکفنا
و انا الیوم اناجی ملاء و اری الله جهارا علنا
عاکف فی اللوح اقراء واری کل ماکان تنادی ودنا
و طعامی و شرابی واحد وهو رمز فافهموا ذا الحسنا
لیس خمراً سائغاً اوعسلا لاولا ماء ولکن لبنا
فافهموا سری ففیه نباء ای معنی تحت لفظی کمنا
هدموا بیتی ورضوا قفسی وذروا الطلیسم یأبی وثنا
قدترحلت و خلفتکم لست ارضی دارکم لی وطنا
لا تظنوا الموت موتا انه لحیوة هی غایات المنی
لاترعکم هجمة الموت فما هو الا نقلة من ههنا
وخذوا فی الزاد جهدالاتنوا لیس بالعاقل منا من ونا
ما اری نفسی الا انتم واعتقادی انکم انتم انا
عنصر الانفس منا واحد وکذا الجسم جمیعا عمنا
فارحمونی ترحموا انفسکم واعلموا انکم فی اثرنا
اسئال الله لنفسی رحمة رحم الله صدیقا امنا
وعلیکم من سلامی طیب سلم الله علیکم وثنا

ودخی عالم ادیب ابو المظفر محمد الابیوردی امامه مرثیه ایدوب بعض ابیات فائیه نظم ایتمشدرکه ایچندن بری بوبیتدربیت : (مضی واعظم مفقود فجعت به * من لاینظرله فی الناس یخلفه) . دیمشاردرکه امامك وفاتندن صکره امام اسمعیل الحاکمی ابو تمامك بوقولی ایله تمثیل ایلدی :

(شعر)

عجبت لصبری بعده و هو میت وکنت امرأ ابکی دما وهو غائب
علی انها الایام قد صرن کلها عجائب حتی لیس فیها عجایب

و دخی قاضی ابو بکر بن العربی الفقیه المالکی که ابو حامد غزالی نك تلمیذیدر ایتدی بریده غزالی یه ملاقی اولدم اوزرنده برمرقع و دستنده بررکوه وعکاز بن آکا ایتدم بغدادده تدریس علم بوندن خیر دکلیدر . پس آکا نظر اعراض ایله باقوب ایتدی : وقتاکه بدر سعادت سماء ارادتدن بازغ وشمس اصول معارف وصوله مائل اولدی .

ترکت سوی لیلی وسعدی بمعزل و عدت انی تصحیح اول منزل
ونادت فی الاشواق مهلا فهذه منازل من تهوی رویدك فانزل

ودخی شیخ امام زاهد شمس الدین ابو عبدالله محمد بن محمد بن محمد ابن محمدبن محمد الجلالی النسائی الشافعی ایتدی : شیخ امام مسعود الطرازینك بعض تصانیفنده کوردم که امام ابوحامد غزالی رحمه‌الله وصیت ایتمش ایدی که آنلری شیخ ابو بکر النساج الطوسی که شیخ امام ابوالقاسم الکرسانی نك تلمیذیدر لحده وضع ایلیه برموجب وصیت امام ، وقتاکه آنلر خدمتی اتمام ایدوب لحددن چیقدیلر لونی متغیر اولوب مانند رماد و تراب اولمش ایدی و جهندن سؤال ایلدیلر خبر و یرمیوب آخر الامر یمین و یردیلر که البته باعث اغبرار و جه وصفرت وسبب تغیر و حیرت نه‌در اخبار ایله دیو اجبار ایلدیلر اول دخی ایتدی : و قتاکه امامی لحد ایچنه و ضع ایلدی برید یمنی مشاهده ایلدم که قبله جانبندن خروج ایلدی . و برهاتف ایشتدم که محمد غزالینك یدینی سید المرسلین محمد المصطفی العربی یدینه وضع ایله دیرلر بن دخی وضع ایلدم . بعده شو کوردیککز حال ایله چیقدم دیدی یاخود بومضمونده برکلام سویلدی قدس‌الله تعالی روحه‌العزیز .

ودخی بعض حسادینك امام حقنده کلماتندندرکه کلامنده بعض مواضعده قواعد نحویه جهتندن خلل واردر دیو اعتراض ایدرلر لکن بیلمزلرکه امام آنکله تعبیر اولنماز زیرا امامك مطمح نظری ونهایت سیر کذری بیان معانی و معانی‌یی تحقیقدر ، الفاظی تحسین و تلفیق دکلدر مع هذا کندیسی دخی انصاف وبعض مواضعده اعتراف ایلمشدرکه اول فن ایله چندان ممارست ایتمیوب آنجق کلامنده محتاج الیه اولان مرتبه ایله اکتفا و سلف صالحین اثرینه اقتفا ایلمشدر . بویله ایکن ینه بعض لطیفه تألیف ایلمشدر که مهرهٔ ادبا و حذاق فصحا کورسه آنك عباراتنلك امثالنی ایراددن کنك ولال وعاجز وبیمجال اولورلر ایدی . وبالجمله امامك ترجمه‌سنی ذکر ایدنلرك کلماتی وآندن نقل ایتدکلری تحقیقات وتدقیقاتی کثرتده برمرتبه‌درکه نیچه کتاب و فصل و باب ایله احاطه واستیعاب اولنماز . پس آنکله تطویل کلام باعث

تلال وملام اولور بومقدارکه ذکر اولنمشدر آنکله قناعت واول بحر بی پایاندن برقطره ایله اشارت احری و صواب و موافق آراء اولی البابدر . شمد نکیرو مصنفاتنك اسامیسنی ذکر ایدهلم . ایمدی مذهب شافعیه ده مصنفاتندندر : (وسیط) و(بسیط) و (وجیز) و کتاب (الخلاصه) و سائر علومده کتاب (احیاء علوم الدین) کتاب (الاربعین) (شرح اسماء الحسنی) (المستصفی فی اصول الفقه) کتاب (المنخول) دخی اصول فقهدهدرکه استادی امام الحرمین حیاتنده تألیف ایلمشدر کتاب (بدایة النهایه) کتاب (المأخذ) خلافیاتده (تحصین المأخذ) (کیمیاء السعاده) زبان فارسیده (المنقذ من الضلال) (المنتخل) جدلده (شفاء العلیل فی مسالك التعلیل) (الاقتصاد فی الاعتقاد) (معیار النظر) (محك النظر) (تهافت الفلاسفة) (المقاصد فی الاعتقاد) (الاوائل)که مقاصد فلاسفهدر (الجام العوام فی علم الکلام) (الغایة القصوی) (جواهر القرآن) (کشف علوم الآخره) (الرسالة القدسیه)(الفتاوی)(میزان العمل)(حقیقه الروح اسرار معاملات الدین)(عقیدة المصباح)(النهج الاعلی)(اخلاق الابرار)(المعراج) (حجة الحق) (تنبیه الغافلین) (المکنون فی الاصول) (رسالة الاقطاب) (مسلم الشیاطین) (القانون الکلی)(القربة الی الله) (معیار العلم) (مفصل الخلاف فی اصول القیاس) (اسرار اتباع السنة) (تلبیس ابلیس) (المبادی والغایات الاجوبه) کتاب (عجائب صنع الله) و بونلردن ماعدا کتب ورسائلی خارج حدعد واحصادر و برفرده جمیع مصنفاتنك اسامیسنی بیلمك میسر اولمامشدر . حتی دیمشلردرکه جمله مصنفاتی بیك‌دن برعدد ناقص‌در اگرچه عادتده برمرتبه‌بعیددر لکن امامك شاننی تمام بیلوب تحقیق ایدنلر بوکلامی تصدیق ایدرلر ودخی حکایت مشهورهدر شیخ عارف بالله ابی الحسن الشاذلی قدس سره‌که سید عصر وزمان ، برکت دهر اوان ایدی . منقولدرکه دیمشدر : حضرت رسالت پناهی علیه السلام منامده کوردم که موسی وعیسی‌یه علیهما السلام امام غزالی ایله مباهات ایلدیلر . وبیوردیلرکه : سزك امتکزده دخی بویله حبر وارمیدر آنلر دخی یوقدر دیدیلر . ودخی سید کبیر جلیل وعارف بالله ابو اوحد الاولیا ابو العباس المرسی که شیخ

ابوالحسنك تلميذيدر امام غزالی دن سؤال اولندی آنلر دخی بن آ کا صدیقیت عظمی ایله شهادت ایدرم دیدی .

حکایت اولنورکه مغربده برامام مقاع وار ایدی که مقبول جمیع قلوب وطباع ایدی ابوالحسن ابن حرازهم دیمکله معروف ایدی وقتاکه کتاب احیایه واقف اولدی آنی احراق ایله امر ایلدی و سنته مخالف بدعتدر دیدی وامر ایلدی که جمیع بلاد وامصارده اولان نسخ احیایی احضار ایده لر پس جمیع خلائق قابل تحصیل اولان نسخه لری جمع و تکمیل ایلدیلر و یوم جمعه ده احراق اولنمق اوزره اجماع واتفاق ایلدیلر و بواجماعلری یوم خمیس ده ایدی وقتاکه لیلهٔ جمعه اولدی . ابوالحسن مزبور منامده کوردی که کویا باب جامع دن داخل اولوب کوشهٔ مسجدده برنور کوردی ناکاه کوردی که حضرت رسالتپناه علیه صلوات الملك الاله وابوبکر وعمر رضی الله تعالی عنهما بیله اوتوررلر ایدی امام غزالی دخی قائم اولوب و الندہ کتاب احیایی طوتوب یارسول الله شو کیمسه بنم خصممدر دیوب بعده دیزلری اوزره چوکوب امامینی کچدی تاکه نبی علیه السلامه داخل اولوب کتاب (احیا) یی دست شریفلرینه صونوب ایتدی : یارسول الله شوکتابه نظر ایله اکر شو کیمسه نك زعم ایتدیکی کبی بونده سنتکه مخالفت و آثار بدعت وارایسه بن حق تعالی یه توبه ورجوع ایتدم اکر سنك جناب شریفکده مقبول و مستحسن و سنك ترکتکدن حاصل اولمش موافق شرع وسنن وهادئ اقوم طرق سنن اولور نسنه وار ایسه مقتضای عدل و داد ایله خصممدن حقیمی آلیوروب بنی دلشاد ایله دیدی پس حضرت رسول صلی الله تعالی علیه وسلم کتاب مزبوره من اوله الی آخره ورق ورق نظر بیوروب بعده بیوردیلرکه : والله تحقیق بو برحسن نسنه در . بعده ابوبکره صوندیلر . انلرك دخی وجه مزبور اوزره منظوری اولوب بعده ایتدی : یارسول الله اول خدای ذوالجلال حقیچون که سنی حقله بعث و ارسال ایلدی تحقیق بوکتاب حسندر بعده حضرت عمره صوندی آنلر دخی اویله نظر ایلدی . بعده حضرت ابوبکر دیدیکی کبی دیدی . پس رسول الله امر ایلدیکه ابوالحسن مزبور لباسندن تجرید اولنوب حدمفتری ایله ضرب شدید اولنه پس تجرید ضرب اولنوب بش سوط دن صکره حضرت

ابوبکر شفاعت ایدوب یارسول الله بویله ایتدیکی ینه سنك سنتکی تعظیم قصدی ایله اجتهاداتمکدن ناشیدر دیدی. امام ابوحامد دخی عفو ایدوب وقتا که امام ابوالحسن منامندن بیدار اولوب آثار صبح آشکار اولدی اصحابنه واقع اولان حالی اخبار ایدوب بعده بر آی مقداری ضرب مزبور سببی ایله متألم و بحضور اولوب صکره الم ساکن اولدی لکن وفات ایدنجه اول سوط لرك آثاری ظهرنده باقی وظاهر ایدی ودائما کتاب احیایه نظر ایدوب آنی تعظیم وتبجیل ایدوب اصل اصیل ایدنمش ایدی . ابن سبکی طبقاتنده ایتدی : بوحکایت صحیحه‌درکه بونی مشایخمزك ثقاتندن برجماعت حکایت ایلمشلردر شیخ عارف ولی الله سیدی یاقوت الشاذادن آنلردخی شیخمز سید کبیر ولی الله ابی العباس المرسی‌دن آنلردخی شیخی شیخ کبیر ولی الله ابی الحسن الشاذلی قدس الله تعالی اسرارهم‌دن . بوندن ماعدا احیا وامام غزالی حقنده منامات کثیره واردرکه هربری شهیره‌در .

و ینه آنلردندر محمد بن الموفق الخبوشانی الفقیه الصوفی . علم ودین و ورع وزهد و یقین‌ده ائمهٔ کبار و مشایخ نامدارك بریدر ولادتی سنة عشر و خمسمائه‌ده خبوشانده‌درکه ناحیهٔ نیسابورده بر بلده‌در و آنده تفقه ایدوب بعده مصره کلوب برمدت تربهٔ امام شافعی‌ده تدریسه مداومت ایلدی و برمرتبه امام اجل وزهد وورعده کبیر المحل ایدی‌که زهد و علمده وامر بالمعروف‌ده وحق اوزره ثبات‌ده مثانی عیون اعیان قلیل کورمشدر و آنك تصانیفندندر کتاب (تحقیق المحیط) که اون آلتی مجلددر . و ینه آنلردندر الحسین بن مصعود القراء البغوی محی السنه ، بونك ذکری مرور ایلمشدر . وینه آنلردندر عبدالواحد بن اسمعیل بن احمد بن محمد ابوالمحاسن الرویانی که صاحب کتاب (البحر)در وائمهٔ مذهبك بریدر ولادتی سنة خمس عشرة واربع مائه‌ده‌در کندی بلده‌سنده والدندن وجدندن تفقه ایلیوب فخر الاسلام ایله ملقب اولدی صاحب جاه عریض وکبیروعلم عزیز وکثیر ودین متین واعتقاد پاك و یقین ایدی ، مصنفاتی آفاق‌ده سائره وصیت جمیلی السنهٔ ناسده دائره ایدی وحفظ ده برمرتبه‌ده ایدی‌که آنکله ضرب مثل ایدرلر ایدی حتی حکایت

اولنورکه دیمشدر : اکر کتب شافعی نك جمله سی محترق اولوب یانسه بن حفظمدن
املا ایدردم ابن سبکی ایتدی : کتب شافعی دن مقصدی آنجق منصوصاتی
دکلدر بلکه کتب شافعی اطلاق اولنسه مقصود هم شافعی نك وهم اصحابنك
منصوصاتیدر نظام الملك امام مزبوری صاحب فضل عظیم اولمغین
غایت ایله تعظیم ایدردی قضاء طبرستانه تولی ایدوب بعده آمل قضاسنه منتقل
اولوب صکره آنی سنة اثنتین و خمسمائه ده ملاحده شهید ایلدیلر . آنلردن فارغ
اولدقدن صکره دیمشلردرکه آنك کتاب بحری ، حاوی دن اکثردر فروع
جهتندن ، اکرچه حاوی حسن ترتیب وایضاح وتهذیب ده آکا غالبدر . وینه
آنك تصانیفندندر کتاب (الفروق)وکتاب (الحلية والتجربه) (ومناصیص
الشافعی) و(الکافی) وبونلرك غیری . وینه آنلردندر علی بن الحسن بن
صبغة الله ابوالقاسم بن عساکر . بونلرك اجدادنده عساکر ایله تسمیه اولنمش
یوقدر . نهایت مرتبه کندیلری ابن العساکر ایله ملقب اولمشلردر . شیخ
اسلام وحاوی وناصر سنت سید الانام وجند اجتهادی ایله هازم جند شیطان
وهادم قلاع اعادئ اهل ایمان و امام ارباب حدیث زمان و خیام جهابذهٔ
حفاظ ایدی که خانه سی آنلره منزل ومکان ایدی . مؤلفاتندن بری (تاریخ شام)درکه
سکسان مجلددر ولادتی سنة تسع وتسعین واربعمائه ده در حداثت سننده دمشقده
تفقه ایدوب بعده بغداده داخل اولوب آنده تفقه ملازمت ونظامیه ده سماع درسه
مداومت وخلاف ونحوی قرائت ایلدی وطول عمرنده قرائت قرأن وجماعت ایله
صلوته ملازم ونوافل و تسبیح واذکاری آناء اللیل واطراف النهار اکثاره
مداوم ایدی وعمرنده هرساعتکه طاعتك غیرینه صرف اولنسه نفسنه محاسبه
و اول مقوله افعالی ایچون معاتبه ایدردی وهر امرده کلام حق ناطق
وامر حق ده لومهٔ لائم دن حذر ایتمیوب افعال واقوالنده صادق ایدی واعداء خدا
اولان اهل بدع و اهوا اوزره مبالات ایتمیوب اظهار سطوت وهر برینه
علی رغم انفهم قهر ایله ایصال نکبت ایدوب امر دین ده رأفت ورحمت آنی
اخذ ایلمز ایدی ونیجه که بعض ارباب بغی وضلال صفات اللهدن بحثه خوض
واشتغال ایلسه لر غضبنه بر فرد مقاومت ایلمز ایدی . والده سی حامل ایکن

والدی منامده کوردیکه سنك برولدك ظهوره کلورکه حق تعالی آنکله سنتی
احیا ایدر دیدیلر وفی الحقیقه اویله واقع اولدی وعقلی نهایتده وقاد وذکاده
نقاد اولمق ایله بعض کبار آنی شعلهٔ نار ایله تسمیه ایلمشلر ایدی وهرچندکه
مناصب دینیه ودنیویه عرض اولندی مثلا خطابت وامامت کبی که جملهسندن
اعراض ایدوب توکل جناب رب فیاض ایلدی. حافظ مزبور وفاتی دمشقده
سنة احدی وسبعین وخمسمائهدهدر. وینه آنلردندر محمد بن اسحق الشیخ الزاهد
صدر القونوی که تصوفده صاحب تصانیفدر. جملهٔ مصنفاتندندر شرح (الحدیث
الاربعین) وکتاب (مفتاح الغیب) و (تفسیر سورة الفاتحه) والهیاته متعلق
بعض غوامض مسائلده خواجه نصیر الدین طوسیٔ حکیم ایله دخی بعض مراسلاتی
واردر وبونلرك غیری مؤلفاتی دخی واردر وفاتی سنهٔ ثلث وسبعین وستمائهدهدر.
وینه آنلردندر محمد بن عمر بن الحسن بن الحسین التیمی البکری الامام فخر
الدین الرازی که ابن خطیب الریدر بونلرك دخی مناقب شریفهسی مقدما
مرور ایلمشدر. وینه آنلردندر عبد العزیز بن عبد السلام سلطان العلما الشیخ
عز الدین که کمال شهرتی مدحندن اطنابدن مغنیدر و بالجمله عصرنده امام
بلامزاحم وزمانهسنده امر بالمعروف ونهی عن المنکر خدمتنده قائم وحقایق
وغوامض شریعته واقف ومقاصدینه مطلع و عارف ایدی علم و زهد وورع
وقوت جنان وامر حقده قیام وشجاعت وسلاطت لسانده نه کندیسی نفسنه
عدیل و نه آنی کورنلر آکا مثیل کیمسه کورمشدر. ولادتی سنهٔ سبع ویاخود
ثمان وسبعین وخمسمائهده در شیخ فخر الدین ابن عساکردن تفقه ایلدی وسیف
آمدیدن وغیریدن قرائت اصول ایلدی وآنك تلامذهسندندر شیخ الاسلام
ابن دقیق العید عز الدین، سلطان العلما ایله اول تلقیب ایلمشدر وشیخ
مزبور رحمه الله تعالی امر دینده نیجه بدعتلری ازاله ایلمشدر مثلا خطبانك
منبر اوستنده دق سیف ایتدکلرینی و بونلرك غیری دخی، وصلوة رغائب
ونصف شعبانی جماعت ایله ادادن خلقی منع و ابطال ایلدی فقهده مهارتی
بر مرتبه ایدی که امام غزالیدن افقهدر دیمشلردر و دخی روایت اولنورکه
شیخ شهاب الدین سهروردیدن خرقهٔ تصوف کیمشدر وتصوفی آندن اخذ

ایلمشدر ذکر اولنمشدرکه آنك حضورنده رسالهٔ قشیریه قرائت اولنوردی
بردفعه شیخ ابوالعباس المرسی اسکندریه‌دن قاهره‌یه قدوم ایلدکده مجلس
قرائته حاضر اولوب شیخ عزالدین آکا ایتدی : بوقرائت اولنان فصلده
سزدخی تکلم ایدك . پس شیخ دخی تکلمه شروع ایدوب شیخ عزالدین
دخی میان خلقده زحف ایدوب یعنی خلقه دیر ایدیکه کوش اذعان وقبول
ایله استماع ایدك شوکلام مقبولیکه ربندن حدیث‌العهددر یعنی هنوز مفارقت
ایلمشدر . شیخك بوکلام‌دن مقصدی یعنی شیخ مرسی ذکر ایتدیکی کلام
حکمت انجامی جناب رب‌الانام‌دن اخذ ایدوب سویلر اول سببدن حدیث
العهددر دیمشدر شیخ عزالدینك تصوفده ید طولاسی وار ایدی وتصانیفی
دخی آکا شاهددرسائر اموردده‌دخی . قوال بالحق وناطق بالصدق ایدی امر
حقده قائم اولدقده لومهٔ لائم آنی اخذ ایلمزدی و سلاطین مصره مجالس
عظاملرنده علما اللرینی تفصیل واحوال بلکه اوکلرنده خاکه رومال ایدرلر
ایکن شیخ مزبور هربرینه اسامیسنی ندا ایدر ایدی جزاه‌الله تعالی عن‌العلم
والاسلام خیراً . شیخ مزبورك هنکام خروج تاتارده برواقعهٔ مشهوره‌سی
واردر . وفاتی سنة ستین وستمائه‌ده‌در روایت اولنورکه سلطان العلما صلوة
رغائبدن منعله افتا ایدوب شیخ ابن الصلاح دخی اولا منعله افتاء ایدوب
بعده خلافی اوزره تصمیم ایلدی وایکیسنك بیننده قیل وقال وکلام وجدال
دوران ایدوب هربرینك بوبابده رساله‌لری‌واردرکه‌فقهاء شافعیه قتنده‌مشهوره
و السنهٔ علماده مذکوره‌در. وینه آنلردندر عبدالکریم بن محمد بن عبدالکریم
ابن الفضل بن‌الحسن القزوینی الامام الجلیل ابوالقاسم الرافعی‌در صاحب
شرح کبیردرکه (العزیزفی‌شرح‌الوجیز)ایله مسمی‌در ودخی آنك مصنفاتندندر
(الشرح‌الصغیر والمحرر) و (شرح مسندالشافعی) و (التذنیب) و(الامالی
الشارحه علی مفردات الفاتحه) که اوتوز مجلسدر و هر برنده سورهٔ فاتحه‌یه
متعلق احادیث شریفه‌یی شیوخندن اسانیدی ایله املا ایدوب وهربرنده‌تکلم
ونیچه بحث ایلمشدر وبرمصنفی دخی کتاب(الایجاز فی‌اخطارالحجاز) درکه
آنده بعض فوائد ذکر ایلمشدرکه زمان سفر حجده ذهننه خطور ایلمشدر

برقاج اوراق یسیره‌در بری دخی کتاب (المحمود) در فقهدن سکز مجلددر مع هذا اثناء صلوته آنجق واصل اولدی وبالجمله علوم شرعیه‌نك جمله‌سنده ـ که کرك تفسیر وحدیث وکرك اصول‌در ـ متضلع وحاذق وزمانه‌سنده نقل وبحث وارشاد وتحصیل‌ده ابناء جنسی اوزره‌مترفع ومتفوق ایدی فقهده خود عمدة المحققین واستاد المصنفین ایدی کویا که جهالك عمومی فقهی اماته ایدوب داخل قبور اولمش ایکن آنك همتی ایله عمادینی اقامت ایدوب فقهه باعث حیات و نشور اولمشدر و بوندن ماعدا ورع وزاهد وتقی و نقی و طاهر الذیل ومراقب لله ومجاهد ایدی ابن الصلاح ایتدی : بن ظن ایدرم که بلاد عجم‌ده مثلنی کورمدم ابن السبکی دخی بو کلامی تصدیق ایدوب بونده‌شك یوقدر دیو تحقیق ایلمشدر امام نووی ایتدی : رافعی صالحین ومتمکنین‌دن ایدی وصاحب کرامات کثیره ایدی بعض لیالیده اوتوروب تصنیفه اشتغال ایدرکن سراجنده اولان اشتعال منطفی وزائل اولوب درحال خانه‌سنده برشجره‌دن مانند شمع فروزان ضیا ونور بروز وظهور ایلدی وفتی سنة ثلث وعشرین وستمائه‌ده‌در . وینه آنلردندر عثمان بن عبدالرحمن بن موسی بن ابی النصر الکردی الشهروزی الشیخ العلامه تقی الدین که احداثمهٔ مسلمین ایدی علم ودین‌ده شهرتی ابو عمرو بن الصلاح‌در ولادتی سنة سبع وسبعین وخمسمائه‌ده‌در امام کبیر وفقیه ومحدث وزاهد وورع ومعلم ومفید ایدی وفاتی سنة ثلث واربعین وستمائه‌ده‌در آنك مناقبندن برمقداری مقدما مرور ایلمشدر . وینه آنلردندر عمر بن محمد بن عبدالله که ابوبکر صدیق (ر.ع) اولادندندر کنیتی ابو عبدالله یاخود ابو نصر یاخود ابو القاسم الصوفی‌در وشیخ نجیبك قرنداشی اوغلی‌در ومیان خلق‌ده شیخ شهاب الدین السهروردی ایله مشهوردر که صاحب عوارف المعارفدر ولادتی سهرورده سنة تسع وثلثین وخمسمائه‌ده‌در بغداده قدوم ایدوب عمی ابو النجیب عبدالقاهر ایله صحبت ایدوب تصوف ووعظی آندن اخذ ایلدی وغیری ایله دخی صحبت ایلدی فقیه وفاضل وصوفی وامام ورع وزاهد وعارف ایدی . علم حقیقتده شیخ وقت وزمان وتربیت مریدین‌ده منتهای مقاصد طلاب حقیقت وعرفان ایدی خلقی خالقه داعی وطریق عبادت وزهده نسلیك مراسمنی مراعی اولمغن اقطار ارضدن طلاب ملاقاته قصد ایدوب کلورلر

ایدی وبرکات انفاسی عصاتدن نیچه خلقده ظاهر وهربری توبه وانابت ایله معاصی وذنوبدن طاهر اولوب نیچه‌سی سلوك راه‌هدی‌ایله واصل خدااولدیلر ونیچه اصحابی ظهور ایلدی‌که هربری مانند نجوم اهل اهتدایه هادی وارباب غوایته رجوم ایدیلر وخدمات ملوکده کوردیکی حرمت ونائل اولدیغی جاه ودولت برمرتبه‌ده ایدی که‌کیمسه آنك کوردیکنی کوزمامش‌ایدی، بعده آخرعمرنده بعض‌مرض اصابت‌ایدوب‌مقعد اولدی مع‌هذاینه اورادواذکارینی تلاوت وتکرار ایتمکدن ومحفه ایله جماعته وجمعه‌یه وسفر حجه کیتمکدن خالی اولمایوب برحالده امور مذکوره‌نك برینی اخلال ایتمزایدی تاکه سنی طقسانی کچوب‌عشره‌مائه‌یه داخل‌اولدی بعده‌سنة اثنتین وثلثین‌وستمائه محرمنك مستهلنده یوم اربعاده وفات ایلدی قدس‌الله تعالی سره وصاعف علیه اجره وتبره‌امین یامعین. وینه آنلردندرموسی بن‌ابی‌الفضل یونس بن‌محمدبن‌منعه الشیخ العلامه کمال‌الدین یونس ابوالفتح‌الموصلی‌که شارح‌تنبیه اولان‌امام‌نبیه الشیح شرف‌الدین احمدبن موسی‌نك‌والدی‌در ولادتی موصلده سنة احدی‌وخمسین‌وخمسمائه‌ده‌در. اولا والدی اولان شیخ رضی‌الدین یونسدن تفقه‌ایلیوب بعده‌بغداده توجه ایدوب «مدرسهٔ‌نظامیه»‌ده آنك معیدی اولان شریف سلیمانی‌دن تفقه ایلدی بعده موصلده اقامت ایلدی، ودخی معلوم اوله که شیخ مزبورك ترجمه‌سنده مورّخون‌اطناب‌وفضلنده‌مادحلر فصول‌وابواب‌ایلمشلردر امابز‌اول‌مرتبه‌اکثار ایتمیوب‌عقل قبول ایتدیکی‌مقدار اوزره اقتصارایده‌لم. ابن‌خلکان ایتدی: شیخ مزبور جمیع‌علومده حاضر بربحر زاخر ایدی وریاضیاتده متفرد ایدی فقها دیرلر ایدی‌که هرکون اول مذهبدن یکرمی فنی اتقان درایت ایله درس ایدردی حتی‌حنفیه‌دخی اندن مذهبلرینی قرائت ایدوب مسائل جامع کبیری آنلره احسن حل‌ایله حل ایدردی واصولین وجدل وخلافی اتقان ایدردی وقتاکه‌امام‌فخرالدین‌الرازی‌نك کتابلری موصل جانبنه واصل‌اولدی فضلانك آنك غیری برفرد اصطلاحاتی فهم ایده‌مدی خصوصاکه آنده فضلادن برجماعت حاضرون ایدیلر کذلك عمیدی‌نك ارشادینی کیمسه حل‌ایده‌میوب اول‌لیلهٔ‌واحده‌ده حل ایلدی. ودخی‌فن منطق‌وحکمتدن طبیعی وریاضی والٰهی

وطبی تمام درایت وقواعدینی رعایت ایله بیلوردی ورياضی‌دن دخی اقلیدس وهیئت ومخروطات ومتوسطات ومجسطی‌ده ماهر ایدی وحسابك انواعندن دخی حساب مفتوح وجبرومقابله وارثماطیقی وخطائین ومساحه‌ده وموسیقی‌ده دخی برمرتبه ماهرایدی‌که برکیمسه دقائقنده آکا مشارکته قادر دکل ایکن مکر ظواهرنده اوله، وبالجمله وصف حالی شاعرك مقالی کبیدرکه دیمشدر :

(شعر)

وكان من العلوم بحيث يقضى ... له فى كل علم بالجميع

وبوعلوم مذکوره‌دن ماعداعلم اوفاقده دخی نیچه طرق استخراج ایلمشدرکه برکیمسه آکامهتدی اولمامشدر عربیتده دخی بحر بی‌ساحل ایدی حتی کتاب سیبویهی قرائت ایدنلره دراست ایدردی وکتاب (ایضاح) وابی علی فارسی‌نك (تکمله) سی وزمخشری‌نك (مفصل) نی دخی دراست ایدردی ودخی تفسیر وحدیث واسماء رجال ده وآنلره متعلق اورده یدطولاسی وار ایدی وتواریخ دن ووقائع وایام عرب‌دن واشعار ومحاضراتدن امورکثیره حفظ ایتمش ایدی واهل ذمتدن بعض کفره دخی آندن تورات وانجیل قرائت ایدرلر ایدی حتی اول ایکی کتابی اهالیسنه برطریقله شرح ایلمشدرکه آنلردخی آنك کبی ایضاح ایدر کیمسه اولمدیغنه اعتراف ایلمشلر ایدی . وبوذکراولنان فنونك هربرنده مهارتی بردرجه‌ده ایدی‌که کویا جمله معلوماتی اول فنه منحصر وآنجق آنده ماهر وآنك غیری فنوندن غافل وآنلرك مقدماتنده راجل ایدی اثیرایتدی: بغداده آنك کبی امام داخل اولمادی سؤال ایلدیلرکه بوکلامی نه وجهله سویلدك، جوابنده ایتدی : بغداده غزالی کبی برقدری عالی کیمسه کلدی مع هذا انکله شیخ مزبور بیننده نسبت یوقدر اثیردخی جمیع علومده صاحب قدر جلیل وکثیر ایکن کتابنی آلوب اوکنده شاکرد مثال اوتوروب قرائت ایدوب امرینه امتثال ایدردی مع هذا اول حالده خلق، اثیرك تصانیفنی کتاب ودراسته اشتغال اوزره ایدیلر لکن شیخ مزبورك سامحه الله تعالی علوم عقلیه‌ده اشتغالی زیاده اولمغله امر اعتقادنده متهم ایدی وعلوم مزبوره ایچون زیاده تفکر استیلا ایتمکله احیانا غفلت دخی عارضه اولوردی سامحه الله وغفرله . ینه آنلردندر یحیی بن

شرف الامام النووی که آنك ذکری محدثین ده مرور ایلمشدر. وینه آنلردندر احمد بن محمد بن علی بن مرتفع بن حازم ابن الرفعه الشیخ الامام شیخ الاسلام نجم الدین ابو العباس که سائر ائمه آکا تسلیم مقالید سلم وامان ایتمکله کویا شافعیٔ زمان ایدی مصرده حسبةً لله دراست علومه مباشر اولوب «مدرسهٔ معزیه» ده تدریس علوم ایلدی مناصب قاهره دن برمنصبه مباشرت ایلمدی. آنك تصانیفندندر (المطلب فی شرح الوسیط) و (الکفایة فی شرح التنبیه) وهدم کنائسه متعلق برکتاب مختصر. وفاتی مصرده سنة عشر وسبعمائه ده در آنك مناقب وغرائبنی استیعاب ایتمکه طمع خارج رأی اولی الالبابدر زیرا بربحر زاخر وصحرای بی اوّل و آخردر که آنك غور ونهایتنه وصول خارج احاطهٔ دائرهٔ عقولدر. وینه آنلردندر محمد بن احمد بن عثمان الحافظ شمس الدین ابو عبدالله الترکمانی الذهبی که حفظده امام مملکت وجود ومعنی ولفظا ذهب خالص عصر ایدی که مثلی مفقود ایدی شیخ جرح وتعدیل ورجل الرجال ایدی هر طریق وسبیلده کویا که جمیع امت برصعید ایچنده مجتمع اولوب مجموعنه دفعةً ناظر وبعده هر برینك احوالنی اخباره شروع ایدوب جملهسی مستحضر اولمش ایدی راکب مطایا اولنلرك منتهای رغباتی آنك جوارینه وصول ومطیهلری اولان بزل مهاری یه ضرب اکباد ایتمکدن [*] مقصدلری ساحهٔ دارینه سرعت ایله دخول ایدی ولادتی سنة ثلث وسبعین وستمائه ده در شیوخندن کثرت برمرتبه درکه قابل تعداد دکلدر کندیسندن دخی جم غفیر وجمع کثیر سماع ایلمشلردر وبالجمله فن حفظ وضبط تواریخه خدمت ایتمکدن زائل اولمامشدر شول زمانه دکین که آنده راسخ قدم اولوب مرتبهٔ کماله نائل اولدی ولیل ونهار تعبان اولوب آنك تعبان اقلامی برکز کسلان اولمیوب دائما پرجوش وکمیت خانه مشکین ختامهسی آنك انامِلندن غیرینه سرفرو ایتمیوب هردم تندو پرخروش ایدی نامی برمرتبهده

---

[*] مهاری جمع مهریهدر. مهریه برنوع ابل مقبولدر مهرة حیدان قبیلهسنه منسوبدر بزل جمع بازلدر. بازل شول بعیردرکه سکز یاخود طقوز یاشنه کیروب ناب ایله مسمی اولان دیشلری منسق اوله ومهاری یه ضرب اکباد ایلمك سرعت حرکتدن کنایتدر زیرا راکب مطایا اولانلره استعجال اولسه آیاقلری ایله دوهنك پایلرینه ضرب ایدرلرکه اول موضع محل کبددر.

ایدیکه هر مجلس وناديده میان حاضر وباديده مذکور و آنکه ضرب مثل اولنوب
مانند قبهٔ شمس عالمده سائر ومشهور ایدی لکن مانند جرم آفتاب
هنگام نزول بارانده پرنقاب سحاب وزمان اقبال لیل ده ادبار ایدوب
اهل پرده وحجاب اولماز ایدی دمشقده اقامت ایدوب سائر بلاددن رجال
آنك خدمتنه ارتحال و هرنادی دن منادئ سؤالات آنك جانبنه عزم و شد
رحال ایدرلردی ، کندیسی اکناف واطراف میانده اهالیسنه کنف دنیا
و مافیهایه باعث فخر و شرف اولوب زمانه سنده دنیاگاه اولورکه اظهار
رياحين وازهار وقهقهۀ میاه وانهار ایله متبسم وخندان اولور. لکن کندیسی
شافعی المذهب وحنبلی المعتقد ایدی اول سببدندرکه تصانیفنده خصوصا تاریخ
کبیرنده اشاعره یی ازرا ایتمکه زیاده اجترا ایلمشدر . زیرا شافعیه
اصول دين و اعتقادیات اوزره اشاعره مذهبنده درلر. وبرتاریخ دخی واردر
تاریخ اوسط درکه کتاب (العبر) ایله مسمی در وبری دخی صغیردرکه (دول
الاسلام) ایله مسمی در و بونلردن ماعدا مصنفاتندندر : کتاب (النبلا)
و (مختصر تهذيب الكمال) که اصلی مزی نکدر وکتاب (الكاشف)كه آنك
مختصریدر وکتاب (الميزان) ضعفا بیاننده در وکتاب (المغنی) دخی آنلرك
بیاننده در . و برکتاب ثالث دخی اول بابده در و (مختصر سنن البیهقی) که
برکتاب حسندر و (مختصر الاطراف) که اصلی ینه مزی نکدر و (طبقات
الحفاظ) و (طبقات القرا) وبركتاب دخی وفیاتده وبرمختصر دخی وفیاتده
کتاب (الاعلام) ایله مسمی در وکتاب (التجريد) اسماء صحابه ده و (المجرد)
اسماء رجال کتب سته ده و (مختصر المستدرك) که اصلی حاکمکدر و (مختصر
تاریخ نیسابور) که آنك دخی اصلی حاکمکدر و (مختصر ذیل ابن الزینی)
و (المعجم الكبير والصغير) و (مختصر المحدثی العصر) و (مختصر المحلی)که
اصلی ابن حزمکدر ونیجه مختصرات کثیره سی واردر . وبونلردن ماعدا اعلم
قرا آتده دخی ماهر اولوب کندیسی قرآنی روایات ایله قرائت ایدوب آخر
کیمسه لر دخی اقرا ایلمشدر . وفاتی سنة ثمان واربعین و سبعمائه ده در . وینه
آنلردندر محمد بن عبد الرحمن بن عمر قاضی القضاة جلال الدين القزوینی ،

کندیسی و برادری قاضی القضاة امام الدین دمشقه قدوم ایدوب امر قضاده برادری طرفندن دمشقده نائب اولوب و « مدرسهٔ بادرانیه » ده اعادهٔ درس ایدردی بعده خطابت دمشقه تولی ایدوب بعده ینه قاضی القضاة اولوب صکره مصره انتقال ایدوب آنده قاضی القضاة اولدی . بعده آندن صرف اولنوب ینه قضاء شامه اعاده اولندی مرد فاضل متفنن وعالم متقن صاحب مکارم وسودد وصاحب اذیال شرف ومجد ایدی معانی وبیاندن مشار الیه بالبنان اولان متن تلخیص وکتاب (الایضاح)ی تصنیف ایلمشدر . وفاتی دمشقده سنهٔ سبع وثلثین وسبعمائه ده در . وینه آنلردندر محمد بن عبدالرحیم بن محمد الشیخ صفی الدین الهندی الارموی که مذهب اشعری اوزره متکلم ایدی و مذهب مزبورده واسرارنده ادری واعلم ناس واصلینده متضلع وقوی الاساس ایدی صاحب تلخیص اولان سراج الدین یاننده اشتغال ایدوب علم کلامدن زبده یی واصول فقهدن نهایه یی و (فائق) ی تصنیف ایلدی . جمیع مصنفاتی جامع ومیان خلقده مقبول ونافعدر خصوصا کتاب (النهایه) جامع فوائد و دقائق بی نهایه در . و ولادتی بلاد هندده سنهٔ اربع واربعین وستمائه ده در . آندن یمنه رحلت ایدوب بعده حج ایدوب مصره قدوم ، صکره عزم جانب روم ایلیوب سراج الدین ایله اجتماع ایلدی . بعده دمشقه قدوم ایدوب ناسی علمه اشتغال ایلدی . وفاتی دمشقده سنهٔ خمس عشرة وسبعمائه ده در . لکن بوذکلو فضائلی جامع اولوب طبعی ظریف و لسانی فصیح ، خطی غایت ایله قبیح ایدی . حکایت اولنور که برکون مزادده بر کتاب کوروب ظن ایتدم که آنك خطی بنم خطمدن اقبح اوله ، پس کتاب مذکوری ثمن غالی ایله اشترا ایلدم تا که بنم خطمی اقبح خطو طدر دیو ادعا ایدنلره وقت احتیاجده الزام ایچون کوستروب احتجاج ایلیم . وقتا که خانه مه عود ایلیوب امعان نظر ایلدم کوردم که اول دخی بنم خط قدیمم ایله ایمش . ودخی ابن تیمیه یی مزبور شیخ ارموی حبس ایتدیروب حق تعالی ایچون اثبات جهت ایلدی دیو شهرده ندا ایدیروب جمله اصحابنه دخی بو یله تهمت اولنوب هر بری وظائفندن عزل اولنمشلردر.

تذییل — بو عبد فقیر ایدرکه وقعهٔ شیخ تقی الدین بن تیمیه مشایخ کرام

میانده وقائع عظامدندر اجمال احوال بودرکه سنة خمس وسبعمائه‌ده دمشقده
شیخ مزبور اوزرینه هجوم اولنوب اوچ دفعه عقد مجلس اولوب هر برنده
عقیده‌سندن سؤال اولنوب واسطیه ایله ملقبه اولان عقیده‌سی قرائت
اولنوب آنك ایتدیکی تحقیق اولندقده عظیم تضییق اولنوب میان فقهاده
خصومت وغوغا زیاده اولوب کیمی مزبوره جانب‌دار وکیمی خصومتد ثابت
وبرقرار اولوب بعده نوع وفاق‌واقع اولوب صکره جانب مصرده شیخ
دعوت اولنوب برید اوزره سوار اولوب سعی شدید ایله مصره داخل
اولدقده قاضیٔ مالکی مجلسنده شیخ اوزرینه تصویر دعوی اولنوب شیخله
خصومت ایلدیلر و شیخه اسناد اولنوب حق تعالی عرش اوزرنده حقیقةً
مستقردر وحق‌تعالی حرف وصوت ایله متکلم در دیدی دیو دعوی ایلدیلر
پس شیخ مزبور و ایکی برادری اون آی مقداری جُبّ ایچنده مسجون
اولدیلر بعده حبس حاکم ایله محبوس اولنوب اسکندریه‌یه ارسال اولنوب
قلعه‌نك برجنده حبس ایلدیلر ودمشقدوغیریده ندا ایلدیلرکه هرکیم ابن‌تیمیه
عقیده‌سی اوزره اوله، خونی ومالی مباح وحلال‌در وشیخ مزبور سنة تسع
و سبعمائه‌یه دکین اسکندریه‌ده محبوس قالوب وقتاکه سنهٔ مزبوره ده
سلطان الملك المظفر بیبرس الجاشنکیر مقام سلطنتده متمکن وجایکیر اولدی
شیخی اسکندریه‌دن کتوردوب انواع تعظیم واکرام وتوقیر واحترام ایدوب
حکام ایله مابینلرینی مصالحه‌یه اقدام ایلیوب‌فتنه وفساد مندفع ومابینده اولان
بغض‌وحسد مرتفع‌اولدی انتهی. وینه آنلردندر محمدبن‌علی بن‌عبدالواحدبن
عبدالکریم قاضی‌القضاة کمال‌الدین بن الزملکانی الامام العلامه‌المناظر، اصولی
شیخ‌صفی الدین الهندی‌دن ونحوی شیخ‌بدرالدین بن‌مالکدن قرائت‌ایلمشدر
ولادتی سنة سبع وستین و سمائه‌ده‌در دمشقده تدریس ایدوب بعده قضاء
حلبه تولی ایلدی بعض مسائل‌ده ابن تیمیه‌یه ردی متضمن برتصنیف ایلدی
ومنهاج نووی‌دن بعض قطَع متفرقه‌یی شرح ایلمشدردیو ذهبی ذکرایلمشدر
وحقنده بقایای مجتهدین‌دن عالم‌عصر واذکیای زمانه‌دن‌فائق دهردر دیمشدر
وبالجمله زمان عمری تدریس وتصنیف ایله مرور ایدوب اصحابندن جم غفیر

انكله تخرج ایلمشلردر وفاتی سنة سبع وعشرين وسبعمائه ده‌در . وینه آنلردندر محمدبن علی بن وهب بن مطیع القشیری ابوالفتح تقی الدین – که شیخ امام وقدوه مجدالدين ابن دقيق العبدك ولدی‌در – وشیخ الاسلام حافظ وزاهد وورع وناسك ومجتهد وجامع میانهٔ علم ودین وسالك سبیل سادات اقدمین ایدی بربحر علم ایدی‌که کثرت دلا ایله غیر مکدر وبرمعدن فضل ایدی‌که اکاقصد ایدوب کلنلره مقصدلرینك حصولی مقرر ایدی، امام الکل ایدی‌که جمله‌سی امامتن انکار ایلمزلر ونفسلرینك غلیه‌سنه شهادتی اختیار ایدوب انك فضیلتی کتم واسرار ایلمزلر بروقار ایله‌که اوزرنده سیمای جلال ظاهر وبرهیبت ایله‌که شیر غرنده انك حضورنده قیامه غیر قادر ایدی واول وقاره قرین براداب ایله مزین ومحلی ایدی‌که ازهار ورياحين‌دن الطف وآینهٔ عقوددن احلی ایدی . مجلسنده افاضل جمع اولنجه هر برینه دشت حاصل اولوب بن بویله شیخك اوکنده بیلمزم نه سویلیم ونه کونه وضع ایلیم دیوب زلت وعناد خوفندن استغفار ایلمکدن اوزکه کارلری اولماز ایدی . ابن السبکی ایتدی : بزمشایخمزدن برکیمسه‌یی کورمدك‌که رأس مائه‌سابعه‌ده مقتضای حدیث مصطفوی صلی الله تعالی علیه وسلم اوزره دین متینی تجدید ایلین عالم ربانی ابن دقيق العبد ایدوکنده اختلاف ایلیه‌لر [*] امام مزبورك ولادتی بحر مالحده اولمشدر بحر سویس‌ده‌که والدی حجه متوجه ایکن دریاده سنة خمس وعشرين وستمائه شعبانده اولمشدر بعده والدی آنی الی اوسته آلوب کعبهٔ معظمه‌یی طواف ایدیروب حق تعالی‌یه دعا ایلردی‌که آنی برعالم عامل ایلیه . فی الواقع علمده فاضل بلا منازع اولدیغندن ماعدا عملده دخی بی نظیر وبی بدل اولوب نیجه کراماتی منقوله‌در جمله‌دن تاتار اول بلاده دخول ایتدکلرنده آنلر دونکی کون وقت عصرده هلاك اولدیلر دیو اخبار ایلدی وفی الواقع دیدیکی

[*] زیرا حضرت رسالت پناه علیه صلوات الاله بیورمشدرکه ﴿ يبعث الله لهذه الامة علی رأس کل مائة سنة من يجدد لها دينها ﴾ یعنی حق تعالی بو امت ایچون هریوز ییل اولنده برکیمسه ایجاد ایدرکه آنلره دینلرینی تجدید ایدر دیمکدر فی الواقع وجه مزبور اوزره بدرعالم ربانی ظهور ایلمشدر لکن بعضنده علماء اسلاف میاننده اختلاف واقع اولمشدر. تفصیلی حضرت امام شافعی ترجمه‌سنده ذکر اولنمشدر .

كبي اولدی ودخی بعض امرا حقنده که قاهره‌دن چیقمش ایدی آرتق رجوع ایلمز دیوب اول دخی رجوع ایلمدی . وبرشخص ایچون دخی که برادرینه ایذا ایتمش ایدی هلاك اولور دیوب اول دخی دیدیکی کبی اولمشدر . وبونك غیری کراماتی کثیره‌در اما لیالی‌ده علم وعبادتده دأب وعادتی اعجب العجاب و محیر عقول والباب‌درکه کاه بر کیجه‌یی برمجلد کتاب مطالعه‌سیله استیعاب ایدردی . کاه بر آیتی طلوع فجر وظهور ضوء نهار وقتنه دکین تکرار ایدردی . ودخی دیر ایدی که بر کلمه سویلمدم وبرکار ایشلمدم الاالبته آنك ایچون حضور حقده بر جواب احضار ایلمشمدر . ودخی عامهٔ خلقه کرك کبیر کرك بر فقیر ناتوان اولسون یا بر انسان دیوب خطاب ایدردی اکر فقیر اولسه یافقیه دیر ایدی اما اول کلامی سویلمکه کیمسه‌یی لایق کورمز ایدی . مکر ابن‌الرفعه و آنك‌مثلی برشیخ فائق اوله. ودخی شیخ علاءالدین الباجی‌یه خاصةً یا امام دیو ندا ایله اکرام ایدردی . وفاتی سنة اثنتین وسبعمائه‌ده‌در جمله‌دن کتاب (الامام) درکتاب جلیل حافل‌در وکتاب الامام‌له آنی شرح ایدوب لکن شرحنی تکمیل ایلمدی و حدیثده عبدالغنی المقدسی‌نك عمده‌سنه بر شرح املا ایلمشدر . و اصول فقهدن (عنوان)ه دخی برشرح املا ایلمشدر واصول دین‌دن‌دخی برتصنیفی واردر . وشرح (مختصرابن‌الحاجب) دخی‌واردر ناتمام‌در. ودخی فقه شافعیه‌ده‌مختصر تبریزی اوزرینه دخی برشرح تعلیق ایلمشدر برنیجه‌دفعه قضاء القضاة منصبنه تولی ایلمشدر لکن هربرنده مدت مدید اباء شدید ایتدکدن صکره قبول ایدردی بعده ینه نفسی هربرنده عزل ایدوب ینه اعاده اولنوردی . وینه آنلردندر تاج‌الدین محمد بن علی البارنباری‌که طویر اللیل ایله ملقب‌در اذکیاء زمانك بری ایدی هرعلمده خصوصا فقهده ومنطق و اصولده بارع ایدی معقولاتی شیخ شمس‌الدین الاصفهانی‌دن قرائت ایلمشدر ولادتی سنة اربع وخمسین وستمائه‌ده‌در وفاتی‌دخی‌سنة سبع‌عشرة وسبعمائه‌ده‌در. وینه آنلردندر محمدبن محمدبن سیدالناس الحافظ الادیب فتح الدین ابوالفتح‌که‌معرفت واتقان وحدیثی حفظ وضبط وایقان وعلل واسانیدینی صحیح وسقیمنی تفهم

واذعاندداحد اعيان ايدی، بوندن ماعدا سيرتی مستحضر وعربيتدن صاحب حظ وافر اولوب شعری رائق ونثری فائق ايدی ولادتی سنة احدی وسبعين وستمائه‌ده‌در. ودخی بيت رياست وعلمدن ايدی وفاتی سنة اربع وثلثين وسبعمائه‌ده ايدی . وينه آنلردندر عبدالكريم بن علی بن عمر الانصاری الشيخ علم الدين العراقی الضريركه تفسيرده صاحب يد باسطه ايدی زمخشری ايله ابن المنير بيننده اولان مسائل خلافده محاكمه ايدوب كتاب (الانصاف) ايله مسمی بر كتاب تصنيف ايلمشدر و كنديسی مصری‌در عراقی ايله اشتهارينك باعثی بودركه ابواسحق العراقی ـكه شارح مهذب‌در ـ امام جدی ايدی ولادتی سنة ثلث وعشرين وستمائه‌در وفاتی قاهره‌ده سنة اربع وسبعمائه‌ده‌در . وينه آنلردندر علی بن عبدالكافی بن علی بن تمام السبكی الشيخ الامام الفقيه المحدث الحافظ المفسر المقری الاصولی المتكلم النحوی اللغوی الاديب الحكيم المنطق الجدلی الخلافی النظار شيخ الاسلام قاضی القضاة تقی الدين ابوالحسن زمانه‌سنده شيخ المسلمين وسر واعلاننده داعیٔ الی الحق المبين و قلم ولسانی ايله مناضل دين حنفیٔ متين ايدی بر غبار زخار ايدی كه كثرت استعمال دلاء [*] ايله متكدر و برسحاب مدرار ايدی‌كه تأثيرات نجوم وانوا ايله متأثر اولماز ايدی جميع علومده بر درجه‌ده ايدی‌كه سائر افاضل علوم آنك ياننده كويا معدوم ومضمحل ايدی [**] ورع ودين وسلوكاقدمينده دخی سنن قويم ويقين اوزره

[*] دلاء كسر دال ايله دلوك جمعی‌دركه معروفدر .

[**] معلوم اوله‌كه (انواء) جمع نوء‌در. نوء اصلده منازلدن اولان برنجمك وقت فجرده ومغربده ساقط اولوب آنك مقابلی ورقيبی اولان نجمك مشرقدن همان اول ساعتده طلوعيدركه هربر نجم هركيجه بواسلوب اوزره اولور اون‌اوچ كونه دكين آندن برنجم دخی ظهور ايدر تمام سنه‌يه دكين جبهه‌دن ماعدا ، زيرا جبهه ايچون اون‌درت كون واردر . پس بوتقديرجه نوء سقوط معناسنه‌در . ابوعبيد ايتدی برنوء سقوط معناسنه اولديغنی آنجق بوموضعده ايشيتدك عرب جميع امصار ورياحی وحر وبردی نجوم مذكوره‌دن ساقط اولنلره اضافت ونسبت ايدر. اما اصمعی ايتدی بلكه عرب آنلری اول نجومدن محل كبراده طالع اولانلره نسبت ايدوب مطرنا بنوء كذا ديرلر فلان نجمك طلوعی ايله بزه سمادن باران نازل وريزان اولدی ديمكدر اول تقديرجه (نوء) طلوع معناسنه اولور. پس بومقامده مقصد بودركه ايام مذكور برسحاب ايدی‌كه نوء آكا حاكم اولمق دكل

ایدی لومهٔ لائمدن خوف ایتمیوب کلمهٔ حقی ناطق واخذ و بطش ظالمدن قلبنه خشیت کلمیوب هرنیتنده صادق ایدی امر دینده اوزرینه شیران شریران هرنه مرتبه هجوم ایلسه‌لر ینه بلالرینه صابر وراه حقده ظهور ایدن رهزنلره التفات ایتمیوب وظائف عباداته مواظب ومثابر ایدی شیخ الوقت ایدی حالاً وعلماً ، وامام تحقیق ایدی حقیقةً ورسماً و علم الاعلام ایدی فعلاً واسماً . بیت : (اذا فکر المرء فی طرف * من مجده غرقت فیه خواطره) ترجمه : (کیمکه آنك مجدینك برجانبینی فکرایده * غرق اولور آنده خواطر بیلمزقنده کیده) جهانده درهم نیجه جالب فرح وسرور ودینار نه‌وجهله سالب ترح وشرور ایدوکنی بیلمیوب نظرنده دنیا ومافیها مانند هباء منثورایدی . وبر آن تلاوت قرأن ایلمکدن دور اولماز ایدی کرك قائم وقاعد ، کرك ماشی وراکب ، کرك مریض معذور اولسون برکات مناجاتی اقطار جهانه پریشان اولدقده احاطهٔ میانهٔ غرب وشرق وتیر دعاسی اوج آسمانه پران اولدقده سبع طباقی خرق ایدوب اخبار اطباق سمواتی استراق ایدردی نیجه ایتمسونکه ادعیهٔ مذکوره بر ولی خدا اوستنده جدا اولوب کیدردی آنك ایچون کلید ابواب سما کشاده وملائکهٔ موکلین قبول وحفظی ایچون حاضر وآماده اولورلردی. کف دست احسانی برمرتبه مبسوط ومدرسان ایدی‌که حاتم‌ده ایدی‌که آنده اولان انواع اخلاق آنده مجموعه ویاخود اکیاس ناس ایچنده بردینار کامل العیار اوله‌که آنك کبی صاحب سکهٔ مطبوعه اوله بردهان ایله‌که دائماً بسام و بر روی خوشبوی ایله‌که میان جلال وجمال‌ده قسام و برکف مدرار ایله‌که آندن تقاطیر ایلین خبروادراردن سحاب کثیر الامطار خجل وشرمسار ایدی وسخا وکرمده شهرهٔ آفاق واقطار اولان برامکهٔ نامدار دخی نعش نکین خاتم بعده آنك خاتمنده قرار ایتدوکنه اعتراف واقرار ایدرلردی . ابن سبکی والدینی اوصاف مذکوره ایله معزیادة وصف ایتدکدن‌صکره ایتدی: حق‌تعالی‌یه قسم‌ایدرم‌که

بلکه آکا نسبت حکومتده قاصر وآکا وصوله غیر قادردر دیمکدرکه کمال علو رتبه‌دن عبارتدر . بوتفصیلی ایراد ایتمکدن‌مقصد اصل مترجمده اولان عبارتك حلنه اشارتدر تاکه ترجمه‌سی مواضع مغلقه‌سنه شرح مثابه‌سنده اوله والله اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب.

والدمك رتبه‌سی بنم وصف ایتدیکمدن برتردر ، کرچه بن بو کلامی ناطقم لکن ظن غالبم بودرکه حق وصفنی ادا ایتمدیکم مقرردر بعده ایتدی :

(شعر)

وما علی اذا ماقلت معتقدی — دع الحسود یظن السوء عدوانا
هذاالذی تعرف الافلاك سیرته — اذا ادلهم الدجی لم یبق سهرانا
هذاالذی یسمع الرحمن صیحته — اذ بکی وافاض الدمع الوانا
هذاالذی یسمع الرحمن دعوته — اذا تقارب وقت الفجر اوحانا
هذاالذی تعرف الغبراء جبهته — من السجود وطول اللیل عرفانا
هذاالذی لم یغادر سیل مدمعه — ارکان شیبته البیضاء احیانا
والله والله والله العظیم ومن — اقامة حجة فی العصر برهانا
وحافظا لنظام الشرع تبصرة — نصراً یلقیه من ذی العرش غفرانا
کل الذی قلت بعض من مناقبه — مازدت الالعلی زوت نقصانا

ولادتی سنة ثلث و ثمانین و ثمانمائه صفرنده‌در زمان صغرده والدندن تفقه ایلمشدر اشتغالده دخی برحالده ایدی‌که غالب لیل و جمیع نهارینی استغراق ایدوب مطالعه‌دن افتراق ایتمز ایدی . ولدی ایتدی بکا حکایت اولنمشدرکه لحم غنمی عمرندن یکرمی ییل مرور ایتدکدن صکره اکل ایلدی حدت ذهنندن آنك غلظتنه طبعی تحمل ایلمزدی وهرزمانکه رایحه‌سنی شم ایلسه مرض شرا حاصل اولوردی وهر صباح وقت صلوتده خانه‌سندن چیقوب مشایخدن تعلمه اشتغال ایدردی وقت زوال قریب اولنجه ، بعده خانه‌سنه عود ایدوب کلدکده کوردی‌که اهل بیتی آنك ایچون برفروج طبخ ایلمشلر آنی اکل ایدوب ینه وقت غروبه دکین مطالعه‌یه اشتغال ایدردی آندن بر حلوای لطیف ونقل نظیف اکل ایدوب ینه کیجه اشتغال ایدردی ، عمری بو منوال اوزره مرور ایلدی شول زمانه دکین‌که قاهره‌یه قدوم ایدوب علماسندن سماع ایلدی تاکه امری مقرر وصحیفهٔ دهرده فضیلتی مقید ومحرر اولوب اقطار ارضدن فتاوی ومسائل آنك جانبنه وارد وواصل اولوب مصرده ریاست مذهب شافعی آکا منحصر ومنتهی اولوب غالب مؤلفاتی آنده تصنیف و بنیان فضیلتی آنکله تشیید و ترصیف ایلدی بعده امیر

قضاء شام قبولنی جلال الدین القزوینی وفاتندن آکا الزام ایدوب اول‌دخی شرح وتفصیلنده طول اقتضا ایدردیو ممانعاتدن صکره قبول ایدوب قضا ایله بیله «جامع اموی» خطابتنه تولی ایلدی بعده مناصب مذکوره ایله تدریس بعض مدارسه دخی تولی واول سببدن مدارج عزته تعلی ایلدی و بو دخی عجب‌درکه شیخ مزبور صاحب طبع پاك و ذهن وقاد وچالاك ایکن قوت حافظه‌سی برمرتبه زیاده و کثیر ایدی‌که قابل تعبیر دکل ایدی هرنسنه‌که مسموعی اوله البته حفظ ایدردی وهرنسنه‌که محفوظی اوله نسیان احتمالی یوق ایدی هرنه دکلو زمان مرورایتدی ایسه دخی، وبالجمله حافظهٔ بالغه ایله فهم غریب اجتماعی آکا میسر و نصیب اولمش ایدی بیت : (لیس من الله بمستنکر * ان یجمع العالم فی واحد) بالآخره کثرت بحث ومناظره‌دن اعراض ایدوب صفاء بال ایله تلاوت ومراقبه‌یه مداومت واقبال ایلدی . اوغلی تاج ـ الدین السبکی طبقاتنده ایتدی : والدمز کیجه‌نك نصف ثانیسنده نوم‌دن بزی نهی ایدوب دیر ایدی‌که سهر وبیدارلغه معتاد اولك اکرلعب بازی ایدرسه‌کز دخی، وهزار ویل کل الویل شول کیمسه‌یه‌که نائم اوله نصف اللیل‌ده . دائما اوقاتی تلاوت وذکر وقیام لیل ایله کذران ایدی و جمیع نومی نهارده اولوب اکثر لیل‌ده تلاوت ایدردی و تلاوتی صلوتندن اکثر ایدی ولیالیده صلوة تهجدایله زیاده تقید ایدوب نوافلده جهر ایله قرائت ایدردی ونهارده سن آنی اوتورر کورمزایدك الا البته اوتوردیغی وقت تلاوت ایدردی بلکه راکب ایکن دخی تلاوت ایدوب تلاوتی البته جهر ایله ایدردی اکر حمامده و مسلخ‌ده اولسه‌دخی ، اما صوم آکا غایت ایله عسیر ایدی آنجق رمضان ایله ستهٔ شوالده صائم اولوردی اما قچانکه نفسندن بر نائبه وبلا دفعنه مباشرت ورجا ایلسه باشنی آچوب اکثریا سطحه چیقوب رقبه‌سنه مندیل قویوب ایکی آیاق اوزره قائم و باشنی آشاغی طوتوب سکوته ملازم اولوب برمرتبه مهابت و بر درجه‌ده کسب روحانیت ایدردی‌که واصف اولانلر وصفندن عاجز اولورلر ایدی بلکه اول حالتده کورنلر ظن ایدرلر ایدی‌که اکر آنی زنبور لسع ایلسه احساس ایدوب طویماز ایدی وکاه اولوردیکه بعض حاجتی اولسه حق تعالی‌یه

كندى خطى ايله بر قصه يازوب سطح خانه‌ده برخشبه‌يه تعليق ايدوب كاه اولوركه برقاچ كوندن صكره اينديررردى و اول حالت قضاء حاجته علامت ايدى امامصنفاتى من الاول الى الآخر زواخر ايدى جمله‌سى كتب ورسائل‌دن يوزيكرمى‌دن زياده‌جه‌در وفاتى قاهره‌ده سنة ست و خمسين و سبعمائه‌ده‌در رحمه‌الله تعالى . و ينه آنلردندر على بن محمد بن عبد الرحمن بن خطاب الشيخ الامام علاءالدين الباجى‌كه امام اصولين و سيف مناظرين وزمرهٔ اواين‌دن صاحب تقوى و ووع ودين متين ايدى شيخ امام تقى‌الدين ابن‌دقيق العبد وشيخ امام‌تقى‌الدين السبكى امام باجى‌يى كال‌مرتبه تعظيم ايدرلر ايدى بوندن اقدم مرور ايلمشدركه ابن دقيق العبد هركسه ياانسان ديو خطاب ايدردى اكر كبرادخى اولسه الا باجى ايله ابن رفعه‌يه كه باجى‌يه يا امام وابن رفعه‌يه يا فقيه ديو خطاب ايدردى . و باجى علم كلام‌ده مذهب اشعرى‌ده اعلم ارض ايدى اول قاهره‌ده وهندى شام‌ده مذهب اشعرى‌يه نصرت ايچون قيام ايدرلردى. ديمشلردركه هيچ برعلم يوقدر الا باجى‌نك آنده‌برمختصرى واردر ولادتى سنة احدى وثلثين وستمائه‌ده‌در ابن تيميه آنك حضورنده برلفظ تكلم ايلمزدى بنم كبى كيمسه‌نك وظيفه‌سى تكلم دكل سندن استفاده و تعلم‌در دير ايدى. وفاتى سنةاربع عشرة وسبعمائه‌ده‌در . وينه‌آنلردندر هبةالله بن عبد ـ الرحيم الجهنى قاضى‌القضاة شرف‌الدين البارزى‌قاضى حماة . ولادتى سنةخمس و اربعين وستمائه‌ده حماةده‌در والدندن و جدندن سماع ايلمشدر امام زمان ومقتداى عصرواوان وعارف مذهب وفنون كثيره وصاحب تصانيف مفيدهٔ كبيره ايدى. جمله‌دن شرح (الحاوى)وكتاب (التمييز) و(ترتيب جامع‌الاصول والمغنى) و (مختصر التنبيه) و (الوقافى سرائرالمصطفى) . وفاتى سنة ثمان و ثلثين و سبعمائه‌ده‌در . و ينه آنلردندر يوسف بن الزكى عبد الرحمن بن يوسف الكلبى القضاعى الدمشقى الشيخ جمال‌الدين ابوالحجاج المزى‌كه حافظ زمان وناصر ملت وحامل رأيت سنت و جماعت و حامل اعباء صناعت ومتدرع جلباب [*] طاعت‌ايدى ابن‌السبكى‌ايتدى : ذهبى‌دن واصل‌اولمشدركه

[*] اعبا جمع عب در ثقل معناسنه. تدرع ورع حديد يعنى جبه كيمكدر . جلباب بر قميص‌دركه جمله‌لباس اوستنه كييرلر لباسى حفظ ايچون .

ایتدی: بن حفظده درت کیمسه‌دن‌زیاده کورمدم ابن دقیق العبد ودمیاطی وابن تیمیه ومزی وترتیبلری دخی بووجهله‌در یعنی اولکی عللی وفقه حدیثی جمله‌دن اعرف ایدی وایکنجی انسابی و اوچنجی متون حدیثی و دردنجی اسماء رجالی. وینه ایتدی بن‌بودرت شیخدن مزی‌دن غیرینی کورمدم ولکن بنم قولم بودرکه بن اوچ کیمسه‌دن احفظ کورمدم‌که مزی وذهبی و والدم‌در وغالب ظنم بودرکه اسماء رجال کتب‌سته‌ده ایکیسندن متفوق‌در. وذهبی کتب سته‌دن صکره اسماء رجالده و تواریخ ووفیاتده ایکیسنه غالب‌در ووالدم علل ومتونده وجرح وتعدیل‌ده ایکیسندن راجح‌در، ینه‌هر برینك صاحبنه متمیز اولدیغی امورده مشارکت بالغه ایله مشارکتی ایله بیله. ودخی ایتدی: درت کیمسه ایله معاصر اولدم‌که آنلره خامس یوقدر اوچی بو مذکور اولانلردر بری دخی برزالی‌در. لکن برزالی‌معرفت اجزاده واجزانك رواة احباسنده بونلردن فائق ایدی. ومزی‌یی اوچ باقیسی تعظیم فراوان و قولنی قبول واذعان ایدوب فضیلتنه اقرار وانصاف وتقدمنه اعتراف ایدرلر ایدی. وبالجمله شیخمز مزی اعجوبهٔ زمان و فرید عصر ویکانهٔ دوران ایدی. مجلسنده قاری قرائت ایدوب نهار کامل مرور ایدردی‌که طرق روایت مضطرب و اسانید مختلف. و ضبط اسما مشکل اولوردی بویله ایکن کندیسنه اصلا سهو و غفلت و خطا و زلت طاری اولمیوب وجه اختلافی تبیین و ضبط مشکلی ایضاح ومبهماتی نقط ایله تعیین ایدردی‌که عند الاحتیاج غافل اولماز ایدی نیچه دفعه طلبه آنی مشاهده ایتمشلردرکه غلبهٔ نوم و نعاس اوزره ایکن قاری خطاب ایدوب التباس اولدقده درحال آنی رده اشتغال ایدردی کویاکه برشخص آنی آکاه ایدوب دیر ایدی‌که شو قاری شویله وشویله‌دیدی بوقول صحیح‌میدر وبوحال میان خلقده مشهور اولمش عجائب اموردندر وبالجمله دنیاده ریاست محدثین آکا منتهی اولمشدر. و بو ذکر ایتدیکمز اوچ کیمسه دخی بیان اولنمشدرکه بومرتبه علو رتبه‌لری‌ایله آنك افضلیتنه اعتراف ایدرلر ایدی اللی ییل مقداری مجلس تحدیث‌ده تصدر ایدوب ابن تیمیه و برزالی وذهبی وابن‌سیدالناس وشیخ امام سبکی و نیچه خلق‌که قابل احصا

دكللردر آندن سماع ايلمشلردر و(تهذيب) الكمال نام كتابى تصنيف ايلمشدركه آنك مثلى بر كتاب تصنيف اولنمديغنه اجماع اولنمشدر ودخى كتاب (الاطراف) ايله مسمى برتصنيفى واردر . ولادتى سنة اربع وخمسين وستمائه‌ده‌در . وفاتى سنة اثنتين واربعين وسبعمائه‌ده‌در رحمه‌الله تعالى .

مؤلف اصل مترجم مرحوم والد ماجد عليه الرحمه بومقامه كلدكده بيورمشلردركه ولعمرى تحقيق بودركه بو كتاب ايچنده بو بابده زياده تطويل واطناب ايدوب بلكه بر بابده خروج ايدوب نيچه ابوابه دخول وولوج ايلمك ولكن بزى بووادى‌يه جر ايدوب كتورن ، نصار ملت حنفيهٔ بيضا اولان اعيان علمانك تفصيل احواللرينه وصول ونيل ايچون تتبع وتفحصه شغف وميل‌در ومع‌هذا ينه اكثر علماء اسلاف احوالى قالمشدر وليس الرى عن التشاف . لكن وقتاكه زبان قلم مورث الم اولوب اصحاب‌دن اولى الالباب حضورلرنده اكثار واسهاب‌دن خوف ايتدى كف لسان وقبض عنان ايدوب متوكلا على الحى القيوم ذكر علومدن خروج ايتديكى بابه ينه دخول وولوج ايلدى وهوالمستعان وعليه التكلان .

انتهاى جلد اول

فهرست جلد اول

صحیفه

١٣ دیباجۀ زیباجۀ کتاب
٢٧ فضیلت علم
٣٠ فضیلته التعلم
٣٢ فضیلته التعلیم
٣٩ متعلمك وظائفی
٤١ نفسی تذلیل ومقتضیاتی اولان علائق دنیویه‌یی تقلیل
٤٢ علمه مشتاق اولوب تحصیلنده ترك کسل وتشمیر ساق ایلملی
٤٦ هرکس آخر عمرینه دکین تعلمه توطین نفس ایلملی
٤٨ استاد انتخابی
٥٥ متعلم هر بر فنوندن خبردار اولملی
٦٣ اقرانی ایله مذاکره ومباحثه ومناظره
٦٤ هرکونك ایشنی فردایه براقماملی
٦٦ علومك معنا وشرفنی بیلمك
٦٧ وظائف معلم ، معلم تعلیمی لوجه‌الله ایلیه
٦٨ استادشاکردینی اولاد مثابه‌سنده اعتبار ایلیه
٧٠ رفق وتواضع ومحبت ایله تعلیم فضل کمال ایلیه
٧١ معلم نصح وپندده بخیل اولماملی

صحیفه

٧٢ معلم منع وزجری وزجری واجب اولان امردن متعلمی زجرو منع ایلیه
٧٣ تعلیمده مهم اولان علم ایله بدأ ایلیه
٧٦ معلم کوچکلری تحصیل علمه خصوصا حفظه حث وتحریض ایلیه
٨٣ معلم ، تلمیذه امرایتدیکی افعال ایله اولا کندیسی عامل اولملیدر
٨٩ آداب فتوی
٩٤ آداب قضا
٩٨ آداب تذکیر
١٠٠ علمانك مطعم وملبسده اولان آدابی
١٠٣ مراعات جهت دخول مال ، مالدن اخذ اولنان مقدار وقدر حاجت
١٠٧ خرج وانفاق
١٠٩ علمانك اخذ وانفاقده نیتی صالحه وعزیمتی خالصه اوله
١١٠ طریق نظر ایله طریق تصفیه میانده نسبت
١١٥ رساله‌دن طریق نظر تحصیلنك کیفیتنه ارشاد

صحیفه

۱۱۶ جمیع اشیانك کتابتده ، عبارتده ، اذهانده واعیانده وجودی
۱۱۹ خطك فضیلتی و آکا احتیاجی وکیفیت وضعی
۱۲۷ علم ادوات الخط ، خطك آلات وادواتی
۱۲۸ مشاهیر خطاطیندن ابن البواب
۱۲۹ « « ابوالدر یاقوت
۱۳۰ علم قوانین الکتاب ، علم تحسین الحروف
۱۳۱ علم کیفیة تولد الخطوط عن اصولها ، علم ترتیب الحروف التهجی
۱۳۴ علم ترکیب اشکال بسائط الحروف
۱۳۶ علم املاء الخط العربی ، علم خط المصحف
۱۳۷ خط العروض
۱۳۸ الفاظه متعلقه اولان علوم
۱۴۱ علم مخارج الحروف
۱۴۲ علم اللغه
۱۴۸ معمر بن مثنی اللغوی البصری
۱۵۰ خلیل احمدی
۱۵۴ امام صاغانی
۱۶۹ علم الوضع ، علم الاشتقاق
۱۷۱ علم الصرف
۱۷۲ ابوعثمان بکر بن حبیب المازنی

صحیفه

۱۷۴ ابن جنی
۱۷۵ ابن مالك
۱۷۷ ابن حاجب
۱۷۹ ابن عصفور ، امام چارپردی
۱۸۱ علم النحو
۱۸۵ علم نحوك واضعی
۱۸۹ عیسی بن عمر الثقفی
۱۹۰ قراء سبعه‌دن ریان
۱۹۱ سیبویه
۱۹۴ کسائی
۱۹۶ سعید بن مسعد ابوالحسن الاخفش
۱۹۷ قطرب محمد بن المستنیر ابوعلی النحوی
۱۹۸ صالح بن اسحق ، ابو اسحق الزجاج
۲۰۰ ابوبکر بن السراج
۲۰۱ ابن درستویه
۲۰۲ محمد بن مزید ، محمد بن مبرمان
۲۰۳ ابن کیسان
۲۰۴ حسن بن احمد الفارسی
۲۰۵ زید بن علی بن عبدالله الفارسی
۲۰۸ محمد بن الحسین الفارسی النحوی ، عبد القاهر الجرجانی
۲۰۹ فراء مشهور
۲۱۰ ابوالعباس ثعلب

صحیفه

٢١٢ ابن انباری
٢١٤ سید رکن الدین
٢١٥ مولانا خبیصی
٢١٦ غجدوانی ، نجم سعید ، محمد الحسینی العجمی محمد بن محمد الاسفرائنی
٢١٧ مولانا شیخ علی الشهیر بمصنفك
٢٢٠ مولانا جلال الدین یوسف الاوبهی و تلمیذی احمد بن محمود الامام الهروی
٢٢١ امام عبد العزیز الابهری
٢٢٢ محمد بن محمد علا
٢٢٤ محمد بن احمد
٢٢٥ یحیی بن معطی
٢٢٧ ابن هشام
٢٢٨ علم المعانی
٢٢٩ « البیان
٢٣١ « البدیع
٢٣٢ ابو یعقوب یوسف السکاکی
٢٣٣ قطب الدین الشیرازی
٢٣٤ شیخ سعدالدین التفتازانی
٢٣٦ سیدشریف جرجانی
٢٣٧ محمدبن عبدالرحمن القزوینی
٢٣٩ مولانا عضدالدین
٢٤٠ شمس الدین کرمانی

صحیفه

٢٤١ سیدشریف جرجانینك اوغلی
٢٤٢ علم العروض
٢٤٦ محمد بن علی محلی
٢٤٧ خطیب تبریزی
٢٤٨ علم القوافی
٢٤٩ علم قرض الشعر
٢٥٠ علم مبادی الشعر ، علم الانشا
٢٥٤ علم مبادی الانشا و ادواته
٢٥٥ علم المحاضره
٢٥٦ ابن سعد ، ابوالفرج الاصفهانی
٢٥٧ ابن ابی حجله
٢٥٨ دمیری
٢٥٩ ثعالبی
٢٦٠ ابوعبدالله محی الدین بن الاندلسی
٢٦١ ابن ظفر ابوحیان توحیدی
٢٦٣ علم الدواوین
٢٦٤ ابوتمام الطائی
٢٦٥ ابن بسام ، ابو العلاء المعری
٢٦٦ متنبی
٢٦٨ بحتری
٢٧٠ فرزدق
٢٧١ ابی نواس
٢٧٢ طغرائی
٢٧٤ ابن نباته
٢٨٦ ابن المعتز
٢٧٧ ابن فارض ، ابوالفضل زهیر

صحيفه
٢٧٨ ابن دعبل
٢٧٩ قاضی تنوخی
٢٨٠ امرئ القیس بن حجر الکندی، نابغهٔ ذبیانی ، زهیر مزنی
٢٨١ اعشی، طرفة بن العبد بن سفیان، اوس بن حجر ، لبید بن ربیعه، عدی بن زید ، عبید بن الابرص بشراسدی ، علم التوارخ
٢٨٢ ابن کثیر
٢٨٣ ابن جعفر محمد الطبری ، ابن الاثیر الجزری
٢٨٤ ابن الجوزی
٢٨٧ ابو العباس ، دبیثی ، ذهبی
٢٨٨ ابوعبدالله البغدادی
٢٨٩ باخرزی ، خطیری
٢٩٠ عماد اصفهانی
٢٩١ قاضیٔ عینتابی بدرالدین العینی
٢٩٢ ابن العساکر
٢٩٣ ابوسعیدعبدالرحمن یافعی
٢٩٥ علم الامثال
٢٩٦ علم وقایع الامم ورسومهم ، علم استعمالات الالفاظ
٢٩٧ علم الترسل ، علم الشروط والسجلات
٢٩٨ علم الاحاجی و الاغلوطات ، علم الالغاز

صحيفه
٣٠١ علم المعمی
٣٠٣ علم التصحیف
٣٠٥ علم المقلوب
٣٠٦ علم الجناس
٣٠٩ علم مسامرة الملوك، علم حکایات الصالحین
٣١٠ علم اخبار الانبیا ، علم المغازی والسیر ، علم تاریخ الخلفا ، علم طبقات الشعرا ، علم طبقات المفسرین
٣١١ علم طبقات المحدثین ، علم سیر الصحابة والتابعین ، علم طبقات الحنفیه ، علم طبقات المالکیه ، علم طبقات الحنابله ، علم طبقات النحاة . علم طبقات الحکما
٣١٢ علم طبقات الاطبا ، علوم الهیئهٔ معنویه
٣٢١ علم المنطق
٣٢٥ خونجی ، قطب الدین الرازی التحتانی
٣٢٦ سهروردی
٣٢٩ ابوالبرکات البغدادی
٣٣١ علم آداب الدرس ، علم النظر
٣٣٢ علم الجدل
٣٣٤ علم الخلاف
٣٣٦ علم الهی

صحيفه
٣٣٨ ادريس نبى عليه السلام
٣٣٩ افلاطون . ارسطوطاليس
٣٤١ فارابى
٣٤٣ ابو على بن سينا
٣٤٦ علم معرفة النفوس الانسانيه ، علم معرفة الملئكه . علم معرفة المعاد . علم اماراة النبوة
٣٤٧ علم مقالات الفرق : ابوالفتح محمد بن ابى القسم عبدالكريم ابن ابى احمد الشهرستانى
٣٤٨ علم تقاسيم العلوم
٣٤٩ علم طبيعى
٣٥٠ علم الطب
٣٥١ بقراط حكيم ، حكيم مشهور جالينوس
٣٥٢ محمد بن زكريا ابوبكر رازى
٣٥٣ على بن ابى الحزم
٣٥٤ علم البيطره
٣٥٥ علم البيزره
٣٥٦ علم النبات . علم الحيوان . علم الفلاحه
٣٥٧ علم المعادن ، علم الجواهر ، علم الكون والفساد
٣٥٨ علم قوس قزح ، علم الفراسة
٣٦٠ علم تعبير الرؤيا
٣٦١ ابن سيرين

صحيفه
٣٦٣ علم احكام النجوم ، علم السحر
٣٦٥ علم الطلسمات ، علم السيميا
٣٦٦ علم الكيميا . مؤيدالدين طغرائى
٣٧٣ علم التشريح
٣٧٤ علم الكحاله . علم الاطعمة والمزورات ، علم الصيدله . علم طبخ الاشربة والمعاجين
٣٧٥ علم قلع الآثار من الثياب ، علم تركيب انواع المداد ، علم الجراحه
٣٧٦ علم الفصد ، علم الحجامه ، علم المقادير والاوزان المستعملة فى علم الطب ، علم الباه
٣٧٧ علم الشامات والخيلان . علم الاسارير
٣٧٧ علم الاكتاف . علم قيافة الاثر
٣٧٩ علم قيافة البشر
٣٨١ علم الاهتداء بالبرارى والاقفار ، علم الرياقه
٣٨٢ علم استنباط المعادن . علم نزول الغيث
٣٨٤ علم العرافه
٣٨٩ علم الاختلاج ، علم الاختيارات ، علم الرمل
٣٩٠ علم الفال
٣٩٢ علم القرعه ، علم الطيرة والزجر
٣٩٤ فروع سحر

صحيفه
٣٩٥ علم الكهانة
٣٩٦ علم الذير نجات . علم الخواص
٣٩٧ علم الرقى
٣٩٨ علم العزائم
٣٩٩ علم الاستحضار ، علم دعوة الكواكب
٤٠٠ علم الفلقطيرات . علم الاخفا ، علم الحيل الساسانيه
٤٠١ علم الكشف الدك و ايضاح الشك، علم الشعبذة والتخييلات والاخذ بالعيون
٤٠٢ علم تعلق القلب ، علم الاستعانة بخواص الادوية و المفردات ، علم الهندسه
٤٠٣ علم الهيئة
٤٠٤ علم العدد
٤٠٥ علم الموسيقى
٤٠٦ علم عقود الابنيه ، علم المناظر
٤٠٧ علم المرايا المحرقه ، علم مراكز الاثقال ، علم جر الاثقال
٤٠٨ علم المساحه ، علم انباط المياه ، علم الآلات الحربيه، علم الرمى
٤٠٩ علم التعديل ، علم النبكامات ، علم الملاحه
٤١٠ علم السباحه . علم الاوزان والموازين . علم الآلات المبنية

صحيفه
على ضرورة عدم الخلاء
٤١١ علم الزيجات والتقاويم
٤١٢ علم كتابة التقاويم ، علم حساب النجوم
٤١٣ علم كيفية الارشاد ، علم الآلات الرصديه ، علم المواقيت ، علم الآلات الظليه ، علم الاكر
٤١٤ علم الاكر المتحركة، علم تسطيح الكرة ، علم صور الكواكب، علم مقادير العلويات
٤١٥ علم منازل القمر . علم جغرافيا، علم مسالك البلدان والامصار، علم معرفة البرد ومسافاتها
٤١٦ علم خواص الاقاليم
٤١٧ علم الادوار و الاكوار ، علم القرانات
٤١٨ علم الملاحم ، علم مواسم السنة
٤٢٠ علم مواقيت الصلوة ، علم وضع الاسطرلاب
٤٢١ علم عمل الاسطرلاب ، علم وضع ربع الدائرة المجيب والمقنطرات ، علم ربع الدائرة، علم آلات الساعه
٤٢٢ علم حساب التحت والميل
٤٢٣ علم الجبر والمقابله ، علم حساب الخطائن

صحيفه		صحيفه	
٤٢٤	علم حساب الدور و الوصايا ، علم حساب الدرهم و الدينار	٤٤٨	حضرت على بن ابى طالب
٤٢٥	علم حساب الفرائض . علم حساب الهوا	٤٥٠	ابى بن كعب بن قيس ، زيدبن ثابت بن الضحاك
٤٢٦	علم حساب العقود	٤٥١	عبدالله بن مسعود بن الحارث
٤٢٧	علم أعداد الوفق	٤٥٢	ابوالدرداء عويمر بن زيد
٤٢٨	علم خواص الاعداد المتحابة والمتباغضة	٤٥٣	ابوموسى الاشعرى
٤٢٩	علم التعابى العددية فى الحروب	٤٥٤	عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب
٤٣٠	علم الآلات العجيبه ، علم الرقص	٤٥٥	ابو هريره عبدالرحمن
٤٣١	علم الغنج	٤٥٦	عبدالله بن السائب ، سعيد بن المسيب بن خرن
٤٣٢	حكمت عمليه	٤٥٧	سالم بن عتبة، عمر بن عبدالعزيز
٤٣٥	علم اخلاق	٤٥٨	سليمان بن يسار المدنى ، عطا بن يسان القاصى ، معاذ بن الحارث المدنى ، عبدالرحمن بن هرمز الاعرج، محمد بن مسلم بن عبدالله
٤٣٦	علم تدبير المنزل	٤٥٩	مسلم بن جندب ، زيد بن اسلم
٤٣٧	علم سياست	٤٦٠	عبيد بن عمير، عطا بن ابى رباح ، طاوس بن كيسان ابو عبدالرحمن اليمان التابعى، مجاهد بن حبر المكى
٤٣٨	علم آداب الملوك	٤٦١	عكرمه ابو عبدالله المفسر، عبدالله عبدالله التيمى ، علقمه بن قيس
٤٤٠	علم آداب الوزارة	٤٦٢	اسود بن يزيد النخعى الكوفى ، عبيدة بن عمرو ، عمرو بن شرحبيل بيع بن حيثم
٤٤١	علم الاحتساب، علم قود العساكر والجيوش	٤٦٣	عمرو بن ميمون ، زر بن حيش بن حباشه، عبدالله بن نفيله
٤٤٤	علوم شرعيه دن علم قرائت ، صحابهٔ كرامدن عبدالله بن عثمان بن عامر		
٤٤٦	صحابهٔ كرامدن حضرت عمر ابن الخطاب		
٤٤٧	حضرت عثمان بن عفان		

صحيفه
٦١٤ حفص قرد
٦١٦ قاضی احمد بن داود
٦١٩ احمد بن حنبل
٦٢٣ احمد بن نصر الخزاعی
٦٢٨ معتصم بالله، واثق بالله
٦٣٠ شمس الدین الاصفهانی، علی بن ابی علی الآمدی
٦٣٣ مولانا صدر الشریعه
٦٣٤ علم اصول الفقه ، جصاص ، دبوسی
٦٣٥ فخر الاسلام البزدوی ، ابو الیسر البزدوی
٦٣٦ شمس الائمة السرخسی
٦٣٧ ابن ساعاتی
٦٣٨ حافظ الدین نسفی ، عمر بن محمد الخبازی
٦٣٩ منصور القاآنی، سراج الهندی
٦٤٠ ابو عبدالله محمد الاخسیکثی ، صدر الشریعه عبیدالله
٦٤١ مولانا محمد بن قرامرز
٦٤٢ علم الفقه
٦٤٣ امام اعظم ابو حنیفه
٦٤٨ معقل بن یسار، جابر بن عبدالله، عبدالله بن انیس، عایشه بنت عجرد
٦٧١ ائمهٔ مجتهدیندن حضرت امام مالك

صحيفه
٦٧٦ امام شافعی
٦٨٨ امام ابوعبدالله احمد بن حنبل
٦٩١ امام ابی یوسف
٦٩٩ امام ابو عبدالله محمد بن الحسن
٧٠٦ ائمهٔ حنفیه‌دن عبدالله بن المبارك
٧٠٨ ابو الهذیل زفر
٧١٠ داود بن نصیر الطائی الکوفی
٧١٤ وکیع بن الجراح
٨١٦ ابی عمرو حفص بن غیاث ، یحیی بن زکریا
٧١٧ الحسن بن زیاد اللؤلؤی
٧١٨ حماد بن الامام
٧١٩ یوسف بن خالد، عافیة بن یزید الاودی ، حبان ومندل
٧٢٠ علی بن مسهر ، قاسم بن معن ، اسد بن عمرو
٧٢١ احمد بن حفص ، ابوعصمه ، خالف بن ایوب ، شداد بن حکم موسی بن نصر ، ابوسلیمان موسی
٧٢٢ هلال بن یحیی ، ابوعبدالله محمد بن سماعه
٧٢٣ ابو مطیع الحکم
٧٢٤ امام ابی الحسن علی ابن ابی بکر
٧٢٧ مولانا حسام الدین الحسین بن علی ، تاج الشریعه محمود بن عبید، شمس الدین ابو العباس السروجی

صحیفه
۷۲۹ امام محمد بن محمد
۷۳۰ شیخ محمد بن البابرتی
۷۳۱ محمد بن عبدالواحد
۷۳۴ شیخ رضی الدین برهان الاسلام، شمس الائمه عبد العزیز حلوائی
۷۳۵ کاسانی
۷۳۷ امام طحاوی
۷۳۸ علی بن محمد اسپیجابی ، محمد بن الحسن البخاری ، خصاف الشیبانی
۷۳۹ حسام الشهید ، شیخ امام طاهر بن محمد ، محمود بن احمد ، قاضی خان ، ظهیر الدین البخاری
۷۴۰ نجم الدین مختا بن غزمینی ، ابو العباس احمد الناطفی ، احمد بن محمد
۷۴۲ عبدالله بن محمود الموصلی ، فخر الدین الزیلعی
۷۴۳ ابوالحسن رستغفنی ، علی بن محمد اسپیجابی ، حسام الدین رازی ، عبدالعزیز بن احمد
۷۴۴ قاسم بن یوسف المدینی ، خطاب بن ابی القاسم القرا حصاری ، احمد بن محمود الغزنوی
مولانا جلال الدین رومی
ابوالبرکات حافظ الدین النسفی

صحیفه
۷۴۸ شیخ بدرالدین بن محمود
۷۵۰ احمد بن خالد الخلال
۷۵۱ احمد بن برسنان ، احمد بن صالح المصری ابوجعفر الطبری
۷۵۶ احمد بن ابی سرح الصباح النهشلی
۷۵۷ احمد بن عبدالرحمن ، احمد بن عمرو ، احمد بن محمد الولید ، احمد بن یحیی ، احمد بن یحیی بن الوزیر
۷۵۸ محمد بن عبدالله بن عبد الحکم
۵۷۹ محمد بن الامام الشافعی ،ابوالحسن
۷۶۰ ابراهیم بن محمد العباس ،ابراهیم بن المنذر ، اسحق بن ابراهیم
۷۶۱ اسمعیل بن یحیی بن اسمعیل المزنی
۷۶۳ بحر بن نصر بن سابق الخولانی ، الحرث بن سریج النقال
۷۶۴ الحرث بن مسکین ، الحسن بن محمد ، الحسین بن علی بن یزید ، الحسین الفلاس
۷۶۵ الربیع بن سلیمان بن داود الجیزی وعبدالجبار
۷۶۷ سلیمان بن داود بن داود ، عبدالله بن الزهیر ، عبد العزیز بن عمر
۷۶۸ عبد العزیز بن یحیی ، الفضل ابن ربیع

صحیفه
٧٧٢ قاسم بن سلام
٧٧٣ قحزم بن عبدالله ، موسی بن ابی‌الجارود ، یوسف بن یحیی
٧٨٥ یونس بن عبدالاعلی
٧٧٦ محمد بن ادریس ابوحاتم الرازی ، محمد بن اسمعیل البخاری
٧٧٧ مولانا عبدالرحمن الجامی
٧٧٩ محمد بن نصر المروزی
٧٨٠ الجنید بن محمد
٧٨١ حرث بن اسد المحاسبی ، داود بن علی ، سلیمان بن الاشعث السجستانی
٧٨٢ عسکر بن الحصین ، احمد بن عمر
٧٨٣ احمد بن محمد الازهر ، محمد بن احمد القاشانی ، محمد بن احمد المصری
٧٨٤ محمد بن جریر ابوجعفر الطبری
٧٨٧ محمد بن سلیمان المصعلوکی ، محمد بن عبدالله ، محمد بن علی القفال ، علی بن اسمعیل ، احمد بن محمد ابن احمد الاسفرائنی
٧٨٨ ابراهیم بن علی بن یوسف الفیروز آبادی
٧٩١ ابراهیم بن محمد ، اسمعیل بن عبدالرحمن الصابونی ، حسن بن علی
٧٩٢ سهل بن محمد ، طاهر بن عبدالله
٧٩٣ عبدالله بن احمد ، عبدالله بن

صحیفه
عبدالکریم
٧٩٤ عبدالله بن یوسف
٧٩٥ عبدالسید بن محمد
٨٩٦ ابی منصور
٧٩٧ عبدالکریم بن هوازن
٧٩٩ عبدالملک عبدالله بن یوسف
٨٠٢ علی بن محمد بن ابوالحسن الماوردی ، منصور بن محمد
٨٠٣ امام غزالی
٨٢٥ محمد بن الموفق الخبوشانی ، عبد الواحد بن اسمعیل الرویانی
٧٢٦ علی بن الحسن بن صبغة‌الله
٧٢٧ محمد بن اسحق ، عبدالعزیز بن عبدالسلام
٨٢٨ عبدالکریم بن محمد الرافعی
٨٢٩ ابوعمرو بن الصلاح
٨٣٠ موسی بن ابوالفضل
٨٣١ یحیی بن شرف
٨٣٢ محمد بن احمد بن عثمان
٨٣٣ محمد بن عبدالرحمن بن عمر
٨٣٥ محمد بن علی بن عبدالواحد
٨٣٦ محمد بن علی بن وهب
٨٣٧ تاج‌الدین محمد بن محمد
٨٣٨ عبدالکریم بن علی ، علی بن عبد الکافی
٨٤٢ علی بن محمد ، هبة‌الله بن عبد الرحیم ابویوسف بن الزکی